נתיבות עולם

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 08 06 08 008 8

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז.

דיא אלטי שטעגין.

נומר א׳

„דְיא יְשוּעָה אִיז פוּן דִיא יוּדִין". צְווִישִׁין אַלִי אֱמוּנוֹת אִין דֶער וֶועלְט זֶענִין נָאר צְווֵייא פַּאר הַאנְדִין וָואס זֶענִין וֶוערְטְה אַז מַאן זָאל זֵייא גוּט אִיבִּיר לֵייגִין, אוּן זֵייא קוּמִין בֵּיידִי אַרוֹיס פוּן יוּדִין אוּן הָאבִּין אַמָאל נוּר צוּא דִיא יוּדִין אַלֵיין גִיהֶערְט. זֵייא הָאבִּין אִיצוּנְד דֶעם בִּיקַאנְטִין נַאמִין יוּדִישִׁי אֱמוּנָה אוּן קְרִיסְטְלִיכִי אֱמוּנָה; מַאן מוּז אָבֶּער קֵיין מָאל נִיט פֶער גֶעסִין אַז דִיא לֶעצְטִי קוּמְט אִין גַאנְצִין אַרוֹיס פוּן דִיא יוּדִין אַזוֹי גוּט וִויא דִיא עֶרְשְׁטִי. דֶער וָואס הָאט דִיא קְרִיסְטְלִיכִי אֱמוּנָה גִיגְרוּנְדְפֶעסְטִיגְט אִיז גִיוֶועזִין אַיין יוּד. אוּן דִיא עֶרְשְׁטִי אַפּוֹסְטִילֶם וָואס הָאבִּין צוּא עֶרְשְׁט דִיא קְרִיסְטְלִיכִי אֱמוּנָה אִין דֶער וֶועלְט גִילֶערְנְט אוּן אוֹיס גִיבְּרֵייט, דִיא זֶענִין יוּדִין גִיוֶועזִין. דִיא עֶרְשְׁטִי קְרִיסְטִין זֶענִין אַלֶע יוּדִין גִיוֶועזִין; אַזוֹ אַז וֶוען מִיר זֶענִין חוֹקֵר וְדוֹרֵשׁ דֶעם אֱמֶת פוּן אִיטְלִיכִי פוּן דִיא דָאזִיגִי בֵּיידִי אֱמוּנוֹת בִּיזוּנְדִיר, אַזוֹ שְׁטֶעלְלִין מִיר נִיט עֶנְטְקֶעגִין אֵיינִי אֱמוּנָה פוּן אַיין פְרֶעמְד פָאלְק קֵייגִין דִיא יוּדִישִׁי אֱמוּנָה, נַייאֶרְט מִיר פֶערְגְלַייכִין דִיא עִיקָרִים פוּן אֵיינִי אֱמוּנָה מִיט דִיא עִיקָרִים פוּן דִיא אַנְדֶערִי אֱמוּנָה וָואס בֵּיידִי קוּמִין אַרוֹיס פוּן יוּדִין. וֶוען מִיר בִּיוַוייזִין דֶעם אֱמֶת פוּן דִיא קְרִיסְטְלִיכִי אֱמוּנָה, אַזוֹ ווִילְלִין מִיר דֶערְמִיט אוֹיךְ קֵיין שׁוּם זַאךְ נִיט אַוֶועק נֶעמִין וָואס דֶעם יוּדִישִׁין פָאלְק צוּקוּמְט, אַדְרַבָּה מִיר זֶענִין עֶהרלִיךְ מוֹדֶה אַז מִיר הָאבִּין פוּן דִיא יוּדִין גִילֶערְנְט, אַז מִיר הָאבִּין מְקַבֵּל גִיוֶועזִין דִיא עִיקָרִים פוּן אֱמוּנַת אֱמֶת דוּרְךְ יוּדִין, אַז מִיר הָאבִּין אַיין חֵלֶק אָן דֶער תִּקְוָה פוּן דִיא יוּדִין, אוּן אַז מִיר וֶועהרִין אוּן בֶּעוַוייזִין דֶעם אֱמֶת וָואס דִיא יוּדִין הָאבִּין אוּנְס גִילֶערְנְט. מִיר וִויסְסִין גַאנְץ גִיווִיס אַז דִיא יוּדִין וָואס מִיר

דיא אַנדירי פָּסוּל , ווען מאן פְֿרעגט דאס אַלֶס אַזוֹ אִיז דער אֵיינְצִיגִיר תִּירוּץ דרויף, תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה הייסט דיא יוּדין אַזוֹ טְהוּן . אַזוֹ זענין נון אַלִי תְּפִלּוֹת , אַזוֹ אִיז דער גַאנְצִיר יוּדִישִׁיר סֵדֶר הָעֲבוֹדָה פון דעם אָנְהוֹבּ פון דעם יָאהר בִּיז צום סוֹף אַיין בִּיוַוייז און אֵיינִי הוֹדָאָה וואס דיא יוּדין זענין דערדוּרְךְ מוֹדֶה מִיט רֵייד און מִיט מַעֲשִׂים אַז תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה אִיז פון גָאט , און אִיטְלִיכִיר יוּד וואס גֵייט אִין שׁוּהל אַריין און הַאלְט דעם דאָזִיגִין שְׁטֵייגִיר , דער זאָגְט אויך דערְמִיט עֵדוּת דרויף אַז ער הַאלְט דיא תִּיקוּנִים פון דיא רַבָּנִים פַאר גֶעטְלִיךְ אֱמֶת . אַזוֹ אִיז דאס צו עֶרְשְׁטְ גידְרוּנְגִין בִּכְלָל , אָבִּיר צְוֵוייטִינְס אִיז דאס אויך בִּפְרָט פון פִילִי שְׁטִיקִיר אַרוֹיס בִּיזוּנְדִיר גִידְרוּנְגִין . אִין דיא תְּפִלּוֹת פַאר אִיטְלִיכִין טאָג שְׁטֵייט פְּרָאסְטִי אֵיין גַאנְץ שְׁטִיק פון תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה אַרוֹיס , עס הייבְּט זִיךְ אָן מִיט דיא ווערְטִיר : אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן שֶׁל זְבָחִים „ווֶעלְכִיר אִיז דער אוֹרְט פון דיא שֶׁעכְט אוֹפְּפִיר". און בַּאלְד דערְנָאךְ שְׁטֵיין דיא דְרַייאצֶעהן כְּלָלִים דיא תּוֹרָה צו דערְקְלֶערִין , דאס שְׁטִיק הייבְּט זִיךְ אָן : רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר „ר' יִשְׁמָעֵאל זאָגְט". נאָךְ דיא טֶעגְלִיכִי תְּפִלּוֹת שְׁטֵייט גאָר אֵיינִי גַאנְצִי מַסֶּכֶת פון תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה אַרוֹיס , זִיא הייסְט „פִּרְקֵי אָבוֹת" און בַּאלְד אִין אָנְהוֹבּ אִיז דארְט דער שְׁמוּס פון דיא קַבָּלָה פון תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. אִין דעם יוֹצֵר פון דעם עֶרְשְׁטִין טאָג פון שָׁבוּעוֹת אִיז אֵיין שְׁטִיק פַארְהַאנְדִין וואס זאָגְט קוּרְץ און קְלאָר אַרוֹיס אַז תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה אִיז פון גָאט , און עס ווייזְט דיא חֲלָקִים דערְפון :

טהור עינים ויראתו טהורה , מפי גבורתו לבחירו הורה , דת באר היטב מבוארה , בדבור באמירה בצווי באזהרה , בתלמוד באגדה במשנה במקרא , בחקה במצוה בברית גמורה .

„דער וואס האט רֵיינִי אוֹיגִין און וואס דיא פוֹרְכְט פַאר אִיהם אִיז רֵיין , אוֹיס דעם מוֹנְד פון זֵיינִי שְׁטַארְקְהַייט האט ער זַיין אוֹיס דערְווֵיילְטֶען גִילֶערְנְט , דעם דַת האט ער גַאנְץ גוּט קְלאָר גִימַאכְט , מִיט וואָרְט מִיט זאָגוּנְג מִיט גִיבָּאט מִיט וואָרְנוּנְג , אִין גְמָרָא אִין אַגָּדָה אִין מִשְׁנָיוֹת אִין פָּסוּק , מִיט גִיזֶעץ מִיט גִיבָּאט מִיט דעם גַאנְצִין בּוּנְד". אִין דעם דאָזִיגִין גִיבֶּעט וואס גִיפִינְט זִיךְ אִין אַלִי יוּדִישִׁי מַחֲזוֹרִים וואס דיא יוּדין זֶעלְבִּיר האָבִּין גִילאָזְט דְרוּקִין און וואס זֵייא גִיבְּרוֹיכִין צו זֵייארִי תְּפִלּוֹת , דא שְׁטֵייט עס נון גַאנְץ קְלאָר אַרוֹיס אַז תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה אִיז פון גָאט וואס

דיא

דיא גֶעמִין פון דיא הויפּט חֲלָקִים דֶערְפון שְׁטֵיין אויךְ בָא , זַייא הֵייסִין תַּלְמוּד , אֲגָדָה, מִשְׁנָה . אַזוֹ אִיז נון בִּכְלַל און בִּפְרַט גִידְרוּנְגִין אַז דִיא יוּדִישֵׁי אֱמוּנָה וָואס אִיהר תּוֹךְ גִיפִינְט זִיךְ אִין דִיא יוּדִישֵׁי תְּפִלּוֹת אִיז גַאנְץ דִיא אֱייגִינֵי פון תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה , און אַז אִיטְלִיכֶיר יוּד וָואס טְהוּט דִיא דָאזִיגֵי תְּפִלּוֹת אִיז דֶערְמִיט מוֹדֶה אַז תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה אִיז פון גָאט, לְכָל הַפָּחוֹת טְהוּט עֶר דָאס מִיט זַיינֵי רֵייד .

אַזוֹ הָאבִּין מִיר גִיוִויזִין וָואס דִיא יוּדִישֵׁי אֱמוּנָה אִיז. אֵיידֶיר מִיר גֵיין וַוייטִיר וֶועלִין מִיר אִיצוּנְד נָאךְ אויף אֱיינֵי אַנְדִירֵי קֻשְׁיָא אַיין תֵּירוּץ זָאגִין . אִימִיצֶיר מֶעכְט פְרֶעגִין , וָואס קוּמְט דֶערְפוּן אַרוֹיס אַז מַאן אִיז דִיא יוּדִישֵׁי און קְרִיסְטְלִיכֵי אֱמוּנָה חוֹקֵר וְדוֹרֵשׁ און מַאן פֶערְגְלַייכְט זַייא מִיט אֱיינַאנְדֶיר , קֶענִין זַייא הֶען נִיט בֵּיידִי גוּט זַיין און צוּ עוֹלָם הַבָּא צוּ יְשׁוּעַת עוֹלָמִים בְּרֶענְגִין דִיא וָואס גְלוֹיבִּין זַייא . אויף דֶעם מוּזִין מִיר עֶנְטְפִירְן : נֵיין , און דִיא דָאזִיגֵי בֵּיידִי אֱמוּנוֹת זֶעלְבִּיר זָאגִין אויךְ אַזוֹ . דֶער בְּרִית חֲדָשָׁה זָאגְט אַז תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה אִיז מְבַטֵּל דִיא תּוֹרָה פון גָאט. אִין מַרְקוּס קַפִּיטֶעל ז׳ פָּסוּק ה׳ בִּיז ז׳ שְׁטֵייט אַזוֹ : „דֶערְנָאךְ הָאבִּין אִיהם דִיא פְּרוּשִׁים און סוֹפְרִים גִיפְרֶעגְט, פַּאר וָואס גֵיין דֵיינֵי תַּלְמִידִים נִיט נָאךְ דֶער תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה , און עֶסִין בְּרוֹט מִיט אוּם גִיוַואשִׁינֵי הֶענְד : אָבִּיר עֶר הָאט גִיעֶנְטְפִירְט און הָאט גִיזָאגְט צוּ זַייא : יְשַׁעְיָה הָאט רֶעכְט מִתְנַבֵּא גִיוֶועזִין אויף אַייךְ שְׁמֵייכְלִירְס, וְויא עֶס שְׁטֵייט גִישְׁרִיבִּין, דָאס דָאזִיגֵי פָּאלְק הַאלְט מִיךְ עֶהְרְלִיךְ מִיט דִיא לִיפִּפִין , אָבִּיר זַייאֶיר הַארְץ אִיז דֶערְוַוייטִירְט פון מִיר : און אוּם זוּנְסְט טְהוּן זַייא זִיךְ פַּאר מִיר פוּרְכְטִין און לֶערְנִין זָאלְכִי לֶעהְרִין וָואס זֶענִין נוּר דִיא מִצְוֹת פון מֶענְשִׁין". תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה אִיז נָאךְ שְׁטַארְקִיר קֵייגִין אַלִי אַנְדִירֵי אֱמוּנוֹת. זִיא זָאגְט אַז אַלִי דִיא וֶועלִין קֵיין עוֹלָם הַבָּא נִיט הָאבִּין וָואס גְלוֹיבִּין נִיט אַז זִיא אִיז פון גָאט , און זִיא זָאגְט קְלָאר אַרוֹיס אַז דִיא קְרִיסְטִין זֶענִין אויךְ אַזֶעלְכֵי לַייט. אִין הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה פֶּרֶק ג׳ ו׳ שְׁטֵייט אַזוֹ :

ואלו הן שאין להן חלק לעולם הבא אלא נכרתים ואובדין ונידונין על גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים המינים והאפיקורסין והכופרים בתורה וכו׳

„און דיא דָאזִיגֵי זֶענִין דִיא וָואס הָאבִּין קֵיין חֵלֶק עוֹלָם הַבָּא נִיט ,

נַייאִירְט וָואס וֶוערִין פֶּערְשְׁנִיטִין אוּן קוּמִין אוּם אוּן וֶוערִין גִימִשְׁפָּט וֶועגִין זֵייאֶר גְרוֹס רִשְׁעוֹת אוּן זִינְד פוּן אֵייבִּיגְקֵייט צוּ אֵייבִּיגְקֵייט, דִיא מִינִים, דִיא אַפִּיקוֹרְסִים אוּן דִיא וָואס לֵייגִינִין אָבּ דִיא תּוֹרָה״ וכו׳. דָאס אִיז נוּן בִּכְלַל גִיזָאגְט, אָבִּיר כְּדֵי אַז מַאן זָאל זִיךְ גָאר נִיט טוֹעֶה זַיין אוּן אַז מַאן זָאל בִּפְרַט אַרוֹיס וִויסְסִין וֶוער אַלִים גִיהֶערְט צוּ דִיא דָאזִיגִי לַייט אַזוֹ שְׁטֵייט דֶערְנָאךְ נָאךְ קְלֶערִיר אַרוֹיס:

שלשה הן הכופרים בתורה האומר שאין התורה מעם ה׳ אפילו פסוק אחד אפילו תיבה אחת אם אמר משה אמרו מפי עצמו הרי זה כופר בתורה וכן הכופר בפירושיה והיא תורה שבעל פה והמכחיש מגידיה כגון צדוק וביתוס והאומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת וכבר בטלה תורה זו אף על פי שהיא היתה מעם ה׳ כגון הנוצרים וההגרים כל אחד משלשה אלה כופר בתורה.

„דְרֵייא זֶענִין עֶס וָואס לֵייגִינִין אָבּ דִיא תּוֹרָה. דֶער וָואס זָאגְט אַז דִיא תּוֹרָה אִיז נִיט פוּן גָאט חָאטְשִׁי נוּר אֵיין אֵיינְצִיגִיר פָּסוּק חָאטְשִׁי נוּר אַיין אֵיינְצִיגִים וָוארְט אוֹדִיר וֶוען עֶר זָאגְט משֶׁה הָאט עֶס פוּן זִיךְ זֶעלְבִּיר גִיזָאגְט אַזוֹ אֵיינִיר לֵייגִינְט אָבּ דִיא תּוֹרָה. אַזוֹ אוֹיךְ דֶער וָואס לֵייגִינְט אָבּ אִיהְרִי פִּירוּשִׁים דָאס אִיז תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה אוּן וָואס פֶּערְלֵייגִינְט אִיהְרִי אֲגָדוֹת דְהַיְינוּ וִויא צָדוֹק אוּן בַּיְתוּס. אוּן דֶער וָואס זָאגְט אַז דֶער בִּישֶׁעפִיר הָאט פֶּערְטוּישְׁט דָאס גִיבָּאט פַאר אֵיין אַנְדִיר גִיבָּאט אוּן אַז דִיא דָאזִיגִי תּוֹרָה אִיז שׁוֹן לַאנְג בָּטֵל גִיוָוארִין חָאטְשִׁי זִיא אִיז גִיוֶועזִין פוּן גָאט דְהַיְינוּ וִויא דִיא קְרִיסְטִין אוּן דִיא טֶערְקִין. אִיטְלִיכִיר פוּן דִיא דָאזִיגִי דְרַייא לֵייגִינְט אָבּ דִיא תּוֹרָה״.

אִין דֶעם עֶרְשְׁטִין כְּלַל שְׁמוּם זֶעהִין מִיר נָאךְ דִיא אִיצוּנְדִיגִי יוּדִישִׁי אֱמוּנָה נָאךְ אַז אַלִי דִיא וָואס הֵייסִין „כּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה״ הָאבִּין קֵיין חֵלֶק עוֹלָם הַבָּא נִיט, אוּן דֶערְנָאךְ הֵייסְט עֶס וִוידִיר בִּפְרַט אַז דִיא קְרִיסְטִין הֵייסִין אוֹיךְ כּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה, בֵּיידִים צוּ זַאמְמִין גִינוּמִין וַוייזְט זִיךְ נוּן אוֹיס אַז דִיא אִיצוּנְדִיגִי יוּדִישִׁי אֱמוּנָה לֶערְנְט אַז דִיא קְרִיסְטִין קֶענִין קֵיין עוֹלָם הַבָּא נִיט הָאבִּין. מִיר הָאבִּין דָאס דִיא יוּדִין נִיט פַאר אִיבִּיל אַז זֵייא זָאגִין אַזוֹ. מִיט זֵייאִרִי דָאזִיגִי דֵעָה וַוארְפִין מִיר זֵייא נִיט פָאר אַז זֵייא הָאבִּין פַיינְדְשַׁאפְט קֵיגִין אַלִי אַנְדִירִי מֶענְשִׁין אוּן קֶענִין

קיינים

קיינים נִיט לַיידִין וָואס גְלויבְּט אֵיינִי אַנְדירִי אֱמוּנָה , אַדְרַבָּה מִיר הַאלְטִין אַזֶעלְכִי יוּדִין פַאר עֶהרְלִיכִי לַייט וָואס זָאגִין עֶהרְלִיךְ אוּן אָן פַּחַד אַרוֹיס אַז זֵייא גְלויבִּין דָאס , וֶוען זֵייא גְלויבִּין טַאקִיש אַז דָאס אִיז אֱמֶת . זֵייא מֵיינִין אַז מִיר זֶענִין כּוֹפְרִים אִיבִּיר דֶעם מוּזִין זֵייא גְלויבִּין אַז מִיר וֶועלִין קֵיין חֵלֶק עוֹלָם הַבָּא נִיט הָאבִּין , אוּן וֶוען זֵייא מֵיינִין אוּן גְלויבִּין דָאס טַאקִיש בֶּאֱמֶת , אַזוֹ קֶענִין זֵייא דֶעם בֶּעסְטִין בְּיוַּייז פוּן וַאהרְהַאפְטִיגִי לִיבְּשַׁאפְט דֶערְדוּרְךְ גֶעבִּין אַז זֵייא זָאלִין אוּנְס וָוארְנִין פַאר דִיא סַכָּנָה . אָבִּיר וֶוען עֶס אִיז נוּן יוֹא אֵיינִי זָאלְכִי אֱמוּנָה פַאר הַאנְדִין וָואס זָאגְט אַזוֹ גַאנְץ קְלָאר אַרוֹיס אַז מִיר קְרִיסְטִין וֶועלִין אֵייבִּיג גִימִשְׁפָּט אוּן גִישְׁטְרָאפְט וֶוערִין אוּן קֵיין חֵלֶק עוֹלָם הַבָּא נִיט הָאבִּין , אוּן דָאס גַאנְץ פְּרָאסְטִי אִיבִּיר דֶעם וַוייל מִיר גְלויבִּין נִיט עֶטְלִיכִי עִיקָּרִים פוּן יֶענִי אֱמוּנָה , וֶוען דָאס אִיז יוֹא אַזוֹ , נוּן אַזוֹ מֵיינִין מִיר אַז מִיר הָאבִּין רֶעכְט אוּנְס אוּן אוּנְזֶרִי אֱמוּנָה צוּ פֶערְעֶנְטְפִירִין אוּן צוּ וֶועהרִין , אוּן נִיט אַלְלֵיין דָאס , נַייאִירְט מִיר הַאלְטִין עֶס אוֹיךְ נָאךְ פַאר אוּנְזֶר גְרוֹיסִין חִיוּב צוּ פְּרוּבִּין דִיא טַעֲמִים פוּן דִיא רֵייד פוּן יֶענִי אֱמוּנָה אוּן מִיט רוּהִיגִין גִימוּטְהֶה אָבִּיר עֶהרְלִיךְ אַרוֹיס צוּ זָאגִין אוּנְזֶרִי טַעֲמִים פַאר וָואס מִיר גְלויבִּין יֶענִי אֱמוּנָה נִיט . מִיר וִויסְסִין גוּט אַז עֶס זֶענִין צְווִישִׁין דִיא אִיצוּנְדִיגִי יוּדִין עֶטְלִיכִי פַארְהַאנְדִין וָואס הַאלְטִין דֶעם דָאזִיגִין פְּסַק פוּן תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה אִיבִּיר אוּנְס פַאר הַארְט אוּן גְרָאבּ , אוּן זֵייא מֵיינִין רֶעכְט צוּ הָאבִּין דָאס נִיט צוּ גְלויבִּין וַוייל אוֹיף אֵיין אַנְדִיר אוֹרְט זָאגְט דִיא תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה :

חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא .

„דִיא פְּרוּמִי לַייט פוּן דִיא פֶעלְקִיר אִין דֶער וֶועלְט הָאבִּין חֵלֶק עוֹלָם הַבָּא" . אָבִּיר קֶענִין זֵייא בְּיוַּייזִין אַז תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה הַאלְט דִיא קְרִיסְטִין פַאר דִיא פְּרוּמִי לַייט פוּן דִיא פֶעלְקִיר , וֶוען זֵייא זָאלִין דָאס קֶענִין , אַזוֹ מֶעכְטִין זֵייא דֶערְמִיט בְּיוַייזִין אַז אֵיין מָאל זָאגְט תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה אַז דִיא קְרִיסְטִין הָאבִּין קֵיין חֵלֶק עוֹלָם הַבָּא נִיט , אוּן דָאס אַנְדִירִי מָאל זָאגְט זִיא ווִידִיר אַז זֵייא הָאבִּין עֶס יוֹא , דָאס הֵייסְט , זֵייא מֶעכְטִין דֶערְמִיט בְּיוַייזִין אַז תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה אִיז זִיךְ זֶעלְבִּיר גַאנְץ גְרָאבּ סוֹתֵר , מִילָּא קָאן זִיא דָאךְ ווִידִיר נִיט זַיין פוּן גָאט . קֶענִין זֵייא דָאס אָבִּיר נִיט בְּיוַייזִין אַזוֹ הֶעלְפְט דָא גָאר נִישְׁט דֶער כְּלָל שְׁמוּם אַז

דִּיא פְרוּמִי לַייט פוּן דִּיא אַנְדִּירִי פֶעלְקֶיר הָאבִּין חֵלֶק עוֹלָם הַבָּא. וָוארִין דִיא אֵייגִינִי תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה וָואס זָאגְט דֶעם כְּלַל פוּן דִּיא חֲסִידֵי אוּמוֹת הָעוֹלָם, דִּיא אֵייגִינִי זָאגְט דֶערְנָאךְ בְּפֵירוּשׁ אַרוֹיס אַז דִּיא קְרִיסְטִין הָאבִּין קֵיין חֵלֶק עוֹלָם הַבָּא נִיט, מֵילֶא גִיהֶערִין זֵייא נִיט צוּ דִּיא חֲסִידֵי אוּמוֹת הָעוֹלָם, וָוארִין דִּיא הָאבִּין יוֹא עוֹלָם הַבָּא, צוּ עֶרְשְׁט שְׁטֵייט דֶער כְּלַל אוּן דֶערְנָאךְ קוּמְט דֶער פְּרַט קֵייגִין דִּיא קְרִיסְטִין. דָארְט שְׁטֵייט צוּ פְרִיר דֶער כְּלַל אַזוֹ:

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא . . . וכן חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא:

„אַלִי יוּדִין הָאבִּין חֵלֶק עוֹלָם הַבָּא . . . . אוּן אַזוֹ אוֹיךְ דִּיא פְרוּמִי פוּן דִּיא פֶעלְקֶיר אִין דֶער וֶועלְט הָאבִּין חֵלֶק עוֹלָם הַבָּא“. אוּן בַּאלְד דֶערְנָאךְ שְׁטֵייעֶן דִּיא וֶוערְטִיר: ואלו הן שאין להם חלק וכו' „אוּן דִּיא דָאזִיגִי זֶענִין וָואס הָאבִּין נִיט קֵיין חֵלֶק“ וכו'. מֵילֶא אַזוֹ וַוייזְט נוּן דֶער דָאזִיגִיר פְּרַט קְלָאר אַז מַאן זָאל זִיךְ נִיט טוֹעֶה זַיין אוּן מַאן זָאל נָאךְ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה נָאךְ דִּיא קְרִיסְטִין נִיט רֶעכְנִין צוּ יֶענִים כְּלַל, וָוארִין זֵייא קֶענִין קֵיין חֵלֶק עוֹלָם הַבָּא נִיט הָאבִּין. נוּן וֶועלִין מִיר אָבִּיר אוֹיךְ פְּרוּבִין דִּיא גוּטִיגְקַייט פוּן דִּיא יוּדִישִׁי אֱמוּנָה נָאךְ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה נָאךְ וָואס גִיבְּט אִיבִּיר אוּנְס אַרוֹיס אַזוֹ אַיין פְּסַק אַרוֹיס אוֹיף אֵייבִּיג. מִיר הָאבִּין אַיין גוּטִין בְּרוּף שְׁטֵיין, וָואס קֵיין יוּד קָאן נִיט אָבְּלֵייגְנִין אַז עֶר אִיז גוּט, טַאקִישׁ דָאס הֵיילִיגִי סֵפֶר וָואס דְרִינִין שְׁטֵיין דִּיא רֵייד פוּן מֹשֶׁה אוּן דִּיא נְבִיאִים. מִיר ווִילְלִין דִּיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה נִיט גְלוֹיבִּין, נִיט אִיבִּיר דֶעם וַוייל זִיא דַאכְט זִיךְ אוּנְס נָאךְ אוּנְזֶרִי דֵעָה נָאךְ שְׁלֶעכְט צוּ זַיין, נַייאִירְט וַוייל זִיא אִיז סוֹתֵר דִּיא קְלָארִי רֵייד פוּן תְּנַ"ךְ. עֶס אִיז קֵיין פְּלַאץ נִיט דָא דָאס אִיצוּנְד אוֹיף פִילִירְלֵייא אוֹפַנִים צוּ בִּיוַוייזִין, מִיר וֶועלְלִין אִיצוּנְד נוּר אֵייני זַאךְ מַזְכִּיר זַיין וָואס אִיז שׁוֹן אַלְלֵיין גִינוּג אוֹיס צוּ וַוייזִין אַז אַזוֹ אֵיינִי אֱמוּנָה וָואס הֵייסְט דָאס גְלוֹיבִּין קָאן נִיט זַיין פוּן גָאט. אִין דֶער גְמָרָא מַסֶּכֶת פְּסָחִים דַף מ"ט ע"ב שְׁטֵייט אַזוֹ:

אמר רבי אלעזר עם הארץ מותר לנוחרו ביום הכפורים שחל להיות בשבת אמרו לו תלמידיו רבי אמור לשוחטו אמר להן זה טעון ברכה וזה אינו טעון ברכה:

„רַבִּי אֶלְעָזָר האט גיזאגט איין עַם הָאָרֶץ מֶעג מאן דיא נאז לֶעכירן אם יום כִּפּוּר וואס גיפאלט אן שַׁבָּת. האבּין צו איהם זייני תַּלְמִידִים גיזאגט, רַבִּי, זאגט אז מען מֶעג איהם שֶׁחְטְן. האט ער צו זייא גיזאגט, בּייא דעם מוז מאן איין בְּרָכָה מאכין, אָבּיר בּייא יענים מוז מאן ניט איין בְּרָכָה מאכין". דער וואס לייענט דאס האט ניט ערשט גייטיג דערמאנט צו ווערין אן דעם גיבּאט וואס עס שטייט אין דיא עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, לא תרצח, „דוּא זאלסט ניט טויט שלאגין". דאס דאזיגי שטיק גְמָרָא ווייזט אָבּיר אייני פערשמעהונג גאר מיאוס קייגין איטליכין וואס איז קיין לַמְדָן ניט. אָבּיר דאס איז אַקייגין דעם שטייגיר פון גאט ב"ה, פון איהם שטייט גישריבּין תְּהִלִּים קמ"ה פָּסוּק ט' ורחמיו על כל מעשיו, „זייני בּארמהערציגקייטין זענין איבּיר אַ ל י זייני ווערק", מֶילא איבּיר אַלִי, ניט איבּיר עֲשִׁירִים און לַמְדָנִים, נייארט אויך איבּיר דיא וואס זענין אָרים און וואס זענין קייני לַמְדָנִים ניט.

בֶּאֱמֶת דאס דאזיגי שטיק פון דער גְמָרָא איז אזוי מיאוס אז מאן מֶעכט שיר ווֶעלין מיינין אז עס איז נור דורך איין טָעוּת אין דיא גְמָרָא אריין גיקומין, אודיר מאן מֶעכט לְכָל הַפָּחוֹת מיינין אז מן הַסְּתַם שטייען בּאלד הערנאך הארטי און קלארי רייד וואס זענין דעם דאזיגין פְּסַק מְבַטֵּל. אָבּיר, ניין, אַבּיסילי שפּעטיר זאגט ווידיר איין אַנְדירִיר פון דיא חַ כְ מֵ י הַתַּלְמוּד, עם הארץ מותר לקרעו כדג „איין עַם הָאָרֶץ מֶעג מאן צו רייסין וויא איין פיש", און צו פְרִיר שטייט אז איין בֶּן יִשְׂרָאֵל טאר ניט פאר איין ווייבּ נעמין דיא טאכטיר פון איין עַם הָאָרֶץ וואָרין זיא איז ניט בּעסיר פון איין בְּהֵמָה. איך וויל דא אויך דאס דאזיגי שטיק בְּהֶמְשֵׁךְ אהער שטעלין, מאן קאן דרויס גוט דערקענין וואס פאר אייני לערנונג דאס איז וואס דיא חַכְמֵי הַתַּלְמוּד הייסין פאר געטליך אֱמֶת האלטין. אין פְּסָחִים דף מ"ט ע"ב בּאלד אין אנהויב שטייט אזוי:

תנו רבנן לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ח לא מצא בת ת"ח ישא בת גדולי הדור לא מצא בת גדולי הדור ישא בת ראשי כנסיות. לא מצא בת ראשי כנסיות ישא בת גבאי צדקה לא מצא בת גבאי צדקה ישא בת מלמדי תנוקות ולא ישא בת עמי

הארץ

הארץ מפני שהן שקץ ונשותיהם שרץ ועל בנותיהם הוא אומר ארור שוכב עם כל בהמה.

„דיא רַבָּנִים הָאבּען גילֶערנְט, אֵייבִּיג זָאל אַיין מֶענְשׁ פֶּערְקוֹיפִין אַלִים וָואס עֶר הָאט און זָאל פַאר אַיין וַוייבּ נֶעמִין דיא טָאכְטִיר פון אַיין תַּלְמִיד חָכָם, הָאט עֶר נִיט גִיקְרִיגִין דיא טָאכְטִיר פון אַיין תַּלְמִיד חָכָם אַזוֹ זָאל עֶר נֶעמִין דיא טָאכְטִיר פון דיא גְרוֹסִי לַייט פון דוֹר, הָאט עֶר נִיט גִיקְרִיגִין דיא טָאכְטִיר פון דיא גְרוֹסִי לַייט פון דוֹר אַזוֹ זָאל עֶר נֶעמִין דיא טָאכְטִיר פון דיא אוֹבִּירְשְׁטִי לַייט פון קְהִילוֹת, הָאט עֶר נִיט גִיקְרִיגִין דיא טָאכְטִיר פון דיא אוֹבִּירְשְׁטִי לַייט פון קְהִילוֹת אַזוֹ זָאל עֶר נֶעמִין דיא טָאכְטִיר פון אַיין צְדָקָה גַבְּאַי, הָאט עֶר נִיט גִיקְרִיגִין דיא טָאכְטִיר פון אַיין צְדָקָה גַבְּאַי אַזוֹ זָאל עֶר נֶעמִין דיא טָאכְטִיר פון קִינְדִיר מְלַמְּדִים, אָבִּיר עֶר זָאל נִיט נֶעמִין דיא טָאכְטִיר פון גְרָאבִּי יוּנְגִין (עמי הארץ), וָוארִין זַייא זֶענִין אֵיינִי פֶּער אוּם וִוירְדִיגוּנְג (שקץ) און זַייאַרִי וַוייבִּיר זֶענִין אֵיינִי ווידְמִינוּנְג (שרץ) און אויף זַייאַרִי טֶעכְטִיר זָאגְט דֶער פָּסוּק פֶערְפְלוּכְט אִיז דֶער וָואס לִיגְט בַּייא אִיטְלִיכִי בְּהֵמָה". דָא מֶעכְט מַאן ווידִיר מֵיינִין אַז דָאס אִיז עַל פִּי טָעוּת אִין דיא גְמָרָא אַרַיין גִיקוּמִין, אוֹדִיר אַז דָאס שְׁטֵייט נוּר אויף קַאטָאוִוים, חָאטְשִׁי אַזוֹ אַיין קַאטָאוִוים וָואלְט מְשׁוּנֶה מִיאוּס גִיוֶועזִין, אָבִּיר מַאן קָאן נִיט מֶעהר בְּשׁוּם אוֹפֶן אַזוֹ מֵיינִין וֶוען מַאן גִיפִינְט אַז דָם אֵייגִינִי שְׁטֵייט אויך אִין שֻׁלְחָן עָרוּךְ חֵלֶק ב׳ אִין הִלְכוֹת פְּרִיָּה וְרִבְיָה, און וָואס אִין שֻׁלְחָן עָרוּךְ שְׁטֵייט דָאס גִילְט בַּייא דיא יוּדִין פַאר אַיין דִין גַאנְץ פֶעסְט. נוּן מֶעכְט מַאן ווידִיר מֵיינִין אַז עַם הָאָרֶץ מֵיינְט מַאן אֶפְשַׁר נִיט אַיין גְרָאבִּין יוּנְג, נַייאִירְט עֶפִּים שְׁלֶעכְטִירְס, אֶפְשַׁר מֵיינְט עֶס נָאךְ דֶעם וֶוערְטְלִיכִין טַייטְשׁ נָאךְ „עַם" דָאס פָאלְק „הָאָרֶץ" פוּן דֶעם לַאנְד, דיא לַייט פון דֶעם לַאנְד, דיא כְּנַעֲנִים וָואס הָאבִּין עֲבוֹדָה זָרָה גִידִינְט. אָבִּיר דיא דָאזִיגִי מֵיינוּנְג אִיז אויךְ נִיט רֶעכְט, וָוארִין אִין דֶער גְמָרָא מֵיינְט עַם הָאָרֶץ אַיין גְרָאבִּין יוּנְג אַיין יוּד וָואס אִיז קֵיין לַמְדָן נִיט. מַאן ווייס גוּט דֶעם דִין:

ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ

„אַיין תַּלְמִיד חָכָם וָואס אִיז אַיין מַמְזֵר גֵייט פָאר אַיין כֹּהֵן גָדוֹל וָואס אִיז אַיין עַם הָאָרֶץ" דָא שְׁטֵייט קְלָאר „עַם הָאָרֶץ" קֵייגִין אִיבִּיר דֶעם

תלמיד

„תַּלְמִיד חָכָם”, דֶער גְרָאבִּיר יוּנְג קייגִין דֶעם לַמְדָן. און אויךְ בַּאלְד נָאךְ יֶענִים שְׁטִיק אִין דֶער גְמָרָא שְׁטֵייט וַוייטִיר:

עם הארץ אסור לאכול בשר בהמה שנאמר זאת תורת הבהמה והעוף כל העוסק בתורה מותר לאכול בשר בהמה ועוף וכל שאינו עוסק בתורה אסור לאכול בשר בהמה ועוף.

„אַיין עַם הָאָרֶץ טָאר נִיט עֶסִין פְלֵייש פון אַיין בְּהֵמָה וָוארִין עס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק דָאס אִיז דִיא לֶערְנוּנְג פון בְּהֵמוֹת און עוֹפוֹת, אִיטְלִיכִיר וָואס אִיז עוֹסֵק אִין דֶער תּוֹרָה מֶעג עֶסִין פְלֵייש פון בְּהֵמָה און עוֹף אָבִּיר אִיטְלִיכִיר וָואס אִיז נִיט עוֹסֵק אִין דֶער תּוֹרָה טָאר נִיט עֶסִין פְלֵייש פון בְּהֵמָה און עוֹף”. אויךְ דָא אִיז אַיין עַם הָאָרֶץ אַיין זָאלְכִיר וָואס אִיז נִיט עוֹסֵק אִין דֶער תּוֹרָה. דָאס דָאזִיגִי שְׁטִיק שְׁטֵייט אויף דֶעם אֱייגִינִין בְּלַאט מִיט יֶענִי שְׁטִיקִיר אוֹבִּין און מֵיינִין דִיא אֱייגִינִי זַאךְ, אַזוֹ וַוייזְט זִיךְ דָאס אוֹיס דִיא גְרוֹסִי גַאֲוָה פון דִיא חַכְמֵי הַתַּלְמוּד און זֵייעֶרִי פֶערְשְׁמֶעהוּנְג קייגִין דִיא פְּרָאסְטַאקִים וָואס קֶענִין נִיט לֶערְנִין, קייגִין דִיא אָרִימִי לַייט וָואס קֶענִין נִיט לַמְדָנִים וֶוערִין. וֶוען מַאן לֵייֶנְט דִיא דָאזִיגִי שְׁטִיקִיר גְמָרָא קוּמְט גַאנְץ פָּשׁוּט אִין זִין אַרַיין צוּ פְרֶעגִין, צוּ וֶועלְכִי לַייט גִיהֶערִין דֶער גִימֵיינִיר עוֹלָם פון דִיא יוּדִין אִין דִיא מֵיינְסְטִי שְׁטֶעט, עַל פִּי רוֹב זֶענִין צוּ הוּנְדִירְט און צוּ טוֹיזִינְד יוּדִין פַאר הַאנְדִין וָואס קֶענִין נִיט לַמְדָנִים וֶוערִין, צוּ וֶועמִין גִיהֶערִין זֵייא נוּן. צוּ דִיא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אוֹדִיר צוּ דִיא פְּרָאסְטַאקִים צוּ דִיא עַמֵי הָאָרֶץ. מוּז מַאן זֵייא און זֵייעֶרִי וַוייבִּיר און זֵייעֶרִי טֶעכְטִיר נָאךְ דֶער גְמָרָא נָאךְ הֵייסִין שֶׁקֶץ שֶׁרֶץ און פַאר בְּהֵמוֹת הַאלְטִין. אוֹדִיר קָאן אֵיינִי אֱמוּנָה וָואס לֶערְנְט אַזֶעלְכִי זַאכִין, אַרוֹיס קוּמִין פון הַקָּדוֹשׁ ב"ה וָואס עֶר אִיז קֵיין נוֹשֵׂא פָּנִים נִיט. זֶעהט אִיהר קִינְדִיר פון אַבְרָהָם וָואס אִיהר זֶענְט נָאךְ דֶער גְמָרָא נָאךְ וֶוען דִיא הַשְׁגָּחָה פון גָאט ב"ה לָאזְט אַייךְ זַיין אָרִים אַזוֹ אַז אִיהר קֶענְט קֵיינִי לַמְדָנִים נִיט וֶוערִין. אִיהר זֶענְט אַזוֹ קֵיינִי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים נִיט, אויךְ קֵיינִי גְרוֹסִי לַייט פון דוֹר נִיט, אויךְ קֵיינִי אוֹבִּירְשְׁטִי פון קְהִילוֹת נִיט, אויךְ קֵיינִי צְדָקָה גַבָּאִים נִיט, אויךְ קֵיינִי קִינְדִיר מְלַמְּדִים נִיט. וֶוען אִיהר קֶענְט נוּן דָאס אַלִים נִיט זַיין וָואס דִיא גְמָרָא רוּהמְט אַזוֹ הוֹךְ, וָואס זֶענְט אִיהר דֶען, אִיהר און אַייֶערִי וַוייבִּיר און אַייֶערִי טֶעכְטִיר. יֶענִי שְׁטִיקִיר גְמָרָא זָאגִין אַייךְ וָואס אִיהר זֶענְט.

קענט

קענט איהר גלויבין אז דאס איז תורת אלהי ישראל. קענט איהר טאטשי איין אויגין בליק מיינין אז דיא דאזיגי חכמים האבין גיקענט „דיא אלטי שטעגין“ „דעם גוטין וועג“. ווען איהר קענט דאס יוא גלויבין און מיינין, אזוי מוזין מיר אייך פערזיכירין אז מיר קענין דאס ניט טהון. מיר גיפינין גאר עפיס אנדירשט גיזאגט פון ארימי גימייני לייט. מיר גיפינין עס אין דעם ספר וואס דרינין שטייט „וואוהל דעם וואס גיבט אכטונג אויף דעם ארימין“ (תהלים מ״א פסוק ב׳) און אין דעם אנדירין ספר וואס שמוסט אויך אין דעם אייגינין שטייגיר. „גאט האט אויס דערוויילט דיא נארישי זאכין פון דער וועלט אז ער זאל פערשעמין דיא קלוגי, און דאס שוואכי פון דער וועלט האט גאט אויס דערוויילט אז ער זאל פערשעמין דיא שטארקי, און דאס גימייני פון דער וועלט און דאס וואס איז פערשמעהט האט גאט אויס דערוויילט און דאס וואס איז ניט, צו פערשטערין דאס וואס איז. אז קיין בישעפיניש זאל זיך פאר איהם ניט בירוהמין“, (א׳ קרנתים א׳ פסוק כ״ז וכ״ח).

(ירמיה ו׳ ט״ז)

כה אמר יהוה עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם אי זה דרך הטוב ולכו בה ומצאו מרגוע לנפשיכם ויאמרו לא נלך:

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר ב׳

פון דיא גאנץ קלארי רייד פון דעם ברית חדשה ווייזט זיך אויס אז דיא לומדים און רבנים פון דיא יודין, דיא פרושים און סופרים, זענין שרעקליכי שונאים גיוועזין פון ישוע הנוצרי, און אז זייא זענין דיא עיקר רייט גיוועזין וואס האבין המצאות און בלבולים אויס גיטראכט דעם טוט איביר איהם צו ברענגין. דיא איצונדיגי יודין האלטין דיא דאזיגי מעשה פאר איין גוטין תירוץ פאר וואס זייא האלטין איהם ניט פאר דעם רעכטין משיח. זייא האלטין פאר גאנץ גיוויס אז דיא גרוסי און גילערנטי לייט פון יעני צייט זענין גוט און פרום גיוועזין, און אז זייא האבין מסתמא רעכט גיהאט אזו צו טהון וויא זייא האבין גיטהאן. זייא מיינין, אז ווען ישוע הנוצרי וואלט דער רעכטיר משיח גיוועזין אזו וואלטין דיא סנהדרין, דיא דעמצומאליגי יועצים פון דיא יודין איהם גיוויס אן גינומין, ווייל זייא האבין איהם אביר פער שמעהיט און ניט אן גינומין, דארום קאן ער ניט זיין דער משיח אמת. דערקייגין דערציילט אונס אביר דער ברית חדשה אדרבה גאנץ קלאר אז זייא האבין אן איהם ניט גיגלויבט ווייל זייא זענין רשעים גיוועזין, און אז זייא זענין שונאים גיוועזין פון ישוע המשיח ווייל ער האט זייא דעם אמת גיזאגט און האט זייא אויס גיוויזין אז זייא זענין חונפים, נור פון אויסינווייניג מיקלאמפירשט פרום גיוועזין. נון, וועלכיר פון דיא דאזיגי ביידי טעמים איז נון אמת. זענין דיא סופרים, דיא גרוסי ליבהאבירם פון תורה שבעל פה, זענין זייא גוט און פרום אודיר שלעכט און בייז גיוועזין. ווער עס האט דעם נומר א׳ גילייענט וועט קענין איין גוט שטיק תירוץ דרויף ענטפירן. האבין יעני לייט גיקאנט גוט און פרום זיין וואס האבין זיך ניט גישעמט דערפון צו שמוסין אז עס איז רעכט אז מאן זאל איינים

טוט

טוט שְׁלָאגִין וָואס אִיז קַיין לַמְדָן נִיט , אוּן וָואס פֶּערְשְׁמֶעהִין אוּן הַאלְטִין וַייבּ אוּנ קִינְד פוּן אַיין עם הָאָרֶץ פַּאר שֶׁקֶץ שֶׁרֶץ אוּנ בְּהֵמוֹת. וֶוען זַייא הָאבִּין גִיקָאנְט מִיט רִשְׁעוּת זָאגִין אַז מַאן מֶעג אַיין עם הָאָרֶץ צוּ רַייסִין וִויא אַיין פִּישׁ , אַיין יוּד וָואס הָאט זַייא קַיין מָאל קַיין שְׁלֶעכְטִס נִיט גִיטָאהן , וָואס הָאבִּין עֶרְשְׁט אַזֶעלְכִי לַייט גִיקָאנְט טְהוּן קֵייגִין אֵיינִים וָואס הָאט זַייא זַייעֶר רִשְׁעוּת אוֹיס גִיוִויזִין אוּנ זַייא אִין פָּנִים אַריין גִיזָאגְט אַז זַייא זֶענִין דוּרְךְ זַייעֶרִי תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה מְבַטֵל דִיא תּוֹרָה פוּן גָאט בָּ״ה. טַאקִישׁ דָאס זֶעלְבִּיגִי אַז יְשׁוּעַ הַנוֹצְרִי אִיז דוּרְךְ אַזֶעלְכִי לַייט צוּם טוֹיט גִיבְּרֶענְגְט גִיוָוארִין , דָאס אַלֵיין אִיז שׁוֹן צוּ פָּאר אוֹיס אַיין בִּיוַוייז אַז עֶר אִיז אַיין פְּרוּמִיר מַאן גִיוֶועזִין אוּנ אַז זַיינִי רֵייד זֶענִין רֶעכְט גִיוֶועזִין. אָבִּיר הוּץ דֶעם אִיז עֶס וֶוערְטה חוֹקֵר וְדוֹרֵשׁ צוּ זַיין וָואס פַארִי פָארְוֶוערְף דֶער בְּרִית חֲדָשָׁה מַאכְט דִיא דָאזִיגִי לוֹמְדִים אוּנ חֲכָמִים , אוּנ צוּ זֶעהִין אוֹבּ דִיא פָארְוֶוערְף וַוייזִין זִיךְ אוֹיס פַאר אֱמֶת, אוֹבּ דִיא דָאזִיגִי לַייט זֶענִין נָאךְ זַייעֶרִי תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה נָאךְ טַאקִישׁ דָאס גִיוֶועזִין וָואס דֶער בְּרִית חֲדָשָׁה וַוארְפְט זַייא פָּאר אַיין פָארְוָוארְף קֵייגִין זַייא אִיז אַז זַייא זֶענִין בַּעֲלֵי גַאֲוָה גִיוֶועזִין , הָאבִּין לִיבּ גִיהַאט כָּבוֹד פוּן עוֹלָם הַזֶה , אוּנ הָאבִּין גִיוָואלְט הָאבִּין אַז מַאן זָאל זַייא פַאר גְרוֹסִי לַייט הַאלְטִין . „אַלִי זַייעֶרִי מַעֲשִׂים טְהוּן זַייא אַז זַייא זָאלִין גִיזֶעהִין וֶוערִין פוּן דִיא לַייט, זַייא מַאכִין בְּרֵייט זַייארִי תְּפִילִין אוּנ מַאכִין לַאנְג דִיא צִיצִית פוּן זַייעֶרִי קְלֵיידִיר , אוּנ הָאבִּין לִיבּ אוֹבִּין אָן צוּ זִיצִין אוֹיף סְעוּדוֹת , אוּנ צוּ שְׁטֵיין אוֹבִּין אָן אִין דִיא שׁוּהְלִין , אוּנ מַאן זָאל זֵיי גְרִיסִין אִין דִי גַאסְסִין , אוּנ דִי לַייט זָאלִין זֵיי רוּפִין רִבִּי , רִבִּי״ (מַתְיָא כ״ג פָּסוּק ה׳ בִּיז ז׳) . נוּן , אִיז דֶער דָאזִיגִיר פָארְוָוארְף אֱמֶת . וַוייזְט תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה אוֹיס אַז דִיא דָאזִיגִי רֵייד זֶענִין אֱמֶת, אוֹדִיר וַוייזְט זִיא אוּם גִיקֶעהְרְט אוֹיס אַז דִיא שׂוֹנְאִים פוּן יְשׁוּעַ הַמָשִׁיחַ זֶענִין דֶעמוּטִיגִי פְרוּמִי לַייט גִיוֶועזִין, וָואס מַאן זָאל זִיךְ קֶענִין פוּן זַייעֶרִי פְרוּמִיגְקַייט אַיין מָשָׁל נֶעמִין וִויא פְרוּם עֶהרְלִיךְ זַייא הָאבִּין זִיךְ אוֹיף גִיפִיהְרְט קֵייגִין יְשׁוּעַ הַמָשִׁיחַ . לָאז מַאן זֶעהִין פוּן דִיא דִינִים וָואס אִיךְ וֶועל דָא מַזְכִּיר זַיין וָואס דִיא דָאזִיגִי לַייט הָאבִּין גִימַאכְט מִכֹּחַ זִיךְ זֶעלְבִּיר , לָאז מַאן דֶערְפוּן זֶעהִין וָואס זַייא זֶענִין גִיוֶועזִין . צוּ עֶרְשְׁט פַּסְקִינִין דִיא דָאזִיגִי לַייט , אַז מַאן זָאל פַאר זַייא מֶעהר פוּרְכְט הָאבִּין אוּנ זַייא מֶעהר כָּבוֹד אָן טְהוּן וִויא פָאטִיר אוּנ מוּטִיר, אִין הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה פֶּרֶק ה׳ שְׁטֵייט :

כשם

כשם שאדם מצווה בכבוד אביו וביראתו כך הוא חייב בכבוד רבו וביראתו יתר מאביו וכו׳,

„אזו וויא דער מענש איז גיבאטין זיין פאטיר כבוד אן צו טהון און זיך פאר איהם צו פורכטין אזו איז ער אויך מחויב זיין רבי כבוד אן צו טהון אונ זיך פאר איהם צו פורכטין מעהר פון זיין פאטיר“ וכו׳. דער דאזיגיר דין בכלל איז שון שלעכט גינוג, אביר זייני פרטים זענין נאך שלעכטיר. „ווען איין מענש זעהט עפים וואס זיין פאטיר האט פערלורין אונ עפים וואס זיין רבי האט פערלורין, אזו זאל ער צו ערשט דאס אב געבין וואס זיין רבי האט פערלורין אונ דערנאך דאס אבגעבין וואס גיהערט צו זיין פאטיר. ווען זיין פאטיר אונ זיין רבי איינר שווערי לאסט, אזו זאל ער צו ערשט דיא פון זיין רבי העלפין אראב נעמין אונ דערנאך דיא פון זיין פאטיר. ווען זיין פאטיר אונ זיין רבי זענין אין גיפאנגינשאפט, אזו זאל ער צו ערשט זיין רבי אויס לייזין אונ דער נאך זיין פאטיר. חוץ ווען זיין פאטיר איז איין תלמיד חכם אזו מעג ער צו ערשט זיין פאטיר אויס לייזין“. וויא שרעקליך איז דיא דאזיגי לערנונג. זיין פאטיר, וואס האט איהם גיוֹוינין, וואס האט איהם גישיצט אין זייני קינדהייט, וואס האט גיארבייט אונ איהם דערנעהרט, וואס האט איהם גיפילניוויט אין זייני קראנקהייט, וואס איז זיין גרוסיר פריינד, וואס ער האט איהם, גאט צו פאר, אלים צו פער דאנקין, דעם זאלל איין מענש מעגין זעהן פער שמאכטין אין דיא צרות פון גיפאנגינשאפט, אונ ווען ער קאן איהם שון יוא ביפרייאין אונ צו זייני משפחה צוריק ברענגין, אזו זאל ער איהם לאזין אין זייני צרות אונ זאל אויס לייזין דעם רבי. וואו שטייט דאס אין תנ״ך.

כבד את אביך ואת אמך

„עהרי דיין פאטיר אונ דייני מוטיר“ (שמות כ׳ י״ב); דאס איז דאס ערשטי גיבאט וואס שטייט אין עשרת הדברות צו ערשט נאך דיא גיבאט וואס מיר זענין מחויב קייגין גאט ב״ה. אונ אויך על פי טבע איז דיא ליבשאפט צו פאטיר אונ מוטיר דאס ערשטי גיפיהל. אביר דיא דאזיגי לערנונג פון דיא רבנים פערטייבט דאס קול פון דער טבע אונ איז מבטל דיא תורה פון גאט ב״ה. וואס לערנט אביר דער ברית

חדשה

חֲדָשָׁה אִין דֶער זַאךְ: „דֶער וָואס זָארְגְט נִיט פַאר דָאס זַיינִיגֶי אוּנ בִּפְרַט פַאר זַיין הויז גִיזִינְד, דֶער הָאט אָבּ גִילֵייקִינְט דֶעם גְלוֹיבִּין אוּנ אִיז עֶרְגִיר וִויא אַיין אוּם גְלֵייבִּיגִיר" (א׳ טמותי ה׳ פסוק ח׳). דִיא תַּלְמִידִים פוּן דֶעם הֶערְר יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ הָאבִּין קֵיין מָאל נִיט גִיזָאגְט אַז עֶס קוּמְט זֵייא צוּ אַזוֹ אַיין כָּבוֹד. אִין דֶעם קַפִּיטְל וָואס מִיר הָאבִּין דָא מַזְכִּיר גִיוֶועזִין זָאגִין זֵייא גַאנְץ קְלָאר אַז צְוִוישִׁין דִיא מִצְוֹת וָואס מִיר זֶענִין מְחוּיָּב קֵייגִין מֶענְשִׁין אִיז דִיא מִצְוָה דִיא עֶרְשְׁטִי וָואס מִיר זֶענִין מְחוּיָּב קֵייגִין אוּנְזִיר אֵייגִין פְלֵייש אוּנ בְּלוּט. נוּר אִין אֵיינִים אוֹפָן מַאכְט דֶער בְּרִית חֲדָשָׁה אַיין חוּץ פוּן כִּבּוּד אַב וְאֵם, וָואס דֶער דָאזִיגִיר חוּץ גִיפִינְט זִיךְ אוֹיךְ אִין תּוֹרַת מֹשֶׁה. דֶער דָאזִיגִיר חוּץ אִיז אִין דֶעם אוֹפָן וֶוען כִּיבּוּד אַב וְאֵם מֶעכְט זַיין אִין אֵיינִי זַאךְ וָואס אִיז קֵייגִין דֶעם כָּבוֹד אוּנ לִיבְּשַׁאפְט פוּן השי״ת. „וֶוען אֵיינִיר קוּמְט צוּ מִיר אוּנ הַאסְט נִיט זַיין אֵייגִינִין פָאטִיר אוּנ מוּטִיר אוּנ וַוייבּ אוּנ קִינְדִיר אוּנ בְּרִידִיר אוּנ שְׁוֶועסְטֶרִין אוּנ אוֹיךְ זַיין אֵייגִין לֶעבִּין, דֶער קָאן נִיט זַיין מַיין תַּלְמִיד" (לוק י״ד פסוק כ״ו), דָא זֶענִין פָאטִיר אוּנ מוּטִיר אוּנ קְרוֹבִים גְלַייךְ גִיאַכְט וִויא דָאס אֵייגִינִי לֶעבִּין פוּן מֶענְשׁ, כְּדֵי צוּ וַוייזִין אַז נוּר אִין אֵיינִים אֵיינְצִיגִין אוֹפָן מֶעג מַאן פוּן דִיא נַאטִירְלִיכִי לִיבְּשַׁאפְט אַוֶועק זֶעהִין, אוּנ דָאס אִיז דֶער אוֹפָן וֶוען דֶער דִינְסְט פוּן גָאט בָּ״ה וִויל עֶס הָאבִּין. דֶעסְגְלֵייכִין שְׁטֵייט אוֹיךְ אִין תּוֹרַת מֹשֶׁה (דברים י״ג פסוק ז׳) „וֶוען עֶס וֶועט דִיךְ אָן רֵייצִין דַיין בְּרוּדִיר, דֶער זוּן פוּן דַיינִי מוּטִיר, אוֹדִיר דַיין זוּן, אוֹדִיר דַיינִי טָאכְטִיר, אוֹדִיר דָאס וַוייבּ פוּן דַיין שׁוֹיס, אוֹדִיר דַיין גִיזֶעלְן וָואס אִיז גְלַייךְ אַזוֹ וִויא דַיינִי זֵייל, אִים פֶערְבָּארְגִינִין צוּ זָאגִין, מִיר וֶועלִין גֵיין אוּנ מִיר וֶועלִין דִינִין אַנְדִירִי גֶעטִיר וָואס דוּא הָאסְט נִיט דֶערְקֶענְט דוּא אוּנ דַיינִי פֶּעטִיר". אוּנ דֶערְנָאךְ שְׁטֵייט אִין פָּסוּק ט׳ „דוּא זָאלְסְט נִיט צוּ וִוילִין זַיין צוּ אִיהם אוּנ דוּא זָאלְסְט אִיהם נִיט גִיהָארְכִין, אוּנ דַיין אוֹיג זָאל אִיהם נִיט פֶערְשׁוֹנִין, אוּנ דוּא זָאלְסְט דִיךְ נִיט דֶערְבַּארְמִין אוּנ נִיט פֶער הֶעהלִין אִיבִּיר אִיהם". אִין אֵיינִים זָאלְכִין אוֹפָן אִיז אוֹיךְ דָאס שֵׁבֶט לֵוִי גִילוֹבְּט גִיוָוארִין „וָואס הָאט גִיזָאגְט צוּ זַיין פָאטִיר אוּנ צוּ זַיינִי מוּטִיר אִיךְ הָאבּ אִיהם נִיט גִיזֶעהִין, אוּנ זַיינִי בְּרִידִיר הָאט עֶר נִיט דֶער קֶענְט, אוּנ זַיינִי קִינְדִיר הָאט עֶר נִיט גִיקֶענְט, וָוארִין זֵייא הָאבִּין גִיהִיט דַיין וָוארְט אוּנ דַיין בּוּנְד הָאבִּין זֵייא גִיהִיט". אָבִּיר דִיא גְמָרָא וִויל גָאר עֶפִּים

האָבּין . זיא ווייזט ניט איין גוטין אוּן גירעכטין אוֹפן ווען מאַן מעג אַמאָל פוּן כּיבּוּד אב ואם אָבּ טרעטין , זיא זאָגט ניט אַז מאַן מעג דאָס טהוּן אין דעם אוֹפן דהיינוּ ווען דער פּאַטיר איז איין רשע , ווען ער טרעט אָבּ פוּן דעם לעבּענדיגען גאָט אוּן דינט ע״ז ; נייןן , זיא זאָגט נוּר אַז ווען ער איז „איין תּלמיד חכם״ קוּמט איהם יוֹא צוּא ערשט כּבוֹד צוּא , אָבּער ווען ער איז דאָס ניט , האָטשי ער איז איין גוּטער אוּן פרוּמער מאַן , איין ליבּער אוּן טרייער פּאַטיר , זאָל דאָך זיין אייגין קינד אוֹיף זיין כּבוֹד ניט אַכטין אוּן זאָל פריער דעם רבּי כּבוֹד אָן טהוּן . קאָן מאַן דאָ נאָך מסוּפּק זיין אַז אַזעלכי מענשין וואָס האָבּין אַזוֹ איין דין אוֹיס גיטראַכט , מתקן גיוועזין , אוּן גיהייסין מקיים זיין , אַז זייא האָבּין דערמיט נוּר גיוואָלט זייער אייגינען כּבוֹד גרוֹיס מאַכין זיך זעלבּיר נחת אָן צוּא טהוּן . איז עס נוּן מיגליך צוּא מיינין אַז מענשין וואָס זענין מבזה זייער אייגענע פּאַטער וועגין דעם כּבוֹד פוּן זייאר רבּי , אַז אַזעלכי האָבּין זיך גיזאָלט פיל מאַכין אוֹיס דעם לעבּין פוּן איין מאַן וויא ישוּע הנוֹצרי איז גיוועזין וואָס ער האָט זייא אַרוֹיס גיזאָגט אַז זייערי תּקנוֹת זענין אוּם רעכט . אוֹדיר קענין דיא יוּדין מיט דיא תּוֹרה אוּן דיא נביאים אין זייערי הענד , קענין זייא נוּן מיינין אַז דיא דאָזיגי מענשין ווייזין זייא „דיא אַלטי שטעגין״ , „דעם גוּטין וועג״ . נייןן , אַזוֹ האָט משה ניט גילערענט . ער זאָגט

ארור מקלה אביו ואמו ואמר כל העם אמן

„פערפלוּכט איז דער וואָס פערשמעהיט זיין פּאַטער אוֹדיר זייני מוּטער , אוּן דאָס גאַנצי פאָלק זאָל זאָגין אָמן״ (דברים כ״ז ט״ז) .

אָבּער מיט דעם דאָזיגין דין האָבּין דיא חכמי התּלמוּד נאָך ניט גינוּג גיהאַט . זייא זענין נאָך ניט צוּפרידין דער מיט גיוועזין אַז מען זאָל זייא מעהר בּכבוֹד האַלטין וויא פּאַטער אוּן מוּטיר , זייא האָבּין זיך אַפילוּ אוּנטיר גישטאַנין צוּ זאָגין אַז זייער כּבוֹד איז אַזוֹ הייליג וויא דער כּבוֹד פוּן גאָט .

ואין לך כבוד גדול מכבוד הרב ולא מורא ממורא הרב אמרו חכמים מורא רבך כמורא שמים ,

עֶס אִיז דִיר קֵיין גְרֶעסֶערֶער כָּבוֹד נִיט פַארְהַאנְדֶען וִויא דֶער כָּבוֹד פוּן דֶעם רַבִּי אוּן קֵיינֵי פוֹרְכְט וִויא דִיא פוֹרְכְט פַאר דֶעם רַבִּי , דִיא חֲכָמִים הָאבִּין גִיזָאגְט דִיא פוֹרְכְט פַאר דַיין רַבִּי אִיז אַזוֹ וִויא דִיא פוֹרְכְט פַאר גָאט" .

זֵייא בִּימִיהֶען זִיךְ צוּא בִּיוַוייזִין אַז זֵייא הָאבִּין רֶעכְט אַזוֹ צוּא זָאגִין אוֹיס פְּסוּקִים וִויא שמות ט"ז פָּסוּק ח

לא עלינו תלנתיכם כי על יהוה

„נִיט קֵיגִין אוּנְס אִיז אַייֶער מוּרְמִילֶן נַייאִירְט קֵייגִין יהוה" , דִיא דָאזִיגִי רֵייד הָאט משֶׁה פוּן זִיךְ גִיזָאגְט , אוּן זֵייא ווִילֶלֶען הָאבִּין אַז עֶס זָאל אוֹיךְ זֵייא אוֹיךְ גֵיין . אָבֶּער זֵייא הָאבִּין נָאךְ נִיט בֶּעווִיזִין אוּן קֶענִין עֶס אוֹיךְ נִיט בֶּעוַוייזִין אַז אִיטְלִיכֶער רַבִּי אִיז אַזוֹ גְרוֹס אוּן הָאט פוּן גָאט אַזוֹ צוּא בִּיפֶעהלִין וִויא משֶׁה . פוּן וַואנִין זָאלִין זֵייא דָאס קֶענִין אוֹיס תּוֹרַת משֶׁה בֶּעוַוייזִין . משֶׁה הָאט וואוֹהל מִיט רֶעכְט גִיקָאנְט זָאגִין „נִיט קֵיגִין אוּנְס אִיז אַייֶער מוּרְמִילֶן נַייֶערְט קֵייגֶען יהוה" , וָוארִין גָאט ב"ה הָאט אִיהם אִין זַיין שְׁלִיחוּת גִישִׁיקְט אוּן עֶר הָאט דֶעם פָאלְק אוֹיס גִיווִיזֶען דוּרְךְ אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים אַז זַיין שְׁלִיחוּת אִיז בֶּאֱמֶת פוּן גָאט . אָבֶּער דִיא רַבָּנִים הָאבִּין דָאס אַזוֹ קֵיין מָאל נִיט גִיוָואלְט פוּן זִיךְ בִּיוַוייזִין . מֵיילָא אוֹיס יֶענִי וֶוערְטֶער פוּן משֶׁה אִיז זֵייעֶרִי רְאָיָה גָאר מָאגִיר . נוּן הָאבֶּען זֵייא זִיךְ ווִידֶער אָן גִיחַאפְּט אָן אַנְדֶערִי פְּסוּקִים ,

כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו : ובאת אל הכהנים הלוים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט : ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר יהוה ושמרת לעשות ככל אשר יורוך : על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל :

„וֶוען אֵיינֶע זַאךְ פוּן גֶערִיכְט וֶועט צוּא שְׁוֶוער זַיין פַאר דִיר צְווִישֶׁען בְּלוּט אוּן בְּלוּט , צְווִישֶׁען גִירִיכְט אוּן גִירִיכְט , אוּן צְווִישֶׁען פְּלָאג אוּן פְּלָאג , קְרִיג זַאכִין אִין דַיינִי טְהוֹרִין , אַזוֹ זָאלְסְטוּ אוֹיף שְׁטֵיין אוּן דוּא זָאלְסְט אַרוֹיף גֵיין צוּא דֶעם אָרְט וָואס יהוה

דַיין אֱלֹהִים וֶועט אויס דֶער וַוייהלֶען, און דוא זָאלְסְט קוּמֶען צוּא דִיא כֹּהֲנִים, דִיא לְוִיִם און צוּא דֶעם רִיכְטִיר וָואס וֶועט זַיין אִין דִיא זֶעלְבִּיגֶע טֶעג, און דוא זָאלְסְט פָארְשִׁין, און זַייא וֶועלִין דִיר אַרויס זָאגִין דִיא זַאךְ פון דֶעם גֶערִיכְט. און דוא זָאלְסְט טְהוּן נָאךְ דֶעם וָוארְט נָאךְ פון דִיא זַאךְ וָואס זַייא וֶועלִין דִיר אַרויס זָאגִין פון דֶעם זֶעלְבִּיגֶען אוֹרְט וָואס יהוה וֶועט אויס דֶערְוַויילֶען. און דוא זָאלְסְט הִיטֶען צוּא טְהוּן וִויא אַלִים וָואס זַייא וֶועלִין דִיךְ לֶערְנִין, נָאךְ דֶעם וָוארְט נָאךְ פון דִיא לֶערְנוּנְג וָואס זַייא וֶועלִין דִיךְ גִלֶערְנִין און נָאךְ דֶעם גִירִיכְט נָאךְ וָואס זַייא וֶועלִין דִיר זָאגִין זָאלְסְטוּ טְהוּן. דוּא זָאלְסְט נִיט אָבְּקֶעהְרִין פון דֶעם וָוארְט וָואס זַייא וֶועלִין דִיר אַרוֹיס זָאגִין צוּא דִיא רֶעכְטִי הַאנְד אוֹדֶער צוּא דֶער לִינְקֶע הַאנְד (דברים י"ז פָּסוּק ח' בִּיז י"א). דִיא בַּעֲלֵי הַגְּמָרָא זָאגִין, אַז דִיא דָאזִיגִי וֶוערְטֶער זֶענִין אַיין קְלָארִיר בִּיפֶעהל גַאנְץ בְּפֵירוּש. גָאר אָן סָפֵק זָאגְט דָא גָאט ב"ה וָואס מֶען זָאל טְהוּן אִין אֵיינִיר שְׁוֶוערִיר זַאךְ. עֶר בֶּעפֶעהלְט אַז דִיא יִשְׂרָאֵל זָאלִין אַרוֹיף גֵיין צוּא דֶעם אוֹרְט וָואס גָאט הָאט אוֹיס דֶערְוֵוייהלְט, דָאס הֵייסְט צוּא דֶעם אוֹרְט וָואס דֶער אָרוֹן הַבְּרִית אִיז דָארְט פַארְהַאנְדִין גִיוֶועזִין, און נָאךְ צוּא פָארְשִׁין, אָבִּיר פון וֶועמִין, נִיט פון דִיא רַבָּנִים, נַייעֶרְט פון דִיא כֹּהֲנִים דִיא לְוִיִם און פון דֶעם רִיכְטֶער (שופט). פון דִיא דָאזִיגִי פְּסוּקִים ווִילְלִין זִיךְ דִיא חַכְמֵי הַתַּלְמוּד דְרִינְגִין אַז „דִיא פוּרְכְט פַאר דֶעם רַבִּי אִיז אַזוֹ וִויא דִיא פוּרְכְט פַאר גָאט". אָבִּיר פון דִיא דָאזִיגִי פְּסוּקִים אִיז גָאר אוּם גִיקֶעהְרְט גִידְרוּנְגִין. עֶס אִיז דֶער פוּן גִידְרוּנְגֶען אַז דִיא לוּמְדִים און רַבָּנִים קֶענִין אִין דִינִים און מִשְׁפָּט זַאכִין אַיין פְּלוּגְתָּא הָאבִּין און זִיךְ סוֹתֵר זַיין, און אַיין טְהֵייל פון זַייא רֶעכְט הָאבִּין און דֶער אַנְדֶערֶער אוּם רֶעכְט. דָאס וַוייזְט נוּן אויס אַז דִיא רַבָּנִים קֶענִין נִיט אַלִי מָאל רֶעכְט הָאבִּין, נַייעֶרְט אַז אוֹיךְ לוּמְדִים זֶענִין אָרִימֶע בִּישֶׁעפִּינִיש וָואס קֶענִין אִין טָעוּת אַרַיין פַאלְלִין אַזוֹ וִויא מִיר אַלִי, און אַז אִיבֶּער דֶעם מוּזִין מִיר פַאר זַייא נִיט אַזֶעלְכִי פוּרְכְט הָאבִּין וִויא פַאר גָאט ב"ה, אוֹךְ זַייעֶרִי רֵייד נִיט אַזוֹ בִּיפָאלְגִין וִויא דִיא רֵייד פון השי"ת. דִיא דָאזִיגִי פְּסוּקִים וַוייזִין צְוֵוייטִינְס אַז אִין אֵיינִיר שְׁוֶוערִיר זַאךְ הָאט דִיא תּוֹרָה דִיא יוּדִין נִיט

גיהייסין

גיהֶייסִין גֵיין צוּא רַבָּנִים נַייאֵירְט צוּא דִיא כֹּהֲנִים אוּן צוּא דֶעם שׁוֹפֵט, אוּן אֲפִילוּ צוּא דִיא דָאזִיגֵי אוֹיךְ נוּר אִין דֶעם אוֹרְט וָואס גָאט הָאט אוֹיס דֶערְוֶוייהלְט. פוּן רַבָּנִים אוּן חֲכָמִים שְׁטֵייט דָא קֵיין אֵיינְצִיג וָוארְט נִיט, אוּן אַזוֹ זֶענִין דִיא דָאזִיגֵי פְּסוּקִים נָאךְ אַדְרַבָּה גַאנְץ אַקֶיגִין אַלֵי דִינִים פוּן גַאֲוָה אוּן פוּן כָּבוֹד וָואס זֵייא זָאגִין אַז עֶס קוּמְט זֵייא צוּא. שׁוֹן פִילֵי הוּנְדֶערְט יָאהר אִיז דֶער אוֹרְט פֶערְוִויסְט וָואס גָאט ב״ה הָאט אוֹיס דֶערְוֶוייהלְט אוּן דֶער דִינְסְט פוּן דִיא כֹּהֲנִים הָאט אוֹיף גִיהֶערְט, דִיא יוּדִין הָאבִּין אִין שְׁוֶוערִי זַאכִין צוּא קֵיינִים נִיט אַהִין צוּא גֵיין, זֵייא הָאבִּין אִיצוּנְד קֵיין עֲבוֹדַת כֹּהֲנִים אוּן קֵיינִי שׁוֹפְטִים נִיט, אוּן דִיא רַבָּנִים קֶענִין זֵייאֶר פֶערְלַאנְגְטִין רְשׁוּת אוּן כָּבוֹד אוֹיךְ נִיט אוֹיס וַוייזִין אוֹיס תּוֹרַת מֹשֶׁה. אָבִּיר יוּדִין מֶעכְטִין אֶפְשַׁר זָאגִין אַז הָאטְשִׁי דִיא דָאזִיגֵי פְּסוּקִים וַוייזִין נִיט אוֹיס דֶעם רְשׁוּת אוּן כָּבוֹד פוּן דִיא רַבָּנִים, אַזוֹ בִּיפֶעסְטִיגִין זֵייא דָאךְ לְכָל הַפָּחוֹת דִיא יוּדִין נִיט צוּא גְלוֹיבִּין אָן דִיא רֵייד פוּן יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ, וָוארִין עֶר אִיז גִימִשְׁפָּט גִיוָוארִין פוּן דִיא כֹּהֲנִים אוּן אִין יְרוּשָׁלַיִם, אִין דֶעם אוֹרְט וָואס גָאט הָאט אוֹיס דֶערְוֶוייהלְט. מִיר זֶענִין מוֹדֶה אַז דָאס דַאכְט זִיךְ אֵיינִי גוּטִי קֻשְׁיָא צוּא זַיין, אָבִּיר מִיר קֶענִין גְרִינְג בִּיוַוייזִין אַז דָאס דַאכְט זִיךְ נוּר אַזוֹ, וַוייטִיר אִיז עֶס גָאר נִישְׁט. דָאס צוּא בִּיוַוייזִין פְרֶעגִין מִיר נוּן דִיא יוּדִין, מוּז יֶענִיר בִּיפֶעהל אַז מַאן זָאל דֶעם פְּסַק פוּן דִיא כֹּהֲנִים מְקַיֵּים זַיין, מוּז עֶר תָּמִיד גִיהַאלְטִין וֶוערִין אִין אַלֵי אוֹפַנִים, גָאר אָן חוּץ. דְרוֹיף קָאן מַאן דָאפְּפִּילְט עֶנְטְפֶערִין, יוֹא אוֹדִיר נֵיין. ווִילְלִין דִיא יוּדִין זָאגִין נֵיין, נוּן אַזוֹ וֶועלְלִין זֵייא דֶערְמִיט מוֹדֶה זַיין אַז אוֹיךְ דִיא כֹּהֲנִים הָאבִּין זִיךְ טֵייל מָאהל גִיקָאנְט טוֹעֶה זַיין, אוּן מִיר וֶועלִין קֶענִין דֶער פוּן גוּט דְרִינְגִין אוּן וַוייזִין זֵייא הָאבִּין זִיךְ אוֹיךְ טוֹעֶה גִיוֶועזִין אִין זֵייאֶר מִשְׁפָּט אִיבִּיר יֵשׁוּעַ הַנּוֹצְרִי. מִסְתָּמָא וֶועלְלִין זֵייא אָבִּיר זָאגִין יוֹא, דֶער פְּסַק פוּן דִיא כֹּהֲנִים לְוִיִּם אוּן שׁוֹפְטִים מוּז יוֹא תָּמִיד גִיהַאלְטִין וֶוערִין אִין אַלֵי אוֹפַנִים גָאר אָן חוּץ, אוּן דִיא יִשְׂרָאֵל זֶענִין גִיבָּאטִין גִיוָוארִין דֶער פוּן נִיט אָבּ צוּא קֶעהרִין רֶעכְטְס אוֹדִיר לִינְקְס, זוּנְסְט מֶעכְטִין זֵייא אֵיינִי גְרוֹסִי עֲבֵירָה טְהוּן. נוּן בֶּעטִין מִיר דִיא יוּדִין צוּא לֵיינִין דָאס קַפִּיטֶל כ״ו פוּן יִרְמְיָה אוּן גוּט צוּא אִיבִּירְלֵייגִין דִיא זַאךְ וָואס הָאט זִיךְ

דארט גיטהאן פאר דיא כהנים . מיר גיפינין דארט אז ירמיה
הנביא האט אין דעם שליחות פון גאט איינע נבואה גיזאגט זייער
גלייך צוא דיא נבואה וואס אונזר העררר ישוע המשיח האט גיזאגט
פון דעם חורבן פון ירושלים , „און איך וועל מאכין דאס דאזיגי
הויז אזו וויא שילה און דיא דאזיגי שטאט וועל איך מאכין צוא
איין פלוך צוא אלי פעלקער פון דער ערד״! (פסוק ו׳) . דער נאך
גיפינין מיר אז וועגין דיא דאזיגי רייד האבין דיא כהנים איביר
ירמיה איין פסק ארויס גיגעבין אז ער זאל גיטייט ווערין , גאנץ
אזו וויא דיא שפעטירי כהנים האבין ישוע הנוצרי דן גיוועזין ,
„און עס איז גיוועזין וויא ירמיהו האט אויף גיהערט צוא ריידין
דאס וואס יהוה האט גיבאטין צוא ריידין צוא דעם גאנצין פאלק ,
אזו האבין דיא כהנים און דיא נביאים און דאס גאנצי פאלק
איהם אנגיהאפט צוא זאגין , דוא מוזט שטארבין״ (פסוק ח׳) .
מיר גיפינין אויך אז דער פסק איז גיגעבין גיווארין טאקיש „אין
דעם אורט וואס גאט האט אויס דער וויילט״ , „אין דעם בית
המקדש זעלביר״ אזו וויא עס שטייט דארט פסוק ט׳ „און דאס
גאנצי פאלק האט זיך פערזאממילט קייגין ירמיהו אין דעם הויז
פון יהוה״ . מיר גיפינין אויך אז דער פסק איביר ירמיה איז
ניט אין איביראיילינִיש גישעהין , נייארט אדרבה דיא כהנים
האבין עס פריר גוט איבירלייגט פאר וואס זייא האבין אזו איין
שווארצין פסק גימאכט . ווארין וויא דיא פירשטין פון יהודה זענין
דער נאך צוא גיקומין דיא זאך חוקר ודורש צוא זיין „אזו האבין
דיא כהנים און דיא נביאים גיזאגט צוא דיא פירשטין און צוא
דעם גאנצין פאלק צוא זאגין , איין משפט פון טוט קומט דעם
דאזיגין מאן צוא , ווארין ער האט נבואות גיזאגט קייגין דיא דאזיגי
שטאט , אזו וויא איהר האבט מיט אייערי אוהרין גיהערט״ (פסוק
י״א) . נון פרעגין מיר ווייטיר , איז דאס פאלק ישראל מחויב
גיוועזין טאקיש דעם דאזיגין פסק פון דיא כהנים איביר ירמיה צוא
האלטין און ניט דער פון אב צו טרעטין רעכטס אודיר לינקס .
מיר ענטפירין דרויף גאר אן מורא , אז זייא זענין ניט מחויב גיוועזין
דעם דאזיגין פסק מקיים צוא זיין , און אז ווען זייא וואלטין איהם
יוא מקיים גיוועזין אזו וואלטין זייא איינע רציחה גיטהאן . ירמיהו

הנביא זעלביר זאגט אויך אזו , „נייארט איהר זאלט גיוויס וויסין אז ווען איהר וועט מיך טייטין אזו וועט איהר אום שולדיג בלוט ברענגין איביר אייך און איביר דיא דאזיגי שטאט און איביר איהרי איינוואוהנירס , ווארין גאט האט מיך וואהרהאפטיג גישיקט צוא אייך צוא ריידין אלי דיא דאזיגי רייד אין אייארי אוהרין אריין” (פסוק י"ב) . פון דאנין דרינגין מיר נון אז עס איז טאקיש יוא מיגליך גיוועזין אז דיא כהנים ווען זייא האבין אסיפה גיהאלטין אפילו אין דעם בית המקדש זעלביר , אזו האבין זייא זיך דאך גיקענט טועה זיין און איין שלעכטין אום גירעכטין פסק ארויס געבין ; מיר דרינגין דער פון ווייטיר , אז עס איז מיגליך גיוועזין אז דער טעות פון דיא כהנים האט גיקאנט אזו גרוס זיין , איין וואהרהאפטיגין נביא פון גאט צום טוט דן צוא זיין . ווייטיר דרינגין מיר , אז אין אזו איין אופן איז דאס פאלק ישראל ניט מחויב גיוועזין דעם שלעכטין פסק מקיים צוא זיין , נייארט אדרבה אז זייא זענין מחויב גיוועזין דער פון אב צוא טרעטין רעכטס און לינקס . צום סוף דרינגין מיר , אז ווען דיא כהנים האבין זיך יוא גיקאנט טועה זיין און איין נביא אמת דן זיין צוא טוט גאר אן שום רעכט , אזו איז אויך זייער פסק קייגין ישוע הנוצרי קיין ביוויז ניט מעהר אז ער איז ניט דער רעכטיר משיח , פונקט אזו וויא זייער פסק איביר ירמיה קאן קיין ביוויז ניט זיין אז ער איז ניט איין רעכטיר נביא גיוועזין , און אזו וויא דיא יודין האבין דורך דעם פסק פון דיא כהנים איביר ירמיה קיין רעכט ניט גיהאט איהם פאר איין פאלשין נביא צוא האלטין און איהם צוא טייטין , אזו האבין דיא יודין דורך דעם פסק פון דיא כהנים איביר ישוע המשיח אויך קיין רעכט ניט איהם פאר איין פאלשין משיח צוא האלטין און אן איהם ניט צוא גלויבין .

נון קאן מאן אביר פרעגין , ווען דיא כהנים האבין זיך יוא גיקאנט טייל מאל טועה זיין און דיא יודין זענין טייל מאל ניט מחויב גיוועזין זייארי רייד צוא פאלגין , נאך וואס האט נון גיטויגט דאס גיבאט אובין אז מאן זאל צוא זייא גיין אין שווערי זאכין און מאן זאל זייער פסק האלטין . דער תירוץ דארויף איז גאנץ גרינג . דער כהן וואס איז גישטאנין לשרת את יהוה „צוא

דינגין פאר יהוה דער. האט פאר חורבן בית! ראשון רשות גיהאט און האט גיקאנט גאט ב"ה פרעגין און פון גאט זעלביר אייני ענטפיר קריגין גאר וואונדיר, אזו אייני ענטפיר איז נון אויך אלי מאל גאר אן שום טעות גיוועזין, תמיד גאר אן חוץ, און איביר דעם זענין זייא דיא יודין אויך מחויב גיוועזין צוא האלטין. מיר גיפינין אין תנ"ך פילי מאל ווען דיא ישראל האבין פון דעם דאזיגין רשות נוצין גיהאט. אזו וויא עס שטייט אין שופטים כ' פסוק כ"ז וכ"ח „און דיא קינדיר ישראל האבין גיפרעגט בייא יהוה, וואריין דער קאסטין פון דעם בונד פון אלהים איז אין יעני טעג דארט גיוועזין, און פינחס דער זון פון אלעזר דער זון פון אהרן איז אין יעני טעג פאר איהם גישטאנין, צוא זאגין, זאל איך ווידיר נאך איין מאל ארויס גיין אין מלחמה אריין קייגין דיא קינדיר פון בנימין מיין ברודיר, אודיר זאל איך אבלאזין, און יהוה האט גיזאגט, גייסט ארויף, וואריין מארגין וועל איך איהם געבין אין דייני האנד אריין", און אין דער מעשה פון דוד גיפינין מיר אויך עטליכי מאל דאס דאזיגי וואונדיר, אזו וויא עס שטייט אין שמואל א' כ"ג פסוק ד', „און דוד האט ווידיר נאך אמאהל גיפרעגט בייא יהוה, און יהוה האט איהם גיענטפירט און גיזאגט שטייא אויף, נידיר אראפ קען קעילה, וואריין איך וועל דיא פלשתים געבין אין דייני האנד אריין" אין אזעלכי אופנים, ווען דער כהן האט צוא ערשט גאט ב"ה גיפרעגט, דענצומאל איז זיין פסק אויך גאר אן טעות גיוועזין, און דיא ישראל זענין מחויב גיוועזין איהם מקיים צוא זיין. אביר ווען דיא כהנים האבין גאט ב"ה ניט גיפרעגט, אזו איז זייאר פסק נור גיוועזין איין פסק פון בלוסי מענשין וואס קענין זיך טועה זיין און וואס דאס פאלק איז ניט מחויב גיוועזין על פי יושר צוא האלטין. איין זאלכיר מענשליכיר פסק איז גיוועזין זייאר פסק איביר ירמיהו הנביא. ווייל זייא זענין רשעים גיוועזין אזו זענין זייא ניט ערשט גיגאנגין גאט ב"ה צוא פרעגין, נייארט האבין איין פסק ארוס גיגעבין נאך דעם חשק נאך פון זייאר אייגין הארץ. און בייא דער מעשה פון אונזער העררי ישוע המשיח האבין שוין דיא כהנים ניט גיקאנט פרעגין גאט ב"ה, וואריין אין בית שני האבין אורים ותומים און ארון הברית גיפעהלט,

זייאר

זייער רשות גאר וואונדיר איז שון ניט מעהר פאר האנדין גיוועזין , און טאקיש איבּיר דעם האט דער פּסק פון דיא כּהנים אין דער גאנציר צייט פון בּית שני גיקאנט זיין אין טעות אזו וויא דער פּסק פון אנדירי מענשין , און דארום איז דאס פאלק אויך ניט מחוייב גיוועזין זייא תּמיד צוא פאלגין , און דארום האט אויך זייאר פּסק גאר קייני קראפט ניט צו בּיווייזין אז אונזער הערר ישוע המשיח איז חלילה ניט דער רעכטיר משיח . מיר יעני פּסוקים אובין (דברים י״ז פסוק ח׳ בּיז י״א) העלפין גאר נישט פאר דיא יודין וואס גלויבּין אן תּורה שבּעל פּה , זייא בּיווייזין ניט אז דיא כּהנים אין בּית שני האבּין זיך ניט גיקאנט טועה זיין און זייא בּיווייזין נאך וועניגיר אז דיא רייד פון תּורה שבּעל פּה זענין אמת און אז עס גיהערט צוא דיא רבּנים און קומט זייא צוא , אלים וואס זייא ווילין האבּין . אזו האבּין מיר נון פון דיא דאזיגי פּסוקים אויספיהרליך גישמוסט וויא עס איז נייטיג גיוועזין , איצונד קעהרין מיר נון צוריק צוא דיא דינים וואס די רבּנים האבּין זיך זעלבּיר גימאכט פאר זייאר אייגין נחת און כּבוד וועגין . מיר זעהין אז דיא צווייא שטיקיר פון תּורה שבּעל פּה ארוים וואס מיר האבּין אובּין מזכּיר גיוועזין , בּיווייזין אז דיא פּרושים און כּהנים זענין טאקיש גאנץ אזעלכי לייט גיוועזין וויא דער בּרית חדשה שמוסט פון זייא , ווען מענשין , גאר אן ראיות פון דעם ווארט ארוים פון גאט , ווען אזעלכי מענשין פערלאנגין אז מאן זאל פאר זייא אזו מורא האבּין וויא פאר גאט , אזו איז דער דורך גידרונגין אז דאס מוזין זיין נארישי בּעלי גאוה און קייני קליינע רשעים . מאן קאן אבּיר דיא פערגלייכונג נאך גינויאיר אויספיהרין . למשל משיח אונזער הערר זאגט (מתיא כ״ג ו׳ וז׳) אז דיא דאזיגי לייט האבּין ליב גיהאט אז מאן זאל זייא גריסין אין דיא גאססין און אז מאן זאל זייא רופין רבּי רבּי״ . עס איז טאקיש איצונד אויך נאך פערהאנדין איין זאלכים גיבאט פון זייא וואס זאגט אז מאן טאר ניט דעם רבּי רופין בּיים נאמין .

אסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו ואפילו שלא בפניו

„עס איז איינים תּלמיד אסור צוא רופין זיין רבּי בּייא זיין נאמין אפילו

װֶען עֶר אִיז נִיט דֶער בַּייא״ , אַיין אַנְדִירִים גִיזֶעץ אִיז נָאךְ פַאר הַאנְדְלִין װָאס װַייזְט װִיא מַאן מוּז אַיין רַבִּי גְרִיסִין אוֹדִיר שָׁלוֹם זָאגִין .

ולא יתן שלום לרבו או יחזיר לו שלום כדרך שנותנין לריעים ומחזירים זה לזה אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה וכבוד שלום עליך רבי .

„עֶר זָאל זַיינִים רַבִּי נִיט שָׁלוֹם גֶעבִּין אוֹדִיר שָׁלוֹם צוּרוּק גֶעבִּין אוֹיף דֶעם שְׁטֵייגִיר װִיא פְרַיינְד גֶעבִּין זִיךְ אֵיינַאנְדִיר שָׁלוֹם אוּן צוּרוּק , נַייאִירְט עֶר מוּז זִיךְ אַרָאבּ בֵּייגִין פַאר אִיהם אוּן צוּא אִיהם מִיט פוּרְכְט אוּן מִיט כָּבוֹד זָאגִין , שָׁלוֹם אִיבִּיר דִיר , רַבִּי״ . דִיא יוּדִין װָאס גְלוֹיבִּין אַן דִיא רֵייד פוּן דִיא רַבָּנִים אוּן װָאס לֵיינִין דָאס דָאזִיגִי , דִיא זָאלִין אוּנְס נִיט פַאלְשׁ פֶערְשְׁטֵיין . מִיר הַאלְטִין עֶס גָאר נִיט פַאר אֵיינִי עֲבֵירָה , נַייאִירְט פַאר שֵׁיין , אַז מַאן זָאל אַיין רַבִּי בְּכָבוֹד הַאלְטִין װִיא עֶס גִיהֶערְט צוּא זַיין , עֶס אִיז אוּנְס זֶעלְבִּיר נִיט אָסוּר זִיךְ פַאר אַיין רַבִּי אַיין צוּא בֵּייגִין אוּן אִיהם צוּא גְרִיסִין , אוֹיף אַיין זָאלְכִין שְׁטֵייגִיר װִיא דֶער דִין אוֹבִּין װִילל עֶס הָאבִּין . מִיר זֶענִין אָבִּיר דָא מַזְכִּיר זֵייאֶרִי דָאזִיגִי דִינִים כְּדֵי צוּא װַייזִין אַז דָאס װָאס דֶער בְּרִית חֲדָשָׁה שְׁרַייבְּט פוּן דִיא פְּרוּשִׁים אִיז גַאנְץ אֱמֶת װָארִין מֶענְשִׁין װָאס הָאבִּין זִיךְ פֶערְשְׁטֵייסְטוּ גִיקָאנְט אַנִידִיר זֶעצִין אוּן אַלְלִירְלֵייא דִינִים אוֹיס טְרַאכְטִין װִיא מַאן זָאל זֵייא אוֹיף אַלִי אוֹפַנִים כָּבוֹד אָן טְהוּן , אוּן זָאגִין אַז דִיא דָאזִיגִי דִינִים קוּמִין אַרוֹיס פוּן גָאט , אוּן נָאךְ דֶער צוּא מִיט פָאלִיצֵייא צְװִינְגִין אַז מַאן זָאל דִיא דָאזִיגִי דִינִים הַאלְטִין , אַזֶעלְכִי מֶענְשִׁין הָאבִּין בַּייא זִיךְ זֶעלְבִּיר נִיט װֵוינִיג גִימוּזְט חָשׁוּב זַיין אוּן זִיךְ גִיט װֵוינִיג כָּבוֹד אַיין רֶעדִין . מַאן מוּז קֵיין מָאל נִיט פֶערְגֶעסִין אַז דִיא דָאזִיגִי דִינִים זֶענִין נִיט בְּלוֹסִי גְרִינְגִי דֶרֶךְ אֶרֶץ זַאכִין אַיינְגִיפִיהְרְט בַּייא אֵיינִי קְהִילָה . װֶען דִיא רַבָּנִים הָאבִּין רְשׁוּת אוּן קְרַאפְט אִין זֵייאֶרִי הֶאנְד גִיהַאט , אַזוֹ הָאבִּין זֵייא דֶער צוּא גִיצְװאוּנְגִין דוּרְךְ שְׁטְרָאף מִיט פָאלִיצֵייא גִיזֶעץ גַאנְץ שְׁטַארְק . זֵייא זֶענִין נִיט צוּא פְרִידִין גִיװֶעזִין צוּא זָאגִין אַז װֶער עֶס אִיז זֵייא מְבַזֶּה װֶעט קֵיין עוֹלָם הַבָּא נִיט הָאבִּין , נַייאִירְט זֵייא הָאבִּין אִיהם אוֹיךְ גִינוּמִין צוּא מִשְׁפָּט אוּן הָאבִּין אִיהם בִּישְׁטְרָאפְט מִיט גֶעלְד אוּן מִיט חֵרֶם , אַזוֹ װִיא מַאן קָאן דָאס זֶעהִין אוֹיס דֶעם דִין װָאס זָאגְט

וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא והרי הוא בכלל כי דבר יהוה בזה : אף על פי שהמבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא

הבא אם באו עדים שבזהו אפילו בדברים חייב נדוי ומנדין אותו בית דין ברבים וקונסין אותו ליטרא זהב בכל מקום ונותנין אותו לחכם. והמבזה את החכם בדברים אפילו לאחר מיתה מנדין אותו בית דין וכו׳

„און אִיטְלִיכֶער וָואס פֶערְשֶׁמֶעהְט דִיא חֲכָמִים דֶער הָאט קֵיין חֵלֶק עוֹלָם הַבָּא נִיט און עֶר אִיז אִין דֶעם כְּלַל אַז עֶר הָאט דָאס וָוארְט פון יהוה פֶערְשֶׁמֶעהְט; חָאטְשֵׁי אַז דֶער וָואס פֶערְשֶׁמֶעהְט דִיא חֲכָמִים הָאט קֵיין חֵלֶק עוֹלָם הַבָּא נִיט, וֶוען עֶס קוּמֶען אָבֶּער עֵדוּת אַז עֶר הָאט גִישְׁמֶעהְט חָאטְשֵׁי נוּר מִיט רֵייד אַזוֹ אִיז עֶר חַייָב חֵרֶם און דָאס בֵּית דִין לֵייגְט אִיהם עֶפְפֶינְטְלִיךְ אִין חֵרֶם אַרַיין אִין בִּישְׁטְרָאפְּן אִיהם אִין אַלֵי עֶרְטֶער מִיט אֵיין לִיטְרָא גָאלְד קְנַס און גֶעבְּן דָאס דֶעם חָכָם. און וֶוער עֶס פֶערְשֶׁמֶעהְט דֶעם חָכָם מִיט רֵייד חָאטְשֵׁי שׁוֹן נָאךְ דֶעם טוֹט דֶעם לֵייגְט דָאס בֵּית דִין אִין חֵרֶם אַרַיין" וכו׳. מִיר פְרֶעגְן נוּן דִיא יוּדִין פוּן דִיא אִיצוּנְדִיגֵי צַייטְן, וָואס הַאלְטִין זֵייא פוּן יֶענֵי לַייט וָואס הָאבְּן זֶעלְבִּיר דִינִים גִימַאכְט אִיבִּיר זֵייאֶר אֵייגִינִין כָּבוֹד, וָואס הָאבְּן גִיוָואלְט אַז מַאן זָאל פַאר זֵייאֶרִי רֵייד אַזוֹ מוֹרָא הָאבְּן וִויא פַאר דִיא רֵייד פוּן גָאט ב"ה, און דֶער וָואס הָאט דָאס נִיט גִיוָואלְט טְהוּן דֶעם הָאבְּן זֵייא גִיהֵייסְן שְׁלֶעפְּן צוּם בֵּית דִין און אִיהם בִּישְׁטְרָאפְן מִיט קְנַס און מִיט חֵרֶם, און הָאבְּן נָאךְ דֶער צוּא אַיין פְּסַק גִיגֶעבְּן אַז עֶר זָאל קֵיין חֵלֶק עוֹלָם הַבָּא נִיט הָאבְּן. הָאבְּן אַזֶעלְכֵי לַייט עֶפִּים גִיוואוּסְט דֶער פוּן אַז מַאן זָאל קֵיין מֶענְשׁ נִיט צְווִינְגִין וָואס עֶר זָאל גְלוֹיבְּן.

Дозволено Цензурою. Варшава 4 (17) Января 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D.

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם : ירמיה ו׳ ט״ז .

דיא אלטי שטעגין.

נומר ג׳

ווען דיא וואס ליינין אונזערי רייד אין דיא דאזיגי בלעטטיר מיינין
אז מיר ווילין דאס אויס ווייזין אז תורה שבעל פה איז גאר אין גאנצין
לויטיר שלעכטס , אזו מוזין זייא מוחל זיין ווען מיר זאגין אז זייא זענין
זיך טועה . מיר וויסין וואוהל אז אייני לערנונג וואס גרונדפעסטיגט
זיך אויף דיא תורה און דיא נביאים מוז אויך אין זיך האבין און האט
טאקיש פילים וואס איז גוט און זייר שיין . אזו איין שטייגיר איז אויך
דאס כלל גיבאט פאר אלי ישראל תורה צו לערנין , זייאר גיבאט הייסט
אז „איטליכיר בן ישראל איז מחויב עוסק צוא זיין אין דער תורה ,
ווען ער איז ארים אודיר רייך , גיזונד אודיר שלאף , יונג אודיר
אלט , האטשי ווען ער איז זיך מפרנס פון צדקה און בעטילט פון
טהיר צוא טהיר , און האטשי ער האט ווייב און קינדר , אזו איז
ער מחויב אייני בישטימטי צייט אב צוא שיידין דיא תורה צוא לערנין
ביי טאג און ביי נאכט , אזו וויא עס שטייט גישריבין , און דוא
זאלסט טראכטין אין איהר טאג און נאכט״ . דעסגלייכין איז אויך
דער כלל וואס שטייט אין קידושין דף ס״ט ע״ב , כל שמצווה
ללמוד מצוה ללמד , איטליכיר וואס איז גיבאטין זעלביר צוא לערנין
דער איז אויך גיבאטין אנדירי צוא לערנין״ , און וואס זייא דרינגין
דארט (דף למ״ד ע״א) פון דעם פסוק ארויס דברים ד׳ ט׳ אז „איין
מענש איז מחויב צוא לערנין זיין זוהן און זיין זוהנס זוהן״ . אזעלכי
גיבאט פאסין גאנץ גוט מיט דיא קלארי גיבאט פון גאט ב״ה , און
דארום זענין זייא אויך גוט . אביר דער צוגיזעצטיר פירוש דערנאך
וואס זייא לייגין צוא דארט צוא דיא דאזיגי גוטי גיבאט , דער ווייזט

שוין

שוין ווידיר אז דער תוך פון תורה שבעל פה זעלביר איז שלעכט און קאן ניט זיין פון גאט . קיינער קאן ניט לייקינין אז דיא רבנים האבין רעכט ווען זייא זאגין אז איטליכער בן ישראל איז מחויב דיא תורה צוא לערנין אביר זייא האבין אום רעכט אין זייער פירוש וואס זייא זאגין וואס דיא תורה איז . באלד נאך יענים גוטין גיבאט זאגט דיא גמרא אוף דעם אייגינין עמוד

לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד

„אלי מאל זאל דער מענש זייני יאהר איינטהיילין אין דרייא חלקים , איין דריטטהייל פאר תנ״ך , איין דריטטהייל פאר משניות , און איין דריטטהייל פאר גמרא״ , אזו קומין נון אוים צווייא חלקים אויף תורה שבעל פה און נור איין חלק אויף דיא תורה פון גאט ב״ה . דאס איז שלעכט גינוג . אביר דיא רבנים זענין דער מיט נאך ניט צוא פרידין . זייא זאגין אז דאס אייני דאזיגי דריטטי חלק איז נור נייטיג ווען מאן הייבט אן צוא לערנין , אביר ווען מאן קאן שון גוט לערנין אזו זאל מאן תנ״ך נור טייל מאל לערנין און דיא איבריגי צייט מיט גמרא צוא פאר ברענגין .

בד״א בתחלת תלמודו של אדם אבל כשיגדל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה יקרא בעיתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה ויפנה כל ימיו לגמרא :

„וואו זענין דיא רייד גיזאגט גיווארין , ווען איין מענש הייבט אן צוא לערנין , אביר ווען ער ווערט גרוס ווערין אין חכמה און ווערט ניט נייטיג האבין צוא לערנין תורה שבכתב און ניט תמיד עוסק צוא זיין אין תורה שבעל פה אזו זאל ער אין גיוויססי צייטין ליינין תורה שבכתב און דיא גיהערטי רייד כדי אז ער זאל קייני זאך ניט פערגעססין פון דיא דינים פון דיא תורה , און אלי זייני טעג זאל ער צו קעהרין צוא דער גמרא״. נאך דיא רייד נאך פון יוסף קארו (יורה דעה סימן רמ״ו) ביטייט דא תורה שבעל פה נור משניות , דיא דערקלערונג פון תורה שבכתב ; און גמרא איז דיא הלכות וואס קומין ארוים דורך דעם המשך פון פלפולים אין קשיות און תירוצים , און צוא

דעם

דעם דאזיגין חלק זענין דאס דיא יודין מחויב זייארי מייסטי צייט אוועק צוא געבין דרינין עוסק צוא זיין מעהר וויא אין דיא רייד פון גאט ב״ה.

דאס גיבאט אובין וואס דאכט זיך אזו שיין צוא זיין וואס זאגט אז מאן איז מחויב תורה צוא לערנין, דאס ווערט נון גאנץ צוא שטערט דורך דעם פירוש פון דיא רבנים ווען זייא זאגין וואס פאר איינע תורה דאס איז וואס זייא הייסין לערנין. און ווען מיר גיין ווייטיר און פרעגין, ווער איז דאס מחויב דאס דאזיגי גיבאט צוא האלטין, אזו געבין אונס דיא רבנים ווידיר איינע שלעכטע ענטפער. ווען דיא רבנים זאגין אז איטליכער בן ישראל איז מחויב תורה צוא לערנין, אזו מיינין זייא נור דיא זכרים, אבער דיא נקיבות און דיא קנעכט הייסין זייא דאס ניט טהון. באלד דער ערשטיר דין פון הלכות תלמוד תורה זאגט

נשים ועבדים וקטנים פטורים מתלמוד תורה

„ווייבער און קנעכט און קליינע קינדער זענין פטור פון תורה לערנין". מילא נאך דעם זענין נקיבות ניט מחויב תורה צוא לערנין". דאס וואס מיר וועללין דא בקיצור מזכיר זיין ווייזט אויך אזו אויס און זאגט אויך נאך דער צוא אז דיא פעטיר זענין ניט מחויב זייארע טעכטער צוא לאזין תורה לערנין.

אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל אינה כשכר האיש מפני שלא נצטוית. וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו לעשותו אין שכרו כשכר המצווה שעשה אלא פחות ממנו ואע״פ שיש לה שכר צוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן. אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאלו למדה תפלות. בד״א בתורה שבעל פה אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות:

„איינע נקבה וואס לערנט תורה האט איין לוהן, אבער ניט אזו איינין וויא דער לוהן פון איין זכר וואריין עס איז איהר ניט גיבאטין גיווארין, און איטליכער וואס טהוט איינע זאך וואס עס איז איהם ניט גיבאטין גיווארין צוא טהון דעמס לוהן איז ניט אזו וויא דער לוהן

פון

פון דעם וואס עס איז איהם יוא גיבאטין גיווארין און ער האט עס גיטהאן, נייערט קליינער פון איהם. און חאטשי זיא האט איין לוהן, האבין דיא חכמים דאך גיבאטין אז איין מענש זאל זייני טאכטיר ניט תורה לערנין ווייל דער פערשטאנד פון דיא מייסטי ווייביר טויגט ניט צום לערנין, נייארט זייא ברענגין ארויס דיא רייד פון דיא תורה אויף נארישקייטין נאך דער ארימקייט נאך פון זייער פערשטאנד. דיא חכמים האבין גיזאגט, איטליכיר וואס לערנט זייני טאכטיר תורה איז אזוי גליך ער וואלט זיא גילערנט אייני עבירה זאך. וואו זענין דיא רייד גיזאגט גיווארין, בייא תורה שבעל פה, אביר תורה שבכתב זאל ער זיא צוא ערשט ניט לערנין, ווען ער האט זיא אביר יוא גילערנט אזוי איז ער ניט גליך ער וואלט זיא גילערנט איין עבירה זאך״. ,,תפלות״ פערטייטשין מיר אייני ,,עבירה זאך״ אזוי וויא דער יורה דעה איז עס מפורש דורך דבר עבירה. מיר וואלטין נאך אנדירי דערגלייכין דינים גיקאנט אין דעם דאזיגין ענין מזכיר זיין, אביר עס איז דא קיין פלאץ ניט דער צוא.

מילא נאך דעם דאזיגין דין נאך איז עס גאר אסור אייני נקבה צוא לערנין תורה שבעל פה, און ווען מאן טהוט דאס יוא. אזוי איז עס אזוי גוט גליך אז מען וואלט זיא גילערינט אייני עבירה זאך. דא מוזין מיר פרעגין דיא לייט וואס גלויבין אן תורה שבעל פה, אוב דיא דאזיגי תורה זאגט דא ניט קייגין זיך זעלביר עדות אז זיא איז שלעכט. דיא תורה שבעל פה זאגט פון זיך זעלביר אז דער פראסטיר שכל פון אייני נקבה טויגט ניט דערצו זיא צוא ליינין און צוא לערנין, און אז דאס לערנין פון תורה שבעל פה איז פאר איין נקבה אזוי שלעכט וויא דאס לערנין פון אייני עבירה זאך. מיר פרעגין נון, קאן אייני זאלכי תורה זיין פון גאט, קאן זיא ארויס קומין פון דעם גאט פון ישראל וואס האט גיזאגט והייתם קדשים כי קדוש אני, ,,און איהר זאלט הייליג זיין ווארין איך בין הייליג״. וואס פאר איין גוטין ביווייז האבין מיר דאס טאקיש וויא פיל העכיר און בעססיר תורה שבכתב איז און וויא זייער רעכט דער הערר ישוע המשיח האט גיהאט תורה שבעל פה פאר שלעכט צוא האלטין. דיא תורה שבעל פה זאגט זעלביר ,,דער וואס לערינט זייני טאכטיר תורה שבעל פה איז אזוי גליך ער וואלט זיא גילערנט אייני עבירה זאך, אביר דער וואס לערינט

זיא תורה שבכתב איז ניט גלייך ער וואלט זיא גילערינט איינע עבירה זאך״ , אז תורה שבעל פה איז דאס יוא זעלביר מורה , אזו פרעגין מיר נון דיא זיהן און דיא טעכטיר פון ישראל גאר אן מורא , ווער האט נון רעכט גיהאט , האט ישוע הנוצרי רעכט גיהאט וואס האט דיא תורה שבעל פה פאר שלעכט גיהאלטין , אודיר דיא סופרים און פרושים וואס האבין זיא פאר גוט גיהאלטין .

אביר דיא „חכמים״ גיביטין אויך אז דיא יודין זאלין דיא ווייביר דיא תורה שבכתב ניט לערנין און זייא זאגין אז דיא ווייביר זענין ניט מחויב צוא לערנין . זייא זאגין צווייא טעמים פאר וואס זייא הייסין דאס ניט . דער איינער טעם זאגין זייא איז אז גאט האט גיבאטין נור דיא זיהן צוא לערנין , און זייא דרינגין זיך דאס אויס דברים י״א פסוק י״ט פון דעם ווארט וואס הייסט אויף לשון הקודש „בניכם״ עס שטייט אין דעם פסוק ולמדתם אתם את בניכם , און זייא זאגין בניכם ולא בנותיכם , נאך זייא מיינט דער פסוק „איהר זאלט זייא לערנין אייערי זיהן״ , „אייערי זיהן אביר ניט אייערי טעכטיר״ (מסכת קידושין דף כ״ט ע״ב) . דער צווייטיר טעם איז דער וואס מיר האבין אובין גיזעהין „אז דער פערשטאנט פון דיא מייסטי ווייביר טויגט ניט צום לערנין״ , און אויך דאס וויל דיא גמרא פון דער תורה ארויס ביווייזין .

שאלה אשה חכמה את ר׳ אליעזר מאחר שמעשה העגל שוין מפני מה אין מיתתן שוה אמר לה אין חכמה לאשה אלא בפלך וכן הוא אומר וכל אשה חכמת לב בידיה טוו

„איינע קלוגע פרויא האט גיפרעגט דעם ר׳ אליעזר , אין דער מעשה פון דעם עגל זענין זייא דאך גלייך גיוועזין פאר וואס איז זייאר טוט ניט גלייך גיוועזין , האט ער צוא איהר גיזאגט , איינע פרויא האט קיין חכמה ניט נור ביים שפינדיל און אזו זאגט דער פסוק (שמות ל״ה כ״ה) און איטליכיס קלוג הערציגי ווייב האט גישפונין מיט איהרי הענד״ , מיר זענין גאר ניט מסופק צוא זאגין אז דיא ביידי טעמים זענין אקייגין תנ״ך . מיר לייגינין ניט אז „בניכם״ איז טייטש זיהן , אביר מיר פערלייגינין אין גאנצין דאס גידראנג פון דיא רבנים אז וויל דאס ווארט שטייט אין לשון זכר אזו זאל פון דאנין גידרונגין זיין אז מאן זאל דיא נקיבות ניט לערנין . אין זייער פילי ערטיר שטייט אין תנ״ך דאס

רשון

לשון זכר בנים , און ביטייט קינדיר , ניט זיהן אלליין נייארט אויך טעכטיר , דהיינו אין שמות כ״ב פסוק כ״ג

והרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתמים

,,און מיין צארין וועט דערגרימין און איך וועל אייך דערשלאגין מיט דער שווערט , און אייערי ווייביר וועלין זיין אלמנות און אייערי קינדיר יתומים״ , דא שטייט אויך אויף לשון הקודש בניכם , און ווען דאס דאזיגי ווארט מיינט נור זיהן אביר טעכטיר ניט אזו וויא דיא חכמים דרינגין דארט , אזו מעכט דא אויך גידרונגין זיין אז נור דיא זיהן האבין גיזאלט זיין יתומים אביר דיא טעכטיר ניט , און דאס איז דאך גאר פשוט ניט מיגליך . ווייטיר , ווען יעניר גידראנג זאל גילטין אזו מעכט מאן אויך קענין ביווייזין אז דיא טעכטיר פון ישראל זענין ניט גיוועזין פירציג יאהר אין דער מדבר , ווארין עס שטייט אין במדבר י״ד פסוק ל״ג ובניכם יהיו רעים במדבר ארבעים שנה ,,און אייערי קינדיר וועלין ליידין אין דער וויסטיניא פירציג יאהר״ , ווארין דא שטייט אויך בניכם . ביא דעם וואונדיר אין מצרים ווען עס איז דרייא טאג פינסטיר גיוועזין שטייט אז ,,צוא אלי קינדיר ישראל איז ליכטיג גיוועזין אין זייערי וואוהנונגין״ לכל בני ישראל היה אור במושבתם (שמות יו״ד כ״ג) , אביר נאך יענים גידראנג נאך פון דיא רבנים מעכט מאן דא אויך קענין דרינגין בני ישראל ולא בנות ישראל ,,דיא זיהן אביר ניט דיא טעכטיר״ , און מאן מעכט קענין ביווייזין אז צו דיא טעכטיר פון ישראל איז פינסטיר גיוועזין אין זייערי וואוהנונגין . און אזו מעכט מאן אויך קענין ביווייזין אז דיא טעכטיר פון ישראל האבין ניט גייטיג קייני מצוה פון דיא עשרת הדברות צוא האלטין וייל דיא רייד שטיין דארט אויף לשון הקודש אין לשון זכר . אזו ווייזט עס זיך נון קלאר אויס , אז יעניר גידראנג איז פאלש , און מיר דרינגין אום גיקעהרט , אז אזו וויא אין אלי דיא דאזיגי פסוקים מיינט מאן דיא טעכטיר אויך , אזו וויא זייא זענין אויך אין דער מדבר גיוועזין , און אזו וויא עס איז אויך זייא ליכטיג גיוועזין אין זייערי וואוהנונגין , און אזו וויא אויך זייא זענין מחויב דיא עשרת הדברות צו האלטין אזו גוט וויא דיא זכרים , אזו גייט אויך אויף זייא דאס גיבאט ולמדתם אתם את בניכם ,,און איהר זאלט זייא לערנין אייערי קינדיר״ , און דאס גיבאט פון תורה שבעל פה אז מאן זאל דיא נקיבות ניט לערנין

איז

איז אקייגין דיא רייד פון גאט ב"ה. אביר מיר האבין ניט נייטיג דאס ערשט צו דרינגין, גאט ב"ה האט גאנץ בפירוש גיבאטין אז דיא נקבות זאלין אזו גוט לערנין וויא דיא זכרים.

ויצו משה אותם לאמר מקץ שבע שנים במעד שנת השמטה בחג הסכות: בבוא כל ישראל לראות את פני יהוה אלהיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם: הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את יהוה אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת:

„און משה האט זייא גיבאטין צו זאגין, נאך דעם ענד פון זיבין יאהר, אין דיא בישטימטי צייט פון דעם יאהר פון שמיטה, אין דיא פייארטעג פון סוכות, ווען גאנץ ישראל קומט זיך צו ווייזין פאר יהוה דיין אלהים אין דעם אורט וואס ער וועט אויס דער וויהלין זאלסטו לייגין דיא דאזיגי לערנונג פאר גאנץ ישראל אין זייארי אוהרין. פער זאממיל דאס פאלק, דיא מעניר און דיא ווייביר און דיא קלייני קינדיר און דיין פרעמדלינג וואס איז אין דייני טהורין פון וועגין אז זייא זאלין הערין און פון וועגין אז זייא זאלין לערנין, אז זייא זאלין פורכטין יהוה אייער אלהים און זייא זאלין היטין צוא טהון אלי ווערטיר פון דיא דאזיגי לערנונג" (דברים ל"א פסוק יו"ד וי"א וי"ב). דא איז איני זייר שייני ארדינונג איינגיפיהרט און עס איז גיבאטין אז דיא ווייביר זאלין דערצו גיהערין אזו גוט ווי די מעניר, צו הערין, צו לערנין, גאט צו פורכטין, און צוא האלטין דיא ווערטיר פון דיא תורה. גאט ב"ה ווילל האבין אז דיא נקבות זאללין זיך פאר איהם פורכטין און זאלין האלטין זייני גיבאט אזו גוט וויא דיא זכרים, און דארום וויל ער אויך האבין אז אויך זייא זאלין דער צוא בינוצין דיא אייגיני ספאסאבים, אז זייא זאלין הערין און זאלין לערנין אלי ווערטיר פון דער תורה. אזו האבין דיא חכמי התלמוד אין דעם דאזיגין אופן גאנץ פראסטי מבטל גיוועזין דיא תורה פון גאט. גאט הייסט אז ווייביר זאלין דיא תורה לערנין אזו גוט וויא מעניר, דיא רבנים זאגין אז ווייביר זאלין ניט לערנין. גאט האט גיבאטין אז מען זאל דיא ווייביר יוא תורה לערנין. אזו איז עס נון קלאר אז תורה שבעל פה קאן ניט זיין פון גאט, וואריו זיא זאגט גאר

דֶעם הֶיפּוּךְ פוּן דֶעם גִיבָּאט פוּן גָאט . דָאס גִיבָּאט פוּן גָאט אִיז אַזוֹ קְלָאר , אַז עֶס אִיז נִיט נֵייטִיג אַיין לַאנְגֶען בֶּיוַוייז צוּא גֶעבִּין אַז אוֹיךְ דֶער צְוֵוייטִיר טַעַם פוּן דִיא רַבָּנִים אִיז אוּם רֶעכְט פַּאר וָואס זֵייא פֶּערְבִּיטִין דִיא וַוייבִּיר תּוֹרָה צוּא לֶערְנִין . עֶס אִיז קְלָאר אַז בַּייא גָאט ב״ה אִיז דִיא אָרִימְקַייט פוּן זֵייאֶר פֶּערְשְׁטַאנְד קַיין טַעַם נִיט אַז זֵייא זָאלִין דִיא תּוֹרָה נִיט לֶערְנִין . עֶר הָאט אִין זַיינִי גְנָאד גִיוִויזִין אַז עֶר אִיז קַיין נוֹשֵׂא פָּנִים נִיט אוּן מַאכְט קַיין חִילוּק נִיט צְוִוישִׁין זְכָרִים אוּן נְקֵבוֹת , אַזוֹ וִויא עֶר אִיז קַיין נוֹשֵׂא פָּנִים נִיט אוּן מַאכְט קַיין חִילוּק נִיט צְוִוישִׁין אָרִים אוּן רַייךְ . עֶר הָאט נִיט בְּלוֹם אוֹיךְ צוּא וַוייבִּיר זַיינִי תּוֹרָה גִיגֶעבִּין אַזוֹ וִויא צוּא מֶענִיר , נַייאִירְט עֶר הָאט זֵייא אוֹיךְ גִישֶׁענְקְט דִיא מַתָּנָה פוּן נְבוּאוֹת זָאגִין , אַזוֹ אַז צְוִוישִׁין דִיא שְׁלוּחִים פוּן גָאט ב״ה וָואס הָאבִּין נְבוּאוֹת גִיזָאגְט מוּזִין אוֹיךְ גִידֶערְנְקְט וֶוערִין דִיא נֶעמִין פוּן דְבוֹרָה , חַנָּה , אוּן חוּלְדָּה . עֶס הָאט אַיין פָּנִים אַז דִיא רַבָּנִים הָאבִּין פֶּערְגֶעסִין אַז „דֶער אַנְפַאנְג פוּן קְלוּגְהַייט אִיז דִיא פוּרְכְט פַאר יהוה" , אוּן אַז גָאט ב״ה קָאן דִיא דָאזִיגִי פוּרְכְט אַזוֹ גְרִינְג אַרַיין גֶעבִּין אִין דֶעם הַארְץ אַרַיין פוּן אַיינִי נְקֵבָה אַזוֹ גוּט וִויא אִין דֶעם הַארְץ אַרַיין פוּן אַיין רֶבִּי . נוּן וֶועלִין מִיר נִיט מֶעהר שְׁמוּסִין פוּן דִיא דָאזִיגִי טְעָמִים פוּן דִיא רַבָּנִים , עֶס אִיז אִיצוּנְד גִינוּג צוּא זָאגִין , אַז דֶער מִיט וָואס תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה זָאגְט אַז דִיא וַוייבִּיר זָאלִין נִיט לֶערְנִין אוּן קַיין חֵלֶק הָאבִּין אִין דִיא תּוֹרָה פוּן גָאט , נַייאִירְט אַז זֵייא זֶענִין גְלַייךְ אַזוֹ וִויא קְנֶעכְט אוּן קְלֵיינִי קִינְדִיר , אַזוֹ אִיז זִיא דֶערְמִיט סוֹתֵר דִיא קְלָארִי גִיבָּאט פוּן תּוֹרָה שֶׁבִּכְתַב , אָבִּיר דֶער בְּרִית חֲדָשָׁה טְהוּט נִיט אַזוֹ . זַיינִי רֵייד פַּאסִין גַאנְץ גוּט מִיט דִיא רֵייד פוּן תנ״ךְ , עֶר הַאלְט דִיא וַוייבִּיר יוֹא פַאר פֶּערְשְׁטֶענְדִיגִי מֶענְשִׁין וָואס הָאבִּין שֵׂכֶל אוּן וָואס זָאלִין אוֹיךְ חֵלֶק הָאבִּין אִין עוֹלָם הַבָּא . אִיבִּיר דֶעם גִיבִּט עֶר אַיין כְּלַל וִויא מַאן זָאל קִינְדִיר דֶערְצִיהִין זְכָרִים אוּן נְקֵבוֹת . „אִיהר פֶּעטִיר דֶערְצֶערְנְט נִיט אַייאֶרִי קִינְדִיר , נַייאִירְט דֶערְצִיהט זֵייא אִין דֶער צִיכְטִיגְקַייט אוּן מוּסָר פוּן דֶעם הֶערר" (עפעזר ו' פסוק ד') . עֶר זָאגְט בֶּאֱמֶת דֶעם שְׁטֵייגִיר וִויא דִיא וַוייבִּיר זָאלִין לֶערְנִין , זֵייא זָאלִין עֶס טְהוּן מִיט פַיינְהַייט אוּן דֶעמוּטִיגְקַייט , אָבִּיר דֶערְמִיט וַוייזְט עֶר אוֹיךְ קְלָאר אוֹיס דֶעם חִיוּב אַז זֵייא זָאלִין לֶערְנִין אוּן ווִיסִין דֶעם רָצוֹן פוּן גָאט ב״ה . „לָאז דִיא פְרוֹיא לֶערְנִין שְׁטִילִירְהַייט מִיט

אליר

אַלִיר אוּנְטֶר טֶענִיגַקייט ׃ אָבִּיר אִיךְ דֶערלוֹיבּ נִיט אַז אֵיינִי פְּרוֹיא זָאל לֶעהְרִין אוֹדִיר זָאל זִיךְ דֶערהֵייבִּין אִיבִּיר דֶעם מַאן , נַייאִירְט זִיא זָאל שְׁטִיל זַיין״ (א׳ טימאטעוס ב׳ פסוק י״א וי״ב) .

נָאךְ דִיא דָאזִיגִי אוּן נָאךְ אַנְדִירִי פְּסוּקִים נָאךְ זֶענִין דִיא וַוייבִּיר אַזוֹי חָשׁוּב אוּן זָאלִין זִיךְ אַזוֹי אוֹיף פִיהְרִין וִויא דֶעסגְלַייכִין שְׁטֵייט אוֹיךְ אִין תנ״ךְ , אָבִּיר נִיט אַזוֹי נִידְרִיג גִימַאכְט וִויא דִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה זָאגְט אַז „וַוייבִּיר אוּן קְנֶעכְט (עבדים) אוּן קְלֵיינִי קִינְדִיר זֶענִין פָּטוּר פוּן תּוֹרָה לֶערְנִין״ . אָבִּיר אוּנְזֶרִי דֵעָה אִיז אַז דֶער דָאזִיגִיר דִין אִיז פַאלְשׁ אִין דֶעם עִנְיָן פוּן קְנֶעכְט אַזוֹי וִויא עֶר אִיז פַאלְשׁ אִין דֶעם עִנְיָן פוּן וַוייבִּיר . דָא זָאגְט דִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה אַז קְנֶעכְט זֶענִין פָּטוּר פוּן תּוֹרָה לֶערְנִין . אִין הלכות עבדים פרק ח׳ י״ח שְׁטֵייט

אסור לאדם ללמד את עבדו תורה

„עֶס אִיז אֵיינִים מֶענְשׁ אָסוּר זַיין קְנֶעכְט תּוֹרָה צוּ לֶערְנִין״ . דָאס אִיז אָבִּיר גֶעבִּיךְ נִיט בִּיוִויזִין פוּן אַיין פָּסוּק אוֹיס תנ״ךְ אַרוֹיס . דָאס זָאל נוּר מִיט אַרוֹיס גִידְרוּנְגִין זַיין פוּן דֶעם פָּסוּק ולמדתם אתם את בניכם „אוּן אִיהר זָאלְט זַייא לֶערְנִין אַייאֶרִי זִיהְן״, דֶער דָאזִיגִיר גִידַאנְק אִיז גַאנְץ קְלָאר אַקֶעגִין דֶעם גַאנְצִין תּוֹךְ פוּן תּוֹרַת משֶׁה . דֶער בֶּן יִשְׂרָאֵל וָואס דָאס בֵּית דִין הָאט אִיהם פֶערְקוֹיפְט , אוֹדִיר דֶער וָואס הָאט זִיךְ וֶועגִין אָרִימְקַייט זֶעלְבִּיר פֶערְקוֹיפְט , אִיז דָאךְ נָאךְ אַיין בֶּן יִשְׂרָאֵל גִיוֶועזִין אוּן הָאט צוּם סוֹף זַיין רֶעכְט נִיט פֶערְלוֹרִין צוּא זַיינִי עֶרְבְּשַׁאפְט אִין דֶעם לַאנְד (ויקרא כ״ה מ״א) , וִויא אַזוֹי הָאט עֶר נוּן גִיקָאנְט זַיין רֶעכְט פֶערְלִירִין צוּא דִיא תּוֹרָה וָואס משֶׁה הָאט זִיא גִיגֶעבִּין צוּא זַיין „דִיא עֶרְבְּשַׁאפְט פוּן דִיא פֶערְזַאמְלוּנְג פוּן יַעֲקֹב״ (דברים ל״ג ד׳) תּוֹרַת משֶׁה זָאגְט אוֹיסְדְרִיקְלִיךְ אַז שַׁבָּת זָאל זַיין אַיין טָאג פוּן רוּהוּנְג „פַאר דֶעם קְנֶעכְט אוּן פַאר דִיא דִינְסְט מוֹיד״ , נִיט אַלֵיין מְנוּחָה צוּ הָאבִּין פַאר זַייאֶרִין גוּף , נַייאִירְט אוֹיךְ צַייט צוּ הָאבִּין צוּא לֶערְנִין דֶעם רָצוֹן פוּן גָאט אוּן זִיךְ אָן צוּא בִּירֵייטִין פַאר יֶענִי וֶועלְט וָואס קְנֶעכְט וֶועלִין אִין קוּרְצִין דָארְט אַהִין קוּמִין אַזוֹי גוּט וִויא זֵייאֶרִי הֶערְרִין . טַאקִישׁ בֶּאֱמֶת , וֶוען דָאס טְרַאכְטִין אִין דֶער תּוֹרָה אִיז פַאר עֶטְלִיכִי פוּן דֶעם פָאלְק יִשְׂרָאֵל יוֹא נֵייטִיגִיר גִיוֶועזִין וִויא פַאר אַנְדִירִי , אַזוֹי הָאט דָאס גִימוּזְט זַיין פַאר דִיא וָואס זֶענִין קְנֶעכְט גִיוֶועזִין . וֶוען

אזו

אזו איינר האט איין גנבה גיטהאן און דאס בית דין האט איהם פערקויפט אזו האט ער נעביך זיך גייטיג גיהאט דיא תורה פון גאט ב"ה צוא קענין, דרוים צוא לערנין תשובה צו טהון און אז ער זאל זיך שון בעססיר אויף פיהרין. אודיר ווען אזו איינר איז איין עהרליכיר מענש גיוועזין נור ער האט זיך נעביך אויס גרוס ארימקייט גימוזט פערקויפין פאר איין קנעכט, נון אזו האט ער גיווים זייר גייטיג גיהאט דעם טרוסט וואס דאסווארט פון גאט ב"ה גיבט, כדי אז ער זאל גידולדיג זיין און צו פרידין מיט זיין שווערין מעמד און זאל ניט מורמילן קייגין גאט. אביר דא קומט זיך דיא תורה שבבעל פה צו גיין און זאגט גאנץ פראסטי אז זיין העררר טאר איהם ניט תורה לערנין, און אן שטאט דעם קנעכט אויף צו הייטירן אז ווען ער וועט נור צייט האבין זאל ער לערנין דיא רייד פון גאט ב"ה זיך צו דערקוויקין און צו טרייסטין, אזו זאגט זיא איהם אדרבה אז ער איז פטור פון תורה לערנין. אויך אין דעם דאזיגין ענין פאסט דער ברית חדשה פיל בעססיר צוזאממין מיט תורת משה, אין זיין גאנצין תוך גיפינט מען ליבליכי בארמהערציגקייט איביר דיא וואס מוזין דינין. משה ביפעהלט דיא ישראל אז זייא זאלין גידענקין אז זייא זענין זעלביר קנעכט גיוועזין אין מצרים. דער ברית חדשה דערמאנט דיא העררין אז זייא האבין איביר זיך איין העררר אין הימל. „איהר העררין, טהוט איהר דאס זעלביגי צו זייא, און הערט אייך אויף צו בייזירן, וויא איהר ווייסט אז אייער העררר איז אויך אין הימל און אז ער איז קיינים ניט נושא פנים" (עפעזר ו' פסוק ט'). ער לערנט אויך בפירוש אז גלייביגי העררין און קנעכט זענין פאר גאט צו איינאנדיר אזו וויא ברידיר, „און דיא וואס האבין גלייביגי העררין זאלין זייא ניט פערשמעהין ווייל זייא זענין ברידיר, נייארט לאזין זייא זייא בעסיר דינין, ווארין זייא זענין גיטרייא און גיליבט און האבין איין טהייל אין דעם גוטין" (א' טימאטעוס ו' פסוק ב'). יוא דער ברית חדשה גיבט איין כלל וואס איז גאנץ אקייגין יענים „אז ווייביר און קנעכט און קליינע קינדיר זענין פטור פון תורה לערנין". ער זאגט „עס איז ניט פארהאנדין קיין יוד און קיין יון, קיין קנעכט און קיין פרייאיר, קיין זכר און קייני נקבה, ווארין איהר זענט אלי איינס אין ישוע המשיח" (גאלאטיר ג' פסוק כ"ח). ער מאכט דיא מענשין ניט פטור פון זייערי ביזונדירי חיובים וואס איטליכיר איז מחויב צו האלטין נאך זיין

מעמד

מעמד נאך אין דער וועלט, און ער נעמט זייא ווידיר אויך ניט אוועק זייער ביזונדיר רעכט וואס איטליכיר פון זייא האט נאך דעם דאזיגין מעמד נאך, אביר ער לערנט אז דער וועג צו ישועת עולמים איז נור איין איינציגיר פאר אלי, פאר יודין און יונים, פאר קנעכט און פרייאי, פאר זכרים און נקבות. דאס וואס תורה שבעל פה זאגט איז גאר דער היפוך דער פון. מיר האבין גיזעהין אז זיא מאכט איין גרויסין חילוק צווישין זכרים און נקבות, צווישין קנעכט און פרייאי, און דארום מוזין מיר אונס אויך ניט פער וואונדירן אז זיא מאכט אויך ווייטיר דעם חילוק צווישין יודין און יונים.

מי שעסק בתורה חייב מיתה. לא יעסוק אלא בשבע מצות שלהן בלבד. וכן גוי ששבת אפילו ביום מימות החול. אם עשאהו לעצמו כמו שבת חייב מיתה. ואין צריך לומר אם עשה מועד לעצמו. כללו של דבר אין מניחין אותן להרש דת ולעשות מצות לעצמן מדעתן. אלא או יהיה גר צדק ויקבל כל המצות. או יעמוד בתורתו. ולא יוסיף ולא יגרע. ואם עסק בתורה או שבת. או חדש דבר. מכין אותו ועונשין אותו ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה על זה אבל אינו נהרג:

„איין גוי וואס איז עוסק אין דער תורה איז חייב מיתה, ער זאל ניט עוסק זיין נור אין דיא זיבין מצות וואס גיהערין צו זייא. און אזו, איין גוי וואס האלט שבת אפילו אן איין טאג אין דער וואך, ווען ער מאכט עס זיך זעלביר פאר איין שבת איז חייב מיתה. און עס איז ניט נייטיג צו זאגין ווען ער מאכט זיך זעלביר איין פייאיר טאג. דער כלל פון דער זאך איז אזו, מאן לאזט זייא ניט איין נייאין דת איינפיהרין און זיך זעלביר מצות מאכין נאך זייערי מיינונג נאך. נייארט אודיר ער זאל ווערין איין גר צדק און זאל אויף זיך מקבל זיין אלי מצות אודיר ער זאל בלייבין בייא זייני לערנונג און זאל ניט דער צו צוזעצין און ניט דער פון אראב נעמין. און ווען ער איז עוסק אין דער תורה אודיר האלט שבת אודיר פיהרט איין אייני נייאי זאך, אזו שלאגט מאן איהם און מאן בישטראפט איהם און מאן איז איהם מודיע אז ער איז חייב מיתה, אביר מאן שלאגט איהם ניט טוט" (הלכות מלכים יו"ד ט'). דער דאזיגיר דין שטייט בקיצור אויך אין מסכת

סנהדרין

סנהדרין דף נ"ט ע"א, דרויף שטייט דארט איינע קשיא אויס בבא קמא אז פון ויקרא י"ח פסוק ה' זאל גידרונגען זיין

שאפילו גוי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול

„אז אפילו איין גוי וואס איז עוסק אין דער תורה איז אזו גוט וויא איין כהן גדול"; אבער דארט שטייט אויך דער תירוץ דרויף התם בשבע מצות דידהו „דארט מיינט מאן נור זייערע זיבען מצות". נון מיר זענען מודה אז אין יענע צייטען האט מאן ניט פערשטאנען אז מאן קאן על פי יושר קיינים ניט צווינגען וואס ער זאל דווקא גלויבען, דעם דאזיגען יושר האט צו ערשט דער ברית חדשה קלאר מגלה געוועזען, אבער דיא וואס האבען תורה שבעל פה מחבר געוועזען, דיא האבען דעם ברית חדשה ניט געקענט אודער זייא זענען איהם אקעגען געוועזען, און עס מעכט אום רעכט זיין צו מיינען אז דיא דאזיגע לייט האבען דעם דאזיגען יושר מן הסתם געזאלט בעססער וויססען און בעססער האלטען וויא דיא מייסטע מענשען אין יענער צייט. דאס זענען מיר מודה און מיר פערענטפערן הערמיט יענע לייט, אבער דאס מוזען מיר זאגען אז דער דין זעלבער איז שלעכט און קאן ניט זיין פון גאט. אמונה איז איינע זאך צווישען גאט און מענשען, דאס הארץ, דאס געוויססען, און דער שכל, זייא געהט דאס אן גאר אן חילוק. דארום קענען נור דיא רייד פון גאט ב"ה דעם מענש דער צו ברענגען וואס ער זאל גלויבען. דאס איז רעכט, און דארום בעמיהען מיר אונס צו פערגלייכען תורה שבעל פה מיט דיא רייד פון גאט ב"ה און צו בעווייזען אז דיא וואס גלויבען אן תורה שבעל פה זענען אין טעות. מיר פערלאנגען ניט אז מאן זאל דיא איצונדיגע יודען פאר אזעלכע מענשען האלטען וויא דיא זענען געוועזען וואס האבען תורה שבעל פה געמאכט. זייער פילע יודען קענען און וויססען ניט אלע איהרע בעזונדערע דינים, דיא מייסטע פון זייא האבען קיין צייט ניט זיא אין גאנצען אדורך צו לערנען און צו פרופען. נייארט זייא מיינען, מסתמא האבען זייערע פעטער רעכט געהאט תורה שבעל פה פאר בעססער צו האלטען פון דיא אמונה פון דעם ברית חדשה און אז זייא זענען דארום מחויב אויך אזו צו טהון. אבער אויך אפילו דיא יודען וואס זענען בקי אין תורה שבעל פה אויך אין איהרע בעזונדערע דינים, אויך אזעלכע יודען מוזען ניט געהאלטען ווערען פאר

אזעלכי

אזעלכי מענשין וויא דיא מחברים פון דיא דאזיגי תורה זענין געוועזין. זייא האבין דיא דאזיגי תורה פון זייערי פעטיר מקבל געוועזין און דארום איז זיא זייא ליב וויא אלים וואס קינדיר קריגין פון זייערי עלטירן, און זייא האלטין זיא פאר גוט ווייל זיא איז נון איין מאל ביא זייער גאנצין פאלק אזו איינגיפיהרט. זייא דערמאנין זיך אז צו דיא יודין איז תורת משה געגעבין געווארין, און אז דורך דיא יודין איז בעזרת השם דיא דערקענטיניש פון דעם וואהרהאפטיגין גאט אין דער וועלט אין אנהוב אויס געברייט און ביקאנט געווארין, און דארום מיינין זייא נון אז אלים וואס קומט פון יודין ארויס מוז רעכט זיין. אין פריהירי צייטין האבין קריסטין דורך פערשידיני דעות גורם געוועזין אז דיא יודין זענין אין זייערי מיינונגין געשטארקט געווארין. איצונד איז עס אביר אנדירשט. קריסטין פערשטיין איצונד וואס גאט האט מיט דיא יודין געמיינט אז ער האט זייא בוחר געוועזין, און זייא האפפין אז דיא יודין וועלין תשובה טהון און גאט ב"ה וועט זייא אין חסד ווידיר אן נעמין, דאס וועט זיין איינע געבענשטע צייט פאר דיא גאנצי וועלט. קריסטין קענין איצונד אין כבוד האלטין און הוך אכטין דיא געלערינטהייט, געשיקליכקייט, און פעסטיגקייט פון דיא רבנים, האטשי זייא האלטין זייערי תורה שבעל פה פאר איין טעות. אזו איז נון איצונד צייט אז דיא יודין זעלביר זאלין פרופין יעני אמונה זאבין וואס מאן האט זייא בקבלה איביר געגעבין, און זאלין זייא פערגלייכין מיט תורת משה און דיא נביאים. מיר האפפין אז פילי וועלין מודה זיין, אז דיא דינים וואס מיר האבין אובין מזכיר געוועזין זענין שלעכט און קענין דארום ניט זיין פון גאט. לאזין זייא זיך דערמאנין אז דיא וואס האבין דיא דאזיגי דינים מתקן געוועזין, דאס זענין דיא לייט וואס האבין ניט געוואללט גלויבין אז אונזער הערר ישוע המשיח איז דער רעכטיר משיח. ווען נון דיא דאזיגי לייט זענין אין טעות געוועזין אז זייא האבין אזעלכי דינים געמאכט, אזו זענין זייא אויך אין טעות געוועזין אז זייא האבין ישוע הנוצרי צום טוט דן געוועזין ווייל ער האט זייערי רייד און מעשים פאר שלעכט גיהאלטין; און ווען זייערי דינים זענין שלעכט, אזו האט אויך אונזער הערר ישוע המשיח רעכט גיהאט קייגין זייא. יוא, און ווען זייא האבין געלערנט טעות, אזו האט ער און זייני תלמידים געלערנט דעם אמת. דיא רבנים

האבין

הָאבִּין גִילֶערִנְט אַז מַאן זָאל צְווינְגִין , זֵייאֶרִי רֵייד צוּ גְלויבִּין אוּן צוּ טְהוּן . יְשׁוּעַ הַנוֹצְרִי אוּן זַיינִי תַּלְמִידִים הָאבִּין גִילֶערִנְט אַז מַאן זָאל נִיט אַרָאבּ ווּפִין פַּייאֶר פוּן הִימֶל אִיבִּיר דִיא וָואס גְלויבִּין אוּן טְהוּן אַנְדִירְשְׁט וִויא מִיר , אַז „דֶער קְנֶעכְט פוּן דֶעם הֶערר גִיהֶערְט זִיךְ נִיט צוּ קְרִיגִין , נַייאִירְט גִילִינְד צוּ זַיין צוּ אַלִי , אוּן אַיין גוּטִיר לֶעהְרִיר , וָואס קֶען בֵּייז לַיידִין , אוּן וָואס קֶען שְׁטְרָאפִּין מִיט אַיין נִידְרִיג גִימוּטְה דִיא וָואס זֶעצִין זִיךְ דֶער ווִידִיר , טָאמִיר וֶועט זֵייא גָאט תְּשׁוּבָה גֶעבִּין , זֵייא זָאלִין דֶערְקֶענִין דִיא וַואהְרְהַייט” (ב׳ טימאטעוס ב׳ פסוק כ״ד . וכ״ה) .

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר ד׳

ווען נאפאלעאן האט גיפרעגט דיא יודישי משולחים אוב זייא האלטין דיא פראנצוזין פאר זייארי ברידיר, אזו האבין זייא גיענטפירט יוא און האבין איהם מזכיר גיוועזין דיא מצות פון משה וועגין איין פרעמדין (גר) און דער נאך האבין זייא גיזאגט „צו דיא דאזיגי גיפיהל פון גוטס טהון צו דעם פרעמדין האט משה צו גיגעבין דיא כלל מצוה פון ליבשאפט צו אלי מענשין, „דו זאלסט ליב האבין דיין מיט בישעפיניש אזו וויא דיך זעלביר״ (פעולות דסנהדרין של פאריז דף קע״ח). און אין דעם יודישין ספר אמונת משה אין שאלות און תשובות (אויף הוך דייטש: לעהרבוך דער מאזאישען רעליגיאן, מינכען, 1826) וואס איז אנגינומין און ווערט גיברויכט פון דיא יודין אין מדינת בייערן, נאך דיא דערקלערונג פון דיא מצות מדותיות (אויף הוך דייטש: מאראלישע פפליכטען) גיפינין מיר דף ק״נ דיא שאלה וואס הייסט אויף יודיש אזו: „מוז מאן דיא דאזיגי גיזעץ און חיובים דיא מצות עשה און לא תעשה אויך האלטין קייגין איינים וואס איז ניט איין יוד״ און דיא ענטפיר דרויף איז: „אין אלי אופנים, ווארין דיא עיקר מצוה פון אלי דיא דאזיגי חיובים״ דו זאלסט ליב האבין דיין גיזעלן אזו וויא דיך זעלביר גייט בפירוש אין דעם הייליגין תנ״ך אויף דעם וואס איז קיין יוד ניט, יוא, אויף דיא גוים, אזו וויא עס שטייט גישריבין און ווען איין פרעמדיר וועט וואוהנין בייא דיר אין אייאר לאנד זאלט איהר איהם ניט אונטער דרוקין, גלייך אזו וויא דער איינגיבורינר פון אייך זאל זיין צו אייך דער פרעמדלינג וואס וואונט בייא אייך. און דו זאלסט איהם ליב האבין

גלייך

גלייך אז וויא דיך זעלבסט, דען איהר זייט פרעמדלינגי
געוועזין אין דעם לאנד מצרים, איך בין יהוה אייער אלהים" (ויקרא
י"ט ל"ג ול"ד). דיא דאזיגי דערקלערונגין זענין גאנץ קלאר און
טויגין זייער וואוהל דער צו בפרהסיא גילערנט און גיהאלטין צו ווערין.
דיא משולחים פון דיא יודין אין פראנקרייך און דיא מלמדים פון
דיא יודישי קינדיר אין בייערן דערקלערין דאס ווארט רעך "דיין
גיזעלן" וואס שטייט אין דער מצוה אין דער תורה ואהבת לרעך
כמוך "און דו זאלסט ליב האבין דיין גיזעלן אזו וויא דיך
זעלבסט", זייא דערקלערין אז דאס דאזיגי ווארט מיינט איטליכין
מענש, גאר אן חילוק פון וועלכין פאלק אודיר אמונה ער איז. פון
וואנין האבין זייא דעם דאזיגין פירוש גילערנט. אויס דער גמרא
אודיר אויס דעם ברית חדשה. דיא יודישי משולחים זאגין אז אויס
דער גמרא. אויף דעם דף וואס מיר האבין אובין מזכיר גיוועזין
זאגין זייא, "דיא דאזיגי לערנונג הייסט אויך דיא גמרא האלטין,
איין גמרא גלייביגיר זאגט, מיר זענין מחויב ליב צו האבין אזו
וויא ברידיר אלי דיא וואס זענין מקיים דיא בני נח*), זייארי
דעות אין אמונה זאכין מעגין זיין וועלכי עס איז. מיר זענין מחויב
צו זייערי קראנקי צו גיין ביקור חולים האלטין, זייארי מתים צו בגראבין,
זייארי ארימי לייט צו העלפין אזו וויא דיא פון ישראל. קורץ, עס
איז קייני גוטי מעשה פון מענשליכקייט ניט פארהאנדין וואס איין
רעכטיר בן ישראל איז ניט מחויב צו טהון צו דיא וואס האלטין
דיא בני נח. דאס ספר אמונת משה אין בייערן איז קלוגיר,
עס אונטירשטייט זיך ניט פון דיא גמרא אזו צו שמוסין. עס גיבט
נור איין ווינק אז תורה שבעל פה לערנט אויך דיא דאזיגי לערנונג.
נעבין דעם פסוק אויס ויקרא שטעלין זייא שטילירהייט אנידיר
דיא אייגיני ווערטיר פון רמב"ם וואס דיא משולחים האבין גימיינט
אין דעם ספר אמונת משה שטיין דיא דאזיגי רייד אביסיל אויספיהרליכיר
"מיר זענין מחויב אין איטליכי זאך זיך אויף צו פיהרין מיט

גירעכטיגקייט

---

*) מיר זענין דא מזכיר דיא רייד גאנץ אזו וויא זייא שטיין אין יענים ספר. "בני נח" (Noachides) מוז דא ביטייטין דיא זיבין מצות פון דיא בני נח. דער מחבר פון יענים ספר האט דא צו קורץ גישמוסט.

גירעכטיגקייט און מיט ליבשאפט קייגין דעם וואס איז קיין בן ישראל ניט, וואס וואוהנט צווישין אונס, אזו וויא מיר פיהרין זיך אויף קייגין איין בן ישראל. מיר זענין אפילו מחויב איהם צו דערנעהרין, אזו וויא דיא תורה לערנט מיט דיא ווערטיר (דברים י"ד פסוק כ"א) „צו דעם פרעמדלינג וואס איז אין דייני טהורין זאלסטו עס געבין און ער זאל עס עסין". אונזערי חכמים האבין אונס גיבאטין פון דיא טובה וועגין פאר אלי מענשין אפילו בייא דיא קראנקי פון דיא גוים ביקור חולים צו האלטין, זייערי גישטארביני צו ביגראבין, און צווישין זייא צדקה אויס צו טהיילין, וואָרין פון אונזער בישעפפיר שטייט גישריבין (תהלים קמ"ה פסוק ט') „יהוה איז גוט קייגין איטליכים און זייני בארמהערציגקייטין זענין איביר אלי זייני ווערק (רמב"ם הלכות מלכים יו"ד י"ב)".

נון דאס דאזיגי שטיק אזו וויא דיא משולחים און דאס בייערישי ספר אמונת משה זענין עס מזכיר איז טאקיש בלתי ספק זייער שיין, און ווען מאן מעכט קענין דאס אייגיני שטיק גיפינין ווארט פאר ווארט אויך אין דער גמרא אודיר אין איינים קיצור גמרא, אזו מעכט עס אויך ביווייזין אז דער הוכיר שמוס פון דיא משולחים און דער קלוגיר ווינק פון דעם בייערישין ספר זענין אמת. אביר צום אום גליק הייסט דאס דאזיגי שטיק אין דעם רמב"ם זעלביר גאר אנדירשט, און דיא מחברים פון יעני ספרים זענין עס ניט מזכיר נאך דעם אמת נאך. נייארט זייא האבין עס פערפעלשט כדי אז עס זאל זייא בעססיר טויגין. אין דעם יד החזקה שטייט דאס שטיק אזו

וכן יראה לי שנוהגין עם גרי תושב בדרך ארץ וגמילות חסדים כישראל. שהרי אנו מצווין להחיותן שנאמר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה. וזה שאמרו חכמים אין כופלין להן שלום. בגוים לא בגר תושב. אפילו הגוים צוו חכמים לבקר חוליהם. ולקבור מתיהם עם מתי ישראל. ולפרנס ענייהם בכלל עניי ישראל. מפני דרכי שלום. הרי נאמר טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו ונאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום:

„און אזו באכט זיך מיר אז מיט גרים וואס זענין

אַייְנְוואוֹהנֶירְס פִיהרְט מַאן זִיךְ אוֹיף מִיט דֶרֶךְ אֶרֶץ און מִיט גְמִילַת חֶסֶד אַזוֹ וִויא מִיט יִשְׂרָאֵל, וָוארִין מִיר זֶענִין גִיבָּאטִין זֵייא צוּ דֶערְנֶעהרִין, וָוארִין עֶס אִיז גִיזָאגְט גִיוָוארִין, צוּ דֶעם פְרֶעמְדְלִינְג וָואס אִיז אִין דַיינִי טְהוֹרִין זָאלְסְטוּ עֶס גֶעבִּין און עֶר זָאל עֶס עֶסִין. און דָאס וָואס דִיא חֲכָמִים הָאבִּין גִיזָאגְט אַז מַאן גִיבְּט זֵייא קֵיין שָׁלוֹם נִיט צוּרוּק, דָאס גֵייט אוֹיף דִיא גוֹיִם, נִיט אוֹיף אַיין גֵר וָואס אִיז אַיין אַייְנְוואוֹהנֶיר. אֲפִילוּ דִיא קְרַאנְקִי פוּן דִיא גוֹיִם הָאבִּין דִיא חֲכָמִים גִיבָּאטִין מְבַקֵר חוֹלִים צוּ זַיין, און צוּ בִּיגְרָאבִּין זֵייעֶרִי גִישְׁטָארְבִּינִי מִיט דִיא גִישְׁטָארְבִּינִי פוּן יִשְׂרָאֵל, און מְפַרְנֵס צוּ זַיין זֵייעֶרִי אָרִימִי לַייט אִין דֶעם כְּלַל פוּן דִיא אָרִימִי לַייט פוּן יִשְׂרָאֵל, פוּן דֶרֶךְ שָׁלוֹם וֶועגִין. וָוארִין עֶס אִיז גִיזָאגְט גִיוָוארִין, יהוה אִיז גוּט קֵייגִין אִיטְלִיכִים און זַיינִי בַּארְמְהֶערְצִיגְקֵייטִין זֶענִין אִיבִּיר אַלִי זַיינִי וֶוערְק, אוֹיךְ אִיז גִיזָאגְט גִיוָוארִין (משלי ג׳ פסוק י״ז) אִיהרִי וֶועג זֶענִין וֶועג פוּן לִיבְּלִיכְקֵייט און אַלִי אִיהרִי שְׁטֶעגִין זֶענִין פְרִידִין״.

וֶוער עֶס לֵיינְט דָאס דֶער זֶעהט אַז עֶס אִיז אַיין שְׁטַארְקִיר חִילוּק צְווִישִׁין דֶעם דָאזִיגִין שְׁטִיק אִין רמב״ם זֶעלְבִּיר און צְווִישִׁין דֶעם וָואס דָאס בַּייעֶרִישִׁי סֵפֶר אמונת משה אִיז מַזְכִּיר, און דֶער דָאזִיגִיר חִילוּק בִּיוַוייזְט, אַז נָאךְ תּוֹרָה שֶׁבְּבַעַל פֶּה נָאךְ בִּיטַייט דָאס וָוארְט „רעך״ „גִיזֶעלִין״ נִיט אִיטְלִיכִין מֶענְשׁ אָן חִילוּק פוּן וֶועלְכִין פָאלְק אוֹדִיר אֱמוּנָה עֶר אִיז:

עֶרְשְׁטִינְס, דָאס בַּייעֶרִישִׁי סֵפֶר אִיז מַזְכִּיר דִיא רֵייד „מִיר זֶענִין מְחוּיָב אִין אִיטְלִיכִי זַאךְ זִיךְ אוֹיף צוּ פִיהרִין מִיט גִירֶעכְטִיגְקֵייט און מִיט לִיבְּשַׁאפְט קֵייגִין דֶעם וָואס אִיז קֵיין בֶּן יִשְׂרָאֵל נִיט, וָואס וואוֹהנְט צְווִישִׁין אוּנְס, אַזוֹ וִויא מִיר פִיהרִין זִיךְ אוֹיף קֵייגִין אַיין בֶּן יִשְׂרָאֵל״, אָבִּיר אִין רמב״ם שְׁטֵייט „און אַזוֹ דַאכְט זִיךְ מִיר אַז מִיט גֵרִים וָואס זֶענִין אַייְנְוואוֹהנֶירְס פִיהרְט מַאן זִיךְ אוֹיף מִיט דֶרֶךְ אֶרֶץ און מִיט גְמִילַת חֶסֶד אַזוֹ וִויא מִיט יִשְׂרָאֵל״. דָאס בַּייעֶרִישִׁי אמונה ספר אִיז דִיא דָאזִיגִי רֵייד אַזוֹ מַזְכִּיר גְלַייךְ אַז וֶוען עֶס וָואלְט טַאקִישׁ גָאר אָן סָפֵק אַזוֹ אַיין דִין בַּייא דִיא יוּדִין גִיוֶועזִין אַזוֹ צוּ טְהוּן, אָבִּיר דֶער רמב״ם זָאגְט נוּר זַיינִי אֵייגִינִי

מיינונג, ער זאגט „עס דאכט זיך מיר". אין דעם דאזיגן זאגין דיא פראנצייזישי משולחים מעהר אמת, זייא זאגין, „איין גמרא גלייביגיר זאגט מיר זענין מחויב", ניט דיא גמרא זאגט, נייארט איין גמרא גלייביגיר, איינער וואס גלויבט אן דיא גמרא. ווייטיר, דאס בייערישי ספר אמונת משה שמוסט בכלל פון מענשין וואס זענין ניט בני ישראל", דער רמב"ם שמוסט נור בפרט, נור פון ביזונדירי מענשין, פון גרים וואס זענין איינוואוהנירס אין ארץ ישראל. אז מיר פערשטיין דיא רעכטי מיינונג פון רמב"ם ווייזט זיך קלאר אויס פון דיא רייד פון דיא יודישי משולחים, וואס זייא שמוסין אויך נור פון ביזונדירי מענשין, זייארי רייד זענין „איין גמרא גלייביגיר זאגט, מיר זענין מחויב ליב צו האבין אזו וויא ברידיר אלי דיא וואס זענין מקיים דיא בני נח, זייארי דעות אין אמונה זאלין מעגין זיין וועלכי עס איז". מילא אפילו נאך דעם עדות נאך פון דיא משולחים זעלביר הייסט דיא גמרא ניט ליבין אלי מענשין אזו וויא ברידיר, נייארט נור דיא וואס האלטין דיא זיבין מצות פון דיא בני נח. און וויא זאלין מיר זיך דען אויף פיהרין קייגין דיא וואס דינין עבודה זרה און קייגין דיא גוים וואס האבין נאך ניט אנגינומין יעני זיבין מצות. דאס ברענגט אונס צו ווייזין,

צווייטינס, איין וויכטיג שטיק וואס דאס בייערישי ספר אמונת משה האט גאר איבירגיהיפפירט. דיא וואס האבין דאס דאזיגי ספר גימאכט און האבין דיא רייד פון רמב"ם מזכיר גיוועזין, דיא האבין אוועק גילאזט דיא ווערטיר „און דאס וואס דיא חכמים האבין גיזאגט אז מאן גיבט זייא קיין שלום ניט צורוק, דאס גייט אויף דיא גוים, ניט אויף איין גר וואס איז איין איינוואוהניר", אויך דיא פראנצייזישי יודישי משולחים האבין דיא דאזיגי רייד ניט גידאכט, און דאך שטיין זייא גאנץ אין דער מיטטין פון דעם דאזיגין שטיק אין דעם רמב"ם. דאס וואס שטייט פאר דיא דאזיגי ווערטיר און דאס וואס שטייט נאך זייא, דאס האבין זייא ביידי יוא מזכיר גיוועזין, אביר דיא דאזיגי רייד אין דער מיטטין האבין זייא ביידי איביר גיהיפפירט, גאנץ גלייך. נון דאס דאזיגי בלויסי איביר היפפירן אליין קאן שון אייני קשיא ווערין בייא יודין וואס זענין מיט תורה

שבעל

שבעל פה ניט גוט ביקאנט. דיא יודישי משולחים אין פאריז און
דאס יודישי ספר אמונת משה אין בייערן האבין איינירלייא תכלית
אין זין, זייא ווילין ביווייזין אודיר איין ווינק געבין אז דיא גמרא
לערנט דיא יודין אז זייא זאלין אלי מענשין ליב האבין וויא זיך
זעלביר, נאר אן חילוק וואס פאר אייני אמונה זייא האבין. דאס
צו ביווייזין זענין זייא ביידי מזכיר דאס אייגיני שטיק, און פון דער
מיטטין ארוים פון דעם דאזיגין שטיק איביר היפפירן זייא ביידי דיא
אייגיני וויכטיגי ווערטיר. וואס מעכט זיך איטליכיר פראקטיר בעל
שכל דער פון דרינגין. טאקיש נור דאס, אז ווייל זייא ביידי זענין
מזכיר איינירלייא שטיק, אזו מוזין זייער ווייניגי שטיקיר אין דער
גמרא פארהאנדין זיין דאס צו ביווייזין וואס זייא זאגין, און אז
ווייל זייא ביידי צוגלייך איביר היפפירן אין דער מיטטין דיא אייגיני
ווערטיר, אזו טויגין מסתמא דיא דאזיגי ווערטיר ניט צו דעם ביווייז,
און אז אזו ביווייזט דאס איינציגי שטיק אויך ניט אז דער תלמוד
לערנט אייני זאלכי לערנונג וויא זייא זאגין. דאס מוז גידרונגין זיין
ווען מאן איבירלייגט דאס דאזיגי שטיק זעלביר און דאס וואס ביידי
האבין דער מיט גימאכט. ווען מאן פרופט גוט דיא איביר גיהיפפירטי
ווערטיר אזו ווייזט זיך צום בעסטין אויס אז דאס איז דער פון רעכט
גידרונגין. „און דאס וואס דיא חכמים האבין גיזאגט אז מאן גיבט
זייא קיין שלום ניט צורוק, דאס גייט אויף דיא גוים, ניט אויף איין
גר וואס איז איין איינוואוהניר״. ווען דיא דאזיגי ווערטיר וואלטין
אין דער מיטטין שטיין גיבליבין אזו וואלט דאס בייערישי ספר
אמונת משה דיא ווערטיר „גרי תושב״ ניט גיקאנט פערטייטשין
„לייט וואס זענין קייני יודין ניט״, ווארין פון דיא דאזיגי ווערטיר
אין דער מיטטין ווייזט זיך אויס אז אזעלכי גרי תושב זענין פערשידין
פון „גוים״ וואס מאן טאר זייא ניט קיין שלום צורוק געבין.
פראקטי גישמועסט, דיא דאזיגי ווערטיר ווייזין אויס, אז „מיט דרך
ארץ און גמילות חסדים״ זאל מאן זיך נור אויף פיהרין קייגין דיא
וואס האבין אויף זיך מקבל גיוועזין דיא זיבין מצות פון בני נח
און האבין דער דורך רשות גיקריגין אין ארץ ישראל צו בלייבין
וואוהנין; אביר קייגין דיא „גוים״ ניט, מילא מאכין דיא דאזיגי
ווערטיר דעם ביווייז צו נישט אז דיא גמרא לערנט אז מאן זאל אלי

מענשין

מֶענְשִׁין לִיבּ הָאבִּין וִויא זִיךְ זֶעלְבִּיר חָאטְשִׁי זַייא הָאבִּין אַנְדִירִי אֱמוּנוֹת, וָוארִין זַייא לֶערְנִין אַדְרַבָּה אַז מַאן זָאל דִיא גוֹיִם קֵיין שָׁלוֹם נִיט צוּרוּק גֶעבִּין. זַייא גִיבִּיטִין צְוַוייאִירְלֵייא פֶערְשִׁידִינִי אוֹפַנִים פוּן אוֹיף פִיהרוּנְג קֵייגִין פֶערְשִׁידִינִי בַּעֲלֵי אֱמוּנָה, אוּן נָאךְ דִיא פֶערְשִׁידִינְהַייט נָאךְ פוּן דִיא אֱמוּנָה הֵייסִין זַייא זִיךְ אוֹיךְ פֶערְשִׁידִין אוֹיף פִיהרִין. אָבִּיר אִימִיצִיר מֶעגְט אֶפְשַׁר זָאגִין, אַז דִיא פֶערְשִׁידִינְהַייט אִיז זֵייר קְלֵיין, אַז דֶער בִּיפֶעהל „מַאן זָאל קֵיין שָׁלוֹם נִיט צוּרוּק גֶעבִּין אִיז אַיינִי בְּלוֹסִי מָארֶע זַאךְ, אֵיינִי צֶערֶעמָאנְיֶע, אוּן אַז דֶערְקֵייגִין אִיז דֶער בִּיפֶעהל אַז מַאן זָאל דִיא קְרַאנְקִי פוּן דִיא גוֹיִם מְבַקֵּר חוֹלִים זַיין אוּן זֵייאֶרִי טוֹטִי בִּיגְרָאבִּין אוּן זֵייאֶרִי אָרִימִי לַייט מְפַרְנֵס זַיין, אַז דָאס אִיז דֶערְקֵייגִין אֵיינִי גְרוֹסִי גוּטִיגְקַייט. דָאס וָואלְטִין מִיר מוֹדֶה גִיוֶועזִין, וֶוען עֶס וָואלְט דֶערְבַּייא דֶער טַעַם נִיט גִישְׁטַאנִין אַז מַאן זָאל דָאס טְהוּן „פוּן דֶרֶךְ שָׁלוֹם וֶועגִין", דֶערְדוּרְךְ הֶערְט דֶער בִּיפֶעהל גָאר אִין גַאנְצִין אוֹיף גוּט צוּ זַיין אוּן דָאס בְּרֶענְגְט אוּנְס אוֹיךְ:

דְרִיטְטִינְס, צוּ בִּיוַוייזִין וִויא דָאס בַּייֶערִישִׁי ספר אמונת משה הָאט דִיא רֵייד פוּן רמב"ם נִיט רֶעכְט מַזְכִּיר גִיוֶועזִין. דִיא וֶוערְטִיר „מפני דרכי שלום" (פוּן דֶרֶךְ שָׁלוֹם וֶועגִין) פֶערְטַייטְשְׁט דָאס דָאזִיגִי סֵפֶר „פוּן דִיא טוֹבָה וֶועגִין פַאר אַלִי מֶענְשִׁין" דָא אִיז דֶער חִילוּק צְווִישִׁין אוּנְס גַאנְץ בִּישַׁיימְפִּירְלִיךְ, אָבִּיר וֶוער הָאט רֶעכְט. מִיר פָאדִירְן נִיט אַז דִיא יוּדִין זָאלִין אוּנְס גְלֵייבִּין וָואס דִיא דָאזִיגִי וֶוערְטִיר מפני דרכי שלום בִּיטַייטִין. דֶער רמב"ם זָאגְט דָא דִיא אֵייגִינִי וֶוערְטִיר וָואס שְׁטֵיין אוֹיךְ אִין אֵיינִים אַנְדִירְן שְׁטִיק פוּן תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה, אוּן דָארְט שְׁטֵייט עֶס אַרוֹיס וָואס מפני דרכי שלום בִּיטַייט, דָארְט גִיפִינְט זִיךְ אוֹיךְ דֶער בִּיפֶעהל „אַז מַאן זָאל דִיא גוֹיִם קֵיין שָׁלוֹם נִיט צוּרוּק גֶעבִּין". מִיר וֶועלִין דָאס אַנְדִירִי שְׁטִיק דָא מַזְכִּיר זַיין אוּן לָאזִין פְּרָאסְטִי עֶהרְלִיכִי לַייט זֶעלְבְּסְט זֶעהִין אוּן זָאגִין וֶוער עֶס הָאט רֶעכְט

מפרנסים עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום. ואין ממחין בידי עניי עכו"ם בלקט שכחה ופיאה מפני דרכי שלום, ושואלים בשלומם ואפילו ביום חגם מפני דרכי שלום ואין כופלין להן שלום לעולם

לעולם . ולא יכנס לביתו של נכרי עכו"ם ביום חגו לתת לו שלום . מצאו בשוק נותן לו שלום בשפה רפה ובכובד ראש : אין כל הדברים האלו אמורים אלא בזמן שגלו ישראל לבין האומות או שיד עכו"ם תקיפה על ישראל אבל בזמן שיד ישראל תקיפה עליהם אסור לנו להניח עובד כו"ם בינינו אפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום בסחורה לא יעבור בארצנו אלא עד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח שנאמר לא ישבו בארצך אפילו לפי שעה ואם קבל עליו ז' מצות הרי זה גר תושב וכו':

„מַאן אִיז מְפַרְנֵס דִיא אָרִימֶי לַייט פוּן עֲבוֹדָה זָרָה דִינִירְס מִיט דִיא אָרִימֶי לַייט פוּן יִשְׂרָאֵל פוּן דֶרֶךְ שָׁלוֹם וֶועגִין. אוּן מַאן פֶערְוֶועהְרְט נִיט דִי הֶענְד פוּן דִי אָרִימֶי לַייט פוּן עֲבוֹדָה זָרָה דִינִירְס פוּן דֶעם אוֹיף קְלוֹייבִּיכְטְס פוּן דֶער פֶערְגֶעסְסִינִין אוּן פוּן דֶעם וָואס בְּלַייבְּט אִין אַיין ווִינְקִיל פוּן דֶעם פֶעלְד, פוּן דֶרֶךְ שָׁלוֹם וֶועגִין, אוּן מַאן פְרֶעגְט נָאךְ זֵייעֶר שָׁלוֹם אֲפִילוּ אָן זֵייעֶר פַייאִיר טָאג, פוּן דֶרֶךְ שָׁלוֹם וֶועגִין, אָבִּיר מַאן גִיבְּט זֵייא קֵיין מָאל קֵיין שָׁלוֹם נִיט צוּרוּק (וֶוערְטְלִיךְ פֶערְטַייטְשְׁט הֵייסְט עֶס: אוּן מַאן פֶערְדָאפְּפִּילְט קֵיין מָאל נִיט צוּ זֵייא שָׁלוֹם). אוּן מַאן זָאל נִיט אַבַיין גֵיין אִין דֶעם הויז פוּן אַיין נָכְרִי אַיין עֲבוֹדָה זָרָה דִינִיר אָן זַיין פַייאִיר טָאג, אִיהם שָׁלוֹם צוּ גֶעבִּין. וֶוען עֶר טְרֶעפְט אִיהם אִין דֶער גַאס אַזוֹ גִיבְּט עֶר אִיהם שָׁלוֹם מִיט שְׁוַואכִי לִיפְּפִין אוּן מִיט דֶעם קָאפְּף אַרָאבּ גִישְׁוֶוערְט. אַלִי דִיא דָאזִיגִי רֵייד זֶענִין נִיט גִיזָאגְט גִיוָוארִין נוּר אִין דֶער צַייט וֶוען דִיא יִשְׂרָאֵל זֶענִין אִין גָלוּת צְווִישִׁין דִיא פֶעלְקִיר אוֹדִיר וֶוען דִיא הַאנְד פוּן דִיא עֲבוֹדָה זָרָה דִינִירְס אִיז שְׁטַארְק אִיבִּיר דִיא יִשְׂרָאֵל, אָבִּיר אִין דֶער צַייט וֶוען דִיא הַאנְד פוּן דִיא יִשְׂרָאֵל אִיז שְׁטַארְק אִיבִּיר זֵייא, אִיז עֶס אוּנְס אָסוּר אַיין עֲבוֹדָה זָרָה דִינִיר צְווִישִׁין אוּנְס צוּ לָאזִין, אֲפִילוּ וֶוען עֶר הַאלְט זִיךְ דָא נוּר גְרָאד אַיין בִּיסִיל אוֹיף, אוֹדִיר וֶוען עֶר גֵייט מִיט סְחוֹרָה פוּן אֵיין אוֹרְט צוּם אַנְדִירִין, עֶר זָאל נִיט אַדוּרְךְ אוּנְזֶער לַאנְד גֵייאַרְט בִּיז עֶר וֶועט אוֹיף זִיךְ מְקַבֵּל זַיין דִיא זִיבִּין מִצְוֹת

וואס

וָואס דִיא בְּנֵי נח זֶענִין גִיבָּאטִין גִיוָוארִין, וָוארִין עֶס אִיז גִיזָאגְט גִיוָוארִין (שמות כ"ג פסוק ל"ג) זֵייא זָאלִין נִיט וואוֹהנִין אִין דַיין לַאנְד אֲפִילוּ אֵיינִי שָׁעָה נִיט. אָבֶּער וֶוען עֶר הָאט אוֹיף זִיךְ מְקַבֵּל גִיוֶועזִין דִיא זִיבִּין מִצְוֹת אַזוֹ אִיז עֶר אַיין גֵר וָואס אִיז אַיין אַיינְוואוֹהנֶער" וכו' (הלכות עכו"ם יו"ד ה'). נוּן דָאס שְׁטִיק אִיז עֶס, אוּן וֶוער עֶס לֵיינְט דָאס, לָאז דֶער נוּן זָאגִין אוֹבּ דִיא וֶוערְטֶער מפני דרכי שלום "פוּן דֶרֶךְ שָׁלוֹם וֶועגִין" בִּיטַייטִין דָאס וָואס דָאס בַּייֶערִישֶׁע סֵפֶר אמונת משה פֶערְטַייטְשְׁט "פוּן דִיא טוֹבָה וֶועגִין פַאר אַלִי מֶענְשִׁין". וֶוען דִיא וֶוערְטֶער זָאלִין דָאס בִּיטַייטִין, נוּן אַזוֹ גִילְט דָא דִיא "טוֹבָה פַאר אַלִי מֶענְשִׁין" נוּר אַזוֹ לַאנְג וִויא דִיא יוּדִין זֶענִין אִין גָלוּת אוּן דִיא אומות הָאבִּין דִיא מַאכְט, אָבֶּער וִויא בַּאלְד דִיא יוּדִין קְרִיגִין דִיא מַאכְט אָן, אַזוֹ מֶעג שוֹן דִיא "טוֹבָה פַאר אַלִי מֶענְשִׁין" אוֹיף הֶערִין צוּ גִילְטִין. עֶס שְׁטֵייט דָא גַאנְץ קְלָאר אַז אַזוֹ לַאנְג וֶוען עֶס גֵייט דִיא יוּדִין וִויא אִיצוּנְד, זָאלִין זֵייא אַלִים אוֹבִּין טְהוּן כְּדֵי דֶעם שָׁלוֹם צוּ הֶערְהַאלְטִין צְוִוישִׁין גוֹיִם אוּן יוּדִין, וַוייל דִיא גוֹיִם הָאבִּין אִיצוּנְד דִיא מַאכְט אִין זֵייעֶרֶי הַאנְד; אָבֶּער וֶוען דִיא מַעֲשֶׂה וֶועט זִיךְ פֶערֶענְדִירִין, אוּן דִיא יוּדִין וֶועלִין דִיא מַאכְט הָאבִּין אִיבֶּער דִיא גוֹיִם, אַזוֹ וֶועט נִיט מֶעהר פַארְהַאנְדִין זַיין דֶער טַעַם "פוּן דֶרֶךְ שָׁלוֹם וֶועגִין", אוֹדֶער וִויא דָאס בַּייֶערִישֶׁע סֵפֶר אמונת משה הֵייסְט עֶס "דִיא טוֹבָה פַאר אַלִי מֶענְשִׁין". מֵילָא אַזוֹ אִיז נוּן קְלָאר אַז דָאס שְׁטִיק וָואס דִיא פְרַאנְצֵייזִישֶׁע מְשׁוּלָחִים אוּן דִיא מְחַבְּרִים פוּן דֶעם בַּייֶערִישִׁין אמונה ספר הָאבִּין מַזְכִּיר גִיוֶועזִין טוֹיגְט נִיט דֶער צוּ וָואס זֵייא הָאבִּין דֶער מִיט גִיוָואלְט הָאבִּין. עֶס בִּיוַוייזְט נִיט אַז דִיא גְמָרָא לֶערְנְט אַז מַאן זָאל אַלִי מֶענְשִׁין לִיבּ הָאבִּין אַזוֹ וִויא זִיךְ זֶעלְבֶּער, הָאטְשֶׁע זֵייא הָאבִּין אַנְדֶערֶע אֱמוּנוֹת. אַדְרַבָּה זִיא לֶערְנְט אַז מַאן זָאל אַיין גְרוֹסִין חִילוּק מַאכִין צְוִוישִׁין אֵיינְדֶערְלֵייא אוּן צְוִוישִׁין אַנְדֶערְלֵייא אֱמוּנָה לַייט, אוּן אַז קֵייגִין עֲבוֹדָה זָרָה דִינֶערְס זָאל מַאן זִיךְ נִיט גוּט אוֹיף פִיהְרִין נוּר חוּץ דֶעם וָואס מַאן מוּז טְהוּן פוּן דֶרֶךְ שָׁלוֹם וֶועגִין, וֶוען זֵייא זֶענִין שְׁטַארְק אוּן מַאן מוּז פַאר זֵייא מוֹרָא הָאבִּין. מֵילָא נָאךְ דֶעם נָאךְ אִיז עֶס קְלָאר, אַז וֶוען דִיא יוּדִישֶׁע מְשׁוּלָחִים אוּן דִיא מְחַבְּרִים פוּן דֶעם בַּייֶערִישִׁין אמונה ספר הָאבִּין בֶּאֱמֶת גִיזָאגְט דֶעם רֶעכְטִין פֵּירוּשׁ פוּן דֶער מִצְוָה "דוּ זָאלְסְט לִיבּ

האָבּין דיין גיזעלן אַזוֹ וויא דיך זעלבּסט״, אַזוֹ האָבּין זייא דאָס ניט גילערנט פון דער גמרא, נייאירט פון ערגיץ אַנדירשט, מיר זענין ניט מסופּק צו זאָגין, אַז זייא האָבּין דאָס גילערנט פון דעם בּרית חדשה, וואָרין אין איהם גיפינט מאַן דיא דאָזיגי לערנונג קלאָר און פילי מאָל איינגישאַרפט, אָן דרייהיריייא גאַנץ פּראַקטי ארוים. איין מלמד האָט אַמאָל גיפרעגט ישוע הנוצרי „ווער איז מיין גיזעלן. און ישוע האָט גיענטפירט און שפּראַך, איין מאַן איז אַראָבּ גיגאַנגין פון ירושלים קיין יריחו און איז אַריין גיפאַלין צווישין רייבּיר וואָס האָבּין איהם אויס גיצוגין און האָבּין איהם גישלאָגין און זענין אַוועק גיגאַנגין, און האָבּין איהם איבּיר גילאָזט האַלבּ טוט, און עס האָט זיך גיטראָפין אַז איין כהן איז פאַר בּייא גיגאַנגין דיזן וועג, און ער האָט איהם גיזעהין, און איז אַוועק גיגאַנגין אויף דער אַנדערער זייט. און אַזוֹ אויך איין לוי, ווען ער וואַר אויף דיזן אורט, איז גיקומין און האָט גיזעהין, און איז פאַרבּייא גיגאַנגין אויף דער אַנדערער זייט. אָבּיר איינער פון דיא שומרונים האָט גירייזט און איז צו איהם גיקומין, און וויא ער האָט איהם גיזעהין אַזוֹ האָט ער איבּיר איהם רחמנות בּיקומין, און ער איז צו גיגאַנגין און האָט זייני ווינדין פאַר בּונדין און האָט אין זייא אַריין גיגאָסין אייל און וויין. און האָט איהם אויף זיין בּהמה אַרויף גיזעצט, און האָט איהם אין איינר האַרבּירג אַריין גיבּראַכט, און האָט אויף איהם אכט גיגעבּין. און ווען ער איז אין דער פרוה אַוועק גיגאַנגין, אַזוֹ האָט ער אַרויס גינומין צוויא גילדן און האָט גיגעבּין צום ווירט און שפּראַך צו איהם, גיב אויף איהם אַכטונג, און וואָס דוא וועסט מעהר אויס געבּין, אַזוֹ וועל איך דיר בּיצאָהלין ווען איך וועל צוריק קומין. נון וועלכיר פון דיא דרייא, דאַכט זיך דיר, איז גיוועזין איין גיזעלן צו דעם וואָס איז גיפאַלין צווישין דיא רייבּער. און ער שפּראַך, דער וואָס האָט מיט איהם חסד גיטאָן, אַזוֹ שפּראַך ישוע צו איהם, גייא און טוא דוא אויך אַזוֹ״ (לוק יו״ד פסוק כ״ט בּיס ל״ז). דאָ לערנט אונס נון דער הערר ישוע המשיח, אַז מיר זענין מחויב גוטס צו טהון אַפילו צו איין עבודה זרה דינער, וואָרין אויך ער איז איין מענש און אויך איהם בּיטייט דאָס וואָרט „גיזעלן״. ישוע הנוצרי מאַכט קיין תּנאי ניט „פון

דרך

דֶרֶךְ שָׁלוֹם וֶועגין״, נַייאִירְט עֶר גִיבְּט אַיין גִיבָּאט בִּכְלָל. אוּן עֶס הָאט אַיין פָּנִים אַז עֶר הָאט אוּיס דֶערְוֶוייהלְט דִיא דָאזִיגֶי מַעֲשֶׂה פוּן אַיין מֶענְשׁ וָואס אִיז הַאלְבּ טוֹט גִילֶעגִין, כְּדֵי דֶערְמִיט סוֹתֵר צוּ זַיין דֶעם דִין פוּן תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה אִין אֵיינִים זָאלְכִין אוֹפֶן.

„וֶוען אַיין גוֹי אַיין עֲבוֹדָה זָרָה דִינִיר קוּמְט אוּם אוֹדִיר דֶערְטְרִינְקְט אִין אַיין וַואסִיר, אַזוֹ זָאל מַאן אִיהם נִיט אַרוֹיס הֶעלְפִין. וֶוען מַאן זֶעהט אַז עֶר אִיז נָאהֶנְט צוּם טוֹט, אַזוֹ זָאל מַאן אִיהם נִיט בִּישֶׁערְמִין. אָבִּיר עֶס אִיז אָסוּר עֶפִּיס דֶערְצוּ צוּ טְהוּן אַז עֶר זָאל אוּם קוּמִין, אוֹדִיר אִיהם אִין אַיין גְרוּבּ אַרַיין צוּ שְׁטוֹסִין, אוֹדִיר דֶערְגְלַייכִין, וָוארִין עֶר הַאלְט מִיט אוּנְס קַיין מִלְחָמָה נִיט״ (הלכות עכו״ם יו״ד א׳). דֶער הֶערר יְשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ זָאגְט נִיט אַז דֶער מַאן וָואס אִיז אַרָאבּ גִיגַאנְגִין פוּן יְרוּשָׁלַיִם קֶעגִן יְרִיחוֹ אִיז אַיין עֲבוֹדָה זָרָה דִינִיר גִיוֶועזִין, עֶר זָאגְט נוּר „אַיין מַאן״. אָבִּיר עֶר גִיבְּט בִּישַׁיימְפִּירְלִיךְ צוּ פֶערְשְׁטֵיין אַז דֶער מַאן אִיז אַיין זָאלְכִיר גִיוֶועזִין. וָוארִין וֶוען עֶר וָואלְט אַיין יוּד גִיוֶועזִין, אַזוֹ וָואלְט דֶער כֹּהֵן אוּן דֶער לֵוִי נִיט פַאר אִיהם פַארְבַּייא גִיגַאנְגִין אוּן אִיהם גִילָאזְט לִיגִין אָן הִילְף. אָבִּיר נוּר וַוייל עֶר אִיז אַיין עֲבוֹדָה זָרָה דִינִיר גִיוֶועזִין, אַזוֹ הָאבִּין דֶער כֹּהֵן אוּן דֶער לֵוִי נָאךְ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה נָאךְ קַיין שְׁלֶעכְטֶס נִיט גִיטְהָאן וַוייל זֵייא הָאבִּין אִיהם גִילָאזְט הַאלְבּ טוֹט לִיגִין, נַייאִירְט זֵייא הָאבִּין גִיהַאלְטִין דָאס גִיבָּאט וָואס תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה הֵייסְט, זֵייא הָאבִּין אִיהם גִיזֶעהִין אוּם קוּמִין — נָאהֶנְט צוּם טוֹט. זֵייא הָאבִּין נִיט עֶפִּיס דֶערְצוּ גִיטְהָאן אַז עֶר זָאל גִישְׁווִינְדִיר שְׁטַארְבִּין, זֵייא הָאבִּין אִיהם נוּר אָן גִיקוּקְט אִין זַיינִי צָרוֹת אוּן זֶענִין זִיךְ אַוֶועק גִיגַאנְגִין. נוּן דֶער מְלַמֵּד וָואס הָאט דִיא שְׁאֵלָה גִיפְרֶעגְט הָאט בַּיים אַהֶער גִימֵיינְט, אַז דֶער כֹּהֵן אוּן לֵוִי הָאבִּין רֶעכְט גִיטְהָאן. אָבִּיר נוּן דֶערְצֵייהלְט דֶער הֶערר יְשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ אַז אַיין שׁוֹמְרוֹנִי אִיז אוֹיךְ דָארְט פַארְבַּייא גִיקוּמִין, אַיין שׁוֹמְרוֹנִי וָואס אִיז נָאךְ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה נָאךְ אוֹיךְ אַזוֹ גוּט וִויא אַיין עֲבוֹדָה זָרָה דִינִיר, אוּן דֶער הֶערר דֶערְצֵייהלְט אַז דֶער שׁוֹמְרוֹנִי הָאט זִיךְ גַאנְץ אַנְדִירְשְׁט אוֹיף גִיפִיהְרְט וִויא דֶער כֹּהֵן אוּן דֶער לֵוִי. אוּן דֶער נָאךְ פְרֶעגְט עֶר דֶעם מְלַמֵּד אַז עֶר זָאל

מִיט

מִיט דֶעם פְּרָאקְטִי שֵׂכֶל זָאגִין, „װעֶלְכִיר פוּן דִיא דָאזִיגִי דְרַייא אִיז גִיװֶעזִין אַיין גִיזֶעלִן צוּ דֶעם װָאס אִיז גִיפַאלְלִין צְװִישִׁין דִיא רֵייבִּיר". אוּן דֶער מְלַמֵּד הָאט גִימוּזְט מוֹדֶה זַיין אוּן זָאגִין, „דֶער װָאס הָאט מִיט אִיהם חֶסֶד גִיטָהאן". נוּן דֶעסְגְלַייכִין פְרֶעגִין מִיר אוֹיךְ מִיט דֶעם פְּרָאקְטִי שֵׂכֶל אַלִי דִיא װָאס גְלוֹיבִּין אָן תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, מִיר פְרֶעגִין זֵייא, װָאס װַייזְט זִיךְ מֶעהר אוֹיס אַז עֶס אִיז פוּן גָאט, תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה אוֹדִיר דֶער בְּרִית חֲדָשָׁה. אֵיינִים בִּישֶׁעפְנִיש פוּן גָאט, אֵיינִים װָאס אִיז אוֹיךְ אַיין מֶענְשׁ אַזוֹ װִיא אִיהר, אַזוֹ אֵיינִים װָאס אִיז נָאהֶנְט צוּם טוֹיט אִיז אַייךְ אָסוּר צוּ הֶעלְפִין נָאךְ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה נָאךְ אִיבִּיר דֶעם װַייל עֶר אִיז אַיין עֲבוֹדָה זָרָה דִינִיר. דָאס מֶענְשְׁלִיכִי הַארְץ הָאט רַחֲמָנוּת עַל פִּי טֶבַע װֶוען מַאן זֶעהט אֵיינִים שׁוֹן גֶעבִּיךְ אַרְבַּייטִין מִיט דֶער מִיתָה, אוּן דָאס װָאס דָאס הַארְץ זֶעלְבִּיר פִיהלְט עַל פִּי טֶבַע דָאס אִיז אַזוֹ װִיא דִיא שְׁטִים פוּן גָאט װָאס הָאט דִיא טֶבַע גִישַׁאפְפִין, אָבִּיר נָאךְ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה נָאךְ זָאלְט אִיהר אַייךְ קֵיינִין דִיא אֵייגִינִי טֶבַע זֶעלְבִּיר אַיינְשְׁפַּארִין גָאר אוּם מֶענְשְׁלִיךְ, אוּן זָאלְט צוּ זֶעהִין דָאס אַרְבַּייטִין מִיט דֶער גְסִיסָה אוּן זָאלְט הֶערִין דָאס בִּיטְטִירִי יֶעמִירְלִיכִי גִישְׁרֵייא פוּן אֵיינִים װָאס דֶערְטְרִינְקְט אִין װַאסִיר, פוּן אֵיינִים מֶענְשׁ גֶעבִּיךְ װָאס אִיז אַזוֹ גוּט אַיין זִינְדִיגִיר מֶענְשׁ װִיא אִיהר, אוּן חָאטְשִׁי װֶען אִיהר קֶענְט אִיהם יוֹא גֶעבִּיךְ הֶעלְפִין אוּן אַרוֹיס רַייסִין פוּן טוֹיט אוּן פוּן דִיא אֵייבִּיגִי שְׁטְרָאף אִין יֶענִיר װֶעלְט, אַזוֹ זָאלְט אִיהר אִיהם דָאךְ לָאזִין לִיגִין אִין זַיינִי צָרוֹת אָן הִילְף אוּן אָן רַחֲמָנוּת. אַזוֹ לֶערְנְט אַייךְ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. אָבִּיר דֶער בְּרִית חֲדָשָׁה זָאגְט אַייךְ, אַז חָאטְשִׁי עֶר אִיז אַיין עֲבוֹדָה זָרָה דִינִיר אוּן הָאט דֶער דוּרךְ פֶערְדִינְט דֶעם צָארְן פוּן גָאט, אַזוֹ אִיז עֶר דָאךְ אַייאֶר גִיזֶעלִן, אַז עֶס אִיז אַייאֶר חִיוּב אִיהם צוּ הֶעלְפִין, אוּן טַאקִיש דוּרךְ דִיא דָאזִיגִי הִילְף זִיךְ צוּ בִּימִיהִין אִיהם צוּ דִיא דֶערְקֶענְטִינִיש פוּן דֶעם װַאהְרְהַאפְטִיגִין גָאט צוּ בְּרֶענְגִין. נוּן װֶעלְכִים פַּאסְט בֶּעסְסִיר גְלַייךְ מִיט דֶער תּוֹרָה פוּן גָאט. מִיר זֶענִין גַאנְץ זִיכִיר אַז אַייאֶר הַארְץ זָאגְט דְרוֹיף, דֶער בְּרִית חֲדָשָׁה הָאט רֶעכְט, דִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה הָאט אוּם רֶעכְט. אַייאֶרִי בְּרִידִיר אִין פְּרַאנְקְרַייךְ אוּן בַּייעֶרִן

האבין

הָאבִּין שׁוֹן בְּפַּרְהֶסְיָא פַּאר דֶער וֶועלְט דֶערְקְלֶערְט אַז זֵייא הַאלְטִין דִיא דָאזִיגִי דֵעָה. אִין דֶער עֶנְטְפִיר פוּן דִיא יוּדִישִׁי מְשׁוּלָחִים צוּ נַאפָּאלֶעאָן אוּן אִין דֶעם בַּייֶערִישִׁין סֵפֶר אמונת משה הָאבִּין זֵייא גִיזָאגְט „אַז מִיר מוּזִין אַלִי אַנְדִירִי מֶענְשִׁין לִיבּ הָאבִּין אַזוֹ וִויא זִיךְ זֶעלְבִּיר" פוּן וֶועלְכִי אֱמוּנָה עֶס אִיז. דֶער מִיט הָאבִּין זֵייא מוֹדֶה גִיוֶועזִין אַז דֶער בְּרִית חֲדָשָׁה אִיז בֶּעסְסִיר פוּן תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה, אוּן אַז דוּרְךְ אִיהם אִיז פִּיל גוּטְס אִין דֶער וֶועלְט אַרוֹיס גִיקוּמִין. הָאטְשִׁי זֵייא הָאבִּין דָאס אֶפְשַׁר גָאר נִיט אִין זִין גִיהַאט. לָאז אַייךְ נוּן לְמָשָׁל בַּאכְטִין, וֶוען עֶס וָואלְט דִיא סוֹפְרִים אוּן פְּרוּשִׁים גוּט גִירָאטְהִין דִיא לֶערְנוּנְג פוּן יְשׁוּעַ הַנוֹצְרִי צוּ פֶערְטִילְגִין, וָואס מֵיינְט אִיהר, וָואס וָואלְט דֶער פוּן אַרוֹיס גִיקוּמִין צוּ אַייךְ אוּן צוּ דִיא וֶועלְט. וֶוען דִיא לֶערְנוּנְג פוּן יְשׁוּעַ הַנוֹצְרִי וָואלְט נִיט בִּישְׁטֵיין גִיבְּלִיבִּין אַזוֹ וָואלְט זִיךְ תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה גַאנְץ רוּהִיג אִיבִּיר דִיא וֶועלְט אוֹיס גִיבְּרֵייט, וָוארִין דִיא קַנָאִים וָואס גְלוֹיבִּין נִיט אָן אִיהר זֶענִין תָּמִיד נוּר זֵייר וֵויינִיג גִיוֶועזִין, אוּן דוּרְךְ זֵייאֶרִי לֶערְנוּנְג אִיז נִיט פִּיל צְווִישִׁין דִיא מֶענְשִׁין בִּכְלַל אַרוֹיס גִיקוּמִין. וֶוען דָאס וָואלְט נוּן אַזוֹ גִישֶׁעהִין אַזוֹ וָואלְטִין דִיא יוּדִין אִין פְּרַאנְקְרַייךְ, אִין בַּייֶערְן אוּן אִין אַנְדִירִי לֶענְדִיר דִיא תּוֹרָה פוּן גָאט נוּר פֶערְשְׁטַאנִין נָאךְ דִיא פֵּירוּשִׁים נָאךְ פוּן תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה, אוּן נָאךְ דֶער דָאזִיגִיר תּוֹרָה נָאךְ וָואלְטִין זֵייא אוֹיךְ נִיט רֶעכְט פֶערְשְׁטַאנִין דָאס גִיבָּאט „דוּ זָאלְסְט דַיין גִיזֶעלִין לִיבּ הָאבִּין וִויא דִיךְ זֶעלְבְּסְט". זֵייא וָואלְטִין נָאךְ גִיהַאט דִיא שְׁרֶעקְלִיכִי לֶערְנוּנְג אַז מַאן טָאר נִיט הֶעלְפִין אֵיינִים עֲבוֹדָה זָרָה דִינִיר וָואס אִיז נָאהְנְט צוּם טוֹט. זֵייא וָואלְטִין אוֹיךְ אוּם זִיךְ אַרוּם גִיהַאט נוּר לוֹיטִיר עֲבוֹדָה זָרָה דִינִירְס, וָוארִין דִיא גַאנְצִי דֶערְקֶענְטְנִישׁ פוּן דֶעם וַואהְרְהַאפְטִיגִין גָאט אִיז צְווִישִׁין אוּנְס פֶעלְקִיר גִיקוּמִין פוּן יְשׁוּעַ הַנוֹצְרִי. יוּדִין אוּן גוֹיִם וָואלְטִין גִילֶעבְּט אִין פַיינְדְשַׁאפְט קְרִיגִין אֵיינַאנְדִיר. אֶפְשֶׁר בַּאכְט זִיךְ אַייךְ, אַז עֶס וָואלְט אֶפְשַׁר אַיין גְרוֹסִיר מַאן אוֹיף גִיקוּמִין וָואס וָואלְט תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה מְבַטֵל גִיוֶועזִין אוּן צוּ שְׁטֶערְט אוּן וָואלְט ווִידִיר אַיינְגִיפִיהְרְט דֶעם רֶעכְטִין אֱמֶת פוּן גָאט ב"ה. אָבִּיר עֶס אִיז גָאר נִישְׁט פַארְהַאנְדִין וָואס אִיהר קֶענְט דֶער פוּן דְרִינְגִין אַז עֶס וָואלְט מִן הַסְתָּם אַזוֹ גִישֶׁעהִין. דֶער רמב"ם (ר' משה בן מיימון) אִיז גִיוִויס אַיין גְרוֹסִיר גִילֶערְנְטִיר מַאן גִיוֶועזִין, עֶר הָאט אַיין גְרוֹסִין שֵׂכֶל גִיהַאט אוּן הָאט דֶער בַּייא נָאךְ מִיט גְרוֹס פְלַייס פִּיל

גילערנט

גֶילֶערְנְט אוּן פֶערְשְׁטַאנִין , עֶר אִיז אוֹיךְ אַיין אוֹיף גִיקְלֶערְטִיר יוּד גִיוֶועזִין , עֶר אִיז אַזוֹ אֵיינִיר גִיוֶועזִין וָואס מַאן וָואלְט פוּן אִיהם יוֹא גִיקָאנְט מֵיינִין , אַז עֶר וֶועט חוֹקֵר וְדוֹרֵשׁ זַיין אוּן זָאגִין וֶועלְכִי דִינִים פוּן תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה זֶענִין שְׁלֶעכְט . אָבִיר דָאךְ , חָאטְשִׁי עֶר הָאט גִיהַאט גְרוֹס שֵׂכֶל , הָאטְשִׁי אַיין גְרוֹסִיר לַמְדָן , חָאטְשִׁי אוֹיף גִיקְלֶערְט , חָאטְשִׁי אַיין גְרוֹסִיר מַאן , הָאט עֶר דָאךְ נִיט גִיקָאנְט אַזוֹ וַוייט קוּמִין צוּ פֶערְשְׁטֵיין דִיא רֶעכְטִי מֵיינוּנְג פוּן דֶעם גִיבָּאט אַנְדִירִי מֶענְשִׁין צוּ לִיבִּין , וָואס מִיר הָאבִּין דָא דֶער פוּן גִישְׁמוּסְט . יֶענִי שְׁטִיקִיר וָואס מִיר הָאבִּין אוֹבִין מַזְכִּיר גִיוֶועזִין , דִיא זֶענִין אַלִי אַרוֹיס גִינוּמִין פוּן זַיין סֵפֶר יד החזקה . וָואס אִיז אַזוֹ וִויא אַיין קִיצוּר פוּן תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה . דַארוּם הַאבְּט אִיהר דָאס יֵשׁוּעַ הַנוֹצְרִי צוּ דַאנְקִין אַז אִיהר זֶענְט פוּן דֶעם דָאזִיגִין טָעוּת אַרוֹיס . אִין דֶעם דָאזִיגִין חִיוּב אַייאֶר גִיזֶעלִין לִיבּ צוּ הָאבִּין , זֶענִין אַייאֶרִי אֵייגִינִי בְּרִידִיר אִין פְּרַאנְקְרַייךְ אוּן אִין בַּייֶערְן מוֹדֶה אַז אִיהר טְהוּט רֶעכְט , וֶוען אִיהר פֶער שְׁטֵייט אוּן הַאלְט אִיהם נָאךְ דִיא רֵייד פוּן יֵשׁוּעַ הַנוֹצְרִי , אוּן אַז אִיהר טְהוּט אוּם רֶעכְט וֶוען אִיהר פֶערְשְׁטֵייט אוּן טְהוּט דֶעם דָאזִיגִין חִיוּב נָאךְ דִיא רֵייד פוּן דִיא לַייט פוּן תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה וָואס הָאבִּין אָן יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ נִיט גִיוָואלְט גְלוֹבִּין . מֵילָא דֶערְמַאנְט אַייךְ נוּן אוּן אִיבִּיר לֵייגְט , אַז דָאס וָואס אִיהר זֶענְט מְחוּיָב מְקַיֵים צוּ זַיין צוּ אַייאֶרִי גִיזֶעלִין , צוּ אַנְדִירִי מֶענְשִׁין , דָאס אִיז כּוֹלֵל דִיא אֵיינִי הֶעלְפְט פוּן עשרת הדברות וָואס גָאט ב"ה זֶעלְבִּיר הָאט זֵייא גִישְׁרִיבִּין אוֹיף צְוֵייא טַאפִילֶן (לוחות) , אוּן זַייט נוּן חוֹקֵר וְדוֹרֵשׁ אוֹבּ דִיא קְרִיסְטִין וָואס הָאבִּין אַזוֹ בְּפֵירוּשׁ רֶעכְט אִין דֶעם כְּלַל פוּן דִיא צְוֵוייטִי טַאפִיל (לוח) , אוֹבּ זֵייא הָאבִּין נִיט אוֹיךְ דֶעם רֶעכְטִין אֱמֶת אִין דֶעם כְּלַל פוּן דִיא עֶרְשְׁטִי :

Дозволено Цензурою. Варшава 4 (17) Января 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D.

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז.

דיא אלטי שטעגין.

נומר ה׳

איטליביר וואס איבערלייגט דאס וואס האט זיך מיט דיא יודין גיטהאן נאך דעם חורבן פון בית ראשון, וועט שטארקי טעמים גיפינין פאר וואס דיא דינים פון דיא רבנים זענין מיט איין ביטטיר גימוטה גימאכט גיווארין קייגין עבודה זרה דינירס. זייא האבין עבודה זרה ניט בלוס פאר איין פאלשין דת, פאר איני טעות אמונה גיהאלטין, נייארט אויך פאר דיא זאך וואס אלי זייערי צרות און אום גליק זענין דער פון ארויס גיקומין, און עבודה זרה דינירס האבין זייער לאנד צו שטערט, זייער בית המקדש חרוב גימאכט, און זייא זעלביר שרעקליך בידרוקט און גיקוויילט. קוים זענין זייא ארויס פון דיא צרות פון גלות בבל, אזו האבין זייא ווידיר גיהאט אויס צו שטיין דיא גראבהייטין און דאס רשעות און דיא רדיפות פון אנטיוכוס; און קוים זענין זייא שון זיינער פטור גיווארין, זענין ווידיר דיא גרימטיגי און האפפערטיגי רומיים איביר זייא גיקומין, וואס האבין צום סוף דעם צארן פון דעם אללמעכטיגין איביר דיא יודין אויס גיפיהרט. אזו האבין זייא ניט בלוס גיזעהין דיא מיאוסקייטין פון עבודה זרה נייארט זייא האבין אויך גיפיהלט דיא שווערי האנד פון עבודה זרה דינירס, אזו איז עס נון קיין וואונדיר ניט אז זייא האבין עבודה זרה צוזאממין מיט דיא ע״ז דינירס צוגלייך פיינד גיהאט. אין הלכות רוצח איז איין דין פארהאנדין וואס ווייזט קלאר אויס דאס עלינד אין וועלכין זייא זענין גיוועזין און דיא שלעכטיגקייט וואס עבודה זרה דינירס פלעגין זייא אן צו טהון.

אסור ליהודי להתייחד עם העכו״ם מפני שהן חשודים על שפיכות דמים

דמים ולא יתלוה עמהן בדרך . פגע עכו"ם בדרך מחזירו לימינו (הגהות מיימוניות . שאם ירצה להרגו ישלח ישראל יד לימינו ויאחוז בסייף שעל שמאלו וכו') . היו עולין במעלה או יורדין בירידה לא יהיה ישראל למטה ועכו"ם למעלה אלא ישראל למעלה ועכו"ם למטה שמא יפול עליו להמיתו ואל ישוח לפניו שמא ירוץ את גולגלתו .

"עס איז איינים יוד אסור צו זיין מיט ע"ז דינירס , וואָרין מאן איז זייא חושד אויף בלוט פערגיסין, אויך זאָל ער ניט גיין, מיט זייא צוזאמין אין וועג , ווען ער טרעפט איין ע"ז דיניר אויף דעם וועג אזו מאכט ער אז ער זאָל איהם אוים קומין אויף זייני רעכטי זייט (הגהות מיימוניות : אז ווען ער וועט איהם וועללין דערשלאָגין זאָל דער יוד זייני האנד אוים שטרעקין צו זייני רעכטי זייט און זאָל דערגרייפין די שווערט וואָס איז אויף זייני לינקי זייט וכו') . ווען זייא גיין ארויף אויף איינע הייך אודיר נידירן אראָב איינע דערנידריגונג , אזו זאָל דער יוד ניט זיין אונטין און דער ע"ז דיניר אובין , נייאירט דער יוד אובין און דער ע"ז דיניר אונטין , טאָמיר וועט ער איהם איבירפאללין איהם צו טייטין . אויך זאָל ער זיך ניט איינבייגין פאר איהם , טאָמיר וועט ער איהם דעם מוח שפאלטין" (הלכות רוצח פרק י"ב ז') . וויא ריהרינדיג מאָלט דאָס אב דעם מעמד פון דיא יודין אונטיר דער גיוועלטיגונג פון עבודה זרה דינירס, און ווער קאן זיך דריבער פערוואונדירן ווען אזו איינע ביהאנדלונג האָט צו רייצט דיא נאטירליכי גיפיהל פון דעם מענשליכין הארץ און איז דער טעם גיוועזין פון דינים וואָס זענין גימאכט גיוואָרין אין דעם איינגינין ווילדין און אום בארמהערציגין שטייגיר וואָס אונס אנגייט , אזו זענין מיר גאנץ ביריט מודה צו זיין אז עס איז זייר צו בידויארן דיא שרעקליכי בייזיגקייטין וואָס האָבין גורם גיוועזין אז דיא רבנים זענין דריבער אין כעס אריין גיקומין צו פערגעלטין גלייכים מיט גלייכים (מדה כנגד מדה), און אין דעם דאָזיגין דיא רבנים צו פערענטפירן, וואָרין זייא זענין אויך נור מענשין גיוועזין . אביר דס איז דאָ ניט די הויפט זאך. מיר זענין דאָ חוקר ודורש אוב דיא הלכות פון זייאר דת . אוב תורה שבעל פה איז פון גאָט אודיר ניט, און אוב דער דאָזיגיר דת לערנט דיא יודין אז זייא זאָלין אלי אנדירי מענשין ליב האָבין אזו וויא זיך זעלביר . מיר האָבין גיוויזין אז דיא ראיה וואָס דיא פראנצייזישי און בייערישי יודין ברענגין אין

דעם

דעם דאזיגין ענין ביווייזט גאנץ דעם היפוך. און איבער דעם טויגט זיא ניט דערצו וואס יעני יודין האבין דערמיט גיוואלט ביווייזין. אבער מיר ווילין ניט דערבייא שטיין בלייבין האטשי דער גידאנג דערפון איז אויך שון שטארק גינוג; מיר ווילין דעם גאנצין דת ביטראכטין און איהם פערגלייכין מיט דיא תורה און דיא נביאים וואס מיר אלי זענין מודה אז זייא זענין פון גאט. מיר זאגין נון ניט בלוס אז דער תלמוד לערנט אונס ניט ליב צו האבין אלי אנדירי מענשין, נייארט אז ער האלט עבודה זרה דינירס וויא גאר פאר קיין מענשין ניט. מיר האבין שון גיזעהין אז נאך תורה שבעל פה נאך טאר איין יוד ניט מציל זיין דאס לעבין פון איין ע״ז דינער וואס איז נאהנט צום טוט. אבער זיא גייט נאך ווייטער און מאכט דערגלייכין דינים אפילו קייגין איין קליין קינד פון איין ע״ז דינער, וואס ווייס נאך ניט אפילו דעם חילוק צווישין דיא רעכטי און לינקי האנד:

בת ישראל לא תניק את בנה של עובדת כו״ם מפני שמגדלת בן לעבודה של כו״ם ולא תיילד את העובדת כו״ם אבל מילדת היא בשכר משום איבה:

„איין בת ישראל זאל ניט זייגין דעם זוהן פון איינע וואס דינט ע״ז ווארין זיא דערציהט איין זוהן צו ע״ז, און זיא זאל ניט זיין איינע הייבאם בייא איינע וואס דינט ע״ז, אבער זיא מעג זיין איינע הייבאם פאר לוהן פון וועגין פיינדשאפט (וואס קאן דער פון זונסט ארויס קומין)“ הלכות עכו״ם פרק ט׳ ט״ז). וואס דאס ביטייט בשכר משום איבה „פאר לוהן פון וועגין פיינדשאפט“ דאס ווערט קלאר גיוויזין אין דעם שטיק וואס שטייט דערנאך וואס זאגט אז עס איז אסור אז איין דאקטיר זאל היילין איין קראנקין עבודה זרה דינער:

מכאן אתה למד שאסור לרפאות עכו״ם אפילו בשכר ואם היה מתיירא מהן או שהיה חושש משום איבה מרפא בשכר אבל בחנם אסור:

„פון דאנין לערנסט דו אז עס איז אסור צו היילין ע״ז דינירס אפילו פאר לוהן, אבער ווען ער האט מורא פאר זייא אודיר איז ביזארגט וועגין פיינדשאפט, אזו היילט ער פאר לוהן, אבער אום זונסט טאר מאן ניט“

(דארט פרק יו"ד ב'), דא זענען נון פערבאטען דיא פראקטי חיובים פון מענשליכקייט. אבער דער תלמוד גייט נאך ווייטער און פערביטעט אפילו איינע גוטע עצה צו געבין צו אזעלכע לייט.

ואסור להשיא עצה טובה לעכו"ם או לעבד רשע . . . . ולא נתנסה דניאל אלא על שהשיא עצה לנבוכדנצר ליתן צדקה שנאמר להן מלכא מלכי ישפר עלך :

"און עס איז אסור צו געבין איינע גוטע עצה איינים ע"ז דינער אודער איינים קנעכט איין רשע . . . . און דניאל איז ניט גיפרופט גיווארין נור איבער דעם ווייל ער האט דעם נבוכדנצר גיגעבין איינע עצה צדקה צו געבין, וויא עס שטייט אין פסוק (דניאל ד' כ"ד) דארום קיניג לאז מיין ראטה דיר גיפאללין" (הלכות רוצח פרק י"ב ט"ז. זעה אויך אין בבא בתרא דף ד' אין דער מיטטין פון עמוד א', וואס דארט איז נאך מעהר דיא רייד פון דיא שטראף פון דניאל). עס איז שווער איין הארטיר שטיק צו גיפינין וויא דאס איז, דערמיט צו ווייזין וואס דער תלמוד איז. נבוכדנצר האט דעם דניאל גוטס גיטהאן און האט איהם פון דעם מעמד ארום פון איין גיפאנגינין דערהויבין צו דעם העכסטין אמט אין דעם קיניגרייך, און דניאל האט דאס אויך ניט אבגישלאגין, נייארט ער האט פרייאווילליג אויף זיך גינומין דיא חיובים און דיא שוועריגקייטין צו זיין דער ערשטיר יועץ פון דעם מלך. ווער עס לייענט נון פשוט דיא דאזיגי מעשה אין תנ"ך, דער מוז מיינין אז אין איינים זאלכין אופן, וועגין דאנקבארקייט קייגין דעם וואס האט איהם גוטס גיטהאן און וועגין דעם אמט און טרייאיגקייט צו זיין קיניג, אז וועגין דעם אלים איז דניאל מחויב גיוועזין איהם דיא בעסטי עצה צו געבין וואס ער האט נור גיקאנט. אבער דער תלמוד זאגט, ניין. ווען דער מאן איז איין ע"ז דינער אזו האט מאן דא מיט דאנקבארקייט, חיוב און טרייאיגקייט גאר נישט צו טהון. און ווייל דניאל האט זיך יוא שיין און פרום אין דיא דאזיגי זאכין אויף גיפיהרט, אזו איז ער גישטראפט גיווארין. צום סוף ווייזט זיך אויס נאך דיא רייד נאך פון דעם תלמוד זעלביר, אז דניאל איז קיין תלמוד גלייביגיר ניט גיוועזין, ער האט ניט אזו גיטהאן וויא דער תלמוד וויל עס האבין. דיא דאזיגי שטיקליך, דאכט זיך, זענין גינוג צו ביווייזין אז דאס גיבאט „דו זאלסט ליב האבין דיין גיזעלין

וויא

וִויא דִיךְ זֶעלְבִּיר״ גֵייט נָאךְ דֶעם תַּלְמוּד נָאךְ גָאר נִיט אוֹיף ע״ז דִינִירְם. פוּן אַזוֹ אַיין דַת וָואס זָאגְט אַז עֶס אִיז אָסוּר זֵייאֶר לֶעבִּין מַצִיל צוּ זַיין, זֵייאֶרִי קְרַאנְקְהַייט צוּ הֵיילִין, זֵייאֶרִי קִינְדִיר צוּ זֵייגִין, אוּן זֵייאֶרִי וַוייבִּיר אִין דֶער גְרֶעסְטִיר נוֹט גֶעבִּיךְ בַּיים קִינְד הָאבִּין צוּ הֶעלְפִין, אוֹדִיר זֵייא אֲפִילוּ נוּר אֵיינִי גוּטִי עֵצָה צוּ גֶעבִּין, פוּן אַזוֹ אַיין דַת לָאזְט זִיךְ גִיט זָאגִין אַז עֶר לֶערְנְט אוּנְס לִיבּ צוּ הָאבִּין אַלִי מֶענְשִׁין גָאר אָן חִילוּק וָואס פַאר אֵיינִי אֱמוּנָה זֵייא הָאבִּין. דָאךְ מַאכְט מַאן אֶפְשַׁר זָאגִין, אַז פוּן יֶענִי שְׁטִיקִיר אַרוֹיס מוּז מַאן דָאס עֶרְשְׁט דְרִינְגִין, אָבִּיר אִין קֵיינִים פוּן זֵייא שְׁטֵייט דָאךְ גִיט בְּפֵירוּשׁ אַרוֹיס אַז אַיין ע״ז דִינִיר אִיז נִיט אוּנְזֶער גִיזֶעלִין. דַארוּם וֶועלִין מִיר נוּן עֶטְלִיכִי שְׁטִיקִיר מַזְכִּיר זַיין וָואס לֶערְנִין דָאס קְלָאר אַרוֹיס:

הגונב את הגוי או שגנב נכסי הקדש אינו משלם אלא הקרן בלבד שנאמר ישלם שנים לרעהו. לרעהו ולא להקדש. לרעהו ולא לגוי:

„וֶוער עֶס בִּישְׁטֶעהלְט אַיין גוֹי אוֹדִיר וֶוער עֶס שְׁטֶעהלְט זַאכִין פוּן גִיהֵיילִיגְט פֶערְמֶעגִין, דֶער בִּיצָאהלְט נוּר דָאס קֶרֶן אַלְלֵיין, וָוארִין עֶס אִיז גִיזָאגְט גִיוָוארִין (שמות כ״ב ח׳) עֶר זָאל בִּיצָאהלִין דָאפְּפִּילְט צוּ זַיין גִיזֶעלִין״ צוּ זַיין גִיזֶעלִין אוּן נִיט צוּ גִיהֵיילִיגְט פֶערְמֶעגִין, צוּ זַיין גִיזֶעלִין אוּן נִיט צוּ אַיין גוֹי״ (הלכות גניבה פרק שני א׳). דֶעסְגְלַייכִין גִיפִינְט מַאן אוֹיךְ וֶועגִין דֶעם גִיבָּאט וָואס שְׁטֵייט אִין ויקרא ה׳ פסוק כ״א „וֶוען אֵיינִי זֵייל וֶועט זִינְדִיגִין אוּן וֶועט אִיבִּירְטְרֶעטִין אַיינִי אִיבִּירְטְרֶעטוּנְג קֵייגִין יהוה״ וכחש בעמיתו ״אוּן עֶר וֶועט פֶערְלֵייגִינִין אָן זַיין גִיזֶעלִין״ וכו׳, דֶער נָאךְ שְׁטֵייט דְרוֹיף פָּסוּק כ״ד ״אוֹדִיר פוּן אַלִים וָואס עֶר וֶועט שְׁוֶוערִין דְרוֹיף מִיט שֶׁקֶר, אַזוֹ זָאל עֶר אִיהם בִּיצָאהלִין מִיט זַיין הוֹיפְּט צָאהל, אוּן זַיין פִינְפְטִים טְהֵייל זָאל עֶר מֶעהרִין דֶער צוּ״. דִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה זָאגְט

הנשבע לגוי משלם את הקרן ואינו חייב בחומש שנאמר וכחש בעמיתו:

„וֶוער עֶס שְׁוֶוערְט צוּ אַיין גוֹי בִּיצָאהלְט דֶעם קֶרֶן אוּן אִיז נִיט חַייָב דָאס פִינְפְטִי טְהֵייל״ (פַאר וָואס נִיט) „וָוארִין עֶס אִיז גִיזָאגְט

גיווארין

גיוואָרין און ער וועט פֶערְלֵייגִינִין אָן זַיין גְיזֶעלִין" (הלכות גזילה פרק ז' ז'). אַזוֹ זָאל דָא נוּן אַיין גוֹי נִיט קְרִיגִין דָאס פִּינְפְּטִי טְהֵייל אוֹיךְ אִיבִּיר דֶעם טַעַם וַוייל עֶר אִיז נִיט אַיין גְיזֶעלִין. דֶעסְגְלֵייכִין אִין דִיא אֱייגִינִי הלכות גזילה ואבידה אִין דֶעם פרק י"ח (א' וג') וָואס שְׁמוּסְט פוּן דֶעם צוּרוּק גֶעבִּין פוּן פֶערְלוֹרִינִי זַאכִין שְׁטֵייט אוֹיסְדְרִיקְלִיךְ אַז מַאן זָאל צוּרוּק גֶעבִּין אַלִיס וָואס גִיהֶערְט צוּ אַיין יוּד, וָוארִין עֶר אִיז אַיין בְּרוּדִיר, אָבִּיר אַז מֶען זָאל בִּיהַאלְטִין דָאס וָואס גִיהֶערְט צוּ אַיין ע"ז דִינִיר, וָוארִין עֶר אִיז קַיין בְּרוּדִיר נִיט.

השבת אבדה לישראל מצות עשה שנאמר השב תשיבם:

"דָאס צוּרוּק גֶעבִּין פוּן אַיינִי פֶערְלוֹרִינִי זַאךְ צוּ אֱיין יוּד אִיז אַיין מצות עשה וָוארִין עֶס אִיז גִיזָאגְט גִיוָוארִין (דברים כ"ב א') דוּ זָאלְסְט זֵייא צוּרוּק גֶעבִּין צוּ דַיין בְּרוּדִיר".

אבידת גוי עובד ע"ז מותרת שנאמר אבידת אחיך. והמחזירה הרי זה עובר עבירה מפני שהוא מחזק ידי רשעי עולם. ואם החזירה לקדש את השם כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה הרי זה משובח:

"אֱיינִי פֶערְלוֹרִינִי זַאךְ פוּן אַיין גוֹי ע"ז דִינִיר אִיז מוּתָּר, וָוארִין עֶס אִיז גִיזָאגְט גִיוָוארִין (דברים כ"ב ג') וָואס אִיז פֶערְלוֹרִין גִיוָוארִין פוּן דַיין בְּרוּדִיר, אוּן וֶוער עֶס גִיבְּט זִיא אָב דֶער אִיז עוֹבֵר אַיינִי עֲבֵירָה וָוארִין עֶר שְׁטֶערְקְט דִיא הֶענְד פוּן דִיא רְשָׁעִים פוּן דֶער וֶועלְט. וֶוען עֶר גִיבְּט זִיא אָבִּיר אָב פוּן וֶועגִין מְקַדֵּשׁ הַשֵּׁם צוּ זַיין כְּדֵי מַאן זָאל רוּהְמִין דִיא יִשְׂרָאֵל אוּן מַאן זָאל וִויסִין אַז זֵייא זֶענִין עֶהרְלִיכִי לַייט, אַזוֹ אֱיינִיר וֶוערְט גִילוֹבְּט". דִיא דָאזִיגִי שְׁטִיקִיר (וֶוען עֶס מֶעכְט גֵייטִיג זַיין מֶעכְט מַאן נָאךְ מֶעהר קֶענִין דֶערְגְלֵייכִין שְׁטִיקִיר מַזְכִּיר זַיין) לֶערְנִין קְלָאר אַרוֹיס אַז אַיין גוֹי אַיין ע"ז דִינִיר אִיז נִיט צוּ אַכְטִין אַזוֹ וִויא "אוּנְזֶער גְיזֶעלִין" אוֹדִיר אוּנְזֶער בְּרוּדִיר. אַזוֹ מֵיינִין מִיר נוּן הָאבִּין מִיר גַאנְץ קְלָאר בִּיוִויזִין אַז דִיא יוּדִישִׁי מְשׁוּלָּחִים אִין פְרַאנְקְרֵייךְ אוּן דָאס ספר אמונת משה פוּן דִיא יוּדִין אִין בַּייֶערְן הָאבִּין דֶעם רֶעכְטִין פֵּירוּשׁ פוּן דֶעם גִיבָּאט "דוּ

זאלסט

זאלסט ליב האבין דיין גיזעלן וויא דיך זעלבסט" ניט גילערנט פון דעם תלמוד, ניט פון יענים שטיק וואס זייא זעלביר האבין מזכיר גיוועזין, און אויך ניט פון דעם גאנצין דת פון תורה שבעל פה. מיר האבין שון פריר גיזאגט אז מיר גלויבין, אז זייא האבין דעם דאזיגין פירוש גילערנט פון דעם ברית חדשה, ווארין ער לערנט דאס קלאר און פילי מאל. צום ביווייז האבין מיר מזכיר גיוועזין איין גלייכניש וואס דער הערר ישוע המשיח האט גיזאגט. איצונד וועלין מיר נאך עטליכי שטיקיר מזכיר זיין דאס צוא בישטעטיגין.

וועגין גוטס טהון צו אלי מענשין לערנט אונס דער ברית חדשה אז מאן זאל קיין חוץ ניט מאבין קייגין ע"ז דינירס אודיר קייגין אנדירי וואס האבין ניט דיא אייגיני אמונה, ביוואירט ער גיבט דיא דאזיגי כללים פאר אלי בכלל, "דארום וויל מיר האבין צייט לאזין מיר גוטס טהון צו אלי, און ביזונדירס צום הויז גיזינד פון דעם גלויבין" (גאלאטיר ו' יו"ד). זעהט איר זאלט קיינים ניט ביצאהלין בייזים מיט בייזין. זונדירן יאגט תמיד נאך דאס גוטי פאר אייך און פאר אלי לייט" (א' טעסאלוניקר ה' ט"ו). "און מעג אייך דער הערר געבין איר זאלט צו נעמין און זאלט אייך מעהרין אין ליבשאפט איינער צום אנדירן און צו אלי" (א' טעסאלוניקר ג' י"ב). אין דיא דאזיגי כללים פאר אלי מענשין בכלל זעהט איהר אז דער ברית חדשה מאכט דא קיין חוץ ניט קייגין ע"ז דינירס אודיר קייגין אפיקורסים אודיר מינים אודיר קייגין אנדירשט פון יעני אום גליקליכי בישעפיניש וואס דער תלמוד הייסט קייגין זייא דיא חיובים פון מענשליכי ליבשאפט ניט האלטין. דער ברית חדשה ביפעהלט אונס גוטס צו טהון צו אלי, און ניט כדי פיינדשאפט צו פערמיידין אודיר פון דרך שלום וועגין, און ניט איביר דעם וויל מיר האבין מורא, אויך ניט כדי מאן זאל גוטס פון אונס ריידין און אונס פאר עהרליכי לייט האלטין, נייארט וויל עס איז אונזר חיוב צו טהון. דער ברית חדשה פערלאנגט פון דיא וואס גלויבין אן איהם, ניט בלוס זיך איין צו האלטין "קיין שום שלעכטס ניט צו טהון" אז עס זאל קיינים קיין שום בייז ניט ארויס קומין, נייארט נאך דערצו גוטס

צוּ טְהוּן, אַז עֶס זָאל זַייא טוֹבוֹת אַרוֹיס קוּמִין, אוּן דִיא מַעֲשׂוֹת וָואס עֶר דֶערְצֵייהלְט אוּנְס אַז מִיר זָאלִין זִיךְ דֶער פוּן אַיין מָשָׁל גֶעמִין זֶענִין גַאנְץ אַזוֹ אַיין שְׁטֵייגִיר וִויא דִיא גִיבָּאט וָואס עֶר הֵייסְט אוּנְס מְקַיֵים זַיין. עֶר וַוייזְט אוּנְס יֵשׁוּעַ הַנוֹצְרִי, וָואס דִיא לַייט פוּן תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה הָאבִּין אִיהם גִיקְרַייצִיגְט, וִויא עֶר הָאט מִתְפַּלֵל גִיוֶעזִין פַאר זַיינִי רוֹצְחִים אוּן הָאט גִיזָאגְט „פַאטִיר, פֶער גִיבּ זַייא, וָוארִין זַייא וִויסְסִין נִיט וָואס זַייא טְהוּן״. אוּן סְטֶעפַאנוּס, דֶעם עֶרְשְׁטִין וָואס הָאט זִיךְ פַאר זַיינִיט וֶועגִין גִילָאזְט טוֹט מַאכִין, וִויא עֶר הָאט מִתְפַּלֵל גִיוֶועזִין פַאר דִיא וָואס הָאבִּין אִיהם גִישְׁטֵייניגְט, „הֶערר, רֶעכִין זַייא נִיט דִיא דָאזִיגִי זִינְד״, אוּן פוּילוּס, וָואס זַיינִי גִיפִיהל קֵייגִין דִיא וָואס הָאבִּין מִיט אִיהם נִיט אֵיינִירְלֵייא אֱמוּנָה גִיהַאט וַוייזִין זִיךְ אוֹיס אִין דִיא וֶוערְטִיר: „בְּרִידִיר, עֶס אִיז דֶער וִוינְשׁ פוּן מַיין הַארְץ, אוּן מַיין גִיבֶּעט אִיז צוּ גָאט פַאר יִשְׂרָאֵל, אַז זַייא זָאלִין זֶעלִיג וֶוערִין״. עֶר וַוייזְט אוּנְס דִיא תַּלְמִידִים פוּן דֶעם הֶערר יֵשׁוּעַ הַמָשִׁיחַ, וִויא זַייא הָאבִּין גִיהֵיילְט דִיא קְרַאנְקְהַייטִין פוּן אַלִי וָואס הָאבִּין עֶס פוּן זַייא גִיוָואלְט הָאבִּין אָן חִילוּק וָואס פַארִי דֵעוֹת זַייא הָאבִּין גִיהַאט אִין אֱמוּנָה זַאכִין (גִישִׁיכְטִי פוּן דִיא אַפּוֹסְטִילְם י״ט י״ב). נוּן פְרֶעגִין מִיר נָאךְ אֵיין מָאל, וֶועלְכִיר דַת אִיז נָאךְ דֶעם אֱמֶת נָאךְ אוּן נָאךְ דֶעם וִוילְלִין נָאךְ פוּן גָאט ב״ה, דֶער תַּלְמוּד, אוֹדִיר דֶער בְּרִית חֲדָשָׁה. אַייאֶרִי בְּרִידִיר אִין פְרַאנְקְרַייךְ אוּן אִין בַּייעֶרְן הָאבִּין אַנְגִינוּמִין דִיא דֶערְקְלֶערוּנְג פוּן דֶעם בְּרִית חֲדָשָׁה, אוּן דֶער מִיט הָאבִּין זַייא מוֹדֶה גִיוֶועזִין אַז עֶר הָאט רֶעכְט, אוּן זַייא הָאבִּין אַוֶועק גִיוָוארְפִין דֶעם פַיינְדְשַׁאפְּטְלִיכִין כְּלַל וָואס מַאן גִיפִינְט אִין תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה אַדוּרְךְ, אוּן דֶער מִיט הָאבִּין זַייא מוֹדֶה גִיוֶועזִין אַז זִיא הָאט אוּם רֶעכְט. מִיר הָאפְּפִין אַז אַייאֶרִי הֶערְצִיר זָאגִין אוֹיךְ אַזוֹ וִויא זַייא הָאבִּין מוֹדֶה גִיוֶועזִין. אָבִּיר מִיר בְּלַייבִּין נִיט שְׁטֵיין בַּייא דֶעם גִיפִיהל פוּן דֶעם הַארְץ עַל פִּי טֶבַע, מִיר פֶערְוַוייזִין אוֹיף משֶׁה אוּן דִיא נְבִיאִים.

דִיא שְׁאֵלָה אִיז אַזוֹ, גֵיין דִיא גִיבָּאט וָואס גָאט הָאט גִיגֶעבִּין קֵייגִין דִיא עֲבוֹדָה זָרָה דִינִינְדִיגִי פֶעלְקִיר פוּן דֶעם לַאנְד כְּנַעַן, גֵיין זַייא אוֹיךְ אוֹיף אַלִי אַנְדִירִי עֲבוֹדָה זָרָה דִינִירְס אוּן אִין אַלִי אוֹפַנִים. דִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה זָאגְט יוֹא, אוּן דֶער דוּרְךְ זֶענִין אַרוֹיס

גיקומין

גיקומין אלי יעני שרעקליכי גיזעץ וואס מיר האבין דא ערשט פון זייא גישמועסט. אביר תורה שבעל פה האט אום רעכט, ערשטינס וויל זיא מאכט איין כלל פאר אלי אוים איינר זאך וואס גייט נור אויף איין ביזונדירן אופן. אז דאס גיבאט צו פערטילגין דיא דאזיגי פעלקיר פון כנען גייט נור ביזונדיר אויף דיא דאזיגי פעלקיר אליין, דאס וועיזט זיך פון דעם גיבאט זעלביר. גאט ריידיט ניט בכלל פון אלי עבודה זרה דינירס, נייארט נור פון דיא פעלקיר וואס ער איז מזכיר זייארי נעמין. „ווען יהוה דיין אלהים וועט דיך ברענגין צו דעם לאנד וואס דו קומסט דארטין אהין עס צו ערבין, און ער וועט ארויס ווארפין פילי פעלקיר פון פאר דיר, דעם חתי און דעם גרגשי און דעם אמרי און דעם כנעני און דעם פרזי און דעם חוי און דעם יבוסי, זיבין פעלקיר וואס זענין מעהר און שטערקיר פון דיר: און יהוה דיין אלהים וועט זייא געבין צו פאר דיר, אזוי זאלסטו זייא שלאגין, דו זאלסט זייא גיוויס מחרים זיין, דו זאלסט ניט פערשניידין צו זייא קיין בונד. און דו זאלסט זייא ניט ביגנאדיגין" (דברים ז' א' וב') דא איז דאס גיבאט קלאר און דייטליך, און עס איז אזוי גוט אום רעכט צו זאגין אז עס גייט אויך אויף דיא פעלקיר וואס גאט האט זייא ניט מזכיר גיוועזין אזוי וויא עס איז אום רעכט צו זאגין אז עס גייט ניט אויף דיא פעלקיר וואס ער האט זייא יוא מזכיר גיוועזין זייא צו שטראפין אין זיין צארן.

צווייטינס, דיא תורה שבעל פה האט אום רעכט צו זאגין אז דאס גייט אויף אלי אנדירי פעלקיר, ווארין זיא איז דערמיט סותר דיא תורה שבכתב, גאט ב"ה מאכט אויסדריקליך איין חילוק צווישין דיא דאזיגי און צווישין דיא אנדירי פעלקיר. אין דברים כ' יו"ד וי"א שטייט אזוי: „ווען דוא וועסט דיך גינעהנין צו איין שטאט קריג צו פיהרין קייגין איהר, אזוי זאלסט דוא איהר מעלדין פרידין: און עס וועט זיין ווען זיא וועט ענטפירן פרידין צו דיר אונ זיא וועט עפינין צו דיר, אזוי זאל עס זיין, דאס גאנצי פאלק וואס וועט גיפונין ווערין דרינין זאלין זיין צו דיר צו צינס און זיי זאלין דיר דינין.... דערנאך שטייט אין פסוק ט"ו ביז י"ז, „אזוי זאלסטו טהון צו אלי שטעט וואס זענין זייער ווייט פון דיר, וואס זענין

ניט פון דיא שְׁטֶעט פון דיא דָאזִיגִי פֶעלְקִיר : נַייאִירְט פון דיא שְׁטֶעט פון דיא דָאזִיגִי פֶעלְקִיר וָואס יהוה דַיין אלהים גִיבְּט צוּ דִיר אֵיינִי עֶרְבְּשַׁאפְט זָאלְסְטוּ ניט לָאזִין לֶעבִּין קַיין נְשָׁמָה : נַייאִירְט דוּא זָאלְסְט זֵייא מַחֲרִים זַיין, דֶעם חתי און דֶעם אמרי, דֶעם כנעני און דֶעם פרזי, דֶעם חוי און דֶעם יבוסי, גְלַייך אַז וִויא יהוה דַיין אלהים הָאט דִיר גִיבָּאטִין״ : צוּ אַנְדִירִי פֶעלְקִיר הֵייסְט עֶר שָׁלוֹם מֶעלְדִין, און דיא דָאזִיגִי הֵייסְט עֶר פֶערְטִילִיגִין. עֶר הֵייסְט בַּארֶמְהֶערְצִיג זַיין אֲפִילוּ קֵייגִין אַזֶעלְכִי וָואס הַאלְטִין מִלְחָמָה מִיט דיא יִשְׂרָאֵל, מִכָּל שֶׁכֵּן אַז מַאן מוּז זִיךְ אַזוֹ אוֹיף פִיהְרִין קֵייגִין אַזֶעלְכִי וָואס הַאלְטִין קֵיין מִלְחָמָה ניט מִיט דיא יִשְׂרָאֵל :

דְרִיטְטִינְס, דיא תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב גִיבְּט ניט בְּלוֹס אֵיין גִיבָּאט בִּכְלָל, נַייאִירְט זִיא זָאגְט אוֹיךְ גִיווִיסְסִי טְעָמִים בִּיזוּנְדִיר פַאר וָואס מַאן זָאל זִיךְ קֵייגִין בִּישְׁטִימְטִי פֶעלְקִיר פְרַיינְדְלִיךְ אוֹיף פִיהְרִין :

לא תתעב אדמי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו :

״דוּא זָאלְסְט ניט פֶערְאוּם ווִירְדִיגִין דֶעם אֲדוֹמִי, דֶען עֶר אִיז דַיין בְּרוּדִיר, דוּא זָאלְסְט ניט פֶערְאוּם ווִירְדִיגִין דֶעם מִצְרִי, דֶען דוּא בִּיסְט גִיוֶועזִין אַיין פְרֶעמְדְלִינְג אִין זַיין לַאנְד״ (דברים כ״ג ח׳). נוּן דיא מִצְרִיִים זֶענִין עֲבוֹדָה זָרָה דִינִירְס גִיוֶועזִין, דָאךְ הָאט גָאט דיא יִשְׂרָאֵל גִיבָּאטִין זֵייא ניט צוּ פֶערְשְׁמֶעהִין, און עֶר זָאגְט אַיין טַעַם וָואס וֶועט אִיצוּנְד פַאסְסִין וֶועגִין דיא מֵייסְטִי פֶעלְקִיר אִין דֶער וֶועלְט, כי גר היית בארצו ״דֶען דוּא בִּיסְט אַיין פְרֶעמְדְלִינְג גִיוֶועזִין אִין זַיין לַאנְד״. נוּן לְמָשָׁל וֶוען אֵיינִיר וָואס גְלוֹיבְּט אָן דיא רֵייד פון דיא רַבָּנִים, וֶוען אַזוֹ אֵיינִיר מֶעכְט נוּן זֶעהִין אַז אַיין מִצְרִי דֶערְטְרִינְקְט, זָאל עֶר אִיהם רַחֲמָנוּת בִּיוַוייזִין. צוּ זָאגִין נֵיין, אַזוֹ וֶועט דָאס זַיין קֵייגִין תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, און צוּ זָאגִין יוֹא, אַזוֹ וֶועט דָאס צוּשְׁטֶערִין דָאס שְׁרֶעקְלִיכִי גִירֵייד פון דיא לַייט פון תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה אִין דיא דִינִים קֵייגִין עֲבוֹדָה זָרָה דִינִירְס.

פִירְטִינְס, דיא מַעֲשֶׂה פון יִשְׂרָאֵל וָואס מִיר גִיפִינִין אִין תנ״ך וִויא זֵייא פְלֶעגִין אִין דֶעם דָאזִיגִין עִנְיָן צוּ טְהוּן אִיז גַאנְץ אַקֵייגִין תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה. מִיר הָאבִּין שׁוֹן גִיזֶעהִין אַז דָנִיֵאל הַנָּבִיא הָאט

ניט

גִיט גִיהַאלְטִין דֶעם דִין אַז מַאן זָאל אִיבִּיר אַיין ע"ז דִינִיר קַיין רַחֲמָנוּת נִיט הָאבִּין. וֶוען עֶר הָאט דֶערְקֶענְט דוּרְךְ דֶעם קִינִיגְס חָלוֹם אַז שְׁטְרָאף הָאט גִיזָאלְט קוּמִין אִיבִּיר נְבוּכַדְנֶצַר, אַזוֹ "אִיז עֶר דֶערְשְׁטוּינְט גִיוָוארִין אַזוֹ וִויא אֵיינִי שָׁעָה אוּן זַיינִי גִידַאנְקִין הָאבִּין אִיהם דֶערְשְׁרָאקִין".

אשתומם כשעה חדא ורעינהי יבהלנה

(דניאל ד' פסוק ט"ז). אַזוֹ הָאט אוֹיךְ אֱלִישָׁע הַנָבִיא רַחֲמָנוּת בִּיוִויזִין, וֶוען אַיין קְרֶעצִיגִיר ע"ז דִינִיר אִיז צוּ אִיהם גִיקוּמִין אַז עֶר זָאל אִיהם הֵיילִין אַזוֹ הָאט עֶר אִיהם אֵיינִי רְפוּאָה גִיזָאגְט אוּן אֲפִילוּ גָאר אוּם זוּנְסְט, אַקֵייגִין דֶעם גִיבָּאט פוּן דֶעם תַּלְמוּד, אוּן גיחזי וָואס הָאט יוֹא גִיטָהאן נָאךְ דֶעם שְׁטֵייגִיר נָאךְ פוּן דֶעם תַּלְמוּד אוּן הָאט זִיךְ גִילָאזְט פוּן דֶעם ע"ז דִינִיר בִּיצָאהלִין, אַזוֹ אִיז עֶר דֶערְפַאר גִישְׁטְרָאפְט גִיוָוארִין מִיט קְרֶעץ (מלכים ב' קפיטל ה'). אַזוֹ אוֹיךְ וֶוען דִיא קְרִיגְס לַייט פוּן דֶעם קִינִיג פוּן אֲרַם זֶענִין דוּרְךְ אַיין וואוּנְדִיר קֶען שׁוֹמְרוֹן גִיבְּרַאכְט גִיוָוארִין, אַזוֹ הָאט דֶער קִינִיג פוּן יִשְׂרָאֵל נָאךְ דֶעם שְׁטֵייגִיר נָאךְ פוּן דֶעם תַּלְמוּד זֵייא גִיוָואלְלְט שְׁלָאגִין, אָבִּיר דֶער מַאן פוּן גָאט הָאט אִיהם גִיעֶנְטְפִירְט

לא תכה האשר שבית בחרבך. ובקשתך אתה מכה שים לחם ומים לפניהם ויאכלו וישתו וילכו אל אדניהם

"דוּ זָאלְסְט נִיט שְׁלָאגִין, מֶעכְסְט דוּ שְׁלָאגִין דִיא וָואס דוּ הָאסְט גִיפַאנְגִין מִיט דַיין שְׁוֶוערְט אוּן דַיין בּוֹגִין, שְׁטֶעלל פַאר זֵייא בְּרוֹט אוּן וַואסִיר אַז זֵייא זָאלִין עֶסִין אוּן טְרִינְקִין אוּן גֵיין צוּ זֵייעֶר הֶערר" (מלכים ב' ו' פסוק כ"א וכ"ב). דִיא דָאזִיגִי עֶנְטְפִיר אִיז וִויכְטִיג, וָוארִין מַאן קָאן זִיךְ דֶער פוּן נִיט בְּלוֹס אַיין מָשָׁל נֶעמִין, נַייאִירְט זִיא וַוייזְט אוֹיךְ דֶעם כְּלַל וִויא דִיא יִשְׂרָאֵל הָאבִּין זִיךְ גִיזָאלְט אוֹיף פִיהְרִין מִיט גִיפַאנְגִינִי וָואס זֶענִין ע"ז דִינִירְס גִיוֶועזִין אוּן נִיט כְּנַעֲנִים. דֶער נָבִיא פְרֶעגְט דָא נָאךְ דֶעם כְּלַל "מֶעכְסְט דוּ שְׁלָאגִין דִיא וָואס דוּ הָאסְט גִיפַאנְגִין מִיט דַיין שְׁוֶוערְט אוּנ מִיט דַיין בּוֹגִין". וַוייל זֵייא זֶענִין קֵיינִי כְּנַעֲנִים נִיט גִיוֶועזִין, אַזוֹ הָאט עֶר זֵייא נִיט גִיזָאלְט וֶועלִין שְׁלָאגִין אֲפִילוּ וֶוען עֶר וָואלְט זֵייא גִיפַאנְגִין אִין דֶער מִלְחָמָה, אוּן מִכָּל שֶׁכֵּן נָאךְ יֶענִי, אִיבִּיר

דיא האט ער נאך מעהר גימוזט רחמנות האבין, וואָרין דיא האט ער זעלביר ניט גיפּאנגין. נאך איין אנדירער נביא האט אויך גיטאהן גאר דעם היפוך פון תורה שבעל פה, און גאנץ גלייך נאך דיא דערקלערונג נאך פון דעם ברית חדשה. יונה הנביא האט אמאל ע״ז דינירס גיזעהין אין גרויסיר סכנה, ״נאהנט צום טוט״, אין דער סכנה דערטרינקין צו ווערין אין דעם ים, אביר ער האט איביר זייא רחמנות גיהאט און האט זייא גיזאגט דעם ספאסיב וויא אזו זייא קענין בישערמט ווערין. ווען ער איז ענטלויפין פאר דעם אנגיזיכט פון יהוה אזו איז ער גיקומין אויף איין שיף ארויף וואס דיא שיפלייט זענין גיוועזין ע״ז דינירס, וואָרין עס שטייט ״אז וויא עס איז איין גרויסיר שטורם גיוואָרין אזו האבין זייא זיך גיפורכטין און האבין גישריגין״ איש אל אלהיו ״איטליכיר צו זיין גאט״ (יונה א׳ ד׳ ה׳). אין זייארי אנגסט האבין זייא צו איהם גיזאגט, ״וואס זאלין מיר טהון אז דאס ים זאל שטיל ווערין איביר אונס״ (פסוק י״א), דאס הייסט אזו פיל וויא ״וואס זאלין מיר טהון אז מיר זאלין ניט אום קומין״. נון ווען יונה וואלט איין מענש גיוועזין וואס גלויבט אן דעם תלמוד, אזו וואלט קלאר זיין חיוב ניט גיוועזין זייא צו זאגין וואס זייא זאלין טהון, נייארט צו לאזין דאס ים שטורמין ביס אז דאס שיף וואלט צו בראכין גיוואָרין און מיט נחת צו צו זעהין וויא דיא ע״ז דינירס וואלטין אין דעם וואסיר אום גיקומין. דערדורך וואלט ער מקיים גיוועזין איין קלאר גיבאט פון תורה שבעל פה, און פאר דעם נביא יונה וואלט דאס גיקאנט אלים איינס זיין. וואָרין מכח איהם זעלביר זענין דערביי נור צווייא אופנים מיגליך גיוועזין, ענטוויר ער האט גיוואוסט אז גאט האט אנבירייט איין פיש איהם איין צו שלינגין, אודיר ער האט עס ניט גיוואוסט. נון ווען ער האט עס יוא גיוואוסט, אזו איז ער זיכיר גיוועזין אז ער וועט בישערמט ווערין, און ער וואלט גיוואוסט אז דער פיש וואלט איהם גיקאנט גיפינין ווען דיא שיף וואלט צו בראכין גיוואָרין אזו גוט וויא ער האט אים גיפונין ווען דיא ע״ז דינירס האבין איהם אין ים אריין גיוואָרפין. אין דעם דאזיגין אופן וואלט נאך תורה שבעל פה נאך זיין חיוב דאפפילט גיוועזין פאר דיא ע״ז דינירס ניט אויס צו זאגין דעם ספאסיב וויא זייא האבין גיקאנט בישערמט

ווערין

וָוערִין. ווֶען יוֹנָה הָאט זַייא אָבִּיר יוֹא דִיא עֵצָה גִיגֶעבִּין אַזוֹ אִיז דֶערפוּן גִידְרוּנְגִין אַז יוֹנָה הָאט נִיט גִיגְלוֹבְּט אָן תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, נַייאִירְט אַז עֶר הָאט עֶס פַאר זַיין חִיוּב גִיהַאלְטִין מַצִיל צוּ זַיין דָאס לֶעבִּין פוּן ע"ז דִינִירְס וָואס זֶענִין שִׁיר אוּם גִיקוּמִין, הָאטְשִׁי עֶר הָאט דֶערְבַּייא פַאר זַייא קֵיין מוֹרָא נִיט גִיהַאט. אוּן הָאטְשִׁי זַייא הָאבִּין אִיהם דֶערְפַאר קֵיין לוֹהן נִיט גִיגֶעבִּין. אִין דֶעם אַנְדִירֶן אוֹפֶן, ווֶען עֶר הָאט פוּן דֶעם פִישׁ נִיט גִיווְאוּסְט, אַזוֹ הָאט עֶר גִימוּזְט דֶערְוַוארְטִין אִין דֶעם וַואסִיר אוּם צוּ קוּמִין, עֶס זַייא ווֶען דִיא ע"ז דִינִירְס הָאבִּין אִים גִיזָאלְט אִין יַם אַרַיין וַוארְפִין, אוֹדִיר עֶס זַייא ווֶען עֶר וָואלְט גִיוַוארְט בִּיס אַז דִיא שִׁיף וָואלְט צוּ בְּרָאכִין גִיוָוארִין. וָואלְט עֶר אָבִּיר אָן תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה גִיגְלוֹיבְּט, אַזוֹ וָואלְט אוֹיךְ אִין דֶעם דָאזִיגִין אוֹפֶן זַיין חִיוּב גִיוֶועזִין דִיא ע"ז דִינִירְס קֵיין עֵצָה נִיט צוּ גֶעבִּין, אוּנ ווֶען עֶר וָואלְט אוּם גִיקוּמִין אַזוֹ וָואלְט עֶר גִישְׁטָארְבִּין אוּן וָואלְט דֶערְבַּייא מְקַיֵים גִיוֶועזִין דָאס גִיבָּאט אִיבִּיר ע"ז דִינִירְס נִיט קֵיין רַחֲמָנוּת נִיט צוּ הָאבִּין. אָבִּיר דָאס הָאט עֶר נִיט גִיטָאהן, עֶר הָאט אִיבִּיר זַייא טַאקִישׁ יוֹא רַחֲמָנוּת גִיהַאט, אוּן כְּדֵי זַייא מַצִיל צוּ זַיין אַזוֹ הָאט עֶר זִיךְ פֶערְלָאזְט אוֹיף דִיא הַשְׁגָחָה פוּן גָאט ב"ה אוּן הָאט זַייא גִיזָאגְט אַז זַייא זָאלִין אִיהם אַרַיין וַוארְפִין אִין יַם אַרַיין. אַזוֹ אִיז עֶס נוּן קְלָאר אַז יוֹנָה הָאט אָן תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה נִיט גִיגְלוֹיבְּט, עֶר אִיז קֵיין בַּעַל הַתַּלְמוּד נִיט גִיוֶועזִין. מִיר הָאבִּין דְרַייא נְבִיאִים בְּרוּחַ הַקוֹדֶשׁ, דָנִיאֵל אֶלִישָׁע אוּן יוֹנָה, וָואס זַייא אַלֵי דְרַייא זָאגִין דוּרְךְ זֵייעֶרֵי מַעֲשִׂים עֵדוּת אוּנ זֶענִין סוֹתֵר דִיא תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה וָואס נֶעמְט דָאס גִיבָּאט פוּן גָאט קֵייגִין דִיא כְּנַעֲנִים אוּן לֵייגְט עֶס אוּים אוֹיף אַלֵי ע"ז דִינִירְס אִין אַלֵי אוֹפַנִים.

לֶעצְטִינְס, מִיר הָאבִּין דָאס עֵדוּת פוּן דֶעם גָאט פוּן יִשְׂרָאֵל זֶעלְבִּיר עֶר ב"ה וב"ש, וָואס עֶר הָאט גִיגֶעבִּין דָאס גִיבָּאט צוּ פֶערְטִילְגִין דִיא כְּנַעֲנִים ווֶעגִין זֵייעֶר מְשׁוּנָה גְרוֹס רִשְׁעוֹת, עֶר וַוייזְט מִיט זַיינֵי אֵייגִינֵי מַעֲשִׂים אַז דָאס אִיז נוּר גִיוֶועזִין אַיין חוּץ, אוּן נִיט אַיין כְּלַל פַאר אַלֵי מָאל, אוּן פַאר וָואס נִיט, וַוייל

טוב יהוה לכל ורחמיו על כל מעשיו

"יהוה אִיז גוּט קֵייגִין אִיטְלִיכִים, אוּן זַיינֵי בַּארְמְהֶערְצִיגְקֵייט אִיז אִיבִּיר אלי

אַלִי זַיינִי װֶערְק„ (תהלים קמ"ה ט'). עֶר גִיבְּט עֶסִין אוּן קְלֵיידוּנְג דֶעם ע"ז ־דִינִיר אַזוֹ גוּט וִויא דֶעם וָואס דִינְט אִיהם אִין וַוארְהַייט, אוֹדִיר וִויא דֶער בְּרִית חֲדָשָׁה זָאגְט, „עֶר לָאזְט זַיינִי זוּן שַׁיינִין אוֹיף דִיא בֵּייזִי אוּן אוֹיף דִיא גוּטִי, אוּן לָאזְט רֶעגְנִין אִיבִּיר דִיא גִירֶעכְטִי אוּן אוּם גִירֶעכְטִי" (מתיא ה' מ"ה). מֵילָא דֶער וָואס זַיינִי אוֹיף פִיהרוּנְג פַּאסְט גְלַייכִיר צוּ דִיא מַעֲשִׂים פוּן זַיין בִּישֶׁעפִּיר דֶער אִיז גָאר אָן סָפֵק דֶער נָאהֶנְטסְטִיר צוּם אֱמֶת. דַארוּם הָאט דֶער תַּלְמוּד אוּם רֶעכְט אוּן דֶער בְּרִית חֲדָשָׁה הָאט רֶעכְט מִיט זַיינִי דֶערְקְלֶערוּנְג פוּן דֶעם גִיבָּאט "דוּ זָאלְסְט דַיין גִיזֶעלְן לִיבּ הָאבִּין וִויא דִיךְ זֶעלְבִּיר". מִיר פְרֶעגִין נוּן דִיא יוּדִין, אוֹבּ זֵייא קֶענִין דֶעם רֶעכְטִין טַעַם זָאגִין פוּן דֶער דָאזִיגִיר זַאךְ, אַז ישוע הנוצרי הָאט רֶעכְט גִיהַאט אוּן דִיא לַייט וָואס הָאבִּין אִיהם בַן גִיוֶועזִין הָאבִּין אוּם רֶעכְט גִיהַאט אִין אֵיינִיר הֶעלְפְט פוּן דֶער גַאנְצִיר תּוֹרָה. אוּן דִיא יוּדִין וָואס פֶערְשְׁמֶעהִין אוּן פֶער אוּם װִירְדִיגִין יֶענִי דִינִים פוּן תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה וָואס מִיר הָאבִּין אוֹבִּין מַזְכִּיר גִיוֶועזִין, דִיא פְרֶעגִין מִיר אוֹיךְ נָאךְ וִויא אַזוֹ קֶענִין זֵייא מִיט גוּטִין גִיוִויסְסִין אוֹיךְ טָהוּן דִיא תְּפִלּוֹת פוּן דֶעם יוּדִישִׁין סִידוּר וָואס זָאגְט אַז תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה אִיז פוּן גָאט. מִיר פְרֶעגִין זֵייא, פַאר וָואס הָאבִּין זֵייא צוּם װֵיינִיגְסְטִין נִיט עֶפְפִינְטְלִיךְ אַרוֹיס גִיזָאגְט אַז זֵייא הַאלְטִין יֶענִי דִינִים פַאר מִיאוּס אוּן אוּם רֶעכְט, נַייאִירְט זֵייא לָאזִין עֶס צוּ אַז זֵייאֶרִי בְּרִידִיר אִין דֶער װֶעלְט קְוֵויהלִין זִיךְ אוּנְטִיר אַיין דַת וָואס אִיז נִיט בְּלוֹס סוֹתֵר דִיא תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב פוּן גָאט נַייאִירְט וָואס אִיז אוֹיךְ אַקְייגִין דִיא בֶּעסִירִי גִיפִיהל אפילו פוּן זִינְדִיגִי מֶענְשִׁין.

נתיבות עולם.

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר ו׳

צום סוף פון דיא פונפצעהנטי הונדירט יאהר נאך דיא קריסטליכי רעכנונג נאך ווען דיא יודין זענין פון שפאניען ארויס גיטריבין גיווארין, אזו זענין עטליכי פייני לייט פון צווישין זייא, וואס האבין ליבער גיוואלט דאס גאנצי פערמעגין פערלירין איידיר זייארי אמונה צו פערענדירן, אנגיקומין צו דיא גרעניץ פון פורטוגאל און האבין דארט איין אורט גיזוכט צו קענין רוהיג וואוהנין דרינין. שון פאר אלי מאל דארט צו בלייבין האט מאן זייא ניט גיוואלט לאזין, אביר איינע קורצי צייט זיך דארט אויף צו האלטין האט מאן זייא רשות גיגעבין מיט דעם דאפפילטין תנאי ערשטינס אז איטליכיר פון זייא זאל געבין איינע גיוויססי צאהל געלד פאר דעם רשות, און צווייטינס אז וויא באלד זייא וועלין זיך גיפינין אין פורטוגאל נאך איין גיוויססין טאג, אזו זאלין זייא זיך ענטוויר לאזין טובל זיין אודיר זייא זאלין פאר קנעכט פערקויפט ווערין (דאקטאר יאסטס געשיכטע דער איזראעליטען באנד ז׳ זייטע צ״א). נון, יודין פון אלירלייא דעות אין אמונה זאכין וועלין מיט אונס מודה זיין אז דער דאזיגיר דאפפילטיר תנאי איז משונה מיאוס פאר דיא וואס האבין דיא יודין דערצו גיצוואונגין. ארימי און נוטבידערפטיגי מענשין ניט צו וועללין העלפין אום זונסט אן לוהן און נור איביר דעם ווייל זייא זענין אין איינע אנדירי אמונה דערצויגין גיווארין, דאס איז גאר נישט שיין אנגשטאנין פאר דיא וואס האבין פון זיך גיזאגט אז זייא גלויבין אן דעם וואס גאט ב״ה האט מגלה גיוועזין. דיא אום גליקליכי צו צווינגין אז זייא זאלין נור דיא ברירה האבין ענטוויר דאס צו פערלירין וואס האט צו זייא גיהערט אודיר זאכין צו טהון קיגין זייאר איגין גיוויסין, דאס טהוט איין ווילדיר פיינד. לאז איך נון למשל באכטין, אז דיא לייט פון פורטוגאל האבין זיך בימיהט יעני ארימי

יודין

יודין אִין גָלוּת צוּבִּיוַוייזִין אַז דָאס וָואס זֵייא טָהוּן הָאט גָאט זֵייא גִיבָּאטִין צוּ טָהוּן הָאטְשִׁי עֶס אִיז זֵייר מִיאוּס גִיוֶועזִין , לָאז אַיךְ אוֹיךְ לְמָשָׁל בַּאכְטִין אַז מַאן הָאט פוּן זֵייא פֶערְלַאנְגְט אַז זֵייא זָאלִין בִּיוַוייזִין אַז גָאט הָאט זֵייא דָאס גִיבָּאטִין אוּן זֵייא הָאבִּין דְרוֹיף גִיזָאגְט אַז אֵיין זָאלְכִים גִיבָּאט שְׁטֵייט טַאקִישׁ נִיט אִין זֵייאֶרִי גִישְׁרִיבִּינִי אמונה ספרים אָבִּיר אַז זֵייא הָאבִּין דָאס בְּקַבָּלָה אַזוֹ צוּ טָהוּן דוּרְךְ אֵיינִי תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה , מֵיינְט אִיהר אַז יֶענִי יוּדִין אִין גָלוּת וָואלְטִין דָאס שׁוֹן פַאר אֵיין רֶעכְטִין בִּיוַוייז גִיהַאלְטִין אוּן וָואלְטִין דֶעם תְּנַאי פַאר רֶעכְט אָנְגִינוּמִין . וָואלְטִין זֵייא נִיט צוּ עֶרְשְׁט מסופק גִיוֶועזִין אוֹב יֶענִים גִיבָּאט אִיז טַאקִישׁ פוּן גָאט וָואס זֵייא זָאגִין אַז זֵייא הָאבִּין עֶס נוּר אִין זֵייאֶרִי תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה , אוּן וָואלְטִין זֵייא נִיט אוּם גִיקֶעהֶרְט גִידְרוּנְגִין פוּן דֶעם רִשְׁעוּת פוּן דֶעם גִיבָּאט זֶעלְבִּיר אַז עֶס קָאן נִיט זַיין פוּן דֶעם גָאט פוּן וַואהְרְהַייט אוּן לִיבְּשַׁאפְט . נוּן פֶערְלַאנְגִין מִיר פוּן אַיךְ , דָאס אֵייגִינִי צוּ טְהוּן אוֹיךְ וֶועגִין אַייאֶרִי תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה . דִיא לַייט פוּן פּוֹרְטוּגַאל הָאבִּין נִיט גִיוָואלְט טְהוּן אֵיינִי מֶענְשְׁלִיכִי גוּטִיגְקַייט צוּ דִיא אוּם גְלִיקְלִיכִי יוּדִין אִין גָלוּת בַּייאִירְט וֶוען מֶען הָאט זֵייא דֶער פַאר בִּיצָאהלְט . אַזוֹ אוֹיךְ אַייאֶרִי תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה , וִויא מִיר הָאבִּין אוֹבִין גִיוִויזִין , זִיא זָאגְט אַז עֶס זָאל אַיךְ אָסוּר זַיין אֵיינִים קְרַאנְקִין ע"ז דִינִיר רְפוּאוֹת צוּ גֶעבִּין וֶוען מֶען בִּיצָאהלְט נִיט דֶערְפַאר . דִיא לַייט פוּן פּוֹרְטוּגַאל הָאבִּין פוּן זִיךְ זֶעלְבִּיר גִיוָואלְט אוּן זִיךְ בִּימִיהט צוּ צְווִינְגִין דִיא יוּדִין מִיט גִיוַואלְט אַז זֵייא זָאלִין זֵייאֶרִי אמונה אָן נֶעמִין , אוּן אַייאֶרִי תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה לֶערְנְט אַיךְ אוֹיךְ אַז אִיהר זָאלְט מִיט גִיוַואלְט צְווִינְגִין אַייאֶרִי אמונה אָן צוּ נֶעמִין , אוּן אִיהר גְלוֹיבְּט אַז דִיא דָאזִיגִי תּוֹרָה אִיז פוּן גָאט . וֶוען תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה וָואלְט גִיקָאנְט אִין דֶער וֶועלְט מִיט גִיוַואלְט אַיינְגִיפִיהְרְט וֶוערִין , אַזוֹ וָואלְט אִיטְלִיכִיר גִיצְווָאוּנְגִין גִיוָוארִין אִיהרִי רֵייד צוּ גְלוֹיבִּין הָאטְשִׁי עֶר וָואלְט עֶס נִיט גִיקָאנְט טְהוּן מִיט גוּטִין גִיוִויסִין , אַלִיר יוֹשֶׁר אִין גִיוִויסְכִינְס זַאכִין וָואלְט גָאר אוֹיף גִיהֶערְט . קֵין יוּד אוּן קֵין גוֹי וָואלְט נִיט גִיטָארְט דֶעם שֵׂכֶל צוּ הִילְף נֶעמֶען וָואס גָאט ב"ה הָאט אִיהם גִיגֶעבִּין , זֵייאֶרִי אֵיינְצִיגִי בְּרֵירָה וָואלְט גִיוֶועזִין עֶנְטְוֵויר צוּ גִיהָארְכִין צוּ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה אוֹדִיר גִיטֵייט צוּ וֶוערִין . עֶס אִיז וְואוֹהל בִּיקָאנְט דָאס שְׁרֶעקְלִיכִי גִיבָּאט וָואס תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה זָאגְט אַז מַאן זָאל דִיא יוּדִין וָואס זֶענִין גִיוָוארִין אפיקורסים , עבודה זרה דִינִירְס אוֹדִיר כּוֹפְרִים , אַז מַאן זָאל זֵייא טוֹט שְׁלָאגִין , אוֹדִיר מַאן זָאל אַלִירְלֵייא דֶערְצוּ טְהוּן אַז

זייא

זייא זאלין גיטייט ווערין (הלכות רוצח פרק רביעי יו"ד), און דאס ביווייזט גינוג אז תורה שבעל פה לאזט ניט צו אז איין יוד זאל עפיס אנדירשט מעגין גלויבין מיט גוט גיוויססין. זיא זאגט אז דער וואס גלויבט ניט אז זיא איז פון גאט דער איז איין כופר, און זייני שטראף הייסט זיא זאל זיין אז מאן זאל איהם דאס לעבין אוועק נעמין. דיא אויספיהרונג פון דעם דאזיגין איינין גיבאט מעכט דיא וועלט אנפיללין מיט בלוט און אנגסט און מעכט אויף ברענגין דיא שרעקליכי צרות וואס קומין ארויס ווען מאן וויל מענשין דווקא צווינגין וואס זייא זאלין גלויבין און מאן נייטיגט זייא דערצו מיט גיוואלט אודיר מאן קווייהלט זייא צו טוט. ניט מזכיר צו זיין איצונד דיא יודין וואס זענין קריסטין גיווארין, אזו זענין אין אלי מדינות אין איירופא פארהאנדין פילי פייני און גיעהרטי יודין וואס ביווייזין מיט זייארי מעשים אז זייא האלטין דיא תורה שבעל פה פאר אום רעכט. ווען אייני צייט מעכט קומין ווען דיא רבנים זאלין קענין דאס אויס פיהרין וואס תורה שבעל פה הייסט זייא, אזו מעכטין זייא דערמיט דעם אנהויב מאכין אלי יעני לייט צו לאזין פער טילגין, זייארי גישיקליכקייט, זייארי גוטיקייט, זייארי לערנונג, זייארי גוטי און בעסירי אויף פיהרונג, דאס אלים מעכט ניט העלפין. עס וואלט זיך נאך תורה שבעל פה נאך אויס גיוויזין אז זייא זענין אפיקורסים אודיר כופרים, ווייל זייא האבין זיך אונטירגישטאנין צו גלויבין זאכין וואס זענין רעכט נאך דעם שכל נאך און צו טהון זאכין וואס זענין רעכט מיט גוט גיוויסין, און איביר דעם וואלטין זייא גימוזט דעם שווארצין סוף איין נעמין פון אפיקורסים און כופרים.

אזו איין רשות גיבט דאס דיא תורה שבעל פה צו דיא יודין זעלביר צו גלויבין נאך גיוויססין נאך און נאך זייארי אייגיני איבירצייגונג נאך. אביר אזו הארט איז זיא אויך קייגין לייט פון אנדירי פעלקיר וואס זענין יודין גיווארין. זיא גיבט קיין רשות ניט אנדירי גידאנקין צו האבין. מיט גרים וואס ווילין ניט מעהר יודין זיין הייסט זיא מאכין וויא דיא שפאנישע אינקוויזיציע האט גימאכט מיט דיא יודין וואס זענין קריסטין גיווארין און זענין דערנאך ווידיר יודין גיווארין, זיא הייסט זייא אלי טוט מאכין. אין הלכות מלכים פרק יו"ד ג' שטייט אזו,

בן נח שנתגייר ומל וטבל. ואחר כך רצה לחזור מאחרי ה' ולהיות

גר

גר תושב בלבד כשהיה מקודם. אין שומעין לו. אלא יהיה כישראל לכל דבר או יהרג:

„אַיין בן נח וָואס הָאט זִיךְ מְגַיֵיר גִיוֶועזִין און וָואס מַאן הָאט אִיהם בִּישְׁנִיטִין און טוֹבֵל גִיוֶועזִין, און דֶערְנָאךְ וִויל עֶר צוּרִיק קֶעהְרִין פוּן אָבִּ יהוה און בְּלוֹס זַיין אֵיין פְּרֶעמְדְלִינְג אֵיין אַיינְוואוֹהְנֶיר אַזוֹא וִויא עֶר אִיז פְּרִיהִיר גִיוֶועזִין, אַזוֹ הֶערְט מֶען אִיהם נִיט צוּ, נַייאִירְט עֶר זָאל זַיין אַזוֹ וִויא אַיין יוּד אִ י ן אִ י טְ לִ י כְ י ר זַ א ךְ אוֹדִיר עֶר זָאל דֶערְשְׁלָאגִין וֶוערִין". אִין דֶעם דָאזִיגִין גִיבָּאט אִיז אֵיינִי אוֹיסְטִירְלִישִׁי הַארְטִיגְקַייט. תורה שֶׁבַּעַל פֶּה זָאגְט אַז אַיין בן נח, דָאס הֵייסְט אַיין גוֹי וָואס הָאט אוֹיף זִיךְ מְקַבֵּל גִיוֶועזִין דִיא זִיבִּין מִצְוֹת פוּן דִיא קִינְדִיר פוּן נח, אַז אַזוֹ אֵיינִיר קָאן עוֹלם הבא הָאבִּין. מֵילָא קָאן מַאן דָא נִיט זָאגִין אַז דִיא הַארְטִיגְקַייט אִיז אִיבִּיר דֶעם אַזוֹ גְרוֹס כְּדֵי דֶערְדוּרְךְ דִיא מֶענְשִׁין אַיין מוֹרָא צוּ מַאכִין אַז זֵייא זָאלִין זִיךְ הִיטִין פַאר טָעוֹת, און זֵייא אַיין צוּ הַאלְטִין אַז זֵייא זָאלִין נִיט אוֹיף אֵייבִּיג פֶערְלוֹרִין וֶוערִין, אַזוֹ וִויא דִיא אִינְקְוִויזִיצְיֶע זָאגְט. דִיא תוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה גֵייט נָאךְ אַבִּיסִיל וַוייטִיר און זָאגְט נִיט בְּלוֹס אַז אַיין מֶענְש טָאר נִיט אַיין אַנְדִירְן גְלוֹיבִּין אָן נֶעמִין, נַייאִירְט זִיא הֵייסְט אפילו נִיט דִיא מנהגים פֶערְעֶנְדִירְן. הָאטְשִׁי דֶער מַאן מֶעכְט קַיין רִשְׁעוֹת נִיט טְהוּן, און הָאטְשִׁי עֶר מֶעכְט נִיט אוֹיף הֶערִין צוּ דִינִין דֶעם אֵיינִין וַואהְרְהַאפְטִיגִין גָאט אִין גַייסְט און אִין וַואהְרְהַייט, וֶוען עֶר פֶערְעֶנְדִירְט נוּר מנהגים, נוּר אוֹיסִינְוֶוייניגִי אמונה זַאכִין, אַזוֹ זָאל עֶר נָאךְ דֶעם גִימַאכְטִין יוּדִישִׁין דַת נָאךְ פוּן תורה שֶׁבַּעַל פֶּה גִיטֵייט וֶוערִין.

אָבִּיר דִיא לִיבְּלִיכִי זָארְג פוּן תורה שֶׁבַּעַל פֶּה אִיז נִיט בְּלוֹס פַאר יוּדִין און פַאר דֶעם יוּדִישִׁין דת אַלֵיין, זִיא זָארְגְט אוֹיךְ פַאר דִיא גוֹיִם, וָואס זִיא הֵייסְט צְווִישִׁין זֵייא דִיא וַואהְרְהַאפְטִיגִי אמונה אוֹיסְבְּרֵייטִין מִיט וַואפִין אִין דֶער הַאנְד. צוּ עֶרְשְׁט גִיבְּט זִיא אַיין בִּיזוּנְדִירְן כלל. וֶוען מַאן הָאט מִלְחָמָה מִיט גוֹיִם אַזוֹ הֵייסְט זִיא אַז דִיא יוּדִין זָאלִין זֵייא שָׁלוֹם צוּ רוּפִין אוֹיף דֶעם דָאפְּפִילְטִין תְּנַאי אַז דִיא גוֹיִם זָאלִין זֵייא צִינְש גֶעבִּין אוּנ אַז זֵייא זָאלִין אוֹיף הֶערִין ע"ז צוּ דִינִין און זָאלִין אוֹיף זִיךְ מְקַבֵּל זַיין דִיא זִיבִּין מצוֹת פוּן דִיא בני נח. און דֶערְנָאךְ זָאגְט זִיא דִיא וֶוערְטִיר

ואם

ואם לא השלימו או שהשלימו ולא קבלו שבע מצות . עושין עמהם מלחמה והורגין כל הזכרים הגדולים . ובוזזין כל ממונם וטפם . ואין הורגין אשה ולא קטן שנאמר והנשים והטף וכו׳ .

„אָבִּיר וֶוען זֵייא מַאכִין ־קיין שָׁלוֹם נִיט , אוֹדִיר וֶוען זֵייא מַאכִין שלום אוּן נֶעמִין נִיט אָן דִיא זִיבִּין מצות , אַזוֹ הַאלְט מַאן מִיט זֵייא מִלְחָמָה אוּן מַאן דֶערְשְׁלָאגְט אַלִי דֶערְוַואקְסִינִי זְכָרִים אוּן מַאן רוֹיבְּט אַוֶועק אַלְץ זֵייאֶר גֶעלְד אוּנ קְלֵיינִי ־קינְדִיר , אָבִּיר מַאן דֶערְשְׁלָאגְט נִיט ־קיינִי נְקֵבָה אוּן ־קיין ־קְלֵיינִין זָכָר , וָוארִין עֶס אִיז גִיזָאגְט גִיוָוארִין (דברים כ׳ י״ד) „דִיא וַוייבִּיר אוּן דִיא קְלֵיינִי ־קינְדִיר״ אוּן קְלֵיינִי ־קינְדִיר בִּיטַייטִין דָא זְכָרִים ־קינְדִיר״ (הלכות מלכים פרק ששי ד׳). נוּן מֶעכְטִין מִיר פְּרֶעגִין , וָואס אִיז דֶער חִילוּק צְוִוישִׁין דִיא אוֹיף פִּיהרוּנְג וָואס דֶער דָאזִיגִיר דִין הֵייסְט דָא טְהוּן אוּן צְוִוישִׁין דֶעם וָואס דִיא לַייט פוּן פּוֹרְטוּגַאל הָאבִּין גִיטָהאן אִין דֶער זֶעלְבִּיגִיר צַייט וָואס מִיר הָאבִּין אוֹיבִין מַזְכִּיר גִיוֶועזִין אוּן וָואס אַיין יוּד דֶערְצֵייהלְט אוּנְס אַזוֹ , (דָאקְטָאר יָאסְטְס גֶעשִׁיכְטֶע דֶער אִיזְרַאלִיטֶען בַּאנְד ז׳ זַייטֶע צ״ג) „וֶוען דִיא בִּישְׁטִימְטִי צַייט הָאט זִיךְ אוּים גִילָאזְט אַזוֹ זֶענִין דִיא מֵייסְטִי יוּדִין אַוֶועק גִיוַואנְדִירְט , אָבִּיר פִּילִי זֶענִין נָאךְ אִין דֶעם לַאנְד צוּרוּק גִיבְּלִיבִּין . דַארוּם הָאט דֶער ־קינִיג בִּיפֶעל גִיגֶעבִּין אַז מַאן זָאל פוּן זֵייא אַוֶועק נֶעמִין אַלִי זֵייאֶרִי ־קינְדִיר אוּנְטֶער פוּנְפְצֶעהן יָאהר אַלְט , זֵייא צוּ פֶערְטְהֵיילִין צְוִוישִׁין קְרִיסְטִין , זֵייא אַוֶועק צוּ שִׁיקִין אוֹיף דִיא נַייא גִיפוּנִינִי אִינְזְלִין אַרוֹיף , אוּן אַזוֹ דֶעם יוּדִישִׁין דַת עוֹקֵר מִן הַשּׁוֹרֶשׁ צוּ זַיין , שְׁרֶעקְלִיךְ אִיז גִיוֶועזִין דָאס קְלָאג גִשְׁרֵייא פוּן ־דִיא עֶלְטִירְן , אָבִּיר מֶען הָאט אִיבִּיר דִיא אוּם גְלִיקְלִיכִי ־קיין רַחֲמָנוּת נִיט גִיהַאט״ . הַאלְט אִיהר דִיא דָאזִיגִי אוֹיף פִּיהרוּנְג פוּן דִיא לַייט פוּן פּוֹרְטוּגַאל פַאר אוּם רֶעכְט אוּן שֶׁענְדְלִיךְ , אַזוֹ בְּלַייבְּט אַייךְ גְלַייךְ אוּן הַאלְט דָאס אֵייגִינִי אִין תורה שֶׁבְּעַל פֶּה אוֹיךְ פַאר אוּם רֶעכְט אוּן שֶׁענְדְלִיךְ . וָואס אוּנְס אַנְגֵייט , מִיר הַאלְטִין עֶס אוֹיךְ פַאר אוּם ווירְדִיג אוּן שְׁרֶעקְלִיךְ , אוּן אפילו נָאךְ מֶעהר בַּייא דִיא וָואס הָאבִּין פוּן זִיךְ גִיזָאגְט אַז זֵייא זֶענִין קְרִיסְטִין , מִיר הַאלְטִין אַז זֵייא הָאבִּין מִיט דֶער דָאזִיגִיר אוֹיף פִּיהרוּנְג חֶרְפָּה אָן גִיטָאהן דֶעם קְרִיסְטְלִיכִין נָאמִין , אוּן דָאס טְהוּן זֶעלְבִּיר פַאר אַיין מִיאוּסִין פְלֶעק אִין דֶער מעשה פוּן דִיא

קריסטליכי

קריסטליכי אמונה אין דער וועלט. אביר עס העלפט נישט, מיר מוזין טאקיש דענקין אז דער דאזיגיר שטייגיר מענשין צו איינע אנדירי אמונה צו ברענגין איז שרעקליך און שענדליך, אביר אויך אז עס האט גאט גיפאללין אין זיין השגחה צו צו לאזין אז בייזי מענשין זאלין דיא ישראל אזו פאלגין כדי אז דיא יודין זאלין פיהלין דאס רשעות פון דערגלייכין אויף פיהרונג וואס תורה שבעל פה הייסט זייא טהון קייגין אנדירי פעלקיר, און כדי אז זייא זאלין דערפון לערנין צו פערשטעהין דיא דינים פון תורה שבעל פה וואס הייסט אז מאן זאל קוויהלין דיא לייט פון איינע אנדירי אמונה. דאס יודישי פאלק האט פערשטעהיט דעם העררין ישוע המשיח און האט ליביר גיוואלט גלויבין אן תורה שבעל פה. דיא דינים פון דיא דאזיגי תורה זענין ניט גימאכט גיווארין אויס צארן איביר דיא אויף פיהרונג פון דיא לייט פון פורטוגאל אז מאן זאל זייא צורוק געבין מדה כנגד מדה, ניין, נייארט דיא פרושים האבין זייא אויס גיטראכט פילי הונדירט יאהר פריהיר איידיר פורטוגאל איז נאך איין קיניגרייך גיוועזין, און זייא האבין גיהייסין אז דיא יודין זאלין מיט גיוואלט צווינגן דיא גוים צו איינע אנדירי אמונה און טוט צו שלאגין אלי דיא וואס וועלין זיך אזו ניט לאזין ביקעהרין, און פון זייא דיא קינדיר אוועק צו רויבין. און גאט האט עס צו גילאזט אז זייא זענין אריין גיפאללין אין די הענד אריין פון מענשין וואס האבין אויך דערגלייכין דינים גיהאט, וואס האבין פון זייא אוועק גינומין זייארי קינדיר און האבין זייא גיפרופט זייא מיט גיוואלט צו ביקעהרין און דיא יודין וואס האבין זיך ניט גילאזט אזו ביקעהרין דיא האבין זייא פערקויפט פאר קנעכט, אזו אז דאס אום גליק פון דעם יודישין פאלק זעלביר איין שטארקיר עדות קייגין יעני תורה וואס זייא ווילין איהר ליביר גיהארכין איידיר דיא רייד פון גאט ב"ה. אביר אפשר מעכטין עטליכי יודין זאגין, אז דאס דאזיגי גיבאט פון תורה שבעל פה גייט נור ביזונדיר אויף דיא פעלקיר וואס האבין גיוואוהנט ארום ארץ ישראל ארום. דארויף ענטפירן מיר, אז דאס גיבאט דיא גוים מיט גיוואלט צו ביקעהרין גייט ניט אויף ביזונדירי פעלקיר, נייארט עס איז כולל אלי פעלקיר אין דער גאנציר וועלט. ווען דיא יודין וואלטין דיא מאכט גיהאט אין זייארי האנד, אזו איז דאס דיא אויף פיהרונג וואס זייא זענין

מחויב

מחויב נָאךְ תורה שֶׁבַּעַל פֶּה נָאךְ צו טְהוּן .קייגין אַלִי אומות אויף דֶער עֶרְד , זיא זָאגְט ,

וכן צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח . וכל מי שלא יקבל יהרג :

„און אַזוֹ הָאט מֹשֶׁה רַבֵּינוּ גִיבָּאטִין , נָאךְ דֶעם מוּנְד נָאךְ פוּן דִיא שְׁטַארְקְהַייט , צוּ צְווינְגִין אַלִי וָואס קוּמִין אויף דִיא וֶועלְט , אָן צוּ נֶעמִין דִיא זִיבִּין מִצְוֹת וָואס דִיא בני נח זֶענִין גִיבָּאטִין גִיוָוארִין , און אִיטְלִיכִיר וָואס וֶועט נִיט אָן נֶעמִין זָאל דֶערְשְׁלָאגִין וֶוערִין” (הלכות מלכים פרק שמיני יו״ד) .

אַזֶעלְכִי דִינִים גִיבְּט דָאס דִיא תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה וֶועגִין דֶעם רְשׁוּת פַאר אַנְדִירִי פֶעלְקִיר אִין זַייעֶרִי אֱמוּנָה , און אַזֶעלְכִי סְפָּאסָאבִּים הֵייסְט זִיא דָאס גִיבְּרוֹיכִין דִיא אוּמוֹת אִין דֶער וֶועלְט צוּ בִּיקֶעהְרִין . מִיר זֶענִין מוֹדֶה אַז מֶענְשִׁין וָואס הָאבִּין זִיךְ קְרִיסְטִין גִיהֵייסִין הָאבִּין גִיהַאט דֶערְגְלַייכִין דִינִים פוּן תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה וָואס הָאבִּין אויךְ אַזוֹ גִילֶערִינְט און גִיהֵייסִין טְהוּן , אָבִּיר גָאר אָן מוֹרָא פָארְדִירִין מִיר אויף דִיא גַאנְצִי וֶועלְט אַזוֹ עֶפִּיס אויף צוּ וַוייזִין אִין דִיא לֶערְנוּנְגִין פוּן יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ אוֹדִיר אִין דִיא שְׁרִיפְטִין פוּן זַיינִי אַפּוֹסְטִילֶם . דֶער בְּרִית חֲדָשָׁה לֶערְנְט אוּנְס טַאקִיש זִיךְ צוּ בִּימִיהִין דִיא וֶועלְט צוּ בִּיקֶעהְרִין , אָבִּיר נִיט מִיט גִיוַואלְט דוּרְךְ וַואפִין , נַייאִירְט דוּרְךְ דִיא לֶערְנוּנְג פוּן דִיא וַואהְרְהַייט : „גֵייט דַארוּם און לֶעהְרְט אַלִי פֶעלְקִיר און טוֹיפְט זֵייא אִים נַאמִין פוּן דֶעם פָאטִיר און פוּן דֶעם זוּהְן און פוּן דֶעם רוּחַ הַקוֹדֶשׁ , און לֶעהְרְט זֵייא צוּ הִיטִין אַלִים וָואס אִיךְ הָאבּ אַייךְ בִּיפוֹהְלִין” . (מתיא כ״ח פסוק י״ט וכ׳) . אִין דֶעם מָשָׁל פוּן דֶעם אוּנְקְרוֹיט און ווֵייץ הָאט יֵשׁוּעַ הַנּוֹצְרִי אוּנְס אוֹיסְדְרִיקְלִיךְ גִילֶערְנְט אַז מַאן זָאל נִיט נַאטִירְלִיכִי גִיוַואלְט גִיבְּרוֹיכִין אָבּ צוּ טְהוּן דֶעם טָעוּת אִין אֱמוּנָה זַאכִין . עֶס אִיז דָארְט דֶערְצֵייהְלְט אַז דִי קְנֶעכְט הָאבִּין גִיפְרֶעגְט דֶעם בעל הבית אוֹבּ זֵייא זָאלִין גֵיין און זָאלִין דָאס אוּנְקְרוֹיט אוֹיס רַייסִין וָואס אִיז גִיוַואקְסִין צְווִישִׁין דֶעם ווֵייץ , אָבִּיר דִיא עֶנְטְפִיר דְרוֹיף אִיז : „נֵיין , וָוארִין טָאמִיר וֶוען אִיהר וֶועט דָאס אוּנְקְרוֹיט אוֹיס רַייסִין , וֶועט אִיהר דֶערְמִיט אוֹיךְ דֶעם ווֵייץ אוֹיס ווָארְצְלִין : לָאזְט בֵּיידִי צוּזַאמְמִין וַואקְסִין בִּיס צוּם שְׁנִיט , און צוּ דֶער צַייט פוּן שְׁנִיט וֶועל אִיךְ זָאגִין צוּ דִיא שְׁנִיטְטִירְס , רַייסְט פְרִיהֶר אוֹיס דָאס

אונקרויט און בינדיט עס צו הויף אין בינטליך, דאס מאן זאל עס פערברענען, און זאממלט איין דעם וייץ אין מיין שייאר אבייך״: (מתיא י״ג פון פסוק כ״ד ביז מ״ג). ער זאגט אונס אויסדריקליך אז מיר זאלין מיט דיא שווערט ניט צו טהון האבין, „ווארין אלי דיא וואס נעמין איין שווערט, וועלין פערלורין ווערין בייא דיא שווערט״ (מתיא כ״ו פסוק נ״ב). און איביר דעם זאגט דער אפוסטיל, „ווארין דער וואפין פון אונזער שטרייט איז ניט נאך דעם פלייש, זונדערן עס איז מעכטיג דורך גאט פעסטונגין איין צו ווארפין״ (ב׳ קארינטער יו״ד פסוק ד׳). אזו איז דא ווידיר איין גרוסיר חילוק צווישין דיא תורה שבעל פה און צווישין דעם ברית חדשה. זיא ביפעהלט אז דיא וואהרהייט זאל דערהאלטין און אוים גיברייט ווערין דורך דיא שווערט, אביר ער זאגט אונס אז „גלויבין קומט פון העריין און הערין פון דעם ווארט פון גאט״ (רומיים יו״ד פסוק י״ד וי״ז). וועד פאסט נון צום בעסטין מיט דיא לערנונג פון משה און דיא נביאים. מיר ענטפירן אן מורא אז דיא כפאסאבים פאסטין בעסיר וואס דער ברית חדשה ווייזט אונס, ווארין ערשטינס, מאן קאן קיין אורט אין תנ״ך ניט אויף ווייזין אין וועלכין גאט האט גיבאטין דיא וואהרהייט אוים צו ברייטין מיט גיוואלט דורך דיא שווערט. דיא פערטילגונג פון דיא זיבין פעלקיר פון כנען גיהער ניט צו דעם דאזיגין ענין, ווארין דיא ישראל זענין ניט גיבאטין גיוועזין זייא פרידין צו צו רופין אויף דעם תנאי אז זייא זאלין זיך ביקעהרין צו אמונת אמת. דאס מאס פון זייארי זינד איז פול גיוועזין, און דארום איז דאס גיבאט גיוועזין, צו פערטילגין איטליכים פון זייא, גאר אן חוץ. אויך אין דעם גיבאט וואס דער רמב״ם האט עס מזכיר גיוועזין אויך אין דעם דאזיגין גיבאט איז גאר קייני רייד ניט פון ביקעהרונג, עס שטייט בלוס

כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום: והיה אם שלום תענך ופתחה לך והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך: ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה וצרת עליה: ונתנה יהוה אלהיך בידך והכית את כל זכורה לפי חרב: רק הנשים והטף והבהמה וכל אשר יהיה בעיר כל שללה תבז לך.

„וען דו וועסט דיך גינעהנין צו איינר שטאט קריג צו פיהרין קייגין

איהר

איהר, אַזוֹ זָאלְסְט איהר מֶעלְדִין פְּרִידִין: און עֶס וֶועט זַיין וֶוען זיא וֶועט עֶנְטְפִירֶן פְּרִידִין צוּ דִיר און זיא וֶועט עֶפִינֶען צוּ דִיר, אַזוֹ זָאל עֶס זַיין, דָאס גַאנְצִי פָאלְק וָואס עֶס וֶועט גִיפוּנִין וֶוערִין דְרִינִין זָאלִין זַיין צוּ דִיר צוּ צִינְש, און זַייא זָאלִין דִיר דִיאנִין: און וֶוען זיא וֶועט נִיט מַאכִין פְּרִידִין מִיט דִיר אָבִּיר זיא וֶועט מַאכִין קְרִיג מִיט דִיר, אַזוֹ זָאלְסְטוּ זיא בִּילַאגִירֶן: און יהוה דַיין אלהים וֶועט זיא גֶעבִּין אִין דַיינִי הֶאנְד, און דוּ זָאלְסְט דֶערְשְׁלָאגִין אַלִי אִיהְרִי מַאנְסְפֶּערְשׁוֹנִין מִיט דִיא שַׁארְף פוּן דֶער שְׁוֶוערְט: נַייאִירְט דִיא וַוייבִּיר און דִיא קְלֵיינִי קִינְדִיר און דִיא בְּהֵמוֹת און אַלִים וָואס וֶועט זַיין אִין דִיא שְׁטָאט, אִיהר גַאנְצִין רוֹיבּ זָאלְסְטוּ רוֹיבִּין צוּ דִיר" (דברים כ׳ פסוק יו"ד בִּיס י"ד).

דָא שְׁטֵייט קֵיין אֵיינְצִיג וָוארְט נִיט פוּן בִּיקֶעהרוּנְג צוּ אמונת אמת, אוֹדִיר פוּן דֶעם מְקַבֵּל זַיין פוּן דִיא זִיבִּין מצות פוּן בני נח. דָאס גִיבָּאט זֶעלְבִּיר אִיז נוּר פַאר דֶעם אוֹפֶן וֶוען אַיין בִּיזוּנְדִיר טַעַם וֶועט דֶערְצוּ פַארְהַאנְדִין זַיין, אַנְדִירְשְׁט נִיט, עֶס שְׁטֵייט דֶערְבַּייא אַיין וְ ו ע ן, "וֶוען דוּ וֶועסְט דִיךְ גִינֶעהְנִין צוּ אֵיינִי שְׁטָאט", מֵילָא גִיבְּט עֶס אוּנְס דָא קֵיין רְשׁוּת נִיט אַיין דְרֵייה צוּ מַאכִין און דֶערְפוּן אַרוֹיס צוּ קְוֶועטְשִׁין דֶעם גְדַרַאנְג אַז מַאן זָאל מִלְחָמָה הַאלְטִין פוּן וֶועגִין בִּיקֶעהרוּנְג, „צוּ צְווִינְגִין אַלִי וָואס קוֹמִין אוֹיף דִיא וֶועלְט". דָאס גִיבָּאט אַזוֹ וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין דֶער תּוֹרה אִיז אַיין מֶענְשִׁינְפְּרַיינְדְלִיךְ און בַּארִימְהֶערְצִיג גִיבָּאט, אַיינְצוּהַאלְטִין דִיא שְׁרֶעקְלִיכְקַייט פוּן דִיא מָאדֶע וִויא מַאן פְּלֶעגְט דֶענְצוּמָאל מִלְחָמָה צוּ הַאלְטִין, און עֶס וַוייזְט שֵׁיין אוֹיס דֶעם וֶוערְטה וָואס גָאט ב"ה לֵייגְט אוֹיף דֶעם לֶעבִּין פוּן מֶענְשִׁין פוּן וֶועלְכִין פָאלְק און פוּן וֶועלְכִי אמונה עֶס אִיז. עֶר ווִילל נִיט צוּ לָאזִין אַז מַאן זָאל מֶענְשִׁין דָאס לֶעבִּין אַוֶועק נֶעמִין וֶוען עֶס אִיז נִיט נֵייטִיג און אפילו וֶוען עֶס אִיז שׁוֹן יוֹא זֵייר נֵייטִיג אַזוֹ הֵייסְט עֶר שׁוֹנִין דָאס לֶעבִּין פוּן דִיא וַוייבִּיר און קְלֵיינִי קִינְדִיר, וָואס הָאבִּין קֵיין מָאל נִיט מִלְחָמָה גִיהַאלְטִין קֵייגִין ישׂראל. דָא שְׁטֵייט קֵיין וָוארְט און קֵיין אוֹת דֶערְפוּן אַז מַאן זָאל זַייא צְווִינְגִין אֵיינִי אַנְדִירִי אמונה אוֹדִיר אַנְדִירִי מִצְוֹת אָן צוּ נֶעמִין, דָאס הָאט זִיךְ בְּלוֹס דִיא תּוֹרה שֶׁבַּעַל פֶּה דֶערְצוּ אוֹיס גִיטְרַאכְט וָואס פַאר דְרֵייהט און מַאכְט פוּן אַיין בַּארִמְהֶערְצִיג גִיבָּאט אַיין עִנְיָן פוּן פַאלְשִׁי פְרוּמִיגְקַייט און פוּן אכזריות אִין אמונה זַאכִין.

צְווַייטִינְס, אַזוֹ וִויא גָאט ב"ה הָאט קֵיין גִיבָּאט נִיט גִיגֶעבִּין

אוֹיס

אוים צו ברייטין דיא אמונה מיט גיוואלט דורך דיא שווערט, אזו
האט ער אויך גיוויזן אז ער וויל דאס ניט האבין, דורך דעם ספאסיב
וואס ער האט אוים דערוויילט דיא אמונה אין דער וועלט צו
דערהאלטין. ער האט ניט בוחר גיוועזין איין שטארק פאלק פון זעלניר צו
דערהאלטין זייני וואהרהייט, און קייני צושטערירט פון קיניגרייכין
האט ער אוים דערוויילט צו זייני נביאים. ווען זיין רצון וואלט
גיוועזין דיא וועלט צו ביקעהרין מיט גיוואלט דורך וואפין, אזו וואלט
נמרוד דערצו בעסיר גיטויגט איידיר אברהם, און דאס שטארקי
קיניגרייך פון מצרים וואלט דערפאר בעסיר גיפאסט איידיר דיא
משפחה פון דיא גיפאנגיני עברים אין יענים לאנד. אביר דורך דיא
אוים דערוויילונג זעלביר האט ער גיוויזין אז דיא וואהרהייט זאל
אוים גיברייט ווערין דורך געטליכי קראפט וואס איבירצייגט און
ברענגט דיא מענשין צו דעם אמת, און ניט דורך נאטירליכי וואפין
עס וואלט פאר איהם גאנץ אזו גרינג גיוועזין אוים איטליכים גיפאנגינין
עברי איין שטארקין מאן צו מאכין וויא שמשון הגבור, אזו גרינג
וויא ער האט אוים דיא וואסיר בלוט גימאכט, און זייא אוים צו שיקין
אין דיא וועלט ארויין צו צו שטערין עבודה זרה מיט גראביר
גיוואלט; אביר ער האט ליביר גיוואלט לעכטיג מאכין דאס גימוטה
פון דיא מענשין צו אמונת אמת דורך צייכין און וואונדיר וואס האבין
זייא גיזאלט און גיקאנט ביווייזן זייני איביגי קראפט און אז ער איז
גאט. ווען דיא צעהן שבטים האבין מורד גיוועזין און זענין גיפאללין
אין עבודה זרה ארויין, אזו האט ער ניט דערצו גינומין דיא שווערט פון
יהודה זייא צו צווינגין, נייארט דיא שטים פון זייני נביאים זייא
צוריק צו רופין צו דעם אמת. ער האט זייא ניט גינייטיגט מיט גיוואלט
אזו וויא דיא תורה שבעל פה וואלט גיטאהן, נייארט ער האט מיט
זייא גיטאהן וויא מיט מענשין בעלי שכל, און האט זייא דיא בחירה
גילאזט נאך זייער הארץ נאך. נינוה איז ניט ביקעהרט גיווארין דורך
יודישי זעלניר, נייארט דורך דיא רייד פון יונה. ניין, גאט ב"ה
האט ניט גיבאטין אמונה אוים צו ברייטין דורך דיא שווערט, אזו
שטארק ניט אז ער האט אפילו ניט גיוואלט האבין אז איין מלחמה
האלטיר האט איהם גיזאלט אויף בויאין איין מקדש צו זיין דינסט, ווען
דוד האט אין זין גיהאט איהם איינם אויף צו בויאין אזו האט יהוה
צו איהם גיזאגט,

דם לרב שפכת ומלחמות גדלות עשית לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת ארצה לפני:

„דו האסט פיל בלוט פערגאסין און גרוסי מלחמות האסטו גימאכט, דו זאלסט ניט בויאין איין הויז צו מיין נאמין, ווייל דו האסט פיל בלוט פערגאסין אויף דיא ערד פאר מיר" (דברי הימים א׳ קפיטל כ״ב פסוק ח׳). אזו האט גאט ב״ה גיוויזין זייני פערשעמעהונג קייגין צוואנג צו ביקעהרין, און אין אלי זייני מעשים האט ער בישטעטיגט זיין ווארט,

לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר יהוה צבאות

„ניט דורך מאכט און ניט דורך קראפט נייארט דורך מיין גייסט, זאגט יהוה צבאות" (זכריה ד׳ פסוק ו׳.)

דריטטינס, גאט ב״ה האט אין זיין היילג ווארט פאר אויס צו גיזאגט, אז דיא וועלט וועט ביקעהרט ווערין, אביר ניט דורך אזעלכי כפאסאבים וויא תורה שבעל פה זאגט. זייני הבטחה צו אברהם איז גיוועזין

והתברכו בזרעך כל גויי הארץ

„און אלי פעלקיר פון דער ערד וועלין זיך בענשין אין דיינים זאמין" (בראשית כ״ב פסוק י״ח). נון דאס קאן דאך גיווים ניט מיינין אז זיין זאמין זאל מאכין מיט דיא פעלקיר פון דער ערד אזו וויא דיא לייט פון פורטוגאל האבין גימאכט מיט דיא יודין. דאס קפיטל תהלים ע״ב ווייזט אונס גאר איין גאנץ אנדירן שטייגיר וויא דיא דאזיגי הבטחה וועט מקוים ווערין. עס שמועסט ניט פון איין זעגניר איין בעל מלחמה וויא מהמד איז גיוועזין, נייארט פון איינים וואס

יפרח בימיו צדיק ורב שלום עד בלי ירח . . . . ויתברכו בו כל גוים יאשרהו:

„אין זייני טעג וועט דער גירעכטיר בליהין און פיל פרידין אזו לאנג וויא דיא לבנה וועט גיוועהרין . . . . . . און מאן וועט זיך אין איהם בענטשין, אלי פעלקיר וועלין איהם גליקליך לויבין" (פסוק ז׳ וי״ז). ישעיה הנביא זאגט אונס ניט אז עס וועלין פון ציון ארויס גיין ארמייאין זעלניר צו צווינגין, נייארט ער זאגט

מציון תצא תורה ודבר יהוה מירושלם: ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה:

פון

„פון ציון וועט אַרויס גיין דיא לערנונג און דאָס וואָרט פון יהוה פון ירושלים: און ער וועט ריכטען צווישען דיא פעלקער, און ער וועט שטראָפען צו פילי פעלקער, און זייא וועלין צושטויסען זייערי שווערטען צו אַקער אייזענס און זייערי שפּיזין צו שנייד מעסער. קיין פאָלק וועט ניט אויף הייבען קייגען דעם אַנדערן פאָלק איין שווערט, און זייא וועלין קיין קריג ניט מעהר לערנען" (ישעיה ב' פסוק ג' וד'). זכריה זאָגט ודבר שלום לגוים" און ער וועט ריידען פרידען צו דיא פעלקער" (זכריה ט' פסוק יו"ד). זכריה דערקלערט אַז דיא ביקעהרונג פון דער וועלט וועט ניט אַרויס קומען דורך מלחמה, נייארט דורך דיא איבערצייגונג פון דעם אמת,

בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשנות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם:

„אין דיא זעלביגי טעג (וועט עס גישעהין) אַז צעהין מעניר פון אַלירלייא לשונות פון דיא פעלקער וועלין אָן חאַפּין, און זייא וועלין אָן חאַפּין בייא דיא פּאָלע פון איין יוד צו זאָגין, מיר וועלין מיט אייך גיין, וואָרין מיר האָבין גיהערט אַז אלהים מיט אייך (זכריה ה' כ"ג). דאָ זעהט איר נון נאָך איין מאָל אַז דיא תורה שבעל פה איז אַקעגין משה און דיא נביאים, אָבער דער ברית חדשה פּאַסט מיט זייא גאַנץ גלייך. נון גיבט אייך דין וחשבון דרויף, וויא אַזוי איז עס גישעהין אַז דאָס גאַנצי יודישי פאָלק האָט פערלורין דיא גרויסי און העררליכי לערנונג קיינים ניט צו צווינגין אין אמונה זאַכין, און זיא איז דורך ישוע הנוצרי פּאַר אייארט וועגין און פאַר דיא גאַנצי וועלט דערהאַלטין גיוואָרין, לאָז אייך נון למשל אַביסיל דאַכטין אַז דיא דינים פון תורה שבעל פה וואָלטין אין דער וועלט דיא אויבער האַנד גיהאַט און תמיד אויס גיפיהרט גיוואָרין ענטוויר צווישין דיא יודין אודיר צווישין דיא לייט פון פּורטוגאַל, וואָס מיינט איהר וואָלט דער וועלט דערפון אַרויס גיקומין. ווען דיא בעלי התלמוד וואָלטין דיא מאַכט גיהאַט אין זייערי האַנד, אַזוי וואָלטין דיא פעלקער נור דיא ברירה גיהאַט ענטוויר מיט גיוואַלט זיך צו לאָזין ביקעהרין אודיר גיטייט צו ווערין. און ווען דיא לייט פון פּורטוגאַל וואָלטין גיהאַט איבער דיא וועלט צו שאַפין אַזוי וואָלט איהר מיט דיא אַנדירי פעלקיר צוזאַממין קיינע אַנדירי ברירה ניט גיהאַט נור ענטוויר מיט גיוואַלט ביקעהרט צו ווערין. אודיר פון אינקוויזיציע פערברענט צו

ווערין

וֶוערִין . אִין בֵּיידִי אוֹפַנִים וָואלְט גָאר פֶערְלוֹרִין גִיוָוארִין דָאס אֵיידִילְסְטִי אוּן טַייאֶרְסְטִי גִישֶׁענְק וָואס גָאט אִין הִימֶל הָאט אַרָאבּ גִישִׁיקְט אוֹיף דִיא עֶרְד , דֶער רְשׁוּת אִין אֱמוּנָה זַאכִין נִיט מִיט גִיוַואלְט גִיצְווּאוּנְגִין צוּ וֶוערִין נַייאִירְט צוּ גְלוֹיבִּין נָאךְ דֶעם אֵייגִינִין גִיוִויסִין נָאךְ . אָבִּיר גִילוֹיבְּט אִיז גָאט בּ״ה , דִיא לֶערְנוּנְג פוּן ישוע הַנוֹצְרִי הָאט גוֹבֵר גִיוֶועזִין דִיא תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה פוּן דִיא יוּדִין אוּן פוּן דִיא לַייט פוּן פּוֹרְטוּגַאל , אוּן דָאס וָואס דֶערְפוּן אִיז אַרוֹיס גִיקוּמִין אִיז אַז אִיהר הָאבְּט אוּן אוֹיךְ מִיר הָאבִּין דֶעם רְשׁוּת גָאט בּ״ה צוּ דִינִין נָאךְ דִיא אִיבֶּירְצַייגוּנְג נָאךְ פוּן אוּנְזֶער פַארְשְׁטַאנְד אוּן נָאךְ דֶעם נָאךְ וָואס אוּנְזֶר גִיוִויסִין זָאגְט אוּנְס פַאר רֶעכְט אִין אֱמֶת צוּ הַאלְטִין . זֶעהט נוּן וִויא פִיל אִיהר הָאבְּט צוּ דַאנְקִין דֶעם הֶערר יֵשׁוּעַ הַמָשִׁיחַ , אָן אִיהם וָואלְט אִיהר קֵיין פְרַייא גִיוִויססִין נִיט גִיקֶענְט אִין אֱמוּנָה זַאכִין , צוּ גְלוֹיבִּין אוּן צוּ טְהוּן נִיט מִיט גִיוַואלְט . עֶר הָאט רֶעכְט אִין דֶער דָאזִיגִיר גַאנְץ גְרוֹסִיר זַאךְ . אוּן דִיא הָאבִּין אוּם רֶעכְט וָואס הָאבִּין אִיהם בַּן גִיוֶועזִין צוּ טוֹט אוּן הָאבִּין זַיינִי רֵייד נִיט אָנְגִינוּמִין אוּן אָן אִיהם נִיט גִיוָואלְלְט גְלוֹיבִּין . וֶוען עֶר וָואלְט נִיט דֶער מָשִׁיחַ אֱמֶת גִיוֶועזִין נַייאִירְט וֶוען עֶר וָואלְט זִיךְ זֶעלְבִּיר בְּלוֹס גִיוָואלְלְט פַאר אַזוֹ אֵיינִין מַאכִין , וִויא אַזוֹ אִיז עֶס אַז גָאט הָאט נוּר דוּרְךְ אִיהם אוּן דוּרְךְ זַיינִי לֶערְנוּנְג אַלְלֵיין דֶערְהַאלְטִין דִיא וַואהְרְהַייט פוּן זַיין וָוארְט אוּן אַזֶעלְכִי בְּרָכוֹת גוֹרֵם גִיוֶועזִין צוּ אַייךְ אוּן צוּ דִיא גוֹיִם . וֶוען דִיא פְּרוּשִׁים וָואלְטִין רֶעכְט גִיהַאט אִין דֶעם אַז זֵייא הָאבִּין אָן אִיהם נִיט גִיוָואלְלְט גְלוֹיבִּין , וִויא אִיז עֶס אַז צוּם לוֹהְן פַאר זֵייאֶרִי פְרוּמִיגְקֵייט הָאט גָאט זֵייא אִיבִּיר גִיגֶענְטְפִירְט אִין גְרָאבִּין טָעוּת אַרַיין אַזוֹ אַז זֵייא גְלוֹיבִּין נוּן אוּן לֶערְנִין אַנְדִירִי צוּ גְלוֹיבִּין לֶערְנוּנְגִין וָואס מֶעכְטִין דִיא וֶועלְט אָנְפִילִין מִיט בְּלוּט אוּן פַיינְדְשַׁאפְט אוּן קְרִיגִירַייא אוּן מֶעכְטִין נוּר גוֹרֵם זַיין דֶעם רֶעכְטִין אמת מִיאוּס צוּ מַאכִין פַאר דִיא אוֹיגִין פוּן אַלִי מֶענְשִׁין . מִיר קֶענִין נִיט אַנְדִירְשְׁט , אוּנְס אִיז דֶערְפוּן גַאנְץ קְלָאר אַז דֶער וָואס הָאט אוּנְס גִילֶערִינְט בַּארְמְהֶערְצִיגְקֵייט אוּן לִיבְּשַׁאפְט צוּ אַלִי מֶענְשִׁין אוּן הָאט אַייךְ אוּן אוּנְס בִּיפְרַייאֶט פוּן אַזֶעלְכִי שְׁרֶעקְלִיכִי זַאכִין אוּן הָאט דֶערְמִיט אֵיינִי לֶערְנוּנְג גִיגֶעבִּין וָואס אִיז בֶּעסְסִיר פוּן אַלִי לֶערְנוּנְגִין פוּן זַיין פָאלְק אוּן פוּן אַלִי פֶעלְקִיר אִין זַיינִי צַייטִין , דֶער הָאט דָאס גִילֶערִינְט פוּן גָאט אוּן אִיז דַארוּם דֶער וַואהְרְהַאפְטִיגִיר משיח דֶער הֶעלְפִיר , דֶער

מושיע פון דער וועלט.

עס איז גיווים אז דיא דאזיגי לערנונג האט שון איין ברכה גורם געוועזין צו דיא וועלט, און אזו לאנג וויא אייער פאלק וועט ניט אן נעמין דיא דאזיגי לערנונג, לכל הפחות אין דער דאזיגיר איינער זאך פון ליבשאפט און גידולדיגקייט קייגין מענשין פון אנדירי אמונות, אזו לאנג איז עס אום מיגליך אז דיא צו גיזאגטי הערליכקייט און גדלות פון דעם יודישין פאלק זאל מקוים ווערין. מיט אזעלכי דינים וויא תורה שבעל פה הייסט אייך טהון וואלט אייארי צוריק קעהרונג אין דעם לאנד אביין פון אייארי פעטיר קיין ברכה פאר אייך ניט געוועזין. דיא גמרא לייט וואלטין דער דורך נור ערשט רעכט דיא גאנצי מאכט אין דיא הענד אביין גיקריגין אום צו פיהרין זייארי דינים און פסקים צו קווייהלין זייערי ברידיר וואס וויסין בעססיר וואס רעכט און אמת איז. דיא תורה שבעל פה וואלט דערדורך גובר גיוועזין דיא רייד פון גאט ב"ה, און דאס וועט דער גאט פון וואהרהייט ניט צו לאזין. דערדורך וואלט פיינדשאפטליכי אום גידולדיגקייט און מיאוסי מעשות קייגין לייט פון אנדירי אמונות איינגיפיהרט גיווארין און גיוועלטיגט אן שטאט פון ליבשאפט און פריינדליכקייט, און דאס וועט גאט ב"ה ניט לאזין גישעהין. אזו איז דיא תורה שבעל פה דיא הויפט שטרויכלונג אז דיא הבטחות פון גאט צו דעם יודישין פאלק קענין נאך ניט מקוים ווערין, ווארין זיא פערדערבט דיא ישראל אזו אז זייא טויגין ניט דערצו מקבל צו זיין דיא צו גיזאגטי ברכות אודיר זייא רעכט צו בינוצין. נון, איז עס גיט דער חיוב פון אלי יודין וואס פערלאנגין און ווינשין דיא הערליכקייט און גליקליכקייט וואס גאט ב"ה האט זייא צו גיזאגט, איז עס ניט זייאר חיוב מיט קראפט צו דערהייבין זייארי שטים און ארויס צו זאגין אז זייא זענין אקייגין דעם דת פון תורה שבעל פה און האלטין איהם פאר אום רעכט וואס ער האלט אויף דיא דערפיללונג פון דיא הבטחות פון גאט ב"ה, און זיך צו בימיהין אויף אלי עהרליכי אופנים צו ביפרייאין זייארי ברידיר פון דיא קנעכטשאפט פון איינר זעלכי לערנונג וואס איז אזו שלעכט און פיינדשאפטליך קייגין אלי מענשין פון איינר אנדירי אמונה.

Дозволено Цензурою. Варшава 4 (17) Января 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D.

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר ז׳

דער מחבר האט דאס גישריבין קורץ פאר פורים. דיא טעג פון פורים דער מאנין דיא יודין אן איינע פון יענע וואונדערליכע בישערמונגין וואס דיא מעשה פון דיא ישראל איז דערמיט אנגיפיללט. דיא דערצייהלונג דערפון וויא זיא שטייט אין תנ"ך ביווייזט קלאר און הערליך דיא השגחה פון גאט איבער דיא וועלט, דאס קענין אלע דערפון לערנין, אבער דאס יודישע פאלק פאדערט זיא בפרט אויף צו דאנק און לוב, ווארין זייערע פעטער זענין דאס דערצומאל בישערמט גיווארין. און עס איז פיל כבוד פאר דיא וואס זענין פון זייא ארוים גיקומין אז זייא האבין דאס גידעכטניש פון דיא דאזיגע גרוסע מעשה דורך דיא צייט פון מעהר וויא צווייא טויזינד יאהר ניט גילאזט פערגעסין ווערין, נייארט אז זייא דערמאנין זיך דראן בים איצונד אלע יאהר גערין אונ לוסטיג. ווען דיא תורה שבעל פה וואלט צו פרידין גיוועזין פשוט צו ביפעהלין אז מאן זאל פורים האלטין אונ וואלט דערביא בלום גיזאגט וועלכע ביזונדערע תפלות מאן זאל אין איינע זאלכע וויכטיגע צייט טהון, אזו וואלטין מיר איהר דאס ניט פאר איין פעהליר פאר גיווארפין. אבער דיא תורה שבעל פה זאגט פון זיך אז זיא איז פון גאט און עס קומט איהר געטליכער כבוד צו, און איטליכין וואס גלויבט דאס ניט האלט זיא פאר איין מין וואס איז חייב מיתה. דאס צווינגט אונס נון צו פרובין איהרע רייד און חוקר ודורש צו זיין איהר תוך כדי צו זעהין אוב זיא האט טאקיש דיא סימנים פון געטליכקייט. מיר האבין שון עטליכע מזכיר גיוועזין וואס האבין מעהר איין ריח גיהאט פו

דער

דֶער עֶרְד אֵיידִיר פוּן הִימֶל, דִיא תקנות פַאר פוּרִים וַוייזִין אוֹיךְ אוֹיס דָאס אֵייגִינִי. דֶער דִין וָואס מִיר וֶועלִין דָא מַזְכִּיר זַיין מכח דִיא סְעוּדָה פוּן פוּרִים אִיז גִיוִויס נִיט פוּן הִימֶל עֶנְטְפְּלֶעקְט גִיוָוארִין.

חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו. ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרותו:

„דֶער חִיוּב פוּן דִיא דָאזִיגִי סְעוּדָה אִיז אַז עֶר זָאל עֶסִין פְלֵייש אוּן זָאל צוּ רֶעכְט מַאכִין אֵיינִי שֵׁיינִי סְעוּדָה נָאךְ זַיין פֶערְמֶעגִין נָאךְ, אוּן עֶר טְרִינְקְט וַויין בִּיס עֶר וֶוערְט שִׁיכּוֹר אוּן שְׁלָאפְט אַיין אִין זַיין שִׁיכּוֹרוּת" (הלכות מגילה פרק שני ט"ו). דִיא גמרא אָבִּיר אִיז דֶערְמִיט נָאךְ נִיט צוּ פְרִידִין. זִיא הָאט לִיבּ נָאךְ אִיהר אֵייגִינִין שְׁטֵייגִיר נָאךְ צוּ שְׁמִיסִין אוּן זִיא וַוייזְט גִינוֹיא וִויא שְׁטַארְק מַאן מוּז זִיךְ אָן שִׁיכּוֹרִין אוּן זָאגְט אַזוֹ

מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

„אַיין מֶענְשׁ אִיז מחויב זִיךְ אָן צוּ שִׁיכּוֹרִין אִין פוּרִים בִּיס אַז עֶר זָאל נִיט וִויסִין דֶעם חִילוּק צְוִוישִׁין פֶערְפְלוּכְט אִיז הָמָן אוּן גִיבֶּענְטְשְׁט אִיז מרדכי" (מסכת מגילה דף ז' ע"ב). אָבִּיר וַוייל עֶס פֶעהלְט דָא אֵיינִי גוּטִי אוֹיס רֵייד נָאךְ דֶעם פְּרָאסְטִי פֵּירוּשׁ נָאךְ, אַזוֹ מֶעכְט אפשר אַיין גִילֶערְנְטִיר לִיבְּהָאבִּיר פוּן דֶער גמרא דַארוֹיף זָאגִין אַז דִיא לשונות פוּן דִיא מִזְרָח לֶענְדִיר שְׁמוּסִין גֶערִין עַל פִּי משל אוּן אַז מַאן מוּז אַזוֹ אוֹיךְ דֶעם דָאזִיגִין דִין פוּן דֶער גמרא נִיט פֶערְשְׁטֵיין נָאךְ דֶעם פְּרָאסְטִין טַייטְשׁ נָאךְ פוּן דִיא וֶוערְטִיר נַייאִירְט עֶס לִיגְט דְרִינִין אַיין וִוינְק אוֹיף עֶפִּיס אַנְדִירְשְׁט, דהיינו, אַז דִיא מֵיינוּנְג אִיז נִיט פְּרָאסְטִי אַז מַאן זָאל זִיךְ אָן שִׁיכּוֹרִין, נַייאִירְט אדרבה אַז מַאן זָאל זֵייר נִיכְטִירִין זַיין אוּן דִיא פְרוּמִי גִידַאנְקִין אַזוֹ שְׁטַארְק אָבּ טְהוּן פוּן וֶועלְטְלִיכִי זַאכִין אַזוֹ אַז מַאן זָאל נִיט וִויסִין דֶעם חִילוּק צְוִוישִׁין פֶערְפְלוּכְט אִיז המן אוּן גִיבֶּענְטְשְׁט אִיז מרדכי. אַזוֹ אַיין שְׁטֵייגִיר תִּירוּצִים אִיז נִיט נַייא, מַאן הָאט שׁוֹן דֶערְגְלַייכִין גִיהֶערְט. אַזוֹ הָאט מַאן גִיזָאגְט אַז דִיא רֵייד פוּן ר' אליעזר "אַז מַאן מֶעג אַיין עם הארץ צוּ רֵייסִין וִויא אַיין פִיש" בִּיטַייטִין אַז מַאן זָאל אִיהם עֶפִינִין דֶעם שֵׂכֶל, אַזוֹ אַז עֶס אִיז נָאךְ דֶער פוּן גִידְרוּנְגִין וִויא זֵייר שְׁטַארְק דִיא חכמים פוּן דִיא גמרא הָאבִּין עֶס גִיוָואלְט הָאבִּין אַז מַאן זָאל מִיט דִיא גְרָאבִּי

יונגין

יונגין תורה לערנין. אביר חאטשי מאן מעכט אונס גוים פאר אזו נאריש האלטין און מיינין אז מיר ווען אזו איין פירוש פאר אמת האלטין, אזו זענין מיר דאך זייער מסופק אוב דער גרעסטיר עם הארץ צווישין דיא יודין וועט גלויבין אז דאס איז דיא רעכטי מיינונג דער פון. דיא גרוסי יודישי לומדים, רש"י און רמב"ם, זייא האבין פערשטאנין אן שיכורן נאך דעם פראסטין פשט נאך און האבין גיזאגט אז ווייך איז דאס רעכטי גיטרענק דערצו. ר' יוסף קארו זאגט פראסטי דעם דין וואורט פאר ווארט אזו וויא ער שטייט אין דיא גמרא, אביר איין הגה זאגט דערצו,

ויש אומרים דאין צריך להשתכר כל כך אלא שישתה יותר מלימודו.

„און עטליכי זאגין אז ער מוז זיך ניט אזו שטארק אן שיכורן נייארט ער זאל טרינקין מעהר וויא ער איז גיוואוהנט" (שלחן ערוך אורח חיים סימן תרצ"ה סעיף ב'). דיא גמרא זעלביר לאזט ניט צו, דעם דין אזו צו פערגרינגרין אודיר ניט פשוט אוים צו לייגין, ווארין באלד דערנאך וויא רבא האט דעם דאזיגין דין גיזאגט שטייט אייני מעשה פון רבה און רבי זירא וואס ווייזט אוים דעם רעכטין פשט פון איהם.

רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי איבסום קם רבה שחטיה לרבי זירא למחר בעא רחמי ואחייה לשנה אמר ליה ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי אמר ליה לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא:

„רבה און רבי זירא האבין זיך גימאכט דיא סעודה פון פורים מיט איינאנדיר. רבה האט זיך אן גישיכורט, איז אויף גישטאנין און האט גישאכטין רבי זירא. צו מארגינס האט ער מתפלל גיוועזין אויף בארמהערציגקייט און האט איהם לעבינדיג גימאכט. אין איין יאהר ארום האט ער צו איהם גיזאגט, לאזין מיר גיין, הערר, און לאזין מיר זיך מאכין דיא סעודה פון פורים מיט איינאנדיר: האט ער צו איהם גיזאגט ניט אלי שעה טרעפט זיך איין נס" (מסכת מגילה דף ז' ע"ב). דיא דאזיגי מעשה וואס שטייט באלד נאך יענים דין וואס מיר האבין אובין מזכיר גיוועזין, זיא ווייזט קלאר וואס דיא רעכטי מיינונג דער פון איז, אז דיא גמרא האט טאקיש גימיינט און גיבאטין

אַז דִיא וָואס גְלױבִּין אִיהרִי רֵייד זָאלִין זִיךְ אָן פּוּרִים שְׁטַארְק אָן שִׁיכּוֹרְן . זִיא דֶערְצֵייהלְט דֶערְבַּייא אֵיינִי מעשׂה דָאס צוּ בְּשְׁטֶעטִיגִין , אַז מַאן זָאל דֶער פוּן לֶערְנִין אוֹיךְ אַזוֹ צוּ טְהוּן , אֵיינִי מעשׂה אַז אֵיינִיר פוּן דִיא אמוראים הָאט אֵיינִי רְצִיחָה גִיטָאהן אִין זַיין שִׁיכּוֹרוּת , אוּן זִיא דֶערְצֵייהלְט דָאס נִיט פַאר אֵיינִי זִינְד נַייאִירְט זִיא זָאגְט אוּנְס נָאךְ גַאנְץ אִין עֶרִינְצְט אַז גָאט הָאט דֶערְבַּייא אֵיין וואוּנְדִיר גִיטָאהן אַז דֶער טוֹט גִימַאכְטִיר אִיז לֶעבִּינְדִיג גִיוָוארִין , זִיא דֶערְצֵייהלְט אוֹיךְ נִיט אַז רבה הָאט זִיךְ שׁוֹן קֵיין מָאלל נִיט גִיוָואלְלְט אָן שִׁיכּוֹרְן אוֹדִיר אַז עֶר הָאט אוֹיף דִיא דָאזִיגִי מעשׂה חרטה גִיהַאט , נַייאִירְט אַז אִין אַיין יָאהר אַרוּם הָאט עֶר וִוידִיר גִיוָואלְלְט אַז רבי זירא זָאל מִיט אִיהם דִיא סעודה מַאכִין , אָבִּיר דָאס דָאזִיגִי מָאל הָאט ר׳ זירא פַאר אִיהם שׁוֹן מוֹרָא גִיהַאט אַז עֶר זָאל אִיהם נִיט וִוידִיר בַּייא דִיא סעודה טוֹט מַאכִין .

נוּן אִיטְלִיכִיר וָואס קֶענְט דִיא יוּדִין וֵוייס אַז זֵייא זֶענִין אַיין מֶעסִיג אוּן נִיכְטִירְן פָאלְק , אוּן ווייל זֵייא זֶענִין אַזֶעלְכִי לַייט אַזוֹ פְרֶעגִין מִיר זֵייא , אוֹבּ יֶענִים גִיבָּאט אוֹיבִּין קָאן זַיין פוּן גָאט , אוּן אוֹבּ דִיא גמרא זָאגְט אמת אִין דֶער דֶערְצֵייהלְטִיר מעשׂה וָואס מִיר הָאבִּין דָא מזכיר גִיוֶועזִין , זִיא זָאגְט נִיט בְּלוֹס אַז מַאן מֶעג זִיךְ אָן שִׁיכּוֹרְן מַאן וֶועט דֶערְפַאר נִיט גִישְׁטְרָאפְט וֶוערִין , נַייאִירְט זִיא הַאלְט עֶס נָאךְ פַאר אֵיינִי פְרוּמִיגְקֵייט , פַאר אַיין חיוב וָואס מַאן זָאל מקיים זַיין .

דָא זֶעהט מַאן וִוידִיר דֶעם גְרוֹסִין חִילוּק צְווִישִׁין דֶעם תַּלְמוּד אוּן צְווִישִׁין דֶעם ברית חדשה , וָואס זָאגְט , „אוּן זַייט נִיט בְּיָאפִּין מִיט וַויין , וָואס אִיז פֶערְבְּעֶנְגִירַייא" (עפעזר ה׳ פסוק י״ח) . „הִיט אַייךְ , אַז אַייעֶרִי הֶערְצִיר זָאלִין נִיט שְׁוֶוער זַיין מִיט פְרֶעסִין אוּן ז ו י פ י ן , אוּן מִיט דִיא זָארְגִין פוּן דִיזִין לֶעבִּין , אוּן אַזוֹ וֶועט דִיזֶער טָאג פְּלִיצְלִינְג אוֹיף אַייךְ קוֹמִין" (לוקאס כ״א פסוק ל״ד) . דֶער ברית חדשה גִיבְּט אוּנְס קֵיינִי הָאפְפְנוּנְג נִיט אַז וֶוען מִיר וֶועלִין אִין שִׁיכּוֹרוּת אֵיינִי רְצִיחָה טְהוּן אַזוֹ וֶועט אַיין וואוּנְדִיר גִישֶׁעהִין דֶעם טוֹט גִישְׁלָאגִינִין לֶעבִּינְדִיג צוּ מַאכִין , נַייאִירְט עֶר זָאגְט אוּנְס אַז שִׁיכּוֹרִים אוּן רוֹצְחִים וֶועלִין נִיט עֶרְבִּין דָאס קִינִיגְרַייךְ פוּן גָאט (א׳ קארינטער ו׳ פסוק יו״ד) . נוּן וֶועלְכִי פוּן דִיא דָאזִיגִי צְוֵוייא לֶערְנוּנְגִין פַּאסְט צוּם בֶּעסְטִין מִיט דֶעם רצון וָואס גָאט ב״ה הָאט מְגַלֶה גִיוֶועזִין . מֶעכְט אִיהר קֶענִין רוּהִיג שְׁטַארְבִּין וֶוען דֶער טוֹט מֶעכְט אִיבִּיר אַייךְ קוֹמִין אִין פּוּרִים אִין אֵיין זָאלְכִין מעמד . מֶעכְט אִיהר וִוינְטְשִׁין אַז דֶער

מלאך

מלאך המות זָאל אַייך אָן טְרֶעפְּפִין וֶוען אִיהר זֶענְט מקיים דֶעם דָאזִיגִין דִין אוּן וֶוייסְט נִיט מִיט וָואס אַייך טְהוּט זִיך מחמת שִׁיכּוֹרוּת, אוֹדִיר אַז עֶר זָאל אַייך גִיפִינִין אִין אַיין נִיכְטִירִן מעמד אוּן בַּייא קְלָארִי גִידַאנְקִין אוּן אִיבִּיר לֶייגוּנְג אַזוֹ וִויא ישוע הנוצרי זָאגְט. זָאגְט נִיט דָאס אִינִיגְוֶוייניגִי בית דין פון דֶעם הָאָרֶץ, אִיך מֵיין דָאס גִיוִויסִין, זָאגְט עֶס נִיט אַז ישוע הנוצרי הָאט רֶעכְט אוּן אַז דֶער תלמיד הָאט אוּם רֶעכְט. אוּן בִּישְׁטֶעטִיגְט נִיט דֶער תנ״ך דֶעם דָאזִיגִין פסק. ישעיה הנביא זָאגְט,

הוי משכימי בבקר שכר ירדפו מאחרי בנשף יין ידליקם: והיה כנור ונבל תף וחליל ויין משתיהם ואת פעל יהוה לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו: לכן גלה עמי מבלי דעת וכבודו מתי רעב והמונו צחה צמא:

„וֶוייא גִישְׁרִיגִין אִיבִּיר דִיא וָואס שְׁטֵיין פְּרִיה אוֹיף אִין דֶעם מָארְגִין נָאך צוּ יָאגִין נָאך שַׁארְפִי גִיטְרֶענְק, דִיא וָואס זוֹימִין זִיך אִין דֶעם שְׁפֶּעטִין אָבִינְד, אַז דֶער וַויין זָאל זֵייא דֶערְהִיצִין, אוּן הַארְפִּי אוּן פִידִיל אוּן פּוֹיק אוּן פַייפִיל אוּן וַויין אִיז בַּייא זֵייאֶרִי מָאלְצַייטִין, אָבִּיר דָאס טְהוּן פוּן יהוה טְהוּן זֵייא נִיט אָן קוּקִין, אוּן דָאס וֶוערְק פוּן זַיינִי הֶענְד זֶעהִין זֵייא נִיט: דַארוּם אִיז מַיין פָאלְק, פֶערְטְרִיבִּין גִיוָוארִין, וַוייל זֵייא הָאבִּין נִיט גִיהַאט קֵיינִי דֶערְקֶענְטְנִיש, אוּן זַיינִי גִיהֶערְטִי לַייט זֶענִין גִישְׁטָארְבִּין פַאר הוּנְגִיר, אוּן זַיין גִימֵיין פָאלְק אִיז פֶער טְרוּקִינְט פַאר דוּרְשְׁט״: (ישעיה ה׳ פסוק י״א בּיס י״ג) אוּן אַזוֹ גִיבִּיטִיט משה דִיא עֶלְטִירִן וָואס וֶועלִין הָאבִּין אַיין שְׁלֶעכְטִין זוּהן, זולל וסבא, „אֵיין פְרֶעסִיר אוּן זוֹיפִיר״, אַז זֵייא זָאלִין אִיהם בְּרֶענְגִין צוּ מִשְׁפָּט אוּן שְׁטֵיינִיגִין מִיט שְׁטֵיינִיר (דברים כ״א פסוק כ׳ וכ״א). אַזוֹ אִיז דֶער תַּלְמוּד קְלָאר סוֹתר דֶעם תנ״ך, דַארוּם קָאן דָאס נִיט אמת זַיין וָואס עֶר דֶערְצֵייהלְט אַז גָאט הָאט אַיין וואוּנְדִיר גִיטָאהן, צוּ בִּישֶׁערְמִין אַיין שִׁיכּוֹר אוּן אַיין רוצח פוּן דִיא שְׁטְרָאף וָואס גָאט בּ״ה זֶעלְבִּיר הָאט גִיבָּאטִין אַז זִיא זָאל קוּמִין אִיבִּיר בֵּיידִי דָאזִיגִי רשעות. דַארוּם אִיז נוּן דִיא דֶערְצֵייהלְטִי מעשׂה פוּן דֶעם גַם אַיין פְּרָאסְטִי שקר אַקֵייגִין תורת משה אוּן אֵיינִי לֶעסְטִירוּנְג קֵייגִין דֶעם כָּבוֹד פוּן גָאט. וִויא קָאן נוּן דֶער תַּלְמוּד זַיין פוּן גָאט. וֶוען אִיהר מֶעגְט אפשר וֶועלִין, אַזוֹ וִויא עֶטְלִיכִי טְהוּן, אַיין חִילוּק מַאכִין צְוִוישִׁין דֶעם תלמוד אוּן צְוִוישִׁין דִיא תורה שֶׁבְּעַל פֶּה אוּן זָאגִין

אַז חָאטְשֶׁי דֶער תלמוד הָאלְט אִין זִיךְ דִיא תורה שֶׁבְּעַל פֶּה אַזוֹ אִיז עֶר דָאךְ נִיט אִין גַאנְצִין ברוח הקודש גִימַאכְט גִיוָוארִין, נון אַזוֹ פְרֶעגִין מִיר, וִויא קֶענְט אִיר אַייךְ פֶערְלָאזִין אויף דִיא רֵייד פון אַיין עֵדות זָאגִיר וָואס מַאן הָאט אִיהם אוים גִיוִויזִין אַז עֶר הָאט מוּטְוִוילְלִיג גְרָאבּ און עֶרֶעקְלִיךְ שקר גִיזָאגְט. וֶוען אִיהר גְלֵייבְּט נִיט אַז יֶענִיר דֶערְצֵייהלְטִיר נֵס פון דֶעם שִׁיכּוֹרִין אֲמוֹרָא אִיז אמת. אַזוֹ זָאגְט אִיהר דֶערְמִיט אַז דֶער תלמוד אִיז אַיין לִיגְנִיר. וֶוען עֶר אִיז נון אַיין לִיגְנִיר אִין דֶער דָאזִיגִיר זַאךְ בַּייא דִיא דֶערְצֵייהלוּנְג פון אַיין גְרוֹס נֵס בַּייא דִיא מצוה וָואס עֶר הֵייסְט אַייךְ מקיים זַיין, וִויא קֶענְט אִיהר אַייךְ נון אויף אִיהם אִיבִּירְהוֹיפְּט פֶערְלָאזִין. וֶוען עֶר מַאכְט זִיךְ דְרוֹים גָאר נִישְׁט, זִיךְ פַאלְשִׁי ניסים אוֹים צוּ טְרַאכְטִין, וֶוער אִיז אַייךְ עָרוֹב אַז עֶר טְרַאכְט זִיךְ נִיט אויךְ פַאלְשִׁי דִינִים אוֹים.

אָבִּיר למשל, וָואס רַאכְט זִיךְ גִיוִויס פִיל מֶעהר אמת צוּ זַיין, דהיינוּ וֶוען רבה הָאט רבי זירא גִישָׁאכְטִין און רבי זירא אִיז נִיט וִוידִיר לֶעבִּינְדִיג גִיוָוארִין, וָואלְט נון רבה נָאךְ דֶעם אִיצִינְדִיגִין יוּדִישִׁין דַת נָאךְ פַאר אַיין רוֹצח גִיהַאלְטִין גִיוָוארִין און גִימוּזְט גִיטֵייט וֶוערִין, אוֹדִיר וָואלְט עֶר פַאר אום שוּלְדִיג גִיהַאלְטִין גִיוָוארִין און מַאן וָואלְט אִיהם דָאס לֶעבִּין גִישֶׁענְקְט און גִילָאזְט פְרַייא אַוֶועק גֵיין אָן שְׁטְרָאף. דִיא דָאזִיגִי שאלה פֶערְדִינְט וואוהל אֵיינִי עֶנְטְפֶּיר פון אֵיינִים פון אַייאֶרִי חכמים, און אַזוֹ אֵיינִי עֶנְטְפֶּיר קָאן מַאן דְרִינְגִין פון עֶטְלִיכִי אַנְדִירִי דִינִים פון דִיא תורה שֶׁבְּעַל פֶּה אַרוֹים וָואס מִיר וֶועלִין דָא מזכיר זַיין:

קריאת המגלה בזמנה מצות עשה מדברי סופרים. והדברים ידועים שהיא תקנת הנביאים. והכל חייבים בקריאת' אנשי' ונשים וגרים ועבדים משוחררי'. ומחנכין את הקטנים לקרותה. ואפילו כהנים בעבודתן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגלה. וכן מבטלי' תלמוד תור' לשמוע מקרא מגלה קל וחומר לשאר מצות של תורה שכולן נדחין מפני מקרא מגלה. ואין לך דבר שנדחה מקרא מגלה מפניו חוץ ממת מצוה שאין לו קוברין שהפוגע בו קוברו תחלה ואחר כך קורא:

„דִיא מְגִלָּה לֵיינִין אִין אִיהרִי צַייט אִיז אֵיינִי מצות עשה נָאךְ דִיא

רייד

רֵייד נָאךְ פון די סוֹפְרִים , און די רֵייד זֶענִין בִּיקַאנְט אַז זִיא אִיז אֵיינִי תקנה פון די נביאים . און אַלִי זֶענִין מְחוּיָב זִיא צוּ לֵיינִן , מֶענִיר און ווַייבִּיר און גֵרִים און פְּרַייא גִימַאכְטִי קְנֶעכְט . און מַאן גִיוֶוייהְנְט דִיא קְלֵיינִי קִינְדִיר זִיא צוּ לֵיינִן . און אֲפִילוּ כֹּהֲנִים אִין זֵייעֶר דִינְסְט זֶענִין מְבַטֵל זֵייעֶר דִינְסְט און קוּמִין צוּ הֶערִין דִיא מְגִלָּה לֵיינִן . אַזוֹ אִיז מַאן אויךְ מְבַטֵל תּוֹרָה לֶערְנִין כְּדֵי צוּ הֶערִין דִיא מְגִלָּה לֵיינִן , מכל שכן נָאךְ דִיא אִיבְּרִיגִי מצות פון דִיא תורה אַז מַאן לֵייגְט זֵייא אַלִי אַוֶועק וֶוענִין דִיא מְגִלָּה לֵיינִן . און עֶס אִיז קֵיינִי זַאךְ נִיט פַארְהַאנְדִין וָואס מַאן לֵייגְט פון אִיהרִיט וֶוענִין מְגִלָּה לֵיינִין אַוֶועק , חוּץ פון מת מצוה וָואס הָאט קֵיינִים נִיט עֶס צוּ בִּיגְרָאבִּין , וָוארִין דֶער וָואס טְרֶעפְט עֶס אָן בִּיגְרָאבְּט עֶס צוּ עֶרְשְׁט און דֶערְנָאךְ לֵיינְט עֶר" (הלכות מגילה פרק ראשון א׳) . אִיבִּיר דֶעם דָאזִיגְן שְׁטִיק הָאבִּין מִיר עֶטְלִיכִי וֶוערְטִיר צוּ זָאגִין , אָבִּיר אִיצוּנְד בֶּעטִין מִיר אויף דֶעם טַעַם אַכְטוּנְג צוּ גֶעבִּין פַאר וָואס מגלה לֵיינִין אִיז וויכְטִיגִיר פון אַלִי אַנְדִירִי מצות . דֶער טַעַם אִיז אַזוֹ . נָאךְ דִיא תורה שבעל פה נָאךְ אִיז „תורה לֶערְנִין וויכְטִיגִיר פון אַלִי מצות"

תלמוד תורה כנגד כל המצות כולן

(הלכות תלמוד תורה פרק ג׳ ג׳) . אָבִּיר נָאךְ דֶעם דָאזִיגִין דִין נָאךְ פון הלכות מגילה אִיז מַאן מבטל תורה לֶערְנִין וֶוענִין מְגִלָּה לֵיינִין . מֵילָא וֶוען מְגִלָּה לֵיינִין אִיז וויכְטִיגִיר פון תורה לֶערְנִין וָואס אִיז דִיא גְרֶעסְטִי פון אַלִי מצות , מכל שכן אַז זִיא אִיז וויכְטִיגִיר פון אַלִי אַנְדִירִי גִיבָּאט וָואס זֶענִין נִיט אַזוֹ וויכְטִיג וִויא תורה לֶערְנִין . נוּן קֶענְט אִיהר דֶעם אֵייגִינְן קל וחומר אויך מַאכִין בַּייא דֶעם גִיבָּאט אוֹבִין וָואס זָאגְט אַז מַאן אִיז זִיךְ מחויב אָן צוּ שִׁיכּוֹרְן אִין פּוּרִים . עֶס אִיז דָאךְ קְלָאר אַז וֶוען מַאן שִׁיכּוֹרְט זִיךְ אָן קָאן מַאן נִיט תורה לֶערְנִין , מֵילָא מוּז מַאן תּוֹרָה לֶערְנִין מבטל זַיין פון יֶענִים חִיוּב וֶוענִין . אַיין מֶענְש וָואס אִיז אַזוֹ שִׁיכּוֹר אַז עֶר קָאן נִיט אַיין חִילוּק מַאכִין צְווִישִׁין „פֶערְפְלוּכְט אִיז הָמָן און גִיבֶּענְשְׁט אִיז מָרְדְכַי" אַזוֹ אֵיינִיר קָאן דָאךְ אויךְ נִיט תורה לֶערְנִין , עֶר קָאן אויךְ נִיט אַיין מֵת בִּיגְרָאבִּין . מֵילָא אִיז יֶענִיר חִיוּב זִיךְ אִין פּוּרִים אָן צוּ שִׁיכּוֹרְן גְרֶעסִיר פון תורה לֶערְנִין , און מכל שכן גְרֶעסִיר פון אַלִי אַנְדִירִי מצות וָואס זֶענִין קְלֵיינִיר פון תורה לֶערְנִין . דֶער דָאזִיגִיר קל וחומר אִיז גַאנְץ אַזוֹ גִימַאכְט וִויא

דער

דֶער קל וחומר אוֹבִּין בַּייא מגלה לֵיינִין, און דָאס וָואס דֶער פוּן אִיז גִידְרוּנְגִין וַוייזְט אוֹיס אַז יֶענִי דִינִים זֶענִין פַאלְשׁ. אָבִּיר דָאס אִיז נִיט דֶער עִיקָר פַּאר וָואס מִיר הָאבִּין דֶעם דָאזִיגִין קל וחומר אוֹיס גִיוִויזִין. מִיר ווִילְלִין דֶער בַּייא צוּרוּק זֶעהִין אוֹיף דִיא שאלה וֶועגִין רבה וָואס מִיר הָאבִּין אוֹבִּין מזכיר גִיוֶועזִין אִין דֶעם אוֹפָן וֶוען עֶר הָאט רבי זירא טוֹט גִימַאכְט און רבי זירא אִיז נִיט לֶעבֶּענְדִיג גִיוָוארִין. דֶער חִיוּב זִיךְ אִין פּוּרִים אָן צוּ שִׁיכּוֹרְן אִיז דָאס גְרֶעסְטִי פוּן אַלִי גִיבָּאט, און רבה הָאט זִיךְ אָן גִישִׁיכּוֹרְט נָאךְ יֶענִים חִיוּב נָאךְ פוּן תורה שבבעל פה. און עֶר הָאט דֶער דוּרְךְ מְקַיֵים גִיוֶועזִין דִיא גְרֶעסְטִי מצוה, נוּן וֶוען עֶר הָאט דֶער בַּייא אַיין רְצִיחָה גִיטָהאן, זָאל עֶר נוּן חייב מיתה זַיין ווִיא אַיין רוֹצֵחַ, אוֹדִיר זָאל עֶר פָּטוּר זַיין. עֶס דַאכְט זִיךְ גִיוִויס זֵייעֶר שְׁווֶער צוּ זַיין אִיהם צוּ וֶועלְלִין דַן זַיין צוּ טוֹט פַאר אֵיינִי זַאךְ וָואס אִיז דֶער דוּרְךְ אַרוֹיס גִיקוּמִין ווייל עֶר הָאט דִיא גְרֶעסְטִי מצוה מְקַיֵים גִיוֶועזִין. עֶר קָאן זִיךְ פֶערְעֶנְטְפֶערְן און זָאגִין אַז עֶר הָאט על פי טבע זֵייעֶר פַייְנְד שִׁיכּוֹרוּת, אַז עֶר הָאט אָבִּיר זַיינִי טֶבַע גוֹבֵר גִיוֶועזִין כְּדֵי דֶעם חִיוּב פוּן דִיא תּוֹרָה שֶׁבַּעַל פֶּה מְקַיֵים צוּ זַיין, און אַז ווִיא עֶר אִיז אַזוֹ שְׁטַארְק שִׁיכּוֹר גִיוֶועזִין אַז עֶר הָאט נִיט מֶעהר גִיקָאנְט אַיין חִילוּק מַאכִין צְווִישִׁין „פֶערְפְלוּכְט אִיז הָמָן און גִיבֶּענְשְׁט אִיז מָרְדְכַי” אַזוֹ הָאט עֶר אוֹיךְ נִיט מֶעהר אַזוֹ פִיל שֵׂכֶל גִיהַאט אַיין חִילוּק צוּ מַאכִין צְווִישִׁין רֶעכְט און אוּם רֶעכְט, און אַז אַזוֹ אִיז דִיא רְצִיחָה דוּרְךְ אִיהם גִישֶׁעהִין נִיט מוּטְווִילְלִיג און גֶערִין נַייאִירְט מחמת שִׁיכּוֹרוּת. וָואס פַאר אַיין פְּסַק גִיבְּט נוּן דֶער תַּלְמוּד אִיבִּיר אַיין רוֹצֵחַ פוּן דֶעם דָאזִיגִין שְׁטֵייגִיר. עֶס הָאט אַיין פָּנִים אַז מַאן וָואלְט רבה נָאךְ דֶער גמרא נָאךְ גָאר נִיט דֶער פַאר גִיטָהאן, וָוארִין זִיא דֶערְצֵייהלְט אַז אִין אַיין יָאהר אַרוּם הָאט זִיךְ רבה ווִידִיר הֶשֶׁק גִיהַאט אַז ר׳ זירא זָאל מִיט אִיהם דִיא סעודה פוּן פּוּרִים הַאלְטִין חָאטְשִׁי עֶס אִיז מִיגְלִיךְ גִיוֶועזִין אַז דִיא רְצִיחָה זָאל נָאךְ אַיין מָאל גִישֶׁעהִין, אָבִּיר ר׳ זירא הָאט גִימֵיינְט אַז דָאס נֵס וֶועט נִיט גִישֶׁעהִין. מִילָא נָאךְ דֶעם נָאךְ וָואלְט זִיךְ נוּן רבה גִיקָאנְט אַלִי יָאהר אֵיינִי רְצִיחָה אוֹדִיר מֶער רְצִיחוֹת טְהוּן און גָאר פָּטוּר זַיין פוּן שְׁטְרָאף, און עֶר וָואלְט דֶער דוּרְךְ נָאךְ אַיין פִיל שְׁלֶעכְטִירִיר שכן גִיוֶועזִין מִיט גְרֶעסִירִיר סכנה ווִיא „אַיין אוֹקְס וָואס אִיז בִּיקַאנְט אַז עֶר שְׁטוֹסְט מִיט זַיינִי הֶערְנִיר”. נוּן אָבִּיר אוּם גִיקֶעהְרְט, זָאגְט

מאן

מַאן אַז עֶר אִיז יוֹא חייב מיתה, אַזוֹ אִיז עֶס קְלָאר אַז תּוֹרה שבעל פה אִיז נִיט פוּן גָאט, וָוארִין דוּרְךְ דֶעם מקיים זַיין פוּן אִיהרִי גְרֶעסְטִי מצוה אִיז עֶס מִיגְלִיךְ אַז אַיין מֶענְשׁ זָאל טְהוּן אֵיינִי פוּן דִיא גְרֶעסְטִי מעשים רעים אוּן זָאל דֶערְדוּרְךְ חייב מיתה וֶוערִין. אָבִּיר מִיר זֶעגִין אוֹיךְ צְווֵייטִינְס קֵייגִין דֶעם אַז תּוֹרה שבעל פה הַאלְט אַיין גִיבָּאט פוּן מֶענְשִׁין פַאר גְרֶעסִיר פוּן דִיא הֵייד פוּן גָאט ב״ה. אִין פּוּרִים דִיא מְגִלָה לֵיינִין פַּאסְט זִיךְ אָן ספק זֵייר שֵׁיין אוּן קָאן אוֹיךְ נִיצְלִיךְ זַיין. אָבִּיר תּוֹרה שבעל פה אִיז זֶעלְבִּיר מוֹדֶה אַז דָאס אִיז אַיין גִיבָּאט פוּן מֶענְשִׁין, זִיא זָאגְט אַז מְגִלָה לֵיינִין אִיז מצות עשה מדברי סופרים „אַיין מצות עשה נָאךְ דִיא רֵייד נָאךְ פוּן דִיא סופרים״. דִיא צַייט וֶוען מַאן זָאל זִיא לֵיינִין, אוּן דֶער שְׁטֵייגִיר וִויא מַאן זָאל זִיא לֵיינִין, דָאס צוּ זַאמְּמִין הָאבִּין דִיא רבנן אַיינְגִיפִיהְרְט, פַאר וָואס זָאל מַאן נוּן „אַלִי אַנְדִירִי מצות פוּן דֶער תּוֹרה אַוֶועק לֵייגִין וֶועגִין מגלה לֵיינִין״. דֶער כֹּהֵן זָאל מבטל זַיין זַיינִי עבודה וָואס גָאט הָאט אִיהם דֶער צוּ בִּישְׁטִימְט, פוּן וֶועגִין צוּ הַאלְטִין אַיין גִיבָּאט וָואס קוּמְט בְּלוֹס פוּן מֶענְשִׁין אַרוֹיס. אוּן דִיא ישראל זָאלִין אַוֶועק לֵייגִין אַלִי מצות, מִילָא אוֹיךְ דִיא חִיוּבִים פוּן לִיבְּשַׁאפְט אוּן בַּארֶעמְהֶערְצִיגְקֵייט כדי מקיים צוּ זַיין אַיין גִיבָּאט וָואס אִיז אֵיינִי בְּלוֹסִי צֶערֶעמָאנְיֶע. דָא אִיז אַיין קְלָארִיר בִּיוַוייז אַז דִיא תּוֹרה שבעל פה אִיז נִיט פוּן גָאט נַייאִירְט מֶענְשִׁין הָאבִּין זִיא אוֹיס גִיטְרַאכְט אוּן נַארִישׁ גְלֵייבִּיגִי מֶענְשִׁין הַאלְטִין זִיא פַאר אמת. מֶענְשִׁין טְרַאכְטִין זִיךְ אוֹיס אַז צֶערֶעמָאנְיֶעס זֶענִין בֶּעסִיר פוּן מצות מדותיות, אָבִּיר גָאט ב״ה זָאגְט אַז אוֹיסִינְוֶוינִיגִי זַאכִין זֶענִין נִיט דֶער עִיקָר.

חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלהים מעלות:

„אִיךְ הָאבּ בִּיגֶעהְרְט גְנָאד אוּן נִיט שֶׁעכְט אוֹפְּפִיר אוּן דִיא דֶערְקֶענְטִינִישׁ פוּן אלהים מֶעהר פוּן בְּרַאנְד אוֹפְּפִיר״ (הושע ו׳ פסוק ו׳).

הגיד לך אדם מה טוב ומה יהוה דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך:

„עֶר הָאט דִיר גִיזָאגְט, מֶענְשׁ, וָואס גוּט אִיז אוּן וָואס יהוה

פֶּערְלַאנְגְט פוּן דִיר, בְּלוֹס נוּר אַז דוּ זָאלְסְט טְהוּן רֶעכְט, אוּן זָאלְסְט לִיבּ הָאבִּין בַּארְמְהֶערְצִיגְקַייט אוּן זָאלְסְט דִיךְ דֶעמוּטִיג אוֹיף פִיהְרִין פַאר דַיין אלהים" (מיכה ו' פסוק ח'). אוּן אוֹיף דֶעם דָאזִיגִין שְׁטֵייגִיר זָאגְט דֶער ברית חדשה אַזוֹ, "דִיא עֶרְשְׁטִי פוּן אַלִי מצות אִיז, הֶער יִשְׂרָאֵל יהוה אוּנְזֶער אלהים אִיז אֵיין אֵיינְצִיגִיר יהוה אוּן דוּ זָאלְסְט לִיבּ הָאבִּין יהוה דַיין אלהים מִיט דַיינִים גַאנְצִין הֶערְצִין וכו', דָאס אִיז דִיא עֶרְשְׁטִי מצוה: אוּן דִיא צְווייטִי אִיז גְלַייךְ דֶערְצוּ דוּ זָאלְסְט דַיין גִיזֶעלִין לִיבּ הָאבִּין וִויא דִיךְ זֶעלְבְּסְט: עֶס אִיז קֵיינִי אַנְדִירִי מִצְוָה נִיט פַאר הַאנְדִין וָואס אִיז גְרֶעסִיר וִויא דִיזִי" (מרק י"ב פסוק כ"ט בּיס ל"א). דִיא תּוֹרה שבעל פה זָאגְט אוּנְס אוּם גִיקֶעהרְט אַז "מַאן לֵייגְט אַלִי גִיבָּאט אַוֶועק וֶועגִין מגלה לֵיינְין חוּץ פוּן מת מצוה", וֶועגִין מגלה לֵיינִין, וֶועגִין אֵיינִי בְּלוֹסִי צֶערֶעמָאנְיֶע וָואס אִיז אפילוּ גָאר נִיט גִיבָּאטִין גִיוָוארִין פוּן גָאט ב"ה. גָאט הָאט לִיבִּיר גְנָאד אֵיידִיר אוֹפְּפִיר וָואס עֶר זֶעלְבִּיר הָאט גִיהֵייסִין מקריב זַיין. דִיא גמרא הָאט לִיבִּיר אֵיינִי צֶערֶעמָאנְיֶע פוּן מֶענְשִׁין אֵיידִיר אַלִי גִיבָּאט פוּן גָאט. מַאן קָאן נִיט גִיפִינִין אֵיין גְרֶעסִירִין נַארִישִׁין טעות אִין אמונה זַאכִין אוּן אֵיין שְׁטַארְקִירִין בִּיוַוייז אַז דִיא תּוֹרה שבעל פה הָאבִּין נוּר מֶענְשִׁין אוֹיסגִיטְרַאכְט.

עֶס דַאכְט זִיךְ אַז מגלת אסתר הָאבִּין דִיא רבנן גָאר בִּיזוּנְדִירְס לִיבּ גִיהַאט, זִיא צוּ לֵיינִין גִילְט בַּייא זֵייא פַאר אַיינִי גְרֶעסִירִי מצוה אֵיידִיר אַלִי אַנְדִירִי מצות חוּץ אֵיינִי, אוּן דָאס זֶענִין אפילוּ וַוייבִּיר מחויב מקיים צוּ זַיין וָואס זֶענִין נָאךְ דִיא תּוֹרה שבעל פה נָאךְ פטוּר פוּן תּוֹרה לֶערְנִין. עֶס אִיז אמת אַז אִין דֶער דָאזִיגִיר מגלה שְׁטֵייט אֵיינִי שְׁטַארְקִי וָוארִינוּנְג פַאר וַוייבִּיר וָואס גִיהָארְכִין נִיט זֵייעֶרִי מֶענִיר, אוּן אֵיינִי דֶערְצֵייהלוּנְג וִויא דִיא יוּדִין זֶענִין בִּישֶׁערְמְט גִיוָוארִין דוּרךְ אֵיינִי פְּרוֹיא גָאר וואוֹהל. אָבִּיר וֶוען מִיר אִיבִּירְלֵייגִין אַז דֶער נָאמִין פוּן גָאט שְׁטֵייט קֵיין אֵיינְצִיג מָאל נִיט אִין דֶער גַאנְצִיר מגלה, אוּן אַז אִין דֶער תּוֹרה שְׁטֵייט אָבִּיר דִיא דֶער צֵייהלוּנְג פוּן דִיא בִּישַׁאפְפוּנְג אוּן פוּן דִיא עֶרְשְׁטִי זִינְד פוּן מֶענְשׁ, דִיא צֶעהן גִיבָּאט, דִיא בִּיפְרַייאוּנְג פוּן מצרים אַרוֹיס, אוּן אַלִי יֶענִי מעשׂוֹת וָואס זֶענִין אוּן בְּלַייבִּין תָּמִיד וִויכְטִיג פַאר וַוייבִּיר אַזוֹ גוּט וִויא פַאר מֶענִיר, אַזוֹ אִיז דָא אֵיינִי הַארְבִּי קשיא קֵייגִין דִיא תּוֹרה שבעל פה, פַאר וָואס זֶענִין דִיא וַוייבִּיר פטוּר פוּן תּוֹרה לֶערְנִין אָבִּיר מגלה לֵיינִין זֶענִין

זייא

זַייא מחויב. עֶס וַוייזְט זִיךְ אַז דִיא לַייט וָואס הָאבְּין דִיא תּורה שבעל פה גִימַאכְט הָאבְּין גָאר מְשׁוּנֶה פִּיל פוּן דִיא דָאזִיגִי מגלה גִיהַאלְטִין, אַזוֹ וִויא מַאן קָאן דָאס זֶעהִין פוּן דֶעם דָאזִיגִין וָואס מִיר הָאבְּין דָא מזכיר גִיוֶועזִין, אוּן נָאךְ מֶעהר פוּן שְׁטוּינְלִיכִי רֵייד פוּן רמב״ם וָואס מִיר וֶועלִין דָא מזכיר זַיין.

כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ ממגלת אסתר והרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם:

„אַלִי ספרים פוּן דִיא נביאים אוּן אַלִי כתובים וֶועלִין בטל וֶוערִין אִין דִיא טֶעג פוּן משיח חוּץ פוּן מגלת אסתר, אוּן נוּן זִיא בְּלַייבְּט אַזוֹ וִויא דִיא פִינְף חלקים פוּן דִיא תּורה אוּן אַזוֹ וִויא דִיא הלכות פוּן תּורה שבעל פה וָואס וֶועלִין קַיין מָאל נִיט בטל וֶוערִין" (הלכות מגילה פרק שני י״ח). עֶטְלִיכִי חכמים זָאגִין אַז מַאן מוּז דָאס פֶּער שְׁטֵיין על פי תּנאי „אפילו וֶוען יֶענִי אַלִי מֶעכְטִין בטל וֶוערִין, אַזוֹ מֶעכְט דִיא דָאזִיגִי מגלה דָאךְ נִיט בטל וֶוערִין". אָבִּיר אוֹיךְ נָאךְ דֶעם דָאזִיגִין פירוּש נָאךְ וַוייזְט זִיךְ אוֹיס אַז מגלת אסתר אִיז בַּייא זַייא מֶעהר חָשׁוּב גִיוֶועזִין פוּן דִיא אַנְדִירִי ספרים. וָואס אִיז דֶען דָאס אִין דֶער דָאזִיגִיר מגלה פַּאר הַאנְדִין אַז זַייא הָאבִּין זִיא מֶעהר לִיב, אוּן מִיט וָואס אִיז דִיא מעשׂה פוּן אסתר וִויכְטִיגִיר פוּן דִיא מעשׂה אַז דִיא יִשְׂרָאֵל הָאבִּין דָאס לַאנְד כנען אַיינְגִינוּמִין, אוֹדִיר פוּן דֶעם גדלות פוּן שלמה המלך, אוֹדִיר פוּן דִיא מעשׂה אַז זַייא הָאבִּין דָאס בית המקדש וִוידִיר אוֹיף גִיבּוֹיאֶט. גִיפִינְט זִיךְ אִין דֶער דָאזִיגִיר מגלה מֶעהר פְרוּמִיגְקֵייט אוּן פוּרְכְט פַאר גָאט ב״ה וִויא אִין תהלים פוּן דוד המלךְ, שְׁטֵייט דְרִינְין מֶער חכמה וִויא אִין משלי פוּן שלמה המלך אִיז דְרִינִין פַאר הַאנְדִין אַיין הֶעכִיר לָשׁוֹן אִין גֶעטְלִיכִיר מליצה אוּן מֶעהר הִימְלִישִׁי קְרַאפְט וִויא אִין דִיא נבוּאות פוּן ישעיהו. זֶענִין אִין אִיהר מֶעהר סוֹדוֹת פוּן גָאט עֶנְטְפְּלֶעקְט וִויא אִין איוב אוֹדִיר דניאל אוֹדִיר יחזקאל. מִיר קֶענִין אִין אִיהר נִישְׁט בֶּעסִירִים גִיפִינִין וִויא אִין יֶענִי סְפָרִים. נוּר אפשר מֵיינְט מַאן דָאס אַז עֶס שְׁטֵייט אִין אִיהר דִיא שְׁטַארְקִי נקמה וָואס שׂוֹנְאִים הָאבִּין זִיךְ אָן שׂוֹנאים נוֹקם גִיוֶועזִין, אוּן על פי טֶבַע הָאבִּין מֶענְשִׁין זֵייער לִיב זִיךְ נוֹקם צוּ זַיין, עֶס זַייא יוּדִין אוֹדִיר גוֹים, אפשר זָאל דָאס זַיין דָאס גוּטִי אִין אִיהר. דִיא

זינד איינים אַנדירן מוחל זיין הייסט אַזוי טהון וויא גאָט ב״ה טהוט, און גאָט אַלליין קאַן אונס לערנין וואָס דאָס איז און וויא מאַן מוז דאָס טהון. אָבּיר מגלת אסתר דערציילט אונס דיא נקמה וואָס דיא יודין האָבּין זיך נוקם גיוועזין אָן זייערי שונאים, ניט דעם בּיפעהל פון גאָט ב״ה קייגין זייני פיינד האָבּין זייא דערבּייא מקיים גיוועזין, דהיינו וויא בּייא דיא פערטילגונג פון דיא כנענים, נייןְ, נור פון זיך זעלבּיר האָבּין זייא דיא נקמה גיטאָהן קייגין זייער אייגיני שונאים. און טאַקיש דאָס קאַן זיין איין טעם פאַר וואָס גאָט ב״ה האָט ניט צו גילאָזט אַז זיין הייליגיר נאָמין זאָל שטיין אין דער דאָזיגיר מגלה, אַזוי וויא ער האָט ניט צו גילאָזט אַז דוד זאָל איהם איין בית המקדש אויף בּויאין (דברי הימים א׳ כ״ב פסוק ח׳) אַזוי האָט ער אויך ניט גיוואָללט האָבּין אַז זיין נאָמין זאָל זיך גיפינין אין דער מעשה פון נקמה וואָס מענשין האָבּין פון זיך זעלבּיר נוקם גיוועזין. אָבּיר לאָז דאָס זיין וויא עס איז, מיר קענין קיין אַנדירן טעם ניט גיפינין פאַר וואָס מגלת אסתר איז נאָך דיא תורה שבעל פה נאָך אַזוי בּעסיר פון אַנדירי ספרים אין תנ״ך. און מיר מיינין אַז מיר טהון זייא דערמיט קיין אום רעכט ניט נאָך דיא שטיקיר נאָך וואָס מיר האָבּין שון פריר מזכיר גיוועזין פון דיא תורה שבעל פה אַרוים צו ווייזין וויא זייא הייסין זיך קייגין ע״ז דינירס אויף פיהרין, בּפרט נאָך ווען מאַן זעהט אַז דיא תורה שבעל פה זאָגט דערסגלייכין אויך אין דעם דאָזיגין ענין גאָר בּיזונדיר,

צריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל עכו״ם ברוכים כל ישראל:

„עס איז נייטיג אַז ער זאָל זאָגין, פערפלוכט איז המן גיבּענטשט איז מרדכי, פערפלוכט איז זרש גיבּענטשט איז אסתר, פערפלוכט זענין אַלי ע״ז דינירס גיבּענטשט זענין אַלי ישראל״ (שלחן ערוך אורח חיים סימן תר״צ סעיף ט״ז). פאַר וואָס דאָס איז נייטיג שטייט דאָ ניט. עס דאַכט זיך אַז עס קומט דער פון ניט אַרוים קיין כבוד פאַר גאָט און קייני טובה פאַר מענשין. המן און זרש זענין שון לאַנג אין יעני אייבּיגי וועלט אַריין גיגאַנגין און האָבּין פון דעם גירעכטין ריכטיר גיקריגין דעם לוהן פאַר זייערי מעשים, מרדכי און אסתר זענין אויך שון לאַנג גיקומין פאַר דעם גאָט פון ישראל און

האבין

הָאבִּין גִיקְרִיגִין נָאךְ זֵייעֶר גְלוֹבִּין נָאךְ. מֵילָא פַאר דִיא דָאזִיגִי אִיז דֶער לוֹב אוֹדִיר דֶער פָארְוָוארְף פוּן מֶענְשִׁין אַזוֹ וִויא גָאר נִישְׁט. אָבִּיר צוּ פֶערְפְלוּכִין אַיין שׂוֹנא וָואס אִיז שׁוֹן גִישְׁטָארְבִּין, גָאר נִיט אוֹיף צוּ הֶערִין מִיט בִּיטְטִירִי פַיינְדְשַׁאפְט צוּ שֶׁעלְטִין דִיא וָואס זֶענִין שׁוֹן אַבַּיין גִיפַאלְלִין אִין דִיא הֶענְד פוּן דֶעם לֶעבִּינְדִיגִין גָאט, דָאס אִיז גִיווִיס נִיט אַיין גֶעטְלִיךְ גִיבָּאט אוּן קָאן ב״ה נִיט וואוהל גִיפַאלְלִין אוּן פוּן אִיהם נִיט אַנְגִינוּמִין וֶוערִין אִין דֶעם דִינְסְט פוּן אָרִימִי זִינְדִיגִי מֶענְשִׁין וָואס הָאבִּין זֶעלְבִּיר אַזוֹ זֵייער נֵייטִיג אַז גָאט זָאל זֵייא זֵייאֶרִי זִינְד מוֹחֵל זַיין. גִישְׁטָארְבִּינִי צוּ פֶערְפְלוּכִין אִיז שֶׁלֶעכְט, אָבִּיר לֶעבִּינְדִיגִי צוּ פֶערְפְלוּכִין אִיז אִין אֵיין עֶנְיָן נָאךְ שְׁלֶעכְטִיר. דִיא תורה שבעל פה הֵייסְט זָאגִין ארורים כל עכו״ם „פֶערְפְלוּכְט זֶענִין אַלִי ע״ז דִינִירְס״. נָאךְ אוּנְזֶערִי בִּירֶעכְנוּנְג נָאךְ זֶענִין זֶעקְס מִילְלְיָאן ע״ז דִינִירְס פַארְהַאנְדִין, נָאךְ דִיא יוּדִישִׁי בִּירֶעכְנוּנְג נָאךְ מוּזִין נָאךְ מֶעהר זַיין. פַאר וָואס זָאל מַאן זֵייא נוּן פֶערְפְלוּכִין. דָאס וֶועט זֵייא נִיט בִּיקֶעהְרִין פוּן דֶעם טָעוּת צוּ דֶעם אמת, עֶס וֶועט זֵייא נִיט גְלִיקְלִיכִיר מַאכִין נִיט אִין דֶער וֶועלְט אוּן נִיט אִין יֶענִיר וֶועלְט. מִיר זֶענִין זִיךְ נִיט מְשַׁעֵר אַז עֶס מֶעכְט דֶער דוּרְךְ אֵיינִי טוֹבָה אַרוֹיס קוּמִין פַאר דִיא ישראל אפילוּ וֶוען גָאט ב״ה מֶעכְט דֶערְהֶערִין דִיא דָאזִיגִי קללה אוּן מֶעכְט פֶערְפְלוּכִין דִיא ע״ז דִינִירְס. אוֹיס אֵיין טָאג פוּן בַּאנְקִין, וָואס מַאן גִיהֶערְט אִין אִיהם גָאט צוּ בַּאנְקִין פַאר דֶעם חֶסֶד אוּן רחמים וָואס מַאן הָאט פוּן אִיהם גִיקְרִיגִין, פַאר וָואס זָאל מַאן אוֹיס אַזוֹ אַיין טָאג מַאכִין אַיין טָאג פוּן פֶערְפְלוּכוּנְג אִין אִיהם צוּ ווִינְטְשִׁין קללוֹת אִיבִּיר דֶעם גְרֶעסְטִין טְהֵייל פוּן דִיא מֶענְשִׁין. דָאס וָוארְט פוּן גָאט לֶערְנְט אוּנְס אֵיינִי אַנְדִירִי בקשה פַאר דִיא גוֹיִם,

אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה: לדעת בארץ דרכך בכל גוים ישועתך: יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם:

„אלהים וֶועט אוּנְס גִינֶעדִיג זַיין עֶר וֶועט אוּנְס בֶּענְטְשִׁין, עֶר וֶועט מַאכִין לַייכְטִין זַיין אַנְגִיזִיכְט אִיבִּיר אוּנְס, סלה: אַז מַאן זָאל קֶענִין דַיין וֶועג אוֹיף דֶער עֶרְד, צְווִישִׁין אַלִי פֶעלְקִיר דַיינִי הִילְף: דִיא פֶעלְקִיר וֶועלִין דִיךְ לוֹבִּין, אלהים, דִיא פֶעלְקִיר וֶועלִין דִיךְ לוֹבִּין, זֵייא אַלִי״: (תהלים ס״ז פסוק ב׳ ג׳ וד׳)

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז.

דיא אלטי שטעגין.

נומר ח׳

דיא אײדילסטי נאך פארשונג פאר דעם מענשליכין שכל איז װעלכי אמונה איז פון גאט. חוץ דיא פרופונג פון דיא ביזונדירי ראיות װערט דיא דאזיגי נאך פארשונג צום בעסטין אויף אזו איין אופן אויס גיפיהרט אז מאן פערגלייכט דיא עיקרים און כללים פון איין דת מיט דיא פון איין אנדירן דת, און נאך איין פרוף שטיין נאך, װען אזו איינר איז פאר האנדין, װאס ביידי אמונות האלטין איהם פאר גוט, און דאס איז עס װאס מיר בימיהין אונס אין דיא נומרן פון דעם דאזיגין ספר צו טהון. מיר פערלאנגין בשום אופן ניט אז מאן זאל דיא איצונדיגי יודין פאר שולדיג האלטין װאס זייערי פעטיר האבין זיך אויס גיטראכט, נייארט מיר װילין זייא װייזין אז דער טעם איז ניט רעכט פאר װאס זייא האלטין פון דור צו דור דיא קריסטליכי אמונה ניט פאר אמת, אז דיא ראיה האט קייני קראפט ניט װאס זייא ברענגין דער פון אז דער כהן גדול און דיא סנהדרין האבין אן ישוע המשיח ניט גיװאללט גלובין. מיר װייזין זייא אויס אז דיא דאזיגי לייט װאס זייא נעמין זיך פון זייא איין ראיה אן ישוע הנוצרי ניט צו גלובין, אז דיא דאזיגי אייגיני לייט האבין גרוסי און שרעקליכי טעות זאכין גיגלובט אין דיא הױפט כללים פון אמונה, אביר אז ער װאס זייא האבין אן איהם ניט גיװאללט גלױבין, ער האט דיא װארהייט גילערנט. דאס צו טהון מוזין מיר דיא תורה שבעל פה פאר נעמין און איהרי גוטיגקייט פרופין. מיר האבין שון גיװיזין אז יעני לייט פון דיא תורה שבעל פה האבין לכל הפחות דיא אייני העלפט פון דיא תורה פון גאט ניט פערשטאנין, אז זייערי לערנונגין װאס זייא האבין גיהייסין האלטין זענין פיינדשאפליך און שלעכט גיװעזין גאר משונה. מאן האט דאך דרויף גיענטפירט אז דיא תורה שבעל פה

איז פְרַיינְדְלִיכֶער און בֶּעסֶער קֶייגֶען דִיא לַייט פוּן אַנְדֶירֶי אמונות אֵיידֶער דֶער ברית חדשה, וָואָרִין זִיא זָאגְט,

חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא

„דִיא פְרוּמֶי לַייט פוּן דִיא פֶעלְקֶער אִין דֶער וֶועלְט הָאבִּין חלק אִין עולם הבא": אָבִּיר עֶר זָאגְט „דֶער וָואס גְלוֹיבְּט נִיט וֶועט פֶערְשׁוּלְדִיגְט וֶוערִין". דַארוּם מוּזִין מִיר חוקר ודורש זַיין וִויא וַוייט דִיא פְרַיינְדְלִיכְקֵייט און לִיבְּשַׁאפְט גֵייט קֶייגִין דִיא לַייט פוּן אַנְדֶירֶי אומות וָואס גִיפִינְט זִיךְ אִין דֶעם דָאזִיגִין כלל פוּן דִיא תורה שבעל פה. דֶער אָנְהוֹיבּ אִין דֶער דָאזִיגֶער נָאךְ פָארְשׁוּנְג אִיז אוֹיס צוּ וַוייזִין וֶועמִין מַאן מֵיינְט מִיט דִיא רֵייד חסידי אוּמוֹת העוֹלם „פְרוּמֶי לַייט פוּן דִיא פֶעלְקֶער אִין דֶער וֶועלְט". אִין נומר ו' הָאבִּין מִיר גִיוִויזִין אַז דִיא תורה שבעל פה זָאגְט אוּנס, אַז דִיא ישראל זֶענִין מחויב צוּ צְווִינְגִין אַלֶי וָואס קוּמִין אוֹיף דִיא וֶועלְט אַז זֵייא זָאלִין אָן נֶעמִין דִיא זִיבִּין מִצְוֹת פוּן דִיא בני נח, און זִיא זָאגְט דֶערְצוּ,

והמקבל אותם הוא הנקרא גר תושב בכל מקום.

„און וֶוער עֶס נֶעמְט זֵייא אָן דֶער הֵייסְט אִין אִיטְלִיכִים אוֹרְט אַיין פְרֶעמְדְלִינְג אַיין אַיינְוואוֹהְנֶער" (הלכות מלכים פרק שמיני יו"ד) און דֶער נָאךְ (י"ח) שְׁטֵייט קְלָאר אַרוֹיס,

כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם. ויש לו חלק לעולם הבא.

„אִיטְלִיכֶער וָואס נֶעמְט אָן דִיא זִיבִּין מִצְוֹת און פְלַייסִיגְט זִיךְ זֵייא צוּ נִיהוּן דֶער דָאזִיגֶער אִיז פוּן דִיא פְרוּמֶי לַייט פוּן דִיא פֶעלְקֶער אִין דֶער וֶועלְט, און עֶר הָאט חלק אִין עולם הבא". פוּן דִיא דָאזִיגֶי צְווֵייא כ׳ לים לֶערְנִין מִיר אַז דִיא חסידי אומות העולם זֶענִין דִיא אֵייגִינֶי וָואס דִיא „גרי תושב זֶענִין, דִיא וָואס הָאבִּין רשות גִיהַאט צוּ בְּלַייבִּין אִין ארץ ישראל, און אַז זֵייאֶרִי פְרוּמִיגְקַייט אִיז דָאס גִיוֶועזִין אַז זֵייא הָאבִּין אָנְגִינוּמִין און גִיהַאלְטִין דִיא זִיבִּין מצות, וָואס פַארִי מִצְוֹת דִיא דָאזִיגֶי זֶענִין גִיוֶועזִין זָאגְט אוּנְס דָארְט דֶער פרק דֶרוֹיף,

על ששה דברים נצטווה אדם הראשון. על ע"ז ועל ברכת השם. ועל שפיכת דמים. ועל גלוי עריות. ועל הגזל. ועל הדינים. אף על פי שכולן הן קבלה בידינו ממשה רבינו. והדעת נוטה להן.

מכלל

מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטווה . הוסיף לנח אבר מן החי שנאמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו . נמצאו שבע מצות . וכן היה הדבר בכל העולם עד אברהם.

„וועגין זעקס מצות איז אדם הראשון געבאטין געווארין , וועגין עבודה זרה , און וועגין לעסטירונג קייגין גאט , און וועגין בלוט פערגיסין , און וועגין דיא ענטפּפלעקונג פון שאנד , און וועגין גזל , און וועגין דינים , האטשי אז זייא אלי זענין איינע קבלה אין אונזרע הענד פון משה רבינו , און דער פערשטאנד גייגט צו זייא , ווייזט זיך דאך אויס פון דעם כלל פון דיא רייד פון דיא תורה אז ער איז וועגין זייא געבאטין געווארין . ער האט צו געגעבין צו נח דאס געבאט וועגין אבר פון איין לעבענדיג בעשעפעניש , וואָרין עס איז געזאגט געווארין (בראשית ט׳ פסוק ד) נייארט פלייש מיט זיין זייל בלוט זאלט איהר ניט עסין , אזו זענין זיבין מצות פארהאנדין . און אזו איז דיא זאך געוועזין אין דער גאנציר וועלט ביז אברהם״ (הלכות מלכים פרק תשיעי א׳) .

נון מיר האלטין אונס ניט ערשט אויף מפלפל צו זיין איבער דעם געבאט וואס איז צו נח געגעבין געווארין , נייארט מיר מוזין דא זאגין אז יענע קבלה אויבין איז זייער אין טעות און קומט געוויס ניט ארויס פון משה , וואָרין זיא איז אקייגין דיא מעשה וואס ער זעלביר דערצייהלט אונס . ערשטינס , פרו ורבו „זייט פרוכטבאר און מערט אייך״ (בראשית א׳ פסוק כ״ח) איז נאך דיא תורה שבעל פה נאך איינע גרויסע מצוה . דיא דאזיגע מצוה איז אביר אויך צו אדם הראשון צוערשט געגעבין געווארין און דער נאך אויך צו נח נאך דעם מבול . ווען דיא לייט פון דיא תורה שבעל פה רעדין דאס פאר איינע בזונדירע מצוה ווען דיא רייד זענין פון דיא יודין , אזו וויא מאן קאן דאס זעהין אויס הלכות פריה ורביה , אזו איז עס אויך רעכט זיא פאר איין בזונדיר געבאט צו רעכנין ווען דיא רייד זענין פון דיא גוים , און אזו קריגין מיר נון איין אכטיס געבאט . צווייטינס , גאט ב״ה האט געבאטין דעם הייליגין מעמד פון מאן אונ ווייב .

ויאמר יהוה אלהים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו : ויבן יהוה אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויבאה אל האדם :

„און יהוה אלהים האט געזאגט , עס איז ניט גוט אז דער אדם זאל אליינט זיין , איך וועל מאכין פאר איהם איינע הילף קייגין איהם״ :

און

און יהוה אלהים האט גיבויט דיא ריפף וואס ער האט גינומין פון אדם צו איין ווייב, און ער האט זיא גיברענגט צו דעם אדם" (בראשית ב' פסוק י"ח וכ"ב)". דא איז דער היילינער סדר וואס גאט ב"ה האט מסדר גיוועזין, און אין דיא פסוקים דער נאך זעהין מיר דעם חיוב פון מאן און ווייב גאנץ קלאר ארויס גיזאגט,

ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת: על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד:

„און דער אדם האט גיזאגט, דאס דאזיגי מאל איז ביין פון מיין ביין, און פלייש פון מיין פלייש, צו דיא דאזיגי זאל גירופין ווערין אשה, דערוויל דיא דאזיגי איז גינומין גיווארין פון דעם איש: דארום זאל דער מאן פערלאזין זיין פאטיר און זייני מוטיר, און ער זאל זיך ביהעפטין אן זיין ווייב און זאלין ווערין צו איין פלייש" (דארט פסוק כ"ג וכ"ד). מילא דא איז נון איין נייעמיס גיבאט. מיר וויסין טאקיש אז דיא תורה שבעל פה דערציילט פון דעם דאזיגין סדר אייני גאנץ אנדירי דערציילונג, אבער איהרי לערנונג איז פאלש און שעדליך. זיא איז גאנץ פראסטי אקייגין יעני קלארי רייד אין תורת משה, און דערציילט אונס אזו,

קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לתוך ביתו ובועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה.

„פריר איידיר דיא תורה איז גיגעבין גיווארין האט איין מענש ביגעגינט אייני פרויא אויף דער גאס, ווען ער און זיא האט איינגיווילליגט אז ער זאל זיא נעמין, אזו האט ער זיא אריין גינומין אין זיין הויז אריין און האט זיך זיא בועל גיוועזין און זיא איז זיין ווייב גיווארין" (הלכות אישות פרק ראשון א') נון מיר ווילין דא ניט שמוסין וועלטליכי מעשה ביכיר, אין תורת משה איז קיין איינציגיר פסוק ניט פארהאנדין וואס דער פון זאל גידרונגין זיין אז דאס איז גיוועזין דער סדר פאר מתן תורה. אפשר וויללמאן דאס דרינגין פון דעם וואס שטייט,

ויהי כי החל האדם לרב על פני האדמה ובנות ילדו להם. ויראו בני

בני האלהים את בנות האדם כי טבת הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו :

,,און עֶס אִיז גִיוֶועזִין אַז דִיא מֶענְשִׁין הָאבִּין זִיךְ אָן גִיהוֹיבִּין צוּ מֶעהרִין אויף דֶער עֶרְד , און טֶעכְטֶיר זֶענִין גִיבוֹירִין גִיוָוארִין צוּ זֵייא : און דִיא בני אלהים הָאבִּין גִיזֶעהִין דִיא טֶעכְטֶיר פון דִיא מֶענְשִׁין אַז זֵייא זֶענִין שֵׁיין גִיוֶועזִין , און זֵייא הָאבִּין זִיךְ גִינוּמִין וַוייבִּיר פון אַלִי וָואס זֵייא הָאבִּין אוֹיס דֶערְוֵוייֶלְט" (בראשית ו' פסוק א' וב') . אָבִּיר וָואס דִיא וֶוערְטִיר בני אלהים מֶעגִין אויךְ בִּיטַייטִין , אַזוֹ אִיז עֶס דָאךְ קְלָאר , אַז דִיא דָאזִיגִי אויף פִּיהרוּנְג אִיז דָא דֶערְצֵייהלְט , נִיט אִיבִּיר דֶעם וַוייל דָאס אִיז אַזוֹ דֶער רֶעכְטִיר סדר גִיוֶועזִין וָואס גָאט הָאט מסדר גִיוֶועזִין , נַייאִירְט דָאס שְׁטֶייט נוּר צוּם בִּיוַוייז פון דֶעם רִשְׁעוּת וָואס הָאט זִיךְ גִיטָהאן פַאר דֶעם מבול , וָוארִין בַּאלְד דֶערְנָאךְ שְׁטֶייט דָארְט אִין פסוק ג' .

ויאמר יהוה לא ידון רוחי באדם לעלם בשגם הוא בשר

,,און יהוה הָאט גִיזָאגְט , מַיין רוח זָאל נִיט אֵייבִּיג קְרִיאגִין אִין דֶעם מֶענְשִׁין , פון וֶוענִין עֶר אִיז פְלֵייש" . אָבִּיר דִיא לֶערְנוּנְג פון דִיא תורה שבעל פה אִיז נִיט בְּלוֹס אַיין טעות , אֵיינִי פַאלְשִׁי מֵיינוּנְג , נַייאִירְט זִיא אִיז אויךְ זֵייער שֶׁעדְלִיךְ פַאר גוים און יוּדִין , וָוארִין נָאךְ אִיהר נָאךְ וֶוערְט גָאר צוּ שְׁטֶערְט דִיא הֵיילִיגְקַייט און דֶער חיוב פון דֶעם בּוּנְד פון מַאן און וַוייבּ . זִיא לֶערְנְט אוּנְס אַז דֶער בּוּנְד פון מַאן און וַוייבּ פון דִיא בני נח מֶעג צוּ שְׁטֶערְט וֶוערִין גָאר אָן אַיין גֶט .

ומאימתי תהיה אשת חבירו כגרושה שלנו משיוציאנה מביתו וישלחנה לעצמה . או משתצא היא מתחת רשותו ותלך לה , שאין להם גירושין בכתב . ואין הדבר תלוי בו לבד . אלא כל זמן שירצה הוא או היא לפרוש זה מזה פורשין .

,,און פון וֶוען אָן אִיז דָאס וַוייבּ פון זַיין חבר (א) אַזוֹ וִויא אֵיינִי גרושה בַּייא אוּנְס . פון דֶער צַייט אָן וֶוען עֶר שִׁיקְט זִיא אַרוֹיס פון זַיין הוֹיז און שִׁיקְט זִיא אַוֶועק פַאר זִיךְ זֶעלְבִּיר אוֹדִיר פון דֶער צַייט אָן וֶוען זִיא גֵייט אַרוֹיס פון אוּנְטִיר זַיין רשות און גֵייט זִיךְ אַוֶועק , וָוארִין זֵייא הָאבִּין קֵיין גֶט נִיט שְׁרִיפְטְלִיךְ , און דִיא זַאךְ הֶענְגְט נִיט אָן דֶעם אַלֵיין נייאירט

א) פון דעס בן נח , וואָרין דאָרט זענין דיא רייד פון זיא .

ב) נייארט איטליכי צייט ווען ער אודיר זיא ווילל זיך אבשיידין פון איינאנדיר אזו שיידין זייא זיך" (הלכות מלכים פרק תשיעי ח'). מיר גוים האבין איין גרויסין טעם ישוע הנוצרי צו דאנקין אז ער האט אונס גילערנט איינע גאנץ אנדירי לערנונג אין דעם דאזיגין ענין פון מאן און ווייב, איינע לערנונג וואס פאסט גאנץ מיט דעם סדר וואס איז פון אנפאנג אן איינגיפיהרט גיווארין וואס וואלט אויס דער וועלט גיווארין ווען דיא תורה שבעל פה וואלט אין איהר דיא אובירשטי גיוועלטיגונג אן גיקריגין און דיא גוים וואלטין גימוזט יענים דין אובין פאר געטליך האלטין. וואס וואלט פון דיא לערנונג ארויס גיקומין אז איטליכיר מאן מעג אוועק טרייבין זיין ווייב און אז איטליכים ווייב מעג פערלאזין איהר מאן אלי מאל ווען זייא ווילין. דער שלום און דאס משפחה גליק פון דיא גוים וואלט אין גאנצין אויף גיהערט. דער שרעקליכיר מעמד פון מיאוסקייט און פון צרות וואס וואלט דער פון גימוזט ארויס קומין ווייזט עס קלאר אויס אזו וויא דיא רייד אין תורת משה פון דעם איינגיפיהרטין סדר אין אנפאנג ווייזין עס אויס אז דיא דאזיגי לערנונג איז ניט פון גאט. אביר דאס וואס קומט דערפון ארויס פאר דיא וואס גלויבין אן דיא תורה שבעל פה איז נאך שלעכטיר. ביי זייא גילט דער בונד פון מאן און ווייב פון דיא גוים גאר פאר קיין בונד ניט. דיא תורה שבעל פה זאגט קלאר ארויס אין אישות לגוים "עס איז קיין בונד פון מאן און ווייב ניט פארהאנדין פאר דיא גוים" (הלכות מלכים פרק שמיני ג'). און איין אנדיר מאל זאגט זיא,

אין אישות אלא לישראל או לגוים על הגוים אבל לא לעבדים על העבדים ולא לעבדים על ישראל.

"עס איז ניט קיין בונד פון מאן און ווייב פארהאנדין נור פאר דיא ישראל, אודיר פאר גוים ביי גוים, אביר ניט פאר קנעכט ביי קנעכט און ניט פאר קנעכט ביי דיא ישראל (הלכות איסורי ביאה פרק י"ד י"ט). דא איז נון דיא תורה שבעל פה פראסטי סותר דיא תורה פון גאט און זאגט איין גיבאט וואס איז גיגעבין גיווארין צו אדם הראשון אין גן עדן, און וואס איז איביר דעם איין חיוב פאר אלי וואס קומין פון איהם ארויס, דאס גיבאט זאגט זיא האט אין ביזונדירי אופנים גאר

קייני

ב) אין איינע אנדירי נוסחא שטייט לב"ד מיט ראשי תיבות, און ביטייט לויס בית דין.

קיינע קראפט ניט. דארום איז נון די תורה שבעל פה געווים ניין פון גאט.

מיר האבין שון ארויס געפונין ניין געבאט אן שטאט זיבין, אין קרבנות ברענגען האבין מיר איין צעהנטים געבאט. קין און הבל האבין קרבנות מקריב געוועזין, און דער איינציגער טעם דער פון קאן נור זיין דער אז זייא האבין איין געבאט געקריגין אזו צו טהון. קרבנות מקריב זיין איז ענטוועדער געוועזין איין געבאט פון גאט ב"ה, אודער איינע מצוה על פי שכל, אבער על פי שכל איז דאס ניט געוועזין, ווארין דער שכל זאגט אז דער בעשעפער פון די גאנצע וועלט האט קיינע געשענק ניט גענייטיג, און בפרט נאך אזעלכע געשענק ניט וואס מאן מוז דער בייא איין אום שולדיג בעשעפעניש טויט מאכין. דארום האט דאס געמוזט זיין איין געבאט פון גאט. דער טעם איז קלאר פאר וואס די לייט פון די תורה שבעל פה האבין דארט ניט מיט גערעכינט די דאזיגע מצוה. עס האט זייא ניט געפאלין אז אויך די קרבנות פון אנדערע מענשין צווישין אנדערע פעלקער און ניט צווישין זייער פאלק אלליין זאלין גאט ב"ה וואוהל געפאלין. אבער עס איז קלאר אז די דאזיגע לערנונג איז גאר אין גאנצין ערשט שפעטער אויף געקומין, פון אנפאנג איז עס ניט אזו געוועזין. איוב האט דער פון ניט געוואוסט. ער שמוסט קיין ווארט ניט פון די זיבין מצות, און ער איז געוואוהנט געוועזין קרבנות מקריב צו זיין.

ויהי כי הקיפו ימי המשתה וישלח איוב ויקדשם והשכים בבקר והעלה עלות מספר כלם

„און עס איז געוועזין ווען די טעג פון די מאלצייט זענין גאנץ ארום געגאנגען אזו האט איוב געשיקט און האט זייא געהייליגט און איז פריה אויף געשטאנין אין דעם מארגין און האט געאופפערט בראנד אופפער נאך די צאהל נאך פון זייא אלע" (איוב א' פסוק ה'). און גאט ב"ה האט אויך. יקליך געבאטין די פריינד פון איוב אויך אזו צו טהון,

ויהי אחר דבר יהוה את הדברים האלה אל איוב ויאמר יהוה אל אליפז התימני חרה אפי בך ובשני רעיך וכו', ועתה קחו לכם שבעה

פרים

פרים ושבעה אלים ולכו אל עבדי איוב והעליתם עולה בעדכם ואיוב עבדי יתפלל עליכם כי אם פניו אשא

„און עֶס אִיז גִיוֶועזִין נָאךְ דֶעם אַז יהוה הָאט גִירֶעט דִיא דָאזִיגִי רֵייד צוּא איוב, אַזוֹ הָאט יהוה גִיזָאגְט צוּ אליפז התימני, מַיין צָארְן אִיז דֶערְגְרִימְט קֵייגִין דִיר און קֵייגִין דַיינִי צְוֵוייא גִיזֶעלִין וכו׳, און אִיצוּנְד נֶעמְט צוּ אַייךְ זִיבִּין שְׁטִירִין און זִיבִּין ווִידִיר און גֵייט צוּ מַיין קְנֶעכְט איוב און אִיהר זָאלְט אוֹפְּפִירְן אַיין בְּרַאנְד אוֹפְּפִיר פַאר אַייאִירְט וֶועגִין, און מַיין קְנֶעכְט איוב זָאל בֶּעטִין פוּן אַייאִירְט וֶועגִין, וָוארִין אִיהם וֶועל אִיךְ אָן נֶעמִין״ (איוב מ״ב פסוק ז׳ וח׳). אלישע הָאט דֶער פוּן נִיט גִיוואוּסְט. וֶוען נעמן הָאט גִיזָאגְט,

ולא יתן נא לעבדך משא צמד פרדים אדמה כי לוא יעשה עוד עבדך עלה וזבח לאלהים אחרים כי אם ליהוה:

„און זָאל נוּן נִיט גִיגֶעבִּין וֶוערִין צוּ דַיין קְנֶעכְט אַזוֹ פִיל עֶרְד, וִויא אַיין פַּאאר מוֹיל אֵייזְלִין קֶענִין טְרָאגִין, וָוארִין דַיין קְנֶעכְט וֶועט נִיט מֶעהר קֵיין בְּרַאנְד אוֹפְּפִיר און שֶׁעכְט אוֹפְּפִיר בְּרֶענְגִין צוּ אַנְדִירִי גֶעטִיר, נַייאִירְט נוּר צוּ יהוה״ (מלכים ב׳ ה׳ פסוק י״ז). אַזוֹ הָאט אלישע אִיהם נִיט גִיעֶנְטְפִירְט אַז עֶר זָאל דָאס נִיט טְהוּן, עֶר הָאט אִיהם נִיט גִיזָאגְט אַז עֶר אִיז נוּר מְחוּיָב זִיבִּין מצות צוּ הַאלְטִין. אויךְ הָאט ישעיה נִיט דִיא מֵיינוּנְג גִיהַאט אַז וֶוען אמונת אמת וֶועט אִין דֶער גַאנְצִיר וֶועלְט גִיוֶועלְטִיגִין אַזוֹ וֶועט מַאן אַלִי פֶעלְקִיר צְווִינְגִין דִיא זִיבִּין מצות צוּ הַאלְטִין, נַייאִירְט עֶר זָאגְט בנבואה גַאנְץ אַנְדִירְשְׁט,

ונודע יהוה למצרים וידעו מצרים את יהוה ביום ההוא ועבדו זבח ומנחה ונדרו נדר ליהוה ושלמו:

„און יהוה וֶועט בִּיקָאנְט וֶוערִין צוּ מצרים, און מצרים וֶועלִין דֶערְקֶענִין דֶעם יהוה אִין דֶעם זֶעלְבִּיגִין טָאג, און זֵייא וֶועלִין דִיאנִין מִיט שְׁלַאכְט אוֹפְּפִיר און שְׁפַּייז אוֹפְּפִיר, און זֵייא וֶועלִין גִילוֹיבִּין אַיין גִילוֹיבִּינִיש צוּ יהוה, און זֵייא וֶועלִין בִּיצָאהלִין״ (ישעיה י״ט פסוק כ״א). דָא אִיז נוּן ווִידִיר דִיא תורה שבעל פה אַקֵייגִין דִיא רֵייד פוּן גָאט ב״ה.

אָבִּיר דִיא תורה פוּן גָאט וַוייזְט אוּנְס אַיין עֶלְפְּטִים גִיבָּאט, אִין דֶעם חילוק צְווִישִׁין רֵיינִי און אוּם רֵיינִי בְּהֵמוֹת. גָאט הָאט גִיבָּאטִין

דעם

דעם נח פון דיא ריינע צו נעמין זיבין וייז און פון דיא אום ריינע פאאר וייז (בראשית ז׳ פסוק ב׳) און ווען נח איז ארויס גיקומין פון דעם קאסטין שטייט ,

ויבן נח מזבח ליהוה ויקח מכל הבהמה הטהרה ומכל העוף הטהור ויעל עלת במזבח :

„און נח האט גיבויאט איין אופפיר שטוהל צו יהוה , און ער האט גינומין פון אלי ריינע בהמות , און פון אלי ריינע פייגיל און ער האט אויף גיברענגט בראנד אופפיר אויף דעם אופפיר שטוהל״ (בראשית ח׳ פסוק כ׳). פון דעם גיבאט איז קלאר אז פון דיא ריינע בהמות איז איינע גרעסירי צאהל נייטיג גיוועזין צו נעמין וויא פון דיא אום ריינע. דיא אויף פיהרונג פון נח ווייזט אז דאס קרבנות מקריב זיין איז דער טעם דער פון גיוועזין פאר וואס דיא ריינע האט גימוזט איינע גרעסירי צאהל גינומין ווערין. איין צווועלפטים גיבאט האבין מיר אין דיא אנביריטונג פון כהונה . „מלכי צדק איז גיוועזין איין כהן צו דעם אייבירשטין גאט״ (בראשית י״ד פסוק י״ח) . דאס וואלט ער גיוויס ניט גיקאנט זיין ווען ער וואלט ניט פון גאט ב״ה דער צו אנביריט גיווארין . אזו האבין מיר נון פון תורת משה זעלביר ארויס צוועלף פערשידינע גיבאט אויס גיוויזין . אכט וואלטין גינוג גיוועזין דעם שקר פון דיא תורה שבעל פה אויס צו ווייזין . אביר וואס זאגט דער פראסטיר שכל פון איטליכים יוד וואס גלויבט אן דיא גמרא . לאז ער נור אדורך קוקין דאס ביסיל זיבין גיבאט וואס צווישין זייא איז ניט פאר האנדין דיא מצוה גאט ב״ה ליב צו האבין און מענשין ליב צו האבין , און לאז ער נון זאגין אוב עס איז מיגליך אז דאס זאל אמת זיין אז גאט ב״ה וואס ער איז אל אלהי הרוחות לכל בשר „גאט אלהים פון דיא רוחות פון אלים פלייש״ אז ער האט גיזאלט חוץ דיא קליינע חברותה פון דיא תורה שבעל פה לייט אלי מענשין פערלאזין און זייא ניט ווייזין וואס רעכט איז צו גלויבין און צו טהון פאר דער וועלט און יעניר וועלט . איז עס מיגליך אז דער גאט פון ליבשאפט און בארמהערציגקייט האט גיזאלט דעם גרעסטין טהייל פון זיינע בישעפינש וואס ער האט זייא שכל גיגעבין , אז ער האט דיא מייסטי פון זייא גיזאלט לאזין אין ספק וועגין זיינע ליבשאפט צו זייא , אונ זייא גיזאלט זאגין אז ער וויל פון זייא קיינע ליבשאפט

גִיט. דָאךְ אִיז דָאס וָואס דִיא תּוֹרה שבעל פה מֵיינְט. נָאךְ אִיהר נָאךְ זֶענִין דִיא גוים פֶערְלָאזְט אוּן הָאבִּין פוּן גָאט קֵיינִי לֶערְנוּנְג נִיט אִיהם צוּ דִינִין, אוּן זֶענִין חייב מיתה וֶוען זֵייא זֶענִין עוֹסֵק אִין דֶער תּוֹרה. זִיא זָאגְט אוֹיס דְרִיקְלִיךְ אַז גָאט ב"ה ווִילל נִיט אַז זֵייא זָאלִין אִיהם כָּבוֹד בִּיוַוייזִין אוּן גִיהָארְכִין.

בן נח שאנסו אנס לעבור על אחת ממצותיו. מותר לו לעבור אפילו נאנס לעבוד ע"ז עובד. לפי שאינן מצווין על קדוש השם.

„אַיין בן נח וָואס נוֹטֶה צְווִינְגְט אִיהם עוֹבר צוּ זַיין אוֹיף אֵיינְס פוּן זַיינִי גִיבָּאט, מֶעג עוֹבֵר זַיין. אפילוּ וֶוען עֶר אִיז גִיצְווּאוּנְגִין עבודה זרה צוּ דִינִין, אַזוֹ דִינְט עֶר, וָוארִין זֵייא זֶענִין נִיט גִיבָּאטִין אוֹיף קידוש השם" (הלכות מלכים פרק יו"ד ב'). מֵילָא נָאךְ דִיא דָאזִיגִי רֵייד גְאךְ פוּן דִיא תּוֹרה שבעל פה וֶוען אַיין בן נח אִיז גִיצְווּאוּנְגִין גזילה צוּ טְהוּן אוֹדִיר ניאוּף צוּ טְרַייבִּין אוֹדִיר גָאט צוּ פֶערְלֵייגְנִין, אַזוֹ מֶעג עֶר עֶס טְהוּן אָן שְׁטְרָאף, אוּן גִיהֶערְט נָאךְ צוּ „דִיא פְרוּמִי לַייט פוּן דִיא פֶעלְקִיר אִין דֶער וֶועלְט" אוּן קָאן חלק עולם הבא הָאבִּין. מִיר זֶענִין מוֹדֶה אַז מִיר זֶעהִין נִיט אִין דִיא דָאזִיגִי לֶערְנוּנְג לִיבְּשַׁאפְט אוֹדִיר פְרַיינְדְלִיכִי גִידוּלְד קֵייגִין לַייט פוּן אֵיינִי אַנְדִירִי אמונה. מִיר זֶעהִין דְרִינִין נוּר אֵיין הַארְץ וָואס ווִינְשְׁט אַנְדִירִי נִיט אַלִיס גוּטְס, כְּדֵי זִיךְ זֶעלְבִּיר גְרוֹס צוּ מַאכִין אוּן דִיא אַנְדִירִי פֶעלְקִיר נִידֶרִיג, אַזוֹ רֶעכֶנִין דִיא חכמים פוּן דִיא תּוֹרה שבעל פה פַאר זִיךְ זֶעקְס הוּנְדִירְט אוּן דְרַייאצֶעהְן מצות אוֹיס, אוּן פַאר דִיא אַנְדִירִי פֶעלְקִיר נוּר זִיבִּין. אָבִּיר דֶערְמִיט זֶענִין זֵייא נָאךְ נִיט צוּ פְרִידִין, בַּייאִירְט זֵייא זָאגִין אַז נוּר זֵייא קוּמְט דֶער כָּבוֹד צוּ, זִיךְ צוּ לָאזִין טֵייטִין פוּן זַיין הֵיילִיגִין נָאמִינְס וֶועגִין, אָבִּיר פוּן דִיא גוים פֶערְלַאנְגְט גָאט ב"ה קֵיין קידוש השם נִיט. קָאן אֵיינִי זָאלְכִי לֶערְנוּנְג זַיין פוּן גָאט, אִיז גָאט ב"ה נוּר דֶער גָאט פוּן תּוֹרה שבעל פה לַייט אַלֵיין. מִיר גֶעבִּין צוּ, אַז דִיא יוּדִין זֶענִין זַיין "פָאלְק פוּן אֵייגִינְטוּם" עם סגולה, מִיר זֶענִין מוֹדה אַז "זֵייא הָאבִּין פִיל נוּצִין אוֹיף אַלִי פֶעל", אַז "זֵייא זֶענִין בִּילִיבְּט פוּן וֶועגִין דִיא אבות", אַז דִיא צַייט קוּמְט וֶוען „אַלִי וָואס וֶועלִין זֵייא זֶעהִין וֶועלִין זֵייא דֶערְקֶענִין אַז זֵייא זֶענִין דֶער זָאמִין וָואס יהוה הָאט גִיבֶּענְשְׁט". אָבִּיר מִיר מֵיינִין אוֹיךְ אַז דָאס הַארְץ פוּן גָאט ב"ה אִיז גְרוֹס גִינוּג, אוֹיךְ אוּנְס גוים אִין זַיינִי לִיבְּשַׁאפְט

אן

אָן צוּ נֶעמִין . מִיר וִויסִין אַז מִיר זֶענִין דָאס וֶוערְק פוּן זַיינִי הַאנְד , אוּן מִיר פֶּערְטְרוֹיאִין אוֹיף אִיהם אַז וַוייל עֶר אִיז אוּנְזֶער פָּאטִיר אַזוֹ פֶערְלַאנְגְט עֶר אוּן הָאט וואוֹהל גִיפַאלְלִין אוֹיךְ אִין אוּנְס גוֹיִם צוּ זֶעהִין דִיא גִיפִיהל פוּן קִינְדִיר , לִיבְּשַׁאפְט אוּן קִינְדְלִיכִי פוּרְכְט . אוּן דֶעם דָאזִיגִין גְלוֹיבִּין גְרוּנְדְפֶעסְטִיגִין מִיר אוֹיף דִיא הֵיילִיגִי שְׁרִיפְטִין פוּן תנ״ךְ וָואס אִיהר זֶעלְבִּיר זֶענְט אוֹיךְ מוֹדֶה אַז זַייא זֶענִין הֵיילִיג , אוּן אוֹיךְ אוֹיף אוּנְזֶערִי הֵיילִיגִי שְׁרִיפְטִין פוּן ברית חדשה . דָאס וָוארְט פוּן גָאט זָאגְט אוּנְס אַז , לַאנְג צוּ פְרִיר אֵיידִיר רבנים זֶענִין אִין דֶער וֶועלְט פַארְהַאנְדִין גִיוֶועזִין , הָאט גָאט ב״ה מִיט חֶסֶד אוּן רחמים גִידַאכְט אָן אַלִי מֶענְשִׁין . עֶר הָאט אוּנְזֶערִי עֶרְשְׁטִי עֶלְטִירְן צוּ גִיזָאגְט אַיין מוֹשִׁיע אַיין הֶעלְפִיר וָואס הָאט גִיזָאלְט ״צוּ שְׁטוֹסִין דֶעם קָאפְּף פוּן דֶעם שְׁלַאנְג״ . עֶר הָאט פוּן דֶעם מַבּוּל אַרוֹיס בִּישֶׁערְמְט נח אוּן זַיינִי מִשְׁפָּחָה , וָואס קֵיין אֵיינְצִיגִיר פוּן זַייא הָאט אָן דִיא תּוֹרה שבעל פה נִיט גִיגְלוֹיבְּט , אוּן וֶוען זַייא זֶענִין אַרוֹיס גִיקוּמִין פוּן דֶעם קַאסְטִין , אַזוֹ הָאט עֶר אַיין גְנֶעדִיגִין בּוּנְד גִימַאכְט , נִיט בְּלוֹס מִיט אֵיינִים אֵיינְצִיגִין פָּאלְק . נַייאִירְט עֶר הָאט אִיהם בִּישְׁטֶעטִיגְט צְווִישִׁין זִיךְ ובין כל בשׂר ״אוּן צְווִישִׁין אַלִים פְלֵייש״ אוּן הָאט אוֹיף גִיהֶענְגְט אִין דֶער הֵייךְ אַיין לִיבְּלִיכִין אוּן גְלַאנְצִידִיגִין בּוֹגִין , פוּן אַיין עֶק פוּן הִימֶל צוּם אַנְדִירְן , אַז אַלִי בִּיוואוֹהנִירְס פוּן דֶער עֶרְד זָאלִין הָאבִּין אַיין צֵייכִין פוּן זַייעֶר פָּאטִירְס לִיבְּשַׁאפְט אוּן זָאלִין לֶערְנִין צוּ אִיהם צוּ הָאבִּין זַייעֶרִי הָאפְנוּנְג אוּן זַייעֶר בִּיטָחוֹן אִין דֶעמוּטְהִיגְקֵייט . וֶוען עֶר הָאט אוֹיס דֶערְוֶוייהלְט אברהם אוּן זַיין זָאמִין , אַזוֹ הָאט עֶר דָאס נִיט גִיטָהאן וַוייל עֶר הָאט אַלִי אַנְדִירִי מֶענְשִׁין פַיינְד גִיהַאט , נוּר כדי אַז אִין זַיין זָאמִין זָאלִין אַלִי גִישְׁלֶעכְטִיר פוּן דֶער עֶרְד גִיבֶּענְטְשְׁט וֶוערִין . עֶר הָאט זִיךְ נִיט גִילָאזְט אָן אַיין צֵייגִינִישׁ צוּ דִיא פֶעלְקִיר , עֶר הָאט זִיךְ בִּיקַאנְט גִימַאכְט צוּ איוב אוּן הָאט אִיהם גִילֶערְנְט ״אַז זַיין דֶערְלֵייזִיר לֶעבְּט״ , אוּן עֶר הָאט אפילו דִיא נביאים פוּן ישׂראל נָאךְ אַיין מָאל אוּן נָאךְ אֵיין מָאר גִיהֵייסִין נבוּאוֹת זָאגִין פוּן דִיא גְלִיקְלִיכִי צַייטִין וֶוען ״פוּן דֶעם אוֹיף גַאנְג פוּן דֶער זוּן בִּיס צוּ אִיהר אוּנְטִירְגַאנְג וֶועט זַיין נָאמִין גְרוֹס זַיין צְווִישִׁין דִיא פֶעלְקִיר , אוּן אוֹיף אַלִי עֶרְטִיר וֶועט רֵייכִירְוֶוערְק גִיאוֹפְּפִירְט וֶוערִין צוּ זַיין נָאמִין אוּן אַיין רֵיין אוֹפְּפִיר גִישֶׁענְק״

כי גדול שמי בגוים אמר יהוה צבאות :

ווארין

„וָוארִין מַיין נָאמִין וֶועט גְרוֹס זַיין צְווִישִׁין דִיא פֶּעלְקִיר זָאגְט יהוה צבאות“ (מלאכי א׳ פסוק י״א) . דָאס דָאזִיגִי וָוארְט פוּן גָאט ב״ה הָאבִּין מִיר , אוּן מִיר ווִילְלִין נִיט גְלוֹיבִּין אָן דִיא תּוֹרה שבעל פה וָואס אִיז יֶענִים וָוארְט סוֹתר אוּן וָואס מֶעכְט גֶערִין אַז גָאט זָאל נוּר זַיין דֶער גָאט פוּן אִיהרִי לַייט אַללֵיין , אוּן מִיר גְלוֹיבִּין אָן דֶעם ברית חדשה וָואס פַּאסְט גַאנְץ גִינוֹיא מִיט אַייאֶרִי תּוֹרה שבכתב אוּן פְרֶעגְט ״אִיז עֶר דֶער גָאט פוּן דִיא יוּדִין אַללֵיין , אִיז עֶר נִיט אוֹיךְ פוּן דִיא גוֹים״ , אוּן עֶנְפִירְט דְרוֹיף „יוֹא , פוּן דִיא גוֹים אוֹיךְ“ (רוֹמיים ג׳ פסוק כ״ט) , אוּן זָאגְט אַרוֹיס אַז אִין דִיא אוֹיגִין פוּן גָאט „אִיז נִיט קַיין אוּנְטִירְשֵׁייד צְווִישִׁין דֶעם יהודי אוּן דֶעם יון , וָוארִין עֶס אִיז דֶער זֶעלְבִּיגִיר הֶערר אִיבִּיר אַלִי“ וָואס אִיז רַייךְ צוּ אַלִי וָואס טְהוּן אִיהם אָן רוּפִין : וָוארִין אִיטְלִיכִיר וָואס וֶועט אָן רוּפִין דֶעם נָאמִין פוּן הֶערר גָאט וֶועט זֶעלִיג וֶוערִין“ (רוֹמיים יו״ד פסוק י״ב וי״ג) .

מִילָא אִין דֶעם סדר פוּן דִיא מצות פַאר דִיא בני נח הָאבִּין מִיר גוּן דֶערְקָאנְט אוּן אוֹיס גִיוִויזִין אֵיין אוּם גִידוּלְדִיגִין אוּן פַּיינְדְשַׁאפְּטְלִיכִין שְׁטֵייגִיר , גָאר דֶער היפוך פוּן דֶעם שְׁטֵייגִיר פוּן תנ״ך אוּן פוּן דֶעם ברית חדשה . אָבִּיר מִיר מוּזִין נָאךְ חוקר ודורש זַיין וִויא וַוייט דִיא גִידוּלְד גֵייט וָואס דִיא תּוֹרה שבעל פה הֵייסְט יוֹא מִיט זֵייא הָאבִּין . מִיר הַאלְטִין אוּנְס נִיט אוֹיף צוּ בִּיוַוייזִין , אַז זֵייא הָאבִּין קֵיין רשות נִיט גִיהַאט לַאנְד צוּ בִּיזִיצִין אוֹדִיר שוֹפְטִים צוּ זַיין , צוּ דִיא סנהדרין צוּ גִיהֶערִין אוֹדִיר אֵיין אַמְט צוּ הָאבִּין , אוֹדִיר זִיךְ מִיט יוּדִין משדך צוּ זַיין , צוּ דֶעם אַלִים זֶענִין זֵייא נִיט צוּ גִילָאזְט גִיוָוארִין דוּרְךְ דִיא תּוֹרה פוּן גָאט זֶעלְבִּיר . זֵייא הָאבִּין נוּר רשות גִיהַאט צוּ וואוֹהנִין אִין דֶעם לַאנְד , אוּן פוּן דַאנִין קוּמְט אַרוֹיס זֵייאֶר נָאמִין גרי תוֹשב ״פְרֶעמְדְלִינְגִי אַיינְוואוֹהנִירְס“ . אוֹיךְ הָאט מַאן זִיךְ מִיט זֵייא גִימוּזְט אוֹיף פִיהְרִין מִיט דרךְ ארץ אוּן מִיט גמילת חסד אַזוֹ וִויא מִיט יִשְׂרָאֵל“ (זֶעה נוּמר ד׳) . דָאס אִיז דִיא גַאנְצִי גִידוּלְד גִיוֶועזִין וַוייטִיר נִישְׁט . דִיא תּוֹרה שבעל פה הֵייסְט „דרךְ ארץ אוּן גמילת חסד“ טְהוּן , אָבִּיר זִיא הֵייסְט נִיט גְלַייךְ משפט טְהוּן צוּ ״דִיא פְרוּמִי לַייט פוּן דִיא פֶעלְקִיר אִין דֶער וֶועלְט“ , אַזוֹ וִויא מַאן קָאן דָאס זֶעהִין אוֹיס דִיא רֵייד :

ישראל שהרג בשגגה את העבד או את גר תושב גולה. וכן גר תושב שהרג את גר תושב או את העבד בשגגה גולה .

גר תושב שהרג את ישראל בשגגה אף על פי שהוא שגג הרי זה נהרג .

„אַיין יִשְׂרָאֵל וָואס הָאט אוּם גֶערִין דֶערְשְׁלָאגִין אַיין קְנֶעכְט אוֹדִיר אַיין

פֿרֶעמְדְלִינְג אַיין אַייִנְוואוֹהנֶיר וֶוערְט פֶערְטְרִיבִּין (אִין אֵיינֵי פון דִיא ערי מקלט אַבִּיין)״.

„אַזוֹ אויך אַיין פְרֶעמְדְלִינְג אַיין אַייִנְוואוֹהנִיר וָואס הָאט אוּם גֶערִין דֶערְשְׁלָאגִין אַיין פְרֶעמְדְלִינְג אַיין אַיינְוואוֹהנִיר אוֹדִיר אַיין קְנֶעכְט וֶוערְט פֶערְטְרִיבִּין״.

„אַיין פְרֶעמְדְלִינְג אַייִנְוואוֹהנִיר וָואס הָאט אוּם גֶערִין דֶערְשְׁלָאגִין אַיין ישׂראל, חָאטְשֵׁי עֶר הָאט עֶס אוּם גֶערִין גִיטָהאן, אַזוֹ וֶוערְט עֶר דֶערְשְׁלָאגִין״. (הלכות רוצח פרק חמישי ג׳ וד׳) . דֶערְקֵייגִין זָאגְט אָבִּיר דִיא תּוֹרה שבּכּתב,

לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים האלה למקלט לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה :

„צוּ דִיא קִינְדִיר ישׂראל אוּן צוּ דֶעם פְרֶעמְדְלִינְג אוּן צוּ דֶעם אַייִנְוואוֹהנִיר אִין צְווִישִׁין זֵייא זָאלִין זַיין דִיא דָאזִיגֵי זֶעקְס שְׁטֶעט צוּ אֵיינֵי אֶנְטְלוֹיפוּנְג, אַז אִיטְלִיכִיר וָואס דֶער שְׁלָאגְט אֵיינֵי זֵייל דוּרְך מִיסְגְרִיף זָאל עֶנְטְלוֹיפִין דָארְטִין אַהִין״ (בּמדבר ל״ה פסוק ט״ו) . אֵיין אַנְדִיר מָאל זָאגְט דִיא תּוֹרה שבּעל פּה,

ישראל שהרג גר תושב אינו נהרג עליו בבית דין. שנאמר וכי יזיד איש על רעהו.

„אַיין ישׂראל וָואס הָאט דֶערְשְׁלָאגִין אַיין פְרֶעמְדְלִינְג אַיין אַייִנְוואוֹהנִיר וֶוערְט דֶער פַאר נִיט דֶערְשְׁלָאגִין פוּן דֶעם בֵּית דִין, וָוארִין עֶס אִיז גִיזָאגְט גִיוָוארִין (שמות כ״א פסוק י״ד) אָבִּיר וֶוען אַיין מַאן וֶועט לוֹירִין אוֹיף זַיין גִיזֶעלִין״ (הלכות רוצח פרק שני י״א) . דִיא תּוֹרה פוּן גָאט זָאגְט,

שפך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם :

„דֶער וָואס פֶערְגִיסְט דָאס בְּלוּט פוּן דֶעם מֶענְשִׁין, דוּרְך דֶעם מֶענְשִׁין זָאל זַיין בְּלוּט פֶערְגָאסִין וֶוערִין, דֶען אִין דֶעם פָארְם פוּן אלהים הָאט עֶר גִימַאכְט דֶעם מֶענְשִׁין״ (בראשית ט׳ פסוק ו׳) . אוּן נָאך דֶעם דָאזִיגִין גִיזֶעץ נָאך הֵייסְט דֶער בְּרִית חדשה אוּנס קְרִיסְטִין טְהוּן, נִיט נָאך דִיא רֵייד נָאך פוּן דִיא תּוֹרה שבּעל פּה, אוּן אִיבִּיר דֶעם מַאכִין אוֹיך דִיא גִיזֶעץ פוּן קְרִיסְטְלִיכֵי מדינות קֵיין חִילוּק נִיט צְווִישִׁין רוצחים וָואס זֶענִין יוּדִין אוֹדִיר קְרִיסְטִין אוֹדִיר טֶערְקִין אוֹדִיר אוּם גְלֵייבִּיגֵי אוֹדִיר מינים. קוּרְץ, עֶס אִיז וואוֹהל בִּיקָאנְט אַז וִויא דִיא קְרִיסְטְלִיכֵי פֶעלְקִיר טְהוּן נָאך דִיא הֵיינֵי לֶערְנוּנְג נָאך פוּן דֶעם ברית חדשה, אַזוֹ הֵייסִין זֵייעֶרֵי גִיזֶעץ

גירעכט

גִירֶעכְט מִשְׁפָּט טְהוּן אוּן זֶענִין אַיין דֶערשְׁרֶעקִינִיש פַאר אַלִי וָואס טְהוּן בֵּייז, גָאר אָן חִילוּק פוּן וֶועלְכִי אמונה אוֹדִיר מינים זֵייא זֶענִין. אַזוֹ אִיז נוּן דִיא פְּרַיינְדְלִיכְקֵייט פוּן דִיא תּוֹרה שבעל פּה נִיט זֵייער גְרוֹס וֶוען זִיא לָאזְט צוּ אַיין חלק עוֹלם הבא פַאר דִיא פְרוּמִי לַייט פוּן אַנְדִירִי פֶעלְקִיר, אִיהְרִי לִיבְּשַׁאפְט צוּ לַייט פוּן אַנְדִירִי אמוּנות גֵייט נִיט זֵייער וַוייט. זִיא לָאזְט נִיט בְּלוֹס קֵיין גִירֶעכְט מִשְׁפָּט טְהוּן צוּ דִיא פְרוּמִי לַייט פוּן אַנְדִירִי פֶעלְקִיר, נַייאִירְט זִיא זָאגְט נָאךְ דֶערְצוּ דֶעם טעם, וַוייל זֵייא וֶוערִין נִיט גִיהַאלְטִין פַאר גִיזֶעצִין. מִיר הָאבִּין דָא קֵיין פְּלַאץ נִיט פוּן דֶעם דָאזִיגִין ענין אִיצוּנְד נָאךְ מֶעהר צוּ שְׁמוּסִין. מִיר פְרֶעגִין נוּן, אִיז דָאס דָאזִיגִי גִיזֶעץ פוּן גָאט. קָאן גָאט ב"ה אִין אֵיינִי תּוֹרה שבעל פּה פְּרָאסְטִי סוֹתר זַיין זֵיינִי תּוֹרה שבכתב. קֶענְט אִיהר דֶעסְגְלַייכִין אוֹיס וַוייזִין אִין דֶעם ברית חדשה. אִיז דָאס דָאזִיגִי גִיזֶעץ רֶעכְט אוֹדִיר אוּם רֶעכְט. אִיהר וֶועט מוֹדה זַיין אַז עֶס אִיז אוּם רֶעכְט אוּן אִין טעות. מִילָא אַזוֹ זֶענִין נוּן אַייאֶרִי עֶלְטִירְן פִילִי הוּנְדִירְט יָאהר לַאנְג אִין טעות גִיוֶועזִין אִין אֵיינִים פוּן דִיא הוֹיפְּט עִיקָרים פוּן גִירֶעכְטִיגְקֵייט אִין מִשְׁפָּט טְהוּן. אוּן אַייאֶרִי בְּרִידִיר וָואס הַאלְטִין דֶעם דָאזִיגִין דת פַאר גֶעטְלִיךְ, דהיינו וִויא דִיא וָואס וואוֹהנִין אִין צפון זַייט פוּן אפריקא, דִיא זֶענִין נָאךְ אִין דֶעם אֵייגִינִין טעות, פַאר וָואס זָאגְט אִיהר עֶס נִיט בפרהסיא אַרוֹיס אַז אִיהר הַאלְט אַזוֹ אַיין טעות פַאר שְׁלֶעכְט אוּן אוּם רֶעכְט. פַאר וָואס בִּימִיהִיט אִיהר אַייךְ נִיט אַייאֶרִי בְּרִידִיר צוּ בִּיוַוייזִין אַז זֵייא הָאבִּין אוּם רֶעכְט. אִין קְרִיסְטְלִיכִי לֶענְדִיר אִיז עֶס אַייךְ נִיט פֶערְוֶועהְרְט מוֹדה צוּ זַיין אוּן אַרוֹיס צוּ זָאגִין אַז אַזֶעלְכִי טעות זֶענִין שְׁלֶעכְט אוּן שֶׁעדְלִיךְ. אִיהר מֶעגְט דֶערְהֵייבִּין אַייאֶרִי שְׁטִים וִויא אַיין שׁוֹפר קֵייגִין דִיא פַאלְשִׁי כללים אוּן דִינִים פוּן דֶעם תַּלְמוּד. אִיהר מֶעגְט אַרוֹיס וַוארְפִין אַלִי דִיא שְׁטִיקִיר פוּן צְווִישִׁין אַייאֶרִי תפלות וָואס הֵייסִין יוֹא אִיהם פַאר גֶעטְלִיךְ הַאלְטִין אוּן זַיינִי דִינִים טְהוּן. אִיהר מֶעגְט צוּרוּק קֶעהְרִין צוּ דִיא רֵייד פוּן משה אוּן דִיא נְבִיאִים, אוּן קֵיינִיר וֶועט עֶס אַייךְ נִיט מִיט רֶעכְט פֶערְוֶועהְרִין.

Дозволено Цензурою. Варшава 4 (16) Января 1876 г.
Въ Типографіи А. Гипса. Королевская № 1064 D.

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר ט׳

מיר האבין גיזאגט אין דעם נומר ח׳ אז „דיא פרומי לייט פון דיא פעלקיר אין דער וועלט” זענין נאך דיא תורה שבעל פה נאך דיא וואס האבין אן גינומין דיא זיבין מצות פון דיא בני נח. מיר האבין גיזאגט אז עטליכי פון דיא גיזעץ וואס זענין גימאכט גיוואורין פאר זייערי אייגיני אויף פיהרונג, דהיינו וויא דאס וועגין גט, זענין פון אזו איין שטייגיר אז עס מעכט דער דורך צרות און פורעניות ארויס קומין צווישין דיא גוים, און אז אנדירי דינים פון בית דין זאבין קייגין זייא זענין זייער אום רעכט. אביר דיא וואס ווילין דיא תורה שבעל פה פערענטפירן מייגין דאך, אז זיא איז זייער פריינדליך קייגין אנדירי אמונה לייט פריינדליכיר פון דעם ברית הדשה, ווייל זיא זאגט אז „דיא פרומי לייט פון דיא פעלקיר אין דער וועלט האבין חלק עולם הבא” נון מעכטין מיר דאך גערין גיוואהר ווערין וויא גרוס אודיר וויא קליין דאס דאזיגי חלק עולם הבא וועט זיין. דאס מעכטין מיר גערין, מחמת דעם וואס דיא תורה שבעל פה הייסט מודיע זיין צוא איין גוי וואס וויל איין יוד ווערין, זיא זאגט אזו:

וכשם שמודיעין אותו עונשן של מצות כך מודיעין אותו שכרן של מצות. ומודיעין אותו שבעשית מצות אלו יזכה להיי העולם הבא. ושאין שום צדיק גמור אלא בעל החכמ׳ שעושה מצות אלו ויודען: ואומרין לו הוי יודע שהעולם הבא אינו צפון אלא לצדיקים והם ישראל. וזה שתראה ישראל בצער בעולם הזה טובה היא צפונה

להם

להם שאין יכולין לקבל רוב טובה בעולם הזה כאומות . שמא ירום לבם ויתעו ויפסידו שכר העולם הבא כענין שנאמר וישמן ישורון ויבעט: ואין הקדוש ברוך הוא מביא עליהן רוב פורעניות כדי שלא יאבדו אלא כל האומות כלין והן עומדין וגו'

„און אַזוֹ וויא מַאן אִיז אִיהם מודיע דִיא שְׁטְרָאף פוּן דִיא מצות אַזוֹ אִיז מַאן אִיהם מודיע דֶעם לוֹהן פוּן דִיא מצות , און מַאן אִיז אִיהם מודיע אַז דוּרְךְ דֶעם טְהוּן פוּן דִיא דָאזִיגֶע מצות וֶועט עֶר זוֹכֶה זַיין דָאס לֶעבֶּען פוּן עולם הבא , און אַז עֶס אִיז קֵיין גַאנְצֶער צַדִיק נִיט פַארְהַאנְדֶען נוּר דֶער מַאן פוּן חכמה וָואס טְהוּט דִיא דָאזִיגֶע מצות און וֵוייס זֵייא : און מַאן זָאגְט צוּ אִיהם , דוּא זָאלְסְט וִויסֶען אַז עולם הבא אִיז פַאר קֵיינֶעמְס וֶועגֶען נִיט בֶּיהַאלְטֶען נוּר פַאר דִיא צדיקים , און זֵייא זֶענֶען ישראל . און דָאס וָואס דוּ זֶעהְסְט ישראל אִין צַער אִין דֶער דָאזִיגֶער וֶועלְט , אֵיינֶע טוֹבָה אִיז דָאס בֶּיהַאלְטֶען פַאר זֵייאֶערְט וֶועגֶען , וָוארֶען זֵייא קֶענֶען נִיט מקבל זַיין פִיל גוּטֶס אִין דֶער דָאזִיגֶער וֶועלְט אַזוֹ וִויא דִיא פֶעלְקֶער , טָאמֶער וֶועט זִיךְ זֵייאֶער הַארְץ דֶער הֵייבֶּען און זֵייא וֶועלֶען זִיךְ פֶערְאִירְרֶען און וֶועלֶען שָׁאדֶען הָאבֶּען דֶעם לוֹהן פוּן עולם הבא , אַזוֹ וִויא עֶס אִיז גֶיזָאגְט גֶיוָוארֶען „אָבֶּער יְשׁוּרוּן אִיז פֶעט גֶיוָוארֶען און הָאט הִינְטֶען אוֹיס גֶישְׁלָאגֶען" : און הקדוש ב"ה בְּרֶענְגְט אוֹיף זֵייא פִיל פורעניות נִיט וֶועגֶען אַיין אַנְדֶערֶען טַעַם נוּר אַז זֵייא זָאלֶען נִיט פֶערְלוֹרֶען וֶוערֶען , נֵייאֶערְט אַלֶע פֶעלְקֶער וֶועלֶען צוּ גֶענְצְט וֶוערֶען , אָבֶּער זֵייא וֶועלֶען בֶּישְׁטֵיין" (הלכות איסורי ביאה פרק י"ד ג' ד' וה') .
אוּנְס וַוייזְט זִיךְ דִיא דָאזִיגֶע רֵייד זֵייער אוֹיס וִויא גַאנְץ פְּרָאסְטֶע סוֹתֵר צוּ זַיין יֶענִים כלל אַז "דִיא פְרוּמֶע לַייט פוּן דִיא פֶעלְקֶער אִין דֶער וֶועלְט הָאבֶּען חלק עולם הבא" . דָא שְׁטֵייט עֶס אוּם גֶיקֶעהְרְט אַז עולם הבא אִיז נוּר בֶּיהַאלְטֶען „פַאר דִיא צדיקים , און זֵייא זֶענֶען ישראל" , און אוֹיךְ אַז „אַלֶע פֶעלְקֶער וֶועלֶען צוּ גֶענְצְט וֶוערֶען" .
און דֶער דָאזִיגֶער שְׁמוּס גִיבְּט אפילו צוּ פֶערְשְׁטֵיין אַז דִיא פֶעלְקֶער קְרִיגֶען זֵייאֶער גוּטֶס אִין דֶער דָאזִיגֶער וֶועלְט , און הָאבֶּען קֵיינֶע צָרות נִיט , וַוייל זֵייא וֶועלֶען יֶענִים גוּטֶס נִיט הָאבֶּען וָואס אִיז בֶּיהַאלְטֶען פַאר דִיא צדיקים . וִויא פַּאסְטֶען נוּן דִיא דָאזִיגֶע צְוֵוייא שְׁטִיקֶער מִיט

אֵיינאַנְדיר · דיא דָאזִיגי קשיא קֶענִין מִיר נור אויף צְווייא אוֹפַנִים פֶערְעֶנְטְפִירן עֶנְטְווּיר צוּ זָאגִין אַז דָאס אִיז נִיט גַאנְץ אמת בַּייאִירְט בְּלוֹם שֵׁיינִי רֵייד אַז דִיא גוים זָאלִין זִיךְ גִישְׁווִינְדִיר מְגַיֵּיר זַיין, אוֹדִיר וֶוען דָאס זָאל יוֹא גַאנְץ אמת זַיין, צוּ זָאגִין, אַז „דִיא פְּרוּמִי לַייט פוּן דִיא פֶעלְקִיר" וֶועלִין הָאבִּין אֵיין פִיל קְלֵיינִיר חלק עולם הבא. עֶס זַייא וְויא עֶס זַייא מַאן מֶעג זָאגִין וִויא מַאן ווילל, אַזוֹ אִיז דֶער שְׁטֵייגִיר פוּן דִיא תורה שבעל פה נִיט לִיבְּלִיךְ אוּן גִידוּלְדִיג קֵייגִין מֶענְשִׁין פוּן אֵיינִי אַנְדִירִי אמונה, נָאךְ אִיהְרִי רֵייד נָאךְ אִיז גָאט אַיין נושא פנים אוּן גִיבְּט צוּ דִיא ישראל עולם הבא בְּלוֹם וַוייל זַייא זֶענִין ישראל, אוּן דִיא אַנְדִירִי פֶעלְקִיר צוּ גֶענְצְט עֶר וַוייל זַייא זֶענִין נִיט ישראל. דֶער ברית חדשה זָאגְט גַאנְץ עֶפִּים אַנְדִירְשְׁט וָואס פַּאסְט פִיל בֶּעסִיר פַאר דֶעם וָואס אִיז „דֶער רִיבְּטִיר פוּן דִיא גַאנְצִי עֶרְד. עֶס אִיז אמת עֶר זָאגְט „דֶער וָואס גְלֵייבְּט דֶער וֶועט זֶעלִיג וֶוערִין, אוּן דֶער וָואס גְלֵייבְּט נִיט וֶועט פֶער שוּלְדִיגְט וֶוערִין". אָבִּיר דָאס אִיז אֵיין כלל פַאר אַלִי מֶענְשִׁין גָאר אָן חילוק קֵיינִיר נִיט אוֹיס גִינוּמִין. „דֶער וָואס גְלֵייבְּט" פוּן וֶועלְכִין פָאלְק פוּן וֶועלְכִי מִשְׁפָּחָה אוֹדִיר פוּן וֶועלְכִין לשון עֶס אִיז, יוּד אוֹדִיר גוי, פוּן אֵייראָפָּא אוֹדִיר פוּן אַפְרִיקָא, „דֶער וֶועט זֶעלִיג וֶוערִין". „דֶער וָואס גְלֵייבְּט נִיט", עֶר מֶעג הֵייסִין יוּד אוֹדִיר קְרִיסְט, עֶר מֶעג זַיין אֵיין זוהן פוּן שם אוֹדִיר פוּן חם אוֹדִיר פוּן יפת, „וֶועט פֶערְשוּלְדִיגְט וֶוערִין", דֶער ברית חדשה זָאגְט נִיט אַז אוֹשֶׁר עולם הבא גִיהֶערְט נור צוּ אֵיינִים בִּיזוּנְדִירְן פָאלְק אוּן אַז אַלִי וָואס קוּמִין פוּן דֶעם דָאזִיגִין בִּיזוּנְדִירִין פָאלְק נִיט אַרוֹיס גִיהֶערִין נִיט דֶער צוּ, בַּייאִירְט עֶר זָאגְט גָאר אָן חִילוּק אֵיין כלל פַאר אַלִי מֶענְשִׁין. דִיא תורה שבעל פה זָאגְט

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא

„אַלִי ישראל הָאבִּין חלק עולם הבא" (אבות פרק א׳ א׳). דֶער בְּרִית חדשה זָאגְט „נִיט אִיטְלִיכִיר וָואס זָאגְט צוּ מִיר, הֶערר, הֶערר, וֶועט אַריין קוּמִין אִין קֵינִיגְרַייךְ פוּן הִימֶל, זוּנְדִירְן דֶער וָואס טְהוּט דֶעם ווילִין פוּן מַיין פָאטִיר אִין הִימֶל" (מתיא ז׳ פסוק כ״א). דִיא תורה שבעל פה זָאגְט „עולם הבא אִיז פַאר קֵיינִימְס וֶועגִין נִיט בִּיהַאלְטִין נור פַאר דִיא צַדִיקִים, אוּן זַייא

זענין ישראל״. דער ברית חדשה זאגט „גאט איז ניט קיין נושא
פנים: זונדירן אין איטליכים פאלק דער וואס פורכט זיך פאר
איהר, און טהוט גירעכטיגקייט, איז בייא איהם אן גינומין״
(גישיכטי פון דיא אפוסטילם יו״ד פסוק ל״ד ול״ה). נון לאז דער
פראסטיר שכל זאגין פון איטליכים יוד, אפילו פון דיא וואס
גלויבין אן דעם תלמוד, לאז ער אונס זאגין, וועלכיר פון דיא
דאזיגי צווייא כללים איז גירעכטיר, פריינדליכיר אונ פאסט שיינער
פאר דעם וואס איז דער גירעכטיר ריכטיר.

אביר דיא רייד זעלביר פון דעם שטיק וואס מיר האבין
אובין פון דיא תורה שבעל פה ארוים מזכיר גיוועזין זענין אזו
פאלש וויא דיא כללים וואס זאלין דער דורך גיהאלטין ווערין,
דיא רייד דאס וואס דו זעהסט ישראל אין צער אין דער דאזיגיר
וועלט, אייני טובה איז דאס ביהאלטין פאר זייארט ווענין ווארין
זייא קענין ניט מקבל זיין פיל גוטס אין דער דאזיגיר וועלט
אזו וויא דיא פעלקיר״, דיא דאזיגי רייד זענין פראסטי סותר
דיא תורה פון משה, וואס גיבט תמיד הבטחות פון פיל גוטס
צו ישראל אין דער דאזיגיר וועלט, ווען זייא וועלין גיהארכין.

והיה אם שמוע תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר לעשות את כל
מצותיו אשר אנכי מצוך היום ונתנך יהוה אלהיך עליון על כל
גויי הארץ: ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך כי תשמע בקול
יהוה אלהיך: ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה: ברוך פרי
בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך שגר אלפיך ועשתרות צאנך...
יתן יהוה את איביך הקמים עליך נגפים לפניך בדרך אחד יצאו אליך
ובשבעה דרכים ינוסו לפניך: יצו יהוה אתך את הברכה באסמיך
ובכל משלח ידך וברכך בארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך:

„און עס וועט זיין ווען דו וועסט פלייסיג הערין אין דיא שטים פון
יהוה דיין אלהים צו היטין צו טהון אלי זייני גיבאט וואס איך גיביט
דיר היינט, אזו וועט יהוה דיין אלהים דיך הוך מאכין איביר אלי
פעלקיר פון דיא ערד: און עס וועלין קומין איביר דיר אלי דיא דאזיגי
בענשונגין, און זייא וועלין דיך גרייכין, ווען דו וועסט הערין אין
דיא שטים פון יהוה דיין אלהים: גיבענשט וועסטו זיין אין דער
שטאט און גיבענשט וועסטו זיין אין דעם פעלד: גיבענשט וועט

זיין

זַיין דִיא פְּרוּכְט פוּן דַיין בּוֹיךְ אוּן דִיא פְּרוּכְט פוּן דַיינִים לַאנְד אוּן דִיא פְּרוּכְט פוּן דַיינִי בְּהֵמוֹת, דִיא אוֹים וֶוערְפוּנְג פוּן דַיינִי רִינְדֶער אוּן דִיא הֶירְדִין פוּן דַיינִי שָׁאף: . . . . יהוה וֶועט מַאכִין דַיינִי פַיינְד, וָואס אוֹיף שְׁטֵייאֶן קֵייגִין דִיר, גִיפְּלָאגְט צוּ פַאר דִיר. זֵייא וֶועלִין אַרוֹיס גֵייאֶן צוּ דִיר אוֹיף אֵיין וֶועג, אוּן אוֹיף זִיבִּין וֶועג וֶועלִין זֵייא עֶנְטְלוֹיפִין צוּ פַאר דִיר: יהוה וֶועט גִיבִּיטִין דִיא בֶּענְשׁוּנְג בַּייא דִיר אִין דַיינִי בִּיהֶעלְטְנִיש אוּן אִין אַלִי אוֹים שְׁטְרֶעקוּנְג פוּן דַיינִי הֶאנְד, אוּן עֶר וֶועט דִיךְ בֶּענְשִׁין אִין דֶעם לַאנְד וָואס יהוה דַיין אלהים גִיבְּט צוּ דִיר״: (דברים כ״ח פון פסוק א׳ ביס ד׳ און פסוק ז׳ וח׳). מֵילָא דָא אִיז יוֹא צוּ גִיזָאגְט פִּיל גוּטְס אִין דֶער דָאזִיגִיר וֶועלְט, וֶוען מַאן וֶועט גִיהָארְכִין, אוּן דִיא צָרוֹת וָואס זֶענִין גִיקוּמִין אוֹיף ישׂראל, זֶענִין נִיט גִיוֶועזִין מחמת זֵייעֶרִי פְּרוּמִיגְקֵייט נַייאֶרְט מחמת זֵייא הָאבִּין נִיט גִיהָארְכְט אִין דִיא שְׁטִים פוּן גָאט. אַזוֹ זָאגְט נוּן דִיא תּוֹרה שבעל פה אִין דֶעם דָאזִיגִין ענין פְּרָאסְטִי שקר. גָאט ב״ה הָאט נִיט צְווייא שְׁטֵייגִירְס צוּ טְהוּן מִיט דִיא פֶּעלְקִיר, נַייאֶרְט אֵיין אֵיינְצִיגִין שְׁטֵייגִיר. עֶר שְׁטֶעלְט אִיטְלִיכִים פָּאלְק אוֹיף אֵיינִי עֶהרְלִיכִי פְּרוּף, אוּן וֶוען זֵייא ווידיר שְׁפֶּענִיגִין אוּן ווִילְלִין דַיינִי שְׁטִים נִיט גִיהָארְכִין, אַזוֹ גִיסְט עֶר אוֹיף זֵייא אוֹים זַיין צָארְן. דָאס דֶערְהֵייבִּין אוּן וַואקְסִין אוּן דִיא פְּרוּף פוּן אֵיין פָּאלְק גֵייט נִיט אַזוֹ גִישְׁווִינְד נַייאֶרְט דוֹיאֶרְט אֵיינִי לֶענְגִירִי צֵייט פוּן דֶעם דֶערְהֵייבִּין אוּן דִיא פְּרוּף פוּן אֵיינְצִילְטִי מֶענְשִׁין. מַאן קָאן זָאגִין, דָאס לֶעבִּין פוּן אֵיין פָּאלְק דוֹיאֶרְט לֶענְגִיר פוּן דֶעם לֶעבִּין פוּן אֵיין מֶענְשׁ. עֶטְלִיכִי הוּנְדִירְט יָאהר דוֹיאֶרְט דִיא צֵייט פוּן אֵיין פָּאלְקְס פְּרוּף, אָבִּיר אַלִי מעשׂוֹת, דִיא הֵיילִיגִי אוּן דִיא וֶועלְטְלִיכִי, בִּישְׁטֶעטִיגִין דֶעם אמת פוּן דֶעם כּלל וָואס שְׁטֵייט אִין תנ״ך

צדקה תרומם גוי וחסד לאמים חטאת

„גִירֶעכְטִיגְקֵייט דֶערְהֵייבְּט אֵיין פָּאלְק, אָבִּיר זִינְד אִיז אֵיינִי שַׁאנְד פַאר פֶּעלְקִיר״ (משלי י״ד ל״ד). דֶער אֵיינְצִיגִיר חִילוּק וָואס גָאט מַאכְט צְווִישִׁין ישׂראל אוּן אַנְדִירִי פֶּעלְקִיר אִיז דֶער, אַז זֵייאֶר פָּאלְק בְּלַייבְּט אִין דֶער דָאזִיגִיר וֶועלְט פַארְהַאנְדִין. עֶר הָאט צוּ בְּרָאכִין אִין שְׁטוֹיב דִיא שְׁטַארְקִי קֶינִיגְרַייכִין פוּן אַשּׁוּר, בבל, גְרֶעקִין לַאנְד אוּן רוֹם, אָבִּיר עֶר דֶערְהַאלְט נָאךְ דִיא משפחה פוּן אברהם אוּן זֵייא

זענין וויא איין ביזונדיר פאלק נאך פארהאנדין, נאך דעם ברית נאך וואס ער האט מיט איהם כורת גיוועזין. און ווען זיי וועללין וויא איין פאלק בכלל חרטה האבין און צורוק קעהרין צו איהם, אזו וועט ער אוועק נעמין דיא רוהט פון זיין צארן און וועט זייא געבין דאס פילי גוטס אין דער דאזיגיר וועלט וואס ער האט צו גיזאגט דורך דעם מונד פון זיין קנעכט משה. אביר דיא דאזיגי הבטחה פון גוטס אין דער דאזיגיר וועלט וועט קיין יוד וואס בלייבט אין רשעות ניט גירעכט מאכין אין דעם משפט פאר דעם כסא הכבוד. דיא האפפנונגין וואס דיא תורה שבעל פה מאכט זייא זענין פאלש און ביטרוגיריש, און איינע לעסטירונג קייגין גאט, וואָרין נאך איהר גאך איז גאט אום גירעכט און טהון גוטס צו איינים איינציגין פאלק און שלעכטס צו אלי אנדירי פעלקיר אויף אייביג.

אביר איין ליב האביר פון דיא תורה שבעל פה מעכט דאך נאך איין תירוץ גיפינין קייגין דיא קלארי אום גידולדיקייט פון יענים שטיק וואס מיר האבין אובין מזכיר גיוועזין, און מעכט דווקא דרויף בישטיין אז דער תלמוד זאגט אז „דיא פרומי לייט פון דיא פעלקיר אין דער וועלט האבין חלק עולם הבא". דארום מוזין מיר נון ווייטיר חוקר ודורש זיין וואס פארי מיה דיא תורה שבעל פה לייט האבין זיך גיגעבין צו פערמעהרין דיא צאהל פון יעני פרומי לייט וואס וועלין חלק עולם הבא האבין. זייא גלויבין, וויא זייא זאגין אונס. אז איטליכיר וואס נעמט אן און האלט דיא זיבין מצות פון דיא בני נח וועט עולם הבא האבין, זייא גלויבין אז אלי אנדירי וועלין קיין חלק עולם הבא ניט האבין. האבין זייא זיך נון מיה גיגעבין דיא דאזיגי וויכטיגי זאך בּיקאנט צו מאכין צו דער וועלט. אודיר, ווען זייא האבין דאס ניט גיקאנט טהון אין גלות, האבין זייא דאס גיטאהן אין דיא טעג פון זייארי מאכט און ניוועלטיגונג. אודיר האבין זייא לכל הפחות גרינג גימאכט איטליכין אופן פאר אזעלכי גוים וואס מעכטין גיוואלט אב טרעטין פון עבודה זרה און אן נעמין דיא נייטיגי לערנונג. האבין זייא גיבאטין צו זייארי תלמידים אז זייא זאלין פארטיג זיין טאג און נאכט צו עפינין זייארי טהיר צו דעם ע"ז דינער וואס וויל תשובה טהון, און איהם צו צו נעמין און דער דורך מציל צו זיין פון אייביגי אום קומיניש. ניין, קיין איינציגים ניט פון דעם

אלים

אלים. זייא האבין גיבאטין אז אין איטליכי פונפציג יאהר זאל מאן נייין און פירציג יאהר לאנג אזעלכי בעלי תשובה ניט אן גענומין, און אז ווען זייא ווילין זיך ניט לאזין בישניידין און גאנץ תורת משה האלטין זאל מאן זייא לאזין אום קומין.

אי זה הוא גר תושב זה גוי שקבל עליו שלא יעבוד עכו"ם עם שאר המצות שנצטוו בני נח ולא מל ולא טבל הרי זה מקבלין אותו והוא מחסידי אומות העולם. ולמה נקרא שמו תושב לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל כמו שבארנו בהלכות עכו"ם: ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג

„וואס איז דאס איין גר תושב. דאס איז איין גוי וואס האט אויף זיך גינומין קיין ע"ז צו דינין, מיט דיא איבריגי מצות וואס דיא בני נח זענין גיבאטין גיווארין, אביר מאן האט איהם ניט בישניטין און ניט טובל גיוועזין. אזו איינים נעמט מאן צו, און ער איז פון דיא פרומי לייט פון דיא פעלקיר אין דער וועלט. און פאר וואס הייסט זיין נאמין ת ו ש ב ווייל עס איז אונס מותר איהם צו לאזין וואוהנין צווישין אונס אין ארץ ישראל, אזו וויא מיר האבין דערקלערט אין הלכות עכו"ם: אביר מאן נעמט ניט צו איין גר תושב, נור אין דער צייט ווען יובל ווערט גיהאלטין" (הלכות איסורי ביאה פרק י"ד ז' וח'). אין דיא אנדירי נייין און פירציג יאהר האבין דיא אום גליקליכי ע"ז דינירם גימעגט אום קומין ווען זייא האבין ניט גיוואללט יודין ווערין גאר אין גאנצין. נון איז דאס גיוועזין מענשין פריינדליך. איז דאס גיוועזין גידולדיגקייט קייגין אנדירי אמונה לייט. וואס פאר איין נוצין איז עס גיוועזין צו שמוסין פון דיא גוטיגקייט פון דעם דין פון תלמוד אין יעני נייין און פירציג יאהר. דער בעל התלמוד האט גיקאנט זאגין, מיר זענין מודה אז דיא פרומי לייט פון דיא פעלקיר קענין עולם הבא האבין; און איין גוי האט גיקאנט ענטפירן, גוט, איך וויל ווערין איינר פון דיא פרומי, איך פערלאנג עולם הבא צו האבין, נעמט מיך צו. דער תורה שבבעל פה גלייביגיר וואלט דרויף גיענטפירט, נייין, דו מוזט ווארטין ביס צו דעם יאהר פון יובל. דער גוי האט גיקאנט טענין, עס זענין נאך אכט און פירציג יאהר ביס אהין, דערוויל מוז איך שטארבין, ווארין איך בין שון אלט, און ווען

איך

איך שְׁטַארְב מוז איך אוּם קוּמֶען . דֶער תורה שבעל פה גְלַייבִּיגֶער הָאט דְרוּיף נוּר גֶעקָאנְט עֶנְטְפֶערְן , איך קָאן דִיר נִיט הֶעלְפֶען , חוץ וֶוען דוּ ווִילְלֶסְט דְרוּיף בִּשְׁטֶעהְן דִיך צוּ לָאזֶען בִּשְׁנַיידֶען אוּן אַיין יוּד צוּ וֶוערֶען . אָבֶּער וָואס וֶועט מַאן עֶרְשְׁט מֵיינֶען פוּן דֶעם מַהוּת פוּן דֶעם דָאזִיגֶען דִין וֶוען מִיר זָאגֶען נָאך דֶער צוּ אַז אִיבֶּער צְוַוייא טוֹיזֶענְד זִיבֶּען הוּנְדֶערְט יאהר אִיז קֵיין יובל נִיט גֶעוֶועזֶען , אוּן נָאך דֶעם נָאך אוֹיך קֵיין פְּרוּמֶער נִיט צְווִישֶׁען דִיא פֶעלְקֶער . דָאך דֶערְצֵייהלְט אוּנְס דִיא תורה שבעל פה אַזוֹ ,

משגלה שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה בטלו היובלות שנאמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה . בזמן שכל יושביה עליה. והוא שלא יהיו מעורבבין שבט בשבט אלא כולן יושבין כתקנן.

„פוּן דֶענְצוּמָאלְט אָן אַז דָאס שבט ראובן אוּן דָאס שבט גד אוּן דָאס הַאלְבֶּע שבט מנשה זֶענֶען גֶעפַאנְגֶען אַוֶועק גֶעפִיהרְט גֶעוָוארֶען הָאבֶּען דִיא יובלות אוֹיף גֶעהֶערְט , וָוארֶין עֶס אִיז גֶעזָאגְט גֶעוָוארֶען (ויקרא כ״ה יו״ד) ״אוּן אִיהר זָאלְט רוּפֶען בִּיפְרַייאוּנְג אִין דֶעם לַאנְד צוּ אַלִי זַיינֶע אַיין וואוּנֶער״ , דָאס הֵייסְט אִין דֶער צַייט וֶוען אַלִי זַיינֶע אַיין וואוּנֶער זֶענֶען דְרוּיף , אוּן אוֹיך וֶוען דִיא שבטים זֶענֶען נִיט מִיט אֵיינַאנְדֶער פֶערְמִישְׁט , נַייאֶערְט וֶוען אַלִי וואוּהנֶען נָאך זֵייאֶערֶע אוֹרְדְנוּנְג נָאך״ , (הלכות שמיטה פרק יו״ד ח׳) . דִיא דֶערְצֵייהלוּנְג פוּן דִיא דָאזִיגֶע גֶעפַאנְגֶענְשַׁאפְט גֶעפִינֶען מִיר אִין דִיא דָאזִיגֶע רֵייד ,

בימים ההם החל יהוה לקצות בישראל ויכם חזאל בכל גבול ישראל : מן הירדן מזרח השמש את כל ארץ הגלעד הגדי והראובני והמנשי

„אִין יֶענֶע טֶעג הָאט יהוה אָנְגֶעהוֹיבֶּען אָבְּצוּשְׁנַיידֶען אִין ישראל , אוּן חזאל הָאט זֵייא גֶעשְׁלָאגֶען אִין אַלִי גְרֶענִיצֶען פוּן ישראל : פוּן דֶעם ירדן אוּן אוֹיף מזרח זַייט , דָאס גַאנְצֶע לַאנְד פוּן גלעד , גד אוּן ראובן אוּן מנשה״ (מלכים ב׳ קפיטל יו״ד פסוק ל״ב ול״ג) . דָאס אִיז גֶעוֶועזֶען נָאך דֶעם גֶעוֶוייהנְלִיכֶען חשבון נָאך אוּם גֶעפֶעהר אַכְט הוּנְדֶערְט פִיר אוּן אַכְצִיג יָאהר פַאר דֶער צַייטְרֶעכְנוּנְג פוּן דִיא קְרִיסְטֶען . וֶוען מִיר רֶעכְנֶען דֶערצוּ נָאך צוּ טוֹיזֶענְד אַכְט הוּנְדֶערְט זֶעקְס אוּן דְרַייסִיג יָאהר , אַזוֹ הָאבֶּען מִיר צְוַוייא טוֹיזֶענְד זִיבֶּען הוּנְדֶערְט

צוואנציג יאהר זייט דער צייט אז איין יובל האט גיקאנט זיין, און נאך דעם נאך 2720 יאהר זייט דער צייט אז גוים זענין ביקעהרט גיווארין פון דיא טעות פון עבודה זרה צו דיא אמונה פון דיא בני נח. איז דאס נון עפים אנדירשט וויא איין פראסטי גישפעט פאר איטליכים וואס איז מיט דיא תורה שבעל פה ביקאנט אונס צו דערציילין אז דער תלמוד איז פריינדליך קייגין אנדירי אמונה לייט און זאגט "אז דיא פרומי לייט פון דיא פעלקיר אין דער וועלט וועלין עולם הבא האבין", ווען נאך דעם אייגינין ספר נאך זענין זיבין און צוואנציג הונדירט יאהר פאר בייא גיגאנגין זייט אזעלכי ביקעהרטי זענין צו גינומין גיווארין. מיר גלויבין אז דיא וואס זאגין דעם דאזיגין תירוץ זענין ניט ביקאנט מיט דיא כללים פון דעם דת וואס זייא נעמין זיך אונטיר איהם צו פערענטפירן. דער אמת איז אז וויא דיא מחברים פון דיא תורה שבעל פה האבין איינגיזעהין אז זייא קענין ניט אין גאנצין אב פסקינן עולם הבא פאר דיא פרומי לייט פון די אנדירי פעלקיר. אזו האבין זייא זיך פאר גינומין זייערי צאהל ניט צו פערמעהרין און דארום האבין זייא אבגימאכט אז מאן זאל אזעלכי ביקעהרטי מעגין צו נעמין נור אין צייטין וואס זענין שון לאנג פארבייא גיוועזין איידיר זייא זענין גיבוהרין גיווארין. אביר אין זייערי אייגיני צייטין האבין זייא קיינים ניט גיוואללט צו נעמין וואס האט ניט גיוואללט זיך לאזין בישניידין און דיא גאנצי תורה אויף זיך מקבל זיין. און פון דאגין זעהין מיר וויא גינויא דער ברית חדשה שטעללט פאר דעם מעמד פון דער זאך, ווען דיא קריסטליכי אמונה איז צוערשט אויס גיברייט גיווארין צווישין דיא גוים און גנעדיגי אייביגי הילף איז ביקאנט גימאכט גיווארין צו אלי וואס האבין גיגלויבט, און זייא זענין ניט יודישי גרים גיווארין. דיא תורה שבעל פה לייט האבין זיך דערקייגין איינגישפארט און גיטהאן וואס זייא האבין נור גיקאנט. "און אייניגי זענין אראב גיקומין פון יהודה און האבין גילעהרט דיא ברידיר, ווען איר וועט ניט בישניטין ווערין נאך דעם גיזעץ פון משה, אזו קענט איר ניט זעליג ווערין": און ווידיר "דא זענין אויף גישטאנין אייניגי פון דער כיתה פון דיא פרושים וואס האבין גיגלייבט, און האבין גיזאגט, אז מאן מוז זייא בישניידין און גיביטין צו האלטין דאס גיזעץ פון משה" (גישיכטי פון דיא אפוסטילס ט"ו פסוק א' וה'). עס איז ניט גיוועזין

דאס.

דָאס יָאהר פון יובל, און דַארום אִיז דָאס אָב טְרֶעטִין פון עבודה זרה נִיט גִינוּג גִיוֶועזִין אִין דִיא אוֹיגֶין פון דִיא דָאזִיגִי תּורה שבעל פה לַייט וָואס הָאבִּין גִיגְלוֹיבְּט אַז אִין אֵיינִי זָאלְכִי צַייט אִיז קֵיינִי זֶעלִיגְקֵייט (אושר עולם הבא) נִיט פַארְהַאנְדִין גִיוֶועזִין חוּץ פַאר דִיא וָואס הַאלְטִין דִיא גַאנְצִי תּורה. אָבִּיר וִויא אִיז עֶס אִיצוּנְד. וֶוען אַיין גוֹי מֶעכְט אִיצוּנְד פֶערְלַאנְגֶין צוּ וֶוערִין אֵיינִיר פון דִיא פְּרוּמִי לַייט פון דִיא פֶעלְקִיר, וָואלְטִין דִיא יוּדִין אִיהם גִיקָאנְט צוּ נֶעמִין. נָאךְ יֶענִי כללים אוֹבִין גִיוִוים נִיט. דִיא שבטים זֶענִין אַלִי צוּ שְׁפְּרֵייט און צוּ זַאמְמִין פֶערְמִישְׁט, דָאס לַאנְד הָאט נִיט צוּרוּק „אַלִי זַיינִי אַיינְוואוֹנִיר". עֶס קָאן קֵיין יובל נִיט זַיין, און אִיבִּיר דֶעם דִיא וָואס ווילְלִין צוּ זֶעלִיגְקֵייט קוּמִין מוּזִין נָאךְ דִיא תּורה שבעל פה נָאךְ יוּדִין וֶוערִין אוֹדִיר זִיךְ דְרוּף פֶערְלָאזִין אוֹב זֵייא וֶועלִין אפשר דֶערְלֶעבִּין אֵיין יָאהר פון יובל. אָבִּיר מִיר הָאבִּין נִיט נֵייטִיג דָאס צוּ דְרִינְגֶין פון דִיא כללים אַרוֹיס. דִיא זַאךְ שְׁטֵייט בפירוש אַרוֹיס אִין דֶער תּורה שבעל פה. נָאךְ דֶעם שְׁמוּס וָואס מִיר הָאבִּין אוֹבִין מזכיר גִיוֶועזִין וָואס זָאגְט וֶוער דִיא פְּרוּמִי לַייט פון דִיא פֶעלְקִיר אִין דֶער וֶועלְט זֶענִין, און אַז דָאס יָאהר פון יובל אִיז דִיא אֵיינְצִיגִי צַייט צוּ צוּ נֶעמִין, שְׁטֵייט ווַייטִיר

אבל בזמן הזה אפילו קבל עליו כל התורה כולה חוץ מדקדוק אחד אין מקבלין אותו:

„אָבִּיר אִין דֶער אִיצוּנְדִיגִיר צַייט" אפילו וֶוען עֶר הָאט אוֹיף זִיךְ מקבל גִיוֶועזִין דִיא גַאנְצִי תּורה חוּץ אֵיין אֵיינְצִיגִין דקדוק נֶעמְט מַאן אִיהם נִיט צוּ". מִילָא וָואס וֶוערְט נון פון דִיא גִירוּהמְטִי גִידוּלְדִיגְקֵייט פון דֶעם תלמוד אִין אמונה זַאכִין. עֶר זָאגְט אַז "דִיא פְּרוּמִי לַייט פון דִיא פֶעלְקִיר אִין דֶער וֶועלְט הָאבִּין חלק עולם הבא". אָבִּיר עֶר זָאגְט, עֶרְשְׁטִינְס, אַז אַזֶעלְכִי בְּיקֶעהרְטִי קֶענִין נוּר אֵיין מָאל אִין פוּנְפְצִיג יָאהר צוּ גִינוּמִין וֶוערִין. עֶר זָאגְט, צְוֵייטִינְס, אַז אפילו דִיא דָאזִיגִי וֵויינִיגִי גִילֶעגִינְהַייטִין זֶענִין שׁוֹן זַייט צְוֵייא טוֹיזִינְד זִיבִּין הוּנְדִירְט יָאהר נִיט גִיוֶועזִין: און צוּם סוף הֵייסְט עֶר דִיא יוּדִין אִין דֶער אִיצוּנְדִיגִיר צַייט אוֹיסְדְרִיקְלִיךְ אַז זֵייא זָאלִין דִיא גוֹיִם נִיט גֶעבִּין אֵיין סְפָּאסִיב צוּ עולם הבא צוּ קוּמִין חוּץ וֶוען זֵייא וֶועלִין אוֹיף זִיךְ מקבל זַיין דִיא גַאנְצִי תּורה. וָואס נוּצְט עֶס נון צוּ

שמוסין

שְׁמוּסִין פון דיא פְּרוּמִי לַייט פון דיא פֶּעלְקִיר אִין דֶער וֶועלְט, אודיר צו זָאגִין אַז לַייט פון אַנְדִירִי אמונות קֶענִין חלק עולם הבא הָאבִּין. נָאךְ דֶעם תלמוד נָאךְ זֶענִין נִיט פַארְהַאנְדִין קֵיינִי פְּרוּמִי לַייט פון דיא פֶּעלְקִיר נור הוץ דיא אפשר וָואס קוּמִין אַרוֹיס פון אַזֶעלְכִי וָואס זֶענִין פַאר צְוֵוייא טויזִינְד זִיבִּין הונְדִירְט יָאהר צו גִינוּמִין גִיוָוארִין אָבִּיר אַלִי מעשות וָואס מִיר הָאבִּין בִּים אִיצוּנְד גִילֵיינְט שְׁוַוייגִין גָאר שְׁטִילל אִין דֶער דָאזִיגִיר זַאךְ. מִיר וִויססִין נִיט פון אֵיינִי אֵיינְצִיגִי קְהִילָה פון בני נח אִין דֶער גַאנְצִיר וֶועלְט. דיא פֶּעלְקִיר וָואס דיא קְרִיסְטִין קוּמִין פון זַייא אַרוֹיס זֶענִין נִיט אִין דֶעם יָאהר פון יובל צו גִינוּמִין גִיוָוארִין. זַייא זֶענִין גִיוֶועזִין עבודה זרה דִינִירְס און זֶענִין צו גִינוּמִין גִיוָוארִין קֵייגִין דֶעם רצון פון דיא תּורה שבעל פה לַייט. דְהַיינוּ דיא בְּרִיטֶען און זַאקְסֶען זֶענִין בִּיקֶעהרְט גִיוָוארִין צו דיא קְרִיסְטְלִיכִי אמונה לַאנְג נָאךְ דֶעם חורבן פון בית שני, דָאס אִיז, אִין אֵיינִי צַייט וֶוען דיא פְּרוּמִי לַייט צְוִוישִׁין דיא פֶּעלְקִיר הָאבִּין נָאךְ דֶעם תלמוד נָאךְ נִיט גִיטָארְט פֶּערְמֶעהרְט וֶוערִין. אויךְ זֶענִין זַייא נִיט צו גִינוּמִין גִיוָוארִין אִין דֶעם דֶערְבַּייא זַיין פון דְרַייא גִילֶערְנְטִי יודִין אַזוֹ וִויא דיא תּורה שבעל פה ווִילל עֶס הָאבִּין.

וצריך לקבל עליו בפני שלשה חברים

„און עֶר מוז (דיא זִיבִּין מצות) אויף זִיךְ מקבל זַיין אִין דֶעם דֶער בַּייא זַיין פון דְרַייא למדנים" (הלכות מלכים פרק ח׳ יו״ד). מֵילָא נָאךְ דיא תורה שבעל פה נָאךְ זֶענִין אִיצוּנְד נִיט פַאר הַאנְדִין אַזֶעלְכִי לַייט וִויא „דיא פְּרוּמִי לַייט פון דיא פֶּעלְקִיר אִין דֶער וֶועלְט". דַארום אִיז עֶס אוּמְזוּנְסְט צו שְׁמוּסִין פון דיא גוּטִיגְקֵייט וִויא מַאן זָאל זִיךְ קֵייגִין זַייא אויף פִיהרִין, וֶוען זַייא וָואלְטִין פַארְהַאנְדִין גִיוֶועזִין. מֵילָא דָאס אֵיינְצִיגִי וָואס הָאט זִיךְ יוא עֶפִּיס גִידַאכְט אַיין בִּיוַוייז צו זַיין פון דיא גוּטִיגְקֵייט פון דֶעם תלמוד פֶּערְשְׁווִינְדִיט פַאר אוּנְזֶרִי אויגִין, עֶס אִיז אַיין גָאר גִישְׁט. דיא וָואס הָאבִּין זִיךְ גִיוָואלְט אָן הַאפִּין אָן דיא דָאזִיגִי פַאלְשִׁי ראיה פון לִיבְּשַׁאפְט הָאבִּין עֶס אָן ספק עֶהרְלִיךְ גִימֵיינְט. זַייא הָאבִּין גִימֵיינְט אַז דיא תורה שבעל פה אִיז נִיט שְׁלֶעכְט. מַאן הָאט זַייא גִיזָאגְט אַז זִיא אִיז לִיבְּלִיךְ און מֶענְשִׁין פְּרַיינְדְלִיךְ, און

דַארום זֶענֶען זֵייא אֵיידִיל גִיקוּמֶען זִיא צוּא פֶערְעֶנְטְפִירֶן אוּן צוּא וֶועהרֶין . וֶוען זֵייא וָואלְטֶין גִיוואוּסְט באמת אִיהרֶי כללים און דינים , אַזוֹ וָואלְטֶין זֵייא מוֹדֶה גִיוֶועזֶין אַז זֵייא זֶענֶען מִיאוּס . אַיין פַאלְשׁ אַייגְרֶעדִינִישׁ אִיז דֶער טַעַם גִיוֶועזֶין פוּן זֵייאֶערֶי פֶערְעֶנְטְפִירוּנְג . אָבִּיר נוּן הָאבִּין מִיר דִיא זַאךְ אוּים גִיוִויזֶין אַזוֹ וִויא זִיא אִיז נָאךְ דֶעם אמת נָאךְ , אוּן מִיר הָאבִּין זֵייא דֶערְבַּייא אָן גִיוִויזֶין פרק און סעיף וואו זֵייא קֶענֶין עֶס גִיפִינֶין אוּן זִיךְ זֶעלְבִּיר אוּים ווַייזֶין ; מִיר פָאדִירֶן זֵייא נוּן אוֹיף אַזוֹ צוּ טְהוּן . אוּן דֶער נָאךְ , וֶוען זֵייא הָאבִּין יוֹא פַיינְד אום גִידוּלְדִיקַייט קֵייגִין אַנְדִירֶי אמונות , לָאזֶין זֵייא אַזוֹ וִויא מִיר בפרהסיא אַרוֹיס זָאגִין אַז דָאס אִיז נִיט גוּט הָאטְשִׁי עֶס גִיפִינְט זִיךְ אִין דֶעם דַת וָואס זֵייא הָאבִּין בִּים אִיצוּנְד גִיגְלוֹיבְּט אַז עֶר אִיז פוּן גָאט וִויא אַנְדִירֶי הָאבִּין עֶס זֵייא אַיינְגִירֶעט . דֶערְבַּייא ווִילְלֶין מִיר אוֹיךְ פוּן זֵייא עֶרִינְצְט פֶערְלַאנְגֶין אַז זֵייא זָאלֶין פֶערְגְלַייכֶין דֶעם דָאזִיגֶין דַת וָואס אִיז שׁוֹן מֶעהר וִויא טוֹיזֶנְד זִיבֶּין הוּנְדִירְט יָאהר גִיוֶועזֶין דִיא אמונה פוּן דֶעם גְרֶעסְטֶין טְהֵייל פוּן דִיא יוֹדִין , מִיט דֶעם דַת וָואס מִיר גִיפִינֶין אִין דֶעם ברית חדשה , אוּן זֵייא זָאלֶין מוֹדֶה זַיין וֶועלְכִיר עֶס פַאסְט מן הסתם בֶּעסִיר צוּ זַיין פוּן גָאט ב"ה וִויא עֶר הָאט זִיךְ מגלה גִיוֶועזֶין אִין דֶער תורה און דִיא נביאים , אוּן פוּן וֶועלְכִים דַת קוּמְט מֶעהר גוּטְס אַרוֹיס פַאר דִיא וֶועלְט . דִיא תורה שבעל פה זָאגְט אַז גָאט הָאט גִיבָּאטֶין אַז דִיא עבודה זרה דִינִירְס זָאלֶין צְווֵייא טוֹיזֶנְד זִיבֶּין הוּנְדִירְט יַאהר בְּלַייבֶּין אָן אַיין סְפָּאסִיב אמונת אמת צוּ דֶערְקֶענֶין אוּן אַז וֶוען דִיא גְלִיקְלִיכֶי צַייט פוּן ישראל וֶועט קוּמֶין זָאלֶין דִיא פֶעלְקִיר מִיט גִיוַואלְט גִיצְוואוּנְגֶין וֶוערֶין זִיךְ צוּ בִּיקֶעהרֶין , אוּן אַז אפילו דֶענְצוּמָאלְט וֶועלֶין זֵייא נִיט פַאר בְּרִידִיר גִיהַאלְטֶין וֶוערֶין בַּייאִירְט זֵייא וֶועלֶין נוּר זַיין גרי תושב . דִיא תורה שבעל פה זֶעהט נִיט אוֹיף דִיא הָאפְפְנוּנְג אַז אַלֶי קִינְדִיר פוּן אדם זָאלֶין אַמָאל ווִידִיר פֶערְאֵיינִיגְט וֶוערֶין צוּ זַיין אֵיינֶי אֵיינְצִיגֶי גְלִיקְלִיכֶי משפחה . דֶער ברית חדשה הָאט דֶער קֵייגִין גִיבָּאטֶין זַיינֶי תלמידים אַז זֵייא זָאלִין „צוּ אִיטְלִיכִים בִּישֶׁעפִּינִישׁ" פֶערְשַׁאפְּפִין דִיא סְפָּאסִיבִּים דֶעם אמת צוּא דֶער קֶענֶין . צוּ אוּנְס גוֹים וָואס מִיר זֶענֶין אַמָאל גִיהַאלְטֶין גִיוָוארֶין פַאר אָרִימֶי אַוֶועק גִישְׁטוֹסִינֶי שְׁמוּסְט עֶר מִיט דִיא רֵייד

פון

פוּן לִיבְּשַׁאפְט אוּן זָאגְט „דַארוּם זֶענְט אִיר נִיט מֶעהר פְּרֶעמְדִי אוּן גרים, זוּנְדֶערְן שְׁטָאט לַייט מִיט דִיא הֵיילִיגִי, אוּן פוּן דֶעם הויז גִיזִינְד פוּן גָאט" (עפעזור ב׳ י״ט). עֶר נֶעמְט אַייךְ קֵיין שום זַאךְ נִיט אַוֶועק. עֶר בִּישְׁטֶעטִיגְט אַז גָאט הָאט אַייךְ בּוֹחֵר גִיוֶועזִין צוּ זַיין עם סגולה (פָאלְק פוּן אֵייגִינְטְהוּם); אָבִּיר עֶר עֶנְטְפְּלֶעקְט דֶעם גְרוֹסִין אוּן פַּאר אוּנְס זֵייר טְרֵייסְטְלִיכִין אמת „אַז דִיא גוֹים זָאלִין הָאבִּין אַיין חלק ירושה אוּן זָאלִין גִיהֶערִין צוּ דֶעם זֶעלְבִּיגִין לַייבּ", אוּן עֶר זָאגְט צוּ אַז עֶס וֶועט קוּמִין דִיא גְלִיקְלִיכִי צַייט וֶוען עֶס וֶועט זַיין אֵיינִי אֵיינְצִיגִי הִירְד אוּן אַיין אֵיינְצִיגִיר פַּאסְטִיךְ. עֶר זָאגְט באמת אַז מִיר זָאלִין נִיט פֶערְגֶעסְסִין וָואס מִיר זֶענִין אַמָאל גִיוֶועזִין „פְרֶעמְד צוּם בִּירְגֶערְשַׁאפְט פוּן ישראל, אוּן גרים צוּם ברית פוּן דֶער הבטחה אוּן אִיר הָאט קֵיין הָאפְּפְנוּנְג נִיט גִיהַאט אוּן זֶענְט גִיוֶועזִין אָן גָאט אִין דֶער וֶועלְט" (עפעזער ב׳ י״ב). עֶר דֶער מָאנְט אוּנְס אַז דֶער אֵייהל בּוֹים אִיז פוּן דִיא יוּדִין אוּן אַז אִיהר זֶענְט דִיא נַאטִירְלִיכִי צְוַוייגִין, אוּן עֶר וָוארִינְט אוּנְס פַּאר אַלִי גאוה (רומיים י״א ט״ז בּיס כ״ד). אוּן מִיר ווִילְלִין גִידֶענְקִין דִיא דָאזִיגִי וָוארִינוּנְגִין אוּן מִיט דַאנְק מוֹדֶה זַיין אַז אַלִים וָואס מִיר הָאבִּין גִיקְרִיגִין אִיז פוּן דֶעם יוּדִישִׁין פָאלְק אַרוֹיס גִיקוּמִין. מִיר פֶערְלַאנְגִין נִיט אַז אִיהר זָאלְט פֶערְגְלַייכִין דִיא תורה שבעל פה מִיט דעות אודיר דתות אוֹדִיר המצאות פוּן גוים, נַייאִירְט מִיט לֶערְנוּנְגִין וָואס זֶענִין זֶעלְבִּיר אִין גַאנְצִין פוּן יוּדִין אַרוֹיס גִיקוּמִין. דִיא קְרִיסְטְלִיכִי אמונה הָאט גְרוֹסִי אוּן הֶערְלִיכִי פֶערְעֶנְדִירוּנְגִין אִין דֶער וֶועלְט גוֹרֵם גִיוֶועזִין, אָבִּיר מִיר נֶעמִין נִיט אַוֶועק דֶעם כבוד פַּאר אוּנְס זֶעלְבִּיר, מִיר גֶעבִּין אִיהם צוּ גָאט וָואס פוּן אִיהם קוּמְט אַרוֹיס אַלִים גוּטְס, אוּן אוּנְטִיר אִיהם, צוּ דֶעם פָאלְק ישראל. אַזוֹ פֶערְלַאנְגִין מִיר נוּן אַז אִיהר זָאלְט פֶערְגְלַייכִין דִיא דָאזִיגִי צְוֵוייא אמונות וָואס זֶענִין פוּן יוּדִין אַרוֹיס גִיקוּמִין, דִיא תורה שבעל פה וָואס הָאט צוּ דִיא גוֹים קֵיין גוּטְס נִיט גִיטָהאן, אוּן דִיא קְרִיסְטְלִיכִי אמונה וָואס הָאט אִין דֶער וֶועלְט אוֹיס גִיבְּרֵייט דִיא דֶערְקֶענְטְנִישׁ פוּן דֶעם אֵיינִין וַואהרְהַאפְטִיגִין גָאט, וָואס הָאט פֶערְבְּרֵייט דִיא שְׁרִיפְטִין פוּן משֶׁה אוּן דִיא נביאים אוּן וָואס הָאט גְרוֹס גִימַאכְט דִיא גְלִיקְלִיכְקַייט פוּן אַיין גְרוֹסִין טְהֵייל פוּן דִיא מֶענְשִׁין. צוּ דִיא פֶערְגְלַייכוּנְג מוּז מַאן צַייט

האבין

הָאבּין , און דָאס גיהֶערְט גִיטָהאָן צוּ וֶוערִין מִיט רוּהִיגְקֵייט און מִיט עֶרִינְצְט . אָבִּיר מִיר מֵיינִין אַז אפילו וֶוען אִיהר בִּימִיהט אַייךְ נִיט דִיא דָאזִיגִי פֶּערְגְלַייכוּנְג אוים צוּ פִיהְרִין אַזוֹ מוּזְט אִיהר דָאךְ מוֹדֶה, זַיין · אַז דִיא כללים און דינים פון דִיא תורה שבעל פה וָואס מִיר שְׁמוּסִין דָא פון זַייא זֶעגִין קֵייגִין דִיא תורה פון משֶׁה ; און עֶס אִיז אִיבִּיר דֶעם אַיין גִירֶעכְטִיר און שְׁטַארְקִיר חִיוּב בִּישְׁטִימְט און בפרהסיא אַרוֹיס צוּ זָאגִין אַז דִיא צוּא זֶעצוּנְגִין זֶענִין שְׁלֶעכְט וָואס דִיא חכמי התלמוד הָאבִּין צוּא אִיהר גִימַאכְט .

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר י׳

עס זענין פערשידיני סימנים פארהאנדין וואס מאן קאן דורך זייא דערקענין איינִי אמונה וואס מענשין האבין זיא אוים גיטראכט. זיא איז תמיד אום גידולדיג און פיינשאפטליך קייגין לייט פון אנדירי אמונות, זיא הייסט נארישי זאכין גלויבין, און זיא הייסט אזו פילי קליינינקייטין האלטין אז זיא מוז דערצו פילי ספרים האבין. זיא זאגט אז גאט ב״ה האט נור ווייניג מענשין ליב, זיא האלט אויסינווייניגי מנהגים פאר גרעסיר וויא דיא פרומיגקייט פון דעם הארץ, און מאכט אזו פילי כללים און דינים אז עס איז נור פאר למדנים מיגליך זייא אלי צו וויסין. איטליכיר פון דיא דאזיגי סימנים מעגט שון ביווייזין אז אזו איין דת איז ניט אמונת אמת. למשל, וועז זיא מאכט פילי דינים און נאך מיט חריפות און מיט ערמה אז עס איז אום מיגליך אז דער פראקטיר עולם זאל זייא אלי קענין, אזו איז עס קלאר אז דיא למדנים האבין זיא אוים גיטראכט וואס האבין נור אן זיך זעלביר גידאכט און וואס האבין צו דיא פראסטי לייט ניט דאס ליבליכי גיפיהל און פריינדליבקייט וואס דער בישעפפיר האט. זייני אמונה מוז זיין פאר אלי, פאר דיא ארימי אזו גוט וויא פאר דיא רייכי, און פאר דיא פראסטאקים אזו גוט וויא פאר דיא קלוגי פון דיא דאזיגי וועלט. מיר פורכטין אז דיא תורה שבעל פה פון דיא רבנים וועט קייני איינציגי פון דיא דאזיגי פרובין ניט קענין בישטיין, זיא איז אויף אלי אופנים איינִי אמונה פאר דיא למדנים, און פאר דיא למדנים אלליין. עס איז קוים איין איינציגים פון איהרי גיבאט פארהאנדין וואס איז ניט פערוויקילט מיט חילוקים און פירושים אזו אז נור דיא למדנים אלליין קענין דעם רעכטין פשט דערפון ארוים קריגין. נעמט, למשל, איינס

פון

פון דיא עֶרְשְׁטִי און גְיִוויינְהלִיכְסְטִי גִיבָּאט וָואס אַיין גמרא גְלֵייבִּיגִיר יוּד מוּז אַלִי טָאג טְהוּן, אִיךְ מֵיין נטילת ידים, דִיא הֶענְד וַואשִׁין. דָאס גִיבָּאט בַּאכְט זִיךְ גַאנְץ פשוט צוּ זַיין. עֶס הֵייסְט

ירחץ ידיו ויברך על נטילת ידים

„עֶר זָאל וַואשִׁין זַיינִי הֶענְד און זָאל זָאגִין דִיא ברכה על נטילת ידים" (אורח חיים סימן ד' סעיף א'). אָבִּיר אוֹיס דֶעם דָאזִיגִין קוּרְצִין גִיבָּאט קוּמִין אַרוֹיס משונה פִּילִי חילוקים וָואס וַוייזִין וִויא אַזוֹ מַאן אִיז דֶעם דָאזִיגִין דִין עֶרְשְׁט רֶעכְט מקיים, אַנְדִירְשְׁט נִיט.

כל הנוטל ידיו צריך להזהר בארבעה דברים. במים עצמן שלא יהיו פסולין לנטילת ידים ובשיעור שיהיה בהן רביעית לכל שתי ידים. ובכלי שיהיו המים שנוטלין בהן בכלי. ובנוטל שיהיו המים באין מכח נותן:

„אִיטְלִיכִיר וָואס וַואשְׁט זַיינִי הֶענְד מוּז אוֹיף פִיר זַאכִין אַכְטוּנְג גֶעבִּין, (עֶרְשְׁטִינְס) אוֹיף דֶעם וַואסִיר זֶעלְבִּיר, אַז עֶס זָאל נִיט פסול זַיין צוּ דִיא הֶענְד וַואשִׁין און, (צְווייטִינְס) אוֹיף דִיא מָאס, אַז עֶס זָאל דְרִינִין זַיין אַיין קְוַואטִירִיל פַאר אַלִי צְווייא הֶענְד, און (דְרִיטִינְס) אוֹיף דֶעם גִיפֶעס, אַז דָאס וַואסִיר וָואס מַאן וַואשְׁט דֶער מִיט זָאל זַיין אִין אַיין גִיפֶעס, און (פִירְטִינְס) אוֹיף דֶעם וָואס וַואשְׁט, אַז דָאס וַואסִיר זָאל קוּמִין מִיט קְרַאפְט פוּן דֶעם וָואס גִיסְט" (הלכות ברכות פרק ו' ז'). אִיטְלִיכִי פוּן דִיא דָאזִיגִי פִיר זַאכִין פַאר זִיךְ בִּיזוּנְדִיר מוּז ווִידִיר בַּייאִי סייגים און פירושים הָאבִּין, דהיינו עֶס זֶענִין ווִידִיר פַארְהַאנְדִין פִיר זַאכִין וָואס מַאכִין דָאס וַואסִיר פסול צוּ הֶענְד וַואשִׁין, אֵיינִי פוּן דִיא דָאזִיגִי פִיר אִיז, ווָען מַאן הָאט דֶער מִיט אֵיינִי מלאכה גִיטָאהן; דָאס דָאזִיגִי אֵיינִי הָאט ווִידִיר בַּייאִי פירושים נֵייטִיג ווֶעגִין דֶעם וָואס אִיז יוֹא און וָואס אִיז נִיט אֵיינִי מְלָאכָה. דֶער נָאךְ קוּמִין דִיא הלכות ווִיא ווַייט מַאן מוּז דִיא הֶענְד וַואשִׁין, ווִיא מַאן מוּז דֶערְבַּייא דִיא הֶענְד הַאלְטִין, אוֹב מַאן זָאל זֵייא הַאלְטִין אַרוֹיף אוֹדִיר אַרָאבּ, ווִיא מַאן מוּז זֵייא אָבּ ווִישִׁין. גַאנְץ גִינוֹיא און בִּישְׁטִימְט צוּ ווִיסִין אַלִי דִיא דָאזִיגִי פוּנְקְטִין צוּ הַאלְטִין, דָאס קֶענִין נוּר דִיא לְמדנים. און בַּייא אַלִי דִיא פְלַייסִיגְקֵייט וָואס דִיא דָאזִיגִי זַאכִין

פערלאנגין

פֶערלַאנְגִין קָאן אַיין יוד צום סוף נָאךְ צו קורץ קוּמִין און דֶעם דִין נִיט אַזוֹ מקיים זַיין וִויא דִיא תורה שבעל פה וִוילל עֶס הָאבִּין, וָוארין עֶס אִיז דֶערְצוּ נָאךְ אֵיין אַנְדִירִיר תנאי פַארְהַאנְדִין וָואס בְּרֶענְגְט מִיט זִיךְ אֵיינִי אַנְדִירִי קוּפּה לוּמְדִישִׁי צוּזֶעצוּנְגִין, און וֶוען מַאן הַאלְט זַייא נִיט אַזוֹ גִילְט דָאס וַואשִׁין נִישְׁט.

כל החוצץ בטבילה חוצץ בידים וכו׳

„אַלִים וָואס אִיז אַיין אָבְּהַאלְטִינִיש אִין דֶער טְבִילָה אִיז אַיין אָבְּהַאלְטִינִיש בַּייא דִיא הֶענְד וַואשִׁין״ וכו׳ (הלכות מקוואות פרק י״א ב׳). און דָאס פִיהְרְט וִוידִיר צוּ אֵיינִי נַייאִי שאלה, וֶועלְכִי זַאכִין זֶענִין דָאס אַיין אָבְּהַאלְטִינִיש.

אלו חוצצין באדם. לפלוף שחוץ לעין. וגלד שחוץ למכה. והדם יבש שעל גבי המכה. והרטייה שעליה. וגלדי צואה שעל בשרו. ובצק או טיט שתחת הצפורן. והמלמולין שעל הגוף וטיט היון. וטיט היוצרים וכו׳

„דִיא דָאזִיגִי זֶענִין דִיא אַבְּהֶעלְטִינִים בַּייא מֶענְשִׁין, דִיא רָאפֶּע וָואס אִיז אוֹיסִינְוֶוינִיג בַּייא דֶעם אוֹיג, און דִיא הַארְטִי הוֹיט וָואס אִיז אוֹיסִינְוֶוינִיג בַּייא אֵיינִי וואוּנְד, און דָאס פֶערְטְרוּקִינְטִי בְּלוּט וָואס אִיז אוֹיף דִיא וואוּנְד, און דָאס פְּלַאסְטִיר וָואס אִיז אוֹיף אִיהר, און פֶערְטְרוּקִינְט דְרֶעק וָואס אִיז אוֹיף דֶער הוֹיט, און דָאס קֶעהְרִיכְטְס אוֹדִיר דִיא בְּלָאטֶע וָואס אִיז אוּנְטִיר דֶעם נָאגִיל, און בְּלָאטִיוַואטֶע שְׁטִיקְלִיךְ וָואס זֶענִין אוֹיף דֶעם גוּף, און לֵיימִיגִי בְּלָאטֶע, און דֶער לֵיים פוּן דִיא טֶעפְּפִירְס״ וכו׳ (דָארְטִין פרק ב׳ א׳). אִיבִּיר אִיטְלִיכִים פוּן דִיא דָאזִיגִי אַבְּהֶעלְטִינִישׁ קֶענִין וִוידִיר נַייאִי שאלות אוּן ספיקות אַרוֹיס קוּמִין וָואס זֶענִין בִּישַׁיימְפִּירְלִיךְ פַאר אַיין פְּרָאקְטַאק צוּ פִיל אַז עֶר זָאל זַייא אַלִי וִויסִין, און וֶוען עֶר וִוילל אַלִים טְהוּן מִיט גִיוִויסְסִין גַאנְץ גִינוֹיא, אַזוֹ מוּזִין זַייא אִיהם טְרַייבִּין צוּם רבי אַז עֶר זָאל דִיא שאלות פַּסְקִינִין. דָאס אִיז נוּן אֵיינִי פוּן דִיא עֶרְשְׁטִי מצות וָואס דֶער יוד הֵייבְּט דֶער מִיט דֶעם טָאג אָן, און אִיבִּיר דִיא דָאזִיגִי אֵיינִי זֶענִין שׁוֹן אַזוֹ פִילִי הלכות און דינים פַארְהַאנְדִין וִויא מַאן זָאל זִיךְ רֶעכְט הַאלְטִין אַז דִיא מֵייסְטִי יוּדִין קֶענִין זַייא נִיט וִויסִין. דִיא דָאזִיגִי

אֵייני מצוה הָאט אִין זיךְ אֵייני קוּפָּה אַנְדֶירֶי . גְיין , מִיר זֶענִין נִיט מְסוּפָּק אַז אַיין גִינוֹיאִיר גמרא למדן מֶעכְט קֶענִין אוּיס דֶעם דָאזִיגִין אֵיינִין גִיבָּאט אַלְלֵיין זֶעקְס הוּנְדֶירְט אוּן דְרַייאצְהֶען (תרי״ג) גִיבָּאט מַאכִין , אוּן מִיר פְּרֶעגִין דִיא מֵייסְטִי יוּדִין , לָאזִין זַייא זֶעלְבִּיר זָאגִין על פי אמת אוּב זֵייא וִויסִין דָאס אַלִים וָואס דָא וֶוערְט פֶּערְלַאנְגְט , אוּן מֵילָא נָאךְ דֶעם נָאךְ אוּב עֶס אִיז פַּאר זֵייא מִיגְלִיךְ דִיא דָאזִיגִי אֵייני מצוה אַזוֹ צוּ הַאלְטִין . וֶוען זֵייא זֶענִין עוֹבר אֵיין אֵיינְצִיגִין פוּן דִיא דָאזִיגִי פּוּנְקְטִין פוּן דִיא תּוֹרה שבעל פה אַזוֹ זֶענִין זֵייעֶרִי הֶענְד נִיט כשר גִיוַואשִׁין אוּן אַזוֹ אוֹיךְ נִיט כשר צוּם דַאבְנִין . אָבִּיר דָאס אִיז נִיט בְּלוֹם אַיין גִיבָּאט פַאר אִין דֶער פְּרִיה , עֶס מוּז דֶעם גַאנְצִין טָאג אַדוּרְךְ גִיהַאלְטִין וֶוערִין .

כל האוכל הפת שמברכין עליו המוציא צריך נטילת ידים תחלה וסוף . ואף על פי שהיא פת חולין ואף ע״פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להן טומאה לא יאכל עד שיטול שתי ידיו . וכן כל דבר שטיבולו במשקין צריך נטילת ידים תחילה .

,,אִיטְלִיכִיר וָואס עֶסְט דָאס בְּרוֹט וָואס מַאן מַאכְט דְרִיבִּיר דִיא ברכה המוֹציא מוּז זִיךְ דִיא הֶענְד וַואשִׁין בַּיים אַנְפַאנְג אוּן בַּיים סוֹף , אוּן חָאטְשִׁי עֶס אִיז פְּרָאסְטִי בְּרוֹט , אוּן הָאטְשִׁי זַיינִי הֶענְד זֶענִין נִיט אַיינְגִיזִידִילְט אוּן עֶר וֵוייס נִיט פוּן זֵייא אֵייני אוּם רֵיינִיגְקֵייט , עֶר זָאל נִיט עֶסִין בִּיז עֶר וֶועט זִיךְ בֵּיידִי הֶענְד וַואשִׁין . אוּן אַזוֹ אוֹיךְ בַּייא אִיטְלִיכִי זַאךְ וָואס מַאן טִינְקְט עֶס אַיין אִין רִינִינְדִיגִי זַאכִין מוּז מַאן זִיךְ בַּיים אַנְפַאנְג דִיא הֶענְד וַואשִׁין״ (הלכות ברכות פרק ששי א׳) . דָא אִיז וִוידִיר נֵייטִיג צוּ וִויסִין דִיא פֶערְשִׁידְנִי מינים פוּן בְּרוֹט אוּן דִיא מאכלים וָואס קֶענִין זַיין גִימַאכְט מִיט דִיא פֶערְשִׁידִינִי מִינִים פוּן פַיין מֶעהל , אוּן דִיא פֶערְשִׁידִינִירְלֵייא ברכות , אוּן אִיבִּיר דִיא דָאזִיגִי זַאכִין קֶענִין וִוידִיר פִילִי ספיקות אוּן שאלות אַרוֹיס קוּמִין אַזוֹ וִויא אִיבִּיר יֶענִי אוֹבִין , אוּן פוּן דֶעם אַלִים תּמיד גִינוֹיא דֶעם פסק צוּ וִויסִין מוּז מַאן זַיין אַיין למדן אַיין חריף אוּן בקי דְרִינִין אוּן וֶוער עֶס אִיז נִיט דָאס אַלִים דֶער קָאן דֶער דוּרְךְ קוּמִין צוּ עבירה אוּן נָאךְ דִיא תּוֹרה שבעל פה נָאךְ צוּ דִיא שְׁרֶעקְלִיכִי זַאכִין , דהיינו וֶוען מַאן אִיז עוֹבר דִיא דָאזִיגִי מצוה נָאךְ דֶעם עֶסִין קָאן מַאן דֶערדוּרְךְ בְּלִינְד וֶוערִין .

כל

כל פת שהמלח בו צריך נטילת ידים באחרונה שמא יש בו מלח סדומית או מלח שטבעו כמלח סדומית ויעביר ידיו על עיניו ויסמא. מפני זה חייבין ליטול ידים בסוף כל סעודה מפני המלח. ובמחנה פטורים בנטילת ידים בתחלה. מפני שהן טרודים במלחמה וחייבין באחרונה מפני הסכנה.

„נָאךְ אַלִים בְּרוֹט וָואס הָאט זַאלְץ אִין זִיךְ מוּז מַאן זִיךְ דִיא הֶענְד וַואשִׁין, טָאמִיר אִיז דְרִינִין דָאס זַאלְץ פוּן סדום אוֹדִיר זַאלְץ וָואס זַיינִי נַאטוּר אִיז וִויא דָאס זַאלְץ פוּן סדום אוּן עֶר וֶועט זַיינִי הֶענְד אַרִיבִּיר פִיהְרִין אִיבִּיר זַיינִי אוֹגִין אַזוֹ וֶועט עֶר בְּלִינְד וֶוערִין. אִיבִּיר דֶעם אִיז מַאן מחויב דִיא הֶענְד צוּ וַואשִׁין אִין דֶעם סוֹף פוּן אִיטְלִיכִיר מָאלְצַייט, פוּן וֶועגִין דֶעם זַאלְץ. אָבִּיר אִין אַיין לַאגִיר זֶענִין זַייא פטור פוּן הֶענְד וַואשִׁין אִין דֶעם אָנְפַאנְג, וַוי'ל זַייא זֶענִין שְׁוֶוער בִּישֶׁעפְטִיגְט מִיט דִיא מלחמה, אוּן זֶענִין חייב נָאךְ דֶעם עֶסִין פוּן וֶועגִין דִיא סכנה" (דָארְט פרק ששי ג'). וֶוען נוּן למשל אַיין אָרִימִיר מֶענְשׁ אַיין פְּרָאסְטַאק מִיט דִיא בֶּעסְטִי מֵיינוּנְג אִין דֶער וֶועלְט גֶעמְט זִיךְ צוּ דֶעם דָאזִיגִין וַואשִׁין אוּן מַאכְט דָא אַיין טעות, וֶוען עֶר אִיז זִיךְ למשל טועה אִין דֶעם וַואסִיר, אוֹדִיר אִין דֶעם גִיפֶּעס, אוֹדִיר אִין דֶעם גִיסִין, אוֹדִיר אִין דֶעם הַאלְטִין פוּן דִיא הֶענְד, אוֹדִיר למשל וֶוען אַיין זֶעלְנִיר מחמת אַיילִינִישׁ אִין דֶעם לַאגִיר מֶעכְט אַזוֹ אַיין טעות מַאכִין, אוֹדִיר מֶעכְט גָאר נִיט וַואשִׁין דִיא הֶענְד, אוּן מֶעכְט דֶער נָאךְ דָאס אוּם גְלִיק הָאבִּין זַיינִי הֶענְד צוּ זַיינִי אוֹיגִין צוּ נֶעמִין, אַזוֹ מֶעכְט עֶר נָאךְ דִיא תורה שבעל פה נָאךְ דֶער דוּרְךְ בְּלִינְד וֶוערִין. אַיין חסרון אוֹדִיר טעות בַּייא דֶעם וַואשִׁין אִין דֶער פְרִיה מֶעכְט נָאךְ שְׁרֶעקְלִיכִיר זַיין.

ידקדק לערות עליהן מים ג' פעמים מפני שרות רעה שורה על הידים קודם נטילה ואינו סרה עד שיערה עליהן שלש פעמים. ועל כן צריך למנוע מהגיע בידו קודם נטילה לפה. ולהוטם. ולאזנים. ולעינים. מפני שרות רעה שורה עליהם.

„עֶר זָאל זִיךְ בִּיפְלַייסִיגִין צוּ גִיסִין אוֹיף זַייא וַואסִיר דְרַייא מָאל, וָוארִין אַיין בֵּייזִיר רוּחַ רוּהט אוֹיף דִיא הֶענְד פַאר דֶעם וַואשִׁין

און גייט ניט אַוועק בּים מַאן גיסט אויף זייא דְרַייא מָאל . און איבּיר דֶעם מוּז ער זיךְ פַאר דֶעם וַואשין אַיינְהַאלְטִין פון אָן צוּ ריהרִין מִיט זַיינִי הֶאנְד דָאס מויל , און דיא נָאז , און דיא אוהרִין , און דִיא אויגִין , וַוייל אֵיין בֵּייזִיר רוּח רוּהט אויף זֵייא" (אורח חיים סימן ד') .

נון אִיז דָאס דִיא אמונה פון דֶעם גָאט פון לִיבְּשַׁאפְט און בַּארְמְהֶערְצִיגְקַייט און גירֶעכְטִיגְקַייט . קָאן זִיא זַיין פון אִיהם וֶוען זִיא מַאכְט דִינִים מִיט אַזֶעלְכִי דְרֵייהִירַייאִין און מִיט אַזוֹ פִּילִי סייגים אַז עֶס אִיז שְׁיר גָאר אוּם מִיגְלִיךְ פַאר אַיין פְּרָאסְטִין נִיט גִילֶערְנְטִין מַאן זֵייא צוּ הַאלְטִין , און זָאגְט נָאךְ דֶער צוּ אַז אַזֶעלְכִי שְׁרֶעקְלִיכִי זַאכִין וֶועלִין אִיבִּיר דִיא קוּמִין וָואס הַאלְטִין זֵייא נִיט . וֶוען מַאן מֶעכְט דְרוֹיף עֶנְטְפִירְן אַז דִיא שְׁטְרָאף קוּמְט נור אִיבִּיר דִיא וָואס זֶענִין גֶערִין עוֹבר (במזיד) אַזוֹ זֶענִין דָאךְ פִּילִי יוּדִין פַארְהַאנְדִין , אפשר אִין דִיא דָאזִיגִי שְׁטָאט זֶעלְבִּיר , וָואס זֶענִין תמיד עוֹבר דָאס דָאזִיגִי גִיבָּאט במזיד , און זַייאֶרִי אויגִין זֶענִין אַזוֹ גִיזוּנְד וִויא דִיא אויגִין פון דִיא וָואס הַאלְטִין דִיא דינים פון דִיא רבּנים גַאנְץ גִינוֹיא . דָאס וֶועט קֵיינִיר נִיט אָבְּלֵייגִינִין . און דָאס בְּיוַוייזְט גָאר אָן ספק אַז דִיא תורה שבעל פה הָאט שקר גיזָאגְט , און דֶער דוּרְךְ פֶּערְלִירְט זִיא אִיהר נאמנות אִין דִיא רֵייד וֶועגִין דֶעם גִיבָּאט זֶעלְבִּיר , עֶס אִיז בִּיקַאנְט אַז דָאס אִיז נִיט אַיין גִיבָּאט פון גָאט , נַייאִירְט אַיין גִיבָּאט פון דִיא סופרים . אִין הלכות מקוואות פרק י"א א' שְׁטֵייט

כבר ביארנו שנטילת ידים וטבילתן מדברי סופרים .

„מִיר הָאבִּין שוֹן לַאנְג דֶערְקְלֶערְט אַז דָאס וַואשִין און טוֹבל זַיין פון דִיא הֶענְד קוּמִין אַרוֹיס פון דִיא רֵייד פון דִיא סופרים" . אַז זֵייא הָאבִּין קֵיין רשות פון גָאט נִיט גִיהַאט צוּ דֶעם גִיבָּאט וַוייזְט זִיךְ אוֹיס דוּרְךְ דִיא המצאות און נַארִישׁ גְלֵייבִּישִׁי זַאכִין וָואס זֵייא הָאבִּין דֶער בַּייא מתקן גִיוֶועזִין ; וָוארִין מִיר זֶענִין גִיווִיס אַז וֵוינִיג מֶענְשִׁין וֶועלִין מסופק זַיין אוֹב עֶס אִיז נַארִישׁ צוּ גְלוֹיבִּין אַז מַאן וֶועט בְּלִינְד וֶוערִין וֶוען מַאן הַאלְט דָאס נִיט , אוֹדִיר אַז אַיין בֵּייזִיר רוּח רוּהט אויף דִיא הֶענְד . אֵיין אֵיינְצִיג זָאלְכִים גִיבָּאט אִיז וַוייטִיר מכלה דָאס נאמנות אִין דֶער גַאנְצִיר מעשה פון אֵיינִי תורה שבעל

שבעל פה און נעמט אוועק דיא גילטיגקייט פון איהרי רייד . זייא זענין בישיימפירליך גיוועזין נאריש גרייבישי לייט , זייא האבין גאר ניט גיקאנט אריבער איבער דיא גיווייהנליכי פאלשי דעות פון זייארי צייט , זייא האבין זיך גאר נישט דרוים גימאכט צוזעצונגין צו מאכין צו דיא תורה פון גאט ב"ה , און זייאר תכלית איז בישיימפירליך גיוועזין גאר אין גאנצין צו הערשין איבער דיא גיוויסין פון דיא וואס האבין זייא גיפאלגט . עס איז שווער צו גלויבין אז זייא האבין ניט גיוואוסט דאס וואס מוז פון זייארי הלכות ארויס קומין , איין שווער יאך אויף דיא גיוויסין פון דיא מייסטי אין גאנצין . דיא מענשין על פי רוב האבין קיין צייט ניט עוסק צו זיין אין דיא לערנונגין פון חילוקים און סייגים , און ווען זייא גלויבין אז דיא דאזיגי זענין פון גאט , אזו מוזין זייא זיך גאר אין גאנצין פארלאזין אויף דיא למדנים , און מאן קאן גאר ניט מסופק זיין אז דיא וואס זאגין אז דאס האלטין פון זייארי מצות ברענגט צו עולם הבא וועלין זיך אויך ניט וויינונג גיוועלטיגונג און קראפט פערשאפפין אין דער דאזיגיר וועלט . אביר לאז דער טעם זיין וואס עס איז , אזו קאן קיין ספק דריבער ניט זיין וויא שארף דיא רבנים האבין גיבאטין דיא דאזיגי מצוה צו האלטין . אפילו פון איינים ארימין אום גליקליכין וואס האט גראד נור אזו פיל וואסיר זיין דורשט צו שטיללין פאדירן זייא אז ער זאל איין טהייל דערפון אוועק נעמין זייאר דאזיגים גיבאט צו האלטין .

אפילו אין לו מים אלא כדי שתייה נוטל ידיו במקצתן ואח"כ אוכל ושותה מקצתו :

„האטשי ער האט נור גינוג וואסיר צום טרינקין , זאל ער זייני הענד וואשין מיט איין טהייל דער פון, און דער נאך עסין , און טרינקין דאס איבריגי" (הלכות ברכות פרק ז' י"ט). און נאך ניט צופרידין מיט דיא דאזיגי הארטי פאדירונג זענין זייא מחרים דעם וואס פערשמעהיט זייארי גיבאט .

צריך ליזהר בנטילת ידים שכל המזלזל בנטילת ידים חייב נידוי

„מאן מוז זייער פלייסיג זיין אין דעם וואשין פון דיא הענד , ווארין איטליכיר וואס פערשמעהיט דאס וואשין פון דיא הענד איז חייב

חרם

חרם" (אורח חיים סימן קנ"ח). און דיא גמרא בּישׁטעטיגט דעם דאָזיגין פסוק דורך איינר מעשה וואָס האָט זיך גיטראָפפין איינים מאַן וואָס איז אַזוֹ אין חרם גיוועזין, און ווען ער איז אין זיין חרם גישטאָרבּין האָט מאַן זיינים גוף חרפה אָן גיטהאָן נאָך זייער דענצומאָליגין שטייגיר נאָך.

את מי נדו את אלעזר בן חצר שפקפק בנטילת ידים וכשמת שלחו בית דין והניחו אבן גדולה על ארונו ללמדך שכל המתנדה ומת בנידוי ב"ד סוקלין את ארונו:

„וועמין האָבּין זייא מחרים גיוועזין. דעם אלעזר דעם זוהן פון חצר וואָס האָט פערשמעהיט דאָס וואַשין פון דיא הענד, און ווען ער איז גישטאָרבּין האָט דאָס בית דין גישיקט און האָט גילאָזט אַנידיר לייגין איין גרויסין שטיין אויף זיין ארון, דיך צו לערנין אַז איטליכיר וואָס איז אין חרם אַריין גילייגט גיוואָרין און שטאַרבּט אין זיין חרם, דעמס ארון ווערט פון דעם בית דין גישטייניגט" (מסכת ברכות דף י"ט עמוד א'). ווען זייא האָבּין דיא מאַכט גיהאַט האָבּין זייא דאָס גאַנץ אויס גיפיהרט, און איצונד אַז זייא האָבּין דיא מאַכט ניט וואָרינט נאָך דיא תורה שבעל פה אַז איטליכיר וואָס איז עובר וועט צו אָרימקייט קומין און אויס גיריססין ווערין.

כל המזלזל בנטילת ידים בא לידי עניות: וא"ר זריקא אמר ר' אלעזר כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם.

„איטליכיר וואָס פערשמעהיט דאָס וואַשין פון דיא הענד קומט צו אָרימקייט. ר' זריקא האָט גיזאָגט ר' אלעזר האָט גיזאָגט, איטליכיר וואָס פערשמעהיט דאָס וואַשין פון דיא הענד ווערט אויס גיריססין פון דער וועלט" (אורח חיים דאָרטין). דאָס איז דיא גידולדיגקייט פון דיא תורה שבעל פה קעגין יודין וואָס זיא פערקלאָגט זייא ניט אַז זייא האָבּין איין גיבאָט פון גאָט עובר גיוועזין, וואָס זיא ווייזט זייא ניט אויס אַז זייא האָבּין דיא רייד פון גאָט פערלייגינט, אודיר איין אַנדיר רשעות גיטהאָן. און דיא זעלבּיגי צייט וואָס זענין אַזוֹ שאַרף און הייסין אפילו בּישטראָפין ווען מאַן איז נור עובר אויף איינר פון זייערי תקנות, זייא זאָגין

דָאךְ אַז מַאן מֶעג אָן שְׁטְרָאף דָאס עובר זַיין וָואס זַייא הַאלְטִין פַאר דִיא רֵייד פוּן גָאט, וֶוען עֶס קוּמְט דֶער דוּרְךְ אֵיין נוּצִין אַרוֹיס. זַייא זָאגִין אַז זַייא גְלוֹיבִּין אַז נָאךְ תורת משה נָאךְ טָארִין דִיא יוּדִין נִיט הָאבִּין אַזֶעלְכִי קְלֵיידוּנְג וִויא דִיא גוֹים אוּן טָארִין נִיט שֶׁערִין אוֹדִיר טְרָאגִין זַייאֶרִי הָאר אַזוֹ וִויא דִיא אַנְדִירִי פֶעלְקִיר, אוּן דָאךְ זָאגִין זַייא אַז מַאן מֶעג דָאס דָאזִיגִי גִיבָּאט פוּן גָאט עובר זַיין אִין דֶעם אוֹפֶן וָואס שְׁטֵייט אִין הלכות עכו"ם פרק י"א ג'.

ישראל שהיה קרוב למלכות וצריך לישב לפני מלכיהם והיה לו גנאי לפי שלא ידמה להן הרי זה מותר ללבוש כמלבושיהן ולגלח כנגד פניו כדרך שהן עושין:

„אֵיין ישראל וָואס אִיז חשוב בַּייא מלכות אוּן מוּז זִיצִין פַאר זַייאֶרִי קֶינִיגִי אוּן עֶס מֶעכְט אִיהם זַיין אֵיינִי שַׁאנְד אַז עֶר זֶעהט נִיט אוֹיס אַזוֹ וִויא זַייא, אַזוֹ אֵיינִיר מֶעג זִיךְ אָן קְלֵיידִין אַזוֹ וִויא זַייאֶרִי קְלֵיידִיר וֶוענִין אוּן זִיךְ שֶׁערִין קֵיינִין זַיין פנים צוּ נָאךְ דֶעם שְׁטֵייגִיר נָאךְ וִויא זַייא מַאכִין". אָבִּיר עֶס אִיז זִיךְ גָאר נִיט דְרִיבִּיר צוּ פֶערְוואוּנְדִירִין אַז אַזֶעלְכִי לַייט זָאלִין גְרִינְג אַכְטִין דָאס וָוארְט פוּן גָאט, וָואס אוּנְטִירְשְׁטֵיין זִיךְ צוּ פֶערְגְלַייכִין דָאס עובר זַיין אוֹיף אֵיינִי בְּלוֹס מֶענְשְׁלִיכִי צֶערֶעמָאנְיֶע צוּ דִיא זִינְד אַיין גֶעטְלִיךְ גִיבָּאט עובר צוּ זַיין. דֶער תלמוד הַאלְט דָאס עובר זַיין אוֹיף דֶעם דָאזִיגִין גִיבָּאט פַאר אֵיינִי אַזוֹ גְרוֹסִי עבירה וִויא דִיא עבירה פוּן זנות.

כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כאילו בא על אשה זונה וכו'

„אִיטְלִיכִיר וָואס עֶסְט בְּרוֹט אוּן וַואשְׁט זִיךְ נִיט דִיא הֶענְד אִיז אַזוֹ גְלַייךְ עֶר וָוארְט בועל גִיוֶועזִין אֵיינִי זונה" (מסכת סוטה דף ד' עמוד ב').

דֶער סוֹף פוּן דֶעם דָאזִיגִין גַאנְצִין שְׁמוּס אִיז, אַז דִיא סופרים אוּן פרושים הָאבִּין צוּ גִיזֶעצְט אַיין גִיבָּאט וָואס אִיז נִיט פוּן

משה

משה גיגעבין גיווארין ; אז זייא האבין איביר דיא דערפיללונג פון דעם דאזיגין גיבאט אזו פילי המצאות גימאכט אז עס איז שיר גאר אום מיגליך אז ניט גילערנטי לייט זאלין עס ניט עובר זיין, און דאך האבין זייא ארויס גיגעבין איין פסק פון אזעלכי שווערי שטראף איביר דעם וואס איז עס עובר אז עס איז דערדורך איינע שרעקליך שווערי לאכט אויף דיא גיוויסין ; אז ווען זייא האבין דיא מאכט גיהאט האבין זייא בישטראפט אלי וואס האבין עס ניט גיהאלטין ; און אז זייא האבין זיך אונטירגישטאנין צו זאגין אז ווען מאן איז עס עובר אזו איז דיא עבירה אזו גרוס גלייך ווען מאן וואלט עובר גיוועזין אויף איינע פון דיא מצות מדותיות. איין דת פון פילי קלייניגקייטין אין פילי ספרים, וואס הייסט נארישי זאכין גלויבין און וואס איז פיינדשאפטליך קייגין לייט פון אנדירי דעות, אזו איין דת האבין זייא גיהאלטין פאר דיא אמונה פון משה, איין דת וואס איז שווער צו דערלערנין פאר פראקטאקים, וואס מאכט אנגעגט צו דיא גיוויסין, און וואס איז אום בארמהערציג קייגין דיא מענשין זעלביר. אביר ווען דיא ארימי זענין גיוועזין גיקוויילט און גידריקט אונטיר דיא דאזיגי לאסט פון נארישי אמונה און אכזריות אזו האט גאט ב"ה זייא גישיקט איין דערלייזיר, ישוע הנוצרי, וואס ער האט בישטעטיגט דעם אמת וואס גאט האט מגלה גיוועזין, און ער האט ארויס גיזאגט אז דיא דאזיגי גיוויסין צווינגיניש אין אמונה זאכין איז אום רעכט. "און דיא פרושים און איינינע פון דיא סופרים וואס זענין גיקומין פון ירושלים, זענין זיך צו איהם צוזאממין גיקומין: און ווען זייא האבין גיזעהן אז איינינע פון זייני תלמידים עסין ברוט מיט אום ריינע הענד, דאס הייסט, אום גיוואשין, האבין זייא זיך גיבייזירט .... אביר ער האט גיענטפירט און שפראך צו זייא, ישעיה האט רעכט מתנבא גיוועזין אויף אייך שמייכלירס, וויא עס שטייט גישריבין, דאס דאזיגי פאלק האלט מיך עהרליך מיט דיא ליפפין, אביר זייער הארץ איז דערווייטירט פון מיר: און אום זונסט טהון זייא זיך פאר מיר פורכטין, און לערנין זעלכי לעהרין וואס זענין נור דיא מצות פון מענשין ..... און ער האט צו זיך גירופין דאס גאנצי פאלק, און שפראך צו זייא, הערט מיך אלי צו און פערשטייט:

קיין

קיין זַאךְ פון דְרויסִין וָואס קוּמְט אַרַיין אִין דֶעם מֶענְש קֶען אִיהם נִיט מטמא זַיין, זונְדֶרְן דִיא זַאכִין וָואס קוּמִין אַרוֹיס פוּן דֶעם מֶענְש דִיא זֶענִין אִיהם מטמא . . . . וָוארין פוּן דְרִינִין, פוּן דֶעם הַארְץ פוּן מֶענְש, קוּמִין בֵּייזִי גִידַאנְקִין, ניאוף, זנות, רציחה: גניבה, גְלִיכְטִיגְקַייט, רשעות, לִיסְט, יצר הרע, אַיין בֵּייז אויג, לֶעסְטִירוּנְג, גאוה, נַארִישְׁקַייט: אַלִי דָאזִיגִי רעות קוּמִין אַרוֹיס פוּן דְרִינִין, אוּן זֶענִין דֶעם מֶענְש מטמא״ (מרקוס ז׳ פסוק א׳–כ״ג). דָאס וָואס דֶער הֶערר ישוע זָאגְט דָא אִיז דֶער אמת פוּן גָאט ב״ה אוּן פַּאסְט שֵׁיין נָאךְ דֶעם גִיזוּנְדִין שכל נָאךְ. אַזוֹ הָאט שמואל גִיזָאגְט אִין תנ״ך

האדם יראה לעינים ויהוה יראה ללבב

„דֶער מֶענְש זֶעהט וָואס אִיז פַאר דִיא אויגִין, אָבִּיר יהוה זֶעהט אִין הַארְץ אַרַיין״ (שמואל א׳ ט״ז פסוק ז׳). אָבִּיר דִיא סופרים אוּן פרושים הָאבִּין זִיךְ אוֹיף גִיפִּיהְרְט קֵייגִין דֶעם הֶער ישוע נָאךְ דֶעם שְׁטֵייגִיר נָאךְ פוּן דִיא דינים וָואס מִיר הָאבִּין אוֹבִין מזכיר גִיוֶועזִין. זֵייא הָאבִּין אִיהם גִיבְּרֶענְגְט צוּם טוֹט, אוּן עֶר אִיז גֶעוֶערִין גִיגַאנְגִין אִין דֶעם טוֹט אַרַיין, אַיין עדות גִיוָוארְטִירְט פַּאר דֶעם אמת, אוּן אַיין קרבן פַּאר דִיא זִינְד פוּן דֶער וֶועלְט. דִיא מחברים פוּן דִיא תורה שבעל פה הָאבִּין נוּר אַיין קוּרְצִין נצחון גִיהַאט, עֶר אִיז אוֹיף גִישְׁטַאנִין פוּן דִיא טוֹטִי, אוּן זַיינִי לֶערְנוּנְג הָאט זִיךְ אוֹיס גִיבְּרֵייט אִין דֶער וֶועלְט אוּן הָאט אוֹיף אַלִי עֶרְטִיר בִּקָאנְט גִימַאכְט בִּיפְרַייאוּנְג פוּן דִיא צְוִוינְגִינִיש פוּן נַארִישִׁי אמונה אוּן אוֹיךְ אֵיינִי הָאפְנוּנְג פוּן דֶעם אֵייבִּיגִין לֶעבִּין. אוּן דָאס יוּדִישִׁי פָאלְק הָאט אִיצוּנְד טוֹבות פוּן זַיין טוֹט אוּן פוּן זַיינִי לֶערְנוּנְג אִין זֵייעֶרִי בִּיפְרַייאוּנְג פוּן דִיא ממשלה פוּן דִיא רבנים. פִילִי פוּן אַייךְ הַאלְטִין אִיצוּנְד עֶטְלִיכִי פוּן יֶענִי עיקרים וָואס זֵייאֶרִי בִּישְׁטֶעטִיגוּנְג אִיז גִיוֶועזִין דֶער טַעַם פוּן זַיין טוֹט. אִיהר גְלוֹיבְּט אַז דִיא חיובים פוּן מצות מדרותיות זֶענִין פִיל וִוִיכְטִיגִיר פוּן דֶעם הַאלְטִין פוּן צֶערֶעמָאנְיֶעס. פִילִי פוּן אַייךְ גְלוֹיבִּין אַז צוּ עֶסִין מִיט אוּם גִיוַואשִׁינִי הֶענְד אִיז קֵיינִי זִינְד נִיט, אוּן הַאלְטִין דָאס גִיבָּאט נִיט מֶעהר. אִיהר זֶענְט עובר דָאס

דָאזִיגִי גִיבָּאט פּוּן דִיא סופרים , אוּן דָאךְ לֵייגְט מַאן אַייךְ נִיט אִין חרם אַרַיין אוּן מַאן בִּישְׁטְרָאפְט אַייךְ נִיט דֶער פַאר . דָאס אַלִים הָאבְּט אִיהר צוּ דַאנְקֶען דֶער הֶערר ישוע המשיח . וֶוען דִיא תורה שבעל פה וָואלְט גוֹבֵר גִיוֶועזִין , אוּן דִיא לֶערְנוּנְג פוּן ישוע וָואלְט גִימוּזְט שְׁטִילל שְׁווַייגִין , אַזוֹ וֶואלְט אִיהר נָאךְ גִימוּזְט הַאלְטִין נַארִישִׁי אמונה דווקא אוֹדִיר אִיהר וָואלְט בִּישְׁטְרָאפְּט גִיוָוארִין . אִיהר וָואלְט מוֹרָא גִיהַאט אַז אִיהר וֶועט בְּלִינְד וֶוערִין , אוֹדִיר אַז אַיין בֵּייזִיר רוח אִיז אוֹיף אַייעֶרִי הֶענְד , אוֹדִיר גָאר אַז אִיהר וֶועט אוֹיס גִירִיסְסִין וֶוערִין פוּן דֶער וֶועלְט . וֶוען אַיין שַׁאיין פוּן גֶעטְלִיכִי לִיכְטִיגְקֵייט וָואלְט אַרַיין גִיקוּמִין אִין אַייאֶר שֹׂכל אַרַיין אוּן אִיהר וָואלְט אַרוֹיס גִיזָאגְט אַז דִיא דָאזִיגִי קבלה זַאכִין זֶענִין שְׁלֶעכְט , אַזוֹ וָואלְט אִיהר גִיהַאט פוּן דִיא רבנים צָרוֹת אוֹיס צוּ שְׁטֵיין אַזוֹ וִויא ישוע הנוצרי . אִיהר וָואלְט אִין חרם אַרַיין גִילֵייגְט גִיוָוארִין אַזוֹ וִויא אלעזר , אוּן וֶוען גָאט וָואלְט אַייךְ קְרַאנְקְט גִיגֶעבִּין טְרַייא צוּ בְּלַייבִּין , אַזוֹ וָואלְט אִיהר אִין חרם גִישְׁטָארְבִּין אוּן אוֹיף אַייאֶר ארון וָואלְט אַיין שְׁטֵיין אַרוֹיף גִילֵייגְט גִיוָוארִין . וִויא אַזוֹ אִיז עֶס אַז אִיהר זֶענְט אִיצוּנְד בִּיפְרַייאט דֶער פוּן , אַז אִיהר קֶענְט גְלוֹיבִּין אוּן טְהוּן אָן אֵיינִי זָאלְכִי מוֹרָא . אִיז עֶס אִיבִּיר דֶעם וַוייל דֶער תלמוד הָאט זִיךְ פֶערֶענְדִירְט . נֵיין , עֶר אִיז גַאנְץ דָאס וָואס עֶר אִיז גִיוֶועזִין . דִיא וָואס גְלוֹיבִּין גִיוִויסְסִינְהַאפְטִיג אָן דֶעם תלמוד זֶענִין פוּנְקְט דִיא אֵייגִינִי וִויא זַייאֶרִי פֶּעטִיר זֶענִין גִיוֶועזִין , אוּן וַוייל זַייא טְהוּן עֶס גִיוִויסְסִינְהַאפְטִיג אַזוֹ וָואלְטִין זַייא עֶס פַאר זַייאֶר חִיוּב גִיהַאלְטִין , וֶוען זַייא וָואלְטִין דִיא מַאכְט דֶער צוּ גִיהַאט , מִיט אַייךְ אַזוֹ צוּ מַאכִין וִויא דִיא וָואס זֶענִין פַאר זַייא גִיוֶועזִין הָאבִּין גִימַאכְט מִיט אלעזר . אָבִּיר דִיא לֶערְנוּנְג פוּן ישוע הנוצרי בִּישֶׁערְמְט אַייךְ , אוּן דִיא וָואס גְלוֹיבִּין אָן ישוע הנוצרי זֶענִין אַייאֶרִי בִּישִׁיצִירְס קֶיגִין דִיא גִיוַואלְט פוּן דִיא תורה שבעל פה אוּן קֵייגִין דִיא אוּם גִידוּלְדִיגְקֵייט פוּן אַייאֶרִי בְּרִידִיר . זָאל נוּן דָאס אַייךְ נִיט דֶער צוּ בְּרֶענְגִין אַז אִיהר זָאלְט חוקר ודורש זַיין דִיא רֵייד פוּן דֶעם זֶעלְבִּיגִין ישוע הנוצרי . וִויא אַזוֹ אִיז עֶס אַז וֶוען דִיא עיקרים אוּן כללים פוּן ישוע הנוצרי וֶועלִין תמיד אִין דֶער גַאנְצִיר וֶועלְט גִיוֶועלְטִיגִין אַזוֹ וֶועט דִיא וֶועלְט גָאר אִין

גאנצין

גאַנְצִין גְלִיקְלִיךְ זַיין , אָבִיר וֶוען עֶס מֶעבְּטִין אִין דֶער גַאנְצִיר וֶועלְט גִיוֶועלְטִיגִין דִיא עיקרים און כללים פון דִיא לַייט וָואס הָאבִּין אָן אִיהם נִיט גִיוָואלְלט גְלויבִּין אַזוֹ מֶעכְט דִיא גַאנְצִי וֶועלְט זִיפְצִין אוּנְטִיר נַארִישִׁי אמונה און אום בַּארְמְהֶערְצִיגְקַייט . וָואס פַּאר אַיין שְׁטַארְקִירִיר צַייגְנִיש (עדות) קָאן פַארְהַאנְדִין זַיין פַּאר דִיא גִירֶעכְטִיגְקַייט פון זַיינִי רֵייד און פַּאר דִיא אום גִירֶעכְטִיגְקייט פון דֶעם פסק וָואס זַיינִי שונאים הָאבִּין אִיהם דֶער מִיט צום טוֹט בַן גִיוֶועזִין . פְּרוּפְט נון דֶעם אַנְדִירִין בִּיוַוייז און זָאגְט דֶער וַוייל אַרוֹים אַז דִיא עיקרים און כללים פון דֶעם תלמוד זֶענִין שְׁלֶעכְט און בִּימִיהַט אַייךְ אַייאֶרִי בְּרִידִיר צו בִּישֶׁערְמִין . עֶס זֶענִין זֵייר פִּילִי יודִין פַּארְהַאנְדִין וָואס זִיפְצִין נָאךְ אונְטִיר דִיא נַארִיש גְלֵייבִּישִׁי דִינִים וֶועגִין הֶענְד וַואשִׁין . נָאךְ דִיא רֵייד נָאךְ אִין דֶעם ספר פון טֶעגְלִיכִי תפלות וָואס אִיז אִין לונדן גִידְרוּקְט גִיוָוארִין אִיז דִיא תקנה פון הֶענְד וַואשִׁין אַיין גִיבָּאט פון גָאט . דף קנ"א עמוד ב' גִיפִינְט זִיךְ דָארְט דִיא דָאזִיגִי ברכה :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים :

„גִילוֹבְט בִּיסְט דוּ הֶערר אונְזֶער גָאט קִינִיג פון דֶער וֶועלְט , וָואס עֶר הָאט אוּנְס גִיהֵיילִיגְט מִיט זַיינִי גִיבָּאט און הָאט אונְס גִיבָּאטִין דִיא הֶענְד צו וַואשִׁין" . נון דָאס אִיז אַיין פְּרָאסְטִי שקר . גָאט הָאט נִיט גִיגֶעבִּין דָאס גִיבָּאט וֶועגִין דֶעם וַואשִׁין פון דִיא הֶענְד . און דָאךְ זָאגְט דָא אַייאֶר תפלות ספר אִין עֶרִינְצְט . אַז עֶר הָאט עֶס יוֹא גִיגֶעבִּין . און דָאס דָאזִיגִי תפלות ספר הָאט נָאךְ דֶערְבַּייא צו גִישְׁטֶעלְלט , „וֶוען דִיא קִינְדִיר וַואשִׁין זֵייאֶרִי הֶענְד אִין דֶעם מָארְגִין לֶערנְט מַאן זֵייא צו זָאגִין דִיא דָאזִיגִי ברכה" . פון דַאנִין וַוייזְט זִיךְ אַז דִיא יודִישִׁי קִינְדִיר אִין עֶנְגְלַאנְד וֶוערִין נָאךְ גִילֶערִנְט צו הַאלְטִין דִיא רֵייד פון דֶעם תלמוד פַאר גֶעטְלִיךְ אמת , וָוארִין דֶער אֵיינְצִיגִיר אופן וִויא אַזוֹ דִיא דָאזִיגִי ברכה קָאן פֶערֶענְטְפִירְט וֶוערִין אִיז דְרוֹיף צו זָאגִין אַז דִיא תורה שבעל פה אִיז גֶעטְלִיךְ אמת און אַז אִיהרִי גִיבָּאט זֶענִין פון גָאט גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין . דַארום אִיז עֶס דֶער שְׁטַארְקִיר און הֵיילִיגִיר חִיוּב פון אַלִי דִיא יודִין וָואס פָאלְגִין נִיט דִיא

נארישקייט

נַארִישְׁקַייט אונ אום גִידוּלְדִיגְקַייט פון דֶעם תלמוד , צוּ לָאזִין אַרויס נֶעמִין דִיא דָאזִיגִי ברכה פון זֵייאֶר תפלות ספר אַרוֹיס אונ צוּ בִּיהִיטִין זֵייאֶרִי קִינְדִיר פַאר דִיא מִיאוּסְקַייט פון יֶענִים גִיבָּאט וָואס פְּלָאגְט דִיא לֶעבִּינְדִיגִי אונ שְׁמֶעהִיט דִיא טוֹטִי.

Дозволено Цензурою. Варшава 4 (16) Января 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם : ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר י״א

איינער פון דיא פילי קלארי סימנים וואס ביצייכנין דאס פאלק ישראל איז דיא פרומי פעסטיגקייט נאך זייער שטייגער נאך מיט וועלכי זייא האלטין דאס גידעכטניש פון דיא ערשטי גרוסי אויס דערלייזונג פון זייער פאלק, זייא האלטין עס יאהר בייא יאהר, אפילו אין דיא שווערסטי צייטין און אין דעם גרעסטין אום גליק. מעהר וויא דרייא טויזינד יאהר זענין שון פארבייא גיגאנגין פון דער צייט אן אז דער גאט פון ישראל האט גיהערט דאס גישרייא פון דיא בכורים אין מצרים און האט גימאכט אז דורך דיא דערשלאגונג פון דיא בכורים פון זייארי פיינד איז ארויס גיקומין זייארי הילף מיט איינער שטארקי האנד און מיט איין אויס גישטרעקטין ארים. און דאך איז דאס גידעכטניש פון דיא דאזיגי גרוסי מעשה נאך פריש אין דיא הערצער פון דעם פאלק, און דיא קינדער פון ישראל מאכין איצונד (*) אנבירייטונג פסח צו האלטין צווישין זיך אלי אין זייא׳ י גאנצי צו שפרייטונג, עס זייא אין דיא מדינות פון איירופא אודער אויף דיא בארטינים פון אפריקא אודער אין דיא הייסי לענדער פון אינדיען צוזאמין מיט דיא וואס וואוהנין צווישין אונס. איינע זאלכי פעסטיגקייט מיט איינע זאלכי כוונה זענין איין שיינער ביווייז פאר דיא גיטרייהייט פון דעם דאזיגין פאלק און ברענגין אונס פשוט צו דער שאלה וויא אזו איז עס אז גאט ב״ה דערהערט

איצונד

(*) דאס איז גישריבין גיווארין קורץ פאר פסח.

איצונד ניט דאס שרייאן פון דיא ישראל און זייערי גיבעט וואס גיין ארויף פון אלי זייטין אונטיר דעם הימל און ברענגט זייא ניט צורוק צו יענים אורט אין זייני איינריכטונגין און צו יענים מעמד צווישין דיא מענשין וואס זיין ווארט בישטימט צו זייא. איין קריסט וואלט דרויף · איין תירוץ גיגעבין נאך דעם ברית חדשה נאך, אביר פון דעם ארוים וועלין מיר דא איצונד נישט מזכיר זיין. דיא תורה שבעל פה גיבט איינע ענטפיר וואס איז דאס זעלביגי אין דער הויפט זאך. אוים איהרי רייד זעהט מאן אז דאס פאלק בכלל האבין פערפינסטירט דיא ליכטיגקייט פון דעם וואס גאט ב״ה האט מגלה גיוועזין, זייא האבין עס פער פינסטירט דורך דיא איינמישונג פון מענשליכי המצאות, און איביר דעם וואלט זייערי צורוק ברענגונג צו יענים מעמד נור גיוועזין איינע בישטעטיגונג פון טעות און איז אזו אום מיגליך. מיר האבין שון עטליכי ביווייז גיגעבין אז דאס איז אמת וואס מיר זאגין דא פון דיא תורה שבעל פה, און איהרי דינים וועגין פסח זענין ווידיר פילי ראיות דערצו, און אין דער איצונדיגיר צייט פון דעם יאהר פאסט עס אויך דערפון צו שמוסין.

צווישין דיא ערשטי ביפעהל וועגין פסח גיבט דאס ווארט פון גאט דאס דאזיגי קלארי גיבאט

אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם

„נייאירט אן דעם ערשטין טאג זאלט איהר פערשטעהרין דאס זויער טייג פון איירי הייזיר" (שמות י״ב ט״ו). דאס איז פערשטענדליך פאר דעם גרעסטין עם הארץ און גרינג עס מקיים צו זיין, אביר דיא רבנים האבין צו גיזעצט איינע קופה מיט דערקלערונגין און מנהגים וואס טויגין נור דערצו דאס גיוויססין צו פערווירין און דרויף איינע שווערי לאסט ארויף צו לייגין. צו ערשט זענין זייא ניט אנדירשט צופרידין ווען איין יוד בימיהט זיך עהרליך דאס גיבאט פון גאט מקיים צו זיין, נור ווען ער טהוט עס נאך דער פארם נאך און נאך דעם שטייגיר נאך וואס זייא הייסין.

ומה היא השבתה זו האמורה בתורה היא שיבטלו בלבו ויחשוב אותו

אותו כעפר וישים בלבו שאין ברשותו חמץ כלל. ושכל חמץ שברשותו הרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל:

„אוּן וָואס אִיז דִיא דָאזִיגֶי פֶּערְשְׁטֶעהרוּנְג (פוּן זוֹיאֶר טֵייג) וָואס אִיז גִיזָאגְט גִיוָואָרִין אִין דֶער תורה. זִיא אִיז, אַז עֶר זָאל עֶס מבטל זַיין אִין זַיין הַארְץ אוּן זָאל עֶס אַכְטִין וִויא שְׁטוֹיבּ אוּן זָאל אָבּ מַאכִין אִין זַיין הַארְץ אַז אִין זַיין רשות אִיז גָאר קֵיין חמץ נִיט דָא, אוּן אַז אַלִים חמץ וָואס אִיז אִין זַיין רשות אִיז אַזוֹ וִויא שְׁטוֹיבּ אוּן וִויא אֵיינִי זַאךְ וָואס מַאן הָאט זִיא גָאר נִיט נֵייטִיג" (הלכות חמץ ומצה פרק ב׳ ב׳). דָא פֶערְלַאנְגִין זֵייא נוּן אַז מַאן זָאל דֶערְבַּייא הָאבִּין אֵיינִי מחשבה אִין דֶעם הַארְץ נָאךְ אֵיינִי גִיוִויססִי פָארִם נָאךְ, אָבִּיר זֵייא הָאבִּין אוֹיךְ דֶערְצוּ אָנְבִּירֵייט אֵיינִי גִיוִויססִי פָּארִם פוּן וֶוערְטִיר זִיא דֶערדוּרְךְ אַרוֹיס צוּ זָאגִין.

כל חמירא וחמיעא דאכא ברשותי דחמיתיה ודלא חמיתיה דבערתיה ודלא בערתיה לבטל ולהוי כעפרא דארעא:

„אַלִים זוֹיאֶר טֵייג אוּן גִיזַייאִירְטִים וָואס אִיז אִין מַיין רשות, וֶועלְכִים אִיךְ הָאבּ גִיזֶעהִין, אוּן וֶועלְכִים אִיךְ הָאבּ נִיט גִיזֶעהִין, וֶועלְכִים אִיךְ הָאבּ אוֹיס גִירוֹימְט, אוּן וֶועלְכִים אִיךְ הָאבּ נִיט אוֹיס גִירוֹימְט, זָאל זַיין בטול אוּן גִימַאכְט אַזוֹ וִויא דֶער שְׁטוֹיבּ פוּן דֶער עֶרְד" (לעווים גִיבֶּעט פַאר פסח דף ב׳ עמוד א׳). אוּן בַּייא דֶער דָאזִיגִיר פָארִם שְׁטֵייט, „וֶוען דֶער בעל הבית אִיז נִיט אִין דֶער הֵיים אַזוֹ אִיז עֶר מבטל דָאס חמץ אִין דֶעם אוֹרְט וואו עֶר אִיז דָארְט". נוּן בַּייא דֶעם עֶרְשְׁטִין בְּלִיק קָאן זִיךְ דָאס דַאכְטִין צוּ זַיין אֵיינִי נִיט שֶׁעדְלִיכִי צֶערֶעמָאנְיֶע, אָבִּיר גָאט ב"ה וָוארִינְט אוּנְס קֵייגִין אַלִי צוּזֶעצוּנְגִין צוּ זַיין וָוארְט אוּן זַיינִי גִיבָּאט. עֶס הַאלְט זִיךְ זֶעלְבִּיר פַאר גוּט אוּן וַוייל עֶס אִיז פֶערְבּוּנְדִין מִיט דִיא לֶערְנוּנְג פוּן דִיא תורה שבעל פה וֶועגִין דֶעם זכות פוּן מעשים טובים אַזוֹ מוּז עֶס אֵיין שְׁלֶעכְטִין תכלית הָאבִּין פַאר דִיא גִימוּטְהִיר פוּן דִיא מֵייסְטִי פוּן דֶעם פָאלְק. זֵייא וֶועלִין זָאגִין אַז דוּרְךְ דֶעם הַאלְטִין פוּן דִיא דָאזִיגִי פָארִם הָאבִּין זֵייא מקיים גִיוֶועזִין אֵיינִי מצוה אוּן אַז דֶערדוּרְךְ אִיז זֵייאֶר זכות פוּן מעשים טובים גְרֶעסִיר גִיוָוארִין, אַיין חלק זכות מֶעהר קֵייגִין דִיא שוּלְד פוּן

זייאֶרי עבירות. און ווידיר אַנְדירְשְׁט, ווען זייא פֶערְגֶעססִין צו הַאלְטִין דיא דָאזִיגי פָארם אין דֶער רֶעכְטִיר שעה און ווֶען דֶערנָאךְ מֶעכְטֶ איין חמץ גִיפוּנִין וֶוערִין אין זייאֶרי הַייזיר אַזוֹ הָאבִּין זייא נָאךְ דיא רֵייד נָאךְ פוּן דיא רבנים עובר גִיוֶועזִין אוֹיף צְוֶוייא מצות לא תעשה, וָואס אִיז נָאךְ דיא תורה שבעל פה נָאךְ אֵיינִי גְרֶעסִירִי מעשה רע וויא דָאס עובר זַיין אוֹיף מצות עשה.

לפיכך אם לא בטל קודם שש ומשש שעות ולמעלה מצא חמץ שהיה דעתו עליו והיה בלבו ושכחו בשעת הביעור ולא בערו הרי זה עבר על לא יראה ולא ימצא שהרי לא בער ולא בטל:

„דַארום וֶוען עֶר הָאט נִיט מבטל גִיוֶועזִין (דאס חמץ) פַאר דיא זֶעקְסְטִי שעה, און נָאךְ דיא זֶעקְסְטִי שעה און ווייטיר הָאט עֶר גִיפוּנִין חמץ וָואס עֶר הָאט אִין זַין גִיהַאט און עֶס אִיז גִיוֶועזִין אִין זַיין הַארְץ אָבִּיר עֶר הָאט עֶס פֶערְגֶעססִין אִין דֶער שעה פוּן אויסְרוֹימוּנְג און הָאט עֶס נִיט אוֹיס גִירוֹימְט, נוּן אַזוֹ אֵיינִיר הָאט עובר גִיוֶועזִין אוֹיף דִיא גִיבָּאט „עֶס זָאל נִיט גִיזֶעהִין וֶוערִין" (שמות י"ג ז') און „עֶס זָאל נִיט גִיפוּנִין וֶוערִין" (שמות י"ב י"ט). וָוארִין עֶר הָאט עֶס נִיט אוֹיס גִירוֹימְט און נִיט מבטל גִיוֶועזִין" (הלכות חמץ פרק ג' ח'). נוּן קֶענְט אִיהר גְלוֹיבִּין אַז דֶער דָאזִיגִיר פסק אִיז פוּן גָאט וָואס פָארְשְׁט דָאס הַארְץ. קֶענְט אִיהר גְלוֹיבִּין אַז אַיין מֶענְש וָואס הָאט אִין זַין גִיהַאט אַיין שְׁטִיק חמץ אוֹיס צו רוֹימִין נָאךְ דֶעם גִיבָּאט נָאךְ פוּן גָאט, און הָאט אָבִּיר דָאס דָאזִיגִי אֵיינִי שְׁטִיק פֶערְגֶעססִין בשעת עֶר הָאט דָאס אִיבְּרִיגִי חמץ אוֹיס גִירוֹימְט אַז אַזוֹ אַיין מֶענְש הָאט דֶערדוּרְךְ צְוֶוייא עבירות גִיטָאהן פשוט אִיבִּיר דֶעם ווייל עֶר הָאט נִיט גִיהַאלְטִין אֵיינִי בְּלוֹסִי פָארם וָואס גָאט הָאט אִינִירְגִיץ נִישְׁט גִיבָּאטִין. אוֹדִיר אַז עֶר וָואלְט דיא עבירות נִיט גִיטָאהן וֶוען עֶר וָואלְט גִיזָאגְט אַיין פוּנְפְצֶעהן וֶוערְטִיר וָואס מֶענְשִׁין הָאבִּין גִיהֵייסִין זָאגִין וָואס זֶענִין אַזוֹ זִינְדִיג וויא עֶר זֶעלְבִּיר. גַאנְץ אַנְדִירְשְׁט זֶענִין דִיא רֵייד פוּן גָאט ב"ה זֶעלְבִּיר,

יען אשר היה עם לבבך.

ווייל

„ווייל עס איז געוועזין אין ביין הארץ" (מלכים א׳ ח׳ פסוק י״ח), ער האט אנגינומין דעם ווילין, און האט איהם אזו גיבענשט גליך ווען דאס גיבאט וואלט גיטהאן גיווארין. דארום איז נון דער פסק פון דיא תורה שבעל פה ניט פון גאט און ווייזט ווייטיר אוים אז זיא איז אין גאנצין ניט געטליך. אביר דיא רבנים זענין צופרידין גיוועזין מיט דיא דאזיגי המצאה פון בטול חמץ „דעם מבטל זיין פון חמץ, זייא האבין מיט נאך איינע אנדירי תקנה בילייגט דאס גיוויססין פון דיא וואס פאלגין זייערי רייד, מיט איינע תקנה וואס איז גאר בקאנט גיוועזין צו משה, און דאס איז בדיקת חמץ "דאס אויף זוכין פון חמץ.

אור לארבעה עשר בניסן. קודם צאת הכוכבים בודקין את החמץ לאור הנר של שעוה היחידי. ומשהגיע זמנו אסור לעשות שום מלאכה ולא לאכול ולא ללמוד:

„אין דעם אבינד פאר דעם פירצעהנטין טאג אין ניסן, איידיר דיא שטערין קומין ארוים, זוכט מאן אויף דאס חמץ בייא דיא ליכטיגקייט פון איין איינציג וואקס ליכט, און ווען דיא צייט קומט אן, טאר מאן קיין שום מלאכה ניט טהון, און ניט עסין, און ניט לערנין" (פסח גיבעט דף א׳ עמוד ב׳). דאס דאזיגי גיבאט האט קיין שורש ניט אין דער תורה פון משה. אזו ווייס מאן נון אז עס איז מדברי סופרים, און דאך זענין דער בייא גיגעבין דיא אויספיהרליכסטי ביפעהל, און דיא גרעסטי אכטונג ווערט דער בייא פערלאנגט, גליך אז ווען עס וואלט גיוועזין פון גאט זעלביר, און עס זענין דער בייא אויך גידענקט פערשידיני אופנים ווען מאן מוז צום צווייטין מאל בודק זיין, דהיינו:

אם ראה עכבר שנכנס לבית וחמץ בפיו אחר בדיקה צריך לבדוק פעם שנייה אף על פי שמצא פירורין באמצע הבית אין אומרין כבר אכל אותה הפת במקום זה והרי הפירורין אלא חוששין שמא הניחה בחור או בחלון ואלו הפירורין שם היו ולפיכך חוזר ובודק. אם לא מצא כלום הרי זה בודק כל הבית ואם מצא אותה הפת שנטלה העכבר ונכנס אין צריך בדיקה:

„װען ער האט נאך דעם אויף זוכין געזעהין איינע מױז װאס איז אריין געקומין אין דעם הויז אריין מיט חמץ אין איהר מויל, אזו האט ער נייטיג צום צווייטין מאל אויף צו זוכין. חאטשע װען ער האט געפונין ברעקיליך מיטטין אין דעם הויז, אזו זאגט מאן ניט, זיא האט שון לאנג אויף געגעסין דאס ברוט אויף דעם דאזיגין אורט און דאס זענין דיא ברעקיליך, נייארט מאן באזארגט טאמיר האט זיא עס גילאזט אין איין לאך אודיר אין איין פענסטיר און דיא דאזיגי ברעקליך זענין דארט געוועזין, און דארום זוכט ער נאך איין מאל אויף. װען ער האט גאר נישט געפונין, אזו זוכט ער אויף אין דעם גאנצין הויז; אביר װען ער האט געפונין דאס ברוט װאס דיא מויז האט גינומין און איז אריין גיקומין, אזו האט ער ניט נייטיג איינע אויף זוכונג״. איין אנדירער אופן פון דערגלייכין וויכטיגקייט און נאך מעהר קלוגהייט איז דער —

נכנס עכבר לבית וככר בפיו ויצא עכבר משם וככר בפיו אומרים הוא הראשון שנכנס הוא האחרון שיצא ואינו צריך לבדוק. היה הראשון שנכנס שחור וזה שיצא לבן צריך לבדוק. נכנס עכבר וככר בפיו ויצאתה משם חולדה וככר בפיה צריך לבדוק. יצאה משם חולדה ועכבר וככר בפיה. אינו צריך לבדוק שזה הככר הוא שהיה בפי העכבר :

„װען איינע מויז איז אריין גיגאנגין אין דעם הויז אריין מיט ברוט אין איהר מויל, און איינע מויז איז ארויס גיגאנגין פון דארט מיט ברויט אין איהר מויל, אזו זאגט מאן דיא אייגיני איז דיא ערשטי װאס איז אריין גיגאנגין און דיא לעצטי װאס איז ארויס גיגאנגין, און ער האט ניט נייטיג אויף צו זוכין. װען דיא ערשטי װאס איז אריין גיגאנגין איז געוועזין שווארץ און דיא װאס איז ארויס גיגאנגין איז גיוועזין וויים, אזו האט ער נייטיג אויף צו זוכין. װען איינע מויז איז אריין גיגאנגין מיט ברוט אין איהר מויל, און איינע וויזיל איז פון דארט ארויס גיגאנגין מיט ברויט אין איהר מויל, אזו האט ער נייטיג אויף צו זוכין. װען עס איז פון דארט ארויס גיגאנגין, איינע וויזיל און איינע מויז, און ברוט איז געוועזין אין יענירס מויל, אזו האט ער ניט נייטיג אויף צו זוכין, װארין דאס איז דאס אייגיני ברוט װאס איז

גיוועזין אין דעם מוֹילו פון דיא מויז" (הלכות חמץ פרק ב'). מיר ווילין ניט זאגין אז דער דאזיגער שטייגער פון חכמה איז קיין מאל ניט פארהאנדין גיוועזין בייא קריסטין. מיר וויססין וואוהל אז דיא אמונה לומדים וואס מאן הייסט זייא אויף דייטש דיא שאלאסטיקער ווייזין פיל פון דיא זעלביגי פערדרייהטי קלוגהייט, און דיא מעשׂות פון מייז גיפינין זיך אויך אין דיא אמונה לערנונג פון דיא ע"ז פעלקיר, אביר מיר האבין זיך אוועק גיקעהרט פון יענים גאנצין סדר פון לערנונג, ווייל ער איז אקייגין דעם ווארט פון גאט. בייא אייך גילט נאך דיא אמונה לערנונג פון דיא סופרים און איהר וועט נון באלד האלטין איין גרויסין יום טוב נאך זייערי תקנות נאך. און דאך זעהט איהר וויא אייני נידריגי מיינונג זייא האבין פון וואהרהאפטיגי פרומיגקייט און וויא שלעכט זייא האבין בינוצט זייערי צייט און זייערי קלוגהייט. דער ניט גילערנטסטיר יוד וואס האט גילערנט דיא תורה פון משה אין איהרי פראסטי שיינהייט, וועט זייער וואוהל וויססין אז ווען גאט האט גיבאטין דיא ישׂראל צו פערשטעהרין דאס זויאר טייג פון זייערי הייזיר אזו האט ער ניט גימיינט אז זייא זאלין גיין און זאלין אדורך זוכין דיא לעכיר פון דיא מייז אודיר אז זייא זאלין צוברעכין זייערי צייט מיט נאך קוקין נאך מייז און ווייזלס. ווען איהר וואלט דאס אן שטאט פון דיא תורה שבעל פה גילערנט אין דעם ברית חדשה, וואלט איהר דאס ניט פאר איין רעכטין ביוויז אנגינומין קייגין דיא גילטיגקייט פון דיא רייד פון דעם דאזיגין ספר? און ווען דער הייליגיר פוילוס אודיר דער הייליגיר פעטרוס וואלט אזעלכי גיבאט גיגעבין צו דיא גוים וואס האבין זיך צו דיא קריסטליכי אמונה ביקעהרט, וואלט איהר ניט גיזאגט אז דיא דאזיגי מעניר זענין ענטוועדיר ניט פערשטענדיג אודיר ניט ערהליך גיוועזין? אביר אין דעם ברית חדשה גיפינט זיך נישט דערגלייכין. דיא גיבאט וואס דארט זענין גיגעבין, און דיא לערנונג וואס איז דארט גיוועזין איז גאר אין גאנצין איידיל שיין און בכבוד, און דער ווייל זענין דיא קלייניגקייטין און נארישי זאכין נאך פארהאנדין אין דער תורה שבעל פה וואס דיא יודין האבין זייא בקבלה פון יעני לייט וואס האבין אן ישוע הנוצרי ניט גיוואלט גלויבין. ווען דאס צייגניש פון מענשין הענגט אין

גאַנְצִין אָב פוּן דִיא חכמה פוּן דֶעם וָואס גִיבְּט עֶס, אַזוֹ אִיז דָאס צְייגְנִיש פוּן דִיא סוֹפרים נִיט פִּיל וֶוערְטה. אָבִּיר דִיא גאוה אִיז נָאךְ מֶעהר מִיאוּס וִויא דִיא קְלֵיינִיגְקֵייטִיבַייא. דִיא דָאזִיגִי לַייט הָאבִּין גִיזָאגְט, אַזוֹ וִויא מִיר הָאבִּין אוֹבִּין אוֹיס אַייאֶר תפלות ספר מזכיר גִיוֶועזִין, אַז „וֶוען דִיא צַייט (פון בדיקת חמץ) קוּמְט אָן, טָאר מַאן קֵיין שׁוּם מלאכה נִיט טְהוּן, אוּן נִיט עֶסִין אוּן נִיט לֶערְנִין", אַזוֹ אַז דֶער אָרִימִיר מוּז אַוֶועק לֵייגִין זַיינִי עֶהרְלִיכִי מלאכה, דֶער הוּנְגְרִיגִיר מוּז זִיךְ אַיינְהַאלְטִין אוּן זַיינִי עֶהרְלִיכִי שְׁפַּייז נִיט עֶסִין, אוּן אַלִי זָאלִין אפילוּ אוֹיף הֶערִין צוּ לֶערְנִין דָאס הֵיילִיגִי וָוארְט פוּן גָאט כדי צוּ גֵיין אוּן אִין לֶעבִּיר אוּן ווִינְקְלִין אוֹיף צוּ זוּכִין דָאס וָואס זֵייא ווִיסְסִין אַז זֵייא וֶועלִין עֶס נִיט גִיפִינִין, אוֹדִיר צוּ גִיפִינִין דָאס וָואס מַאן הָאט מִיט ווִילְלִינְס טַאקִישׁ פוּן דֶעסְטְוֶועגִין אִין זֵייאֶר וֶועג אַרַיין גִילֵייגְט. מִיר פְּרֶעגִין אַייךְ, קָאן דָאס זַיין פוּן גָאט, אוֹדִיר זָאל מַאן זִיךְ פֶּערְלָאזִין אוֹיף דִיא מֶענְשִׁין וָואס הֵייסִין אוֹיף הֶערִין דָאס וָוארְט פוּן גָאט צוּ לֶערְנִין. כדי דִיא דָאזִיגִי צֶערֶעמָאנְיֶע צוּ הַאלְטִין, זָאל מַאן זִיךְ אוֹיף זֵייא פֶּערְלָאזִין וִויא אוֹיף לַייט וָואס לֶערְנִין אַנְדִירִי דִיא וַוארְהַאפְטִיגִי אמונה?

אָבִּיר דִיא תורה שבעל פה אִיז נִיט בְּלוֹס מוֹסִיף מֶענְשְׁלִיכִי המצאוֹת, נַייאִירְט זִיא מַאכְט אוֹיךְ אַזֶעלְכִי כללים וָואס הָאבִּין אִין זִיךְ פִילִי שְׁוֶוערִיגְקֵייטִין, אוּן אַז זֵייא זָאלִין אַלִי צוּזַאמְמִין פַּאסְסִין מוּז מַאן דֶער בַּייא אַבִּיסִיל קְלוּג שְׁווִינְדְלִין. דְהַיינוּ:

חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנייה לעולם.

„פוּן חמץ וָואס אִיז פַארְהַאנְדִין גִיוֶועזִין אִין דֶער צַייט פוּן פסח טָאר מַאן קֵיין מָאל קֵיינִי הנאה נִיט הָאבִּין" (הלכות חמץ פרק א' ד'). דָאס מֵיינְט מַאן חמץ וָואס גִיהֶערְט צוּ יוּדִין, אוּן נָאךְ דֶעם דָאזִיגִין דִין נָאךְ זֶענִין אַלִי יוּדִין מחויב צוּ פֶּערְקוֹיפִין אוֹדִיר אַוֶועק צוּ גֶעבִּין אוֹדִיר צוּ פֶּערְלִירִין אַלִים חמץ וָואס מֶעכְט בַּייא זֵייא פַארְהַאנְדִין זַיין בַּייא דֶעם אָנְהוֹיבּ פוּן פסח, אוּן מֵילָא וֶוען זֵייא הָאבִּין פִיל אַזוֹ מֶעכְט זֵייאֶר שָׁאדִין גְרוֹס זַיין. אָבִּיר דִיא רבנים וָואס הָאבִּין דָאס שְׁוֶועריִגְקֵייט גִימַאכְט הָאבִּין אוֹיךְ פֶּערְשִׁידִינִי אוֹפנים אוֹיס גִיטְרַאכְט וִויא אַזוֹ מַאן זָאל דֶעם שָׁאדִין נִיט הָאבִּין.

איין

אײן אופן דער פון איז אַז מאַן זאָל עס פאַר אײן משכון אײַנלײגין און מאַן זאָל דערבײַא בּישטימטי װערטיר זאָגין —

ישראל שהרהין חמצו אצל הגוי אם אמר לו אם לא אביא לך מעות מכאן ועד יום פלוני קנה חמץ זה מעכשיו ה"ז ברשות הגוי ואותו החמץ מותר לאחר הפסח.

„אײן ישׂראל װאָס האָט זײַן חמץ אײַנגעלײגט פאַר אײן משכון בײַא אײן גוי, װען ער האָט צו איהם גיזאָגט װען איך װעל דיר ניט בּרענגין דאָס געלד פון איצונד אָן בּיס אויף יענים און יענים טאָג זאָלסטו קונה זײַן דאָס דאָזיגי חמץ פון איצונד אָן, אַזוי איז דאָס דאָזיגי אין דעם רשות פון דעם גוי, און אַזוי אײן חמץ איז מותר נאָך פסח" (הלכות חמץ פרק ד'). מילא װען אײן ישׂראל האָט זײער פיל חמץ און װיל געריין האַלטין דיא מצוה אַלים חמץ אויס צו רוימין פון זײַן רשות און װילל דער בײַא אויך אַז ער זאָל קענין נאָך פסח דאָס חמץ װידיר צורוק קריגין אין זײַן רשות אַרײַן װען ער װיל אַזוי דיא הנאה האָבּין ברוחניות און אויך דעם נוצין בגשמיות, אַזוי האָט ער ניט מעהר גייטיג צו טהון נור דאָס חמץ פאַר אײן משכון אײַנצולײגין און דערבײַא דיא דאָזיגי װערטיר צו זאָגין װאָס שטײט דאָ אין דעם דין. מיר פרעגין נון איטליכין יוד מיט פּראָסטי שׂכל, אוב דאָס איז ניט אײני בּלוסי שװינדליריײַא, אײן פאַרנעמיניש זײַן אײגין גיװיססין צו גינאַרין, אײני מיאוסי ערמה גאָט צו דינין און דאָך צו פערמײַדין דעם שאָדין װאָס מעכט אַרויס קומין דורך דעם פּראָסטי האַלטין פון דער מצוה. עס איז קלאָר אַז דער מענש װאָס טהוט אַזוי, האָט אין רעכטין אמת קײן חשק ניט אַװעק צו געבּין זײַן רשות פון דעם חמץ. און דאָס איז ניט אײן אײנציגיר אופן, דיא תורה שבעל פה האָט נאָך פילי אַזעלכי אופנים, אַזוי װיא זיא איז עס מתיר אויף קאַטאָװיס פאַר אײן משכון אײַן צו לײגין, אַזוי איז זיא מתיר עס אויף קאַטאָװיס צו פערקויפין אודיר אַװעק צו געבּין.

אעפ"י שהישראל מכירו לעכו"ם ויודע בו שלא יגע בו כלל אלא ישמרנו לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתננו לו מותר:

„דאָכטשי אַז דער ישׂראל קענט דעם ע"ז דיניר און װײס פון איהם

אַז עֶר וֶועט דְרָאן גָאר נִיט אָן רִיהְרִין נַייאִירְט עֶר וֶועט עֶס בְּיהַאלְטִין פַאר זַיינִיט וֶועגִין בִּיס נָאךְ פסח און וֶועט עֶס אִיהם צוּרוּק אַבְּגֶעבִּין אִיז עֶס מותר״. מִילָא אַיין יוד אַיין למרן וָואס אִיז בִּיקָאנְט מִיט דִיא דינים פוּן דִיא תורה שבעל פה וָואס וַוייזִין וִויא מַאן זָאל זִיךְ דָא אַיין עצה גֶעבִּין וֶועט זִיךְ אוּים דֶערְוַוייהלִין אַיין גוֹי וָואס עֶר וַויים פוּן אִיהם אַז עֶר וֶועט אַזוֹ מַאכִין, אִיהם צוּ פֶּערְקוֹיפִין אוֹדִיר אַוֶועק צוּ גֶעבִּין זַיין חמץ און דֶערְבַּייא גַאנְץ זִיכִיר צוּ זַיין אַז עֶר וֶועט עֶס נָאךְ פסח צוּרוּק וִוידִיר קְרִיגִין, און וֶועט דֶער פוּן מֶעגִין אֵיינִי הנאה הָאבִּין. אָבִּיר למשל וֶוען אַיין יוד הָאט אֵיינִים גוֹי גֶעלְד גִיבָּארְגְט און דִיא רווחים הָאט עֶר אַלִי וָואךְ גִינוּמִין אִין בְּרוֹט, וָואס זָאל נוּן אַזוֹ אֵייגִיר טְהוּן. עֶס אִיז קְלָאר אַז אִין פסח קָאן עֶר דָאס בְּרוֹט נִיט גִיבְּרוּכִין וֶועגִין דֶעם חמץ, און נָאךְ פסח קָאן עֶר אוֹיךְ נִיט אָן נֶעמִין דָאס דָאזִיגִי בְּרוֹט, אוֹיךְ קֵיין גֶעלְד נִיט דֶער פַאר, וָוארִין נָאךְ דִיא תורה שבעל פה נָאךְ טָאר עֶר קֵיינִי הנאה נִיט הָאבִּין פוּן דֶעם חמץ וָואס אִיז אִין דִיא טֶעג פוּן פסח פַארְהַאנְדִין גִיוֶועזִין, דָאס אִיז אַיין שְׁוֶוערִיר אופן, אָבִּיר נִיט מִיר הָאבִּין דִיא תקנה גִימַאכְט. דִיא תורה שבעל פה וָואס שְׁמוּסְט פוּן דִיא דָאזִיגִי שְׁוֶוערִיגְקֵייט הָאט אוֹיךְ אֵיינִי עצה גִיגֶעבִּין וָואס מַאן זָאל דֶער בַּייא טְהוּן.

ישראל שמקבל מגוי ככרות ברבית בכל שבוע כתב אבי העזרי שיאמר לו קודם הפסח שיתן לו בשבוע של פסח קמח או מעות ואז אפי׳ אם באו אחר כך לחשבון מותר לקבל ממנו מה שלא קבל בתוך הפסח:

„אַיין ישראל וָואס נֶעמְט פוּן אַיין גוֹי בְּרוֹט אִין רווחים אִיטְלִיכִי וָואךְ, הָאט דֶער אבי העזרי גִישְׁרִיבִּין, אַז עֶר זָאל פַאר פסח צוּ אִיהם זָאגִין אַז עֶר זָאל אִיהם גֶעבִּין אִין דֶער וָואךְ פוּן פסח מֶעהל אוֹדִיר גֶעלְד, און דֶענְצוּמָאל אפילו וֶוען זֵייא קוּמִין דֶער נָאךְ צוּם חשבון מֶעג עֶר נֶעמִין פוּן אִיהם דָאס וָואס עֶר הָאט נִיט גִינוּמִין אִין פסח״ (ארבע טורים, אורח חיים סימן ת״נ). נָאךְ דִיא דָאזִיגִי פְּרָאסְטִי המצאה נָאךְ קָאן עֶר דוּרְךְ אַיין בְּלוֹסִין זָאג פוּן וַוייניג וֶוערְטִיר דָאס מוּתר מַאכִין וָואס וָואלְט פְרִיר אֵיינִי גְרוֹסִי זִינְד גִיוֶועזִין. עֶס אִיז נִיט נֵייטִיג אפילוּ אַז זַיינִי דעה זָאל דווקא

זיין

זיין צו האבין מעהל אודיר געלד, זייני דעה מעג זיין צו האבין דאס חמץ נאך פסח, דיא ווערטיר מאכין עס שון אזו גוט גלייך: ער מעכט טאקיש דאס וועללין האבין וואס ער זאגט. דאס זעלביגי ספר דערציילט אייני עצה וואס רש"י האט גיגעבין אין אייני אנדירי שוועריגקייט אין דעם דאזיגין ענין.

שאלו לרש"י ישראל וגוי שיש להם תנור בשותפות מהו לומר לגוי טול אתה של פסח ואני אטול אחר כך והשיב שיתנה קודם הפסח ויטול דמים מאותו שבוע:

„מאן האט רש"י אייני שאלה גיפרעגט, איין ישראל און איין גוי וואס האבין איין אופין אין שותפות, אוב ער מעג זאגין צום גוי, נעם דו דאס פערדיניכטס פון פסח און איך וועל נעמין דער נאך. און ער האט גיענטפירט, אז ער זאל דעם תנאי אוים נעמין פאר פסח, און זאל נעמין דאס געלד פון דיא זעלביגי וואך" (דארטין). איין מענש מיט גיזונדין שכל וועט זעהין אז דא אזו וויא אין דיא אנדירי אופנים האט דער יוד טאקיש יוא הנאה פון דעם חמץ וואס איז פארהאנדין אין דער צייט פון פסח, און אז אוב ער קריגט דאס געלד אודיר דיא הנאה פריר אודיר דערנאך, אזו איז דאך באמת קיין אייגינטליכיר הילוק ניט אין דער זאך זעלביר וואס ער טהוט אין דיא דאזיגי אופנים. דער איינציגיר שורש פון אלי דיא דאזיגי דינים איז דיא אוים מיידונג פון דעם וואס ווערט גיהאלטין פאר איין גיבאט פון גאט. דער מענש וואס גיבט אוועק דאס חמץ און זייני כוונה דער ביי איז עס נאך פסח ווידיר אין זיין רשות אריין צו נעמין, יוען דער מענש וואס פערקויפט עס נור אויף אייני וואך, און ער וויים דער ביי גאנץ וואוהל אז עס בלייבט דאך גאר זיין, דער גיבט עס ניט אוועק און פערקויפט עס ניט אין אמת. עס קאן זיך אפשר אויסינווייניג דאכטין אז ער טהוט דאס, אביר גאט ב"ה ריכטיט ניט נאך דעם וואס ווייזט זיך אויסינווייניג, ער זעהט אויף דיא כוונה פון דעם הארץ. ער איז ניט צו פרידין מיט דיא פארם פון געבין אודיר פערקויפין, נייארט ער זעהט אויף דיא אינינווייניגסטי גידאנקין פון דיא ווילין, ער זעהט אז דער מענש ווינשט ניט און וויל ניט טהון

דָאס אֵיינִי אוּן נִיט דָאס אַנְדִירִי, אוּן עֶר הַאלְט אִיהם פַאר אַיין חוטא במזיד, פַר אַיין מֶענְשׁ וָואס טוּהט דִיא עבירה מִיט אִיבִּירְלֵייגוּנְג אוּן גֶערִין. אָבִּיר מִיר פְרֶעגִין אִיטְלִיכִין יוּד וָואס זַיין פֶערְשְׁטַאנְד אִיז נִיט פֶערְפֶעלְשְׁט מִיט פֶערְדְרֵייהטִי המצאות, אוֹבּ אַיין זָאלְכִיר דַת מִיט עצות דִיא גֶעטְלִיכִי גִיבָּאט אוּים צוּ מַיידִין, אוֹבּ עֶר אִיז וֶוערְטה בכבוד גִיהַאלְטִין צוּ וֶוערִין, אפילוּ נָאךְ דִיא דרךְ ארץ כללים נָאךְ פוּן דֶער דָאזִיגִיר וֶועלְט. אוֹדִיר קָאן אֵיינִי זָאלְכִי אוּיפְפִיהרוּנְג וִויא אַיין גוּטִיר דִינְסְט וואוהל גִיפַאלְלִין פַאר גָאט ב״ה, אֵיינִי אוּיף פִיהרוּנְג וָואס אִיז מִיאוּס אפילוּ פַאר מֶענְשִׁין. אָבִּיר פַאר אַלִים, קָאן דָאס זַיין דִיא תּורה וָואס אִיז צוּ משה גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין פוּן דֶעם גָאט פוּן אמת. דָאס אִיז עֶס וָואס גִיבְּט דֶעם דָאזִיגִין שְׁמוּס זַיינִי גַאנְצִי וִויכְטִיגְקֵייט. וֶוען דֶער תּלמוּד מִיט אַלִי זַיינִי דִינִים וָואלְט בְּלוּס גִיהַאלְטִין גִיוָוארִין פַאר אֵיינִי טְשֶׁעקַאוֶוע זַאךְ וָואס אִיז אִיבְּרִיג גִיבְּלִיבִּין פוּן אַלְטִי צַייטִין, פַאר אֵיינִי אוּיף וַוייזוּנְג פוּן פִילִירְלֵייא פֶערְדְרֵייהטִי פַאלְשִׁי קְלוּגְהַייט, אוֹדִיר חלוֹמוֹת וָואס פַארְצַייטִיגִי בית הַמֶדְרְשְׁנִיקִים הָאבִּין גִיהַאט וַואכִינְדִיגִירְהֵייט, אַזוֹ וָואלְטִין מִיר בֵּיידִי גִיקָאנְט פַאר אִיהם פַארְבַּייא גֵיין מִיט אַיין גִילֶעכְטִיר. אָבִּיר עֶר וֶוערְט גִיהַאלְטִין פַאר דִיא תּורה פוּן גָאט. ע״ אִיז דִיא אמוּנה פוּן דֶעם גְרֶעסְטִין טְהֵייל פוּן דֶעם יוּדִישִׁין פָאלְק, אוּן אָן ספק, טַאקִישׁ אִין דֶעם דָאזִיגִיר צַייט מַאכְט זִיךְ מַאנְכִיר יוּד אִין דִיא פֶערְשִׁידִינִי מדינוֹת בִּירֵייט זַיין חמץ אוי״ף הָאטְאוּוִים צוּ פֶערְקוֹיפִין, אוֹדִיר שְׁרַייבְּט זִיךְ אֵיין שטר מכירה כדי דָאס חמץ או״ס זַיין רשוּת מִיקְלָמְפִירְשְׁט אַוֶועק צוּ טְהוּן נָאךְ דִיא כללים אוּן תקנות נָאךְ פוּן דִיא תורה שבעל פה. זֵייא טְהוּן עֶס אִין פשטוּת, מִיט פַאלְשִׁיר כוונה, אוּן מֵיינִין אַז דָאס אִיז פְרוּמִיגְקֵייט. זֵייא וֶוערִין אִין טָעוּת אַרוּם גִיפִיהרְט: אָבִּיר לִיגְט נִיט אֵיינִי שְׁרֶעקְלִיכִי לַאסְט אוּיף דֶעם הַארְץ פוּן דִיא יוּדִין וָואס וִויסְסִין עֶפִּים בֶּעסְסִירְם, וֶועלִין זֵייא נִיט מוּזִין שְׁרֶעקְלִיךְ דין וחשבון אָבּ גֶעבִּין אַז זֵייא וִויסְסִין עֶפִּים בֶּעסְסִירְם אוּן לָאזִין דָאךְ זֵייאֶרִי בְּרִידִיר אִין דֶעם דָאזִיגִין שְׁרֶעקְלִיכִין טעוּת, יוא, אוּן בִּיפֶעסְטִיגִין זֵייא דְרִינִין דֶערְדוּרְךְ אַז זֵייא טְהוּן אוּיךְ זֶעלְבִּיר דִיא דָאזִיגִי צֶערֶעמָאנִיֶעס וָואס דֶער

דאזיגיר

דָאזִיגִיר דַת הֵייסְט זֵייא. פוּן וֶועגִין דֶעם דָאזִיגִין דַת אִיז דָאס פָאלְק נָאךְ פֶערְטְרִיבִּין פוּן ארץ ישראל. פוּן וֶועגִין דֶעם דָאזִיגִין דַת אִיז דֶער צָארְן פוּן גָאט נִיט צוּרִיק גִיקֶעהֶרְט אוּן זַיינִי הַאנְד אִיז נָאךְ אוֹיס גִישְׁטְרֶעקְט. מֵילָא וֶוען אִיהר הָאבְּט לִיבּ אַייאֶר פָאלְק, וֶוען אִיהר וִוינְשְׁט אַז זֵייא זָאלִין דֶערְהֵייכְט וֶוערִין, אוּן וֶוען אִיהר פֶערְלַאנְגְט אַז זֵייא זָאלִין צוּ אוֹשֶׁר עוֹלם הבּא קוּמִין. אַזוֹ הֵייבְּט אוֹיף אַייאֶרִי שְׁטִים אוּן זָאגְט אַרוֹיס בּפרהסיא אַז דִיא תוֹרה שבּעל פּה אִיז שְׁלֶעכְט. זַייט בַּן דִיא סוֹפרים אוּן פרוּשים וִויא דִיא מֶענְשִׁין וָואס הָאבִּין אוֹיס גִיטְרַאכְט דֶעם דָאזִיגִין דַת אוּן הָאבִּין צוּ עֶרְשְׁט גוֹרם גִיוֶועזִין דִיא דָאזִיגִי גִיפַאנְגִינְשַׁאפְט בּרוּחניוּת אִין וֶועלְכִיר דָאס יוּדִישִׁי פָאלְק אִיז שׁוֹן אַזוֹ פִילִי הוּנְדִירְט יָאהר גִיהַאלְטִין גִיוָוארִין. נוּן וֶוען אִיהר זֶענְט מזכּיר דִיא בַּארְמְהֶערְצִיגְקַייטִין וָואס גָאט בּ״ה הָאט אַייךְ גִיטָהאן אִין דֶעם אַז עֶר הָאט אַייךְ אַרוֹיס גִיבְּרֶענְגְט פוּן דֶעם דִינְסְט הוֹיז, בִּימִיהט אַייךְ אַרוֹיס צוּ בְּרֶענְגִין אַייאֶרִי בְּרִידִיר פוּן דִיא נָאךְ שֶׁענְדְלִיכִירִי קֵייטִין פוּן טעוּת אוּן פַאלְשִׁי אמוּנה. צוּ גְלַייכִיר צַייט בִּיטְטִין מִיר אַייךְ צוּ אִיבִּיר לֵייגִין דֶעם אוֹפן פוּן אַזוֹ פִילִי פוּן אַייאֶר פָאלְק וִויא זֵייא הָאבִּין גִיטָהאן דֶערְצוּמָאל וֶוען דִיא דָאזִיגִי קֵייטִין זֶענִין גִיקָאוֶועט גִיוָוארִין, וִויא זֵייא זֶענִין בּכבוֹד פְרַייא גִיבְּלִיבִּין פוּן דִיא דָאזִיגִי טעוּת אוּן הָאבִּין אוּנְס אִיבִּיר גִילָאזְט אַיינִי זַאמְלוּנְג פוּן שְׁרִיפְטִין וָואס זֶענִין גָאר אִין גַאנְצִין פְרַייא פוּן אַזָאלְכִי פַאלְשִׁי קְלוּגְהַייט אוּן הָאבִּין קֵיין שׁוּם צֵייכִין נִיט דֶער פוּן. מִיר מֵיינִין דִיא תּלמידים פוּן ישוּע הנוֹצרי, זֵייא זֶענִין אוֹיךְ גִיוֶועזִין יוּדִין, קִינְדִיר פוּן אברהם, אוּן פוּן דֶעם גִישְׁלֶעכְט פוּן ישׂראל. וִויא אַזוֹ אִיז עֶס נוּן, אַז דִיא דָאזִיגִי לַייט, וָואס דִיא בּעלי התּלמוּד הָאבִּין זֵייא בַּן גִיוֶועזִין וִויא מינים אוּן אוֹיס בְּרֵייטִירְס פוּן אמוּנת שקר, הָאבִּין אוּנְס אִיבִּיר גִילָאזְט דִיא עִיקרים אוּן כּללים פוּן אַיינִי רֶעכְטִי שַׁיינִי אוּן פֶערְשְׁטֶענְדִיגִי פְרוּמִיגְקַייט, אָבִּיר זֵייאֶרִי שׁוֹפטים אוּן פֶערְקְלַאגִירְס זֶענִין אִיבִּיר דֶעם קָאפְּף אַרִיבִּיר אַרַיין גִיפַאלְלִין אִין טעוּת אוּן אפילוּ אִין מִיאוּסְקַייט. וֶוען ישוּע אוּן זַיינִי תּלמידים וָואלְטִין גִיוֶועזִין בִּיטְרוּגִירְס אוֹדִיר פַיינְדְשַׁאפְטְלִיכִי לַייט פוּן פַאלְשִׁי פְרוּמִיגְקַייט, וִויא אַזוֹ אִיז עֶס אַז זֵייא זֶענִין בִּיהִיטִיט גִיבְּלִיבִּין אוּן

האבין

הָאבְּן נִיט אַיינְגִישַׁארְפְט אַזֶעלְכֶי פַאלְשֶׁי לֶערְנוּנְג צוּ גְלוֹיבִּין אוּן צוּ הַאלְטִין: אוּן וֶוען דִיא סופרים אוּן פרושים וָואלְטִין רֶעכְט גִיהַאט אִין דִיא משפטים אוּן רדיפות קייגִין זַייא, וֶוען זַייא וָואלְטִין דֶערְדוּרְךְ בּאמת גָאט גִידִינְט, אוּן זִיךְ אַיינְגִישְׁפַּארְט קייגִין פַאלְשֶׁי פָארְדִירוּנְגִין, וִויא אַזוֹ אִיז עֶס אַז זַייא זֶענִין אִיבִּיר גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין אִין אַזֶעלְכֶי טעות אַבַּיין אוּן אִין אַיין זָאלְכִין דַת פוּן נַארִישֶׁי קְלַיינִיגְקַייטִין. אַז זַייא הָאבִּין זִיךְ יוֹא גִיקָאנְט טועה זַיין וַוייזִין יֶענִי שְׁטִיקִיר אוֹבִּין פוּן דִיא תורה שבעל פה גַאנְץ קְלָאר אוֹיס גָאר אָן אַבְּוֶוענְדוּנְג. זַייא הָאבִּין זִיךְ גָאר אִין גַאנְצִין טועה גִיוֶועזִין אִין דֶעם עֶרְשְׁטִין עיקר, וָואס וואוהל גִיפֶעלְלִיגִיר דִינְסְט פוּן גָאט אִיז, וָואס רֶעכְטִי פְּשׁוּטֵי כוונה אוּן וָואס עֶהרְלִיכְקַייט פוּן דֶעם הַארֶץ אִיז. דִיא בְּלוֹסֶי פָארְם גִילְט נָאךְ זַייאֶרִי רֵייד נָאךְ אַזוֹ וִויא דָאס רֶעכְטִי הַאלְטִין פוּן דִיא גִיבָּאט פוּן גָאט, אַזוֹ הָאבִּין זַייא אַיינְס פַאר דֶעם אַנְדִירִין פֶערְטוּישְׁט. אִין אַלִי דִיא דָאזִיגִי זַאכִין הָאבִּין זַייא זִיךְ טועה גִיוֶועזִין, אָבִּיר ישוע אוּן זַיינִי תלמידים הָאבִּין דֶעם אמת גִיזָאגְט אוּן דֶערְהַאלְטִין. זָאגְט נוּן, וִויא אַזוֹ אִיז דָאס גִישֶׁעהִין. דֶער תלמוד זָאגְט אַז מַאן זָאל אַנְצוּנְדִין אַיין וַואקְס לִיכְט אוּן מַאן זָאל חמץ אוֹיף זוּכִין אִין אַיין מוֹיז לָאךְ, אוּן אַז מַאן זָאל דָאס גַאנְצִי חמץ פוּן רשות אַרוֹיס פטור וֶוערִין דוּרְךְ אַיין הַאנְדִיל אוֹיף קַאטָאווִיס. דֶער ברית חדשה זָאגְט, ״רֵיינִיגְט אוֹיס דָאס אַלְטִי זוֹיאֶרְטֵייג, אַז אִיהר זָאלְט זַיין אַיין נַייא טֵייג אַזוֹ וִויא אִיהר זֶענְט אוּם גִיזַייאִירְט: וָוארִין קְרִיסְטוּס אוּנְזֶער קרבן פסח אִיז פַאר אוּנְס גִישְׁטָארְבִּין: דַארוּם לָאזִין מִיר דָאס פֶּעסְט הַאלְטִין, נִיט מִיט אַלְטִין זוֹיאֶרְטֵייג, אוּן אוֹיךְ נִיט מִיט דֶעם זוֹיאֶרְטֵייג פוּן בּוֹיזְהַייט אוּן שַׁאלְקְהַייט, זוּנְדֶערְן מִיט דֶעם אוּם גִיזַייאִירְטִין בְּרוֹט פוּן לוֹיטֶערְקַייט אוּן וַואהְרְהַייט״ (א׳ קארינטר ה׳ פסוק ז׳ וח׳).

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז.

דיא אלטי שטעגין.

נומר י״ב

אין דעם יאהר אין וועלכים דאס איז גישריבין גיווארין איז דער יודישיר און קריסטליכיר פסח גיפאללין נאהנט צו איינאנדיר, און דאס דאזיגי צו זאממין גיפאלין גיהערט אונס בײדי צו דער מאנין אן יעני גליקליכי צייט, ווען אלי מענשין וואס זענין אזו לאנג צו טהיילט וועלין ווידיר פעראייניגט ווערין אין איינע, גרוסי, הייליגי, און גליקליכי משפחה, און וועלין זיך אלי פרייאין אין דער בארמהערציגקייט און גנאד פון זייאר הימלישין פאטיר און וועלין זיך אלי איינאנדיר ליב האבין אין עהרליכקייט און וואַרהייט. אויף דיא דאזיגי צייט האפפין מיר, און אפילו איצונד בינוצין מיר אונזערי דעמוטיגי בימיהונגין אז זיא זאל גישווינדיר אן קומין. יוא, איינער פון דיא טעמים פאר וואס מיר בימיהין זיך דיא יודין דערצו צו ברענגין אז זייא זאלין דיא תורה שבעל פה פערשטעהין איז, ווייל מיר גלויבין פעסט אז זיא איז איינע פון דיא הויפט אויף האלטיניש אויף דעם וועג פון זייערי גליקליכקייט און פון דיא פעלקיר אין דער וועלט. מיר האבין קיין שום פערלאנגין ניט פון איך אוועק צו רייסין איינע ברכה וואס איז צו גיזאגט גיווארין אין דעם ווארט פון גאט עס זייא וועלכי עס איז, מיר ווילין פון איך ניט אוועק נעמין קייני איינציגי האפפנונג וואס איז גיגרונדפעסטיגט אויף דיא הבטחות פון גאט ב״ה. אדרבה, מיר פרייאין זיך מיט דער מחשבה אז אפילו בייא אלי דיא נארישי קבלה זאכין פון דיא סופרים און פרושים האט עס דאך נאך גאט ב״ה וואוהל גיפאללין שטארק צו דערהאלטין. אין איערי העראיר דאס גידעכטיניש פון זייני

בארעמהערציגקייט

בַּארְמְהֶערְצִיגְקֵייט וָואס עֶר הָאט אַייךְ שׁוֹן גִיטָהאן אוּן דִיא הָאפפְנוּנְג אוֹיף זַיינֶע גוּטִיגְקַייט וָואס עֶר וֶועט אַייךְ נָאךְ טהוּן. צוּ דִיא אִיבֶּירְלֵייגוּנְג פוּן דִיא דָאזִיגֶע צְוֵוייא פּוּנְקְטִין בְּרֶענְגְט אַייךְ אִין דֶער אִיצוּנְדִיגֶער צַייט (*) דִיא תּוֹרָה פוּן משה אוּן אַייאֶרִי בִּישְׁטִימְטִי גִיבֶּעט, אוּן דוּרךְ דִיא בַּארְמְהֶערְצִיגְקַייט פוּן גָאט ב״ה אוּן דִיא לִיבְּשַׁאפְט פוּן עֶטְלִיכִי פוּן אַייאֶרִי בְּרִידִיר זֶענִין מִיר וָואס מִיר קוּמִין אַרוֹיס פוּן דִיא גוֹיִם דֶערצוּ גִיבְּרֶענְגְט גִיוָוארִין זִיךְ צוּ פְרֵייאִין מִיט דֶער גְלַייכִין אִיבֶּירְלֵייגוּנְגִין. לָאזִין מִיר זִיךְ נוּן בִּימִיהִין פָאר אוֹיס צוּ פִּיהלִין דָאס וָואס וֶועט לעתיד גִישֶׁעהִין אוּן לָאזִין מִיר זִיךְ שׁוֹן אִיצוּנְד מִיט אֵיינַאנְדִיר פְרֵייאִין, אוּן בַּייא דֶעם דָאזִיגִין שֵׁיינִין ענין וֶועלִין מִיר אִיצוּנְד נִיט אַיין בִּיזוּנְדִירִן שְׁמוּס גֶעבִּין פוּן דִיא תּוֹרָה שבעל פה. וֶוען דִיא בַּארְמְהֶערְצִיגְקַייט פוּן גָאט וָואלְט זִיךְ שׁוֹן גָאר אִין גַאנְצִין אוֹיס גִילָאזְט אִין דֶער פֶערְגַאנְגֶענֶער צַייט אַזוֹ מֶעכְטִין אוּן וָואלְטִין מִיר גִימוּזְט פִּיהלִין אַז מִיר זֶענִין מחויב דַאנְק צוּ בִּיוַוייזִין פַאר דִיא טוֹבוֹת וָואס עֶר הָאט גִיטָהאן צוּ אוּנְזֶערֶע פֶעטִיר: דָאךְ וָואלְט אוּנְזֶערֶע פְרֵייד דֶערְבַּייא קְלֵיינֶער גִיוֶועזִין. אָבִּיר דִיא זַאךְ אִיז נִיט אַזוֹ. מִיטְטִין אִין אַייאֶרִי דֶערְקֶענְטְנִיש מִיט דַאנְק פַאר דִיא ווּאוּנְדִיר אִין מצרים קֶענְט אִיהר אַבַּיין מִישְׁין אַיין גִיבֶּעט פַאר לעתיד אוּן זָאגִין

לשנה הבאה בירושלים

„דָאס קוּמִינְדִיגֶע יָאהר אִין ירושלים״.

רחם נא יי אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל מזבחך ועל היכלך ובנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו והעלנו לתוכה ושמחנו בה:

„דֶערְבַּארְם דִיךְ. מִיר בִּיטְטִין, הֶערר אוּנְזֶער גָאט, אִיבִּיר דַיין פָאלְק ישראל אוּן אִיבִּיר דַיין שְׁטָאט ירושלים אוּן אִיבִּיר דַיין אוֹפְּפִיר שְׁטוּהל אוּן אִיבִּיר דַיין היכל; אוּן בּוֹיא ירושלים דִיא הֵיילִיגֶע שְׁטָאט בַּאלְד אִין אוּנְזֶערִי טֶעג אוּן בְּרֶענְג אוּנְס צַרוּיף אִין צְווִישִׁין אִיהר אוּן דֶער פְרֵייא אוּנְס אִין אִיהר״ (הגדה של פסח). אוּן צוּ דֶעם דָאזִיגִין גִיבֶּעט קֶענִין מִיר זָאגִין, „אמן״ מִיט אוּנְזֶער גַאנְצִין

(*) דער דאָזיגער נוסח איז קורץ פאָר פסח געשריבן געוואָרן.

גַאנְצִין הַאָרֶץ. דִיא וִוידִירְקֶעהרוּנְג אוּן בֶּעְנְטְשׁוּנְג פוּן ישראל לעתיד אִיז אֵיינִי פוּן אוּנְזֶרֵי לִיבְּסְטִי הָאפפנוּנְגִין, אוּן אַז מִיר בִּיטְרַאכְטִין דִיא מעשה אוּן דִיא הֶערְלִיכְקַייט פוּן דֶעם עֶרְשְׁטִין אַרוֹיס גֵיין אוֹיס מצרים, אַזוֹ פִיהרְט אוּנְס דָאס וָוארְט פוּן דֶעם לֶעבִּינְדִיגִין גָאט וַוייטִיר צוּ זֶעהִין אוֹיךְ דָאס וָואס וֶועט גִישֶׁעהִין לעתיד.

כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות

„וִויא אִין דִיא טֶעג פוּן אַרוֹיס גֵיין פוּן דֶעם לַאנְד מצרים וֶועל אִיךְ אִיהם וַוייזִין וואוּנְדִיר", דָאס אִיז דִיא הבטחה וָואס אִיז גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין דוּרְךְ מיכה הנביא (קפיטל ז' פסוק ט"ו).

והחרים יהוה את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים והדריך בנעלים: והיתה מס־לה לשאר עמו אשר ישאר מאשור כאשר היתה לישראל ביום עלתו מארץ מצרים:

„אוּן יהוה וֶועט מחרים זַיין דִיא צוּנְג פוּן דֶעם יַם פוּן מצרים, אוּן עֶר וֶועט אוֹיף הֵייבִּין זַיינִי הַאנְד אִיבִּיר דֶעם בָּאךְ מִיט דִיא שְׁטַארְקְהַייט פוּן זַיין מוּנְד, אוּן וֶועט אִיהם שְׁלָאגִין צוּ זִיבִּין טַייכִין אוּן עֶר וֶועט אִיהם מַאכִין טְרֶעטִין מִיט שִׁיךְ: אוּן עֶס וֶועט זַיין אַיין שְׁטֶעג צוּ דֶעם אִיבְּרִיגִין פוּן זַיין פָאלְק, וָואס וֶועט אִיבְּרִיג בְּלַייבִּין פוּן אשור, אַזוֹ וִויא עֶס אִיז גִיוֶועזִין צוּ ישראל אִין דֶעם טָאג, אַז עֶר אִיז אַרוֹיף גִיגַאנְגִין פוּן לַאנְד מצרים", דָאס אִיז דִיא דֶערְקְלֶערוּנְג פוּן ישעיה הנביא (קפיטל י"א פסוק ט"ו וט"ז). אַז מִיר זֶעהִין אַז קֵיינִי פוּן דִיא דָאזִיגִי צְוֵוייא הבטחות אִיז נִיט דֶערְפִילְלְט גִיוָוארִין בַּייא דֶער צוּרוּק קֶעהרוּנְג אוֹיס בבל אוּן אוֹיךְ נִיט אִין קֵיינִיר צַייט דֶער נָאךְ, אַזוֹ גְלוֹיבִּין מִיר פֶּעסְט אַז זֵייא וֶוע'ן דֶערְפִילְלְט וֶוערִין אִין דֶער צַייט וָואס וֶועט נָאךְ קוּמִין, אוּן אַז דַארוּם הָאבִּין דִיא מחברית פוּן דִיא הגדה גַאנְץ רֶעכְט גִיהַאט אַז זֵייא הָאבִּין צְווִישִׁין זֵייעֶרִי דַאנְק גִיבֶּעט פוּן פסח אַבַּיין גִישְׁטֶעלְלְט אֵיין גִיבֶּעט אוֹיף דִיא דֶערְפִילְלוּנְג פוּן דִיא צוּ גִיזָאגְטִי בַּארְמְהֶערְצִיגְקַייטִין: אוּן מִיר זֶענִין נִיט מסופק צוּ זָאגִין אַז אִין דֶעם דָאזִיגִין ענין הָאבִּין דִיא יוּדִישִׁי רבנים רֶעכְט גִיהַאט, אוּן פִילִי קְרִיסְטְלִיכִי מפרשים הָאבִּין אוּם רֶעכְט גִיהַאט; הָאטְשִׁי

זייא וואלטין גיקאנט וויסין אונ געבין איין וואהרהאפטיגין פירוש פון אלי דערגלייכין פסוקים, ווען זייא וואלטין נור גיפאלגט דיא קלארי ווערטיר פון זייאר העררן ישוע הנוצרי, "גידענקט ניט דאס איך בין גיקומין דיא תורה אודיר דיא נביאים צו פר שטערין" (מתיא ה׳ י״ז). מיר זאגין דאס צו וייזין אז מיר זענין ניט דן דיא רבנים אן איבירלייגונג, נייארט אז מיר זענין בירייט זייא גאנץ רעכט צו געבין דארט וואו זייארי מיינונגין פאסטין צוזאממין מיט דעם ווארט פון גאט. זייארי האפפנונג פון דיא ווידירקעהרונג פון ישראל לעתיד איז וואוהל גיגרונדעפעסטיגט, אונ זייאר גלויבין אן דיא הבטחות וואס גיין דארויף איז ווערטה פון אלי נאך גיטהאן צו ווערין. הלואי אז דאס גאנצי פאלק וואלט דער פון מעהר גיהאט, אז זייארי הערציר וואלטין מעהר גיריכטיט גיוועזין צו דעם לאנד פון זייארי אבות, אז זייארי גידאנקין וואלטין מעהר אנגיפיללט גיוועזין מיט דיא הבטחות פון גאט. אזו וואלטין זייא מיט מעהר ערינצט גישריגין צו גאט אונ ער וואלט "גיהערט זייאר גישרייא אונ גידענקט זיין בונד מיט אברהם, מיט יצחק אונ מיט יעקב", אזו וויא ער האט גיטהאן ביי דיא דערלייזונג אויס מצרים. דיא לייכטזיניגי אונ ניט פרומי ביטרוגין זיך זעלביר אונ מיינין אז ווען דיא לייט פון גאט קומט אזו וועט דיא דערלייזונג גישעהין גאר אן זייארי בימיהונג. לאזין זייא לייגין דיא תורה פון משה אונ זייא ווענין גיפינין אז האטשי גאט האט צו גיזאגט ארויס צו ברענגין זייארי פעטיר פון מצרים ארויס, אזו איז פאר דיא דערלייזונג זעלביר גיוועזין איני צייט פון גיבעט אונ גישרייא צו גאט. צו אברהם האט ער גיזאגט.

ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה .... ודור רביעי ישובו הנה וגו׳ :

"דו זאלסט גיוויס וויסין אז דיין זאמין וועט זיין איין פרעמדלינג אין איינים לאנד וואס איז ניט צו זייא. אונ זייא ווענין זייא דיאנין. אונ זייא ווענין זייא פייניגין פיר הונדירט יאהר .... אונ דאס פירטי גישלעכט. זייא וועלין ווידיר אהער קומין" וגו׳ (בראשית ט״ו פסוק י״ג וט״ז). אביר דיא דאזיגי

הבטחה איז קיין רשות פאר זייא ניט געוועזין לייכטזיניג צו זיין און אן זארג. אדרבה, זיא איז געוועזין איין גרונד צו ערינצט און דעמוטיג געבעט און צו שרייאין נאך בארמהערציגקייט. און דארום ווען דיא צייט האט זיך גינאהנט, ליינין מיר,

ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבדה:

„און דיא קינדיר ישראל האבין גיזיפצט פון ווענין דעם דינסט, און זייא האבין גישריגין, און זייאר גישרייא איז ארויף גיגאנגין צו אלהים פון וועגין דעם דינסט״: (שמות ב׳ כ״ג). און גאט ב״ה זעלביר זאגט דאס פאר איין טעם פאר וואס ער איז גיקומין זייא צו דערלייזין.

ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי

„און איצונדירט, נון דאס גישרייא פון דיא קינדיר ישראל איז גיקומין צו מיר״ (שמות ג׳ ט׳). אלי ישראל וואס פערלאנגין דיא דערפיללונג פון דיא הבטחות פון גאט זאלטין דא נון לערנין וואס פאר איין גימוטה עס איז נייטיג צו האבין איידיר עס קומין צו זייא דיא טובות פון זייאר גרוסין דערלייזיר. דיא ישראל קענין איצונד ניט אנדירשט דערלייזט ווערין וויא פאר צייטין, בייארט זייא מוזין ערינצט פערלאנגין דערלייזט צו ווערין. צו וועלכין תכלית זאל ער דערלייזין און ווידיר קעהרין אזעלכי וואס מאכין זיך גאר ניט אוים דאס לאנד פון זייארי אבות און ניט אוים דעם כבוד פון זייאר פאלק, וואס זאגין: מיר זענין דא זייר פרייהליך און גליקליך און אלים וואס מיר פערלאנגין איז צו זיין גלייך וויא דיא אנדירי פעלקיר (נהיה כגוים) — וואס פאר איין גוטס מעכט עס אונס טהון צורוק צו קעהרין קען ארץ ישראל. דיא הבטחות פון גאט זענין ניט פאר אזעלכי קריכינדיגי און ניט גלייבינדיגי גימוטהיר. בייא זייני הבטחה פון בארמהערציגקייט גיבט ער איין גיבאט פלייסיג צו בעטין.

המזכירים את יהוה אל דמי לכם: ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה בארץ:

איהר

„אִיהר וָואס טְהוּט גִידֶענְקְין דֶעם יהוה, עֶס זָאל צוּ אַייךְ קֵיין שְׁוַוייגֶען נִיט זַיין: אוּן גִיבְּט אִיהם קֵיין שְׁוַוייגֶען נִיט, בִּיס אַז עֶר וָועט אָן בְּרֵייטְן אוּן בִּיס אַז עֶר וָועט מַאכְין ירושלים צוּ אַיין לוֹבּ אוֹיף דֶער עֶרְד" : (ישעיה ס"ב פסוק ו' וז'). אִין יחזקאל ל"ו פסוק ל"ה שְׁטֵייט, "דָאס דָאזִיגֶע לַאנְד וָואס אִיז וִויסְט גִיוֶועזִין אִיז גִיוָוארִין אַזוֹ וִויא דֶער גָארְטִין פוּן עדן, אוּן דִיא פֶערְוִויסְטֶע אוּן וִויסְטֶע אוּן צוּשְׁטֶערְטֶע שְׁטֶעט זֶענִין גִיוָוארִין בִּישֶׁעפְּטִיגְט אוּן זֶענִין בִּיוואוֹהנְט" אוּן דֶער נָאךְ זָאגְט עֶר (פסוק ל"ז)

כה אמר אדני אלהים עוד זאת אדרש לבית ישראל לעשות להם:

„אַזוֹ זָאגְט אדני יהוה, אִיךְ וֶועל נָאךְ וֶוערִין דֶעם דָאזִיגִין גִיפָּארְשְׁט וֶוערִין פוּן דֶעם הוֹיז גִיזִינְד פוּן ישראל עֶס צוּ טְהוּן פַאר זֵייאִירְט וֶועגִין". דַארוֹיף זָאגְט רש"י

אתפתה להם בתפילתם בדורשם אותי על זאת:

„אִיךְ וֶועל מִיךְ לָאזִין דֶערְבֶּעטִין צוּ זֵייא דוּרְךְ זֵייאֶר גִיבֶּעט וֶוען זֵייא פָּארְשִׁין מִיךְ וֶועגִין דֶעם דָאזִיגִין". מִילָא אִיז בִּיפוֹהלִין צוּ בֶּעטִין. אִין הושע שְׁטֵייט אַז אָן גִיבֶּעט אִיז דֶערלֵייזוּנְג אוּם מִיגְלִיךְ.

אלך אשובה אל מקומי עד אשר יאשמו ובקשו פני:

„אִיךְ וֶועל גֵיין אִיךְ וֶועל צוּרוּק קֶעהרִין צוּ מַיין אוֹרְט, בִּיס אַז זֵייא וֶועלִין דֶער קֶענִין זֵייאֶרֶע שוּלְד אוּן וֶועלִין זוּכִין מַיין אַנְגִיזִיכְט" (הושע ה' ט"ו). לָאזִין זִיךְ נוּן דִיא קִינְדֶער ישראל בִּיקֶעהרִין אוּן זוּכִין יהוה זֵייאֶר אלהים אוּן דויד זֵייאֶר קֶענִיג אַזוֹ וֶועלִין זֵייא פוּרְכְטִין יהוה אוּן זַיינֶע גוּטִיגְקֵייט אִין דִיא לֶעצְטֶע טֶעג.
(הושע ג' ה')

אִין דֶער בִּיטְרַאכְטוּנְג פוּן דִיא דֶערלֵייזוּנְג אוֹיס מצרים אִיז דָאךְ אֵיינֶע זַאךְ פַאר הַאנְדְלִין וָואס דִיא ישראל זָאלְטִין דֶער דוּרְךְ לֶערְנִין זִיךְ צוּ פְרֵייאִין מִיט צִיטְטֶערְנִיש, אוּן דִיא זַאךְ אִיז, אַז דֶער גְרֶעסְטֶער טְהֵייל פוּן דִיא וָואס זֶענִין פוּן מצרים אַרוֹיס גִיגַאנְגִין אִיז קֵיין מָאל נִיט קֶען ארץ ישראל גיקוּמִין נַייאִירְט

גישטארבין

גישְׁטָארְבִּין אִין דֶער וויסְטִינַייא וֶועגִין זֵייאֶרִי זִינְד אוּן אוּם גְלוֹיבִּין. דָאס וָואס אִיז גִישֶׁעהִין מֶעכְט ווידיר קֶענְנִין גִישֶׁעהְן, דיא ישראל מֶעכְטִין ווידיר קֶענְנִין דֶערלֵייזְט וֶוערִין אוֹיס דִיא לֶענְדִיר פוּן זֵייאֶרִי צוּשְׁפְּרֵייטוּנְג אוּן אַרוֹיס גִיפִיהְרְט וֶוערִין מִיט אֵיינִי שְׁטַארְקִי הַאנְד אוּן מִיט אַיין אוֹיס גִישְׁטְרֶעקְטִין אָרִים אוּן מִיט גְרוֹסִי צֵייכִין אוּן וואוּנְדִיר, אוּן נָאךְ אַלִים דָאךְ שְׁטַארְבִּין אִין זֵייאֶרִי זִינְד. באמת דָאס אִיז נִיט בְּלוֹס אֵיין גִירֶעכְטִיר גִידַרַאנְג אוֹיס דֶעם וָואס הָאט זִיךְ שׁוֹין גִיטָהאן, נַייאִירְט אֵיינִי אוֹיסְדְרִיקְלִיכִי וַויסְזַאגוּנְג אוֹיף לֶעָתִיד. „וִויא אִיךְ לֶעבּ, זָאגְט אדני יהוה, אוֹבּ אִיךְ וֶועל נִיט קִינִיגִין אִיבִּיר אַייךְ מִיט אֵיינִי שְׁטַארְקִי הַאנְד אוּן מִיט אֵיינִים אוֹיס גִישְׁטְרֶעקְטִין אָרִים אוּן מִיט אוֹיס גִיגָאסִינִים גְרִים צָארִין: אוּן אִיךְ וֶועל אַייךְ אַרוֹיס נֶעמִין פוּן דִיא פֶעלְקִיר, אוּן אוֹיס דִיא לֶענְדִיר וָואס אִיהר זַייט אִין זֵייא צוּשְׁפְּרֵייט וֶועל אִיךְ אַייךְ אַיינְזַאמְלִין מִיט אֵיינִי שְׁטַארְקִי הַאנְד אוּן מִיט אֵיינִים אוֹיס גִישְׁטְרֶעקְטִין אָרִים אוּן מִיט אוֹיס גִיגָאסִינִים גְרִים צָארְן: אוּן אִיךְ וֶועל אַייךְ אַרַיין בְּרֶענְגִין אִין דִיא וִויסְטִינַייא פוּן דִיא פֶעלְקִיר אוּן דָארְט וֶועל אִיךְ מִיט אַייךְ רִיכְטִין פנים קֵייגִין פנים: אַזוֹ וִויא אִיךְ הָאבּ גִירִיכְטִיט מִיט אַייאֶרִי פֶעטִיר אִין דֶער וִויסְטִינַייא פוּן דֶעם לַאנְד מצרים, אַזוֹ וֶועל אִיךְ מִיט אַייךְ רִיכְטִין, זָאגְט אדני יהוה: אוּן אִיךְ וֶועל אַייךְ מַאכִין אַדוּרךְ גֵיין אוּנְטִיר דִיא רוּהט, אוּן אִיךְ וֶועל אַייךְ אַרַיין בְּרֶענְגִין אִין דֶעם פֶערְבּוּנְדְנִיש פוּן דֶעם בּוּנְד“:

וברותי מכם המרדים והפשעים בי מארץ מגוריהם אוציא אותם ואל אדמת ישראל לא יבאו:

„אוּן דִיא וָואס ווידִירְשְׁפֶּענִיגִין אוּן וָואס זִינְדִיגִין קֵייגִין מִיר וֶועל אִיךְ פוּן אַייךְ אוֹיס קְלוֹיבִּין, אִיךְ וֶועל זֵייא אַרוֹיס בְּרֶענְגִין פוּן דֶעם לַאנְד פוּן זֵייאֶרִי פְרֶעמְדְלִינְגְשַׁאפְט, אוּן זֵייא וֶועלִין נִיט אַרַיין קוּמִין אִין דֶעם לַאנְד פוּן ישראל“ (יחזקאל כ פסוק ל״ג בִּיס ל״ח). דָא זֶעהִין מִיר נוּן, וֶוען מִיר בִּיטְרַאכְטִין דָאס וָואס אִיז גִיוֶועזִין אוֹדִיר דָאס וָואס וֶועט זַיין, אַז אֵיינִי בְּלוֹסִי דֶערְלֵייזוּנְג בְּגַשְׁמִיוּת אִיז נִיט גִינוּג, אַז דִיא גְרֶעסְטִי ברכות פוּן גָאט אִין דֶער דָאזִיגִיר וֶועלְט אוּן אפילו זֵיינִי שְׁטַארְקִי צֵייכִין אוּן וואוּנְדִיר

קענין

קענין אונס לאזין אין דער שרעקליכיר און שלעכטיריר גיפאנגינשאפט פון זינד. גאנץ גיוויס, ווען איינע וואונדירליכי דערלייזונג פון דעם גוף וואלט גיקאנט דערלייזין די נשמה אזו וואלטין די וואס האבין גיזעהין די וואונדיר אין מצרים און האבין אן זיך זעלביר דערלעבט די בארמהערציגקייט פון גאט אין זייערי ביהיטונג פאר דעם מלאך המשחית און אין דעם אדורך גיין דורך דעם ים סוף, זייא וואלטין גיוויס גימוזט זיין היליג גאר אין גאנצין. דאך גיפינין מיר אז נאך אלים דעם וואס זייא האבין גיזעהין און גיהערט זענין זייא גיוועזין איין ווידיר שפעניגדיג און אום טרייא גישלעכט (דור) און זענין אום גיקומין אין דער וויסטיניא. די מעשה פון די דאזיגי גרויסי דערלייזונג דערמאנט אזו אונס זייער שטארק אן די קנעכטשאפט פון זינד און אן די נויטהווענדיגקייט פון איינע איידלירי און נאך גנעדיגירי אויסלייזונג. די ישראל זענין גיוועזין אין קנעכטשאפט אין מצרים, און גאט ב"ה האט זיך דערבארמט און האט זייא דערלייזט. אלי מענשין, יודין און גוים, זענין גיבורינע קנעכט פון זינד, און שרעקליך איז דאס עלענד וואס זייא האבין גיליטין, און אן האפנונג דער בליק אויף לעתיד, ווען גאט וואלט ניט גיהאט אנגיברייט איין וועג פון בישערמונג. קאן עס דען זיין אז דער גאט, וואס האט זיך דערבארמט איביר די ישראל אין זייערי צרות בגשמיות, האט גיזאלט אן רחמנות צוזעהין דאס עלינד בגשמיות און ברוחניות פון אלי מענשין. קאן דאס אין גידאנקין אריין אז די גנעדיגי אוהרין, וואס האבין גיהערט דאס שרייאין פון די ישראל אין מצרים, האבין גיזאלט טויב זיין קייגין די זיפצין און קלאג פון אלי קינדיר פון אדם.

די כתבי הקודש זאגין אונס וואס גאט איז און וואס ער טהוט, מילא וויא פאסט נון דערבייא צו מיינין אז ער פערשאפט הילף פאר פורעניות אין דער דאזיגיר וועלט און גיבט דאך ניט קיין ספאסיב פון דערלייזונג אויס די צרות אין איביגקייט. קענין מיר מיינין פון אונזער הימלישין פאטיר אז ער שטרעקט אויס זייני האנד צו בישערמין ווייניג פון זייני קינדיר אויס מצרים, און די מייסטי לאזט ער דאך אום קומין אן דערקענטיניש און אין זינד. גילויבט איז גאט וואס האט אין זייני גרויסי בארמהערציגקייט

גישיקט

גִישִׁיקְט יוּדִין צוּ אוּנְזֶערִי אבות אוּנְם מוֹדִיעַ צוּ זַיין פוּן דֶעם בְּלוּט פוּן אֵיין אַנְדִיר אוּן גְרֶעסִיר קָרְבַּן פֶּסַח וָואס עֶס קָאן גוים אוּן יוּדִין בִּישֶׁערְמִין פַאר דֶעם גְרִים צָארְן וָואס וֶועט קוּמִין .

משיח פסחנו נזבח בעדינו :

משיח אוּנְזֶער קרבן פסח אִיז גִיאוּפְּפִירְט פַאר אוּנְם״ ; אוּן דַארוּם הַאלְטִין מִיר אוֹיךְ דֶעם פַייאִיר טָאג אוּן זָאגִין אוֹיךְ דֶעם דַאנְק גִיזַאנְג ״גִילוֹבְּט אִיז דֶער הֶערר גָאט פוּן ישראל , וָוארִין עֶר הָאט בִּיזוּכְט אוּן דֶערְלֵייזְט זַיין פָאלְק״ . אִיהר זֶענְט מזכיר דָאס לַאם פוּן פסח פוּן מצרים . מִיר קֶענִין זָאגִין

הנה שה אלהים הנושא את חטאת כל העולם :

״זֶעהט דָאס לַאם פוּן גָאט וָואס נֶעמְט אַוֶועק דִיא זִינְד פוּן דֶער וֶועלְט״ . אִיהר זֶענְט מזכיר דָאס שְׁפְּרֶענְגִין פוּן בְּלוּט וָואס הָאט אַייאֶרִי פֶּעטִיר בִּישֶׁערְמְט פוּן טוֹט אִין דֶער דָאזִיגִיר וֶועלְט . מִיר פְרֵייאִין זִיךְ וַוייל

דם ישוע המשיח יטהרנו מכל חטא :

״דָאס בְּלוּט פוּן ישוע המשיח רֵיינִיגְט אוּנְם פוּן אַלִיר זִינְד״ . אִיהר דֶערְמָאנְט אַייךְ דְרָאן וִויא פִיר טָאג פַאר פסח עֶס אִיז נֵייטִיג גִיוֶועזִין אוֹים צוּ וֶוייהלִין אֵיין לַאם אָן פֶּעהלִיר אוּן אָן גִיבְּרֶעךְ (מום) . מִיר גִידֶענְקִין אָן דֶעם וַואהרְהַאפְּטִיגִין לַאם פוּן פסח , אָן דֶעם משיח , וִויא עֶר אִיז פִיר טָאג פַאר דֶעם גְרוֹיסִין קרבן אַרוֹיף גִיגַאנְגִין קֶען ירושלים אוּן אִיז פֶערְהֶערְט גִיוָוארִין פַאר דִיא גִירִיכְט אוּן דֶערְקֶענְט גִיוָוארִין אַז עֶר אִיז אָן זִינְד גִיוֶועזִין . דָאס צֵייגִינִישׁ פוּן פִּילְטוּס אִיז גִיוֶועזִין , ״אִיר הָאט מִיר דִיזִן מַאן גִיבְּרַאכְט , וִויא אֵיין פַר פִירִיר פוּן דֶעם פָאלְק . אוּן נוּן הָאבּ אִיךְ אִים פַר הֶערְט צוּ פַר אַייךְ , אוּן הָאבּ גָאר קֵיין אוּם רֶעכְט נִיט גִיפוּנְדִין אִין דִיזִן מֶענְטְשׁ , וֶועגִין דִיא זַאכִין וָואס אִיר הָאט אִים פַר קְלָאגְט : אוּן הורודוס אוֹיךְ נִיט . וָוארִין אִיךְ הָאבּ אַייךְ צוּ אִים גִישִׁיקְט , אוּן עֶר הָאט אִים גָאר נִישְׁט גִיטָהאן וָואס אִיז וֶוערְט דֶעם טוֹט״ (לוק כ״ג פסוק י״ד וט״ו) . אִיהר דֶערְמָאנְט אַייךְ דְרָאן וִויא דֶער מלאךְ המשחית הָאט אִיבִּיר גִיהִיפְּפְּט אִיבִּיר

דיא הַייזיר וואו דָאס בְּלוּט אִיז גִישְׁפְּרֶענְגְט גִיוָואָרִין: מִיר זֶעהִין אַהִין אוֹיף יֶענִי שְׁרֶעקְלִיכִירִי צַייט, וֶוען עֶר וֶועט קוּמִין אַזוֹ וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין תהלים

יבא אלהינו ואל יחרש אש לפניו תאכל וסביביו נשערה מאד: יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו: אספו לי חסידי כרתי בריתי עלי זבח:

„אוּנְזֶער אלהים וֶועט קוּמִין אוּן עֶר וֶועט נִיט שְׁוַוייגִין, פַייאֶר וֶועט פַאר אִיהם בְּרֶענִין, אוּן רִינְגְס אִיהם אַרוּם טהוּט עֶס זֵייער שְׁטוּרְמִין: עֶר וֶועט רוּפִין צוּ דִיא הִימִיל פוּן אוֹבִין אוּן צוּ דִיא עֶרְד, פוּן וֶועגִין צוּ רִיכְטִין זַיין פָאלְק: זַאמִילְט אַיין צוּ מִיר מַיינִי פְרוּמִי, דִיא וָואס הָאבִּין מִיט מִיר פֶערְשְׁנִיטִין אֵיין בּוּנְד בַּייא שֶׁעכְט אוֹפְּפִיר" (תהלים נ׳ פסוק ג׳ בים ה׳). אוּן מִיר הָאפְפִין גִיפוּנִין צוּ וֶוערִין צְווִישִׁין יֶענִי צָאהל, אוּן אַז דָאס בְּלוּט פוּן דֶעם וַואהרְהַאפְטִיגִין קרבן וֶועט אוּנְס דֶענְצוּמָאל בִּישֶׁערְמִין. עֶס אִיז קְלָאר אַז דָא אִין תהלים אִיז נִיט דִיא רֵייד פוּן דִיא קרבנות פוּן דֶעם בית המקדש, וָוארִין בַּאלְד נָאךְ אֵיין פסוק דֶער נָאךְ שְׁטֵייט

שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה בך אלהים אלהיך אנכי: לא על זבחיך אוכיחך ועולתיך לנגדי תמיד: לא אקח מביתך פר ממכלאתיך עתודים:

„הֶער מַיין פָאלְק, אוּן אִיךְ וִויל רֵיידִין, ישראל, אוּן אִיךְ וִויל בִּיצַייגִין קֵייגִין דִיר, אִיךְ בִּין אלהים דַיין אלהים: אִיךְ וֶועל דִיךְ נִיט שְׁטְרָאפִין פוּן וֶועגִין דַיינִי שֶׁעכְט אוֹפְּפִיר אוּן וֶועגִין דַיינִי בְּרַאנְד אוֹפְּפִיר, וָואס זֶענִין שְׁטֶעטִיגְלִיךְ פַאר מִיר: אִיךְ וִויל נִיט נֶעמִין קֵיין שְׁטִיר פוּן דַיין הוֹיז אַרוֹים, קֵיינִי בֶּעק פוּן דַיינִי שָׁאף שְׁטַאלְלִין אַרוֹים". דָא מַאכְט גָאט אוֹיסְדְרִיקְלִיךְ אֵיין חוּץ פוּן דִיא אוֹפְּפִיר פוּן שְׁטִירִין אוּן בֶּעק, אוּן עֶר מַאכְט דֶער דוּרְךְ צוּ נִישְׁט דִיא דֶערְקְלֶערוּנְג פוּן רש״י אוּן פוּן אַנְדִירִי וָואס זָאגִין אַז דֶער בּוּנְד אוּן דִיא אוֹפְּפִיר וָואס דָא אִיז דִיא רֵייד פוּן זַייא זֶענִין דִיא אֵייגִינִי וִויא דִיא וָואס דִיא רֵייד אִיז גִיוֶועזִין פוּן זַייא בַּייא מתן תורה וֶוען משה הָאט גִיזָאגְט הנה דם הברית וגו׳,

דאס

„דָאס אִיז דָאס בְּלוּט פוּן דֶעם בּוּנְד" וגו' (שמות כ"ד ח'). דִיא קרבנות וָואס זֶענִין דֶענְצוּמָאל גִיאוֹפְּפִירְט גִיוָוארִין זֶענִין גִיוֶועזִין „בְּרַאנְד אוֹפְּפִיר אוּן פְרִיד אוֹפְּפִיר פוּן אוֹקְסִין", וָואס גָאט זָאגְט דָא אַז עֶר וִויל זֵייא נִיט אָן גֶעמִין. חוּץ דֶעם רֵיידִיט גָאט ב"ה דָא נִיט פוּן פִילִי קרבנות, נַייאִירְט פוּן אֵיינִים קרבן, עלי זבח. עֶר שְׁמוּכְט דָא פוּן אֵיינִים גְרוֹסִין קרבן וָואס אִין דֶעם זכות דֶער פוּן קֶענִין זִינְדִיגִי מֶענְשִׁין שְׁטֵיין פַאר אִיהם אַזוֹ וִויא הֵיילִיגִי אִין דֶעם גְרוֹסִין יום הדין, אוּן בַּארְמְהֶערְצִיגְקֵייט פוּן אִיהם קְרִיגִין. דָאס קָאן גִיוִויס נִיט מֵיינִין דִיא קרבנות פוּן דֶעם בּוּנְד פוּן משה בַּייא דֶעם בֶּערְג סִינַי, וָוארִין פוּן וֶוענִין דִיא דָאזִיגִי אוֹפְּפִיר וֶועלִין זֵייא זִיךְ אוֹיס וַוייזִין וִויא שוּלְדִיגִי זִינְדִירִם וָואס הָאבִּין פֶערְשְׁטֶערְט דֶעם בּוּנְד פוּן גָאט, אַזוֹ וִויא עֶר זֶעלְבִּיר זָאגְט

אשר המה הפרו את בריתי.

„וָואס זֵייא הָאבִּין פֶערְשְׁטֶערְט מַיין בּוּנְד" (ירמיה ל"א ל"ב). אִין יֶענִיר עֶרִינְצְטִיר שעה וֶועט דֶער בּוּנְד פוּן משה נוּר שוּלְדִיג מַאכִין אוּן דַארוּם קָאן עֶר דָא נִיט גִימֵיינְט זַיין. באמת עֶס הָאט אַיין פָּנִים אַז דִיא רבנים הָאבִּין גִיפִיהלְט דָאס נִיט בִּישְׁטֵיין פוּן דִיא דָאזִיגִי דֶער קְלֶערוּנְג אוּן דַארוּם הָאבִּין זִיא אוֹיס גִיטְרַאכְט אֵיינִי אַנְדִירִי על פי דרש.

ויש דרש כי על ברית מילה שהחזיקו ישראל בה בגלות:

„עֶס אִיז אוֹיךְ פַארְהַאנְדִין אַיין דרש אַז עֶס גֵייט אוֹיף דֶעם בּוּנְד פוּן בִּישְׁנַיידוּנְג וָואס דִיא ישראל הָאבִּין אָן אִיהם פֶעסְט גִיהַאלְטִין אִין דֶעם גלות" (דֶער רד"ק צוּ יֶענִים פסוק). אָבִּיר דִיא דָאזִיגִי דֶערְקְלֶערוּנְג אִיז אַזוֹ נִיט רֶעכְט וִויא דִיא פְרִיהִירִי. בִּישְׁנַיידוּנְג הֵייסְט קֵיין מָאל נִיט אַיין אוֹפְּפִיר אִין כתבי הקודש. אוֹיךְ וֶועט זִיא קֵיינִים מֶענְשׁ נִיט נוּצִין אִין דֶעם יום הדין. וָואס דֶען אִיז דָאס אוֹפְּפִיר וָואס אִיז דָא גִימֵיינְט. מִיר עֶנְטְפְּפִירִן, עֶס אִיז דָאס וַואהְרְהַאפְטִיגִי קרבן פסח, דָאס בְּלוּט פוּן דֶעם משיח וָואס דֶער נַייאִיר בּוּנְד (ברית חדשה) אִיז דֶערדוּרְךְ בִּישְׁטֶעטִיגְט. עֶטְלִיכִי זָאגִין דֶערְקֵייגִין אַז דִיא אוֹיס גִיסוּנְג פוּן בְּלוּט אִיז גָאר נִיט נֵייטִיג, אַז

וֶוען גָאט וִויל טַאקִיש פֶּערְגֶעבִּין אַזוֹ קָאן עֶר פֶּערְגֶעבִּין אָן כפרה אוֹדִיר קרבן. אָבִּיר דִיא דָאזִיגִי קשיא וֶועט אויךְ קֶענִין גִילְטִין קֵייגִין דֶעם קרבן פוּן דֶעם עֶרְשְׁטִין פסח. מִיט דִיא אֵייגִינִי טעמים קֶענִין מִיר זָאגִין, צוּ וָואס אִיז עֶס נֵייטִיג גִיוֶועזִין צוּ שֶׁעכְטִין אֵיין לַאם אוּן צוּ שְׁפְּרֶענְגִין זַיין בְּלוּט אויף דִיא בַּייאשְׁטִידִיל פוּן דִיא טְהִיר. דִיא בִּיפֶעהל וָואס משה הָאט גִיגֶעבִּין זֶענִין זֵייר גִינוּיא.

ושחטו הפסח: ולקחתם אגדת אזוב וטבלתם בדם אשר בסף והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזת מן הדם אשר בסף ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר: ועבר יהוה לנגף את מצרים וראה את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזת ופסח יהוה על הפתח ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגף:

„אוּן שֶׁעכְטִיט דָאס פסח: אוּן אִיהר זָאלְט נֶעמִין אַיין גִיבּוּנְד אֵזוֹב, אוּן אִיהר זָאלְט אַיינְטוּנְקִין אִין דֶעם בְּלוּט וָואס אִיז אִין דֶעם בֶּעקִין, אוּן אִיהר זָאלְט אָן רִירִין אָן דִיא אִיבִּיר טִיר אוּן אָן דִיא צְוֵוייא בַּייאשְׁטִידִיל פוּן דֶעם בְּלוּט וָואס אִיז אִין דֶעם בֶּעקִין, אוּן אִיהר זָאלְט נִיט אַרוֹיס גֵייאן קֵיינִיר פוּן דִיא טִיר פוּן זַיין הוֹיז בִּיס מָארְגִין: אוּן יהוה וֶועט אִיבִּיר פָאהְרִין צוּ פְּלָאגִין דִיא מצרים, אוּן עֶר וֶועט זֶעהִין דָאס בְּלוּט אויף דִיא אִיבִּיר טִיר אוּן אויף דִיא צְוֵוייא בַּייאשְׁטִידִיל, אוּן יהוה וֶועט אִיבִּיר הִיפְּפִין אִיבִּיר דִיא טִיר, אוּן עֶר וֶועט דֶעם פֶערְדֶערְבִּיר נִיט לָאזִין קוּמִין צוּ אַייאֶרִי הַייזִיר צוּ פְּלָאגִין" (שמות י"ב פסוק כ"א בּיס כ"ג). גִיוִויס דָאס בְּלוּט אִיז נִיט נֵייטִיג גִיוֶועזִין אִיהם בִּיקָאנְט צוּ מַאכִין וֶועלְכִים הוֹיז הָאט גִיהֶערְט צוּ אַיין ישׂראל. עֶר הָאט זֵייא גִיקָאנְט בִּישֶׁערְמִין אָן דֶעם בְּלוּט אַזוֹ וואוהל וִויא מִיט דֶעם בְּלוּט. מֵילָא צוּ וָואס טוּט מַאכִין אַיין לַאם אוּן צוּ זֵייא גֶעבִּין דִיא גַאנְצִי דָאזִיגִי מִיהִינִישׁ. לָאז אַייךְ דַאכְטִין אַז אַיין ישׂראל וָואלְט אִין יֶענִיר צַייט אַזֶעלְכִי טענות גִיזָאגְט אוּן וָואלְט נִיט גִיוָואלְט שֶׁעכְטִין דָאס קרבן פסח, אוֹדִיר וֶוען עֶר וָואלְט עֶס שׁוֹן גִישָׁאכְטִין וָואלְט עֶר נִיט גִישְׁפְּרֶענְגְט דָאס בְּלוּט, אוֹדִיר וֶוען עֶר וָואלְט שׁוֹן בֵּיידִים גִיטָהאן אוּן וָואלְט נִיט צוּפְרִידִין גִיוֶועזִין אִין זַיין הוֹיז צוּ בְּלַייבִּין נַייאִירְט וָואלְט אַרוֹיס גִיגַאנְגִין

פאר

פאר דעם מארגין, וואס וואלט דער סוף דער פון גיוועזין? גיוויסעסי שטראף. גאט ב"ה האט טאקיש יוא גיוואללט בישערמין דיא ישראל, אבער נור אויף איין בישטימטין שטייגער, און דער וואס מעכט ניט גיוואללט גיהארכין דעם שטייגער פון גאט וואלט נאטירליך קיין חלק ניט גיהאט אין דער טובה וואס איז דער פון ארויס גיקומין. אונזער עסק איז ניט טענות צו זאגין קייגין גאט נייארט באמת צו וויססין זיין ווילין און מיט דעמוטיגקייט איהם צו גיהארכין. פארשט נון וואס גאט ב"ה מיינט דורך „זייני פרומי וואס האבין מיט איהם פערשניטין איין בונד בייא שעכט אופפיר", און בימיהט אייך אריין צו גיין אין דעם דאזיגין בונד, כדי אז ווען ער וועט קומין צו משפט זאלט איהר קענין איינגיזאמילט ווערין צו איהם. ווען דיא קריסטליכי דעה איז ניט דיא רעכטי, אזו איז פון דעם חורבן בית המקדש אן קיין אופפיר ניט גיוועזין, און קיין וועג אריין צו גיין אין דעם דאזיגין בונד מיט איהם. איהר האלטיט דעם פייאיר טאג, איהר היטיט אייך פאר חמץ, אבער עס איז קיין קרבן ניט דא. דער הויפט, יוא דער אייגינטליכיר יסוד פון פסח פעהלט. דאס לאם קאן ניט גישאכטין ווערין, און אפילו ווען עס וואלט גיקאנט ווערין, ווען איהר וואלט ווידיר גיהאט איין בית המקדש און איין כהן גדול און דיא גאנצי עבודה פון דעם היילינטום, אזו וואלט דאך דאס קרבן פון פסח נור גיוועזין איין גידעכטניש פון בארמהערציגקייטין וואס זענין שון לאנג פארבייא גיגאנגין. עס וואלט קייני אייגינטליכי כפרה ניט גיוועזין פאר אייערי זינד, און ווען איהר וואלט עס גישאכטין און דער פון גיגעסין, אזו וואלט גאך דיא שאלה גיבליבין, וויא זאל איך זינדיר מיך ווייזין פאר דעם גירעכטין ריכטיר.

דער ערשטיר טהייל פון דעם דאזיגין נומר האט אייך גיוויזין אז מיר גלויבין פעסט אן דעם כבוד און דיא בענטשונג פון ישראל לעתיד, און אז דארום ווען מיר שטעללין אייך פאר אז איהר זאלט אן נעמין אונזערי האפפנונג וואס גייט אויף יעני אייביגי וועלט, אזו ווילין מיר אייך דערמיט ניט אוועק נעמין אייערי אייגיני האפפנונגין וואס גיין אויף דיא דאזיגי וועלט. ניין, מיר ווינטשין אייך אטליכי ברכה וואס גאט ב"ה האט צו גיזאגט

דורך

דורך דעם מונד פון משה און דיא נביאים און מיר קענין הערצליך מיט זאגין דיא ווערטיר

לשנה הבאה בירושלים :

ווען עס זאל גאט ב״ה וואוהל גיפאללין אונס אלי צו לאזין דערלעבין צו זעהין דיא ווידיר פאראייניגונג פון אלי משפחות פון דער ערד, אזו מעכטין מיר זיך פרייאין צו פעראייניגין מיט אנדירי און מודה צו זיין ״אז איהר זענט דער זאמין וואס יהוה האט גיבענשט״. אביר מיר מעכטין אונס נאך טויזינד מאל מעהר פרייאין אייך צו ביגעגינין אין דעם הימלישין ירושלים און צו פערמישין אונזרי קולות מיט אייערי צו זינגין,

״דאס לאם וואס וואר גישאכטין איז ווערט צו אנטפאנגין מאכט און רייכטום און ווייזהייט און קראפט און כבוד און לוב און זעגין״. אמן.

Дозволено Цензурою. Варшава 4 (16) Января 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר יג

דער פייאיר טאג פון פסח איז גיגעבין גיוואורין צו זיין איין גידעכטיניש אן בארמהערציגקייטין וואס זענין שון גישעהין, און דערביא האט ער אויך דערמאנט אן איני אנדירי דערלייזונג וואס איז נייטיג פאר יודין און פאר גוים, און אויך אן דיא גליקליכי צייט ווען „עס וועט זיין איני איינציגי הירד און איין איינציגיר פאסטיך״ — „איין איינציגיר יהוה און זיין נאמין איין איינציגיר״. אביר דיא גיבענטשטי גיפיהל פאר אוים אויף לעתיד קענין ניט און לאזין ניט אונזרי גידאנקין אוועק ציהין פון דעם וואס איז און טהוט זיך איצונד. יעני גליקליכי צייט איז נאך ניט גיקומין. יודין און קריסטין זענין נאך ניט מיט איינאנדיר מייניג אין דיא עיקרים פון אמונה: און דער דאזיגיר יום טוב פון פסח בפרט ברענגט אונזרי גידאנקין אויף דעם טעם און דעם שורש פון דעם חילוק. אין דער דאזיגיר ערינציטיר צייט פון דעם יאהר איז ישוע הנוצרי גימשפט גיווארין פון דיא סופרים און פרושים און פון זייא איביר גיענטפירט גיווארין אין דיא גיוואלט אביין פון דיא רומיים בישטראפט צו ווערין וויא איין רשע מרע. איין טהייל פון דעם יודישין פאלק, טאקיש דיא מייסטי פון זייא זענין צופרידין גיוועזין מיט דעם משפט פון דיא גיוועלטיגירם. איין אנדירי טהייל, צו ערשט ווייניג אביר צום סוף פיל נאך דער צאהל נאך און נאך דעם מעמד נאך, האבין דעם פסק פאר אום רעכט גיהאלטין און האבין מודה גיוועזין זייאר גלויבין אז ער איז דער משיח אמת. דיא שאלה צווישין יודין און קריסטין איצונד איז, וועלכיר פון דיא דאזיגי צווייא

טהיילין

טְהֵיילִין פון דֶעם יודִישֶׁן פָאלְק הָאט רֶעכְט גִיהַאט. אִין דֶעם דָאזִיגִין ספר הָאבִּין מִיר זִיךְ פָאר גינוּמִין צוּ בְּיַוויִיזִין דֶעם פשוט שְׁמוּס, אַז דֶער דת פוּן דִיא וָואס הָאבִּין אָן ישוע הנוצרי נִיט גִיוָואלְלְט גְלויבִּין אִיז אַקֶייגִין דִיא תורה אוּן דִיא נביאים אוּן אִיז דַארוּם פַאלְשׁ; אָבִּיר דִיא לֶערְנוּנְגִין פוּן דֶעם וָואס אִיז פוּן זַייא פֶערְשְׁמֶעהִיט גִיוָוארִין פַּאסְסִין גַאנְץ גְלַייךְ מִיט תנ״ך אוּן מוּזִין דַארוּם זַיין וַואהרְהַאפְטִיג. וֶוען מִיר זָאגִין אַז דֶער דת פוּן דִיא רבנים אִיז פַאלְשׁ, אַזוֹ מֵיינִין מִיר נִיט אַז דִיא פרושים הָאבִּין גָאר קֵיין אמת נִיט גִיהַאלְטִין. אדרבה, מִיר הָאבִין גִיווִיזִין אִין אוּנְזֶער לֶעצְטִין נוּמֶר אַז עֶטְלִיכִי פוּן זֵייאֶרִי הָאפְּנוּנְגִין הָאבִּין גִיפַּאסְט מִיט דֶעם וָוארְט פוּן גָאט אוּן זֶענִין דַארוּם אמת גִיוֶועזִין. אַלִים וָואס מִיר ווילְלִין בְּיַוויִיזִין א׳ז אַז דִיא בִּיזוּנְדִירִי אֵייגִינְהַייטִין פוּן דִיא לֶערְנוּנְג פוּן דִיא רבנים וָואס זֵייאֶר דת אִיז דֶער פוּן צוּ זַאמְמִין גִיזֶעצְט זֶענִין נִיט רֶעכְט. דִיא דִינִים וֶועגִין דֶעם פַּייאִיר טָאג וָואס מִיר שְׁמוּסִין אִיצוּנְד דֶער פוּן זֶענִין אֵיינִי משונה שְׁטַארְקִי ראיה צוּ אוּנְזֶערִי רֵייד. דִיא גֶעטְלִיכִי גִיבָּאט וֶועגִין דֶעם דָאזִיגִין ענין ווַייזִין דִיא פָארְזָארְגוּנְג, דִיא השגחה אוּן דִיא גְנָאד פוּן גָאט אִין דֶעם אַז עֶר הָאט פֶערְשַׁאפְט אֵיינִי גִילֶעגִינְהַייט פוּן לֶערְנוּנְג, אֵיינִי צַייט פוּן דֶערְקְווִיקוּנְג אוּן טֶעג פוּן פְרֵייד פַאר דִיא אָרִימִי אַזוֹ גוּט וְויא פַאר דִיא רַייכִי. אָבִּיר דִיא דינים פוּן דִיא רבנים זֶענִין דֶערְקֶייגִין הַארְט, שְׁוֶוער אוּן שֶׁעדְלִיךְ, בפרט פַאר דִיא אָרִימִי אוּן נִיט גִילֶערִינְטִי.

אוּנְזֶערִי עֶרְשְׁטִי ראיה נֶעמִין מִיר פוּן אֵיינִים פוּן דִיא דינים וֶועגִין דִיא ארבע כוסות, ״דִיא פִיר כוסות״. גָאט הָאט גִיגֶעבִּין אַיין פשוט גִיבָאט צוּ דִיא ישראל אַז זַייא זָאלִין מודיע זַיין צוּ זַייאֶרִי קִינְדִיר דִיא טעמים פוּן דֶעם פַייאִיר טָאג.

והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי ממצרים:

„אוּן דוּ זָאלְסְט דֶערְצֵייהלִין צוּ דַיין זוהן אִין דֶעם זֶעלְבִּיגִין טָאג צוּ זָאגִין, דָאס אִיז פוּן וֶועגִין דֶעם דָאזִיגִין וָואס יהוה הָאט גִיטָאן צוּ מִיר, אַז אִיךְ בִּין אַרוֹיס גִיגַאנְגִין פוּן מצרים״: (שמות י״ג ח׳). כדי דָאס דָאזִיגִי גִיבָאט מקיים צוּ זַיין אִיז אַיין שְׁטֵייגִיר

פוּן

פון סדר תפלות און ברכות גימאַכט גיוואָרין וואָס פּילים איז דרינין ערינצט און שיין ; און מנהגים זענין גימאַכט גיוואָרין וואָס איינער פון זייא איז , אַז עס זאָלין דערבייא זיין פיר כוסות אודיר גלעזיר פון וויין .

וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבע כוסות של יין אין פוחתין לו מהם :

„און איטליכיר , עס זייא מעניר אודיר ווייביר , איז מחויב צו טרינקין אין דער דאָזיגיר נאַכט פיר כוסות (אודיר גלעזיר) פון וויין , מאַן פערמינירט איהם ניט דער פון״ (הלכות חמץ ומצה פרק ז׳ ז׳) . דיא תקנות דערבייא ווייזין קלאָר אַז דער מנהג פון דיא פיר כוסות איז ניט גימאַכט גיוואָרין פון דעסט וועגין אַז מאַן זאָל שיכורן , נייאירט צו זיין איין ערינצט און פרום הלק פון דעם גיהאַלטינין סדר .

כל כוס וכוס מארבע כוסות הללו מברך עליו ברכה בפני עצמה . וכוס ראשון אומר עליו קדוש היום . כוס שני קורא עליו את ההגדה . כוס שלישי מברך עליו ברכת המזון . כוס רביעי גומר עליו את ההלל ומברך עליו ברכת השיר :

„איביר איטליכין כוס פון דיא דאָזיגי פיר כוסות מאַכט מאַן איינע באַזונדירי ברכה . איביר דעם ערשטין כוס זאָגט מאַן דעם קידוש פון דעם טאָג . איביר דעם צווייטין כוס ליינט מאַן דיא הגדה . איביר דעם דריטטין כוס בענטשט מאַן נאָך דעם עסין . איביר דעם פירטין כוס זאָגט מאַן אויס דאָס הלל און מאַן זאָגט דריביר דיא ברכה פון דעם גיזאַנג״ (דאָרט אין דעם איינינין פרק, הלכה יו״ד . אין איינים ערינצטין פרומין מנהג חסרונות צו גיפינין איז ניט איין גישעפט פאַר אונס . אדרבה , אין דיא דאָזיגי און אין זייארי אַנדירי תפילות ווינשין מיר דיא יודין ערינצט דיא ברכה פון גאָט און דעם רוח חן ותחנונים , דעם גייסט פון גנאַד און גיבעט . אָביר ווען מיר גיפינין אַז דיא דאָזיגי בלוס מענשליכי תקנה איז אַרויף גילייגט וויא איינע לאַסט אויף דעם גיוויססין און אַז דאָס האַלטין דערפון ווערט גיפאָדירט פון אַזעלכי וואָס האָבין קיין ספּאָסיב ניט זייאר טעגליך ברוט צו פערדינין , אַזו מוזין מיר דערקייגין אַרויס זאָגין אַז זיא איז האַרט און קווייהלט . נון אין דער תורה שבעל פה שטייט דיא דאָזיגי פאָדירונג ,

מי שאין לו יין עבר אדרבנן דאמרו ולא יפחתו לו מארבע כוסו' וצרי' למכו' מה שיש לו לקיים מצות חכמי' ולא יסמו' על הפת שאם קיים כוס אחד לא קיים השלש' לכן ימכו' מה שיש לו ולהוצי' הוצאו' עד שימצ' יין או צמוקים:

„װֶער עֶס הָאט קֵיין װַיין נִיט, דֶער אִיז עובר אויף אֵיין גִיבָּאט פון דִיא רבנים, װָארִין זַייא הָאבִּין גִיזָאגְט אַז מַאן זָאל נִיט פֶערְמִינְדֶערְן פון דִיא פִיר כוסות. און עֶר מוז פֶערְקויפִין װָאס עֶר הָאט, כדי מקיים צו זַיין דָאס גִיבָּאט פון דִיא חכמים, און עֶר זָאל זִיךְ נִיט פֶערְלָאזִין אויף דֶעם בְּרוֹט, װָארִין װֶען עֶר הָאט מקיים גִיװֶעזִין אֵיין כוס, אַזוֹ הָאט עֶר נִיט מקיים גִיװֶעזִין דִיא דְרַייא. דַארום זָאל עֶר פֶערְקויפִין װָאס עֶר הָאט און הוצאות מַאכִין בִּיס עֶר װֶעט קְרִיגִין װַיין אודֶער רָאזִינְקִים" (טור אורח חיים סימן תפ"ג). עֶס קָאן גִיעֶנְטְפֶערְט װֶערִין אַז דִיא קהילה גִיבְּט הִילְף צו דִיא װָאס זֶענִין אָרִים. אָבֶּער װָאס זָאל װֶערִין פון דִיא װָאס דִיא צדקה גבאים פון דִיא קהילה זֶענִין בֵּייז אויף זַייא, אודֶער װָאס זָאל אַיין יוד טְהוּן װָאס װאוֹהנְט אַלְלֵיין צְװִישִין לַייט פון אֵיינֶע אַנְדֶערֶע אמונה, אַזוֹ װִיא דָאס גִישֶׁעהט אופְט, בפרט אִין ענגלאנד. װֶען עֶר גְלויבְּט פֶעסְט אָן דִיא תורה שבעל פה אַזוֹ מוז עֶר עֶנְטװֶער קְרִיגִין װַיין גִיװִיסְסִין אַיינֶע עבירה טְהוּן, אודֶער עֶר מוז פֶערְקויפִין דָאס װָאס עֶר קָאן זִיךְ דָרָאן שְׁװֶער בִּיגִין. דָאס זֶעלְבִּיגֶע קָאן מַאן אויךְ זָאגִין פון דִיא מצות. דִיא רבנים הָאבִּין אַזוֹ פִילֶע בִּיפֶעהל גִיגֶעבִּין װִיא מַאן זָאל זַייא רֶעכְט אָנְבִּירֵייטִין, אַז עֶס אִיז פַאר אַיין יוד װָאס װאוֹהנְט װַייט פון אֵיינֶע קהילה שִׁיר אום מִיגְלִיךְ דָאס גִיבָּאט צו הַאלְטִין, און אַז דִיא אָרִימֶע לַייט װֶערִין דֶער דורךְ גִיהַאלְטִין תמיד אִין קְנֶעכְטְשַׁאפְט פון דִיא פרנסים און גבאים װֶען זַייא װִילְלִין גִיהָאלְפִין װֶערִין אוים דֶער צדקה פון דִיא קהילה.

אָבֶּער דִיא דָאזִיגֶע הַארְטִיגְקֵייט קֶעגִין דִיא אָרִימֶע װַייזְט זִיךְ נָאךְ שְׁטַארְקֶער אוים אִין דֶער תקנה און פָארְדֶערוּנְג פון אַיין צְװֵייטִין יום טוב װאוּ גָאט הָאט נוּר פֶערְלַאנְגְט דָאס הַאלְטִין בְּלוֹס פון אֵיינִים, אַזוֹ װִיא דִיא רבנים זֶענִין זֶעלְבִּיר מודה מִיט דִיא רֵייד:

ששת ימים האלו שאסרן הכתוב בעשיית מלאכה שהן ראשון ושביעי של פסח וראשון וח' של חג הסוכות וביום חג השבועות ובאחד לחדש השביעי הנקראין ימים טובים. ושביתת כולן שוה שהן אסורין בכל

מלאכת

מלאכת עבודה חוץ ממלאכ' שהיא לצורך אכילה שנא' אך אשר יאכל לכל נפש וכו':

„די דאזיגי זעגין די זעקס טעג וואס די שריפט האט אן זייא פערבאטין ארבייט צו טהון. דער ערשטיר און זיבינטיר טאג פון פסח, דער ערשטיר און אכטיר טאג פון דיא פייארונג פון סוכות, און דער טאג פון דיא פייארונג פון שבועות, און דער ערשטיר טאג פון דעם זיבינטין חודש; זייא הייסין ימים טובים. און דיא רוהונג (שביתה) פון זייא אלי איז גלייך, ווארין עס איז אן זייא אסור אלירלייא ארבייט פון דינסט, חוץ דיא ארבייט וואס איז וועגין עסין, וויא עס איז גיזאגט גיווארין (שמות י"ב ט"ז), ביישירט וואס זאל גיגעסין ווערין צו איטליכיר זייל" (הלכות יום טוב פרק א' א'). דא איז איינע אויסדריקליכי הודאה פון דעם וואס גאט האט גיבאטין, און דאך זענין דיא סופרים ניט צופרידין גיוועזין מיט דעם דאזיגין גיבאט פון גאט, ביישירט זייא האבין מתקן גיוועזין דאס האלטין פון איין צווייטין טאג ביי אלי דאזיגי ענינים, און האבין גימאכט איין פסק פון חרם אויף איטליכים וואס איז עובר זייער גיבאט.

ואנו שעושין שני ימים כל מה שאסור בראשון אסור גם בשני. ומנדין עליו למי שמזלזל בו. ואם הוא צורבא מדרבנן אין מחמירין לנדותו אלא מלקין אותו:

„און ביי אונס וואס מיר האלטין צווייא טעג, איז אלים וואס איז אסור אן דעם ערשטין אויך אסור אן דעם צווייטין; און מאן לייגט דעם אין חרם אריין וואס האלט דאס פאר גימיין. אביר ווען ער איז איין שארפיר תלמוד למדן איז מאן ניט מחמיר איהם אין חרם אריין צו לייגין, ביישירט מאן שלאגט איהם" (אורח חיים, סימן תצ"ו). אין דעם יד החזקה גיפינין מיר דיא זעלביגי הארטיגקייט און דעם זעלביגין חוץ.

יום טוב שני אף על פי שהוא מדברי סופרים כל דבר שאסור בראשון אסור בשני. וכל המחלל יום טוב שני ואפילו של ראש השנה בין בדבר שהוא משום שבות בין במלאכה בין שיצא חוץ לתחום מכין אותו מכת מרדות או מנדין אותו אם לא יהיה מן התלמידים:

„האטשי דער צווייטיר יום טוב איז נור אויס דיא רייד פון דיא סופרים,

איטליכי

איטליכי זאך וואס איז אסור אן דעם ערשטין טאג איז אויך אסור אן דעם צווייטין. און איטליכיר וואס איז מחלל דעם צווייטין יום טוב, חאטשי דעם פון ראש השנה, עס זייא דורך איינע זאך וואס איז ווענין רוהונג (שבות), אודיר דורך ארבייט, אודיר אז ער איז ארויס גיגאנגין פון דעם תחום ארויס, קריגט דיא שלעג פון ווידירשפעניגקייט, אודיר מאן לייגט איהם אין חרם אריין, ווען ער איז ניט פון דיא תלמידים" (הלכות יום טוב פרק א' כ"ב). דיא הארטיגקייט, דריקיניש און צווינגיניש פון דיא דאזיגי תקנה ווייזט זיך ביים ערשטין בליק, און עס פיהלט זייא מאנכיר ארימיר יוד אין דער דאזיגיר שטאאט וואס ווייס קוים וויא אזו ברויט צו פערדינין פאר זיך און זייני קינדיר. אין איטליכים אופן נעמט זיא איהם אוועק צווייא טעג אין איינער וואך, וואס גאט האט איהם רשות גיגעבין אן זייא צו ארבייטין און זיך צו בימיהין פרנסה צו פערדינין. אביר ווען דער ערשטיר פייאיר טאג גיפאללט אן דאננערשטאג, אזו טאר ער אן דעם דאזיגין טאג און אן פרייאטאג און אן שבת, דרייא טעג אויף איינאנדיר קיין שום זאך ניט טהון צו פערדינין דיא פרנסה פאר זייני פאמיליע. זונטאג איז דער קריסטליכיר שבת, אזו אז אין איינער וואך זענין פיר טעג נאך איינאנדיר פערלורין, און אין דער אנדירער וואך ווידיר פיר וואס זאל נון דער ארימיר מאן טהון. ווען ער ארבייטיט ניט, אזו קענין זייני קינדיר פערהונגירן; ווען ער בינוצט דיא צייט וואס איז איהם מותר נאך דיא רייד נאך פון זיין בארמהערציגין גאט און טהוט זייני טעגליכי בישעפטיגונגין, אזו איז ער עובר אויף איין גיבאט פון אום בארמהערציגי מענשין און מאכט זיך שולדיג פאר זייני מעהר נאריש פרומי ברידיר. עס איז אמת אז זייא קענין איהם איצונד ניט געבין דיא שלעג פון ווידירשפעניגקייט, און אז זייא וועלין זיך שוועער אונטירשטיין אין דעם איצונדיגין מעמד איהם אין חרם אריין צו לייגין; אביר עס זענין אנדירי וועג און ספאסיבים פארהאנדין צו שטראפין מעהר שטילירהייט. אביר דאך אויך גיוויס. אביר אוב דער מעמד איז אזו וויא איצונד אודיר אנדירשט, דער אום בארמהערציגיר און דריקינדיגיר שטייגיר פון דיא תורה שבעל פה בלייבט דערזעלביגיר. ווען דיא תורה שבעל פה לייט וואלטין דיא מאכט גיהאט, אזו וואלטין זייא זיך באלד דער צו גינומין אין חרם אריין צו לייגין און צו שלאגין אלי דיא וואס זענין מחלל דעם צווייטין יום טוב. לאז נון דער פראסטיר

שכל

שכל פון איטליכין יוד זאגין, מיר פרעגין איהם, וואס פאר איין רעכט האבין מענשין אוועק צו נעמין פון דיא ארימי לייט דיא צייט וואס גאט האט זייא גיגעבין, אודיר דן צו זיין איין מענש וואס גייט נור ברוט פערדינין פאר זייני קינדיר און איז דער דורך קיין גיבאט פון גאט ניט עובר, אזו איין מענש דן צו זיין צו חרם און צו שלעג, בפרט נאך צו יענים שטייגיר פון שלעג וואס דא איז דיא רייד דער פון.

דיא שלעג וואס דער שמוס איז דא דערפון הייסין מכת מרדות, "דיא שלעג פון ווידירשפעניגקייט", און זענין גאר אין גאנצין פערשידין פון יעני גנעדיגי בישטראפונג וואס שטייט אין דער תורה. גאט ב"ה זאגט

והיה אם בן הכות הרשע והפילו השפט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר: ארבעים יכנו לא יסיף פן יסיף להכתו על אלה מכה רבה ונקלה אחיך לעיניך.

„און עס וועט זיין ווען דער שולדיגיר האט פער דיאנט שלעג, אזו זאל דער ריכטיר איהם נידיר ווארפין, און מאן זאל איהם שלאגין, נאך זייני בייזיגקייט נאך מיט דיא צאהל: פיארציג שלעג זאל מאן איהם שלאגין, מאן זאל ניט מעהרין, פילייכט ווען מאן וועט מעהרין איהם צו שלאגין איביר דיא דאזיגי מיט פילי שלעג, אזו וועט דיין ברודיר פאר אכטיט ווערין צו פאר דייני אויגין" (דברים כ"ה פסוק ב' וג'). דא אזו וויא אירגיץ אנדירשט תמיד גידענקט גאט ב"ה אן בארמהערציגקייט מיטטין אין דעם גיריכט · דיא רבנים, קיין מאל ניט צופרידין נייאירט ווען זייא קענין צו זעצין אודיר אראב נעמין פון דיא גיבאט פון גאט, זייא האבין דיא צאהל פערמינירט אויף ניין און דרייסיג, כדי זייא זאלין זיך ניט טועה זיין. אביר דאס אראב גינומיני ווידיר גוט צו מאכין האבין זייא אויס גיטראכט „דיא שלעג פון ווידירשפעניגקייט" וואס זענין אן צאהל און אן בארמהערציגקייט, אזו וויא מאן קאן דאס זעהין אויס דיא דערקלערונג פון דעם בעל ערוך וואס ער מאכט בייא דעם שורש מרד.

מי שעובר על מצות עשה שאמרו לו עשה סוכה עשה לולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נשמתו בלא אומד ובלא מכה משולשת. וכן מי שעובר על דברי חכמים מכין אותו בלא מספר ובלא מניין ובלא אומד ולמה קורין אותו מכת מרדות שמרד בדברי תורה ובדברי סופרים:

וועך

„ווער עס איז עובר אויף איינע מצות עשה, דהיינו ווען מאן האט איהם געזאגט, מאך איינע סוכה, מאך איין לולב, און ער מאכט ניט, שלאגט מאן איהם ביז דיא נשמה געהט איהם אויס, אן שאצונג און אן איינטהיילונג דיא שלעג אין דרייא טהיילן. אזו אויך ווער עס איז עובר אויף דיא רייד פון דיא חכמים, שלאגט מאן איהם אן צאהל און אן צייהלונג און אן שאצונג. און פאר וואס הייסט מאן דאס דיא שלעג פון ווידער שפעניגקייט. ווייל ער האט ווידער געשפעניגט קייגען דיא רייד פון דיא תורה און קייגען דיא רייד פון דיא סופרים". דאס איז נון דיא שטראף איבער דיא וואס בעמיהען זיך צו פערדינען ברוט פאר זייערע קינדער אן דעם צווייטען פייאער טאג; איינע שטראף וואס דיא רבנים זעלבער האבען אויס געטראכט ניט אקייגען דיא וואס טהון שלעכטעס אודער וואס גלויבען ניט רעכט, נייארט קייגען דיא וואס זענען עובר אויף זייערע אייגענע געבאט. וואס פאר איין גייסט, געמוטהע, און אמונה געפיהל האבען אזעלכע מענשען געקאנט האבען. האבען זייא עפיס געהאט איין געפיהל פון דעם גנעדיגען מהות פון דער תורה, אודער עפיס איין גלייכניש צו דעם בארמהערציגען שטייגער פון דעם גאט פון ישראל. קענט איהר אייך עפיס פערלאזען אויף דיא אמונה לערנונג פון אזעלכע וואס מעכטען מחרים זיין און צו טוט שלאגען איינעם וואס איז אזו גוט איין מענש וויא זייא, ווייל ער האט ניט געקאנט אין דער היים בלייבען און צוהערען דאס געשרייא פון זיינע הונגעריגע קינדער, נייארט איז געגאנגען זייא עסען צו פערשאפפען אויף דעם אופן און אן דעם טאג וואס עס איז איהם מותר אזו צו טהון נאך דעם ווילען נאך פון גאט ב"ה. דיא דאזיגע זענען דיא לייט וואס האבען ישוע הנוצרי צום טוט בן געווען, און דאס איז דיא אמונה פון דיא תורה שבעל פה וואס איהר האלט זיא פאר בעססיר פון דיא ליבליכע און גנעדיגע לערנונגען פון דיא קריסטליכע אמונה. ווען דער דת פון דיא רבנים וואלט דיא מאכט געהאט און געוועלטיגט, אזו וואלט איהר געוועזען אין סכנה פון דיא גאנצע הארטיגקייט פון דיא דאזיגע פיינדשאפטליכע אום געדולדיגקייט. אין דעם דאזיגען אופן איז דיא גבורה פון דיא קריסטליכע אמונה אויך איינע ברכה געוועזען צו דעם יודישען פאלק, און דיא מאכט פון דיא וואס גלויבען אן ישוע הנוצרי בעשערמט אייך פאר חרם און פאר שלעג.

דיא אכזריות און הארטיגקייט פון דיא צוזעצונג פון איין צווייטען פייאער טאג, מיט אזו איינע שטראף דערצו, ווייזט זיך ניט בלוס דערפון אז עס איז אין גאנצען נור איינע תקנה פון מענשען, בייארט אויך דערפון

אַז דֶער עיקר טעם פוּן דִיא דָאזִיגִי אַיינְפִּיהרוּנְג הָאט שׁוֹן לַאנְג אוֹיף גִיהֶערְט. דָאס הַאלְטִין פוּן צְווייא טֶעג הָאבִּין דִיא סוֹפרים מתקן גִיוֶועזִין אִין אֵיינִיר צַייט וֶוען דִיא פַייאִיר טֶעג זֶענִין בִּישְׁטִימְט גִיוָוארִין דוּרְךְ ראיית הירח דוּרְךְ דֶעם הֶערְזֶעהִין פוּן דִיא לבנה. כּדי אַז דִיא וָואס הָאבִּין וַוייט גִיוואוֹהנְט פוּן ירוּשלים זָאלִין נִיט הַאלְטִין אֵיין אוּם רֶעכְטִין טָאג, אָבִּיר אִיצוּנְד אַז זֵייא וֶוערִין בִּישְׁטִימְט דוּרְךְ חשבּון אַזוֹ אִיז דָאס גָאר נִיט נֵייטִיג.

בזמן הזה שאין שם סנהדרין ובית דין של ארץ ישראל קובעין על חשבון זה היה מן הדין שיהיו בכל המקומות עושין י"ט א' בלבד אפי' המקומות הרחוקות שבחוצה לארץ. כמו בני א"י שהכל על חשבון אחד סומכין וקובעין אבל תקנת הכמים הוא שיזהרו במנהג אבותיהם שבידם:

„אִין דֶער אִיצוּנְדִיגִיר צַייט, וֶוען עֶס אִיז דָארְט קַיין סנהדרין אוּן בּית דין פוּן ארץ ישראל נִיט פַארְהַאנְדִין, בִּישְׁטִימְט מַאן דִיא פַייאִיר טֶעג דוּרְךְ השבּוֹן, דַארוּם וָואלְט עֶס אֵייגִינְטְלִיךְ רֶעכְט גִיוֶועזִין אַז מַאן זָאל אִין אַלִי עֶרְטִיר נוּר אֵיין טָאג יום טוב הַאלְטִין, אפילוּ דִיא וַוייטִי עֶרְטִיר וָואס זֶענִין אִין חוּצה לארץ אַזוֹ וִויא דִיא אַיינְוואוֹהנִירְס פוּן ארץ ישראל, וָוארִין אַלִי זֶענִין זִיךְ סוֹמךְ אוּן בִּישְׁטִימִין דִיא פַייאִיר טֶעג דוּרְךְ אֵיינִירְלֵייא השבּוֹן; אָבִּיר עֶס אִיז אֵיינִי תקנה פוּן דִיא חכמים, זִיךְ פְלַייסִיג צוּ הַאלְטִין אָן דֶעם מנהג פוּן זֵייאֶערִי פֶעטִיר וָואס אִיז אִין זֵייאֶערִי הַאנְד" (הלכות קדוש החודש פרק ה' ה'). עֶס אִיז דַארוּם נוּן קַיין תירוּץ נִיט דָא וֶועגִין דִיא לַאסְט וָואס זֵייא הָאבִּין אַרוֹיף גִילֵייגְט אוֹיף דִיא אָרִימִי, אוּן נָאךְ וֵוייניגִיר וֶועגִין דִיא אוּם בַּארְמְהֶערְצִיגִי שְׁטְרָאף קֵייגִין דִיא וָואס הֶערִין אוֹיף צוּ הַאלְטִין דָאס וָואס אִיז קְלָאר אַיין נִישְׁט נִיצְלִיכִיר מנהג. וִויא גַאנְץ אַנְדִירְשְׁט אִיז דִיא לֶערְנוּנְג פוּן דִיא קְרִיסְטְלִיכִי אמונה אִין דֶעם ענין פוּן אַזֶעלְכִי טֶעג. קַיין חרם, קֵיינִי שְׁלֶעג, קַיין אַרוֹיף לֵייגִין פוּן לַאסְט אוֹיף דִיא גִיוויססִין פוּן אוּנְזֶערִי בְּרִידִיר. דֶער בּרית חדשה הַאלְט פַאר אוּם רֶעכְט אפילוּ אִיטְלִיכִים צוּ גִישְׁווינְדִי משפט אִין אַזֶעלְכִי זַאכִין. עֶר זָאגְט, „וֶוער בִּיסְטוּ וָואס טוּסְט רִיכְטִין דֶעם קְנֶעכְט פוּן אֵיין אַנְדִירְן? עֶר שְׁטֵייט אוֹדִיר עֶר פַאלְט צוּ זַיין אֵייגִינִין הֶער, אָבִּיר עֶר וֶועט אוֹיךְ אוֹיף גִירִיכְט וֶוערִין. וָוארִין גָאט קֶען אִיהם אוֹיף רִיכְטִין: אֵיינֶער הַאלְט אֵיין טָאג גְרֶעסִיר וִויא דֶעם אַנְדֶערְן, דֶער אַנְדְרִיר הַאלְט אִיטְלִיכִין טָאג גְלַייךְ. לָאז אִיטְלִיכִר גְווִיס אִיבִּיר צַייגְט זַיין אִין זַיינִי אֵייגִינִי גִידַאנְקִין: דֶער וָואס

הַאלְט

הַאלְט דֶעם טָאג, הַאלְט אִיהם צוּם הֶערר; אוּן דֶער וָואס הַאלְט נִיט דֶעם טָאג, הַאלְט אִיהם נִיט צוּם הֶערר. דֶער וָואס טְהוּט עֶסִין, עֶסְט צוּם הֶערר; וָוארִין עֶר דַאנְקְט גָאט. אוּן דֶער וָואס טְהוּט נִיט עֶסִין, עֶסְט נִיט צוּם הֶערר, אוּן דַאנְקְט גָאט: וָוארִין קֵיינֶר פוּן אוּנְז לֶעבְּט נִיט צוּ זִיךְ זֶעלְבְּסְט, אוּן קֵיינֶר שְׁטַארְבְּט נִיט צוּ זִיךְ זֶעלְבְּסְט: וָוארִין וֶוען מִיר לֶעבִּין, לֶעבִּין מִיר צוּם הֶערר. אוּן וֶוען מִיר שְׁטַארְבִּין, שְׁטַארְבִּין מִיר צוּם הֶערר. דַארוּם אוֹבּ מִיר לֶעבִּין אוֹדִיר שְׁטַארְבִּין, זֶענִין מִיר דֶעם הֶערְרס" (רומיים י"ד פסוק ד' ביס ח'). דָא אִיז דֶער רוּח פוּן לִיבְּשַׁאפְט אוּן גְנָאד, אוּן דַארוּם דֶער רוּח אלהים. וִויא אַזוֹ אִיז עֶס נוּן אַז ישוּע אוּן זַיינִי תַּלמידים הָאבִּין גֶיקָאנְט גוֹבר זַיין דִיא פַאלְשִׁי דעות פוּן זַייאֶרִי צַייטִין אוּן אַקֵייגִין אַרְבֵּייטִין קֵייגִין דֶעם שְׁטְרָאם פוּן גִילְטִיגְקֵייט אוּן גִילֶערִינְטְהַייט וָואס זֶענִין גָאר אִין גַאנְצִין גוּט גִיוֶועזִין פַאר דִיא דעות קֵייגִין זַייא. וֶוען זַייא וָואלְטִין בִּיטְרוּגִירְס אוּן נִיט עֶהְרְלִיכִי לַייט גִיוֶועזִין, וִויא אַזוֹ אִיז עֶס אַז זַייא הָאבִּין אִיבִּיר גִילָאזְט אֵיין מֶענְשִׁין פְרַיינְדְלִיכִין אוּן בַּארְמְהֶערְצִיגִין דת, אָבִּיר דִיא סוֹפרים אוּן פרושים, וָואס זֶענִין נָאךְ אַייאֶרִי מֵיינוּנְג נָאךְ גִיוֶועזִין דִיא וַואהְרְהַאפְטִיגִי קְנֶעכְט פוּן גָאט, הָאבִּין אִיבִּיר גִילָאזְט אֵיינִי אמונה פוּן בִּידְרוּקוּנְג אוּן אכזריות. „בַּייא זַייעֶרִי פְרוּכְט זָאלְט אִיר זַייא דֶער קֶענִין. קְלוֹיבְּט מֶען דֶען וַויינְטְרוֹיבִּין פוּן דֶערְנִיר, אוֹדֶר פַייגִן פוּן דִיסְטְלִין: אַזוֹ אִיטְלִיכֶר גוּטֶר בּוֹים טְרָאגְט גוּטִי פְרוּכְט, אוּן אַיין פוֹילִיר בּוֹים טְרָאגְט שְׁלֶעכְטִי פְרוּכְט: אֵיין גוּטֶר בּוֹים קֶען נִיט טְרָאגִין קֵיין שְׁלֶעכְטִי פְרוּכְט, אוּן אַיין פוֹילִיר בּוֹים קֶען נִיט טְרָאגִין קֵיין גוּטִי פְרוּכְט" (מתיא ז' פסוק ט"ז ביס י"ח). דָאס אִיז גִיוִויס אמת אִין דֶער טבע. נוּן דִיא פרושים הָאבִּין גִיטְרָאגִין שְׁלֶעכְטִי פְרוּכְט, ישוּע הנוֹצרי אוּן זַיינִי תַּלְמִידִים הָאבִּין גִיטְרָאגִין גוּטִי פְרוּכְט. אַז דָאס אִיז יוֹא אַזוֹ. מֵילָא וָואס אִיז דֶער פוּן גִידְרוּנְגִין.

אָבִּיר מִיר הָאבִּין בִּיס אַהֶער גִישְׁמוּסְט נוּר בכלל פוּן דֶער תקנה פוּן אֵיין צְוֵוייטִין פַייאִיר טָאג, מִיר הָאבִּין נָאךְ צוּ אִיבִּירְלֵייגִין דִיא פרטים פוּן דֶעם גִיבָּאט, וָואס וֶועלִין נָאךְ קְלָארִיר אוֹיס וַוייזִין אַז "דִיא סוֹפרים אוּן פרוּשים בִּינְדְן שְׁוֶוערִי לַאסְטִין וָואס מֶען קֶען נִיט דֶר טְרָאגִין, אוּן לֵייגִין עֶס דִיא מֶענְשִׁין אוֹיף דִיא אַקְסִיל" (מתיא כ"ג ד'). זַייא זֶענִין, וִויא תּמיד, זַייר גִינוֹיא אִין דֶער בִּישְׁטִימוּנְג וָואס מלאכה אִיז אוּן וָואס נִיט. זַייא זָאגִין,

כל שאסור בשבת בין משום שהוא דומה למלאכה או מביא לידי מלאכה

מלאכה בין שהוא משום שבות הרי הוא אסור ביום טוב אלא אם כן היה צורך אכילה וכיוצא בה. או דברים שהם מותרים ביום טוב כמו שיתבאר בהלכות אלו. וכל שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביום טוב אלא לצורך אכילה וכיוצא בה וכל שמותר בשבת מותר ביום טוב:

„אַלִיס וָואס אִיז אָסוּר אָן שַׁבָּת, עֶס זַייא וֶועגְן דֶעם ווַייל עֶס אִיז גְלַייךְ צוּ אַרְבֵּייט אוֹדִיר בְּרֶענְגְט צוּ אַרְבֵּייט, אוֹדִיר עֶס זַייא וֶועגְן רוּהוּנְג (שבות), דָאס אִיז אסור אָן יוֹם טוֹב, חוּץ וֶוען עֶס אִיז גֵייטִיג וֶועגְן עֶסִין אוּן דֶעסְגְלַייכִין, אוֹדִיר אַזֶעלְכִי זַאכִין וָואס זֶענִין מוּתָּר אָן יוֹם טוֹב, אַזוֹ וִויא עֶס וֶועט דֶערְקְלֶערְט וֶוערִין אִין דִיא דָאזִיגִי הלכות. אוּן אַלִיס וָואס אִיז אסור מטלטל צוּ זַיין אָן שַׁבָּת, אִיז אסור מטלטל צוּ זַיין אָן יוֹם טוֹב, חוּץ וֶוען עֶס אִיז גֵייטִיג וֶועגְן עֶסִין אוּן דֶעסְגְלַייכִין; אוּן אַלִיס וָואס אִיז מוּתָּר אָן שַׁבָּת אִיז מוּתָּר אָן יוֹם טוֹב" (הלכת יום טוב פרק א׳ י״ז). דָאס דָאזִיגִי גִיזֶעץ פֶערְבִּינְדִיט שְׁטַארְק דִיא הֶענְד פוּן דֶעם אָרִימִין יוּד וָואס גְלוֹיבְּט אָן דִיא רֵייד פוּן דִיא רבנים. נִיט בְּלוֹס אַז עֶר טָאר נִיט זַיינִי אַרְבֵּייט מַאכִין, גַייאִירְט עֶר טָאר קֵיין שׁוּם הֵיימִישִׁי זַאךְ נִיט טְהוּן וָואס מֶעכְט הֶעלְפִין צוּ אָרְדִינוּנְג אִין זַיין הוֹיז אוֹדִיר אִיהם נַחַת פֶערְשַׁאפִין. עֶר טָאר נִיט שְׁרַייבִּין אַיין בְּרִיף צוּ זַיינִי פְרַיינְד, אוֹיךְ אפילוּ נִיט אַיין פַייעֶר לֶעשִׁין הָאטְשִׁי עֶר מֶעכְט דֶערְדוּרְךְ זַיין פֶערְמֶעגִין בִּישֶׁערְמִין.

אף על פי שהותרה הבערה ביום טוב שלא לצורך אסור לכבות את האש אפילו הובערה לצורך אכילה. שהכבוי מלאכה ואין בו צורך אכילה כלל. וכשם שאין מכבין את האש כך אין מכבין את הנר ואם כבה לוקה כמי שארג או בנה.... אין מכבין את הדליקה כדי להציל ממון ביום טוב כדרך שאין מכבין בשבת אלא מניחה ווצא:

„הָאטְשִׁי עֶס אִיז מוּתָּר גִימַאכְט גִיוָוארִין אָן צוּ צִינְדִין פַייעֶר אָן יוֹם טוֹב וָואס מַאן הָאט עֶס נִיט גֵייטִיג, אִיז דָאךְ אסור דָאס פַייעֶר אוֹיס צוּ לֶעשִׁין אפילוּ וֶוען עֶס אִיז אָן גִיצוּנְדִין גִיוָוארִין וֶועגְן עֶסִין; וָוארִין דָאס לֶעשִׁין אִיז אֵיינִי אַרְבֵּייט אוּן אִיז גָאר נִיט גֵייטִיג וֶועגְן עֶסִין. אוּן אַזוֹ וִויא מַאן לֶעשְׁט נִיט אוֹיס דָאס

פייאֶר, אַזוֹ לֶעשְׁט מַאן אויךְ נִיט אוֹיס אַיין לִיכְט, אוּן וֶוען עֶר הָאט עֶס אוֹיס גִילָאשְׁין קְרִיגְט עֶר שְׁלֶעג, אַזוֹ וִויא דֶער וָואס הָאט גִיוֶועבְּט אוֹדִיר גִיבּוֹיאִיט .... מַאן לֶעשְׁט נִיט פַּייאֶר כדי פֶּערְמֶעגִין צוּ בִּישֶׁערְמִין אָן יום טוב, אַזוֹ וִויא מַאן לֶעשְׁט נִיט אָן שבת, נַייאִירְט מַאן לָאזְט עֶס בְּרֶענִין אוּן מַאן גֵייט אַוֶועק״ (דארט פרק ד׳ ב׳ וד׳). אִין דֶעם טור אורח חיים סימן תקי״ד שְׁטֵייט דֶער דָאזִיגִיר דִין נָאךְ גִינוֹיאִיר.

אסור לכבות הדליקה בי״ט אפילו רואה את ביתו שנשרף. אסור לכבות הבקעת בין אם מכבה מפני שחס עליה שלא תשרף בין אם מכבה שלא תתעשן הקדרה. ודוקא כשאפשר לו להצילה מעישון בלא כבוי כגון שיסירנה מאש זה ויתננה על אש אחר אבל אם אין לו אש אחר ואם לא יכבנה תתעשן הקדרה מותר לכבותה כדי שלא תתעשן הקדרה:

„עֶס אִיז אסור צוּ לֶעשִׁין פַּייאֶר אָן יום טוב אפילו וֶוען אַיין מֶענְשׁ זֶעהט אַז זַיין הויז בְּרֶענְט. עֶס אִיז אסור צוּ לֶעשִׁין גִישְׁפָּאלְטִין הָאלְץ אוֹב פוּן דֶעסְטְוֶועגִין אַז עֶר אִיז חס דְרוֹיף אַז עֶס זָאל נִיט פֶּערְבְּרֶענְט וֶוערִין, אוֹדִיר כדי אַז דֶער טָאפּף זָאל נִיט אָנְגִירֵייכִירְט וֶוערִין, אוּן דווקא וֶוען עֶס אִיז אִיהם מִיגְלִיךְ אִיהם צוּ בִּישֶׁערְמִין פוּן אָנְרֵייכִירוּנְג אָן אוֹיסְלֶעשׁוּנְג, דהיינו אַז עֶר זָאל אִיהם אַוֶועקְ נֶעמִין פוּן דֶעם דָאזִיגִין פַּייאֶר אוּן זָאל אִיהם שְׁטֶעלְלִין צוּ אַיין אַנְדִיר פַּייאֶר. אָבִּיר וֶוען עֶר הָאט נִיט קֵיין אַנְדִיר פַּייאֶר, אוּן וֶוען עֶר וֶועט עֶס נִיט אוֹיס לֶעשִׁין וֶועט דֶער טָאפּף אָנְגִירֵייכִירְט וֶוערִין, אַזוֹ מֶעג עֶר עֶס אוֹיס לֶעשִׁין כדי אַז דֶער טָאפּף זָאל נִיט אָנְגִירֵייכִירְט וֶוערִין״. נוּן מִיר אִיבִּיר לָאזִין עֶס דֶעם פְּרָאכְטִין שכל פוּן אִיטְלִיכִין יוד, אוֹב אִין דִיא דָאזִיגִי דינים אִיז גִירֶעכְטִיגְקֵייט, בַּארְמְהֶערְצִיגְקֵייט, אוּן אמונה, אוֹדִיר הַארְטִיגְקֵייט, אכזריות, אוּן נַארִישְׁקֵייט.

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם : ירמיה ו' ט"ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר י"ד

דיא תורה שבעל פה זאגט , אזו וויא מיר האבין גיזעהין אין אונזער לעצטין נומער , אז אן יום טוב איז עס אסור איין פייער אויס צו לעשין כדי צו בשערמין דאס הויז און פערמעגין פון איין מענש , אביר עס איז מותר אן דעם זעלביגין טאג דיא דאזיגי זעלביגי זאך צו טהון כדי אז איין טאפף פון גיקעכטס זאל ניט אנגירייכירט ווערין . דער דאזיגיר דין מעכט זיך אפשר דאכטין קלוג און פרום צו זיין ביא אזעלכי וואס האבין מעהר הייזיר וויא איינס , אודיר דיא ספאסיבים זיך הייזיר צו פערשאפפין : אביר פאר איין ארימין מאן , וואס פערלירט אין איין זאלכין אופן זיין גאנץ פערמעגין און מוז זעהין זייני פאמיליע פערלאזט אן איין דאך איביר זייערי קעפף אודיר אן איין בעט דרויף צו ליגין . פאר אזו איין ארימין איז דער דאזיגיר דין אזו אום בארמהערציג וויא ער איז נאריש . דאך עס איז איין שרעקליכירים אכזריות פארהאנדין וויא דאס וואס גייט נור אויף דעם מעמד פון מענשין בגשמיות . דיא צווינגיניש ברוחניות , וואס מאכט שווער און קרעמפיוויט דאס גיוויססין און ברענגט דיא זייל צו קנעכטשאפט , איז נאך שווערער צו דערטראגין . ביא שאדין אין גשמיות זאכין קאן דאס גימוטה פון איין מענש גישטארקט ווערין דורך איין גיפיהל פון אמונה ; אביר ווען זייני אמונה קווייהלט איהם מיט משונה פילי און הארטי און פערדרייהטי פארדירונגין , אזו ווערט דעם מענש זיין לעצטיר טרוסט אוועק גינומין . דיא אמונה פון דיא תורה שבעל פה דאכט זיך אונס צו זיין פון דעם דאזיגין שטייגיר , און איהרי ביפעהל אין דעם ענין פון פייאיר טעג וועלין טויגין דערצו אויס צו ווייזין אז אונזערי דאזיגי דעה איז רעכט . מיר האבין שון גיזעהין אז זיא פערלאנגט , מאן זאל צווייא טעג קייני ארבייט ניט טהון , וואו גאט ב"ה פערלאנגט נור איינין , און אז דער כלל דין איז , אלים וואס איז

אסור

אסור אָן שבת איז אסור אָן יום טוב , חוץ אײניגע אײנציגע זאַך . דאָך די סופרים זענען מיט דעם דאָזיגען ניט צו פרידען געװעזען , זײ האָבען זיך פאַר גענומען און האָבען עפּעס אויס געטראַכט װאָס איז אסור אין די דאָזיגע טעג , חאָטשע עס איז מותר אָן שבת . זײ זאָגען , אַז עס זענען געװיסע זאַכען פאַרהאַנדען װאָס זענען אסור , װען מאַן האָט זײ ניט דעם טאָג צופאָר מיט װילענס בעשטימט צו דעם געברויך פון יום טוב . די דאָזיגע זאַכען הײסען בײ זײ מוקצה .

ויש ביום טוב מה שאין בשבת איסור מוקצה שהמוקצה אסור ביום טוב ומותר בשבת מפני שיום טוב קל משבת אסרו בו המוקצה שמא יבאו לזלזל בו :

„און עס איז פאַרהאַנדען אָן יום טוב אײנע זאַך װאָס איז ניט אָן שבת , דאָס איז דער איסור פון מ ו ק צ ה , װאָרין מוקצה איז אסור אָן יום טוב און מותר אָן שבת . איבער דעם װײל יום טוב איז גרינגער פון שבת האָבען זײ מוקצה אָן איהם אסור געמאַכט , אַז מאַן זאָל ניט דערצו קומען איהם פאַר גרינג צו האַלטען“ (הלכות יום טוב פרק א׳ י״ז) .

כיצד תרנגולת העומדת לגדל ביצים ושור העומד לחרישה ויוני שובך ופירות העומדין לסחורה כל אלו וכיוצא בהן מוקצה הן ואסור לאכול מהן ביום טוב עד שיכין אותם מבערב ויחשוב עליהם לאכילה :

„װיא אַזוֹ . אײנע הין װאָס װערט געהאַלטען אײער אויס צו ברײטען , און אײן אָקס װאָס װערט געהאַלטען צום אַקערן , און טויבען אין אײן טויבענשלאַג , און פירות װאָס װערין געהאַלטען צום האַנדעל , אַלע די דאָזיגע און דערגלײכען זענען מ ו ק צ ה , און עס איז אסור צו עסען פון זײ אָן יום טוב , חוץ װען מאַן בעשטימט זײ אָן ערב יום טוב און מאַן האָט אין זין זײ צו עסען“ (דאָרט סעיף י״ח) . דורך דעם דאָזיגען דין זענען פילע זאַכען פערבאָטען װאָס גאָט ב״ה האָט אין אירגיץ ניט פערבאָטען , און בײאַ קײטען װערין געקאָװעט פאַר דעם געװיסען . אײן עם הארץ קאָן שװער זאָגען דאָס װאָס געהערט יוא אודער װאָס געהערט ניט צו די דאָזיגע זאַכען , און װען ער איז אין ספק אַזוֹ מוז ער צוערשט גײן צום רבי , אײדער ער קאָן עסען אודער בענוצען אײנע זאַך װאָס ער איז דריבער אין ספק ; װאָרין דער דאָזיגער גדר גײט ניט בלוס אויף עסענװערק נײערט אויך אויף אַנדערע זאַכען , דהיינו זאַכען פײער צו

ברענין

ברענין, למשל איין מענש אודיר איני פאמיליע האבין גיגעסין נים מאנדלין אן ערב יום טוב, איז עס מותר אודיר אסור צו פערברענין דיא שאלין אן יום טוב זעלביר? דאס ווארט פון גאט לאזט דעם יוד גאנץ רשות אין דעם דאזיגין אופן צו טהון וויא ער ווילל, אביר דיא תורה שבעל פה זאגט איהם אז ער מעכט איני גרוסי זינד טהון ווען ער מעכט טהון דאס אודיר דאס. ווען ער קאן זיך ניט איני עצה געבין וועגין זייני כפיקות אין דעם דאזיגין ענין, אזו מוז ער צופרידין זיין אהין צו גיין צו דעם רבי אודיר צו איין אנדירן למדן און זיין פסק צו פאלגין, און אזו וועט איטליכיר פרומיר און ניט גילערנטיר יוד אריין גיברענגט אין גאנצי גיפאנגינשאפט צו דיא פסקים פון דיא למדנים. איין אנדיריר דין וואס איז זייער גלייך צו דעם דאזיגין און וואס פיהרט צו דיא זעלביגי קנעכטשאפט איז דער וואס מאכט אסור איטליכי זאך וואס וועלט גיבוהרין אודיר קומט אויף דיא וועלט ארויס אן יום טוב.

וכשם שהמוקצה אסור ביום טוב כך הנולד אסור. חול מכין לשבת וחול מכין ליום טוב אבל אין יום טוב מכין לשבת ולא שבת מכין ליום טוב. לפי' ביצה שנולדה ביום טוב אחר השבת אסורה:

„און אזו וויא דאס וואס איז מוקצה איז אסור, אן יום טוב, אזו איז אויך דאס וואס וועלט גיבוהרין אסור. אן איין וואכינדיגין טאג מעג מאן זאכין אנבירייטין אויף שבת און אויך אויף יום טוב. אביר אן יום טוב מעג מאן ניט זאכין אנבירייטין אויף שבת, און אן שבת ניט אויף יום טוב, בארום איין אייא וואס איז גילייגט גיווארין אן יום טוב נאך שבת איז אסור" (דארט סעיף י"ח וי"ט). נון ניט צו שמוסין פון דיא שטיקליך קליניגקייטין פון דעם דאזיגין גיבאט עס זענין אופנים פארהאנדין וואו עס קאן זייער קווייהלין. למשל ווען עס זאל זיך טרעפפין אז איין אייא וואס איז אסור זאל זיך פערמישין צווישין פילי אייער וואס זענין מותר, אזו וועלין זייא אלי אסור ווערין, אזו וויא עס שטייט דארט אין סעיף כ',

ואפילו נתערבה באלף כולן אסורות:

„און תאטשי עס האט זיך פערמישט צווישין טויזינד זענין זייא אלי אסור". עס איז אמת אז דיא רבנים בימיהין זיך צו ביווארינין קייגין איני זאלכי צוקומיניש„ דער דורך אז זייא זאגין אז עס איז אסור מטלטל צו זיין איין זאלכים אייא אן יום טוב; אביר איין גוי אודיר איין קינד קאן

אוּם גֶערִין אַיין זָאלְכִים אֵייא פֶּערְמִישִׁין צְווִישִׁין אַנְדִירִי אֵייעֶר אוּן
דֶערדוּרְךְ אַיין נַחַת מבטל זַיין אוֹדִיר גָאר אַיין שָׁאדִין טְהוּן, אוּן דֶעם
דָאזִיגִין שָׁאדִין מוּז דֶער אָרִימִיר מַאן לַיידִין, אוֹדִיר עֶר מוּז זַיין גִיוִויסְסִין
שְׁוֶועֶר מַאכִין מִיט אֵיינִי עבירה במזיד. אָבִּיר דֶער דָאזִיגִיר דִין, וָואס
מַאכְט אסור צוּ עֶסִין אוֹדִיר מטלטל צוּ זַיין אַלִיס וָואס קוּמְט אוֹיף דִיא
וֶועלְט אַרוֹיס אָן יום טוב, גֵייט נָאךְ וַוייטִיר וִויא אוֹיף עֶסִינְוֶוערְק. הָאלְץ
וָואס אִיז אָבּ גִיהַאקְט גִיוָוארִין אָן דֶעם דָאזִיגִין טָאג גִיהֶערְט צוּ דִיא
דָאזִיגִי זַאכִין, אוּן דַארוּם אִיז עֶס אסור עֶס צוּ בִּינוּצִין צוּם בְּרֶענִין
אוֹדִיר עֶס מטלטל צוּ זַיין. אַזוֹ אוֹיךְ אַשׁ פוּן הָאלְץ וָואס אִיז פֶערְבְּרֶענְט
גִיוָוארִין אָן יום טוב וֶוערְט גִיהַאלְטִין פַאר אֵיינִי זַאךְ וָואס אִיז אָן דֶעם
דָאזִיגִין טָאג אוֹיף דֶער וֶועלְט אַרוֹיס גִיקוּמִין, אוּן עֶס אִיז אֵיינִי זִינְד עֶס
מטלטל צוּ זַיין, וֶוען עֶס אִיז אֵיין מָאל קַאלְט גִיוָוארִין. אוּן וִוידִיר,
וֶוען אַיין פַייעֶר אִיז אוֹיס גִיגַאנְגִין אָן יום טוב אַזוֹ אִיז עֶס אֵיינִי עֶרִינְצְטִי
שאלה אוֹבּ דָאס אִיבְּרִיג גִיבְּלִיבִּינִי הָאלְץ מֶעג וִוידִיר אָנְגִיצוּנְדִין וֶוערִין.

אַזוֹ וֶוערְט דָאס גִיוִויסְסִין שְׁוֶועֶר גִימַאכְט מִיט דֶערְקְלֶערוּנְגִין פוּן
זַאכִין וָואס זֶענִין אסור, אָבִּיר דִיא דִינִים וֶועגִין זַאכִין וָואס זֶענִין מותר
זֶענִין גַאנְץ אַזוֹ פִיל אוּן פֶערְוִוירִינְדִיג. למשל, עֶס אִיז מותר פַייעֶר צוּ
מַאכִין אָן יום טוב אוּן צוּ צוּשְׁטֶעלִין דֶעם טָאפְּף צוּ קָאכִין, אָבִּיר אַיין
נִיט גִילֶערְנְטִיר יוּד אוּן יוּדִינִי מֶעכְט קֶענִין אֵיינִי עבירה טְהוּן אִין דֶעם
שְׁטֵייגִיר עֶס צוּ טְהוּן, אוּן דַארוּם זָאגְט דֶער טור אורח חיים סימן תק״ב

כשעושה האש ונותן עליה קדרה צריך ליזהר בסידור העצים ובנתינת
הקדרה עליהן שלא יהא דומה לבנין דאמר רב יהודה מדורתא מלמעלה
למטה שרי. ממטה למעלה אסור:

„וֶוען אֵיינִיר מַאכְט אַיין פַייעֶר אוּן שְׁטֶעלְט צוּ דְרוֹיף אַיין טָאפְּף אַזוֹ מוּז
עֶר בִּיוָוארִינְט זַיין אִין דֶער אָרְדִינוּנְג פוּן דִיא הֶעלְצִיר אוּן אִין דֶעם
שְׁטֵייגִיר וִויא עֶר שְׁטֶעלְט צוּ אוֹיף זֵייא דֶעם טָאפְּף, אַז עֶס זָאל נִיט
גְלַייךְ זַיין צוּ אַיין גִיבַּייא, וָוארִין רב יהודה הָאט גִיזָאגְט, אַיין הוֹיפִין
הָאלְץ אָנְגִיהוֹבִּין פוּן אוֹבִין אַרָאבּ אִיז מותר, פוּן אוּנְטִין אַרוֹיף אִיז
אסור". פוּן וֶועגִין דֶעם דָאזִיגִין טעם זֶענִין זֵייער קְלֵיינְלִיכִי בִּיפֶעהל
גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין אִיבִּיר דִיא אוֹיסְפִיהרוּנְג פוּן אִיטְלִיכִי פוּן דִיא דָאזִיגִי
בִּישֶׁעפְטִיגוּנְגִין. דָאס פַייעֶר זָאל גִימַאכְט וֶוערִין נָאךְ דֶעם דָאזִיגִין
שְׁטֵייגִיר נָאךְ:

העושה

העושה מדורה ביום טוב כשהוא עורך את העצים אינו מניח זה על זה עד שיסדר המערכה מפני שנראה כבונה . ואף על פי שהוא בנין עראי אסור אלא או שופך העצים בערבוב או עורך בשנוי . כיצד מניח עץ למעלה ומניח אחר תחתיו ואחר תחתיו עד שהוא מגיע לארץ :

„ווען עס מאַכט איין האָלצהויפין פון פייער אָן יום טוב , ווען ער ריכטיט אַיין דיא העלציר , זאָל ער ניט לייגין אַיין שטיק אויף דעם אַנדירן , אַזוי וויא צו מאַכין אייני אָרינדליכי אַיינריכטונג , וואָרין דאָס זעהט אויס גלייך ער וואָלט גיבויאט : און האָטשי עס איז אַיין דערוויילוגע גיבייא איז עס אסור . נייארט ענטוויר ער זאָל צושפּרייטין דיא העלציר אין פערמישונג , אודיר ער זאָל זייא אַיינריכטין מיט פערענדירונג . וויא אַזוי . ער זאָל לייגין אַיין שטיק פון אובין , און אַיין אַנדיר שטיק דרונטיר , און אַיין אַנדירים אונטיר דעם , ביז עס דערגרייכט דיא ערד“ (הלכות יום טוב פרק ד׳ י״ד) . אַזוי טאָר אויך דער טאָפּ ניט אַרויף גישטעללט ווערין אויף שטיינער , אודיר אויך אַיין שום אַנדירי זאַך טאָר איהם ניט אונטיר לעהנין , נייארט ער זאָל אַרויף גיהאַלטין ווערין און דיא אונטירלעהנונג ווערט אונטיר איהם גילייגט ; און אַזוי מיט אַנדירי זאַכין . דער גרוסיר עיקר איז אַז מוז עפּיס אַיין חילוק גימאַכט ווערין צווישין דעם וואָס ווערט גיטאָהאן אָן יום טוב און אָן אַיין וואָכינדיגין טאָג , און דאַרום ווען מאַן ברענגט וויין , אודיר האָלץ , אודיר אַנדירי זאַכין , אַזוי זאָלין זייא ניט גיברענגט ווערין אין אַיין קאָרב , אויך ניט וויא תמיד , נייארט אויף דיא אַקסיל , אודיר עפּיס אויף אַיין אויסטירלישין שטייגיר . נון , וויא שפּעקולאַציעס פון מענשין וואָס האָבין ניט גיהאַט פיל צו טהון , אודיר וואָס האָבין דיא כוחות וואָס גאָט האָט זייא גיגעבין חשק גיהאַט אַוועק צו געבין צו אַזעלכי קלייניגקייטין , דאַכטין זיך דיא דאָזיגי זאַכין שווער ניט שעדליך צו זיין · אָביר ווען אַרויף גילייגט וויא אייני לאַסט אויף דיא גיוויסין קענין זייא גאָר ניט גירעכטפערטיגט ווערין . אָביר ווען זייא וואָלטין גיפונין גיוואָרין אין דעם ברית חדשה , אַזוי וואָלטין דיא יודין דער פון פיל קלוגי ווערטליך און גישפּעט גימאַכט . זייא וואָלטין נאַטירליך גיזאָגט , וואָס , איז דאָס דיא אמונה וואָס דער משיח איז גיקומין צו לערנין צו דיא מענשין . האָט ער ניט גיהאַט עפּיס בעססירס

צו טהון וויא נאך צו קוקן וויא מאן זאל פייאר מאכין און טעפף צושטעללין . אביר דאס איז ניט דיא אמונה פון ישוע הנוצרי, אויך ניט פון זייני שליחים (אפוסטילם) . עס גיפינט זיך ניט דערגלייכין אין דעם ברית חדשה . דאס איז דיא אמונה, און דאס זענין דיא דינים פון דיא וואס גלויבין ניט אן איהם .

אביר פון דעם דאזיגין דת פון קליינליכי גיזעצגעביריא קומט נאך איני אנדירי און שלעכטירי זאך ארוים ; ער פיהרט צו שווערינקייט , און דיא שווערינקייט פיהרט צו שווינדליריא צו ערמה און אזו ווערט דאס גימוטה ניט גיבעססירט און האט דערפון קיין טובה ניט , נייארט עס ווערט טאקיש פערדארבין דורך דעם מקיים זיין פון דיא דאזיגי אמונה פון דיא רבנים . אזו זאגט דיא תורה שבעל פה אז עס איז אסור אן יום טוב צו קאכין שפייז אויף דעם אנדירן טאג , בפרט אויף איין וואכינדיגין טאג , אביר ווען איני פון דיא שפייז בלייבט איבריג איז עס מותר . וואס קומט נון דער פון ארוים . נאטירליך דאס , אז מעהר שפייז ווערט אנגביריט מעהר וויא מאן האט גייטיג אויף יום טוב , ווייל זייא וויססין אז דיא דאזיגי מעג גיגעסין ווערין אן דעם טאג דערנאך . און מיר ריידין זיך דאס ניט איין אז דאס קומט דער פון ארוים , נייארט דיא רבנים געבין אויספיהרליך דיא עצה און זענין מתיר אז מאן זאל אזו טהון .

ממלאה אשה קדרה בשר אף על פי שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת . ממלא נחתום חבית של מים אף על פי שאינו צריך אלא לקיתון אחד . ממלאה אשה תנור פת אף על פי שאינה צריכה אלא לככר אחד שבזמן שהפת מרובה בתנור היא נאפת יפה . ומולח אדם כמה חתיכות בשר בבת אחת אף על פי שאינו צריך אלא לחתיכה אחת וכן כל כיוצא בזה .

איני פרויא מעג אנפיללין איין טאפף מיט פלייש , האטשי זיא האט נור גייטיג א י י ן שטיק . איין בעקיר מעג אנפיללין איין פאס מיט וואסיר , האטשי ער האט נור גייטיג א י י ן בעכיר . איני פרויא מעג אנפיללין איין אופין מיט ברוט , האטשי זיא האט נור גייטיג א י י ן לייביל , ווארין ווען פיל ברוט איז אין דעם אופין באקט עס זיך בעססיר . און איין מענש מעג זאלצין פילי שטיקיר פלייש אויף איין מאל , האטשי ער האט נור גייטיג א י י ן שטיק , און אזו אלים

דֶערְגְלַייבְּין" (הלכות יום טוב פרק א' יו"ד). נון דָאס אִיז קְלָאר אֵיינִי אוֹסְמַיידוּנְג פוּן דֶעם וָואס וֶוערְט גִיהַאלְטִין פַאר אַיין גִיבָּאט פוּן גָאט. אַזוֹ זָאגְט אוֹיךְ דִיא תורה שבעל פה אַז עֶס אִיז אָסור אָן צוּ בְּרֵייטִין שְׁפַּייז פַאר גוים.

אין אופין ומבשלין ביום טוב כדי להאכיל גוים או כלבים שנא' הוא לבדו יעשה לכם לכם ולא לגוים לכם ולא לכלבים:

"מַאן טָאר נִיט בַּאקִין אוֹדִיר קָאכִין אָן יום טוב כדי צוּ שְׁפַּייזִין גוים אוֹדִיר הִינְד; וָוארִין עֶס אִיז גִיזָאגְט גִיוָוארִין (שמות י"ב ט"ז) "דָאס אַלֵיינְט זָאל גִיטָאן וֶוערִין צוּ אַייךְ". "צוּ אַייךְ", אוּן נִיט צוּ גוים "צוּ אַייךְ", אוּן נִיט צוּ הִינְד (דארט סעיף י"ג). דֶער מַהוּת פוּן דֶעם דָאזִיגִין פסק קָאן פִיהְרִין צוּ פֶערְשִׁידִינִי שְׁוֶועריִגְקַייטִין: עֶרְשְׁטִינְס, אַיין יוּד קָאן הָאבִּין גוים אִין זַיין גִישֶׁעפְט אוֹדִיר דִינְסְט וָואס עֶסִין בַּייא אִיהם, וָואס זָאל עֶר נוּן טְהוּן. אִיבִּיר דִיא דָאזִיגִי שְׁוֶועריִגְקַייט קָאן עֶר אַרִיבִּיר דוּרְךְ דֶעם עְטְייגִיר וָואס מִיר הָאבִּין אוֹבִּין מזכיר גִיוֶועזִין, דֶער דוּרְךְ אַז עֶר לָאזְט קָאכִין מֶעהר וִויא עֶר הָאט נֵייטִיג, אַזוֹ אִיז עֶס מותר אַז דֶער גוי זָאל עֶסִין דָאס וָואס בְּלַייבְּט אִיבְּרִיג. אָבִּיר למשל, וֶוען אַיין גוי אוּן אַיין יוּד הָאבִּין אַיינִי בהמה אִין חברותה אוּן זֵייא בֵּיידִי ווִילְלִין הָאבִּין אַז זִיא זָאל גִישָׁאכְטִין וֶוערִין אָן יום טוב, צִי מֶעג אַיין יוּד זִיא שֶׁעכְטִין. נָאךְ יֶענִים פסק נָאךְ אוֹבִּין מֶעכְט זִיךְ דַאכְטִין נֵיין, וָוארִין עֶס אִיז אֵיינִי אָנְבְּרֵייטוּנְג פוּן שְׁפַּייז צוּ שְׁפַּייזִין אַיין גוי; אָבִּיר דִיא רבנים הָאבִּין אוֹיס גִיטְרַאכְט אַיין טַעַם אוֹיס צוּ מַיידִין דָאס גִיבָּאט.

בהמה שחציה של גוי וחציה של ישראל מותר לשוחטה ביום טוב שאי אפשר לאכול ממנה כזית בשר בלא שחיטה:

"אֵיינִי בהמה וָואס אִיהרִי אֵיינִי הֶעלְפְט גִיהֶערְט צוּ אַיין גוי אוּן דִיא אַנְדִירִי הֶעלְפְט צוּ אַיין יוּד אִיז מותר גִישָׁאכְטִין צוּ וֶוערִין אָן יום טוב, וָוארִין עֶס אִיז אוּם מִיגְלִיךְ פוּן אִיהר אֵיין כזית פְלֵייש צוּ עֶסִין אָן שחיטה" (דָארְט סעיף י"ד). אוֹיךְ דָאס אִיז נִישְׁט מֶעהר אוּן נִישְׁט וֶוענִיגִיר וִויא אַיינִי אוֹיסְמַיידוּנְג. אָבִּיר נוּן למשל, וֶוען אַיין יוּד הָאט שׁוֹן גִיגֶעסִין אַלִי זַיינִי מָאלְצַייטִין אָן יום טוב אוּן דֶערְנָאךְ זֶעהט עֶר אַז אֵיינִי בהמה וָואס גִיהֶערְט צוּ אִיהם וֶועט מסתמא שְׁטַארְבִּין אוּן אַז עֶר וֶועט דַארוּם מסתמא זִיא אִין גַאנְצִין שָׁאדִין הָאבִּין. וָואס זָאל עֶר טְהוּן. דִיא תורה

שבעל

שבעל פה גיבּט דעם פסק אַז זיא איז אסור צו שחיטה אויף דעם אַנדירן טאָג , און דאָך ווען זיא שטאַרבּט אָן שחיטה מוז זיא אין גאַנצין אסור זיין צו עסין. אין דעם דאָזיגין אופן איז איין בּישערמינדיגיר תנאי פאַרהאַנדין וואָס טהוט אַוועק דיא שווערינקייט.

מי שהיתה לו בהמה מסוכנת לא ישחוט אותה ביום טוב אלא אם כן יודע שיוכל לאכול ממנה כזית צלי מבעוד יום. כדי שלא ישחוט בי"ט מה שיאכל בחול:

„ווער עס האָט אייני בהמה וואָס איז נאָהנט צום טוט זאָל זיא ניט שעכטין אָן יום טוב , חוץ ווען ער ווייס אַז ער קאָן עסין פון איהר איין כזית גיבּראָטין ווען עס איז נאָך טאָג , כדי אַז ער זאָל ניט שעכטין אָן יום טוב וואָס ווערט גיגעסין ווערין אָן איין וואָכינדיגין טאָג , (דאָרט סעיף י"ב) . דאָ איז דיא אויסמיידונג גאַנץ קלאָר. דער מאַן האָט שון גיגעסין זייני מאָלצייטין , ער ווייס אַז זיא איז ניט אויף יום טוב , אַז דאָס ווערט גיטהאָן פּראָסטי איהם צו בּישערמין פאַר שאַדין , און דאָך בּיפעהלט איהם דיא תורה שבעל פה זיך שולדיג צו מאַכין וועגין בּיטרוגיריי און צו עסין פון איהר איין קליין שטיקיל , כדי אַז דאָס אויס זעהיניש פון אויסינוויינינג מעכט דערהאַלטין ווערין. ווען דער תכלית דער פון איז גיוועזין בּארמהערציג צו בּישערמין דעם אָרימין פאַר שאַדין , פאַר וואָס איז עס ניט מותר גימאַכט גיוואָרין אויף איין מאָל , גאָר אָן איין זאָלכין תנאי. דיא בּארמהערציגקייט פון דער תקנה ווערט דאָ גאַנץ צו שטערט דורך דעם היתר פון בּיטרוגיריי. אין דעם זעלבּיגין שטייגיר זאָגט דיא תורה שבעל פה אַז עס איז אסור עפּפינטליך און פּראָסטי צו קויפין און צו פערקויפין אָן יום טוב , און דאָך ווייזט זיא איין ספּאָסיב פון אויסמיידונג.

לא יאמר אדם לטבח תן לי בדינר בשר אלא תן לי חלק או חצי חלק ולמחר עושין חשבון על שוויו:

„איין מענש זאָל ניט זאָגין צו איין קצב גיב מיר פליש פאַר איין גולדין (דינר) , בּייאירט , גיב מיר איין טהייל אודיר איין האַלב טהייל , און אָן דעם מאָרגינדיגין טאָג מאַכין זייא דיא רעכנונג וועגין דעם ווערטה דער פון" (דארט פרק ד' כ"א).

הולך אדם אצל חנוני או רועה הרגיל אצלו או אצל הפטם הרגיל אצלו ולוקח

ולוקח ממנו בהמות ועופות וכל מה שירצה והוא שלא יזכיר לו שום דמים ולא סכום מנין:

„אַיין מֶענְש מֶעג גֵיין צוּ זַיין גִיוֶויהנְלִיכִין קְרֶעמֶער אוֹדֶער פַּאסְטֵיךְ אוֹדֶער שְׁטָאפּפֶער אוּן נֶעמִין פוּן אִיהם בהמות אוּן עופות אוּן אַלֶעס וָואס עֶר ווילל נור זָאל עֶר אִיהם נִיט גִידֶענְקִין קֵיין גֶעלְד אוּן קֵיינֵי צָאהל" (דָארְט סעיף כ"ד). צוּ נֶעמִין אֵיינֵי זַאךְ פוּן אֵיין קְרֶעמֶער מִיט גִיווִיכְט אוֹדֶער מָאס אִיז אוֹיךְ אסור, וֶוען עֶס וֶוערט גִיטָאהן עֶפְפֶענְטְלִיךְ אוּן עֶהרְלִיךְ, אָבֶּער עֶס אִיז מותר וֶוען עֶס וֶוערְט גִיטָאהן מִיט ערמה אוּן בִּיטְרוּגֶערַייא.

וכן לא יקח מבעל החנות במדה או במשקל אלא כיצד הוא עושה אומר לחנוני מלא לי כלי זה ולמחר נותן לו שוויו ואפילו היה כלי המיוחד למדה ימלאנה והוא שלא יזכור לו שם מדה:

„אוּן אַזוֹ זָאל עֶר נִישְׁט נֶעמִין פוּן אַיין קְרֶעמֶער מִיט מָאס אוֹדֶער גִיווִיכְט. נַייאֶערְט וִויא דֶען זָאל עֶר מַאכִין. עֶר זָאל זָאגִין צוּ דֶעם קְרֶעמֶער. פִילל אָן דָאס דָאזִיגֵי גִיפֶעס פַאר מַיינִיט וֶועגִין, אוּן אָן דֶעם מָארְגִינְדִיגִין טָאג גִיבְּט עֶר אִיהם דֶעם וֶוערְטה דֶער פוּן. אוּן אפילו וֶוען דָאס גִיפֶעס מֶעכְט זַיין דָאס בִּישְׁטִימְטֵי צוּ דֶעם מָאס מֶעג עֶר עֶס אָנְפִילְלִין, נור זָאל עֶר אִיהם דֶעם נָאמִין פוּן אֵיין מָאס נִיט גִידֶענְקִין" (דָארְט סעיף כ"א). אִין אַלֵי דִיא דָאזִיגֵי אופנים אִיז עֶס קְלָאר אַז אֵיין הֶעכְט גִישֶׁעפְט טְהוּט זִיךְ טַאקִיש פוּן קוֹיפִין אוּן פֶערְקוֹיפִין, אוּן דָאס אִיז, נָאךְ דֶעם אוֹיסְוַוייז נָאךְ פוּן דִיא רבנים זֶעלְבִּיר, אַקְיִיגִין דֶעם וָוארְט פוּן גָאט. דִיא דָאזִיגֵי לַייט וָואס הֵייסִין שְׁלָאגִין אַיין מֶענְש אוּן מִיט בִּישֶׁעפְנִיש וַוייל עֶר הַאלְט נִיט זַייאֶר אֵייגִין גִיבָּאט פוּן אַיין צְווֵייטִין פַייאֶר טָאג, זֵייא מַאכִין זִיךְ קֵיין גִיווִיסִין נִיט דְרוֹיס אוֹיס צוּ טְרַאכְטִין אוּן צוּ הֵייסִין הַאלְטִין אֵיין דַת פוּן בִּיטְרוּגֶערִישֵׁי אוֹיסְמַיידוּנְג פוּן דִיא גִיבָּאט פוּן גָאט. אפשר מֶעכְט אִימִיצֶער מֵיינִין אַז אוּנְזֶערֵי רֵייד זֶענִין צוּ הַארְט וֶוען מִיר בִּילֵייגִין יֶענֵי המצאות פוּן דִיא תורה שבעל פה מִיט דֶעם נָאמִין ערמה אוּן בִּיטְרוּגֶערַייא, אָבֶּיר דִיא תורה שבעל פה זֶעלְבִּיר הָאט דֶעם דָאזִיגִין שְׁטֵייגֶער שְׁמוּס גִיגֶעבִּין אוּן מַאכְט זִיךְ נִיט אֵיין גִיווִיסִין דְרוֹיס דֶערְגְלַייכִין וֶוערְטֶער צוּ הֵיידִין, אוּן צוּ זָאגִין אַז אִין דֶערְגְלַייכִין אופנים אִיז ערמה אוֹדֶער בִּיטְרוּגֶערַייא מותר.

אותו ואת בנו שנפלו לבור מעלה את הראשון על מנת לשוחטו ואינו שוחטו, ומערים ומעלה את השני על מנת לשוחטו ושוחט אי זה מהן שירצה משום צער בעלי חיים התירו להערים:

„וֶוען אֵיינִי בהמה און איהר זוהן זֶענִין אַרַיין גִיפַאלְלִין אִין אַיין גְרוּבּ אַרַיין, אַזוֹ נֶעמְט מַאן דִיא עֶרְשְׁטִי אַרוֹיס אוֹיף דֶעם תנאי זִיא צוּ שֶׁעכְטִין און מַאן שֶׁעכְטִיט זִיא נִיט. דֶער נָאךְ טְהוּט מַאן ערמה און מַאן נֶעמְט דֶעם צְווייטִין אויךְ אַרוֹיס אוֹיף דֶעם תנאי אִיהם צוּ שֶׁעכְטִין, און מַאן שֶׁעכְטִיט וֶועלְכִין פון זַייא מַאן ווִילל. פון וֶועגִין צַעַר בעלי חיים הָאבִּין זַייא מתיר גִיוֶועזִין ערמה צוּ טְהוּן" (דָארְט פרק ב' ד'). דָא שְׁמוּסְט דִיא תורה שבעל פה קְלָאר, עֶס אִיז קֵיינִי פֶערֶענְטְפִירוּנְג נִיט צוּ זָאגִין אַז זִיא הָאט גִיהֵייסִין דִיא דָאזִיגִי ערמה טְהוּן וֶועגִין צער בעלי חיים. וֶוען עֶס אִיז אִיבִּיר הוֹיפְּט מותר בהמות אַרוֹיס צוּ נֶעמִין פון דֶעם גְרוּבּ, אַזוֹ אִיז עֶס מותר צוּ טְהוּן גָאר אָן ערמה, עֶפְפִינְטְלִיךְ און עֶהרְלִיךְ. און וֶוען עֶס אִיז אסור זַייא אַרוֹיס צוּ נֶעמִין, אַזוֹ אִיז עֶס דָאפְּפִּילְט אסור אַזוֹ צוּ טְהוּן דוּרְךְ ערמה און בִּיטְרוּגִירַייא, גְלַייךְ וֶוען גָאט וָואלְט חלילה נִיט גִיוואוּסְט דִיא גִידַאנְקִין און פָארְנֶעמוּנְגִין פון זַייאֶרִי הֶערְצִיר און וָואלְט גִיקָאנְט צוּ פְרִידִין זַיין מִיט פַאלְשִׁי און אוֹיס גִיטְרַאכְטִי תנאים. אָבִּיר עֶס אִיז אֵיין אַנְדִירִיר פַארְהַאנְדִין וואוּ מַאן הֵייסְט אוֹיךְ ערמה טְהוּן, און וואוּ מַאן קָאן זִיךְ נִיט פֶערֶענְטְפִירְן מִיט רחמנות, וָוארִין דָארְט אִיז דִיא רֵייד גָאר נִיט דֶער פוּן.

המפשיט עור בהמה ביום טוב לא ימלחנו שזה עיבוד הוא ונמצא עושה מלאכה שלא לצורך אכילה... ומותר למלוח בשר לצלי על גבי העור ומערימים בדבר זה. כיצד מולח מעט בשר מכאן ומעט מכאן עד שימלח העור כולו:

„וֶוער עֶס צִיהט אָבּ דִיא פֶעלל פון אֵיינִי בהמה אָן יום טוב טָאר זִיא נִיט זַאלְצִין, וָוארִין דָאס אִיז אַרְבֵּייט, און עֶר מֶעכְט גִיפוּנִין וֶוערִין אַז עֶר טְהוּט אֵיינִי אַרְבֵּייט וָואס אִיז נִיט נֵייטִיג וֶועגִין עֶסִין.... אָבִּיר עֶס אִיז מותר צוּ זַאלְצִין פְלֵייש צוּ בְּרָאטִין אוּבִּין אויף דֶער פֶעלל, און מַאן טְהוּט ערמה אִין דֶער דָאזִיגִיר זַאךְ. וִויא אַזוֹ. מַאן זַאלְצְט אַיין וֵוינִיג פְלֵייש פון דֶער זַייט און אַיין וֵוינִיג פון יֶענִיר זַייט בִּיס דִיא גַאנְצִי פֶעלל אִיז גִיזַאלְצִין" (דָארְט פרק ג' ד'). דָא קָאן מַאן גָאר קֵיינִי שׁוּם פֶערֶענְטְפִירוּנְג נִיט זָאגִין. דִיא תורה שבעל פה אִיז

מודה

מורה אז צו זאלצין איני פעל איז אסור, איהרי מאספים האבין זיך דארום בימיהם ממציא צו זיין אין שטייגיר דאס צו טהון וואס איז אסור גיוועזין און דאך צו האבין דאס אויס זעהיניש אז מאן האלט דאס גיזעץ, און זייא האבין מיט שארפין שכל אויס גיטראכט יענים ספאסיב אובין דיא שוועריגקייט אוועק צו טהון. אזו ווערט דאס גיזעץ פון גאט צו נישט גימאכט דורך דיא קבלה לערנונגין פון מענשין. דיא גיבאט פון דיא סופרים ווערין איינגישארפט דורך שלעג און חרם, אביר גאנציר רשות ווערט גיגעבין עובר צו זיין דיא גיבאט פון גאט, ווען איין אויס זעהיניש פון גיהארכונג קאן נור דערהאלטין ווערין. עס איז זיך ניט צו פערוואונדירן אז ישוע הנוצרי, וואס זיין מהות איז ליבליכקייט און לייטזעליגקייט, האט אזעלכי הארטי ווערטיר גירעט צו דיא מחברים פון דעם דאזיגין דת. זיין כלל שמוס צו זייא איז גיוועזין, „וויא צו אייך סופרים און פרושים, איר שמייכלירס". זייא האבין גיזאגט אז זייא ווילין שטארק האבין אז דיא תורה פון גאט זאל גיהאלטין ווערין. דאס איז גיוועזין דער ארויס גיזאגטיר תכלית פון זייערי גיבאט. זייא זענין אויס גיטראכט גיווארין וויא איין סייג וויא איין צוים אב צו האלטין איטליכין בן ישראל אפילו פון איני גינעהונג צו עבירה, און זייא האבין איינגישארפט דאס מקיים זיין פון דעם דאזיגין סייג דורך דיא הארטיסטי שטראף. אביר וואו דיא תורה פון גאט איז גיוועזין אקייגין זייער וועלטליכין נוצין, זייער נחת אודיר זייער גיווין, אזו האבין זייא אן מורא צו נישט גימאכט דיא תורה און האבין איינגישארפט איין דת פון ערמה און אויסמיידונג. און דאס איז אפשר דער גיפעהרליכסטיר און שרעקליכסטיר יסוד אין דער צוזאממין זעצונג פון דעם תלמוד. דאס מענשליכי הארץ איז תמיד אנגבירייט אין זיך אריין צו ציהין וואס איז שלעכט, און דאס מענשליכי גימוטה איז זייער גישווינד דיא עיקרים פון בייזיגקייט בכלל אויס צו ברייטין. דיא איינציגי רפואה וואס קאן איין פעולה טהון פאר דיא דאזיגי קראנקהייט פון קאפף און הארץ איז דיא איינשארפונג פון יעני און היליגי עיקרים וואס גאט ב"ה האט אין זייני גנאד מגלה גיוועזין. אביר ווען מאן פערפעלשט דיא דאזיגי עיקרים זעלביר, און איין דת פון ביטרוגירישי אויס מיידונג ווערט גילערנט און גיהייסין האלטין פאר דיא אמונה פון משה און דיא נביאים, וואס פארי זאכין קאן מאן האפפין זאלין דער פון

ארוים

ארויס קומין. דיא אום באַרמהערציגי אונטיר דרוקונג פון דיא אַרימי איז שלעכט גינוג. דיא קנעכמאַכונג פון דיא גיוויססין פון דיא שוואַכי איז שלעכטיר; אביר דיא פערדערבונג פון דיא גימוטהיר פון דיא פּראָסטי לייט דורך אַזעלכי שעדליכי לערנונגין איז דאס ערגסטי פון אַלים. און דאך איז דאס דיא אַרבייט פון דיא יודישי אמונה, אַזו וויא זיא ווערט גילערנט אין דער תורה שבעל פה און פאַר אמת גיהאַלטין אין דיא גיבעט פון דעם יודישין סדר תפלות בפרהסיא אין זייערי שוהלין. אונזערי מיינונג איז ניט צו זאגין אַז דער דאַזיגיר דת האט עפּים גאַנץ אייגינים. מיר וויססין אַז דיא פראַווינציאַל בריף ווייזין איין ע"ז דת וואס איז אויך אַזו פערדאַרבין און פערדערבינדיג. אביר דער דאַזיגיר דת האט נישט צו טהון מיט דיא קריסטליכי אמונה פון דעם ברית חדשה. אונזערי אבות האבין איהם שון לאַנג פערלאָזט. דיא יודין פאָלגין נאך דיא תורה שבעל פה און אין זייערי תפלות און מנהגים זענין זייא נאך מודה אַז זייא האַלטין זיא פאַר געטליך אמת; און אין אַלי ערטיר וואו דיא יודישי אמונה ווערט שטאַרק גיהאַלטין, זענין דאס דיא לערנונגין וואס ווערין איינגישאַרפט אין דיא גימוטהיר פון דיא יונגי לייט, און דער פיינסטיר טהייל פון דעם יודישין פאָלק לייגין דרויף אַוועק דיא קראַפט פון זייערי יונגי יאהר און דעם שכל פון זייערי עלטיר. אַז עס זענין יודין פאַרהאַנדין וואס פערשמעהן דעם דאַזיגין דת, און האבין אָנגינומין דיא ריינירי עיקרים פון דעם ברית חדשה, האטשי אפילו זייא זענין בפרהסיא ניט מודה דעם אמת פון דיא קריסטליכי אמונה, דאס וויססין מיר וואוהל. אביר וויא אַזו איז עס אַז עס זענין קייני ניט פאַרהאַנדין וואס האבין קוראַש בפרהסיא אַרויס צו זאגין אַז דער דת פון דיא תורה שבעל פה איז שלעכט. וויא אַזו איז עס, אַז עס איז קיין איינציגיר ניט פאַרהאַנדין וואס קומט אַרויס צו לאַזין זייני ברידיר פון דיא קנעכטשאַפט ברוחניות און פון דיא שווערינקייט פון נאַרישי אמונה און טעות.

אין מנהל לה מכל בנים ילדה ואין מחזיק בידה מכל בנים גדלה:

„זיא האט קיין פיהריר ניט פון אַלי קינדיר וואס זיא האט גיווינין, און קייניר דערגרייפט זיא ניט בייא דער האַנד פון אַלי קינדיר וואס זיא האט דערצויגין". (ישעיה נ"א י"ח).

Дозволено Цензурою. Варшава 27 Января (8 Февраля) 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז.

דיא אלטי שטעגין.

נומר ט״ו

ווען מיר זענין חוקר ודורש דעם תוך און תכלית פון דיא תורה שבעל פה, נייטיגט אונס דער אייגענטליכער מהות פון אונזערי ארבייט שטיין צו בלייבין ביא איהרי ביזונדערקייטין און אכטונג צו געבין אויף אזעלכי שטיקליך וואס ווייזין זיך צו זיין איהרי עיקר סימנים זיא דערדורך צו דערקענין. דער הויפט תכלית פון אונזער גישעפט איז ניט צו ווייזין איהרי טעות און הסרונות, נייארט אום צו ווייזין אז זיא איז ניט פון גאט. ביא דעם דאזיגין אויס ווייז איז עס דוקא נייטיג, דורך איינר פערגלייכונג מיט דיא תורה און דיא נביאים וואס זענין אן טעות דער פרוף שטיין פון רעכט און אום רעכט, צו ווייזין אז דער דת איז שלעכט. מיר וויססין, און מיר האבין שון מעהר וויא איין מאל גיזאגט, אז וויל ער איז ניט איינר בלוסי מענשליכי אויסטראכטונג, נייארט איינר פערדערבונג פון איינר געטליך ענטפלעקטי אמונה, אזו מוז ער פילים אין זיך האבין וואס איז גוט. אבער דער דאזיגער זאג רעכטפערטיגט דעם דת ניט מעהר, וויא איין קליין ביסיל גאלד אין איין גימישט שטיק מתכות מעכט ביווייזין אז דאס גאנצי שטיק איז גאלד און דיא דאזיגי פערגלייכונג קאן גוט קלאר גימאכט ווערין דורך דיא דינים פון הלכות יום טוב וואס מיר האבין אין נומר י״ג י״ד פון זייא גישמוסט. דער לעצטער סימן פון דיא דאזיגי הלכות האט אין זיך פערשידיני שייני און פרומי כללים, דהיינו, נאך דעם גיבאט זיך צו פרייאין אן זאלכי טעג און איינצושאפפין גיס און דערגלייכין זאכין פאר דיא קינדער, נייאי קליידער און צירונג פאר דיא ווייבער, און גוט עסין און טרינקין פאר דיא מענער, שטייט אזו:

וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים אבל מי שנועל דלתי ביתו ואוכל ושותה עם בניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו מצוה אלא שמחת כרסו ועל אלו נאמר זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם.

„און ווען ער עסט אודיר טרינקט איז ער מחויב צו געבין צו עסין צו דעם פרעמדלינג, צו דעם יתום און צו דיא אלמנה מיט דיא אנדירי ארימי. אביר ווער עס פערשליסט דיא טהירין פון זיין הויז און עסט און טרינקט מיט זייני קינדיר און זיין ווייב, אביר גיבט ניט צו עסין און צו טרינקין צו דיא ארימי און ביטריבטי, אזו איז דאס ניט דיא מצוה גיהאלטין, נייארט עס איז דיא פרייד פון זיין בויך, און אויף אזעלכי איז גיזאגט גיווארין, „זייארי אופפיר ווערין זיין צו זייא וויא דאס ברוט פון דיא וואס טרויארין, אלי וואס עסין דערפון ווערין פער אום ריינינגט ווערין, ווארין זייער ברוט פאר זייארי זייל וועט ניט אריין קומין אין דעם הויז פון יהוה„ (הושע ט׳ ד׳)" (טור אורח חיים סימן תקכ"ט). דאס מאכט אייני בארמהערציגי פערזארגונג פאר די ארימי, און אז עס לערנט אלי וואס האבין איין חלק פון דיא גוטי זאכין פון דיא דאזיגי וועלט צו גידענקין אן זייארי ארימי ברידיר, אזו איז עס ווערטה גילויבט און נאך גיטהאן צו ווערין. מיר וויססין אויך אז דיא דאזיגי דערבארמונג ווערט גיטהאן פון אלי פרומי יודין אין דער גאנציר וועלט און אז זייא זענין פון דעסטוועגין ווערטה בכבוד גיהאלטין צו ווערין פון אלי וואס פערשטיין גמילת חסד פאר חשוב צו האלטין. אביר דער טעם פאר וואס איטליכיר וואס גלויבט אן דעם גילוי רצון פון גאט וועט דאס דאזיגי גיבאט פאר גוט האלטין איז, ווייל עס פאסט צוזאממין מיט דעם ווארט פון גאט ב"ה. משה האט אין זיין גיזעץ דעם דאזיגין ביפעהל גיזאגט,

והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו למען יברכך יהוה אלהיך בכל מעשה ידיך אשר תעשה:

„און דער פרעמדלינג און דער יתום און דיא אלמנה וואס איז אין דייני טורין (זאלין קומין), און זייא זאלין עסין און זייא זאלין זאט ווערין, פון וועגין אז יהוה דיין אלהים זאל דיך בענשין אין אלי ווערקי פון דייני האנד וואס דו וועסט טון" (דברים י"ד כ"ט). און אין דעם ברית

חדשה גיפינט זיך איין רעסגלייכין גיבאט, „ווען דו מאכסט איין מיטאג מאל, אודיר איין אובענט מאל, בעט ניט דייני פריינד אונ דייני ברידיר, אונ דייני קרובים, אונ דייני רייכי שכנים; ווארין טאמיר ועלין זייא דיך אויך בעטין, אונ דו וועסט האבין איין גמול: אבער ווען דוא מאכסט איין סעודה, אזו בעט דיא ארמי, אונ דיא קריפל, אונ דיא הינקידיגי, אונ דיא בלינדי: אונ דוא וועסט גיזעגינט זיין; ווארין זייא האבין דיר ניט משלם גמול צו זיין. אבער עס וועט דיר ביצאלט ווערין בייא דעם אויף שטאנד פון דיא צדיקים" (לוקאס י"ד פסוק י"ב בים י"ד). אביר אזו גוט וויא דאס דאזיגי גיבאט פון דיא רבנים איז אין זיך זעלביר, אזו פערלירט עס פיל ווען עס ווערט דערקלערט נאך זייער דת נאך. איין מענש וואס איז ביקאנט בלוס מיט דיא תורה פון משה, אודיר מיט דיא לערנונג פון ישוע הנוצרי, מעכט זאגין, אז איינר פון דיא ליבליכסטי פונקטין אין דעם גיבאט איז דיא איינגישארפטי כלל ליבשאפט צו דעם פרעמדלינג אזו גוט וויא צו דיא ישראל. אביר איני ביקאנטשאפט מיט דיא תורה שבעל פה מעכט איהם נייטיגין צורוק צו נעמין דאס דאזיגי לוב, ווארין אין איהר בכלל ווערט דער פרעמדלינג דערקלערט צו ביטייטין „איין גר וואס האט דיא יודישי אמונה אנגינומין", דהיינו וויא עס שטייט

אהבת הגר שבא ונכנס תחת כנפי השכינה שתי מצות עשה. אחת מפני שהוא בכלל ריעים. ואחת מפני שהוא גר והתורה אמרה ואהבתם את הגר:

„צו ליבין דעם פרעמדלינג וואס קומט אונ ווערט איינגיזאממילט אונטיר דיא פליגיל פון דיא שכינה, זענין צווייא מצות עשה: איני, ווייל ער איז אין דעם כלל פון "גיזעלין", אונ איני, ווייל ער איז איין פרעמדלינג, אונ דיא תורה זאגט „איהר זאלט ליבין דעם פרעמדלינג", (הלכות דעות פרק ו' ד'). מילא דאסווארט „פרעמדלינג" וואס ביטייט איטליכין מענש פון דער פרעמד קריגט דא דיא ענגי ביטייטונג פון איין „גר וואס נעמט דיא אמונה אן", אונ פילי דערגלייכין שטיקיר האבין מיר שון גיוויזין אין נומר ד' אונ ה'. אביר אפילו בייא דיא דאזיגי גרוסי פערמינירונג זאגין מיר אז עס איז פילים צו לובין אין יענים גיבאט אובין. מיר ווילין גאנץ מודה זיין אלל דאס גוטי וואס מיר קענין, אונ

דארום זעגען מיר דא מזכיר איין אנדיר שטיק אודיר צווייא וואס פערדינגן אז מאן זאל אויף זייא אכטונג געבין .

מדת החסידים אשר השם לנגדם תמיד ובכל דרכיהם ידעוהו בעת שמחתם אז יותר ויותר מברכים ומשבחים להקב"ה אשר שמחם . ויאמר האדם בלבו בעת שמחתו והנאתו אם כך היא שמחת העולם הזה אשר הוא הבל כי יש אחריה תוגה וצער אם כן מה תהיה שמחת ע"ה התמידית שאין אחריה תוגה :

„עס איז דיא מידה פון דיא פרומי וואס שטעללין תמיד יהוה פאר זיך און אין אלי וועג דערקענין זייא איהם , אז דענצומאל אין דער צייט פון זייערי פרייד בענשין און לויבין זייא הקדוש ב"ה נאך פיל מעהר , וואס ער דערפרייט זייא . אין דער צייט פון זייני פרייד און הנאה גיהערט אויך דער מענש צו זאגין אין זיין הארץ , ווען אזו איז דיא פרייד פון דיא דאזיגי וועלט וואס איז נארישקייט , וואָרין נאך איהר איז צער און זארג , מילא וואס וועט זיין דיא פרייד פון עולם הבא וואס איז אייביג , וואס נאך איהר איז ניט זארג" (טור אורח חיים דארטין) . אויך דאס דאזיגי שטיק פערדינט גאנץ לוב , ווייל עס שטיצט זיך אויף דאס ריינע ווארט פון גאט . דער מהות פון דיא פרומי איז דא שיין ביצייכינט דורך דיא פערבינדונג פון צווייא פסוקים אויס כתבי הקודש . זייא זענין דיא „וואס שטעללין תמיד יהוה פאר זיך" (תהלים ט"ז ח') , און „אין אלי זייערי וועג דערקענין זייא איהם" (משלי ג' ו') . הלואי גאט זאל געבין , אז אלי , יודין און קריסטין , זאלין זיך ערינערין בימיהין אן זיך צו האבין די"א דאזיגי מעלה . צו דיא פרומיגקייט פון דעם דאזיגן שטיק פאסט גלייך דיא קלוגהייט פון איינע פון זייערי פאליצייא תקנות פאר דיא גרוסי פייאיר טעג .

חייבין ב"ד להעמיד שוטרים ברגלים שיהיו שוטטים ומחפשים בגנות ופרדסים ועל הנהרות שלא יתקבצו שם לאכול ולשתות אנשים ונשים ויבואו לידי עבירה :

„דאס בית דין איז מחויב אמטס לייט אנידיר צו שטעללין אין דיא דרייא פייאיר טעג , אז זייא זאלין ארום גיין און נאך זוכין אין דיא גערטניר און סאדין און ביי דיא בעך , אז מעניר און ווייביר זאלין זיך דארט ניט פערזאממילן צו עסין און צו טרינקין און קומין צו עבירה" (אורח

חיים

חיים סימן תקכ"ט סעיף ד'). ווֶען דִיא מחברים פוּן דִיא תורה שבעל פה ווָאלְטִין זִיךְ בִּיגְנִיגְט מִיט אַזֶעלְכִי גִיבָּאט וִויא דִיא דָאזִיגִי, אַזוֹ ווָאלְט נוּר ווֵייניג גִיווֶעזִין מגנה צוּ זַיין. אָבִּיר צוּם אוּם גְלִיק זֶענִין דִיא גוּטִי און נִיצְלִיכִי דינים צוּזַאמְמִין נוּר אַיין קְלֵיין טְהֵייל פוּן דֶעם גַאנְצִין, און וֶוערִין אוֹפְט מָאל פְּרָאקְטִי אוֹיף גִיהַאלְטִין דוּרְךְ דִיא בִּיזוּנְדִירִי עיקרים פוּן דֶעם דת. אוֹבִּין דִיא כלל בִּיצֵייכְנוּנְג פוּן פְרוּמִיגְקֵייט אִיז גוּט, אָבִּיר דִיא דינים פרטים אפילו פַאר יום טוב אַלְלֵיין זֶענִין אַזוֹ אַז זַייא מוּזִין פֶערְקֶעהְרִין און פֶערְדְרֵייהִין דִיא פוּנְקְטִין ווָאס זֶענִין דָארְט בִּיצֵייכִינְט. וִויא קָאן אַיין מֶענְשׁ אֵיינִי רֶעכְטִי דֶערְקֶענְטִינִישׁ דֶער פוּן הָאבִּין ווָאס דָאס הֵייסְט יהוה תמיד פַאר זִיךְ שְׁטֶעלְלִין, ווֶען עֶר מֵיינְט אַז אֵיינִי קְלוּגִי אוֹיסְמַיידוּנְג פוּן דִיא גִיבָּאט פוּן גָאט אִיז מותר, אַזוֹ וִויא מִיר הָאבִּין גִיוִויזִין אִין נומר י"ד. אוֹדִיר וִויא קָאן פוּן אַיין מֶענְשׁ גִיזָאגְט וֶוערִין, אַז עֶר דֶערְקֶענְט גָאט, ווֶען זַיין גִימוּטה אִיז אָנְגִיפִילְלְט און בִּישֶׁעפְּטִיגְט מִיט דִיא פִילִירְלֵייא פֶערְווִירִינְדִיגִי מנהגים פוּן מֶענְשְׁלִיכִי תקנות. פוּן דִיא דָאזִיגִי אוֹיסְטְרַאכְטוּנְגִין זֶענִין פִילִי שׁוֹן גִידַאכְט גִיווָארִין, אָבִּיר עֶס זֶענִין נָאךְ מֶעהר אִיבְּרִיג, און דָאס יוּדִישִׁי גִיבֶּעט בּוּךְ פַאר פסח בפרט דֶערְמַאנְט אוּנְס אָן.

דיני עירוב תבשילין

„דִיא דִינִים פוּן פֶּערְמִישׁוּנְג ווֶעגִין גִיקֶעכְטְס". דִיא תורה שבעל פה הָאט אסור גִימַאכְט אָן יום טוב אָן צוּ בִּירֵייטִין עֶסִינְוֶוערְק אוֹיף שבת.

יום טוב שחל להיות ערב שבת אין אופין ומבשלין ביום טוב מה שהוא אוכל למחר בשבת:

„ווֶען יום טוב גִיפַאלְלְט אָן ערב שבת טָאר מַאן נִיט בַּאקִין אוֹדִיר קָאכִין אָן יום טוב ווָאס מַאן זָאל עֶסִין מָארְגִין אָן שבת" (הלכות יום טוב פרק ו' א'). דֶער דָאזִיגִיר דִין קָאן נַאטִירְלִיךְ אֵיינִי גְרוֹסִי שְׁוֶועריגְקֵייט גורם זַיין, ווָארִין ווֶען עֶס בְּלֵייבְּט גָאר נִישְׁט אִיבְּרִיג נָאךְ דִיא מָאלְצַייטִין פוּן יום טוב אַזוֹ ווֶעט קֵיין עֶסִינְוֶוערְק נִיט דָא זַיין אוֹיף שבת, און אָן שבת זֶעלְבִּיר טָאר מַאן נִיט קָאכִין נָאךְ תורת משה נָאךְ. און דָא קוּמְט נָאךְ עֶפִּיס נַייאֶס דֶער צוּ, אַז דִיא אוֹיסְמַיידוּנְג ווָאס אִיז מותר אִין אַנְדִירִי צַייטִין אִיז דָא אסור. מַאן טָאר נִיט קָאכִין מֶעהר גִיקֶעכְטְס וִויא מַאן הָאט נֵייטִיג און מִיקְלָאמְפִּירְשְׁט זָאגִין אַז עֶס אִיז אוֹיף יום טוב. אַיין אַנְדִירִיר

שטייגיר

שְׁטֵייגִיר פוּן אוֹיסְמַיידוּנְג מִיט מֶעהר אַנְזֶעהִינִישׁ אִיז אוֹיס גִיטְרַאכְט גִיוָוארִין אוּן אִיז אַזוֹ גִיבָּאטִין אִין דֶעם יוּדִישִׁין גִיבֶּעט בּוּךְ –

אם חל ערב פסח ביום ד׳. אז צריכים לעשות עירוב תבשילין קודם י״ט . וכך מעשהו . לוקחין מצה שלימה וכזית תבשיל או בשר או ביצה צלויה ומניחין אותה על המצה . ובעל הבית וכו׳ .

„דִיא אִיבִּירְזֶעטְצוּנְג דֶער פוּן גִיבֶּט דוד לעווי אַזוֹ וִויא מִיר וֶועלִין דָא מזכיר זַיין, אוּן חָאטְשִׁי זִיא אִיז נִיט גַאנְץ וָוארְט פַאר וָוארְט אִיז זִיא דָאךְ וִויכְטִיגִיר פוּן אֵיינִי נַייאִי, וַוייל זִיא גִיפִינְט זִיךְ אִין אַיין דפוס מוסכם פוּן דִיא יוּדִישִׁי גִיבֶּעט :

„וֶוען דֶער עֶרְשְׁטִיר טָאג פוּן דֶעם חג גִיפַאלְלט אָן דָאנֶערְשְׁטַאג, אַזוֹ וֶוערְט דֶער דָאזִיגִיר מנהג גִיהַאלְטִין. אָן דֶעם טָאג פַאר דֶעם חג גֶעמְט אִיטְלִיכִיר בעל הבית אֵיינִי גַאנְצִי מצה אוּן אַיין שְׁטִיק פְלֵייש, פִישׁ, אוֹדִיר אַיין גִיבְּרָאטִין אֵייא, אוּן נָאךְ דֶעם אַז עֶר הָאט זֵייא גִיגֶעבִּין צוּ אֵיינִים וָואס שְׁטֵייט דֶערְבַּייא, צוּ בִּיטַייטִין אַז אַלִי אַנְדִירִי יוּדִין אִין דֶער שְׁטָאט וָואס הָאבִּין אפשר פֶערְגֶעסִין צוּ מַאכִין דִיא מִישׁוּנְג זָאלִין דָאךְ הָאבִּין דֶעם נוּצִין פוּן דִיא גִידַאכְטִי מִישׁוּנְג, אַזוֹ אַז זֵייא זָאלִין מֶעגִין אָן בִּירֵייטִין אָן יום טוב וָואס אִיז נֵייטִיג אוֹיף שבת, דֶערְנָאךְ זָאגְט עֶר אַזוֹ :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות ערוב :

בהדין ערובא יהא שרא לנא למיפא ולבשלא ולאטמנא ולאדלקא שרגא ולמעבד כל צורכנא מיומא טבא לשבתא. לנו ולכל ישראל הדרים בעיר הזאת :

„גִילוֹבְּט בִּיסט דוּ יהוה אוּנְזֶער אלהים, קִינִיג פוּן דִיא גַאנְצִי וֶועלְט וָואס הָאט אוּנְס גִיהֵיילִיגְט מִיט זַיינִי גִיבָּאט אוּן אוּנְס גִיבָּאטִין וֶועגִין דִי מִישׁוּנְג״.
„דוּרְךְ דִיא דָאזִיגִי מִישׁוּנְג זָאל עֶס מותר זַיין צוּ אוּנְס צוּ בַּאקִין, צוּ קָאכִין אוּן דָאס עֶסִינְוֶוערְק וַוארִם צוּ דֶערְהַאלְטִין; לִיכְט אָן צוּ צִינְדִין, אוּן צוּ טְהוּן, אוּן אָן צוּ בִּירֵייטִין אַלִי נֵייטִיגִי זַאכִין, אָן יום טוב אוֹיף שבת: מִיר אוּן אַלִי ישראל וָואס וואוֹהנִין אִין דֶער דָאזִיגִיר שְׁטָאט״ (לעווים גִיבֶּעט, כרך ה׳ דף ד׳ וה׳). נוּן, אַקֵייגִין דֶעם דָאזִיגִין מנהג קֶענִין פֶערְשִׁידִינִי אוּן עֶרִינְצְטִי קשיות גִימַאכְט וֶוערִין. עֶרְשְׁטִינְס, וֶוען

עם

עס איז לגמרי אסור אן יום טוב צו קאכין אויף שבת, וויא אזו ווערט דער איסור אוועק גיטהאן דורך איין קליינליכין מנהג און זאגונג פון ווייניג ווערטיר? דאס קאכין איז פאר דיא אויגין פון גאט ענטוויר מותר אודיר אסור. ווען עס איז מותר, אזו איז דער דאזיגיר מנהג גאר ניט ניצליך, און דיא אנזעהנליכי אן רופונג פון דעם נאמין פון גאט איז נור איין אנזעהנליכיר חילול השם. און ווען עס איז אסור, אזו קאן קייני זאך עס ניט מותר מאכין, חוץ איין ביפעהל פון דעם גרויסין גיזעץ געביר פון ישראל, איין ביפעהל פון גאט זעלביר. איטליכי אנדירי קלייני זאך מוז פון איטליכין עהרליכין מענש גיהאלטין ווערין ענטוויר פאר איינע אויס מיידונג אודיר פאר איינע עבירה מיט חוצפה און במזיד. צווייטינס, דער איסור וואס דער דאזיגיר מנהג איז דרויף גיגרונדיט, איז איין תיקון פון מענשין, גאט האט אין אירגיץ גישטט פערבאטין דיא יודין אן יום טוב אן צו ביריטין אויף שבת. דיא סופרים האבין דא אזו וויא אויף אנדירי ערטיר זיך אונטיר גישטאנין צוזעצונג צו מאכין צו דיא תורה פון גאט.

ואיסור זה מדברי סופרים כדי שלא יבוא לבשל מיום טוב לחול. שקל והומר הוא לשבת אינו מבשל כל שכן להול:

„און דער דאזיגיר איסור איז אויס דיא רייד פון דיא סופרים, כדי אז מאן זאל ניט קומין צו קאכין אן יום טוב אויף איין וואכינדיגין טאג, וואריין עס איז איין קל וחומר, אויף שבת טאר מאן ניט קאכין, מכל שכן נאך אויף איין וואכינדיגין טאג" (הלכות יום טוב פרק ו' א'). דא שטייט עס קלאר ארויס גיזאגט אז דער איסור איז ניט פון גאט בייאירט פון מענשין. איין טעם איז אנגיוויזין פאר דיא דאזיגי צוזעצונג, וואס ביפרידיגט ניט. און וואס ווייזט אז דיא סופרים האבין גיהאלטין דיא תורה פאר ניט גינוג גוט, און זיך זעלביר פאר קלוגיר פון גאט. זייא האבין מורא גיהאט, אז ווען מענשין וואלטין גיוואוהנט גיוועזין צו קאכין אן יום טוב אויף דעם אנדירן טאג ווען דר דאזיגיר אנדירער טאג איז שבת גיוועזין, אזו מעכטין זייא זיך אויך גיוויהנין בכלל צו קאכין אויף דעם אנדירן טאג, און אזו אויך אויף וואכינדיגי טעג. אביר האט גאט ניט צופאר אויס גיזעהין דיא דאזיגי מעגליכקייט און גיקענט דיא שוואכהייט פון דיא מענשליכי טבע גינויא אזו גוט ווי די רבנים, פר וואס האט ער דען זעלביר דיא דאזיגי ביווארנונג ניט גיגעבין. ווען די דאזיגי ביווארנונג איז דאווקא

גֵייטִיג, און זיא איז דָאךְ נִיט גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין פון גָאט, אַזוֹ וֶועט מוזין גיד וְגִין זַיין אַז גָאט הָאט נִיט גִיגֶעבִּין דָאס וָואס אִיז גֵייטִיג גִיוֶועזִין און דַארום אַז דִיא תורה אִיז נִיט גַאנְץ גוט גִיוֶועזִין בִּים זיא אִיז פֶערבֶּעסֶערְט גִיוָוארִין דוּרְךְ דִיא רבנים. וֶוען דִיא תורה, אַזוֹ וִויא זיא אִיז פון גָאט גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין אִיז גַאנְץ גוט, און וֶוער קָאן דָאס לֵייגִינִין אָן לֶעסְטִירוּנְג, אַזוֹ אִיז דִיא דָאזִיגִי בִּיוָוארִינוּנְג פון דִיא רבנים נִישְׁט נִיצְלִיךְ, און עֶס אִיז אוֹיס גִיוִויזִין אַז זֵייא זֶענִין שׁוּלְדִיג וֶועגִין צוּזֶעצוּנְגִין וָואס זֵייא מַאכִין צוּ דִיא תורה פון גָאט און וֶועגִין נִישְׁט גֵייטִיגִי לַאסְטִין וָואס זֵייא לֵייגִין אַרוֹיף אוֹיף דִיא גִיוִויסְסִין פון זֵייאֶרִי בְּרִידִיר. וֶוען דֶער דָאזִיגִיר מנהג וָואלְט פְּרַייא גִיבְּלִיבִּין דֶעם ווִילְלִין פון אִיטְלִיכִים בִּיזוּנְדִיר, אַזוֹ וָואלְט עֶס גַאנְץ אַנְדִירְשְׁט גִיוֶועזִין, אָבִּיר עֶר אִיז אַיינְגִישַׁארְפְט ווִיא אַיין שְׁטַארְקִיר חיוב און וֶוען אַיין מֶענְשׁ הַאלְט אִיהם נִיט אַזוֹ וֶוערְט עֶר אַיין זִינְדִיר גִיהֵייסִין.

מי שאפשר לו לערב ואינו מערב אלא שרוצה לסמוך על עירובו של גדול העיר נקרא פושע ואינו יוצא בו:

"וֶוער עֶס קָאן מַאכִין דִיא מִישׁוּנְג און עֶר מַאכְט נִיט, בַּייאִירְט עֶר ווִילל זִיךְ פֶערְלָאזִין אוֹיף דִיא מִישׁוּנְג פון דֶעם גְרוֹסִין מַאן פון דֶער שְׁטָאט הֵייסְט אַיין זִינְדִיר, און אִיז נִיט יוצא" (טור אורח חיים סימן תקכ"ז). דָא וֶוערְט נון זַיין גִיווִיסְסִין בִּילֵייגְט מִיט לַאסְט, אָבִּיר וַוייטִיר, עֶר קָאן אַרַיין קוֹמִין אִין גְרוֹסִי שְׁוֶועריִגְקַייט, און כדי דֶערְפוּן צוּ עֶנְטְרִינִין וֶוערְט עֶר ווִידִיר גִיטְרִיבִּין צוּ ערמה און בִּיטְרוּגִירַייא וָואס אַיין אַנְדִיר דִין הֵייסְט אִיהם טְהוּן.

מי שלא הניח עירוב תבשילין ולא הניחו לו אחרים כשם שאסור לו לבשל ולאפות כך קמחו ומאכלו אסור. ואסור לאחר שהניח לעצמו לבשל ולאפות לזה שלא הניח עד שיקנה לו. שנמצא זה מבשל ואופה שלו שהרי קנהו ואם רצה יתן אחר כך לזה שלא הניח במתנה:

"וֶוער עֶס הָאט נִיט גִימַאכְט דִיא מִישׁוּנְג פון גִיקֶעכְטְס און אַנְדִירִי הָאבִּין זִיא פַאר זַיינִיט וֶועגִין נִיט גִימַאכְט, אַזוֹ וִויא עֶס אִיז אִיהם אסור צוּ קָאכִין און בַּאקִין אַזוֹ אִיז זַיין מֶעהל און עֶסִינְוֶוערְק אסור; און עֶס אִיז אסור אֵיינִים אַנְדִירְן, וָואס הָאט זִיא פַאר זִיךְ זֶעלְבִּיר גִימַאכְט, צוּ קָאכִין און צוּ בַּאקִין פַאר אַיין זָאלְכִין בִּיס אַז עֶר קוֹיפְט זִיא פַאר זִיךְ,

אזו

אַזוֹ אַז אַיין זָאלְבִּיר וַוייזְט זִיךְ אוֹיס אַז עֶר קָאכְט אוּן בַּאקְט זַיין אֵייגִינִיס, וָוארִין עֶר הָאט זִיא גִיקוֹיפְט ; אוּן וֶוען עֶר ווִילל מֶעג עֶר זִיא דֶערנָאךְ גֶעבִּין פַאר אַיין גִישֶׁענְק צוּ דֶעם וָואס הָאט זִיא נִיט גִימַאכְט". דָא אִיז נַאטִירְלִיךְ דֶער קוֹיף בְּלוֹס נָאךְ גִימַאכְט. אַזוֹ אִיז עֶס אִיהם אוֹיךְ אסור אָן צוּ צִינְדִין דָאס שבת לִיכְט. דָאס וָואלְט גִיוֶועזִין אַיין גְרוֹס אוּם גְלִיק, אוּן אַיין רבי אַיין למדן הָאט נָאךְ דֶעם נָאךְ אַיין הִילְף אוֹיס גִיטְרַאכְט פוּן דֶעם זֶעלְבִּיגִין שְׁטֵייגִיר.

כתב הר' מאיר מרוטנבור"ק שיכול להפש בהדר שום חפץ בנר אפי' מבעוד יום ולהניחו דולק עד הלילה :

„ר' מאיר פון רוטנבור"ק הָאט גִישְׁרִיבִּין אַז מַאן מֶעג זוּכִין אִין דֶער שְׁטוּבּ עֶפִּיס אֵייגִי זַאךְ מִיט אַיין לִיכְט אפילו וֶוען עֶס אִיז נָאךְ טָאג, אוּן עֶס אִיבִּיר לָאזִין בְּרֶענִינְדִיג בִּיס נַאכְט" (טור אורח היים סימן תקכ"ז). מִיר בֶּעטִין דִיא יוּדִין עֶרִינְצְט צוּ אִיבִּיר לֵייגִין דֶעם דָאזִיגִין שְׁטֵייגִיר פוּן חכמה אוּן יושר פוּן דִיא רבנים. אַיין מֶענְשׁ וָואס הָאט נִיט גִימַאכְט דִיא מִישׁוּנְג טָאר נִיט טְהוּן דָאס וָואס עֶר מֶעג טְהוּן נָאךְ דִיא רֵייד נָאךְ פוּן גָאט ב"ה, עֶר טָאר נִיט אָנְצִינְדִין דָאס לִיכְט אוֹיף שבת, דָאס הֵייסְט, וֶוען עֶר טְהוּט עֶס עֶהְרְלִיךְ אוּן עֶפְּפִינְטְלִיךְ, מֶעכְט עֶר, נָאךְ דִיא תורה שבעל פה נָאךְ, אֵייגִי עבירה טְהוּן. אָבִּיר עֶר מֶעג יוֹא דִיא דָאזִיגִי זֶעלְבִּיגִי זַאךְ טְהוּן דוּרְךְ ערמה אוּן בִּיטְרוּגִירַייא, וָואס גָאט הָאט פֶערְבָּאטִין, אוּן אַזוֹ אִיז עֶס מותר נָאךְ דִיא דָאזִיגִי זֶעלְבִּיגִי לומדים נָאךְ. עֶר מֶעג אָנְצִינְדִין אַיין לִיכְט מִיקְלָאמְפִירְשְׁט וֶועגִין דֶעם טעם אַז עֶר ווִילל דֶערְמִיט עֶפִּיס זוּכִין, אפילו חָאטְשִׁי וֶוען עֶס אִיז נָאךְ טָאג אוּן עֶר הָאט עֶס אַזוֹ בִּישַׁיימְפִּירְלִיךְ נִיט דֶערצוּ גֵייטִיג, אוּן דֶערנָאךְ קָאן עֶר עֶס אִיבִּירְלָאזִין בְּרֶענִינְדִיגִירְהַייט. אַזוֹ לֶערְנְט דִיא תורה שבעל פה אַז דִיא אַוֶועק לָאזוּנְג פוּן אֵייגִי בְּלוֹסִי מֶענְשְׁלִיכִי אוֹיסְטְרַאכְטוּנְג אִיז אֵייגִי גְרֶעסִירִי זִינְד פוּן ערמה אוּן בִּיטְרִיגִירַייא. אִיז דָאס נִיט זִיךְ וַוארְגִין מִיט אַיין פְלִיג אוּן אַרָאבּ שְׁלִינְגִין אַיין קֶעמִיל? אָבִּיר מַאנְכִיר וָואס גְלוֹיבְּט אָן דִיא רֵייד פוּן דִיא רבנים מֶעכְט פְרֶעגִין, וֶוען דִיא תורה שבעל פה מַאכְט השק צוּ ערמה אוּן בִּימְרוּגִירַייא, פַאר וָואס הֵייסְט זִיא נִיט טְהוּן ערמה אִין דֶער אַנְבִּירֵייטוּנְג פוּן עֶסִינְוֶוערְק אוֹיף שבת, אַזוֹ וִויא עֶס אִיז אוֹבִּין גִיוִויזִין גִיוָוארִין. דָאס אִיז אַיין טְשֶׁעקַאוֶוע זַאךְ אוּן פֶערְדִינְט מַאן זָאל דְרוֹיף אַכְטוּנְג גֶעבִּין. דִיא תורה שבעל פה

זאגט

זאגט, ווען עסינווערק בלייבט איבריג נאך דיא מאלצייטין פון יום טוב, איז עס מותר צו עסין אן שבת, נור אז קיין ערמה זאל ניט גיטהאן ווערין; אביר ווען ערמה ווערט גיטהאן, איז עס אסור. דאך, ווען איין מענש מאכט במזיד ניט דיא מישונג פון גיקעכטס, און קאכט דאך אויף שבת, אזו איז עס איהם מותר צו עסין וואס ער האט אנגיברייט. ביא דעם ערשטין בליק דאכט זיך אז דאס ווילל פערמינירן דעם חשש פון ערמה, אביר דיא טעמים וואס ווערין גיגעבין פון דעם דאזיגין פסק ווייזין אז דאס איז ניט אזו.

ולמה החמירו ואסרו על המערים ולא אסרו על המזיד שאם התירו למערים נמצאו הכל מערימין וישתקע שם עירובי תבשילין. אבל המזיד אינו מצוי ואם עבר היום לא יעבור פעם אחרת:

„און פאר וואס האבין זייא מחמיר גיוועזין און האבין אסור גימאכט קייגין דעם וואס טהוט ערמה און האבין ניט אסור גימאכט קייגין דעם וואס איז עובר במזיד. ווארין ווען מאן וואלט ניט מותר גימאכט צו דעם וואס טהוט ערמה, אזו וואלטין אלי ערמה גיטהאן, און עס וואלט גאר פערגעסין גיווארין דער נאמין פון מישונג פון גיקעכטס. אביר איינער וואס איז עובר במזיד איז ניט תמיד פארהאנדין, און ווען ער איז היינט עובר וועט ער איין אנדיר מאל ניט עובר זיין" (הלכות יום טוב פרק ו' יו"ד). אזו איז דאס טהון פון ערמה ניט פערבאטין איביר דעם וויל עס איז מיאוס פאר דיא אויגין פון גאט און מענשין, נייארט פראקטישי מחמת מורא אז עס מעכט שאדין טהון דעם קיום פון איין גיבאט פון דיא רבנים. דאס איז און מוז זיין דיא פעולה פון פערמעהרונג פון צערמאניעס אין אמונה און פון זייערי ארויף לייגונג אויף דעם גיוויסין פאר נייטיג צו ישועת עולמים. דאס גיוויסין ווערט ביליידיגט און ביזעצט מיט שוועריגקייטין, און פרייט זיך איביר איטליכין ספאסיב דערפון פטור אודיר דערגרינגירט צו ווערין, האטשי אפילו ווען ער קומט ארויס פון ערמה און ביטרוגיריי. צום סוף ווערט ערמה מותר גימאכט, אודיר גיהייסין טהון, אזו וויא מיר האבין גיזעהין אין פילי ענינים; און אמונה, וואס איז פון גאט גיגעבין גיווארין צו זיין איינע רפואה פאר אונזערי קראנקהייט ברוחניות, ווערט אזו זעלביר איינע נייאי קוועל פון קרענק. אביר ווען איין שווער ביליידיגט גיוויסין מעכט אויף וואכין און גיוואהר ווערין דיא ביטרוגירייא

וואס

וָואס דִיא תורה שבעל פה הָאט אוֹיף אִיהם אַרוֹיף גִילֵייגְט, אַזוֹ אִיז קרוב לאמת אַז עֶס וֶועט אמונה אִין גַאנְצִין אַוֶועק וַוארְפִין אוּן וֶועט זִיךְ טוֹעֶה זַיין אוּן משה אוֹיךְ הַאלְטִין פַאר אַיין חביר פוּן דִיא סופרים אוּן פרושים; אוּן אַזוֹ אִיז מַאנְכִיר יוד וָואס הָאט אִין דִיא רֵייד פוּן דִיא רבנים גִיגְלוֹיבְּט אַיין כופר בעיקר גִיוָוארִין.

אָבִּיר עֶס אִיז נָאךְ אֵיין דְרִיטְטִיר פָארְוָוארְף פַארְהַאנְדִין צוּ מַאכִין קֵייגִין דֶעם דָאזִיגִין מנהג פוּן דִיא מִישׁוּנְג פוּן גִיקֶעכְטְס, אוּן דָאס אִיז, אַז עֶר הֵייסְט זָאגִין אֵיין דַאנְק צוּ גָאט פַאר אֵיין גִיבָּאט וָואס עֶר הָאט קֵיין מָאל נִיט גִיבָּאטִין. "גִילוֹבְּט בִּיסְט דוּ יהוה אוּנְזֶער אלהים, קֵינִיג פוּן דִיא גַאנְצִי וֶועלְט, וָואס הָאט אוּנְס גִיהֵיילִיגְט מִיט זַיינִי גִיבָּאט אוּן אוּנְס גִיבָּאטִין וֶועגִין דִיא מִישׁוּנְג".
וואוּ הָאט גָאט גִיבָּאטִין דִיא מִישׁוּנְג? פוּן אֵיין עֶק פוּן דִיא תורה צוּ דֶעם אַנְדִירִין, אוֹדִיר אִין דִיא נְבִיאִים, וואוּ אִיז דָארְט אֵיין אֵיינְצִיג וָוארְט פַארְהַאנְדִין וֶועגִין דִיא דָאזִיגִי צֶערְמָאנְיֶע? זִיא אִיז פוּן אָנְהוֹיבּ בִּיז צוּם סוֹף אֵיינִי בְּלוֹסִי אוֹיסְטְרַאכְטוּנְג פוּן דִיא סופרים. גָאט הָאט זִיא קֵיין מָאל נִיט גִיבָּאטִין. דָאס דָאזִיגִי גִיבֶּעט הָאט אִין זִיךְ אַזוֹ אֵיין פְּרָאכְטִי שקר, אוּן אַזוֹ וֶוערִין דִיא הדיוטים אוּן פְּרָאסְטַאקִים אִין טעות אַרוּם גִיפִיהרְט אוּן גִילֶערְנְט אפילו אִין דֶעם עֶרִינְצְטִין טְהוּן פוּן עבודת אלהים בפרהסיא צוּ גְלוֹבִּין אַז גָאט הָאט גִיבָּאטִין דָאס וָואס עֶר הָאט קֵיין מָאל נִיט גִיבָּאטִין. אוֹיךְ דִיא גִימוּטְהִיר פוּן דִיא קִינְדִיר וֶוערִין אַזוֹ אַיינְגִיזַאפְּט מִיט דִיא גִיבָּאט פוּן מֶענְשִׁין אוּן וֶוערִין גִילֶערְנְט אִין דֶעם לשון פוּן גִיבֶּעט דִיא אוֹיסְטְרַאכְטוּנְג פוּן דִיא סופרים אוּן פרושים פַאר אֵיין גִיבָּאט פוּן גָאט צוּ הַאלְטִין.
אוּן דָאס וֶוערְט גִיטָהאן נִיט אַלֵיין אִין וֶועלְדִיר, אוֹדִיר אוֹיף דִיא ווִילְדִי בָּארְטִינִים פוּן אפריקא, נַייאִירְט אִין ענגלאנד. דִיא דָאזִיגִי צֶערֶעמָאנְיֶע אוּן דָאס דָאזִיגִי גִיבֶּעט שְׁטֵיין אַרוֹיס בִּיפוֹהלִין אִין דֶעם יוּדִישִׁין גִיבֶּעט בוּךְ וָואס לֶעווִי הָאט גִילָאזְט דְרוּקִין אוּן אִין דֶעם וָואס אלכסנדר הָאט גִילָאזְט דְרוּקִין. אִין דֶעם דָאזִיגִין לַאנְד, וואוּ גַאנְצִיר רשות פוּן גִיווִיססִין אִיז. דָא אִיז דָאס לשון פוּן בית הכנסת גַאנְץ דָאס אֵייגִינִי ווִיא אִין דִיא פִינְסְטִירְסְטִי אוּן בִּידְרוּקְטִיסְטִי עֶרְטִיר אוֹיף דֶער עֶרְד. דִיא יוּדִישִׁי קִינְדִיר וֶוערִין נָאךְ גִילֶערְנְט גָאט צוּ לוֹבִּין אַז עֶר הָאט גִיגֶעבִּין דָאס וָואס עֶר הָאט קֵיין מָאל נִיט גִיגֶעבִּין, אוּן דָאס גִיהֵיילִיגְט קול פוּן גִיבֶּעט מַאכְט נָאךְ ברכות

אִיבִּיר דִיא פַּיינְדְשַׁאפְּטְלִיכִי אוּם גִידוּלְדִיגְקֵייט, טעות אוּן נַארִישְׁקַייטִין פוּן דִיא תּוֹרה שבעל פה וִויא אִיבִּיר הֵיילִיגִי זַאכִין. אִין אַנְדִירִי לֶענְדִיר וואו דִיא סיבות זֶענִין נִיט אַזוֹ גוּט גִיוֶועזִין הָאבִּין דִיא יוּדִין מֶעהר וִויא אֵיין מָאל זִיךְ בִּימִיהט דִיא טעות פוּן דֶעם תלמוד אָבּ צוּ לָאזִין אוּן פוּן זִיךְ אַוֶועק צוּ טְהוּן. אָבִּיר אִין עֶנְגְלַאנְד אִיז נִישְׁט גִיטָהאן גִיוָוארִין פוּן דִיא יוּדִין, נִיט פוּן דִיא וָואס הֵייסִין אשכנזים אוּן אוֹיךְ נִיט פוּן דִיא וָואס הֵייסִין ספרדים, אוֹבּ מחמת וֵוייניג חשק אוֹדִיר מחמת לִיבְּשַׁאפְט צוּ דִיא דָאזִיגִי לֶערְנוּנְגִין פוּן דֶעם תלמוד מוּטְוִוילִיגִין מִיר נִיט צוּ זָאגִין. אִין ענגלאנד דֶערְהַאלְט נָאךְ דֶער תלמוד זַיינִי גִיוֶועלְטִיגוּנְג פוּן טעות אִין פַּיינְדְשַׁאפְט, אוּן אוּם בַּארְמְהֶערְצִיג גִיוַואלְט ברוחניות, אוּן קֵיין אֵיינְצִיגִיר יוּד הָאט זִיךְ נִיט אוּנְטִיר גִישְׁטַאנִין בפרהסיא קֵייגִין אִיהם צוּ בִּיצַייגִין. מִיר בֶּעטִין דִיא יוּדִין עֶרִינְצְט צוּ אִיבִּירְלֵייגִין דִיא דָאזִיגִי זַאךְ, אוּן דִיא שְׁטִיקִיר וָואס מִיר זֶענִין מזכיר צוּ פֶערְגְלַייכִין מִיט משה אוּן דִיא נְבִיאִים; וֶוען דִיא תורה שבעל פה פַּאסְט גְלַייךְ מִיט דֶעם וָואס אִיז בלתי ספק דָאס וָוארְט פוּן גָאט, אַזוֹ בִּיטִין מִיר פוּן זֵייא אַז זֵייא זָאלִין דֶערְקְלֶערִין דֶעם היתר פוּן ערמה צוּ טְהוּן, פוּן נַייאִי מצות אוּיס צוּ טְרַאכְטִין, אוּן זֵייא אַיינְצוּשַׁארְפִין מִיט דִיא הַארְטִיסְטִי שְׁטְרָאף. אָבִּיר וֶוען זֵייא מַאכִין דֶעם פסק אַז דִיא דָאזִיגִי זַאכִין זֶענִין גָאר אִין גַאנְצִין פֶערְבָּאטִין פוּן גָאט, אַזוֹ רוּפִין מִיר זֵייא צוּ אַז זֵייא זָאלִין הוֹךְ בִּיצֵייגִין קֵייגִין דִיא דָאזִיגִי פֶע־פֶעלְשׁוּנְגִין פוּן דֶעם אמת וָואס גָאט ב״ה הָאט מגלה גִיוֶועזִין.

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר ט״ז

אין אונזער לעצטין נומר האבין מיר זיך אונטיר גישטאנין צו זאגין אז אין דיא יודישי בתי כנסיות אין ענגלאנד „דאס גיהייליגט קול פון גיבעט מאכט נאך ברכות איביר דיא פיינדשאפטליכי אום גידולדיגקייט, טעות און נארישקייטין פון דיא תורה שבעל פה וויא איביר הייליגי זאכין״; און מיר האבין אייני ראיה גיברענגט צו דעם אמת פון אונזערי רייד. אביר צו מאנכי ישראל וואס האבין פערזעהין דעם תוך פון זייאר גיבעט בוך, מעכטין ד׳א דאזיגי רייד פערלאנגין מעהר ביוויז; דארום גיין מיר ווייטיר מעהר ביוויז צו ברענגין, און פאר אלים צו ערשט אין דעם ענין פון פיינדשאפטליכי אום גידולדיגקייט. אין דער הגדה פאר דיא ערשטי צוויא נעכט פון פסח, מיטטין צווישין דיא פרייד און דאנק גיבעט וואס דאס גידעכטניש אן זייערי גרוסי אויסלייזונג איז נאטירליך דער טעם דער פון, גיפינין מיר פליצלינג דאס גיבעט:

שפוך המתך אל הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו: כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו: שפך עליהם זעמך וחרון אפך ישיגם: תרדף באף ותשמידם מתחת שמי יהוה:

„גיס אויס דיין צארן איביר דיא פעלקיר וואס קענין דיך ניט, און איביר דיא קיניגרייכין וואס רופין ניט אן דיין נאמין: ווארין זייא האבין יעקב אויף גיפרעסין, און זייני וואוהנונג האבין זייא פערוויסט: (תהלים ע״ט פסוק ו׳ וז׳). גיס אויס איביר זייא דיין צארן, און דער גרים פון דיין צארן וועט זייא דער גרייכין: (תהלים ס״ט פסוק כ״ה). יאג זייא אין צארן, און פערטילג זייא פון אונטיר דיא הימיל פון יהוה״ (איכה ג׳ פסוק ס״ו). דא זענין דרייא שטיקיר פון

כתבי

כתבי הקודש אַרויס, אַרויס גינומֶען פון זַייאֶר המשך אַרויס, און צוזאַממֶען גישְׁטֶעללְט צו מַאכֶן אֵיין גִיבֶּעט. אִין זַייאֶר המשך, און מִיט הִינְוַוייזוּנְג אויף דִיא צַייטֶן פַאר וֶועלְכֶע יֶענֶע חלקים פון כתבי הקודש זֶענֶין פון גָאט גִיגֶעבֶּין גִיוָוארֶין קָאן מַאן זַייא פֶערְשְׁטֶעהְן. נָאךְ דֶעם חורבן פון ירושלים דורךְ דִיא רומיים. וֶוען דָאס גִימוּטְה פון דִיא יוּדִין אִיז נָאךְ גִיוֶועזֶין אִין אֵיין מעמד פון גְרוֹס כּעס קֶייגֶן דִיא וָואס הָאבֶּין זַייא יֶענֶע צרה אָן גִיטָהאן, קָאן זִיךְ אַזוֹ אֵיינֶע קללה בַּאכְטֶין צו זַיין נַאטִירְלִיךְ. אִין דִיא גִיוֶועזֶענֶע רדיפות פון דִיא מלחמות וָואס הֵייסֶין אויף דַייטְשׁ קְרַייץ צִיגֶע, אוֹדֶער פון דִיא שְׁפַּאנִישֶׁע אִינְקְווִיזִיצְיֶע, וָואלְטֶין זַייא גִיקָאנְט הָאבֶּין אֵיינֶע אויסְרֵייד פַאר דִיא קְלָלָה, אָבֶּער אִין דִיא אִיצוּנְדִיגֶע צַייט און סיבּות קָאן זִיא נִיט פֶערְעֶנְטְפֶערְט וֶוערֶין. וֶוער זֶענֶין דִיא פֶעלְקֶער און דִיא קֶענִיגְרַייכֶין וָואס דִיא בֶּעטִירְם פון דִיא דָאזִיגֶע תפלה ווִינְטְשֶׁין אַז דֶער צָארְן פון גָאט זָאל אִיבֶּער זַייא אויס גִיגָאסֶען וֶוערֶין און אַז זַייא זָאלֶין פֶערְטִילְגְט וֶוערֶין פון אוּנְטֶער דִיא הִימֶעל? זֶענֶין זַייא דִיא קְרִיסְטֶין. אוֹדֶער דִיא עבודה זרה דִינֶערְס פון אפריקא און אִינְדְיֶען? דִיא וָואס גְלוֹיבֶּין דִיא אמונה פון מחמד דִיא גְלוֹיבֶּין אָן דִיא אֵיינִיגְקֵייט פון גָאט וָואס זִיא אִיז זַייער גְלַייךְ צו דִיא וָואס דִיא שְׁפֶּעטִירֶע רבנים הֵייסֶין גְלוֹיבֶּין: דַארום קֶענֶין זַייא נִיט גִימֵיינְט זַיין. וֶוען מַאן מֶעכְט זָאגֶין אַז דִיא פֶעלְקֶער וָואס דִינֶין עבודה זרה זֶענֶין דָא גִימֵיינְט. אַזוֹ מוּזֶין מִיר דָאךְ נָאךְ בִּיצַייגֶין קֶייגֶן דִיא פַיינְדְשַׁאפְטְלִיכֶע אוּם גִידוּלְדִיגְקֵייט פון דִיא דָאזִיגֶע קללה: פַאר וָואס זָאלֶין דִיא יוּדִין ווִינְטְשֶׁין אַז דִיא דָאזִיגֶע פֶעלְקֶער זָאלֶין פֶערְטִילְגְט וֶוערֶין. וָואס פַאר אֵיין שְׁלֶעכְטְס הָאבֶּין דִיא דָאזִיגֶע אָרִימֶע אוּם גִילֶערִינְטֶע פֶעלְקֶער אַמָאל גִיטָהאן צו דִיא יוּדִין אִין עֶנְגְלַאנְד, אַז זַייא בֶּעטֶין אַז זַייא זָאלֶין פֶערְטִילְגְט וֶוערֶין און נִיט אַז זַייא זָאלֶין בִּיקֶעהְרְט וֶוערֶין. וֶוען מַאן מֶעכְט זָאגֶין, אַז קֵיינֶער אִיז דֶער בַּייא גָאר נִיט גִימֵיינְט אִין דֶער אִיצוּנְדִיגֶער צַייט, אַזוֹ מֶעכְטֶין מִיר פְרֶעגֶין, פַאר וָואס אִיז דִיא קללה נָאךְ אַיין טְהֵייל פון דֶער הגדה פון פסח. מִיר הָאבֶּין פַאר אוּנְס הגדות פון פֶערְשִׁידִינֶע דפוסים, עֶטְלִיכֶע זֶענֶין עֶרְשְׁט פַאר קוּרְצֶער צַייט גִידְרוּקְט גִיוָוארֶין, און דִיא קללה שְׁטֶעהְט אִין זַייא אַלֶע.

וֶוען דָאס וָואלְט נור דָאס אֵיינְצִיגֶע שְׁטִיק אַלְלֵיין גִיוֶועזֶין וָואס מַאן קָאן גִיפִינֶין אִין דִיא תפלות ספרים פון דִיא יוּדִישֶׁע בתי כנסיות,

אזו

אַזוֹ וָואלְט מַאן אפשר גִיקָאנְט אֵיינִי אוֹיס רֵייד אוֹדִיר פֶּערֶענְטְפִירוּנְג צוּ לָאזִין, אָבִּיר עֶס אִיז נוּר אֵיינְס פוּן נָאךְ אַנְדִירִי דֶערְגְלַייכִין מֶעהר וָואס זֵייא אַלִי זֶענִין פוּן דֶעם זֶעלְבִּיגִין שְׁטֵייגִיר. אִין דֶעם יוצר פוּן דֶעם צְוֵוייטִין טָאג פוּן פסח, נָאךְ דֶער אִיבִּירְזֶעצוּנְג נָאךְ פוּן דוד לֶעוִוי גִיפִינִין מִיר אֵיין אַנְדִירִיס נָאךְ שְׁרֶעקְלִיכִירִים:

ברח דודי אל לבך ועיניך שם. ואם זנחנו טוב מרשם. אנא שמע שאגת צורריך ורגשם. רוה מרם גושם. ועפרם מחלב ידשם. ופגריהם יעלה באשם:

„אַייאל דִיךְ, מַיין גִילִיבְּטִיר, אַהִין וואוּ דַיין הַארְץ אוּן דַיינִי אוֹיגִין זֶענִין דָארְט; אוּן חָאטְשִׁי מִיר הָאבִּין אַוֶועק גִיוָוארְפִין דָאס וָואס אִיז גוּט אוּן אַנְגִינֶעהם, דָאךְ הֶער דִיא שְׁרַייאֶנְדִיגִי אוּן שְׁטוּרְמִינְדִיגִי (שְׂטָנִים) פוּן דִיא וָואס בִּידְרוּקִין דַיין פָאלְק; זֶעטִיג דִיא שְׁרַאלִין, מִיט זֵייאֶר בְּלוּט: גְנוּיעֶ דִיא עֶרְד מִיט זֵייאֶר פֶעטְס; אוּן לָאז דֶער גִישְׁטַאנְק פוּן זֵייאֶרִי טוֹטִי לַייבִּיר אוֹיף גֵיין" (לֶעוִוים גִיבֶּעט, כרך ד׳ דף קמ״ב).
דִיא אִיבִּירְזֶעצוּנְג אִיז פוּן דוד לֶעוִוי, אַזוֹ אַז עֶס קָאן נִיט גִיזָאגְט וֶוערִין, אַז דִיא בִּיטַייטוּנְג אִיז פַאלְשׁ פָאר גִישְׁטֶעלְלְט אוֹדִיר פֶערְדְרֵייהט גִיוָוארִין כדי דֶערְקֵייגִין צוּ קֶענִין מפלפל זַיין. עֶס אִיז דִיא אִיבִּירְזֶעצוּנְג פוּן אֵיין יוּד, אוּן פוּן אֵיין יוּד אִין ענגלאנד, אוּן דָאס עֶרְשְׁטִי בְּלַאט דֶער שֶׁער זָאגְט אוּנְס אַז דָאס תפלות ספר אִיז צוּם צְוֵוייטִין מָאל גִידְרוּקְט גִיוָוארִין "גִינוֹיא אַדוּרְךְ גִיזֶעהִין אוּן פֶערְבֶּעסְסִירְט אוּן דֶערְקְלֶערְט פוּן יצחק לעווי". דֶער שֶׁער זָאגְט אוֹיךְ, „אַזוֹ וִויא זֵייא וֶוערִין גִילֵיינְט אִין דִיא בָּתֵי כנסיות אוּן גִיבְּרוֹיכְט אִין זֵייאֶרִי פַאמִילְיֶעס".
אִיז נִיט דָאס דָאזִיגִי גִיבֶּעט פַיינְדְשַׁאפְטְלִיךְ אוּם גִידוּלְדִיג. אִיז עֶפִּיס דֶערְגְלַייכִין פַארְהַאנְדִין אִין דֶעם ברית חדשה אוֹדִיר אִין אוּנְזֶערִי קְרִיסְטְלִיכִי גִיבֶּעט בִּיכִיר? אוּן דָאךְ זָאגְט מַאן אוּנְס אַז דִיא יוּדִישִׁי אמונה פוּן דִיא אִיצוּנְדִיגִי צַייטִין אִיז מֶעהר פְרַיינְדְלִיךְ גִידוּלְדִיג פוּן דִיא קְרִיסְטְלִיכִי אמונה, אוּן אַז זִיא לֶערְנְט אַז מַאן זָאל לִיבּ הָאבִּין אַלִי מֶענְשִׁין. לָאזִין דִיא יוּדִין נִיט מֵיינִין אַז מִיר רֶעכֶנִין צוּ דֶעם גַאנְצִין פָאלְק דֶעם דָאזִיגִין גַייסְט, נֵיין, דָאס נִישְׁט. דָאס דָאזִיגִי שְׁטִיק וֶוערְט גִידַאכְט וִויא אֵיין פְּרוּף צוּ וַוייזִין דֶעם גַייסְט פוּן דִיא תורה שבעל פה אוּן פוּן אִיהְרִי מחברים, וָואס זֶענִין נִיט בְּלוֹס בִּיזֶעסִין גִיוֶועזִין פוּן דֶעם דָאזִיגִין גַייסְט פוּן נָאךְ גִיטְרָאגִינִי פַיינְדְשַׁאפְט,

נייארט

נַייאִירְט זֵייא זֶענִין דֶער פוּן אַזוֹ אִיבִּיר גִיוָועלְטִיגְט גִיוֶועזִין אַז זֵייא הָאבִּין זִיא אפילו גִיוִויזִין אִין זֵייאֶרִי גִיבֶּעט צוּ דֶעם גָאט פוּן בַּארְמְהֶערְצִיגְקֵייט אוּן הָאבִּין זִיא גִיבָּאטִין פַאר אֵיין חלק פוּן עבודת אלהים בפרהסיא פוּן דִיא גַאנְצִי פֶערְזַאמְלוּנְג בַּיים דַאבְנִין. וִויא לַאנְג שׁוֹן עֶס אִיז אַיינְגִיפִיהרְט גִיוָוארִין, בְּלַייבְּט עֶס נָאךְ דָארְט, וִויא אֵיין צֵייגִינִישׁ צוּ דֶעם גַייסְט פוּן דִיא עֶרְשְׁטִי אַקֵייגִין רֵיידִירְס פוּן ישוע הנוצרי, אוּן וִויא אֵיין טְהֵייל פוּן דִיא תפלות אִין דִיא יוּדִישִׁי בתי כנסיות. דָאךְ אִין דִיא דָאזִיגִי שְׁטִיקִיר וַוייזְט עֶס זִיךְ נִיט וָואס פַארִי פֶעלְקִיר עֶס זֶענִין גִימֵיינְט; עֶס אִיז קֵיין נָאמִין אוֹדִיר בִּיזוּנְדִירִי צֵייכִין נִיט אַרוֹיס גִיזָאגְט, חָאטְשִׁי דִיא לֶעצְטִי רֵייד אִין דֶעם שְׁטִיק וָואס מִיר הָאבִּין צוּ לֶעצְט מזכיר גִיוֶועזִין זֶענִין אַרוֹיס גִינוּמִין פוּן ישעיה ל״ד אוּן פִיהרִין נַאטִירְלִיךְ צוּ דֶעם גִידַאנְקִין אַז עֶס גֵייט אוֹיף אדום; אָבִּיר אִין אַנְדִירִי עֶרְטִיר זֶענִין בִּישְׁטִימְטִירִי רֵייד פָארְגִישְׁרִיבִּין, וָואס מִיר גִיפִינִין דְרִינִין אַז אדום אִיז דָאס וָואס זֵייא הָאבִּין אַזוֹ שְׁטַארְק פַיינְד.

לֵיל שמורים אל חצה. בחצות לילה בתוך מצרים כיצא. גבור על אדום יחצנה כחצה:

„גָאט צוּטְהֵיילְט דִיא נַאכְט פוּן בִּיהִיטוּנְג, וֶוען עֶר אִיז מִיטְטִין אִין דֶער נַאכְט אַרוֹיס גִיגַאנְגִין דוּרְךְ דֶעם לַאנְד פוּן מצרים; מֶעכְט דֶער שְׁטַארְקִיר גָאט זִיא אוֹיךְ צוּ טְהֵיילִין וֶועגִין אדום" (לעווי דָארְט דף ז׳). דָאס אִיז אַיין פֶערְלַאנְגִין אַז גָאט מֶעכְט טְהוּן צוּ אדום אַזוֹ וִויא עֶר הָאט גִיטָהאן צוּ מצרים. ווִידִיר אֵיין וֵוייניג וַוייטִיר לֵיינִין מִיר,

פסח חרב הדה על אדום. בידי צח ואדום. כימי חג פסח.

„אָן פסח, אֵיין שַׁארְף שְׁוֶוערְט וֶועט פַאלְלִין אוֹיף אדום, דוּרְךְ דִיא הַאנְד פוּן דֶעם וָואס אִיז וַוייס אוּן בְּלַאס רוֹט, וִויא אִין דִיא פַייאִיר טֶעג פוּן פסח" (דָארְט דף יו״ד). אוּן אַזוֹ דוּרְךְ דִיא תפלות אַדוּרְךְ זֶענִין אוֹפְט מָאל דֶערְגְלַייכִין רֵייד פוּן דֶעם דָאזִיגִין ענין, דהיינו וִויא.

שם יקרא ככתיבתו. מחציו תתמלא תיבתו. עוד תתנשא מלכותו. וכסאו יכון במלאתו. נכדי שעיר בהכותו. באויביו יתן נקמתו:

„דֶענְצוּמָאל וֶועט זַיין נָאמִין גִילֵיינְט וֶוערִין אַזוֹ וִויא עֶר אִיז גִישְׁרִיבִּין:

ווען

וֶוען דִיא אַנְדִירִי הֶעלְפְט וֶועט גַאנְץ מַאכִין דָאס וָוארְט; זַיינִי גִיוֶועלְטִיגוּנְג וֶועט אוֹיךְ זֵייר דֶערְהֵייבְּט זַיין; וֶוען עֶר וֶועט שְׁלָאגִין דִיא וָואס קוּמִין אַרוֹיס פוּן עֵשָׂו, אוּן וֶועט זִיךְ נוֹקֶם זַיין אָן זַיינִי פַיינְד" (דָארְט דף רי"ד). אָבִּיר דִיא דָאזִיגִי זֶענִין גִינוּג צוּ וַוייזִין אַז אדוֹם אִיז דָאס וָואס זֵייא הָאבִּין משונה פַיינְד, אוּן נַאטִירְלִיךְ דִיא גְרוֹסִי שאלה אִיז וֶועמִין מֵיינִין דִיא יוּדִין מִיט אדוֹם. לָאזִין דִיא בִּירוּהמְטִיסְטִי פוּן זֵייאֶרִי רבנים אוּנְס לֶערְנִין אִין דֶעם דָאזִיגִין ענין, אוּן צוּעֶרְשְׁט לָאזִין מִיר הֶערִין דֶעם רמב"ם,

אדומים עובדי עכו"ם הם ויום ראשון הוא יום אידם לפיכך אסור לשאת ולתת עמהם בא"י יום חמישי ויום ששי שבכל שבת ושבת ואצ"ל יום ראשון עצמו שהוא אסור בכל מקום:

„דִיא אדוֹמים זֶענִין עבודה זרה דִינִירְס, אוּן דֶער עֶרְשְׁטִיר טָאג פוּן דֶער וָואךְ אִיז זֵייאֶר פַייאִיר טָאג; דַארוּם אִיז עֶס אסור מִיט זֵייא צוּ הַאנְדְלִין אִין ארץ ישראל אָן דֶעם פִינְפְטִין אוּן זֶעקְסְטִין טָאג פוּן אִיטְלִיכִי וָואךְ. אוּן עֶס אִיז נִיט נֵייטִיג צוּ זָאגִין אַז דֶער עֶרְשְׁטִיר טָאג זֶעלְבִּיר אִיז אסור אִין אַלִי עֶרְטִיר" (הלכות עכו"ם פרק ט' ד'). עֶס אִיז נוּר אֵיינִי אמונה פַארְהַאנְדִין וָואס דִיא וָואס גְלוֹיבִּין זֵייא הַאלְטִין דֶעם עֶרְשְׁטִין טָאג פוּן דֶער וָואךְ פַאר הֵיילִיג. נוּן לָאזִין מִיר הֶערִין דֶעם רד"ק. אִין זַיין פירוש אוֹיף יואל ד' י"ט, „מִצְרַיִם וֶועט זַיין אֵיינִי וִויסְטִינִיש, אוּן אדוֹם וֶועט זַיין אֵיינִי וִויסְטִי וִויכְטִינַייא. פוּן וֶועגִין דִיא גִיוַואלְט קֵייגִין דִיא קִינְדִיר פוּן יהודה וָואס זֵייא הָאבִּין פֶערְגָאסִין אוּם שוּלְדִיג בְּלוּט אִין זֵייאֶר לַאנְד": זָאגְט עֶר

זכר מצרים בעבור ישמעאלים ואדום בעבור מלכות רומי. ואלה שתי האומות הנה הגוברות זה ימים רבים ותהינה עד עת הגאולה והיא חיותא רביעאה במראות דניאל. . . . ואמר זה בעבור כי מלכות רומי רובם אדומים ואעפ"י שנתערבו בהם עמים רבים כמו שנתערבו גם כן במלכות ישמעאלים נקראים על העיקר:

„דֶער נָבִיא אִיז מזכיר מצרים, פוּן וֶועגִין דִיא טֶערְקִין, אוּן אדוֹם פוּן וֶועגִין דָאס רוֹמִישִׁי מלכות; אוּן דִיא דָאזִיגִי צְוֵוייא אוּמוֹת הָאבִּין נוּן שׁוֹן גִיהַאט גִיוֶועלְטִיגוּנְג אֵיינִי לַאנְגִי צַייט, אוּן וֶועלִין בְּלַייבִּין בִּיס צוּ דִיא צַייט פוּן דִיא דֶער לֵייזוּנְג. אוּן דָאס אִיז דִיא פִירְטִי חיה

אין

אִין דִיא דֶערְקְלֶערוּנְגֶען פוּן דניאל . . . . און דָאס אִיז גִיזָאגְט גִיוָוארִין ווייל דָאס רוב פון דֶעם רוֹמִישִׁין מלכות זֶענִין אדומים. וָוארִין חָאטְשִׁי עֶס זֶענִין פֶערְמִישְׁט פִילֵי פֶעלְקֶער צְווִישִׁין זַייא, אַזוֹ וִויא עֶס זֶענִין אויךְ פֶערְמִישְׁט אִין דֶעם מלכות פון דִיא טֶערְקִין, הֵייסִין זַייא נָאךְ דֶעם עיקר נָאךְ". דֶער רד"ק גִיבְּט נוּן דֶעם רוֹמִישִׁין מלכות דֶעם נָאמִין אדום, און קְלָאר עֶר מֵיינְט דֶער מִיט אויךְ דָאס גְרֶעקִישִׁי מלכות, וָוארִין עֶר הָאט דָאס גִישְׁרִיבִּין אִין דִיא צְווֶעלְפְטִי הוּנְדֶירְט יָאהר נָאךְ דֶעם קְרִיסְטְלִיכִין חֶשְׁבּוֹן נָאךְ, לַאנְג אֵיידֶער דִיא מלוכה פון קוֹנְסְטַאנְטִינָאפֶּיל אִיז צוּ שְׁטֶערְט גִיוָוארִין. דֶער אבן עזרא גִיבְּט אֵיין דֶערְגְלַייכִין פירוש אויף דִיא בֶּענְשׁוּנְג פון עשׂו.

ורומי שהגלתנו היא מזרע כתים וכן אמר המתרגם וצים מיד כתים והיא מלכות יון בעצמו כאשר פירשתי בספר דניאל והיו אנשים מתי מספר שהאמינו באיש ששמוהו אלוה וכאשר האמינה רומי בימי קונסטנטין שחדש כל הדת ושם על דגלו צורת האיש. ולא היו בעולם שישמרו התורה החדשה הוץ מאדומיים מעטים על כן נקרא רומי מלכות אדום:

"רום, וָואס הָאט אוּנְס גִיפַאנְגִין אַוֶועק גִיפִיהְרְט, אִיז פון דֶעם זָאמִין פון כתים, און אַזוֹ הָאט דֶער מתרגם גִיזָאגְט (אין במדבר כ"ד פסוק כ"ד), "אִין שִׁיפִין וֶועלִין קוּמִין פון דֶעם בָּארְטִין פון כתים". און דָאס אִיז דָאס זֶעלְבִּיגִי וִויא דָאס גְרֶעקִישִׁי מלכות. וִויא אִיךְ הָאבּ מפורש גִיוֶועזִין אִין דֶעם ספר פון דניאל; און עֶס זֶענִין זֵייער וֵוייניג מֶענְשִׁין גִיוֶועזִין וָואס הָאבִּין גִיגְלוֹיבְּט אָן דֶעם מֶענְשׁ וָואס זַייא הָאבִּין אוֹיס אִיהם אֵיין גָאט גִימַאכְט. אָבִּיר וֶוען רום הָאט גִיגְלוֹיבְּט אִין דִיא טֶעג פון קוֹנְסְטַנְטִין, וָואס הָאט פֶערֶענְדֶירְט דֶעם גַאנְצִין דת און הָאט אַרוֹיף גִיטָהאן אויף זַיין פָאהן אֵיין בִּילְד פון יֶענִים מֶענְשׁ אַזוֹ זֶענִין קֵיינִי נִיט גִיוֶועזִין אִין דֶער וֶועלְט וָואס הָאבִּין גִיהִיט דִיא נַייאִי תורה חוּץ וֵוייניגִי אדומים, דַארוּם הֵייסְט רום דָאס מלכות פון אדום" (פירוש אויף בראשית כ"ט). מִיר בְּלַייבִּין נוּן דָא נִיט שְׁטֵיין סוֹתר צוּ זַיין דִיא פַאלְשִׁי סברות וָואס דֶער אבן עזרא זָאגְט דָא אַזוֹ בִּישְׁטִימְט. אִיטְלִיכִיר, וָואס וֵוייס עֶפִּים דִיא מעשׂות וָואס הָאבִּין זִיךְ אִין דֶער וֶועלְט גִיטָהאן, וֵוייס אַז אִין וֵוייניגִיר וִויא הוּנְדֶירְט יָאהר נָאךְ דֶער צַייט פון ישוע הנוצרי הָאט

זיך

זיך דיא קְרִיסְטְלִיכִי אמונה שְׁטַארְק אוים גיבְּרֵייט אִין דֶעם גַאנְצִין רוֹמִישִׁין מלכות, און אַז דִיא פֶערְבְּרֵייטוּנְג פון דִיא נַייאִי תּוֹרה. וויא דֶער אבן עזרא גִיבְּט אִיהר אַיין נָאמִין, אִיז פַאר דִיא צַייט פון קוֹנְסְטַנְטִין גִישְׁווינְדִיר און שְׁטַארְקִיר גִיוָועזִין וויא נָאךְ זַיינִי בִּיקֶעהרוּנְג. אוּנְזֶער גִישֶׁעפְּט אִיז אִיצוּנְד מִיט זַיינִי דֶערְקְלֶערוּנְג פון דֶעם וָוארְט אדום, עֶר זָאגְט פְּרָאסְטִי אַרויס אַז אדום און אדומים בִּיטַייטִין דיא קְרִיסְטִין. נון לָאזִין מִיר הֶערִין דֶעם אברבנאל:

ומזה תדע שלא לבד על ארץ אדום הסמוכה לא"י נבא הנביא כ"א גם על האומה שנסתעפה משם ונתפשטה בבל העולם והיא אומת הנוצרים היום הזה שהם מבני אדום:

„פון דַאנִין קָאנְסְטוּ לֶערְנִין אַז דֶער נביא (עובדיה) הָאט נבואות גִיזָאגְט נִיט אַלֵיין קֵייגִין דֶעם לַאנְד פון אדום וָואס אִיז נָאהְנְט פון ארץ ישראל, נַייאִירְט אויךְ קֵייגִין דֶעם פָאלְק וָואס צְווייגְט אַרויס פון דָארְט און אִיז אויס גִיבְּרֵייט דוּרְךְ דִיא גַאנְצִי וֶועלְט, און דָאס אִיז דָאס פָאלְק פון דִיא קְרִיסְטִין אִין דֶעם דָאזִיגִין טָאג, וָוארִין זֵייא זֶענִין פון דִיא קִינְדִיר פון אדום" (פירוש אויף עובדיה). דָא הָאבִּין מִיר נון דֶעם רמב"ם, רד"ק, אבן עזרא, אברבנאל. זֵייא אַלִי גֶעבִּין דִיא זֶעלְבִּיגִי דֶערְקְלֶערוּנְג און זֵייא אַלִי הַאלְטִין אַז אדום בִּיטַייט דִיא קְרִיסְטִין. מֵילָא נָאךְ דִיא דָאזִיגִי דֶערְקְלֶערוּנְג נָאךְ גֵיין דִיא אוּבִּין גִידַאכְטִי שְׁרֶעקְלִיכִי קללות אויף דִיא צוּשְׁטֶערוּנְג פון דִיא קְרִיסְטִין. אִיז דָאס פְּרַיינְדְלִיךְ גידוּלְדִיג אוֹדִיר לִיבְּלִיךְ? פַּאסְט דָאס צוּזַאמְמִין מִיט דֶעם וָואס משה זָאגְט פון גָאט ב"ה,

רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת

„בַּארְמְהֶערְצִיג און גְנֶעדִיג, לַאנְגְזַאם צוּם דֶערְצֶערְנִין און גְרוֹס אִין דֶערְבַּארְמוּנְג און וַואהרְהַייט". זֶענִין דָאס דִיא גִיבֶּעט וָואס אָרִימִי זִינְדִיגִי בִּישֶׁעפִּינִיש זָאלִין מתפלל זַיין וֶוען זֵייא פֶערְזַאמְלִין זִיךְ צוּ דֶעם דִינְסְט פון דֶעם בִּישֶׁעפְּפִיר פון אַלִי בִּישֶׁעפִּינִיש? אַזוֹ אַיינִי קללה אַז גָאט „זָאל זֶעטִיגִין דִיא שְׁוַוארְדִין מִיט זֵייעֶר בְּלוּט, גְנוּיֶיען דִיא עֶרְד מִיט זֵייעֶר פֶעטְס, און לָאזִין דֶעם גִישְׁטַאנְק פון זֵייעֶרִי טוֹטִי לַייבִּיר אויף גֵיין", אַזוֹ אֵיינִי קללה מֶעגְטִין מִיר נִיט קֶענִין אַרויס הֶערִין קֵייגִין דִיא מֶענְשִׁין פֶּרֶעסִירְס פון נַייא זֶעלַאנְד, אויךְ נִיט קֵייגִין דִיא מֶענְשִׁין גנבים

פון אפריקא . אבער ווען איהר זאגט אז איהר זענט ניט מתפלל דיא דאזיגע געבעט קעגען דיא קריסטען , אזו מעכטען מיר אייך פרעגען , קעגען וועמען דען זענט איהר זייא מתפלל ? און וואס זענען אייערע געדאנקען ווען איהר הערט דיא דאזיגע געבעט לייענען און איהר זאגט זייא מיט אין דעם בית הכנסת ? דאס אדום נאך דעם פשוט פשט נאך איז שון לאנג צושטערט געווארען , דיא קינדער פון אדום זענען שון לאנג אין גאנצען אוס געקומען . וואו געפינען זיך איצונד דיא וואס קומען פון זייא ארוים . דיא אובען געדאכטע רבנים זאגען , אז דיא רומיים זענען ארוים געקומען פון אדום , אבער וואו איז זייער בעווייז אויס דיא כתבי הקודש אודער אויס וועלטליכע מעשות ארוים ? אבער למשל , ווען דאס וואלט חאטשע יוא אזו געוועזען , וויא אזו מעגט דאס בעווייזען אז דיא גרעקען , דיא פראנצוזען , דיא דייטשען , אודער דיא איינוואוהנערס פון דיא ענגלישע אינזלען קומען פון אדום ארוים ? דער אמת איז אז עס איז קיין שום מעשה בעווייז ניט פארהאנדען וואס זאל חאטשע איין שטיקיל ראיה זיין צו דיא דאזיגע סברה וועגען רום . דיא רבנים האבען געפונען שרעקליכע רייד פון צארן קעגען אדום אין דיא נביאים , בפרט אין עובדיה און אין דעם קאפיטל ל״ד פון ישעיה , און זייא האבען געדאכט אז רום און דיא קריסטען האבען אזעלכע שטראף פערדינט מעהר וויא אימיץ אנדערשט , דארום האבען זייא יענע רייד מפורש געוועזען אויף דיא דאזיגע אויף וועלכע זייא האבען געהאט גרוס שנאה . אזו ווייט וויא געלטיגע מעשות קענען אונס פיהרען , אזו מוזען דיא וואס קומען ארוים פון אדום געזוכט ווערען צווישען דיא יודען מעהר וויא צווישען איין אנדער פאלק ; ווארין דאס לעצטע וואס מיר לייענען פון דיא אדומים איז , אז יוחנן הורקנוס האט זייא כובש געוועזען און זייא זענען בעקעהרט געווארען צו דיא יודישע אמונה דורך דיא שפיץ פון זיין שווערט (זעה יאסטס געשיכטע , כרך א׳ דף ע׳ און קנ״ג) . מילא דיא וואס זענען פון זייא ארוים געקומען זענען פון דעמאלט אן צווישען דיא יודען געבליבען , און אויסטערליש גענוג עטליכע פון זייא זאגען אפשר איצונד דיא דאזיגע קללות קעגען זיך זעלבער . אבער , עס מעג זיין וויא עס איז , דיא נבואות קעגען אדום גיין געוויס ניט אויף דיא קריסטליכע אמונה , וואס איז ניט געוועזען אדומים , נייערט גאנץ יודיש אין איהר אנפאנג . ישוע הנוצרי איז איין יוד געוועזען , און זיינע תלמידים און ערשטע תלמידים זענען געוועזען אוים פראווינץ פון יהודה אזו ווייט וויא מעגליך פון אדום . אפילו ווען דיא

רבנים מֶעכְטְין קֶענְין בְּיַווייזִין אַז רוֹם אִיז אדום , אַזוֹ וֶועט דָאס נָאךְ גָאר נִישְׁט צוּ טְהוּן הָאבִּין מִיט דִיא אַנְדִירִי פֶעלְקִיר וָואס קוֹמִין בשום אופן נִיט אַרוֹיס פוּן אדום , אוֹדִיר זֶענִין נִיט פֶערְבּוּנְדִין מִיט דִיא דָאזִיגִי שְׁטָאט אוֹדִיר אומה .

מִיר וִויסְסִין אוֹיךְ דִיא פִילִי נבואות קֵייגִין אדום , אָבִּיר אַזוֹ פִּיל אוּן הַארְט וִויא זֵייא זֶענִין , אַזוֹ זֶענִין זֵייא דָאךְ קֵיינִי פֶערְעֶנְטְפִירוּנְג נִיט פוּן דִיא דָאזִיגִי גִיבֶּעט , אפילו וֶוען דִיא רבנים וִויסְסִין וֶוער עֶס אִיז גִימֵיינְט . גָאט אִיז אַיין בַּארִמְהֶערְצִיגִיר גָאט אַזוֹ גוּט וִויא עֶר אִיז אַיין גִירֶעכְטִיר רִיכְטִיר , אוּן וֶוען עֶר זָאגְט אַרוֹיס רֵייד פוּן צָארְן , אַזוֹ קֶענִין מִיר זִיכִיר זַיין אַז עֶר טְהוּט אַלִים אִין וַואהְרְהַייט אוּן גִירֶעכְטִיגְקֵייט . אָבִּיר דָאס מַאכְט קֵיינִי אוֹיסְרֵייד נִיט פַאר מֶענְשִׁין וָואס נֶעמִין עֶס אוֹיף זִיךְ מִיט חוצפה אַרָאבּ צוּ רוּפִין דֶעם צָארְן פוּן גָאט דוּרְךְ גִיבֶּעט אוּן זִיךְ זֶעלְבִּיר פָאר צוּ שְׁטֶעלְלִין וִויא דִיא אוֹיס פִּיהְרִירְס פוּן זַיין צָארְן . אִין דֶעם וָוארְט פוּן גָאט שְׁטֵייט פִילִי רֵייד פוּן צָארְן קֵייגִין דִיא יוּדִין , אָבִּיר דָאס פֶערְעֶנְטְפֶערְט נִיט דִיא פֶעלְקִיר וָואס הָאבִּין זֵייא רדיפות אוּן צרות אָן גִיטָהאן . וָואס וָואלְטִין זִיךְ דִיא יוּדִין פוּן אוּנְס גִידַאכְט וֶוען מִיר וָואלְטִין גִיזַאמְמִילְט אַלִי דִיא שְׁרֶעקְלִיכִי פסוקים אִין דֶעם קפיטל כ"ו פוּן ויקרא אוּן אִין דֶעם קפיטל כ"ח פוּן דברים אוּן וָואלְטִין זֵייא צוּזַאמְמִין גִישְׁטֶעלְט אוּן דְרוֹיס גִימַאכְט אַיין גִיבֶּעט אַרָאבּ צוּ רוּפִין דֶעם צָארְן פוּן גָאט אוֹיף דֶעם פָאלְק פוּן יִשְׂרָאֵל ? וָואס וָואלְטִין זֵייא גִיזָאגְט וֶוען מִיר וָואלְטִין דָאס גִיהֵייסִין בֶּעטִין אִין דִיא עֶרִינְנֶערְטִיסְטִי טֶעג אוּן אִין דֶער צַייט פוּן אוּנְזֶערִי פַייאִיר טֶעג ? דָאךְ אִיז דָאס דָאזִיגִי וָואס דִיא רבנים הָאבִּין גִיטָהאן אוּן וָואס דִיא תורה שבעל פה הֵייסְט טְהוּן , אוּן דַארוּם זָאגִין מִיר אַז אַזֶעלְכִי לֶערְנוּנְג אִיז נִיט פוּן גָאט . אוּן מִיר זָאגִין דָאס , נִיט בְּלוֹס אִיבִּיר דֶעם וַוייל דֶער שֵׂכל פִיהְרְט צוּ דֶעם דָאזִיגִין גִידַאנְג , נַייאִירְט וַוייל אַזֶעלְכִי גִיבֶּעט זֶענִין פְּרָאסְטִי אַקֵייגִין דֶעם אוֹיסְדְרִיקְלִיכִין בְּיפֶעהל פוּן גָאט . וֶוען עֶר הָאט גִישִׁיקְט דִיא יוּדִין אִין גלות אַבַיין קֵיין בבל , אַזוֹ הָאט עֶר זֵייא נִיט גִיזָאגְט אַז זֵייא זָאלִין בֶּעטִין אַז „עֶר זָאל אוֹיס גִיסִין זַיין צָארְן אִיבִּיר יֶענִי שְׁטֶעט , אוּן נָאךְ וֵוינִיגִיר אַז עֶר זָאל „זֶעטִיגִין דִיא שְׁרַאלִין מִיט דֶעם בְּלוּט" פוּן אִיהְרִי אַיינְווָאוהְנִירְס . ארדבה , עֶר הָאט גִיזָאגְט ,

ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה והתפללו בעדה אל יהוה כי בשלומה יהיה לכם שלום :

און

„און פארשט נאך דעם פרידין פון דיא שטאט וואס איך האב אייך גילאזט דארט אהין גיפאנגין אוועק גיפיהרט ווערין , און בעטיט פאר איהריט וועגין צו יהוה ; וואריין אין איהרין פרידין וועט איהר פרידין האבין" (ירמיה כ"ט פסוק ז') . נון וויא פאסט דאס דאזיגי גיבאט מיט אובין גידאכטי גיבעט ? למשל אפילו ווען דיא רבנים וואלטין רעכט גיהאט , און אז אדום ביטייט רום וויא אזו קענין דיא יודין בעטין פאר איהר פרידין און צו גלייך אויך פאר איהרי צושטערונג ? יעני גיבעט פאסין גאר ניט גלייך צוזאממין מיט דעם דאזיגין גיבאט פון גאט , און דארום זענין זייא איין אנדירר ביוויז פון דעם טעות און אויך פון דיא פיינדשאפטליכי אום גידולדיגקייט פון דיא תורה שבעל פה . דאס איז עס וואס מיר האבין בפרט גיוואללט אויס ווייזין . מיר ווילין ניט איטליכים יוד אין לונדן פאר ווארפין דיא דאזיגי פיינדשאפטליכי אום גידולדיגקיט . פילי וויסין אפשר ניט אז מאן בעטיט אזעלכי תפלות אין דעם בית הכנסת ; פילי געבין ניט אכטונג און זעהין זייא ניט רעכט אדורך , און פילי אנדירי האלטין זייא פאר אום רעכט . אביר דיא וואס קענין זייא און האלטין זייא פאר אום רעכט , דיא זענין זיך זעלביר משונה סותר ווען זייא זאגין זייא מיט , אודיר ווען זייא בלייבין שטילי קייגין דיא דאזיגי שלעכטיגקייט . דער גייסט פון דיא דאזיגי גיבעט ווערט אזו דערהאלטין , און דיא פיינדשאפטליכי אום גידולדיגקייט ווערט איביר ענטפירט פון איין דור צום אנדירין . קינדיר גיין אין ביה"ג הכנסת אריין און הערין אז מאן בעטיט דיא דאזיגי תפלות ; זייא מיינין אז דאס מוז רעכט זיין , וויל עס איז דאס לשון פון גיבעט , פון גיבעט בפרהסיא , פון דיא גיבעט פון דעם פאלק ישראל . וואס פאר איין אנדירן גידראנג קענין זייא מאכין . אזו ציהין זייא אריין אין זיך דעם זעלביגין גייסט , און אזו ווערט דאס פאלק ישראל גיהאלטין אין קנעכטשאפט צו דיא פיינדשאפטליכי אום גידולדיגקייט פון פארביי גיגאנגיני דורות . אביר עטליכי וועלין זאגין מיר זענין מודה אז דיא דאזיגי גיבעט זענין אקייגין דיא כתבי הקודש . מילא גידענקט אז מיט דער דאזיגיר הודאה זענט איהר מודה אז דיא בתי כנסיות , יוא אז דאס גאנצי פאלק פון דיא יודין זענין אין טעות גיוועזין שון פילי הונדירט יאהר . און ווען דאס יודישי פאלק האט זיך בכלל טועה גיוועזין אין איין זאלכין פשוטין דאך זייר וויכטיגין עיקר פון אמונה וויא דיא וואהרהאפטיגי ליבשאפט איז , אזו איז עס זייר קרוב לאמת אז זייא

האבין

הָאבִּין זיךְ אויךְ טועה גיוועזין אין אַנְדירי עיקרים, בפרט אין אַזֶעלְכִי וָואס זֶענִין שְׁוֶוערִיר און וֶוייניגיר קְלָאר פַאר דֶעם מֶענְשְׁלִיכִין שכל. אָבִּיר איבּיר אַלִים, גִירֶעכְנְקְט אַז דֶער גַאנְצִיר דת פון דיא תורה שבעל פה, אין זַיינִי דינים און גִיבָּאט, הָאט אַייךְ גִילֶערְנְט צוּ פְלוּכִין אַייעֶרִי פַיינְד, אָבִּיר ישוע הנוצרי הָאט אוּנְס גִילֶערְנְט צוּ בֶּענְשִׁין. „איר הָאט גִיהֶערְט דָאס עֶס איז גִיזָאגְט, דוּא זָאלְסְט דַיין גִיזֶעלִין לִיבִּן און דַיין פַיינְד הַאסִין: אָבֶּר איך זָאג אַייךְ, לִיבְּט אַייעֶרִי פַיינְד, זֶעגְנִיט דיא וָואס פְלוּכִין אַייךְ, טוּט גוּט צוּ דיא וָואס הַאסִין אַייךְ, און בֶּעט פַאר דיא וָואס בֶּילֵיידִיגְן און יָאגִין אַייךְ" (מתיא ה' פסוק מ"ג ומ"ד). „זֶעגְנִיט דיא וָואס יָאגִין אַייךְ. זֶעגְנִיט, און פְלוּכְט נִיט" (רומיים י"ב פסוק י"ד). אָבִּיר מַאנְכִי יוּדִין מֶעכְטִין מֵיינִין אַז עֶס איז נִיט רֶעכְט דן צוּ זַיין דיא תורה שבעל פה וֶועגִין דָאס דָאזִיגִי אֵיינִי דַאבְנִין פון פסח. אַזֶעלְכִי מֶעכְטִין מִיר דֶערְמַאנִין אָן דיא ברכה וָואס הֵייסְט ברכת המינים אוֹדיר ברכת האפיקורסין, וָואס זֵייא זֶענִין מחויב צוּ זָאגִין

בכל תפלה שבכל יום

„אין אִיטְלִיכִים גִיבֶּעט, אִיטְלִיכִין טָאג" (הלכות תפלה פרק ב' ב').

ולמלשינים אל תהי תקוה וכל עושי רשעה כרגע יאבדו והזדים מהרה יכרתו ותכניעם במהרה בימינו ברוך אתה יי שובר אויבים ומכניע זדים:

„און צוּ דיא בֶּירֵיידִירְס לָאז קֵיין הָאפפְנוּנְג נִיט זַיין: און אַלִי וָואס טְהוּן בֵּייזִיגְקֵייט זָאלִין גִישְׁווינְד אוּם קוּמִין, און דיא מוּטְווִילִגִי זָאלִין בַּאלְד פֶערְשְׁנִיטִין וֶוערִין, און דֶערמוּטִיג דוּ זֵייא בַּאלְד אין אוּנְזֶערִי טֶעג. גִילוֹבְּט בִּיסְט דוּ יהוה וָואס דוּ צוּבְּרֶעכְסְט אוּנְזֶערִי פַיינְד" (טֶעגְלִיכִי גִיבֶּעט, דף ל"ו). דָא איז אויךְ גָאר קֵיינִי בַּארְמְהֶערְצִיגְקֵייט נִיט דָא, קֵיין פֶערְלַאנְגִין אַז זֵייא זָאלִין גִיבֶּעסְרְט וֶוערִין, קֵיין גִיבֶּעט אַז זֵייא זָאלִין בִּיקֶעהרְט וֶוערִין, נַייאִירְט אֵיינִי אַנְרוּפוּנְג פון פְלִיצְלִיכִין צָארְן און צוּשְׁטֶערוּנְג. און דיא הלכות פון דיא יוּדִין בִּיפֶעהלִין דָאס דָאזִיגִי נִיט בְּלוֹס אָן זֵייעֶרִי פַייאִיר טֶעג נַייאִירְט אִיטְלִיכִין טָאג: יוא, און אִיטְלִיכִי צֵייט פון גִיבֶּעט זָאל בִּיצֵייכִינְט וֶוערִין דוּרךְ דיא שְׁטִים פון פֶערְפְלוּכוּנְג. עֶס איז אויךְ אַיין אַנְדִירְס גִיבָּאט פַארְהַאנְדִין וֶועגִין דיא דָאזִיגִי טֶעגְלִיכִי פֶערְפְלוּכוּנְג, וָואס וַוייזְט נָאךְ וַוייטִיר אוּים דֶעם גַייסְט פון דיא תורה שבעל פה.

שליח ציבור שטעה ונבהל ולא ידע מהיכן יתחיל ושהה שעה יעמוד אחר תחתיו. ואם טעה בברכת האפיקורסין אין ממתינין לו אלא מיד יעמוד אחר תחתיו שמא אפיקורסות נזרקה בו:

„ווען דער שליח צבור האט זיך טועה געוועזין און איז דערשראָקין און ווייס ניט פון וואנין ער זאל אָנהובין און האט געוואָרט איינע שעה, אזו זאל זיך איין אנדירער שטעללין אויף זיין אורט. אָבּיר ווען ער האט זיך טועה געוועזין אין דער ברכה פון דיא אפיקורסים, אזו וואָרטיט מאן ניט אויף איהם, נייארט באלד זאל זיך איין אנדירער שטעללין אויף זיין אורט, וואָרין טאָמיר איז אפיקורסות אין איהם אריין" (דאָרט פרק יו"ד ג'). נאָך דעם דאזיגין דין נאָך, ווען דער שליח צבור איז זיך טועה אין איינע ברכה אודיר אין איינע תפלה פון רחמים, אזו מעג מאן דערבייא וואָרטין איינע גאנצע שעה. אָבּיר ווען דער טעות איז געשעהין אין דער דאזיגיר פערפלוכונג, אזו זאל קיין זומין און וואָרטין ניט זיין. ווען דער שליח צבור זאגט זיא ניט בייא צייטינס, אזו זאל זיך איין אנדירער באלד אנידיר שטעללין, און זאל שרייאין צום הימל ארויף אז עס זאל אראָב קומין איינע קללה.

Дозволено Цензурою. Варшава 27 Января (8 Февраля) 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נְתִיבוֹת עוֹלָם

עִמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז.

דיא אלטי שטעגין.

נומר י״ז

מִיר הָאבִּין עֶרְשְׁט בִּיטְרַאכְטִיט יֶענִים אויסְטִירְלִישִׁי גִיבָּאט פוּן דִיא תּוֹרה שבּעל פה וָואס זָאגְט, אַז וֶוען דֶער שליח צבּוּר אִין דֶעם בּית הכּנסת אִיז זִיךְ טועה אִין דִיא תּפלוֹת, אַזוֹ זָאל דָאס קהל אוֹיף אִיהם וַוארְטִין אֵיינִי שעה: חוּץ וֶוען דֶער טעות גִישֶׁעהט אִין דֶער קללה אוֹיף דִיא אפּיקוֹרסים, וָוארִין דָא "וַוארְטִיט מַאן נִיט אוֹיף אִיהם, נַייאִירְט בַּאלְד זָאל זִיךְ אֵיין אַנְדִירִיר אַנִידִירִיר שְׁטֶעלְלִין אוֹיף זַיין אוֹרְט, וָוארִין טָאמִיר אִיז אפּיקוֹרסוּת אִין אִיהם אַרַיין". דִיא בִּיזוּנְדִירִי ידיעה פוּן דֶעם דָאזִיגִין אוֹפָן אִיז אַזוֹ גוֹרם כּבוֹד צוּ דִיא יוּדִין וִויא זִיא אִיז גוֹרם אֵיין בֵּייזִין פּסק אִיבִּיר דִיא תּוֹרה שבּעל פה. עֶס ווִילל זִיךְ פוּן דַאנִין אוֹיס וַוייזִין אַז אַזֶעלְכִי טעוּת זֶענִין גִישֶׁעהִין. שליחי צבור אִין דִיא בּתּי כּנסיוֹת הָאבִּין זִיךְ טֵייל מָאל טועה גִיוֶועזִין אוּן גִישְׁטַאמִילְט וֶוען זֵייא זֶענִין גִיקוּמִין צוּ דִיא דָאזִיגִי שְׁרֶעקְלִיכִי פֶערְפְלוּכוּנְג. אוּן בּאמת מִיר פֶערְוואוּנְדִירִין אוּנְס גָאר נִיט, וֶוען אֵיין מַאן פוּן פְרוּמִיגְקֵייט, בִּיקָאנְט מִיט דֶעם וָוארְט פוּן גָאט, מֶעכְט פַאר שְׁרֶעק שְׁטֵיין בְּלַייבִּין וֶוען עֶר זָאל עֶפפִינְטְלִיךְ פֶערְפְלוּכִין זַיינִי מִיט מֶענְשִׁין, אוּן מֶעכְט נִיט קֶענִין דִיא קללה רֵייד אִיבִּיר זַיינִי לִיפּפִין אַרִיבִּיר בְּרֶענְגִין. דִיא פְלַייסִיגְקֵייט, מִיט וֶועלְכִי דִיא סוֹפרים הָאבִּין זִיךְ בִּימִיהט אֵיין דִין צוּ מַאכִין פַאר אַזוֹ אַיין אוֹפָן, הָאט אִין זִיךְ אַיין צֵייגִינִיש בּכבוֹד פַאר דִיא גוּטִי גִיפִיהל פוּן דֶעם פָאלְק, חָאטְשִׁי זִיא בִּיצֵייכִינְט שְׁטַארְק זֵייאֶרִי אֵייגִינִי פַיינְדְשַׁאפְטְלִיכִי אוּם גִידוּלְדִיגְקֵייט, אוּן אִיז אוֹיסְטִירְלִישׁ גָאר דֶער היפוּךְ פוּן דֶעם גַייסְט וָואס אִיז אַיינְגִישַׁארְפְט אִין דֶער לֶערְנוּנְג פוּן ישוע הנוצרי. וֶוען זַיינִי תּלמידים הָאבִּין אִיהם גִיבֶּעטִין אַז עֶר זָאל זֵייא לֶערְנִין בֶּעטִין, אַזוֹ הָאט

ער

ער זייא גילערנט איינע קורצע דוגמא; אבער אזו קורץ אויך וויא זיא איז געוועזן, אזו האט זיא אין זיך געהאט דאס גיבעט, „פאר גיב אונז אונזערע שולדן, אזו וויא מיר פאר געבען אונזערע שולדנער", און דער נאך האט ער גיגעבען דיא ווארינונג, „ווארין ווען איר וועט דיא לייט זייערע פעליר פאר געבען, אזו וועט אייך אייער הימלישער פאטער אויך פאר געבען: אבער ווען איר וועט דיא לייט נישט פאר געבען זייערע פעליר, אזו וועט אייער פאטער אייערע פעליר אויך נישט פאר געבען" (מתיא ו' פסוק י"ד וט"ו).

דיא פיינדשאפטליכע אום גידולדיגקייט וואס מיר האבען אנגיוויזן ביוועיזט גינוג אז דיא אמונה דעות פון דיא תורה שבעל פה זענען ניט ארוס גינומען גיווארין פון דיא רייד פון משה און דיא נביאים און דאס דאזיגע וועט זיך נאך ווייטער ארויס ווייזן אוים דיא נארישע דערציהלונגען וואס דיא גיבעט פון דיא בתי כנסיות גיין אויף זייא, גלייך ווען זייא וואלטען בעקאנטע וואהרהייטען גיוועזן. אין דעם יוצר פון שבועות גיפינען מיר מעהר וויא איינע זאלכע דרויף גייאינישע וואס מיר ווינשען זייער ערינצט אז איהר זאלט זייא גוט ביטראכטען. און צו ערשט פאר אלע, יענע גיבעט האלטען דיא דערציהלונג פון לויתן און בהמות פאר אמת. אין דעם יוצר פון דעם ערשטען טאג שבועות זאגען דיא יודען דיא דאזיגע ווערטער:

מנת דילן דמלקדמין פרש בארמותא: טלולה דלויתן ותור טור רמותא. וחד בחד כי סביך ועביד קרבותא: בקרנוהי מנגה ברבותא. יקרטע נון לקבלי בציצוי בגבורתא: מקרב ליה בריה בחרביה ורברבותא. ארסטון לצדיקי יתקן ושרותא: מסחרין עלי תבי דכדכוד וגומרתא. נגידין קמיהון אפרסמון נהרתא: מתפנקין ורוו בכסי רויתא. חכר מדת דמבראשית נטיר בי נעותא:

וואס דוד לעווי איבערזעטצט זייא אזו: — „ער וועט גיוויס געבען צו אונס דאס טהייל וואס ער האט אונס צו גיזאגט פאר אלטע צייטען. דאס זיך שפילען פון לויתן מיט דעם אוקס פון דיא הויכע בערג (*), ווען זייא וועלען צו איינאנדער גינעהנען און מלחמה האלטען. מיט זיין הארן שטוסט ער דיא שטארקסטע פיך, אבער דער לויתן וועט קייגען איהם שפרינגען מיט זיינע פלוס פעדירן און גרויסע שטארקהייט. זיין

(*) דאס דאזיגע גייט אויף בהמות. זעה איוב מ' ט"ו וכו', דוד לעווי.

זַיין בִּישֶׁעפֶּפִיר וֶועט זִיךְ דֶערנָצוּמָאל גִינֶעהנִין צוּ אִיהם מִיט זַיין שְׁוֶוערְט אוּן וֶועט אִיהם אָנְבִּירֵייטִין פַּאר אֵיין מָאלְצַייט (אוֹדִיר אֵיינִי סְעוּדָה) פַּאר דִיא גִירֶעכְטִי; וָואס זֵייא וֶועלִין זִיצִין בַּייא אֵיין טִישׁ גִימַאכְט פוּן יאספיז אוּן קַאר פוּנְקִיל, מִיט אֵיין טַייךְ פוּן באלזאם פְּלִיסִינְדִיג פַּאר זֵייא. וֶוען זֵייא וֶועלִין זִיךְ מפנק זַיין אוּן גִיזֶעטִיגְט וֶוערִין מִיט דִיא בֶּעכִירְס פוּן וַויין אָנְבִּירֵייטִיט בַּייא דִיא בִּישַׁאפפוּנְג, אוּן בִּיהַאלְטִין אִין דֶעם קֶעלְטִיר״. אִין דֶעם דָאזִיגִין שְׁטִיק יוצר פוּן דִיא יוּדִישִׁי גִיבֶּעט אִיז אֵיינִי גַאנְץ פְּרָאסְטִי בִּיצִיהִינִישׁ אוֹיף דִיא מלחמה צְווִישִׁין בהמות אוּן לויתן. דִיא גְלִיקְלִיכְקֵייט פוּן דִיא גִירֶעכְטִי אִין עוֹלם הבא אִיז אוֹיךְ אַרוֹיס גִישְׁרִיבִּין, אוּן עֶס אִיז גִיזָאגְט אַז אֵיין חלק דֶער פוּן וֶועט זַיין דִיא סעוּדה וָואס גָאט וֶועט פַאר זֵייא אָנְבִּירֵייטִין פוּן דֶעם פְלֵייש פוּן לויתן וֶוען עֶר וֶועט אִיהם הָאבִּין גִיטֵייט. עֶס אִיז אמת אַז דוד לעווי זָאגְט וֶועגִין דִיא דָאזִיגִי סעוּדה דִיא דָאזִיגִי רֵייד: „דָאס אַלִים מוּז פֶערְשְׁטַאנִין וֶוערִין אִין דרש לשוֹן אוּן בּשוּם אוֹפן נִיט פּשוּט, וִויא פֶערְשִׁידִינִי קְרִיסְטְלִיכִי מפרשים הָאבִּין גִיטָהאן אוּן הָאבִּין אַזוֹ אַיין נִיט פֶערְדִינְטִין פָארְוָוארְף גִימַאכְט צוּ דִיא רבנישי מחברי ספרים״. אָבִּיר עֶר הָאט אוּנְס נִיט אָנְגִיוִויזִין זַיינִי גִילְטִיגְקֵייט אוּן אוֹיךְ נִיט זַיינִי טעמים פוּן דִיא דָאזִיגִי סברה אוֹיךְ הָאט עֶר נִיט דֶערְקְלֶערְט דִיא בִּיטַייטוּנְג פוּן דֶעם דרש. מִיר מֶעגְטִין זִיךְ פְרֵייאִין צוּ וִויסִין וָואס נַיין אוּן נַיינְצִיג פוּן אִיטְלִיכִי הוּנְדִירְט יוּדִין פֶערְשְׁטֵיין וֶוען זֵייא הֶערִין דָאס דָאזִיגִי לֵיינִין אִין דֶעם בית הכנסת. וָואס פֶערְשְׁטֵיין זֵייא מִיט דֶעם נָאמִין בהמוֹת? אוּן וָואס מִיט דֶעם נָאמִין לויתן? אוּן וָואס מִיט דִיא רֵייד אַז גָאט וֶועט אִיהם טֵייטִין, אוּן וָואס דֶערְמִיט אַז עֶר וֶועט אִיהם אָנְבִּירֵייטִין וִויא אֵיינִי סעוּדה פַאר דִיא גֶערֶעכְטִי? אָבִּיר הָאטְשִׁי יוּדִין אִין דֶער אִיצוּנְדִיגִיר צַייט מֶעגְטִין עֶס אַוֶועק מפורש זַיין, אַזוֹ קָאן דָאךְ וֵוייניג ספק זַיין וִויא דִיא מחברים פוּן דֶעם דָאזִיגִין שיר אוּן דִיא יוּדִין פַאר צַייטִין הָאבִּין עֶס פֶערְשְׁטַאנִין. אִין דֶעם תלמוּד הָאבִּין מִיר פוּן דִיא דָאזִיגִי צְווֵייא חיות דִיא דָאזִיגִי דֶערְצֵייהלוּנְג:

אמר רב יהודה אמר רב כל שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו זכר ונקבה בראם אף לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון זכר ונקבה בראם ואלמלא נזקקין זה לזה מחריבין כל העולם כולו מה עשה הקב״ה

הקב"ה סירס את הזכר והרג הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא שנאמר והרג את התנין אשר בים ואף בהמות בהררי אלף זכר ונקבה בראם ואלמלא נזקקין זה לזה מחריבין כל העולם כולו מה עשה הקב"ה סירס הזכר וצינן הנקבה ושמרה לצדיקים לעתיד לבוא.

„רב יהודה הָאט גֶיזָאגְט, רב הָאט גֶיזָאגְט, אִיטְלִיכֵי זַאךְ וָואס הקדוש ב"ה הָאט בֶּישַׁאפְפְן אִין דֶער דָאזִיגֶער וֶועלְט הָאט עֶר זכר און נקבה בֶּישַׁאפְפְן. אוֹיךְ אַזוֹ דֶעם לויתן דִיא רִיגְלְדִיגֵי שְׁלַאנְג און דֶעם לויתן דִיא קְרוּמֵי שְׁלַאנְג, זכר און נקבה הָאט עֶר זֵייא בֶּישַׁאפְפְן. אָבֶּיר וֶוען זֵייא וָואלְטִין פֶערְאֵיינִיגְט גֶיוָוארִין, אַזוֹ וָואלְטִין זֵייא דִיא גַאנְצֵי וֶועלְט פֶערְווִיסְט. וָואס הָאט דֶען הקדוש ב"ה גִיטָהאן. עֶר הָאט אַוֶועק גִינוּמִין דִיא קְרַאפְט פוּן דֶעם זכר, און הָאט דֶערְשְׁלָאגִין דִיא נקבה און הָאט זִיא אַיינְגֶיזַאלְצִין פַאר דִיא גִירֶעכְטֵי אוֹיף דִיא צַייט לעתיד, וָוארִין עֶס אִיז גֶיזָאגְט, „און עֶר וֶועט דֶער שְׁלָאגִין דֶעם תנין וָואס אִיז אִין דֶעם ים" (ישעיה כ"ז א'). און אַזוֹ אוֹיךְ וֶועגִין בהמות אוֹיף טויזִינְד בֶּערְג, עֶר הָאט זֵייא בֶּישַׁאפְפִין זכר און נקבה, אָבִּיר וֶוען זֵייא וָואלְטִין פֶערְאֵיינִיגְט גֶיוָוארִין אַזוֹ וָואלְטִין זֵייא דִיא גַאנְצֵי וֶועלְט פֶערְווִיסְט. וָואס הָאט דֶען הקדוש ב"ה גִיטָהאן. עֶר הָאט אַוֶועק גִינוּמִין דִיא קְרַאפְט פוּן דֶעם זכר און הָאט גִימַאכְט דִיא נקבה אוּם טְרַאכְטִירִיג, און הָאט זִיא בֶּיהַאלְטִין פַאר דִיא גִירֶעכְטֵי אוֹיף דִיא צַייט לעתיד" (בבא בתרא דף ע"ד עמוד ב'). אִין דִיא דָאזִיגֵי דֶערְצֵייהלוּנְג זֶענִין קֵיינֵי צֵייכִין נִיט דָא פוּן דרש. דִיא בֶּישַׁאפְפוּנְג פוּן דִיא וֶועלְט אִיז נִיט אֵיין דרש, נַייאֶרְט אֵיינֵי גִישֶׁעהִינֵי מעשה. דִיא בֶּישַׁאפְפוּנְג פוּן לֶעבִּינְדִיגֵי בֶּישֶׁעפִינִיש זכר און נקבה אִיז אוֹיךְ אֵיינֵי גִישֶׁעהִינֵי זַאךְ. דִיא קְרַאפְט אַוֶועקְגֶענוּמוּנְג פוּן דֶעם זכר און דִיא אַיינְזַאלְצוּנְג פוּן דִיא נקבה אַז דִיא וֶועלְט זָאל נִיט פֶערְווִיסְט וֶוערִין זֶעהט נִיט אוֹיס ווִיא אֵיין דרש. דִיא יוּדִישֵׁי מפרשים נֶעמִין דִיא זַאךְ גִיווִיס גַאנְץ עֶרִינְצְט און שְׁמוּסִין פוּן דִיא בֶּישַׁאפְפוּנְג פוּן דֶעם לויתן, נִיט ווִיא פוּן אֵיין דרש, נַייאֶרְט ווִיא פוּן אֵיינֵי מעשה באמת. אַזוֹ דֶער רמב"ן (ר' משה בן נחמן) אִין זַיין פירוש אוֹיף דִיא וֶוערְטִיר, „און אלהים הָאט בֶּישַׁאפְפִין דִיא גְרוֹסֵי תנינים", נָאךְ דִיא בֶּישְׁרַייבוּנְג פוּן דִיא גְרוֹסִיגְקֵייט זָאגְט עֶר,

ורבותינו אמרו כי התנינים הגדולים הוא לויתן ובת זוגו שבראם זכר ונקבה

ונקבה והרג הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא אפשר כי מפני זה לא היה ראוי שיאמר בהם ויהי כן כי לא עמדו עוד:

„און אונזערי רבנים האבין גיזאגט אז "דיא גרוסי תנינים" ביטייטין דעם לויתן און זיין זוג, ווארין גאט האט זייא בישאפפין זכר און נקבה, אביר ער האט דערשלאגין דיא נקבה, און האט זיא איינגיזאלצין פאר דיא גירעכטי אויף דיא צייט לעתיד: און אפשר איז דאס דער טעם פאר וואס עס זענין ביי זייא ניט גיזאגט גיווארין דיא ווערטיר, „און עס איז אזו גיוועזין", ווארין זייא (דאס גישלעכט פון לויתן) זענין ניט בישטיין גיבליבין" (פירוש אויף בראשית א' כ"א).

פון דאנין איז עס קלאר אז דער בירוהמטיר רמב"ן האט נישט גיוואוסט פון איין דרש, ווארין ער מאכט דיא דאזיגי דערציילונג פון לויתן פאר איין טעם פאר וואס גיוויססי ווערטיר וואס שטיין נאך דיא אנדירי ווערק פון דיא בישאפפונג שטיין דא ניט. דעסגלייכין שמועסט אויך דער אברבנאל פון דעם דאזיגין זעלביגין פאאר לעבינדיגי בישעפיניש וויא פון בישעפיניש טאקיש באמת און מיינט אז זייא גיהערין אפשר צו דיא גרוסי תנינים.

ואם כלל הכתוב השרץ והדגה כאחד יאמר הכתוב שברא השם בהם מינים מתחלפים כי יש מהם תנינים גדולים וכמו שאמרו בפ' הספינה אמר רבה בר בר חנא זמנא חדא הוה קא אזילנא בספינתא וחזינא להההוא כוורא דיתבא ליה חלתא על גביה וקדה אגמא עלויה סבריני די יבשתא היא וסלקינן ויתבינן ובשלינ' חם גביה דכוורא ואיתהפיך ואי לא דהוה ספינתא מקרבא לן הוה מטבע לן. וכיוצא בזה יספרו גם היום יורדי הים באניות ואולי שלויתן ובת זוגו שזכרו רבותינו מאלה היו עם היות שהפלוסופים מבני עמנו ייחסו לאותה הגדה ענינים עמוקים מהחכמה ואין צורך להם במקום הזה.

„אביר ווען דיא שריפט איז כולל ווידמינונג און פיש צוזאממין. אזו זאגט אונס דער דאזיגיר פסוק אז גאט האט בישאפפין פערשידיני מינים, ווארין עטליכי פון זייא זענין גרוסי תנינים, אזו וויא עס איז גיזאגט אין דעם פינפטין פרק פון בבא בתרא (דף ע"ג עמוד ב'). „רבה בר בר חנא זאגט, אמאל זענין מיר גירייזט אין איין שיף, און מיר האבין גיזעהין דעם פיש וואס אויף זיין

ריקין

רִיקִין בְּלַייבְּט דָאס זַאנְד אוּן גִירֶערִיכְטְס וַואקְסְט דְרוֹיף: מִיר הָאבְּין גִימֵיינְט אַז עֶס אִיז גִיוֶועזִין טְרוּקִינִיש, אוּן מִיר זֶענִין אַרוֹיס גִיגַאנְגִין אוּן זֶענִין דָארְט גִיבְּלִיבִּין אוּן הָאבִּין גִיקָאכְט. אָבִּיר וֶוען דֶער רִיקִין פוּן דֶעם פִּישׁ אִיז וַוארִם גִיוָוארִין, אַזוֹ הָאט עֶר זִיךְ אוּם גִיקֶעהרְט, אוּן וֶוען דִיא שִׁיף וָואלְט אוּנְס נִיט נָאהנְט גִיוֶועזִין אַזוֹ וָואלְטִין מִיר פֶערְזוּנְקִין גִיוָוארִין״. דֶערְגְלַייכִין מַעֲשׂוֹת דֶערְצֵיילִין אוֹיךְ דִיא וָואס פָּאהרִין אוֹיף דֶעם יַם אִין שִׁיפִין אִין דֶער אִיצוּנְדִיגִיר צֵייט; אוּן אפשר הָאבִּין צוּ דִיא דָאזִיגֵי גִיהֶערְט דֶער לויתן אוּן זַיין זוג וָואס אוּנְזֶערֵי רבנים הָאבִּין מַזְכִּיר גִיוֶועזִין. דָאךְ דִיא פילוסופים פוּן אוּנְזֶער פָּארְק הָאבִּין צוּ דִיא דָאזִיגֵי אגדתא מייחס: גִיוֶועזִין זַאכִין וָואס זֶענִין טִיפִיר פוּן פילוסופיא, אָבִּיר וָואס מִיר הָאבִּין זֵייא נִיט נֵייטִיג אוֹיף דֶעם דָאזִיגִין אוֹרְט״ (פירוש אוֹיף בראשית א׳ כ״א). עֶס אִיז אמת אַז דֶער אברבנאל אִיז דָא בפירוש מודה דָאס פַארְהַאנְדִין זַיין פוּן סודות אִין דֶער דָאזִיגִיר אגדתא פוּן דֶעם תלמוד. אָבִּיר עֶס אִיז אוֹיךְ אַזוֹ קְלָאר, אַז עֶר הָאט גִיהַאלְטִין דֶעם לויתן, וָואס דִיא רבנים הָאבִּין מזכיר גִיוֶועזִין, נִיט פַאר אֵיין דרש נֵייאִירְט פַאר אֵיין בִּישֶׁעפֶּענִישׁ באמת; אוּן דַארוּם הָאט עֶר אִיהם בִּישְׁטִימְט צוּ דֶעם זֶעלְבִּיגִין מִין וִויא דֶעם וואוּנְדִירְלִיכִין פִּישׁ וָואס אִיז גִיזֶעהִין גִיוָוארִין פוּן רבה בר בר חנא, חוּץ וֶוען מִיר זָאלִין הַאלְטִין זַיינֵי וֶוערְטִיר פַאר אֵיין שַׁאלְקְהַאפְטִיגִין וִוינְק, אַז דִיא מעשה פוּן לויתן אִיז אוּם גִיפֶעהר אַזוֹ אמת וִויא דִיא וָואס דֶער וַואהְרְהַאפְטִיגִיר רבי הָאט דֶערְצֵייהְלְט.

דִיא דָאזִיגֵי צְוַוייא גְרוֹסִי רבנים הָאבִּין אַזוֹ דִיא דֶערְצֵייהלוּנְג פוּן לויתן נִיט גִיהַאלְטִין פַאר אֵיין דרש, אוּן מִיר וָואלְטִין נָאךְ גִיקָאנְט עֶטְלִיכִי אַנְדִירִי דֶערְגְלַייכִין עדות דֶערְצוּ בְּרֶענְגִין, אָבִּיר מִיר מוּזִין אוֹיךְ דָאס וָוארְט בהמות בִּיטְרַאכְטִין אוּן אֵיינִי נָאךְ פָארְשׁוּנְג אִין זַיין מהות וֶועט פֶערְגְרֶעסִירְן דִיא ראיה מִיט דִיא זֶעלְבִּיגֵי פעולה, אַז דִיא דָאזִיגֵי דֶערְצֵייהלוּנְג אִיז נִיט גִיהַאלְטִין גִיוָוארִין פַאר אֵיין דרש, נֵייאִירְט נָאךְ דֶעם פשוט פשט נָאךְ. אִין דֶעם עֶרְשְׁטִין שְׁטִיק וַוייזְט אוּנְס דוד לעווי זֶעלְבִּיר אוֹיף איוב מ׳ ט״ו, אוּן דָארְט לֵיינִין מִיר,

הנה נא בהמות אשר עשיתי עמך חציר כבקר יאכל:

„נוּן אִיצוּנְד בהמות וָואס אִיךְ הָאבּ גִימַאכְט מִיט דִיר, עֶר עֶסְט גְרָאז וִויא אֵיין אוֹקְס״. דָא אִיז גִיוִויס קֵיין דרש נִיט דָא. דִיא

וֶוערטִיר

װערטיר רײדין פון אײן לעבּינדיג בּישעפּניש, און אַזוֹ װערין זײא דערקלערט פון אַלי יודישי מפרשים װאָס מיר קענין אין זײארי ספרים נאָך זעהין. דער רלב״ג זאָגט,

בהמות הוא בעל חיים שמו כן

„בהמות איז אײן לעבּינדיג בּישעפּניש, און דאָס איז זײן נאָמין״ (פירוש אויף יענים פסוק). אויף דיא װערטיר „נון איצונד בהמות װאָס איך האָב גימאַכט מיט דיר״ זאָגט דער אבן עזרא,

בהמות שם בהמה גדולה אין ביישוב גדולה ממנה וטעם עמך לפי שהיתה ביבשה כי באחרית יזכור הלויתן שהוא בים ויש אומרי׳ כי טעם עמך שהבהמות נולדו ביום אחד עם אדם הראשון וזה דרך דרש

„בהמות איז דער נאָמין פון אײני גרוסי בהמה. אין דער בּיװאוהנטיר װעלט איז קײני גרעסירי פון איהר ניט פאַרהאַנדין. און דער טעם פאַר װאָס דיא װערטיר „מיט דיר״ שטײן דער בּײא איז, װײל זיא איז אײני יבשה חיה, און צום סוף איז ער מזכיר דעם לויתן װאָס איז אײני חיה פון דעם ים. אָבּיר עטליכי זאָגין דעם טעם פון „מיט דיר״ איז אַז דיא בהמות זענין בּישאַפּפין גיװאָרן אין דעם זעלבּיגין טאָג מיט אדם הראשון, אָבּיר דאָס איז נאָך דעם שטײגיר נאָך פון אײן דרש״ (אבן עזרא אויף יענים פסוק). דאָס דאָזיגי שטיק װײזט ניט בּלוס דיא מײנונג פון דעם אבן עזרא װעגין דעם אמת פאַרהאַנדין זײן פון בהמות, נײארט עס װײזט אַז דאָס זעלבּיגי איז אויך גיװעזין דיא דעה פון אַנדירי מפרשים װאָס ער מײנט זײא דאָ. רש״י בּישטעטיגט ניט בּלוס דאָס פאַרהאַנדין זײן נײארט ער זאָגט קלאָר אַרויס, בהמות מוכן לעתיד, „בהמות איז אָנגבּירײט אויף דיא צײט לעתיד״. און װידיר, אין זײן פירוש אויף תהלים נ׳ יו״ד נעמט ער דיא װערטיר בהמות בהררי אלף, װאָס מיר איבּיר זעצין זײא, „דיא בהמות אויף טויזינד בּערג״, און זאָגט,

הוא המתוקן לסעודת העתיד שהוא רועה אלף הרים ליום וכל יום ויום צומחים:

„דאָס איז ער װאָס איז אָנגבּירײט צו דיא סעודה פון דיא צײט לעתיד, װאָרין ער װײדיט אַב טויזינד בּערג אין אײן טאָג, און איטליכין טאָג

שפראצין

שְׁפְּרָאצִין זֵייא ווידיר״ . דֶער המשך פון דיא דָאזיגי וֶוערְטִיר ווייזֶין קְלָאר אַז רש״י , דֶער בִּילִיבְּטִיסְטְיר און צוּם מֵייסְטִין גִילֵיינְטִיר פון אַלִי יוּדִישִׁי מפרשים , הָאט גִיהָאפְּפְט אוֹיף אֵיינִי סעודה פון דֶעם פְלֵייש פון דֶעם לויתן און בהמות נָאך דֶעם פשוט פשט נָאך און נִיט על פי דרש . דִיא וֶוערְטִיר וָואס שְׁטֵיין צוּ פְרִיר און דִיא וָואס שְׁטֵיין דֶערְנָאך שְׁמוּסִין נִיט נָאך דֶעם שְׁטֵייגִיר נָאך פון אַיין דרש , נַייאֶירְט פון פִיך און פֵייגִיל גַאנְץ פשוט . נָאך רש״י נָאך זָאל דָאס גַאנְצִי שְׁטִיק אִין תהלים נ׳ אַזוֹ פֶערְשְׁטַאנִין וֶוערִין : „אִיך וִויל נִיט נֶעמִין קֵיין שְׁטִיר פון דַיין הויז אַרוֹיס , קֵיינִי בֶּעק פון דַיינִי שָׁאף שְׁטַאלְלִין אַרוֹיס : וָוארִין צוּ מִיר גִיהֶערִין אַלִי חיות פון דֶעם וַואלְד , בהמות אוֹיף טוֹיזִינְד בֶּערְג : אִיך קֶען אַלִי פֵייגִיל פון דִיא בֶּערְג וכו׳ . מֵילָא דָא וֶוערְט נוּן בהמות גִידַאכְט צְווִישִׁין באמת גִישַׁאפְּפִינִי חיות און עופות וָואס זֵייא אַלִי קֶענִין גִיגֶעסִין וֶוערִין , אַזוֹ אַז עֶס אִיז אוּם מִיגְלִיך עֶס על פי דרש מפורש צוּ זַיין . דִיא דָאזִיגִי חיה פַּאסְט אוֹיך אִין אִיהְרִי גְרוֹסִיגְקַייט פַאר אַזוֹ אֵיינִי סעודה, עֶר וֵוייִדיט אָב טוֹיזִינְד בֶּערְג אִיטְלִיכִין טָאג . דָאס אִיז אוֹיך גִיוֶועזִין דִיא מֵיינוּנְג פון יונתן , וָוארִין אִין זַיין תרגום אוֹיף דֶעם פִינְפְצִיגְסְטִין קפיטל תהלים הָאט עֶר דֶעם צֶעהְנְטִין פסוק אַזוֹ מתרגם גִיוֶועזִין :

ארום דילי כל חיות חורשא ועתדת לצדיקיא בגן עדן בעיריא דכין ותור בר דרעי בבל יומא בטורין אלפא :

„וָוארִין צוּ מִיר גִיהֶערִין אַלִי חיות פון דֶעם וַואלְד , און אִיך הָאב אָנְגִבְּרֵייט פַאר דִיא גִירֶעכְטִי אִין גן עדן רֵיינִי פִיך , און דֶעם ווילְדִין אוֹקְס , וָואס וֵוייִדיט זִיך אִיטְלִיכִין טָאג אוֹיף טוֹיזִינְד בֶּערְג״ . אַלִי דִיא דָאזִיגִי בִּיצֵייגְנִיש (און עֶס מֶעבְטִין נָאך פִילִי מֶעהר קֶענִין צוּ גִיגֶעבִּין וֶוערִין) בִּיוַוייזִין קְלָאר אַז דִיא יוּדִין פַאר צַייטִין הָאבִּין גִיהָאפְּפְט טַאקִיש גַאנְץ פשוט אוֹיף אַיינִי סעודה צוּ עֶסִין פון לויתן און בהמות ; און וֶוען מִיר דֶערְמַאנִין דְרָאן אַז דֶער פירוש פון רש״י אִיז דֶער עֶרְשְׁטִיר וָואס וֶוערְט גִיגֶעבִּין אִין דִיא הַאנְד אַבַּיין פון דִיא יוּדִישִׁי יוּנְגְלִיך אִין דֶער גַאנְצִיר וֶועלְט , און אַז עֶר וֶוערְט בכלל גִיהַאלְטִין שִׁיר , וֶוען נִיט גָאר אִין גַאנְצִין , פַאר אַיין פירוש וָואס אִיז ברוח הקודש גִימַאכְט גִיוָוארִין , אַזוֹ אִיז עֶס גְרִינְג זִיך צוּ דְרִינְגִין וָואס דִיא מֵיינוּנְג אִיז פון דִיא מֵייסְטִי יוּדִין אִין דֶער אִיצוּנְדִיגִיר צַייט , מכח דִיא דָאזִיגִי סעודה . עֶס אִיז אמת דֶער רמב״ם זָאגְט אַז עֶס וֶועט נִיט זַיין קֵיין עֶסִין און טְרִינְקִין אִין עולם הבא . עֶר זָאגְט ,

העולם הבא אין בו גוף וגויה אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת הואיל ואין בו גויות אין בו לא אכילה ולא שתיה וגו׳ :

„אין עולם הבא איז ניט קיין גוף און קיין גויה, נייאירט נור דיא זיילין פון דיא גירעכטי אָן איין גוף, וויא דיא מלאכים וואס טהון בידינין. וייל עס זענין דארט קייני גויות ניט, אזו איז אויך דארט ניט קיין עסין און קיין טרינקין״ (הלכות תשובה פרק ח׳ ב׳). אבער דיא דאזיגי דעה איז גאר אליין, אזו וויא מאן קאן זעהין אויס השגת הראב״ד צו דעם זעלביגין שטיק, דער ראב״ד זאגט,

דברי האיש הזה בעיני קרובים למי שאומר אין תחיית המתים לגופות אלא נשמות בלבד והיי ראשי לא היה דעת חז״ל על זה

„דיא ווערטיר פון דעם דאזיגין מאן זענין אין מייני אויגין זייר נאהנט צו יעני פון דעם וואס זאגט אז צו דעם גוף איז קיין תחיית המתים ניט דא, נייאירט צו דיא נשמה; און איך שווער בייא מיין לעבין אז דאס איז ניט גיוועזין דיא דעה פון אונזרי חכמים זכרונם לברכה״. עס איז אמת, דער רמב״ם זעלביר איז מודה אין זיין פירוש אויף משניות אז דיא מייסטי יודין האבין פערשידיני דעות גיהאט פון עולם הבא. ער רעכינט אויס דער נאך פינפערלייא דעות, און אייני פון זייא איז, אז דענצומאל וועלין פון דיא ערד ארויס וואקסין פארטיג גימאכטי קליידיר און פארטיג גיבאקין ברוט; אביר אין איטליכי פון די פינף איז גוט עסין און טרינקין איין הויפט פונקט. פון דיא פינפטי כתה זאגט ער,

וכת החמישית והם הרבה מחברים הענינים האלה כולם ואומרים כי התוחלת הוא שיבא המשיח ויחיה המתים ויכנסו לגן עדן ויאכלו שם וישתו ויהיו בריאים כל ימות עולם :

„און דיא פינפטי כתה (און זייא זענין פיל) ביהעפטין אלי דיא דאזיגי זאכין, און זאגין אז דיא האפפנונג איז, אז משיח וועט קומין און וועט לעבינדיג מאכין דיא טוטי און זייא וועלין איינגיזאממילט ווערין אין גן עדן אריין, און דארט וועלין זייא עסין און טרינקין און גיזונד זיין דיא גאנצי אייביגקייט״ (סנהדרין דף קי״ט עמוד א׳). דאס זאגט נון דער רמב״ם איז דיא כלל האפפנונג גיוועזין פון דעם רוב, און דיא דאזיגי האפפנונג פאסט גינויא מיט דיא אובין גידאכטי דערציילונג פון דיא סעודה וואס זאל אנביריייט ווערין פון לויתן און בהמות.

אזו האבין מיר נון ניט בלוס דאס עדות פון דיא בירוהמטיסטי רבנים צו ביווייזין אזו דיא דאזיגי סעודה איז ניט איין דרש נייארט נאך דעם פשוט פשט נאך, נייארט מיר האבין נאך שטארקירין ביווייז דורך דיא כלל האפפנונגין פון דעם פאלק וויא דער רמב"ם האט זייא אויס גירעכינט. דארום האט דוד לעווי גיזאלט זאגין אז ער האט זיא פערשטאנין על פי דרש, אביר מיר האבין גיזעהין אז דאס איז ניט דיא דעה פון דעם פאלק אויך ניט פון דיא בירוהמטיסטי רבנים. דארום האבין מיר נון רעכט צו זאגין אז דיא תפלות פון בית הכנסת האלטין ניט בלוס דיא פיינדשאפטליכי אום גידולדיגקייט פון דעם תלמוד פאר הייליג, נייארט זייא האלטין אויך זייני נארישי דערצייהלונגין פאר אמת. דיא מעשה פון דעם שטרייט צווישין דעם לויתן און בהמות, און פון דיא סעודה וואס זאל אנבירייט ווערין פון זייאר פלייש און פון דעם איינגיזאלצינין פלייש פון דיא זיא פון לויתן, דיא דאזיגי מעשה פאר אייני נארישי דערצייהלונג צו האלטין איז זיכירליך ניט אקייגין גירעכטיגקייט און עהרליכקייט. דוד לעווי האט זיא קלאר פאר אזו אייני גיהאלטין, און דארום האט ער זיך גיפרייט דיא אויס רייד צו זאגין אז זיא איז איין דרש. אין דיא כתבי הקודש איז קיין איינציג ווארט ניט פארהאנדין פון טייטין אודיר איינזאלצין דיא זיא פון לויתן, אויך ניט פון דעם גרוסין מאגין פון בהמות וואס ברויכט טעגליך טויזענד בערג זיך צו זעטיגין. דאס אלים איז דיא בלוסי אויסטראכטונג פון דיא רבנים. און מיר פרעגין דיא יודין אוב אזעלכי דערצייהלונגין פאססין זיך צו זיין דיא ענינים פון דיא גיבעט אודיר לוב גיזענג פון דעם בית הכנסת, אודיר אוב זייא קענין אנגינעהם זיין אין דיא אויגין פון דעם גאט פון ישראל. דיא יודישי גיבעט ביכיר בלייבין נאך אום פערענדירט, און ווען דיא יודין וועלין ניט עפים שטארק דערקייגין טהון, אזו וועט דיא דערצייהלונג פון דעם לויתן און בהמות גאנץ ערינצט נאך גילייגט ווערין אין דעם פייאיר טאג פון שבועות. עס איז וויא צו דענקין אז דאס דאזיגי פאלק, וואס האט אמאל דערהאלטין דאס ליכט פון געטליכי וואהרהייט צו דער לייכטין דיא וועלט, זאל נאך בלייבין אין דער פינסטירניש און נארישקייטין פון דעם תלמוד. און דאך איז דאס גאר אן שום ספק דער מעמד פון ישראל, אזו לאנג וויא דער תלמוד ווערט אין זייארי עפפינטליכי גיבעט פאר

געטליך

גֶעטְלִיךְ אמת גִיהַאלְטִין . עֶטְלִיכִי מֶעגִין זָאגִין , אַז זֵייא גְלוֹיבִּין נִיט אָן זַיינִי נַארִישְׁקַייטִין אוּן לִיבִּין נִיט זַיינִי פַיינְדְשַׁאפְטְלִיכִי אוּם גִידוּלְדִיגְקַייט , אָבִּיר דָאס קָאן נִיט גִיזָאגְט וֶוערִין פוּן דֶעם רוב . בַּייא זֵייאֶרִי עבודת אלהים בפרהסיא אִין דֶעם בית הכנסת זָאגִין זֵייא נָאךְ אַרוֹיס דִיא קללות אוּן לֵיינִין דִיא דֶערְצֵייהלוּנְגִין פוּן דִיא תורה שבעל פה , אוּן אַזוֹ זֶענִין זֵייא מודיע אִין דֶעם עֶרִינְנְצִטִיסְטִין שְׁטֵייגִיר וָואס קָאן נוּר זַיין , אַז דִיא אמונה פוּן דֶעם תלמוד אִיז דִיא אמונה פוּן דִיא קהילה . אַיין בְּלוֹסִים גְלוֹיבִּינִס בִּיקֶענְטְנִיש (הוראת אמונה) אִיז אַיין נִישְׁט אִין פֶערְגְלַייכוּנְג מִיט אֵיינִי זָאלְכִי בִּיקַאנְטְמַאכוּנְג וִויא דָאס אִיז . אַיין מֶענְשׁ קָאן קְטָאוִוים טְרַייבִּין מִיט מֶענְשִׁין , אָבִּיר אַרוֹיס גִיזָאגְטִי גִיפִיהל צוּ גָאט אִין גִיבֶּעט אוֹדִיר לוֹב מוּזִין מִיט רֶעכְט גִיהַאלְטִין וֶוערִין פַאר דֶעם לשון פוּן דֶעם הַארֶץ .

וִויא פֶערְשִׁידִין אִיז דִיא לֶערְנוּנְג פוּן דֶעם ברית חדשה . אִין אִיהם זֶענִין אַלִי דִיא דָאזִיגִי אוּמְגִיהֵייאִירִי אוֹיס גִיטְרַאכְטִי דֶערְצֵייהלוּנְגִין אִין גַאנְצִין פֶערְשְׁמֶעהִיט ; אִין אִיהם אִיז אפילו קֵיין וִוינְק אוֹיף זֵייא נִיט דָא . מחמד , וָואס הָאט בִּיקַאנְטְלִיךְ אֵיינִי פַאלְשִׁי אמונה גִימַאכְט , עֶר הָאט נִיט וֵוינִיג פוּן דִיא דֶערְצֵייהלוּנְגִין פוּן דֶעם תלמוד אוֹיף גִינוּמִין אִין דֶעם קוֹרַאן אַרַיין . אָבִּיר דִיא תלמידים פוּן דֶעם ישוע הנוצרי , חָאטְשִׁי זֵייא הָאבִּין גִילֶעבְּט אִין אֵיינִי צַייט וֶוען דִיא בִּישִׁיצִירְס פוּן דִיא דָאזִיגִי אוֹיס גִיטְרַאכְטִי דֶערְצֵייהלוּנְגִין הָאבִּין מַאכְט גִיהַאט , זֶענִין גָאר אִין גַאנְצִין בִּיהִיט גִיבְּלִיבִּין פַאר זָאלְכִי טפשות . זֵייא הָאבִּין נִיט אִיבִּיר גִילָאזְט קֵיינִי זָאלְכִי פֶערְדְרֵייהְטִי כברה פוּן דִיא מעשים פוּן גָאט אִין דֶער בִּישַׁאפְפוּנְג , אוֹיךְ נִיט פוּן דִיא פְרֵייד וָואס עֶר הָאט אָנְבִּירֵייט פַאר זַיין פָאלְק אִין אֵייבִּיגְקַייט . זֵייאֶרִי לֶערְנוּנְג אִיז , אַז „אַלִי וֶוערְק פוּן גָאט זֶענִין צוּ אִים בִּיקֶענְט פוּן אֵייבִּיג אָן" (גִישִׁיכְטִי פוּן דִיא אפוסטילס ט"ו פסוק י"ח) . „עֶר אִיז דֶער פָאטִיר פוּן לִיכְט , וָואס עֶס אִיז בַּייא אִים נִיט פַּר הַאנְדִין קֵיין פַר עֶנְדִירוּנְג אוּן נִיט קֵיין שָׁאטִין פוּן פַר וֶועקְסְלוּנְג" (יעקב א' פסוק י"ז) . זֵייא גֶעבִּין אוּנְס אוֹיךְ אֵיינִי דֶערְצֵייהלוּנְג פוּן דִיא גְלִיקְלִיכְקַייט פוּן דִיא גִיבֶּענְשְׁטִי (זֶעלִיגִי) , אָבִּיר אֵיינִי סעודה פוּן לויתן אוֹדִיר בהמות אִיז דְרִינִין גָאר נִיט גִידַאכְט . „זֶעה דָאס משכן פוּן גָאט אִיז מִיט דִיא מֶענְטְשִׁין , אוּן עֶר וֶועט מִיט זֵייא וואוֹנִין , אוּן זֵייא וֶועלִין זַיין זַיין פָאלְק , אוּן גָאט זֶעלְבְּסְט וֶועט מִיט זֵייא זַיין , אוּן וֶועט זַיין זֵייעֶר גָאט : אוּן גָאט וֶועט אָבּ וִוישִׁין אַלִי טְרֶערִין פוּן זֵייאֶרִי אוֹיגִין ; אוּן

עֶס וֶועט נִיט מֶעהר זַיין קַיין טוֹט, אוּן נִיט קַיין קְלָאג, אוּן נִיט קַיין גִישְׁרֵייא, אוּן עֶס וֶועט נִיט מֶעהר זַיין קַיין טְרוֹיר; וָוארִין דִיא עֶרְשְׁטִי זַאכִין זֶענִין פַאר בַּייא גִיגַאנְגִין״. (דִיא אַנְפְּלֶעקוּנְג פוּן יוחנן כ״א פסוק ג׳ וד׳). ״גִילִיבְּטִי, אַצוּנְד זֶענִין מִיר דִיא קִינְדִיר פוּן גָאט, אוּן עֶס אִיז נָאךְ נִיט אַנְטְפְּלֶעקְט וָואס מִיר וֶועלִין זַיין; אָבֶּר מִיר וִויסִן אַז וֶוען עֶר וֶועט אַנְטְפְּלֶעקְט וֶוערִין אַזוֹ וֶועלִין מִיר גְּלַייךְ זַיין צוּ אִים, וָוארִין מִיר וֶועלִין אִים זֶעהִין אַזוֹ וִויא עֶר אִיז״ (א׳ יוחנן ג׳ פסוק ב׳). דִיא דָאזִיגִי זֶענִין דִיא הָאפְפְנוּנְגִין אוּן דֶערְוַוארְטוּנְגִין וָואס יֶענִי זַאמְלוּנְג פוּן יוּדִין וָואס הָאבִּין פֶערְשְׁמֶעהִיט דִיא תורה שבעל פה, הָאבִּין אוּנְס גִילֶערְנְט צוּ דֶערְהַאלְטִין אוּן צוּ לִיבִּין. יוֹא, בְּרִידִיר פוּן דֶעם הויז גִיזִינְד פוּן ישראל, אוּנְזֶערִי הָאפפְנוּנְג אִיז אִין גַאנְצִין יוּדִייִשׁ. מִיר מֵיינִין נִיט אַרוֹיף צוּ לֵייגִין אוֹיף ״דֶעם פָאלְק פוּן אֵייגִינְטוּם (סגולה) פוּן גָאט״ דִיא נַארִישְׁקַייט פוּן דֶעם תלמוד. אַיין טְהֵייל פוּן דֶעם פָאלְק הָאבִּין פֶערְלָאזְט דָאס רֵיינִי וָוארְט פוּן גָאט אוּן הָאבִּין אָנְגִינוּמִין דִיא לֶערְנוּנְג פוּן אֵיינִי תורה שבעל פה. דֶער פוּן אִיז נַאטִירְלִיךְ אַרוֹיס גִיקוּמִין אַז זֵייא זֶענִין אַלִי מָאל וַוייטִיר אוּן וַוייטִיר אִין טעות אַרַיין, אוּן אַלִי וָואס פָאלְגִין זֵייא בְּלַייבִּין דְרִינִין. אָבִּיר מִיר פֶערְגֶעסִין קַיין מָאל נִיט אַז עֶס אִיז גִיוֶועזִין אַיין אַנְדִירִיר טְהֵייל פוּן דֶעם יוּדִישִׁין פָאלְק וָואס הָאבִּין אוּנְס גִילֶערְנְט צוּ דִינִין דֶעם וַואהְרְהַאפְטִיגִין אוּן לֶעבִּינְדִיגִין גָאט. אוּנְזֶער אֵיינְצִיגִיר וִוינְטְשׁ אִיז, אַז אִיהר זָאלְט פֶערְלָאזִין יוּדִישִׁין טעות, אוּן זָאלְט אָנְנֶעמִין יוּדִישִׁין אמת.

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר י״ח

אז דיא קבלה רייד פון דיא בעלי התלמוד זענין אנגיפילט מיט דיא נארישסטי און אום גלייבליכסטי דערצייהלונגין איז איני וואוהל ביקאנטי זאך. אביר וועןאיין תלמוד גלייביגיר הערט אז איני פון דיא דאזיגי ווערט אוים גיוויזין פאר איין ביוייז אז דיא תורה שבעל פה איז ניט פון גאט, אזו האט ער דרויף איין פארטיגין תירוץ. עס איז איין דרש, און האט אין זיך חכמה זייער טיף און אין סודות. אוים דיא גידרוקטי ביכיר אין יודיש טייטש פאר דיא ווייביר און פראסטקים, אין וועלכי דיא דאזיגי אוים טראכטונגין שטיין דערצייהלט וויא גאנץ ווארהאפטיגי מעשות, אוים דיא דאזיגי ביכיר קאן עס זייר גרינג גיוויזין ווערין, אז דאס איז איני בלוסי אוים רייד. אביר מיר האבין אנדירן ביוייז וואס קאן ניט אב גישטריטין ווערין. דער סדר תפלות אין בית הכנסת ווייזט אויף פילי וויא אויף אמת גילטיגי מעשות, און מיר מעכטין קיינים ניט גלויבין וואס מעכט זיך אונטירשטיין צו זאגין, אז דיא וואס גלויבין אן דיא רייד פון דיא רבנים זאגין מיט זייארי ליפפין אין גיבעט דאס וואס זייא גלויבין ניט אין זייאר הארץ. אין דיא גיבעט פון שבועות, פון וועלכי מיר האבין שון מזכיר גיוועזין, גיפינין מיר איני היניווייזונג אויף איני דערצייהלונג פון אדם הראשון,

תכלית כל פועל רום ותחתונים. שביעי לימים הנמנים. ראשון
למקראי זמנים. קדוש לאדוני האדונים. צבי קודש שבת שאננים.
פדה מדין יציר מלפנים. ענתה שירה וכפרה פנים.

„וואס דוד לעווי איבירזעטצט אזו, „ער (דער טאג פון שבת) איז דאס ענד פון אלי ווערק אובין און אונטין; ער איז גירעכינט דער זיבינטיר צווישין דיא טעג: דיא ערשטי צוזאממין רופונג פון צייטין; הייליג צו דעם הערר פון הערשארין; איין הערליכיר הייליגיר שבת צו דיא וואס

רוהין

רוּהִין אָן אִיהם, עֶר הָאט דֶערְלֵייזְט דֶעם צוּעֶרְשְׁט בִּישַׁאפְפִינִין מֶענְשׁ פוּן גִירִיכְט, עֶר הָאט גִיזוּנְגִין אֵיין גִיזַאנְג, אוּן הָאט גִישְׁטִילְלְט דֶעם צָארְן פוּן גָאט (דף פ״א). דָא וֶוערְט הִינְגִיוִויזִין אוֹיף צְוֵוייא וִויכְטִיגִי סִיבּוֹת וָואס משה הָאט זֵייא נִיט גִידַאכְט. עֶרְשְׁטִינְס, אַז דֶער שבת הָאט אוֹיס דֶערְלֵייזְט אדם הראשון פוּן גִירִיכְט, אוּן צְוֵוייטִינְס, אַז זַיין גִיזַאנְג הָאט גִישְׁטִילְלְט דֶעם צָארְן פוּן גָאט. זֵייא גִיפִינִין זִיךְ אִין דִיא קבלה רֵייד פוּן דִיא רבנים גַאנְץ אוֹיס פִיהְרְלִיךְ אוּן וֶוערִין אַזוֹ דֶערְצֵייהֶלְט:

בשבע שעות ביום בערב שבת נכנס אדם הראשון בגן עדן והיו מלאכי השרת מקלסין אותו ומכניסין אותו לגן עדן ובין השמשות בערב שבת גורש ויצא והיו מלאכי השרת קוראין עליו ואומרין אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו כבהמה נדמה אין כתיב אלא כבהמות נדמו, שניהם. בא יום השבת ונעשה סניגור לאדם הראשון אמר לפניו רבון העולמים בששת ימי המעשה לא נהרג הרג בעולם ובי אתה מתהיל זו היא קדושתי וזו היא ברכתי שנאמר ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו ובזכות יום השבת ניצל אדם מדינה של גיהנם וראה אדם כחה של שבת אמר לא להנם ברך הקב״ה את השבת וקדש אותו התחיל משורר ומזמר ליום השבת שנאמר מזמור שיר ליום השבת. רבי ישמעאל אומר המזמור הזה אדם הראשון אמרו ונשכח בכל הדורות עד שבא משה וחדשו וגו׳.

„אִין דֶער זִיבִּינְטִיר שעה פוּן דֶעם טָאג אָן ערב שבת אִיז אדם הראשון אַרַיין גִיפִיהרְט גִיוָוארִין אִין גן עדן; אוּן דִיא מלאכים וָואס טְהוּן בִּידִינִין הָאבִּין אִיהם גִילוֹבְּט אוּן אַרַיין גִיפִיהרְט אִין גן עדן. אָבִּיר בֵּין השמשות אָן ערב שבת אִיז עֶר אַרוֹיס גִיטְרִיבִּין גִיוָוארִין אוּן אִיז אַרוֹיס גִיגַאנְגִין, אוּן דִיא מלאכים וָואס טְהוּן בִּידִינִין הָאבִּין גִירוּפִין צוּ אִיהם אוּן גִיזָאגְט, ״אדם וֶועט אִין דֶער הֶערְלִיכְקַייט נִיט בְּלַייבִּין, עֶר אִיז גְלַייךְ אַזוֹ וִויא דִיא בהמות וָואס קוּמִין אוּם„. עֶס אִיז נִיט גִישְׁרִיבִּין, ״גְלַייךְ אַזוֹ וִויא אַיינִי בהמה וָואס קוּמְט אוּם״, נַייאִירְט ״אַזוֹ וִויא דִיא בהמות וָואס קוּמִין אוּם״, דָאס הֵייסְט, זֵייא בֵּיידִי. דֶער טָאג פוּן שבת אִיז גִיקוּמִין, אוּן אִיז גִיוָוארִין פִירְשְׁפְּרֶעכִיר פַאר אדם הראשון. עֶר הָאט גִיזָאגְט צוּ פַאר גָאט, הֶערר פוּן דֶער וֶועלְט, אִין דִיא זֶעקְס טֶעג פוּן דִיא בִּישַׁאפְפוּנְג אִיז נִישְׁט אִין דֶער וֶועלְט דֶערְשְׁלָאגִין גִיוָוארִין, אוּן ווִילְסְט דוּ אַנְפַאנְגִין מִיט מִיר. אִיז דָאס מַיינִי הֵיילִיגוּנְג, אִיז דָאס מַיינִי בֶּענְשׁוּנְג, וִויא עֶס

איז

איז גיזאגט, "און אלהים האט געבענשט דעם זיבינטין טאג, און ער האט איהם גיהייליגט". בארום אין דעם זכות פון דעם טאג פון שבת איז אדם בישערמט גיווארין פון דעם גיריכט פון גהינם, און ווען אדם האט גיזעהין דיא קראפט פון שבת, האט ער גיזאגט, נישט אום זונסט האט הקדוש ב"ה גיבענשט דעם שבת און האט איהם גיהייליגט, ער האט אנגיהויבין צו זינגין און צו לויבין צו דעם טאג פון שבת, וויא עס איז גיזאגט, "איין גיזאנג ליד פאר דעם טאג פון שבת" (תהלים צ"ב א'). רבי ישמעאל זאגט, דעם דאזיגין מזמור האט אדם הראשון גיזאגט, אביר ער איז פערגעסין גיווארין אין אלי דורות, ביס אז משה איז גיקומין און האט איהם דערניאט" (פרקי אליעזר דף י"ג עמוד ג'). דער ילקוט שמעוני דער צייהלט בעצם דיא זעלביגי מעשה, חוץ אז ווען אדם האט גיזאגט "איין גיזאנג ליד פאר דעם טאג פון שבת", אזו האט איהם דער שבת אנגישריגין און האט גיזאגט, "זינגסט דו לידיר צו מיר. קום און לאזין מיר ביידי זינגין לידיר צו הקדוש ב"ה, "עס איז גוט צו לויבין צו יהוה," (תהלים צ"ב ב'). דאס איז דאס דיא מעשה וואס דאס גיבעט בוך פון בית הכנסת דערקלערט פאר גילטיג אמת דערדורך אז עס מישט אריין אין דיא רייד צו דעם גאט פון ישראל דיא אויבין גידאכטי ווערטיר וועגין דעם שבת, "ער האט דערלייזט צו דעם צוערשט בישאפפינין מענש פון גיריכט; ער האט גיזונגין איין גיזאנג און האט גישטיללט דעם צארן פון גאט". פון אנהויב ביס צום סוף האט זיא אן זיך דיא סימנים פון שקר. זיא שטעללט פאר פאלש דעם בארמהערציגין שטייגיר פון גאט ב"ה, גלייך אז ווען ער וואלט אדם פערטילגט, ווען עס וואלט ניט גיוועזין דער טאג פון שבת. זיא גיבט איין שטיק זכות צו אדם, וואס ער האט זיך שולדיג גימאכט און איז גאר אן אויס רייד אזו שטארק כפוי טובה גיוועזין קייגין גאט וואס האט איהם אזו פיל גוטס גיטהאן. און זיא איז פראסטי סותר דיא דערצייהלונג פון משה וואס זאגט אז דיא פרייאוויליגי גרויסי גנאד פון גאט איז דער טעם גיוועזין פון דיא גישענקטי בארמהערציגקייט. חוץ דעם אלים איז עס גאנץ נאריש צו דענקין, אז אדם, ערשט ארויס גיטריבין אויס דעם גן עדן פאר זייני ווידירשפעניגקייט, מיט דיא קללה פון דעם אללמעכטיגין אויף איהם, גישטאכין מיט דיא שטעך פון איין שולדיג גיוויססין, און אין גאנצין אין דעם גיוואלטיגין איביר גאנג אויס דעם מעמד פון אום שטערבליכקייט אין דעם מעמד אריין פון פערדערבונג–עס איז גאנץ נאריש צו דענקין

אַז עֶר הָאט דֶענְצוּמָאל גִיקָאנְט טוּגִין זִיךְ אֲגִידִיר צוּ זֶעצִין אוּן אֵיין שִׁיר צוּ מַאכִין. באמת דִיא רבנים זֶעלְבִּיר הָאבִּין דֶער דָאזִיגִיר מעשה נִיט אִיבִּיר גִילָאזְט אֵיין עֶרְלִיךְ אוֹיס זֶעהִינִישׁ פוּן נאמנות, וָוארִין אוֹיף דֶעם זֶעלְבִּיגִין דף פוּן דֶעם ילקוט וָואס דָארְט שְׁטֵייט דֶערְצֵייהלְט וֶוען דֶער מזמור תהלים צ"ב אִיז אַרוֹיס גִיקוּמִין, טַאקִישׁ דָארְט שְׁטֵייט וִוידִיר אַז בַּייא אֵיינִי אַנְדִירִי פּוּנְקְט אַזוֹ וַואהרְהַאפְּטִיגִי מעשה אִין דֶעם לֶעבִּין פוּן אדם אִיז דֶער דָאזִיגִיר מזמור גִימַאכְט גִיוָוארִין.

אמר רבי לוי המזמור הזה אדם הראשון אמרו פגע אדם הראשון בקין אמר ליה מה נעשה בדינך אמר ליה עשיתי תשובה ונתפשרתי התחיל אדם הראשון מטפח על פניו אמר כך הוא גדול כחה של תשובה ולא הייתי יודע מיד עמד אדם הראשון ואמר מזמור.

„רבי לוי זָאגְט, דֶעם דָאזִיגִין מזמור הָאט אדם הראשון גִיזָאגְט. אדם הראשון הָאט בִּיגֶעגִינְט קין, אוּן הָאט צוּ אִיהם גִיזָאגְט, וָואס אִיז גִיטָהאן גִיוָוארִין אִין דַיין גִירִיכְט. עֶר הָאט גִיעֶנְטְפִירְט, אִיךְ הָאבּ תשובה גִיטָהאן אוּן בִּין פֶערְזֶעהנְט גִיוָוארִין. אדם הראשון הָאט אָנְגִיהוֹיבִּין צוּ שְׁלָאגִין זַיין פנים מִיט זַיינִי הַאנְד אוּן הָאט גִיזָאגְט, אַזוֹ גְרוֹס אִיז דִיא קְרַאפְט פוּן תשובה אוּן אִיךְ הָאבּ עֶס נִיט גִיווּאוּסְט. בַּאלְד אִיז אדם הראשון אוֹיף גִישְׁטַאנִין אוּן הָאט גִיזָאגְט דֶעם דָאזִיגִין מזמור". מֵילָא נָאךְ דִיא וַוייזוּנְג נָאךְ פוּן דִיא קבלה רֵייד זֶעלְבִּיר אִיז דִיא דָאזִיגִי דֶערְצֵייהלוּנְג אַיין שקר וִויא זִיא שְׁטֵייט אַרַיין גִינוּמִין אִין דִיא גִיבֶּעט פוּן בית הכנסת. קָאן דָאס זַיין אַיין וואוֹהל גִיפֶעלְלִיגִי עבודת אלהים? אִיז דָאס אֵיינִי פֶערְשְׁטֶענְדִיגִי עבודת אלהים? אִיז דִיא דָאזִיגִי אוֹיס גִיטְרַאכְטִי דֶערְצֵייהלוּנְג זֶעלְבִּיר, אִין אִיטְלִיכִים פוּן אִיהרִי חלקים בִּיזוּנְדִיר, אִיז זִיא אַיין כבוד פַאר דֶעם גְרוֹסִין פָאלְק, וָואס הָאט מקבל גִיוֶועזִין דִיא תורה פוּן גָאט בַּייא דֶעם בֶּערְג סיני? דָאס אִיז דִיא אמונה פוּן דִיא כהנים גדולים אוּן פרושים וָואס הָאבִּין נִיט גִיוָואלְט גְלוֹיבִּין אָן ישוע הנוצרי, אוּן דָאס אִיז דִיא חכמה פוּן יֶענִי וָואס הָאבִּין אִיהם דן גִיוֶועזִין, אוּן דָאס גִיבְּט אוֹיךְ גַאנְץ דֶעם אוֹיס וַוייז פַאר זֵייאֶרִי אוֹיף פִירוּנְג. מֶענְשִׁין, וָואס הָאבִּין אַרוֹיס גִילָאזְט זֵייאֶר כח האדמה אִין שְׁמָאנְצֶעם אוּן אוֹיס גִיטְרַאכְטִי מעשות אַרַיין, הָאבִּין מן הסתם נִיט גִיקָאנְט לִיב הָאבִּין דִיא עֶרִינְצְטִי וַואהרְהַייט וָואס ישוע אוּן זַיינִי תלמידים הָאבִּין אַיינְגִישַׁארְפְט. זֵייאֶר בִּיגֶעהר אִיז פֶערְדָארְבִּין גִיוָוארִין, אוּן זֵייא זֶענִין

נִיט

נִיט צוּפְרִידִין גִיוֶועזִין מִיט דִיא נִיט גִיקוּנְצִילְטִי דֶערְצֵייהלוּנְג פוּן משה. זֵייא הָאבִּין פֶערְלוֹרִין דֶעם גַאנְצִין גִישְׁמַאק צוּ דִיא פשוטי הֶערְרְלִיכְקַייט פוּן דִיא „רֵייד פוּן גָאט״. מִיר בִּירוּפִין זִיךְ אוֹיף דִיא נַאטִירְלִיכִי פֶערְשְׁטֶענְדִיגְקַייט אוּן נִיט פֶערְפֶּעלְשְׁטִי גִיפִיהל פוּן אִיטְלִיכִין יוּד מִיט גִיזוּנְדִין שכל אוּן פְרֶעגִין אוֹבּ עֶס אִיז נִיט אַיין טְרוֹירִיגִיר אָנְבְּלִיק צוּ זֶעהִין וִויא דִיא חכמים פוּן ישראל טְרַייבִּין אַזוֹ קַטָאוִויס מִיט דִיא זִינְד פוּן אדם הראשון, מִיט דֶעם דָאזִיגִין בֵּייז בִּיגֶעגְנִיש וָואס אַלְל אוּנְזֶער וִויא קוּמְט דֶער פוּן אַרוֹיס. גַאנְץ פֶערְשִׁידִין זֶענִין דִיא רֵייד וִויא דֶער ברית חדשה שְׁמוּסְט דֶער פוּן, אוּן פוּן דֶעם שְׁטֵייגִיר פוּן גָאט דֶערְבַּייא. „דַארוּם אַזוֹ וִויא דִיא זִינְד אִיז גִיקוּמִין אִין דֶער וֶועלְט אַרַיין דוּרְךְ אַיין מֶענְטְשׁ, אוּן דֶער טוֹט דוּרְךְ דֶער זִינְד, אוּן אַזוֹ אִיז דֶער טוֹט אִיבִּיר אַלִי מֶענְטְשִׁין גִיקוּמִין, וַוייל אַלִי הָאבִּין גִיזִינְדִיגְט: וָוארִין זִינְד אִיז אִין דֶער וֶועלְט גִוֶועזִין בִּיז צוּם גִיזֶעץ. אָבִּיר וִויא קֵיין גִיזֶעץ אִיז נִיט פַר הַאנְדִין דָא וֶוערְט דִיא זִינְד נִיט גִירֶעכִינְט: אוּן דֶער טוֹט הָאט גִיהֶערְשְׁט פוּן אדם בִּיז משה, אוֹיךְ אִיבֶּער דִיא וָואס הָאבִּין נִיט גִיזִינְדִיגְט אִין דֶער גִישְׁטַאלְט פוּן דֶער זִינְד פוּן אדם, וָואס אִיז אַיין בִּילְד פוּן דֶעם וָואס הָאט גִיזָאלְט קוּמִין: אָבֶּער עֶס אִיז נִיט אַזוֹ מִיט דֶער גָאבּ וִויא מִיט דֶער זִינְד. וָוארִין וֶוען פִילִי זֶענִין גִישְׁטָארְבִּין דוּרְךְ דֶער זִינְד פוּן אֵיינִם פִיל מֶער הָאט דִיא גִינָאד פוּן גָאט אוּן דִיא גָאבּ דוּרְךְ דֶער גִינָאד וָואס אִיז בַּייא אַיין מֶענְטְשׁ יעזוס קריסטוס זִיךְ גִימֶערְט קֶעגִין פִילִי״ (רומיים ה׳ פסוק י״ב בִּיס ט״ו). אָבִּיר וָואס אוֹיךְ דִיא יוּדִין מֶעגִין דֶענְקִין פוּן דִיא רֵייד פוּן דֶעם ברית חדשה, מִיר הָאבִּין דָא גִיוִויזִין אַז זֵייאֶער סדר תפלות הָאט אִין זִיךְ אֵיינִי נַארִישִׁי אוֹיסְגִיטְרַאכְטִי דֶערְצֵייהלוּנְג, אַרוֹיס גִיבָּארְגְט פוּן פָארְצַייטִיגִי קבלה דורות אוּן זִיא בְּלַייבְּט דְרִינִין בִּיס דֶעם דָאזִיגִין טָאג. אָבִּיר, גֶעבִּיךְ, דָאס שְׁטִיק פוּן דֶעם גִיבֶּעט בַּאלְד נָאךְ יֶענִים וָואס מִיר הָאבִּין מזכיר גִיוֶועזִין, הָאט אִין זִיךְ ווִידִיר צְווֵייא אַנְדִירִי.

סיומה לאות ולעד בין אב לבנים. נצור יציאותיה כהורו נבונים. משא בלי להוציא מבפנים. למהלליה דנים. כרת ורגימת אבנים. ידועה היא לך במן מימים קדמונים. טעמו לא רד ממעונים. חוברי אוב בה לא נענים. זכור כי בה ישבות צפונים.

„עֶר (דֶער שבת) אִיז בִּיצֵייכִינְט פַאר אַיין צֵייכִין אוּן אַיין צֵייגִינִישׁ צְווִישִׁין דֶעם הִימְלִישִׁין פַאטִיר אוּן זַיינִי קִינְדִיר: הִיט זַיינִי אוֹיס צִיהוּנְגִין, אַזוֹ

וויא עֶס אִיז גִילֶערְנְט גִיוָוארִין דוּרְךְ דִיא פֶּערְשְׁטֶענְדִיגִי מֶענִיר, נִיט אַרוֹיס צוּ בְּרֶענְגִין אֵיינִי לַאסְט פוּן אִינִינְוֶוינִיג אַרוֹיס; דֶער טוּט אִיז אַרוֹיס גִיזָאגְט קֵייגִין דִיא וָואס פֶּערְשְׁוֶועכִין אִיהם, עֶנְטְוִויר דוּרְךְ פֶּערְשְׁנַיידוּנְג אוֹדִיר גִישְׁטֵיינִיגְט מִיט שְׁטֵיינִיר; דוּרְךְ דֶעם מַן אִיז עֶר וואוֹהל בִּיקָאנְט גִיוֶועזִין צוּ דִיר אִין אַלְטִי צַייטִין, וָוארִין אָן שבת אִיז דִיא דָאזִיגִי שְׁפַּייז נִיט אַרָאבּ גִינִידִירְט; דִיא פָּארְשִׁירְס צוּ טוֹטִי הָאבִּין קֵיינִי עֶנְטְפִיר נִיט גִיקְרִיגִין אָן אִיהם; גִידֶענְק אַז אָן אִיהם רוּהט דֶער אוּם בִּיגְרַייפְלִיכִיר טַייךְ״. צְווִישִׁין דִיא אַנְדִירְלֵייא כבוד פוּן דֶעם טָאג פוּן שבת אוּן דִיא אַנְדִירִי צֵייגִינִישׁ צוּ זַיינִי הֵיילִיגְקֵייט דֶערְצֵייהלְט דָאס דָאזִיגִי גִיגֶעבּט צְוֵוייא וואוּנְדִיר. דָאס אֵיינִי, אַז פָּארְשִׁירְס צוּ טוֹטִי הָאבִּין נִיט גִיקָאנְט דִיא גִישְׁטָארְבִּינִי אַרוֹיף בְּרֶענְגִין אָן דֶעם דָאזִיגִין טָאג; דָאס אַנְדִירִי, אַז דֶער טַייךְ סמבטיון רוּהט אָן דֶעם שבת פוּן אִיטְלִיכִי וָואךְ. דָאס עֶרְשְׁטִי פוּן דִיא דָאזִיגִי וואוּנְדִיר הָאט דוד לעווי גִילָאזְט אָן הערה אוֹדִיר דֶערְקְלֶערוּנְג. עֶר הָאט אפשר גִידַאכְט אַז עֶס מֶעכְט זִיךְ נִיט לָאזִין טְהוּן אוֹיף עֶנְגְלִישׁ. אָבִּיר צוּ דֶעם צְוֵוייטִין, דִיא רוּהוּנְג פוּן „דֶעם אוּם בִּיגְרַייפְלִיכִין טַייךְ *״ הָאט עֶר צוּ גִיגֶעבִּין דִיא דָאזִיגִי הערה.

„*דָאס בִּיטַייט דֶעם בָּאךְ סמבטיון, מַאן זָאגְט אַז עֶר רוּהט אָן שבת אוּן וַוארְפְט נִיט אַרוֹיף שְׁטֵיינִיר, וכו׳, וָואס עֶר טְהוּט דִיא גַאנְצִי וָואךְ. זֶעה סנהדרין דף ס״ה עמוד ב׳; ילקוט אוֹיף ישעיה, דף נ״ב עמוד א׳; פסיקתא, תנחומא פרשת כי תשא. זֶעה אוֹיךְ שלשלת הקבלה, אוּן יוחסין״.

אַזוֹ אִיז דוד לעווי זֶעלְבִּיר מודה, אַז דָא אִיז קֵיין דרש נִיט גִימֵיינְט, נַייאִירְט אַז דִיא יוּדִין גְלוֹיבִּין טַאקִישׁ אַז עֶס אִיז פַארְהַאנְדִין אַיין טַייךְ וָואס וַוארְפְט אַרוֹיף שְׁטֵיינִיר דִיא גַאנְצִי וָואךְ, אוּן רוּהט אָן דֶעם טָאג פוּן שבת. פִיל אוּן פֶּערְשִׁידִין זֶענִין דִיא דֶערְצֵייהלוּנְגִין וָואס דִיא רבנים גֶעבִּין פוּן אִיהם, אָבִּיר מִיר וֶועלִין דָא נוּר שְׁמוּסִין פוּן אֵיינִי אוֹדִיר אַנְדִירִי וָואס דוד לעווי הָאט זַייא מזכיר גִיוֶועזִין, וָואס דֶערְקְלֶערִין אוֹיךְ דֶעם ענין פוּן דִיא פָּארְשִׁירְס צוּ טוֹטִי.

ואף שאלה זו שאל טורנוסרופוס הרשע את ר״ע אמר לו ומה יום מיומים אמר לו ומה גבר מגוברין א״ל דמרי צבי שבת נמי דמרי צבי אמר ליה הכי קאמינא לך מי יימר דהאידנא שבתא אמר לו נהר

כמבטיון

סמבטיון יוכיח בעל אוב יוכיח קברו של אביו יוכית שאין מעלה עשן בשבת .

„טורנוס רופוס דֶער רשע הָאט אויך דִיא דָאזִיגֶי שאלה גֶיפְרֶעגְט דֶעם ר׳ עקיבא , עֶר הָאט צוּ אִיהם גֶיזָאגְט , פַאר וָואס אִיז דֶר טָאג (פון שבת) בֶּעסֶער פוּן אַנְדִירִי טֶעג . עֶר הָאט אִיהם גֶיעֶנְטפֶּערְט , און פַאר וָואס (בִּיסְט דוּ) מֶענְש גְרֶעסֶער פוּן אַנְדִירִי מֶענְשִׁין . עֶר (טורנוס רופוס) הָאט אִיהם גֶיזָאגְט : וַוייל מַיין הֶערר ווילל עֶס הָאבִּין . (דֶער ר׳ עקיבא הָאט גֶיזָאגְט :) שבת אויך אַזוֹ , וָוארִין מַיין הֶערר (גָאט) וִויל עֶס הָאבִּין . עֶר (טורנוס רופוס) הָאט צוּ אִיהם גֶיזָאגְט : אִיךְ זָאג דִיר אַזוֹ , וֶוער וֶועט אוּים וַוייזִין אַז הַיינְט אִיז שבת . עֶר (דֶער רבי עקיבא) הָאט צוּ אִיהם גֶיזָאגְט ; דֶער טַייךְ סמבטיון וֶועט דָאס בִּיוַוייזִין ; אַיין פָארְשִׁיר צוּ טוֹטִי וֶועט דָאס בִּיוַוייזִין ; דָאס בִּיגְרֶעבְּנִיש פוּן דַיין פָאטִיר וֶועט דָאס בִּיוַוייזִין וָוארִין עֶס גֵייט דֶער פוּן קיין רויךְ נִיט אַרוֹיס אָן שבת״ (מסכת סנהדרין דף ס״ה עמוד ב׳) . אִין זַיין פירוש אויף דֶעם דָאזִיגִין שְׁטִיק זָאגְט רש״י פוּן דֶעם סמבטיון ,

נהר אחד של אבנים ובכל ימות השבת שוטף והולך וביום השבת שוקט ונח .

„דֶער סמבטיון אִיז אַיין טַייךְ פוּן שְׁטֵיינֶער , און אִין אַלִי טֶעג פוּן דֶער וָואךְ גֵייט עֶר פְלִיסִינְדִיג , אָבִּיר אָן דֶעם טָאג פוּן שבת אִיז עֶר שְׁטִילְל און רוּהִיג״ . עֶר אִיז אוּנְס אויךְ מפורש וָואס אִיז גֶימֵיינְט דֶערמִיט אַז עֶס גֵייט קיין רויךְ נִיט אַרוֹיס פוּן דֶעם בִּיגְרֶעבְּנִיש אָן שבת , אִין זַיין פירוש זָאגְט עֶר ,

קברו של אביו דטורנוסרופוס כל ימות השנה היה מעלה עשן שהיה נדון ונשרף ובשבת פושעי גיהנם שובתין .

„אִין אַלִי טֶעג פוּן דֶעם יָאהר אִיז אַיין רויךְ אַרוֹיס גֶיגַאנְגִין פוּן דֶעם בִּיגְרֶעבְּנִיש פוּן דֶעם פָאטִיר פוּן טורנוס רופוס וָוארִין עֶר אִיז גימשפט און גִיבְּרֶענְט גֶיוָוארִין , אָבִּיר אָן שבת הָאבִּין דִיא רשעים אִין גיהנם רוּהֶ״ . אוב טורנוס רופוס הָאט גֶיזֶעהִין דֶעם רויךְ אוֹדִיר נִיט , דֶערְצֵייהלְט אוּנְס דֶער תלמוד נִיט , אָבִּיר דֶער בראשית רבה , אַיין אַנְדִיר ספר פוּן דֶערְגַלַייכִין נאמנות אִין אַזֶעלְכִי מעשות , דֶערְצֵייהלְט אוּנְס דִיא מעשה אַבִּיסֶל אוֹיספִּיהרְלִיכִיר , און עֶס אִיז אוּנְס מוֹדִיע אַז עֶר אִיז נִיט צוּ

פרידין

פרידין גיוועזין מיט דעם ביווייז פון דעם טייך סמבטיון. דארום האט איהם ר' עקיבא דיא עצה גיגעבין אז ער זאל ארויף רופין זיין פאטיר פון דיא טוטי אן שבת און אן אנדירי טעג, און אז דיא דאזיגי פרוף וועט איהם אויס ווייזין דעם אמת. דארויף איז טורנוס רופוס בישטאנין, און דאס וואס האט זיך דערנאך גיטהאן שטייט אזו דערציילט;

וסלק כל יומא דשבתא. ובשבתא לא סלק. בחד שבתא אסקיה אמר ליה אבא מן דמיתת איתעבדית יהודי אתמהא. מפני מה עלית כל ימות השבת ושבת לא עלית. א"ל כל מי שאינו משמר את השבת אצלכם ברצונו. כאן הוא משמר אותו בעל כרחו. אמר לו וכי עמל יש לכם שאתם עמלים כל ימות השבת. ובשבת אתם נוחין. אמר לו כל ימות השבת אנו נידונין. ובשבת אנו נוחין.

„און ער (זיין פאטיר) איז ארויף גיקומין איטליכין טאג אין דער וואך, אביר אן שבת איז ער ניט ארויף גיקומין. אן דעם ערשטין טאג פון דער וואך האט ער איהם ווידיר ארויף גיבראכט און האט צו איהם גיזאגט, פאטיר ביסט דו איין יוד גיווארין זייט דו ביסט גישטארבין, איך וואונדיר מיך, פאר וואס ביסט דו ארויף גיקומין אן אלי טעג פון דער וואך, אביר אן שבת ביסט דו ניט ארויף גיקומין. ער (דער פאטיר) האט איהם גיענטפירט, ווער עס ווילל ניט שבת האלטין בייא אייך פרייאווילליג, דער מוז איהם דא האלטין מיט גיוואלט. ער (דער זוהן) האט צו איהם גיזאגט, האבט איהר דען ארבייט וואס איהר ארבייטיט אן אלי טעג פון דער וואך און אן שבת רוהט איהר. ער (דער פאטיר) האט איהם גיענטפירט, אן אלי טעג אין דער וואך ווערין מיר גימשפט, אביר אן שבת האבין מיר רוה" (בראשית רבה דף ט' עמוד ד'). אזעלכי זענין דאס דיא אויסגיטראכטי דערציילונגין וואס דאס יודישי גיבעט בוך, אן דעם ערינצטין פייאיר טאג פון שבועות, ביצייכינט זייא פאר אמת גילטיגי מעשות. איז עס נייטיג צו ביווייזין צו דיא יודין פון ענגלאנד אז ביידי דאזיגי מעשות זענין אין גאנצין ניט אמת. איז עס נייטיג צו זאגין, אז עס איז ניט פארהאנדין און איז קיין מאל ניט פארהאנדין גיוועזין אזו איין טייך סמבטיון. זייט הונדירט יאהר איז דיא וועלט דורך גיפארשט גיווארין אויף אלי זייטין פון דיא צייט פון קוק בים קוטצעבוע איז דיא ערד פילי מאל ארום גישיפט גיווארין, אביר קייניר האט אונס ניט גיברענגט קייני שום נאכריכט פון דעם סמבטיון. זייט

די

דִיא צַייטִין פוּן בנימין פוּן טוּדילא אוּן אברהם פריצול אִיז אֵיינִי גַאנְצִי קוּפּה גִיוֶועזִין פוּן דֶערְוָואגִינִי לַייט וָואס הָאבִּין נסיעות גִימַאכְט , אָבִּיר קֵיינִיר הָאט דָאס גְלִיק נִיט גִיהַאט צוּ זֶעהִין דֶעם וואוּנְדִירְלִיכִין שְׁטְרָאם פוּן דֶעם סמבטיון. אִין דֶר דָאזִיגִיר זֶעלְבִּיר שְׁטָאט גִפִינְין זִיךְ טֵייל מָאל יוּדִין פוּן אִיטָלִיכִין טְהֵייל פוּן דֶער וֶועלְט , אָבִּיר פוּן דִיא בָּארְטִינִים פוּן דֶעם סמבטיון אִיז נָאךְ קֵיין שליח נִיט גִיקוּמִין . דִיא גַאנְצִי דֶערְצֵייהלוּנְג אִיז אוֹיס גִיטְרַאכְט אוּן אִיז נִיט וֶוערְטה צוּ שְׁטֵיין אִין דִיא גִיבֶּעט פוּן דִיא יוּדִין פוּן ענגלאנד . דָאס זֶעלְבִּיגִי קָאן גִיזָאגְט וֶוערִין פוּן דִיא פָארְשִׁירְס צוּ טוּטִי וָואס קְרִיגִין קֵיינִי עֶנְטְפִיר נִיט אָן שבת . עֶס אִיז נִישְׁט מֶעהר וִויא אֵיינִי גִישִׁיקְלִיכִי אוֹיס טְרַאכְטוּנְג . פָארְשוּנְג צוּ טוּטִי אִיז נָאךְ תורת משה נָאךְ פֶערְבָּאטִין צוּ דִיא יוּדִין , אוּן דַארוּם הָאט דֶער אוֹיס טְרַאכְטִיר וואוֹהל גִיוואוּסְט אַז קֵיין פְרוּמִיר יוד וֶועט דִיא דָאזִיגִי פְּרוּף קֵיין מָאל נִיט מַאכִין , נִיט אָן שבת אוּן נִיט אָן דִיא אַנְדִירִי טֶעג . דִיא מעשה פוּן טורנוס רופוס אוּן זַיין פַאטִיר וִויא זִיא אִיז דֶערְצֵייהלְט אִין דֶעם בראשית רבה אִיז אפילו פְּרָאסְטִי אַקֵייגִין דִיא רֵייד פוּן דִיא תורה שבעל פה זֶעלְבִּיר . דֶער בראשית רבה דֶערְצֵייהלְט אַז דֶער פַאטִיר פוּן רופוס הָאט גִיזָאגְט , „וֶוער עֶס וִויל נִיט שבת הַאלְטִין בַּייא אַייךְ פְרַייאוִוילְלִיג דֶער מוּז אִיהם דָא הַאלְטִין מִיט גִיוַואלְט" ; וָואס גִיבְּט צוּ פֶערְשְׁטֵיין אַז אַלִי וָואס הַאלְטִין נִיט דֶעם יוּדִישִׁין שבת מוּזִין גִישְׁטְרָאפְט וֶוערִין אִין דִיא פְלַאמְמִין פוּן גיהנם ; דֶערְקֵייגִין זָאגְט דִיא תורה שבעל פה אַז דָאס הַאלְטִין פוּן שבת וֶוערְט נִיט פֶערְלַאנְגְט פוּן דִיא בני נח . וֶוען דָאס דָאזִיגִי גִיבֶּעט אִיז אַיינְגִיפִיהרְט גִיוָוארִין אִין דֶעם סדר תפלות פוּן בית הכנסת וְויסִין מִיר נִיט , אָבִּיר אִיצוּנְד שְׁטֵייט עֶס דָארְט , אוּן אִין אֵיינִים שְׁטִיק הָאט עֶס אִין זִיךְ דְרַייא פְּרָאסְטִי שקרים . דוד לעווי זֶעלְבִּיר וַוייזְט אוּנְס אוֹיף ר' עקיבא וִויא אוֹיף דֶעם מחבר פוּן דִיא לֶעצְטִי צְוֵוייא ; אוּן נָאךְ דֶעם נָאךְ אִיז דֶער תלמוד מזכיר דִיא עיקר הִינְוַוייזוּנְג אוֹיף דֶעם ענין פוּן דִיא פָארְשִׁירְס צוּ טוּטִי אוּן פוּן דֶעם טַייךְ סמבטיון , וִויא דָאס וָואס אִיז אַרוֹיס גִיקוּמִין פוּן דֶעם מוֹיל פוּן יֶענִים גְרוֹסִין רבי . דָאס בְּרֶענְגְט אוּנְס צוּרוּק צוּ דִיא צַייט וָואס אִיז גִיוֶועזִין בַּאלְד נָאךְ דֶעם אַז דִיא יוּדִין הָאבִּין פֶערְשְׁמֶעהִיט ישוע הנוצרי אוּן עֶס וַוייזְט אוּנְס דִיא נַארִישִׁי אמונה אוּן דֶעם שקר פוּן דִיא וָואס הָאבִּין אִיהם פֶערְשְׁמֶעהִיט . עֶנְטְווִיר ר' עקיבא הָאט דִיא דָאזִיגִי זַאכִין אוֹיס גִיטְרַאכְט , אוּן אַזוֹ אִיז עֶר שוּלְדִיג וֶועגִין אִיבִּירְלַייגְטִין שקר , אוֹדִיר עֶר הָאט דִיא דָאזִיגִי דֶערְצֵייהלוּנְגִין מקבל גִיוֶועזִין פוּן אַנְדִירִי וָואס

זענין

זֶענִין פַאר אִיהם גִיוֶועזִין , אוּן אַזוֹ אִיז עֶר אַיין נַארִישׁ גְלֵייבִּישִׁיר מַאן גִיוֶועזִין , אוּן דִיא שׁוּלְד פוּן שקר אוּים טְרַאכְטוּנְג וֶוערְט צוּרוּק גִיוָוארְפִין אוֹיף דִיא פְּרִיהִירִי רבנים . וָואס זָאל נוּן גִידַאכְט וֶוערִין פוּן דִיא חכמה פוּן יֶענִי לַייט וָואס זֶענִין גִינוּג שְׁוַואךְ גִיוֶועזִין צוּ גְלוֹיבִּין , אוֹדִיר גִינוּג בֵּייז אוּים צוּ טְרַאכְטִין אַזֶעלְכִי נַארִישִׁי דֶערְצֵייהלוּנְגִין . דָאךְ דִיא דָאזִיגִי זֶענִין דִיא מֶענְשִׁין וָואס זֶענִין גִיוֶועזִין אַקֵייגִין דִיא קְרִיסְטְלִיכִי אמונה , אוּן דֶער דָאזִיגִיר אִיז דֶער דַת וָואס אַיין גְרוֹסִיר טְהֵייל פוּן דֶעם יוּדִישִׁין פָאלְק הָאט אִיהם פַאר בֶּעסְסִיר גִיהַאלְטִין שׁוֹן טוֹיזִינְד זִיבִּין הוּנְדִירְט יַאהר. אַז דִיא יוּדִין וָואס הָאבִּין דִיא רבנים גִיפָאלְגְט הָאבִּין דִיא דָאזִיגִי דֶערְצֵייהלוּנְגִין פֶעסְט גִיגְלוֹיבְּט אִיז קְלָאר . זֵייא גִיפִינִין זִיךְ אִין דֶעם תלמוד וָואס וֶוערְט פַאר גֶעטְלִיךְ אמת גִיהַאלְטִין . זֵייא גִיפִינִין זִיךְ אוֹיךְ ווִידִיר אִין דִיא רֵייד פוּן רש״י , רמב״ן , בחיי , אוּן אֵיינִי גַאנְצִי קוּפּה פוּן דִיא גִיאַכְטִיטְסְטִי יוּדִישִׁי מחברי ספרים . זֵייא זֶענִין גִיוֶועזִין אַיין חלק פוּן דֶעם דִינְסְט אִין בית הכנסת פִילִי הוּנְדִירְט יַאהר אַדוּרְךְ , אוּן גִיפִינִין זִיךְ נָאךְ אִין דִיא גִיבֶּעט בִּיכִיר פוּן דִיא עֶנְגְלִישִׁי יוּדִין , צוּ אַיין בִּיוַוייז אַז זֵייא זֶענִין נָאךְ נִיט אַרוֹיס פוּן דִיא קֵייטִין פוּן נַארִישִׁי אמונה . וֶוען זֵייא וָואלְטִין דֶער פוּן יוֹא אַרוֹיס גִיוֶועזִין , וֶוען אֵיינִי אַנְזֶעהְנְלִיכִי צָאהל פוּן יוּדִין וָואלְט אִיבִּירְצַייגְט גִיוֶועזִין פוּן דֶעם שקר פוּן דִיא דָאזִיגִי מעשות , אַזוֹ וָואלְטִין זֵייא קֵיין מָאל נִיט גִירָאזְט אִיבִּירְבְּלַייבִּין אִין דֶער עבודה פוּן גָאט . עֶס אִיז גָאר אוּם מִיגְלִיךְ צוּ דֶענְקִין אַז מֶענְשִׁין וָואלְטִין בִּישְׁטֶעטִיגְט דִיא עֶרִינְצְטִי אוּים בְּרֵייטוּנְג פוּן שקר פוּן אֵיין דוֹר צוּם אַנְדִירִן , אוּן דָאךְ וֶוען דִיא גִיבֶּעט פוּן שבועות וֶוערִין גִילֵיינְט אוֹדִיר גִידְרוּקְט , אַזוֹ וֶוערִין דִיא אוּים גִיטְרַאכְטִי דֶערְצֵייהלוּנְגִין פוּן בהמות אוּן לויתן פוּן אדם אוּן שבת , פוּן טורנוס רופוס אוּן סמבטיון , דֶער וֶועלְט גַאנְץ עֶרִינְצְט אוֹיף נאמנות פָארְגִישְׁטֶעלְט ווִיא זַאכִין וָואס זֶענִין וֶוערְטה גַאנְץ גִיגְלוֹיבְּט אוּן בכבוד גִיהַאלְטִין צוּ וֶוערִין . דִיא סיבה אַז זֵייא זֶענִין אַיין חלק פוּן עֶרִינְצְטִי רֵייד צוּ גָאט , אוּן טַאקִישׁ נִיט פוּן אֵיינִים מֶענְשׁ אַלְלֵיין , נַייאִירְט פוּן דִיא קהילה פוּן ישראל , דָאס גִיבְּט זֵייא אֵיינִי בִּישְׁטֶעטִיגוּנְג וָואס קֵיינִי אַנְדִירִי זַאךְ מֶעכְט זִיא נִיט קֶענִין שְׁטַארְקִיר מַאכִין . דֶער פְּרֶעמְדִיר יוּד וָואס קוּמְט קֶען ענגלאנד פוּן אַיין לַאנְד וואוּ עֶס אִיז נִיט אַזוֹ פִילִי לִיכְטִיגְקַייט , וֶוען עֶר וָואלְט גִיפוּנִין אַזֶעלְכִי דֶערְצֵייהלוּנְגִין אוּים גִישְׁטְרֶעכִינְט פוּן דֶעם עֶנְגְלִישִׁין בית הכנסת דִינְסְט אַרוֹיס , אַזוֹ מֶעכְט עֶר קְרִיגִין אַיין וֵוייניג לִיכְטִיגְקַייט אוּן צוּרוּק גֵיין צוּ

זייני

זיינע לאנדסלייט מיט דעם נייאם אז דיא דערלייכטיטע ענגלישע יודין האבין אוועק געווארפין אלע דאזיגע נארישקייטין: און אזו וואלט געקאנט אנגביייט ווערין דיא בעפרייאונג ברוחניות אויס דיא קנעכטשאפט ברוחניות פון דעם יודישין פאלק אין דער וועלט. אביר ניין; דער נאריש גלייביגיר תלמוד יוד פון טערקייא, אודיר פון דיא בארטינים פון אפריקא, פון צפון זייט, קומט אן אין ענגלאנד, גייט אין דעם בית הכנסת אריין, און געפינט דיא זעלביגע אויס געטראכטע דערציילונגין און נאריש גלייבישע זאכין וואס ער האט געלערנט אין דעם ווייניגיר גוטין לאנד וואו ער איז געבוהרין געווארין, און גייט צורוק אזו וויא ער איז געקומין. אפשר נעמט ער מיט זיך מיט איינעם פון דיא בית הכנסת געבעט ביכיר וואס זענין געדרוקט געווארין אין ענגלאנד, און ווייזט צו זיינע לאנדסלייט דיא דערציילונגין פון בהמות און לויתן, פון דיא פארשירם צו טוטע און דעם סמבטיון, געצירט מיט דיא גאנצע שיינהייט פון ענגלישע דרוקערייא, פאפיר און איינבינדונג. זיכירליך עס ליגט איינע גרויסע און שווערע פערענטפירונג אויך אזעלכע ישראל וואס גלויבין ניט אן דיא דאזיגע אויס געטראכטע דערציילונגין, אז זייא זאלין ביצייגין קייגין זייערע צולאזונג צווישין דיא געבעט אריין פון בית הכנסת. דאס חשיבות פון דעם פאלק, דיא טובה פון זייערע ברידיר און דער כבוד פון גאט. דיא אלע רופין אויף צו איין זאלכים ביצייגניש בפרהסיא. דאס יודישע פאלק איז איין גרויס פערשטענדיג פאלק, הויך בישענקט פון גאט מיט יענע מתנות וואס בישיינין און מאכין ווערטה דיא מענשין אביר דאס איז ניט זייער חשיבות בייא דער וועלט על פי רוב. פאר וואס ניט. ווייל דיא וועלט על פי רוב ווייס נור פון דיא אויס געטראכטע דערציילונגין און נארישקייטין פון דעם תלמוד, אביר ווייס ניט פון דיא רעכטע אנדערענקונגס זאכין פון דעם יודישין שכל. מילא וואס קאן איינער וואס נעמט זיך אן פאר דיא יודין זאגין צו איינים וואס האלט דאס יודישע געמוטה פאר געמיין? אלע ביווייז ווערין אן קראפט בלייבין אזו לאנג וויא דיא דאזיגע שטיקיר פון אמונת הבל און טפשות געפינין זיך אין דיא יודישע געבעט. דער פארוואורף מאכיר וועט נאך אויף זייא אהין ווייזין און זאגין, ווען איהר ווילט וויסין וואס מענשין גלויבין באמת אזו זעהט ניט אויף זייערע פלפול ספרים אודיר זייערע התנצלות ביכיר, נייארט פרופט זייער געבעט בוך. ביטראכטיט ניט דאס וואס זייא זאגין צו מענשין, נייארט הערט דאס וואס זייא זאגין צו גאט. דא

זענין זייא אויף ריכטיג. וואס קענין מיר אויף דיא דאזיגי טענה ענטפירן. קענין מיר זאגין אז אלי דיא נארישקייטין און פיינדשאפטליכי אום גידולדיגקייט פון פריהירי דורות זענין אוים גישטרעכינט. ניין, אוב מחמת ליבשאפט אודיר מחמת לייכטזיניגקייט, דארט שטיין זייא נאך בים דעם היינטיגין טאג.

אבער דאס חשיבות פון דעם פאלק איז נור ווייניג וויכטיג אין פערגלייכונג מיט זייאר גליק בגשמיות און ברוחניות. דיא ענגלישי יודין, דורך ארוים ווארפונג פון אלי זאלכי שטיקיר, און פערבעססירונג פון זייאר גאנץ גיבעט בוך, מעכטין קענין איינִי ברכה ווערין פאר זייארי צושפרייטי ברידיר אין דער וועלט. ווינשט דער פערשטענדיגיר און דער דערלייכטיטיר טהייל פון דעם פאלק באמת צו דערהייבין זייארי ברידיר אין דיא מעלה ברוחניות? עס מוז גישעהין דורך דיא רייניגונג פון זייארי ידיעות אין אמונה. עס איז איינִי אום צו טרענליכי פערבינדונג פון איינִיגקייט צווישין אמונה און גוטיגקייט ברוחניות. אמונת הבל מאכט דאס גימוטה גימיין און שוואך. אבער אייפיר (קנאה) פאר דעם כבוד פון גאט רופט נאך העכיר צו איטליכין פרומין ישראל צו רעכטפערטיגין דאס חשיבות פון דעם אמת וואס גאט ב"ה האט מגלה גיוועזין און צו זייא איביר ענטפירט דרויף אכטונג צו געבין, און וואס איז פערטונקילט דורך דיא דאזיגי אוים גיטראכטי צוזעצונגין.

Дозволено Цензурою. Варшава 27 Января (8 Февраля) 1876 г.
Въ Типографiи А. Гинса. Королевская № 1064 D

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר י״ט

איינע פון דיא העררליכסטע סיבות אין דער מעשה פון דעם פאלק ישראל, אזו גוט וויא איינע פון דיא אויסטירלישע מעשות אין דיא מעשה ביכיר פון אלי קינדיר פון אדם, איז דיא אראב גידירונג פון יהוה אלהים אויף דעם בערג סיני צו מתן תורה. העררליך איז עס פאר ישראל, ווארין קיין מאל האט איין פאלק ניט גיהערט דיא שטים פון יהוה רעדין פון צווישין דעם פייאר, אזו וויא דיא ישראל האבין גיהערט, דיא אויף ווייזונג פון דעם חן און הסד פון גאט איז דער כבוד פון זיין פאלק, און דא זענין זייא ביידי אויף גיוויזין גיווארין משונה גרוס. פון דעם גדלות און פורכטיגקייט וואס איז דערביי גיוועזין קענין מיר איצונד ניט פיל שמוסין, נור דאס זאגין מיר, אז צו דיא גרוסיגקייט פון דיא גישעהיני זאך פאסט גלייך דאס חשיבות פון דיא דערציילונג וואס משה האט אונס איבער גילאזט אין דעם ניינצעהנטין און צוואנציגסטין קפיטיל פון שמות. קיין אנדירי מעשות שרייביר נור איין זאלכיר וואס האט גישריבין ברוח הקודש האט גיקאנט מיט אזעלכי העררליכי פשטות דערציילין איינע מעשה וואס איז אזו בכבוד פאר זיין פאלק. דער שטייגיר פון דעם לשון און דער שמוס געבין איין וואוהלין ביווייז צו דיא וואהרהאפטיגקייט פון דיא דערציילונג. און אפשר ווערט דער דאזיגיר ביווייז פיל שטארקיר דורך דיא גאנץ אנדירי דערציילונג וואס גיפינט זיך דערקייגין אין דיא כתבים פון דיא רבנים. עס איז קיין טהייל פון דיא מעשה אין כתבי הקודש ניט פארהאנדין וואס זייא האבין צו איהר מעהר צו גילייגט זייערי אייגיני צו זעצונגין: וואס האבין אן זיך אזו

דיא

דיא קלארי צייכינס פון שקר , וויא דיא מעשה אין כתבי הקודש האט אן זיך דיא קלארי צייכינס פון אמת. מיר האבין דא איין גרוס ענין וואס מאן קאן דער פון פיל שמוסין, אביר מיר וועלין נור ריידין פון דיא אוים גיטראכטי דערציהלונגין וואס ווערין פאר גילטיג אמת גיהאלטין אין דיא בית הכנסת גיבעט פאר דעם טאג וואס זייא האלטין צום גידעכטיניש פון מתן תורה. אין דעם יוצר פון דעם צווייטין טאג שבועות גיפינט זיך איינע דערציהלונג וויא דיא תורה איז גיגעבין גיווארין, און דארט שטייט דאס וואונדירליכי שטיק:

צבאות קודש אחזום בעתה. צלע כגיגית עליהם כפפת. צרופה קבלו במנוד ואימתה:

„שרעקין האט דערגריפפין דיא היליגי הערשארין, ווען דו האסט איביר גיקעהרט דעם בערג איביר זייא וויא איין פאס: זייא האבין אן גינומין דאס ריינע גיזעץ מיט פורכט און ציטטירניש” (דוד לעווים שבועות גיבעט דף ק״נ). דא איז איינע סיבה בייא מתן תורה, וואס וויינינגע ליינירס פון דעם חומש וועלין זיך דראן דערמאנין. אלע וועלין מודה זיין אז צו זעהין דעם בערג סיני הענגין איביר זייא, וויא איין פאס אודיר איינע שטארץ, איז איין זייר שרעקליכיר אנבליק גיוועזין, ווען עס איז טאקיש גישעהן. אביר זיכירליך איטליכיר פערשטענדיגיר יוד וועט פרעגין וואס פאר איין ביווייז איז דערצו פארהאנדין. אין דער גאנציר מעשה וואס האט זיך פריר גיטהאן ווייזט זיך גאט וויא איין בארמהערציגיר פאטיר וואס האט גידענקט אן זיינע קינדיר אין זייערע צרות און האט זייא דערלייזט פון דעם דינסט הויז ארוים און האט גיטהאן וואונדיר איביר וואונדיר וויא עס איז פאר זייא זיכיר אודיר נייטיג גיוועזין; וויא איז עס נון, אז ער ווייזט זיך אזו פליצלינג אין דעם שטייגיר פון איין אכזר אודיר פון איין צושטערער, בירייט צו לאזין פאללין דעם שטארקין בערג אויף דיא קעפף ארויף פון זיין פאלק און זייא אויף איביג צו פערדעקין אונטיר דיא שטיינינדיגע קופה? משה מאכט דאס ניט קלאר. דיא תורה שבעל פה, דער תלמוד מוז דערקלערין דעם סוד.

ויתיצבו בתחתית ההר א״ר אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקב״ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב

מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם אמר ר׳ אחא בר׳ יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא וכו׳ :

„און זֵייא הָאבִּין זִיךְ גִישְׁטֶעלְט אָן דֶעם אוּנְטִירְשְׁטִין פוּן דֶעם בֶּערְג (אוֹדִיר אוּנְטִיר דֶעם בֶּערְג) . (שמות י״ט פסוק י״ז.) ר׳ אבדימי דֶער זוהן פון חמא דֶער זוהן פון חסא זָאגְט, דִיא דָאזִיגִי וֶוערְטִיר לֶערְנִין אוּנְס אַז הקדוש ב״ה הָאט אִיבִּיר גִיקֶעהרְט דֶעם בֶּערְג אִיבִּיר זֵייא וִויא אַיין פַּאס, און הָאט צוּ זֵייא גִיזָאגְט, וֶוען אִיהר וֶועט דִיא תּורה אָנְנֶעמִין, אִיז גוּט; אָבִּיר וֶוען נִיט, אַזוֹ וֶועט דָארְט זַיין אַייאֶר בִּיגְרֶעבְּנִיש. ר׳ אחא דֶער זוהן פון ר׳ יעקב זָאגְט, דָאס אִיז אַיין גְרוֹיס בִּיקֶענְטְנִיש פַאר דִיא תּורה״ (מסכת שבת דף פ״ח עמוד א׳) .

פון דֶעם דָאזִיגִין שְׁטִיק וַוייזְט עֶס זִיךְ אַז דֶער גַאנְצִיר שׁורש פון דִיא אוֹיס גִיטְרַאכְטִי דֶערְצֵייהלוּנְג אִיז אַיין שְׁטֵייגִיר שְׁפִּילִיבַייא מִיט דִיא וֶוערְטִיר בתחתית ההר „אוּנְטִיר דֶעם בֶּערְג״, אוֹדִיר וִויא עֶס אִיז רִיכְטִיג אִיבִּיר גִיזֶעצְט גִיוָארִין „אָן דֶעם אוּנְטִירְשְׁטִין פוּן דֶעם בֶּערְג״ דָאס הֵייסְט „אָן דֶעם אוּנְטִירְשְׁטִין טְהֵייל פוּן דֶעם בֶּערְג״, ר׳ אבדימי הָאט גִיבַאכְט אַז דִיא דָאזִיגִי וֶוערְטִיר מֵיינִין, וִויא רש״י זָאגְט, תחת ההר ממש, „אוּנְטִיר דֶעם בֶּערְג אִין דֶער גִינוֹיאִיקְסְטִיר בִּיטַייטוּנְג פוּן דִיא וֶוערְטִיר״. אָבִּיר אַזוֹ אִיז דִיא שְׁוֶועריגְקַייט גִיוֶועזִין וִויא אַזוֹ זֶענִין דִיא ישראל אוֹיף דֶעם אוֹרְט אוּנְטִיר דֶעם בֶּערְג אַרוּנְטִיר גִיקוּמִין. דֶער כח המדמה פון ר׳ אבדימי הָאט דָאס אִיבְּרִיגִי דֶערְצוּ גִיטָהאן. אָבִּיר עֶרְשְׁטִינְס, דָאס וָוארְט תחתית גִיפִינְט זִיךְ אוֹפְט גִינוּג אִין לשון יחיד און אִין לשון רבים, אָבִּיר עֶס הָאט קֵיין מָאל נִיט דִיא דָאזִיגִי בִּיטַייטוּנְג. צְוֵוייטִינְס, דִיא דָאזִיגִי אוֹיס טְרַאכְטוּנְג אִיז פְּרָאסְטִי סותר דִיא דֶערְצֵייהלוּנְג פוּן משה. גָאט הָאט שׁוֹן גִיהַאט גִיהֵייסִין מודיע זַיין צוּ דֶעם פָּאלְק אַז עֶר וֶועט זֵייא דִיא תורה גֶעבִּין און זֵייא הָאבִּין גִיהַאט גִיעֶנְטְפֶּירְט „אַלִים וָואס יהוה הָאט גִירֶעט וֶועלִין מִיר טוּן״ (פסוק ח׳). דְרִיטְטִינְס, וֶוען דֶער בֶּערְג אִיז אִיבִּיר גִיקֶעהרְט גִיוֶועזִין אִיבִּיר זֵייא וִויא אַיין פַּאס, וִויא אַזוֹ אִיז משה צוּ דֶעם שְׁפִּיץ אַרוֹיף גִיקוּמִין, און צוּ וָואס אִיז נֵייטִיג גִיוֶועזִין דָאס גִיבָּאט, „נִידִיר אַרָאב, בִּיצַייג אָן דֶעם פָאלְק, פִילַייכְט מֶעכְטִין זֵייא דוּרְךְ בְּרֶעכִין״ וכו׳ (פסוק כ״א). און צוּם סוֹף, וֶוען דִיא ישראל זֶענִין גִיצְוואוּנְגִין גִיוָארִין דִיא תורה אָן צוּ נֶעמִין אַקִיגִין זֵייאֶר ווִינְטְש, קֶענִין זֵייא דֶערְפוּן נִיט אַיין התנצלות מַאכִין פַאר ווִידִירְשְׁפֶּענִיגְקַייט ? אִיז

דָאס נִיט וָואס ר׳ אחא דֶער זוהן פון ר׳ יעקב מַאכְט טַאקִיש וֶוען עֶר זָאגְט, „דָאס אִיז אַיין גְרוֹס בְּיֶקְעֶנְטְנִיש פַאר דִיא תורה״? אַזוֹ דֶערְקְלֶערְט לכל הפחות רש״י זַיינִי וֶוערְטִיר.

מודעא רבה שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס:

„אַיין גְרוֹס בְּיֶקֶענְטְנִיש, וָוארִין וֶוען עֶר רוּפְט זֵייא צוּ משפט פַאר וָואס הָאבְּט אִיהר נִיט גִיהַאלְטִין דָאס וָואס אִיהר הָאבְּט מקבל גִיוֶועזִין אוֹיף אַייךְ, אַזוֹ הָאבִּין זֵייא אַיינִי עֶנְטְפִיר, אַז זֵייא זֶענִין גִיצְווּאוּנְגִין גִיוָוארִין זִיא מקבל צוּ זַיין״ (רש״י אִין זַיין פירוש צוּ דֶעם שְׁטִיק גמרא). אוּן דִיא דָאזִיגִי אוֹיס גִיטְרַאכְטִי דֶערְצֶייהלוּנְג וָואס אִיז אַקֵייגִין דִיא וַאהרִי דֶערְצֶייהלוּנְג פוּן משה, אוּן וָואס צוּ שְׁטֶערְט דֶעם עיקר כלל פוּן דֶעם אַז מֶענְשִׁין זֶענִין מחויב דין וחשבון אָבּ צוּ גֶעבִּין, דִיא דָאזִיגִי אוֹיס גִיטְרַאכְטִי דֶערְצֶייהלוּנְג הָאבִּין דִיא רבנים אַיינְגִיפִּיהְרְט אִין דִיא גִיבֶּעט אַרַיין פוּן בית הכנסת אוּן דָארְט שְׁטֵייט זִיא נָאךְ וִויא אַיין בְּיוַוייז אַז דֶער רוח אלהים אִיז נִיט גִיוֶועזִין מִיט דִיא וָואס הָאבִּין פַארְשְׁמֶעהִיט ישוע הנוצרי אוּן הָאבִּין דִיא תורה שבעל פה אַרוֹיף גִילֵייגְט אוֹיף ישראל. אָבִּיר דָאס אַז עֶס הָאט זֵייא גִיפֶעהלְט חכמה דָאס וַוייזְט זִיךְ נִיט בְּלוֹס אִין דֶעם מהות פוּן דִיא צוּזֶעצוּנְגִין וָואס זֵייא הָאבִּין גִימַאכְט צוּ דֶעם וָוארְט פוּן גָאט, נַייאִירְט אוֹיךְ אִין דִיא סברות וָואס זֶענִין זִיךְ אֵיינַאנְדִיר סותר וָואס שְׁטֵיין אִין דִיא דָאזִיגִי צוּזֶעצוּנְגִין. אִין דֶער עֶרְשְׁט גִידַאכְטִיר דֶערְצֶייהלוּנְג שְׁטֵייט אַז דִיא ישראל הָאבִּין קֵיין חשק נִיט גִיהַאט דִיא תורה אָן צוּ נֶעמִין, אוּן דָאךְ אִין דֶעם יוצר פוּן דֶעם עֶרְשְׁטִין טָאג פוּן שבועות גִיפִינִין מִיר אֵיינִי הִינְוַוייזוּנְג אוֹיף אֵיינִי אַנְדִירִי דֶערְצֶייהלוּנְג וָואס בִּישְׁרַייבְּט דֶעם גְרוֹסִין לוֹהן וָואס אִיז צוּ זֵייא גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין וַוייל זֵייא הָאבִּין זִיא מִיט אַזוֹ אַיין גֶערִין גִימוּטה מקבל גִיוֶועזִין.

הם קבלו עול תורה עלימו. ונעשה לנשמע הקדימו. טרם נשמע נעשה נמו. וצדקה בה נחשבה למו. ולשני כתרים סוימו. למלוכה ולכהונה וללויה אוימו.

„זֵייא הָאבִּין וִוילִיג אוֹיף זִיךְ גִינוּמִין דָאס יָאךְ פוּן זַיינִי תורה, אוּן הָאבִּין פְרִיהִיר גִיזָאגְט, „מִיר וֶועלִין טְהוּן״ פַאר „מִיר וֶועלִין הָארְכִין״;

אַיידיר

אֵיידִיר זַייא הָאבִּין זִיא גִיהֶערְט הָאבִּין זַייא גִיזָאגְט, „מִיר וֶועלִין טְהוּן" אוּן דָאס אִיז צוּ גִירֶעכִינֶט גִיוָוארִין צוּ זַייא צוּ גִירֶעכְטִיגְקֵייט; אוּן זַייא זֶענִין גִיצִירְט גִיוָוארִין מִיט צְווַייא קְרוֹנִין; אוּן פוּרְכְטִיג גִימַאכְט גִיוָוארִין מִיט דִיא מלוכה פוּן דִיא כהונה אוּן דִיא פֶּערְאוֹרְדִינוּנְג פוּן דִיא לוים" (שבועות גִיבֶּעט דף פ"ו). בֵּיים עֶרְשְׁטִין בְּלִיק מֶעכְט עֶס זִיךְ בַּאכְטִין וִויא וֶוען דָאס וָואלְט גִיוֶועזִין אַיין וָוארְט בְּלוֹס על דרך סימן צוּ בִּיצֵייכְנִין עֶנְטְווִיר דִיא כהונה אוּן דִיא פֶּערְאוֹרְדִינוּנְג פוּן דִיא לוים, אוֹדִיר דָאס מלכות אוּן דִיא כהונה. אָבִּיר אַזוֹ וַוייזְט זִיךְ אֵיינִי שְׁוֶועריִגְקֵייט פַאר וָואס זֶענִין נוּר צְווַייא קְרוֹנִין גִידַאכְט? אִיטְלִיכִיר וֵוייס אַז אִין דֶער בִּיטַייטוּנְג על דרך סימן זָאגְט דִיא תורה שבעל פה אַז דִיא ישראל זֶענִין גִיקְרֵיינְט מִיט דְרַייא קְרוֹנִין, אַזוֹ וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין הלכות תלמוד תורה פרק ג' א'

בשלשה כתרים נכתרו ישראל כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות:

„דִיא ישראל זֶענִין גִיקְרֵיינְט גִיוָוארִין מִיט דְרַייא קְרוֹנִין, דִיא קְרוֹן פוּן תורה, אוּן דִיא קְרוֹן פוּן כהונה אוּן דִיא קְרוֹן פוּן מלכות". מילא פַאר וָואס אִיז דָאס דָאזִיגִי גִיבֶּעט מזכיר נוּר צְווַייא. עֶס אִיז אִיבִּיר דֶעם וַוייל עֶס גֵייט אוֹיף אֵיינִי גַאנְץ אַנְדִירִי סיבה. דִיא צָאהל פוּן דִיא קְרוֹנִין אוּן דֶער גִיזָאגְטִיר טעם פַאר וָואס זַייא זֶענִין צוּ זַייא גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין, „וַוייל זַייא הָאבִּין פְרִיהִיר גִיזָאגְט, „מִיר וֶועלִין טְהוּן" פַאר „מִיר וֶועלִין הָארְכִין"," זַייא בֵּיידִי מִיט אֵיינַאנְדִיר זֶענִין דִיא הִינְוַוייזוּנְג וִויא זִיא גֵייט אוֹיף דִיא דָאזִיגִי דֶערְצֵייהלוּנְג אִין דֶעם תלמוד:

בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע וכיון שחטאו ישראל ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ופירקום שנ' ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב:

„אִין דֶער שעה וֶוען דִיא ישראל הָאבִּין פְרִיהִיר גִיזָאגְט „מִיר וֶועלִין טְהוּן" פַאר „מִיר וֶועלִין הָארְכִין", זֶענִין גִיקוּמִין זֶעקְס הוּנְדִירְט טוֹיזִינְד מלאכים וָואס טְהוּן בְּדִינִין, אֵיינִיר צוּ אִיטְלִיכִין פוּן דִיא ישראל, אוּן הָאבִּין אִיהם צוּ גִיבּוּנְדִין צְווַייא קְרוֹנִין, אֵיינִי וֶועגִין „מִיר וֶועלִין טְהוּן"; אוּן אֵיינִי וֶועגִין „מִיר וֶועלִין הָארְכִין". אָבִּיר וֶוען

דיא

דִיא ישראל הָאבְּין גִיזִינְדִיגְט זֶענִין אַרָאבּ גִיקוּמִין צְוֶועלְף הוּנְדֶירְט טוֹיזִינְד מלאכי חבלה אוּן הָאבְּין זֵייא אַװֶעק גִינוּמִין: אַזוֹ וִויא עֶס אִיז גִיזָאגְט (שמות ל״ג ו׳) „אוּן דִיא קִינְדֶיר ישראל הָאבְּין אָבּ גִילֵייגְט (אוֹדֶיר מַאן הָאט פוּן זֵייא אָבְּגִילֵייגְט) זֵייאֶרִי צִירוּנְג בַּייא דֶעם בֶּערְג חורב״ (מסכת שבת דף פ״ח עמוד א׳). דָא אִיז נוּן נִיט קֵיין דרש, קֵיינִי הִינְוַוייזוּנג אוֹיף דִיא קְרוֹנִין פוּן ישראל על דרך דרש, נַייאִירְט אֵיינִי דֶערְצֶעהְלוּנְג פוּן אֵיינִי פָּאר גִישְׁטֶעלְלְטִי גִישֶׁעהֶנִי זַאךְ וָואס הָאט זִיךְ גִיטְרָאפְפִין אִין דֶער מעשה פוּן אִיטְלִיכִים פוּן דִיא זֶעקְס הוּנְדֶירְט טוֹיזִינְד ישראל וָואס זֶענִין פוּן מצרים אַרוֹיס גִיגַאנְגִין. דֶער פירוש פוּן תוספות אִין דֶעם תלמוד שְׁמוּסְט קְלָאר דֶערְפוּן וִויא פוּן אֵיינִי עֶרִינְנְצְטִי אמת גִילְטִיגִי מעשה, וָוארִין עֶר זָאגְט אוּנְס פוּן וָואס דִיא קְרוֹנִין זֶענִין גִימַאכְט גִיוֶועזִין.

שני כתרים של הוד היו לפיכך כשנטלם משה קרן עור פניו:

„דִיא צְוֵוייא קְרוֹנִין זֶענִין גִיוֶועזִין פוּן הֶערְלִיכְקֵייט, דַארוּם וֶוען משה הָאט זֵייא גִיטְרָאגִין הָאט דִיא הוֹיט פוּן זַיין אַנְגִיזִיכְט גִילַייכְטִיט״. פוּן דַאנִין קָאן מַאן זֶעהִין אַז דִיא רבנים לַייט הָאבְּין דִיא דָאזִיגִי דֶערְצֶייהְלוּנְג פַּאר אַזוֹ אמת גִילְטִיג גִיהַאלְטִין וִויא דִיא מעשה וָואס שְׁטֵייט אִין דִיא כתבי הקודש (שמות ל״ד פסוק למ״ד), אַז דִיא הוֹיט פוּן משה הָאט גִילַייכְטִיט. זֵייא זֶענִין נִיט צוּפְרִידִין גִיוֶועזִין מִיט דֶעם כבוד וָואס משה הָאט גִיקְרִיגִין, נַייאִירְט דוּרְךְ זֵייאֶר גאוה גִיפִיהְל זֶענִין זֵייא גִיפִיהְרְט גִיוָוארִין אִיהם אוֹיס צוּ בְּרֵייטִין צוּ אִיטְלִיכִים פוּן דִיא ישראל בִּיזוּנְדִיר אוּן צוּ צוּזֶעצִין, וָואס אִיז נִיט גִיזָאגְט פוּן משה, נַייאִירְט וָואס פֶּערְגְרֶעסִירְט דִיא וואוּנְדִירְלִיכְקֵייט פוּן דִיא דֶערְצֵייהְלוּנְג, אַז זֶעקְס הוּנְדִירְט טוֹיזִינְד מלאכים זֶענִין אַרָאבּ גִיקוּמִין כדי דִיא ישראל צוּ קְרֵיינִין, אוּן אַז דִיא דָאזִיגִי צָאהל הָאט גִימוּזְט פֶערְדָאפְּפִּילְט וֶוערִין אַװֶעק צוּ נֶעמִין דִיא אֵיין מָאל גִיגֶעבִּינִי קְרוֹנִין. אָבִּיר וִויא פַּאסְט דִיא דָאזִיגִי דֶערְצֵייהְלוּנְג מִיט דִיא פְרֵיהִירִי? וֶוען דִיא ישראל זֶענִין גִיצְווּאוּנְגִין גִיוָוארִין אָן צוּ נֶעמִין דִיא תורה אַקֵייגִין זֵייאֶר ווילִין, דוּרְךְ דִיא שְׁרֶעקְנִיש פוּן דֶעם בֶּערְג וָואס הָאט אִיבִּיר זֵייאֶרִי קֶעפְּף גִיהָאנְגִין, מילא וָואס פַּאר אֵיינִי גְרוֹסִי מעלה הָאבִּין זֵייא גִיהַאט צוּ פֶּערְדִינִין דִיא דָאזִיגִי צְוֵוייא קְרוֹנִין? וֶוען דִיא ישראל זֶענִין אַזוֹ ווילִיג גִיוֶועזִין אוּן הָאבִּין גִיקְרִיגִין אַזוֹ אַיין הֶערְלִיכִין

לוהן, צו וואס איז עס נייטיג גיוועזין איבער צו קעהרין דעם בערג איבער זייא וויא איין פאס? דיא דאזיגי דערצייהלונגין זענין זיך זעלביר סיתר און האבין גאר קיין גרונד ניט אין דעם ווארט פון גאט, און דארום זענין זייא ניט ווערטה צו שטיין אין דיא גיבעט פון ישראל אבער דאס דאזיגי גיבעט האט נאך אנדירי אויך אזו וואונדירליכי שטיקליך, וואס מיר ווילין דא פון זייא שמועסין. עטליכי שורות שפעטיר דערצייהלט דאס דאזיגי גיבעט דיא פעולה וואס דיא גיזאגטי ווערטיר פון דיא צעהן גיבאט האבין גורם גיוועזין אויף דיא ישראל.

ואחת בדברו ההריד עולמו. ועשרים וארבעה מיל מהלך נעו עמו.
שתים זו כהשמיעו נואמו:

„ווען ער האט גירעט דאס ערשטי ווארט האט זיך זייני וועלט דערשראקין, און ווען זייא האבין גיהערט צווייא גיבאט האבין זייא זיך ביוועגט הינטיר זיך דאס שטיק וועגס פון פיר און צוואנציג מיל מייל" (שבועות גיבעט דף פ"ז). כדי דאס צו פערשטיין מוזין מיר ווידיר ווייזין צו דעם תלמוד וואס זאגט אונס דיא פרטים.

אמר ריב"ל כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה חזרו ישראל לאחוריהן י"ב מיל והיו מלאכי השרת מדדין אותן שנא' מלאכי צבאות ידודון ידודון אל תקרי ידודון אלא ידדון:

„ר' יהושע דער זוהן פון לוי זאגט, וויא איטליכים גיבאט איז ארויס גיגאנגין פון דעם מויל פון הקדוש ב"ה זענין דיא ישראל גיגאנגין הינטיר זיך צוועלף מייל, און די מלאכים וואס טהון בידינין האבין זייא צורוק גיפיהרט, וויא עס איז גיזאגט, „דיא ענגיל פון הערשארין זענין ענטלויפין, זענין ענטלויפין" (תהלים ס"ח י"ג). דו זאלסט ניט ליינין ידודון „זייא זענין ענטלויפין"? נייארט ידדון „זייא האבין גיפיהרט" (מסכת שבת דף פ"ח עמוד ב'). אין דעם דאזיגין קורצין שטיקיל האבין מיר צווייא איבערלייגטי פערענדירונגין פון דעם ווארט פון גאט כדי עס צו צופאססין צו דיא דאזיגי נארישי קבלה אויס טראכטונג. ערשטינס, מלכי צבאות, „דיא קיניגי פון הערשארין האבין זייא פערענדירט אויף מלאכי צבאות, "דיא ענגיל פון הערשארין", און צווייטינס, „זייא זענין ענטלויפין" האבין זייא פערענדירט אויף

זייא

"זייא האבין גיפיהרט". דיא דאזיגי פערענדירונגין זעלביר ווארפין איין שלעכט נאמנות אויף דיא מעשה וואס האט זייא גייטיג, און ניט אלליין אויף דיא דאזיגי מעשה, נייארט אויף דיא גאנצי תורה שבעל פה וואס לאזט צו אזעלכי שפילירייא מיט דעם ווארט פון גאט. אביר אונזער גישעפט איז איצונד מיט דיא דערציהלונג און וייל זיא איז אביסיל אויס פיהרליכיר דערציהלט אין דעם ילקוט, אזו וועט עס גוט זיין דיא דאזיגי רייד אויך מזכיר צו זיין.

ויעמדו מרחוק חוץ לשנים עשר מיל מגיד שהיו ישראל נרתעין לאחוריהן שנים עשר מיל וחוזרין לפניהן שני' עשר מיל הרי עשרים וארבעה מיל על כל דבור ודבור נמצאו מהלכין באותו היום מאתים וארבעים מיל באותה שעה אמר הקב"ה למלאכי השרת רדו וסייעו את אחיכם שנאמר מלכי צבאות ידודון ידודון בהליכה ידודון בחזרה:

"און זייא זענין גישטאנין פון וייטין" (שמות כ' י"ח)—איני וייטיניש פון צוועלף מייל. דאס ווייזט אונס אז דיא ישראל זענין צורוק גיגאנגין הינטיר זיך צוועלף מייל, און דער נאך זענין זייא ווידיר גיגאנגין פאר זיך צוועלף מייל, צוזאממין פיר און צוואנציג מייל, וויא איטליכיס גיבאט איז גיגעבין גיווארין. אזו זענין זייא אין יענים טאג גיגאנגין צווייא הונדירט און פירציג מייל. אין יעניר צייט האט הקדוש ב"ה גיזאגט צו דיא מלאכים וואס טהון בידינין, גידירט אראב און העלפט אייערי ברידיר, ווארין עס איז גיזאגט, "דיא קיניגי פון הערשארין האבין גיפיהרט, האבין גיפיהרט" (תהלים ס"ח, י"ג). דאס איז, זייא האבין זייא גיפיהרט ווען זייא זענין גיגאנגין, און זייא האבין זיא גיפיהרט, ווען זייא זענין צורוק גיקעהרט" (ילקוט שמעוני חלק א' דף נ"ג עמוד א'). עס איז קוים גייטיג אויס צו ווייזין דיא נארישקייט פון דיא דאזיגי דערציהלונג. לאז מאן נור דענקין אז דיא ישראל זענין אוועק גילויפין צוועלף מייל ווען זייא האבין גיהערט איין גיבאט, און דער נאך זענין זייא ווידיר צורוק גיברענגט גיווארין, און דער נאך זענין זייא ווידיר אוועק גילופין, וויא ניט גלייך איז דאס צו דיא פשוטי און אידיל שייני דערציהלונג וואס משה האט איבירגילאזט. מיר פרעגין איטליכין פערשטענדיגין ישראל וואס ער מיינט. איז דיא דאזיגי מעשה איין שקר. ווען אזו, פאר וואס גיפינט זיא זיך נאך אין די גיבעט פון בית הכנסת. ווען זיא

וואלט

וָואלְט נוּר אַללֵיין גִישְׁטַאנֶען, אַזוֹ מֶעכְטִין מִיר קֶענֶען מֵיינֶען אַז מַאן הָאט זִיא דוּרְךְ אֵיין אוֹדיר אַנְדִיר טעות פֶּערְזֶעהִין און גִילָאזְט שְׁטֵיין, אָבִּיר מִיר הָאבִּין שׁוֹן פִילִי דֶערְגְלַייכִין אָנְגְיוִויזִין, און אִין דֶעם זֶעלְבִּיגִין גִיבֶּעט שְׁטֵייט בַּאלְד דֶער נָאךְ אֵיינִי אַנְדִירִי.

ברדתו לדבר לעם עולם. רעשו אומות העולם. פחד קראם ורעד החילם. חיל כיולדה הבהילם. סערו והרדו וסר צלם. ואצל קמואל. באו כולם. לנחש בקסמי קלקולם. ושאלו לו מה זה בא לעולם. שמא היום למימיו הוזר עולם:

„וֶוען עֶר אִיז אַרָאבּ גִינִידֶרְט צוּ רֵיידִין צוּ דֶעם אוּם שְׁטֶערְבְּלִיכִין פָאלְק, זֶענֶען דִיא פֶעלְקִיר פוּן דִיא וֶועלְט בִּיוֶועגְט גִיוָוארִין, אַנְגְסְט הָאט זֵייא דֶערְגְרִיפְפִין, און צִיטֶטִירְנִישׁ הָאט זֵייא אָנְגִיטַאפְּט; ווייאטָאג הָאט זֵייא דֶערְשְׁרָאקִין וִויא אֵיינִי גִיוִוינִירִין: זֵייא זֶענֶען גִישָׁאקִילְט און פֶּערְוִוירְט גִיוָוארִין, און זֵייאֶר שָׁאטִין הָאט זִיךְ אָבּ גִיטָהאן פוּן זֵייא; זֵייא אַלִי זֶענֶען גִיקוּמִין צוּ קְמוּאֵל, צוּ רֶעטִילִין מִיט זֵייאֶרִי אִירְרִיגִי צוֹיבִּירַייא, און הָאבִּין אִיהם גִיפְרֶעגְט. וָואס אִיז דָאס וָואס אִיז דֶער וֶועלְט גִישֶׁעהִין. אפשר זָאל דִיא וֶועלְט הַיינְט צוּרוּק קֶעהְרִין צוּ אִיהר גִיבִּישׁ". דִיא פְרִיהִירִי מעשה הָאט אוּנְס דֶערְצֵייהלְט וָואס הָאט זִיךְ גִיטְרָאפְפִין צוּ דִיא ישראל, דֶער הִינְוַוייז אִין דֶעם דָאזִיגִין שְׁטִיק דֶערְצֵייהלְט אוּנְס פוּן דֶעם שְׁרֶעק וָואס אִיז גִיקוּמִין אוֹיף דִיא גוֹים; אָבִּיר כדי דֶעם הִינְוַוייז צוּ פֶערְשְׁטֵיין מוּזִין מִיר וִוידִיר וַוייזִין צוּ דֶעם תַלְמוּד.

וישמע יתרו כהן מדין מה שמועה שמע ובא ונתגייר ר' יהושע אומר מלחמת עמלק שמע שהרי כתב בצדו ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי הרב ר"א המודעי אומר מתן תורה שמע שכשנתנה תורה לישראל קולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל אומות העולם אחזתן רעדה בהיכליהן ואמרו שיר שנ' ובהיכלו כולו אומר כבוד נתקבצו כולם אצל בלעם הרשע ואמרו לו מה קול ההמון אשר שמענו שמא מבול בא לעולם אמר להם ה' למבול ישב וישב ה' מלך לעולם כבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם אמרו לו מבול של מים אינו מביא אבל של אש מביא שנא' כי הנה באש ה' נשפט אמר להן כבר נשבע שאינו משחית כל בשר ומה קול ההמון הזה ששמענו אמר להן חמדה טובה יש לו בבית גנזיו שהיתה גנוזה אצלו תתקע"ד דורות

קודם

קודם שנברא העולם וביק׳ ליתנה לבניו שנ׳ ה׳ עוז לעמו יתן פתחו כולם ואמרו ה׳ יברך את עמו בשלום :

„און יתרו דֶער כהן פון מדין הָאט גִיהֶערְט” (שמות י״ח א׳) . וָואס אִיז דָאס גִיוֶועזִין וָואס עֶר הָאט גִיהֶערְט אַז עֶר אִיז גִיקוּמִין און הָאט זִיךְ מגייר גִיוֶועזִין . ר׳ יהושע זָאגְט , עֶר הָאט גִיהֶערְט פון דִיא מלחמה מִיט עמלק . וָוארִין קוּרְץ צוּ פְרִיר אִיז גִישְׁרִיבִּין „און יהושע הָאט דֶעם עמלק שְׁוַואךְ גִימַאכְט און זַיין פָאלְק מִיט דִיא שַׁארְף פון דֶעם שְׁוֶוערְט” (שמות י״ז י״ג) . ר׳ אליעזר המודעי זָאגְט עֶר הָאט גִיהֶערְט דִיא גֶעבּוּנְג פון דִיא תורה , וָוארִין וֶוען דִיא תורה אִיז צוּ ישראל גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין אִיז זַיין קוֹל גִיגַאנְגִין פון אֵיין עֶק וֶועלְט צוּ דֶעם אַנְדִירְן , און אַלִי פֶעלְקִיר פון דֶער וֶועלְט הָאט אַיין צִיטְטִירְנִיש אָנְגִיהַאפְּט אִין זֵייאֶרִי הֵיכָלִים , און זֵייא הָאבִּין גִיזָאגְט אֵיין גִיזַאנְג , ווִיא עֶס אִיז גִיזָאגְט , „אִין זַיין היכל זָאגְט אִיהם אַלִיס עֶהר” (תהלים כ״ט ט׳) . זֵייא הָאבִּין זִיךְ אַלִי פֶערְזַאמְמִילְט צוּ בלעם הרשע און הָאבִּין צוּ אִיהם גִיזָאגְט , וָואס פַאר אַיין שְׁטִים פון בְּרוּמוּנְג אִיז דָאס וָואס מִיר הָאבִּין גִיהֶערְט , טָאמִיר קוּמְט אַיין מבול אויף דִיא וֶועלְט . עֶר הָאט צוּ זֵייא גִיזָאגְט , ”יהוה אִיז גִיזֶעסִין פון וֶועגִין צוּ בְּרֶענְגִין דָאס מבול , און עֶר זִיצְט אַיין קִינִיג אִין אֵייבִּיגַקייט” (פסוק יו״ד) . הקדוש ב״ה הָאט שׁוֹן לַאנְג גִישְׁווּאוֹרִין אַז עֶר וֶועט נִיט בְּרֶענְגִין אַיין מבול אויף דִיא וֶועלְט . זֵייא הָאבִּין צוּ אִיהם גִיזָאגְט , עֶר וֶועט נִיט בְּרֶענְגִין אַיין מבול פון וַואסִיר , אָבִּיר עֶר וֶועט בְּרֶענְגִין אַיין מבול פון פַייאֶר ׃ וָוארִין עֶס אִיז גִיזָאגְט , „וָוארִין מִיט פַייאֶר וֶועט יהוה רִיכְטִין” (ישעיה ס״ו ט״ז) . עֶר הָאט צוּ זֵיי גִיזָאגְט , עֶר הָאט שׁוֹן לַאנְג גִישְׁווּאוֹרִין , אַז עֶר וֶועט נִיט פֶערְדֶערְבִּין אַלִיס פְלֵייש . וָואס דֶען אִיז דִיא שְׁטִים פון בְּרוּמוּנְג וָואס מִיר הָאבִּין גִיהֶערְט . עֶר הָאט צוּ זֵייא גִיזָאגְט , גָאט הָאט גִיהַאט אֵיינִי גוּטִי לִיבְּלִיכִי זַאךְ אִין דֶעם הויז פון זַיינִי אוצרות , וָואס זִיא אִיז בַּייא אִיהם גִיהַאלְטִין גִיוָוארִין נַיין הוּנְדִירְט פִיר און זִיבִּיצִיג דורות אֵיידִיר דִיא וֶועלְט אִיז בִּישַׁאפְּפִין גִיוָוארִין און עֶר בִּיגֶעהְרְט זִיא צוּ גֶעבִּין צוּ זַיינִי קִינְדִיר , וָוארִין עֶס אִיז גִיזָאגְט , ”יהוה וֶועט גֶעבִּין מַאכְט צוּ זַיין פָאלְק” . זֵייא אַלִי הָאבִּין אָנְגִיהוֹבִּין און הָאבִּין גִיזָאגְט , ”יהוה וֶועט בֶּענְשִׁין זַיין פָאלְק מִיט פְרִידִין” (תהלים כ״ט י״א) (מסכת זבחים דף קט״ז עמוד א׳) . דָאס אִיז דִיא אוֹיס גִיטְרַאכְטִי מעשה וָואס אַייאֶרִי גִיבֶּעט גֵיין דְרוֹיף און וָואס אַלִי ישראל דוּרְךְ דִיא גַאנְצִי וֶועלְט וֶוערִין גִילֶערְנְט צוּ גְלוֹיבִּין און דְרָאן צוּ גִידֶענְקִין אִין דֶעם עֶרִינְצְטִין טְהוּן פון

עבודת

עבודת אלהים בפרהסיא. אַז דָאס אִיז בְּלוֹס אֵיינִי אוֹיס גִיטְרַאכְטִי מַעשה אִיז זֵייער גְרִינְג צוּ בִּיוַוייזִין. עֶרְשְׁטִינְס, זִיא אִיז סותר דִיא דֶערְצֵייהלוּנְג וָואס משה הָאט גִיגֶעבִּין. דִיא דָאזִיגִי אוֹיס גִיטְרַאכְטִי מַעשה זָאגְט אַז דֶער שְׁרֶעקְלִיכִיר לַארְם וָואס אִיז גִימַאכְט גִיוָוארִין בַּייא מתן תורה הָאט גִיבְּרֶענְגְט יתרו צוּ משה – אַז דָאס אִיז עֶס גִיוֶועזִין וָואס עֶר הָאט גִיהֶערְט. אָבִּיר וֶוען אִיהר וֶועט לֵיינִין דֶעם גַאנְצִין פסוק וָואס דֶער תלמוד אִיז פוּן אִיהם אַרוֹיס מזכיר וֶוענִיג וֶוערְטִיר, אַזוֹ וֶועט אִיהר גִיפִינְין אַז עֶס אִיז גָאר קֵיין טעם נִיט גִיוֶועזִין צוּ פְרֶעגִין וָואס יתרו הָאט גִיהֶערְט, וָוארִין משה זֶעלְבִּיר דֶערְצֵייהלְט אוּנְס אוֹיסְדְרִיקְלִיךְ, וָואס עֶר הָאט גִיהֶערְט אוּן פַאר וָואס עֶר אִיז גִיקוּמִין. "און יתרו דֶער כהן פוּן מדין, דֶער שְׁוֶועהר פוּן משה, הָאט גִיהֶערְט אַלִים וָואס אלהים הָאט גִיטָאן צוּ משה אוּן צוּ ישראל זַיין פָאלְק, אַז יהוה הָאט אַרוֹיס גִיבְּרֶענְגְט ישראל פוּן מצרים: און יתרו", וכו' (שמות י"ח פסוק א' בִּיס ה'). וֶוען אִיהר וֶועט לֵיינִין דָאס גַאנְצִי קַפִּיטֶל אַזוֹ וֶועט אִיהר גִיפִינְין אַז יתרו אִיז גִיקוּמִין אוּן אִיז אַוֶועק גִיגַאנְגִין אֵיידִיר דִיא תורה אִיז גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין אוּן אַזוֹ אוֹיךְ אֵיידִיר דֶער שְׁרֶעקְלִיכִיר לַארְם אִיז גִימַאכְט גִיוָוארִין; אַזוֹ אַז עֶס אִיז גַאנְץ שקר אַז דָאס אִיז גִיוֶועזִין דֶער טעם פוּן זַיין קוּמִין. צְווֵייטִינְס, אַז אַלִי פֶעלְקִיר הָאבִּין גִיהֶערְט דִיא שְׁטִים פוּן גָאט אִיז שקר, וָוארִין עֶס אִיז אוֹיךְ סותר דִיא רֵייד פוּן משה, וָואס עֶר זָאגְט אַז עֶס אִיז גִיוֶועזִין דִיא בִּיזוּנְדִירִי אֵייגִינִי זַאךְ פוּן ישראל אַז זֵייא אַלֵיין הָאבִּין גִיהֶערְט דִיא שְׁטִים. הָאט אֵיין פָאלְק גִיהֶערְט דִיא שְׁטִים פוּן אלהים רֵיידִין פוּן צְווִישִׁין דֶעם פַייאֶר, גְלַייךְ אַז וִויא דוּ הָאסְט גִיהֶערְט, אוּן הָאט גִילֶעבְּט" (דברים ד' ל"ג). צוּם סוֹף, דִיא דָאזִיגִי מעשה אִיז גַאנְץ גְרָאבּ נַארִישׁ. דֶער תלמוד שְׁטֶעלְלְט פַאר בלעם אוּן דִיא גוים פוּן זַיינִי צַייט פסוקים זָאגִינְדִיג פוּן כתבי הקודש אַרוֹיס וִויא צְווֵייא רבנים, אוּן נָאךְ דֶערְצוּ אַזֶעלְכִי פסוקים וָואס זֶענִין עֶרְשְׁט עֶטְלִיכִי הוּנְדִירְט יָאהר שְׁפֶּעטִיר גִישְׁרִיבִּין גִיוָוארִין. זֵייא בֵּיידִי זֶענִין מזכיר אֵיין גִיזַאנְג פוּן דוד, דָאס נַיין אוּן צְוַואנְצִיגְסְטִי קַפִּיטֶל תהלים, אוּם גִיפֶעהר פִינְף הוּנְדִירְט יָאהר פְרִיר אֵיידִיר דוד אִיז גִיבּוֹהרִין גִיוָוארִין, אוּן דִיא גוים זֶענִין מזכיר דָאס זֶעקְס אוּן זֶעכְצִיגְסְטִי קַפִּיטֶל פוּן ישעיה אִיבִּיר זִיבִּין הוּנְדִירְט יָאהר פְרִיר אֵיידִיר עֶס אִיז גִישְׁרִיבִּין גִיוָוארִין. אוּן אַייאֶרִי רבנים זֶענִין נִיט צוּפְרִידִין גִיוֶועזִין צוּ הַאלְטִין דִיא דָאזִיגִי אוּם פַּאסְסִינְדִיגִי אוּן נַארִישִׁי מעשה אִין דֶעם תלמוד, נַייאִירְט זֵייא הָאבִּין זִיא אוֹיךְ אַרַיין גִישְׁטֶעלְלְט אִין דִיא גִיבֶּעט פוּן דֶעם

ערינערטין יום טוב פון שבועות. נאך דיא דאזיגי גיבעט נאך ווערט איהר גילערנט צו גלויבין אז בייא מתן תורה האט גאט איביר גיקעהרט דעם בערג סיני איביר דעם פאלק ישראל וויא איין פאס, און האט זייא גיצוואונגין אן צו נעמין דיא תורה קייגין זייער ווילין; און דאך, אז וויל זייא זענין ברייט גיוועזין צו גיהארכין אזו זענין זעקס הונדירט טויזינד מלאכים אראב גישיקט גיווארין צו קריינין איטליכין פון זייא מיט צוויא קרוינין. איהר ווערט גילערנט צו גלויבין, אז ווען דיא גיבאט זענין גיגעבין גיווארין, אזו זענין דיא ישראל צורוק און אהין גיגאנגין צווייא הונדירט און פירציג מייל, און אז דאס קול פון גאט איז אזו הויך גיוועזין אז אלי פעלקיר פון דער וועלט האבין עס גיהערט, וואס זייא אלי זענין גיגאנגין צו בלעם און אלי האבין גיוואוסט און מזכיר גיוועזין תהלים און נביאים, עטליכי הונדירט יאהר אידיר זייא זענין גישריבין גיווארין. דאס איז עס וואס איהר האבט אן גיקריגין דער דורך אז איהר פאלגט דיא תורה שבעל פה. עס איז אום זונסט פאר אייך צו זאגין אז איהר גלויבט ניט דיא דאזיגי זאכין – דארט שטיין זייא אין אייער גיבעט בוך. ווען איהר גלויבט זייא ניט, פאר וואס לאזט איהר זייא דארט. אביר וואס אויך ביזונדירי מענשין מעגין זאגין, עס איז קלאר אז דיא מאספים פון דיא יודישי תפלות און יוצרות האבין הארצליך גיגלויבט איטליכיםווארט פון זייא, און דארום האבין זייא זייא אריין גישטעללט צווישין זייערי גיבעט. און אזו איז עס אויך גיוויס אז דארט וויא דער תלמוד ווערט גיהאלטין פאר געטליך אמת, דארט זענין דיא דאזיגי אויס גיטראכטי מעשות איין טהייל פון דעם גלויבין פון דיא ישראל. אביר עטליכי וועלין זאגין, מיר גלויבין זייא ניט. פאר וואס ניט? גלויבט איהר זייא ניט וויל זייא זענין אמת. ניין, בייאירט וויל זייא זענין שקר. דערמיט זענט איהר מודה אז דיא תורה שבעל פה האט אין זיך פראסטי גראבי שקרים, און אז אין פילי פון איהרי דערציילונגין איז זיא ניט ווערטה אז מאן זאל איהר גלויבין. מילא וואס פאר איין ווערטה האט דיא תורה שבעל פה, און וואס פאר איין נאמנות קענין מיר געבין צו [illegible] מחברים, וואס האבין זיך [illegible] גי[illegible], נישט דרויס גימאכט אויס צו טראכטין דיא דאזיגי [illegible] מעשות.

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז.

די אלטי שטעגין.

נומר כ׳

באלד זעניגן נון טויזינד אכט הונדירט יאהר שון פארבייא גיגאנגין זייט דער צייט אז איין גרוסיר טהייל פון דעם יודישין פאלק האבין אויס דערוויהלט דיא אמונה פון דיא תורה שבעל פה און האלטין זיא פאר בעססיר פון דיא קריסטליכי אמונה. דיא גרוסי שאלה צווישין יודין און קריסטין איז, אוב יעני לייט האבין גימאכט איינע רעכטי אויס דערוויהלונג. דיא ספאסיבים צו ענטפירן אויף דיא שאלה קענין מיר דערגרייכין. דיא תורה שבעל פה איז פארהאנדין, אויס גיברייט אין דיא כרכים פון דעם תלמוד, און בקיצור אין דיא גיבעט פון בית הכנסת. דארט קענין מיר איינזעהין וואס זיא איז און איינע גירעכטי דעה זאגין איביר איהר שטייגיר און איהרי איניגווייניגדיגי גוטיגקייט און ביוויז. דיא רבנים לייט זאגין, אז דיא תורה שבעל פה איז גיגעבין גיווארין צו משה אויף דעם בערג סיני, און אז דיא תורה שבעל פה וואס זייא גלויבין זיא איצונד איז גאנץ דיא זעלביגי וויא דיא וואס איז דענצומאל אנגינומין גיווארין: און דיא דאזיגי רייד פאר אמת אויס צו ווייזין בירופין זייא זיך אויף דיא קבלה וואס איין דור האט מוסר גיוועזין צום אנדירן, דער פאטיר צום זוהן, ביס צום היינטיגין טאג. דער קריכט זאגט דערקייגין אז דיא דאזיגי תורה שבעל פה איז אנגיפילט מיט אויס גיטראכטי מעשות. דער תלמוד גלייביגיר ענטפירט דערדורך אז ער מאכט איין חילוק צווישין דיא דינים און דיא אגדות: און דער קריסט איז צופרידין און שטילל גימאכט ביס ער עפינט אויף דאס יודישי גיבעט בוך, און גיפינט אז דיא נארישסטי און אום גלייבליכסטי תלמודישי דערציילונגין שטיין דא דערקענט וויא ווארהייטין גאר אן ספק און וויא גאנצי חלקים פון דיא יודישי אמונה אין דיא איצונדיגי צייטין. פילי פון דיא דאזיגי זעניגן שון גיפרופט גיווארין און זענין גינוג צו נישט צו

מאכין

מַאכִין אַלִי ראיות וָואס דִיא תורה שבעל פה מֶעכְט זִיךְ בְּרֶענְגִין צוּ בְּיַוייזִין אַז זִיא אִיז אמת . אָבִּיר וַוייל דֶער דָאזִיגִיר טְהֵייל פוּן דֶעם ענין אִיז וִוּיכְטִיג , אַזוֹ מוּזִין נָאךְ אֵיין פַּאאר שְׁטִיקְלִיךְ מֶעהר בִּיטְרַאכְטִיט וֶוערִין אֵיידִיר מִיר ,קֶענִין אִיצוּנְד דֶער פוּן אַוֶועק גֵיין . נָאךְ דֶעם שְׁטִיק וָואס מִיר הָאבִּין אוֹיס דִיא יוּדִישִׁי גִיבֶּעט צוּלֶעצְט מזכיר גִיוֶועזִין שְׁטֵייט בַּאלְד דֶער נָאךְ אַזוֹ :

וכל דור ודור ומנהיגיהם . אשר עמדו לפניהם . והעתידים לעמוד אחריהם . כולם העמידם בסיני עמהם . להודיעם כי דור דע נחשק מכולהם . טוב טעם ודעת להשכיליהם . וכל מום לא היה בהם . כי שלמים ומושלמים היו כולהם ;

„וָואס דוד לעווי אִיבִּירְזֶעצְט אַזוֹ , „און אִיטְלִיכִים גִישְׁלֶעכְט , און זַיינִי רֶעגִירִירְס וָואס זֶענִין פַּארְהַאנְדִין גִיוֶועזִין פַּאר זַייא , און דִיא וָואס זֶענִין אוֹיף גִישְׁטַאנְגִין נָאךְ זַייא , זֶענִין אַלִי גִישְׁטֶעלְלְט גִיוָוארִין בַּייא דֶעם בֶּערְג סיני מִיט זַייא , זַייא צוּ לָאזִין וִויסְסִין , אַז דָאס פֶערְשְׁטֶענְדִיגִי גִישְׁלֶעכְט אִיז אַנְגִינֶעהמִיר גִיוֶועזִין פוּן זַייא ; זַייא צוּ מַאכִין פֶערְשְׁטֵיין גוּטִין פֶערְשְׁטַאנְד און דֶערְקֶענְטְנִיס : עֶס אִיז קֵיין גִיבְּרֶעךְ (מום) נִיט גִיוֶועזִין אִין זַייא , וָוארִין זַייא זֶענִין גָאר גַאנְץ גִיוֶועזִין„ (שבועות גִיבֶּעט דף פ״ז) . דִיא פֶערְזַאמְלוּנְג פוּן דֶעם לֶעבִּינְדִיגִין פָאלְק פוּן ישראל , צוּ הֶערִין דִיא שְׁטִים פוּן דֶעם בִּישֶׁעפְּפִיר , אִיז פַאר דִיא רבנים נִיט גְרוֹס גִינוּג גִיוֶועזִין , דַארוּם הָאבִּין זַייא צוּ גִיזֶעצְט אַז דִיא נשמות פוּן אַלִי דִיא נִיט גִיבּוֹהְרִינִי גִישְׁלֶעכְטִיר זֶענִין דֶערְבַּייא גִיוֶועזִין צוּ הֶערִין און אָן צוּ נֶעמִין דִיא תורה . דִיא פֶערְגְלַייכוּנְג פוּן דִיא דָאזִיגִי קבלה רֵייד מִיט עֶטְלִיכִי וָואס מִיר הָאבִּין שׁוֹן מזכיר גִיוֶועזִין בְּרֶענְגְט אִין גִידַאנְקִין אַרֵיין פֶערְשִׁידִינִי טְשֶׁעקַאוֶועפוּנְקְטִין נָאךְ צוּ פְרֶעגִין . דהיינו אוֹבּ דִיא דָאזִיגִי נשמות זֶענִין גִיוֶועזִין אוּנְטִיר דֶעם בֶּערְג אוֹדִיר נִיט וֶוען עֶר אִיז אִיבִּיר גִיקֶעהרְט גִיוֶועזִין אִיבִּיר זַייא – אוֹבּ זַייא זֶענִין גִיגַאנְגִין דֶעם וֶועג פוּן צְווַייא הוּנְדִירְט און פִירְצִיג מַייל צוּרוּק און אַהִין בַּייא דִיא גֶעבּוּנְג פוּן דִיא צֶעהן גִיבָּאט , וכו׳ ? אָבִּיר דִיא גִילְטִיגְקַייט וָואס דִיא דָאזִיגִי קבלה רֵייד גֶעבִּין צוּ דִיא תורה שבעל פה פָארְדִירִין אַז מִיר זָאלִין בַּאלְד אוֹיף דִיא דָאזִיגִי זֶעלְבִּיר מֶעהר אַכְטוּנְג גֶעבִּין , און זִיא שְׁטֵייט בפרט קְלָאר אַרוֹיס אִין דִיא דֶערְצֵייהלוּנְג פוּן דִיא דָאזִיגִי מעשה וָואס גִיפִינְט זִיךְ אִין מדרש רבה .

וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר . א״ר יצחק מה שהנביאים עתידים

עתידים להתנבאות בכל דור ודור קבלו מהר סיני שכן משה אומר להם לישראל כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום ואת אשר איננו פה עמנו היום. עמנו עומד היום אין כתיב כאן אלא איננו עמנו היום אלו הנשמות העתידות להבראות שאין בהם ממש שלא נאמרה בהם עמידה שאע״פ שלא היו באותה שעה כל אחד ואחד קבל את שלו וכן הוא אומר משא דבר יהוה אל ישראל ביד מלאכי. בימי מלאכי לא נאמר אלא ביד מלאכי שכבר היתה הנבואה בידו מהר סיני ועד אותה שעה לא נתנה לו רשות להתנבאות. וכן ישעיה אמר מעת היותה שם אני אמר ישעיה מיום שנתנה תורה בסיני שם הייתי וקבלתי את הנבואה הזאת אלא ועתה יי אלהים שלחני ורוחו עד עכשיו לא נתן לו רשות להתנבאות. ולא כל הנביאים בלבד קבלו מסיני נבואתן אלא אף החכמים העומדים בכל דור ודור כל אחד ואחד קבל את שלו מסיני וכן הוא אומר את הדברים האלה דבר יי אל כל קהלכם:

„ ״און אלהים הָאט גִירֶעט אַלִי דִיא דָאזִיגִי וֶוערְטִיר צוּ זָאגִין״ (שמות כ׳ פסוק א׳) . ר׳ יצחק זָאגְט , אַלִיס וָואס דִיא נביאים הָאבִּין שְׁפֶּעטִיר גִיזָאלְט נבואות זָאגִין אִין אִיטְלִיכִים גִישְׁלֶעכְט , הָאבִּין זֵייא מקבל גִיוֶועזִין פוּן דֶעם בֶּערְג סיני , וָוארִין אַזוֹ זָאגְט משה צוּ ישראל , ״בַּייאִירְט מִיט דֶעם וָואס אִיז אַלְהִיא בַּייא אוּנְס וָואס שְׁטֵייאט הַיינְט , אוּן מִיט דֶעם וָואס אִיז נִיט אַלְהִיא מִיט אוּנְס הַיינְט״ (דברים כ״ט י״ד) . דָא צוּם סוֹף אִיז נִיט גִישְׁרִיבִּין , ״וָואס שְׁ טֵ י י א ט מִיט אוּנְס הַיינְט״ , בַּייאִירְט וָואס אִ י ז נִ י ט אַלְהִיא מִיט אוּנְס הַיינְט״ , דִיא דָאזִיגִי זֶענִין דִיא נשמות וָואס הָאבִּין שְׁפֶּעטִיר גִיזָאלְט בִּישַׁאפְּין וֶוערִין , וָואס הָאבִּין נִיט גִיהַאט קֵיין לֵייבְּלִיךְ פַארְהַאנְדִין זַיין אוּן פוּן זֵייא הָאט דַארוּם נִיט גִיקָאנְט גִיזָאגְט וֶוערִין אַז זֵייא זֶענִין דָארְט גִ י שְׁ טַ א נִ י ן . אָבִּיר חָאטְשִׁי זֵייא זֶענִין נִיט פַארְהַאנְדִין גִיוֶועזִין אִין יֶענִיר שעה הָאט אִיטְלִיכִיר פוּן זֵייא מקבל גִיוֶועזִין דָאס זַיינִיגִי . אוּן אַזוֹ אִיז עֶס גִישְׁרִיבִּין , ״דִיא לַאסְט פוּן דֶעם וָוארְט פוּן יהוה צוּ ישראל אִין דֶער הַאנְד פוּן מלאכי״ (מלאכי א׳ פסוק א׳) . דָא אִיז נִיט גִיזָאגְט אִין דִיא טֶעג פוּן מלאכי , בַּייאִירְט אִין דֶער הַאנְד פוּן מלאכי , וָוארִין דִיא דָאזִיגִי וַוייסַאגוּנְג אִיז שוֹן לַאנְג גִיוֶועזִין אִין זַיינִי הַאנְד , פוּן דֶעם בֶּערְג סיני : אָבִּיר בִּיס צוּ יֶענִיר צַייט אִיז אִיהם נִיט רשות גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין צוּ וַוייסַאגִין . דֶעסְגְלַייכִין זָאגְט ישעיה,

פון

„פון דֶער צַייט אָן וִויא עֶס אִיז גִיוֶועזִין בִּין אִיךְ דָא" (ישעיה מ"ח ט"ז) . ישעיה מֵיינְט צו זָאגִין , פון דֶעם טָאג אַז דִיא תורה אויף סיני אִיז גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין בִּין אִיךְ דָארְט גִיוֶועזִין און הָאבּ מקבל גִיוֶועזִין דִיא דָאזִיגִי וַוייסָזאגוּנְג , אָבִּיר „נוּן אדני יהוה הָאט מִיךְ גִישִׁיקְט און זַיין רוח" ; דָאס הַייסְט , בִּיס דֶענְצוּמַאל אִיז אִיהם רשות נִיט גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין צו וַוייסַזאגִין . אָבִּיר נִיט אַלְלֵיין אַלִי נביאים הָאבִּין מקבל גִיוֶועזִין פון סיני זֵייאֶרִי וַוייסְזַאגוּנְג , נַייאִירְט אויךְ דִיא חכמים אִין אִיטְלִיכִים דור , אִיטְלִיכִיר פון זֵייא הָאט מקבל גִיוֶועזִין דָאס זַיינִיגִי פון סיני , און אַזוֹ אִיז עֶס גִיזָאגְט , „דִיא דָאזִיגִי וֶוערְטִיר הָאט יהוה גִירֶעט צו אַייאֶרִי גַאנְצִי פֶערְזַאמְלוּנְג" (דברים ה' י"ט)" (שמות רבה פרשה כ"א) . דֶער תכלית פון דִיא דָאזִיגִי אוֹיס גִיטְרַאכְטִי דֶערְצֵייהלוּנְג אִיז גַאנְץ קְלָאר , דִיא רבנים זָאלִין דֶערדוּרְךְ אָנְגִיטְהָאן וֶוערִין מִיט דֶעם כבוד אַז אַלִים וָואס זֵייא זָאגִין אִיז גִילְטִיג אמת . דָא אִיז גִיזָאגְט אַז דִיא רבנים פון אִיטְלִיכִין דור זֶענִין אַלִי דֶערְבַּייא גִיוֶועזִין בַּייא מתן תורה , און אִיטְלִיכִיר הָאט מקבל גִיוֶועזִין גְלַייךְ פון סיני יֶענִי גִיזֶועצְלִיכִי פסקים און לֶערְנוּנְגִין וָואס עֶר הָאט גִיזָאלְט בִּיקָאנְט מַאכִין צו דִיא וֶועלְט און מֵילָא אִיטְלִיכִי זַאךְ וָואס אַיין רבי לֶערְנְט אִיז רֶעכְט און אמת גָאר אָן טעות , און אַזוֹ שְׁטַארְק גִילְטִיג וִויא דִיא רֵייד פון משה און דִיא נביאים , וָוארִין „אלהים הָאט גִירֶעט אַלִי דִיא דָאזִיגִי וֶוערְטִיר" , וִויא דִיא דָאזִיגִי דֶערְצֵייהלוּנְג דֶערְקְלֶערְט דֶעם דָאזִיגִין פסוק . דִיא רבנים פון אִיטְלִיכִין דור זֶענִין דְרִינִין אִין דֶעם כלל , אַזוֹ אַז נָאךְ דִיא דָאזִיגִי קבלה רֵייד גָאךְ גֶעבִּין דִיא חכמים פון ישראל , אפילו אִין דֶער דָאזִיגִיר פֶערְדָארְבִּינִיר צַייט , נָאךְ רֶעכְטִי לֶערְנוּנְגִין גָאר אָן טעות , וָואס זֵייא הָאבִּין שוֹן לֶענְגִיר וִויא דְרַייא טוֹיזִינְד יָאהר מקבל גִיוֶועזִין פון דֶעם מוּנְד פון גָאט זֶעלְבִּיר . אָבִּיר דִיא דָאזִיגִי אוֹיס גִיטְרַאכְטִי דֶערְצֵייהלוּנְג פֶערְזִיכִירְט צו פִיל . וֶוען אַלִי ישראל זֶענִין דֶערְבַּייא גִיוֶועזִין בַּייא דֶעם בֶּערְג סיני , און אִיטְלִיכִיר בִּיזוּנְדִיר , אוֹבּ נָבִיא , אוֹדִיר רבי , אוֹדִיר פְּרָאסְטַאק , הָאט מקבל גִיוֶועזִין דִיא תורה דֶענְצוּמָאל , מֵילָא וָואס פַּר אַיין נוּצִין אִיז גִיוֶועזִין אִין דֶער אִיבִּירֶענְטְפִירוּנְג פון אֵיין דור צוּם אַנְדִירִין , פון פָאטִיר צוּם זוהן , פון דִיא צַייט פון משה אָן בִּיס אִיצוּנְד ? נָאךְ מֶעהר , וָואס פַאר אַיין נוּצִין אִיז אִיבִּירְהוֹיפְּט אַנְדִירִי צו לֶערְנִין וַוייל אִיטְלִיכִיר מֶענְשׁ הָאט דֶענְצוּמָאל מקבל גִיוֶועזִין דָאס זַיינִיגִי ? נָאךְ וַוייטִיר , וָואס פַאר אַיין נוּצִין אִיז דָאס גִישְׁרִיבִּינִי גִיזֶעץ , וָוארִין וֶוען אִיטְלִיכִיר מֶענְשׁ אִיז גִילֶערְנְט גִיוָוארִין בַּייא דֶעם בֶּערְג סיני , אַזוֹ הָאט עֶר נִיט מֶעהר נֵייטִיג

איצונד צו ליינין און צו לערנין. אבער דאס איז איינע זאך וואס איטליכיר ישראל קאן פאר זיך זעלביר אב מאכין. לאז ער זיך זעלביר פרעגין, וויא פיל ער גידענקט פון דיא דאזיגי וואונדירליכי מעשה אין זיין פארהאנדין זיין, וויא ער איז גישטאנין ביא דעם בערג סיני, און וויא ער האט דיא תורה מקבל גיוועזין פון יהוה זעלביר. דיא ראיות אוים דיא כתבי הקודש וואס זענין דא גיברענגט זענין קלאר ניש צו דעם תכלית. דיא ערשטי ראיה איז, "אלהים האט גירעט אלי דיא דאזיגי ווערטיר צו זאגין" (שמות כ׳ פסוק א׳). אבער איטליכיר וואס וועט זיך דיא מיה נעמין צו ליינין דאס קפיטל וועט זעהין, אז "אלי דיא דאזיגי ווערטיר" קענין ניט גיין אויף דיא נבואות אויך ניט אויף דיא פסקים פון דיא רבנים, נייארט אויף דיא צעהן גיבאט און נור אויף זייא אליין. אזו וייט פון צו געבין אלי דיא פסקים און פירושים וואס זענין שפעטיר גילערנט גיווארין פון דיא רבנים, גאט האט נור גירעט דיא צעהן גיבאט צו דעם פאלק, און ווען זייא האבין גיהערט דיא דאזיגי, אזו "האבין זייא גיזאגט צו משה, רייד דו מיט אונס, און מיר וועלין הערין, אבער אלהים זאל ניט ריידין מיט אונס, אז מיר זאלין ניט שטערבין" (פסוק י״ט). דארום צו זאגין אז דאס ריידין פון גאט "אלי דיא דאזיגי ווערטיר" איז כולל דיא גאנצי תורה שבעל פה און אלי פירושים פון דיא רבנים, דאס צו זאגין איז איינע גראבי פערדרייהונג פון דיא ווערטיר אין דעם קפיטל און איז פראסטי סותר דיא דערצייהלונג פון משה.

דער נאהנטסטיר און גיוועהנליכסטיר פסוק וואס ווערט גיבראכט צו ביווייזין דיא דאזיגי אוים גיטראכטי דערצייהלונג איז דברים כ״ט י״ג י״ד וואו עס איז גיזאגט, „ניט מיט אייך אליינט פערשנייד איך דעם דאזיגין בונד און דיא דאזיגי שבועה: נייארט מיט דעם וואס איז אלהיא ביא אונס, וואס שטייאט היינט פאר יהוה אונזער אלהים, און מיט דעם וואס איז ניט אלהיא מיט אונס היינט". אבער דער דאזיגיר פסוק ביווייזט קלאר דעם היפוך, אז דיא אנדירי גישלעכטיר פון ישראל זענין דארט ניט גיוועזין אין קייני שום ביטייטונג דערפון. דיא ווערטיר אויף לשון הקודש זענין אזו שטארק וויא זייא קענין זיין.

ואת אשר איננו פה עמנו היום.

דיא וואס דער בונד איז מיט זייא פערשניטין גיווארין זענין איינגיטהיילט אין צווייא קלאססין, „דעם וואס איז אלהיא, וואס

שטייאט

שְׁטֵייאַט״, אוּן דֶעם וָואס אִיז נִיט אֱלֹהִיא״. וֶוען דָאס וָוארְט „שְׁטֵייאַט״ וָואלְט נָאךְ אַמָאל גִיזָאגְט גִיוָוארִין, וֶוען דֶער פסוק וָואלְט גִיזָאגְט, „מִיט דֶעם וָואס שְׁטֵייאַט אֱלֹהִיא אוּן מִיט דֶעם וָואס שְׁטֵייאַט נִיט אֱלֹהִיא״, אַזוֹ מֶעכְט עֶפִּיס אַיין אוֹיסְרֵייד גִיקָאנְט זַיין פַאר דִיא דָאזִיגִי אוֹיס גִיטְרַאכְטִי דֶערְצֵייהלוּנְג; דִיא רבנים וָואלְטִין גִיקָאנְט אַיין קְוֶועטְשׁ גֶעבִּין אַז חָאטְשִׁי דִיא נִיט גִיבּוֹרִינִי דוֹרוֹת זֶענִין דָארְט נִיט גִישְׁטַאנִין, אַזוֹ זֶענִין זֵייא אִירְגִיץ אַנְדִירְשְׁט גִישְׁטַאנִין; אָבִּיר דֶער אִיצוּנְדִיגִיר שְׁמוּס פוּן דֶעם פסוק טְהוּט גָאר אַוֶועק אַלִי מִיגְלִיכְקַייט פוּן פַארְהַאנְדִין זַיין, „עֶס זַייא בגשמיות אוֹדִיר ברוּחניוֹת. „מִיט דֶעם וָואס אִיז נִיט אֱלֹהִיא, איננו״ וַוייזְט אַז זֵייא זֶענִין דָארְט נִיט גִיוֶועזִין אִין קֵיינִי בִּיטַייטוּנְג.

דִיא ראיה וָואס אִיז גִיבְּרֶענְגְט פוּן מלאכי, „דִיא לַאסְט פוּן דֶעם וָוארְט פוּן יהוה צוּ ישׂראל אִין דֶער הַאנְד פוּן מלאכי״ אִיז שטות. אִיטְלִיכִיר וָואס פֶערְשְׁטֵייט עֶפִּיס פוּן לשון הקודש וֵוייס אַז ביד בִּיטַייט „דוּרְךְ״ (אוֹיף הוֹךְ דַייטְשׁ אוֹיךְ „פֶערְמִיטְטֶעלְסְט״). אָבִּיר אפילוּ גִיטַייטְשְׁט נָאךְ דִיא אוֹתיוֹת נָאךְ וֶועט עֶס נִיט בִּיוַוייזִין אַז מלאכי אִיז גִיוֶועזִין בַּייא דֶעם בֶּערְג סיני? אִין דִיא וֶוערְטִיר אִיז נִישְׁט פַארְהַאנְדִין אוּנְס צוּ וַוייזִין וֶוען מלאכי הָאט דִיא וַוייסְזַאגוּנְג מקבל גִיוֶועזִין. דִיא ראיה אוֹיס ישעיה אִיז נָאךְ אוּם גְלִיקְלִיכִיר. דֶער גַאנְצִיר המשךְ וַוייזְט אַז גָאט רֵיידִיט דָאס אִין דֶעם פסוק אוּן נִיט דֶער נָבִיא. בּאמת מִיר מֶעכְטִין פְרֶעגִין, וֶוען ישעיה הָאט שוֹן גִיהַאט מקבל גִיוֶועזִין אַלִי זַיינִי נְבוּאוֹת בַּייא דֶעם בֶּערְג סיני, וָואס אִיז גִיוֶועזִין דֶער נוּצִין פוּן דִיא דֶערְשַׁיינוּנְג פוּן יהוה זִיצִינְדִיג אוֹיף זַיין שְׁטוּהל, אוּן דֶער בִּיפֶעהל וָואס אִיז דָארְט גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין (ישעיה ו׳)? אוּן אַזוֹ מֶעכְטִין מִיר פְרֶעגִין וֶועגִין דִיא מֵייסְטִי פוּן דִיא נביאים. דֶער אוֹפֶן פוּן שמואל אִיז דָא בפרט וֶוערְטה בִּיטְרַאכְטִיט צוּ וֶוערִין: נָאךְ דִיא אוֹבִּין גִידַאכְטִי קבלה רֵייד נָאךְ אִין דִיא יוּדִישִׁי גִיבֶּעט אִיז שמואל גִיוֶועזִין בַּייא דֶעם בֶּערְג סיני אוּן הָאט דָארְט מקבל גִיוֶועזִין אַלִיס וָואס עֶר הָאט גִיזָאלְט זָאגִין אִין דֶער צַייט וֶוען עֶר הָאט גִילֶעבְּט אוֹיף דֶער עֶרְד. אוּן דָאךְ וֶוען דָאס וָוארְט פוּן יהוה אִיז גִיקוּמִין צוּ אִיהם אַזוֹ הָאט עֶר נִיט דֶערְקֶענְט דִיא גֶעטְלִיכִי רוּפוּנְג אוּן אִיז דְרַייא מָאל גִיגַאנְגִין צוּ עלי. אוּן צוּם סוֹף הָאט אִיהם עֶרְשְׁט עלי גִיזָאגְט אַז גָאט אִיז עֶס גִיוֶועזִין. נוּן וִויא אַזוֹ זָאל דִיא דָאזִיגִי גִישְׁרִיבִּינִי מעשה צוּזַאמִין פַּאסְסִין מִיט דִיא אוֹבִּין גִידַאכְטִי קבלה רֵייד. דִיא קבלה זָאגְט אַז שמואל הָאט גִיהֶערְט דָאס קוֹל פוּן גָאט בַּייא דֶעם בֶּערְג סיני, אַז דָארְט זֶענִין צוּ אִיהם בִּיקָאנְט גִימַאכְט

גיוואָרין

גִיוָוארִין אַלִי נבואות רֵייד וָואס עֶר הָאט שְׁפֶּעטִיר גִיזָאלְט זָאגִין, אוּן דָאךְ זָאגִין דִיא כתבי הקודש, „נוּן שמואל הָאט נָאךְ נִיט גִיקֶענְט יהוה, אוֹיךְ אִיז דָאס וָוארְט פוּן יהוה נָאךְ נִיט עֶנְטְפְּלֶעקְט גִיוָוארִין צוּ אִיהם" (שמואל א' קפיטל ג' פסוק ז').

דִיא לֶעצְטִי ראיה אִיז גִיבְּרֶענְגְט פוּן דברים ה' פסוק י"ט, וֶוען מַאן בִּיטְרַאכְטִיט זִיא אִין אִיהר המשך אַזוֹ בִּיוַוייזְט זִיא אוֹיךְ דֶעם היפוּךְ. דִיא קבלה אִיז מזכיר נוּר אֵיין טְהֵייל פוּן דֶעם פסוק, „דִיא דָאזִיגִי וֶוערְטִיר הָאט יהוה גִירֶעט צוּ אַייאֶרִי גַאנְצִי פֶערְזַאמְלוּנְג"; אָבִּיר וֶוען אִיהר לֵיינְט וַוייטִיר אַזוֹ וֶועט אִיהר גִיפִינִין, ולא יסף, „אוּן עֶר הָאט נִיט גִימֶעהְרְט", אוּן דִיא דָאזִיגִי וֶוערְטִיר וַוייזִין קְלָאר אַז יֶענִי וֶוערְטִיר גֵיין נוּר אוֹיף דִיא צֶעהן גִיבָּאט. מִילא וַוייל דִיא דָאזִיגִי קבלה רֵייד זֶענִין אַקֵייגִין דִיא כתבי הקודש, אַקֵייגִין דִיא תורה פוּן משה, אַזוֹ זֶענִין זֵייא נוּן שקר, אוּן דַארוּם זֶענִין זֵייא נִיט וֶוערְט צוּ שְׁטֵיין צְוִוישִׁין דִיא גִיבֶּעט פוּן דֶעם פָאלְק וָואס גָאט הָאט אוֹיס דֶערְוֵוייהלְט פוּן אַלִי פֶעלְקִיר פוּן דֶער עֶרְד צוּ זַיין זַיינִי עדות אוּן דִיא הִיטִירְס פוּן זַיינִי וַואהרְהַייט. אָבִּיר דֶער דָאזִיגִיר קבלה קָאן מַאן נִיט בְּלוֹס פָארְוַוארְפִין אַז זִיא אִיז אֵיינִי אוֹיס גִיטְרַאכְטִי דֶערְצֵייהלוּנְג, הָאטְשִׁי אַז דָאס אִיז אַיין זֵייער שְׁטַארְקִיר פָארְוָוארְף קֵייגִין אֵיינִי זַאךְ וָואס וֶוערְט פָארְגִילֵייגְט וִויא אֵיין עיקר אמונה, נַייאִירְט מַאן קָאן אִיהר אוֹיךְ פָארְוַוארְפִין דֶעם תכלית פַאר וָואס מַאן הָאט זִיא ממציא גִיוֶועזִין. זִיא אִיז אוֹיס גִיטְרַאכְט גִיוָוארִין פַאר דֶעם תכלית שְׁטַארְק צוּ מַאכִין דִיא אוּם בַּארְמְהֶערְצִיגִי גִיוֶועלְטִיגוּנְג ברוּחניות פוּן דִיא סוֹפרים אוּן פרוּשים אִיבִּיר דִיא גִימוּטְהִיר פוּן דֶעם פָאלְק. דַארוּם אִיז זִיא נִיט בְּלוֹס אֵיינִי אוּם רֶעכְטִי דֶערְקְלֶערוּנְג פוּן דִיא כתבי הקודש, אוֹיךְ נִיט דֶער טְרוֹים פוּן אֵיין הִיצִיג נַארִישִׁין כח המדמה, נַייאִירְט דִיא אִיבִּירְלֵייגְטִי אוֹיס טְרַאכְטוּנְג פוּן מֶענְשִׁין וָואס הָאבִּין גִיוואוּסְט וָואס זֵייא ווִילִין דֶערְמִיט הָאבִּין אוּן הָאבִּין זִיךְ בִּימִיהט דֶערְדוּרְךְ אַיין תכלית צוּ דֶערְגְרֵייכִין, אוּן אַז עֶס זָאל זֵייא גוּט גִירָאטְהִין הָאבִּין זֵייא זִיךְ קֵיין גִיוִויססִין נִיט דְרוֹיס גִימַאכְט אִיבִּיר לֵייגְטִין שקר ממציא צוּ זַיין. דָאךְ זֶענִין זֵייא צוּ קְלוּג גִיוֶועזִין אַז זֵייא מֶעכְטִין גִיזָאלְט זָאגִין אַז אַלִי טוֹבוֹת פוּן דֶעם זַיין בַּייא דֶעם בֶּערְג סיני זֶענִין נוּר פַאר זֵייא אַללֵיין אַרוֹיס גִיקוּמִין; זֵייא הָאבִּין גִיזָאגְט אַז דָאס גַאנְצִי פָאלְק פוּן ישראל הָאט אֵיינִי טובה גִיקְרִיגִין וָואס מַאכְט זֵייא הֶעכִיר אִיבִּיר אַלִי אַנְדִירִי פֶעלְקִיר. דָאס גִיבֶּעט וָואס מִיר הָאבִּין אוֹבִּין מזכיר גִיוֶועזִין וַוייזְט אָן דָאס דָאזִיגִי וֶוען עֶס זָאגְט, „עֶס

איז קיין גיברעך ניט גיוועזין אין זייא, וואָרין זייא זענין אַלי גאָר גאַנץ געזונד גיוועזין". דיא דאָזיגי רייד פֶערוויררין מֶעהר איין פְּראָסְטין לייניר פון דיא כתבי הקודש וואָס דענקט אָן דיא אויף פיהרונג און אָן דעם מהות פון דיא ישראל וויא זייא זענין דאָרט דערציילט; דאָך דער תלמוד העלפט אונס צו פערשטיין דיא דאָזיגי לוב רייד.

מפני מה גוים מזוהמין שלא עמדו על הר סיני שבשעה שבא הנחש על חוה הטיל בה זוהמא ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן גוים שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זוהמתן אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי גרים מאי אמר ליה אע"ג דאינהו לא הוו מזליהו הוה דכתיב את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ה' אלקינו ואת אשר איננו פה וגו':

„פאר וואָס זענין דיא גוים אום ריין. ווייל זייא זענין ניט גישטאנין אויף דעם בערג סיני, וואָרין אין דער שעה אַז דיא שלאַנג איז גיקומין צו חוה האָט זיא אין איהר אַריין גיוואָרפין איינע אום ריינינקייט, דיא אום רייניגקייט איז פון דיא ישראל אַוועק גיטהאן גיוואָרין ווען זייא זענין גישטאנין אויף דעם בערג סיני, אָבער דיא אום רייניגקייט פון דיא גוים איז ניט אַוועק גיטהאן גיוואָרין, ווייל זייא זענין ניט גישטאנין אויף דעם בערג סיני, רב אחא דער זוהן פון רבא האָט גיזאָגט צו רב אשי, וויא איז עס מיט גרים? ער האָט איהם גיענטפערט, כאָטשי זייא זענין ניט דאָרט גיוועזין, זייאר מזל איז דאָרט גיוועזין, וויא עס איז גישריבין, „מיט דעם וואָס איז אַלהיא ביי אונס וואָס שטייאט היינט צו פאר יהוה אונזער אלהים, און מיט דעם וואָס איז ניט אַלהיא מיט אונס היינט" (דברים כ"ט י"ד)" (מסכת שבת דף קמ"ה עמוד ב' גאַנץ אונטין אויף דעם בלאַט). דער פירוש אויף דעם דאָזיגין שטיק איז מזכיר נאָך מעהר פרטים אויס דעם סיפרי און זאָגט,

כל שעמדו על הר סיני נתקדשו ונטהרו ונתרפאו מכל מום ואף עורים ופסחים שהיו בישראל כדתניא בסיפרי:

„אַלי וואָס זענין גישטאַנין אויף דעם בערג סיני זענין גיהייליגט און גיריינינגט גיוואָרין, און זענין גיהיילט גיוואָרין פון איטליכין גיברעך, אויך דיא בלינדי און דיא הינקענדיגי וואָס זענין גיוועזין אין ישראל, אַזוי וויא עס איז גילערנט אין דעם סיפרי". אין דעם דאָזיגין טהייל פון דיא אויס

גיטראכטי הערציהלונג בימיהין זיך דיא אוים טראכטירם פון דיא תורה שבעל פה צו תנפינין דיא גאוה פון דיא ישראל און אזו גורם צו זיין זייארי ליבשאפט צו יעני קבלה וואס האט גיזאלט זיכיר מאכין זייארי אייגיני גיוואלט. דיא סופרים האבין וואוהל פערשטאנין דיא פערפיהרינגיש פון דעם מענשליכין הארץ און האבין גיוואוסט אז מענשין האבין ליב צו הערין און זענין בירייט צו גלובין איטליכי זאך וואס ווילל טוגין צו זייאר אייגין גדלות. אבער בייא זייארי דאזיגי חניפה צו דעם פאלק האבין זייא זיך גאר אוועק גיקעהרט פון דעם שטייגער וואס משה האט זייא גיוויזין און זייא האבין גיטהאן אקייגין דעם גאנצין המשך פון דעם צייגיניש פון דיא כתבי הקודש. משה און דיא נביאים, וויא דיא קענעכט פון גאט, האבין דעם פאלק גיזאגט זייארי זינד און זייארי מעשים רעים כדי אז זייא זאלין תשובה טהון און גיהאלפין (זעליג) ווערין. זייאר תכלית איז ניט גיוועזין חן בייא דעם פאלק צו האבין אויך ניט זייארי זעלב אייגיני גישעפטין אוים צו פיהרין; דארום האבין זייא טאקיש גיקאנט עהרליך זיין און אמת זאגין. דערקייגין אבער דיא אוים טראכטירם פון דיא תורה שבעל פה האבין זיך בימיהט אויף צו שטעללין אייני פאבריק פון מענשליך אייגינין כבוד און מאכט; דארום האבין זייא זיך גימוזט האלטין אן דיא שוואכי זייט פון דעם מענשליכין הארץ; און אין דעם אז זייא האבין אזו גיטהאן האבין זייא זיך גימוזט גאנץ פערקעהרט אויף פיהרין אקייגין דיא קלארסטי זאג פון דעם ווארט פון גאט. אלי מענשין און איטליכים פאלק האבין ליב צו הערין אז זייא זענין בעססיר פון דיא איבריגי מענשין אין דער וועלט און אז זייא האבין אן זיך גרעסירי מעלות מדותיות פון אלי אנדירי מענשין. דיא אוים טראכטירם פון דיא תורה שבעל פה האבין דארום צו דיא ישראל גיזאגט אז זייא זענין פיל העכיר גיוועזין איביר אלי אנדירי פעלקיר, ווארין זייא זענין בייא דעם בערג סיני גיריינינגט גיווארין פון דיא אנגיבוירני אום ריינינקייט וואס ביפלעקט נאך אלי איבריגי מענשין. אבער איז דאס אמת? איז דאס וואס משה און דיא נביאים זאגין? משה זאגט, „און דו זאלסט וויסין אז ניט וועגין דייני גירעכטיגקייט ווילל יהוה דיין אלהים דיר געבין דאס דאזיגי גוטי לאנד עס צו ערבין, דען דו ביסט איין הארט נאקינדיגים פאלק״ : „ווידיר שפעניג זייט איהר גיוועזין קייגין יהוה פון דעם טאג אן אז איך האב אייך דערקענט״ (דברים ט׳ פסוק ו׳ וכ״ד). ישעיה זאגט פון ישראל, „פון דעם באלין פון דעם פוס אן ביס צו דעם קאפף איז

גִיט גַאנְצִים אָן אִיהם, וְואוּנְדִין אוּן בַּיילִין אוּן אֵייטְרִיגִי גִישְׁווִירִין". „וְוִייא גִישְׁרִיגִין אִיבִּיר דֶעם זִינְדִיגִין פָאלְק, אִיבִּיר דֶעם פָאלְק וָואס אִיז שְׁוֶוער מִיט זִינְד, זָאמִין פוּן דִיא וָואס טְהוּן בֵּייזִים, קִינְדִיר וָואס טְהוּן פֶערְדֶערְבִּין" (ישעיה א׳ פסוק ד׳ ו׳). אוּן וִוידִיר זָאגְט עֶר, „וְוִייא צוּ מִיר, וָוארִין אִיךְ וֶועל פֶערְגֵיין, וָוארִין אִיךְ בִּין אַיין מַאן פוּן אוּם רֵיינִי לִיפִּין, אוּן אִיךְ זִיץ אִין צְווִישִׁין אַיין פָאלְק פוּן אוּם רֵיינִי לִיפִּין" (ישעיה ו׳ פסוק ה׳). ירמיה זָאגְט, „קָאן דֶער כּוּשִׁי פֶערְעֶנְדִירְן זַיינִי הוֹיט אוּן דֶער לֶעמְפִּירְט זַיינִי פְלֶעקִין. אַזוֹ וֶועט אִיהר אוֹיךְ קֶענִין גוּטְס טְהוּן וָואס אִיהר זֶענְט גִיוואוֹהנְט שְׁלֶעכְטְס צוּ טְהוּן" (ירמיה י״ג פסוק כ״ג). אוּן וִוידִיר, „אַלִי דָאזִיגִין פֶעלְקִיר זֶענִין אוּם בִּישְׁנִיטִין, אוּן דָאס גַאנְצִי הוֹיז גִיזִינְד פוּן ישראל זֶענִין אוּם בִּישְׁנִיטִין אִין דֶעם הַארְץ" (ירמיה ט׳ פסוק כ״ה). יהוה זֶעלְבִּיר זָאגְט צוּ יחזקאל, „מֶענְשִׁין זוּהן, אִיךְ שִׁיק דִיךְ צוּ דִיא קִינְדִיר פוּן ישראל, צוּ אַיין וִוידִיר שְׁפֶּענִיגְדִיג פָאלְק וָואס הָאט וִוידִיר שְׁפֶּענִיגְט קֵייגִין מִיר; זֵייא אוּן זֵייאֶרִי פֶעטִיר הָאבִּין גִיזִינְדִיגְט קֵייגִין מִיר, בִּיס אוֹיף דֶעם הַיינְטִיגִין דָאזִיגִין טָאג: וָוארִין זֵייא זֶענִין אוּם פֶערְשֶׁעמְטִי קִינְדִיר אוּן הַארְט הֶערְצִיג" (יחזקאל ב׳ פסוק ג׳ וד׳). אוּן וִוידִיר, "דוּ וֶוערְסְט נִיט גִישִׁיקְט צוּ אַיין פָאלְק פוּן אֵיינִי פְרֶעמְדִי שְׁפְּרַאךְ אוּן פוּן אַיין שְׁוֶוער לשון, נַייאִירְט צוּ דֶעם הוֹיז גִיזִינְד פוּן ישראל: נִיט צוּ פִילִי פֶעלְקִיר פוּן אַיינִי פְרֶעמְדִי שְׁפְּרַאךְ אוּן פוּן אַיין שְׁוֶוער לשון וָואס דוּ פֶערְשְׁטֵייסְט נִיט זֵייאֶרִי רֵייד, פַאר וָואהר, וָואלְט אִיךְ דִיךְ צוּ זֵייא גִישִׁיקְט, זֵייא וָואלְטִין צוּ דִיר צוּ גִיהֶערְט: אָבִּיר דָאס הוֹיז גִיזִינְד פוּן ישראל, זֵייא וִוילִין נִיט צוּ דִיר צוּ הֶערִין, וָוארִין זֵייא וִוילִין נִיט צוּ מִיר צוּ הֶערִין, וָוארִין דָאס גַאנְצִי הוֹיז גִיזִינְד פוּן ישראל, זֵייא הָאבִּין אַיין שְׁטַארְקִין שְׁטֶערִין אוּן אַיין הַארְט הַארְץ" (יחזקאל ג׳ פסוק ד׳ בִּיס ז׳ וכו׳). מִיר זֶענִין נִיט מזכיר דִיא דָאזִיגִי פסוקים כדי צוּ וַוייזִין אַז דִיא גוֹים הָאבִּין אִין זִיךְ אֵיין בֶּעססִירִן ערךְ פוּן טבע ברוחניות. וַוייט דֶערְפוּן; וֶוען מִיר לֵיינִין דִיא דָאזִיגִי רֵייד פוּן דִיא נביאים, אַזוֹ הֶער קֶענִין מִיר דִיא צֵייכִינְס פוּן אוּנְזֶער אֵייגִין בִּילְד. חלילה זָאל עֶס זַיין צוּ אוּנְס זִיךְ צוּ בִּירוּהמִין; מִיר זֶענִין מזכיר דִיא דָאזִיגִי פסוקים כדי אַייךְ צוּ וַוייזִין וִויא עֶלִינְד אַייאֶרִי תורה שבעל פה בִּימִיהט זִיךְ אַייךְ צוּ פֶערְבֶּערְגִין אוּן צוּ גִינַארִין דֶערְדוּרְךְ אַז זִיא הַנִפִּיט אַייאֶרִי גאוה. זִיא זָאגְט אַייךְ אַז אִיהר זֶענְט גִירֵיינִיגְט גִיוָוארִין פוּן אִיטְלִיכִין פְלֶעק; משה אוּן דִיא נביאים זָאגִין אַייךְ דֶעם אמת, אַז אִיהר זֶענְט גַאנְץ גְלַייךְ וִויא דִיא אַנְדִירִי מֶענְשִׁין אוּן אִיהר הָאבְּט גָאר נִיט קַיין שׁוּם

גרעסירקייט אודיר יתרון ברוחניות. מיר ווינטשין אוים צו ווייזין צו אייך וויא דער דת פון דיא רבנים לערנונג איז גאנץ פראסטי אקייגין משה און דיא נביאים, און איביר אלים, איין צו דרוקין אין אייאר גימוטה אביין, אז דיא מחברים פון דיא דאזיגי תורה שבעל פה זענין ניט ווערטה בייא אייך נאמנות צו האבין, וואָרין זייא האבין פאר זייערי אייגיני טובות וועגין אויס גיטראכט דערצייהלונגין און לערנונגין וואס זענין סותר דאס ווארט פון גאט וואס גיהערט צו זיין דיא בירוהמונג פון ישראל. מיר ווינטשין צו ווייזין צו אייך וויא גיוויססי עיקרים פון בייזיגקייט גיין אדורך איטליכין טהייל פון יענים דת, אפילו ניט חוץ יעני גיבעט וואס מאן איז זייא מתפלל אין דעם דינסט פון גאט בפרהסיא. אויך דארט גיפינין זיך דיא דאזיגי אוים גיטראכטי דערצייהלונגין, און מיר פרעגין איטליכין ישראל וואס האט ליב דיא תורה פון משה אודיר וואס האפפט אויף דיא הבטחות פון גאט דורך דיא נביאים, וויא קאן ער מיט גיוויססין דערבייא שטיין אין דעם בית הכנסת און הערין וויא מאן איז בפרהסיא סותר דיא רייד פון משה און דיא נביאים? וויא קאן ער שטילל בלייבין ווען דער שליח צבור זאגט פון ישראל אז עס איז אין זייא קיין גיברעך ניט. וואָרין זייא זענין אלי גאר גאנץ, ווען ער וויים און פיהלט אז ער און אלי זייני ברידיר זענין פונקט אזו גיברעכליך, אזו זינדיג און אזו בעלי חסרונות וויא דיא אנדירי מענשין? וויא קענין זייא האפפין אויף דיא צורוק קעהרונג פון דיא גנאד פון גאט צו זייער פאלק אזו לאנג וויא דיא דאזיגי אוים טראכטונגין זענין איין טהייל פון עבודת אלהים בפרהסיא. משה לערנט אייני גאנץ אנדירי לערנונג, ער זאגט, „און זייא זאלין מתודה זיין זייערי מיסיטאט און דיא מיסיטאט פון זייערי פעטיר, און זייערי איביר טרעטונג וואס זייא האבין איביר טרעטין קייגין מיר, און אויך אז זייא זענין גיגאנגין מיר צו ווידיר: אויך איך בין גיגאנגין זייא צו ווידיר, און איך האב זייא גיבראכט אין דעם לאנד פון זייערי פיינט. ווען דענצומאל זייער פערשטאפפטים הערץ וועט זיך נידריגין, און זייא ווערין דענצומאל אן נעמין דיא שטראף פון זייערי מיסיטאט: אזו וועל איך גידענקין מיין בונד מיט יעקב, און אויך מיין בונד מיט יצחק, און אויך מיין בונד מיט אברהם וועל איך גידענקין, און איך וועל גידענקין דאס לאנד" (ויקרא כ"ו פסוק מ' ביס מ"ב). דא ווייזט משה אז אייני איבירצייגונג אין דערקענטניש פון שולד מוז דווקא פארהאנדין זיין פריר פאר דיא

צורוק קעהרונג פון דיא גנאד פון גאט צו דעם פאלק. דיא ישראל מוזין פיהלין אז זייא זענין אזו ווייט פון ריין זיין פון אלי אום ריינינגקייט אז זייאר הארץ איז פערשטאפפט, און דאס דאזיגי פערשטאפפטי הארץ מוז נידריג, ווערין דעמוטיג; אביר וויא איז דאס מיגליך, אזו לאנג וויא דיא תורה שבעל פה און דיא גיבעט פון בית הכנסת לערנין אז דיא ישראל זענין דיא גירעכטיסטי פון אלי מענשין, וייל זייא האבין מקבל גיוועזין דיא תורה וואס דיא אנדירי פעלקיר האבין ניט גיוואללט מקבל זיין— און דיא ריינסטי, אודיר פיל מעהר דיא אלליין ריינע, פון אלי מענשין, איביר דעם וייל זייא זענין גירייניגט גיווארין פון איטליכין פלעק ביא דעם בערג סיני? דיא דאזיגי לערנונגין פערהארטין דאס הארץ אקייגין וואהרהאפטיגי דעמוטיגקייט, זענין מבטל וואהרהאפטיגי תשובה, און דערדורך פערשפעטיגין זייא דיא גליקליכקייט און הערליכקייט פון ישראל.

Дозволено Цензурою. Варшава 27 Января (8 Февраля) 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם : ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר כ״א

ווען משה אודיר דיא נביאים וואלטין ערגיץ גיזאגט , אז גאט האט מיט דיא תורה שבכתב אויך גיגעבין איינע תורה שבעל פה , אזו וואלט אונזער חיוב גיוועזין אוים צו גיפינין וואו זיא איז , און חוקר ודורש צו זיין אוב יעני תורה שבעל פה , וואס איז איצונד דער פערבינדונג שטיין פון דיא איצונדיגי יודישי אמונה , איז דיא איינע וואס איז פון גאט גיגעבין גיווארין . אביר ניט משה און אויך ניט איין אנדירער נביא האט איין ווארט גיזאגט איביר דיא זאך . דיא ווערטיר תורה שבעל פה גיפינין זיך אין ערגיץ נישט אין דיא כתבי הקודש , אויך איז דארט קיין גידעכטיניש ניט פון דיא זאך זעלביר . ווען דיא כתבי הקודש וואלטין קלאר הין גיוויזין אויף דאס פארהאנדין זיין פון דיא זאך , אזו וואלטין מיר זיך ניט גישפארט וועגין דעם נאמין , וואס וואלט גיקאנט אוים גיטראכט זיין מחמת קיצור און הנאה . אביר עס איז ווערטה צו ביטראכטין אז ווען משה האט גיבאטין אז דיא תורה זאל עפפינטליך גילייענט ווערין אין דיא אוהרין פון דעם גאנצין פאלק , אזו זאגט ער קייני הברה ניט פון דיא דערקלערונג שבעל פה , וואס וואלט גימוזט לכל הפחות גלייך וויכטיג זיין ווען זיא וואלט פארהאנדין גיוועזין ; און מכל שכן נאך אזו אז דיא נביאים הערנאך האבין אזו גאר שטילל גישוויגין פון דעם וואס איז איצונד דיא הויפט זאך פון דיא אמונה פון ישראל און איז דער שליסיל צו דיא מנהגים און תפלות פון בית הכנסת . דאס דאזיגי שטילל שווייגין איז אין זיך זעלביר איין השד . קייגין דיא תורה שבעל פה און נייטיגט אונס צו פרופין דעם ביוויז פון איהרי קבלה . דער ערשטיר שריט איז דא בישטימט צו וויזין דעם מהות פון דיא עדות וואס זאגין אז

זַייא הָאבִּין דִיא תורה שבעל פה מקבל גִיוֶועזִין פוּן זַייאֶרִי פֶּעטִיר אוּן הָאבִּין זִיא בקבלה מוסר גִיוֶועזִין צוּ דִיא דורות נָאךְ זַייא. וֶוען עֶס וַוייזְט זִיךְ, אַז אִין זַייאֶר כלל בִּיצַייגִינִיש הָאבִּין זַייא נִיט גִיזֶעהִין בְּלוֹס אוֹיף זַייאֶרִי אֵייגִינִי טובה אוּן הָאבִּין לִיבּ גִיהַאט אמת, וָואס מַאן הָאט זַייא קֵיין מָאל נִיט גִיקָאנְט אוֹיס וַוייזִין אַז זַייא הָאבִּין פֶערדְרֵייהט וַואהרְהַייט כדי אַז עֶס זָאל זַייא דֶערפוּן בִּיזוּנְדִירִי טובות אַרוֹיס קוּמִין, אוֹיךְ נִיט אַז זַייא הָאבִּין אָן גִינוּמִין אוּן פֶערְבְּרֵייט אוֹיס גִיטְרַאכְטִי דֶערְצֵייהלוּנְגִין פַאר אמת גִילְטִיגִי מעשות, אַזוֹ וֶועט זַייאֶר בִּיצַייגִינִיש אִין דֶעם דָאזִיגִין בִּיזוּנְדִירְן ענין פִיל וֶוערְטה זַיין. אָבִּיר וֶוען עֶס קָאן בִּיוַויזִין וֶוערִין, אַז עֶנְטְוֶועדֶער מחמת אִיבִּירְלֵייגְטִין חשק צוּ בִּיטְרוּגִין, אוֹדִיר מחמת נִיט טוֹיגִין צוּ פְּרוּפִין ראיות אוּן אַיין חילוק צוּ מַאכִין צְוִוישִׁין גִישֶׁעהִינִי זַאכִין אוּן צְוִוישִׁין אוֹיס גִיטְרַאכְטִי זַאכִין הָאבִּין זַייא בקבלה מוסר גִיוֶועזִין אֵייגִי אוֹם גִיהֵייאִירִי קוּפָּה פוּן נַארִישִׁי אוֹיס טְרַאכְטוּנְגִין פַאר אמת גִילְטִיגִי מעשות, אַזוֹ אִיז זַייאֶר עדות נִישְׁט וֶוערְטה, וַוייל דִיא דֶערְצֵייהלוּנְג פוּן אֵיינִי תורה שבעל פה הָאט קֵיין אַנְדִירְן בִּיוַויז נִיט אַזוֹ מוּז זִיא צוּ גִירֶעכִינְט וֶוערִין צְוִוישִׁין דִיא אַנְדִירִי אוֹיס טְרַאכְטוּנְגִין וָואס זֶענִין אִיבִּיר גִיעֶנְטְפִּירְט גִיוָוארִין בִּיס אִיצוּנְד אוֹיף זַייאֶר נאמנות. אַז דִיא דֶערְצֵייהלוּנְג פוּן דֶעם גֶעבִּין אוּן מוסר זַיין פוּן דִיא תורה שבעל פה גְרוּנְדִיט זִיךְ אַלֵיין אוּן אוֹיס שְׁלִיסְלִיךְ אוֹיף דֶעם צַייגִינִיש פוּן דִיא רבנים אִיז קְלָאר אוֹיס דִיא דֶערְצֵייהלוּנְג זֶעלְבִּיר, אַזוֹ וִויא זִיא גִיפִינְט זִיךְ אִין דֶעם יד החזקה (אִין דֶער הקדמה בַּאלְד אִין אָנְהוֹיבּ).

כל המצות שניתנו לו למשה בסיני בפירושן ניתנו שנאמר ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה. תורה זו תורה שבכתב. והמצוה זו פירושה. וצונו לעשות התורה על פי המצוה ומצוה זו היא הנקראת תורה שבעל פה:

„אַלִי דִיא גִיבָּאט וָואס זֶענִין גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין צוּ משה זֶענִין מִיט זַייאֶר פירוש גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין, וָוארִין עֶס אִיז גִיזָאגְט, „אִיךְ וֶועל גֶעבִּין צוּ דִיר דִיא טַאפִילְן פוּן שְׁטֵיין אוּן דִיא לֶערְנוּנְג, אוּן דָאס גִיבָּאט" (שמות כ"ד פסוק י"ב). „דִיא לֶערְנוּנְג" דָאס אִיז דִיא תורה שבכתב. „אוּן דָאס גִיבָּאט", דָאס אִיז אִיהר פירוש. אוּן עֶר הָאט אוּנְס גִיבָּאטִין מקיים צוּ זַיין „דִיא לֶערְנוּנְג" נָאךְ „דֶעם גִיבָּאט" נָאךְ. אוּן דָאס גִיבָּאט אִיז דָאס וָואס וֶוערְט גִירוּפִין ת ו ר ה ש ב ע ל פ ה". באמת דִיא

רבנים האבין גימוזט זיין שווער ביזארגט ווען זייא האבין אויס דערוויילט דעם דאזיגין פסוק צו ביווייזין דאס פארהאנדין זיין פון איינע תורה שבעל פה. דער שארפיר און קלאריר שכל פון דעם קלוגין רמב"ם האט קלאר גיפיהלט דיא שווערינקייט; דארום, כדי דעם ביווייז צו געבין עפיס איין אויס זעהיניש פון אמת, אזו האט ער אוועק גילאזט דעם סוף פון דעם פסוק וואס ער איז מזכיר פון דיא כתבי הקודש ארויס. ער זאגט, "ווארין עס איז גיזאגט, "איך וועל געבין צו דיר דיא טאפילן פון שטיין, און דיא לערנונג, און דאס גיבאט" און דא בלייבט ער שטיין, אבער לאז איטליכער יוד אויף עפינין זיין חומש און ליינין דאס איבריגי, און ער וועט גיפינין אז דאס גאנצי איז אזו, "איך וועל געבין צו דיר דיא טאפילן פון שטיין, און דיא לערנונג, און דאס גיבאט, וואס איך האב גישריבין זייא צו לערנין". אויך גיט איין ווארט איז דא וועגין איינע תורה שבעל פה, נייארט וועגין דיא וואס גאט האט גישריבין. עס איז אמת אז דאס שטיק פון דעם תלמוד וואס דער רמב"ם האט דערפון ארויס גינומין דיא דאזיגי לערנונג איז מזכיר דאס גאנצי, אבער עס דאכט זיך פון דעם שטיק וואס ער האט מקצר גיוועזין אז גלייך ער ווארט זיך גישעמט איבער דיא דערקלערונג וואס איז דארט גיגעבין און האט גימיינט אז עס מעגט קלוגיר זיין עס אוועק צו לאזין. אבער ווייל עס איז איינס פון דיא הויפט שטיקיר וואס אונטיר שטוטצין דיא לערנונג פון איינע תורה שבעל פה, אזו מוז עס ביטראכטיט ווערין.

ואמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם לוחות אלו עשרת הדברות תורה זה מקרא והמצוה זו משנה אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים להורותם זה גמרא מלמד שכלם ניתנו למשה מסיני:

"און רבי לוי דער זוהן פון חמא האט גיזאגט, רבי שמעון דער זוהן פון לקיש האט גיזאגט, וואס איז דאס וואס איז גישריבין "איך וועל געבין צו דיר דיא טאפילן פון שטיין, און דיא לערנונג, און דאס גיבאט, וואס איך האב גישריבין זייא צו לערנין"? "דיא טאפילן" דאס זענין דיא צעהן גיבאט. "דיא לערנונג" דאס איז מקרא. "דאס גיבאט" דאס איז דיא משנה. "וואס איך האב גישריבין" דאס זענין דיא נביאים און כתובים. "זייא צו לערנין" דאס איז דיא גמרא.

עס

"עס לערנט אונס אז זייא אלי זענין געגעבין געווארין צו משה פון סיני" (מסכת ברכות דף ה' עמוד א') קאן איין מענש מיט געזונדין פערשטאנד אן נעמין דיא דאזיגי דערקלערונג, וואס ווארפט אוועק גאנץ דקדוק און המשך און זאגט גאנץ עינצט אז ניט אלליין דיא תורה און איהר פירוש, נייארט אויך דיא נביאים און דער גאנציר תלמוד זענין געגעבין געווארין צו משה ביי דעם בערג סיני? ווער ער זיין אייגינין שכל און דאס ווארט פון דעם לעבינדיגין גאט אוועק געבין פאר דעם נאמנות פון ר' שמעון בן לקיש? עס קאן ניט מעגליך איינע ראיה פארהאנדין זיין וואס מעכט בעווייזין דעם שקר פון דיא דערציילונג וועגין דיא תורה שבעל פה אזו שטארק וויא דיא דאזיגי דערקלערונג, וואס ווערט געהאלטין פאר איינע פון איהרע הויפט גרונדפעסטונגין. דיא ווערטער פון משה וואס ווערין דא פערדערייהט ריידין קלאר פון דעם וואס גאט האט געשריבין. "איך וועל געבין צו דיר דיא טאפלין פון שטיין, און דיא לערנונג, און דאס געבאט, וואס איך האב געשריבין זייא צו לערנין". האט גאט געשריבין דיא תורה שבעל פה און זיא געגעבין צו משה? וואס איז דערנאך אוים איהר געווארין? ווען זיא איז געוועזין געשריבין, שבכתב, וויא אזו איז זיא געווארין מינדליך, שבעל פה? דיא דאזיגי ווערטער "וואס איך האב געשריבין" האבין גאר פערווירט געמאכט דיא רבנישע מפרשים וואס האבין ניט געוואוסט וויא אזו צו פעראייניגין דיא קלארע און דייטליכע מיינונג פון דיא ווערטער מיט דיא דאזיגי דערקלערונג וואס איז שון אויף זייא ארויף געלייגט געוועזין אין דעם תלמוד. רש"י האט זיך האט געמיינט אז דיא שוועריגקייט מעכט אוועק געשאפט ווערין דורך דיא רייד

כל שש מאות ושלש עשרה מצות בכלל עשרת הדברות הן:

"אלע זעקס הונדערט און דרייא צעהן געבאט זענין אין דעם כלל פון דיא צעהן געבאט" (אין דעם פירוש אויף שמות כ"ד פסוק י"ב). אבער דאס, האטשע עס איז אכת אין איינע בעדייטונג, אזו וועט עס דאך ניט אוועק בייגין דיא שוועריגקייט. גאט זאגט צו, צו געבין צו משה דיא לערנונג און דאס געבאט וואס ער האט געשריבין. ווען דיא תורה שבעל פה איז ניט געשריבין געוועזין, אזו איז זיא ניט געוועזין אין דעם כלל דערפון. סעדיה גאון, וויא דער אבן עזרא איז איהם מזכיר, לייגט איין אנדירן תירוץ פאר.

אמר הגאון כי אשר כתבתי דבק עם לוחות האבן לא עם התורה והמצוה כי השם לא כתב רק עשרת הדברים :

„דער גאון זאגט אז דיא ווערטיר "וואס איך האב גישריבין" מוזין פערבונדין ווערין מיט דיא ווערטיר "דיא טאפילן פון שטיין" און ניט מיט "דיא לערנונג און דאס גיבאט", וואריך גאט האט נור דיא צעהן גיבאט גישריבין". אביר צום אום גליק פאר איין זאלכין פירוש האט משה זייא אזו פערבונדין, און מיר האבין קיין רשות ניט זייני ארדינונג צו פערדרייהין. דער אבן עזרא זעלביר, נאך דעם אז ער איז מזכיר דיא דערקלערונג פון דעם תלמוד, אזו זאגט ער זייני איגיני מיינונג אז דיא דאזיגי ווערטיר גיין אויף דיא צעהן גיבאט. ער זאגט

ולפי דעתי כי התורה הדבור הראשון והחמישי והמצוה השמונה הדברים :

„אביר נאך מייני דעה נאך גייט "דיא לערנונג" אויף דעם ערשטין און פינפטין גיבאט; און "דאס גיבאט" אויף דיא אכט אנדירי" (אבן עזרא, פירוש אויף יענים פסוק). דאס איז נאהנטיר צום אמת. גאט האט צו משה גיגעבין דיא לערנונג און דאס גיבאט וואס ער האט גישריבין; אביר, אזו וויא סעדיה איז מודה, גאט האט נור גישריבין דיא צעהן גיבאט, דארום זענין דיא צעהן גיבאט דאס איגיני וואס "דיא לערנונג און דאס גיבאט". אימיציר וועט אפשר זאגין אז עס שטיין דא ווערטיר אום זונכט, אז ווען גאט זאגט, איך וועל געבין צו דיר דיא טאפילן פון שטיין", אזו מיינט ער דיא צעהן גיבאט, און אז דארום זענין דיא צו גיגעביני ווערטיר "דיא לערנונג און דאס גיבאט" נור איני ניט נייטיגי זאגונג נאך איין מאל דם איגיני. אביר דאס איז ניט אמת. מיט דיא ווערטיר "דיא טאפילן פון שטיין" מיינט גאט דיא טאפילן פון שטיין. ער וואלט גיקאנט געבין צו משה דיא צעהן גיבאט אן דיא שטיינירני טאפילן, אודיר ער וואלט איהם גיקאנט געבין דיא שטיינירני טאפילן אן דיא צעהן גיבאט; אביר ווייל ער האט גיוואללט איהם ביידים געבין אזו זאגט ער, "איך וועל געבין צו דיר דיא טאפילן פון שטיין, און דיא לערנונג, און דאס גיבאט". אויך איז קייני שוועריגקייט ניט דא אין דעם אז דיא דאזיגי צעהן גיבאט הייסין ביידים „לערנונג און גיבאט". וועגין דעם אז זייא זענין גיוועזין איני

ענטפּלעקונג פון דעם ווילען פון גאט האבען זייא מיט רעכט דעם נאמען תורה, „לערנונג" און ווענין דעם אז זייא זענין גיגעבען געוואָרען אז מאן זאָל זייא גיהארכען און טהון האבען זייא דעם נאמען המצוה, דאס גיבאָט". דארום איז דער פּראקטיר פשט, אז גאט זאָגט צו, צו געבען דיא צעהן גיבאָט וואס ער האט גישריבען. איטליכי אנדירי זאך, דארום אויך דיא תורה שבעל פה איז דערפון אויס גישלאָסין. דארום גיבט דער דאזיגיר פסוק קייני הילף ניט צו דיא לערנונג אז משה האט מקבל גיוועזין אייני תורה שבעל פה אזו גוט וויא אייני תורה שבכתב אויף דעם בערג סיני. באמת, דיא שרעקליכי פערדרייהונג וואס זייא האבען גימאכט מיט דעם דאזיגין פסוק ווארפט איין שלעכט נאמנות אויף דיא גאנצי תורה שבעל פה; און דיא נויטווענדיגקייט פון אייני זאלכי פערדרייהונג ווייזט אז עס איז קיין קלארער פסוק ניט דא גיוועזין אין דיא שריפטען פון משה וואס דיא אויסטראכטירס פון דיא תורה שבעל פה האבען זיא פון איהם גיקאנט אויס ווייזין.

אזו מוז נון דיא גילטיגקייט פון דיא תורה שבעל פה זיך אין גאנצין גרונדפעסטיגין אויף דעם מהות פון דיא עדות וואס האבען זיא בקבלה מוסר גיוועזין. אביר דאס איז איין זייער זאנדיגיר גרונד, וואָרין מיר האבען שון גיזעהין אז דיא דאזיגי לייט זענין גיוועזין שולדיג וועגין אויס טראכטונג און פערברייטונג פון דיא נארישסטי שמאנצים, דארום איז זייאר ציינגניש גאר ניט ווערטה. דאס איז שון פיל מאל ביוויזין גיוואָרין; אביר עס איז אייני דערציילונג פארהאנדין וואס מיר האבין צו איהר אין אונזער לעצטין נומר קיין פלאץ ניט גיהאט, און ווייל זיא איז גאנץ באלד פערבונדין מיט מתן תורה, אזו מוז זיא איצונד ביטראכטיט ווערין. וויא דיא אנדירי, אזו קומט זיא פאר אונס מיט הסכמה דורך איהרי איינפיהרונג אין דיא תפלות פון בית הכנסת, וואס אין זייא גיפינט זיך דיא דאזיגי קלארי אהינווייזונג דרויף:

ויקרא לציר ולמרומו העלו. ובינו לבין עם שלישי עלו. והעמידו ונגש אל ערפלו. ופנים בפנים דבר לו. וקרנים מידו לו. ידודון ידודון רעשו לו. ודברו לפני צור ואמרו לו. מה אנוש כי תגדלו. ומה תחשבהו למקומנו להעלו. קנין שעשועים להנהילו.

„ווען ער האט גירופין דעם שליח (משה) און האט איהם גימאכט ארויף גיין אין הימל אריין, און האט איהם בישטימט וויא דיא דריטי פערשון

צווישן

צְווישֶׁן זיךְ און זַיין פָאלְק, און הָאט איהם גילָאזְט זיךְ גיגֶעהנין און שְׁטֵיין אין דֶער דִיקיר פִינְסְטירְנִיש, און הָאט צו איהם גירֶעט אַנְגֶיזיכְט צו אַנְגֶיזיכְט, און שְׁטְרַאהלִין זֶענִין גישְׁטְרָאמְט פון זַיינִי הַאנְד צו אִיהם, זֶענִין דִיא מלאכים בִּיוֶועגְט גיוֶועזִין, און הָאבִּין גירוּישְׁט צו אִיהם; און צו פַאר דֶעם בִּישֶׁעפְּפִיר הָאבִּין זֵייא גירֶעט און צו איהם אַזוֹ גיזָאגְט וָואס איז דֶער מֶענְשׁ אַז דו זָאלְסְט איהם גְרוֹס מַאכִין, און פַאר וָואס זָאלְסְטוּ אִיהם אַזוֹ חשוב הַאלְטִין איהם אַרויף צו בְּרֶענְגִין צו אוּנְזֶר אוֹרְט און אִיהם צו מַאכִין עֶרְבִּין דָאס לִיבְּלִיכִי פֶּערְמֶעגִין (דִיא תורה)? ״(שבועות גיבֶּעט דף פ״ח). דָא אִיז עֶס קְלָאר גִיזָאגְט, אַז דִיא מלאכים הָאבִּין טענות גִיבְּרֶענְגְט צו גָאט אִיבִּיר דֶעם בִּיוִויזִין חכד צו משה. דִיא דָאזִיגִי סיבה גִיפִינְט זִיךְ נִיט אִין דִיא שְׁרִיפְטִין פון משה, נַייאִירְט זִיא אִיז דֶערְצֵייהלְט אִין דֶעם תלמוד, און דִיא פרטים שְׁטֵייט דָארְט אַזוֹ:

בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה רבונו של עולם מה לילוד אשה בינינו אמר להן לקבל תורה בא אמרו לפניו המורה גנוזה שגנוזה לך מששת ימי בראשית תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה׳ אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים אמר לו הקב״ה למשה חזור להן תשובה אמר לפניו רבונו של עולם מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם אמר לו אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה שנאמר מאחז פני כסא פרשז עליו עננו ואמר רבי נחום מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו ועננו עליו אמר לפניו רבונו של עולם תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה אנכי ה׳ אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים אמר להן למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם תורה למה תהא לכם שוב מה כתיב בה לא יהיה לך אלהים בין ערלים אתם שרויין שעובדין ע״ז שוב מה כתיב בה זכור את יום השבת לקדשו כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות שוב מה כתיב בה לא תשא משא ומתן יש ביניכם שוב מה כתיב בה כבד את אביך ואת אמך אב ואם יש לכם שוב מה כתיב בה לא תרצח לא תנאף לא תגנב קנאה יש ביניכם יצר הרע יש ביניכם מיד הודו לו להקב״ה:

״אִין דֶער שעה וֶוען משה אִיז אַרויף גִיגַאנְגִין אִין דִיא הַייךְ הָאבִּין דִיא מלאכים וָואס טְהוּן בִּידִינִין גִיזָאגְט פַאר גָאט, הֶערר פון דֶער וֶועלְט,

וואס

וָואס פַאר אַיין גִישֶׁעפְט הָאט צְוִוישֶׁן אוּנְס דֶער וָואס אִיז גִיבּוֹהרִין פוּן אַיין וַוייבּ ? עֶר הָט צוּ זַיי גִיעֶנְטְפֶערְט , עֶר אִיז גִיקוּמִין מְקַבֵּל צוּ זַיין דִיא תורה . זַייא הָאבִּין גִיזָאגְט פַאר אִיהם , דִיא דָאזִיגֶע בְּיהַאלְטִינֶע לִיבְּלִיכְקַייט וָואס אִיז גִיוֶועזִין בְּיהַאלְטִין בַּייא דִיר פוּן דִיא זֶעקְס טֶעג פוּן דִיא בִּישֶׁעפְפוּנְג , נַיין הוּנְדֶערְט אוּן פִיר אוּן זִיבִּינְצִיג גִישְׁלֶעכְטֶער אֵיידֶער דִיא וֶועלְט אִיז בִּישַׁאפְפִין גִיוָוארִין , זִיא וִוילְלְסְט דוּ גֶעבִּין צוּ פְלֵייש אוּן בְּלוּט , וָואס אִיז דֶער מֶענְשׁ אַז דוּא זָאלְסְט אָן אִיהם דֶענְקִין , אוּן דֶער מֶענְשִׁין זוּהן אַז דוּא זָאלְסְט אִיהם גִידֶענְקִין ? יהוה אוּנְזֶער אדני וִויא הֶערְלִיךְ אִיז דַיין נָאמִין אוֹיף דֶער גַאנְצֶער עֶרְד , וָואס דוּ זֶעצְט דַיינֶע שֵׁיינְהַייט אִיבֶּער דִיא הִימֶל . הקדוש ב"ה הָאט גִיזָאגְט צוּ משה , גִיבּ זַייא אֵיינֶע עֶנְטְפֶער . עֶר הָאט גִיזָאגְט פַאר אִיהם , הֶערר פוּן דֶער וֶועלְט , אִיךְ פוּרְכְט מִיךְ , טָאמֶער וֶועלִין זַייא מִיךְ פֶערְבְּרֶענִין מִיט דֶעם הוֹיךְ פוּן זַייאֶער מוּנְד . עֶר הָאט צוּ אִיהם גִיזָאגְט , הַאלְט דִיךְ אָן דֶעם שְׁטוּהל פוּן מַיינֶע הֶערְלִיכְקַייט אוּן גִיבּ זַייא אֵיינֶע עֶנְטְפֶער , וָוארִין עֶס אִיז גִיזָאגְט , "עֶר וָואס הַאלְט דָאס אַנְגִיזִיכְט פוּן זַיין שְׁטוּהל , עֶר שְׁפְּרֵייט זַיין וָואלְקִין אִיבֶּער אִיהם" (איוב כ"ו פסוק ט') . אוּן רבי נחום הָאט גִיזָאגְט , דָאס לֶערְנְט אוּנְס אַז דֶער אַלְמֶעכְטִיגֶער הָאט גִישְׁפְּרֵייט פוּן דִיא הֶערְלִיכְקַייט פוּן זַיינֶע שכינה אוּן זַיין וָואלְקִין אִיבֶּער אִיהם . עֶר הָאט פַאר אִיהם גִיזָאגְט , הֶערר פוּן דֶער וֶועלְט , וָואס אִיז גִישְׁרִיבִּין אִין דֶער תורה וָואס דוּ גִיבְּסְט מִיר ? "אִיךְ בִּין יהוה דַיין אלהים , וָואס אִיךְ הָאבּ דִיךְ אַרוֹיס גִיבְּרֶענְגְט פוּן דֶעם לַאנְד מצרים" . עֶר הָאט צוּ זַייא גִיזָאגְט , זֶענְט אִיהר אַרָאבּ גִינִידֶערְט קֶען מצרים , הָאבְּט אִיהר גִידִינְט צוּ פרעה , נָאךְ וָואס זָאלְט אִיהר הָאבִּין דִיא תורה ? וִוידֶער , וָואס אִיז גִישְׁרִיבִּין אִין אִיהר ? "עֶס זָאלִין קֵיינֶע אַנְדֶערֶע גֶעטֶער נִיט זַיין צוּ דִיר" . (עֶר הָאט זַייא גִיפְרֶעגְט) וואוֹהנְט אִיהר צְוִוישֶׁן דִיא אוּם בִּישְׁנִיטֶענֶע וָואס דִינֶען עבודה זרה ? וִוידֶער , וָואס אִיז גִישְׁרִיבִּין אִין אִיהר ? "גִידֶענְק דֶעם טָאג פוּן שבת אִיהם צוּ הֵיילִיגִין" . טְהוּט אִיהר דֶען עֶפִּיס אַרְבֵּייט , אַז אִיהר זָאלְט בִּידַארְפִין רוּהוּנְג ? וִוידֶער , וָואס אִיז גִישְׁרִיבִּין אִין אִיהר ? "דוּ זָאלְסְט נִיט אוֹיף הֵייבִּין דֶעם נָאמִין פוּן יהוה" וכו' . אִיז דֶען משא ומתן צְוִוישֶׁן אַייךְ פַארְהַאנְדִין ? וִוידֶער , וָואס אִיז גִישְׁרִיבִּין אִין אִיהר ? "עֶהרֶע דַיין פָאטֶער אוּן דַיינֶע מוּטֶער" . הָאבְּט אִיהר דֶען פָאטֶער אוּן מוּטֶער ? וִוידֶער , וָואס אִיז גִישְׁרִיבִּין אִין אִיהר ? "דוּ זָאלְסְט נִיט טוֹט שְׁלָאגִין , דוּ זָאלְסְט נִיט מנאף זַיין , דוּ זָאלְסְט נִיט שְׁטֶעהלִין" . הָאבְּט אִיהר דֶען נֵיידִישְׁקַייט

קנאה

(קנאה) אודיר יצר הרע? תיכוף האבין זייא גילויבט הקדוש ב"ה וכו'. (מסכת שבת דף פ"ח עמוד ב' וכו'). עס איז ניט נייטיג צו בּיווייזין אז דיא דאזיגי דערציילונג איז איינע אויס טראכטונג. דיא נארישקייט פון דעם גאנצין שטיק איז צו דייטליך. צו וואס פאר איין תכלית זאלטין דיא מלאכים ביגעהרין צו האבין תורת משה, אודיר מקנא זיין דיא מענשין וואס זיא איז צו זייא גיגעבין גיווארין? איז עס מיגליך אז דיא גייסטיר (רוחות) וואס דינין פאר דעם כסא הכבוד פון גאט, האבין ניט גיקאנט זעהין דאס ניט פאסין פון דיא תורה שבעל פה פאר זייא, ביז משה האט עס זייא גיווייזין צו איבירלייגין? מיר מיינין אז ווען דיא דאזיגי מעשה וואלט אמאל גישעהין, אזו וואלט משה זייא גיגעבין אנדירי פסוקים פון דיא תורה מעהר צום תכלית, אביר זיא איז קלאר איינע נארישי דערציילונג אויס גיטראכט פון דיא ביטרוגירישי און אויס גיבּרייט פון דיא גרינג גלייביגי. דיא דאזיגי צווייא דערציילונגין, אז משה האט מקבל גיוועזין דיא תורה שבעל פה, און אז ער האט זיין ויכוח גיהאט מיט דיא מלאכים אין הימל, קומין אזו צו אונס מיט איינערלייא גילטיגקייט; זייא זענין ביידי סיבות אין איינער מעשה; און דאס נארישעוואטי פון דיא איינע נעמט אוועק דאס גאנצי נאמנות פון דיא אנדירי. דיא תורה שבעל פה גרונדפעסטיגט זיך נור אויף דאס צייגניש פון דיא וואס האבין זיא איביר גיענטפירט, אביר דא ווערין דיא דאזיגי לייט אויס גיוויזין אז זייא האבין גראבין שקר איביר גיענטפירט: זייאר צייגניש צו דיא תורה שבעל פה איז בארום גאר ניט ניצליך און דיא גאנצי פאבריק פון תורה שבעל פה פאלט איין. דיא דאזיגי איינע אויס טראכטונג איז גינוג, אביר דיא לייניר׳ס וועלין זיך דערמאנין, אז דאס איז נור איינע פון איינע גרוסי צאהל ארויס גינומין פון דעם יודישין גיבעט בוך. ארויס צו נעמין אלי דערגלייכין דערציילונגין פון דעם תלמוד, אזו מעכט מאן דערפון קענין עטליכי כרכים מאכין. דאך, דאס גיבעט בוך גיבט גינוג, אום גילטיג צו מאכין דאס צייגניש פון דיא סופרים און פרושים, און זייא אויף תמיד פסול צו מאכין עדות צו זיין. אפשר וועט איטליכיר זאגין, אביר זייא זענין אויך דיא עדות פאר דיא תורה שבכתב, און בארום, ווען מיר פערשמעהין זייאר צייגניש אזו מוזין מיר אויך פערלאזין דיא תורה שבכתב. אביר דאס איז ניט אזו פאר דיא דאזיגי האבין מיר אנדיר צייגניש, מיר האבין דאס צייגניש פון דעם יודישין פאלק, וואס דיא סופרים און פרושים זענין צו ערשט

נור

נור אַיין גָאר קְלֵיינֶער טְהֵייל פון זֵייא ווֶעזִין. מִיר הָאבִּין דָאס צֵייגְנִיש פון ישוע און זַיינֶע תלמידים, דִיא גְרוֹסֶע מַנגדים פון דִיא תורה שבעל פה. מִיר הָאבִּין דָאס צֵייגְנִיש פון דִיא נבואות וָואס מִיר זֶעהֶען נָאךְ דֶערְפִילְלְט. מִיר הָאבִּין דֶעם גַאנְצִין אֵיינְוֶוענְדִיגִין בֶּעוַוייז, דָאס אִיז דֶער בֶּעוַוייז פון דִיא גִיטְלִיכְקֵייט פון דֶער זַאךְ זֶעלְבְּסט, אַזוֹ אַז וֶוען עֶס וָואלְטִין קֵיין מָאל קֵיינֶע פרושים נִיט פַארְהַאנְדִין גִיוֶועזִין, אַזוֹ מֶעכְט דֶער בֶּעוַוייז פַאר דִיא תורה שבכתב נָאךְ גַאנְץ אַזוֹ שְׁטַארְק זַיין. אַזוֹ וִויא עֶס אִיז, דֶער היפוך וָואס דִיא תורה שבכתב וַוייזְט, וֶוען מַאן פֶערְגְלַייכְט זִיא מִיט דִיא תורה שבעל פה, אַזוֹ הָאט זִיא אִין זִיךְ זֶעלְבֶּער אַיין שְׁטַארְקִין בֶּעוַוייז פון אִיהר אמת און גִילְטִיגְקֵייט. דִיא תורה שבכתב אִיז פשוט, פֶערְשְׁטֶענְדִיג, און אֵיידִיל. דִיא תורה שבעל פה אִיז פִילְפַאבִּינְדִיג, נַארִיש און מִיאוּס. דִיא תורה שבעל פה אִיז גִיפְּט, דִיא תורה שבכתב אִיז דִיא קֵייגִין גִיפְּט. דִיא תורה שבעל פה אִיז אֵיינֶע נָאךְ גִימַאכְטֶע מטבע וָואס בֶּעוַוייזְט דָאס פַארְהַאנְדִין זַיין פון דִיא רֶעכְטֶע מטבע. מֶענְשִׁין וָואס נֶעמֶען בֵּיידֶע אָן אוֹיף דֶעם בְּלוֹסִין נאמנות פון דִיא רבנים, וֶוען זֵייא גִיפִינִין דֶעם שקר פון דִיא אֵיינֶע אַזוֹ קֶענִין זֵייא אפשר דִיא אַנְדֶערֶע אוֹיךְ פֶערְשְׁטֶעהֶין, אָבֶּער דָאס קָאן קֵיין מָאל נִיט גִישֶׁעהֶין בַּייא דִיא וָואס פֶערְגְלַייכִין רוּהִיג און וֶועגִין אָב דִיא בֵּיידֶע אִין דִיא וָואג שָׁאל פון שכל על פי יושר.

פַאר אִיצוּנְד לָאזִין מִיר נוּן אַוֶועק דִיא אוֹיס גִיטְרַאכְטֶע דֶערְצֵייהלוּנְגִין פון דֶעם תלמוד. מִיר הָאבִּין בֶּעוויזִין מִיט גִידַאכְטֶע שְׁטִיקֶער אַז דִיא תורה שבעל פה הָאט פִיל אַזֶעלְכֶע אִין זִיךְ. מִיר הָאבִּין בֶּעוויזִין מִיט אַרוֹיס גִנוּמֶענֶע שְׁטִיקֶער פון דִיא תפלות פון בית הכנסת, אַז דִיא דָאזִיגֶע אוֹיס גִיטְרַאכְטֶע דֶערְצֵייהלוּנְגִין זֶענִין אֵיין טְהֵייל פון דִיא אמונה פון אַלֶע יודִין וָואס גְלוֹיבִּין אָן דִיא רֵייד פון דִיא רבנים. דַארוּם הָאבִּין מִיר בֶּעוויזִין אַז דִיא אוֹיס טְרַאכְטִירְס פון דִיא דָאזִיגֶע דֶערְצֵייהלוּנְגִין הָאבִּין זֵייעֶרֶע זַאךְ דֶערְגְרֵייכְט. עֶס אִיז זֵייא גִירָאטְהִין צוּ בֶּעטְרִיגִין דָאס רוב פון זֵייעֶר פָאלְק. עֶס אִיז דִיא זַאךְ פון דִיא יודִין פון דִיא אִיצוּנְדִיגֶע צֵייט צוּ אִיבֶּער לֵייגִין אוֹב דִיא דָאזִיגֶע נַארִישֶׁע אוֹיס טְרַאכְטוּנְגִין זָאלִין נָאךְ אִיבֶּער גִיעֶנְטְפִירְט וֶוערִין צוּ נָאךְ נִיט גִיבּוֹרֶענֶע דורות, זָאלִין זִיךְ נָאךְ וַוייזִין וִוי אַיין פֶערְוָוארְף קֵייגִין דֶעם פֶערְשְׁטַאנְד פון ישראל, זָאלִין נָאךְ מִיאוּס מַאכִין און פֶער אוּם ווִירְדִיגִין דִיא עבודת אלהים פון דֶעם אוֹיס דֶערְוֶועהלְטִין פָאלְק בפרהסיא. פְרִיהֶערֶע דורות הָאבִּין זֵייא גִיקָאנְט אֵיינַאנְדֶער אִיבֶּערְעֶנְטְפִירִין אִין אוּם ווִיסֶענְהַייט, און קֶענִין דַארוּם אַבִּיסִיל

פערענטפירט

פערענטפערט ווערין. אבער אין דער איצונדיגער צייט איז אייני גרוסי קופה פון יודין דא אין ענגלאנד וואס זעגין גאנץ איבער צייגט אז דיא דאזיגי דערציילונגין זענין פאלש; עס איז דער היוב, דער היילגער חיוב פון אלי אזעלכי, צו ביצייגין קייגין זייערי ווייטערי אויס בריטונג. ווען זייא טהון דאס ניט, אזו מאכין זייא זיך זעלבער פאר חלק האבירס אין דער שולד פון יעני וואס האבין זייא אויס גיטראכט, און פאר מחויבים דין וחשבון אב צו געבין פאר אלי דיא הרפה, בגשמיות און ברוחניות, וואס דיא אויס ברייטונג פון זאלכין טעות קאן ארויף ברענגין אויף זייערי ברידיר און אויף דיא וואס וועלין פון זייא ארויס קומין. אבער וועלכין וועג זייא וועלין אויך גיין, דאס פארהאנדין זיין פון דיא דאזיגי אויס גיטראכטי דערציילונגין ווייזט אז דיא תורה שבעל פה איז גאר אין גאנצין אייני אויס טראכטונג פון מענשין, און ביווייזט אז ישוע הנוצרי האט אייני גרוסי טובה בעצם גיטהאן צו דעם פאלק און צו דיא אנדירי מענשין, דערדורך אז ער האט גירעכטפערטיגט און דערהאלטין צו אונס דעם ניט פערפעלשטין אמת פון דעם גישריבינין ווארט פון גאט.

דיא דאזיגי אויס גיטראכטי דערציילונגין ביווייזין ווייטער, אז עס איז קיין גיוויכט און קיין ווערטה ניט דא אין דעם פסק וואס דיא דאזיגי לייט זאגין קייגין דעם הערר ישוע המשיח. עס איז דער פסק פון דיא וואס האבין זיך קיין גיוויסין ניט דרויס גימאכט צו פערפעלשין און צו פערדרייהין דיא תורה פון גאט; עס איז דאס גיזאגטי עדות פון דיא ביקאנטי אויס טראכטירס און אויס ברייטירס פון אויס גיטראכטי דערציילונגין, און קאן ניט אנגינומין ווערין פון איין מענש וואס קאן פרופין ביווייז. אויס גיטראכטי דערציילונגין פון וועלכין מין עס איז וועלין איין צייגניש אום גילטיג מאכין, אבער אויס גיטראכטי דערציילונגין אין אמונה זאכין מאכין גאר פסול לעדות זייערי אויס טראכטירס און אויס ברייטירס אין גאנצין. דער מענש וואס וועט זיך אונטער שטיין צו דרייהין מיט היילגי מעשה ענטווער דורך צוזעצונג צו, אודיר דורך אראב נעמונג פון איהרי דערציילונגין, ווייזט קלאר אז ער האט פערלורין דאס גאנצי חשיבות פאר אמת און דאס גאנצי גיפיהל פון פורכט פאר גאט וואס ער רעכטפערטיגט דעם אמת

און בּישׁטְרָאפְט דֶעם שקר. דֶער מֶענְשׁ וָואס מַאכְט זִיךְ אַיין שְׁפִּילֵירַייא מִיט הֵיילִיגִי מעשות קָאן גָאר נִיט גִיהַאלְטִין וֶוערִין פַאר אַיין עדות אִין יֶענִי וָואס עֶר הַאלְט פַאר נִיט הֵיילִיג און וֶועלְטְלִיךְ. דַארוּם, וֶוען דִיא בעלי התלמוד, אוֹדֵיר דִיא קְלוּגִי לַייט פוּן זַיינִי צַייט, זָאגִין עדות קֵייגִין ישוע הנוצרי, וָואס זֵייא הָאבִּין אִיהם פַיינְד גִיהַאט, אַזוֹ מוּזִין מִיר גִידֶענְקִין דְרָאן אַז זֵייא זֶענִין שׁוֹן עֶטְלִיכִי מָאל אוֹיס גִיוויזִין גִיוָוארִין וִויא פַאלְשִׁי עדות אִין דֶער זַאךְ פוּן משה, וָואס זֵייא הָאבִּין גִיזָאגְט אַז זֵייא הָאבִּין אִיהם לִיבּ גִיהַאט. דַארוּם אִיז זֵייאֶר צֵייגְנִישׁ אַיין נִישְׁט, און וֶוען מִיר בִּיגֶעהְרִין צוּ פְּרוּפִין דֶעם אמת פוּן דִיא רֵייד פוּן ישוע הנוצרי, אַזוֹ מוּזִין מִיר זִיךְ אִירְגִיץ אַנְדִירְשְׁט אוּם זֶעהִין נָאךְ דִיא פוּנְקְטִין וָואס אוּנְזֶרִי דעה זָאל זִיךְ דְרוֹיף גְרוּנְדְפֶּעסְטִיגִין.

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר כ״ב

דיא איצונדיגי יודישי אמונה איז דיא אמונה פון דיא תורה שבעל פה. דיא עיקרים, מנהגים, צערעמאניעס, און תפלות, זייא אלי גרונדפעסטיגין זיך אויף איהרי גילטיגקייט. דארום, ווען דיא תורה שבעל פה קאן ביוויזין ווערין צו זיין איינע אויס טראכטונג פון מענשין, אזו ווערט דיא גאנצי פאבריק פון דעם איצונדיגין יודישין דת צוברעקילט אין שטויב. אזו איז פון דאגין גידרונגין אז דיא יודין זענין גיוועזין מעהר וויא טויזינד אכט הונדירט יאהר דיא תלמידים פון טעות, און אז, ווען זייא ביגעהרין איצונד צו גלויבין און מודה צו זיין דיא אמונת אמת וואס איז ענטפלעקט גיווארין פון גאט צו זייארי אבות, אזו מוזין זייא פערלאזין זייער איצונדיגין דת פון תלמוד און צורוק קעהרין צו דיא תורה און צו דיא נביאים. אביר דיא תורה שבעל פה איז איינע מענשליכי אויס טראכטונג. עס איז ביוויזין גיווארין, נאך דיא רייד נאך פון דעם יודישין גיבעט בוך וואס גילטין ביא זייא פאר אמת, אז זיא איז אנגיפיללט מיט דיא נארישסטי שמאנצים, וואס קענין ניט זיין דאס ווארט פון גאט, נייארט זענין קלאר און דייטליך דיא אויס טראכטונג פון מענשין, דארום ווייזט עס זיך, אז דאס יודישי פאלק איז פילי הונדירט יאהר גינארט גיווארין דורך דיא קבלה רייד פון דיא סופרים און פרושים; אז זייא זענין גאנץ אין טעות גיוועזין אין זייארי אמונה און האבין גיהאלטין דיא אויס טראכטונגין פון מענשין פאר דעם אמת פון גאט, און דערדורך זענין זייא פון דעם מעמד בכבוד, אויף וועלכין גאט האט זייא גישטעללט וויא דיא ביהיטירס פון דעם אמת, אראב גיפאללין אין דעם מעמד אריין פון דיא גרינג גלייביגי און נאריש גלייביגי, איין מעמד וואס איז גאר ניט מקנא צו זיין. דאס איז עס וואס קומט ארויס פון דיא נאך פארשונג נאך דעם

תוך

תוֹךְ פוּן דִיא תפלות פוּן בית הכנסת. אֵייגִי פְּרוּפוּנְג פוּן דִיא קבלה דינים וֶועט אוֹיךְ אַזוֹ וַוייזִין, אַז דִיא תורה שבעל פה אִיז אַדוּרְךְ אוּן אַדוּרְךְ גֶימִישְׁט מִיט אוֹיס גֶיטְרַאכְטִי דֶערְצֵייהלוּנְגִין וָואס וַוארְפִין אַיין שְׁלֶעכְט נאמנות אוֹיף אִיהר אִין גַאנְצִין. אֵייגִיר פוּן דִיא וִויכְטִיגְסְטִי חלקים פוּן דִיא תורה שבעל פה אִיז דֶער וָואס גֵייט אוֹיף דֶעם סדר פוּן דֶעם גְרוֹיסִין בית דין וָואס הֵייסְט דִיא סנהדרי. וָוארִין, אַזוֹ וִויא עֶס וֶוערְט גֶיהַאלְטִין, דִיא דָאזִיגִי רַאטְה פֶערְזַאמְלוּנְג הָאט בִּיפֶעסְטִיגְט דִיא גִילְטִיגְקַייט פוּן אַלִי קבלות אוּן הָאט אפילוּ גִיפְּרוּפְט דִיא רֵייד אוּן גִימַאכְט פסקים אִיבִּיר דָאס גֶעטְלִיכִי שליחות פוּן דִיא נביאים. דַארוּם, וֶוען עֶס וַוייזְט זִיךְ אַז דִיא תורה שבעל פה לֶערִינְט דָאס וָואס אִיז קְלָאר נַארִישְׁקַייט אִין דֶעם עִנְיָן פוּן יֶענִים בית דין, אַזוֹ וֶוערְט אַוֶועק גִינוּמִין דִיא הוֹיפְּט אוּנְטִירְלֶעהנוּנְג פוּן קבלה. נוּן אִין דִיא גַאנְצִי זַאךְ וֶועלִין מִיר זִיךְ אִיצוּנְד נִיט אַרַיין לָאזִין, דָאס וָואס וֶועט דָא גִידַאכְט וֶוערִין וֶועט וַוייזִין וָואס פַאר אַיין גְרוֹיס נאמנות קָאן גִיגֶעבִּין וֶוערִין צוּ דִיא קבלה דֶערְצֵייהלוּנְגִין וֶועגִין דִיא דָאזִיגִי זַאךְ:

אמר רבי יוחנן אין מושיבין בסנהדרי אלא בעלי קומה ובעלי חכמה ובעלי מראה ובעלי זקנה ובעלי כשפים ויודעים בשבעים לשון שלא תהא סנהדרי שומעת מפי התורגמן:

„רבי יוחנן זָאגְט, מַאן לָאזְט נִיט זִיצִין אִין דִיא סנהדרי נוּר לַייט וָואס זֶענִין הוֹךְ גִיוַואקְסִין, אוּן לַייט פוּן קְלוּגְהַייט, אוּן לַייט פוּן גוּטִי גִישְׁטַאלְט, אוּן אַלְטִי לַייט, אוּן לַייט וָואס פֶערְשְׁטֵיין כִּישׁוּף צוּ טָהוּן, אוּן וָואס קֶענִין דִיא זִיבִּינְצִיג לשונות, אַזוֹ אַז דִיא סנהדרי זָאל נִיט נֵייטִיג הָאבִּין צוּ הֶערִין דוּרְךְ אַיין אִיבִּירְזֶעצִיר" (מסכת סנהדרין דף י"ז עמוד א'). אִין דֶעם דָאזִיגִין קוּרְצִין שְׁטִיקִיל זֶענִין עֶטְלִיכִי אוֹיס טְרַאכְטוּנְגִין. עֶרְשְׁטִינְס, אַז אַלִי לַייט פוּן דִיא סנהדרי הָאבִּין גִיזָאלְט זַיין לַייט וָואס פֶערְשְׁטֵיין כִּישׁוּף צוּ טָהוּן, אוֹדִיר מכשפים, אִיז קְלָאר אַקֵייגִין דֶעם אוֹיס דְרִיקְלִיכִין גִיבָּאט פוּן גָאט, וָואס זָאגְט, „עֶס זָאל נִיט גִיפוּנִין וֶוערִין אִין דִיר וָואס מַאכְט אִיבִּיר פָאהרִין זַיין זוּהן אוֹדִיר זַיינִי טָאכְטִיר דוּרְךְ דֶעם פַייאֶר, דֶער וָואס צוֹיבִּירְט צוֹיבִּירַייא, וָואס שְׁטוּנְדִילְט אוֹדִיר וָואס רֶעטִילְט אוֹדִיר צוֹיבִּירְט מכשף: — דֶען אִיטְלִיכִיר וָואס טְהוּט דִיא דָאזִיגִי אִיז אֵייגִי אוּם ווִירְדִיגְקַייט פוּן יהוה, אוּן פוּן וֶועגִין דִיא דָאזִיגִי אוּם ווִירְדִיגְקַייט וֶועט יהוה דַיין אלהים זֵייא פֶער טְרַייבִּין פוּן פַאר דִיר"

(דברים י"ח פסוק יו"ד וי"ב) . דאָס דאָזיגי גיבאָט פון גאָט מאַכט קיין חילוק ניט מיט רעות פאַר דיא לייט פון דיא סנהדרי . עס פערבאָטיט לגמרי און זאָגט אַז קיין זאָלכיר זאָל ניט זיין אין ישראל צו ווערלכין תכלית עס איז . דער פירוש דערצייהלט אונס טאַקיש אַז דיא לייט פון דיא סנהדרי האָבין גימוזט פערשטיין כישוף כדי זיך זעלביר צו ווערין .

להמית מכשפים הבוטחים בכשפיהם להנצל מידי בית דין :

"צו טייטין דיא מכשפים וואָס האָבין זיך פערלאָזט אויף זייערי כישוף בישערמט צו ווערין אויס דיא הענד פון דעם בית דין" . אָביר דיא דאָזיגי דערקלערונג מאַכט דיא זאַך ניט בעססיר . כישוף איז לגמרי אסור און גאָט האָט עס אויס דריקליך פערבאָטין . דאַרום איז עס אסור גיוועזין צו לערנין צו טהון , אודיר צו טהון , אפילו כדי צו טייטין איין מכשף . ווען דיא אוים רייד זיך זעלביר צו ווערין אודיר עס נייטיג צו האָבין האָט עס מותר גימאַכט פאַר דיא לייט פון דיא סנהדרי צו לערנין כישוף , אַזו מעכט דיא זעלביגי טענה עס דאָפּפּילט רעכטפערטיגין אין דעם אופן פון דעם פאָלק , וואָס דיא מכשפים וואָלטין מן הסתם זייא מעהר גיוואָללט כישוף טאָהון ; וואָרין דיא דאָזיגי לייט וואָלטין זיך גיווים בימיהט אויס צו מיידין ניט צו טהון צו האָבין מיט דיא לייט פון דיא סנהדרי וואָס זייא האָבין פון זייא גיוואוסט אַז זייא האָבין מעהר פערשטאַנין דיא שוואַרצי קונץ פון זייא . נאָך דעם דאָזיגין שטייגיר טענות נאָך האָט גאַנץ ישראל גימעגט פערשטיין כישוף צו טאָהון , תאַטשי אַז דיא תורה פערלאַנגט אַז אויך ניט איינער זאָלכי פערשון זאָל צווישין זייא גיפונין ווערין . אַזו איז ענטוויר דיא דאָזיגי דערצייהלונג לגמרי שקר , אודיר דיא לייט פון דיא סנהדרי זענין גיוועזין שלעכטי מענשין , וואָס האָבין גילערנט דאָס וואָס דיא תורה פון גאָט האָט אויס דריקליך פערבאָטין ; אין אימליכים פון דיא דאָזיגי צווייא אופנים זענין דיא דערצייהלונגין פון דעם תלמוד אין דעם ענין פון דעם דאָזיגין בית דין ניט ווערטה פאַר אמת גיהאַלטין צו ווערין .

אָביר מאַן מעג וואוהל מסופק זיין אוב דיא לייט פון דיא דאָזיגי באַטה פערזאַמלונג האָבין זייערי כישוף מאַכירייא נור גיהאַלטין צום טייטין פון דיא מכשפים . מיר גיפינין איר גיץ אַנדירשט , ווען דער תלמוד זאָגט אמת , אַז דיא רבנים לכל הפחות האָבין אַנדערי כישוף מאַכירייא

גיטְריבּן, און הָאבּן אפילו גיזָאגְט דיא סְפָּאסיבים וָואס זייא הָאבּן בּינוּצְט, פון דיא טובה וֶועגין פון דיא שְׁפֶּעטירי דורות.

אבא בנימין אומר אלמלא נתנה רשות לעין לראות אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין אמר אביי אינהו נפישי מינן וקימי עלן כי כסלא לאוגיא אמר רב הונא כל חד וחד מינן אלפא משמאליה ורבבתא מימיניה אמר רבא האי דוחקא דהוי בכלה מינייהו הוי הני ברכי דשלהי מינייהו הני מאני דרבנן דבלו מחופיה דידהו הני כרעי דמנקפא מינייהו האי מאן דבעי למידע להו לייתי קיטמא נהילא ונהדר אפורייה ובצפרא חזי כי כרעי דתרנגולא האי מאן דבעי למחזינהו ליתי שליתא דשונרא אוכמתא בת אוכמתא בוכרתא בת בוכרתא ולקליה בנורא ולשחקיה ולימלי עיניה מיניה וחזי להו ולשדייה בגובתא דפרזלא ולחתמי' בגושפנקא דפרזלא דילמא גנבי מיניה ולחתום פומיה כי היכי דלא ליתזק רב ביבי בר אביי עבד הכי ואתזק בעו רבנן רחמי עליה ואתסי:

„אבא בנימין זָאגְט, וֶוען רְשות וָואלְט דֶעם אויג גיגֶעבּן גיוָוארין זייא צו זֶעהין, אַזוֹ וָואלְט קיין בּישֶׁעפֶּינִיש ניט גיקָאנְט בּישְׁטֵיין פַאר דיא מזיקים. אביי זָאגְט, זייא זֶענין מֶעהר פון אונְס און שְׁטֵיין קייגין אונְס וויא דֶער הויפִין עֶרד אַרום אֵיין גָארְטין בֵּייט. רב הונא זָאגְט, אִיטְלִיכיר פון אונְס הָאט טויזֶינְד אויף זַיינִי לִינְקִי זַייט און צֶעהן טויזֶינְד אויף זַיינִי רֶעכְטִי זַייט. רבא זָאגְט, דָאס גידְרֶענְג וָואס אִיז בַּייא דֶער דרשה קוּמְט אַרוֹים פון זייא; אַז דיא קְנִיא זֶענין מִיד קוּמְט אַרוֹים פון זייא; אַז דיא קְלֵיידֶר פון דיא רבנים נוּצְין זיך אָבּ קוּמְט אַרוֹים פון זֵייעֶר רַייבּין; אַז דיא קְנִיא צִיטְטירן קוּמְט אַרוֹים פון זייא. וֶוער עֶס ווילל ווִיסִין אַז זייא זֶענין פַארְהַאנְדֶין, דֶער זָאל נֶעמִין אַדוּרך גיזִיבְּטִים אַש און זָאל עֶס שִׁיטִין אַרום זַיין בֶּעט, און אִין דֶער פְרִיה וֶועט עֶר זֶעהין דיא צֵייכִין וויא פון דיא פִּיס פון אַיין הָאן. וֶוער עֶס ווילל זייא זֶעהין, דֶער זָאל נֶעמִין דָאס אִינְוֶוענִיגִי הַייטִיל פון אֵיינִי שְׁוַוארְצִי קַאץ, דיא טָאכְטִיר פון אֵיינִי שְׁוַוארְצִי עֶלְצְטִי קַאץ, וָואס אִיז אויך דיא טָאכְטִיר פון אֵיינִי עֶלְצְטִי, און לָאז עֶר עֶס פֶּערְבְּרֶענִין אִין פַייעֶר און לָאז עֶס צו רַייבִּין, און לָאז עֶר זַיינִי אויגִין דֶערְמִיט אָנְפִילְלִין, אַזוֹ וֶועט עֶר זייא זֶעהין. אָבִּיר לָאז עֶר עֶס אַרַיין שִׁיטִין אִין אֵיינִי אַייזֶירְנִי רֶעהר און לָאז עֶר עֶס פֶּערְזִיגְלִין מִיט אַיין אַייזֶירְנִין זִיגִיל, אַז זייא זָאלִין דֶער פון נִיט אַוֶועק גַנְבֶענִין, און עֶר זָאל

אויך

אויך פערזיגלין דאס מויל דער פון, כדי אז ער זאל ניט בישעדיגט ווערין. רב ביבי דער זוהן פון אביי האט אזו גיטהאן און איז בישעדיגט גיווארין. אביר דיא רבנים האבין גיבעטין בארמהערציגקייט אויף איהם, אזו איז ער גיהיילט גיווארין" (מסכת ברכות דף ו׳ עמוד א׳). דא איז נון כישוף פאר דעם פאלק, און אלי ישראל ווערין גילערנט אין דיא ספאסיבים צו זעהין מזיקים. עס איז ניט אונזערי זאך צו בישטימין אוב דיא, וואס מעכטין בינוצין דיא דאזיגי ספאסיבים, וואלטין ווידיר אמאל מענשין גיזעהין, אביר דאס איז גיווים, אז דיא תורה שבעל פה גיבט דא איני פארשריפט פון כישוף צו דיא וואס האבין ניט גיהערט צו דיא לייט פון דיא סנהדרי, זיא שטעללט פאר אונס איינין פון דיא אמוראים פון דעם תלמוד אז מאן זאל זיך פון איהם איין משל נעמין אויך אזו צו טהון, און זיא מאכט נאך הארץ דערצו אזו צו טהון וויא ער האט גיטהאן, דערדורך אז זיא ווייזט דיא מיגליכקייט פון איני וואונדירליכי היילונג ווען איני בישעדיגונג מעכט דערביי ארויס קומין. מילא, ווען דיא דאזיגי מעשה איז אמת, אזו מאכט דיא תורה שבעל פה מותר כישוף צו טהון, וואס דיא תורה פון גאט פערביטיט; ווען זיא איז שקר, אזו איז דיא תורה שבעל פה ווידיר אוים גיוויזין פון איין אנדירין גראבין שקר, און איז גאר אין גאנצין ניט ווערטה גיגלויבט צו ווערין. וויא לאנג וועט דאס פאלק ישראל זיך לאזין אין טעות ארום פיהרין פון איין דת, וואס דער בישיימפפירליכיר מהות דער פון איז, אז ער מאכט זיך גאר ניט אוים אמת. דיא יודין ווארפין פאר קייגין ישוע הנוצרי, אז ער פיהרט זייא אוועק פון דיא תורה פון משה, אביר וואו שארפט ער איין, אודיר וואו שארפין זייני תלמידים איין דיא לערנונג פון כישוף, אודיר וואו שרייבט ער אודיר זייא פאר כללים גרינג צו מאכין דאס צו טהון האבין מיט מזיקים, אקייגין דעם אויסדריקליכין גיבאט פון גאט? דאז אייך גאר באכטין אז דאס דאזיגי גאנצי שטיק וואלט זיך ניט גיפונין אין דעם תלמוד, נייארט אז עס וואלט גיוועזין איין שטיק פון דעם ברית חדשה, וויא וואלטין דיא יודין גילאכט איביר דיא דאזיגי פארשריפט וועגין דיא נארישקייט דערפון און וואלטין טענות גיזאגט קייגין דעם רשעות דערפון, וויא וואלטין זייא מיט נצחון גיוויזין אז איני תורה וואס לערנט און מאכט חשק כישוף צו טהון האט ניט גיקאנט גיגעבין ווערין פון גאט? דאס פארהאנדין זיין פון איין איינציג זאלכים שטיק וואלט גינוג גיוועזין, אין זייערי אויגין, בן צו זיין דעם גאנצין קריסטליכין דת,

לָאזֶין נוּן דִיא יוּדִין אִין דֶעם זֶעלְבִּיגִין שְׁטֵייגִיר אוֹיךְ טָהוּן מִיט דִיא תורה שבעל פה. לָאזִין זֵייא זִיא אוּן אִיהְרִי אוֹיס טְרַאכְטוּנְגִין מִשׁפּטִן נָאךְ דִיא רֵייד נָאךְ פוּן משה אוּן דִיא נביאים. אָבִּיר לָאזִין זֵייא גִידֶענְקִין אַז אִין דֶעם דָאזִיגִין ענין וִויא אִין פִילִי אַנְדִירִי ענינים פַּאסְט דֶער ברית חדשה מִיט דִיא תורה פוּן משה, אָבִּיר דִיא תורה שבעל פה אִיז אַקֶעגִין זֵייא בֵּיידִי. דֶער ברית חדשה שְׁטֶעלְט כִּישׁוּף צוּזַאמְמִין מִיט עבודה זרה אוּן מִיט אַנְדִירִי זִינְד וָואס מַאן פֶערְלִירְט דוּרְךְ זֵייא דִיא פְרֵייד פוּן עולם הבא. „אוּן דִיא וֶוערְק פוּן דֶעם פְלֵייש זֶענִין בִּיקֶענְט. וָואס זֶענִין, אוּם קֵייזִשְׁן, זנות, אוּם רֵיינִיגְקֵייט, יצר הרע: אָבּ גֶעטִירַייא, כִּישׁוּף, פֵיינְדְשַׁאפְט, גִיצַאנְק, קנאה, צָארְן, גִיקְרִיג, מחלוקת, כיתות: הַאס, רציחה, זוֹיפִן, פְרֶעסִין, אוּן דָאס גְלַייכִין, וָואס אִיךְ זָאג אַייךְ פְרוּר אוֹיס, אַזוֹ וִויא אִיךְ הָאבּ פְרוּר גִיזָאגְט, אַז דִיא וָואס טוּן זָאלְכִי זַאכִין וֶועלִין נִיט עֶרְבִּין דָאס קִינִיגְרַייךְ פוּן גָאט” (גאלאטיר ה׳ פסוק י״ט בִּיס כ״א). מֵילָא אִין דֶעם דָאזִיגִין אוֹפן, וואו דִיא תורה שבעל פה פִיהְרְט אַייךְ אַוֶועק פוּן דִיא לֶערְנוּנְג פוּן משה, בְּרֶענְגְט אַייךְ דִיא אמונה פוּן ישוע הנוצרי ווִידִיר צוּרוּק.

דָאךְ דָאס אִיז נִיט דִיא אֵיינְצִיגִי אוֹיס גִיטְרַאכְטִי דֶערְצֵייהלוּנְג וָואס גִיפִינְט זִיךְ אִין דֶעם דָאזִיגִין קוּרְצִין גִיזֶעץ וֶועגִין לַייט פוּן דִיא סנהדרי. עֶס וֶוערְט אוּנְס אוֹיךְ נָאךְ דֶערְצֵייהלְט, אַז קֵיינִיר אִיז נִיט צוּ גִילָאזְט גִיוָוארִין צוּ זִיצִין אִין דֶער סנהדרי, „נוּר וֶוען עֶר הָאט פֶערְשְׁטַאנִין דִיא זִיבִּינְצִיג לשונות”. נוּן מֶעכְטִין מִיר בִּיטְטִין אִיטְלִיכִין תלמיד פוּן דִיא תורה שבעל פה רוּהִיג צוּ אִיבִּירְלֵייגִין דִיא דָאזִיגִי רֵייד אוּן הֶערְנָאךְ צוּ זָאגִין וָואס עֶר הַאלְט פוּן זֵייאֶרִי וַואהְרְהַאפְטִיגְקֵייט. הָאט עֶר אַמָאל גִיהֶערְט, אוֹדִיר גִיוואוּסְט פוּן אַיין וואוֹהל קֶענִיפְטִיגִין אִין דִיא אִיצוּנְדִיגִי צַייטִין וָואס הָאט גִיקֶענְט זִיבִּינְצִיג לשונות, אוּן דָאס אַזוֹ גַאנְץ וואוֹהל אַז עֶר הָאט גִיקָאנְט שְׁמוּסִין אוּן פְרוּפִין עדות, אוּן אַיין פסק מַאכִין נָאךְ זֵייאֶר צִייגִינִישׁ נָאךְ, אָן דִיא הִילְף פוּן אַיין אִיבִּירְזֶעצִיר? באמת, דִיא לשונות וֶוערִין אִין דִיא אִיצוּנְדִיגִי צַייט אַזוֹ שְׁטַארְק גִילֶערְנְט וִויא דֶענְצוּמָאל, אוּן לכל הפחות זֶענִין אַזוֹ פִילִי דֶערְגְרִינְגִירוּנְגִין פַארְהַאנְדִין זֵייא צוּ דֶערְלֶערְנִין. דִיא חכמה פוּן דקדוק אִיז אִיצוּנְד שְׁטַארְק אוֹיס גִיאַרְבֵּייט. דִיא קוּנְץ בִּיכִיר צוּ דְרוּקִין הָאט עֶס גְרִינְג גִימַאכְט פְרֶעמְדִי בִּיכִיר צוּ קְרִיגִין. וֶוערְטִיר בִּיכִיר אוּן אַנְדִירִי הִילְף

קענין

קענין פערשאפט ווערין, און דאך, ביא אלי די דאזיגי דערגרינגירונגין, זענין מיר זייר מסופק, אוב אין דער גאנציר וועלט איז איין איינציגיר מענש פארהאנדין וואס פערשטייט אזו פילי לשונות וויא איטליכיר פין דיא לייט פון דיא סנהדרי ביזונדיר האט גימוזט פערשטיין נאך דיא גיבאבטי רייד נאך. נאך דיא תורה שבעל פה נאך זענין תמיד פארהאנדין גיוועזין אין ישראל איין און זיבינציג וועלכי לייט לכל הפחות, אביר מסתמא מעהר; ווארין ווען איינער פון זייא איז גישטארבין, אודיר איז צו אלט גיווארין, אזו איז איין אנדיריר גיפונין גיווארין בירייט אויף זיין שטעלל צו זיין. אביר דאס ווונדיר ווערט נאך מעהר וואונדירליך גימאכט, ווארין עס זענין ניט בלוס גיוועזין איין און זיבינציג לייט וואס האבין גיקענט זיבינציג לשונות, נייארט דיא דאזיגי לייט, וויא דער רמב"ם זאגט אונס, האבין זיך אויך פערשטאנין אויף דאקטארייא, שטערינגעהירייא און אלי פארהאנדיני דתות פון עבודה זרה, און אויך אויף כישוף. און, חוץ דעם אלים, אלי דיא דאזיגי לייט זענין גיוועזין פייני שייני מענשין, „לייט וואס זענין הוך גיוואקסין און לייט פון גוטי גישטאלט". קאן מאן דאס גלויבין, קאן גאנץ ישראל, אודיר דיא גאנצי וועלט, אויף ווייזין איצונד איין זאלכין מענש, איין שיינין אודיר מיאוסין, איין גרוסין אודיר קליינין? אודיר קאן צווישין דעם קלוגין פאלק פון דיא יודין גיפונין ווערין איין מאן, איין פרויא, אודיר איין קינד וואס איז אזו נאריש צו גלויבין איין בישיימפערליכין שקר? מיר קענין זייא דערציילין אז זייאר גרוסיר רבי, דער רמב"ם, האט עס ניט גיגלויבט, און דארום האט ער זיך אין זיין יד החזקה דעם רשות גינומין צו ענדירן דיא דאזיגי רייד פון דעם תלמוד. אן שטאט פון זיבינציג לשונות זאגט ער בלוס.

ושידעו ברוב הלשונות:

„און אז זייא זאלין קענין דיא מייסטי לשונות". עס איז גיוועזין צו פיל פאר איהם. אז ער איז זעלביר איין גילערנטיר מאן גיוועזין, אזו האט ער גיוואוסט דיא אום מיגליכקייט פון זאלכי וויסינשאפט בבלל; און דארום האט ער דיא גוזמא פון דעם תלמוד פערמינירט צו איין שטייגיר וואס ער האט פאר מיגליך גיהאלטין. דאס איז ניט בלוס אונזער גירדאנג פון דיא פערענדירונג פון דעם רמב"ם, דער מפורש האט אויס דריקליך דאס אייגיני גיזאגט.

וכתב רבינו יודעין ברוב הלשונות משום דודבר זר להמצא מי שידע בכל ע׳ לשון:

„און אונזער רבי האט געשריבען, „זייא קענען דיא מייסטע לשונות״, װארין עס איז איינע זעלטענע זאך צו געפינען איינע פערשאן װאס קענט אלע זיבענציג לשונות״ (הלכות סנהדרין פרק ב׳ ו׳). מילא דער רמב״ם זעלבער איז דא איין עדות אקייגען דיא אויס געטראכטע גוזמאות דערצייהלונגען פון דעם תלמוד.

אבער אימיציר װעט אפשר זאגען, אז זיבענציג איז איינע צאהל פארפילל צו בעטייטען פילע, אז מיר מוזען דארום ניט זיין צו גענויא אין דער דערקלערונג דערפון. דיא דאזיגע אויסרייד װעט דאך דא ניט טויגען. דיא מחברים פון דעם תלמוד האבען געזאגט זיבענציג, װייל זייא האבען געגלויבט, אז בייא דעם דאזיגען פון דיא דאזיגע צאהל האבען זייא כולל געװעזען אלע לשונות אין דער װעלט. זייא האבען געגלויבט אז עס זענען זיבענציג פעלקער געװעזען און דארום האבען זייא געזאגט זיבענציג לשונות. דער דאזיגער פונקט פון יודישע אמונה געפינט זיך פיל מאל אין דעם תלמוד און אין דיא פירושים, דהיינו

א״ר יוחנן מאי דכתיב יתן אומר המבשרות צבא רב כל דיבור ודיבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות:

„ר׳ יוחנן האט געזאגט, װאס איז דאס װאס שטייט געשריבען, „אדני גיבט דאס װארט, דיא װאס ברענגען דיא בשורה זענען איינע גרויסע הערשאר״ (תהלים ס״ח י״ב)? עס לערנט, אז איטליכים געבאט װאס איז ארויס געגאנגען פון דעם מונד פון גאט איז צוטהיילט געװארין אין זיבענציג לשונות״ (מסכת שבת דף פ״ח עמוד ב׳). דיא גרונדפעסטונג פון דיא דאזיגע מיינונג אז איינע איינגעװילליגע דערקלערונג פון איין פסוק אין דעם געזאנג פון משה. „װען דער אייבערשטער האט געמאכט ערבען דיא פעלקער, װען ער האט אפ געשייד דיא מענשען קינדער, אזו האט ער געשטעלט דיא גרעניץ פון דיא פעלקער נאך דיא צאהל נאך פון דיא קינדער ישראל״ (דברים ל״ב ח׳). װאס רש״י זאגט דרויף אין פירוש:

בשביל מספר בני ישראל שעתידין לצאת מבני שם ולמספר שבעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים הציב גבולות עמים שבעים לשון:

װעגין

„וועגין דיא צאהל פון דיא קינדיר ישראל וואס האבין גיזאלט ארויס קומין פון דיא קינדיר פון שם, און נאך דיא צאהל נאך פון דיא זיבינציג זיילין פון דיא קינדיר ישראל וואס זענין אראב גינידירט קען מצרים האט ער גישטעללט דיא גרעניצין פון דיא פעלקיר, דיא זיבינציג לשונות". אז דיא דאזיגי לעצטי ווערטיר צום סוף זענין גאנץ איינגינוויללינ, און איני בלוסי זעלבסט גימאכטי צוזעצונג, איז קלאר פון איין בליק אין דעם פסוק אריין, וואו קייני איינציגי הברה איז ניט גיזאגט פון דיא זיבינציג זיילין, אויך ניט פון דיא צאהל פון דיא פעלקיר, נייארט פון דעם שטעללין פון דיא גרעניצין פון זייערי וואוהנונגין. רש"י זעלביר האט ניט פערטרויאט אויף דיא דאזיגי דערקלערונג, און דארום האט ער איינע אנדירי גיגעבין: „וועגין דיא צאהל פון דיא קינדיר ישראל וואס האבין גיזאלט ארויס קומין פון דיא קינדיר פון שם". דער אבן עזרא ריידיט דא אויך גאר ניט פון דיא זיבינציג פעלקיר, און זאגט אז „נאך דיא צאהל נאך פון דיא קינדיר ישראל", מיינט, אז דיא גרעניצין פון דיא פעלקיר זענין אזו גישטעללט גיווארין כדי צו לאזין גינוג פלאץ פאר דיא ישראל. זייני ווערטיר זענין

אמרו המפרשים על דור הפלגה שנפצה כל הארץ כי אז גזר השם להיות ארץ ז' גוים לישראל והיא שתספיק למספרם על כן למספר בני ישראל:

„ מפרשים האבין דאס מפורש גיוועזין אויף דעם דור הפלגה ווען דיא ג... ערד איז פערשפרייט גיווארין, ווארין דענצומאל האט גאט גוזר גיוועזין אז דיא ישראל זאלין האבין דאס לאנד פון דיא זיבין פעלקיר, וואס עס זאל זיין גינוג פאר דיא צאהל פון זייא, דארום איז גיזאגט „נאך דיא צאהל נאך פון דיא קינדיר ישראל". מילא דער דאזיגיר פסוק גיבט קייני אויסרייד ניט צו דיא מיינונג אז עס זענין נור זיבינציג פעלקיר און זיבינציג לשונות פארהאנדין. גישעהיני זאכין בווייזין אז דיא צאהל איז פיל גרעסיר, ווארין דיא כתבי הקודש פון תנ"ך און פון ברית החדשה זענין שון פארהאנדין אין צווייא מאל אזו פילי לשונות, און דיא ארבייט פון איבירזעצונג איז נאך ניט גיענדיגט. דארום איז עס דער תורה שבעל פה גאר ניט גיראטהין צו דערגרייכין דעם תכלית וואס זיא

האט

הָאט גִיוָואלְט הָאבִּין אִין דֶער דֶערְצֵייהלוּנְג פוּן דִיא דָאזִיגִי אוּיכְטִירְלִישִׁי מעשה. זִיא הָאט פֶערְלַאנְגְט צוּ זָאגִין, אַז אִין דֶער סנהדרי אִיז קֵיין מָאל נִיט גֵייטִיג גִיוֶועזִין אֵיין אִיבִּירְזֶעצִיר, וַוייל אִיטְלִיכִיר פוּן דִיא לַייט פוּן דִיא כנהדרי הָאט פֶערְשְׁטַאנִין אִיטְלִיכִים לשון אִין דֶער וֶועלְט, אוּן וִויא זִיא הָאט גִיגְלוֹיבְּט אַז נוּר זִיבִּינְצִיג לשונות זֶענִין פַארְהַאנְדִין גִיוֶועזִין, אַזוֹ הָאט זִיא גִיזָאגְט דִיא דָאזִיגִי צָאהל. אָבִּיר נוּן וִויסְסִין מִיר אַז וֶוען אפילו אִיטְלִיכִיר פוּן זֵייא וָואלְט פֶערְשְׁטַאנִין זִיבִּינְצִיג לשונות, אַזוֹ וָואלְטִין זֵייא דָאךְ נָאךְ גִימוּזְט נָאךְ פִילִי פִילִי לשונות מֶעהר פֶערְשְׁטֵיין, וֶוען זֵייא הָאבִּין גִיזָאלְט קֶענִין פַּסְקִנִין אִין משפטים זַאכִין פוּן אַלִי פֶעלְקִיר פוּן דֶער עֶרְד. אַזוֹ וַוייזְט נוּן פוּן זִיךְ דִיא תורה שבעל פה אַז זִיא וֵויים גָאר נִיט רֶעכְט פוּן דֶעם מעמד פוּן דֶער וֶועלְט, אוּן דָאס אִיז אֵיינִי ראיה אַז זִיא אִיז נִיט פוּן דֶעם גָאט וָואס עֶר הָאט פֶערְמִישְׁט דִיא לשונות פוּן דֶער עֶרְד אוּן וָואס עֶר וֵויים דַארוּם וִויא פִיל זֵייא זֶענִין; נַייאִירְט זִיא אִיז פוּן מֶענְשִׁין וָואס הָאבִּין חשק גִיהַאט גְרוֹס צוּ מַאכִין דִיא מעלות פוּן דֶעם פָאלְק נִיט נָאךְ דֶעם רֶעכְטִין אמת נָאךְ. דִיא מֶענְשִׁין וָואס הָאבִּין מִיט אִיבִּירְלֵייגוּנְג גִיקָאנְט זָאגִין, אַז דִיא לַייט פוּן דִיא סנהדרי זֶענִין גִיוֶועזִין אֵיין אוּן זִיבִּינְצִיג לַייט אַלִי שֵׁיין, אַלִי הוֹךְ גִיוַואקְסִין, אַלִי הָאבִּין פֶערְשְׁטַאנִין כישוף צוּ טָהוּן, אוּן אַלִי הָאבִּין גִיקֶענְט זִיבִּינְצִיג לשונות אַזוֹ וואוהל אַז זֵייא הָאבִּין קֵיין אִיבִּירְזֶעצִיר נִיט גֵייטִיג גִיהַאט, דִיא מֶענְשִׁין וָואס הָאבִּין דָאס גִיזָאגְט וָואלְטִין גִיזָאגְט זִיבִּין הוּנְדִירְט אוֹדִיר זִיבִּין טוֹיזִינְד, אוֹדִיר עֶפִּים אַנְדִירְשְׁט וָואס וָואלְט גִיטוֹיגְט צוּ זֵייעֶר תכלית. זֵייא זֶענִין בִּישַׁיימְפִּירְלִיךְ מוּטְוִוילֵיגִי גוּזמא זָאגִירְס, דַארוּם מוּז מַאן זִיךְ אוֹיף זֵייעֶרִי רֵייד נִיט פֶערְלָאזִין. דֶער טעם אִיז דָא נַאַריִשִׁי גאוה. דֶער תכלית אִיז פְּרָאסְטִי צוּ גֶעבִּין דֶעם גַאנְצִין כבוד צוּ מֶענְשִׁין, צוּ דִיא גִילֶערְנְטִי רבנים וָואס זֵייעֶרִי גִילֶערְנְטְהַייט אוּן שכל זֶענִין אַזוֹ וואוּנְדִירְלִיךְ גִיוֶועזִין. עֶס אִיז קֵיין זָאג נִיט דָא אַז גָאט הָאט גִיגֶעבִּין צוּ אִיטְלִיכִים פוּן דִיא לַייט פוּן דִיא סנהדרי דִיא דָאזִיגִי וִויסְסִינְשַׁאפְט, וָואס גֵייט וַוייט אִיבִּיר דִיא קְרַאפְט אוֹדִיר אִיבִּיר דֶעם לֶעבִּין פוּן מֶענְשׁ זִיא צוּ דֶערְגְרֵייכִין דוּרְךְ גִיוֵויינְהלִיכִי כְּפָאסָאבִּים. נֵיין, דֶער גַאנְצִיר כבוד פוּן דִיא דָאזִיגִי וואוּנְדִירְלִיכִי מעלות אִיז דָא

גיגעבין

גֶעגֶעבֶּען צוּ מֶענְשֶׁען אַללֵיין. דָאס אִיז אֵיין דֵייטְלִיךְ ,,קיינֶען-שְׁטִיק ,,קיינֶען אֵיינֶע דֶערְצֵייהלוּנְג אִין דֶעם ברית הדשה. דָארְט וֶוערְט אוּנְס דֶערְצֵייהלְט אַז בַּייא אֵיינֶע גְעוִויססֶע גֶעלֶעגֶענְהַייט הָאבֶּען דִיא תלמידים פוּן ישוע הנוצרי גֶערֶעט אִין זֵייעֶר אֵייגֶען לְשׁוֹן צוּ דִיא ,,לַייט פוּן פרס אוּן מדי אוּן עילם אוּן אַיינְוואוֹהנֶערְס אִין ארם נהרים, אוּן יהודה אוּן כפתור, אוּן פאנתי אוּן אזיא: אִין פרוגיא אוּן פאמפיליא אִין עגיפטן, אוּן אִין דֶעם טֵייל פוּן ליביען בַּייא קורעני, אוּן אוֹיסְלֶענְדִיר פוּן רום, יוּדֶן אוּן גרים, כרתים אוּן! ערביים", דָאס אִיז צוּ דִיא אַיינְוואוֹהנֶערְס פוּן זֶעבְּצֶעהן מדינות. וֶוען אַיין בִּיטְרוּגֶיר, אַיין רַבָּנִישֶׁיר גְלֵייבִּיגֶיר וָואס וָואלט חשק גֶיהַאט אַיינֶע שֵׁיינֶע דֶערְצֵייהלוּנְג צוּ מַאכֶען, וָואלְט גֶישְׁרִיבֶּען דִיא דָאזִיגֶע מעשה, אַזוֹ וָואלְט עֶר, גָאר אָן ספק, אָן שְׁטָאט פוּן זֶעבְּצֶעהן אוֹיס גֶירֶעכֶנְט אַלֶע דִיא זִיבֶּענְצִיג לשונות. צוּ דִיא לַייט פוּן זַיין פָאלְק וָואס הָאבֶּען גֶיגְלוֹיבְּט אָן דִיא מעלות פוּן דִיא סנהדרין וָואלְט זִיךְ דָאס בשום אופן נִיט גֶידַאכְט אוּם גְלוֹיבְּלִיךְ צוּ זַיין. באמת, וֶוען אֵיין מֶענְשׁ פוּן יֶענֶע צַייט וֶואלְט גֶיוָואלְט אוֹיס טְרַאכְטֶען אַיין וואוּנְדִיר, אַזוֹ וָואלְט דִיא צָאהל זִיבֶּענְצִיג דווקא נֵייטִיג גֶיוֶועזֶען צוּ זַיין תכלית. וָוארִין וֶוען אִיטְלִיכֶיר פוּן דִיא לַייט פוּן דִיא סנהדרי הָאט גֶיקָאנְט רֵיידֶען זִיבֶּענְצִיג לשונות, אַזוֹ וָואלְט עֶס גָאר ,קיין וואוּנְדִיר נִיט גֶיוֶועזֶען צוּ זָאגֶען אַז אַנְדִירֶע מֶענְשֶׁען הָאבֶּען גֶירֶעט זֶעבְּצֶעהן לשונות. דִיא קְלֵיינֶע צָאהל וָואס אִיז דָא גֶידַאכְט וַוייזְט דַארוּם אַז דִיא מחברים פוּן דִיא דֶערְצֵייהלוּנְג הָאבֶּען ,קיין פֶערְלַאנְגֶען נִיט גֶיהַאט אוֹיס צוּ טְרַאכְטֶען אַיין וואוּנְדִיר, נַייאֶרְט צוּ זָאגֶען דֶעם רֶעכְטֶען אמת. אָבִּיר בִּיטְרַאכְטֶעט אוֹיךְ אַז דָא אִיז גָאר ,קיינֶע נַארִישֶׁע גאוה נִיט דָא. דָאס לוֹב אוּן דִיא ,קרַאפְט צוּ ,רֵיידֶען אפילו דִיא דָאזִיגֶע ,קלֵיינֶע צָאהל פוּן לשונות אִיז אִין גַאנְצֶען גֶיגֶעבֶּען צוּ גָאט. דִיא מֶענִיר זֶענֶען גֶיוֶועזֶען פוּן גליל, אוּן הָאבֶּען דָאס נִיט דֶערְגְרֵייכְט דוּרְךְ זֵייעֶרֶע אֵייגֶענֶע אַרְבֵּייט אוֹדִיר שׂכל, ,,זֵייא וַוארִין אַלֶע אָן גֶיפִילְט מִיט דֶעם רוח הקודש, אוּן הָאבֶּען אָן גֶיהוֹיבֶּען צוּ רֵיידֶען מִיט אַנְדִירֶע לשונות, אַזוֹ וִויא דֶער גַייסְט הָאט זֵייא גֶיגֶעבֶּען אוֹיס צוּ שְׁפְּרֶעכֶען" (גֶישִׁיכְטֶע פוּן דִיא אפוסטילים ב' פסוק א' בִּיס י"א). דָא אִיז נוּן אֵיין דֵייטְלִיכֶיר

חילוק

חילוק צְווִישֶׁין דיא דֶערְצֶייהלוּנְגֶין פוּן דֶעם תלמוד און צְווִישֶׁין דיא פוּן דֶעם ברית חדשה . יֶענֶיר דֶערְהֵייבְּט מֶענְשֶׁין . דֶער דָאזִיגֶיר גִיבְּט כבוד צוּ גָאט .

Дозволено Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D.

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז.

דיא אלטי שטעגין.

נומר כ״ג

דער בילִיבּטיר פארוואָרף פון דיא יודין קייגין דיא רייד פון ישוע הנוצרי איז דאס שטיק אין דעם אנהויב פון דעם דרייאצעהנטין קפיטל פון דברים. ווען עס וועט אויף שטייאן אין צווישין דיר איין נביא, אודיר וואס טרוימט איין טרוים, און ער וועט געבין צו דיר איין צייכין אודיר איין וואונדיר: און עס וועט קומין דאס צייכין אודיר דאס וואונדיר וואס ער האט גירעט צו דיר, צו זאגין, מיר וועלין גייאן נאך אנדירי געטיר נאך וואס דו האסט ניט דערקענט און מיר וועלין זייא דיאנין: דוא זאלסט ניט הערין דיא ווערטיר פון דעם זעלביגין נביא אודיר פון דעם זעלביגין וואס האט גיטרוימט איין טרוים". ביי דעם מזכיר זיין פון דיא דאזיגי פסוקים האלטין דיא יודין פאר גיוויס אבגימאכט אז דיא אמונה פון ישוע איז וועזינטליך (בעצם) פערשידין פון דיא אמונה פון משה; אז זיא פיהרט צו דעם דינסט פון פרעמדי געטיר: און אז זיא איז באמת איין שטייגיר דת פון עבודה זרה, אביר אז דיא אמונה פון דיא תורה שבעל פה, וואס זייא גלויבין איצונד, איז גאר פרייא פון אלי יסודות פון עבודה זרה, און איינירלייא מיט דיא אמונה פון זייערי נביאים. דאס אלים האלטין זייא פאר גיוויס אבגימאכט; אביר מאן קאן דיא זאך נאך פארשין. דיא תורה שבעל פה און דער ברית חדשה זענין ביידי פארהאנדין, און נאך איין ווייניג פרופונג וועלין מיר קענין מיט שכל בישטימין אוב דער יודישיר דת אודיר דער קריסטליכיר דת שמעקט צום מייסטין נאך

עבודה

עבודה זרה. אין אונזער לעצטין נומער האבין מיר גיזעהין אז דער יודישיר דת האלט אין זיך כישוף פאר דיא כנהדרין און כישוף פאר דעם פאלק, אבער דער ברית חדשה פערבאטט עס גאר אין גאנצין: מילא אין דעם דאזיגין ענין איז דער יודישיר דת גלייך צו דיא אמונה פון עבודה זרה. אין דעם דאזיגין נומער וועט אונזער גישעפט זיין, צו ווייזין אין דעם ענין פון שטערינזעהיריא איין אנדיר שטיק פון גלייכיניש. דער תלמוד און זייני רבנן האלטין אלי אז דיא שטערין האבין השפעה אויף דיא צוטרעפיניש און דעם גליק פון דיא מענשין. ערשטינס, דער תלמוד זאגט דיא דאזיגי כלל עיקרים:

חיי בני ומזוני לא בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא:

„לעבין, קינדיר, און פרנסה העגגין ניט אב פון זכות, נייארט פון דיא השפעה פון דיא שטערין" (מועד קטן דף כ"ח עמוד א').

מזל מחכים מזל מעשיר:

„דיא השפעה פון דיא שטערין מאכט קלוג, דיא השפעה פון דיא שטערין מאכט רייך" (שבת דף קנ"ו עמוד א'). אבער ער זאגט אונס אויך דיא דאזיגי פרטים:

האי מאן דבחד בשבא יהי גבר ולא חדא ביה.... האי מאן דבתר בשבא יהי גבר רגזן מ"ט משום דאיפליגי ביה מיא האי מאן דבתלתא בשבא יהי גבר עתיר וזנאי יהא מאי טעמא משום דאיברו ביה עשבים האי מאן דבארבעה בשבא יהא גבר חכים ונהיר מ"ט משום דאיתלו ביה מאורות האי מאן דבחמשה בשבא יהא גבר גומל חסדים מ"ט משום דאיברו ביה דגים ועופות האי מאן דבמעלי שבתא יהי גבר הזרן אמר רב נחמן בר יצחק חזרן במצו' האי מאן דבשבתא יהי בשבתא ימות עלי דאחילו עלוהי יומא רבא דשבתא אמר רבא בר רב שילא וקדישא רבה תקרי:

„דער וואס ווערט גיבורין אן דעם ערשטין טאג פון דער וואך וועט זיין איין פייניר מענש, אבער נון אין איינר מדה *).... דער וואס ווערט גיבורין אן דעם צווייטין טאג פון דער וואך וועט זיין איין צארניגיר מענש. וואס איז דער טעם? ווייל אן דעם טאג זענין דיא

*) נלך רש"י נלך.

דיא וואסירן צוטייהלט גיוואָרין . ווער עס ווערט גיבוירין אָן דעם דריטטין טאָג פון דער וואָך וועט זיין איין רייכיר מענש און איין נואף . וואָס איז דער טעם ? ווייל אָן דעם טאָג זענין דיא קרייטיר גישאפפין גיוואָרין . ווער עס ווערט גיבוירין אָן דעם פירטין טאָג פון דער וואָך וועט זיין איין קלוגיר מענש און וועט האָבין איין שטארקין זכרון . וואָס איז דער טעם ? ווייל אָן דעם טאָג זענין דיא ליכטיר אויף גיהענגט גיוואָרין אין דיא הימיל . דער וואָס ווערט גיבוירין אָן דעם פינפטין טאָג פון דר וואָך וועט זיין איין מענש וואָס טהוט גמילת חסדים . וואָס איז דער טעם ? ווייל אָן דעם טאָג זענין דיא פיש און דיא פייגיל גישאפפין גיוואָרין . דער וואָס ווערט גיבוירין אָן ערב שבת ווערט זיין איין ארום גייאיר . רב נחמן דער זוהן פון יצחק זאָגט איין ארום גייאיר אין מצות . דער וואָס ווערט גיבוירין אָן שבת וועט אויך אָן שבת שטארבין , ווייל מאן האט פון זיינעט וועגין מחלל גיוועזין דעם גרויסין טאָג פון שבת . רבא דער זוהן פון רב שילא זאָגט , ער וועט אויך האָבין גרויסי הייליגקייט" (שבת דף קנ"ו עמוד א') . דאָ איז גאנץ דיא לערנונג פון מזל (פאטום) פון דיא עבודה זרה פעלקיר . ניט אלליין דיא אויסינווייניגי סיבות פון גליק , נייארט אויך דיא מידות פון דיא זייל הענגין אָב . נאָך דיא דאָזיגי רייד נאָך , פון דעם טאָג אָן וועלכין איין מענש ווערט גיבוירין אויב איין מענש איז איין נואף אודיר איין פרומיר מאן הענגט , נאָך דיא דאָזיגי לערנונג נאָך , בשום אופן ניט אָב פון איהם זעלביר , פון זייני אייגיני בחירה , אודיר זיין גיוויססין , נייארט פראקטי פון דיא סיבה פון זיין גיבוירין ווערין אָן דינסטיג אודיר אָן מיטוואָך . עס איז טאקיש איני פערשידיני דעה פארהאנדין צווישין דיא בעלי התלמוד וועגין דעם מהות פון דיא השפעה פון דיא שטערין , אביר אין דעם ענין זעלביר האלטין זייא אלי גלייך , אזו וויא מאן קאן עס ווייטיר זעהין אוים דיא דעה :

לא מזל יום גורם אלא מזל שעה גורם האי מאן דבחמה יהי גבר זיותן יהי אכל מדיליה ושתי מדיליה ורזוהי גלן אם גניב לא מצלח האי מאן דבכוכב נוגה יהי גבר עתיר וזנאי יהי מ"ט משום דאיתיליד ביה נורא האי מאן דבכוכב יהי גבר נהיר וחכים משום דספר' דחמה הוא האי מאן דבלבנה יהי גבר סביל מרעין בנאי וכתי' סתיר ובנאי אכל

דלא דיליה ושתי דלא דיליה ורזוהי כסן אם גנב מצלה האי מאן דבשבתא יהי גבר מחשבתיה בטלין ואית דאמר כל דמחשבין עלוהי בטלין האי מאן דבצדק יהי גבר צדקן אמר רב נחמן בר יצחק וצדקן במצות האי מאן דבמאדים יהי גבר אשיד דמא אמר רב אשי אי אומנא אי גנבא אי מהולא אמר רבה אנא במאדים הואי אמר אביי מר נמי עניש וקטיל וכו׳ :

„נִיט דֶעם שְׁטֶערִינְס השפעה פוּן דֶעם טָאג אִיז דָאס גורם, נַייאֵירְט דֶעם שְׁטֶערִינְס השפעה פוּן דֶער שעה אִיז עֶס גורם. דֶער וָואס וֶוערְט גִיבּוֹרִין אִין דֶער השפעה פוּן דֶער זוּן וֶועט זַיין אַיין לִיכְטִיגִיר מֶענְשׁ, עֶר וֶועט עֶסִין אוּן טְרִינְקִין דָאס זַיינִיגִי אוּן וֶועט עֶנְטְפְּלֶעקִין זַיינִי סודות: וֶוען עֶר וֶועט זַיין אַיין גנב וֶועט עֶר נִיט בִּיגְלִיקִין. דֶער וָואס וֶוערְט גִיבּוֹרִין אוּנְטִיר נוגה (ווענוס), וֶועט זַיין אַיין רַייכִיר מֶענְשׁ אוּן אַיין נואף. וָואס אִיז דֶער טעם? וַוייל אָן אִיהם אִיז דָאס פַייאֶר גִישַׁאפְּפִין גִיוָואֹרִין. דֶער וָואס וֶוערְט גִיבּוֹרִין אוּנְטִיר כוכב (מערקוריוס) וֶועט הָאבִּין אַיין שְׁטַארְקִין זכרון אוּן וֶועט קְלוּג זַיין, וָוארִין כוכב אִיז שְׁרַייבִּיר פוּן דֶער זוּן. דֶער וָואס וֶוערְט גִיבּוֹרִין אוּנְטִיר דִיא השפעה פוּן דֶער לבנה, וֶועט צרות לַיידִין, עֶר וֶועט בּוֹיאִין אוּן צוּשְׁטֶערִין, צוּשְׁטֶערִין אוּן בּוֹיאִין: עֶר וֶועט עֶסִין אוּן טְרִינְקִין דָאס וָואס אִיז נִיט זַיין, אוּן עֶר וֶועט פֶערְהֶעהלִין זַיינִי סודות, וֶוען עֶר וֶועט זַיין אַיין גנב וֶועט עֶר בִּיגְלִיקִין. דֶער וָואס וֶוערְט גִיבּוֹרִין אוּנְטִיר שבתי (סאטורנוס) וֶועט זַיין אַיין מֶענְשׁ וָואס זַיינִי גִידַאנְקִין וֶועלִין צוּ נִישְׁט וֶוערִין, אָבִּיר עֶטְלִיכִי זָאגִין, אַלִי וָואס הָאבִּין מחשבות קייגִין אִיהם וֶועלִין צוּ נִישְׁט וֶוערִין. דֶער וָואס וֶוערְט גִיבּוֹרִין אוּנְטִיר צדק (יופיטער) וֶועט זַיין אַיין גִירֶעכְטִיר מֶענְשׁ. רב נחמן דֶער זוהן פוּן יצחק זָאגְט, גִירֶעכְט אִין דִיא מצות (*). דֶער וָואס וֶוערְט גִיבּוֹרִין אוּנְטִיר מאדים (מארס) וֶועט זַיין אַיין פֶערְגִיסִיר פוּן בְּלוּט. רב אשי זָאגְט, עֶנְטְווִיר אַיין בְּלוּט לָאזִיר, אוֹדִיר אַיין גנב, אוֹדִיר אַיין מוהל. רבה הָאט גִיזָאגְט, אִיךְ בִּין גִיבּוֹרִין גִיוָוארִין אוּנְטִיר מַאדִים. אביי הָאט גִיעֶנְטְפִירְט, דוּ שְׁטְרָאפְסְט אוֹיךְ אוּן טֵייטְסְט". (דָארְט אִין מסכת שבת). אִין דֶעם דָאזִיגִין

שטיק

---

*) רש"י זאגט, אין צדקה געבין צו דיא ארימי לייט .

שְׁטִיק אִיז דֶער עבודה זרה שְׁטֵייגִיר נָאךְ דַייטְלִיכִיר. עֶס אִיז בִּיקָאנְט אַז דִיא פַּארְצַייְטִיגִי גְרֶעקִין אוּן רומיים וָואס הָאבִּין עבודה זרה גִידִינְט הָאבִּין גִיהַאלְטִין דִיא ווענוס פַּאר דִיא בִּישִׁיצִירִין פוּן זנות, דֶעם מערקוריוס פַּאר דֶעם גָאט פוּן מליצות אוּן לֶערְנוּנְג, דֶעם מארס פַּאר דֶעם גָאט פוּן מלחמה, אוּן נוּן, דָא אִין דֶער תורה שבעל פה הָאבְּט אִיהר דִיא גַאנְץ זֶעלְבִּיגִי לֶערְנוּנְג. „דֶער וָואס וֶוערְט גִיבּוֹרִין אוּנְטִיר וֶוענוּס וֶועט זַיין אַיין רַייכִיר מַאן אוּן אַיין נואף; וֶוען אוּנְטִיר מערקוריוס, אַזוֹ וֶועט עֶר הָאבִּין אַיין שְׁטַארְקִין זכרון אוּן וֶועט קְלוּג זַיין; וֶוען אוּנְטִיר מארס אַזוֹ וֶועט עֶר זַיין אַיין פֶערְגִיסִיר פוּן בְּלוּט". אוֹיךְ דֶעם פֶערְשִׁידִינִין מעמד פוּן דֶעם גִימוּטהה שְׁטֵייט דָא אוֹיס דְרִיקְלִיךְ זֶענִין דִיא שְׁטֶערִין גורם, אוּן אַיין גנב הָאט דֶעם צוּוָאג אַז עֶר וֶועט בִּיגְלִיקִין, וֶוען עֶר אִיז גִיבּוֹרִין גִיוָוארִין אוּנְטִיר דֶער השפעה פוּן דִיא לבנה. מִילָא וָואס וֶוערְט אוֹיס דֶעם כלל אַז דִיא מֶענְשִׁין מוּזִין דין וחשבון אָבּ גֶעבִּין פוּן זַייעֶרִי אוֹיפְפִּיהרוּנְג, אוּן וִויא פַּאסְט דִיא דָאזִיגִי לֶערְנוּנְג צוּזַאמְמִין מִיט דִיא רֵייד פוּן משה, "אִיךְ הָאבּ גִיטָאן צוּ פַּאר אַייךְ דָאס לֶעבִּין אוּן דֶעם טוֹט, דִיא בֶּענְשׁוּנְג אוּן דֶעם פְלוּךְ, אוּן דוּ זָאלְסְט דֶערְוֵוייהלִין דָאס לֶעבִּין, פוּן וֶועגִין אַז דוּ זָאלְסְט לֶעבִּין דוּ אוּן דַיין זָאמִין" (דברים למ"ד פסוק י"ט). דִיא תלמוד גְלֵייבִּיגִירְם וֶועלִין עֶנְטְפִירִן, אַז דִיא תורה שבעל פה זָאגְט אוֹיךְ:

אין מזל לישראל:

„ישראל אִיז נִיט אוּנְטִיר דֶער השפעה פוּן דִיא שְׁטֶערִין". דַארוּם וֶועלִין מִיר בִּיטְרַאכְטִין דָאס דָאזִיגִי שְׁטִיק אִין זַיין המשךְ וָואס שְׁטֵייט בַּאלְד דֶערְנָאךְ:

רבי הנינא אמר מזל מחכים מזל מעשיר ויש מזל לישראל רבי יוחנן אמר אין מזל לישראל ואזדא רבי יוחנן לטעמיה דאמר רבי יוחנן מניין שאין מזל לישראל שנאמר כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה יחתו הגוים ולא ישראל אמר רב אין מזל לישראל דאמר רב יהודה אמר רב מניין שאין מזל לישראל שנאמר ויוצא אותו החוצה אמר אברהם לפני הקב"ה רבונו של עולם בן ביתי יורש אותי אמר לו לאו כי אם אשר יצא ממעיך אמר לפניו רבונו

של

של עולם נסתכלתי באיצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן אמר לו צא מאיצטגנינות שלך שאין מזל לישראל:

„רבי חנינא זָאגְט, דִיא השפעה פוּן דִיא שְׁטֶערְין מַאכְט קְלוּג, דִיא השפעה פוּן דִיא שְׁטֶערְין מַאכְט רַייךְ, אוּן ישראל אִיז אוּנְטֶיר דֶער השפעה פוּן דִיא שְׁטֶערְין. רבי יוחנן זָאגְט, ישראל אִיז נִיט אוּנְטֶיר דֶער השפעה פוּן דִיא שְׁטֶערְין, אוּן רבי יוחנן גֵייט נָאךְ זַיין טעם נָאךְ, וָואָרִין רבי יוחנן הָאט גִיזָאגְט, פוּן וַואנֶין אִיז עֶס גִידְרוּנְגִין אַז ישראל אִיז נִיט אוּנְטֶיר דֶער השפעה פוּן דִיא שְׁטֶערְין? וַוייל עֶס אִיז גִיזָאגְט, "אַזוֹ זָאגְט יהוה, לֶערְנְט נִיט דֶעם וֶועג פוּן דִיא פֶעלְקִיר אוּן אַנְגְסְטִיט אַייךְ נִיט פַאר דִיא צֵייכִין פוּן הִימֶל; וָואָרִין דִיא פֶעלְקִיר אַנְגְסְטִין זִיךְ פַאר זֵייא" (ירמיה יו"ד פסוק ב'). דִיא פֶעלְקִיר אַנְגְסְטִין זִיךְ, אָבִּיר נִיט ישראל. רב זָאגְט, ישראל אִיז נִיט אוּנְטִיר דֶער השפעה פוּן דִיא שְׁטֶערְין, וָואָרִין רב יהודה זָאגְט, רב זָאגְט, פוּן וַואנֶין אִיז גִידְרוּנְגִין אַז ישראל אִיז נִיט אוּנְטִיר דֶער השפעה פוּן דִיא שְׁטֶערְין? וַוייל עֶס אִיז גִיזָאגְט, „אוּן עֶר הָאט אִיהם אַרוֹיס גִיפִירְהט דְרוֹיסִין" (בראשית ט"ו פסוק ה'). אברהם הָאט גִיזָאגְט פַאר הקדוש ב"ה, הֶערר פוּן דֶער וֶועלְט, „דֶער זוּהן פוּן מַיין הויז וֶועט מִיךְ עֶרְבִין". גָאט הָאט אִיהם גִיעֶנְטְפִירְט, נִיט אַזוֹ, נַייאִירְט "דֶער וָואס וֶועט אַרוֹיס גֵיין פוּן דַיינִי גִידֶערִים". אברהם הָאט גִיעֶנְטְפִירְט, אִיךְ הָאבּ גִיקְלוּגְט אִין מַיינִי שְׁטֶערִינְזֶעהִירַייא אוּן אִיךְ בִּין נִיט ראוי צוּ גִיוִוינִין אַיין זוּהן. גָאט הָאט צוּ אִיהם גִיזָאגְט, גֵייא אַרוֹיס פוּן דַיינִי שְׁטֶערִינְזֶעהִירַייא, וָואָרִין ישראל אִיז נִיט אוּנְטִיר דֶער השפעה פוּן דִיא שְׁטֶערִין". (דָארְט אִין מסכת שבת). נוּן דָאס דָאזִיגִי שְׁטִיק, וֶוען מַאן בִּיטְרַאכְטִיט עֶס אִין דֶעם פְרַיינְדְלִיכְסְטִין שְׁטֵייגִיר, בִּיוַוייזְט נוּר אַז ישראל אִיז נִיט אוּנְטִיר דֶער השפעה פוּן דִיא שְׁטֶערְין; אָבִּיר דֶער דָאזִיגִיר חוּץ בִּיוַוייזְט קְלָאר אַז דִיא תורה שבעל פה לֶערְנְט, אַז אַלִי אַנְדִירִי פֶעלְקִיר זֶענִין יוֹא אוּנְטִיר דִיא דָאזִיגִי השפעה. נָאךְ דִיא דָאזִיגִי לֶערְנוּנְג נָאךְ זֶענִין אַלִי פֶעלְקִיר, מִילָא אוֹיךְ דִיא קְרִיסְטִין צְווִישִׁן זֵייא, אִיבִּיר גִיעֶנְטְפִירְט דֶעם מזל (פאטום) וָואס עֶנְדִירְט זִיךְ נִיט אוּן קָאן נִיט גִיעֶנְדִירְט וֶוערִין. זֵייא זֶענִין גוּט אוּן שְׁלֶעכְט, רַייךְ אוּן אָרִים, גְלִיקְלִיךְ אוּן אוּם גְלִיקְלִיךְ, נָאךְ דִיא השפעה נָאךְ פוּן דִיא שְׁטֶערְין בַּייא זֵייאֶרִי גִיבּוּרְט, מִילָא בְּרוֹיכִין זֵייא אוֹיךְ גָאר נִיט דין וחשבון אָבּ צוּ גֶעבִּין פַאר זֵייאֶרִי מעשים. וֶוען אַיין גוי אִיז אַיין גנב, אוֹדִיר גזלן, אוֹדִיר נואף, אַזוֹ אִיז עֶר עֶס נִיט, ווייל

וויל ער האט גיפאלגט דיא אנרייצונג אודיר דעם שלעכטין ווילין, נייארט ווייל ער איז גראד גיבורין גיווארין אונטיר דער השפעה פון דיא לבנה, אודיר פון מארס (מאדים) אודיר פון ווענוס (נוגה). דאס איז דיא אמונה פון דיא תורה שבעל פה, ווען מאן ביטראכטיט זיא אין דעם פריינדליכסטין שטייגיר, און נאך דעם נאך איז גאט פארגישטעלט ערשטינס וויא איין גיוועלטיגיר וואס איז איין נושא פנים, וואס גיבט טובות אין דיא טבע אריין פון איין איינציג ביליבט פאלק, און האלט דיא דאזיגי טובות אוועק פון דיא טבע פון אלי אנדירי פעלקיר; און צווייטינס וויא איין אום גירעכטיר ריכטיר, וואס שטראפט דיא גוים דער פאר אז זייא האבין גיטהאן דאס וואס דיא אום איינגיהאלטיני השפעה פון דיא שטערין האט זייא גינייטיגט צו טהון. דיא דאזיגי לערנונג איז אין זיך זעלביר גינוג צו ביווייזין אז דיא תורה שבעל פה איז ניט פון גאט, און אז וויא איינע אמונה שטייט זיא אויף איינע שורה מיט דיא לערנונגין פון מזל (פאטום) פון דיא עבודה זרה פעלקיר און פון דיא פעלקיר וואס גלויבין אן מחמד, און דארום איז זיא גאר זייער שפל אונטיר דיא קריסטליכי אמונה. דער ברית חדשה הייסט ניט גלויבין איין דת פון נשיאת פנים. נייארט ער שטעללט גאט פאר וויא איין גירעכטין ריכטיר, "וואס וועט ביצאלין צו איטליכן נאך זייני מעשים נאך (רומיים ב' פסוק ו'); און אלי מענשין פאר מחויב דין וחשבון אב צו געבין פון דעם שלעכטס וואס זייא טהון "גאט איז ניט קיין נושא פנים: ווארין דיא וואס האבין גיזינדיגט אן איין גיזעץ, דיא וועלין אויך אן איין גיזעץ פר לורין ווערין; און וועלכי עס האבין גיזינדיגט אין דעם גיזעץ וועלין גיריכטיט ווערין ביא דעם גיזעץ". (דארט פסוק י"א וי"ב). דאס איז איין שטייגיר וואס איז בכבוד פאר דיא מידות פון גאט, אביר דיא שטערינזעהירישי לערנונג פון דיא תורה שבעל פה וואס זאגט אז גאט האט איביר גיענטפירט אלי פעלקיר צו דיא השפעה פון דיא שטערין, און ער שטראפט זייא דאך דערפאר אז זייא פאלגין דיא דאזיגי השפעה, דיא דאזיגי לערנונג איז נישט אנדירשט וויא לעסטירונג, און איז מעהר קרוב צו עבודה זרה לערנונג איידיר צו דיא לערנונג פון משה און דיא נביאים. אביר, צווייטינס, דאס דאזיגי שטיק פון דעם תלמוד האט אין זיך צווייא דעות וואס זענין זיך איינאנדיר סותר. רבי חנינא זאגט, ישראל איז אונטיר דער השפעה פון דיא שטערין, דיא אנדירי זאגין, ישראל איז ניט אונטיר דער השפעה פון דיא שטערין; וועלכי פון דיא

דאזיגי

דָאזִיגֶי דעות מַאן גֶעמְט אָן פַאר אמת, אַזוֹ אִיז בהכרח דִיא אַנְדִירֶי שקר, אוּן דַארוּם אִיז זִיא נִיט װֶערְטה גִיגְלױבְּט צוּ װֶערִין, דְרִיטְטִינְס, דִיא דֶערְצֵייהלוּנְג װָאס שְׁטֵייט דָא פוּן אברהם הָאט שקר בּוּלט אַרױס, אוּן נָאךְ אַלִים אִיז זִיא נִיט דֶערְקֵייגִין, נַייאִירְט אדרבה זִיא בִּישְׁטֶעטִיגְט דִיא לֶערְנוּנְג אַז ישראל, אַזוֹ גוּט וִויא דִיא אַנְדִירֶי פֶעלְקִיר, אִיז אוּנְטִיר דֶער השפעה פוּן דִיא שְׁטֶערִין; װָארִין נָאךְ דִיא רֵייד נָאךְ פוּן רש״י אִיז אברהם אוּן שרה עֶנְטְרִינִין פוּן זֵייאֶרֶי בִּישְׁטִימְמוּנְג פוּן דִיא שְׁטֶערִין נוּר דֶערדוּרְךְ אַז זֵייא הָאבִּין זֵייאֶרֶי נֶעמִין פֶערֶענְדִירְט. דִיא װֶערְטִיר פוּן רש״י זֶענִין

אמר לו צא מאיצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן אברם אין לו בן אבל אברהם יש לו בן שרי לא תלד אבל שרה תלד אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל:

„עֶר (גָאט) הָאט גִיזָאגְט צוּ אִיהם (צוּ אברהם), גֵייא אַרױס פוּן דַיינִי שְׁטֶערִינְזֶעהִירַייא, װָארִין דוּ הָאסְט גִיזֶעהִין אִין דִיא שְׁטֶערִין אַז דוּ װֶעסְט נִיט הָאבִּין אַיין זוּהן, אברם װֶעט נִיט הָאבִּין אַיין זוּהן, אָבִּיר אברהם װֶעט הָאבִּין אַיין זוּהן. שרי װֶעט נִיט גִיוִוינִין, אָבִּיר שרה װֶעט גִיוִוינִין. אִיךְ רוּף צוּ אַייךְ אַיין אַנְדִירִין נָאמִין, אוּן דִיא השפעה פוּן דִיא שְׁטֶערִין װֶעט פֶערֶענְדִירְט װֶערִין“. (אִין דֶעם פירוש אוֹיף בראשית ט״ו פסוק ה׳). דָא אִיז עֶס קְלָאר אָנְגִיוִויזִין, אוּן נָאךְ דֶערְצוּ אִין דֶעם נָאמִין פוּן גָאט זֶעלְבִּיר, אַז אברהם אוּן שרה זֶענִין בֵּיידֶע גִיװֶעזִין אוּנְטִיר דִיא השפעה פוּן דִיא שְׁטֶערִין, אוּן אַז װֶען זֵייאֶרֶי נֶעמִין װָאלְטִין נִיט פֶערֶענְדִירְט גִיװֶערִין, אַזוֹ װָאלְטִין זֵייא נִיט גִיקָאנְט הָאבִּין אַיין קִינְד. דָאס אִיז קְלָאר גִיװֶעזִין דִיא מֵיינוּנְג פוּן רש״י; אוּן װֶען מִיר דֶערְמַאנִין זִיךְ דְרָאן אַז דָאס רוֹב יוּדִין אִין דֶער װֶעלְט פָאלְגִין גָאר דֶעם פירוש פוּן רש״י, אַזוֹ קֶענִין מִיר דְרִינְגִין אַז דָאס אִיז דִיא הױפְּט גִילְטִיגִי לֶערְנוּנְג. אוּן עֶטְלִיכֶי פוּן דִיא װָאס לֵיינִין דִיא דָאזִיגֶי רֵייד קֶענִין אפשר מַאנְכִי יוּדִין אפילוּ װָאס הָאבִּין נָאךְ דֶעם דָאזִיגִין פירוש נָאךְ גִיטָהאן אוּן הָאבִּין טַאקִיש פֶערֶענְדִירְט זֵייאֶר נָאמִין אוּן גִיהָאפְט דֶערְדוּרְךְ זֵייאֶר גְלִיק צוּ פֶערְבֶּעססִירִין, אוֹדִיר אפילוּ פוּן טוֹט בִּישֶׁערְמְט צוּ װֶערִין. אָבִּיר וִויא דָאס אִיז אוֹיךְ, אַזוֹ אִיז עֶס גְרִינְג צוּ בִּיוַוייזִין אַז דֶער תלמוד אוּן דִיא רבנים הָאבִּין בכלל גִיגְלױבְּט אָן דִיא השפעה פוּן

דיא שְׁטֶערִין. חוץ דִיא שְׁטִיקִיר וָואס מִיר הָאבִּין שׁוֹן מזכיר גִיוֶועזִין זָאגְט דֶער תלמוד אוים דְרִיקְלִיך:

בזמן שהחמה לוקה סימן רע לאומות עולם לבנה לוקה סימן רע לשונאיהם של ישראל מפני שישראל מונין ללבנה ואומות העולם לחמה לוקה במזרח סימן רע ליושבי מזרח במערב סימן רע ליושבי מערב וכו׳:

„אֵיינִי פֶערְפִינְסְטֶערְנִיש פוּן דִיא זוּן אִיז אַיין בֵּייזִיר צֵייכִין צוּ דִיא פֶעלְקִיר פוּן דִיא וֶועלְט. אֵיינִי פֶערְפִינְסְטֶערְנִיש פוּן דִיא לבנה אִיז אַיין בֵּייזִיר צֵייכִין צוּ דִיא ישראל, וָוארִין דִיא ישראל רֶעכֶנִין נָאך דִיא לבנה נָאך, אוּן דִיא פֶעלְקִיר פוּן דִיא וֶועלְט נָאך דִיא זוּן נָאך. וֶוען דִיא פֶערְפִינְסְטֶערְנִיש אִיז אִין מזרח, אַזוֹ אִיז עֶס אַיין בֵּייזִיר צֵייכִין צוּ דִיא וָואס וואוֹהנִין אִין מזרח. וֶוען זִיא אִיז אִין מערב, אַזוֹ אִיז עֶס אַיין בֵּייזִיר צֵייכִין צוּ דִיא וָואס וואוֹהנִין אִין מערב" וכו׳ (מסכת סוכה דף כ"ט עמוד א׳). דִיא רבנים וָואס הָאבִּין דֶערְנָאך גִילֶעבְּט לֶערְנִין דִיא זֶעלְבִּיגִי לֶערְנוּנְג. דהיינו, סעדיה גאון, וֶוען עֶר שְׁמוּסְט פוּן דֶעם שְׁטֵייגִיר אִין וֶועלְכִין דִיא השפעה פוּן דִיא שְׁטֶערִין וֶוערְט אָב גִיעֶנְדֶערְט דוּרְך דִיא צֵייכִין פוּן דֶעם אוֹפן המזלות, אַזוֹ זָאגְט עֶר

ופעמים שמקצת כוכב תהלוכו במזל טוב ומקצתו האחר במזל רע. ולאדם שיהיה לו אותו מזל יהיה לו בראשונה טוב ולאחריתו רע:

„מַאנְכִי מָאל אִיז דֶער גַאנְג פוּן אֵיין טְהֵייל פוּן אַיין שְׁטֶערִין אִין אַיין גוּטִין שְׁטֶערְנְצֵייכִין אוּן אֵיין טְהֵייל אִין אַיין שְׁלֶעכְטִין שְׁטֶערִינְצֵייכִין. אוּן דֶער מֶענְשׁ וָואס וֶוערְט גִיבּוֹרִין אוּנְטִיר דֶעם דָאזִיגִין וֶועט צוּעֶרְשְׁט הָאבִּין גוּטְס אוּן דֶערְנָאך שְׁלֶעכְטְס". (אִין דֶעם פירוש אויף דֶעם ספר יצירה דף צ"ח עמוד א׳). עֶר דֶערְקְלֶערְט אוֹיך דָארְט, וִויא אַזוֹ עֶס אִיז מֶיגְלִיך פַאר שְׁטֶערִינְזֶעהִירְס פָאר אוים צוּ זָאגִין קְרַאנְקְהַייט אוּן טוֹט; אָבִּיר דָאס דָאזִיגִי אִיז גִינוּג צוּ וַוייזִין זַיינִי מֵיינוּנְג אוּן דַאס וָואס עֶר הָאט גִילֶערְנְט פוּן דֶעם תלמוד. דִיא שְׁרִיפְטִין פוּן אבן עזרא גֶעבִּין דָאס זֶעלְבִּיגִי צַייגְנִיש. דהיינו, אִין זַיין פירוש אויף דִיא צֶעהן גִיבָּאט זָאגְט עֶר

והדבור הרביעי דבור השבת כנגד גלגל שבתי כי חכמי הנסיון אומרים כי לכל אחד המשרתים יש יום ידוע בשבוע שבו יראה כחו והוא

בעל

בעל השעה הא' ביום וכן מי שהוא בעל השעה הראשונה בלילה ואומרים כי שבתי ומאדים הם כוכבים המזיקים ומי שיחל מלאכה או ללכת בדרך באחד משניהם כשהם מושלים יבוא לידי נזק על כן אמרו קדמונינו שנתן רשות לחבל בלילי רביעית ובלילי שבתות והנה לא תמצא בכל ימי השבוע לילה ויום זה אחר זה שימשלו אלו שני המזיקים בהם רק ביום הזה על כן אין ראוי להתעסק בו בדברי העולם רק ביראת השם לבדו:

„דאס פירטי גיבאט איז דאס גיבאט פון שבת קייגין דעם גלגל פון שבתי (סאטורנוס): וואריז דיא פרופינדיגי חכמים זאגין, אז איטליכיר פון דיא משרתים האט איין בישטימטין טאג פון דער וואך וואס ער ווייזט אן איהם זייני קראפט, און ער איז דער העררר פון דיא ערשטי שעה אין דעם טאג, און אזו אויך דער וואס איז דער העררר פון דיא ערשטי שעה אין דער נאכט. מאן זאגט אויך אז שבתי (סאטורנוס) און מאדים (מארס) זענין שטערין וואס שעדיגין, און ווער עס הייבט אן איני ארבייט, אודיר צו גיין אין דעם וועג אביין ווען איינר פון זייא ביידי גיוועלטיגט, דער וועט צו שאדין קומין. דארום האבין אונזרי קדמונים גיזאגט, אז רשות איז גיגעבין שאדין צו טהון אין דיא נעכט פון דיא פירטי און זיבינטי טעג פון דער וואך. און נון, דו וועסט ניט גיפינין אין אלי טעג פון דער וואך איין טאג און איני נאכט נאך איינאנדיר, וואס דיא דאזיגי צוויא שעדיגירס גיוועלטיגין אן זייא, נייארט דעם דאזיגין טאג; דארום גיהערט מאן ניט אן איהם עוסק צו זיין אין וועלטליכי זאכין, נייארט אין דער פורכט פון גאט אלליין". דיא דאזיגי דערקלערונג ווייזט אז דער עזרא אבן האט גיגלויבט אן שטערינזעהירייא, און אז דיא קראפט פון דיא שטערין גייט אזו גוט אויף ישראל וויא אויף דיא אנדירי פעלקיר, יוא דיא קראפט פון דיא שטערין שאדין צו טהון איז דא אנגינומין פאר דעם יסוד פון דעם גיבאט פון שבת. איין מענש, וואס זיין גימוטה איז ניט אין גאנצין איינגיטונקט גיוועזין אין דעם גלויבין אן שטערינזעהירייא, האט קיין מאל ניט גיקאנט אהין גיפיהרט ווערין אפילו צו האלטין אזו איני מיינונג, ווען גאט זעלביר האט בישטימט איין אנדירן און גאר פערשידינין טעם פאר דעם ביפעהל פון שבת. אביר באמת עס

איז

איז ניט נייטיג צו גיין צו דיא רבנים צו ביווייזין אז דיא איצונדיגי יודישי אמונה לערנט שטערינזעהיבייא. יעניר גיווייהנליכיר ווינטש וואס מאן הערט אזו אופט מאל צווישין דיא יודין אפילו אין דער איצונדיגיר צייט נאך, מזל טוב, אודיר גוט גליק, האט זיין שורש אין דער לערנונג פון דעם תלמוד, און ווייזט וויא בבלל זיא איז אנגינומין גיווארין. און אזו זעהין מיר דאס וואס דיא תורה שבעל פה האט גורם גיוועזין אין דעם אז זיא האט אוועק גיפיהרט למדנים און פראקטאקים פון דעם ווארט פון גאט און האט אויס גיבּרייט צווישין זייא, וויא איינע קבלה פון משה, דאס וואס איז נור איינער פון דיא פילי טעות פון עבודה זרה. דיא עבודה זרה גוים האבין זיך גיבוקט צו דיא הערשאר פון הימל. דיא זון, און דיא לבנה, און אנדירי גלגלים האבין זייא גיהאלטין פאר געטיר; דארום איז עס גיוועזין נאטירליך פאר זייא צו מיינין אז זייא האבין איינע השפעה גיהאט אויף דיא גישעפטין פון דיא מענשין. בפרט דיא כשדים האבין זיך שטארק גיהאלטין אן דיא דאזיגי לערנונג און האבין זיא שיר דערהויבין צו דעם שטייגיר פון איינע חכמה, פון זייא האבין דיא יודין דאס דאזיגי גילערנט, מן הסתם אין גלות בבל: און האטשי דאס איז אין שורש גיוועזין אין גאנצין איינע עבודה זרה לערנונג, אבגילערנט פון עבודה זרה דינירס, אזו האט זיא זיך דאך גיפאסט צו דעם גימוטה פון דיא נארישׁ גלייבישי רבנים אין איז דארום איינגיפיהרט גיווארין אין דיא תורה שבעל פה אריין און איז פון דענצומאלט אן דארט גיבליבין. דארום האט נון דיא תורה שבעל פה אין דעם דאזיגין ענין אנגינומין עבודה זרה לערנונג און לערנט עבודה זרה גלויבין. איטליכיר יוד וואס ווינשט איינים אנדירן יוד מזל טוב זאגט איין עבודה זרה ווארט, וואס איז באמת פאר רעכט גיהאלטין דורך דעם תלמוד, אביר גאנץ אקייגין דיא לערנונג פון משה. אביר וואו וועט ער גיפינין אין דעם ברית חדשה איין שום רשות צו איינע זאלכי לערנונג אודיר צו איין זאלכין ווינטש? דער ברית חדשה איז גאנץ פרייא פון אלים שאטין אודיר אנזעהיניש פון דעם דאזיגין עבודה זרה גלויבין. אייארי תורה שבעל פה האט אייך גילערנט אז דער גאנג פון דעם וואס טהוט זיך הענגט אב פון דיא שטערין. ישוע הנוצרי האט אונס גילערנט אז דער ערך פון אלים דעם וואס טהוט זיך, אפילו דאס קליינסטי, קומט

ארום

אַרוֹיס פוּן אוּנְזֶער הִימְלִישֶׁן פָאטִיר. עֶר זָאגְט, „פַר קוֹיפְט מֶען נִיט צְוֶוייא פֵייגִיל פַר אַיין פֶּענִיג? אוּן קֵיינְס פוּן זֵייא פַאלְט נִיט צוּ דֶר עֶרְד אָן אַייעֶר פָאטִיר: אוּן אוֹיךְ אַייעֶרִי הָאר פוּן קָאפְּף וֶוערִין אַלִי גִיצֵיילְט" (מתיא יו"ד פסוק כ"ט ולמ"ד). מֵילָא ישוע הנוצרי, וָואס אִיהר פוּרְכְטִיט אַייךְ אִיהם צוּ פָאלְגִין, אַז עֶר זָאל אַייךְ נִיט פִיהרִין נָאךְ אַנְדִירִי גֶעטִיר נָאךְ, עֶר פִיהרְט אַלִי זַיינִי פָאלְגִירְס צוּ דֶעם אֵיינִין לֶעבִּינְדִיגִין אוּן וַואהרְהַאפְטִיגִין גָאט, דֶעם בִּישֶׁעפְּפִיר, דֶערְהַאלְטִיר, אוּן דֶערְלֵייזִיר פוּן אַלִי זַאכִין. דֶערְקֵייגִין אָבִּיר יֶענִי לַייט וָואס הָאבִּין גִיהֶענְגְט ישוע הנוצרי, אוּן יֶענִי תורה שבעל פה וָואס אִיהר הַאלְט פַאר בֶּעססִיר פוּן דִיא קְרִיסְטְלִיכִי אמונה, הָאבִּין אַייךְ אַוֶועק גִיפִיהרְט פוּן דִיא לֶערְנוּנְגִין פוּן משה אוּן דִיא נביאים צוּ דִיא עיקרים פוּן עבודה זרה לֶערְנוּנְג. דִיא כלל לֶערְנוּנְג אַז דִיא מעלות מדותיות, דָאס וואוהל אוּן וֵוייא פוּן מֶענְשִׁין, הֶענְגִין גָאר אִין גַאנְצִין אָב פוּן דִיא שְׁטֶערִין, אִיז נִיט פוּן משה, זִיא אִיז פוּן עבודה זרה; אוּן דִיא פרטים וֶועגִין דִיא השפעה פוּן וֶוענוּס (נוגה), מארס (מאדים), אוּן מערקוריוס (כוכב) זֶענִין קְלָאר דִיא אַרוֹיס קוּמִינִיש פוּן דֶעם שְׁלֶעכְטִיסְטִין טְהֵייל פוּן ע"ז לֶערְנוּנְג פוּן אָבְּגֶעטִיר. מֵילָא וֶוען דִיא יוּדִין גְלוֹיבִּין אָן דִיא דָאזִיגִי שְׁטֶערִינְזֶעהִירַייא פוּן דֶעם תלמוד, אַזוֹ קוּמִין זֵייא זֵייר נָאהֶנְט צוּ ע"ז לֶערְנוּנְג, אוּן אֵיין זָאלְכִיר אִיז גִיוֶועזִין דֶער אופן מִיט דֶעם רוב אוּן מִיט דִיא גְרֶעסְטִי למדנים פוּן דֶעם פָאלְק שׁוֹן אִיבִּיר טוֹיזִינְד אַכְט הוּנְדִירְט יאהר. וֶוען דִיא קְרִיסְטְלִיכִי דֶערְקֶענְטְנִיש הָאט גִימוּזְט גורם זַיין אַז זֵייא פֶערְשְׁמֶעהִין אִיצוּנְד דֶעם דָאזִיגִין טְהֵייל פוּן דִיא תורה שבעל פה, אַזוֹ דֶערְקְלֶערִין זֵייא אַז אַלִי זֵייאֶרִי גִילֶערְנְטִיסְטִי רבנים זֶענִין גִיוֶועזִין אִין גְרָאבִּין טעות, אוּן אַז דִיא תורה שבעל פה, וָואס הָאט זֵייא פֶערְפִיהרְט, אִיז נִיט פוּן גָאט, נֵייאִירְט, אדרבה, אִין אֵיינִים פוּן אִיהרִי וִויכְטִיגְסְטִי ענינים אִיז זִיא אֵיינִי בְּלוֹיזִי נָאךְ מַאכוּנְג פוּן דִיא לֶערְנוּנְג פוּן עבודה זרה דִינִירְס:

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר כ״ד

אין כישוף און שטערינזעהעריא האבין מיר אויס גיפונין צוויא ענינים וואס גיפינין זיך אין דער לערנונג פון עבודה זרה דינירס און אויך אין דער אמונה פון דיא תורה שבעל פה. מיר האבין גיזעהין אז זיא גייט דורך דעם תלמוד און דורך דיא שריפטין פון דיא שפעטירי רבנים אדורך, און אז זיא ווייזט זיך אין דעם לשון וואס מאן גיברויכט איטליכין טאג. דארום, אזו וויא מאן קאן זיך משער זיין, גיפינט זיא זיך אויך דער בייא ווען דיא תורה שבעל פה שמוסט פון אנדירי זאכין; און מיר קומין דער צו מזכיר צו זיין איין שטיק פון דעם דאזיגין שטייגיר, ניט אליין וייל עס בעוויזט אז דער גלובין אן שטערינזעהעריא איז איין עיקר יסוד אין דער אמונה פון דיא תורה שבעל פה, נייארט ווייל עס ווייזט אונס איין אנדיר ענין פון גלייכינש צו דיא לערנונג פון עבודה זרה דינירס. אין דעם שמוס פון דיא קראפט פון קמיעות, און פון דיא ספאסיבים זייא צו פרופין און דיא וואס שרייבין זייא, גיפינט זיך דאס דאזיגי שטיק:

אמר רב פפא פשיטא לי תלת קמיעא לתלת גברי תלתא תלתא זימני אתמחי גברא ואתמחי קמיעא תלתא קמיעי לתלתא גברי חד חד זימנא גברא אתמחי קמיעא לא אתמחי חד קמיעא לתלתא גברי קמיעא איתמחי גברא לא איתמחי בעי רב פפא תלתא קמיעי לחד גברא מאי קמיעא ודאי לא איתמחי גברא איתמחי או לא איתמחי מי אמרינן הא אסי ליה או דילמא מזלא גברא הוא דקא מקבל כתבא תיקו וכו׳:

„רב פפא זאגט, עס איז מיר גיוויס בייא דרייא קמיעות פאר דרייא מענשין וואס איטליכי האט דרייא מאל גיהיילט, איז דער שרייביר

אוים

אוים גיפְרוּפְט און דִיא קמיע אִיז אוים גִיפְּרוּפְט. בַּייא דְרַייא קמיעות פַאר דְרַייא מֶענְשִׁין וָואס אִיטְלִיכִי הָאט נוּר אֵיין מָאל גִיהֵיילְט, אַזוֹ אִיז דֶער שְׁרַייבִּיר אוים גִיפְּרוּפְט, דִיא קמיע אִיז נִיט אוים גִיפְּרוּפְט. בַּייא אֵיינִי קמיע פַאר דְרַייא מֶענְשִׁין, אַזוֹ אִיז דִיא קמיע אוים גִיפְּרוּפְט, דֶער שְׁרַייבִּיר אִיז נִיט אוים גִיפְּרוּפְט. רב פפא פְרֶעגְט, וִויא אִיז עֶם בַּייא דְרַייא קמיעות פַאר אֵיין מֶענְשׁ? דִיא קמיע אִיז גִיוִויס נִיט אוים גִיפְּרוּפְט, דֶער שְׁרַייבִּיר קָאן זַיין אוים גִיפְּרוּפְט אוֹדִיר נִיט אוים גִיפְּרוּפְט. זָאלִין מִיר זָאגִין אַז עֶר הָאט אִיהם גִיהֵיילְט? אוֹדִיר טָאמִיר אִיז עֶם גִיוֶועזִין דִיא השפעה פוּן דִיא שְׁטֶערִין אוֹיף דֶעם דָאזִיגִין וָואס הָאט אָנְגִינוּמִין דָאם גִישְׁרִיפְטִים? בְּלַייבְּט דִיא מבעיא" (שבת דף ס"א עמוד ב'). דָא הָאבִּין מִיר ווִידִיר דִיא השפעה פוּן דִיא שְׁטֶערִין, און דָאם נִיט אִין דֶעם אופן פוּן גוים, בַּייאֶרְט אִין דֶעם אופן פוּן ישראל. דָאם גַאנְצִי שְׁטִיק גֵייט אוֹיף קֵיינִים נִיט נוּר אוֹיף ישראל. דִיא שאלה, וָואס דִיא דָאזִיגִי מבעיא וֶועגִין קמיעות אִיז דֶערפוּן אַרוֹים גִיקוּמִין, אִיז גִיוֶועזִין אוֹבּ עֶם אִיז מותר צוּ טְרָאגִין קמיעות אָן שבת, אֵיינִי שאלה וָואס גֵייט אוֹיף יוּדִין, און נוּר אוֹיף זֵייא אַלֵיין. מֵילָא אִין דֶער דָאזִיגִיר שאלה גִיפִינְין מִיר דִיא לֶערְנוּנְג פוּן דִיא השפעה פוּן דִיא שְׁטֶערִין אַרַיין גִימִישְׁט, אוֹדִיר פִיל מֶעהר שוֹן פַאר גִיוִויס אָנְגִינוּמִין אַזוֹ אַז דֶער ספק מוּז אוּם פֶּערֶענְטְפִירְט בְּלַייבִּין. אַיין אופן וֶוערְט פָּאר גִישְׁטֶעלְלְט וֶוען אַיין מֶענְשׁ אִיז גִיהֵיילְט גִיוָוארִין דוּרְךְ דִיא הִילְף פוּן דְרַייא קמיעות, און דֶערְבַּייא אִיז דָאם אַיין ספק אוֹבּ דֶער שְׁרַייבִּיר קָאן גִיהַאלְטִין וֶוערִין פַאר אַיין אוים גִיפְּרוּפְטִין קמיעות שְׁרַייבִּיר; און אִין דֶעם דָאזִיגִין אופן אוּנְטִיר שְׁטֵייט זִיךְ רב פפא נִיט אַיין פסק צוּ זָאגִין, וַוייל עֶם אִיז מִיגְלִיךְ אַז דִיא הֵיילוּנְג אִיז אַרוֹים גִיקוּמִין דוּרְךְ דִיא השפעה פוּן דִיא שְׁטֶערִין. וִויא קָאן פַארְהַאנְדִין זַיין אַיין שְׁטַארְקִירִיר בְּיוַוייז פוּן דֶעם גְלוֹיבִּין אָן דִיא קְרַאפְט פוּן דִיא שְׁטֶערִין אוֹיף דִיא ישראל אַזוֹ גוּט וִויא אוֹיף אַנְדִירִי מֶענְשִׁין?

דָאם דָאזִיגִי שְׁטִיק בִּיוַוייזְט בלתי ספק אַז דִיא עבודה זרה ידיעה פוּן שְׁטֶערִינְזֶעהִירַייא אִיז פֶעסְט אַיינְגִיפְּלָאכְטִין אִין דֶעם דת אמונה פוּן דִיא תורה שבעל פה, אָבִּיר עֶם שְׁטֶעלְלְט אוֹיךְ פָּאר צוּ אוּנְזֶערִי בִּיטְרַאכְטוּנְג אֵיינִי אַנְדִירִי סיבה וָואס מַאכְט אוֹיךְ אַזוֹ

דֶערְשְׁטוֹינְט, אוּן דָאס אִיז דִיא תורה שבעל פה הַאלְט פַאר רֶעכְט דֶעם גִיבְּרוֹיךְ פוּן קמיעות אוֹדִיר בִּישְׁוֶוערוּנְגִין, וִויא אֵיינִי הֵיילוּנְג אוֹדִיר בִּישֶׁערְמוּנְג פוּן קְרַאנְקְהַייט אוּן אַנְדִיר שְׁלֶעכְטְס. וָואס, אִיז עֶס מִיגְלִיךְ, אַז דִיא יוּדִין וָואס מֵיינִין אַז זֵייאֶרִי אמונה אִיז דִיא וַוארְהַאפְטִיגִי אמונה וָואס אִיז עֶנְטְפְּלֶעקְט גִיוָוארִין פוּן גָאט צוּ משה, אוּן וָואס זֵייאֶר הוֹיפְּט פָּארְוָוארְף קֵייגִין דִיא קְרִיסְטְלִיכִי אמונה אִיז דִיא פוֹרְכְט אַז זִיא זָאל זֵייא נִיט פִיהְרִין צוּ אַנְדִירִי גֶעטִיר, אִיז עֶס מִיגְלִיךְ אַז דָאס דָאזִיגִי פָאלְק זָאל נָאךְ הַאלְטִין דִיא אַלְטִי עבודה זרה ידיעה וֶועגִין קמיעות? יוֹא, אָבִּיר דִיא וָואס הָאבִּין גִיפָּאלְגְט ישוע הנוצרי הָאבִּין פוּן אִיהם גִילֶערְנְט צוּ פֶּערְלָאזִין דִיא דָאזִיגִי נַארִישׁ גְלֵייבִּישִׁי אוּן בֵּייזִי זַאךְ, אָבִּיר דִיא יוּדִין, וָואס הָאבִּין גִילֶערְנְט פוּן דִיא וָואס הָאבִּין אִיהם פֶערְשְׁמֶעהְט אוּן גִיהֶענְגְט, גְלֵייבִּין נָאךְ אָן דִיא תורה שבעל פה וָואס לֶערְנְט דֶעם שְׁטֵייגִיר בִּישְׁוֶוערוּנְגִין צוּ הָאבִּין אוּן צוּ גִיבְּרוֹיכִין. אָבִּיר אִימִיצִיר מֶעכְט אפשר זָאגִין, עֶס שְׁטֵייט נוּר אִין דֶער גמרא, אָבִּיר נִיט אִין דֶער משנה. דָאס אִיז אַלִי מָאל נוּר אֵיינִי אָרִימִי אוֹיס רֵייד פַאר דִיא תורה שבעל פה, אוֹדִיר פִיל מֶעהר אֵיינִי הודאה בפרהסיא אַז דֶער גְרֶעסְטִיר טְהֵייל פוּן דִיא דָאזִיגִי תורה קָאן נִיט פֶּערֶענְטְפִירְט וֶוערִין, אָבִּיר דָא וֶועט זִיא נִיט טוֹיגִין. דִיא לֶערְנוּנְג פוּן קמיעות קוּמְט אַרוֹיס פוּן דִיא משנה וָואס זָאגְט,

ולא בקמיע בזמן שאינו מן המומחה:

„אוֹיךְ טָאר מַאן נִיט אַרוֹיס גֵיין אָן שבת מִיט אֵיינִי קמיע וֶוען זִיא אִיז נִיט פוּן אַיין אוֹיס גִיפְּרוּפְטִין מֶענְשׁ". דִיא גמרא שְׁמוּסְט דֶערְפוּן וַוייטִיר אוּן זָאגְט דְרוֹיף אַזוֹ,

אמר רב פפא לא תימא עד דמימחא גברא ומימחא קמיע אלא כיון דמימחא גברא אע"ג דלא מימחא קמיע דיקא נמי דקתני ולא בקמיע בזמן שאינו מן המומחה ולא קתני בזמן שאינו מומחה ש"מ ת"ר איזהו קמיע מומחה כל שריפא ושנה ושלש אחד קמיע של כתב ואחד קמיע של עקרין אחד חולה שיש בו סכנה ואחד חולה שאין בו סכנה לא שנכפה אלא שלא יכפה וכו':

„רב פפא זָאגְט, דוּ זָאלְסְט נִיט זָאגִין אַז דֶער מֶענְשׁ אוּן דִיא

קמיע

קמיע מוזין זיין אויס גיפּרופט; נייאירט עס איז גינוג ווען דער מענש איז אויס גיפּרופט, חאטשי דיא קמיע איז ניט אויס גיפּרופט. דער בּיוויז איז אַז דיא משנה זאגט, "אויך ניט מיט אייני קמיע ווען זיא איז ניט פון איין אויס גיפּרופטין מענש", אָבּיר זיא זאגט ניט, "ווען זיא (דיא קמיע) איז ניט אויס גיפּרופט", אַזוֹ איז עס פון דאנין גידרונגין. דיא רבנים האבּין גילערנט, וועלכי איז אייני אויס גיפּרופטי קמיע? איטליכי וואס האט גיהיילט איין מאל און צווייא מאל און דרייא מאל, עס זייא ווען דיא קמיע איז גישריבּין אודיר ווען זיא איז פון ווארצלין, עס זייא ווען דער קראנקיר איז אין סכנה אודיר ווען ער איז ניט אין סכנה, ניט בּלוס ווען ער האט שון גיהאט דאס חולי נופל, נייאירט אַז ער מעגט ניט קריגין דאס חולי נופל" (מסכת שבת דף ס"א עמוד א'). פון דאנין ווייזט זיך אַז עס זענין צווייארלייא קמיעות, איינערלייא וואס זענין גישריבּין, און איין אַנדירלייא וואס זענין גימאכט פון פערשידיני ווארצלין, און עס איז אויך אַזוֹ קלאר אַז מאן האט זייא גיטראגין ענטווידיר כדי קראנקהייט צו פערמיידין, אודיר גיהיילט צו ווערין. אָן שבת טאר מאן נור דיא טראגין וואס זענין גימאכט גיווארין פון איין מענש וואס האט זיך בּישטעטיגט פאר איין גוטין קמיעות מאכיר, אודיר וואס זענין שון אויס גיפּרופט און אויס גיוויזין גיווארין פאר גוט. דאס איז דיא לערנונג פון דעם תלמוד, און לאז זיך איטליכיר יוד דראן דערמאנין אַז דיא דאזיגי לערנונג איז ניט אַרויס גינומין פון דיא אגדתות נייאירט פון יעני דינים וואס מוזין מיט גיוויססין גיהאלטין ווערין פון אלי דיא וואס גלויבּין אָן דיא תורה שבעל פה. און דאס איז ניט אונזערי אייגיני מיינונג, אַזוֹ וויא עס קאן גיזעהין ווערין ווען מאן נעמט פאר אייני קיצור זאמלונג וואס דיא דינים שטיין דרינין צוזאמין, דהיינו וויא דער יד החזקה איז, אין וועלכין דער דאזיגיר דין שטייט אַזוֹ:

ויוצאין בקמיע מומחה. ואי זה הוא קמיע מומחה זה שריפא לשלשה בני אדם או שעשהו אדם שריפא שלשה בני אדם בקמיעין אחרים:

"און מאן טאר אַרויס גיין מיט אייני אויס גיפּרופטי קמיע. און וועלכי איז אייני אויס גיפּרופטי קמיע? אייני זאלכי וואס האט

גיהיילט

גיהֵיילְט דְרַייא מֶענְשִׁין, אוֹדיר וָואס אֵיין מֶענְשׁ הָאט זיא גימַאכְט וָואס הָאט גִיהֵיילְט דְרַייא מֶענְשִׁין מִיט אַנְדִירִי קמיעות" (הלכות שבת פרק י"ט י"ד). דֶער שלחן ערוך שְׁמוּסְט פוּן דֶעם ענין אוֹיסְפִיהְרְלִיכִיר אַזוֹ,

אין יוצאים בקמיע שאינו מומחה ואם הוא מומחה יוצאין בו לא שנא איתמחי גברא ולא קמיע כגון שכתב לחש אחד בג' אגרות ורפאו שלשתן דאיתמחי גברא לאותו לחש בכל פעם שיכתבנו אבל לא לשאר לחשים וגם אין הקמיע מומחה אם יכתבנו אחר. לא שנא איתמחי קמיע ולא גברא כגון שכתב לחש אחד באגרת אחת ורפא בו שלשה פעמים שאותה אגרת מומחה לכל אדם וכ"ש אי איתמחי גברא וקמיע כגון שכתב לחש אחד בג' אגרות וכל אחד הועילה לג' אנשים או לאדם אחד שלשה פעמים איתמחי גברא ללחש זה בכל אגרת שיכתבנו ואתמחו אגרות הללו לכל אדם. אבל אם כתב ג' קמיעים לאדם אחד ורפאו ג' פעמים לא איתמחי גברא ולא קמיע. ומותר לצאת בקמיע מומחה לא שנא הוא של כתב או של עקרין בין בחולה שיש בו סכנה בין בחולה שאין בו סכנה: ולא שנכפה כבר ותולהו לרפואה אלא אפילו לא אחזו החולי אלא שהוא ממשפחת נכפין ותולהו שלא יאחזנו שרי:

"מַאן טָאר נִיט אַרוֹיס גֵיין אִין אֵיינִי קמיע וָואס אִיז נִיט אוֹיס גִיפְּרוּפְט, אָבִיר וֶוען זיא אִיז אוֹיס גִיפְּרוּפְט אַזוֹ טָאר מַאן אִין אִיהר אַרוֹיס גֵיין. עֶס אִיז קֵיין חִילוּק נִיט וֶוען דֶער מֶענְשׁ אִיז אוֹיס גִיפְּרוּפְט אָבִיר דִיא קמיע נִיט דהיינו, וֶוען עֶר הָאט גִישְׁרִיבִּין אֵיינִירְלֵייא בִּישְׁוֶוערוּנְג אִין דְרַייא בְּרִיבְלִיךְ, אוּן אַלִי דְרַייא הָאבִּין גִיהֵיילְט, אַזוֹ אִיז דֶער מֶענְשׁ אוֹיס גִפְּרוּפְט אִין דֶער דָאזִיגִיר בִּישְׁוֶוערוּנְג אִיטְלִיכִים מָאל וֶוען עֶר שְׁרַייבְּט זִיא, אָבִיר נִיט אִין אַנְדִירִי בִּישְׁוֶוערוּנְגִין; אוֹיךְ אִיז דִיא קמיע נִיט אוֹיס גִיפְּרוּפְט וֶוען אֵיין אַנְדִירִיר שְׁרַייבְּט זִיא, אוֹיךְ אִיז קֵיין חִילוּק נִיט וֶוען דִיא קמיע אִיז אוֹיס גִיפְּרוּפְט אָבִיר דֶער מֶענְשׁ נִיט; דהיינו וֶוען עֶר שְׁרַייבְּט אֵיינִירְלֵייא בִּישְׁוֶוערוּנְג אִין אֵיינִים בְּרִיבִיל אוּן הָאט דֶערְמִיט גִיהֵיילְט דְרַייא מָאל, אַזוֹ אִיז דָאס דָאזִיגִי בְּרִיבִיל אוֹיס גִיפְּרוּפְט פַאר אִיטְלִיכִין מֶענְשׁ. אוּן מכל שכן נָאךְ וֶוען דֶער מֶענְשׁ אוּן דִיא קמיע זֶענִין אוֹיס גִיפְּרוּפְט: דהיינו וֶוען עֶר שְׁרַייבְּט אֵיינִירְלֵייא בִּישְׁוֶוערוּנְג אִין דְרַייא

בריבליך

בריבליך און איטליכי ביזונדיר האט גיהאלפין צו דרייא מענשין , אודיר צו איינים מענש דרייא מאל , אזו איז דער מענש אויס גיפרופט גיווארין אין דער דאזיגיר בישווערונג אין איטליכים בריביל וואס ער וועט שרייבין , און דיא דאזיגי דרייא בריבליך זענין אויס גיפרופט פאר אלי מענשין . אביר ווען ער האט גישריבין דרייא קמיעות צו איינים מענש און האט איהם גיהיילט דרייא מאל , אזו איז דער מענש ניט און דיא קמיע אויך ניט אויס גיפרופט . און מאן טאר ארויס גיין מיט אייני אויס גיפרופטי קמיע , עס זייא ווען זיא איז גישריבין אודיר פון ווארצלין , עס זייא ווען דער קראנקיר איז אין סכנה אודיר ווען ער איז ניט אין סכנה . און ניט אז ער האט שון לאנג גיהאט דאס חולי נופל און הענגט זיא אן פאר אייני רפואה , נייארט האטשי דיא קראנקהייט האט איהם ניט אנגיהאפט נור אז ער איז פון אייני חולי נופלדיגי משפחה און הענגט זיא אן כדי אז עס זאל איהם ניט אנהאפין , אזו טאר מאן" (אורח חיים סימן ש"א סעיף כ"ה) . דא קאן מאן זיך ניט טועה זיין . דאס איז איין יודישיר דין וואס איז מחויב גיהאלטין צו ווערין פון אלי וואס גלויבין אן דיא תורה שבעל פה , אויך איז עס ניט אייני ידיעה בספק אודיר פארבייא גייאינדיג ; אדרבה , דיא פערשידיני אופנים זענין אלי אויס גירעכינט און איטליכיר פרט ביזונדיר גיוויזין . דיא תורה שבעל פה גיבט דא דיא אום פאססינדסטי הסכמה צו דעם גיברויך פון קמיעות און בישווערונגין , און דאס אפילו אן שבת . אז אזעלכי בישווערונגין זענין גאנץ נאהנטי קרובים צו כישוף אודיר צויבירייא איז קלאר פון דעם מהות און תכלית פון דיא פאבריק , און פון דעם ניט פערשטעללטין גיברויך פון דעם ווארט לחש "בישווערונג" ; אביר עס איז פארהאנדין איין שטיק אין דעם פירוש פון רש"י אויף אייני אנדירי מסכת וואס ווייזט דאס אויס גאר אן ספק ; דארום זענין מיר מזכיר ביידים דעם פנים און דעם פירוש ,

תנו רבנן שמנים תלמידים היו להלל הזקן שלשים מהן ראוים שתשרה עליהן שכינה כמשה רבינו שלשים מהן ראוים שתעמוד להן החמה כיהושע בן נון עשרים בנוניי' גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל קטן שבכולן ריב"ז אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה גמרא הלכות והגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים וקלין וחמורין וגזרות שוות ותקופות וגמטריא ומשלות כובסים ומשלות שועלים שיחת שדים ושיחת דקלים ושיחת מלאכי שרת וכו' :

„דיא רבנן האבין גילערנט אז אכטציג תלמידים האט הלל הזקן גיהאט. דרייסיג פון זייא זענין ווערטה גיוועזין אזו וויא משה רבינו אז דיא שכינה זאל אויף זייא רוהין. דרייסיג פון זייא זענין ווערטה גיוועזין אזו וויא יהושע דער זוהן פון נון אז דיא זון זאל פאר זייארט וועגין שטיין בלייבין. צוואנציג זענין גיוועזין מיטעלמעסיגי לייט, דער גרעסטיר צווישין זייא אלי איז גיוועזין יונתן דער זוהן פון עוזיאל; דער קליינסטיר צווישין זייא אלי איז גיוועזין רבן יוחנן דער זוהן פון זכאי. מאן האט גיזאגט אויף רבן יוחנן דעם זוהן פון זכאי, אז ער האט ניט אויס גילאזט תנ"ך, און משניות, גמרא, הלכות און הגדות, דיא דקדוקים פון דיא תורה, און דיא דקדוקים פון דיא סופרים, און קלין וחמורין, און גזרות שוות, און תקופות, און גמטריא, און דיא משלים פון וויין טרויבין, און דיא משלים פון פיקסין, דיא רייד פון שדים, און דיא רייד פון טייטיל ביימיר, און דיא רייד פון דיא מלאכים וואס טהון בידינין" וכו' (מסכת בבא בתרא דף קל"ד עמוד א'). דאס איז גינוג גוט גיוועזין, ווען מאן איברלייגט אז ער איז גיוועזין דער קליינסטיר פון דיא אכטציג; מילא וואס האט גימוזט זיין דיא וויססינשאפט פון דיא אנדירי? דאס דאזיגי קבלה שטיק אלליין, אין זייני גראבי גוזמא רייד, מעגט גינוג זיין אויס צו ווייזין דעם מהות פון דיא רבנים וויא פאלשי עדות. עס איז קלאר איינז אויס גיטראכטי דערצייהלונג, אזוי איינז וויא מאן מעגט האפפין צו גיפינין אין דיא ערבישי מעשות פון טויזינד איין נאכט, אבער ניט אין איינז תורה וואס זאגט פון זיך אז זיא איז גיקומין פון גאט. עס איז איין אנדירר ביוייז אז דיא דערצייהלונג פון דיא תורה שבעל פה איז איינז בלוסי אויס טראכטונג. אבער איינזר תכלית דא ביא דעם מזכיר זיין פון דעם שטיק, איז צו ווייזין דיא פערבינדונג דער פון מיט בישווערונגין און קמיעות. עס דערצייהלט אונס אז דער דאזיגיר רבי האט פערשטאנין דיא רייד פון דיא מלאכים וואס טהון בידינין; נון וואס פאר איין נוצין איז דאס גיוועזין? רש"י זאגט אונס אין זיין פירוש, להשביעם, זייא משביע צו זיין אודיר צו בישווערין, דאס איז, זייא צו נייטיגין איהם צו דינין. ווען ער האט זייא בישוואורין; דאס איז, דורך זייארי הילף צו קענין זיין איין בישווערר. עס מעגט אפשר גיזאגט ווערין, דיא דאזיגי זענין גיוועזין דיא גוטי מלאכים, מיט וועלכי איין הייליגיר מאן האט גימענט צו טהון האבין, אבער עס איז אונס אויך דערצייהלט אז ער האט פערשטאנין „דיא רייד

פון דיא שדים״. צו וואס האט דאס גיטויגט ? רש״י ענטפירט אונס ווידיר,

להשביעם ונפקא מיניה לעשות קמיע לרפואה :

,,זייא צו בישווערין, און דערפון קומט ארויס צו מאכין קמיעות צו היילונג״. פון דאנין ווייזט עס זיך, אז דער תלמוד גיבט רשות אז איין מענש זאל צו טהון האבין מיט בייזי רוחות, און אז מאן זאל זיך דערפון איין משל נעמין אז עס איז מותר קמיעות צו גיברויכין. און דאס איז דיא אמונה פון דיא תורה שבעל פה, דאס זענין דיא לערנונגין און דיא מעשים פון דיא מענשין וואס האבין ניט גיוואללט גלויבין אן ישוע הנוצרי. דא איז רעכטי עבודה זרה לערנונג, וואס אויך ניט איין שאטין דער פון ווייזט זיך אין דעם ברית חדשה. אה, וויא פערשידין איז דאס פון דיא לערנונג פון משה און דיא נביאים. דיא תורה שבעל פה שיקט קראנקי מענשין אז זייא זאלין הילף זוכין אין קמיעות און בישווערונגין, אביר ניט צו דעם גאט פון ישראל. נון וואס פאר איין חילוק איז דא צווישין דעם דאזיגין און צווישין דיא אויף פיהרונג פון אחזיה ווען ער איז אראב גיפאללין דורך דיא קראטטין אין זיין אוביר שטיביל אין שומרון און איז קראנק גיוועזין ? ,,ער האט גישיקט שלוחים און האט צו זייא גיזאגט, גייט פארשט בייא בעל זבוב דעם גאט פון עקרון, אוב איך וועל גיזונד ווערין פון דיא דאזיגי קראנקהייט. אביר דער מלאך פון יהוה האט גירעט צו אליה התשבי, שטייא אויף, גייא ארויף אקייגין דיא שלוחים פון דעם קיניג פון שומרון און רייד צו זייא, אוב ווייל עס איז ניט דא איין גאט אין ישראל גייט איהר צו פארשין בייא בעל זבוב דעם גאט פון עקרון ? (מלכים ב׳ קפיטל א׳ פסוק ב׳ וג׳). און אזו קאן נאך גיזאגט ווערין צו ישראל, אוב ווייל עס איז ניט דא איין גאט אין ישראל גייט איהר צו קמיעות און בישווערונגין כדי גיהיילט צו ווערין פון אייערי קראנקהייטין ? משה ווייזט צו גאט וויא צו דעם גרויסין רופא ; ער זאגט, ,,און עס וועט זיין, דערוייל אז איהר וועט הערין דיא דאזיגי גיריכט און איהר וועט זייא היטין און איהר וועט זייא טהון, אזו וועט יהוה דיין אלהים היטין צו דיר דעם בונד און דיא דערבארמונג וואס ער האט גישוואורין צו דייני פעטיר : און יהוה וועט אב קעהרין פון דיר אלי קראנקהייט״ (דברים ז׳ פסוק י״ב וט״ו). גאט זעלביר זאגט

אני יהוה רפאך

„אִיךְ בִּין יהוה וָואס הֵיילְט דִיךְ" (שמות ט"ו פסוק כ"ו). אָבִּיר דִיא תורה שבעל פה פִּיהרְט מֶענְשִׁין אַוֶועק פוּן גָאט און זָאגְט זַייא אַז זַייא זָאלִין גֵיין צוּ אַיין אוֹיס גִיפְּרוּפְטִין מֶענְשׁ און זִיךְ פֶערְשַׁאפִּין אֵייני אוֹיס גִיפְּרוּפְּטִי קמיע, און פוּן דֶעסְט וֶועגִין אִיז זַיא מתיר צוּ לֶערְנִין דָאס לשון פון שדים און זַייא צוּ בֵּייטִיגִין דוּרְךְ בִּישְׁוֶוערוּנְג אַז זַייא זָאלִין דֶער בַּייא דִינְין. וואוּ אִיז אִין גַאנְץ תנ"ךְ עֶפִּיס פַּאר הַאנְדְרִין גְלַייךְ צוּ דֶעם דָאזִיגִין? וֶוען דֶער זוהן פון דיא אלמנה איז קְרַאנְק גִיוֶועזִין, אַזוֹ הָאט אליהו אִיהר נִיט גִיגֶעבִּין אֵייני קמיע אִיהם גִיזוּנְד צוּ מַאכִין, און דָאךְ, וֶוען אַזֶעלְכִי זַאכִין וָואלְטִין פַארְהַאנְדִין גִיוֶועזִין, אַזוֹ מֶעכְט מַאן זִיךְ גִיקָאנְט משער זַיין אַז עֶר הָאט פוּן זַייא גִיוואוּסְט און עֶר וָואלְט גִיוואוּסְט ווִיא אַזוֹ זַייא צוּ מַאכִין; קוּרְץ, עֶר וָואלְט גִיוֶועזִין אַיין אוֹיס גִיפְּרוּפְּטִיר מֶענְשׁ און וָואלְט גִיקָאנְט מַאכִין אַיין אוֹיס גִיפְּרוּפְּטִי קמיע; אָבִּיר אליהו הָאט זִיךְ נִיט פֶערְזִינְדִיגְט אוֹיף אַזֶעלְכִי עבודה זרה טפשות, נַייאִירְט אוֹיף דֶעם גָאט פון ישראל. פַּאר אִיהם הָאט עֶר זִיךְ אוֹיס גִישְׁטְרֶעקְט און הָאט גִיזָאגְט, „יהוה מַיין אלהים, אִיךְ בִּיט, לָאז צוּרוּק קוּמִין דִיא זֵייל פון דֶעם דָאזִיגִין קִינְד אִין אִיהם אַרַיין" (מלכים א' קפיטל י"ז פסוק כ"א). וֶוען חזקיהו אִיז קְרַאנְק גִיוֶועזִין, לֵיינִין מִיר נִיט אַז עֶר הָאט גִישִׁיקְט נָאךְ אֵייני אוֹיס גִיפְּרוּפְּטִי קמיע, נַייאִירְט אַז עֶר „הָאט גִיקֶעהרְט זַיין אַנְגִיזִיכְט צוּ דִיא וַאנְד, און עֶר הָאט גִיבֶּעטִין פון יהוה" (ישעיה ל"ח ב'). נִיט בִּישְׁוֶוערוּנְגִין, נַייאִירְט גְלוֹיבִּין און גִיבֶּעט, זֶענִין דִיא קמיעות פון דֶעם תנ"ךְ און אוֹיךְ פון דֶעם ברית חדשה, דֶער הֶער ישוע המשיח הָאט גִיטָהאן פִילִי וואוּנְדִיר פון הֵיילוּנְג, און פִילִי קְרַאנְקִי מֶענְשִׁין זֶענִין צוּ אִיהם גִיגַאנְגִין נָאךְ הִילְף, אָבִּיר עֶר הָאט זַייא נִיט גִיוִויזִין צוּ קמיעות זִיא צוּ קְרִיגִין. זַיינִי זָאג זֶענִין גִיוֶועזִין, "פָארְכְט דִיךְ נִיט, גְלַייבּ נוּר" (מרק ה' פסוק ל"ו). זַיינִי תלמידים הָאבִּין אוֹיךְ גִיטָהאן גְרוֹסִי וואוּנְדִיר אִיבִּיר דִיא קְרַאנְקִי, אָבִּיר נִיט דוּרְךְ קמיעות. זַייאֶער בֶּעקֶענְטְנִישׁ אִיז, "דוּרְךְ דֶעם גְלוֹיבִּין אִין זַיין נָאמִין הָאט זַיין נָאמִין דִיזִין גִישְׁטַארְקְט, וֶועלְכִין אִיר זֶעהט" (גִישִׁיכְטִי פון דִיא אפוסטילם ג' פסוק ט"ז). און זַייאֶער גִיבָּאט אִיז נִיט, צוּ טְרָאגִין קמיעות, נַייאִירְט צוּ בֶּעטִין. „וֶוען אֵיינֶר פון אַייךְ אִיז שְׁוַואךְ, לָאז עֶר רוּפִין דִיא זקנים פון דֶר גִימֵיינְדִי, און לָאזִין זַייא אִיבֶּר אִים מתפלל זַיין, און לָאזִין זַייא אִים זַאלְבִּין מִיט אֵייל אִין דֶעם נָאמִין פון דֶעם הֶערר: און דִיא תפלה פון גְלוֹיבִּין וֶועט דֶעם קְרַאנְקִין הֶעלְפִין, און דֶר הֶערר וֶועט אִים אוֹיף הֵייבִּין: און וֶוען עֶר הָאט גִיזִינְדִיגְט אַזוֹ וֶועט

עס אים פַר געבּין ווערין: דאס גיבּעט פון איין צַדיק איז מֶעכְטִיג און ווירקט פִיל: אליהו וואר אַיין מֶענטש גלַייך וויא מיר, און ער האט גיבּעטין איין גיבּעט אַז עס זאל ניט רעגנין, און עס האט ניט גירעגנט אויף דר ערד דריי יאר און זעקס חדשים: און ער האט ווידיר גיבּעטין, און דר הימל האט גיגעבּין רעגין, און דיא ערד האט אַרויס גישפּראצט איר פרוכט״ (יעקב ה׳ פסוק י״ד ביס י״ח). דאס איז דיא לערנונג פון דעם ברית חדשה, זיא פּאסט גינויא מיט דיא פון משה און דיא נביאים, אַזוֹ אַז איהר האבּט ניט נייטיג מורא צו האבּין אַז דיא קריסטליכי אמונה וועט אייך פיהרין צו עבודה זרה לערנונג; אדרבה, זיא וועט אייך צורוק פיהרין פון דיא עבודה זרה לערנונג פון כישוף און שטערינזעהירייא און קמיעות, צו דעם גאט פון ישראל.

אבּיר עס איז איין אַנדיר ענין פארהאנדין אין דיא דאזיגי לערנונג וועגין קמיעות, וואס מוז ניט איבּיר גיהיפּפּירט ווערין, און דאס איז אַז דאס מאכין פון קמיעות קאן ווערין איין בּלוס גישעפט צו קריגין דאס געלד פון דיא גישווינד גלייבּירס. ווען איין מענש האט איין שם פאר איין אוים גיפּרופטין קמיעות מאכיר, אַזוֹ וועלין דיא וואס גלויבּין אן דיא תורה שבעל פה זיך נאטירליך צו איהם קעהרין אין דעם אופן פון קראנקהייט, אודיר אין אַנדירי מעמדים, ווען קמיעות קענין נוצין, און נאטירליך דיא רפואה קאן מאן ניט קריגין בחנם. מיר האבּין גיוואוסט און גיהערט פון אַזעלכי מענשין אין מערב זייט און אין מזרח זייט. און אַזוֹ ווערין דיא ארימי ישראל אַוועק גיפיהרט פון דעם גאט פון ישראל, און ווערין דערצו גיבּרענגט, וויא דער נביא זאגט, „צו וועגין זילבּיר פאר דעם וואס איז קיין בּרוט ניט, און זייערי בּמיהונג פאר דעם וואס זעטיגט ניט״ (ישעיה נ״ה פסוק ב׳). אבּיר וואס פאר איין צייגניש גיבּט דיא דאזיגי גאנצי לערנונג צו דיא אויף פיהרונג און דיא לערנונג פון ישוע הנוצרי? זייני גרוסי בּמיהונג איז גיוועזין צו ווייזין דיא ווידירשפּעניגקייט פון דיא תורה שבעל פה, און דאס פאלק צורוק צו פיהרין פון קבלה רייד צו דיא כתבי הקודש. האט ער רעכט גיהאט אודיר האט ער אום רעכט גיהאט? פּאסט דיא אמונה פון דיא תורה שבעל פה, אודיר פּאסט דיא אמונה פון דעם ברית חדשה צום בּעסטין מיט דיא אמונה וואס איז ענטפּלעקט גיוואָרין צו משה און דיא נביאים? איז כישוף מאכירייא איינע לערנונג פון משה? איז דער רשות צו טהון צו האבּין מיט בּייזי רוחות איינע לערנונג פון משה? איז שטערינזעהירייא

איינע

אֵיינִי לֶערְנוּנְג פוּן משה ? אִיז קמיעות מַאכְבַייא אוּן בִּישְׁוֶוערוּנְגִין אֵיינִי לֶערְנוּנְג פוּן משה ? נֵיין ; זֵייא זֶענִין פְּרָאקְטִי אַקֵייגִין דִיא לֶערְנוּנְג אוּן גִיבָּאט פוּן משה , אוּן אַקֵייגִין דִיא מעשים פוּן אַלִי דִיא הֵיילִיגִי מֶענִיר פוּן פַאר צַייטִין . זֶענִין דִיא דָאזִיגִי זַאכִין לֶערְנוּנְגִין פוּן דִיא תורה שבעל פה ? יוא . זֶענִין זֵייא דִיא לֶערְנוּנְגִין פוּן דֶעם ברית הדשה ? נֵיין . דִיא קְרִיסְטִין וֶוערִין גִילֶערְנְט זִיךְ אָב צוּ הַאלְטִין פוּן אַלִי זָאלְכִי זַאכִין . מֵילָא אִין דֶעם דָאזִיגִין , לכל הפחות , אִיז דִיא קְרִיסְטְלִיכִי אמונה מֶעהר גְלַייךְ צוּ דִיא לֶערְנוּנְג פוּן משה . וִויא לַאנְג וֶועלִין זִיךְ דִיא יוּדִין לָאזִין אַזוֹ אַרוּם פִיהרִין אִין טעות אוּן גִינַארִין ? פִילִי וִויסִין אפשר נִיט פוּן דִיא פרטים פוּן דֶעם דָאזִיגִין דַת וָואס זֵייא גְלוֹיבִּין אִיהם , אָבִּיר אַזוֹ אַיין נִיט וִויסִין אִיז זֵייער וֶוערְטְה עוֹנש . וֶוען מֶענְשִׁין גְלוֹיבִּין אֵיינִי אמונה , אַזוֹ גִיהֶערִין זֵייא צוּ וִויסִין וָואס זִיא אִיז , אוּן וָואס אִיהרִי לֶערְנוּנְגִין זֶענִין , אוּן וָואס פַארִי זַאכִין זִיא הֵייסְט טְהוּן . דִיא אִיצוּנְדִיגִי יוּדִישִׁי אמונה לֶערְנְט אַלִי דִיא דָאזִיגִי עבודה זרהשִׁי ידיעות אוּן מעשים וִויא דֶעם אמת פוּן גָאט ; עֶס אִיז נוּן צַייט פַאר דִיא יוּדִין . אַז זֵייא זָאלִין חוקר ודורש זַיין אוֹבּ דָאס אִיז דִיא וַואהרְהַאפְטִיגִי אמונה אִין וֶועלְכִי זֵייא זֶענִין גִיבְּלִיבִּין שׁוֹן אַזוֹ פִילִי הוּנְדִירְט יָאהר , אוּן וֶוען נִיט , אַזוֹ אִיז עֶס צַייט אַז זֵייא זָאלִין זִיךְ שְׁטֶעללִין אוֹיף דִיא וֶועג אוּן פְרֶעגִין נָאךְ דִיא אַלְטִי שְׁטֶעגִין . עֶס אִיז אֵיינִי אוּמזוּנְסְטִיגִי זַאךְ פַאר אַיין וֵוייניג אֵיינְצִילְטִי לַייט פוּן דֶעם פָאלְק צוּ פְּרוּבִין אָב צוּ לֵייגִינִין אַז דִיא דָאזִיגִי נַארִישׁ גְלֵייבִּישִׁי זַאכִין זֶענִין אַיין אֵייגִינְטְלִיכִיר טְהֵייל פוּן דִיא אִיצוּנְדִיגִי יוּדִישִׁי אמונה . אַזוֹ לַאנְג וִויא דִיא תורה שבעל פה וֶוערְט גִיגְלוֹיבְּט אַז זִיא אִיז פוּן גָאט , אַזוֹ מוּז דִיא דָאזִיגִי תורה שבעל פה זֶעלְבִּיר גִינוּמִין וֶוערִין פַאר אַיין עדות צוּ אִיהרִי אֵייגִינִי לֶערְנוּנְגִין , אוּן פַאר דֶעם מהות פוּן דִיא אִיצוּנְדִיגִי יוּדִישִׁי אמונה . עֶס אִיז קֵיין מִיטְטִילִיר וֶועג נִיט מִיגְלִיךְ ; עֶנְטְוֵויר מוּזִין יוּדִין אִין גַאנְצִין אוּן בפרהסיא אָב לָאזִין דֶעם תלמוד וִויא שקר , נַארִישׁ גְלֵייבִּישׁ אוּנ עבודה זרהדִיג , אוֹדִיר זֵייא מוּזִין צוּ פְרִידִין זַיין גִיהַאלְטִין צוּ וֶוערִין פַאר זַיינִי טְרַייאִי תלמידים וָואס גְלוֹיבִּין אַלִים וָואס עֶר זָאגְט , אוֹדִיר פַאר בעלי פחד וָואס וִוילִין דוּרְךְ חניפה מֶענְשִׁין גִיפַאללִין אוּן הָאבִּין מורא מודה צוּ זַיין דֶעם אמת פוּן גָאט , אוֹדִיר צוּ בִּיצַייגִין אַקֵייגִין דִיא טעות פוּן מֶענְשִׁין , טָאמִיר וֶועלִין זֵייא לַיידִין אַיין שָׁאדִין אוֹדִיר עֶפִּיס שְׁלֶעכְטְס אִין

עולם הזה. אָבּער איז עֶס מֶעגְלִיךְ אַז, אִין דֶער זַאךְ פוּן גָאט, זָאלְין זִיךְ גִיפִינְין בעלי פחד צְווישׁין דֶעם פָאלְק פוּן גדעון, וָואס עֶר אִיז גִישְׁטַאנְין מִיט הַארֶץ קְייגִין דִיא עבודה זרה פוּן אֵיינִי גַאנְצִי שְׁטָאט אוּן הָאט צוּשְׁטֶערְט דֶעם אוֹפפִיר שְׁטוּהל פוּן בעל, אוֹדִיר צְווִישִׁין דִיא וָואס קוּמִין אַרוּים פוּן חנניה מישאל אוּן עזריה וָואס זֶענִין גֶעוֶוען אִין אַיין פַייאֶר אוֹפִין אַרַיין, אוֹדִיר צְווִישִׁין דִיא לַאנְדְלַייט פוּן דניאל וָואס עֶר הָאט נִיט גִיצִיטְטִירְט בַּייא דֶעם אָנְבְּלִיק פוּן דֶעם גְרוּבּ פוּן דִיא לֵייבִּין? נֵיין, מִיר ווילְלִין לִיבִּיר גְלוֹיבִּין אַז אַלִי יוּדִין זֶענִין נָאךְ בְּלִינְד גְלֵייבִּיגִי תלמוד לַייט, אוּן אַז וֶוען זֵייא וֶועלִין אוֹיף הֶערִין דָאס צוּ זַיין, אַזוֹ וֶועלִין זֵייא אַפָאר קוּמִין מִיט דֶעם גַייסְט פוּן זֵייאֶרִי אבות אוּן מִיט דִיא קְרַאפְט פוּן זֵייאֶר גָאט צוּ רֶעכְטְפֶערְטִיגִין דֶעם אמת.

Дозволено Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D.

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם : ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר כ״ה

יוּדִין אוּן גוים וֶועלִין דָאס מסכים זַיין אַז דִיא׳ אמתי אמונה אִיז יראת שמים , אָבִּיר דָאס אִיז נוּר אֵיינִי שְׁוֶועְרִי זַאךְ וִויא אַזוֹ מִיר קֶענִין דָאס דָאזִיגִי דֶערְקֶענִין , אוּן דוּרְךְ וֶועלְכִי סימנים מִיר קֶענִין אַיין חילוק מַאכִין צְווִישִׁין דִיא אמתי אמונה אוּן צְווִישִׁין דִיא פַאלְשִׁי אמונה . אִין דֶעם תנ״ך גִיפִינִין מִיר זָאלְכִי סימנים גָאר אַסַךְ , אָבִּיר מִיר וֶועלִין דָא נוּר אֵיינְס פוּן דִיא דָאזִיגִי סימנים מזכיר זַיין :

ראשית חכמה יראת יהוה :

„דֶער אַנְפַאנְג פוּן דֶער חכמה אִיז דִיא פוּרְכְט פַאר גָאט״ . דֶער תנ״ך לֶערְנְט אוּנְז אַז דִיא אמתי אמונה , פַאר בֶּעסִירְט נִישְׁט בְּלוֹס דָאס הַארְץ פוּן דֶעם מֶענְשִׁין , נַייאִירְט מַאכְט אוֹיךְ זַיין שכל אֵיידִיל אוּן בשלימות ; דֶערְקֶענִין דִיא פַאלְשִׁי אמונה פֶערְדֶערְבְּט נִישְׁט בְּלוֹס דָאס הַארְץ , נַייאִירְט מַאכְט אוֹיךְ דִיא וָואס גְלוֹיבִּין אָן אִיהר פַארְנַארְט . דִיא דָאזִיגִי דעה גִיפִינִין מִיר אִין כמה מקומות אִין תנ״ך גָאר בפירוש, וָוארִין אַזוֹ לֵיינִין מִיר פוּן דֶער וַואהרִין אמונה (תהלים י״ט פסוק ז׳) „דִיא לֶערְנוּנְג פוּן יהוה אִיז גָאר גַאנְץ, זִיא דֶערְקְווִיקְט דִיא זֵייל , דָאס צַייגְנִיש פוּן יהוה אִיז וַואהְרְהַאפְטִיג , עֶס מַאכְט קְלוּג דֶעם נַאר״ . אוּן שלמה המלך זָאגְט אוֹיךְ (משלי ב׳ פסוק ט׳ י׳) אַזוֹ , „דֶענְץ מָאהל וֶועסְט דוּא פַארְשְׁטֵיין צדקה אוּן משפט אוּן רֶעכְט פַארְטִיגְקַייט אוּן אַלְלִין גוּטִין וֶועג. וֶוען דִיא חכמה גֵייט אִין בַיין הַארְץ אַבִין , אוּן דִיא דֶערְקֶענְטְנִיש אִיז זִיס צוּ בַיינִי זֵייל , דִיא קְלוּגְהַייט וֶועט דִיךְ הִיטִין , פַארְשְׁטֶעְנְדִיגְקַייט וֶועט דִיךְ בִּיהִיטִין״ . דֶערְקֶענִין אָבִּיר זָאגְט דָאס וָוארְט פוּן גָאט גָאר דֶעם היפוךְ פוּן דִיא וָואס הַאלְטִין זִיךְ אָן דִיא פַאלְשִׁי אמונה , אַז זֵייא

זענין

זֶענִין נַארָאנִים. אַזוֹ שְׁטֵייט אִין (ירמיה י׳ פסוק ח׳) „וַוייא זֶענִין אַלְלֵי נַארֶן אוּן גִישְׁט ,קְלוּג, ווָארִין הָאלְץ אִיז אֵיינִי נַארִישֵׁי לֶערְנוּנְג״. אוּן אַזוֹ שְׁטֵייט אוֹיךְ (ישעיה מ״ד פסוק יט׳ וכ׳) „אוּן עֶר ,קֶעהְרְט גִישְׁט צוּ זַיין הַארְץ, אוּן עֶר הָאט ,קֵיינִי דֶער ,קֶענְטְנִיש נִיט, אוּן ,קֵיינִי פֶערְשְׁטֶענְדִיגְ,קַייט נִיט, צוּ זָאגִין, אֵיינִי הֶעלְפְט הָאבּ אִיךְ פֶערְבְּרֶענְט אִין פַייאִיר, אוֹיךְ הָאבּ אִיךְ אוֹיף זַיינִי קוֹהְלִין בְּרוֹט גִיבַּאקְין, אִיךְ הָאבּ פְלֵייש גִיבְּרָאטְין אוּן גִיגֶעסְין אוּן זָאל אוֹךְ זַיין אִיבְּרִיגִים מַאכִין צוּ אֵיינִי אוּם וֶוירְדִיגְ,קַייט, זָאל אִיךְ קְנִיעֶן צוּ אַיין קְלָאץ פוּן הָאלְץ: עֶר וַוייִדִיט מִיט אַשׁ, אַיין פַארְנַארט הַארְץ הָאט אִיהם גִינֵייגְט, אַז עֶר בִּישֶׁערְמְט נִיט זַיין לֶעבִּין, אוּן עֶר זָאגְט נִיט, אִיז דֶען נִיט פַאלְשְׁהַייט אִין מַיינִי רֶעכְטִי הַאנְד״. נָאךְ דִיא דָאזִיגִי פסוקים נָאךְ אִיז דִיא קְלוּגְהַייט אַיין פְּרוּפְשְׁטֵיין פוּן דֶער אמתין אמונה, אָבִּיר דִיא נַארְהַייט אַיין פְּרוּפְשְׁטֵיין פוּן דֶער פַאלְשִׁין אמונה. אִיצוּנְד וֶועלִין מִיר דֶעם דָאזִיגִין פְּרוּפְשְׁטֵיין צוּפַּאסִין צוּ דִיא אמונה פוּן תורה שבעל פה, אוּן מִיר וֶועלְלִין זֶעהִין אוֹבּ זִיא, וֶועגִין אִיהר אֵייגִינִי חכמה אוּן וֶועגִין דִיא חכמה פוּן אִיהְרִי רבנים פֶערְדִינְט, אַז מַאן זָאל זִיא על פי שכל בכבוד הַאלְטִין. אמת אִיז, אַז זִיא טְהוּט זִיךְ אַלֵיין דֶעם כבוד אָן, אוּן רוּפְט אַלְלִי דִיא וָואס הָאבִּין זִיא מתקן גִיוֶועזִין „חכמים״, אָבִּיר דָאס ,קַאפִּיטִיל פוּן דִיא קמיעות, וָואס אִיז נָאךְ אַוַודַאִי גָאר פְרִישׁ אִין דֶעם זכרון פוּן דִיא וָואס הָאבִּין עֶס גִילֵייאֶנְט, ,קַאן שׁוֹן אִיטְלִיכִין מסופק מַאכִין אוֹבּ דָאס אִיז אמת. דִיא מעשות וָואס דִיא גמרא אוּנְז דֶערְצֵיילְט פוּן דִיא רבנים, וִויא אַזוֹ ,זֵייא זֶענִין זִיךְ נוהג מִיט בִּישְׁוֶוערוּנְג אוּן מִיט כישוף, בִּיוַוייזְט אוּנְז גָאר בפירוש אַז דִיא חכמה גִיפִינְט זִיךְ נִיט צְווִישִׁין דִיא סימנים אוּן דִיא מעלות פוּן תורה שבע״פ. מִיר וֶועלְלִין למשל אוּם דֶער גמרא אַרוּים דִיא סגולה דֶערְצֵיילִין, וָואס מַאן זָאל טְהוּן אַז דָאס בְּלוּט פוּן דֶער נָאז זָאל אוֹיף הֶערִין צוּ גֵיין:

לדמא דאתי מנחירא ליתי גברא כהן דשמיה לוי וליכתוב ליה לוי למפרע ואי לא ליתי איניש מעלמא וניכתוב ליה אנא פפי שילא בר סומקי למפרע ואי לא ניכתוב ליה הכי טעם דלי במי כסף טעם לי במי פגם ואי לא ליתיה עקרא דאספסת׳ ואשלא דפורייא עתיקא וקורטסא ומוריקא וסומקא דלוליבא ונקלינהו בהדי הדדי וליתי גבבא דעמרא וניגדול תרתי פתילתא ולטמיש בחלא וניגדבל בקיטמא הרין

וניתיב

וניתיב בנחיריה ואי לא ליחזי אמת המים דאזלא ממזרח כלפי מערב ונפסע וניקום חד כרעא להאי גיסא וחד כרעא להאי גיסא ונישקל טינא בידיה דימינא מתותי כרעא דשמאליה ובידיה דשמאלא מתותי כרעא דימיניה וניגדול תרתי פתילתא דעמרא וניטמיש בטינא וניתיב בנחיריה ואי לא ליתיה תותא מרזבא ונייתו מיא ולישדו עליה ולמרו כי היכי דפסקי הני מיא ליפסק דמיה דפלניא בר פלניתאי :

„כדי דאס בלוט פון דער נאז צו שטיללין , לאזט מאן קומין איין מענש וואס ער איז איין כהן און זיין נאמין איז לוי, און מאן לאזט איהם שרייבין דעם נאמין לוי פערקעהרט . העלפט דאס אביר ניט , זאל מאן נעמין איין פראסטין ישראל און לאזט איהם שרייבין דיא דאזיגי ווערטיר פערקעהרט : „אנא פפי שילא בר סומקי" (*) אודיר ער זאל שרייבין דיא ווערטיר : „טעם דלי במי כסף טעם לי במי פגם" (**) , העלפט דאס אויך ניט , אזו זאל ער נעהמין איין וואורציל פון גראז , איין שטריק פון איין אלט בעט , פאפיר און זאפראן און דעם רוטין טהייל פון דעם צווייג פון איין פאלים בוים און זאל דאס צוזאממין פערברענין , דער נאך זאל ער נעמין עפיס וואלל , זאל דערפון שפינין צווייא פאדים , זאל זייא איינטונקין אין עסיג און זאל זייא וועלצין אין דער דאזיגיר אש און אזו אביין שטעקין אין דיא נאז אביין . ווען דאס אביר אויך ניט העלפט , אזו זאל ער אויס זוכין איין וואסיר בעכיל וואס לויפט פון מזרח קיין מערב , און זאל זיך איביר דעם דאזיגין וואסיר שטעללין מיט איין פוס פון איינער זייטי און מיט דעם אנדירין פוס פון דער אנדירין זייטי פון דעם וואסיר , דערנאך זאל ער מיט דער לינקין האנד ארויס נעמין עפיס בלאטי פון אונטיר זיין רעכטין פוס און מיט דער רעכטין האנד עפיס בלאטי פון אונטיר זיין לינקין פוס , און אזו זאל ער צווייא פאדים שפינין פון וואלל און זאל זייא איינטונקין אין דיא בלאטי און זאל אביין שטעקין אין דיא נאז אביין . ער זאל זיך זעצין אונטיר איינר רינגי און לאזין וואסיר ברייגגין און זיך הערמיט ביגיסין און אזו זאגין : „אזו וויא דאס וואסיר הערט אויף צו רינגין אזו זאל אויך דאס בלוט פון פ׳ דעם זוהן פון דער אשה פ׳ אויף הערין צו רינגין , (אין דער גמרא גיטין דף ס״ט עמוד א׳)

(*) דער פירוש וואס רש״י גיבט וואס דיא דאזיגי ווערטיר בידייטין הייסט אזו „לחש הוא" דאס הייסט : כישוף , אודיר איין בטייגיר פון בישווערונג .

(**) „לחש הוא" דאס הייסט כישוף , זאגט רש״י .

נון פרעגין מיר איטליכין קלוגין יודין, אוב דאס שטיק מעהר חכמה אודיר מעהר נארישקייט אויס ווייזט. עסיג און וואסיר אליין וואלטין פיל מעהר גיקאנט העלפין, און ווען מאן וואלט טאקיש בלאטי גינומין, אביר נור אסך, וואלט מאן אוודאי גיקאנט דיא גאנצי נאז פערשטאפפין און דאס בלוט מעכט שון במילא אויף הערין. וועלכים נוצין קאן אביר פון דעם נאמין לוי וואס איז גישריבין פערקעהרט, אודיר פון יעני ווערטיר וואס רש"י האלט זייא פאר כישוף, ארויס קומין. פאר וואס זאל דיא בלאטי פון דעם וואסיר וואס לויפט פון מזרח קיין מערב מעהר העלפין איידיר אנדירי בלאטי, און פאר וואס זאל עס מיט דער רעכטין האנד פון דער לינקין זייט און מיט דער לינקין האנד פון דער רעכטין זייט גינומין ווערין. גיוויס ווייל דיא מחברים פון יענים שטיק האבין בישיימפירלאך גיגלויבט אין דער דאזיגיר סגולה שטעקט איין כח פון כישוף, און זייארי גימוטה איז אזו פערבלענט גיווארין פון נארישגלויבירייא אז זייא האבין עובר גיוועזין אויף דיא קלארי רייד פון משה ר', וואס ער האט זייא בפירוש פערבאטין צו גלויבין אן איין שום מין פון כישוף: אביר עס איז אין דער גמרא ניט בלום דיא איינציגי סגולה, נייארט זייער פיל, און אללי אויף אזו איין שטייגיר פון נאריש גלויבין און כישוף. מיר וועללין למשל זעהין דעם שטייגיר פון סגולה קייגין דעם ביס און דער דראפפין פון איין דוללין הונד, וואס דער תלמוד שרייבט אזו:

ת"ר חמשה דברים נאמרו בכלב שוטה פיו פתוח ורירו נוטף ואזניו סרוחות וזנבו מונח לו על ירכותיו ומהלך בצידי דרכים ויש אומרים אף נובח ואין קולו נשמע אמאי הוי רב אמר נשים כשפניות משחקות בו ושמואל אמר רוח רעה שורה עליו מאי בינייהו איכא בינייהו למקטליה בדבר הנזרק תניא כותי' דשמואל כשהורגין אותו אין הורגין אותו אלא בדבר הנזרק דחייף ביה מסתכן דנכית ליה מיית דחייף ביה מסתכן מאי תקנתיה נישלח מאניה ונירהוט רב הונא בריה דרב יהושע חף ביה חד מינייהו בשוקא שלחינהו למאניה ורהיט אמר קיימתי בעצמי והחכמה תחיה בעליה דנכית ליה מיית מאי תקנתיה אמר אביי ניתי משכא דאפא דדיכרא וניכתוב עליה אנא פלניא בר פלניתא אמשכא דאפא דיכרא כתיבנא עליך כנתי קלירוס ואמרי לה קנדי קנדי קלירוס יה יה ה' צבאות אמן אמן סלה ונשלחינהו למאניא ולקברינהו בי קברי עד תריסר ירחי שתא ונפקינהו ונקלינהו בתנורא

בתנורא וגבדרינהו לקטמי׳ אפרשת דרכים והנך תריכר ירחי שתא כי שתי מיא לא לישתי אלא בגובתא דנהשא דלמא הזי בבואיה דשידא וליסתבן כי הא דאבא בר מרתא הוא אבא בר מניומי עבדא ליה אימיה גובתא דדהבא :

„דִיא רבנים הָאבִּין גִילֶערְנְט, דוּרְךְ פִינְיף סימנים קָאן מַאן דֶערְקֶענִין אַיין דוּלְלִין הוּנְד: זַיין מוֹיל אִיז אָפְּפִין, זַיין שְׁפַּייאִיכְץ לוֹיפְט אִיהם, זַיינִי אוֹהרִין שְׁטִינְקִין, זַיין שְׁוַואנְץ הֶענְגְט אִיהם אַרָאבּ צְוִוישִׁין דִיא פִּיס אוּן עֶר גֵייט תמיד אוֹיף דִיא זַייטִין פוּן דִיא וֶועגִין. עֶטְלִיכִי זָאגִין אוֹיךְ אַז עֶר בִּילְט, אָבִּיר מַאן הֶערְט נִישְׁט קֵיין קוֹל פוּן אִיהם. וָואס אִיז אָבִּיר דֶער טעם פַאר וָואס עֶר אִיז דוּלל, רב זָאגְט עֶס קוּמְט דֶער פוּן וַוייל דִיא מכשפות שְׁפִּילִין זִיךְ מִיט אִיהם, אוּן שמואל זָאגְט אַיין רוח רעה רוּהט אוֹיף אִיהם. וָואס אִיז דֶער חִילוּק צְוִוישִׁין זֵייא, דָאס אִיז דֶער חִילוּק, אַז אִין דֶעם לֶעצְטִין אוֹפֶן מוּז עֶר גִיטֵייט וֶוערִין מִיט אַיין כלי זיין וָואס מַאן זָאל עֶס וַוארְפִין אוֹיף אִיהם. דִיא ברייתא אִיז מסכים מִיט שמואל, אַז מַאן טָאר אִיהם נִיט טֵייטִין אַז נוּר מִיט אַיין זַאךְ וָואס מַאן קָאן עֶס וַוארְפִין. אַז אַיין דוּלְלִיר הוּנְד קְרַאצְט אֵיינִים אִיז עֶר אִין סכנה, אָבִּיר וֶוען עֶר בַּייסְט אֵיינִים מוּז עֶר שְׁטַארְבִּין. וָואס אִיז אָבִּיר דִיא סגולה אַוֶקְיגִין דִיא סכנה פוּן דֶעם קְרַאצִין, דֶער מֶענְש זָאל אַרָאבּ וַוארְפִין פוּן זִיךְ זַיינִי קְלֵיידִיר אוּן אַוֶועק לוֹיפִין. רב הונא דֶער זוּהן פוּן ר׳ יהושע אִיז אַמָאהל פוּן אַיין דוּלְלִין הוּנְד אוֹיף דֶער שְׁטְרַאס גִיקְרַאצְט גִיוָוארִין אַזוֹ הָאט עֶר גִישְׁוִוינְד אַרָאבּ גִיוָוארְפִין זַיינִי קְלֵיידִיר אוּן אִיז אַוֶועק גִילוֹיפִין. עֶר הָאט אוֹיךְ גִיזָאגְט: אִיךְ הָאבּ אִין מִיר מקיים גִיוֶועזִין דִיא דָאזִיגִי וֶוערְטִיר (קהלת ז׳ פסוק י״ג) והחכמה תחיה בעליה „דִיא חכמה גִיבְּט דָאס לֶעבִּין צוּ דִיא דָאזִיגִי וָואס הָאבִּין זִיא״. וֶוען אָבִּיר אַיין מֶענְש ווירְט גִיבִּיסִין, אַזוֹ מוּז עֶר שְׁטַארְבִּין; וָואס אִיז אָבִּיר דִיא סגולה דֶערצוּ, אביי זָאגְט עֶר זָאל נֶעמִין דָאס פֶּעלל פוּן אֵיינִי שְׁוַוארְצִי שְׁלַאנְג אוּן זָאל דְרוֹיף שְׁרַייבִּין דִיא וֶוערְטִיר: אִיךְ פ׳ דֶער זוּהן פוּן דֶער אשה פ׳ שְׁרַייבּ אַוֶקְיגִין דִיךְ אוֹיף דֶעם פֶּעלל פוּן אֵיינִי שְׁוַוארְצִי שְׁלַאנְג דִיא וֶוערְטִיר: „כנתי כנתי קלירוס״ אַנְדִירִי זָאגִין: „קנדי קנדי קלורוס יה יה ה׳ צבאות אמן אמן סלה״. דֶערְנָאךְ זָאל עֶר דִיא קְלֵיידִיר פוּן זִיךְ אַרָאבּ וַוארְפִין אוּן זֵייא אִין אַיין קבר בִּיגְרָאבִּין אַז זֵייא זָאלְלִין דָארְט לִיגִין צְוֶועלִיף הדשים, דֶערְנָאךְ זָאל עֶר זֵייא אַרוֹיס נֶעמִין אוּן זָאל זֵייא אִים אוֹפִין פֶערְבְּרֶענִין אוּן דִיא אַש פַארְשְׁפְּרֵייטִין אוֹיף דִיא

קבייצוועגין . אביר דיא גאנצי צייט פון דיא צוועליף חדשים טאר ער נישט טרינקין וואסיר אז נור פון איין קופירני קאן , כדי אז ער זאל ניט דירזעהין דיא גישטאלט פון איין שד און וועט זיין אין איין סכנה , אזו וויא עס האט זיך פערלויפין מיט אבא דר זוהן פון מרתא וואס ער איז אבא דער זוהן פון מניומי , ווייל זייני מוטטיר האט איהם גילאזט מאכין איין גולדיני קאן" , (יומא דף פ"ג עמוד א'). דאס דאזיגי שטיק ווייזט גאר בפירוש אז דיא רבנים האבין גיגלייבט אין קמיעות און אן כישוף סגולות . אביר אויב דאס דאזיגי איז אסימן פון גרוסי חכמה קענין דיא וואס ליינין דאס זיך שון אליין משער זיין . וואס פאר איין נוצין קאן דא האבין דער ארמי מענש דער פון אז ער שרייבט עפיס עטליכי ווערטיר אויף דעם פעלל פון איין שווארציר שלאנג , אודיר פון דעם , אז ער זאלל פריהער פערשארין זייני קליידיר און שפעטיר פארברענגין און פערשפרייטין אויף דיא קבייצוועגין . דער דאזיגיר שטייגיר פון סגולה איז ניט על פי דאקטיריי און נאך פשיטא ניט על פי תורת משה . ווען גאט וואללט גיבאטין אזאלכי זאכין צו טהון , אזו וואללטין מיר זייא גיוויס ניט בלוס גיהארכט , נייארט מיר וואללטין זייא אין גלייכי אופנים מיט פרייד בינוצט . דעם גרוסין גאט קאן קיינער ניט פארשרייבין , ער גיבט אזאלכי רפואות וואס איהם גיפעללט און וואס קענין צום בעסטין העלפין . ער האט גיקאנט היילין דיא דאזיגי יודין וואס זייא זענין גיביסין גיווארין פון דיא פייריגי שלאנגין בלוס דורך איין בליק אויף דיא קופירני שלאנג , און ער האט גיהיילט דעם נעמן פון דיא קרעץ דורך דאס באדין אים ירדן . וואס פאר סגולות גאט אונז אביר אויך פארשרייבט אין זיינער תורה , אזו איז אונזיר גרעסטי חכמה אז מיר זאללין זייא טהון . ווען אביר גאט ב"ה האט דיא דאזיגי סגולות וואס דער תלמוד הייסט זייא צו טהון גאר בפירוש פערבאטין אזו וויא מיר גיפינין ביים דעם כלל פערבאט פון כישוף , אזו מוזין מיר בפה אחד מודה זיין אז דער מענש וואס גלויבט אן זאלכי סגולות ווייס אפילו גאר ניט וואס הכמה איז , ווייל דיא אויסגיטראכטי זאכין פון דער גמרא זענין בפרהסיא נאריש . וואס וועללין אביר דיא וואס ליינין דאס דאזיגי זאכין , פון דעם שייגים טעם פון דער דולקייט פון דעם הונד . "רב זאגט עס קומט אהער , ווייל דיא מכשפות טרייבין מיט איהם קאטאוויס , שמואל זאגט איין רוח רע רוהט אויף איהם" . מילא רב גלויבט אז גאט ב"ה וואס ער איז זיך מרחם איביר אללי זייני בישעפפינישין וועט מסבים זיין אז שלעכטי ווייביר זאללין קענין זייני

בישעפפינישן

בְּישֶׁעפְּפִּינִישִׁין קְוֶויהלִין און זֵייא פְּלָאגִין מִיט בִּיטְטִירִי קְרֶענְק כדי זִיךְ צוּ מַאכִין אַיין קַאטָאוִוים דֶערפּוּן . אִיז דָאס חכמה ? אִיז דָאס נָאךְ דֶער תורה נָאךְ ? דָאס אִיז אָבִּיר דִיא לֶערְנוּנְג פוּן תורה שבעל פה . און וֶוען ישוע הנוצרי וָואלְלְט נִיט סותר גִיוֶועזִין דָאס דָאזִיגִי און וָואלְלְט נִיט גִילֶערִינְט אֵיינִי אמתי לֶערְנוּנְג וָואס אִיז נָאךְ דֶער תורה נָאךְ , אַזוֹ מֶעכְטִין דִיא יוּדִין זִיךְ נָאךְ בִּיז אִיצוּנד הַאלְטִין אָן זָאלְכִי תקנות און סגולות . דֶער דָאזִיגִיר וָואס גְלוֹיבְּט אָן דֶער גמרא מוּז אוֹיךְ גְלוֹיבִּין אָן דִיא דָאזִיגִי , און אָן אַלְלִי דִיא נַארִישְׁקַייט וָואס דְרִין שְׁטֵייט גִישְׁרִיבִּין . אָבִּיר דֶער דָאזִיגִיר וָואס וַוארְפְט אַוָּואלְכִי נַארִישְׁקַייט אַוֶועק , דֶער אִיז דָאס אָבִּיר אוֹיךְ מודה אַז דִיא גמרא שְׁרַייבְּט נַארִישִׁי און פַאלְשִׁי זַאכִין און פַארְדִינְט גָאר נִיט מֶעהר אַז מַאן זָאל אִיהר אַסַךְ אוֹדִיר אפילו עֶפִּים גְלוֹיבִּין . עֶטְלִיכִי וֶועלְלִין אפשר זָאגִין אַז מַאן גִיפִינְט צְווִישִׁין דִיא נוצרים אוֹיךְ אַזָאלְכִי נַארִישְׁקַייט און נַארִישְׁגְלוֹיבִּירַייא , יַא , מִיר זֶענִין דָאס מודה אַז עֶס זֶענִין אַזָאלְכִי אופנים גִיוֶועזִין , אָבִּיר נוּר דֶענְצְמָאל וֶוען דִיא קְרִיסְטִין הָאבִּין אָבְּגִיטְרֶעטִין פוּן דֶער תורה, אָבִּיר קָאן מַאן אַזָאלְכִי נַארִישְׁקַייט גִיפִינִין אִין ברית חדשה ? דָאס דָאזִיגִי בּוּךְ אִיז דֶער פְּרוּף שְׁטֵיין פוּן דֶער קְרִיסְטְלִיכִין אמונה , אַזוֹ וִויא אִיהר זָאגְט אַז תורה שבע״פ קוּמְט אַרוֹיס פוּן גָאט , אַזוֹ זָאגִין מִיר אַז דֶער ברית חדשה אִיז פוּן גָאט . מִיר הָאבִּין אַייךְ נִיט גִיוִויזִין דִיא נַארִישְׁקַייט פוּן אֵיינְצִיגִי יוּדִין בְּלוֹס , נַייאִירְט פוּן אַייֶערִי גמרא וָואס זִיא הָאט בַּייא אַייךְ גָאר דִיא גְרֶעסְטִי דעה . ווִילְלְט אִיהר אָבִּיר אוּנְז אוֹיךְ אַזָאלְכִי נַארִישְׁקַייטִין אָן הֶענְגִין , אַזוֹ מוּזְט אִיהר אוּנְז וַוייזִין אַז מַאן גִיפִינְט זֵייא אוֹיךְ אִין ברית חדשה וָואס עֶר הָאט בַּייא אוּנְז אֵיינִי גְרוֹסִי דעה . אָבִּיר דָאס קָאנְט אִיהר אוודאי נִיט . דֶער ברית חדשה הָאט גָאר קֵיינִי זַאכִין נִיט פוּן זָאלְכִי שְׁטֵייגִירְס . און אִיצוּנְד הַאלְט עֶס אָן אַייךְ אַז אִיהר זָאלְט אוּנְז צוּ פַארְשְׁטֵיין גֶעבִּין ווִיא אַזוֹ עֶס קוּמְט אַז אִין דֶעם ברית חדשה וָואס אִיהר הַאלְט דָאס פַאר אַיין פַאלְשׁ בּוּךְ , שְׁטֵייט גָאר נִיט זָאלְכִי נַארִישִׁי זַאכִין אַזוֹ ווִיא מִיר הָאבִּין אַייךְ דָא גִיוִויזִין .

מִיר פְּרֶעגִין נָאךְ וַויטִיר אִיטְלִיכִין עֶהרְלִיכִין יוּדִין אוֹבּ עֶר דֶערְשְׁרֶעקְט זִיךְ נִיט וֶועגִין דֶעם דָאזִיגִין חילול השם וָואס דִיא גמרא לַייט הָאבִּין אִין דֶעם דָאזִיגִין שְׁטִיק נִיט נוּר מתיר גִיוֶועזִין , נַייאִירְט זֵייא הָאבִּין נָאךְ גָאר בפירוש גִיבָּאטִין צוּ מַאכִין ? וָואס קָאן אַיין עֶהרְלִיכִי יוּד הַאלְטִין פוּן אַזוֹ אַיין ספר אוֹדִיר פוּן אַזָאלְכִין מֶענְשִׁין וָואס הֵייסְט אוּנְז שְׁרַייבִּין דִיא נֶעמִין :

יה יה יהוה צבאות :

צוּזַאמְמֶן מִיט דִיא נַארִישִׁי וֶוערְטִיר „כנתי כנתי קלירוס" ? קָאן עֶר זָאגִין אַז דָאס זֶעלְבִּיגִי פָּארְטְרַאגְט זִיךְ מִיט אֵיינִיר אמתן אמונה ? אוּן דָאס גִיפִינְדִין מִיר גָאר פִילִי מָאל אִין דֶער גמרא אַז זִיא הָאט מתיר גִיוֶועזִין דֶעם הֵיילִיגִין נָאמִין פוּן גָאט ב"ה מחלל צוּ זַיין כדי צוּ טָהוּן כישוף סגולות . נָאךְ אֵיין אַנְדִיר שְׁטִיק וֶועט אוּנְז דָאס בפירוּשׁ צֵייגִין :

אמר רבה אישתעי לי נחותי ימא האי גלא דמטבע לספינה מיתחזי כי צוציתא דנורא חיוורתי ברישיה ומחינן ליה באלוותא דחקיק עליה אהיה אשר אהיה יה ה' צבאות אמן אמן סלה ונייח אמר רבה אישתעו לי נהותי ימא בין גלא לגלא תלת מאה פרסי זמנא חדא הוה אזלינן באורחא ודלינן גלא עד דחזינן בי מרבעתיה דכוכבא זוטא והויא בי מבזר ארבעין גריוי בזרא דהרדלא ואי דלינן טפי מקלינן מהבלי' ורמי ליה גלא קלא לחבר' חבירתי שבקת מידי בעלמא דלא שטפתי' דניתי אנא ונאבדי' א"ל פוק חזי גבורתא דמריך מלא חוטא הלא ולא עברי שנ' האותי לא תיראו נאום ה' אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו :

רבה זָאגְט , דִיא וָואס פָּאהרִין אוֹיף דֶעם יַם הָאבִּין מִיר דֶער צֵיילְט , אַז מַאן זֶעהט פוּנְקִין פוּן אַיין וַויים לִיכְט אוֹיף דֶער שְׁפִּיץ פוּן אַיין אִינְד וָואס ווִילל אִיבִּיר קֶעהרִין אַיין שִׁיף . אָבִּיר וֶוען מַאן שְׁלָאגְט זִיא מִיט אַיין שְׁטֶעקִין וָואס אִיז דְרוֹיף אוֹיס גִיקְרִיצְט דִיא וֶוערְטִיר „אהיה אשר אהיה יה ה' צבאות אמן אמן סלה" אַזוֹ לֵייגְט זִיךְ דִיא אִינְד . נָאךְ מֶעהר הָאבִּין מִיר דֶערְצֵיילְט דִיא וָואס פָּאהרִין אוֹיף דֶעם ים , אַז צְווִישִׁין אֵיין אִינְד אוּן דִיא אַנְדִירִי אִיז דְרַייא הוּנְדִירְט מַייל וַוייט אַמָאהל זֶענִין מִיר גִיפָּאהרִין אוּן הָאבִּין אוֹיף גִיהוֹבִּין אֵיינִי אִינְד אַזוֹ הָאבִּין מִיר דֶער זֶעהִין דֶעם פְּלַאץ וואוּ דֶער קְלֵיינְסְטִי שְׁטֶערִין רוּהט , אוּן עֶר אִיז אַזוֹ גְרוֹס אַז מַאן וָואלְט גִיקָאנְט פַּאר זֵייאִין אוֹיף אִיהם פֶערְצִיג שֶׁעפְּפִיל זָאמִין פוּן זֶענְפְט , אוּן וֶוען מִיר וָואלְלטִין זִיא הֶעכִיר אוֹיף גִיהוֹבִּין , אַזוֹ וָואלְלטִין מִיר פֶערְבְּרֶענְט גִיוָוארִין פוּן דֶער הִיץ פוּן דֶעם דָאזִיגִין שְׁטֶערִין . אַיין אִינְד הָאט אוֹיף גִיהוֹבִּין אִיהר קוֹל אוּן הָאט גִירוּפִין צוּ אִיהר הברתי , אָה הברתי הָאסְט דוּא נָאךְ עֶפִּיס אִיבִּיר גִילָאזְט אִין דֶער וֶועלְט וָואס דוּ הָאסְט נִיט פֶערְטְרוּנְקִין כדי אַז אִיךְ זָאל גֵיין אוּן זָאל דָאס צֶערְשְׁטֶערִין . אַזוֹ הָאט

איהר

אִיהר יֶענִי גֶיעֶנְטְפִירְט : גֵייא אוּן זֶעה דֶעם כח פוּן דַיינִים הֶערְרִין . אפילו נִיט אַזוֹ בְּרֵייט וִויא אֵיין הָאר הָאבּ אִיךְ נִיט גִיקָאנְט אִיבִּירְטְרֶעטִין דָאס זַאנְד , וָוארִים עֶס שְׁטֵייט גִישְׁרִיבִּין : (ירמיה ה׳ פסוק כ״ב), וִוילְט אִיהר מִיךְ נִיט פוּרְכְטִין זָאגְט גָאט ; וִוילְט אִיהר נִיט צִיטְרִין פַאר מַיין פנים , וָואס אִיךְ הָאבּ גִימַאכְט דֶעם זַאנְד צוּ אַיין גְרֶענִיץ פוּן דֶעם ים צוּ אַיין אֵייבִּיק גִיזֶעץ אַז עֶס זָאל נִיט אִיבִּירְפָאהְרִין אִיבִּיר דֶעם״, (אִין דֶער גמרא בבא בתרא דף ע״ג עמוד א׳). אַזוֹ הָאבִּין מִיר דָא וִוידִיר אַיין חילול השם פוּן דֶעם הֵיילִיגִין נָאמִין פוּן גָאט ב״ה , וָואס עֶר זָאל אוּים גִיקְרִיצְט וֶוערִין אוּיף אַיין שְׁטֶעקִין כדי צוּ קֶענִין אוּיף הוֹבִּין אוֹדִיר אַנִידֶער לֵייגִין אַיין אִינְד . אָבִּיר אַחוּץ דֶעם חילול השם וֶועלִין מִיר זֶעהִין וִויא נַארִישׁ דִיא דָאזִיגִי גַאנְצִי מעשה אִיז . צוּ עֶרְשְׁט זָאגְט דָאס דָאזִיגִי שְׁטִיק אַז מֶענְשִׁין גָאר אָן שׁוּם חילוק אוֹבּ זֵייא זֶענִין גוּט אוֹדִיר שְׁלֶעכְט קֶענִין דֶערְלַאנְגִין דִיא גְרוֹסְסִי ממשלה אִיבִּיר דִיא אִינְד פוּן דֶעם ים ; אַז אִיטְלִיכִיר מֶענְשׁ קָאן דִיא הֵיילִיגִי נָאמִין פוּן גָאט ב״ה אוּיס קְרִיצִין אוּיף אַיין שְׁטֶעקִין ; אַז אִיטְלִיכִיר מֶענְשׁ קָאן מִיט דֶעם שְׁטֶעקִין שְׁלָאגִין דֶעם יַם , אוּן אַזוֹ קָאן אַיין שְׁלֶעכְטִיר מֶענְשׁ וָואס הָאט גָאר קֵיין אמונה נִיט , קֵיין יראת שמים נִיט , קֵיינִי אהבה נִיט צוּ גָאט , מַאכִין אוּן טהוּן אַזוֹ אַיין סגולה , וָואס קָאן נוּר דוּרְךְ דֶעם כח פוּן גָאט ב״ה גִימַאכְט וֶוערִין . אִיז דָאס מִיגְלִיךְ אַז אֵיין בן ישראל זָאל קֶענִין אַזָאלְכִי זַאכִין וָואס אִיז גָאר בפרהסיא גְרוֹסִי נַארִישְׁקֵייט אוּן שקר אַזוֹ לַייכְט גְלוֹיבִּין ? אָבִּיר דִיא דָאזִיגִי מעשה דֶערְמָאנְט אוּנְז וִוידִיר דַארָאן , אַז דִיא גמרא הַאלְט זִיךְ נֶערְגִיץ נִיט אָן דֶעם אמת . זִיא דֶערְצֵיילְט אוּנְז אַז אֵיין אִינְד אִיז דוּרְךְ דֶעם כח פוּן אַיין כישוף סגולה אַזוֹ הוֹךְ אוּיף גִיהוֹבִּין , אַז דִיא זֶעלְבִּיגִי וָואס זֶענִין גִיפָאהְרִין הָאבִּין גִיקָאנְט דֶירְבְּלִיקִין דֶעם פְּלַאץ פוּן דֶעם קְלֵיינְסְטִין שְׁטֶערִין אוּן דֶער צוּ נָאךְ אַזוֹ גוּט אַז זֵייא הָאבִּין זִיךְ גִיקָאנְט מִשער זַיין וִויא גְרוֹס דֶער פְּלַאץ אִיז . אָבִּיר וֶוער עֶס הָאט נוּר עֶפִּיס אַיין ידיעה פוּן דֶער תבונות השמים (אַסְטְרָאנָאמִיֶע) קָאן דָאס לַייכְט אַיינְזֶעהִין , אַז אַזוֹ אֵיין שְׁטֵייגִיר זַאכִין זֶענִין גָאר אִין גַאנְצִין נִיט מִיגְלִיךְ . דֶער קְלֵיינְסְטִי שְׁטֶערִין וָואס דָאס בְּלוֹסִי אוֹיג קָאן אִיהם זֶעהִין אִיז אַזוֹ וַוייט פוּן דֶער עֶרְד אַז עֶס הָאט כמעט גָאר קֵיין מָאס נִיט , אוּן דַארוּם אִיז עֶס גָאר אִין גַאנְצִין אַיין גִילֶעכְטִיר צוּ זָאגִין אַז אֵיין אִינְד הָאט זִיךְ אַזוֹ הוֹךְ דֶער הוֹבִּין . דָאס וַואסִיר וָואס גִיפִינְט זִיךְ אוּיף דֶער גַאנְצִין עֶרְד מֶעכְט נָאךְ נִיט גִינוּג זַיין צוּ מַאכִין אַזוֹ אַיין גְרוֹסִי אִינְד . דָאס אִיז אָבִּיר נָאךְ נִיט

גינוג

גינוג , דער תלמוד גיבט אונז נאך צו פארשטיין , אז זייא האבין גיהאבט כח דיא אינד נאך פיל העכיר אויף צו הובין , און זייא האבין עס בלוס דארום ניט גיטהון , ווייל זייא האבין מורא גיהאבט אז זייא זאללין ניט פארברענט ווערין . אביר דיא גמרא ביגנוגט זיך מיט דעם דאזיגין וואונדיר אויך ניט , בייאירט זיא דער צייליט אונז נאך , אז צווייא אינדין האבין גיהאבט צווישין זיך איינע אונטיריידונג . דער פירוש רש״י, ווייל ער טאקיש איטליכים ווארט פון דער דאזיגיר מעשה גלויבט , גיבט אונז נאך דערצו איין ווינק , אז דיא דאזיגי אונטיריידונג האבין גאר גיהאבט דיא מלאכים וואס זייא האבין דיא ממשלה איביר דיא אינדין : ער זאגט אזו :

ורמי ליה גלא נתן קולו כלומר צעק כדוגמא תהום אל תהום קורא ושמא מלאכים הממונים עליהם הם :

„דיא אינד האט אויף גיהובין איהר קול , כלומר, זיא האט גישריגין , און אזו גיפינין מיר : „איין אבגרונד רופט צו דעם אנדירן אבגרונד״ , אפשר זענין עס גיוועזין דיא מלאכים וואס זייא זענין גיזעצט איביר דיא אינדין״ . דער בעל המפרש האט , אזו וויא עס שיינט , גאר קיין שום ספק ניט גיהאבט אוב דיא דאזיגי מעשה איז אמת , ווייל ער גלויבט טאקיש , גאר אן ספק , אז דיא גמרא איז געטליך אמת . אביר מיר פרעגין דיא וואס ליינין דם , אוב זיי גלויבין די דאזיגי מעשה באמת ? און ווען זיי דם ניט גלויבין , פרעגין מיר זייא ווידיר פאר וואס ניט ? גיוויס דארום ניט , ווייל דיא נארישקייט איז צו גראב און מאוס , און אונזיר שכל איז עס גאר ניט מסכים אז עס קאן זיין מיגליך . נון פרעגין מיר איך נאך , קאן אזו איין ספר וואס אנגיפילט מיט זאלכי דערציילונגין זיין פון גאט ? אביר אויף וואס פאר איין אופן זענין אללי דיא דאזיגי זאכין פון כישוף , שטערינזעהיריי , קמיעות , כישוף סגולות און שטעקין , אין דיא גמרא אריין גיקומין ? בלתי ספק האבין זייא דיא מחברים אריין גיזעצט . נון דיא דאזיגי בעלי המחברים האבין ענטפיר גיגלויבט אן דיא דאזיגי זאכין , אודיר זייא האבין ניט גיגלויבט . ווען זייא האבין אביר דאס ניט גיגלויבט , אזו זענין זייא בפירוש שלעכטי מענשין , ווייל זייא האבין במזיד אריין גישריבין אזאלכי פאלשי זאכין ; האבין זייא אביר דאס יוא גיגלויבט , אזו זענין זייא אפשר קייני ליגניר ניט במזיד , אביר זייא זענין על כל פנים גישווינד גלוביגי און נאריש גלוביגי מענשין , וואס זייא האבין גאר

קייני

קייני רעכטי השגה ניט פון דעם דת פון משה ר׳ און פון דיא נביאים און קענין דעסעגטוועגין אין ביידי אופנים ניט זיין גוטי פיהריר אין אמונה זאכין. דיא איצונדיקי יודין גיהערין נאך צו דענקין, אוב זייא האבין נאך חשק לענגיר אן איין זאלכין דת צו קלעבין וואס האט אין זיך אזו פיל אום מיגליכי זאכין און איז מתיר מחלל השם צו זיין כדי צו טהון כישוף סגולות. אבצעהין הונדירט יאהר צו בלייבין אין אזו איין גראבין חשך און טעות איז שון באמת צו לאנג. די דאזיגי וואס זענין בים איצונד אין דעם דאזיגין דת אויף גיוואקסין גיווארין זענין האטשי איצונד מחויב זיך אויף צו הובין און זיך זעלבסט צו פרעגין, וואס איז דאס דער מעהר, און וואס האט זיך דאס מיט אונז און מיט אונזירי אבות אבותינו ביז איצונד גיטהון? און וויא אזו קומט עס, אז דער ברית חדשה וואס זייא האבין אן איהם ניט גיגלויבט איז גאר פרייא פון זאלכי נארישקייט און מאוסי זאכין? עפים שלעכץ האבין זייא דאך גימוזט טהון, ווארים ווען ניט, וואלט דאך דאס אויסדירוועהלטי פאלק פון גאט ניט גיבליבין אזו לאנג אין גלות, און וואלט ניט גיוועזין אזו לאנג פון דעם הייליגין גאט פון ישראל פאר לאזין. ווען מאן דיא תקנות פון תורה שבעל פה זיך גוט איבירקלערט, אזו קאן מאן גאר לייכט זיך משער זיין דיא סיבה דער פון. דיא יודין זענין מיט גרוס הארטנאקיגקייט אבגיוויכין פון תורת משה און האבין זיך אנגיהענגט אן איין דת וואס איז איין גימישאכץ פון אויס גיטראכטי זאכין פון מענשין און נארישגלויבירייא פון עבודה זרה. זייא רופין משה זייאיר רבי און זאגין אז תורה שבעל פה קומט ארויס פון איהם; אביר ווען מיר דיא גמרא אין איהר גאנצין ענין גוט ביטראכטין, אזו קענין מיר אונז משער זיין אז זיא קומט אפשר גישווינדיר ארויס פון דיא שטערינזעהירס פון מצרים און פון דיא כישוף מאכירס פון דער שטאט ענדאר. און ווען דיא יודין וואלטין דיא גמרא טאקיש יוא אויף אזו איין אופן מקבל גיוועזין, און וואלטין זיא איבירגיענטפירט צו דער וועלט און צו איהרי נאך קומינשאפט ניט פאר עפים אנדירש אז נור פאר איין בלוסי איבירבלייבונג פון זייאיר עול פון מצרים, אזו וואלטין מיר אונז גאר ניט גיוואונדירט איביר דעם, אז אזו פיל האבין זיא גערין מקבל גיוועזין. אביר דאס קענין מיר אונז גאר ניט דענקין אז דיא יודין וואלטין זיך אמאהל אזו שטארק גילאזט גינארין צו גלובין, אז משה ר׳ אודיר דיא נביאים האבין יוא אמאהל עפים צו טהון גיהאבט מיט תורה שבעל פה. נון האטשי מיר טהון דאס באמת גאר ניט גערין, אז מיר

זָאלְלִין זָאגִין, אַז עֶפִּיס אַיין נבואה פוּן דִיא שְׁטְרָאף פוּן גָאט גֵייט בפירוש אויף אַיין גִיוִויס מִין פוּן זִינְדִיגִי מֶענְשִׁין, אַזוֹ מוּזִין מִיר דָאךְ דִי קשה פְּרֶעגִין אוֹב עֶס אִיז דָא נִיט מקוים גִיוָוארִין דִי נבואה פוּן (ישעיה כ״ט פסוק י׳ י״א וי״ב) וָואס הֵייסְט אַזוֹ: וָוארִים יהוה הָאט אוּיס גִיגָאסִין אִיבִּיר אַייךְ אַיין רוח פוּן דְרוּמְלוּנְג, אוּן עֶר הָאט צוּגִימַאכְט אַייאִירִי אוֹיגִין, דִיא נביאים אוּן אַייאֶרִי הוֹיפְּט לַייט, דִיא זֶעהִירְס הָאט עֶר צוּ גִידֶעקְט: אוּן אַלְלִי זֶעהוּנְג אִיז צוּ אַייךְ גִיוָוארִין אַזוֹ וִויא דִיא וֶוערְטִיר פוּן אֵיין צוּגִיזִיגִילְט בּוּךְ, וָואס מַאן גִיבְּט עֶס צוּ דֶעם, וָואס פַאר שְׁטֵייט אַיין בּוּךְ, צוּ זָאגִין, לֵייאֶן נוּן דָאס דָאזִיגִי, אַזוֹ זָאגְט עֶר, אִיךְ קֶען נִיט, וָוארִים עֶס אִיז צוּ גִיזִיגִילְט: אוֹדִיר וֶוען דָאס בּוּךְ וִוירְד גֶעגֶעבִּין צוּ דֶעם וָואס פַאר שְׁטֵייט נִיט קֵיין בּוּךְ, צוּ זָאגִין, לֵייאֶן נוּן דָאס דָאזִיגִי, אַזוֹ זָאגְט עֶר, אִיךְ פַאר שְׁטֵייא קֵיין בּוּךְ נִיט״? דָאךְ דִיא דָאזִיגִי קשה אִיז פִּיל וִויכְטִיגִיר פַאר דִיא יוּדִין אֵיידִיר פַאר אוּנְז, אוּן דַארוּם אִיבִּיר לָאזִין מִיר צוּ זֵייא דֶעם תִירֶץ. פִּיל יוּדִין וֶועלְלִין נָאךְ אִיצוּנְד בַּייא דֶער דָאזִיגִיר דעה בְּלַייבִּין, אַז דָאס דָאזִיגִי גֶעמִישַׁאכְץ פוּן נַארִישׁ גְלוֹיבִּין אוּן עבודה זרה אִיז דִיא גְרוֹסְטִי חכמה. דֶער גְרֶעסְטִי טְהֵייל פוּן יוּדִין הַאלְט דֶעם תלמוד בכבוד, אוּן עֶר אִיז נָאךְ תמיד בַּייא זֵייא דֶער בְּרוּנִין, וָואס כלל ישראל זֶענִין זִיךְ זֵייאִיר מטריח אוּיס אִיהם דָאס מים חיים צוּ שֶׁעפִּין. דָאס רוב פוּן זֵייא זֶענִין גָאר פְּרָאסְטַאקִים; אוּן דֶעסְוֶועגִין פֶערְדִינִין זֵייא אוֹיךְ נִיט אַזוֹ גְרוֹסִי שְׁטְרָאף, אָבִּיר עֶס זֶענִין אוֹיךְ דָא פִּיל וָואס זֵייא פֶערְשְׁטֵייאֶן שׁוֹן יוֹא עֶפִּיס בֶּעסִיר, פַאר וָואס זֶענִין זִיךְ אָבִּיר דִיא דָאזִיגִי נִיט מתאמץ בכל כח אַז זֵייא זָאלְלִין אִיהְרִי בְּרִידִיר מציל זַיין פוּן דֶעם דִיקִין חשך? דִיא דָאזִיגִי לַייט אָבִּיר וָואס זֵייא לַיידִין דָאס נִיט, אַז דִיא גמרא זָאל זֵייא שְׁטֶערִין אִין זֵייאֶרִי משא ומתן אוֹדִיר אִין זֵייאִירִי תאבות עולם הזה, אוּן זֶענִין מחלל שבת, עֶסִין קְרִיסְטְלִיכִי שְׁפַּייז, הַאנְדְלִין אִים יו״ט אוּן אִין תענותים, דִיא דָאזִיגִי לַייט פְּרֶעגִין מִיר, וֶוען זֵייא זָאלְכִי זַאכִין מחמת גוּטִי טעמים טְהוּאִין, פַאר וָואס שְׁטְרַייטִין זֵייא נִיט בפרהסיא אַקֶעגִין זָאלְכִין טעות פוּן דֶער גמרא? גֵייט זֵייא דָאס גְלִיק פוּן זֵייאֶרִי בְּרוּדִיר גָאר נִיט אָן? נוּן וֶוען זֵייא מֵיינִין אָבִּיר אַז דָאס הֵייסְט אמתי אוֹיף קְלֶעהרוּנְג אוּן אמתי חכמה, אַזוֹ זֶענִין זֵייא נִיט בְּלוֹס נִיט בֶּעסִיר אֵיידִיר דִיא נַארִישׁ גְלוֹיבִּיגִי, נַייאִירְט זֵייא זֶענִין נָאךְ פִּיל שְׁלֶעכְטִיר אֵיידִיר יֶענִי:

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם : ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר כ״ו

ווען דיא דאזיגי מענשין , וואס ליגין איהרין גאנצין שכל אביין אין איהרי גישעפטין , העטין גיוואלט נור איין קליינים חלק דעם דאזיגין שכל בינוצין אין אמונה זאבין , אזו מעכטין זיא שון באלד , מיט דער הילף פון גאט , קומין צו דעם אמת . למשל ווען איין פאטיר פון איינע פאמיליע זעהיט אז דורך דיא עצות פון זיינים הויז דאקטיר ווייכין דיא קראנקהייטין און דער טוד גאר ניט אויס זיינים הויז , אזו וועט ער זיך באלד ארוס זעהין נאך איינים אנדירין ; און בפרט , ווען ער וייס אז דער זעלביגי דאקטיר האט דורך זייני עצות אויך ביא זיינים פאטיר און גרויספאטיר נור קראנקהייט און טוד גורם גיוועזין , אזו וועט ער גיוויס גאר איילין איין בעסירין דאקטיר צו ביקומין . ער וועט ניט דענקין אז עס איז איינע שאנד צו פארוועקסלין דעם דאקטיר פון זיינים פאטיר אויף איינים אנדירן , ניין , אין זאלכים אופן , וועט ער גאר פערקעהרט דענקין אז עס מעכט זיין איינע שאנד און דערצו אויך איינע זינד , ווען ער מעכט דאס ניט טהון , און אזו וועלין אויך דיא מעהרסטין מענשין מסכים זיין . נון לאזין דיא יודין איצונד דאס דאזיגי משל בינוצין אויף זייערי רוחנישי דאקטערים , דהיינו , דיא פרושים , צדיקים , און רבנים . פילי הונדירט יאהר האבין זייא גאר פונקטליך גיפאלגט דיא עצות פון דיא זעלביגי רבנים , און דעם תכלית דערפון איז גיוועזין , אז זייא האבין גיהאבט איינע צרה איביר דיא אנדירי און צום סוף דעם גלות וואס דויאירט שון עטליכי הונדירט יאהר , זייט דעם אז גאט האט זייא ארויס גיטריבין פון זייער לאנד , וואס ער האט גיגעבין צו זייערי אבות ; עס איז גאר דער היפך פון דעם דאזיגין וואס גאט ב״ה האט צו זייא צוגיזאגט . גאט האט גיזאגט , אז ווען דיא יודין וועלין האלטין תורת משה , אזו וועלין

זַייא ווידיר צורוק קֶאהרין אין זַייאֶר לַאנְד אַריין: „און עֶס וֶועט זַיין אַז דו וֶועסְט ווידיר קֶעהרין צו יהוה דַיין אלהים, און דו וֶועסְט הֶערין אין זַיינִי שְׁטִים גְלַייךְ אַז וויא אַלִים וָואס אִיךְ גִיבִּיאט דִיר הַיינְט, דו און דַיינִי קִינְדיר מִיט דַיינִים גַאנְצִין הַארְצִין און מִיט דַיינִיר גַאנְצִין זֵייל: אַזוֹ וֶועט יהוה דַיין אלהים ווידיר קֶעהרין דַיינִי גִיפֶּעֶנְגִינִיש, און עֶר וֶועט זִיךְ דֶערְבַּארְמִין אִיבִּיר דִיר, און עֶר וֶועט ווידיר קֶעהרין און עֶר וֶועט דִיךְ זַאמְלִין פון אַלְלִי פֶּעלְקִיר וָואס יהוה דַיין אלהים הָאט דִיךְ פֶּער שְׁפְּרֵייט דָארְטִין אַהִין" (דברים למ"ד פסוק ב' וג'). אָבִּיר דִיא יוּדִין הָאבִּין גִיפָאלְגְט דִיא תקנות פון דִיא רבנים און זֶענִין נִיט אוֹיס גִילֵייזְט; וָואס קָאן מַאן זִיךְ דֶערפון משער זַיין? נור דָאס דָאזִיגִי, אַז עֶנְטְפִיר דִיא הבטחות פון גָאט זֶענִין נִיט מקוים גִיוָוארִין, וָואס עֶס קָאן אָבִּיר גָאר נִיט זַיין, אודיר אַז דִיא אמונה פון דִיא רבנים אִיז נִיט דִיא אמונה פון משה. דֶעם דָאזִיגִין גִידַאנְג מוזין מִיר אונְז, גָאר אָן ספק, מַאכִין נָאךְ דִיא וֶוערְטִיר נָאךְ פון משה ר' און נָאךְ דֶעם מעמד נָאךְ פון דִיא יוּדִין. אָה! מֶעכְטִין אַלְלִי דִיא דָאזִיגִי וָואס הָאבִּין אַיין חלק אָן דִיא צרות הגלות, אָנְפַאנְגִין צו פְּרוּפִין דִיא אמונה, וָואס זַייא הָאבִּין בִּיז אִיצוּנְד אָן אִיהר גִיגְלוֹיבְּט. שוֹן אֵיינִי גָאר קְלֵיינִי פְּרוּפוּנְג ווירְד גִינוּג זַיין צו בִּיוַוייזִין אִיטְלִיכִין פַארְשְׁטֶענְדִיגִין מֶענְשִׁין, אַז דֶער דָאזִיגִיר דת הָאט גָאר שְׁרֶעקְלִיךְ פַאר דְרֵייהט דֶעם אמת פון גָאט ב"ה, אַז עֶר קוּמְט אַרוֹיס פון מֶענְשִׁין וָואס הָאבִּין זִיךְ גִיהַאלְטִין פַאר שְׁטֶערִינְזֶעהִירְס און כישוף מַאכִירְס. לָאזִין דִיא יוּדִין אָבִּיר נִיט מֵיינִין אַז מִיר הָאבִּין דִיא דָאזִיגִי דעה אפשר מחמת דֶעם, וַוייל מִיר הָאבִּין אֵיינִי פַאלְשִׁי מֵיינוּנְג אָן השגה פון דֶער זַאךְ. נֵיין, מִיר הָאבִּין דִיא זֶעלְבִּי גוּט אִיבִּירְלֵייגְט נָאךְ דִיא אֵייגִינִי בִּיוַוייז וָואס תורה שבעל פה אַלֵיין גִיבְּט אונְז. זֶענִין מִיר אִין טעות, אַזוֹ לָאזִין אונְז דִיא רבנים בִּיוַוייזִין דֶעם היפך לָאזִין זַייא אונְז, למשל, דֶעם דָאזִיגִין דין פון דֶער אִיצוּנְדִיגִין יוּדִישִׁין אמונה דֶער קְלֶערִין:

מי שנשכו עקרב או נחש מותר ללחוש על מקום הנשיכה ואפי' בשבת כדי ליישב דעתו ולחזק לבו אע"פ שאין הדבר מועיל כלום הואיל מסוכן הוא התירו לו כדי שלא תטרף דעתו עליו:

„וֶוען אֵיינִיר אִיז גִיבִּיסִין גִיוָוארִין פון אַיין שְׁקַארְפְּיָאן אודיר פון

אֵיינִי שְׁלַאנְג, אַזוֹ אִיז עֶס מותר, אפילו אִים שבת, דֶעם אוֹרְט פוּן דֶעם בִּיס אָבּ צוּ שְׁפְּרֶעכֶן כדי אִיהם צוּ טְרֵייסְטֶן זַיין הַארְץ אוּן זַיין גִימוּהט צוּ בְּרוּהִיגֶן. הָאטְשִׁי דִיא דָאזִיגִי זַאךְ הֶעלְפְט גָאר נִיט, אַזוֹ הָאבֶּן זֵייא דָאךְ דִיא דָאזִיגִי זַאךְ מתיר גִיוֶועזֶן כדי אַז מַאן זָאל אִיהם אִין זַיינֶער סכנה טְרֵייסְטֶן אוּן זַיין גִימוּהט בְּרוּהִיגֶן״ (הלכות עכו״ם פרק י״א ב׳). דָא הָאבֶּן דִיא רבנים עֶפִּיס מתיר גִיוֶועזֶן, וָואס גָאט הָאט בפירוש פֶערְבָּאטֶן. דִיא דָאזִיגִי לַייט וָואס זֵייא בְּרוּהמֶען זִיךְ אַז זֵייא הַאלְטֶן שבת גָאר בכבוד גדול, זֶענֶען עֶס מתיר אַז מַאן קָאן אִיהם מחלל זַיין דוּרְךְ סגולות פוּן כישוף, וָואס דָאס אִיז נִיט אַנְדֶירְשׁ אַז נוּר מעשה השטן. דֶער רמב״ם, דֶער וָואס הָאט דָאס דָאזִיגִי שְׁטִיק גִישְׁרִיבֶּן, הָאט אַוַודַאי גִיפִיהלְט אַז דִיא דָאזִיגִי סגולה אִיז רשעות אוּן נַארִישְׁקַייט אוּן דַארוּם הָאט עֶר זִיךְ מתאמץ גִיוֶועזֶן דָאס צוּ פַאר עֶנְטְפֶירֶין אוּן זָאגְט, אַז דִיא סגולה הָאט גָאר באמת קֵיין נוּצֶין נִיט, אָבֶּער עֶס אִיז דַארוּם מותר צוּ טְהוּן כדי דֶעם גִיבִּיסֶענֶעם מֶענְשֶׁין צוּ בְּרוּהִיגֶן. אָבֶּער דֶער דָאזִיגֶער טעם קָאן נִיט מתיר זַיין צוּ טָהוּן אַזוֹ אֵיינִי שְׁלֶעכְטִי זַאךְ. אחוּץ דֶעם, וָואס פַאר מֵיינוּנְג הָאבֶּן גִימוּזְט דֶער רמב״ם אוּן דִיא רבנים הָאבֶּן פוּן דִיא יודין, וֶוען זֵייא זָאגֶין, אַז מַאן מֶעג טָהוּן כישוף סגולות כדי צוּ בְּרוּהִיגֶן זֵייעֶרִי גִימִיהט? זֵייא הָאבֶּן בְּיִשַׁיימְפֶּירְלַאךְ גִיווּסְט, אַז דִיא יודין זֶענֶען אַיין גְרָאבּ אוּן נַארִישׁ גְלוֹיבִּיג פָאלְק, וָואס גְלוֹיבְּט גָאר אַזוֹ שְׁטַארְק אָן כישוף, אַז דָאס קָאן זֵייאִיר גִימוּהט בְּרוּהִיגֶן וֶוען מַאן אַזֶעלְכִי סגולות גִיבְּרוֹיכְט; אוּן אַז זֵייא זֶענֶען אַזוֹ גְרָאבּ אוּן מַאכֶין זִיךְ גָאר נִיסְט אוֹיס דִיא גִיבָּאט פוּן גָאט, אַז זֵייא קָאנֶין גִיטְרֵייסְט וֶוערִין דוּרְךְ זָאלְכִי זַאכִין וָואס זֵייא זֶענֶען גָאר פוּנְקְט אַקֵייגֶין דִיא גִיבָּאט פוּן גָאט. יֶענֶער טעם אוּן תירוץ מַאכְט דַארוּם דִיא זַאךְ נָאךְ שְׁלֶעכְטִיר. עֶר שַׁיינְט דָאס פַאר אֵיינִי גִיווִיסִי זַאךְ צוּ הַאלְטִין, אַז דִיא וָואס גְלוֹיבִּין אָן תורה שבעל פה זֶענֶען גְרָאבּ אוּן נַארִישׁ גְלוֹיבִּיג, אוּן דַארוּם אִיז דֶערְלוֹיבְּט צוּ אִיבִּירְטְרֶעטִין תורת משה, אוּן נָאךְ דֶערצוּ אוּם שבת, כדי דֶערדוּרְךְ צוּ בְּרוּהִיגֶן זֵייאִיר גִימוּהט. אָבִּיר דֶער דָאזִיגִיר תירוץ אִיז נָאר דִיא אוֹיס טְרַאכְטוּנְג פוּן דֶעם רמב״ם. אִין דֶער גמרא זֶעלְבְּסְט אָבִּיר ווּאוּ דָאס דָאזִיגִי שְׁטִיק צוּעֶרְשְׁט שְׁטֵייט אִיז נִיט דֶערְמָאנְט פוּן בְּרוּהִיגֶן דָאס גִימוּהט פוּן דֶעם מֶענְשִׁין, נַייאֶרְט עֶס שְׁטֵייט אַזוֹ:

ולוחשין להישת נחשים ועקרבים בשבת:

„עס איז מותר אָב צו שְׁפְּרֶעכֶן אים שבת שְׁלַאנְגֶן און שְׁקאָרְפְּיאָנֶען" (סנהדרין דף ק"א, עמוד א'). און אין דֶעם פירוש פון רש"י, שְׁטֶעהט דירויף:

בשביל שלא יזיקו:

„כדי אַז זייא זָאלֶען קיינֶם נִיט בֶּשֶׁעדִיגֶען". דֶער דָאזִיגֶער בעל מפרש הָאט זֵיין גַאנְץ לֶעבֶּען צוּ גֶעבְּרַאכְט מִיט דֶער גמרא, און הָאט גָאר נִישְׁט גֶעוואוּסְט פוּן דֶעם דָאזִיגֶען תירוץ פון דֶעם רמב"ם. ער גְלֵייבְּט בֶּעשַׁיימְפֶּערְלַאך אַז דָאס אָבְּשְׁפְּרֶעכֶן אים שבת איז אֵיינֶע גוּטֶע סגולה כדי אַז דִיא שְׁלַאנְגֶען זָאלְלֶען נִיט קֶענֶען אִימִיצֶען בֶּשֶׁעדִיגֶען, און נור פון דֶעסְטְוֶעגֶען אִיז ער מתיר דָאס צוּ טָהוּן, אָבֶּער נִיט דֶער צוּ כדי צו בֶּירוּהִיגֶען דָאס גֶעמִיהט. דִיא זֶעלְבִּיגֶע דעה הָאט אויך דֶער בעל המחבר פון דִיא ארבע טורים וָואס ער בְּרֶענְגְט פְרִיהֶער דִיא ווֶערְטֶער פון דֶעם רמב"ם, און דֶער נָאךְ זָאגְט ער אַלֵיין אַזוֹ:

מי שרודפים אחריו נחש או עקרב מותר לחבר כדי שלא יזיקוהו. כתב הרמב"ם הלוחש על המכה וקורא פסוק מן התורה וכן הקורא על התינוק שלא יבעת או מניח ס"ת או תפילין על הקטן לא די להם שהם בכלל חברים ומנחשים אלא שהם בבלל הכופרים בתורה שעושין דברי תורה רפואת הגוף ואינה אלא רפואת הנפש ור"י פי' דוקא בלוחש על המכה ומזכיר שם שמים ורוקק אותו הוא שאין לו חלק לעוה"ב אבל אם אינו רוקק לא חמיר כולי האי ומיהו איסורא איכא בלוחש פסוק על המכה אפילו בלא רקיקה ובלא הזכרת שם שמים. ואם יש בו סכנת נפשות הכל מותר ומותר לקרוא פסוק להגן כגון בלילה על מטתו:

„ווען אֵיינֶער פון אֵיינֶע שְׁלַאנְג אוֹדֶער אֵיינֶם שְׁקאָרְפְּיאָן גֶעיאָגְט ווֶערְט, אַזוֹ מֶעג מַאן זייא אָבּ שְׁפְּרֶעכֶן, אַז זייא זָאלֶען נִיט קָאנֶען בֶּשֶׁעדִיגֶען. דֶער רמב"ם שְׁרַייבְּט, אַז דִיא דָאזִיגֶע לַייט וָואס זייא שְׁפְּרֶעכֶן אָבּ אֵיינֶע וואוּנְד אוֹדֶער לֵייאֶגֶען אַיין פסוק אוים דֶער תורה (אַיין שְׁטֵייגֶער פון כישוף סגולה), אַזוֹ אוֹיךְ דִיא דָאזִיגֶע וָואס לֵייאֶגֶען דָאס אִיבֶּער אַיין קִינְד, כדי אַז עס זָאל קֵיינֶע מורא נִיט הָאבֶּען, אוֹדֶער דִיא דָאזִיגֶע וָואס לֵייגֶען אַיין ספר תורה אוֹדֶער תפילין אוֹיף אַיין קְלֵיין קִינְד, גֶעהֶערֶען נִיט בְּלוֹס צוּ דִיא חברה אָבְּשְׁפְּרֶעכֶערְס און כישוף מַאכֶערְס, נַייאֶערְט זייא זֶענֶען אִין כלל פון דִיא כופרים אָן דֶער תורה, ווייל זייא מַאכֶען דִיא רֵייד פון דִיא תורה צו אַיין רפואה פון דֶעם גוף, און עס איז דָאךְ נִישְׁט אַנְדֶערְשׁ אַז נור אַיין רפואה צו דִיא זֵייל. ר' יִצְחָק זָאגְט נור דֶענְצְמָאהל הֵייסְט ער אַיין כישוף מַאכֶער, ווען ער בַּייא דִיא בֶּישְׁפְּרֶעכוּנְג פון דֶער וואוּנְד,

דֶערְמָאנְט דֶעם נָאמֶין פוּן גָאט אוּן שְׁפַּייט דִירְבַּייא אוֹיס , אוּן אַיין זָאלְכִיר הָאט קֵיין חלק עולם הבא נִיט ; וָוען עֶר אָבִּיר נִיט אוֹיס שְׁפַּייאֶט דִירְבַּייא , אַזוֹ אִיז דָאס נִיט אַזוֹ הַארְב . דָאךְ טָאר מַאן נִיט אָבְּשְׁפְּרֶעכִין אֵיינִי וואוּנְד מִיט אַיין פסוק , הָאטְשִׁי מַאן שְׁפַּייאֶט דִירְבַּייא נִיט אוֹיס אוּן דֶערְמַאנְט נִיט דִירְבַּייא דֶעם נָאמֶין פוּן גָאט . אָבִּיר וָוען דֶער גִיבִּיסִינִי אִיז אִין סכנות נפשות , אַזוֹ אִיז מותר אַלְץ צוּ טָהוּן , מַאן מֶעג אוֹיךְ , כדי אִיהם צוּ שׁוּצִין , אַיין פסוק לֵייאוּנִין , דהיינו , אִים בֶּעט" (טור יורה דעה , סימן קע"ט) דֶער פוּן אִיז גָאר בִּישַׁיימְפְּפִירְלַאךְ גִידְרוּנְגִין אַז מַאן מֶעג דִיא שְׁלַאנְגִין אָבְּשְׁפְּרֶעכִין , נִיט מחמת דֶעם טעם וָואס דֶער רמב"ם זָאגְט כדי צוּ בִּירוּהִיגִין דָאס גִימוּהט , נַייאִירְט כדי אַז זֵייא זָאלְלִין נִיט קֶענִין בִּישֶׁעדִיגִין , וַוייל עֶר אִיז דָא בפירוש מתיר נָאךְ אֵיידִיר דֶער מֶענְשׁ וֶוערְט גָאר גִיבִּיסִין , אַז מַאן זָאל שׁוֹן דִיא שְׁלַאנְגִין בִּישְׁפְּרֶעכִין , וֶוען זֵייא נוּר אִימִיצִין נָאךְ יָאגִין . לָאמִיר אָבִּיר זֶעהִין וִויא אַזוֹ מָאהלְט דָא דָאס דָאזִיגִי שְׁטִיק אָב , דֶעם מעמד פוּן דִיא יוּדִישִׁי רבנים אוּן פוּן דִיא יוּדִין , אִין אמונה זַאכִין ? דָא וֶוערִין דִיא יוּדִין בִּישְׁרִיבִּין נִיט פוּן קְרִיסְטִין , גַיין , נַייאִירְט פוּן זֵייאִירִי אֵייגִינִי רבנים פַאר אַיין פָאלְק , וָואס לִיגְט גָאר טִיף אַיינְגִיטוּנְקְט אִין דֶעם אָבְּגְרוּנְד פוּן נַארִישׁ גְלוֹיבִּירַייא , וָואס בִּינוּצְט אַיין ספר תורה אוּן תפילין צוּ אַיין כִישׁוּף סגולה כדי צוּ טָהוּן אֵיינִי טובה צוּ קִינְדִיר , אוּן הָאטְשִׁי דִיא רבנים פֶערְבִּיטִין דָאס דָאזִיגִי מִיקְלָאמְפִּירְשְׁט, אַזוֹ זֶענִין אָבִּיר דָאךְ מתיר עֶפִּיס אַנְדִירְשׁ צוּ טָהוּן , דהיינו , אָב צוּ שְׁפְּרֶעכִין דִיא שְׁלַאנְגִין אוּן דִיא שְׁקָארְפְּיָאנִין , וָואס גָאט הָאט דָאס אוֹיךְ פֶערְבָּאטִין אוּן אִין דֶעם אופן פוּן סכנה , אַזוֹ זֶענִין זֵייא מתיר גָאר אַלְץ צוּ טָהוּן , אפילו דָאס , וָואס דֶער רמב"ם זֶעלְבְּסְט הַאלְט דָאס נִיט פַאר גוּט , וָוארִים עֶר זָאגְט אַז אַזֶעלְכִי מֶענְשִׁין וָואס טָהוּן דָאס זֶענִין כישוף מַאכִירְס , אָבְּשְׁפְּרֶעכִירְס , אוּן אַזָאלְכִי לַייט וָואס אִיבִּירְטְרֶעטִין דִיא תורה פוּן גָאט . אוּן דָאס אִיז דִיא אמונה פוּן דִיא יוּדִין , אוּן דָאס אִיז דָאס וָואס זֵייא הָאבִּין גִיוִוינְין דוּרְךְ דֶעם וַוייל זֵייא הָאבִּין נִישְׁט גִיוָואלְט אָן נֶעהמִין דִיא קְרִיסְטְלִיכִי אמונה . מִיר פְּרָאסְטִי גוים , וָואס מִיר קוּמִין נִיט אַרוֹיס פוּן אברהם יצחק אוּן יעקב מִיר מֶעכְטִין אוּנְז שֶׁעמִין מִיט זָאלְכִי נַארִישְׁקַייט . אוּן וֶוען עֶס זִיךְ מֶעכְטִי פִינְדִין אַזָאלְכִי נַארִישִׁי עבודה זרה צֶערִימָאנְיֶעס אִין אוּנְזִירִי אמונה ספרים , אַזוֹ מֶעכְטִין מִיר נִיט אפילו אֵיינִי שעה וַוארְטִין , נַייאִירְט מִיר מֶעכְטִין אוּנְזִיר קול הוֹךְ דֶערהוֹבִּין אוּן מִיט גַאנְצִים כח

דערקייגן שטרייטן, און מיר מעכטן אויך אללי מיגליכי ספאסאבים טהון, כדי צו מציל זיין אונזירי קינדיר פון זאלכי רשעות און טעות. דיא דאזיגי שטיקלאך פון כישוף סגולות וואס מיר האבין דא דערמאנט, זענין ארויס גינומין פון דיא ספרים פון דיא צווייא גרוסי לייט וואס זייא האבין מחבר גיוועזין דיא קיצור זאמלונג פון דעם יודישין דת. אבער עס איז ווערט אז מיר זאללין איצונד גוט ביטראכטין דעם המשך פון דיא דאזיגי שטיק אליין וואס גיפינין זיך אין דער גמרא זעלבסט, פון וועלכי ארויס יעני שטיקליך זענין נור אבגידרינגין, און מיר וועללין דערפון זעהין אז יעני צווייא מחברים פון דער קיצור זאמלונג פון דעם יודישין דת האבין דיא גמרא רעכט גוט פאר שטאנדין. אין דער גמרא שטייט אזו:

ת"ר סכין וממשמשין בבני מעיין בשבת ולוחשין לחישת נחשים ועקרבין בשבת ומעבירין כלי על גב העין בשבת אמר רשב"ג במה דברים אמורים בכלי הניטל אבל בכלי שאינו ניטל אסור ואין שואלין בדבר שדים בשבת ר' יוסי אומר אף בחול אסור אמר רב הונא אין הלכה כר' יוסי ואף ר' יוסי לא אמרה אלא משום סכנה כי הא דרב יצחק בר יוסף דאיבלע בארזא ואתעביד ליה ניסא פקע ארזא ופלטיה:

„אונזירי רבנן האבין גילערינט, אז מאן מעג שמירען מיט זאלב דעם בויך (פון איין קראנקין) אום שבת, אויך מעג מאן אבשפרעכין דיא שלאנגין און שקארפיאנין אום שבת, אויך איין כלי איבער צו פיהרין איבער דעם אויג אום שבת. האט ר' שמעון דער זוהן פון גמליאל גיזאגט, ווען איז דאס גיזאגט גיווארין נור בייא איינער זאך וואס מעג גיטראגין ווערין (*), אבער מיט איינע כלי וואס דארף נישט גיטראגין ווערין איז אסור. אבער עס איז אסור צו פרעגין דיא שדים אים שבת. ר' יוסי זאגט אפילו אין דער וואכין איז עס אסור. האט ר' הונא גיזאגט אז עס בלייבט ניט דיא הלכה אזו וויא ר' יוסי: און ר' יוסי אליין זאגט אויך. אז מאן מעג דאס נור טהון מחמת סכנה, אזו וויא עס איז גישעהין מיט ר' יצחק דער זוהן פון יוסף וואס ער איז איין גישלונגין גיווארין אין איין טאנין בוים, און עס איז גישעהין איין וואונדיר אז דער טאנין בוים האט זיך גיעפפינט און האט איהם ארויס גישפיגין" (סנהדרין דף ק"א עמוד א'). דא האבין מיר צו ערשט דיא אבשפרעכונג דיא שלאנגין צו ביטראכטין. מילא פרעגין מיר, האבין טאקיש דיא תנאים גיקאנט

גלויבין

(*) רש"י זאגט: למשל איין שליסעל, איין רינג, איין מעססער.

גְלויבִּין אָן זָאלְכֵי נַארִישְׁקֵייט אוֹדֵיר צוּ דֶער לויבִּין אַזָאלְכֵי רשעות אִים שבת ? אִיז דָא עֶפִּיס אַיין טעות פַארְהַאנְדִין אוֹדִיר וַוייזְט דֶער גַאנְצִיר המשך, אַז דִיא תנאים זֶענִין טַאקִיש גִיוֶועזִין זָאלְכֵי נַארִישׁ גְלויבִּישִׁי מֶענְשִׁין, כדי זֵייא צוּ פַאר עֶנְטְפִּירִין וֶועגִין יֶענִי תקוה ? דָאס גַאנְצִי שְׁטִיק שְׁמאוּסְט נוּר פוּן אֵיין ענין ; וָוארִין נָאךְ דֶעם אַז עֶר אִיז מתיר דָאס בִּישְׁוֶוערִין פוּן דִיא שְׁלַאנְגִין, קוּמְט בַּאלְד דֶער ענין פוּן דֶעם פְרֶעגִין דִיא שדים, אוּן דָא אִיז אוּנְז רש"י מפורש וָואס מַאן מֵיינְט דָאס :

בדבר שדים שבן עושין כשאובדין שום דבר שואלין במעשה שדים והם מגידים להם ואסור לעשות בשבת משום ממצא חפציך :

צוּ פְרֶעגִין דִיא שדים : וָוארִים אַזוֹ טְהוּאִין זֵייא ; וֶוען זֵייא הָאבִּין עֶפִּיס פַארְלָארִין, אַזוֹ פְרֶעגִין זֵייא דִיא שדים, אוּן זֵייא זָאגִין זֵייא, אִים שבת אָבִּיר אִיז דָאס פֶערְבָּאטִין, וַוייל עֶס שְׁטֵייט : (ישעיה נ"ח י"ג) ממצא חפציך „גִיט צוּ גִיפִינְין דַיין בִּיגֶעהר". דָאס דָאזִיגִי אִיז גָאר בפירוש אֵיינִי כישוף מעשה אוּן הָאטְשִׁי אַזוֹ, זָאגִין נִיט דִיא רבנים אַז עֶס אִיז אָסוּר צוּ טָהוּן וַוייל עֶס אִיז כישוף, נַייאִירְט דַארוּם נִיט, וַוייל עֶר טְהוּט עֶפִּיס צוּ זַיין נוּצִין. אַזוֹ אִיז עֶס אוֹיךְ פֶערְבָּאטִין צוּ טָהוּן אִין דֶער וָואכִין נוּר מחמת דֶעם וַוייל עֶס אִיז אַיין סכנה. אוּן אַזָאלְכֵי סיבה גִיפִינְין מִיר בַּייא ר' יצחק דֶעם זוהן פוּן יוסף וָואס הָאט זִיךְ מִיט אִיהם פֶערְלויפִין, אוּן מִיר וֶועלְלִין אִיצוּנְד פְרֶעגִין רש"י כדי אַז מִיר זָאלִין גִיוָואהר וֶוערִין, וָואס עֶס הָאט זִיךְ דָאס מִיט אִיהם גִיטְהוּן. רש"י זָאגְט אוּנְז אַזוֹ :

היה שואל במעשה שדים ובקש השד להזיקו ונעשה לו נס ובלעו הארז :

„עֶר הָאט גִיפְרֶעגְט אֵיינִי עצה דוּרךְ כישוף סגולות, אַזוֹ הָאט דֶער שד אִיהם גִיוָואלְט בִּישֶׁעדִיגִין, אָבִּיר עֶס אִיז אִיהם גִישֶׁעהִין אַיין נס, אַז אַיין צֶעדִיר בּוֹים הָאט אִיהם אַיינְגִישְׁלוּנְגִין". מֵילָא דָאס אִיז דֶער המשך פוּן דֶעם דֶערְמָאנְטִין שְׁטִיק, דִיא דָאזִיגִי לַייט וָואס זֶענִין מתיר דִיא שְׁלַאנְגִין צוּ בִּישְׁוֶוערִין הָאבִּין אוֹיךְ מחבר גִיוֶועזִין דִיא דָאזִיגִי לֶערְנוּנְג פוּן דעם פְרֶעגִין דִיא שדים אוּן גֶעבִּין אוּנְז אַיין משל דֶער פוּן וָואס הָאט זִיךְ פַארְלויפִין מִיט אֵיינִים פוּן אִיהרִי פְרַיינְדִי, עֶס קָאן אַלְזִיר גָאר קֵיין טעות נִיט זַיין, דִיא אֵיינְצִיגִי סימנים פוּן אִיהר דת אמונה זֶענִין זִיךְ גַאנְץ גְלַייךְ מִיט אַיין אַנְדִיר, אוּן דִיא מחברים פוּן תורה שבעל פה בְּוַוייזִין זִיךְ אוּמִידוּם פַאר בִּישׁוּצִיר אוּן פַאר לִיבְּהָאבִּיר פוּן כישוף סגולות, בִּישְׁוֶוערוּנְגִין, בִּישְׁפְּרֶעכוּנְגִין, אוּן וָואס לִיבֶּען דָאס אוֹיךְ צוּ טָהוּן,

אוּן

און דארום מוזין זייא אויך פון איטליכין ליבהאבער פון תורת משה, פאר נארנים און רשעים גיהאלטין ווערין. דאס איז אבער דאך צו ביוואונדערין, וויא אזו זייא האבין זיך אזו שטארק מתאמץ גיוועזין זייארי אייגיני גיוויסין און דאס גיוויסין פון דעם פאלק צו בירוהיגין האטשי וועגין אזעלכי זאכין וואס זייא זענין גאר בפירוש אקעגין דיא ווערטיר פון דיא כתבי הקודש. זייא זאגין למשל, אז עס איז פאר האנדין אין דער דאזיגיר קבלה וואס מאן קאן זיא בינוצין איין שטייגיר פון הייליגין כישוף וואס מענשין מעגין עס לערנין, כדי צו טהון דיא גרעסטי וואונדיר. וואורים אזו שטייט גישריבין:

אי בעו צדיקי ברו עלמא שנאמר כי עונותיכם היו מבדילים וגו׳. רבא ברא גברא שדריה לקמיה דר׳ זירא הוה קא משתעי בהדיה ולא הוה קא מהדר ליה א״ל מן חבריא את הדר לעפריך רב חנינא ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקו בספר יצירה ומיברו להו עגלא תילתא ואכלי ליה:

„ווען דיא צדיקים העטין גיוואלט, וואלטין זייא גיקאנט איין וועלט בישאפין, וואורים עס שטייט: „נייארט אייערי מיסיטהאט האבין גימאכט איין צווישין שייד צווישין אייך און צווישין אייער אלהים וגו׳“. „רבא האט בישאפין איין מענש און האט איהם גישיקט צו ר׳ זירא. ער האט גירעדט צו איהם, אבער אז ער האט איהם ניט גיענפירט, אזו האט ער גיזאגט צו איהם דו ביסט פון דיא כישוף מאכירס קעהר צו רוק צו דיין שטויב. רב חנינא און רב אושעיא פלעגין איטליכין ערב שבת פאר נאכט צו זיצין און צו לערנין אין דעם ספר יצירה און זיך צו בישאפין איין דרייא יעהריג קאלב און זיך אויף צו עסין“ (סנהדרין דף ס״ה עמוד ב׳) מילא אזו וויא דא שטייט האבין זייא דאס אנדירי וואונדיר גימאכט דורך דעם לערנין פון דעם ספר יצירה. אין דעם פירוש פון רש״י שטייט וועגין דעם ערשטין וואונדיר, וואס רבא האט גיטהון אזו:

ברא גברא ע״י ספר יצירה שמלמדו צרוף אותיות של שם:

ער האט בישאפפין איין מענשין דורך דעם ספר יצירה, וואורים „עס האט איהם גילערינט דיא אותיות פון דעם נאמין פון גאט צו זאממין צו שטעללין“. נאך דער דאזיגיר ערצייללונג נאך, זענין דיא דאזיגי רבנים פיל גרעסירי לייט גיוועזין, איידיר משה ר׳ און דיא איבריגי נביאים, וואורים מיר גיפינין ניט אים גאנצין תנ״ך אזו איין וואונדיר דערמאנט. משה ר׳ האט גאר קיין שום זאך ניט בישאפפין און האט אויך ניט זייני

אייגיני

אייגיני וואונדער גימאכט אן דיא הילף פון גאט. ענטפער האט איהם גאט אליין בעפוהלין, אודער ער האט צו גאט פון דעסינעט וועגין מתפלל גיוועזין. אבער יעני רבנים האבין דערלאנגט איין איבער מענשליכין כח בלוים דורך דעם לערנין פון איין כפר און האבין איהם בינוצט ענטפער צו זייערי תענוגים אודער צו זייער טובה. רבא האט בישאפפין איין מענשין און האט איהם גישיקט צו ר' זירא, אבער, וויא עס שיינט, האט ער דאס ניט גיטהון כדי אז עס זאל דערפון ארויס קומין עפיס גיטץ, אודער צו דעם כבוד פון גאט ב"ה, ניין, נור פראקטי, כדי צו ווייזין זיין כח, אודער זיך צו מאכין דערפון איין קאטאוויס. און דיא אנדערי צוויא רבנים האבין זיך איטליכין ערב שבת איין פעט קאלב בישאפפין כדי אז זייא זאלין האבין איין גוט מאהלצייט. דער חילוק צווישין דיא דאזיגי וואונדער און צווישין דיא וואונדער וואס מיר גיפינין אין תנ"ך פאללט איטליכין אין דיא אויגין. דיא וואונדער פון דעם תנ"ך זענין ענטפער פון דעם כבוד וועגין פון גאט אודער פון דיא טובה וועגין פון מענשין. אבער דיא וואונדער פון דיא רבנים זענין נור גיוועזין פון דעם כבוד וועגין פון מענשי און צו איהר אייגינים נוצין. משה האט גישפאלטין איין פעלז און גיטרענקט דאס גאנצי פאלק מיט וואסער. דיא רבנים האבין בישאפפין איין קאלב און האבין עס אליין אויף גיגעסין. עס זענין גיווים, בלי ספק, פיל ארימי לייט גיוועזין אים פאלק ישראל צו דער צייט אז ר' חנינא און ר' אושעיא האבין גילעבט, וואס זייא וואלטין זיך גיגעבין זייער גיפרייאט, ווען זייא וואלטין גיהאבט איין קאלב אויף שבת, פאר וואס האבין זייא ניט בישאפפין איינס אודער צוויא קעלבער פאר דיא ארימי לייט? דיא דאזיגי ביטרוגערייא וואס גישעהיט צו זייער אייגינים נוצין ווערט דער קאנט גאר בגלוי, און גרייט זיך אלליין איין בייז משפט אן. דיא גאנצי לערנונג פון דיא צו זאממענזעצונג פון דיא אותיות פון דעם נאמין פון גאט, איז נור איינע אוים טראכטונג פון מענשין, וואס זייער שכל איז גיוועזין איינגיטונקט אין נארישע גלובערייא. אין גאנץ תנ"ך איז גאר ניט פאר האנדין אזו עפיס, און דאס איז אויך איין פחיתות הכבוד אקיגין דעם היילגין נאמין פון גאט ב"ה וואס ער איז דער בורא עולם,

דיא גאנצי לערנונג פון דער גמרא אין דעם ענין פון כישוף, דער קלערט אונז דער וייל רעכט גוט דעם טעם, פאר וואס דיא פרושים און סופרים זענין דורך דיא אמתי וואונדער פון ישוע הנוצרי גאר ניט גיריהרט גיווארין. זייער גימוטה איז גיוועזין אנגיפילט מיט אמונה אין

דעם

דעם כח פון קבלה כישוף, און דארום האבין זייא גאר ניט גיקאנט פיהלין דיא דאזיגי זאכין וואס האבין זיך מגלה גיוועזין דורך דעם כח פון גאט. זייער גימוהט איז גיוועזין אין דעם זעלביגין מעמד וואס פרעה און זייני כישוף מאכירס, דיא וואס האבין גיהאלטין דיא ווא‍ונדיר, וואס משה האט גיטהון, נור פאר איין בלוסי פרוף פון זייניר גישיקליכקייט אין כישוף זאכין, און דארום איז זייער הארץ הארט גיווארין קעגין דיא ווא‍ונדיר פון משה. אפילו דענצמאהל אז זייא האבין מודה גיוועזין: „אצבע אלהים הוא", אזו זענין זייא דאך נאך ניט בעססיר גיווארין, דען פרעה האט נאך ווייטיר ווידערשפעניגט. אזו איז עס אויך גיוועזין מיט דיא סופרים און פרושים. אז ישוע הנוצרי האט מחיה מתים גיוועזין דעם אליעזר „אזו האבין דיא ראשי הכהנים און דיא פרושים איינגיזאמילט דיא סנהדרין און האבין גיזאגט: וואס זאלין מיר טהון? דער דאזיגיר מענש טהוט פיל צייכין". זייא האבין מודה גיוועזין אז דיא ווא‍ונדיר זענין באמת גישעהין, אביר דאס האבין זייא ניט דער קענט אז זייא זענין דורך דעם כח פון גאט גישעהין, ווייל זייא האבין גיגלויבט אז זייא קענין דורך דעם לערנין פון דעם ספר יצירה נאך פיל גרוסירי ווא‍ונדיר טהון. דארום האט אויך קיין ווא‍ונדיר זייא ניט גיקאנט איבערצייגין. חוץ דעם זענין איהרי הארציר גיווארין פערדארבין, און זייא זענין אבגיוויכין פון תורת משה און האבין דארום ניט גיגליבט דעם אמת. זייא האבין זיך אן גיהאפט אן בישווערונגען און אן כישוף און האבין דיא שדים גיפרעגט עצות; און אזאלכי מענשין וואס טהואין זאלכי זאכין, ביקומין איין פינסטירין שכל און קאנין ניט משיג זיין דאס קלארי ליכט. איהר ניט גלויבין איז דארום איני ראיה אז דיא קריסטליכי אמונה איז טאקיש יא אמת. וועז אזאלכי לייט וואס האבין תורת משה עובר גיוועזין און זענין גאר מאוסי ליגנירס העטין יא גיגלויבט, אזו וואלט גאר להיפך, דאס דאזיגי איין חשד גורם גיוועזין צו דיא גאנצי מעשה פון דעם ברית חדשה. וועז אזאלכי מענשין, וואס דערציילין אז רבא האט גישאפין איין מענשין, און אז צווייא אנדירי גרוסי לייט האבין אלי וואכי איין קאלב גישאפין, ווען זאלכי לייט מעכטין אויף שטיין און עדות זאגין אז דיא קריסטליכי אמונה איז אמת, אזו מעכט מאן פון דיא ווא‍ונדיר פון דעם ברית חדשה אויך אזו האלטין אזו וויא מאן האלט פון דיא מאוסי און נארישי אויסגיטראכטי זאכין פון דיא רבנים. וועז אביר אזאלכי לייט זענין פיינד און רודפים פון ישוע הנוצרי, אזו איז דאס גראד איין גוטיר

סימן

סימן, אַז ער איז ניט זייער גלייכין געוועזין, און דארום, ווייל זייא זענין שלעכטי מענשין געוועזין און האבין ליב געהאבט איין פאלשי דת אמונה, אַזוי מוז געוויס זייני לערנונג עפּיס גוטיץ אין זיך האבין, וואָרים ווען ניט, אַזוי וואָלטין זייא איהר ניט אַקעגין געוועזין.

נאָך קלאָרער קענין מיר אונז דורך יעני לערנונג דעם רעכטין טעם דערקלערין פון דעם צאָרין פון גאָט אַקעגין דאס פאָלק ישראל. דיא יודין בערוהמין זיך אַז זייא זענין גאר פרייא פון עבודה זרה זייט זייא זענין ארויס געגאנגין פון בבל, אָבער עס איז ניט אמת. באמת האָבין זייא זיך קייני גראָבי פסילים ניט געמאכט און זיך דער צו געבוקט, אָבער דעם רעכטין תוך פון דער עבודה זרה אמונה האָבין זייא דאָך בעהאלטין. דער דאָזיגער מענש וואָס שפּרעכט אָב אייני שלאַנג איז איין עבודה זרה דינער, און דיא דאָזיגי אמונה, וואָס איז דאָס דאָזיגי מתיר איז איין אמונה פון עבודה זרה און גויאיש. דער דאָזיגער מענש וואָס פרעגט אום איין עצה דיא שדים איז איין עבודה זרה דינער פון דעם שלעכטיסטין שטייגער, וואָרים ער גיבט אָב כבוד צו דיא אום רייני רוחות. ער ווייכט פון דעם קלוקסטין גאָט אָב, וואָס מיר מוזין איהם האלטין פארין בעסטין ראטה געבער פאר אללי זייני קינדער, און מאכט זיך שדים, דורדורך אַז ער פרעגט זייא אום איין עצה, צו געטטער, און האָטשי אַזוי ווערט אויך דאָס דאָזיגי אין דעם דת אמונה פון דיא רבנים מתיר געמאכט, ווען עס איז נור קייני סכנה ניט דער בייא. דיא דאָזיגי יודין, וואָס גלויבין אָן תורה שבעל פה, דאָס הייסט, וואָס זייא בינוצין דעם סדר תפלות של בית הכנסת, האָבין זיך אַזוי אַוועק געקעהרט פון דער תורה און פון גאָט פון משה, און האָבין זיך מדבק געוועזין אָן דיא לערנונגין און אָן דיא געטטער פון דיא רבנים. וויא אַזוי קאָן נון גאָט זיך איבער זייא דערבארמין און זייא איין זאמלין? ניין, דאָס דאָזיגי קאָן ניט פריהער זיין, ביז אַז זייא וועלין יעני פערפיהרונגין גאנץ אַוועק ווארפין, און: צוריק קערין צו יהוה, איהר גאָט, און דעם דוד איהר מלך זוכין". „מאן האָט לאנג אייני פרוף געמאכט דיא רפואות פון דיא רבנים צו בינוצין, אָבער עס איז געוועזין אום זונסט, עס האָט ניט געהאָלפין ביז איצונד. אומידום וואו דיא אמונה פון תורה שבעל פה האָט געהאט איהר ממשלה אודער האָט זיא נאָך, אַזוי זענין דיא יודין אום גליקליך געוועזין און זענין עס נאָך. און דער גליקליכי טאָג האָט ערשט אָן געהובין צו בעגינין, זייט דער צייט אַז איין טהייל פון דעם פאָלק האָבין אַראָב געוואָרפין פון זיך

דיא

דיא קייטין פון דיא נאריש גלויביגייא פון דיא רבנים. מאן זאל נור פאר גלייכין דעם מעמד פון דיא דייטשי יודין, מיט דעם מעמד פון איהרי ברודיר אין דער טערקייא און אויף דעם באָרטין פון מאראָקא. פיל פון דיא ערשטין האבין תורה שבעל פה אוועק גיליגט, אבער דיא לעצטין האלטין זיך נאך מיט פאלשיר היילינקייט און מיט כוונה אן איהר; און דאך האט זיך דער מעמד פון יעני בגשמיות און ברוחניות פיל פאר בעססירט, אבער דיא לעצטין זענין נאך תמיד בגשמיות און ברוחניות אין גלות איינגיטונקט. מילא שון דיא אבשאפונג אליין פון דעם דת פון דיא רבנים האט דיא דאזיגי טובות גורם גיוועזין, און ווען נון דיא יודין פון איירָאפא מעכטין פאר לאזין דעם טעות און אן גענהמין דעם אמת, דאס הייסט, ווען זייא מעכטין צורוק קעהרין צו דער אמונה פון משה ר' און נביאים, אזו וועט גאט זייני הבטחות גיווים מקים זיין און וועט דאס פאלק ווידיר אין דעם לאנד פון זייארי אבות ברענגין.

דיא רבנים זענין זיך תמיד מנחם מיט דעם דאזיגין גידאנקין, אז זייא קענין ניט האבין עולם הזה און עולם הבא צו זאממין; אבער זייא פערוועקסלין צווייא זאכין מיט איינאנדיר, וואס איז גאר איין גרוסיר הילוק צווישין זייא, דהיינו, דעם שטייגיר וויא אזו גאט האנדילט מיט איינציגי מענשין, מיט דעם שטייגיר, וויא אזו גאט האנדילט מיט גאנצי פעלקיר. איינציגי מענשין זענין ניט נור פאר האנדין בעולם הזה, נייארט אויך בעולם הבא. אום גליק פון איינים מענשין בעולם הזה איז נאך גאר קייני ראיה ניט, אז גאט האט איהם ניט ליב, ווייל עולם הזה איז נור איין קלייניר חלק פון זיין לעבין. אבער גאר אנדירש איז עס מיט פעלקיר, דיא דאזיגי זענין נור פאר האנדין בעולם הזה, דארום מוזין זייא אויך גישטראפט און בילוהנט ווערין בעולם הזה. און אזו האט אויך גאט מבטיח גיוועזין עולם הזה צו דיא יודין, ווען זייא וועללין זיין רצון טהון, און צרות, ווען זייא וועללין איהם ניט גיהארכין. דארום, איטליכים מאהל ווען מיר זעהין אז דיא יודין זענין פאר טריבין אוים זייאיר לאנד און צו שפרייט אין אללי פעלקיר, אזו מוזין מיר זאגין, ווען משה ר' האט יא אמת גיזאגט, אז עס איז קיין אנדירר טעם ניט, אז נור מחמת זייא האבין דעם גאט פון איהרי אבות פאר לאזין.

Дозволено Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D.

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז.

דיא אלטי שטעגין.

נומר כ״ז

וויא וועניג דיא תורה שבעל פה האט ביז איצונד גיהאלפין צו דיא בפאדירונג דעם שלום און דאס גליק פון ישראל, האבין מיר אין דעם פריהירינין נומר בעוויזין. מאן וואלט אונז אפשר גיקאנט ענטווירין, אז דער שלעכטיר תכלית וואס דיא דאזיגי תורה האט גיהאט, איז מעהר דעם פאלק דערינין שולדיג צו מאכין וויא דיא דאזיגי תורה אליין, אביר דיא דאזיגי מיגליכי איינוועדונג פיהרט אונז צו דער נאטורליכי פראג. אין וועלכין מעמד מעכט דענסמאלט דאס פאלק ישראל און דיא וועלט אביר הויפט גיוועזין, אז דיא תורה שבעל פה וואלט פונקטליך און בכלל גיהאלטין ווערין, און זייארי לומדים וואלטין אומידום האבין דיא גרויסי ממשלה? למשל ווען אללי קינגרייך פון דער וועלט וואלטין צו זאמין שמעלצין און נור איין איינציגי גרוסי און ברייטי קינגרייך ווערין, און דער שבט מלכות וואלט פון איין פרומין און גילערינטין רב גיפיהרט ווערין, און אללי ערטיר פון ממשלה וואלטין נור מיט לאוטיר קלוגי און גאר פייאירינגי גמרא לערנירס בזעצט זיין, וואלט דיא וועלט דערביי גליקליך גיוועזין? דאס איז גאר איינע וויכטיגי קשה, וואס זיא איז ווערטה אז מאן זאל עס גוט ביטראכטין; ווארום עס קאן גאר קיין ספק ניט זיין, אז דיא אמתי אמונה איז פון גאט ב״ה דער צו גיגעבין גיווארין, כדי אז זיא זאלל פארמעהרין דאס גליק פון זייני בישעפפיניש. אזו שטייט עס אין משלי:

דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום:

„איהרי וועגין זענין ליבליבי וועגין, און אללי איהרי שטעגין זענין שלום.“

משלי

(משלי ג׳ פסוק י״ז.) און עס איז ניט נור פאר איינציגע מענשען, נייערט פאר אללע גארגאן חוץ, ווארום:

הלא אב אחד לכלנו הלא אל אחד בראנו:

„האבען מיר ניט אללע איין פאטער? האט אונז ניט איין גאטט בעשאפען?" (מלאכי ב׳ פסוק י׳.) דיא דאזיגע אמונה איבער וואס וואלט אונז גליקליך מאכען דעם גרעסטען טהייל פון זיינע בעשעפפניש, און מעכט נור זייער ווענגיג גליק ברענגען, קאן ניט זיין פון גאטט ב״ה. דיא אמונה וואס קומט פון הימעל, מוז אין זיך האבען דיא יסודות פון גליק זעליגקייט פאר אללע פעלקער און פאר אללע מענשען; זיא מוז קיין אנדערען ניט אבטהיילען, גאר אזאלכע וואס ער איז איין קשה ערף און איין רשע במזיד, וואס ער טראגט דיא צרות פון דעם גהינם אין זיין בוזים, און אזעלכע לייט מוזען אומידום אום גליקליך זיין, אפילו ווען ער וואלט זיין אין הימעל. מילא איין אמונה, וואס איהרע יסודות, ווען זייא זאלטען בכלל גיהאלטען ווערען, זאלל אונז צו דעם גיוואונשטען און גוטען תכלית פיהרען מוז אמת זיין. דיא קשה וואס איז אויבען גיפרעגט איז נון אזו: ווען דיא אמונה פון דיא יודען נאך תורה שבעל פה נאך, וואלט האבען אין גאנצען דעם פרייהען אויספיהר אז איהרע תקנות זאלין גיהאלטען ווערען, וואלט דער פון אזו איין גוטער תכלית ארוים גיקומען? אונזערע לעצטע נאך פארשונג איבער דיא קמיעות און כשוף סגולות פיהרען אונז צו דער בעטראכטונג איבער עטליכע דינים וואס גיהערען צו שבת, און דארום ווייל נאך תורה שבעל פה נאך, ווען זיא איז דיא אמתע אמונה, מוז שבת זיין דער גליקליכסטער טאג אין דער וואך, אזו ווען דיא דאזיגע דינים וואס גיהערען צו שבת אונז העלפען צו פאר ענטווירען דיא קשה וואס מיר האבען פריהער גיפרעגט. דאס, אז דער שבת פון דיא רבנים זאלל קענען זיין דער גליקליכסטער טאג אין דער וואך, זאנען מיר זייער מסופק; ווארום ערשטענס, אז מאן וויל גוט האלטען שבת נאך דיא רבנים נאך, איז עס נייטיג, אז מאן זאלל גוט בעקאנט זיין מיט אללע דינים וואס זייא זאנען זייער פיל און זייער פאר וויקילט, ווייל נור אין דעם קיצור זאמלונג פון דעם רמב״ם מיט דיא הערות אליין, זאנען פארהאנדען איבער דיא דאזיגע דינים לערך פ״ו בלאט *) אז איין מענש פון איין גוט גיוויססען זאל קענען זיין גליקליך בייא אזוא איין עול פון אזו פיל מצות, שיינט אונז פאר אום מיגליך; ווארום ער מוז

תמיד

*) הלכות שבת והלכות עירובין ברייטט זיך אויס פון דף ק״מ ביז דף רכ״ו.

תָּמִיד לֶעבִּין אִין מוֹרא אַז עֶר זָאלל דוּרְךְּ פַאִרְגֶעסִין אוֹדִיר דוּרְךְ פַארְזֶעהִין קַיין עבירה נִיט טוּהן, אוּן אַזוֹ אַיין אֵייבִּיגִי אַכְטוּנְג גֶעבּוּנְג אוּן אַנְגְסְט אוּן פוּרְכְט מוּז פִיל שְׁוֶועִרִיר זַיין וִויא דִיא שְׁוֶוערְסְטִי אַרְבַּייט. אָבִּיר אַז דִיא אמונה פוּן דִיא רבנים וָואלְט דִיא גְרֶעסְטִי ממשלה הָאבִּין, אַזוֹ וָואלְט אִיטְלִיכִיר דַארְפִין מורא הָאבִּין זֵייעֶר שְׁטַארְק אוּן בַּאלְד בִּישְׁטְרָאפְט צוּ וֶוערִין, אַזוֹ וִויא עֶס אִיז צוּ זֶעהִין פוּן דֶעם שְׁטִיק:

שביתה בשביעי ממלאכה מצות עשה שנאמר וביום השביעי תשבות. וכל העושה בו מלאכה ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר לא תעשה כל מלאכה. ומהו חייב על עשיית מלאכה. אם עשה ברצונו בזדון חייב. ואם היו שם עדים והתראה נסקל ואם עשה בשגגה חייב קרבן חטאת קבועה:

„דָאס רוּהִין אוּם שבת אִיז אַיין מצות עשה, וָוארוּם עֶס שְׁטֵייט גִישְׁרִיבִּין„ „אוּן זִיבִּינְטִין טָאג זָאלְסְט דוּ רוּהִין." "אוּן אִיטְלִיכִיר וָואס הָאט גִיטְהוּן אִין אִיהם אֵיין מְלאכה הָאט מבטל גִיוֶועזִין אֵיין מצות עשה אוּן הָאט עוֹבר גִיוֶועזִין אוֹיף אֵיין לא תעשה, וָוארוּם עֶס שְׁטֵייט„ „דוּא זָאלְסְט נִיט טְהוּן קַיין מְלאכה" „אוּן וָואס פַאר אַיין שְׁטְרָאף אִיז עֶר חייב וֶוען עֶר הָאט גִיטְהוּן אַיין מְלאכה; וֶוען עֶר הָאט עֶס גִיטְהוּן מִיט ווִילִין בּמזיד אִיז עֶר חייב כרת, אוּן וֶוען עֶס זַאנִין גִיוֶועזִין עדות דָארְטִין אוּן מַאן הָאט אִיהם מתרה גִיוֶועזִין וֶוערְד עֶר פַאר שְׁטֵיינִיגְט; וֶוען עֶר הָאט עֶס אָבִּיר בּשוֹגג גִיטְהוּן, אַזוֹ אִיז עֶר חייב אַיין קרבן חטאת וָואס אִיז בִּישְׁטִימְמְט." (הלכות שבת א', א'.) דָאס דָאזִיגִי קְלִינְגְט אַיין טְהֵייל אַזוֹ וִויא תּורת משה, אִיז אָבִּיר בּאמת זֵייאִיר פִיל שַׁארְפִיר. דִיא דָאזִיגִי שַׁארְפְקַייט קוּמְט נוּר פוּן דֶעם וָוארְט „מְלאכה" אַרוֹיס, אוּן דִיא דעות פוּן דִיא רבנים אִיבִּיר דֶעם דָאזִיגִין ענין וָואלְט דָאס גַאנְצִי גְלִיק פוּן דֶער מֶענְשְׁלִיכִי חברה צוּ שְׁטֶערִין. וֶוען למשל אַיין אָרִימִיר מֶענְשׁ, וָואס עֶר קָאן נִיט אַזוֹ פִיל פַארְדִינִין אַז עֶר זָאלל קֶענִין זַיין לָאמְפּ דֶעם גַאנְצִין שבת לָאזִין בְּרֶענִין, וֶועט עֶר זַיין לָאמְפּ אוֹיס לֶעשִׁין כדי אֵייל צוּ פַאר שְׁפָּארִין; אוֹדִיר וֶוען למשל אַיין גוּטִיר מֶענְשׁ דֶער זֶעהט אִין אַיין אָרְט קוֹהלִין בְּרֶענִין וָואס קֶענִין גָאר לַייכְט שָׁאדִין מַאכִין זַיין שכן, אוּן עֶר לֶעשְׁט זֵייא אוֹיס, אַזוֹ וֶועלִין דִיא בֵּיידִי אוֹיף זִיךְ אַרוֹיף בְּרֵיינְגִין עבירות, אוּן וֶוען עֶס זֶענִין דָארְט גְרָאד עֶטְלִיכִי פַאר בְּרֶענְטִי גמרא לֶערְנִירְס דֶער בַּייא גִיוֶועזִין, וָואס זֵייא הָאבִּין יֶענִי צְווייא דֶער מָאנְט אַז זֵייא זָאלִין דָאס נִיט טְהוּן, וָואס אִיז נִיט רֶעכְט אוּם שבת צוּ טְהוּן, אַזוֹ וָואלְט מַאן זֵייא בֵּיידִי גִישְׁלֶעפְּט צוּם בית

דין און גימשפט אז זייא זענין חייב, און זייא פארשטייניגט צום טויד, אזו וויא עס ווערד ווייטיר אין דעם זעלביגין שטיק גיזאגט:

כל העושה מלאכה בשבת אף על פי שאינו צריך לגופה של מלאכה חייב עליה. כיצד הרי שכבה את הנר מפני שהוא צריך לשמן או לפתילה כדי שלא יאבד או כדי שלא ישרף או כדי שלא יבקע חרש של נר מפני שכבוי מלאכה והרי נתכוון לכבות. ואף על פי שאינו צריך לגוף הכבוי ולא כבה אלא מפני השמן או מפני החרש או מפני הפתילה הרי זה חייב. וכן המעביר את הקוץ ד׳ אמות ברה״ר או המכבה את הגחל כדי שלא יזוקו בהן רבים חייב ואע״פ שאינו צריך לגוף הכבוי או לגוף ההעברה אלא להרחיק ההיזק הרי זה חייב וכן כל כיוצא בזה:

„איטליכיר וואס טוהט איין מלאכה אום שבת, חאטשי ער דארף דאס ניט צו דעם גוף פון דער מלאכה זעלבסט, איז ער חייב. וויא אזו איז דאס צו פאר שטיין? למשל ווען אימיציר פאר לעשט איין לאמפ וייל ער בידארף דאס אייל אודיר דאס קנייטיל כדי אז יענים זאלל ניט פארלוירין ווערין אודיר דס דאזיגי זאלל ניט פאר ברענט ווערין, אודיר דער שארבין פון דעם לאמפ זאלל ניט צו שפאלטין ווערין, וייל דאס אויס לעשין איז איין מלאכה, און ער האט מתכוון גיוועזין אויס צו לעשין, חאטשי דאס אויס לעשין איז ניט גיוועזין דער עיקר כוונה און ער האט עס נור מחמת דעם אויס גילאשין פון וועגין דאס אייל אודיר פון וועגין דעם קנייטיל אודיר פון וועגין דעם שארבין, איז ער פארט חייב. און אזו אויך, ווען איינער טראגט דערנער פיר איילין אין רשות הרבים, אודיר ער לעשט אויס קוהלין כדי עס זאלל קיין שאדין ניט ארויס קומין צו אנדירי לייט, אזו איז ער חייב, חאטשי דאס אויס לעשין און דאס טרגין איז ניט גיוועזין דער עיקר תכלית, נייארט נור כדי צו פאר היטין פון שאדין, אזו איז ער דאך חייב, און אזו איז אין אללי דער גלייכין אופנים.״

(דארטין.) ווען נון דער דאזיגיר דת וואלט אין דער וועלט דיא ממשלה האבין און דיא פארברענטי גמרא גלויבירם וואלטין יכולת האבין, אזו וואלט דער שלום פון דער וועלט באלד איין סוף האבין; דער ארימיר מענש וואלט קיין מאהל ניט גיקענט גליקליך זיין אז ער זאלל זעהין אז זיין ביסיל ארימקייט גייט אומזיסט פאר לוירין; דער גוטיר מענש וועט ענטוויר דורך דיא גידאנקין אום גליקליך זיין, וייל ער קאן איין גרויס אום גליק פאר היטין און ער טאר עס דאך ניט טוהן, אודיר ער וועט מוזין אויף זיך מקבל זיין איין זייאיר גרייליך שווערין און מיאוסין טויד. מיר

קאנין

קאנין אויך דעם כלל מדות פון דיא יודין גינוג, אום איבער צייגט צו זיין אז עס גיפינין זיך צווישין זייא אזעלכי מענשין, וואס זייא פרעגין ניט נאך קיין מורא, און זייארי עיידיל מוטהיגי הערציר קען זיך דערהייבין און אויף דעם נוצין פון זייאיר איגינים נפש ניט אכטונג געבין. אבער וויא שרעקליך וועט זיין דאס וואס דער פון קומט ארויס? איין מענש מיט איין עיידיל הארץ, איין פאטיר פון איין פאמיליע ווערד דורך זיין גוטין גיפיהל גיטריבין, זייני אנדרי מענשין צו בישיצין פאר אום גליק. ער וועט דער נאך אהיים צו זיין פאמיליע קומין און זייא דער ציילין וויא גאטט ב"ה האט איהם גילעגענהייט גיגעבין עפיס גוטים צו טהון, זיין פאמיליע וואס איז גיבענשט מיט אזו איין פאטיר, וועט זיך פרייהין, אזו איין נאכריכט צו הערין. אבער דער סוף פון דער דאזיגיר דער ציילונג וועט זייאיר פרייד פארקעהרין אין טרויאירקייט. ווארום ער וועט זייא האבין צו דערציילין אז איין מיאוסיר טויד ווארט אויף איהם, און דער פאר, וואס ער האט זיך אונטיר גישטאנדין איין זאך פון בארימהערציגקייט צו טוהן, און זיין חבר אזו ליב צו האבין וויא זיך אליין, וועט שוין דעם אנדירין טאג זיין ווייב, זיין איין אלמנה, און זייני קינדיר יתומים. ווען אבער למשל, זייני איגיני צווייא דער וואקסיני זיהן האבין גיזעהין אז ער האט דיא מעשה גיטהון, און ווייל זייא זאנין פאר ברענטי גמרא גלויבירס, אזו האבין זייא איהם אויך מתרה גיוועזין, און דער נאך האבין זייא איהם אויך פאר קלאגט, אזו וויא עס איז אויך דער חיוב פון אמתי גמרא גלויבירס צו טוהן, אזו וועלין זייני צרות דורך דעם, נאך פאר מעהרט ווערין, צו זעהין זיין איגין פלייש און בלוט זאנין גיווארין זייני ערשטי גזלנים. דער דאזיגיר איינציגיר דין וואלט שוין דיא וועלט אין טרויאיר ביקליידין און דיא ליכטיגקייט פון דער זון פון שבת צו איין קללה פאר אללי מענשין גימאכט. האטשי עס וואלטין זיך אפשר גיפונין אזעלכי מענשין וואס זייא וואלטין אין אנפאנג קיין מורא ניט האבין, אבער מיט דער צייט וואלטין שוין דיא שארפי דינים דערשטיקין איטליכים עיידיל גיפיהל צום גוטין: דיא קינדיר וואלטין אויף גיצויגין גיווארין מיט דער דאזיגיר מיינונג, אז גוטץ צו טהון אום שבת איז גאר ניט רעכט. דיא דויהירהאפטיגי התנגדות אקייגין דיא בערירונג אפילו פון דיא גוטי און בעסירין גיפיהל, וועט צום סוף דאס הארץ הארט מאכין, און דיא מענשין וועלין מיט דער צייט אהן איין געפיהל פון רחמנות בלייבין אום דער וואכין אזו וויא אום שבת. און אזו וואלט דער חיוב פון דעם דאזיגין

איינים

אֵיינִים דִין אַרוֹיס בְּרֶענְגֶען , אַז אִיטְלִיכֶיר זָאלל נוּר זִיךְ אַלֵיין לִיבּ הָאבִּין ,
אוּן דָאס וָואלְט גַאנְץ גִיוִויס קֵיין גְלִיק זֶעלִיגְקֵייט פַאר דֶער וֶועלְט נִיט
בְּרֶענְגֶען . מִיר וֶועלִין אִיצוּנְד אָבִּיר אֵיין אַנְדִיר פַאלל אָהן גֶעהמִין . אֵיין
מֶענְשׁ פַאר לָאזְט אוּם פְרֵייטָאג זֵיין פַאמִילְיֶע כדי צוּ גֵיין נִיט וַוייט אוֹיף
אֵיין דָארְף , אוּן מֵיינְט נָאךְ אוֹיף שבת צוּרִיק צוּ קוּמִין ; עֶר הָאט אָבִּיר
נוּן דָאס אוּם גְלִיק זִיךְ אֵיין פוּס צוּ צוּבְּרֶעכִין אוּנְטְיר וֶועגִינְס , אָבִּיר אוּם
שבת אִיז עֶר אַבִּיסִיל צוּ זִיךְ צוּ גִיקוּמִין , אוּן וַוייל עֶר הָאט זִיךְ דֶער מָאנְט
אָן דֶעם אַנְגְסְט פוּן זֵיין פַאמִילְיֶע , אַזוֹ שְׁרַייבְּט עֶר אֵיין קוּרְצִין בְּרִיוִויל כדי
זֵייא מוֹדיע צוּ זֵיין פוּן זֵיין מעמד . אָבִּיר דִיא דָאזִיגִי לִיבְּשַׁאפְט אוּן
אָרִינְטְלִיכְקֵייט וֶועט דָאס לֶעבִּין קָאסְטִין ; וֶוען עֶר הָאט דָאס בְּרִיוִויל אפילו
נוּר אָנְגִיהוֹיבִּין צוּ שְׁרַייבִּין אוּן הָאט עֶס מחמת שְׁרֶעקִין אוֹדִיר שְׁלַאפְקֵייט
נִיט אִין גַאנְצִין אוֹיס גִישְׁרִיבִּין , אַזוֹ וָואלְט דָאס טְרִיבּוּנַאל פוּן דִיא רבנים
פַּסְקִינִין אַז עֶר זָאלל פַאר שְׁטֵיינִיגְט וֶוערִין , אַזוֹ וִויא עֶס אִיז צוּ זֶעהִין פוּן
דֶעם שְׁטִיק וָואס וַוייטִיר שְׁטֵייט :

כל המתכוין לעשות מלאכה בשבת והתחיל בה ועשה כשיעור חייב אע"פ שלא השלים כל המלאכה שנתכוון להשלימה . כיצד הרי שנתכוון לכתוב אגרת או שטר בשבת אין אומרים לא יתחייב זה עד שישלים חפצו ויכתוב כל השטר או כל האגרת אלא משיכתוב שתי אותיות חייב :

„אִיטְלִיכִיר וָואס הָאט אֵיין כוונה צוּ טָהוּן אֵיין מלאכה אוּם שבת , אוּן עֶר
הָאט אָנְגִיהוֹיבִּין צוּ טָהוּן , אוּן הָאט שׁוֹן אֵיין גִיוִויסִין טְהֵייל גִטָהוּן אִיז עֶר
חייב הָאטְשִׁי עֶר הָט נִיט גוֹמר גִיוֶועזִין דִי גַאנְצִי מלאכה , וָואס עֶר הָט אֵיין
כוונה גִהַאט משלים צוּ זֵיין . וִוי אַזוֹ ? וֶוען עֶר הָט למשל אֵיין כוונה גִהַאט
צוּשְׁרַייבִּין אֵיין בְּרִיף אוֹדִיר אֵיין שטר אוּם שבת, אַזוֹ זָאגִין מִיר נִיט אַז עֶר
אִיז אַנְדִירְשׁ נִיט חייב סַיידִין אַז עֶר הָאט נוּר אוֹיס גִיפִירְט זֵיין כוונה אוּן
הָאט אָבּ גִישְׁרִיבִּין דֶעם גַאנְצִין בְּרִיף אוֹדִיר דֶעם גַאנְצִין שטר , נַייאֶירְט
וֶוען עֶר הָאט נוּר גִישְׁרִיבִּין צְוֵוייא אותיות אִיז עֶר שׁוֹין חייב" . (דָארְטִין.)
מֵילָא וֶוען מַאן קָאן נוּר דָאס בִּיוַוייזִין , אַזוֹ וֶוערְד עֶר פַארְשְׁטֵיינִיגְט . אוּן
אוֹיךְ אִין פִיל אַנְדִרִי אופנים קָאן דָאס אִיטְלִיכִיר מֶענְשׁ גִיוָואר וֶוערִין , אַז
אֵיין בְּרִיף קָאן אֵיין מָאהל דֶעם שלום אוּן גְרוֹיסִי טוֹבוֹת גורם זֵיין צוּ אֵיינִים
אֵיינְצִיגִין מֶענְשִׁין אוֹדִיר צוּ אֵיין גַאנְצִי פַאמִילְיֶע , אוּן אַז וֶוען מַאן גִיבְּט
דָאס דָאזִיגִי אָבּ שְׁפֶּעטִיר מִיט אֵיין אֵיינְצִיגִין טָאג , קָאן דֶר פוּן אַרוֹיס קוּמִין
אֵיין גְרוֹיסִי רָעָה . וֶוען נוּן דֶער דת פוּן דִיא רבנים וָואלְט דִיא ממשלה

האבין

הָאבִּין, אַזוֹ וָואלְט אַנְגְסְט און זָארְג און אוּם גְלִיק תמיד אוּנְזֶערִי בְּלֵייטִיר זֵיין, דֶער שבת וָואלְט אַיין לַאסְט זַיין און אַיין פְלוּךְ, אָהן שְׁטָאט דֶעם וָואס עֶר זָאלל אַיין ברכה זַיין, אוֹדִיר דֶער לֶעבִּין אַלֵיין וָואלְט תמיד אִין גְרוֹים סכנה גְיוֶועזִין. פוּן דֶעסְט וֶועגִין וָואלְט דָאס דָאזִיגִי נָאךְ נִיט דָאס אֵיינְצִיגִי שְׁלֶעכְטִיגְקֵייט זַיין. דִיא דָאזִיגִי בְּלוּטִיגִי דינים, וָואס וֶוערִין אָן גִיזֶעהִין פַאר אמונה דינים, וֶועלִין בִּינְדִין דָאס גְיוִויסִין פוּן דֶעם שְׁוַואכִין און נַארִישׁ גְלֵייבִּיגִין; אִיטְלִיכִיר מֶענְשׁ וָואלְט זַיין אַרוּם גִירִינְגְלְט מִיט שְׁפְּיָאנִין, זַיינִי משרתים, זַיינִי קִינְדִיר, און אפילו זַיין אֵייגִין וַוייבּ וָואלְטִין אוֹיף אַלְלִי זַיינִי הנהגות פוּן שבת גוּט אַכְטוּנְג גֶעבִּין, און אִיהם בַּאלְד פַאר מסרין אַזוֹ בַּאלְד עֶר וָואלְט נוּר עֶפִּים עוֹבר גְיוֶועזִין. און אַזוֹ וָואלְט דֶער שָׁלוֹם פוּן דִיא פַאמִילְיֶעס, וָואס אִיז גָאר דֶער עיקר גְלִיק, צוּ שְׁטֶערְט וֶוערִין, און אִיטְלִיכִיר וָואלְט אִין זַיין אֵייגִין הויז גְיזִינְד דִיא עֶרְגְסְטִי שונאים הָאבִּין. אפילו דִיא דינים פוּן דראקא וָואלְט שוֹין פִיל גְרִינְגִיר גְיוֶועזִין אַקֵייגִין דִיא דינים פוּן אמונה פוּן דִיא רבנים, דראקא הָאט נוּר דֶעם דָאזִיגִין צוּם טוֹיד דָן גְיוֶועזִין, דֶעם וָואס מַאן הָאט אִיהם בפירוש אַיין חטא דֶער וִויזִין, אָבִּיר דִיא תורה שבעל פה פסקיט אַז מַאן זָאלל דֶעם מַאן, דָאס וַוייבּ, אוֹדִיר דָאס קִינְד פַאר שְׁטֵיינִיגִין, וַוייל זֵייא הָאבִּין זִיךְ דֶערְוואוִיגִין אֵיין פַאר וֶוערְטִיר צוּ שְׁרַייבִּין, דֶער צוּ נָאךְ אפילו אַזֶעלְכִי אוֹיךְ צוּ שְׁטֵיינִיגִין, וָואס זֵייא הָאבִּין גְיוָואלְט אַיין פַּייאִיר פַאר לֶעשִׁין כדי צוּ פַאר הִיטִין אַיין גְרוֹים אוּם גְלִיק. נָאךְ מֶעהְרִיר אפילו אִין אַזֶעלְכִי אופנים, וֶוען דֶער פַאר קְלַאגְטִיר מֶענְשׁ וֶוערְד דֶער קְלֶערְט פַאר אוּם שוּלְדִיג, חָאטְשִׁי אַזוֹ, גִיבְּט זִיא דָאךְ אַיין פסק אַרוֹים, אַז מַאן זָאלְל אִיהם שְׁלָאגִין:

נתכוון ללקוט תאנים שחורות וליקט לבנות או שנתכוון ללקוט תאנים ואחר כך ענבים ונהפך הדבר וליקט הענבים תחלה ואח"כ תאנים פטור אף על פי שליקט כל מה שחשב הואיל ולא ליקט כסדר שחשב פטור שבלא כוונה עשה שלא אסרה תורה אלא מלאכת מחשבת:

„וֶוען אִימִיצִיר הָאט אַיין כוונה גִיהַאט שְׁוַוארְצִי פַייגִין צוּ קְלוֹיבִּין, און הָאט אוֹיף גִיקְלִיבִּין וַוייסִי, אוֹדִיר וֶוען עֶר הָאט אַיין כוונה גִיהַאט אוֹיף צוּ קְלוֹיבִּין פַייגִין און דֶער נָאךְ וַויינְטְרוֹיבִּין, און עֶס אִיז דִיא זַאךְ פַאר קֶעהְרְט גִיוָוארִין, און עֶר הָאט פְרִיהִיר וַויינְטְרוֹיבִּין גִיקְלִיבִּין און דֶער נָאךְ פַייגִין, אַזוֹ אִיז עֶר פטור. חָאטְשִׁי עֶר הָאט אַלֶץ גִיקְלִיבִּין וָואס

עֶר

עֶר הָאט גִידַאכְט , וַוייל עֶר הָאט אָבִּיר נִיט גִיקְלִיבִּין כסדר אַזוֹ וִויא עֶר הָאט גִידַאכְט , אִיז עֶר פטור , וַוייל עֶר הָאט עֶס גִיטְהוּן אן כוונה , אוּן דִיא תורה אסרת נִיט מֶעהר , נוּר אַיין מלאכה וָואס מַאן טְהוּט זִיא מִיט גִידַאנְקִין" (דָארְטִין) . מִיר וֶועלִין בַּייא דֶעם דָאזִיגִין בפרהסיא מִיאוּסִין דין , וָואס עֶר אִיז שׁוֹן גִינוּג צוּ בִּיוַוייזִין אַז עֶר אִיז נִיט פוּן גָאטט ב"ה , נִיט לַאנְג פַאר וַוייליִן , וַוייל עֶס שַׁיינְט אוּנְז וִויכְטִיגִיר , דָאס דָא צוּ בִּיטְרַאכְטִין , וָואס נָאךְ דֶער תורה שבעל פה נָאךְ זָאלל גִישֶׁעהִין מִיט אַיין מֶענְשִׁין וָואס עֶר אִיז נִיט שׁוּלְדִיג . דִיא גִיזֶעץ פוּן אִיטְלִיכִיר אוֹיף גִיקְלֶערְטִי מדינה וֶועט פסקינין , אַז אַזוֹ אֵיינִיר זָאלל גָאר פְרַייא זַיין פוּן אַלְלִי שְׁטְרָאף ; אָבִּיר דִיא תורה שבעל פה פסקיט נִיט אַזוֹ , נַייאִירְט זִיא זָאגְט אַז מַאן זָאלל אִיהם שְׁלָאגִין , וַוייל זִיא זָאגְט :

וכל מקום שנאמר שהעושה דבר זה פטור הרי זה פטור מן הכרת ומן הסקילה ומן הקרבן אבל אסור לעשות אותו דבר בשבת ואיסורו מדברי סופרים והוא הרחקה מן המלאכה והעושה אותו בזדון מכין אותו מכת מרדות :

"אוּמִידוּם וואוּ עֶס שְׁטֵייט אַז אִימִיצִיר טְהוּט עֶפִּיס אַיין זַאךְ אַזוֹ אִיז עֶר פטור , מֵיינְט מַאן נוּר עֶר אִיז פטור פוּן כרת אוּן פוּן סקילה אוּן פוּן אַיין קרבן , אָבִּיר פוּן דֶעסְט וֶועגִין אִיז אסור דָאס דָאזִיגִי צוּ טָהוּן אוּם שבת , אוּן דֶער איסור קוּמְט אַרוֹים פוּן דִיא רֵייד פוּן דִיא סופרים , כדי מרחיק צוּ זַיין פוּן אַיין מלאכה : אוּן וֶוער עֶס טְהוּט בזדון דֶער וֶוערְד גִישְׁלָאגִין מִיט מכות מרדות" . (דָארְטִין) נוּן דָא הָאבִּין מִיר אַיין גַאנְצִי צַייל פוּן עבירות , וָואס דִיא תורה שבעל פה אַלֵיין אִיז מודה , אַז זֵייא זָאגִין נָאךְ תורת משה נָאךְ גָאר קֵיינִי עבירות נִיט אָבִּיר זִיא הַאלְט עֶס אַזוֹ פַאר רֶעכְט , אַז מַאן זָאלל דֶער פַאר אַזוֹ שְׁרֶעקְלִיךְ אוּן מִיט אַזוֹ אַיין פחיתות הכבוד בִּישְׁטְרָאפְט וֶוערִין . זֶענִין דִיא וָואס גְלוֹיבִּין אִין תורה שבעל פה טַאקִיש באמת בִּיקָאנְט מִיט דִיא תקנות פוּן אִיהר ? אוֹדִיר קָאן אִימִיצִיר גְלוֹיבִּין אַז אַזוֹ אַיין אמונה , וָואס אַז זִיא וָואלְט נוּר ממשלה גִיהַאט וָואלְט זִיא גִיוֶועזִין אַיין פְלָאג פַאר אַלְלִי מֶענְשִׁין , זָאלל קֶענִין זַיין פוּן גָאטט ב"ה גִיגֶעבִּין ?

וֶוען דִיא דָאזִיגִי אמונה זָאלל אַמָאהל יוא דִיא גְרֶעסְטִי ממשלה בִּיקוּמִין , אַזוֹ וָואלְטִין אִיהרִי מאמינים ווידיר אִין דִיא גְרֶעסְטִי קְנֶעכְטְשַׁאפְט אַבַּיין זִינְקִין , אָבִּיר וָואס פַאר אַיין נוּצִין וָואלְט פַאר דִיא אַנְדִירִי פֶעלְקִיר פוּן דֶער וֶועלְט אַרוֹים גִיקוּמִין ? עֶרְשְׁטִינְס וֶועט עֶס פוּן דִיא דָאזִיגִי אַלְלִי

פעלקיר

פֶעלְקִיר דֶעם שבת אַוֶועק גֶעהמִין ; וָואָרוּם מִיר הָאבִּין שׁוֹן אוֹיבִּין אִין (נוּמֶר ג׳) דֶעם דִין גִיוִויזִין וָואס פַּסְקִיט : „אַז אַיין גוי וָואס הַאלְט שבת וֶוען עֶר טְהוּט עֶס אפילו אוּם דֶער וָואכִין , אִיז עֶר חייב מיתה . „אוּן וֶוען עֶר וֶוערְד אוֹיךְ באמת נִיט טויד גִישְׁלָאגִין אָבִּיר גִישְׁלָאגִין מוּז עֶר דָאךְ וֶוערִין . מַאן קָאן בִּיטְרַאכְטִין , וִויא דָאס דָאזִיגִי וֶועט נוּן דִיא גְלַיְכְוֶועלִיגְקַייט פוּן מִילְיָאנִין בִּישֶׁעפִינִישִׁין פַאר וֶוינִיגִירִין . דֶער גוי — וָואס עֶר מוּז מִיט דֶעם שְׁוַוייז פוּן זַיין פנים זַיין ברויט פַאר דִינֶען , אַזוֹ גוּט וִויא דֶער יוד , אוּן זֶעקְס טָאג אִין דֶער וָואךְ מוּז עֶר צוּ בְּרֶיינְגִין אִין וֶועלְטִישִׁי גִישֶׁעפְטִין — פַאר לַאנְג אוֹיךְ אֵיין טָאג , וָואס עֶר זָאלל זִיךְ אִין אִיהם קֶענִין אוֹיס רוּהִין פוּן דֶער וֶועלְטִישִׁי אַרְבֵּייט , מִיהְדִיקַייט , אוּן זָארְגִין , כדי זַיין גוף צוּ שְׁטַארְקִין , זַיינִי זֵיילִי צוּ דֶער פְרִישִׁין אוּן התחברות צוּ הָאבִּין מִיט זַיין גָאטט . אָבִּיר דִיא תורה שבעל פה וֶועט עֶס בִּירוֹיבִּין אַז עֶר זָאלל עֶס נִיט קֶענִין גִינִיסִין , אוֹדִיר , וֶוען זַיין גִיוִויסְסִין טְרַייבְּט אִיהם דֶער צוּ , אַז עֶר זָאלל אֵיין טָאג פוּן זִיבִּין הֵיילִיגִין , אַזוֹ וֶועט עֶר מוּזִין זַיין גִינִיסוּנְג ברוחניות מִיט דִיא לֵיידִין פוּן זַיין גוף בִּיצָאהלִין . פִיל וֶועלִין זִיךְ בלי ספק , דוּרְךְ דִיא גִידַאנְקִין אַז עֶס וַוארְט אוֹיף זֵייא שְׁטְרָאף , לָאזִין צוּ רִיק שְׁרֶעקִין , אוּן אַזוֹ וֶועט מִיט דֶער צַייט אִיטְלִיכִי שְׁפוּר פוּן אֵיין שבת בַּייא דִיא גוים פַאר שְׁווינְדִין . אַיין גוּזְמָא וֶועלִין בַּאלְד אָן אַלְלִי לֶערְנוּנְג פוּן אמונה בְּלַייבִּין , אוּן אַיין כלל שְׁלֶעכְטִיגְקַייט אוּן אוּמְגְלִיקְלִיכְקַייט וֶועט דֶער פוּן אַרוֹיס קוּמִין . דִיא דָאזִיגִי תורה שבעל פה וֶועט גִיוִויס נִיט פָארְשִׁין דָאס גְלַיְכְוֶועלִיגְקַייט פוּן דִיא גוים , וָואס זֵייא זֶענִין דָאךְ דָאס גְרֶעסְטִי רוב פוּן אַלְלִי מֶענְשִׁין ; דַארִיבִּיר קָאן זִיא נִיט פוּן גָאטט ב״ה זַיין . אָבִּיר דִיא גְוַואלְדִיגִי בִּירוֹיבוּנְג וָואס מַאן נֶעמְט אַיין הֵיילִיגִין רוּהִי טָאג אַוֶועק , אוֹיף קֵיין פַאלל קֵיינִי פְרַיינְדְלִיכִי גִידַאנְקִין אַקֵייגִין דִיא יוּדִין נִיט אַרוֹיס בְּרֶיינְגִין ; דִיא מֶענְשִׁין וֶועלִין זִיךְ אַקֵייגִין שְׁטֶעלִין קֵייגִין אַזוֹ אַיין אוּנְטִיר דְרִיקוּנְג , אוּן דֶער דת וָואס הָאט דָאס דָאזִיגִי גִיבָּאטִין , וֶועט אָהן שְׁטָאט כבוד צוּ בִּיקוּמִין , וָואס עֶר דַארְף צוּ זַיין אַז זִיא וָואלְט אמת גִיוֶועזִין , וֶועט זִיא פַאר אָבְּשַׁייהִיט וֶוערִין . דִיא דָאזִיגִי אוּמְגְלִיקְלִיכִי פסקים וֶועלִין נָאךְ אוֹיף שְׁטַייגִין דוּרְךְ אַנְדִירִי דינים וָואס זֵייא זַאנִין גְלַייךְ דֶער צוּ אוּן מַאכִין צוּ נִישְׁט אַלְלִי בַּארִימְהֶערְצִיגְקַייט , וִויא למשל דוּרְךְ דֶעם :

אין מילדין את הגויה בשבת ואפילו בשכר ואין חוששין לאיבה ואף על פי שאין שם הילול . אבל מילדין את בת גר תושב מפני שאנו מצווין להחיותו ואין מחללין עליה את השבת : מאן

„מַאן טָאר נִיט מַאכֶין גִיוִוינְין (דָאס הֵייסְט מַאן טָאר נִיט זַיין קֵיין אֵייבַּאם בַּייא אַיין גויה אום שבת אפילו נִיט פַּאר לוהן, און מַאן דַארְף נִיט זָארְג צוּ הָאבֶּין תאמר וְועט דֶער פוּן אַיין פַּיינְדְשַׁאפְט אַרוֹיס קוּמֶין, חָאטְשֵׁי עֶס אִיז קֵיין חילול שבת דֶער בַּייא נִיט פַּאר הַאנְדִין. אָבֶּיר מַאן מֶעג מַאכִין גִיוִוינְין דִיא טָאכְטִיר פוּן אַיין גר וָואס אִיז אַיין אַיינְוואוֹינֶיר וַויל מִיר זֶענִין מחוייב אִיהם צוּ דֶער נֶעהְרִין; אָבֶּיר מַאן טָאר אִיבֶּיר אִיהר נִיט מחלל שבת זַיין״. (דָארְטִין פרק ב׳). מִיר פְרֶעגִין אִיטְלִיכִין יוּדִין, וָואס הָאט נוּר אַיין מֶענְשְׁלִיכִי הַארְץ, אוֹיבּ דֶער דָאזִיגִיר דִין קָאן פוּן גָאטְט ב״ה זַיין, אוֹדִיר אוֹיבּ דִיא אמונה וָואס הָאט אַיין חלק דֶערִינְין קָאן אמת זַיין? אַיין אָרִימִי אשה זָאלל מַאן נִיט הֶעלְפִין אִין דֶער שעה פוּן אִיהר גְרֶעסְטִין נוֹהט, נוּר וַוייל זִיא אִיז אַיין גויה: וַוייל זִיא אִיז גִיבְּלִיבִּין אוּם וִויסִינְד אִין דֶער גֶעטְטְלִיכִיר וַוארְהַייט, עֶנְטְווִיר דוּרְךְ אִיהר אֵייגֶינִים טעות אוֹדִיר דוּרְךְ דֶער סיבה וַוייל זִיא אִיז אַזוֹ גִיבּוֹירִין גִיוָוארִין, זָאלל מַאן לָאזִין אַיין מוּטְטֶער מִיט אִיהר קִינְד שְׁטַארְבִּין: למשל וֶוען דִיא מוּטְטֶער וָואלְט אַזוֹ אַיין פַּאר הַארְטִיוִויטִי זִינְדִירִין גִיוֶועזִין וָואס זִיא פַּאר דִינְט זִיךְ נִיט אוֹיף דָאס רחמנות און חסד פוּן מֶענְשִׁין, אָבִּיר וָואס הָאט דָאס אוּמְשׁילְדִיגִי קִינְד גִיטְהוּן, אַז זַיין לֶעבִּין זָאל אַוֶועק גִיגֶעבִּין וֶוערִין אַזוֹ גְלַייךְ וִויא עֶס וָואלְט נָאר עֶפִּים מִיט אַיין סבה גִישֶׁעהִין? דֶער נַארִישְׁטִיר גוי (הֵייד) דֶער וָואס גְלוֹיבּ נוּר אִיבִּיר הוֹיפְּט אִין אַיין גָאטְטְהַייט און בַּארִימְהֶערְצִיגִין וֶועזִין, וֶועט אַזוֹ אַיין דת הַאלְטִין פַאר פַאלְשׁ. מֶעהְרִירִי אַזֶעלְכִי אופנים וֶועלִין זִיךְ בַּאלְד דוּרְךְ דֶער וֶועלְט פַּאר בְּרֵייטִירִין, און דָאס יוּדִישְׁקֵייט וֶועט זַיין אַיין אוּמְווִירְדִיגְקֵייט פַּאר אִיטְלִיכִים הֶערְץ, וָואס הָאט אַיין גִיפִיהל פוּן מִיט לַיידִין מִיט אַנְדִירִי. וֶוען דָאס בִּירוּהִיט אַנְדִירְשׁ אוֹיף אמת, אַזוֹ וֶועט עֶס אַלְלִי אִין זֵייאִיר טעות שְׁטַארְק מַאכִין אָבִּיר נִיט אַזוֹ אִיז עֶס בַּייא דֶעם דת וָואס גֵייט פוּן גָאטְט ב״ה אוֹיס, דִיא דָאזִיגִי טְרָאגְט אוֹיף זִיךְ דֶעם אָבְּדְרוּק פוּן דֶעם וָואס הָאט זִיא גְמַאכְט און לֶערִינְט אַזוֹ אַיין לִיבְּשַׁאפְט און מֶענְשִׁין פְרַיינְדְלִיכְקֵייט, אַז אִיהר בִּיפָאלְגוּנְג מַאכְט אפילו דִיא דָאזִיגִי וַוייכִיר און בֶּעסִיר, וָואס זִיא בְּרֵיינְגְט זֵייא נִיט צוּ תשובה, און אִיהרִי עֶרְגְסְטִי פַּיינְד מוּזִין מודה זַיין אַז אִיהרִי גִינִיטִי יסודות אִיז וֶוערְט צוּ בְּוואוּנְדִירִין, עֶס אִיז אָבִּיר דָא פַּארְהַאנְדִין נָאךְ אֵיין פַאלל צוּ בִּיטְרַאכְטִין. דִיא טָאכְטִיר פוּן אַיין גר וָואס אִיז אַיין אַיינְוואוֹנִיר (גר תושב) וָואס דִיא תורה שבעל פה אִיז צוּ אִיהר אַבִּיסִיל בֶּעסִיר, אִיז יוֹא מתיר אַז מַאן מֶעג בַּייא אִיהר אַיין אֵייבַּאם זַיין, אָבִּיר נִיט מחלל שבת צוּ זַיין פוּן אִיהרִינְט וֶועגִין.

נון למשל אַז אַזוֹ אֵיינִי גִיפִינְד זִיךְ אִין מִיטִין צְוִוישִׁין יוּדִין און נָאךְ דֶעם וִויא זִיא אִיז שׁוֹין אוֹיף גִיבוּנְדִין גְיוָוארִין פַּאר לַאנְגְט זִיא דִיא הנאה פוּן דִיא וַוארִימְקַייט פוּן פַייאִיר אוֹדִיר אַיין וַוארִימִי נַארוּנְג פַאר זִיךְ אוֹדִיר פַאר אִיהר קִינְד, אוֹדִיר מַאן זָאלל אִיהר טָהוּן אַיין אַנְדִיר הִילְף, וָואס וָואלְט אָן חילול שבת נִיט קֶענְנִין זַיין, וָואלְט עֶס פַאר אִיהר נִיט גְיטָארְט גִישֶׁעהִין, אָבִּיר פַאר אַיין יוּדִינִי, וָואס אִיז אִין דֶעם זֶעלְבִּיגִין צוּ שְׁטַאנְד מֶעג עֶס יוֹא גְשֶׁעהִין. קָאן דָם דָאזִיגִי זַיין פוּן דֶעם וָואס עֶר וִוילל דֶעם תכלית פוּן גְלִיק זֶעלִיגְקַייט פַאר אַלְלִי זֵיינִי בִּישֶׁעפִּינִישׁ? מַאן קָאן עֶפִּיס נִיט בִּיהוֹיפְּטִין, אַז דֶער דָאזִיגִיר פַאלל אִיז נוּר זֵייאִיר זֶעלְטִין, וָוארוּם עֶס אִיז לַייכְט צוּ וַוייזִין, אַז דֶער דָאזִיגִיר גִימוּהט בִּיוַוייזְט זִיךְ אוּמִידוּם אִין דֶער תורה שבעל פה, וִויא למשל אִין דֶעם דָאזִיגִין שְׁטִיק:

היתה חצר שיש בה גוים וישראלים אפי׳ ישראל אחד ואלף גוים ונפלה עליהם מפולת מפקחין על הכל מפני ישראל. פירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו אותו חצר מפקחין עליו שמא זה שפירש היה ישראל והנשארים גוים, נעקרו כולן מחצר זו לילך לחצר אחרת ובעת עקירתן פירש אחד מהן ונכנס לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת ואין ידוע מי הוא אין מפקחין עליו. שכיון שנעקרו כולם אין כאן ישראל וכל הפורש מהן כשהן מהלכין הרי הוא בחזקת שפירש מן הרוב:

„וֶוען גוים און יוּדִין וואוֹהנִין אִין אַיין הוֹיף, אפילו וֶוען נוּר אֵיין ישראל און טוֹיזִינְד גוים גִיפִינִין זִיךְ דָארְטִין און עֶס אִיז אוֹיף זֵיי אַיין גְפַאלִין אַיין גְרוּז הָאוֹפִּין, אַזוֹ רַאוּמְט מַאן דֶעם גְרוּז פוּן אַלִי אַוֶועק פוּן דֶעם ישראל וֶועגִין. וֶוען אֵיינִיר פוּן זֵיי הָאט זִיךְ אָבְּגִישֵׁיידִיט און אִיז אַוֶועק גִיגַאנְגִין אִין אַיין אַנְדִיר הָאוֹף און דֶער הָאוֹף אִיז אוֹיף אִיהם אַיין גִיפַאלְלִין, אַזוֹ רַאוּמְט מַאן דֶעם גְרוּז פוּן אִיהם אַוֶועק: וָוארוּם תאמר אִיז דֶער, וָואס הָאט זִיךְ אָבְּגִישֵׁיידִיט, דֶער ישראל גְיוֶועזִין, און דִיא וָואס זֶענִין דָארְט גִיבְּלִיבִּין זֶענִין דִיא גוים. וֶוען אָבִּיר אַלְלִי הָאבִּין זִיךְ אוֹיף גִיהוֹיבִּין, פוּן דֶעם הָאוֹף כדי צוּ גֵיין אִין אַיין אַנְדִיר הָאוֹף און אִין דֶער צַייט וֶוען זֵייא הָאבִּין זִיךְ אוֹיף גִיהוֹיבִּין הָאט זִיךְ אֵיינִיר פוּן זֵייא אָבְּגִישֵׁיידִיט און אִיז אַרַיין גִיגַאנְגִין אִין אַיין אַנְדִיר הָאוֹף און עֶס אִיז אוֹיף אִיהם אַיין גִיפַאלְלִין אַיין הוֹיפִּין גְרוּז, און מַאן וַוייס נִיט וֶוער עֶר אִיז, אַזוֹ רַאוּמְט מַאן דֶעם הָאוֹפִּין גְרוּז פוּן אִיהם נִיט אַוֶועק; וָוארוּם וַוייל זֵייא הָאבִּין זִיךְ אַלְלִי אוֹיף גִיהוֹיבִּין אִיז דָא קֵיין ישראל נִיט דָא, און אִיטְלִיכִיר וָואס הָאט זִיךְ פוּן זֵייא אָבְּגִישֵׁיידִיט בשעת זֵייא זֶאנִין גִיגַאנְגִין, אִיז אִין דֶער חזקה אַז עֶר גְיהֶערְט צוּ דָאס רוב (דָארט, פרק כ׳, כ״א) דָא וַוייזְט זִיךְ אַרוֹיס דָאס זֶעלְבִּיגִי, וִויא מַאן הָאט קֵיין חַס נִיט אוֹיף דֶעם לֶעבִּין אוֹדִיר טובה

פוּן דֶעם גוי, אוּן דֶערִיבֶּיר וֶועט קֵיינֶיר נִיט קֶענִין מִיט רֶעכְט בֶּיהוֹיפְּטִין, אַז וֶוען מַאן זָאלל אַזֶעלְכִי דינים פָּאלְגִין זָאלל עֶס בְּרֵיינְגִין דָאס גְּלִיק פַאר דֶער מֶענְשְׁלִיכִיר חברה. אִין דֶעם יוּדִישִׁין שבת קָאן זִיךְ טְרֶעפִין סבות אוּן גִיווֹינִירִינְס אַזוֹ גוּט, וִויא אִין אִיטְלִיכִין אַנְדִירִין טָאג; וֶוען אָבִּיר דִיא תורה שבעל פה וָואלְט דִיא מַאכְט גִיהַאט, אַזוֹ וָואלְטִין דִיא גוים וָואס עֶס הָאט זֵייא אַזוֹ אַיין סבה בֶּעגֶעגִינְט, מוּזִין וַוארְטִין, בִּיז דֶער שבת זָאלל אַרִיבִּיר גֵיין, אוּן אוֹיף דֶעם אופן דִיא אֵיינְצִיגִי אוּנְטִיר שְׁטִיצוּנְג פֶערְלִירִין, וָואס מַאן קָאן זֵייא בַּייא אַזוֹ אַיין גִילֶעגִינְהַייט טוּהְן. וֶוען אַיין מֶענְשׁ לִיגְט שְׁוֶוער קְרַאנְק מחמת יסורים פוּן זַיין גוּף, אַזוֹ אִיז נוּר פַארְהַאנְדִין צְוֵוייא קְוַואלִין פוּן טְרֵייסְטוּנְג פַאר אִיהם: אֵיינִי אִיז דָאס וָואס גוּטִי מֶענְשִׁין הָאבִּין צער דֶער פוּן אוּן ווִילִין פוּן זַיין טובה וֶועגִין אוֹיף אִיהם אַכְטוּנְג גֶעבִּין, דִיא אַנְדִירִי אִיז דָאס וָואס עֶר דֶער מַאנְט זִיךְ אָן דִיא גְנָאד אוּן בַּארִימְהֶערְצִיגְקַייט פוּן גָאטט ב"ה. אָבִּיר דִיא תורה שבעל פה נֶעמְט אַוֶועק פוּן דֶעם גוי וָואס עֶר אִיז אַיין בעל יסורים בֵּיידִים; זִיא פֶערְבִּיטִיט (אסרת) זֵיינִי גוּטִי בִּיקַאנְטִי אִיהם צוּ הֶעלְפִין, אוּן דֶער בַּייא זָאגְט זִיא, אַז דֶער דָאזִיגִיר דִין אִיז פוּן גָאטט. אָבִּיר וָואלְטִין דִיא יוּדִין אַלֵיין קֶענִין אִין דֶעם שבת גְלִיקְלִיךְ זַיין וָואס אִין אִיהם וָואלְט זִיךְ אַזוֹ אַיין סבה גִיטְרָאפִין, אַז זֵייא זָאלְלִין אַיין אָרִימִין גוי, אוּנְטִיר דֶעם גְרוּז האופין פוּן אֵיין אַיינְגִיפַאלְלִינִים גֶעבַּייא בִּיגְרָאבִּין, פֶערְלָאזִין? וָואלְטִין זֵייא קֶענִין אִין שוּים פוּן זֵייאִיר אֵייגִינִי פַאמִילֶיע רוּה הָאבִּין אוֹדִיר אִין דִיא שוּלִין פוּן זֵייאֶרִי תפילות הֵיילִיגִי פְרֵייד גִיפִינִין, וֶוען זֵייא וָואלְטִין אֵיין בִּישֶׁעפִינִישׁ פוּן גָאט ב"ה אוֹיךְ אַיין מֶענְשׁ וִויא זֵייא אִין זַיין עֶלֶענְד לָאזִין אוּם קוּמִין? אָבִּיר נִיט בְּלוֹס אוֹיף דֶעם אֵיינִים וָואס לַיידִיט אוּן דִיא וֵוייניגִי מֶענְשִׁין וָואס זֶעהִין דָאס צוּ, וֶועט דִיא תורה שבעל פה אִיהְרִי פעולות אַרוּים וַוייזִין, נַייאִירְט זִיא וֶועט נָאךְ מַאכִין אַז עֶס זָאלל אוֹיף הֶערִין דִיא בְּרִידִירְלִיכִי לִיבְּשַׁאפְט אִיבִּירְהוֹיפְּט צְווִישִׁין יוּדִין אוּן גוים, אוּן דָאךְ קֶען דִיא וֶועלְט נִיט פְּרִיהִיר גְלִיקְלִיךְ זַיין, נוּר בִּיז אַלְלִי מֶענְשִׁין וֶועלִין זִיךְ אוֹיס לֶערְנִין אַיין צוּ זֶעהִין, אַז דִיא בַּארִימְהֶערְצִיגְקַייט אִיז אֵיין אמתי גוּטְס. אוּן וֶוען דָאס אִיז אמת, אַז דִיא אמונה לֶערְנוּנְג וָואס פוּן גָאטט אִיז גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין, וואו זִיא וֶוערְד נוּר אִין לֶעבִּין באמת גִיפָאלְגְט מַאכְט עֶס דִיא מֶענְשִׁין גְלִיקְלִיךְ אַזוֹ קָאן דִיא לֶערְנוּנְג פוּן דֶער תורה שבעל פה קֵיין אמתי נִיט זַיין, וַוייל וֶוען מַאן זָאל זִיא פָאלְגִין, וָואלְט זִיא אַלְלִי מֶענְשִׁין עֶלֶענְד אוּן אוּם גְלִיקְלִיךְ גִימַאכְט.

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר כ״ח

איטליכיר, דער וואס גלויבט אין דיא כתבי הקודש, דער בליקט אהין מיט שטארקיר האפנונג, אויף דער בעשטימטיר צייט, אז דיא ישראל זאללין פאר זאמילט ווערין פון אללי פיר עקין פון דער ערד, און ווידיר ביזעצט ווערין אין דעם לאנד פון זייארי עלטערין און זאללין זיין אין דער ליבשאפט פון זייאיר גאטט. דיא טעג פון זייאיר טרויאיר וועלין דערנסמאלט איין סוף האבין, און זייאיר פאסטין וואס עס ווערד איצונד גיהאלטין, וועגין דיא אום גליקין וואס עס האט דאס פאלק גיטראפין, וועט פארקעהרט ווערין לששון ולשמחה, וויא עס שטייט:

כה אמר יהוה צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו:

„אזו זאגט יהוה צבאות, דאס פאסטין פון דעם פירטין, פינפטין, זיבינטין, און צעהינטין חודש זאללין ווערין צו דעם הויז יהודה לששון ולשמחה און צו פרייהליכי פייארטעג. נור איהר זאלט ליב האביןווארהייט און שלום!״ (זכריה ח׳, י״ט) דער נביא זאגט אונז ווייטיר, צו יענער צייט וועט ירושלים דיא הויפט שטאט פון דער וועלט זיין, וואס אין איהר וועלין זיך בישיצין אללי פעלקיר פון דער ערד, פון וועגין „צו זוכין דעם יהוה צבאות און צו בעטין פאר יהוה.״ מיר קריכטין גלויבין דאס גאר אין גאנצין אזו שטארק וויא דיא יודין, און מיר האבין איין פארלאנג אז עס זאלל מיט גליק מקוים ווערין דיא דאזיגי הבטחה. מאן קאן עס גאר ניט אויס ריידין וויא עס וועט אונז פרייהין צו זעהין דיא יודין אין יעני

גדלות פון גליק זעליגקייט און כבוד, וואס גאטט ב"ה האט זייא דער צו באלד פון אנהייב אן בעשטימט, ווען ער האט זייאיר פאטיר אברהם אויס דערוויילט אז ער זאלל, זיין פריינד זיין. מיר ווינשין טאקיש אז עס זאלל שוין קומין דיא דאזיגי גליקליכי בישטימטי צייט פון דיא יודין וועגין זעלבירט; אביר עס וועט גיווים קיין יוד ניט פאר היביל האבין, אז מיר זאגין, אז מיר ווינשין עס פון אונזירט וועגין זעלבירט און פון אללי מענשין וועגין. מיר וואלטין גערין זעהין וויא דיא וואהרהייט פון גאטט ב"ה זאלל בגדלות זיין, און זינד, און עלענד, זאלל פארוואגילט ווערין, און דיא ברידירליכי ליבשאפט זאלל פאר בנייטירט ווערין; אביר מיר זעהין אז דיא דאזיגי אללי זאכין הייגגין אן דעם אז ישראל זאלל ווידיר זיין על מכונו, און אן דעם אז דיא קיניגרייך פון גאטט ב"ה זאלל גיגרונדפעסטיגט ווערין, און דרום זענין מיר מיט דעם גאנצין הארצין מסכים, צו דעם וואס דאס יודישי פאלק ווינשט זיך דאס צו זעהין, און מיר זאגין אמן" צו איטליכים מאהל פון דאס גיבעט, אז גאטט ב"ה "זאלל זיך דערמאנין זיין בונד מיט אברהם, יצחק און יעקב, און ער זאלל זיך דערמאנין דאס לאנד," אביר וויא גישריגין דאס דאזיגי גיבעט, און דאס ווינשין, און וואס פריהיר וועט נאך גישעהין דערמאנט אונז דעראן, אז יעניר גליקליכיר טאג איז נאך אזו איינין וואס ער וועט נאך ערשט קומין, ישראל איז נאך צו שפרייט צווישין דיא פעלקיר, און, אנשטאט טעג פון ששון און שמחה צו האבין, שטייהט עס איצונד*) אקייגין, איין טאג פון טרויהיר צו האלטין, צום זכרון וואס זייאיר שטאט און זייאיר בית המקדש איז חרוב גיווארין. דער נייגטיר טאג אין אב (תשעה באב) איז נאך אלץ איין טאג פון פאסטין, און דער רמב"ם ציילט אויף דיא מעשיות וואס עס האט זיך גיטראפין אין דעם טאג, וויא ווייטיר וועט שטיין אז מחמת דעם איז עס איין טאג פון טרויהירקייט:

וט"ב ה' דברים אירעו בו. נגזר על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ. וחרב הבית בראשונה ובשנייה. ונלכדה עיר גדולה וביתר שמה והיו בה אלפים ורבבות מישראל והיה להם מלך גדול ודמו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא מלך המשיח ונפל ביד הגוים ונהרגו

*) דעס דאזיגין נומר האט דער מחבר גישריבין פאר תשעה באב שנת תקנ"ו.

ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חרבן בית המקדש . ובו ביום המוכן לפורענות חרש טורנוסרופוס הרשע את ההיכל לקיים מה שנאמר ציון שדה תחרש :

„אִין דֶעם נַיינְטֶין טָאג אִין אב , הָאבִּין זִיךְ פִּינְף זַאכִין גִיטְרָאפִין : עֶס אִיז אִין דֶעם טָאג נגזר גִיוָוארִין אוֹיף דִיא ישראל אִין דֶער מדבר , אַז זֵייא זָאלְלִין נִיט אַבֵּיין קוּמְמִין קֵיין ארץ ישראל ; אוּן עֶס אִיז אַזוֹ גוּט דֶער עֶרְשְׁטִיר בית המקדש וִויא אוֹיךְ דֶער אַנְדִירִיר אִין דֶעם זֶעלְבִּיגִין טָאג הרוב גִיוָוארִין , אוּן עֶס אִיז אִין אִיהם בִּיצְווִאוּנְגִין גִיוָוארִין , אַיין גְרוֹיסִי שְׁטָאט וָואס אִיהר נָאמֶען אִיז גִיוֶועזִין ביתר . אִין דֶער דָאזִיגִיר שְׁטָאט זֶענִין גִיוֶועזִין אלפים ורבבות פוּן ישראל , אוּן זֵייא הָאבִּין גִיהַאט אֵיין גְרוֹיסִין מלך , וָואס דָאס גַאנְצִי פָאלְק ישראל אוּן דִיא גְרֶעסְטִי חכמים הָאבִּין גִימֵיינְט אַז עֶר אִיז דֶער מלך המשיח . אָבִּיר עֶר אִיז אַרַיין גִיפַאלִין אִין דִיא הֶענְד פוּן דִיא גוים ; אוּן אַללִי זֶענִין גִיהַארְגִיט גִיוָוארִין אוּן עֶס אִיז אֵיין גְרוֹיסִי צרה גִיוֶועזִין , אַזוֹ וִויא בַּייא חורבן בית המקדש . אוּן אִין דֶעם זֶעלְבִּיגִין טָאג , וָואס עֶר אִיז שוֹין מוכן לפורעניות , הָאט טורנוס רופוס דֶער רשע צוּ אַקִירְט דֶעם האויף פוּן בית המקדש אוּן דִיא עֶרְטִיר אַרוּם , כדי עֶס זָאל מקוים וֶוערִין וָואס עֶס אִיז גִיזָאגְט גִיוָוארִין : „צִיוֹן וֶועט וִויא אַיין פֶעלְד צוּ אַקִירְט וֶוערִין" (מיכה ג׳ , י״ב) . (הלכות תעניות , פרק ה׳ .) נור בְּלוֹס מחמת דִיא אוֹיף צֵיילוּנְג פוּן דִיא דָאזִיגִי שְׁרֶעקְלִיכִי שְׁטְרָאף פוּן דֶעם אַלְמֶעכְטִיגִין גָאטט , בִּיהַארְף מַאן דָא פִּיל אוּן וִויכְטִיגִי פּוּנְקְטִין בִּיטְרַאכְטִין . אָבִּיר דֶער וִויכְטִיגְסְטִיר פּוּנְקְט פוּן אַללִי אִיז , פַאר וָואס דֶער אַנְדִירִיר בית המקדש אִיז חרוב גִיוָוארִין , אוּן פַאר וָואס דֶער גלות פוּן ישראל דוֹיאִירְט אִיצוּנְד אַזוֹ לַאנְג . צוּ טְרוֹיהִירִין אוֹיף אַיין צרה וָואס אִיז אַמָאהל גִישֶׁעהִין , אוּן מַאן זָאלל זִיךְ מכניע פוּן וֶועגִין זִינְד וָואס מַאן הָאט גִיטְהוּן , אִיז טַאקִישׁ אַיין הֵייל אוּן מַאן דַארְף עֶס לוֹיבִּין ; אָבִּיר אַז מִיר לֶערְנִין זִיךְ דוּרְךְ דֶעם נִישְׁט אוֹיס , וִויא מִיר זָאללִין יעני צרה אָב הֶעלְפִין , אוּן דִיא דָאזִיגִי זִינְד פַאר וֶוינִיגִירִין אַזוֹ קָאן אוּנְזִיר צַער נוּר בְּרֵיינְגִין אַז מִיר זָאללִין בַּייא זִיךְ וֶוערִין גָאר לאחר יאוש . דְרוּם אִיטְלִיכִיר יוּד וָואס עֶר וֵויינְט , אוֹיף חורבן בית המקדש וָואס עֶר אִיז גִיוֶועזִין פוּל מִיט כבוד , וָואס אִין אִיהם הָאבִּין זַיינִי אבות מתפלל גִיוֶועזִין , זָאלל עֶר אוֹיךְ פְרִיהִיר נָאךְ

פארשין

פָֿארְשֵׁין דֶעם טעם פַֿאר וָואס עֶס אִיז חרוב גִיוָֿוארִין, אוּן וִויא אַזוֹ מַאן וָואלְט קֶענִין פוּן דֶעם גְרויסִין אוּם גְלִיק גִיהָאלְפִֿין וֶוערִין, פַֿאר וָואס אִיז דָאס גִישֶׁעהִין, אַז דֶער גָאטט פוּן גִינָאד הָאט חרוב גִימַאכְט זַיין אֵייגִינִים הויז, דֶעם אֵיינְצִיגִין בית המקדש אִין דֶער וֶועלְט, וָואס עֶר הָאט גִילָאזְט אוֹיף זַיין אוּים דְרִיקְלִיכִין בִּיפֶֿעהל אוֹיף בּוֹיהִין: דִיא סיבה פַֿאר וָואס דֶער עֶרְשְׁטִיר בית המקדש אִיז חרוב גִיוָוארִין, אִיז וַוייל דָאס פָֿאלְק הָאט עבודה זרה גִידִינְט, אַזוֹ וִויא מִיר לֵייהִינִין דָא:

גם כל שרי הכהנים והעם הרבו למעול מעל ככל תועבות הגוים ויטמאו את בית יהוה אשר הקדיש בירושלים: וישלח יהוה אלהי אבותיהם עליהם ביד מלאכיו השכם ושלוח כי חמל על עמו ועל מעונו: ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת יהוה בעמו וגו':

„אוֹיךְ אַללִי אוֹיבִּירְשְׁטִי פוּן דִיא כהנים, אוּן דָאס פָֿאלְק, הָאבִּין גִימֶעהְרְט צוּ פֶֿעלְשִׁין אַיין פֶֿעלְשוּנְג אַזוֹ וִויא אַללִי אוּם וִוירְדִיגְקַייט פוּן דִיא גוֹיִם, אוּן זֵייא הָאבִּין פַֿאר אוּם רֵיינִיגְט דָאס הויז פוּן יהוה, וָואס עֶר הָאט גִיהֵיילִיגְט אִין ירושלים. אוּן דֶער יהוה, דֶער גָאטט פוּן זֵייאִירִי עֶלְטֶערִין הָאט צוּ זֵייא גִישִׁיקְט דוּרְךְ זַיינִי גִישִׁיקְטִי, גַאנְץ בִּיצַייטִין; וָוארוּם עֶר הָאט זִיךְ דֶער בַּארִימְט אִיבִּיר זַיין פָֿאלְק אוּן אִיבִּיר זַיין וואוינוּנְג. אָבִּיר זֵייא הָאבִּין גִישְׁפָּאטִיט פוּן דִיא גִישִׁיקְטִי פוּן אלהים, אוּן הָאבִּין פַֿארַאכְטִיט זַיינִי וֶוערְטִיר, אוּן הָאבִּין פְּלַאזִיר גִימַאכְט פוּן זַיינִי נביאים, בִּיז דֶער גְרִים צָארִין פוּן יהוה אִיז אוֹיף גִיגַאנְגִין אוֹיף זַיין פָֿאלְק, בִּיז קֵיין רפואה אִיז שׁוֹין נִיט מֶעהר גִיוֶועזִין. אוּן עֶר הָאט אוֹיף זֵייא אַרוֹיף גִיבְּרַאכְט דֶעם מֶלֶךְ פוּן דִיא כשדיים, אוּן הָאט גִילָאזְט טוֹיט שְׁלָאגִין זֵייאִירִי יוּנְגִי לַייט מִיט דֶעם שְׁוֶוערְד אִין זֵייאִיר בית המקדש, אוּן הָאט זִיךְ נִיט דֶער בַּארִימְט נִיט אוֹיף קֵיין בחור אוּן בתולה. נִיט אוֹיף קֵיין אַלְטִין אוּן אוֹיךְ נִיט אוֹיף קֵיין גְרַייז גְראוֹיהִין מַאן; עֶר הָאט זֵייא אַללִי אַוֶועק גִיגֶעבִּין אִין זַיינִי הֶענְד. — אוּן זֵייא הָאבִּין פַֿאר בְּרֶענְט דָאס הויז פוּן אלהים אוּן זֵייא הָאבִּין צוּ שְׁטוֹיסִין דִיא מָאוֹהִירִין פוּן ירושלים, אוּן אַללִי אִיהְרִי פַּאלַאצִין הָאבִּין זֵייא אִין פַֿייאִיר פַֿאר בְּרֶענְט, אוּן אַללִי אִיהְרִי

גלוסטיגי

גלוסטיגי זאכין זענין פאר דארבין גיווארין." (דברי הימים ב׳, קאפיטל ל״ו, פסוק י״ד–יט) מילא דא ווערד אן גיגעבין אז דיא סיבה פאר וואס דער ערשטיר חורבן איז גישעהין, איז וויל זייא האבין בקשי ערף אבגעטירייא גידינט. דיא ישראל האבין זיך אוים גילערינט און האבין גיטהון דיא אום ווירדיגקייט פון דיא עבודה זרה דינירס, און האבין מטמא גיוועזין דעם בית המקדש: דעריבער האט איהם גאטט ב״ה חרוב גימאכט, און האט זייא אין גלות אוועק גישיקט. גיוויס איז נאך צווישין דעם פאלק ישראל גיוועזין פיל אנדירי גרויסי זינד, אבער מאן דער מאנט זייא ניט, כדי גלייך וויא דער מיט צו ווייזין, אז דורך קייני אנדירי זאכין וואס זייא האבין גאאט פאר לאזין במזיד און בקשי ערף וואלט איהם דער צו ניט גיבראכט אז ער זאלל זייא אזו שטארק שטראפין. אזו לאנג וויא זייא האבין נאך גיהיט זייארי גיטרייקייט צו גאטט וואלט נאך גיוועזין איין מעגליכקייט און איין האפינונג, אז זייא וועלין נאך חרטה האבין אויף זייארי אנדירי זינד: אבער אז מענשין קערין זיך אב מיט איין קשי ערף פון גאטט ב״ה און ווילין זייני התראות ניט הערין, דענסטמאלט איז איטליכי האפינונג פון חרטה און תשובה פאר שוואונדין, און דענסטמאלט קאן שוין ניט מעהר העלפין, נור עס מוז דער גירעכטיר משפט אויף זייא ארויף גילאזין ווערין. איז אבער דאס דאזיגי ביא דעם אנדירין בית המקדש אויך אזו גיוועזין? האבין דיא יודין דענסטמאלט אויך בקשי ערף עבודה זרה גידינט? האבין זייא גיהאט געצין בילדיר אונטיר זיך, האבין זייא ביפלעקט דעם אנדירין בית המקדש מיט אזעלכי עבודה זרה דינירשי אום ווירדיגקייט? ניין, איידיר זייא זאללין זיך פאר איין געצין בילד בוקין, האבין זייא ליבירשט גילימין דאס שרעקליכסטי מאטירניש און האבין אלליין זייאיר לעבין פאר איין קרבן גיגעבין פאר דעם אמת, אזו אז, ווען דער אנדיריר בית המקדש איז חרוב גיווארין. איז קיין גידעכטניש פון אבגעטירייא צווישין דיא ישראל ניט צו גיפינין גיוועזין. אין דער גאנציר צייט פון זייאיר גישיכטי, פון יציאת מצרים אן, ביז אויף דעם דאזיגין טאג, האט מאן קיין מאהל ניט גיזעהין אז זייא זאללין אזו מיט דעם גאנצין ערנסט אכטונג געבין דיא אותיות פון דער תורה, און קיין מאהל איז צווישין זייא ניט גיוועזין אזו פיל גילערינטי מענשין, וואס

זאלין

זָאללִין אַזוֹ עוֹסֵק בתורה זַיין, וִויא גְרָאד דֶענְסְמָאלְט. מֵילָא וָואס הָאט גִיקֶענְט דִיא סיבה זַיין פוּן דֶעם אַנְדִירִין חורבּן? עבודה זרה אִיז עֶס נִיט גִיוֶועזִין, אָבִּיר עֶס הָאט גִימוּזְט זַיין, עֶפִּים וָואס אִיז גְלַייךְ דֶער צוּ, וָואס פַאר דֶעם פּנים פוּן גָאטט ב״ה אִיז עֶס אוֹיךְ אַזוֹ מִיאוּס גִיוֶועזִין, עֶס הָאט גִימוּזְט זַיין אַיין חטא, וָואס דִיא כהנים אוּן דָאס פָאלְק הָאבִּין עֶס צוּ גְלַייךְ גִיטְהוּן. וָוארוּם מַאן בִּימֶערְקְט, אַז אִין דֶער בִּישְׁרַייבּוּנְג פוּן דֶעם עֶרְשְׁטִין חורבּן וָואס אִיז אוֹיבִּין גִידַאכְט, וֶוערְד גִיזָאגְט: „אַללִי אוֹיבִּירְשְׁטִי פוּן דִיא כהנים, אוּן דָאס פָאלְק, הָאבִּין גִימֶעהְרְט צוּ פַאלְשִׁין אֵיין פֶעלְשׁוּנְג.״ וֶוען נוּר דִיא כהנים וָואלְטִין אִיהְרִין גָאטט גִיטְרַייא גִיבְּלִיבִּין, אַזוֹ וָואלְט עֶר דֶעם בית המקדש נִיט חרוב גִימַאכְט, וַוייל מַאן וָואלְט קֶענִין הָאפִין, אַז זֵייא וֶועלִין דוּרְךְ מוסר אוּן דוּרְךְ בִּילֶערְנוּנְג דָאס פָאלְק בְּרֵיינְגִין צוּ בֶּעסִירִי גִידַאנְקִין. אוֹדִיר, פַארֶקעהְרְט וֶוען דָאס פָאלְק וָואלְט גִיטְרַייא גִיבְּלִיבִּין, אַזוֹ וָואלְט גָאטט ב״ה דֶער מִיט נִיט גִישְׁטְרָאפְט, פַאר דִיא זִינְד פוּן דִיא כהנים, גִישְׁוִוינְדִיר וָואלְט עֶר דִיא שְׁלֶעכְטִי כהנים אוֹיס גִישְׁטוֹיסִין אוּן וָואלְט אַנְדִירִי נָאךְ זַיין אֵייגִינִים וואוּיל גִיפַאללִין אַיין גִיזֶעצְט. נִיט אַנְדִירְשׁ נוּר דִיא שְׁלֶעכְטִיגְקַייט וָואס דִיא כהנים אוּן דָאס פָאלְק הָאבִּין דֶערִינִין אַיין גִישְׁטִימְמְט הָאט גִיקֶענְט אַזוֹ אַיין גְרוֹיס אוּם גְלִיק אַרוֹיס בְּרֵיינְגִין. אוֹיף אַזוֹ אַיין אוֹפָן, דְרִינְגִין מִיר זִיךְ, מוּז אוֹיךְ זַיין דִיא סיבּה פוּן דֶעם חוּרבן בית שני נִיט אַז אֵיין טְהֵייל זֶענִין לוֹיז פוּן גָאטט גִיוֶועזִין, נַייאִירְט עֶס הָאט גִימוּזְט זַיין אֵיין זִינְד, וָואס דִיא כהנים אוּן דָאס פָאלְק הָאבִּין דֶערִינִין אַיין חלק גִיהַאט. נָאךְ וַוייטִיר, עֶס הָאט גִימוּזְט זַיין אֵיין זִינְד וָואס פוּן דֶער דָאזִיגִיר וֶועגִין זֶענִין זֵייא גִיוָוארִינְט גִיוָוארִין דוּרְךְ אֵיין גִישִׁיקְטִין פוּן גָאטט ב״ה. אַזוֹ וִויא אַז דִיא כהנים אוּן דָאס פָאלְק זֶענִין גִיוָוארִין עבודה זרה דִינִירְס, הָאט גָאטט אַזוֹ בַּאלְד דֶעם עֶרְשְׁטִין בית המקדש נִיט חרוּב גִימַאכְט, נוּר עֶר הָאט פְרִיהִיר גִיפְּרוּבְט תאמר וֶועלִין זֵייא הֶערִין אוֹיף זַיינִי התראות אוּן וֶועלִין אפשר תשובה טְהוּן, אוּן דַארִיבִּיר „הָאט עֶר גִישִׁיקְט דוּרְךְ זַיינִי נביאים צוּ זֵייא בִּיצַייטִין: וָוארִין עֶר הָאט גִישׁוֹינְט זַיין פָאלְק אוּן זַיין וואוֹינוּנְג.״ נוּן באמת, אַז מִיר זֶעהִין אַז גָאטט ב״ה הָאט נוּר גִיוָואלְט אַזוֹ אַיין קְלֵיינִים אוּם גְלִיק בְּרֵיינְגִין וִויא זִיבִּינְצִיג יָאהר אִין גלות צוּ זַיין אִיז הָאט עֶר זֵייא אַזוֹ

גישוינט, אזו קענין מיר גאנץ זיכיר דרינגין, אז ער וועט דיא זעלביגי ניט אין איין פיל שרעקליכירי שטראף, אין איין פאר ווישטונג פון אכטצעהין הונדירט יאהר, אריין ברייגגין, אז ער זאלל זייא ניט פריהיר אויך אזו שוינין פון דיא שטראף וואס עס וועט אויף זייא קומין. פאר דעם ערשטין חורבן האט ער גישיקט שלוחים און נביאים, כדי זייא צו ווארנין; מן הסתם האט ער פאר דעם אנדירין חורבן אויך דאס זעלביגי גימוזט טהון. אביר ווער זענין גיוועזין דיא שלוחים און נביאים, וואס זייא זאלין האבין דיא יודין דער מאנט און גיווארינט? דיא יודין ביהויפטין, אז אין דער צייט פון דעם אנדירין בית המקדש איז קיין נבואה ניט מעהר גיוועזין; אביר איז עס דען מיגליך צו מיינין, אז דער גאטט פון ישראל זאלל זיין הארץ פון רחמנות פערשליסין, און וועט ניט פערשוינין ניט זיין פאלק און ניט זיין וואונונג, כדי דיא דאזיגי ביידי, אהן איין ווארט פון ווארנונג, צו בישטראפין מיט אזו איין שרעקליבי שטראף וואס עס איז נאך קיין מאהל אויף קיין אומה ניט גיקומין? אז ער האט גיוואלט נינוה חרוב מאכין, האט ער גישיקט יונה זאלל דיא איינוואוינער צו תשובה דערמאנין, און וויא עס האט גיזאלט דאס משפט פון שטראף איביר בבל קומין, זענין ווערטיר פון ווארנונג אויף איין וואונדירליכין אופן אויף דער וואנד גישריבין גיווארין. קענין מיר נון אן נעהמין, אז גאטט ב"ה זאלל ניט האבין אזו פיל דערבארימונג פאר ירושלים און דיא יודין, וויא פאר בבל און נינוה? דאס שטימט גאר עפיס ניט, מיט דיא מדות און אויף פיהרונג פון גאטט ב"ה. עס האבין גיוויס גימוזט דארטין נביאים זיין, וואס האבין אן גיזאגט אז עס וועט דאס משפט פון שטראף קומין, און האבין דאס פאלק אויף זייארי זינד מתרה גיוועזין. מילא ווער זענין זייא גיוועזין? און וועלכי זינד זענין דאס גיוועזין וואס עס זאלל גליך זיין צו אבגעטירייא, וואס דיא כהנים און דאס פאלק האבין עס גיטהון און האבין אויף אללי ווארנונגין ניט גיפרעגט, און זענין דערינין מיט קשי ערף גיבליבין און זייארי קינדיר מוזין נאך דערינין זיין. אבגעטירייא איז איין אבקעהרונג פון דעם אמתין גאטט און איין אויף שטעלונג פון איין פאלשין דת מיט כבוד פון אמונה, נון איז עס דערוויזין, אז דיא יודין האבין זיך קייני געצין בילדיר

נִיט גִימַאכְט; אָבִּיר הָאבִּין זֵייא אויךְ קֵיין פַאלְשִׁין דת אמונה נִיט אויף גִישְׁטֶעלְט, וָואס זִיא אִיז אַקֵייגִין דֶער אמונה פון משה און דִיא נביאים? דִיא תורה שבעל פה און דִיא יוּדִישׁי סדרי התפילות מֶעגִין עֶנְטְוִוירִין אויף דֶער דָאזִיגִיר שאלה. מִיר הָאבִּין שׁוין אַבִּיסִיל גִיוִויזִין, אַז דִיא תורה שבעל פה, וָואס זִיא אִיז אוּמִידוּם אָנְגִינוּמִין, דוּרְךְ זֵייאִירִי סדרי התפילות, זֶענִין פוּנְקְט סותר דֶעם גִישְׁרִיבִּינִין וָוארְט פון גָאטט. עֶס לֶערִינְט דִיא יוּדִין אַז זֵייא זָאלְלִין הָאבִּין אַיין בטחון אויף סגולות פון קמיעות, און לחשים פון כשוף און צוֹבִּירַייא סְפָּאסָאבִּים, וָואס דָאס אַלְץ אִיז דָאךְ נִיט מֶעהר וִויא בְּלוֹיזִי עבודה זרה דִינְסְט: און ווידיר שְׁרַייבְּט עֶס דִיא יוּדִין פָאר, גְרַיילִיכִי אוּם בַּארִימְהֶערְצִיגִי אויף פִּיהרוּנְגִין, בְּרֵיינְגְט זֵייא צוּ פַאלְשִׁי מֵיינוּנְגִין פון דֶעם מהות פון הקב"ה, און פַאר זָאגְט זֵייא בפירוש, זֵייאִירִי בְּרִידִיר דִיא גוים נִיט אַזוֹ לִיבּ צוּ הָאבִּין וִויא זִיךְ אַלְלֵיין. דִיא אוֹפְשְׁטֶעלוּנְג פון דֶעם דָאזִיגִין דַת אִיז גִיוֶועזִין דִיא גְרוֹיסִי זִינְד, וָואס אִין אִיהר הָאבִּין גִיזִינְדִיגְט דִיא כהנים און דָאס פָאלְק, און וָואס אִיהרִי קִינְדִיר בְּלַייבִּין אִין אִיהר נָאךְ. און מַאן הָאט זֵייא פַאר דֶער דָאזִיגִיר זִינְד גִיוָוארִינְט. גָאטט ב"ה הָאט צוּ זֵייא גִישִׁיקְט זֵייאִיר גְרוֹיסִי שלוחים, עֶר הָאט צוּ זֵייא גִישִׁיקְט ישוע הנוצרי, דֶעם נָבִיא וִויא משה און דֶער משיח. דִיא גְרוֹיסִי קְרַאפְט פון זַיינִי רֵייד אִיז אַנְגִירִיכְטִיט גִיוֶועזִין אַקֵייגִין דֶעם דָאזִיגִין פַאלְשִׁין דַת, אַקֵייגִין דֶער תורה שבעל פה; אָבִּיר זֵייא הָאבִּין זַיינִי וֶוערְטִיר נִיט גִיוָואלְט הֶערִין. כהנים און פָאלְק הָאבִּין זִיךְ בִּינַאנְד פַאר שְׁווארִין אִיהם צוּ פַארְוַוארְפִין און אִיהם אָן קְרַייץ אָן צוּ שְׁלָאגִין. מֵילָא דָאס דָאזִיגִי אִיז אַרוֹיס גִיקוּמִין פון דֶעם פַאלְשִׁין דת, וָואס זֵייא הָאבִּין אָן גִינוּמִין; דִיא תורה שבעל פה אִיז גִיוֶועזִין דֶער שְׁטַאם (שורש) און דִיא פַארְוַוארְפוּנְג דֶעם משיח דִיא פְרוּכְט (פירות). אָבִּיר נָאךְ הָאט דֶער הַארר גָאטט רחמנות גִיהַאט מִיט זַיין פָאלְק און מִיט זַיין האויז, עֶר הָאט זֵייא נָאךְ פִירְצִיג יָאהר גִישׁוֹינְט, און אִין דֶער צַייט וָואס צְווִישִׁין אִיז גִיוֶועזִין הָאט עֶר גִישִׁיקְט זַיינִי אַפָּאסְטָעלִין (שלוחים) כדי זֵייא צוּ וָוארֶענִין און זֵייא זֵייאִירִי אוּם גִירֶעכְטִיגְקַייט צוּ בִּיוַויזִין; „אָבִּיר זֵייא הָאבִּין זַיינִי וֶוערְטִיר פַאר הַאכְטִיט און הָאבִּין שְׁלֶעכְט בִּיהַאנְדִילְט זַיינִי נְבִיאִים, בִּיז דֶער גרים צָארִין פון יהוה אִיז אויף גִינַאנְגִין אויף זַיין פָאלְק, בִּיז קֵיין רפואה

איז

אִיז שׁוֹין נִיט מֶעהר גִיוֶועזִין," אוּן עֶר הָאט זֵייא אַוֶועק גִיגֶעבִּין אִין דִיא הֶענְד פוּן דִיא רוֹמִים. וַוייל זֵייא הָאבִּין פַארְוָוארְפִין ישוּע אוּן זַיינִי תַּלמִידִים אִיז דֶער בית המקדש אוּן דִיא שְׁטָאט חרוּב גִיוָוארִין. מַאן הָאט דִיא יוּדִין גִילֶערִינְט, אַז זֵייא זָאלְלִין ישוּע אוּן זַיינִי תַּלמִידִים הַאלְטִין פַאר בִּיטְרִיגִיר: אָבִּיר לָאזִין זֵייא דִיא זַאךְ רֶעכִט אוֹיף דֶעם מִשקל גֶעהמִין, אַז, וֶוען זֵייא וָואלְטִין בִּיטְרִיגִיר גִיוֶועזִין גָאטט זֶעלְבִּיר הָאט דֶעם אמת וָואס זֵייא הָאבִּין בִּיהוֹיפְּטִיט דוּרְךְ דִיא מעשים פוּן זַיין השגחה בִּיפֶעסְטִיגְט. אַז עֶס וָואלְט דֶער הַאלְטִין גִיוָוארִין דָאס בית המקדש אוּן דִיא שְׁטָאט בִּיז דֶעם הַיינְטִיגִין טָאג, וָואלְט עֶס גִיוֶועזִין אֵיין בִּיוַוייז וָואס מַאן קָאן עֶס פוּן אָרְט נִיט רִירִין, אַז זֵייא זֶענִין בִּיטְרִיגִיר גִיוֶועזִין. וֶוען עֶס וָואלְט נִיט גִיקוּמִין קֵיין משפט פוּן שְׁטְרָאף דֶער פַאר וָואס מַאן הָאט דֶעם משיח אָן קְרֵייץ אָן גִישְׁלָאגִין, אַזוֹ וָואלְט עֶס פַאר אַללִי מֶענְשִׁין אַיין בִּיוַוייז גִיוֶועזִין, אַז עֶר אִיז נִיט גִיוֶועזִין דֶער, פַאר וֶועלְכִין עֶר הָאט זִיךְ אוֹיס גִיגֶעבִּין. אִיז עֶר אָבִּיר דֶער משיח יָא גִיוֶועזִין, אַזוֹ הָאט גִימוּזְט זַיין דִיא שְׁטְרָאף פוּן מדה כנגד מדה פַאר דִיא דָאזִיגִי וָואס הָאבִּין אִיהם גִיקְרֵייצִיגְט דָאס שְׁטַארְקְסְטִי צֵייגְנִיש וָואס עֶס אִיז נוּר מֶיגְלִיךְ וָואס גָאטט הָאט נוּר גִיקֶענְט גֶעבִּין, אוּן דָאס הָאט גָאטט טַאקִיש באמת גִיגֶעבִּין. זֵייא הָאבִּין ישוּע גִיקְרֵייצִיגְט, אוּן גָאטט ב"ה הָאט דֶעם בית המקדש חרוּב גִימַאכְט אוּן צוּ שְׁפְּרֵייט דָאס פָאלְק. אָהן דֶעם וָואלְט דִיא קְרִיסְטְלִיכִי אמוּנה קֵיין מָאהל נִיט גִיקָאנְט דִיא אוֹיבִּיר הַאנְד דֶערְלַאנְגִין מִיט וֶועלְכִין זִיא פְרֵייהִיט זִיךְ באמת. וֶוען דֶער בית המקדש וָואלְט נָאךְ גִישְׁטַאנִין אוּן דִיא יוּדִין וָואלְטִין נָאךְ אִין זֵייאִיר לַאנְד גִיוֶועזִין, אַזוֹ וָואלְטִין זֵייא גִיקָאנְט אוֹיף יֶענִים אַהִין וַוייזִין אוּן זָאגִין: „זֶעהט אַהֶער אוֹיף דֶעם דָאזִיגִין בית המקדש, דָאס אָנְגֶעדֵיינְקִין פוּן דֶער לִיבְּשַׁאפְט פוּן גָאטט אוּן אַז עֶר אִיז מִיט אוּנְז, עֶר שְׁטֵייט נָאךְ בַּייא אוּנְז דָא, אוּן וַוייזְט, אַז ישוּע אִיז נִיט דֶער משיח גִיוֶועזִין; וָוארוּם וֶוען עֶר וָואלְט דֶער משיח גִיוֶועזִין, אַזוֹ וָואלְט עֶר אוּנְס דֶעם דָאזִיגִין קְלָארִין צֵייכִין פוּן זַיין חסד נִיט גִילָאזְט בְּלַייבִּין!" אָבִּיר דֶעם דָאזִיגִין בִּיוַוייז פוּן זֵייאִיר גִירֶעכְט זַיין הָאט גָאטט פוּן זֵייא אַוֶועק גִינוּמִין, אוּן נָאךְ אפילוּ אֵיידִיר עֶס אִיז פַאר בַּייא גִיגַאנְגִין פִירְצִיג יָאהר. נוּן מֶעג זִיךְ אִיטְלִיכִיר נָאךְ דֵיינְקִינְדִיר יוּד דָאס דָאזִיגִי אוֹיף דֶעם מִשקל גֶעהמִין: וָואלְט ישוּע

נִיט

נִיט דָאס גִיוֶועזִין, וָואס עֶר הָאט בִּיהוֹיפְּטִיט אַז עֶר אִיז עֶס, אַזוֹי וָואלְט דָאס וָואס מַאן הָאט אִיהם גִיקְרֵייצִיגְט דִיא גְרֶעסְטִי מצוה גִיוֶועזִין, וָואס דִיא הָאבִּין נָאךְ אַזוֹי וָואס קֵיין מָאהל נִיט אוֹיס גִיפִּיהרְט; זֵייא וָואלְטִין דֶער מִיט אַלְץ גִיטְהוּן, וָואס זֵייא וָואלְטִין נוּר גִיקֶענְט טְהוּן, כדי אַיין צוּ הַאלְטִין אַז אַיין פַאלְשִׁי אמונה זָאלל נִיט גְרֶעסִיר וֶוערִין, וָואס זִיא מֵיינְט זִיךְ אִיבִּיר דֶער וֶועלְט צוּ פָארְבְּרֵייטִירִין אוּן דֶעם אמת אַרוּנְטִיר צוּ דְרִיקִין, קֶענִין זֵייא בַּייא דֶעם אוֹפָן גְלוֹיבִּין, אַז גָאטט זָאלל זֵייא הָאבִּין גִישְׁטְרָאפְט, וַוייל זֵייא הָאבִּין גִיטְהוּן, וָואס רֶעכְט אִיז גִיוֶועזִין, אוּן אַז גָאטט זָאלל הָאבִּין גִיגֶעבִּין דֶעם הֵיילִיגִין קִיוּם פוּן זַיין השגחה, דֶעם, וָואס עֶר הָאט אוּמְרֶעכְט? אַז פ י נ ח ס דֶער ז ו ן פוּן א ל ע ז ר הָאט דֶעם מַאן פוּן ישראל אוּן דִיא מדינית מִיט זַיין שְׁפִּיז גִיטֵייטִיט, הָאט אוֹיךְ גִיהֶערְט דִיא מגפה פוּן דִיא ישראל. קֶענִין מִיר נוּן גְלוֹיבִּין, אַז דִיא כהנים, וָואס הָאבִּין ישוע דֶן גִיוֶועזִין, וָואלְטִין גִיהַאט קְלֶענִירִין לוֹהן בִּיקוּמְמִין, וֶוען זַיין מהות וָואלְט פַאלְשׁ גִיוֶועזִין? וֶוען דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם אִיז נִיט דֶער אמת, הָאט דָאךְ עֶפִּיס גָאטט ב״ה זִיךְ דֶערְנָאכְמָאלְט זֶעלְבִּיר אַרַיין גִימִישְׁט, דֶעם אמת צוּ אוּנְטִיר דְרִיקִין אוּן דִיא פַאלְשַׁקֵייט צוּ דֶער הֵייבִין; אִיז אָבִּיר דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם אמת, אַזוֹי הָאט גָאטט דֶערְנָאכְמָאלְט צוּ דֶעם קִיוּם פוּן דֶעם דָאזִיגִין אמת נִיט מֶעהר גִיקֶענְט טְהוּן, וִויא עֶר הָאט דֶער דוּרְךְ גִיטְהוּן וָואס עֶר הָאט דֶעם בית המקדש חרוב גִימַאכְט. עֶס אִיז נוּר גִיוֶועזִין אַ י י ן בִּיוַוייז אַקֵייגִין דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם וָואס מַאן וָואלְט אִיהם נִיט גִיקֶענְט אָבְּוֶוענְדִין, אוּן דָאס דָאזִיגִי אִיז גִיוֶועזִין דֶער בית המקדש: אָבִּיר גָאטט זֶעלְבִּיר הָאט דֶעם דָאזִיגִין בִּיוַוייז אָבְּגִיוֶוענְדִיט, וַוייל עֶר הָאט דֶעם בית המקדש אַוֶועק גִינוּמִין, אוּן דַארִיבִּיר דְרִינְגִין מִיר, אַז, דָאס דָאזִיגִי מוּז בוודאי אמת זַיין, וַוייל גָאטט הָאט אַלְץ גִיטְהוּן וָואס עֶר הָאט גִיקֶענְט טְהוּן, כדי דֶעם אמת פוּן דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם פוּן אָנְפַאנְג אָן צוּ לָאזִין וִויסִין:

דִיא יוּדִין גְלוֹיבִּין, אַז, וֶוען ישוע וָואלְט גִיוֶועזִין דֶער משיח, וָואלְטִין דִיא כהנים אוּן חכמים פוּן זַיין צַייט אִיהם גִיוִויס נִיט פַאר וַוארְפִין. אָבִּיר דִיא מעשות, וָואס זֵייא דֶער מָאנִין פוּן תשעה באב וַוייזְט וִויא דִיא דָאזִיגִי מֵיינוּנְג הָאט קֵיין הַאפְט נִיט, זֵייא דֶער מָאנִין דָאס עֶ ר ְ שְׁ ט ִ י וָואס עֶס הָאט גִיטְרָאפִין אִין דֶעם דָאזִיגִין טָאג פוּן

פוּרעניות עֶס אִיז נִגְזַר גִיוָוארִין פוּן גָאטט ב"ה אַז דִיא ישראל זָאלְלִין אוֹיס שְׁטַארְבִּין אִין דֶער מדבר, אוּן פַאר וָואס זֶענִין זַייא אוּם גִיקוּמִין אִין דֶער מדבר? וַוייל זַייא הָאבִּין משה נִיט גִיוָואלְט גְלוֹיבִּין. „אוּן אַללִי קִינְדִיר ישראל", הֵייסְט עֶס „הָאבִּין גִימוּרְמִילְט. קֵיגִין משה אוּן קֵייגִין אהרן אוּן דִיא גַאנְצִין גִימֵיין הָאבִּין גִיזָאגְט צוּ זַייא, וֶוער וָואלְט אַז מִיר וֶוערִין גִישְׁטָארְבִּין אִין דֶעם לַאנְד מצרים, אוֹדִיר אִין דִיא דָאזִיגִי וִויסְטִינַייא. אוּן זַייא הָאבִּין גִיזָאגְט אֵיינִיר צוּ דֶעם אַנְדִירִין: מִיר וֶועלִין מַאכִין אַיין הוֹיפְּט מַאן אוּן מִיר וֶועלִין צוּרִיק קֶעהרִין קֵען מצרים." (במדבר י"ד, ב'—ד') זַייא הָאבִּין דִיא מכות פוּן מצרים גִיזֶעהִין, אוּן אִיבִּיר דֶעם ים סוף גִיגַאנְגִין, אוּן בִּיז אוֹיף יֶענִים אוֹיגִין בְּלִיק אַזוֹ וואוּנְדִירְלִיךְ מִיט שְׁפַּייז פַאר זָארְגְט גִיוָוארִין, אָבִּיר בַּייא דֶעם אַללִים הָאבִּין זַייא נִיט גִיגְלוֹיבְּט, אוּן אפילו אַללִי, דָאס גַאנְצִי גִימֵיין. וֶועט וואוֹיל אֵיין אֵיינְצִיגִיר יוּד זָאגִין, דֶער דָאזִיגִיר אוּם גְלוֹיבִּין בִּיוַוייזְט, אַז משה אִיז גִיוֶועזִין אַיין פַאלְשִׁיר נביא? גִיוִויס נִיט. פַאר וָואס אָבִּיר נִיט? אִיטְלִיכִים בִּיוַוייז, וָואס וֶועט בִּיצַייגִין, אַז דֶער אוּם גְלוֹיבִּין פוּן יֶענִים דוֹר אִיז קֵיין ראיה נִיט, אַקֵייגִין דָאס וָואס משה אִיז גִיוֶועזִין, וֶועט אוֹיךְ בִּיצַייגִין, אַז דֶער אוּם גְלוֹיבִּין פוּן דִיא יוּדִין אִין דֶער צַייט פוּן ישוע, אִיז קֵיין בִּיוַוייז נִיט אַקֵייגִין דֶעם אמת אַז עֶר אִיז דֶער משיח. אַז עֶס אִיז מִיגְלִיךְ גִיוֶועזִין, אַז יֶענִי, נָאךְ דֶעם וִויא זַייא הָאבִּין שׁוֹין גִיזֶעהִין יֶענִי וואוּנְדִיר, הָאבִּין זַייא דִיא רֵייד פוּן משה דָאךְ נִיט גִיגְלוֹיבְּט, אַזוֹ אִיז עֶס אוֹיךְ אַזוֹ מִיגְלִיךְ, אַז דִיא דָאזִיגִי הָאבִּין דֶעם משיח פַאר וָוארְפִין.

מַאן מוּז אָבִּיר נִיט פַאר גֶעסִין אַז דָאס זֶענִין נוּר גִיוֶועזִין דֶער אַלְטִיר דוֹר וָואס אוֹיף זַייא אִיז נגזר גִיוָוארִין, אִין דֶער וִויסְטִינַייא צוּ שְׁטַארְבִּין; דִיא קִינְדִיר, וָואס זַייא הָאבִּין קֵיין חלק נִיט גִיהַאט אִין דֶעם אוּם גְלוֹיבִּין פוּן זַייאִירִי פֶעטִיר זֶענִין גִיקוּמִין אִין דָאס לַאנְד. וֶוען עֶס וָואלְט דִיא יוּדִין עֶפִּיס אוֹיךְ אַזוֹ אַיין גְלַייכִין בִּיגֶעגִינְט נָאךְ דֶעם חורבן בית שני, דָאס הֵייסְט וֶוען זַייא וָואלְטִין נָאךְ עֶטְלִיכִי יָאהרִין פוּן זַייאִיר גלות אִין זַייאִיר לַאנְד צוּ רִיק גִיקוּמִין, הָאטְשִׁי זַייא זֶענִין קֵיינִי קְרִיסְטִין נִיט גִיוָוארִין, דֶענְסְמָאלְט וָואלְטִין זַייא קֶענִין דְרִינְגִין אַז דָאס וָואס מַאן הָאט ישוע פַאר וָוארְפִין אִיז נִיט דִיא זִינְד גִיוֶועזִין, פַאר וֶועלְכִיר זַייא הָאבִּין גִימוּזְט אִין גלות

אריין

אריין גיין; דענסמאלט וואלטין זייא גיקענט זאגין: מיר זענין קייני קריסטין ניט גיווארין און גאטט האט אונז דאך ווידיר צוריק גיפיהרט; מילא איז עס איין ביווייז, אז דיא פאר ווארפונג פון ישוע איז ניט גיוועזין דיא זאך אז מחמת דעם זאלל זיין דער בית שני חרוב גיווארין. אביר גאטט האט פונקט להיפך מיט זייא גימאכט; דאס יודישי פאלק פאסטין און זענין זיך מכניע פאר דעם גאטט פון זייארי אבות פון איינע הונדירט יאהר צו דיא אנדירי, און וועריו דאך ניט ווידיר אין זייאיר לאנד איין גיזעצט; איין זיכירער ביווייז, אז זייא בלייבין נאך אייביג אין דיא זינד פון זייארי פעטיר, און נאך איין זיכירערער ביווייז אויף דיא ווארהייט פון דאס קריסטינטהום, ווארום גאטט מאכט נאך מיט זייא אלץ אזוי וויא ער האט גימאכט, וואס ער האט דורך דעם גרונדליך גיוויזין אז דאס קריסטינטהום איז אמת. דיא ישראל פאר ווארפין נאך אלץ דאס קריסטינטהום, און דאריבער זענין זייא נאך אלץ אין דער גאנצי וועלט צו שפרייט.

דיא איינציגי זאך, וואס עס וואלט ווייניגסטינס איין שיין פון איין ביווייז קענין געבין, אז דיא פארוואורפונג פון ישוע איז ניט דיא זאך וואס דער בית שני איז מחמת דעם חרוב גיווארין, וואלט גיוועזין דאס, אז דאס פאלק ישראל וואלטין ווידיר גיקומין אויף זייאיר ארט ווען אפילו ניט אין איין צושטאנד פון תשובה. אביר דעם דאזיגין ספאסיב פון ביווייז, האט זייא גאטט ניט גיגעבין און האט עס שוין דורך אזוי פיל הונדירט יאהר, דעם פאלק דאס ניט גיוואלט געבין, וואס ער רופט זייא עם סגולה. ווען דאס יודישקייט וואלט אמת גיוועזין, פאר וואס זאלל זיך גאטט ב"ה דערקלערין, אז ער בישטייט גאר כנגד דעם? און ווען ווידיר דאס קריסטינטהום וואלט פאלש גיוועזין, פאר וואס זאלל ער עס פון הונדירט יאהר צו הונדירט יאהר מיט דעם חותם פון אמת סטעמפלין?

דיא אנדירי זאך דער מאנין דיא יודין וואס עס האט גיטראפין אום תשעה באב, וואס דער ערשטיר בית המקדש איז חרוב גיווארין, דאס הייסט וואס דיא כהנים און דאס פאלק האבין אב געטיר גידינט; זייא דער מאנין, אז דיא גילערינטי און דיא ניט גלערינטי פון דער אומה האבין פאר ווארפין דעם אמתין גאטט, און האבין זיך גיקערט צו שטומי געצין. וויא קענין נון דיא יודין

ביהויפטין

ביהויפטין אז אזו איין פאלק וואס האט אזו עפינטליך דעם גאטט פון זייערי אבות פאר ווארפין, זאלל אום מיגליך זיין, דעם משיח צו פאר ווארפין? עס קאן קיין שטארקירער בעוויז פון נארישקייט און שלעכטיגקייט ניט זיין וויא זיך פון גאטט אב צו קעהרין און מתפלל זיין צו איין שטיק האלץ אודיר שטיין, אביר מיט דער עבירה האט זיך ישראל שולדיג גימאכט, און פון וועגין דער דאזיגיר עבירה איז דער ערשטיר בית המקדש חרוב גיווארין: מילא ווען דיא ישראל האבין זייאיר גאטט פאר ווארפין, פאר וואס האבין זייא ניט גיזאללט אויך קענין פאר ווארפין דעם וואס ער האט גישיקט? דאס איינציגי, וואס מאן וואלט קענין דערויף ענטווירין, איז, אז אין דער צייט פון ישוע זענין דיא כהנים און דאס פאלק פיל קלוגיר און בעסיר גיוועזין, וויא אין דער צייט פון דעם ערשטין בית המקדש. ווען דאס וואלט אביר אמת גיוועזין, ווארום דען איז דער אנדירער בית המקדש חרוב גיווארין? ווארום זענין דיא דאזיגי וואס זענין פיל קלוגיר און בעסיר גיוועזין, אגוזמא שרעקליכיר בישטראפט גיווארין וויא דיא וואס זענין נארישיר און שלעכטיר גיוועזין? ווארום זענין יעני נאך זיבציג יאהר שוין פון גלות ארויס גיגאנגין, וואס דיא בלייבין דערינין שוין זיבציעהין הונדירט יאהר? דאריביר אז מיר זאללין דרינגין פון דער פארגלייכונג פון דיא ביידי אופנים פון שטראף, אויף דער חכמה און גוטיגקייט פון יעני מענשין אזו מוז אונז ווייזין דיא שרעקליכי בישטראפונג פון דיא כהנים און פון דעם פאלק, דיא וואס האבין דעם ישוע פערווארפין, אז פונקט דיא דאזיגי זענין אגוזמא שלעכטיר גיוועזין וויא דיא וואס האבין פריהיר עבודה זרה גידינט, און אז דעריביר וואס זייא ביצייגין קייגין דעם ישוע איז גאר ניט ווערט גישט.

דיא דריטי זאך דערמאנין דיא יודין וואס עס האט אין דעם טאג גיטראפין, אז עס איז חרוב גיווארין דיא שטאט ביתר, דאס הייסט זייא דערמאנין דיא נארישקייט פון אללי זייאירי גרעסטי רבנים, וואס זייא האבין איין ביטריגיר גיפאלגט, און האבין איהם פאר דעם משיח גיהאלטין, אין יעניר שטאט איז אנטלאפין בר כוכב און אללי וואס ער האט פאר פיהרט. דער רמב"ם זאגט: „דאס גאנצי פאלק און דיא גרעסטי חכמים האבין איהם גיהאלטין פאר דעם מלך המשיח" און מיר ווייסין, אז דער בירימטיר

רבי עקיבא איז צווישן זייא געוועזן. מילא דא האבן מיר איין גינטשאפטן ביוויז, אז דער משפט פון יעני רבנים וואס האבן ישוע פערווארפן איז אום גירעכט געוועזן. וואלטן זייא אין זייארי בימיהונג גליקליך געוועזן, אזו וואלטן זייא גיהאט גילערינט גאנץ ישראל, צו גלויבן אין איין ביטריגיר; אבער דיא השגחה פון גאטט ב"ה האט זייא אללי צו נישט גימאכט אין דעם אויגן בליק, בשעת זייא האבן איין פאלשן נביא גיפאלגט. און דיא דאזיגי מענשן זענן נאך געוועזן דיא וואס זייא האבן דיא תורה שבעל פה איבער געענטווירט און האבן דיא לערנונג פון דער רבנישיר אמונה צו אזאמין גיבראכט. וויא קענן אבער דיא יודן אין אזו איין דת גלויבן, וואס אזעלכי מענשן זענן איהרי מחברים, אזעלכי מענשן וואס האבן פיל טויזנד פון דיא ישראל פערפיהרט, אז זייא זאללן אביין פאללן אין פערדערבניש? ווען רבי עקיבא מיט זיינע לייט וואלטן זיך ניט אן גינומן פאר דער זאך פון בר כוכב אזו וואלט עס איהם קיין מאהל ניט גיראטן געווארן אזו פיל פון דיא ישראל צו ביטריגן; דרום האבן זייא אלליין צו ענטווירן פאר יענים שרעקליכן אום גליק. אבער ווען דיא איצונדיגי יודן דערמאנן יעני שווערי ליידן, זאללן זייא ניט אין איינים אן דעם אויך גידיינקן, אז עס איז שון דיא העכסטי צייט, דעם דאזיגן דת אמונה אוועק צו לאזן, וואס ער איז דיא סיבה פון דיא דאזיגי ליידן און אללי אנדירי רעות וואס פון יענער צייט אן איז גיקומן? אודיר זאללן זייא ניט ווייניגסטינס אזו איין אמונה ערינסט און גוט חוקר ודורש זיין וואס איהר ביפאלגונג האט גימאכט דאס וואס מאן האט פערלוירן דיא ליבשאפט פון גאטט ב"ה, און דער בית המקדש איז חרוב גיווארן, און ציהט נאך זיך אזו איין לאנגן און שרעקליכן גלות?—

Дозволено Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D.

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

די אלטע שטעגען.

נומר כ״ט

אין דעם נומער וואס פאר דעם לעצטין, האבין מיר דיא לערנונג
פון דעם תנ״ך גימאכט, פאר איין יסוד צו אונזער ביטראכטונג, אז
אמתי אמונה מוז גיוויס גליק ברייננגין פאר דיא מענשין. דעם דאזיגין
כלל איז איטליכער בידיינקטער מענש מודה, ער מעג זיין אודיר איין
יוד אודיר איין קריסט; אביר האטשי וויא ער איז אזו פשוט און קלאר,
פון דעסט וועגין פאר זעהט מאן עס אפט, וויל איין גרויסיר טהייל פון
דיא מענשין זענין גיוואוינט צו האלטין אין דער הוה אמינא, אז דיא
אמונה מיט איהרי פארשריפטין האט אין זיך גופי ניט דיא ברכה, אודיר
זיא האט אין זיך ניט איין שטייגער פון מוסר השכל, וואס דיא חכמה פון
השי״ת האט עס בישאפין לטובה פאר דיא מענשין, נור זייא מיינין
אז עס איז איין דת וואס מאכט זיך זאבין נאך אייגינים ווילין, וואס עס
איז איין גיפיהרט, כדי דיא מענשין איין ספאסיב צו געבין אז זייא
זאלין איין גוזמא מצות צו אויף קלויבין און דער פאר איין שכר
לעולם הבא צו פארדינין. מיר זעהין דער פון אין אלי נאריש
גלויביריא, וואס מענשין האבין נור ווען אמאהל אויס גיטראכט,
אייני מיאוסי אכטונג געבונג ניט מעהר נור אויף אויסווייניגסטי מעשים
אזו איין שטייגיר, אז מאן טהוט דיא דאזיגי זאכין, איז זיכיר גאטט
דעם דאזיגין גאנץ גינציג. אזו שטעלט זיך ארויף דערנייאיר הינדו *)
אויף איין שארפין שפיציגין צוואק, אודיר ער העננגט נעביך זיין
ארימין גוף, אויף איין אייזירנים האקין, אודיר ער לאזט זיך אונטיר
דיא רעדיר פון דער עבודה זרה וואגין צו מאהלין, און מיינט זיך דורך
דעם

*) דאס איז אזו איין אומה פון מזרח זייט אין הודו :

דֶעם דִיא אֵייבִּיגִי גְלִיקְזֶעלִיגְקַייט צוּ קוֹיפִין . אוּן אַזוֹ זֶעהִין מִיר אוֹיךְ דִיא עֶלְטִירִי עבודה זרה דִינִירס , דִיא וָואס הָאבִּין גִידִינְט צוּ דֶעם בעל , הָאבִּין זֵייא זִיךְ אִין דֶער צַייט פוּן אַיין נוֹיט מִיט מֶעסֶסִיר אוּן שְׁפִּיזִין וואוּנְדִין צוּ מַאכְט , אִין דֶער מֵיינוּנְג אַז דִיא דָאזִיגִי פֶּערְדִינְסְט פוּן אמונה מנהגים וֶועט זֵייא זַיין צוּ אַיין ברכה , אוּן דִיא פעולה וֶועט זַיין אַז זֵייאִיר גִיבֶּעט וֶועט דֶער הֶערְט וֶוערִין . אָבִּיר עֶס אִיז אוֹיךְ מִיגְלִיךְ , חָאטְשִׁי מַאן בִּיקֶענְט זִיךְ נִישְׁט צוּ אַיין פַאלְשִׁיר אמונה , אַז מַאן זָאלל דִיא אמתי גִיבָּאט פוּן גָאטט ב"ה אוֹיךְ אִין דֶעם זֶעלְבִּיגִין אוֹפֶן בִּיטְרַאכְטִין , וַוייל מַאן פַאר זֶעהִיט דֶעם גִימוּהט אוּן תכלית פוּן זַיינִי אַיינְשְׁטֶעלוּנְגִין , אוּן מַאן רִיכְטִיט אָן דִיא גַאנְצִי השגחה אוֹיף דִיא אותיות אוֹדִיר אוֹיף דִיא אוֹיסְוֶוייגִיגְסְטִי מעשים אוּן אוֹיף דִיא גְרוֹסְקַייט פוּן דֶעם שכר , וָואס דוּרְךְ דִיא מעשים זָאלל פֶּערְדִינְט וֶוערִין . דָאס דָאזִיגִי הָאבִּין נוּן דִיא רבנים גִיטָהוּן , אִיבִּיר הוֹיפְּט אִין דֶעם ענין פוּן שבת . עֶס וַוייזְט אוֹיס אַז זֵייא הָאבִּין דֶערְבַּייא פֶּערְגֶעסְסִין , אַז דֶער שבת אִיז נוּר אַיין גִישְׁטֶעלְט גִיוָוארִין צוּ אַיין ברכה פַאר דִיא מֶענְשִׁין אוּן צוּ אַיין סִפָּאסִיב פוּן גִינָאד , אוּן הָאבִּין בַּארִיבִּיר אִין זֵייאִיר בִּימִיהִין , דֶעם שלום , דִיא טובות , אוּן דָאס גְלִיק פוּן דִיא מֶענְשִׁין מקריב גִיוֶועזִין צוּ דֶעם בְּלוֹזִין שַׁיין פוּן דֶער אַכְטוּנְג גֶעבּוּנְג אוֹיף דִיא אוֹיסְוֶוייגִיגְסְטִי מנהגים פוּן דֶעם דָאזִיגִין טָאג , כּלוֹמִירשט זֵייא הַאלְטִין דִיא אותיות פוּן דֶער תורה בכבוד . זֵייאֶרִי הוֹיפְּט מֵיינוּנְגִין בַּייא דֶער הֵיילִיגְקַייט פוּן דֶעם טָאג שבת , אִיז דָאס , אַז דָאס דָאזִיגִי אִיז אַיין מצוה וָואס מַאן קָאן דוּרְךְ דֶעם עֶטְלִיכִי גוּטִי גִיוֶוינוּנְגִין זִיךְ פַאר שַׁאפִין – וִויא מַאן זֶעהִיט עֶס פוּן דֶעם דָאזִיגִין אָרְט :

גרסינן בפרק כל כתבי אמר ר' יוחנן משום ר' יוסי כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים . רב נחמן בר יצחק אמר אף ניצול משיעבור מלכיות . אמר רב יהודה אמר רב כל המענג בשבת נותנין לו משאלות לבו . וא"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המשמר שבת כהלכתה אפילו עובד ע"ז כאנוש מוחלין לו . אמר רב יהודה אמר רב אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה כהלכתה לא שלטה בהם אומה ולשון . אמר ר' שמעון בר יוחאי אלמלא משמרים ישראל שתי שבתות מיד נגאלין :

„מִיר לֶערְנִין אִין דֶעם זֶעקְסְטִין פרק פוּן דֶער מסכת שבת רבי יוחנן

זָאגְט פוּן רבי יוסי וֶועגֶן, אִיטְלִיכֶר וָואס הָאט אַיין תענוג פוּן דֶעם שבת, גִיבְּט מַאן אִיהם אַיין נחלה אָהן גְרֶענִיצֶן. רב נחמן דֶער זוהן פוּן יצחק זָאגְט: עֶר וֶוערְד חוץ דֶעם ניצול פוּן שיעבוד מלכיות אויךְ. רב יהודה זָאגְט פוּן רב וֶועגֶן, אִיטְלִיכֶר, וָואס הָאט אֵיין עונג אוּם שבת, גִיבְּט מַאן אִיהם אַלֶץ וָואס זַיין הֶערְץ פֶער לַאנְגְט. רבי חייא דֶער זוהן פוּן אבא זָאגְט פוּן רבי יוחנן וֶועגֶן: אִיטְלִיכֶר וָואס הִיט שבת אַזוֹ וִויא דֶער דִין אִיז, אפילו אַז עֶר דִינְט עבודה זרה אַזוֹ וִויא אנוש, אִיז מַאן אִיהם מוחל. רב יהודה זָאגְט אַז רב הָאט גִיזָאגְט: וֶוען דִיא ישראל וָואלְטֶן גִיהִיט דֶעם עֶרְשְׁטֶן שבת נָאךְ אַלְלֵי דינים נָאךְ, וָואלְט קֵיין אומה ולשון אִיבֶּער זֵייא נִיט גִיוֶועלְטִיגְט. רבי שמעון דֶער זוהן פוּן יוחאי זָאגְט: וֶוען דִיא ישראל וָואלְטֶן הִיטֶן צְוֵוייא שבתים וָואלְטֶן זֵייא בַּאלְד אוֹיס גִילֵייזְט גִיוָוארֶן". (טור אורח חיים סי' רמ"ב). מֵילָא דָא בִּישְׁטֶעטִיגֶן דִיא רבנים דִיא פַאלְשֶׁע אוּן נַארִישׁ גְלוֹיבִּיגֶע מֵיינוּנְג, אַז וָואס מַאן טְהוּט אֵיין אוֹיסְוֵוייניגְסְטֶע זַאךְ, קֶען פַאר שַׁאפֶן דֶעם גוּטֶן רצון פוּן גָאט ב"ה אוּן עֶס אִיז נָאךְ אפילו מכפר אויף דֶער שְׁרֶעקְלִיכְסְטֶער עבירה וָואס מַאן אִיז עובר אויף דֶער תורה פוּן גָאטט ב"ה. דִיא יוּדֶען וֶוערֶען גִילֶערְנְט, אַז, וֶוען זֵייא הַאלְטֶען נוּר שבת נָאךְ דִיא דִינִים פוּן דִיא רבנים, וֶוערְד זֵייא פֶערְגֶעבֶּען אַלְלֵי זֵייעֶרֶע אַנְדֶערֶע זִינְד, אוּן זֵייא וֶועלֶען אויךְ אִין דֶעם לַאנְד פוּן זֵייעֶרֶע אבות אַרַיין גִיזֶעצְט וֶוערֶען; אָבֶּער דֶער וַוייל וֶוערְד אִיטְלִיכֶען אֵיינְצִילְטֶען בעל עבירה גִיזָאגְט, אַז עֶר בַּארְף זִיךְ נִיט בְּאוּם רוּהִיגֶען פוּן וֶועגֶען זַיינֶע עבירות, וָוארוּם, וֶוען עֶר זָאלל זִיךְ אפילו פַאר שוּלְדִיגֶען מִיט עבודה זרה, דֶעם גְרֶעסְטֶען חטא, אַקְיִיגֶען גָאטט ב"ה, אַזוֹ וֶועט דָאס פָאלְגֶען דִיא לֶערְנוּנְג פוּן דִיא רבנים אִין דֶעם ענין פוּן שבת זַיינֶע זִינְד פֶערְטִילִיגֶען. מֵילָא וָואס וֶועט נוּן שוֹין דֶער דָאזִיגֶער טְרַאכְטֶען, דֶער וָואס אִיז פוּן דֶעם דָאזִיגֶען הוֹיפְּט חטא אֵייבִּיג פוּן וַוייטֶען גִיוֶועזֶען, נִיט מֶעהר נָאךְ זַיין יצר הרע הָאט עֶר זִיךְ בְּלוֹיז פַאר שוּלְדִיגְט מִיט אַיין זִינְד אַקְיִיגֶען זַיין חבר? עֶר וֶועט זִיךְ פֶער זִיכֶערְט זַיין אַז שבת הַאלְטֶען וֶועט אָב מֶעקֶען דֶעם רֶעכֶענוּנְג פוּן דִיא זִינְד פוּן דֶער גַאנְצֶער וָואךְ, אוּן אִין דֶער אַנְדֶערֶער וָואךְ וֶועט עֶר וִוידֶער אָן הֵייבֶּען זַיין שְׁטֵייגֶער צוּ פִיהרֶען וָואס אִיז פוּל מִיט זִינְד, מִיט דֶעם בטחון, אַז וֶוען עֶר וֶועט גָאר דֶעם טָאג פוּן שבת דֶערְלֶעבֶּען, וֶועט עֶר אַלֶץ וִוידֶער קֶענֶען גוּט מַאכֶען. אוּן דֶער שבת, וָואס עֶר אִיז פוּן גָאטט ב"ה

בישטיממט כדי אז עס זאלל זיך ביווייזן און דער האלטין ווערין דאס גיפיהל פון אמתי אמונה , ועט אזו דורך דער תורה שבעל פה פער קעהרט ווערין , צו איין ספאסיב אז עס זאלל דורך איהם אללי יסודות פון אמונה פון הארצין ארויס גיטריבין ווערין . צו וואס דער אויסווייניגסטיר כבוד שבת איז איין גישטעלט גיווארין , איז ניט בלוס דער תכלית דער פון פאר געססין , נייארט ער איז נאך אפילו אויף איין פאלשין תכלית פערביטין גיווארין ; דיא הייליגי גיפיהלין , וואס דאס דאזיגי זאלל ארויס ברייגגין און עס זאלל וויא איין פאר ביריטונג אייביג געהינטיר מאכין צום אייביגין לעבין , איז גאר פאר זעהין , און ניט מעהר דיא אויסינווייניגסטי פארמע איז רעכט דער האלטין גיווארין , אזו איין שטייגיר וויא איין חוב , וואס דיא מענשין וואלטין גיהאט צו ביצאהלין פאר זייארי גליק זעליגקייט .

דאס אז דיא דינים פון דיא רבנים בישעפטיגין זיך כמעט דורך אויסווייניגסטי אכטונג געבונג , וועט איטליכיר איין זעהין , ווער עס וויל זיך דיא מיה נעהמין זייא דורך צו לייהנין . מאן זאלל למשל ביטראכטין עטליכי דינים וואס עס שמוהיסט ווארעם צו האלטין עססין ווארג אום שבת :

מניחין קדרה על גבי האש או בשר בתנור או על גבי גחלים והן מתבשלים והולכין כל השבת ואוכלין אותו בשבת . ויש בדבר זה דברים שהם אסורין גזירה שמא יחתה בגחלים בשבת . כיצד תבשיל שלא בשל כל צרכו וחמין שלא הוחמו כל צרכן או תבשיל שבשל כל צרכו וכל זמן שמצטמק הוא יפה לו אין משפין אותו על גבי האש בשבת אף על פי שהונח מבעוד יום . גזירה שמא יחתה בגחלים כדי להשלים בשולו או כדי לצמקו . לפיכך אם גרף האש או שכסה אש הכירה באפר או בנעורת הפשתן הדקה או שעממו הגחלים שהרי הן כמכוסין באפר או שהסיקוה בקש או בגבבה או בגללי בהמה דקה שהרי אין שם גחלים בוערות הרי זה מותר לשהות עליה שהרי הסיר דעתו מזה ואין גוזרין שמא יחתה באש :

„מאן מעג איין טאפף (מיט עססין) בייא דעם פייאיר אנידיר שטעללין , אודיר פלייש אין אויפין אודיר אויף קויהלין צו לייגין , חאטשי עס קאכט זיך דעם גאנצין שבת אדורך מעג מאן עס עססין , און עס איז

אויך

אויך דירבייא פאר האנדרין כמה זאכין וואס זייא זענין אסור , ווייל עס איז זארג צו האבין תאמר וועט מאן שארין אין דיא קויהלין אום שבת . למשל איין עססין וואס עס האט זיך ניט גינוג איין גיקאכט , אודיר ווארימי וואססיר וואס עס איז נאך ניט היים גינוג , אודיר איין עססין וואס האט זיך גינוג גיקאכט נור וואס עס שמוערט ליינגיר ווערד עס אלץ בעססיר , טאר מאן אום שבת דאס ניט בייא דעם פייאיר אנידיר שטעלין , האטשי עס איז שוין פון ערב שבת דירבייא אנידיר גישטעלט גיווארין , ווארום עס איז זארג צו האבין תאמר וועט מאן שארין אין דיא קויהלין כדי דאס עססין פארטיג צו קאכין אודיר כדי איין צו שמוערין . דאריבער ווען מאן האט דאס פייאיר אויס גילאשין אודיר דעם פייאיר פון קאוימין מיט אש צו גידעקט אודיר מיט דיני שטיינגליך פון פלאקס ; אודיר ווען דיא קויהלין האבין אויף גיהערט צו גליהין , וואס עס איז אויך אזו גוט וויא זייא וואלטין מיט אש צו גידעקט גיוועזין ; אודיר ווען מאן האט פייאיר גימאכט פון שטרוי אודיר פון שטאפפעלין *) אודיר פון מיסט פון קלייני בהמות (דקות) וואס עס איז קיני ברענענדיגי קויהלין ניט דא , מעג מאן דאס עססין אויף דעם ארט אנידיר שטעלין ווארום מאן האט אין אזו איין פאלל דיא גידאנקען פון קאכין אב גיטהון האט מאן ניט זארג צו האבין תאמר וועט ער שארין אין פייאיר . "(הלכות שבת , פרק ג׳" , הלכה ג׳" .) קיינער קאן ניט לייקנין , אז דא ווערד בלוים נור פון אויסוויינינגסטי זאכין גישמועסט . דער כלל פון דעם גילערנטין שטיק איז , אז מאן טאר אום שבת אין פייאיר ניט שארין ווייל דאס איז איין מלאכה ; און פון דעם קומט ארויס דאס וואס מאן טאר אללי אנדירי זאכין ניט טהון , וואס עס וואלט גיקאנט אימיצין פאר פיהרין , אז ער זאלל עובר זיין אויף גרויסי עבירות . דאס אלץ גיהערט אבער צו דיא אויסווייניגסטי מעשים , וואס דער מענש קאן זיך אהן גרויסי מיהי איין האלטין , און וועט איהם קיין שום פעולה ניט טהון אז ער זאלל זיך אויף פיהרין אין גוטי הנהגות ; און פון דעסט וועגין האט ער דער פאר דאס פערדינסט און דעם לוהן , און וויא פאר דיא גרויסטי פרומקייט וואס מאן איז זיך דער פאר גאר מקריב , און מיינט אז ער האט דער מיט ביצאהלט איין טהייל חוב פאר עולם הבא און וועט

ווידיר

*) דיא ווארצלין וואס בלייבט איבער אויף דעם פעלד נאך דעם אב שניידין דיא תבואה :

ווידיר מכפר זיין , אויף דיא גרויסטי עבירות , וואס ער האט אין דער גאנציר וואך גיטהון . — מאן זאלל ווידיר ביטראכטין דאס לערנונג וואס ווייטיר שטייט , און זאגין אויב עס האט אין זיך ניט דעם זעלביגין שטייגיר :

מי שהחשיך לו בדרך בערב שבת ועמו כיס אם יש עמו נכרי וחמור יתן כיסו לנכרי אף לאחר שתחשך ולא יניחנו על החמור . אבל אם מצא מציאה אינו יכול ליתנה לנכרי אלא אם כן באה לידו מבעוד יום דהשתא הויא ככיסו , אין עמו נכרי יניחנה על החמור כשהוא הולך . ויזהר ליטול ממנו בכל שעה שיעמוד . וכשיחזור וילך יניחנו עליו . היה עמו חמור וחרש שוטה וקטן . יניחנו על החמור ולא יתננה לאחד מאלה כיון שהם אדם כמותו . היה עמו חרש ושוטה יתננה לשוטה לפי שאין לו דעת כלל . שוטה וקטן יתננה לשוטה שהקטן יבוא לכלל דעת . חרש וקטן יתננה למי שירצה . אין עמו לא זה ולא זה יטלטלנו פחות פחות מארבע אמות :

„ווען עס איז איינים אונטיר וועגינס אום ערב שבת נאכט גיווארין , און ער האט מיט זיך איין געלד ביטיל , ווען ער האט מיט זיך איין גוי , און איין עייזיל , אזו זאלל ער זיינין געלד ביטיל געבין דעם גוי צו טראגין האטשי נאך דעם אז עס איז שוין פינסטיר גיווארין , און אויף דעם עייזיל זאלל ער עס ניט ארויף לייגין , דחמור אתה מצווה על שביתתו ולא דנכרי„ ווארין אויף דיא רוהונג אום שבת פון איין עייזיל ביסטו גיבאטין , אביר ניט אויף איין גוי . ”אביר אז ער האט גיפונין איין מציאה , אזו זאלל ער דאס ניט געבין דעם גוי סיידין עס איז גיקומין אין זייני הענד בשעת עס איז נאך טאג גיוועזין , ווארין דענסמאלט איז עס אזו וויא זיין געלד ביטיל גירעכינט . ווען עס איז מיט איהם קיין גוי ניט דא , זאלל ער דעם ביטיל ארויף לייגין בשעת ער גייט , אויף דעם עייזיל , און ער זאלל זיך היטין אראפ צו נעמין פון איהם בשעת ער בלייבט שטיין , און אז ער הייבט אהן ווידיר צו גיין זאלל ער עס ווידיר אויף איהם ארויף לייגין . ווען עס זענין מיט איהם דא גיוועזין , איין עייזיל און איין טויבשטוממיר , און איין שוטה , און איין קליין קינד , אזו זאלל ער עס ארויף לייגין אויף דעם עייזיל , און זאלל עס ניט געבין צו איינים פון דיא דאזיגי אנדירי , ווייל זייא זענין אזו גוט מענשין וויא ער . ווען עס איז מיט איהם דא גיוועזין איין טויבשטוממיר , און איין

שוטה

שוטה אַזוֹ זָאלל עֶר עֶס גֶעבִּין צוּ טְרָאגִין דֶעם שוטה, וַוייל עֶר הָאט גָאר קֵיין שכל נִיט; אַיין שוטה און אַיין קְלֵיין קִינְד, זָאלל עֶר עֶס גֶעבִּין דֶעם שוטה, וַוייל דָאס קִינְד וֶועט אַמָאהל קוּמִין צוּם כלל פוּן פַארְשְׁטַאנְד; אִיז דָא אַיין טויבּ־שְׁטוּמְמִיר און אַיין קְלֵיין קִינְד גִיוֶועזִין, זָאלל עֶר עֶס גֶעבִּין צוּ וֶועלְכִין עֶר ווילל. אִיז אָבִּיר מִיט אִיהם קֵיינִיר נִיט גִיוֶועזִין, אַזוֹ זָאלל עֶר עֶס אַלְלִי מָאהל אוּנְטִיר טְרָאגִין וֶוינִיגִיר וִויא פִיר אֵיילִין." (אורח חיים, סימן רס"ו.) דָא שְׁמוּהִיסְט עֶר וִוידִיר פוּן דִיא וַואזְנִי זַאכִין, אַכְטוּנְג צוּ גֶעבִּין דִיא פָּארְמִי און דִיא אותיות פוּן דִיא גִיבָּאט פוּן דִיא רבנים, אַז דָאס טְרָאגִין אַיין בַּייטִיל אוּם שבת הַאלְט עֶס פַאר אַיין מלאכה, און דַארִיבִּיר זָאל מַאן עֶס נִיט טָארִין טָהוּן. דִיא תורת משה זָאגְט גָאר נִישְׁט דִירוֹיף, נִיט אַז מַאן מֶעג עֶס אוֹדִיר אַז מַאן טָאר עֶס נִישְׁט, נוּר עֶס לָאזְט דִיא זַאךְ אִיטְלִיכִין אוֹיף זַיין גִיוִויסִין. אָבִּיר דִיא רבנים וָואס הָאבִּין אֵיין מָאהל דִיא מעשה גִימַאכְט פַאר אַיין עבירה, הָאבִּין בַּאלְד גִיזֶעהִין, אַז דָאס דָאזִיגִי וֶועט מוּזִין בְּרֵיינְגִין צוּ פִיל עֶרְלֵייא פֶּערְלֶעגִינְהַייטִין, למשל בַּייא דֶעם פַאלל וָואס אִיז גִידַאכְט גִיוָוארִין, אַז אִימִיצִין אִיז אוּנְטִיר וֶועגִינְס פְּלוּצְלוּנְג שבת גִיוָוארִין אֵיידִיר עֶר הָאט גִיקָאנְט קוּמִין אוֹיף אַיין אָרְט שבת צוּ הַאלְטִין. וָואס זָאלל דֶער דָאזִיגִיר דֶענְסְמָאלְט טָהוּן? זָאלל עֶר זַיין בַּייטִיל בֶּעסְסִיר אַוֶועק וַוארְפִין, אֵיידִיר עֶר זָאלל מחלל שבת זַיין? דִיא דָאזִיגִי ברירה אִיז דִיא פרושים נִיט גִיפֶעהלִין, און זֵייא הָאבִּין דַארִיבִּיר גִימַאטִירְט זֵייאִיר הבנה, כדי ממציא צוּ זַיין אַיין סְפָּאסִיבּ, וָואס דִירְבַּייא זָאלל קֶענִין דִיא אוֹיסְוֵוינִיגְסְטִי פָּארְמִי גִיהַאלְטִין וֶוערִין, נָאךְ דֶעם נָאךְ זֶוענִין זֵייא קודם כל מתיר, דֶעם בַּייטִיל אַיין גוי צוּ גֶעבִּין. אָבִּיר אִיטְלִיכִיר וָואס הָאט נוּר גִיזוּנְדִין מֶענְשִׁין שכל, וֶועט גוּט אַיין זֶעהִין, אַז דָאס דָאזִיגִי הֵייסְט נוּר הַאלְטִין דֶעם אוֹיסְוֵוינִיגְסְטִין שַׁיין; וָוארוּם, אַז עֶס אִיז אִין אמת אָסוּר דֶעם בַּייטִיל צוּ טְרָאגִין, אַזוֹ מוּז עֶס אויךְ אָסוּר זַיין צוּ לָאזִין טְרָאגִין, וַוייל דֶער דָאזִיגִיר וֶועלְכִיר הֵייסְט אַיין מלאכה טָהוּן אוֹדִיר בְּרֵיינְגְט דֶער צוּ, אִיז עֶר באמת פַאר דֶעם אַנְגִיזִיכְט פוּן גָאט ב"ה, אַלֵיין דֶער בעל מלאכה דֶער פוּן, פּוּנְקְט אַזוֹ וִויא דֶער דָאזִיגִיר וָואס בִּידִינְגְט אִימִיצִין, אַז עֶר זָאלל הַארְגִינְין אַיין אַנְדִירִין אִיז עֶר אַלֵיין דֶער רִיכְטִיגִיר גזלן, דַארוּם וֶוען אַיין יוּד טָאר זַיין גֶעלְד בַּייטִיל אַלֵיין נִיט טְרָאגִין, אַזוֹ דַארְף עֶר עֶס נִיט צוּ טְרָאגִין גֶעבִּין נִיט קֵיין גוי, און אויךְ נִיט קֵיין שוטה אוֹדִיר אַיין קְלֵיין קִינְד, יוֹא טַאקִי אפילו נִיט אַמָאהל פוּן אַיין עֵייזִיל צוּ לָאזִין

טְרָאגֶן . דֶער דָאזִיגֶער פַאלל אִיז נוּר דֶער צוּ גִיפַּאסְט , אַז מַאן זָאלל קֶענֶען זֶעהֶין דִיא אוּם עֶרְלִיכְקַייט פוּן דִיא סופרים אוּן פרושים , אוּן עֶס בֶּיוַוייזְט וִויא פִיל מֶעהר זֵייאִיר לִיבְּשַׁאפְט אִיז צוּ גֶעלְד וִויא צוּ גָאטְטִים גִיבָּאט : — אִין אַנְדִירִי אופנים שְׁטֶעלְלִין זֵייא וִוידִיר אוֹיף דֶעם דִין , אַז קֵיין יוּד טָאר נִיט פַאר זִיךְ הֵייסִין אַיין גוי אוּם שבת אַיין מלאכה טָהוּן — וִויא לְמשל אִין דֶעם דָאזִיגֶן אָרְט :

אסור לומר לגוי לעשות לנו מלאכה בשבת אף על פי שאינו מצווה על השבת ואף על פי שאמר לו מקודם השבת ואף על פי שאינו צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת . ודבר זה אסור מדברי סופרים כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן :

„עֶס אִיז אסור צוּ זָאגֶן צוּ אַיין גוי אַז עֶר זָאלל פַאר אוּנְס אוּם שבת אַיין מלאכה טָהוּן , חָאטְשֶׁי עֶר אִיז נִיט גִיבָּאטְן צוּ הַאלְטִין דֶעם שבת ; אוּן אפילו וֶוען מַאן הָאט עֶס אִיהם גִיהֵייסִין נָאךְ פַאר שבת , אוּן הָאטְשֶׁי מַאן בִּידַארְף נִיט דִיא מלאכה נוּר עֶרְשְׁט אוֹיף נָאךְ שבת . אוּן דִיא דָאזִיגֶי זַאךְ אִיז אסור דוּרְךְ דִיא רֵייד פוּן דִיא סופרים , כדי אַז דֶער שבת זָאלל נִיט גְרִינְג זַיין אִין זֵייאִירִי אוֹיגֶן אוּן צוּם סוֹף נָאךְ אַלֵיין אַיין מלאכה טְהוּן" . (הלכות שבת פרק ו' הלכה א') . מִילָא וָואס אִין יֶענִים אָרְט וָואס פְרִיהִיר אִיז גִישְׁטַאנֶן , אִיז מותר , אִיז דָא , בפירוש אסור , אוּן אַזוֹ וֶוען מַאן אִיז עֶס עובר וֶועט מַאן דִיא שְׁטְרָאף פוּן מלקות הָאבִּין ; אַזוֹ וִויא עֶס וֶוערְד באמת וַוייטִיר אִין דֶעם גִידַאכְטִין פרק בפירוש אַרוֹיס גִיזָאגְט :

ישראל שאמר לגוי לעשות לו מלאכה זו בשבת אף על פי שעבר ומכין אותו מכת מרדות מותר לו ליהנות באותה מלאכה לערב אחר שימתין בכדי שתעשה :

„אַיין ישראל וָואס עֶר הָאט גִיזָאגְט צוּ אַיין גוי אַז עֶר זָאלל אִיהם דִיא דָאזִיגֶי מלאכה טָהוּן אוּם שבת , חָאטְשֶׁי עֶר הָאט דָאךְ עובר גִיוֶועזִין אוּן מַאן שְׁלָאגְט אִיהם מכות מרדות (אָן אַיין צָאהל) פוּן דֶעסְט וֶועגִין אִיז אִיהם מותר הנאה צוּ הָאבִּין פוּן דֶער דָאזִיגֶער מלאכה , שבת צוּ נַאכְט , נָאךְ דֶעם אַז עֶר וַוארְט אַזוֹ לַאנְג בִּיז דִיא מלאכה קָאן גִיטָהוּן וֶוערִין" . (דָארְט הלכה ח') . דִיא דָאזִיגֶי וֶערְטִיר זֶענֶין זִיךְ אֵיינִיר דֶעם אַנְדִירִין גָאר אִין גַאנְצִין סותר ; וָוארִין אִין אֵיינִים אִיז גִיזָאגְט , מַאן טָאר קֵיין גוי אוּם שבת נִיט הֵייסִין קֵיין מלאכה טָהוּן , אוּן וֶוער עֶס טְהוּט עֶס זָאלל

מלקות

מלקות גישלאגין ווערין, אין דעם אנדירין ארט הייסט עס להפך אז איין יוד מעג זיין בייטיל געלד געבין אום שבת איין גוי צו טראגין, האטשי עס איז דאך איין מלאכה, ווארין זונסט, וואלט דאך דער יוד אליין נאך קענין טראגין. ווען נון מאן מעג דאס דאזיגי טהון, אזו מוז אויך דאס ערשטי מותר זיין צו טהון, און עס איז גבייליך און איין אבזריות, אימיצין מלקות צו שלאגין פאר איין זאך וואס עס איז מותר צו טהון. ווען אביר דער כלל דין אסורת, איין גוי צו הייסין אום שבת איין מלאכה טהון, אזו איז דורך אויס יעניר פאלל מיט דעם בייטיל אויך אסור, און עס איז קלאר אז דיא סופרים, האטשי זייא האבין גיזאגט וואס זייא האבין גיוואלט, האבין זייא דאך בעססיר גיהייסין אויף עפים עובר צו זיין וואס זייא האלטין עס פאר איין געטטליך גיבאט, איידיר זייא זאללין זייאיר בייטיל געלד פערלירין. אביר ווען דער וועגס מאן האט מיט זיך קיין עייזיל ניט, אודיר קיין שוטה אודיר קיין גוי, וואלט מאן מיינין אז ער קאן זיך שוין ניט מעהר העלפין, ווארין נאך דער תורה שבעל פה נאך טאר מאן אום שבת קיין משא מעהר וויא פיר איילין ניט טראגין, און איטליכיר וועט גיוויס מיינין, אז דיא דאזיגי וואס זייא שטראפין פאר חילול שבת מיט סקילה אודיר מלקות – דאס הייסט דיא יעניגי וועלכי שוינין ניט קיין בלוט און לעבין פון מענשין – וועלין זייא איהם זאגין, אז ער זאלל בעסיר זיין געלד בייטיל פערלירין איידיר ער זאלל עובר זיין אויף גאטטים גיבאט. אביר ניין, זייא זאגין איהם, אז ער זאלל זיא טראגין איין שטיק וועגס ווייניגיר וויא פיר איילין, און אנידיר לייגין, און זיא ווידיר אויף הייבין, און ווידיר אזו ווייט טראגין, און אזו אללי מאהל ווייטיר, ביז ער וועט קומין אין דער ערשטיר הערבירג. דא איז אזו ווידיר לפנים, אין דיא דינים פון דיא רבנים, דיא אותיות שטארק גיהאלטין; אביר קיין מענש וואס האט שכל, וועט דערינין קיין אמתין חילוק ניט גיפינין איוב מאן טראגט פאר איין מאהל דעם געלד בייטיל ביז אין הערבירג, אודיר דאס ווערד גיטהון אין פינף הונדירט קורצי שטיקליך וועגס, פון ווייניגיר וויא פיר איילין. דיא וואייטיגקייט אין גאנצין איז אייביג דם זעלביגי, "און אזו איז אויך דיא מלאכה פאר דעם אנגיזיכט פון גאטט ב׳׳ה אייביג דאס זעלביגי. ענטוויר עס איז אין גאנצין מותר, און אויף אזו איין אופן זעהט מאן וויא דיא דינים פון דיא רבנים זענין נאריש און באבזריות, אודיר עס איז אין גאנצין אסור, און דענקמאלט זעהט מאן וויא דיא דאזיגי דינים זענין נור איין בלויזיר אום גאנג פון

רמאות, דאס עובר צו זיין. אין איטליכן פאלל איז דורך דעם איין גרינגיר ספאסיב אין דיא הענד געגעבן געווארין, זיך עולם הבא און כפרות עוונות צו קויפין; עס איז אויך דער צו ניט נייטיג צו לייגן פיל מיהי פון מדות טובות, כדי דעם וועגם מאן אין שטאנד צו בריינגן, אז ער זאלל זיך זיין געלד ביטיל לאזין טראגין אין הערבירג דורך איין אנדיר מענשין, אודער דורך איין עייזיל.

גאר אין גאנצין דעם זעלביגין שטייגיר, דאס גימוהט ניט מעהר נור אויף אויספיינינגסטי זאכין צו האלטין, האט אויך איין אנדיר טהייל וואס שמוהיסט פאר שבת האלטונג פון דיא רבנים, און דאס איז, דאס אן גרייטין צום טיש. אין דעם דאזיגין ביציהונג הייסט עס אזו:

ויסדר שלחנו ויציע המטות ויתקן כל עניני הבית כדי שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבית הכנסת דא"ר יוסי ב"ר חנינא שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בע"ש מבית הכנסת לביתו אחד טוב ואחד רע כשבא לביתו מצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטה מוצעת מלאך טוב אומר יהי רצון שיהא כן לשבת הבאה ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו ואם לאו מלאך רע אומר יהי רצון שיהא כן לשבת הבאה ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו:

„איטליכיר זאלל אן גרייטין צום טיש, און זאל אום שפרייטין דיא בעטין און זאלל צו רעכט מאכין אללי ענינים פון האוז, כדי ער זאל גיפינין אן גיגרייט און אן גיריכטיט אז ער קומט פון שולל, ווארין רבי יוסי דער זון פון רבי חנינא האט גיזאגט, צווייא מלאכי השרת בילייטין דעם מענשין אום ערב שבת פון שולל ביז אהיים, איינער איז איין גוטיר און איינער איז איין שלעכטיר" און ער קומט אהיים און ער גיפינד לאמפין ברענין און צום טיש גיגרייט און דאס בעט אויס גיבעטיט, זאגט דער גוטיר מלאך: עס זאלל זיין דער ווילין פון גאטט אז עס זאלל דעם אנדירין שבת אויך אזו זיין, און דער שלעכטיר מלאך מוז איביר גוואלד ענטווירין אמן, אביר אז ער גיפינד עס ניט אזו, זאגט דער שלעכטיר מלאך: עס זאלל זיין דער ווילין פון גאטט אז עס זאלל דעם אנדירין שבת אויך אזו זיין, און דער גוטיר מלאך מוז איביר גוואלד ענטווירין אמן". (אורח חיים סימן רס"ב.) דיא יודין דארפין ניט מיינין אז מיר מאכין צו נישט איין ארינטליכי און בכבודי אנגרייטונג אין דער שטוב אויף שבת, גאר פערקעהרט, מיר האלטין דאס פאר גאנץ רעכט און שיין; אביר דערווים איין גיבאט צו מאכין, מאן זאלל עס מאכין פאר איין זאך, אז מאן פאלגט עס זאלל מאן זיך קענין עפים דער מיט פערדינין, הייסט דאס גימוהט צו קעהרין אויף איין גרינגין אופן פון

אויסוויינינגסטי מעשים, און דעם מענשין צו לערנין, אז ער זאלל זיך דערויף פערלאזין, אזו וויא אויף וואזזני היובים פון אמונה. דא אביר איז פארגישטעלט בלוס אין ארדונונג צו ברענגין דיא שטוב, פאר אזו איין וואזזני זאך גימאכט, אז עס ווערד נאך אפילו צוויא מלאכים אהיים גישיקט מיט איטליכים ישראל אום ערב שבת פאר נאכט, כדי זייא זאללין דיא זאך גיוואר ווערין. דיא דאזיגי מעשה מיט דיא מלאכים איז עפינטליך איין אויס גיטראכטי, און ווידיר איין ביוויז, וויא זייאיר דיא תורה שבעל פה האט הנאה עפיס אויס צו טראכטין; אביר אחוץ דעם ווייסט עס אונז, וויא דיא רבנים זענין פון דעם רעכטין עיקר כלל פון דער אמונה אוועק גיגאנגין און האבין נור צום שאטין פון אויסוויינינגסטי מנהגים צו גיקעהרט. פון דעם זעלביגין גאטונג איז אויך דאס, וואס עס ווערד דא גיזאגט פון דיא גידאכטי שבת ליכט:

ויהא זהיר לעשות נר יפה דאמר רב הונא הרגיל בנר שבת להשתדל בו לעשותו יפה הויין לו בנים תלמידי חכמים:

„און איטליכיר זאלל היטין אז ער זאלל האבין איין שיינים לאמפ; וואריך רב הונא האט גיזאגט דער וואס איז גיוואוינט זיך מיה צו געבין שיין צו מאכין דעם לאמפ אויף שבת, וועט ער האבין זיהן תלמידי חכמים".

קיינר קאן דאס ניט אנדירשט זאגין, אז דאס פוצין דעם לאמפ, איז בלוס נור איין אויסוויינינגסטי זאך, און פון דעסט וועגין ווערד עס פאר גישטעלט אזו וויא עפיס איין פערדינסט דער פאר צו האבין און איין שכר דער פאר צו גיזאגט. אביר דאך, איז דער אופן און דיא פארמי, וויא דיא מעשה ווערד פערלאנגט, צו פערגרעסירין דיא מיינונג, אזו וויא דיא דאזיגי אויסוויינינגסטי עובדה וואלט זייאיר וואזזני גיוועזין, וויל עס הייסט:

ואחד אנשים ואחד נשים חייבין להיות בבתיהן נר דלוק בשבת אפילו אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה בכלל עונג שבת. וחייב לברך קודם ההדלקה ברוך אתה י"י אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של שבת:

„אזו גוט מאנס לייט וויא אויך ווייביר זענין מחויב אז עס זאלל אין זייאירי הייזיר זיין איין ברענעדיגיר לאמפ אום שבת, אפילו אז ער האט ניט וואס צו עססין, זאלל ער פון טיר צו טיר בעטלין און זאלל איל קויפין און זאלל דעם לאמפ אן צינדין; וואריך דאס איז אין כלל פון עונג שבת. און מאן איז מחויב בייא דעם אנצינדין איין ברכה צו מאכין: גילויבט ביסטו יהוה אונזיר אלהים, קיניג פון דער וועלט, וואס דוא האסט אונס גיהייליגט מיט דייני מצות, און דוא האסט אונס גיבאטין אן צו צינדין

דֶעם לָאמְפּ פוּן שבת (הלכות שבת, פרק ה׳, הלכה א׳.) אִיטְלִיכִיר יוּד, דֶער וָואס גְלוֹיבְּט, אַז דֶער שבת לָאמְפּ אִיז אִיהם אַזוֹ נֵייטִיג וִויא זַיין פרנסה אוּן אַז גָאטט פַאר לַאנְגְט עֶס אפילו פוּן דֶעם דָאזִיגִין, וָואס עֶס פֶעהלְט אִיהם דֶער נֵייטִיגְסְטִיר סְפָּאסִיבּ פוּן פרנסה, וֶועט דָאס מסתמא מוּזִין הַאלְטִין פַאר אֵיין גְרוֹיסִי זַאךְ, אוּן וֶועט מֵיינִין אַז מַאן פָאלְגְט דָאס דָאזִיגִי גִיבָּאט פֶער דִינְט מַאן זִיךְ זֵייאִיר פִיל. אוּן פוּן דֶעסְט וֶועגִין מוּז עֶר מודה זַיין, אַז דָאס דָאזִיגִי אִיז בְּלוֹס נוּר אֵיין אוֹיסְוֵוייניגְסְטִי זַאךְ, וָואס דָאס קָאן אפילו אַזוֹ אֵיינִיר טָהוּן, דֶער וָואס הָאט קֵיין יראת שמים אוּן אוֹיךְ קֵיין אהבה צוּ גָאט ב״ה נִיט. — דִיא שְׁטֵייגִירְס פוּן דִיא דָאזִיגִי אַלְלִי דינים אִיז קֵיינִי אַנְדִירִי, נוּר וִויא דִיא, דָאס גִימוּהט פוּן דֶעם עֶרְשְׁטִין חיוב פוּן דֶער אמונה אָבּ צוּ פִיהְרִין אוּן דֶעם חוטא וָואס עֶר וִויל קֵיין תשובה נִיט טָהוּן אִיבִּיר צוּ רֵיידִין, אַז דִיא דָאזִיגִי עובדות וֶועט מכפר זַיין אוֹיף זַיינִי עוונות. וֶוען זַיין גִיוִויסְסִין פְּלָאגְט אִיהם אִיבִּיר זַיינִי עבירות, אוּן פַאר וָואר נִיט אִיבִּיר דִיא וָואס עֶר הָאט שׁוֹין פַאר לַאנְגִי צֵייטִין גִיטָהוּן אוּן הָאט אפשר חרטה גִיהַאט אוּן הָאט עֶס שׁוֹין פֶערְגֶעסְסִין, נוּר אִיבִּיר דִיא וָואס עֶר הָאט עֶרְשְׁט אִין דֶער לֶעצְטִיר וָואךְ חוטא גִיוֶועזִין, אוּן מֵיינְט נָאךְ וִוידִיר חוטא צוּ זַיין, אַזוֹ בַּאלְד וִויא דֶער שבת וֶועט נוּר פַארְבַּייא גֵיין, אַזוֹ מַאכְט עֶר עֶס גוּט, מִיט דֶעם אוֹיפְצֵיילוּנְג פוּן אַלְלִירְלֵייא מעשים פוּן אוֹיסְוֵוייניגְסְטִי הנהגות, וָואס אַז מַאן וֶועט עֶס אוֹיף דֶער אַנְדִירִי זַייט וָואגְשָׁאל לֵייגִין וֶועט דָאס מוּזִין גְלַייךְ וֶועגִין מִיט זַיינִי עבירות. עֶר דֶער מָאנְט, אַז עֶר הָאט קֵיין מָאהל קֵיין טָאפְּף מִיט עֶסְסִין נִיט גִישְׁטֶעלְט בַּייא אַיין פַייאִיר וָואס מַאן טָאר נִיט שְׁטֶעלְלִין, אוּן עֶר הָאט זַיין גֶעלְד בַּייטִיל אַיין שְׁטִיק וֶועגְס פוּן מֶעהר וִויא פִיר אֵיילִין קֵיין מָאהל נִיט גִיטְרָאגִין, אוּן אוֹיךְ קֵיין גוי נִיט גִיהֵייסִין קֵיין מלאכה אוּם שבת פַאר אִיהם טָהוּן; אוּן אַז עֶר הָאט וִוידִיר אֵייבִּיג זַיין טִישׁ גִיגְרֵייט וִויא עֶס גִיהֶערְט צוּ זַיין, זַיין שבת לָאמְפּ אָן גִיצוּנְדִין אוּן קִידוּשׁ גִימַאכְט, אוֹדִיר, וִויא מִיט אַנְדִירִי וֶוערְטִיר צוּ זָאגִין, אַז עֶר הָאט פוּנְקְט אַלְץ גִיהַאלְטִין וָואס צוּם סֵדֶר שבת גִיהֶערְט, אוּן וֶוען עֶר הָאט אפילו עבודה זרה גִידִינְט וֶועט מַאן אִיהם דָאךְ מן הסתם מוחל זַיין, אַזוֹ הָאבִּין דִיא לֶערְנוּנְגִין פוּן דִיא רבנים פְּרָאסְטִי דֶעם שְׁטֵייגִיר, זֵייאִיר פִיל צוּ פֶערְפִיהְרִין, זֵייא אִין זִינְד צוּ פֶער הַארְטִיוִוין, אוּן אַזוֹ צוּ מַאכִין אַז זֵייא זָאלְלִין נִיט ראוי זַיין צוּ יֶענִים גְרוֹיסִין שבת אוּן אִיהם צוּ בִּיקוּמִין וָואס עֶר שְׁטֵייט נָאךְ פָאר, פַאר דֶעם פָאלְק פוּן גָאטט ב״ה. —

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר ל׳

דיא אמתי אמונה, וואס גאטט ב״ה איז דער מיסד פון איהר איז גלייך צוא דיא ליכטיגקייט פון דער זון, איין טובת הכלל פאר אללי, דיא וואס עפינין נור זייארי אויגין און ווילין אויף דיא גאב פון גאטט השגחה געבין; זיא איז ניט איין אמונה נור פער רייכי און גילערינטי אליין, נייארט זיא שטייט אפין פאר דעם שכל און דאס הערץ פון דעם ארימין און פאר ניט קיין למדן אויך, דאריבער בישרייבט אויך דיא היילגי תורה דיא הימלישי הכמה לערך אזו:

בראש־מרומים עלי־דרך בית נתיבות נצבה: ליד־שערים לפי־קרת מבוא פתחים תרנה: אליכם אישים אקרא וקולי אל בני אדם: הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב:

„עפינטליך אויף דעם וועג און ביא דיא גאססין שטייט זיא, ביא די טוירין פון שטאט וואו מאן גייט דורך דער טיר אריין, שרייט זיא: א! איהר מענשין איך שרייא צוא אייך, און רוף דיא לייטין, איהר פתאים פאר שטייט קלוגהייט, און איהר נארין נעמט אייך אין הערצין אריין!״ (משלי ח׳ פסוק ב׳–ה׳) און אזו אויך רופט גאטט אללער האנד מענשין צוא, דורך דעם מויל פון דעם נביא, וואריןער זאגט:

הוי כל צמא לכו למים ואשר אין־לו כסף לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא־כסף ובלא מחיר יין והלב:

„הוי! איטליכיר דורשטיגיר גייט צוא דעם וואססיר, און דער וואס האט קיין געלד ניט גייט קויפט און עסט! און גייט קויפט אן געלד און אן קויף לוהן וויין און מילך!״ (ישעיה נ״ה, פסוק א׳) אביר פונקט פער קעהרט איז דיא אמונה וואס מענשין האבין גימאכט, זיא איז מבטיח דעם רייכין און דעם למדן אויסטירלישי טובות, ענטוויר זיא איז מבטיח אז דורך צדקה געבין קאן מאן זיך עולם הבא קויפין, אודיר אשטייגיר וויא שכר

הָאבִּין דֶער פַאר וָואס מַאן לֶערִינְט דִיא מנהגים פוּן דֶער אמוּנה, אוֹדִיר זִיא מֶעכְט אִיהְרִי תקנות אַזוֹ שְׁוֶוער אוּן פַאר וִוִיקִילְט, בִּיז עֶס אִיז גָאר נִיט מִיגְלִיךְ אַז אֵיין אָרִימִיר בעל מלאכה זָאלל עֶפִּיס אַיין ידיעה קְרִיגִין אִין דֶעם. אָבִּיר אִיטְלִיכִי דַת אמוּנה וָואס טוּהט אַזוֹ, מוּז גְוִויס אַיין פַאלְשִׁי זַיין. דִיא אמוּנה אִיז פַאר דֶער נשמה אַזוֹ נֵייטִיג, ווִיא דִיא לִיכְטִיגְקֵייט פוּן טָאג צוּא דִיא אוֹיגִין, אוּן עֶס וָואלְט באמת אַיין אכזריות גִיוֶועזִין אַז מַאן זָאלל בַּייא דֶעם אָרִימִין אַוֶועק נֶעהמִין דִיא יכוֹלת אַז עֶר זָאלל זִיךְ אִיהְרִי טְרֵייסְטוּנְגִין נִיט קֶענִין פַאר שַׁאפִין וָואס עֶר בַּארְף דָאס צוּם מֵיינְסְטִין, אוֹדִיר וֶוען דֶער יום המשפט וֶועט קוּמִין, זָאלל דֶער, וָואס הָאט זַיין גַאנְצִין לֶעבִּין אוֹיף לֶערְנִין פֶער בְּרַאכְט אַיין בֶּעססִירִין גורל הָאבִּין ווִיא דֶער דָאזִיגִיר וָואס הָאט שְׁוֶוער גִיאַרְבַּייט, כדי עֶר זָאלל זִיךְ אוּן זַיין הויז גִיזִינְד עֶרְלִיךְ קֶענִין מפרנס זַיין. אוּן פוּן דֶעסְט וֶועגִין אִיז עֶס דָאךְ מִיט דֶעם דָאזִיגִין טְהֵייל יוּדִין וָואס זֵייא זֶענִין אַרְבַּייט לַייט אַזוֹ דִיא משמעות. דֶער דת אמוּנה פוּן דֶער תּוֹרה שבעל פה הָאט אפילוּ דִיא דָאזִיגִי מצות וָואס זֵייא זֶענִין גָאר פשוּט אַזוֹ פַאר דְרֵייט, אַז דֶער וָואס אִיז נִיט קֵיין למדן הָאט גָאר קֵיין אוֹיס זִיכְט אַמָאהל אִין שְׁטַאנְד צוּ זַיין דָאס דָאזִיגִי מקיים צוּ זַיין. אוֹיבּ צוּם פַאר שַׁאפִין זִיךְ אַיין חלק לעולם הבא וָואלְט מַאן נִיט מֶעהר בִּידַארְפִין נוּר שבת הֵיילִיג צוּ הַאלְטִין נָאךְ דִיא רבנים נָאךְ, וָואלְטִין אוֹיךְ מוּזִין דָאס רוֹב יוּדִין זֵייאִיר מסוּפק זַיין אוֹיבּ זֵייא וֶועלִין אַמָאהל הָאבִּין עולם הבא; וָוארִין צוּ דִיא פוּנְקְטְלִיכִי ידיעות וָואס מַאן מוּז פְרִיעֶר הָאבִּין, אוּן דִיא גוּזְמָאוֹת תקנות מִיט אִיהְרִי חילוּקים אַז מַאן זָאלל ווִיסִין ווִיא אַלְץ מקיים צוּ זַיין, בִּידַארְף מַאן דֶער צוּ זֵייאִיר פִיל צַייט אוּן לימוּד הָאבִּין, וָואס קֵיין אַרְבַּייט מֶענְשׁ קֶען דִירוֹיף גָאר נִישְׁט פֶערְבְּרֵיינְגִין. אוּן מִיר ווייסִין אַז אֵיין גְרוֹיסִיר טְהֵייל פוּן דֶעם יוּדִישִׁין פָאלְק אִין דָאס רוֹב שְׁטֶעט לֶעבִּין תָּמִיד אִין חילוּל שבת, אוֹיבּ דִיא פשטים פוּן דִיא רבנים זָאללִין אמת זַיין, עֶנְטְווִיר זֵייא זֶענִין עֶפִּיס מטלטל וָואס מַאן טָאר נִיט מטלטל זַיין אוֹדִיר זֵייא טְרָאגִין וָואס מַאן טָאר נִיט טְרָאגִין; אָבִּיר אַז זֵייא טוּהִין אַזֶעלְכִי זַאכִין אַזוֹ וֶועלִין זֵייא הָאבִּין דֶעם גְרֶעסְטִין עוֹנש נָאךְ דֶער דָאזִיגִיר תּוֹרה נָאךְ. אַזוֹ הָאבִּין לְמשל דִיא רבנים דֶערְקְלֶערְט, אַז אִין אֵיין אָרְט מֶעג מַאן כמה זַאכִין אוֹיף שבת מטלטל זַיין אוֹדִיר טְרָאגִין, וָואס אִין אֵיין אַנְדִיר אָרְט אִיז אסוּר דָאס זֶעלְבִּיגִי צוּ טְהוּן וָוארִין מַאן קָאן דֶעם שַׁארְפְסְטִין עוֹנש דֶער פַאר הָאבִּין: זֵייא מַאכִין אַיין חילוּק צְווִישִׁין דִיא עֶרְטִיר אוֹיף דֶעם דָאזִיגִין אוֹפן:

ארבע רשויות לשבת. רשות היחיד ורשות הרבים. כרמלית ומקום פטור.

רשות היחיד הוא המקום המוקף מחיצות גבוהות עשרה ויש בו ארבעה טפחים על ארבעה ואפי' אם יש בו כמה מילין אם מוקף לדירה ודלתותיו נעולות בלילה הוי רשות היחיד. ודיר וסהר וחצר. וכן חריץ עמוק עשרה ורחב ד' על ד' או יותר וכן תל גבוה י' ורחב ד' על ד'. וכותלין המקיפין רה"י על גביהן וחוריהן רה"י. ואויר רשות היחיד הוי רה"י עד לרקיע ואפילו כלי אם גבוה י' ורחב ד' על ד' כגון תיבה או כוורת או מגדל הוי רה"י. ור"ה הוא רחובות ושווקים הרחבים י"ו אמה על י"ו אמה ומפולשים משער לשער וששים רבוא עוברין בו. וכל דבר שהוא בר"ה ואינו גבוה ג' טפחים חשוב כקרקע והוא רשות הרבים אפילו קוצים או צואה שאין רבים דורסין עליהם. ואם הוא גבוה ג' ומג' עד ט' ולא ט' בכלל אם הוא רחב ד' על ד' הוי כרמלית פחות מכאן הוי מקום פטור:

„מאן מאכט איין הילוק פון וועגין שבת צו וויסין פיר ערלייא ערטיר: 1) דעם פריוואטניס ארט, 2) דעם עפינטליכין ארט, 3) איין ארט וואס מאן רופט עס כרמלית, און 4) דעם פרייהין ארט. דער פריוואט ארט הייסט אזו איין ארט, וואס ער איז ארום גיבויט מיט ווענד וואס זייא זענין הויך צעהין טפחים, און עס רינגילט ארום איין פלאץ פון פיר טפחים דיא לייניג און פיר טפחים דיא ברייט. אודיר אז ער איז אפילו עטליכי מייל גרויס, נור אז צו וואוינין דערינין איז עס מיט ווענד ארום און דיא טירין ווערין ביא נאכט צו גישלאססין איז דאס איין רשות היחיד. איין שטאל, און איין פלאץ וואס איז ארום גיצוימט, און איין הויף, הייסט אויך איין רשות היחיד; און אזו אויך איין גראבין, וואס איז צעהין טפחים דיא טיפקייט און פיר טפחים אויף פיר טפחים אודיר נאך מעהריר דיא ברייט. און אזו אויך איין בערגיל וואס איז צעהין טפחים הויך און פיר טפחים אויף פיר טפחים דיא ברייט, דער אויבירשטיר באנד פון דיא ווענד, וואס זענין ארום איין רשות היחיד, און אויך דיא לעכיר וואס עס גיפינד זיך אין זייא, דאס הייסט אלץ רשות היחיד. דער אויר פון איין רשות היחיד הייסט אלץ רשות היחיד ביז דעם הימיל, און אפילו איין כלי דהיינו איין קאסטין אודיר איין זיפפ אוידיר איין טורים וואס עס איז צעהין טפחים הויך און פיר טפחים אויף פיר טפחים ברייט דאס איז אלץ איין רשות היחיד. איין עפינטליכיר ארט הייסט פליעציר פון מערק און דיא גאססין וואס האלטין זעכצעהין איילין אויף זעכצעהין איילין דיא ברייט, און פון איין טויהיר צום אנדירין עפינט עס זיך גאנץ ברייט אויף און זעכס מאהל הונדירט טויזינד מענשין געהין דורך. און איטליכי זאך וואס עס גיפינד זיך אין איין עפינטליכין ארט און עס איז ניט הויך קיין דרייא טפחים איז דאס גירעכינט וויא דיא ערד און איז רשות הרבים, אפילו דערניר אודיר קויט וואס דיא

מֶענְשֶׁין טְרֶעטִין אויף זֵייא נִיט, אִיז אָבִּיר דִיא זַאךְ דְרַייא טפחים הויך, און פון דְרַייא בִּיז נַיין (אָבִּיר דֶער נַיינְטִיר אִיז נִיט אִין כלל) אויב עֶס אִיז בְּרֵייט פִיר טפחים אויף פִיר טפחים אִיז דָאס אַיין כרמלית (כרמלית הֵייסְט אַיין אַרום גִיצוֹימְטִיר אָרְט וִויא אַיין בַּייט שולל); אָבִּיר אַז עֶס אִיז נִיט אַזוֹ בְּרֵייט הֵייסְט דָאס אַיין מקום פטור" (אורח חיים שמ"ד.) מִיר זֶעגִין אפשר זֵייאִיר אִין ספק אויב דָם רוב יודִין זֶענִין בְּקַאנְט מִיט דֶעם דָאזִיגִין טְהֵייל פון דִיא דינים פון שבת; דָאס אִיז אָבִּיר גַאנְץ גִיוִויס, אַז דִיא גוזמות אופנים וָואס עֶס אִיז אַלְץ מִיגְלִיךְ עובר צוּ זַיין דורְךְ דִיא דָאזִיגִי חילוקים, פֶערְשְׁטֵייהִין זֵייא גָאר נִיט. דִיא תורה שבעל פה גֵייט דורךְ דִיא אֵיינְצִיגִי רשותים אַדורְךְ און דֶער קְלֶערְט וָואס מַאן מֶעג אִין אִיטְלִיכִין אודִיר וָואס מַאן טָאר נִיט. צום עֶרְשְׁטִין הֵייסְט עֶס אַזוֹ:

כל אדם יש לו ד' אמות בר"ה שיכול לטלטל בהם:

"אִיטְלִיכִיר מֶענְשׁ הָאט אִין אַיין רשות הרבים פִיר אֵיילִין, וָואס עֶר מֶעג דֶערִינִין זַאכִין טְרָאגִין." אודִיר וִויא דֶער רמב"ם גִיט דָאס צוּ פַר שְׁטֵייהִין:

רשות היחיד ומקום פטור מותר לטלטל בכולן אפילו היה אורך כל אחת משתיהן כמה מילין מטלטל בכולה. אבל רשות הרבים והכרמלית אין מטלטלין בהן אלא בארבע אמות:

"אִין אַיין רשות היחיד און אִין אַיין פְּרַייהִין אָרְט מֶעג מַאן אִין דֶעם גַאנְצִין פְּלַאץ פון דֶעם אָרְט מטלטל זַיין זַאכִין, אפילו אַז זֵייא זֶענִין לַאנְג עֶטְלִיכִי מַייל; אָבִּיר אִין אַיין רשות הרבים אודִיר אִין אַיין כרמלית טָאר מַאן נִיט מטלטל זַיין נור אִין דֶעם פְּלַאץ פון פִיר אֵיילִין" (הלכות שבת פרק כ"ד–ב'.) מַאן קָאן אִיצוּנְד גַאנְץ רֶעכְט פְרֶעגִין, אויף וֶועלְכִין אָרְט פון תורת משה זֶענִין דִיא דָאזִיגִי אַלִּי דינים און חילוקים גִיגְרוּנְדֶעט פֶעסְטִיגְט, און פַאר וָואס אַיין זַאךְ וָואס אִיז אִין אַיין רשות היחיד מותר צוּ טְהוּן, וֶוערְד זִיא פֶערְקֶעהְרְט צוּ אַיין עבירה אַז מַאן טהוט עֶס אִין אַיין רשות הרבים, און קֶען אַנְדִירְשׁ נִיט מכופר וֶוערִין סַיידִין אַז מַאן פֶערְשְׁטֵיינְט נור אַזוֹ אַיין רשע. אִין אֵיין רשות היחיד מֶעג מַאן למשל כמה זַאכִין טְרָאגִין עֶטְלִיכִי מַייל ווייט, און מַאן פֶער עֶרְבְּט דֶער מִיט נִיט דִיא גִיבָּאט פון שבת; אָבִּיר אַז אִימִיצִיר שְׁטֵייט זִיךְ אונְטִיר אַרוֹיס צוּ גֵיין אִין רשות הרבים מִיט אַיין שְׁנוּפְּטוּךְ, אודִיר אַיין טַאבַּאקְסְדוּז אודִיר מִיט אַיין מטבע אִין דֶער טַאשׁ און טְרָאגְט דִיא דָאזִיגִי זַאכִין מֶעהֶער וִויא פִיר אֵיילִין, אִיז עֶר חייב מיתה, און אִין דֶער צַייט אַז דִיא תנאים הָאבִּין דִיא ממשלה גִיהַאט הָאט מַאן אִיזוֹם בַּאלְד נָאךְ שבת אַרוֹיס גִיפִירְט און פַאר שְׁטֵיינְט. אַזוֹ אַיין לֶערְנוּנְג אִיז

גאר

גָאר כנגד דֶעם שכל ; וָוארִין דָאס טְרָאגִין אִיז אִין אַיין רשות היחיד אוּן אִין אַיין רשות הרבים דָאס זֶעלְבִּיגִי , אוּן מוּז עֶנְטְוִויר אִין דִיא דָאזִיגִי בֵּיידִי עֶרְטִיר אסור זַיין אוֹדִיר אִין בֵּיידִי עֶרְטִיר מוּתּר זַיין . עֶס שׁוִידִירְט אוֹיף , דִיא מֶענְשְׁלִיכְקַייט אַז מַאן נֶעמְט זִיךְ אוֹיף דִיא גִידַאנְקִין , מַאן זָאל פֶּערְשְׁטֵיינִין אַיין מֶענְשִׁין דֶער פַאר וָואס עֶר הָאט אַיין שְׁנוּפְּטִיכִיל אַיין קְלֵיינִי שְׁטִיקִיל וֶועגִם גִיטְרָאגִין , אוּן דִיא הֵיילִיגִי תורה לֶערִינְט אוּנְס , אַז אַזוֹ אַיין אמונה וָואס לֶערִינְט אַזֶעלְכִי הַארְטִי אוּן מוּטְהְווִילִיגִי אכזריות קֶען נִיט זַיין פוּן גָאטט . חָאטְשִׁי עֶס אִיז אמת אַז דִיא ממשלה פוּן דִיא קְרִיסְטִין בִּישִׁיצְט אִיצוּנְד דִיא יוּדִין פוּן אַזֶעלְכִי שְׁרֶעקְלִיכִי בִּיהַאנְדְלוּנְג , אָבִּיר וואו דִיא גמרא הָאט נוּר עֶפִּים מַאכְט , זִיפְצְט שׁוֹין דָאס פָאלְק ישראל אוּנְטִיר אִיהרִי קְנֶעכְטְשַׁאפְט . וִויא פִיל מָאהל הָאבִּין מִיר גִיזֶעהִין וִויא יוּדִין הָאבִּין מִיט אִיהרִי שְׁנוּפְּטִיכֶער אַזוֹ וִויא מִיט אַיין גַארְטִיל אַרוּם אִיהרִי קְנִיא אַרוּם גִיבּוּנְדִין ; וָוארִין דָאס מֶעגִין זֵייא , אָבִּיר דָאס זֶעלְבִּיגִי אִין דֶער טַאשׁ צוּ טְרָאגִין וָואלְטִין זֵייא בוודאי גִיהַאט אֵיין שְׁוֶוערִין קְרִימִינַאל פְּרָאצֶעס . אַזוֹ הָאבִּין מִיר אוֹיךְ גִיזֶעהִין אַיין יוּדִין , וָואס עֶר אִיז אוּם שבת גִיגַאנְגִין שְׁפַּאצִירִין , וִויא אַיין בֶּעטְלִיר הָאט בַּייא אִיהם גִיבֶּעטִין אַז עֶר זָאלל אִיהם עֶפִּים שֵׁיינְקִין , הָאט עֶר אַרוֹיס גִינוּמִין אַיין קְלֵיינִי מטבע פוּן דֶער טַאשׁ אוּן הָאט דֶעם דָאזִיגִין בֶּעטְלִיר גִיגֶעבִּין . דָאס הָאבִּין אָבִּיר עֶטְלִיכִי גמרא לוֹמדים דֶער זֶעהִין אוּן הָאבִּין אִיהם אוֹיס גִירֶעט אִיבִּיר דֶעם חילול שבת , אָבִּיר וַוייל עֶר הָאט מוֹרָא גִיהַאט , אַז עֶר זָאלל נִיט פֶּערְלִירִין זַיין גוּטִין שם , אוּן עֶר אִיז מֶעהר אִין פחד גִיוֶועזִין אַז עֶר זָאלל נִיט פֶּערְלִירִין דֶעם לוֹיבּ פוּן מֶענְשִׁין , מֶעהרִיר וִויא פַאר דָאס דָאזִיגִי וָואס פוּן גָאטט ב"ה קוּמְט , הָאט עֶר זִיךְ פַאר זֵייא פֶער עֶנְטְווִירְט אוּן הָאט גִיזָאגְט , עֶר הָאט אַלֵיין נִיט גִיווּאוּסְט אַז עֶר הָאט בַּייא זִיךְ אִין דֶער טַאשׁ דִיא מטבע גִיהַאט , אוּן בשעת דֶער בֶּעטְלִיר הָאט בַּייא אִיהם גִיבֶּעטִין אִיז עֶר עֶרְשְׁט גִיוָואר גִיוָוארִין אַז עֶר טְרָאגְט דִיא מטבע אוּם שבת דַארִיבִּיר הָאט עֶר דָאס דֶעם בֶּעטְלִיר אַוֶועק גִיגֶעבִּין כדי עֶר זָאלל דֶער פוּן לוֹיז וֶוערִין אוּן זָאלל נִיט וַוייטִיר אוּם שבת טְרָאגִין . דִיא דָאזִיגִי גמרא לומדים זֶענִין דֶער פוּן צוּ פְּרִידִין גִיוָוארִין , אוּן עֶס אִיז נָאךְ גָאר אפילו פֶּערְבִּיטִין גִיוָוארִין אָן שְׁטָאט זֵייאִיר כעס הָאבִּין זֵייא זִיךְ אָן גִיהוֹיבִּין צוּ וואוּנְדִירִין אִיבִּיר זַיין פְּרוּמְקַייט . דִיא דָאזִיגִי מעשות בִּיוַוייזִין דֶעם שְׁטֵייגִיר פוּן דִי בִּיקַאנְטִי פעולות , פוּן דֶעם סדר פוּן דִי רבנים ; עֶס לֵייגְט אַרוֹיף אַיין לַאסְט אוֹיף דָאס הַארְץ פוּן דִיא רֶעכְט שַׁאפִינִי , אוּן מַאכְט דֶעם וָואס אִיז נִיט אַזוֹ נַארִישׁ גְלֵייבִּיג , אַז עֶר מוּז וֶוערִין אַיין לֵיגְנִיר .

דִיא גִיזֶעץ פוּן שבת אִיז אַיין טְהֵייל, אוּן אפילוּ אַיין הוֹיפְּט טֵייהל פוּן דִיא נַייא מָאדִישִׁי יוּדִישְׁקַייט! עֶס אִיז נִיט פֶערְהַאנְדִין קֵיין טְהֵייל פוּן דֶער תורה שבע׳ פה, וָואס דִיא בעלי הגמרא זָאלְלִין אִיהם אַזוֹ וִויכְטִיג מַאכִין, וְויא דֶעם דָאזִיגִין. דַארִיבִּיר, אִיטְלִיכִיר וָואס עֶר הִיט נִיט רֶעכְט דֶעם דָאזִיגִין גִיזֶעץ הָאט עֶר שׁוֹין דוּרְךְ דֶעם זַיין אמונה פֶער עֶנְדִירְט, אוּן הָאט שׁוֹין גִיוִויס אֵיין נַייהִי אמונה אָן גִינוּמִין, אַזוֹ וְויא עֶר וָואלְט שׁוֹין גִיטוֹיפְט גִיוָוארִין אוּן וָואלְט זִיךְ פוּבְּלִיצְנֶיע בִּיקֶענְט צוּ דֶער אמונה פוּן קְרִיסְטִין. אִיטְלִיכִיר יוּד וָואס טְרָאגְט זַיין שְׁנוּפְּטוּךְ אִין דֶער טַאשׁ אִיבִּיר דֶער גַאסס אוּם שבת אִיז פוּן דֶער דָאזִיגִיר יוּדִישִׁי אמונה וָואס זִיא אִיז לערךְ פַאר צְוֵוייא טוֹיזִינְד יָאהר גִילֶערִינְט גִיוָוארִין אַרָאפּ גִיפַאלִין, אוּן דֶערְקְלֶערְט דוּרְךְ דֶעם באמת אַז דִיא אמונה פוּן דֶער כנכת היהודים אִיז פַאלְשׁ. וְויא אַזוֹ קֶען עֶר אָהנִי לִיגִין בִּיהוֹיפְּטִין אַז עֶר גִיהֶערְט צוּ דֶער יוּדִישִׁיר אמונה? אוֹידִיר אוֹיבּ עֶר אִיז אַיין גִירֶעכְטִיר מֶענְשׁ וָואס הָאט לִיבּ דֶעם אמת, וְויא קָאן עֶר, אַזוֹ אַיין דַת פַאר רֶעכְט הַאלְטִין, וָואס עֶר זֶעהִיט זַייא אָן פַאר אַיין פַאלְשִׁי אוּן אַז זִיא וָואלְט דִיא ממשלה גִיהַאט, וָואלְט זִיא אִיהם לָאזִין ממית זַיין אַזוֹ וְויא אַיין בעל עבירה? וֶוען עֶס וָואלְט אַזֶעלְכִי מֶענְשִׁין וָואס זֶענִין זֵייאִיר גַאנְצִין לֶעבִּין שְׁטֶענְדִיג עוֹבר אוֹיף אַללִי דִינִים פוּן שבת נוּר עֶפִּים דַארָאן גֵיין דֶער אמת אוּן דִיא אַנְטְפְּלֶעקוּנְג פוּן גָאטט ב״ה, אַזוֹ וָואלְטִין זֵייא מוּזִין זֵייאִירִי גִידַאנְקִין בפרהסיא בִּיקָאנְט מַאכִין אוּן זָאגִין, אַז זֵייא פַאר לָאזִין דִיא אמונה פוּן זֵייאִירִי אבות אוּן ווִיללִין גֵיין צוּ דֶער דָאזִיגִיר וָואס זֵייא הַאלְטִין פַאר אמת. דֶער פֶעסְטִיגְסְטִיר אוּן פֶערְטִיפְּטִיר גמרא למדן פֶער דִינְט מֶעהר כבוד אוּן אִיז בַּייא גָאט אָן גִינוּמִינִיר וְויא דֶער דָאזִיגִיר, וָואס עֶר שְׁטֶעלְט זִיךְ אָן אַז עֶר גִיהֶער צוּ אַזוֹ אַיין אמונה וָואס עֶר גְלוֹיבְּט אִין אִיהר נִיט אוּן הַאלְט אִיהְרִי לֶערְנוּנְג נוּר פַאר אַיין פַאנְטַאזְיֶע אוּן נַארִישׁ גְלֵייבִּיגְקַייט.—מִיר קֶערִין זִיךְ אָבִּיר צוּ רִיק אוּם צוּ אוּנְזִיר ענין. פוּן דֶעם אוֹיבִּין גִידַאכְטִין דִין הָאבִּין מִיר דֶער זֶעהִין אַז מַאן טָאר קֵיין זַאךְ נִיט טְרָאגִין אִין רשות הרבים וַוייטִיר וְויא פִיר אֵיילִין. אָבִּיר אִין דֶעם פַאלל, אַז דִיא בעלי הגמרא וָואלְטִין אַיין גִיזֶעהִין אַז עֶס אִיז גוּט צוּ עֶפִּים אוֹדִיר עֶס אִיז וֶוערְט צוּ ווִינְשִׁין, אַז מַאן זָאל אַיין זַאךְ אַיין גְרֶעסִירִי שְׁטִיק וֶועג מטלטל זַיין, צִיא אִיז גָאר קֵיין סְפָּאסִיבּ נִיט גִיוֶועזִין אַז מַאן זָאלל דִיא זַאךְ קֶענִין וַוייט אַוֶועק בְּרֵיינְגִין? בּוודאי יוֹא, דִיא גוּט הַארְצִיגִי מֶענְשִׁין וָואס וָואלְטִין יֶענִים צוּם טוֹיט פֶער שְׁטֵיינִיגְט, דֶעם וָואס וָואלְט עֶפִּים אַיין זַאךְ גִיטְרָאגִין פִינְף אֵיילִין וַוייט, הָאבִּין פָארְט אַיין סְפָּאסִיבּ אוֹיס גִיטְרַאכְט,

אויב עס איז נייטיג געוועזין , דיא זעלביגי זאך אפילו הונדירט מיילין וייט צו טראנספאטירין :

לפיכך מותר לאדם לעקור החפץ מר"ה וליתנו לחברו שאצלו בתוך ד' אמותיו וחברו לחברו שאצלו אפי' ק' מילין ואע"פ שהחפץ הולך כמה מילין ברשות הרבים שכל אחד לא יטלטלנו אלא בתוך ד' אמותיו :

„דרום מעג איטליכיר מענש נעמין איין זאך פון רשות הרבים , און זאלל דאס דער לאנגין זיין חבר וואס ער איז ווייניגיר וויא פיר איילין וייט פון איהם , כדי דער זאל ווידיר דער לאנגין זיין חבר וואס שטייט אויך אזו וייט פון איהם , און אזו ווייטיר אפילו ביז הונדירט מיילין : האטשי דיא זאך אליין גייט אויף דעם דאזיגין אופן פיל מיילין דורך אין רשות הרבים, אביר עס האט איהם דאך איטליכיר איינציגיר מענש ניט מעהר וויא נור אין זייני פיר איילין מטלטל געוועזין." (אורח חיים סימן שמ"ח) מיר האבין אפט פון דיא וואונדירליכי פעולות געהערט וואס עס קומט ארויס דער פון אז מאן פער טיילט איין ארבייט צווישין פיל מענשין , אביר ביז איצונד קיין מאל דאס ניט געוואוסט , אז דאס זעלביגי , זאל איין הויפט אומרעכט קענין פערקערין אז דם זאל ווידיר רעכט זיין : דם בידארף פאר וואר קיין ביוייז ניט אז ווען עס טאר איין איינציר מענש עפיס איין זאך ניט טהון , טארין דאס עטליכי הונדירט מענשין צו זאממין אויך ניט טהון. דער דאזיגיר דין זעהט באמת מעהריר אויס אז דאס פארדארביני געשטאלט האט אונס געטראכט איינער פון דיא דאזיגי וואס האט פיינד דיא תורה שבעל פה אלץ וויא ווען דאס וואלט זיין איין ערינגסטי ביישטימונג פון בעלי אמונה אין אזו איין זאך , וואס עס האנדילט זיך אין איהר פון לעבין און טויט . אביר ווען מיר ווילין דעם אויבין גידאכטין דין עטוואס ווייטיר דריינגין , אזו גיפינין מיר ווידיר אז מאן טאר ניט טראגין דיא זעלביגי זאך פון איין רשות אין דעם אנדירין אפילו עס איז נאהנט איינער בייא דעם אנדירין . דאס הייסט :

כשם שאסור לטלטל בכל הכרמלית כך אסור להוציא ממנה לרשות היחיד או לרשות הרבים או להכנים לכרמלית מרשות היחיד או מרשות הרבים . ואם הוציא או הכנים פטור :

„אזו וויא מאן טאר קיין זאך ניט מטלטל זיין אין דעם פלאץ פון איין כרמלית , אזו אויך טאר מאן ניט פון איהם עפיס ארויס טראגין אין איין רשות היחיד אודיר אין איין רשות הרבים אריין , אודיר פער קעהרט , פון איין רשות היחיד אודיר פון איין רשות הרבים עפיס אין איין כרמלית

ארנג ;

אַרַיין צוּ בְּרֵיינְגִין. אָבִּיר אַז אִימִיצִיר הָאט אַרוֹיס גִיטְרָאגִין אוֹדִיר אַרַיין גִיבְּרַאכְט, אִיז עֶר פּטוּר.״ דָאס הֵייסְט מַאן שְׁלָאגְט אִיהם נוּר מלקות אָבִּיר מַאן פַר שְׁטֵיינְט אִיהם נִיט. אַיין מֶענְשׁ וָואס עֶר אִיז נִיט קֵיין לַמדן וֶוען עֶר וָואלְט אַמָאל גִיזֶעהִין וִויא מַאן טְרַאנְסְפָּאטִירְט אַיין זַאךְ דוּרְךְ דֶעם קוּנְצִיגִין דֶער לַאנְגִין וָואס אוֹיבִּין אִיז גִידַאכְט, קֶען זִיךְ גְרִינְג פֶּער פִיהְרְט וֶוערִין צוּ טְהוּן אַיין אוּמְרֶעכְט נָאךְ דֶעם דָאזִיגִין שְׁטֵייגִיר נָאךְ, זַיין פָּשׁוּטִיר גְלַייכִיר שכל וָואלְט דָאס נִיט קֶענִין פֶּערְשְׁטֵיין, פַּאר וָואס אִיז דָאס אֵיינִי אַיין זִינְד אוּן דָאס אַנְדִירִי מֶעג מַאן טְהוּן; אָבִּיר אַזֶעלְכִי בֶּעהוֹיפְּטוּנְג פוּן דֶעם גִיזוּנְדִין מֶענְשְׁלִיכִין שכל וֶועלִין אוֹיף אִיהם גִיוִויס שְׁטְרָאף אַרוֹיף בְּרֵיינְגִין. קודם כל וָואלְט עֶר גִיפְּרוּבְט זַיין קָאפְּף צוּ שְׁטֶעקִין פוּן אֵיין רשות אִין דֶעם אַנְדִירִין אַרַיין; אִיבִּיר הוֹיפְּט וֶוען עֶר שְׁטֵייט אוֹיף דֶער גַאסס אוּן אַיין גוּטִיר פְרַיינְד וָואס שְׁטֵייט אִין זַיין הוֹיז ווילל אִיהם גֶעבִּין אַיין טְרוּנְק וַואססֶער, וָואלְט עֶר דָאךְ בוודאי זַיין קָאפְּף דוּרְךְ דֶעם פֶּענְצְטִיר אַרַיין גִישְׁטֶעקְט אוּן דָאס וַואססִיר צוּ גִינוּמִין. אָבִּיר עֶר וָואלְט זַיין גְרוֹיסִין שָׁאדִין בַּאלְד גִיוָואר גִיוָוארִין, אַז עֶר הָאט אֵיינְס פוּן דִיא דינים פוּן שבת עובר גִיוֶועזִין, אוּן דֶער פַאלל אִיז באמת אִין דֶער תורה שבעל פה פֶּער וָוארִינְט, וָואס עֶס הֵייסְט אַזוֹ:

לא יעמוד אדם ברה״י ויוציא ראשו לרה״ר וישתה שם או איפכא אא״כ יכנים ראשו ורובו למקום שהוא שותה דכיון שהוא צריך לאלו המים אנו חוששין שמא יביאם אליו אבל מותר לעמוד ברה״י או בר״ה ולשתות בכרמלית:

״עֶס טָאר קֵיין מֶענְשׁ וָואס עֶר שְׁטֵייט אִין אַיין רשות היחיד, זַיין קָאפְּף נִיט אַרוֹיס שְׁטֶעקִין אִין אַיין רשות הרבים אַרַיין, כדי עֶר זָאלל דָארְטִין טְרִינְקִין, אוֹדִיר פֶּער קֶעהְרְט פוּן אַיין רשות הרבים אִין אַיין רשות היחיד אַרַיין, סַיידִין עֶר זָאלל אַרַיין שְׁטֶעקִין זַיין קָאפְּף אוּן דֶעם גְרֶעסְטִין טְהֵייל פוּן זַיין גוּף דָארְט אַהִין וואוּ עֶר טְרִינְקְט; וָוארִין וַוייל עֶר בַּארְף דָאס וַואסְסִיר הָאבִּין מִיר זָארְג צוּ הָאבִּין תאמר וֶועט עֶר עֶס צוּ זִיךְ (אִין דֶעם רשות אִין וֶועלְכִין עֶר שְׁטֵייהִיט) בְּרֵיינְגִין. דֶער קֵייגִין מֶעג מַאן שְׁטֵיין אִין אַיין רשות היחיד אוֹדִיר אִין אַיין רשות הרבים, אוּן צוּ טְרִינְקִין אִין אַיין כרמלית (אורח היים שמ״ט) עֶס אִיז בִּישַׁיינְפִּירְלִיךְ אַז דֶער וָואס אִיז נִיט קֵיין לַמדן קֶען אַזֶעלְכִי דינים נִיט גִינוּגִין טְהוּן, עֶר וָואלְט נִיט קֶענִין אפילו אֵיין מָאהל הָאפְּפִין אַז עֶר זָאלל זִיךְ אוֹיס גֵיין פוּן לַייבּ שְׁטְרָאף; אוֹדִיר אַז דָאס מקיים זַיין דִיא דָאזִיגִי דינים אוֹיף דָאס גִינוֹיסְטִי וָואלְט גִיוֶועזִין אַיין בִּידִינְג אוֹיף עולם הבא, וָואלְט עֶר זִיךְ בִּידַארְפִין דֶער פוּן מיאש זַיין,

וועז

ווֶען עֶר זָאל נָאךְ אַזוֹ עֶרִינֶרְסְט ווֶעלִין פָּאלְגִין, אוּן נָאךְ אַזוֹ זַיין שכל דֶערוֹיף לֵייגִין, ווֶעט עֶס אִיהם נִיט הֶעלְפִין, אוּן ווֶעט אִיהם גָאר נִיט דֶער לֵייגִין דֶער פַאר ווָאס עֶר אִיז נִיט גִילֶערִינְט. למשל ווֶען עֶר ווֶעט מֵיינִין ווַייל בשעת עֶר טְרִינְקְט טָאר עֶר זַיין קָאפְּף נִיט הַאלְטִין אִין אֵיין רשות און זַיין גוּף אִין אַיין אַנְדִירִין רשות, אַזוֹ אוֹיךְ טָאר מַאן קֵיין בהמה נִיט עֶסְסִין גֶעבִּין אַז זִיא שְׁטֵייט אוֹיף אַזוֹ אַיין אוֹפן, ווֶעט עֶר אִין תעות זַיין, ווַייל עֶס שְׁטֵייט:

בהמה שהיתה רובה בחוץ וראשה בפנים אובסין אותה:

„אַיין בהמה ווָאס דָאס גְרֶעסְטִי טְהֵייל פוּן אִיהר גוּף אִיז דֶערוֹיסִין אוּן אִיהר קָאפְּף אִיז אִינְיוֶועניג מֶעג מַאן אִיהר גֶעבִּין צוּ עֶסְסִין.“ אוּן אַז עֶר זָאלל ווִידִיר דֶעם דָאזִיגִין פסק אָן גֶעהמִין אַז דָאס אִיז אַיין כלל ווִיא עֶר זָאלל אַלְלִי מָאהל טְהוּן, ווֶעט עֶר זִיךְ ווִידִיר תועה זַיין ווָארוּם מִיט דִיא בהמות ווָאס זֵייא הָאבִּין לַאנְגִי הֶעלְזִיר אִיז דָאס אַנְדִירְשְׁט:

ובגמל עד שיהא ראשו ורובו בפנים הואיל וצוארו ארוך:

„אָבִּיר אַיין קֶעמִיל מוּז דֶעם גְרֶעסְטִין טְהֵייל פוּן זַיין גוּף אוּן זַיין קָאפְּף אִינְווֵיינִיג הַאלְטִין, ווַייל זַיין הַאלְז אִיז לַאנְג.“(הלכות שבת פרק כ"ה, א׳.) אוּן אַזוֹ אִיז עֶס מִיט אַלְלִיר הַאנְד אופנים גָאר אָן אַיין סוֹף ווָאס עֶס קוּמְט נוּר אַרוֹיס פוּן דִיא אֵיינְצִיגִי אַיינְטְהֵיילוּנְגִין פוּן דִיא עֶרְטִיר אִין פִיר חלקים. דָאס יוּדִישְׁקַייט אִיז אִין אַלְלִי אִיהרִי חלקים אַיין אמונה פַאר לומדים אוּן אָבִּיר נוּר פַאר זֵייא; אָבִּיר אַזוֹ אֵיינִים ווָאס אִיז נִיט קֵיין למדן אִיז עֶס אוֹיף קֵיין פַאלל נִיט מִיגְלִיךְ, דֶעם שבת צוּ הַאלְטִין ווִיא דִיא תורה שבעל פה פֶער לַאנְגְט עֶס אוּן פוּן דֶעסְט ווֶעגִין, ווָאס פַאר אַיין טובה טוּהט עֶס אפילו דִיא דָאזִיגִי, ווָאס זֵייא פֶער בְּרֵיינְגִין זֵייאִיר גַאנְצִין לֶעבִּין אוֹיף דֶעם לֶערְנִין דִיא דָאזִיגִי זַאכִין? בֶּעסִירְט עֶס זֵייאִיר הַארְץ? אוֹדִיר עֶפִינְט עֶס זֵייא גְרֶעסִירִי אוֹיסְזִיכְטִין אוֹיף חסדים פוּן גָאטט ב"ה? אוֹדִיר דֶער פִיהלְט עֶס זֵייאִירִי זֵייל מִיט לִיבְּשַׁאפְט צוּ אַנְדִירִי מֶענְשִׁין? מִיר זֶעגִין אוֹיף קֵיין פַאלל נִיט מסופק; אַז דָאס דֶער הֵייכְט טַאקִיש דִיא קְלוּגְהַייט אוּן דֶעם שַׁארְפִין זִינִין; אָבִּיר דָאס אִיז פַאר דִיא מֶענְשִׁין בכלל נוּר זֵייאִיר אַיין קְלֵיינִי טובה. דָאס קְרִימִינַאל רֶעכְט פוּן ווָאס פַאר אַיין מדינה עֶס אִיז קֶען דָאס זֶעלְבִּיגִי טְהוּן, אוּן באמת אִיז דִיא תורה שבעל פה נוּר ווֵיינִיג ווָאס מֶעהְרִיר אַלְץ ווִיא אַיין קְרִימִינַאל בוּךְ פוּן דִיא דינים פוּן דִיא רבנים; זַיינִי ווִיכְטִיגְסְטִי בְּיֶשְׁלִיסוּנְג אִיז „חייב“ אוּן „פטור“ אוּן אפילו אִין דֶעם

גופי קֶעהֶרְט עֶס זִיךְ אויךְ נִיט צוּ דָאס גִיוויסְסִין אַז עֶס זָאלל דֶעם מֶענְשִׁי צוּ פִיהרִין עֶר זָאלל בִּיטְרַאכְטִין דִיא מעשים פוּן זַיין הַארֶץ אוּן דִיא פֶערְפִיהרוּנְג פוּן זַיין גִימוּהט , אוּן עֶס זָאלל אִיהם וַוייזִין אַז דָאס קוּמְט נוּר אַלֶץ אַרויס פוּן דִיא זִינְד . עֶס אִיז נִיט מֶעהְרִיר נוּר אַיין טְרוּקִינִי צוּזַאמְמִין שְׁטֶעלוּנְג פוּן אַגוּזְמָא אויסְוַויינִיגְסְטִי מנהגים , וִויא מַאן קָאן דָאס זֶעהִין פוּן דִיא פִילִי גְלַייכְנִישִׁין וָואס דָא אִין דֶעם ספר אִיז פָאר גִישְׁטֶעלְט , אוּן אַז מַאן וָואלְט דָאס גַאנְצִי אַהֶער אִיבִּיר גִישְׁרִיבִּין וָואלְט מַאן נָאךְ קְלֶערִיר קֶענְין וַוייזִין. מֵילָא אַז דִיא רֶעכְטִי אמתי אמונה אִיז דָאס אַז מַאן זָאלל הָאבִּין פְרוּמִי גִידַאנְקִין , אוּן דָאס הֶערְץ זָאלל דֶער פִיהלְט זַיין מִיט יראת שמים אוּן לִיבְּשַׁאפְט צוּ אַנְדִירִי מֶענְשִׁין , וֶוען מַאן זָאלל דָאס אפילו אִין אַנְדִירִי זַאכִין נִיט אַזוֹ גִיפִינִין אָבִּיר עכ"פ אִין דִיא דינים פוּן שבת בִּיבַארְף מַאן עֶס גִיפִינִין . וָוארִין דֶער שבת אִיז דֶער דָאזִיגִיר הֵיילִיגִיר טָאג , וָואס גָאט ב"ה הָאט אִיהם אִיבִּיר הוֹיפְּט דֶער צוּ גִיגֶעבִּין אַז עֶס זָאלל קֶעהרִין דיא מחשבות פוּן דִיא מֶענְשִׁין פוּן דֶער עֶרְד צוּ דֶעם הִימְמִיל . עֶס אִיז דִיא צַייט פוּן דֶער הֵיילִיגִיר מנוחה , וָואס אִין אִיהר קֶען זִיךְ אפילו דֶער אָרִימִיר אוּן דֶער וָואס אִיז נִיט קַיין למדן פוּן זַיינִי וֶועלְטְלִיכִי זָארְגִין אוּן אַרְבֵּייטִין , אָבּ רַייסִין , אוּן אַרוּם דֶער לִיבְּשַׁאפְט אוּן דֶעם ווִילְלִין פוּן גָאטט ב"ה וִויא אויךְ אַרוּם חיי עולם הבא נָאךְ צוּ טְרַאכְטִין וָואס דֶער מֶענְש גֵייט גִישְׁווִינְד דֶער צוּ. מֵילָא פוּן דִיא דָאזִיגִי דינים, וָואס זֵייא בִּיטְרֶעפִין דִיא הֵיילִיגְקַייט פוּן דֶעם דָאזִיגִין טָאג , מוּזִין מִיר בדרך הטבע דֶער וַוארְטִין , אַז עֶס זָאלל זִיךְ אִין זֵייא אָבּ רוּפִין דָאס גִימוּהט פוּן וַוארְהַאפְטִיגִי פְרוּמִיגְקַייט . אָבִּיר אִין דֶער תורה שבעל פה זוּכִין מִיר גָאר אוּמְזִיסְט אַזוֹ אַיין גִימוּהט ; אִיהרִי תקנות וָואס בִּיצִיהט זִיךְ אויף דֶעם שבת אִיז נִיט מֶעהר וִויא אַיין טְרוּקִינִי צוּ זַאמְמִין שְׁטֶעלוּנְג פוּן פִילִי אוּם שְׁטֶענְדִין אוּן אויסְוַויינִיגְסְטִי מנהגים , וָואס זֵייא מוּזִין זַיין פַאר דֶעם עֶרְלִיכִין מֶענְשִׁין וָואס עֶר ווייס זֵייא, אַיין שְׁוֶוערִי לַאסְט וָואס אִיז גָאר נִיט מִיגְלִיךְ צוּ דֶער טְרָאגִין , וָואס זִיא אִיז אִין שְׁטַאנְד צוּ מַאכִין דֶעם שבת פַאר דֶעם אוּמְגְלִיקְלִיכְסְטִין טָאג פוּן דֶער גַאנְצִיר וָואךְ . אָבִּיר דִיא אָרִימִי לַייט אוּן דִיא אַרְבֵּייטֶס מֶענְשִׁין וָואס זֵייא הָאבִּין קַיין צַייט נִיט צוּ לֶערְנִין אִיז עֶס אוּנְמִיגְלִיךְ אַלֶץ צוּ קֶענִין אוּן פשיטא שוין אַלֶץ צוּ הַאלְטִין , אַלֶץ וָואס מַאן מוּז מקיים זַיין אוּם שבת נָאךְ דִיא רבנים נָאךְ. דַארִיבִּיר אַז דִיא תורה שבעל פה וָואלְט אמת גִיוֶועזִין, וָואלְט דֶער אָרִימִיר מוּזִין פִיל ברכות אַוֶועק לָאזִין פוּן זִיךְ אוּן וָואלְט נָאךְ אפילו גִידַארְפְט אִין מורא זַיין אַז עֶר

זאלל

זאלל ניט פאר פאללין ווערין אויף יענער וועלט. יוא טאקיש אז דיא דאזיגי תורה וואלט אמת גיוועזין, וואלטין מיר מוזין מיינין אז גאטט ב"ה האט אזו איין אמונה איין גישטעלט וואס עס איז ניט מיגליך אז דער ארימיר און דער וואס איז ניט קיין למדן זאלל זיא האלטין, אביר דעם רייכין און דעם למדן, זאגט זיא צו גרויסי טובות, דאס הייסט ער האבטיט דאס אנגיזיכט פון מענשין „נושא פנים" חאטשי משה און דיא נביאים לערנין גאר אנדירש. אביר מיר וואלטין גערין פרעגין דיא לייטין וואס לייהינין דעם דאזיגין ספר וואס נוצט דאס זייא וואס זייא זאללין זיך ביקענין צו אזו איין אמונה, וואס זייא קענין קיין מאהל אין איהר קיין קלארי דערקענטיניש ניט ביקומין ? מיר דער וועגין זיך דאס צו ביהויפטין, אז דאס רוב פון דיא קינדיר ישראל וויסין ניט קלאר פון דער תורה שבעל פה וויא דעם שבת צו האלטין, און שוין פשיטא ניט וויא מקיים צו זיין דיא זעקס הונדירט מיט דרייצעהין מצות. אויב מאן איז נור דורך דעם איין העבטיר יוד, ווייל מאן זאלל ביקאנט זיין מיט דער תורה שבעל פה און מאן זאלל זיא מקיים זיין, וואלט קוים איינער פון הונדירט הייסין יוד, און ניין און נייציג וואלטין מוזין דעם נאמין יוד אב לייגין. וואס זאלל אביר שוין פון דיא יודישי ווייביר ווערין, וואס זייא דארפין דיא תורה גאר ניט לערנין ? איטליכיר רב וועט דאך מודה זיין, אז דיא יודישי נקבות וויסין לפחות אין דער תורה שבעל פה גאר נישט, קענין דיא דאזיגי איין חלק האבין אין עולם הבא ? וויא באלד אז דאס וואס מאן זאל האבין איין ידיעה אין דער תורה שבעל פה און מאן זאלל זיא האלטין איז דיא נייטיגקייט צו עולם הבא, קענין דיא דאזיגי גאר קיין טהייל דערינין ניט האבין. קענין זייא אביר אן דעם אויך איין חלק לעולם הבא האבין, אזו ווייזט עס דאך אויס אז גאט האט אין תורה איין גישטעלט וואס מאן ביבארף איהרי דערקענטיניש גאר ניט צו עולם הבא. לאז זיך נור איטליכיר יוד דיא דאזיגי שאלה פאר לייגין: בין איך מיט אללי דינים און תקנות ביקאנט ? און אויב נישט, ציא קען איך אן דיא דאזיגי דערקענטיניש קיין עולם הבא ניט האבין ? און אויב עס איז אזו, איז דיא יודישי אמונה אזאלכי, וואס מאכט אז דעם ארימין זאלל ניט מיגליך זיין עולם הבא צו האבין; קען איך אביר אן דיא דאזיגי דער קענטיניש יוא עולם הבא האבין איז דאך דיא יודישי אמונה אן אללי ווערקליכי נוצין, ווייל צו עולם הבא האבין ביבארף איך זיא גאר ניט צו קענין. אזו איין אמונה קען ניט פון גאט זיין. ז י י ן אמונה מוז איטליכיר קענין, איטליכיר מאן, און איטליכי

וייב און איטליכם קינד אין דער וועלט , און דיא דאזיגי דערקענטניש איז דעם ארימן און דעם וואס איז קיין למדן ניט אזו לייכט צו פארשאפן , וויא דעם רייכן און דעם למדן . דרום מעגין דיא ארימי און וואס זענין ניט קיין לומדים זיך משער זיין וויא נאריש דאס איז אז זייא זאללין זיך ביקענין צו אזו איין אמונה , וואס זייא קענין גאר ניט האפפין . זייא זאללין קומין צו איהרי דערקענטניש , און זייא זאללין זיך צוריק אומקעהרין צו דער אמונה פון משה און דיא נביאים, וואס איטליכיר קען דורך דער הילף פון דעם גאט פון ישראל , זיא פערשטיין , לפחות אזו פיל וויא עס איז נייטיג צו היי עולם הבא דיא הייליגי תורה שבכתב האט אין זיך אזעלכי שיינינקייט וויא אנדירי אללי זאכין וואס גאט ב"ה איז איהר מקור, וואס דיא אויג פון דעם ארימין קען דאס דער זעהין, און זיא האט פאר איינם אזעלכי פולקימיני זאכין וואס דער גילערנטיר מענש זאלל קענין אויס ווירקין זיין הבנה , און דיא קראפט פון זיין שכל . און דער דאזיגיר הייליגיר ספר התורה איז דיא נחלה פון ישראל, וואס דיא תורה שבעל פה קען גאר קיין מאהל דאס ניט זיין . דאס קען נור זיין דיא נחלה און דיא אמונה פון דיא רבנים וואס זייא פערשטייהין זיא , אביר מיט דער אמונה פון דיא מענשין וואס קענין זיא ניט , האט זיא ניט מעהריר קיין חברותא נור אזו וויא דיא תורה וואס דיא מענשין פון חינא האבין , אודיר דאס רוב פון דעם צאהל פון דעם יודישין פאלק זאלין זאגין אז זייא זענין נאך גייהירס פון דעם עבודה זרה דינער קאנפוזיוס . וואָרום קייניר קען ניט זאגין אז ער גלויבט אין אזעלכי לערנונג וואס ער קאן זייא ניט , און קען קיין מאהל ניט האפין אז ער זאלל דאס קענין : אביר דאס איז אזו דער פאלל מיט ניין חלקים פון דער תורה שבעל פה :

Дозволено Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D.

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז.

דיא אלטי שטעגין.

נומר ל״א

עס איז ביוויזין, אז דיא אמונה פון תורה שבעל פה האט ביז איצונד נור עפים ווייניג גיהאלפין אז עס זאל אין דער וועלט ארויס קומין איין טובה פאר דעם יודישין פאלק, און אזו איז עס אויך גיוויס, אז ווען עס וואלט דיא ממשלה גיהאט וואלט עס אזו גוט דיא הצלחה פון יודין צו שטערט וויא פון דיא וואס זענין קיין יודין ניט. זייני גוזמות דער קלערונגין מוזין ניט אנדירש אלץ עבירות צו פיהרין, זייני שארפי הארטיגקייט און איביר האיילונג אין דער שטראף פון חרם וועט זיין דיא קוואלין פון דיא אייביגי פעראירונג פאר איינצילטי מענשין און פאר גאנצי הויז גיזינדיר, און דער בלוטיגי גימוהט פון איהרי קרימינאל דינים וועט דיא יודין מאכין נור פאר איין טרויריגי פאלק. אין אמת זענין מיר אין דעם זייאיר מסופק אויב, חוץ עטליכי נאריש גלייביגי, וואלט זיך ערגינץ אימיציר ווינשין צו זעהין אז דיא תורה שבעל פה זאלל בעקלייד זיין מיט הערשאפט און זאלל דיא ממשלה האבין צו גיביטין איביר דעם לעבין און פערמעגין פון דאס יודישי פאלק. איטליכיר יוד וואס דיינקט אזאך נאך מוז איינזעהין, אז ווען דיא סנהדרין וואלטין דיא דאזיגי מאכט האבין, אזו וויא אין דיא ספרים פון דיא רבנים ווערט זייא דיא גרעסטי מאכט צו דערקענט, וואלט עס דיא גרעסטי מאכט פון דריקיניש גיוועזין וואס עס האט נור אפשר אמאהל גיהערשט איבער דאס גיוויססין פון מענשין. אביר מיר דארפין ניט צו פערגעססין, אז דיא ישראל וועלין ניט מעהר צו טהון האבין מיט דיא סנהדרין און אנדירי בית דין; נור אפילו איטליכיר רב, און איטליכיר תלמיד חכם וועט דא רעכט האבין אין חרם אריין צו לייגין איטליכין מענשין וואס ער וואלט איהם מבזה גיוועזין, אזו וויא מאן קאן דאס זעהין פון דעם דאזיגין ארט פון דער תורה שבעל פה:

וכן החכם עצמו מנדה לכבודו לעם הארץ שהקפיד בו ואין צריך לא עדים ולא התראה. ואין מתירין לו עד שירצה את החכם. ואם מת באין שלש ומתירין לו. ואם רצה החכם למחול לו ולא לנדהו הרשות בידו:

„און אַזוֹ קֶען דֶעם חכם אַלֵיין, פוּן זַיין כבוד וֶועגֶן, מנדה זַיין אַיין עם הארץ וָואס עֶר הָאט אִיהם מבזה גִיוֶועזֶען, און מַאן בַּארְף דֶער צוּ נִיט קֵיין עדות און קֵיין התראה. און מַאן אִיז אִיהם נִיט מתיר בִּיז עֶר זָאלל דֶעם חכם אִיבּיר בֶּעטִין. וֶוען דֶער חכם אִיז גִישְׁטָארְבִּין, זֶענִין אַנְדִירִי דְרַייא מֶענְשִׁין אִיהם מתיר. וֶוען אָבִּיר דֶער חכם וִוילל אִיהם מוחל זַיין און וִוילל אִיהם נִיט מנדה זַיין, מֶעג עֶר דָאס". (הלכות תלמוד תורה פרק ו', י"ב.) פוּן דֶעם דָאזִיגִין דִין דֶער זֶעהִין מִיר אַזוֹ, אַז וֶוען עֶס וָואלְט דִיא מַאכְט פוּן דִיא רבנים ווִידִיר אַיין גִישְׁטֶעלְט וֶוערִין וָואלְט זִיא צוּ גִיפִיהְרְט דִיא דְרוּקִינְסְטִי סדר הממשלה וָואס עֶס אִיז אַמָאהל נוּר דֶערְהֶערְט גִיוָוארִין. אִיטְלִיכִיר למדן וֶועט זִיךְ קֶענִין זַיין אַיין טִירַאן (אכזר) וַוייל עֶר וֶועט דָא פָארְשְׁטֶעלִין און יכולת הָאבִּין צוּ זַיין אַזוֹ גוּט דֶער פֶערְקְלֶעגִיר וִויא אוֹיךְ דֶער רִיכְטִיר, נָאךְ זַיין אֵייגִינִין גִידוּנְקֶען נָאךְ שְׁוֶוערִי שְׁטְרָאף אַרוֹף צוּ לֵייגִין. דִיא שַׁארְפְסְטִי (אריסטאקראטיע) ממשלה פוּן עֵיידִיל לַייט אִין פעדועלם צַייטִין הָאבִּין זִיךְ קֵיין מָאהל נִיט דֶער וואוִיגִין אַזוֹ אַיין גְרַיילִיכִי מַאכְט פוּן דְרוּקִינִיש צוּ מַאכִין; קֵיינִי פְּרִיסְטִירְשַׁאפְט (גלחים) הָאט זִיךְ קֵיין מָאהל נִיט אַפָאר גִינוּמִין אַזֶעלְכִי זַאכִין אַלֵיין צוּ טָהוּן אפילו אִין דִיא פִינְסְטִירְסְטִי צַייטִין, וִויא דָא וֶוערְד אִיטְלִיכִין רַב אַלֵיין צוּ גִיטֵיילְט. חָאטְשִׁי עֶר מֶעג מוחל זַיין דֶעם דָאזִיגִין אוּנְגְלִיקְלִיכִין וָואס הָאט אַקֵייגִין אִיהם חוטא גִיוֶועזִין; אָבִּיר פוּן דֶעסְטְוֶועגִין בַּארְף מַאן זֵייאִיר מורא צוּ הָאבִּין, אַז אַזוֹ אַיין בִּיזוּנְדִירִי מַאכְט וֶועט נוּר זַיין אִין דָאס רוב אופנים אַיין צוּ שְׁטַארְקִי פְּרוּפוּנְג פַאר דִיא קִינְדִיר פוּן מֶענְשִׁין וָואס זֵייא זֶענִין שְׁוַואךְ צוּ בִּישְׁטֵיין בַּייא אֵיין נסיון. דֶער פוּן אִיז אָבִּיר אָבְּגִיזֶעהִין אַז דָאס אִיז אִיבִּיר הוֹיפְּט מִיט אַיין גִיזֶעץ גֶעבּוּנְג פוּן חכמה נִיט פַאר גְלִיכִין און פַאר דִיא פְּרַייהַייט פוּן דִיא אָרִימִי און נִיט גִילֶערִינְטִי זֵייאִיר מסוכן; וָוארִין דֶער וָואס לֵייאִינְט דָאס וֶועט בִּימֶערְקִין, אַז עֶס שְׁמוּהִיסְט דָא נוּר פוּן דֶעם עם הארץ. און דָאס אִיז ווִידִיר אַיין בִּיוַוייז, אַז דִיא אמונה פוּן תורה שבעל פה אִיז נוּר בִּירֶעכִינְט פַאר דִיא טובות פוּן דִיא רַייכִי און לומדים, און עֶס גִיט גָאר נִיט אַבְּלִיק אוֹיף גשמיות און רוחניות טובות פוּן דִי נִידִירִיגִירִי קְלַאסִין; וָוארִין אַרוּם דִיא לומדים און בכבודי מֶענְשִׁין שְׁמוּהִיסְט דֶער דִין גַאנְץ אַנְדִירְשׁ:

חכם זקן בחכמה וכן נשיא או אב ב"ד שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם. אא"כ עשה כירבעם בן נבט וחביריו. אבל כשחטא שאר הטאות מלקין אותו בצנעה. שנאמר וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה אע"פ שכשל כסהו כלילה. ואומרים לו הכבד ושב בביתך. וכן כל תלמיד חכם שנתחייב נידוי אסור לבית דין לקפוץ ולנדותו במהרה:

„איין חכם, וואס איז אַלט אין חכמה, און אַזוֹ אויך איין נשיא אודיר דער עלטסטיר איביר איין בית דין (אב בית דין), וואס ער האט גיזינדיגט, דארף מאן איהם קיין מאהל ניט בפרהסיא מנדה זיין: סיידין ער האט אַזוֹ גיטהון וויא ירבעם בן נבט און זייני חבירים. אָביר אַז ער האט אַנדירי זינד גיטהון שלאגט מאן איהם מלקות אין דער שטיל; וואָרין עס שטייט: „דאריביר זאלסטו בייא טאג שטרויכלין און דער נביא וועט געבין דיר בייא נאכט שטרויכלין" (הושע. ד' ה') דאס הייסט. האטשי ער איז גיפאללין, דעק איהם צו וויא דיא נאכט דעקט איהם צו. און מאן זאגט צו איהם: „האלט זיך בכבוד און זיץ אין דיין הויז" (מלכים ב'. י"ד, י') און אַזוֹ אויך איטליכיר תלמיד חכם וואס ער איז מחוייב גיוואָרין אַז מאן זאלל איהם מנדה זיין טאר בית דין זיך ניט איילין איהם גישווינד מנדה צו זיין" . (דארט פרק ז', א') דיא רבנים האבין זיך דא בימיהט גירעכט צו מאכין, דיא אונטיר שיידליכי דערקלערונג פון דינים פאר דיא לומדים און ניט לומדים דורך איין פסוק פון תנ"ך; נור אביר זייאיר דערקלערונג פון דעם דאזיגין פסוק איז דורך אויס פאלש. וואָרין גאנץ ב"ה זאגט „דאריביר זאלסטו בייא טאג פאללין, און דער נביא בייא נאכט בייא דיר פאללין", רעדיט ער ניט פון איין למדן און ניט למדן, און אויך ניט פון דיא אַליגלייא שטראף וואס זייא זאללין איביר זייארי זינד גישטראפט ווערין, נייארט פון דעם אומגליק, וואס איביר ישראל זאלל קומין, אַזוֹ וויא מאן קאן דאס זעהין פון דעם רד"ק זיין פירוש וואס ער דערקלערט דעם פסוק אויף דעם דאזיגין אופן:

וכשלת היום, אמר כנגד ישראל בעבור מעשיך תכשל ותפול. היום ר"ל בזמן הזה בקרוב תבוא מפלתך, וכן וחרה אפי בו ביום ההוא שורש ישי והדומים להם, עניינם עת וזמן. וכשל גם נביא עמך לילה נביא השקר המתעה אותך יכשל עמך כמו האדם נכשל בלילה בחשיכה. וכן ת"י:

„דאריביר זאלסטו בייא טאג פאללין" גייט אויף דיא ישראל און ער זאגט: איביר דייני מעשים וועסטו שטרויכלין און פאללין, בייא טאג, מיינט מאן: אין דער צייט, דיין מפלה וועט באלד קומין. און אויך אַזוֹ שטייט:

„און מַיין צָארִין וֶועט דֶער גְרִימִין אִיבִּיר זֵייא אִין דֶעם דָאזִיגִין טָאג״; און ווידיר שְׁטֵייט: „און אִין דֶעם טָאג וֶועט דִיא וָוארְצִיל פון ישי״. און נָאךְ מֶעהר דֶער גְלַייכִין, אַז וואו עֶס שְׁטֵייט דֶער וָוארְט טָאג מֵיינְט מַאן צַייט און זמן. און דֶער נביא זָאלל בַּייא נַאכְט נֶעבִּין דִיר פַאלְלִין, דָאס הֵייסְט. דֶער פַאלְשִׁיר נביא וָואס עֶר הָאט דִיךְ פֶערְפִיהרְט, זָאלל שְׁטְרוֹיכְלִין מִיט דִיר, אַזוֹ וִויא אִימִיצִיר שְׁטְרוֹיכִילְט אִין אַיין פִינְסְטִירִי נַאכְט. און אַזוֹ דֶערְקְלֶערְט דֶער תרגום יונתן״. (פירוש רד״ק על הושע ד׳, ה׳.) דִיא בֵּיידִי מפרשים דֶער רד״ק און דֶער תרגום יונתן, בִּיוַוייזִין עֶס אַזוֹ, אַז דִיא תורה שבעל פה הָאט דֶעם פסוק פַאלְשׁ מפורש גִיוֶועזִין. דָאס גופי פַּאסְט שוֹין נִישְׁט פַאר אַזוֹ אַיין תורה וָואס זִיא שְׁטֶעלְט פָאר, אַז אִיהר עיקר אִיז פון גָאטט; אָבִּיר עֶס פַאסְט נָאךְ מֶעהר נִיט, אַז דִיא דָאזִיגִי פַאלְשִׁי דֶערְקְלֶערוּנְג וֶוערְד גִימַאכְט פַאר אַיין יסוד צוּ אַזוֹ אַיין גִיזֶעץ גֶעבּוּנְג וָואס זִיא אִיז גַאנְץ אוּמְגִירֶעכְט אִין אִיז נושא פנים, וָואס דוּרְךְ אִיהר וֶוערְד אַיין למדן פְרַייא פון דֶער דָאזִיגִיר שְׁטְרָאף, וָואס אַז נִיט קֵיין למדן וָואלְט דָאס זֶעלְבִּיגִי גִיטָהוּן וָואלְט עֶר יוֹא מוּזִין לַיידִין. וֶוען למשל אַז נִיט קֵיין למדן אִיז מבזה אַיין רב, קֶען עֶר פון אִיהם אַלֵיין אִין חרם אַרַיין גִילֵייגְט וֶוערִין; אָן עֶפִּים אַיין בית דין זִיצוּנְג, יוֹא טַאקִיש אפילו אָן אַיין הנהגת בית דין אִיהם צוּ פֶערְהֶערִין; אָבִּיר אַז אַיין למדן פֶערְשׁוּלְדִיגְט זִיךְ דִיא זֶעלְבִּיגִי שְׁטְרָאף, הָאט אפילו בית דין נִיט דִיא מַאכְט, דֶעם פסק אוֹיף אִיהם גוזר צוּ זַיין. וֶוער וָואלְט נָאךְ מסופק גִיוֶועזִין אַז דִיא רבנים הָאבִּין דִיא דָאזִיגִי דינים גִיגֶעבִּין פון זֵייאִיר אֵייגִינִי טובה וֶועגִין? קָאן דָאס אִימִיצִיר גְלוֹיבִּין, אַז גָאטט ב״ה זָאלל הָאבִּין גִיגֶעבִּין אַזוֹ אַיין תורה וָואס זִיא מַאכְט דִיא קְלַאסְסִי מֶענְשִׁין וָואס זֵייא זֶענִין לומדים אַזוֹ חשוב, אַז אפילו זֵייא הָאבִּין זִיךְ פַאר זִינְדִיגְט אַזוֹ וִויא דִיא קְלַאסְסִי וָואס זֵייא זֶענִין אַרְבַּייטְס לַייט, מוּזִין זֵייא פֶער שׁוֹינְט וֶוערִין, וָואס דִיא דָאזִיגִי זָאלְלִין יוֹא בִּישְׁטְרָאפְט וֶוערִין? גָאטט ב״ה אִיז נִיט נושא פנים און בַּארִיבִּיר קָאן אוֹיךְ אַזוֹ אַיין תורה נִיט פון אִיהם זַיין. — נָאךְ קְלֶערִיר וֶוערְד דִיא דָאזִיגִי גְרוֹסִי אוּמְגִירֶעכְטִיגְקַייט פון דֶער אָרְט גִיזֶעץ גֶעבּוּנְג, וֶוען מַאן בִּיטְרַאכְט נוּר דֶעם מהות אַלֵיין פון דֶער דָאזִיגִיר שְׁטְרָאף וָואס מַאן שְׁמוּהִיסְט דָא דֶערפוּן, וִויא זִיא אִיז בִּישְׁרִיבִּין אִין דֶעם דָאזִיגִין אָרְט:

מהו המנהג שינהוג המנודה בעצמו ושנוהגין עמו. מנודה אסור לספר ולכבס כאבל כל ימי נידויו. ואין מזמנין עליו. ולא כוללין אותו בעשרה לכל דבר שצריך עשרה ולא יושבין עמו בד׳ אמות. אבל שונה הוא לאחרים ושונין

לו. ונשכר ושוכר. ואם מת בנדויו ב"ד שולחין ומניחין אבן על ארונו כלומר שהן רוגמין אותו לפי שהוא מובדל מן הצבור. ואין צריך לומר שאין מספידין אותו ואין מלוין את מטתו.. מי שישב בנדויו שלשים יום ולא בקש להתירו מנדין אותו שנייה. ישב שלשים יום אחרים ולא בקש להתירו מחרימין אותו:

„וויא זאלל זיך דער וואס מאן האט איהם מנדה געוועזין נוהג זיין מיט זיך אליין, און וויא זאללין זיך אנדירי מיט איהם נוהג זיין? דער וואס איז איין מנודה, טאר זיך ניט שערין און אויך ניט וואשין אזו וויא איין אבל, אזו לאנג וויא ער איז אין נדוי; און מאן רעכינט איהם ניט צו קיין מזומן; און מאן איז איהם ניט מצטרף צו קיין מנין, צו אללים וואס מאן דארף צעהין צו איין כנין, און עס טאר קיינר ניט זיצין אין דיא פיר איילין וואו ער זיצט. אביר ער מעג לערנין מיט אנדירי, און אנדירי מעגין מיט איהם לערנין: און אויך אזו מעג ער זיך פער דינגין, און אויך אנדירי דינגין. און אז ער שטארבט אין דער צייט פון זיין נדוי, אזו שיקט בית דין און מאן לייגט ארויף איין שטיין אויף זיין ארון, דער מיט איז גימיינט, אז זייא פערשטיינגין איהם, וויל ער איז אויס גישיידיט פון דעם ציבור. און דאס דארף מאן שוין ניט צו זאגין אז מאן איז איהם ניט מספיד און מאן איז איהם ניט מלוה... ווען איינר איז דרייסיג טאג גיוועזין אונטיר דעם נדוי, און האט ניט פער לאנגט מאן זאלל עס פון איהם אב רופין, איז מאן איהם מנדה צום צווייטין מאהל; בלייבט ער נאך אנדירי דרייסיג טאג אין דאס זעלביגי און בעט זיך ניט אז מאן זאלל איהם דער פון לויז מאכין, אזו איז מאן איהם מחרים". (הלכות תלמוד תורה, דארטין.)

מילא דאס איז דיא שטראף, וואס דער למדן קען ארויף לייגין אז ער האט זיך חשק. נאך דעם נאך קאן ער איטליכין בירויבין זייני צופרידינהייט (שלום) און דערקוויקונג, זייני ריינטליכקייט און אפשר זייני גיזונדהייט אויך; ער קאן איהם מאכין אז מאן זאלל פון איהם עפינטליך שפאטין, וויל ער איז איהם מרחיק פון אללי ארינטליכי לייט פיר איילין ווייט; ער קאן איהם אפילו נאך זיין טויט חרפות אן טהון און מאכין אז ער זאלל קיין בכבודי קבורה ניט האבין אודיר ווען דער דאזיגיר מענש לעבט אוועק אין דעם עפינטליכין בזיון און וויל דעם רב ניט איביר בעטין, אזו ווערד דער חרם אויס גירופין, און זייני האפנונגין וואס ער האט לפחות אין דער וועלט ווערין פער לוירין און קערין זיך שוין ניט מעהר אום. דער דין פון אזעלכי מענשין וואס מאן האט זייא אין חרם ארין גילייגט, איז דא אזו:

אינו שונה לאחרים ואין שונין לו אבל שונה הוא לעצמו שלא ישכח תלמודו. ואינו נשבר ואין נשברין לו. ואין נושאין ונותנין עמו, ואין מתעסקין עמו אלא מעט עסק כדי פרנסתו:

„עֶר טָאר נִיט מִיט אַנְדִירִי לֶערְנִין אוּן אַנְדִירִי טָארִין נִיט מִיט אִיהם לֶערְנִין; אָבִּיר עֶר מֶעג פֶער זִיךְ לֶערְנִין כדי עֶר זָאלל זַיין לימוד נִיט פֶער גֶעסִין, עֶר טָאר זִיךְ נִיט פֶער דִינְגִין, אוּן אַנְדִירִי טָארִין זִיךְ צוּ אִיהם נִיט פֶער דִינְגִין, אוּן מַאן טָאר מִיט אִיהם נִיט הַאנְדְלִין, אוּן מַאן טָאר מִיט אִיהם גִיט עוסק זַיין נוּר אַיין קְלֵיינִים עסק נוּר אַזוֹ פִיל וִויא עֶר בַּארְף צוּ זַיין פרנסה. מִיר וֶועלִין אִיצוּנְד אָן נֶעהמִין דֶעם פַאלל, אַז אֵיינִיר וָואס אִיז נִיט קֵיין למדן טוהט אַיין רב עֶפִּים אוֹדִיר עֶר זָאגְט אִיהם עֶפִּים, וָואס עֶר גֶעמְט עֶס אָן פַאר אַיין בזיון; אַזוֹ וֶוערְד עֶר צוּם עֶרְשְׁטִין מנודה, אוּן אַז וַוייל עֶר וֵייס אַז עֶר אִיז גָאר אוּמְשׁוּלְדִיג וִויל עֶר נִיט בֶּעטִין דֶעם רב אַז עֶר זָאלל אִיהם מוחל זַיין, לֵייגְט מַאן אִיהם לסוף אִין חרם אַרַיין, אַזוֹ אַז אַלְלִי זַיינִי עסקים וֶוערִין אוֹיף אֵייבִּיג אוֹיף גִיהַאלְטִין. אוּן דָאס אַלְץ קוּמְט אוֹיף אִיהם וַוייל עֶר אִיז קֵיין למדן נִיט. עֶר בְּלַייבְּט אָן כבוד, זַיינִי עסקים וֶוערִין פֶערְדָארְבִּין, צוּם סוֹף שְׁטַארְבְּט עֶר מִיט אַיין צוּבְּרָאכִינִים הַארְצִין, נִיט וַוייל עֶר הָאט עֶפִּים אֵיין גְרוֹסִי עבירה גִיטָהוּן, נוּר וַוייל עֶר הָאט נִיט גִיהַאבְּטִיט דָאס אַנְגִיזִיכְט פוּן רבי אוֹדִיר עֶר הָאט צוּ אִיהם נִיט גִירֶעט. אָבִּיר דָאךְ אפשר וָואלְט אִימִיצִיר קֶענִין זָאגִין, אַז וֶוען דֶער רב וָואלְט וֶועלִין וָואלְט עֶר קֶענִין מוחל זַיין, אוּן דִיא תורה שבעל פה דֶערְלוֹיבְּט עֶס אִיהם דָאךְ אפילו דָאס צוּ טָהוּן, נוּר אָבִּיר דָאס אִיז נוּר דֶער פַאלל אַז דֶער בזיון פוּן רב אִיז נוּר אוּנְטִיר פִיר אוֹיגִין גִישֶׁעהִין, נִיט אַזוֹ אָבִּיר אַז עֶס אִיז בפרהסיא גִישֶׁעהִין, וָוארִין דֶענְסְמָאלט הָאט דֶער רב קֵיין וִוילְלִין נִיט מֶעהר, נוּר עֶר אִיז מחויב מנדה צוּ זַיין דֶעם דָאזִיגִין וָואס הָאט אִיהם מבזה גִיוֶועזִין. אוּן כדי מַאן זָאלל נִיט זָאגִין אַז מִיר רֵיידִין דָאס מחמת שנאה, וִוילְלִין מִיר דִיא גַאנְצִי שְׁטֶעלְלִי וָואס עֶס בִּיצִיהט זִיךְ דֶערוֹיף דָא אַהֶער בְּרֵיינְגִין:

אף על פי שיש רשות לחכם לנדות לכבודו אינו שבח לתלמיד חכם להנהיג עצמו בדבר זה אלא מעלים אזניו מדברי עם הארץ ולא ישית לבו להן כענין שאמר שלמה בחכמתו גם לכל הדברים אשר ידברו אל תתן לבך וכן היה דרך חסידים הראשונים שומעים חרפתם ואינן משיבין ולא עוד אלא שמוחלים למחרף וסולחים לו. וחכמים גדולים היו משתבחים במעשיהם הנאים ואומרים שמעולם לא נידו אדם ולא החרימוהו לכבודן וזו היא דרכם של תלמידי חכמים שראוי לילך בה.

במה

במה דברים אמורים כשבזוהו או חרפוהו בסתר אבל ת"ח שבזהו או חרפו אדם בפרהסיא אסור לו למחול על כבודו ואם מחל נענש שזה בזיון תורה אלא נוקם ונוטר הדבר כנחש עד שיבקש ממנו מחילה :

„תָאטְשִׁי דֶער חכם הָאט רשות , מנדה צוּ זַיין פוּן זַיין כבוד וֶועגֶין , פוּן דֶעסְט וֶועגֶין אִיז עֶס פָארְט נִיט צוּ לוֹבְּין אַז אַיין תלמיד חכם זָאלל זִיךְ אַיין גִיוואוֹנִין דָאס אָפְּט צוּ טְהוּן . פַאר קֶערְט עֶר זָאלל בֶּעסִיר זַיינִי אוֹהְרִין פַאר מַאכִין פַאר דִיא רֵייד פוּן דֶעם עם הארץ , אוּן זָאל גִיט אַכְטִין אוֹיף זֵייא , אַזוֹ וִויא דֶער ענין וָואס שלמה הָאט גִיזָאגְט אִין זַיין חכמה : „גֶעם אוֹיךְ נִיט אִין הַארְצִין אַלְץ וָואס מַאן זָאגְט :" אוּן אַזוֹ אִיז גִיוֶועזִין דֶער שְׁטֵייגִיר פוּן דִיא עֶרְשְׁטִי חסידים ; זֵייא הָאבִּין גִיהֶערְט זֵייאִיר חרפה אָבִּיר זֵייא הָאבִּין נִיט גִיעֶנְטְווִירְט דֶערוֹיף , אוּן נִיט נוּר דָאס אַלֵיין , נוּר זֵייא הָאבִּין נָאךְ אפילו מוחל גִיוֶועזִין דֶעם דָאזִיגִין וָואס הָאט זֵייא גִילֶעסְטִירְט אוּן הָאבִּין אִיהם פֶּער גֶעבִּין . דִיא גְרֶעסְטִי חכמים אַז זֵייא הָאבִּין זֵייאֶרִי גוּטִי מַעֲשִׂים בִּירִימְט , הָאבִּין זֵייא דֶער בַּייא דָאס דֶער מָאנְט , אַז זֵייא הָאבִּין קֵיין מָאהל פוּן זֵייאִיר כבוד וֶועגִין קֵיין מֶענְשִׁין נִיט מנדה גִיוֶועזִין , אוּן אוֹיךְ נִיט מחרים גִיוֶועזִין . אוּן אַזוֹ אִיז דֶער וֶועג , וָואס דִיא תלמידי חכמים בַּארְפִין דֶערִינִין צוּ גֵיין . וֶוען אִיז דָאס גִירֶעט גִיוָוארִין , אַז מַאן הָאט אִיהם מבזה גִיוֶועזִין אוֹדיר גִילֶעסְטִירְט אִין דֶער שְׁטִילל ; אָבִּיר אַז אַיין תלמיד חכם וָואס אַיין מֶענְשׁ הָאט אִיהם מבזה גִיוֶועזִין אוֹדיר גִילֶעסְטִירְט בפרהסיא, טָאר עֶר אוֹיף זַיין כבוד נִיט מוחל זַיין , אוּן אַז עֶר הָאט מוחל גִיוֶועזִין , וֶוערְד עֶר בֶּעשְׁטְרָאפְט , וָוארִין דָאס אִיז אַיין בזיון פַאר דֶער תורה . נוּר עֶר מוּז זַאךְ נוקם זַיין אוּן דִיא זַאךְ אִין זַיין גִימוּהט הַאלְטִין , וִויא אַיין שְׁלַאנְג , בִּיז דֶער וָואס הָאט אִיהם מבזה גִיוֶועזִין זָאלל בַּייא אִיהם בֶּעטִין אַז עֶר זָאלל אִיהם מוחל זַיין ." (דָארְט פרק ז', י"ג) עֶס אִיז בֶּעשַׁיינְפִּירְלִיךְ אַז דֶער הוֹיפְּט תכלית פוּן דִיא דָאזִיגִי דינים אִיז כדי עֶס זָאלל דֶער הַאלְטִין וֶוערִין דֶער כבוד אוּן דִיא מַאכְט פוּן דִיא רבנים אוּן מַאן זָאלל מַאכִין אַז עֶס זָאלל דֶעם פָאלְק נִיט מִיגְלִיךְ זַיין , אִיהר יָאךְ פוּן זִיךְ אָפּ צוּ שִׁיטְלִין . דָאס וָואס מַאן פַאר זָארְגְט אַזוֹ צוּ בִּישְׁטְרָאפִין פַאר אִיטְלִיכִי חרפה פוּן דִיא רבנים , דָאס וַוייזְט אַרוֹיס אַז מַאן וֵויים דֶעם טעות אוּן דִיא מורא , אַז דֶער גִימֵיינִיר עולם וֶועט פַאר גְלַייכִין זֵייאִירִי לֶערְנוּנְג מִיט דֶער דָאזִיגִיר פוּן דִיא ספרי הקודש (ת"נ"ך) וֶועלִין זֵייא זִיךְ הַאלְטִין

אָן דֶעם קְלָארִין אמת וָואס אִיז אָן שְׁווִינְדְלִירַייא, אוּן אַזוֹ וֶועלִין זַייא אַרָאפּ שִׁיטטְלִין דֶעם רַבָּנִישִׁין יָאךְ פוּן דְרִיקִינִיש, מֵילָא כדי דָאס נִיט צוּ צוּלָאזִין, מוּז מִיט נדוי בֶּעשְׁטְרָאפְט וֶוערִין אפילוּ דִיא קְלֵיינְסְטִי זַאךְ וָואס עֶס וַוייזְט נוּר אוֹיס אַז מַאן הָאט עֶפִּיס נִיט גִיפָאלְגְט. אָבִּיר פַאר דֶעם אָרִימִין אוּן דֶעם וָואס אִיז נִיט קֵיין למדן וָואס עֶר וֶוערְט פוּן אֵיין למדן מבוזה, אִיז גָאר נִיט פֶער הַאנְדִין קֵיין פֶערְגֶעלְטוּנְג, דֶער דָאזִיגִיר קֶען קֵיין נצוֹץ פוּן נדוי אוֹדִיר חרם דֶער פַאר נִיט אַרוֹף שְׁלַיידִירִין אוֹיף דֶעמְס קָאפְּף וָואס הָאט אִיהם מבזה גִיוֶועזִין: פַאר אִיהם הָאט דִיא תורה שבעל פה קֵיין אַנְדִירִי פֶערְזָארְגוּנְג, נוּר דָאס, אַז מַאן זָאלל אִיהם לָאזִין בִּישְׁטְרָאפִין. דַארִיבִּיר וֶוען דָאס דָאזִיגִי יוּדִישְׁקַייט זָאלל אַמָאל דִיא ממשלה קְרִיגִין, וָואלְט דֶער דָאזִיגִיר טְהֵייל פוּן דֶעם פָאלְק וָואס זֶענִין אַרְבַּייטְס לַייט אוֹדִיר נִיט קֵיין לוֹמְדִים אַבַּיין גִיפַאללִין אִין דִיא הֶענְד פוּן דִיא לומדים, אוּן אִיטְלִיכִיר תלמיד חכם וֶועט קֶענִין טְהוּן וָואס עֶר ווִילל אַלֵיין אַזוֹ ווִיא אֵיינִיר וָואס הֶערְשְׁט נָאךְ זַיין אֵייגִינִים פֶערְלַאנְגִין נָאךְ. אָבִּיר אפשר וֶועט מַאן אוּנְס קֶענִין עֶנְטְפֶוירִין, אַז וֶוען אַיין תלמיד פוּן אַיין חכם זָאל אִימִיצִין מִיט אִיבִּיר אַיילוּנְג מנדה זַיין, וֶועט דָאס פָאלְק נִיט פְרֶעגִין דֶער נָאךְ; נוּר אָבִּיר אַז זַייא זָאללִין דֶערוֹיף נִיט הַאכְטִין וֶועלִין זַייא דָאס טְהוּן צוּ זַייאִיר אֵייגִינִי סכנה; וָוארִין דִיא תורה שבעל פה דֶערְקְלֶערְט אוֹיס דְרִיקְלִיךְ, אַז דָאס פָאלְק אִיז מחוייב צוּ הַאכְטִין, נִיט נוּר דֶעם נדוי פוּן אַיין רב, נוּר אפילוּ פוּן אֵיינִים פוּן זַיינִי תלמידים:

הרב שנדה לכבודו כל תלמידיו חייבין לנהוג בו נדוי כמנודה. אבל תלמיד שנדה לכבוד עצמו אין הרב חייב לנהוג בו נדוי אבל כל העם חייבין לנהוג נדוי:

„וֶוען אַיין רב הָאט פוּן זַיין כבוד וֶועגִין אִימִיצִין מנדה גִיוֶועזִין, אַזוֹ זֶענִין אַללִי זַיינִי תלמידים מחוייב, זִיךְ מִיט דֶעם דָאזִיגִין נוֹהג צוּ זַיין ווִיא מִיט אַיין מנוּדה. אָבִּיר אַז אַיין תלמיד הָאט פוּן זַיין אֵייגִינִין כבוד וֶועגִין מנדה גִיוֶועזִין, אִיז דֶער רב נִיט מחוייב זִיךְ נוֹהג צוּ זַיין מִיט דֶעם מֶענְשִׁין וָואס אִיז אִין נדוי אַבַּיין גִילֵייגְט גִיוָוארִין ווִיא מִיט אַיין מנוּדה, אָבִּיר דָאס גַאנְצִי פָאלְק אִיז יוֹא מחוייב מִיט אִיהם זִיךְ נוֹהג נדוי צוּ זַיין" (דָארְט פרק ו', י"ג.) קֵיין זַאךְ קֶען דִיא אוּמְגִירֶעכְטִיגְקַייט פוּן אַזוֹ אַיין חרם שְׁטְרָאף נִיט קְלָארִיר בִּיוַוייזִין, ווִיא דֶער דָאזִיגִיר פסק. וֶוען דֶער רב אִיז נִיט מחוייב, דֶעם נדוי פוּן דִיא תלמידים נוֹהג צוּ זַיין, פַאר וָואס זָאלל דֶען דָאס גַאנְצִי פָאלְק דֶער צוּ יוֹא מחוייב זַיין? אַז דָאס אִיז אַיין זִינְד פַאר גָאטט, וָואס מַאן

מַאכְט אַיין תלמיד אַיין בזיון—אוּן דָאס מוּז עֶס טַאקִיש זַיין, וַוייל זִיא זָאלל נָאךְ זִיךְ אַזוֹ אַיין שְׁטַארְקִי שְׁטְרָאף צִיהִין—אַזוֹ בִּיבַארְף דֶער נדוי פַאר דֶעם רב אוֹיךְ אַזוֹ מחוייב זַיין, וְויא פַאר דָאס פָאלְק. אִיז אָבִּיר דָאס דֶער רב נִיט מחוייב, אַזוֹ קֶען דֶער בזיון פַאר וֶועלְכִין עֶר אִיז מנודה גִיוָוארִין פַאר גָאטְטִים אַנְגִיזִיכְט נִיט קֵיין זִינְד זַיין. דְרוּם אִיז דִיא שְׁטְרָאף אַיין אֵייגִין זִינִיגִי אוּן אוּמְגִירֶעכְטִי, אוּן עֶס אִיז פּוּנְקְט אַזוֹ אוּם רֶעכְט וְויא גְרַיילִיךְ פוּן פָאלְק צוּ פַארְלַאנְגִין, אַז זֵייא זָאלְלִין דָאס דָאזִיגִי אַכְטִין. אָבִּיר דִיא הוֹפְּט זַאךְ אִיז פַאר זִיךְ, אַז דֶער תלמיד פוּן אַיין רב, קֶען אִין זַיין אֵייגִינִיר זַאךְ אַלְלֵיין פַאר קְלָאגִיר אוּן רִיכְטִיר זַיין אוּן זָאלל דִיא מַאכְט הָאבִּין אִיבִּיר דִיא דָאזִיגִי צוּ הֶערְשִׁין, וָואס זֵייאִיר פֶערְהֶעלְטְנִיס דֶערְלוֹיבְּט זֵייא נִיט, זֵייא זָאלְלִין זֵייאִיר צַייט צוּ בְּרֵיינְגִין מִיט לֶערְנִין, אוּן דַארִיבִּיר קֶענִין דִיא נִיט אוֹיפְגִינוּמֶן וֶוערִין אִין דֶער קְלַאסְסִי פוּן דִיא גְרֶעסִירִי לַייט, דִיא דָאזִיגִי הוֹיפְּט זַאךְ אַלֵיין, זָאגִין מִיר, אִיז שְׁרֶעקְלִיךְ אוּן אוּם וִוירְדִיג. מִיר וִוילְלִין אָן נֶעהמִין אַז פְּרוּמִי לַייט פוּן עֶרְגִינְץ אַיין מדינה, אוֹדִיר דִיא פְּרֶעפִיסָארִין אוּן דִיא וָואס לֶערְנִין אִין דִיא גְרוֹיסִי שְׁקָאלִים וָואלְטִין אוֹיךְ אַזוֹ אַיין גְרוֹיסִי מַאכְט צוּ זִיךְ רַייסִין, אוּן אִיטְלִיכִין וָואס וָואלְט זֵייא נִיט נוהג כבוד גִיוֶועזִין, וָואלְטִין זֵייא מנדה גִיוֶועזִין אוֹדִיר אִין חרם אַרַיין גִילֵייגְט, אוּן באוֹפן אָן אַיין אִיבִּיר צַייגוּנְג אוּן אָן אַיין גִירִיכְטְלִיכִין פַארְהֶער פַאר אַיין אוֹיסְגִיפְּרוּבְטִין בית דין, אַזוֹ אַז דִיא אוּמְגְלִיקְלִיכִי בִּישְׁטְרָאפְטִי זָאלְלִין אַרוֹיס גִישְׁטוֹיסִין וֶוערִין פוּן דֶער חברה פוּן מֶענְשִׁין. צוּ רוּדִירְט, אוּן צוּם סוֹף נָאךְ אִיהְרִין טוֹיט זָאלל אִיהר גוּף מִיט שְׁמַאךְ בִּיהַאנְדִילְט וֶוערִין; וֶועט מַאן דָאס נִיט הַאלְטִין פַאר אַיין שְׁרֶעקְלִיכִי אכזריות וָואס נִיט צוּם אוֹיס הַאלְטִין? אוּן פוּן דֶעסְט וֶועגִין אִיז עֶס דָא גָאר דָאס זֶעלְבִּיגִי, וָואס דִיא תורה שבעל פה אִיז עוֹסק פַאר דִיא רבנים אוּן זֵייאִירִי תלמידים, אוּן וָואס דִיא דָאזִיגִי וָואלְטִין באמת הָאבִּין אִין זֵייאִיר יכולת אוּן וְויא זֵייא וָואלְטִין זִיךְ נוהג גִיוֶועזִין אַז דָאס יוּדִישְׁקַייט זָאל אַמָאל דִיא אוֹיבִּירְהֶערְשַׁאפְט בִּיקוּמִין. צִיא וָואלְטִין זִיךְ דִיא יוּדִין אַלֵיין וִוינְשִׁין צוּ זֶעהִין אַז אַזוֹ אַיין מַאכְט זָאלל אַיין גִישְׁטֶעלְט זַיין? וָואלְטִין זֵייא דֶען אוּנְטִיר אַזוֹ אַיין ממשלה גִיקֶענְט לֶעבִּין? מֵילָא אַז זֵייא וָואלְטִין דָאס נִיט וֶועלִין, אוּן הַאלְטִין פִיל מֶעהר פוּן דִיא קְרִיסְטְלִיכִי גִיזֶעץ, וָואס אִיהר משפט אִיז פַאר אַללִי גְלַייךְ, אוּן מַאכְט זֵייא זִיכִיר אִין זֵייאִיר אֵייגִינִי פְּרַייהַייט, זֶענִין זֵייא דָאךְ מודה, אַז דִיא קְרִיסְטְלִיכִי גְרוּנְדְגִיזֶעץ זֶענִין בֶּעסִיר וְויא פוּן אִיהר אֵייגִינִין דת, אוּן מַאן קָאן זֵייא שׁוּלְדִיג מַאכִין אַז זֵייא טוּהִין נִיט נָאךְ זֵייאִיר אִיבִּירְצַייגוּנְג, וַוייל זֵייא דֶערְקֶענִין אוּן בִּיהוֹיפְּטִין

פאר

פאר אמת אזו איין דת, פון וועלכיר זייא האפין אז זיא זאלל קיין מאל ניט גרויס ווערין. איטליכיר וואס האלט דיא יסודות פון זיין דת פאר געטליכי, מוז ווינשין, אז דיא דאזיגי זאלל הערשין, און זייא זאללין האבין איין פרייען שפילרום אז זייא זאללין זיך קענין אויס אנאנדיר וויקלין; ווער עס האט אביר מורא פאר די גדלות פון זיין דת, דער דאזיגיר מוז שטילירהייט דיא מיינונג האבין אז זיא איז פאלש. דאריבער פרעגין מיר איטליכין יודין, אויב ער ווינשט טאקיש אז דיא תורה שבעל פה זאלל דיא יעניגי אומביגרענצטי מאכט ביקומין, וואס זיא מיינט צו ביקומין, און עס זאלל איטליכיר רב וויא אויך זייני תלמידים, דיא מאכט האבין, איטליכין וואס האט זייא מבזה גיוועזין, מנדה צו זיין און אין חרם אריין צו ליגין? איינער פון דיא גאנץ גילטיגסטין ביווייז אויף איין דת אויב ער איז גוט אודיר ניט, איז אז מאן זאלל ביטראכטין וואס פאר איינע פעולות עס וואלט אפאר ברייגגין אז ער וואלט מושל גיוועזין. מאן זעהיט אז עס איז פערהאנדין אלירליא דתי אמונה אין דער וועלט, וואס פון זייא מוזין גיוויס עטליכי פאלש זיין וויא באלד זייא זענין סותר דיא אנדירי. איטליכיר מענש וואס דיינקט נאך פערמעהרט זיך דיא האפפינונג אז דער אמת וועט לסוף גובר זיין און אז גאטט ב"ה וועט צום לעצטין זיך אריין מישין, אום צו גרונדפעסטיגין דיא הערשאפט פון דעם אמת, אביר אלי פאלשהייט פערטיליגין. איטליכיר האפפט אז לסוף וועט זיין איינגיר דת דענסמאלט דיא ממשלה האבין. אביר איטליכיר דארף זיין דת דורך גיין און זעהין, וואס פאר איינע פעולות וועט עס ארויס ברייגגין, אז עס וועט אלי התנגדות בטל ווערין. אזו מעגין דיא יודין אויך מיט רוה ביטראכטין דיא זאכין וואס עס וואלט גישעהין, אז דיא רבנים וואלטין גיוועזין דיא שררים פון דער וועלט, וויא זייא מוזין עס דאך אמאל ווערין, אויב דאס יודישקייט זאלל אמת זיין. דער וואס איז ניט קיין למדן, וואלט דענסמאלט גאר אין גאנצין פון זייאיר גינאד אב הייגגין, זייאיר פאר קויפטיר קנעכט און זייאיר לייב אייגינער זיין. מילא וואלט דאס גיוועזין איין גליקליכיר מעמד? אודיר איז ווערט אז מאן זאלל אזו איין צו שטאנד פון אזעלכי זאכין ווינשין? דאס ערשטי עס וואלט קיין אייגיני פרייהייט ניט גיוועזין; איטליכיר וואס ער וואלט זיך דער וואוגין דעם רב אנטקייגין צו ריידין און איהם גרינג שעציג צו ביהאנדלין, אזו וועט ער באלד מנודה ווערין. צווייטינס עס וועט ניט קענין זיין קיין פרייהייט פאר דיא גידאנקין און ניט פאר דאס גימוהט. איטליכיר מענש וואלט מוזין דיא רבנים לאזין דיינקין וויא זייא ווילין אליין

און

און דער מיט צו פרידין זיין, זייארי פסקים אן געהמין אן עטוואס דער קייגין צו זיין. דער גוף וואלט קוים האבין איין שיין פון פרייהייט און דאס גימוהט וואלט אין קופפירני שטארקי קייטין איין גישמיד גיוועזין. פאר דיא מענשין וואס זענין חכמים און איהרי תלמידים וועט עס בלי ספק דיא בעסטי שענסטי צייט זיין; אביר זייא וועלין דאך נור איביג, דיא וויניגסטי צאל זיין אקייגין דיא גאנצי גוזמא מענשין. דאס מעהרסטי צאהל פון ישראל, ווייל מיר ווילין איצונד פון דיא (היידין) עבודה זרה דינירם ניט שמוהיסין, וועלין דענסמאלט אראפ גיווארפין ווערין ביז זייא וועלין זיין בייא דיא לומדים, ארימי אונטירטעניגי און אין שטויב קריכינדי פער קויפטי קנעכט, וואס וועלין מוזין מורא האבין פון זייאיר איגינים שכל איין נוץ צו האבין, און זייא וואלטין שטענדיג דעם שרעק פון חרם פאר דיא אויגין האבין, מילא ווינשין זייא באמת אזו איין מעמד פון אזעלכי זאכין וואס זייארי הענד און פיס וואלטין גיבונדין גיוועזין, און וואלטין אריין גיגעבין גיווארין אין דיא הענד פון דיא לומדים? ווינשין זייא ווידיר ניט אז דאס זאלל גישעהין, זעהין זייא יוא איין דאס שרעקליכקייט אומגירעכטיגקייט און אומווירדיגקייט פון אזו איין מעמד, ווארום בעקעגין זייא זיך צו אזו איין דת וואס אז זיא וואלט אמת גיוועזין וואלט זיא דאך בוודאי דעם דאזיגין מעמד צו גיפיהרט? ווען אזעלכי דינים זענין אומגירעכט, און אן שטאט אז אזו איין ציל זאלל ווערד זיין צו ווינשין, מוז מאן דער פאר מורא האבין, אזו מוז דיא אמונה פון דער תורה שבעל פה בוודאי פאלש זיין, און איטליכיר ישראל איז מחוייב זיך מישב צו זיין וואס ער טוהט, ווייל ער דער האלט זיא אויף גיריכטיט. דער איצונדיגיר צושטאנד מיט אללי זאכין קאן ניט אויף איביג דויערין, דיא יודין קענין ניט איביג ווינשין, אין פרעמדי לענדיר ארום צו וואנדירין, פיל מעהר האפפין זייא אז זייא זאללין אבאל, אין דעם לאנד פון זייארי עלטירין אריין גיזעצט ווערין, און זייא פערלאנגין אין דעם דאזיגין לאנד גליקליך און בשלום צו לעבין. אביר גליקזעליגקייט און שלום וועט פאר זייא גאר אומביקאנטי ווערטיר זיין, אז זייא זאללין דענסמאלט גיפיהרט ווערין נאך דיא גרונד גיזעץ פון דער תורה שבעל פה; ווארין דיא דאזיגי תורה גיבט דיא לומדים אז עס זאלל צו זייא גיהערין דיא מאכט און דאס גליק, בשעת זיא דערהאלט דאס גאנצי פאלק אין קנעכטשאפט. דער ווארטין זייא אביר, בשעת זייא גיבין איין בליק אויף דעם אז ישראל זאלל ווידיר דיא מלוכה האבין איין גישטעלט, איין אנדירי תורה וויא דיא דאזיגי שבעל פה און

אַנְדִירִי גְרוּנְד גִיזֶעצִין פוּן אמונה אוּן גִירֶעכְטִי דֶערְצִיהוּנְג ? מֵילָא אַז זַייא טוּהִין אַזוֹ , זֶענִין זַייא דָאךְ מודה אַז דִיא תורה שבעל פה וֶועט שֶׁעדְלִיךְ זַיין ; וֶוען אָבִּיר עֶס וֶועט שֶׁעדְלִיךְ זַיין אוּן אַלְלִי גְלִיקְזֶעלִיגְקַייט פֶער שְׁטֶערִין בשעת זִיא וָואלְט הֶערְשִׁין , אַזוֹ אִיז עֶס אִיצוּנְד אוֹיךְ שֶׁעדְלִיךְ אוּן פֶער דֶערְבְּלִיךְ אוּן דֶערִיבִּיר אוֹיךְ פַאלְשׁ . דְרוּם אִיטְלִיכִיר יוד וָואס דֶערְהַאלְט זִיא אוֹיפְגִירִיכְטִיט , דֶערְהַאלְט עֶר אַיין פַאלְשִׁין דת אוֹיפְגִירִיכְטִיט . עֶר מֶעג דָאס אפשר טוּהִין וַוייל עֶר אִיז אוּמְוִויסִינְד , אוּן מִיר גְלוֹיבִּין גֶערִין אַז מִיט דָאס רוֹב אִיז טַאקִישׁ אַזוֹ דֶער פַאלל ; נוּר אָבִּיר , עֶס בְּלַייבְּט דָאךְ אוּמֶרֶעכְט פוּן אִיטְלִיכִין בעל שכל , אַז עֶר בִּיקֶענְט זִיךְ צוּ אַיין אמונה , וָואס עֶר הָאט אִין אִיהר קֵיין ידיעה נִיט . אָבִּיר עֶר וָואלְט אפשר קֶענִין צוּ אוּנְס זָאגִין : אִיךְ הָאבּ קֵיין צַייט דֶער צוּ נִיט אַז אִיךְ זָאלל מִיר קֶענִין פַאר שַׁאפִין אַיין קֶענְטְשַׁאפְט פוּן מַיין אמונה ; דִיא ספרים וָואס אִין זַייא שְׁטֵייט דִיא דָאזִיגִי לֶערְנוּנְג , זֶענִין גָאר צוּ פִיל אַז אִיךְ זָאלל קֶענִין רֶעכְט בִּיקָאנְט וֶוערִין דֶערִינִין , אוּן אִיךְ מוּז זֶעהִין צוּ אַרְבֵּייטִין אַז אִיךְ זָאלל בְּרוֹיט הָאבִּין . מִיר זֶענִין טַאקִישׁ באמת מוֹדֶה אַז עֶס אִיז אַזוֹ ; נוּר דָאס דָאזִיגִי פִיהְרְט אוּנְס צוּרִיק צוּ אוּנְזִירִי בִּיהוֹיפְּטוּנְג , דהיינו אַז דָאס יוּדִישְׁקַייט אִיז נוּר אַיין דת פַאר דִיא דָאזִיגִי וָואס גֵייהֶען לֵיידִיג אוּן הָאבִּין רוּה , דָאס הֵייסְט פַאר דִיא רַייכִי אוּן גִילֶערִינְטִי , אוּן טַאקִישׁ דֶער פוּן גופי פַאר שְׁטֵייהִין מִיר , אַז דִיא דָאזִיגִי קֶען נִיט פוּן גָאטט זַיין , וָואס עֶר קוּקְט נִיט אוֹיף רַייכְקַייט אוּן אוֹיךְ נִיט אוֹיף גִילֶערִינְטְקַייט , זוּנְדִירִין עֶר הָאט פַאר דִיא אוֹיגִין דָאס גְלִיקְזֶעלִיגְקַייט אוּן אִיבִּיר הוֹיפְּט דִיא גְלִיקְזֶעלִיגְקַייט פוּן אמונה אפילו פוּן דִיא אָרִימְסְטִי פוּן זַיינִי בִּישֶׁעפִינִישׁ . דָאס וֶוערְד אָן גִיגֶעבִּין פַאר דֶער גְרֶעסְטִי זַאךְ פוּן דֶעם משיח , אַז עֶר וֶועט זָארְגִין פַאר דִיא אָרִימִי : „עֶר וֶועט רִיכְטִין דִיא אָרִימִי פוּן דֶעם פָאלְק , עֶר וֶועט הֶעלְפִין צוּ דִיא קִינְדִיר פוּן דֶעם נוֹיט בִּידֶערְפְטִיגִין״ . (תהלים ע״ב , ד׳) דְרוּם קָאן עֶר דִיא אמונה פוּן דֶער תורה שבעל פה נִיט הָאבִּין , אוּן וֶועט מסתמא נִיט קֵיין רב אוּן אוֹיךְ נִיט קֵיין תלמיד פוּן קֵיין רב זַיין . —

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר ל״ב

דיא אב בייטונג פון דעם יודישין יאהר, וואס מיר קומין איצונד נאהינט דער צו *) פיהרט אונס דערצו אז מיר זאללין ביטראכטין עטליכי ענינים, וואס זייא זענין וויכטיגיר וויא יעני וואס מיר האבין זייא אויך גאנץ ברייט אויס גיוויזין. דיא תורה שבעל פה לערינט אונס אז דער יו״ט פון ראש השנה איז ניט וועניגיר וויא איין יום הדין, וואס גאטט ב״ה משפט איביר דאס ביטרעפונג פון איטליכים מענשין. דערויף הייסט עס אין איין ארט אזו:

וכשם ששוקלין זכיות אדם ועונותיו בשעת מיתתו כך בכל שנה ושנה שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכיותיו ביום של ראש השנה. מי שנמצא צדיק נחתם לחיים. ומי שנמצא רשע נחתם למיתה. והבינונים, תולין אותו עד יום הכפורים אם עשה תשובה נחתם לחיים ואם לאו נחתם למיתה:

„אזו וויא מאן וועגט דיא זכיות פון איין מענשין און דיא עונות איינם אקייגין דאס אנדירי בשעת ער שטארבט, אזו וועגט מא׳ אויך אין איטליכין יאהר אום ראש השנה דיא זינד פון איטליכין וואס איז אויף דער וועלט דא, אקייגין זייני זכיות. איטליכיר וואס ווערד גיפונין אז ער איז איין צדיק ווערד אן גיהתמיט צום לעבין, ווער עס איז איין רשע ווערד ער צום טויט גיהתמיט, און דיא מיטילי מענשין, לאזט מאן הענגין ביז יום כפור, האט ער תשובה גיטהון ווערד ער גיהתמיט צום לעבין, און אויב ניט ווערד ער צום טויט גיהתמיט." (הלכות תשובה פרק ג׳ הלכה ג׳) דאס פיהרט אונס נאטירליך אז מיר זאללין ביטראכטין וואס דיא רבנים לערנין פון דיא רעכטפערטיגונג, כדי הוקר ודורש צו זיין וויא ווייט

שטיממט

---

*) דאס איז געשריבען געוואָרען אין דער צייט פון דעם יודישען ראש השנה שנת תרל״ז:

שטימממט דיא דאזיגי לערנונג איין מיט משה און דיא נביאים. און דא מוז אונזיר ערשטיר עסק זיין יעני לערנונג פעסט צו שטעללין וויא זיא ווערד גיפונין אין דער תורה שבעל פה.

דאס גיזעץ לערינט אונס ערשטינס, אז דער דאזיגיר, דער וואס האט מעהר זכיות וויא עבירות, ווערד ער צו דיא צדיקים גירעכינט:

כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכיות ועוונות. מי שזכיותיו יתרות על עוונותיו צדיק. ומי שעוונותיו יתרות על זכיותיו רשע. מחצה למחצה בינוני:

„איטליכיר מענש האט אזו גוט פערדינסט (זכיות) וויא עוונות; דער דאזיגיר וואס זייני זכיות איז מעהריר וויא זייני זינד, איז ער איין צדיק, אביר ווערליכיר, זייני זינד איז מעהריר וויא דיא זכיות, איז דער איין רשע, זענין זייא אביר גלייך, אזו איז ער איין בינוני (מיטליר מענש) (דארט הלכה א')

צווייטינס, לערינט עס אונס, אז צו דעם בישאצין דאס פער גלייכיניש פון דיא דאזיגי זאכין ווערד ניט אזו גוט גיזעהין אויף דעם צאהל, וויא אסך מעהר אויף דיא וויכטיגקייט פון דיא מעשים:

ושקול זה אינו לפי מנין הזכיות והעוונות אלא לפי גודלם. יש זכות שהוא כנגד כמה עוונות שנא' יען נמצא בו דבר טוב. ויש עון שהוא כנגד כמה זכיות שנאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה:

„און דאס אב ווענין ווערד ניט גישעהין נאך דעם צאהל פון דיא זכיות און דיא עוונות, נייארט נאך זייאיר גרייס; וואריין עס איז אפט פער האנדין איין זכות, וואס עס ווענט איביר פיל עוונות – אזו וויא עס שטייהיט גישריבין" : „ווייל עס גיפינד זיך אין איהם עפים גוטים;" (מלכים א' י"ד פסוק י"ג) און עס איז ווידיר פערהאנדין איין זינד, וואס זיא ווענט איביר פיל זכיות; וואריין עס שטייהיט גישריבין" : „אביר איין איינציגיר חוטא פערדערבט פיל גוטים". (קהלת ט', פסוק י"ח)

עס לערינט אונס דריטינס, אז עס איז מיגליך דורך איין איינציגי זינד און דורך איין איינציגין זכות דיא וואג שאלל איין איביר גיוויכט צו געבין:

חטא חטא אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו השחתה. עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה שנאמר וצדיק יסוד עולם זה שצדק הכריע את כל העולם לזכות והצילו. ומפני ענין זה

זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצות מראש השנה ועד יום הכפורים יותר מכל השנה:

„ווען איינער האט געזינדיגט, אזו האט ער די זייט וואג שאלל פון זינד מכריע געוועזין, אזוי גוט פאר זיך וויא אויך פאר דער גאנצער וועלט און פערדערבניש גורם געוועזין. ווען ער האט אבער געטהון איין מצוה, אזו האט ער די זייט וואג שאלל פון זכות מכריע געוועזין אזו גוט פאר זיך וויא פאר דער גאנצער וועלט און האט זיך און די וועלט גורם געוועזין הילף און רעטטונג; וואריין עס שטייט געשריבין:

„דער צדיק איז דער יסוד פון דער וועלט", „דאס הייסט דער וואס ער האט רעכטים געטהון, האט די וועלט מכריע געוועזין לזכות און האט זיא מציל געוועזין. און דאריבער פלעגין דאס גאנצי ישראל זיך נוהג צו זיין מעהר צדקה צו געבין און מעשים טובים צו טהון און עוסק במצות צו זיין פון ראש השנה ביז יום כפור מעהריר וויא דעם גאנצין יאהר". (דארטין, ד') מילא דאס איז די לערנונג וואס מיר האבין דא צו בטראכטין.

דאס ערשטי וויכטיגי הויפט זאך איז, אז, איטליכער מענש האט פערדינסט (זכיות) און זינד (עוונות). דאס אז איטליכער מענש האט זינד, זענין מיר גערין מודה, אבער דאס לייקנין מיר, אז ערגינץ איין מענש אודיר איין מלאך, אודיר ערגינץ איינער פון גאטטים בישעפינישין זאלל פאר דעם פנים פון גאטט ב"ה עפים איין פערדינסט האבין. ערשטינס האט בשום אופן די מיינונג פון פערדינסט קיין התקשרות ניט מיט דעם אופן אין וועלבין דאס בישאפיני שטייהיט מיט זיין בישעפיר. איטליכים בישאפיני נפש איז אבער דורך דער מעשה ווייל ער איז בישאפין געווארין דורך אוים מחוייב גאטט ב"ה ליב צו האבין מיט דעם גאנצין הארצין און גאנציר זייל און מיט זיין גאנצין קראפט און אלץ זיין ווילין צו טהון. דרום מעג מאן טהון וואס מאן טהוט קאן עס קיין מאהל ניט אריבער גיין איבער דעם גבול פון זיין חיוב און דארום אויך גאר קיין מאהל קיין תביעה ניט מאכין אויף פערדינסט. וואלטין די בישאפיני נפשות גאר פריא געוועזין פון דעם חיוב, גאטט ליב צו האבין און זיין ווילין צו טהון, וואלטין זייא געוועזין ניט אבהייניגיק, און שררים פאר זיך אליין, דענסמאלט וואלטין זייא איין פערדינסט האבין דורך דעם וואס זייא וואלטין גאטט ליב געהאט און זיין ווילין געטהון, ווייל זייא וואלטין אזו איין דינסט געטהון, וואס ער וואלט קיין רעכט ניט האבין דאס צו

פָארְדִירִין. פונְקְט אַזוֹ, וִויא אַיין פְרַייאִיר מֶענְש הָאט זִיךְ פֶער דוּנְגִין בַּייא אַיין אַנְדִירִין, עֶר זָאלל אִיהם אַיין מלאכה טָהוּן וָואס עֶר אִיז דָאס נִיט מחוייב, אוּן דַארִיבִּיר וֶוערְד עֶר דֶער פַאר בִּילוֹינְט. אָבִּיר נִיט אַזוֹ אִיז עֶס מִיט אַיין פָּאדַאנְגֶע, וָואס עֶר אִיז דֶעם שררות אֵייגִינְס. דֶער קָאן נוּר טָהוּן דָאס וָואס זַיין חיוב אִיז, אוּן וֶוען עֶר אַרְבֵּייט דֶעם גַאנְצִין טָאג אוּן אִיז עֶרִינְגְטֶ אוּן גִיטְרַייא אִין דֶעם דִינְסְט פוּן זַיין הַארְר, פוּן דֶעסְט וֶועגִין קָאן עֶר קֵיין מָאהל קֵיין פְּרִיטֶענְסְיֶע נִיט מַאכִין אוֹיף בִּילוֹינוּנְג אוֹדִיר אוֹיף אֵיין פֶערְדִינְסְט, וַוייל עֶר הָאט נוּר דָאס גִיטָהוּן וָואס עֶר אִיז מחוייב צוּ טָהוּן: אַז מִיר זָאלְלִין זִיךְ פֶערְשַׁאפִין פְּרִיטֶענְסִיֶעס אוֹיף פֶערְדִינְסְטִין מוּזִין מִיר מִיט דֶעם אַנְדִירִין גַאנְץ גְלַייךְ זַיין אוּן פַאר אִיהם עֶפִּיס טָהוּן וָואס עֶר הָאט קֵיין רֶעכְט נִיט צוּ פֶערְלַאנְגִין. אָבִּיר דָאס קָאן קֵיין מֶענְש אַקְיגִין זַיין בִּישֶׁעפִּיר טָהוּן: עֶר אִיז אַיין בעל חוב, וָואס עֶר אִיז מִיט אַזוֹ אַיין משא פוּן חוב בִּילָאדִין, אַז עֶר, מִיט אַלְץ וָואס עֶר הָאט, אוּן קָאן וֶוען אַמָאהל זִיךְ צוּ וֶועגִין בְּרֵיינְגִין, פֶערְמֶעגְט נִיט אֵיין טְהֵייל דֶער פוּן אוֹיס צוּ טִילְגִין, אוּן דַארִיבִּיר קָאן עֶר קֵיין מָאהל נִיט אִין שְׁטַאנְד זַיין עֶפִּיס צוּ טָהוּן, וָואס עֶר זָאלל דָאס נִיט מחוייב זַיין. דַארִיבִּיר הֵייסְט עֶס אוֹיךְ: הלאל יסכן גבר „קָאן אַיין מֶענְש גָאטט נוּצִין?" וַוייטִיר: ואם בצע כי תתם דרכיך „וָואס הֶעלְפְט עֶס אִיהם, אוֹיבּ דוּא מַאכְסְט דַיינִי וֶועגִין גְלַייךְ וִויא אוֹיף רִיכְטִיג?" (איוב כ"ב, ב — ג.) אפילו דִיא נִיט גִיפַאלִינִי (נִיט זִינְדִיגִי) מלאכים הָאבִּין קֵיין פֶערְדִינְסְט פַאר גָאטט, אוּן פשיטא שׁוֹין דֶער גִיפַאלִינִיר (זִינְדִיגִיר) אוּן ווִידִירְשְׁפֶּענְסְטִיגִיר מֶענְשׁ!

צְוֵוייטִינְס אָבִּיר דוּרְךְ דִיא עדות פוּן דִיא כתבי הקודש וָואס מַאן קָאן דֶערוּף נִיט שְׁטְרַייטִין, וֶוערְד צוּ וָוארְפִין דִיא בִּיהוֹיפְּטוּנְג אַז דֶער מֶענְשׁ הָאט פֶערְדִינְסְט. וֶוען דֶער מֶענְשׁ וָואלְט הָאבִּין פֶער דִינְסְט, וֶוען נָאךְ אַזוֹ וֶוענִיג, וָואלְט זַיין נַאטוּר כוּזִין גוּט אוּן הֵיילִיג זַיין, אִין אַזוֹ וַוייט וִויא עֶס בִּיטְרֶעפְט דִיא דָאזִיגִי פֶערְדִינְסְט; אוּן פוּן דֶעסְט וֶועגִין דֶערְקְלֶערְט גָאטט גָאר דֶעם הפךְ. וַוייל עֶס שְׁטֵייט: הן בקדשיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו: אף כי נתעב ונאלח איש שתה כמים עולה: „פַאר וָואר אוּנְטִיר זַיינִי הֵיילִיגִי אִיז קֵיינֶער נִיט דָא וָואס עֶר זָאלל זֵייא גִיטְרוֹיֶען, אוּן דִיא הִימְמְלִין זֶענִין נִיט רֵיין פַאר אִיהם. וִויא פִיל מֶעהר אַיין מֶענְשׁ, וָואס עֶר אִיז אוּם וִוירְדִיג אוּן פֶערְדֶערְבְּט, דֶער וָואס זוֹיפְט אוּם רֶעכְט וִויא וַואסְסִיר". (איוב ט"ו, — פ' ט"ו ט"ז) דָס קָאן אוּם מִיגְלִיךְ פוּן

אַיין

אין בישעפינִיש גיזאגט ווערין, אז עס איז אין שטאנד, זיך עפיס צו פערדינגען פאר גאט ב"ה צו פערשאפין. נויי טיר ווען דער מענש וואלט פער דינגען גיהאט, אזוי וואלטין דיא דאזיגי דאך מוזין ארויס קומין פון דיא גוטי מעשים וואס ער האט גיטהון — ווארין דער דאזיגיר, וואס טהוט קיין גוטיס ניט, איז דאך אום מיגליך אז ער זאלל פול זיין מיט פערדינסט — און פון דעסטוועגין זאגט גאטט: אין עושה טוב: „עס איז קיינער ניט דא וואס טהוט גוטיס." הכל סר יחדיו נאלחו אין עושה טוב אין גם אחד: „אללי האבין זיך אוועק גיקעהרט, זייא זענין מיט איינאנדער פערדארבט גיווארין, קיינער טהוט קיין גוטס ניט, אויך ניט איין איינציגער. (תהלים י"ד פסוק א' — ג'.) אז דאס איז אמת, דען האט קיין מענש קיין פערדינסט ניט. נויי טיר, ווען דער מענש וואלט פערדינסטין גיהאט, אזוי וואלטין דיא דאזיגי ארויס קומין פון איין גוטיר הויפט זאך פון זיין נאטור וואס עס איז אין איהם: אבער גאטט זאגט, אז אפילו אין ישראל איז ניט פערהאנדין אזוי איין הויפט זאך פון גוטס, און דער קלערט דעם הפך אז כל ראש לחלי וכל לבב דוי: „דער גאנציר קאפף איז קראנק, און דאס גאנצי הערץ איז שלאף". מכף רגל ועד־ראש אין־בו מתם פצע וחבורה ומכה טריה: „פון דעם באלין פון דעם פוס אן ביז צו דעם קאפף איז ניט גאנצים אן איהם, וואונדין און בייליך און אייטיריגי גישווירין". (ישעיה א', פסוק ה' — ו'.) דא רעדיט גאטט נור פון ישראל, אבער דיא בישרייבונג פאסט אויף אללי מענשין אין כלל, וואס זייא זענין גאנץ פערדארבין און האבין אן זיך ניט קיין גיזונדיס, דער שכל איז פער דארבין, ווארין „דער גאנציר קאפף איז קראנק", דאס גיפיהל איז פער דארבין, ווארין „דאס גאנצי הערץ איז שלאף". מילא וויא קאן דער דאזיגיר פערדינסט האבין, וועלכיר איין פערקעהרטין שכל און איין פערדערבטיס הערץ האט? נויי טיר ווען דער מענש וואלט פער דינסט גיהאט, מוזין דאך זייני גוטי מעשים אין וועלכי עס אייביג בישטייהיט, פון דער ארט זיין, אז זייא זאללין פערדינין אז גאטט זאלל עס מקבל זיין; אבער דאס ביקענטיניש פון דעם נביא קלינגט:

ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל צדקתינו:

„און מיר אללי זענין גיווארין וויא אום רייני, און אללי אונזירי גירעכטיגקייט איז וויא איני איין גיריכטי קלייד". (ישעיה ס"ד, פסוק ה'.) ענטוויר זאגט דא די תורה שבע"פ עפיס פאלשים אודיר דיא כתבי

הקודש. דער תנ"ך זאגט, אז אפילו דיא בעסטי מעשים פון מענשין, "אללי זייני גירעכטיגקייט", איז פאר גאטט ניט בעססיר וויא איין איינגיריכטי קלייד; מילא אז דאס איז אמת, אזו האט דער מענש אפילו דעם קלענסטין פערדינסט אויך ניט.

חוץ דעם אביר איז דיא ביהויפטונג, אז איטליכיר מענש האט פערדינסט און זינד, אויף איין פאלשין יסוד גיגרונדפעסטיגט, זיא שטעלט קודם כל אזו, אז גאטט משפט דיא מענשין נאך זייארי איינציגי מעשים נאך און ניט נאך דעם צו שטאנד פון זייאיר הארצין, דאס הייסט אז ער משפט אויף דעם זעלביגין אופן, וויא מיר. אז מיר ווילין ביקלערין דעם ווערד פון מדות ישרות פון איין מענשין, אזו קענין מיר נור אויף זייני מעשים זעהין, און עס קאן אונס שיינין כמה מעשים גוט, און אנדירי שלעכט; דאריביר קאן ער אין אונזירי אויגין האבין כמה פערדינסטין און כמה פערשולדונגין. אביר גאטט בליקט אין דאס הערץ און זעהיט, אויב איין מענש האט איהם ליב אודיר ניט, און משפט דעם צו שטאנד און אללי מעשים פון מענשין איביר הויפט, נאך דעם נאך וויא זיין גימוהט איז און זיין גיפיהל. מיר קורץ זיכטיגי בישעפיניש ריכטין דאס הארץ פון איין מענשין נאך זייני מעשים נאך, אביר גאטט ב"ה משפט זייני מעשים נאך זיין הארץ נאך, און וואו ער גיפינד עס שלעכט, איז ער אזו ווייט דער פון דערוויטירט איהם עפים צו צורעכינין איין זאך וואס ער האט גיטהון פאר איין פערדינסט, אזו, ביז ער זעהיט פיל מעהר אויף זייני גאנצי מעשים און מנהגים, וויא אויף איין ניט אויף גיהערטי צייל פון אום ווירדיגי זינד.

דיא צווייטי ביהויפטונג פון דער תורה שבעל פה איז, אז "ווען דיא פערדינסט (זכיות) פון איין מענשין וועגט איביר דיא זינד (עוונות) איז ער איין צדיק". דא ווערט אזו פאר אוים גישטעלט, ערשטינס אז דיא פערדינסט פון איין מענשין קענין זייני זינד איביר וועגין, און אויך ביהויפטיט, צווייטינס, אז דער דאזיגיר ביא וועלכין עס איז באמת דער פאלל אזו ווערט ער צו דיא צדיקים גירעכינט. אביר וואו איז דער מענש, וואס זייני "פערדינסטין זאללין זייני זינד איביר וועגין"? וואו איז דער מענש, וואס ער האט נור אפילו איינם פון גאטטים גיבאטי גאר אין גאנצין דער פיהלט? און אללי אונזירי בעסטי מעשים און וואויל גיפאלין, איז ענטוויר איין ביא מישונג פון זינד אודיר פון חסרונות. ווען מיר ביקומין אפט מאל אין הארצין דורך דיא הילף פון גאטט, איין גוטי

מחשבה

מחשבה, אודיר זיך עֶפִּיס רֶעכְטְס אַפִּיר גִינוּמִין, אֵיידיר דָאס קָאן נָאךְ אויס גִיפִיהְרְט וֶוערִין, פֶערְמִישְׁט זִיךְ אָפְּט דֶער צוּ, אַיין אֵייגִינִי טובה און אַיין אום רֵיינִי כוונה און גֶעמְט אַוֶועק דֶעם גַאנְצִין וֶוערְט דֶער פון. אִין אִיטְלִיכִין פַאלל אִיז אָבִּיר דָאס פָאלְגִין נִיט אִין גַאנְצִין, אַזוֹ, אַז אוּנְזִירִי בֶּעסְטִי מעשים גִיבְּט נור דֶער צוּ גִילֶעגִינְהַייט, אוּנְזִירִי שְׁוַואכְהַייט און אום גַאנְצִיגְקַייט, דָאס הֵייסְט אַזוֹ, אוּנְזִירִי זִינְדִיגְקַייט קְלָאר אַרוֹיס צוּ וַוייזִין, און אַזוֹ דֶער מִיט זֶענִין אוּנְזִירִי זִינְד גִיוִויס אַזוֹ פִּיל וִויא אוּנְזִירִי גוּטִי מעשים, וָוארִין אִיטְלִיכִי אֵיינְצִיגִי פון דיא גוּטִי מעשים הָאט ווִידִיר זִינְד אִין זִיךְ. אָבִּיר וִויא פִּיל זֶענִין דָאס פֶערְהַאנְדִין אוּנְזִירִי זִינְד אִין גִידַאנְקִין, מִיט רֵייד, און מִיט מעשים, וָואס זֵייא זֶענִין רֵיינִי זִינְד, אָן אֵיין פֶערְמִישׁוּנְג פון עֶפִּיס גוּטְס, און דִיא אַלְלֵיין „זֶענִין מֶעהר, וִויא דִיא הָאר אויף אוּנְזִירִין קָאפְּף?" און אפילו אַז מִיר וָואלְטִין דָאס מודה זַיין אַז דֶער פועל יוצא קוּמְט נור נִיט מֶעהר אָן נור אויף דִיא גְרוֹיסְקַייט פון דִיא עבירות און נִיט אויף דֶעם צָאהל אַזוֹ אִיז דָאךְ פָארְט פֶערְהַאנְדִין אַיין זִינְד וָואס זִיא צִיהט זִיךְ פון אוּנְזִיר גִיבּוֹירִינִי שעה אָן בִּיז צוּם לֶעצְטִין אויגִין בְּלִיק פון אוּנְזִיר לֶעבִּין, און דָאס אִיז, דָאס וָואס עֶס פֶעהלְט אַזוֹ דִיא לִיבְּשַׁאפְט צוּ גָאטט זָאל זַיין אִין גַאנְצִין. דָאס דָאזִיגִי פֶערְלַאנְגְט גָאט ב"ה פון אוּנְס אִין אִיטְלִיכִין אויגִין בְּלִיק; אָבִּיר וִויא פִּיל שְׁטוּנְדִין אִין אִיטְלִיכִין טָאג פֶער בְּרֵיינְגִין מִיר מִיט אוּנְזִירִי גִישֶׁעפְטִין אודיר מִיט אוּנְזִיר פֶערְגְנִיגִין, אָן דֶעם אַז מִיר זָאלְלִין זִיךְ אפילו נור אֵיין אֵיינְצִיגִין מָאהל דֶער מָאנִין אָן אִיהם? און אפילו אוּנְזִיר דֶער מָאנִין זִיךְ מִיט דַאנְקוּנְג אָן דֶער לִיבְּשַׁאפְט און גִינָאד פון גָאטט ב"ה, וִויא קוּרְץ, וִויא גִיהַאיילְט און וִויא אָבּ גִיבְּרָאכִין אִיז עֶס! דָא הָאבִּין מִיר אַזוֹ אַיין זִינְד, וָואס זִיא אִיז גְרוֹיס, אַז זִיא וֶועגְט אִיבִּיר אוּנְזִירִי גַאנְצִי דַאנְקוּנְגִין און אוּנְזִיר דִינְסְט, און וָואס זִיא אַלְלֵיין וֶועט דִיא וָואג שָׁאלל פון עוונות אַרָאפּ זִינְקִין בִּיז אִין דֶעם טִיפְסְטִין גהינם. אחוץ דֶעם אִיז נָאךְ פֶערְהַאנְדִין אַיין אַנְדִירִי זִינְד וָואס הָאט אויךְ דָאס זֶעלְבִּיגִי גִיוִויכְט, און דָאס אִיז, אוּנְזִיר אֵייבִּיגִי עוֹבר זַיין אויף דָאס גִיבָּאט: ואהבת לרעך כמוך „דוּא זָאלְסְט דַיין חבר לִיבּ הָאבִּין וִויא דִיךְ אַלְלֵיין". אפילו דֶער בֶּעסְטִיר אוּנְטִיר אַלְלִי הֵיילִיגִי פון גָאטט, הַאלְט נור שְׁוַואךְ מלחמה אַקֶיגִין דִיא לִיבְּשַׁאפְט צוּ זִיךְ אַלְלֵיין; עֶר מַאכְט גִירוֹיס דֶעם אָרְט פון דֶעם חוב אַקֶיגִין זַיין חבר, עֶר וֵויים דָאס דָאזִיגִי, עֶר ווִינְשְׁט זִיךְ אויךְ דָאס צוּ דֶערְפִיהְלִין, עֶר וַואכְט אִיבִּיר זִיךְ זֶעלְבִּיר; אָבִּיר בַּייא אַלְלִי זַיינִי בִּיזָארְגְנִיש הַאפְּט זִיךְ אַלְלִי מָאהל ווִידִיר און ווִידִיר

אבין דיא ליבשאפט צו זיך אליין און הערשט איביר דיא מחשבות און מעשים. מילא דיא דאזיגי צוויא זינדין וועללין נאך אללי איבריגי זעקס הונדירט און עלף מצות, וואס דיא ישראל בירימין זיך מיט זייא, טויזינד מאהל איביר וועגין, אפילו ווען זייא זאללין דיא דאזיגי מקיים זיין אן איין איינציגי עבירה און אן איין שאטין פון ניט פולקומינהייט. ווען מיר זענין פון דיא דאזיגי אונזירי בידי זינד ביוואוסט, אזו איז עס גאר אין גאנצין ניט גיפאסט, פון אונזירי זכיות צו ריידין, אז זייא זאללין אונזירי עוונות איביר וועגין. דרום, ווען כדי איין צדיק צו זיין, וואלט נייטיג גיוועזין, אז אונזירי זכיות זאלל איביר וועגין אונזירי עוונות, אזו וואלטין מיר מוזין אללי האפפינונג פערלירין, ווען אמאהל פאר גאטט גירעכטפערטיגט צו ווערין. מיר ווילין אביר אויף איין אויגין בליק אמאהל אן נעהמין, אז אזו איין זאך וואלט מיגליך גיוועזין, אז עס זאלל אזו איין מענש זיין, וואס זייני זכיות טרעפט איביר זייני עוונות; וועט אזעלכיר פאר גאטט ב"ה זיך גירעכט ביווייזין? מיר ווילין צום ערשטין הערין וואס משה זאגט אונס דער פון:

ושמרתם לעשות כאשר צוה יהוה אלהיכם לא תסורו ימין ושמאל: בכל הדרך אשר צוה יהוה אלהיכם תלכו למען תחיו וטוב לכם והארכתם ימים בארץ אשר תירשון:

"און איהר זאללט היטין צו טהון גלייך אז וויא יהוה אייער אלהים האט אייך גיבאטין איהר זאללט ניט אב קעהרין צו דיא רעכטי האנד, אודיר צו דיא לינקי האנד, אויף דעם גאנצין וועג וואס יהוה אייער אלהים האט אייך גיבאטין זאללט איהר גיין, פון וועגין אז איהר זאללט לעבין און עס זאלל גוט זיין צו אייך און איהר זאללט פערלענגירין דיא טעג אויף דעם לאנד וואס איהר וועט ערבין". (דברים ה' פסוק כ"ט-ל.) מילא דא פערלאנגט משה אז דאס פאלגין זאלל זיין אן איין שום הסרון, כדי מאן זאלל לעבין דער פאר, און דערלויבט ניט קיין אב קעהרונג, צו דיא רעכטי אודיר צו דיא לינקי האנד. און באמת איז דאס דאזיגי ניט דיא איינציגי דערקלערונג, אודיר איין זאץ ארויס גינומין, פון דעם צוזאממין האנג, נייארט עס ווערד פון משה אין כמה וכמה ערטיר איביר גיהאזירט. מאכי ניט וייט פון דעם דערמאנטין פסוק זאגט ער:

וזאת המצוה החקים והמשפטים אשר צוה יהוה אלהיכם ללמד אתכם לעשות בארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה: למען תירא את יהוה אלהיך לשמור את כל חקותיו ומצותיו אשר אנכי מצוך אתה ובנך ובן בנך כל ימי חייך ולמען יאריכון ימיך:

און

„און דאס דאזיגי איז דאס גיבאט דיא גיזעצי און דיא גיריכטי וואס יהוה דיין אלהים האט גיבאטין צו לערנין אייך, צו טהון אין דעם לאנד וואס איהר פארט איביר דארטין אהין עס צו ערבין; פון וועגין אז דוא זאלסט פערכטין יהוה דיין אלהים צו היטין אללי זיינע גיזעצי און זייני גיבאטי, וואס איך גיבים דיר „דו און דיין זון און דיין זונס זון, אללי טעג פון דיין לעבין, און פון וועגין אז דייני טעג זאללין לאנג זיין". (דארטין ו' פסוק א'–ב'.) דא פערלאנגט משה ווידיר אז מאן זאלל פולקום דאס גאנצי גיזעץ פאלגין און איין שום חסרון; ער פערלאנגט פון איטליכין איינציגין מענשין פון ישראל: „דו און דיין זון און דיין זונס זון" הייסט עס; און באמת פערלאנגט ער ניט דעם דאזיגין כלל פאלגונג עפים פאר איין גיוויסי צייט אין יאהר, נייארט פאר איטליכין טאג פון דעם גאנצין מענשליכין לעבין: „אללי טעג פון דיין לעבין". נאך משה נאך קאן פון עטליכי זכיות און עטליכי עוונות גאר קיין רייד ניט זיין; וואדין וועןאימיציר טהוט דאס וואס משה פערלאנגט, קאן ער קייני זינד ניט האבין; האט אביר אימיציר יוא עפים איין זינד, זיא מעג אזו קליין זיין וויא זיא וויל, אזו דערפיהלט ער דאס ניט וואס משה פערלאנגט אז דער פאר זאלל מאן לעבין. מיר וואלטין גיקאנט נאך אסך ערטיר דערגלייכין צוהער ברענגין, אביר מיר בינוגינין זיך מיט איינס, וואס משה דערקלערט אויס דריקליך אז צו צדקות איז נייטיג אלין צו פאלגין בכלליות:

ויצונו יהוה לעשות את כל החקים האלה ליראה את יהוה אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה: וצדקה תהיה לנו כי נשמר את כל המצוה הזאת לפני יהוה אלהינו כאשר צונו:

„און יהוה האט אונס גיבאטין צו טהון אללי דיא דאזיגי גיזעצי צו פערכטין יהוה אונזיר אלהים, אז עס זאלל צו אונס גוט זיין אללי טעג אז מיר זאללין לעבין גלייך אז וויא דער דאזיגיר טאג; און עס וועט זיין גירעכטיגקייט צו אונס ווען מיר היטין צו טהון אללי דיא דאזיגי גיבאטי צו פאר יהוה אונזיר אלהים גלייך אז וויא ער האט אונס גיבאטין". (דארטין פסוק כ"ד–כ"ה.) דאס דאזיגי איז דאס אנזעהין פון משה פון דיא צדקות, און ווען משה האט אנדירש רעכט, אזו האט דיא תורה שבעל פה אום רעכט. דיא תורה שבעל פה זאגט, אז אימיצינס זכיות וועגט איביר זייני עוונות אזו איז דער איין צדיק, "אביר משה זאגט, אז דער איז נור איין צדיק, וועלכיר עס האלט אללי גיבאטי אין אללי טעג פון זיין לעבין. דיא תורה שבעל פה זאגט צו, דעם דאזיגין לעבין, וואס ער האט בפירוש זינד; אביר משה

פער לאנגט פולקומיני ביפאלגונג בכלליות, אז מאן זאלל דער פאר לעבין. דאריבער איז זייער וואזני פאר איטליכין ישראל, צו בטראכטין אויב ער וויל לאזין ביריהין דאס הייל פאר זיין נשמה אויף דעם ווארט פון משה אודיר אויף דיא דאזיגי פון תורה שבעל פה. ווען ער וועט עס לאזין בירוהין אויף דער תורה שבעל פה, דענכמאלט וועט ער זיך האלטין פאר גיוויס, אז עפיס איין טהייל פון מצות טהון איז שוין גינוג. איהם איבריגי היילונג צו פערזיכירין, און אין דער דאזיגיר האפפינונג וועט ער שטארבין, אביר, ווען ער וועט נאך תורת משה גימשפט ווערין, אזו וועט ער גיפינין אין דער צייט פון משפט פון גאטט ב"ה, אז ער איז שרעקליך אין תעות. משה קאן קייני אנדירי צדקות ניט וויא נור דיא דאזיגי אז מאן זאלל אלץ בכלליות פאלגין אין איטליכין טאג פון דעם מענשליכין לעבין. און זאגט קיינים אנדירין ניט צו דאס לעבין, וויא נור דעם דאזיגין וואס ער האט דיא דאזיגי צדקות. מילא ווער עס האט דאס ניט דער מוז פער שולדיגט ווערין. און איטליכיר פון ישראל זאלל זיך דאס גוט מערקין, אז משה האט עס ניט איביר גילאזין פאר אונס, אז מיר זאללין זיך עפיס ארויס דרינגין פון זייני גירעכטי לערנונגין. וואס ער העט אנדיר גישריבין, גייארט ער אלליין זאגט עס ארויס מיט דיא בישטימטיסטי און קלארסטי ווערטיר, אז דער דאזיגיר, וואס ער איז ניט מקיים אלץ בכלל, איז ער פער פלוכט. און כדי אז קיינער זאלל איהם ניט פאלש פערשטיין, זאגט ער דאס בפירוש נאך אמאהל ארויס, אלץ וואס ער האט פון דער דאזיגיר זאך שוין גיזאגט, און תאזירט עס איביר, אז דער וואס איז מקיים אללי גיבאט פון גאטט, ווערד גיבענשט; און דער וואס איז ניט מקיים אללי גיבאט פון גאטט זאלל פערפלוכט זיין, צום ערשטין זאגט ער:

והיה אם שמוע תשמע בקול יהוה אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום ונתנך יהוה אלהיך עליון על כל גויי הארץ: ובאו עליך כל הברכות האלה וגו' :

„און עס וועט זיין ווען דו וועסט פלייסיג הערין אין דיא שטים פון יהוה דיין אלהים צו היטין צו טהון אללי זייני גיבאטי, וואס איך גיביאט דיר היינט, אזו וועט יהוה דיין אלהים דיך הויך מאכין איביר אללי פעלקיר פון דער ערד. און עס וועלין קומין איביר דיר אללי דיא דאזיגי בענשונגין, וגומר". און וויא ער רעכינט אויס דיא ברכות זאגט ער דער צו:

והיה אם לא תשמע בקול יהוה אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו

וחקותיו

וחקותיו אשר אנכי מצוך היום ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוך: ארור אתה בעיר וארור אתה בשדה וגו׳ :

,,און עֶס וֶועט זַיין, וֶוען דוּ וֶועסְט נִיט הֶערִין אִין דִי שְׁטִים פוּן יהוה דַיין אלהים צוּ הִיטִין צוּ טָהוּן אַלְלִי זַיינִי גִיבָּאטִי אוּן זַיינִי גִיזֶעצִי וָואס אִיךְ גִיבִּיאט דִיר הַיינְט, אַזוֹ וֶועלִין קוּמִין אִיבִּיר דִיר אַלְלִי דִיא דָאזִיגִי פְלוּכִי און זַייא וֶועלִין דִיךְ גְרֵייכִין. פַאר פְלוּכְט וֶועסְטוּ זַיין אִין דִיא שְׁטָאט, און פַאר פְלוּכְט וֶועסְטוּ זַיין אִין דֶעם פֶעלְד, וגו׳ ״. (דברים כ״ח, פסוק א׳–ט״ו.) מֵילָא דָא זָאגְט משה בפירוש, אַז דֶער דָאזִיגִיר, וָואס עֶר גִיהָארְכְט אַלְץ, אִיז גִיבֶּענְשְׁט, דֶערְקֵייגִין דֶער וָואס גִיהָארְכְט נִישְׁט אַלְץ, דֶער אִיז פֶערְפְלוּכְט. פַאר אֵיינְם מוּז מַאן בִּימֶערְקִין אַז פוּן מֶענְשִׁין וָואס זֶענִין פוּן מִיטִילִין צוּ שְׁטַאנְד, וָואס זַייא זָאלְלִין הֵייסִין בינונים, וָואס זַייא זֶענִין נִיט גוּט און נִיט שְׁלֶעכְט, וֵוייס משה גָאר נִישְׁט. עֶר צוּ טְהֵיילְט דִיא ישראל אִין צְוֵוייא קְלַאסְסִין, אִין גִיבֶּענְשְׁטִי, און פֶער פְלוּכְטִי, צוּ דִיא גִיבֶּענְשְׁטִי גִיהֶערִין דִיא דָאזִיגִי וָואס הַאלְטִין אַלְלִי גִיבָּאטִי פוּן גָאטט, צוּ דִיא פֶער פְלוּכְטִי אָבִּיר, גִיהֶערִין דִיא, וָואס הַאלְטִין נִיט אַלְלִי גִיבָּאטִי. מֵילָא בכן אִין דֶער דָאזִיגִיר וִויכְטִיגְסְטִי זַאךְ וָואס עֶס קָאן נוּר דָאס גִימוּהט פוּן אֵיין מֶענְשִׁין בִּישֶׁעפְטִיגִין, אִיז דִיא תורה שבעל פה סותר דִיא קְלָארִי וֶוערְטִיר פוּן משה. אֵיינְם פוּן בֵּיידִי אִיז גִיוִויס אִין תעות; דִיא ישראל דַארְפִין אוֹיס דֶער וֵוייְלִין, אוֹיב זַייא ווִילְלִין גְלוֹיבִּין משה, אוֹדִיר דִיא תורה שבעל פה וָואס זִיא אִיז אִיהם סותר, וֶוען זַייא גְלוֹיבִּין משה אַזוֹ בִּיוַוייזְט זִיךְ דֶער דָאזִיגִיר פַאר אַיין צַדִיק פַאר גָאטט ב״ה וֶועלְכִיר עֶס הָאט אַזוֹ זַיין לֶעבִּינְס טָאג אַלְלִי גִיבָּאטִי פוּן גָאטט גִיהַאלְטִין, און הָאט קֵיין מָאהל פוּן זַייא נִיט עוֹבר גִיוֶועזִין. אָבִּיר אִיטְלִיכִיר וָואס אִיז נִיט אַזוֹא, אִיז אַזוֹ זֵייאִיר וַוייט דֶער פוּן אַיין צדיק צוּ זַיין, אַז עֶר אִיז נָאךְ גָאר אפילו פֶער פְלוּכְט. וֶוען עֶס וָואלְט גִיוֶועזִין אַזוֹ אַיין מֶענְשׁ וָואס עֶר וָואלְט זַיין גַאנְץ לֶעבִּין אַדוּרְךְ אַלְלִי גִיבָּאטִי גִיהַאלְטִין און נוּר אֵיין אֵיינְצִיגִין מָאהל אַיין עבירה עובר גִיוֶועזִין, אַזוֹ וֶועט אִיהם דִיא אֵיינִי עבירה מַאכִין פַאר אַיין רשע, און פַאר אַיין פֶער פְלוּכְטִין. אָה! הלוואי זָאלל קֵיינִיר זַיין אֵייבִּיגִי הֵייל (עולם הבא) נִיט אַיין שְׁטֶעלְלִין אִין סכנה דוּרְךְ דֶעם אַז עֶר זָאלל גְלוֹיבִּין אִין דֶער תורה שבעל פה, הלוואי זָאלל אִיטְלִיכִיר בֶּעסִיר דִיא תורה פוּן משה פֶעסְט הַאלְטִין אִין דִיא יסודות דֶער פָארְשִׁין, וָואס עֶר הָאט מיסד גִיוֶועזִין! מִיר פֶער לַאנְגִין דָא נִיט אַז דִיא ישראל זָאלְלִין דֶעם נַייאִין טֶעסְטַאמֶענְט (ברית הדשה) לֶערְנִין, אוֹדִיר זַייא זָאלְלִין הֶערִין דִיא חקירות

פון

פון אונס אודיר פון אנדירי מענשין, ביאירט מיר ליגין גאר פשוט אוים איינאנדיר דיא ווערטיר פון משה און ווייזין איך אנדירי ערטיר פון דער תורה שבעל פה, וואס שטעלט אויף איין גאנץ אנדירי לערנונג וויא דיא דאזיגי פון משה. נאך דעם נאך פרעגין מיר, אוב דער, וואס ער איז מעיז אקייגין דער תורת משה קאן אויף עולם הבא האפפין? און פון דעכט וועגין טהוט עס איטליכיר, דער וואס פאלגט דיא תורה שבעל פה. ווען עס וואלט נור בלוז גיגאנגין אום עולם הזה, אזו וואלט דיא זאך ניט אזו וואזני גיוועזין; אביר דא גייט עס אום עולם הבא צו פער שפילין. ווען דיא תורה שבעל פה איז אין תעות–און זיא איז טאקי אין תעות, וויא באלד אז משה האט אמ׳ג גיזאגט–אזו פער שפילט איטליכיר זיין עולם הבא דער וואס פאלגט דיא תורה שבעל פה. מיר בעטין דאריבער איטליכין וואס לייאינט דאס, אז ער זאלל דיא תורה פון משה אין דער האנד גנעהמין און זאלל דיא דאזיגי שאלה חוקר ודורש זיין: „וועלכי זענין דיא אופנים פון דער ברכה און פון דער קללה פון לעבין און פון טויט נאך דיא דערקלערונגין פון משה? איז ער מבטיח דעם יעניגין לעבין, וואס זייני זכיות וועגט איביר זייני עוונות, אודיר פערלאנגט ער אז מאן זאלל אלץ מקיים זיין אן איין שום חסרון. אויף משה אליין רופין מיר זיך אוים, און איהם נעהמין מיר צום שופט ער זאלל פסקינין איביר אונזירי אללער האנט מיינונגין. —

Дозволено Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D.

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגן.

נומר ל״ג

אין פאריגן נומיר האבין מיר בעוויזין, אז דער ערשטיר יסוד פון דער תורה שבעל פה וואס עס שמוהיסט דעם אופן פון רעכטפערטיגונג (צדקות) איז פאלש, וויל משה פערלאנגט אז דאס פאלגין זאלל גאנץ און בכלליות אן איין שום חסרון זיין אקייגין אללי געבאטין אז מאן זאלל זיין דער פאר איין צדיק און מאן זאלל האבין דאס לעבין, אן שטאט וואס דיא תורה שבעל פה זאגט אז עס איז גינוג אז דיא זכיות פון איין מענשין וועגין זייני עבירות איביר, און פון דער דאזיגער ביהויפטונג מוז איינר, דורך אוים פאלש זיין, אז עס דארף דיא יודין דיראן גיין זיך מישב צו זיין, אויב זייא ווילין משה צום ליגנער מאכין אודיר דיא תורה שבעל פה, וואס אונס ביטרעפט, אזוי גלויבין מיר, אז משה האט דעם אמת גיזאגט און נאך זיין אוים מעסטונג נאך פון רעכט און אום רעכט, ווילין מיר אויך איצונד דעם אנדירין און דריטין יסוד פון דיא רעכטפערטיגונג (צדקות) פון דיא רבנים חוקר ודורש זיין. דיא תורה שבעל פה זאגט אונס, עס הייסט צום צווייטין, אז ווען גאטט וועגט אב דיא זכיות און עונות איינר אקייגין דיא אנדירי, ווערד עס ניט גישעהין נאך דעם צאהל פון מצות און עבירות נייארט נאך זייארי וויכטיגקייט און גרויסקייט; ווארין עס איז פערהאנדין מצות, וואס זייא וועגין אסך עוונות איביר, וויא עס שטייט אין פסוק: יען נמצא בו דבר טוב „וויל עס גיפינד זיך אין איהם עפים גוטים,“ און עס איז ווידיר פערהאנדין עבירות, וואס זייא וועגין פיל מצות אריביר, נאך דיא רייד פון פסוק: וחוטא אחד יאבד טובה הרבה: „אביר איין איינציגיר חוטא פערדערבט פיל גוטס.“ און פון דעם דאזיגין טעם וועגין, זאגט דיא תורה שבעל פה, איז דער מנהג, אז דיא יודין שפאנדירין

צדקה צו גֶעבִּין און מעשים טובים צו טְהוּן אום עשׂרת ימי תשובה, מֶעהר וויא דֶעם גַאנְצִין יָאהר. „פון דֶעם אָרְט אִיז דִיא הָאפְּפִינוּנְג, וָואס דִיא תורה שבעל פה זָאגְט דִיא יודין צוּ. צום עֶרְשְׁטִין זָאגְט עֶס דֶעם מֶענְשִׁין, אַז וֶוען זַיינִי זכיות וֶועגִין אִיבִּיר זַיינִי עוונות וֶועט עֶר גִיהָאלְפִין וֶוערִין. אָבִּיר וַוייל זִיא פֶערְשְׁטֶעהִיט, אַז נור אֵיין נער אוֹדִיר אֵיין מְשׁוּגִינִיר קָאן זַיינִי זכיות גְרֶעסִיר הַאלְטִין וִויא זַיינִי עוונות, פְּרוּבְּט זִיא צוּ בִּירוּהִיגִין דָאס גִיוִויסִין דוּרְךְ דֶער פֶערְזִיכִירוּנְג, אַז עֶס וֶוערְד בִּיטְרַאכְטִיט אוֹיף דֶעם וֶוערְט פון דִיא מעשׂים מֶעהְרִיר וִויא אוֹיף זֵייאִיר צָאהל, און אַז עֶס קָאן זַיין אַיין עוברא פון זכיות, וָואס עֶס זָאלל פִּיל עוונות אִיבִּיר וֶועגִין. דָאס דָאזִיגִי זוֹכְט עֶס צוּ בִּיוַוייזִין דוּרְךְ דֶעם וָואס עֶס בְּרֶענְגְט אֵיין ראיה פון ספר מלכים. נון אִיז אָבִּיר דָאס בְּרֶענְגִין דִיא ראיה פון דֶער דָאזִיגִיר שְׁטֶעללִי שׁוֹין פון זִיךְ אִין פֶערְדַאכְט; וָוארִין פַאר וָואס זָאלל עֶס נִיט בְּרֶענְגִין אֵיינִי אוֹדִיר מֶעהְרִיר עֶרְטִיר צום בִּיוַוייז פון תורת משה: דִיא דָאזִיגִי הָאט אִין זִיךְ דָאס גֶעטְלִיכִי גִיזֶעץ און דִיא וַואזְנִי יסודות פון דֶעם משפט פון גָאטט ב"ה; עֶס אִיז דוּרְךְ אוים נֵייטִיג אַז בשעת מַאן בְּרֶענְגְט אֵיין אָרְט פון אַזוֹ אֵיין פַאלל וִויא דֶער אִיז וָואס מַאן שְׁמוּהִיסְט דָא פון אִיהם, אַז מַאן זָאלל זִיךְ בִּירוּפִין אוֹיף דֶעם פשט פון דִיא אותיות פון דֶער תורה. דְרוּם מֶעג אִיטְלִיכִיר יוּד נָאךְ אֵיידִיר עֶר טְרוֹיט אָן זַיין הִילְף דֶער תורה שבעל פה, אֵיין אָרְט אִין דֶער תורה פון משה אוֹיף זוּכִין, וואוּ משה דֶערְקְלֶערְט אַלֵיין, אַז „אֵיין מצוה קָאן אִיבִּיר וֶועגִין פִּיל זִינְד." מִיר פון אוּנְזִיר זַייט קֶענִין קֵיינִי דֶערְקְלֶערוּנְג פון דֶער דָאזִיגִיר אָרְט, מִיר שֶׁעמִין זִיךְ דַארִיבִּיר גָאר נִיט, צוּ בִּיהוֹיפְּטִין, אַז אִיטְלִיכִיר, וָואס זַיין הֵייל בִּירוּהִיט אוֹיף דֶער דָאזִיגִיר הָאפְּפְנוּנְג, אִיז אַרָאפּ גִיפַאללִין פון דֶער אמונה פון משה.

אָבִּיר דֶער אָרְט אַלֵיין, וָואס דִיא תורה שבעל פה בְּרֶענְגְט, בִּיוַוייזְט פַאר דֶעם אוֹיבִּין גִידַאכְטִין גְרוּנְד זַאך גָאר נִישְׁט. עֶס אִיז דֶערִינִין דִיא רֵייד פון דֶעם זון פון ירבעם, וַוייל עֶס הֵייסְט כי זה לבדו יבא לירבעם אל קבר. יען נמצא בו דבר טוב אל יהוה אלהי ישראל בבית ירבעם „וָוארִין נור דֶער דָאזִיגִיר אַלֵיין וֶועט מקובר וֶוערִין, דֶער פַאר וַוייל אִין אִיהם אִיז עֶפִּיס גוּטִיס גִיפוּנִין גִיוָוארִין צוּ פַאר יהוה דֶעם גָאטט פון ישראל אִין דֶעם הויז פון ירבעם" (מלכים א' י"ד, י"ג) דָא אִיז קֵיין וָוארְט דֶער פון נִיט גִיזָאגְט, אַז עֶר אִיז גִירֶעכְטְפֶערְטִיגְט דוּרְךְ דָאס אֵיינִי גוּטִי זַאךְ וָואס אִין אִיהם אִיז גִיפוּנִין גִיוָוארִין, דִיא דָאזִיגִי אֵיינִי גוּטִי זַאךְ הָאט דֶעם קִינְד נִיט בִּיפְרַייט פון זַיין קְרַאנְקְהַייט, און אוֹיךְ נִיט דֶעם פסק פון זַיין טוֹיט צום

לעבין

לֶעבִּין פֶּערְקֶעהְרְט, נַייאִירְט אַלְץ, וָואס עֶס הָאט אִיהם פֶּערְשַׁאפְּט, אִיז גִיוֶועזִין דָאס, וָואס מַאן הָאט אִיהם גִילָאזִין עֶר זָאלל שַׁיין בִּיגְרָאבִּין וֶוערִין בבן וִויא קָאן עֶרְגִינְץ אַיין קְלוּגִיר מֶענְשׁ דֶער פוּן דְרִינְגֶען, אַז, וַוייל דֶער זוּן פוּן ירבעם הָאט אַיין גוּטִי בִּיגְרֶעבֶּנִישׁ גִיהַאט, זָאלל עֶר דוּרְךְ אֵיינִי מצוה טְהוּן בִּיפְרַייהִיט וֶוערִין פוּן דֶער שְׁטְרָאף, וָואס עֶר הָאט פַאר זַיינִי עבירות פֶערְדִינְט? כדי רֶעכְט צוּ הָאבִּין אַזוֹ צוּ דְרִינְגִין, וָואלְט עֶר מוּזִין עֶרְשְׁטְלִיךְ בִּיוַוייזִין, אַז דֶער זוּן פוּן ירבעם אִיז אוֹיךְ אַזוֹ אַיין שְׁרֶעקְלִיכִיר חוטא גִיוֶועזִין, וִויא זַיין פָאטִיר, וָואס אָבִּיר דִיא שְׁרִיפְט זָאגְט עֶס אוֹיף קֵיין פַאלל גָאר נִיט, אוּן צְווייטִינְס אַז יֶענִים גוּטִי וָואס עֶר הָאט גִיטְהוּן הָאט אִיהם פֶערְשַׁאפְּט אַז מַאן הָאט אִיהם אַלְץ מוחל גִיוֶועזִין אוּן דָאס לֶעבִּין מציל גִיוֶועזִין, אוּן דֶערוֹיף וָואלְט מוּזִין בפירוש גִיזָאגְט זַיין, אַז גָאטט הָאט אִיהם גִיהַאלְטִין פַאר אַיין צַדִיק, וָואס עֶס אִיז בשום אופן גָאר נִיט דֶער פַאלל. דִיא סבה אַלְלֵיין, אַז דִיא רבנים זֶענִין גִיצְווּאוּנְגִין גִיוֶועזִין צוּ אַזוֹ אַיין שְׁטֶעלל אָן צוּ קוּמִין, אוּן וָואס זֵייא הָאבִּין נִיט גִיקֶענְט אִין תורת משה אוֹדִיר אִין דִיא נביאים קֵיין בֶּעסִירִין בִּיוַוייז גִיפִינִין, וַוייזְט אַרוֹיס, וִויא זֵייאִיר זֵייא זֶענִין פֶערֶענְגְט גִיוָוארִין, אַז זֵייא זָאללִין אפילו נוּר קֶענִין עֶפִּיס גִיפִינִין אַז עֶס זָאלל הָאטְשִׁי נוּר אִין זִיךְ הָאבִּין דֶעם שְׁוַואכְסְטִין שַׁיין פוּן אֵיין ראיה אוֹיף זֵייאִירִי רֵייד. דִיא תורת משה גִיבְּט דִיא דָאזִיגִי לֶערְנוּנְג קֵיינִי אוּנְטִיר שְׁטִיצוּנְג אוּן קָאן עֶס אִיהר אוֹיךְ נִיט גֶעבִּין, וַוייל דִיא זֶעלְבִּיגִי אִיז פוּנְקְט דֶער וִוידִיר אַקֵייגִין אַללִי הוֹיפְּט יסודות פוּן דֶער תורה אוּן פוּן דֶער גִירֶעכְטִיגְקֵייט (צדקות). דִיא שְׁטַארְקִי הוֹיפְּט זַאךְ פוּן דֶער גִירֶעכְטִיגְקֵייט (צדקות) אִיז, אַז פַאר אִיטְלִיכִיר אִיבִּיר טְרֶעטוּנְג פוּן דֶער תורה מוּז קוּמִין שְׁטְרָאף, אוּן עֶס וֶוערְד נִיט גִיזֶעהִין אוֹיף דִיא גוּטִי מעשים אוֹדִיר אוֹיף דִיא זכיות פוּן דֶעם בעל עבירה. אפילוּ פַאר אֵיין וֶועלְטְלִיכִין סָאנְד גִילְטִין נִיט אַזֶעלְכִי אָבְּוַוייכוּנְג פוּן אַזוֹ אַיין אופן. וֶוען אַיין רוצח אוֹדִיר אַיין גזלן אִיז בִּיוִויזִין גִיוָוארִין פוּן זַיינִי מעשים, אַזוֹ קָאן אִיהם קֵיין אופן פֶערְדִינְסְט פוּן פְרִיהִיר אוֹדִיר שְׁפֶּעטִיר קֵיין פעולה נִיט טְהוּן אַקֵייגִין דָאס גִירֶעכְטִי משפט פוּן דָאס גִיזֶעץ; עֶר מֶעג אִין אַללִי אִיבְּרִיגִי זַאכִין אֵיין אָרִינְטְלִיכִיר אוּן פַיינִיר מֶענְשׁ זַיין, עֶר מֶעג דִיא אָרִימִי צוּ עֶסִין גֶעבִּין, דִיא נַאקִינְטִי בִּיקְלֵיידִין, אוּן זַיין גַאנְצִין פֶערְמֶעגִין אִין צדקה אַוֶועק גֶעבִּין, פוּן דֶעסְט וֶועגִין קָאן דָאס אַלְיין דֶעם פסק „חייב" נִיט פֶערְקֶערִין אוֹיף „פטור" אוּן שׁוֹן פשיטא נִיט אוֹיס ווירְקִין אַז עֶר זָאלל אָן גִיזֶעהִין וֶוערִין פַאר אַיין צדיק אוֹדִיר פַאר אַיין אוּם שׁוּלְדִיגִין מֶענְשִׁין. זָאללִין מִיר אָן

נעהמין אז גאטט איז ווייניגער גירעכט וויא מענשין ? דיא תורת משה גיבט אונס בשום אופן ניט קיין גרם צו אזו איין הוה אמינא עס זאגט פיל מעהר אויס דריקליך :

ולא תקחו כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות כי מות יומת :

„און איהר זאלט ניט נעהמין קיינע אויס לייזונג צו דיא זייל פון דעם טויד שלעגיר וואס ער איז שולדיג צו שטערבין , נייארט ער זאל גיוויס גיטייט ווערין . ״ (במדבר ל״ה , ל״א) נאך דער ערקלערונג נאך טאר מאן אויף דיא גוטי מעשים אודיר זכיות פון איין רוצח גאר קיין השגחה ניט געבין , א״ו , אז ער איז ניט אין שטאנד עפיס צו טהון אז עס זאלל דער דורך פון זיך דעם פסק פון דער תורה לויז מאכין , און זאללין מיר נון מיינין , אז גאטט ב״ה אלליין וועט דאס טהון , וואס ער פאר זאגט אונס אז מיר זאללין דאס ניט טהון ? דער גרונד פון דעם לאז ליגט בישיינפירליך דערינין , אז אימיצין צו פאר שונין אין אזו איין פאלל , שטרייט גאר כנגד דיא איבעריגי יסודות וואס זייא זענין איבער רעכט און אום רעכט , און דיא דאזיגי יסודות קאן גאטט אלליין ניט צו נישט מאכין אהני דעם אז זייני היילינקייט זאלל קיין שאדין ניט ליידין . אביר ניט נור אין דעם ענין פון איין רוצח אלליין האט גאטט ב״ה אזעלכי שארפי יסודות פון גירעכטיגקייט אויס גישפראכין , ער זאגט אין כלל :

והנפש אשר תעשה ביד רמה מן האזרח ומן הגר את יהוה הוא מגדף ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה : כי דבר יהוה בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה :

„אביר דיא זייל וואס וועט עפיס טהון מיט אייני הויכי האנד פון דעם איינגיבארינין אודיר פון דעם פרעמדלינג , דער זעלביגיר האט יהוה גילעסטירט און דיא זעלביגי זייל זאלל פער שניטין ווערין פון צווישין איהר פאלק : דען זיא האט פער שמעהט דאס ווארט פון יהוה , און ער האט פערשטערט זיין גיבאט , דיא זעלביגי זייל זאלל גיוויס פער שניטין ווערין , איהרי מיסיטאט זאלל זיין אויף איהר״ (במדבר ט״ו , ל—ל״א) דא איז קיין צו זאג , אז דיא פערדינסט פון אזו איין מענשין זאללין אקייגין זייני זינד אב גיוואויגין ווערין ; גאר להפך זאלל אזו איין מוטהווילליגי זינד אללי זייני איין גיבילדיטי זכיות איביר וועגין , און זאלל פאר דיא דאזיגי אייני אין זיין אומגירעכטיגקייט אוועק שטארבין . —גאר אויך אזו קלינגט דיא לערנונג פון דעם נביא :

הנפש החוטאת היא תמות

דיא

„דיא זַייל וָואס זִינְדִיגְט דיא זָאלל שְׁטֶערְבִּין.”

בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ככל התועבות אשר עשה הרשע יעשה וחי כל צדקתו אשר עשה לא תזכרנה במעלו אשר מעל ובחטאתו אשר חטא בם ימות:

„און וואו דֶער צדיק קֶערְט אָבּ פון זַיינִי גִירֶעכְטִיגְקַייט און טְהוּט בֵּייזִים און טְהוּט אַללִי אוּמְווִירְדִיגְקַייט וִויא אַיין רשע טְהוּט, זָאל עֶר דֶען לֶעבִּין? וָואס דֶען. אַללִי זַיינִי גְרֶעכְטִיגְקַייט, דִיא וָואס עֶר הָאט גִיטְהוּן זָאללִין נִיט גִידַאכְט וֶוערִין, נַייאִירְט אִין זַיינִי עבירות און חטאים וָואס עֶר הָאט גִיטְהוּן זָאלל עֶר שְׁטֶערְבִּין.” (יחזקאל י״ח, כ׳-כ״ה) וֶוען מַאן לֵייאִינְט דִיא דָאזִיגִי שְׁטֶעללִי, אַזוֹ שַׁיינְט עֶס, אַזוֹ וִויא גָאטט ב״ה הָאט עֶס אִין דָאס מוֹיל פון דֶעם נביא אַרַיין גִילֵייגְט צוּ דֶעם תכלית, כדי פְּרָאבְּטָא דִיא לֶערְנוּנְג פון דֶער תורה שבעל פה צוּ צוּוַארְפִּין. דָא וֶוערְד אוֹיךְ גָאר נִישְׁט דֶערְמָאנְט פון אַיין אָבּ וֶועגִין דִיא זכיות אַקֵייגִין דִיא עוונות אוֹדִיר פון אַיין צוּ זָאג אַז אַגְדִירִי גְרוֹיסִי מצות וֶועלִין אִיבִּיר וֶועגִין פִיל עבירות; פִיל מֶעהר וֶוערְד אוֹיסְדְרִיקְלִיךְ בֶּעשְׁטִימְט, אַז, וֶוען אַיין צדיק קֶערְט זִיךְ פון זַיינִי צדקות אָבּ „אַללִי זַיינִי גִירֶעכְטִיגְקַייט, וָואס עֶר הָאט גִיטְהוּן, זָאלל נִיט גִידַאכְט וֶוערִין. מֵילָא וֶועט דָאס דָאזִיגִי אִיז אמת. אַזוֹ אִיז דִיא לֶערְנוּנְג פון דֶער תורה שבעל פה גִיוִויס און דוּרְךְ אוֹיס פַאלְשׁ.— עֶס וָואלְט אוּנְס אפשר קֶענִין אִימִיצִיר אַיין קשיא פְרֶעגִין, אַז עֶס אִיז דָאךְ בַּייא אַיין רשע עֶפִּים יוֹא אוֹיף אַזוֹ אַיין אוֹפֶן דֶער פסק פֶּעסְט גִישְׁטֶעלְט, ווַייל עֶס שְׁטֵייט:

והרשע כי ישוב מכל חטאתיו אשר עשה ושמר את כל חקותי ועשה משפט וצדקה חיה יחיה ולא ימות: כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו בצדקתו אשר עשה יחיה:

„וֶוען דֶער רשע קֶעהְרְט זִיךְ אָבִּיר אָבּ פון אַללִי זַיינִי זִינְד וָואס עֶר הָאט גִיטְהוּן און הִיטִיט אַללִי מַיינִי גִיזֶעץ און טְהוּט גִירִיכְט און גִירֶעכְטִיגְקַייט: אַזוֹ זָאלל עֶר לֶעבִּין און נִיט שְׁטַארְבִּין. עֶס זָאלל אַללִי זַיינִי עבירות, וָואס עֶר הָאט גִיטְהוּן, נִיט גִידַאכְט וֶוערִין, נַייאִירְט עֶר זָאלל לֶעבִּין פון וֶועגִין זַיינִי צדקות וָואס עֶר טְהוּט” (דָארְטִין) נוּר אָבִּיר דִיא דָאזִיגִי שְׁטֶעללִי אִיז פּוּנְקְט אַזוֹ אַיין אַקֵייגִין בִּיוַוייז כנגד דִיא לֶערְנוּנְג פון דֶער תורה שבעל פה אַזוֹ וִויא דָאס עֶרְשְׁטִי וָואס אִיז גִיוִויזִין. עֶרְשְׁטִינְס עֶס שְׁטֵייט דָא נִיט אַז נוּר דֶער דָאזִיגִיר אִיז אַיין רשע וֶועלְכִינְס זִינְד וֶועגִין אִיבִּיר זַיינִי זכיות, נַייאִירְט אִיבְּלִיכִיר דֶער וָואס אִיבִּיר הוֹיפְּט זִינְדִיגְט וֶוערְד אַנְגִיזֶעהִין פַאר

איין

אַיין רשע . צְװײטִינְס װֶערְד דָא נִיט גִיזָאגְט , אַז דֶער רשע װֶערְד דוּרְךְ דֶעם גִירֶעכְט , װײל עֶר מַאכְט אַז זַיינִי זכיות זָאלל זַיינִי עוונות אִיבִּיר װֶעגִין , נַייאִירְט נוּר דוּרְךְ דֶעם , װייל עֶר הָאט תשובה גִיטְהוּן „פוּן אַללִי זַיינִי זִינְד , װָאס עֶר הָאט גִיטְהוּן , אוּן עֶר הָאט „אַללִי גִירֶעכְטִיגְקֵייט" עֶס װֶערְד דָא נוּר בֶּעשְׁטֶעטִיגְט דִיא לֶערְנוּנְג װָאס עֶס אִיז שוֹין אִין תורת משה אוֹיס גִישְׁפְּרָאכִין גִיװָארִין , אַז כדי פַּאר גָאטט ב"ה אַיין צדיק צוּ זַיין , מוּז מַאן גָאר קֵיין שוּם זִינְד נִיט טְהוּן , אוּן אַללִי גִיבָּאטִי הַאלְטִין .

אוֹיב עֶס דַארְף נָאךְ אֵיין בֶּיװייז , הָאבִּין מִיר עֶס אִין דֶעם משל פוּן משה אַללֵיין . װֶען נוּר װֶענִיג , װֶען הָאטְשִׁי אֵיינִיר , אפילו פוּן דִיא גְרֶעסְטִי מאמינים אִין דֶער תורה שבעל פֶּה זָאללִין זִיךְ װאויל קֶענִין אַיין רֵיידִין , אַז זֵייא הָאבִּין אַזוֹ פִּיל זכיות װִיא זֵייאִיר רבי משה: אוּן פוּן דֶעסְט װֶעגִין זֶענִין אַללִי זַיינִי פֶערְדִינְסְטִין (זכיות) נִיט אִין שְׁטַאנְד גִיװֶעזִין צוּ פֶער טִילִיגִין אַזוֹ אַיין עבירה װָאס עֶס שַׁיינְט גָאר פַאר קְלֵיין , נַייאִירְט פַאר דֶער אֵיינִיר עבירה, אִיז אוֹיף אִיהם נגזר גִיװָארִין אַז עֶר זָאלל מִיט דֶעם װִידִירְשְׁפֶּענִיגִין דור אִין דֶער מדבר שְׁטַארְבִּין , אוּן עֶר הָאט אִין ארץ ישראל נִיט גִיטָארְט אַרַיין קוּמִין . מֵילָא אַז דִיא זכיות פוּן משה הָאט פַאר אִיהם גָאר גִישְׁט גִיקֶענְט הֶעלְפִין , װִיא נַארִישׁ אִיז דֶער בטחון פוּן אַנְדִירִי מֶענְשִׁין , װֶען זֵייא גְלוֹיבִּין , אַז דוּרְךְ מֶעהרִיר צדקה שְׁפַּאנְדִירִין אוּן דוּרְךְ טְהוּן אַיין גְרוֹיסִי סַךְ מעשים טובים אוּם עשרת ימי תשובה , זָאללִין זֵייא קֶענִין דִיא װָאג שָׁאלל בֵּייגִין , פוּן דֶעם גִירֶעכְטִין דִין פוּן גָאטט ב"ה ? פוּנְקְט אַזוֹ גִיפִינְט עֶס זִיךְ נִיט , נִיט אִין תורה אוּן נִיט אִין דִיא נביאים עֶפִּיס פוּן אֵיין מִיטֶעלִיר קְלַאססִי בינונים דִיא װָאס זָאלִין שְׁטֵיין צְוִישִׁין דִיא צדיקים אוּן דִיא רשעים ? נַייאִירְט זֵייא טְהֵיילְט אַללִי מֶענְשִׁין נוּר אִין צְוֵוייא קְלַאסְסִין , אִין צדיקים אוּן רשעים , אַזוֹ באמת אַז דִיא יֶענִיגִי װֶעלְכִי דֶער פִיהלִין אַללִי גִיבָּאט פוּן גָאטט , גִיהֶערִין זֵייא צוּ דִיא צדיקים , אָבִּיר דִיא יֶענִיגִי , װָאס זֵייא הָאבִּין נוּר הָאטְשִׁי אֵיינְס פוּן דִיא דָאזִיגִי גִיבָּאט עוֹבר גִיװֶעזִין , גִיהֶערִין זֵייא צוּ דִיא רשעים . עֶס מֶעג נוּן אִיטְלִיכִיר זַיין אֵייגִין הַארְץ אוּן לֶעבִּין פְּרוּבִין אוּן עֶס װֶעט נִיט דַארְפִין דֶער צוּ פִיל צַייט אוֹדִיר מִיהִי , אַז עֶר זָאלל זִיךְ אִיבִּיר צַייגִין , צוּ װֶעלְכִיר קְלַאססִי עֶר גִיהֶער , נוּר אֵיין גַאנְץ קוּרְצִים בִּיטְרַאכְטִין װֶעט אִיהם לֶערְנִין אַז עֶר הָאט אוֹיף דִיא גִיבָּאט פוּן גָאטט עוֹבר גִיװֶעזִין אוּן אִיז נָאךְ עוֹבר ; אַז עֶר הָאט קֵיינִי זכיות אוֹדִיר צדקות נִיט אוּן דַארִיבִּיר גִיהֶערְט עֶר צוּ דֶער קְלַאסְסִי , װָאס משה הָאט פוּן זֵייא גִיזָאגְט , אַז זֵייא זֶענִין פֶער פְלוּכְט . דֶער דָאזִיגִיר סוֹף מֶעג

שרעקליך דער שייגין, און ער מוז עס אויך זיין, אביר דיא גרויסי שאלה איז, אויב ער איז טאקי אמת, בכן לאז זיך איטליכיר פרעגין: האב איך ווען אללי גיבאט פון גאטט גיהאלטין, אודיר האלט איך זייא איצונד? קאן ער דערויף ענטווירין „יוא", דענסמאלט איז ער נאך דער תורת משה נאך איין צדיק און האט דיא הבטחה אז ער וועט לעבין; מוז ער אביר דערויף ענטווירין „ניין", אזו איז ער איין רשע און דיא קללה הענגט איביר איהם און איז גרייט אראפ צו קומין און איהם צו פערדערבין—וויא עס שטייט:

ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם ואמר כל העם אמן:

„פאר פלוכט איז דער מאן וואס וועט ניט בישטעטיגין דיא ווערטיר פון דיא דאזיגי לערנונג זייא צו טהון, און דאס גאנצי פאלק זאלל זאגין, אמן." (דברים כ"ז, כ"ו) מילא משה גיבט נור דיא דאזיגי האפפנונג, דיא וואס זענין אלץ מקיים בשלימות און בכלליות. מאן וואלט אונס אביר קענין ענטווערין, ווען דאס דאזיגי וואלט אמת גיוועזין, וואלט דאך קיין מענש ניט קענין דורך זייני מעשים צו דיא צדיקים גיציילט ווערין.

כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא:

„ווארין עס איז נישט פער האנדין קיין גירעכטיר מענש אויף דער ערד וואס ער זאלל גוטים טהון און ניט זינדיגין." (קהלת ז', כ') דאס דאזיגי איז טאקיש גאר אמת; קיין מענש קאן פון וועגין זייני גוטי מעשים ניט גירעכטפערטיגט ווערין; מיר מוזין אללי אונזירי גאות פון אונס אוועק ווארפין און פאר דעם שטול פון משפט פון גאטט ב"ה דערשיינין וויא עלענדי זינדירס, דיא גנאדי זוכין, אביר ניט שכר. מיר מוזין קומין צו דיא איביר צייגונג וואס איוב האט גיהאט ווייל ער זאגט:

אמנם ידעתי כי כן ומה יצדק אנוש עם אל: אם יחפוץ לריב עמו לא יעננו אחת מני אלף:

„פאר וואר איך וויים עס וואויל, אז עס איז אזו, אז איין מענש קאן ניט רעכטפערטיג בישטיין אקייגין גאטט, אז ער האט לוסט מיט איהם זיך צו צאנקין, אזו קאן ער איהם ניט איינס אויף טויזינד ענטווירין (איוב ט', פסוק ב'–ג'.) איוב האט גאר קיין ידיעה דער פון ניט אז זייני פערדינסטין זאללין זייני זינדין קענין איביר וועגין, נייארט ער וויים וואויל, אז ווען גאטט וואלט מיט איהם אין דאס גיריכט גיין, וועט ער ניט קענין אויף טויזענדסטין טהייל פון זייני עבירות ענטווירין. דוד המלך וואס ער איז

גיוועזין איין מאן נאך גאטטים אייגינין הערצין, האט דיא זעלביגי איביר צייגונג און באריביר וויסט ער זיך ניט, אז זייני זכיות זאלל אקייגין זייני עוונות גיוואוגין ווערין, נייאירט זיין גיבעט איז גיוועזין:

ואל תבא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי

„און גייא ניט מיט דיין קנעכט אין גיריכט אביין, ווארין קיין לעבינדיגיר איז פאר דיר גירעכט (תהלים קמ״ג פסוק ב׳) און בשעת דניאל האט מתפלל גיוועזין, האט ער זיך ניט דער וואוגין, זיין תפילה סומך צו זיין אויף דעם סך פון זייני זכיות אודיר ער זאלל זיך איין שאפין דיא דער הערונג פון זיין תפילה אלס איין שכר פאר זייני צדקות, נייאירט ער האט זיך אונטיר גיגעבין דיא גינאד פון גאטט ב״ה ווייל ער זאגט:

כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים:

„ווארין מיר לייגין ניט אונזיר גיבעט פאר דיר אויף אונזירי גירעכטיגקייט נייאירט מיר זענין זיך סומך אויף דייני בארימהערציגקייט.״ (דניאל ט׳, י״ח) וויא קענין נאך דיא איצונדיגי יודין האפפין צו בישטעהין פאר דעם שטול פון משפט פון איין גאטט וואס פרובט דיא הערציר, און ניט נור פטור צו זיין פון עונש, נייארט נאך אפילו שכר צו בקומין, ווייל זייארי זכיות וועגין זייארי זינד איביר? זענין זייא אפשר עפים רייניר וויא איוב, הייליגיר וויא דוד המלך, גרעסירי צדיקים וויא דניאל? אודיר זענין דיא דרייא זייער הייליגי מעניר אין תעות גיוועזין אודיר זייא האבין ניט גיוואוסט וואס דער וועג פון הילף איז? עס מוז אביר ערגינץ וואו איין תעות שטעקין; ענטוויר האבין דיא רבנים רעכט גיהאט, און איוב, דוד, און דניאל זענין אין תעות, אודיר דיא דאזיגי דרייא מעניר האבין רעכט גיהאט, און דען זענין דיא רבנים אין איין שרעקליכין און גרייליכין תעות גיוועזין. ווען דיא תורה פערלאנגט אז מאן זאלל אלץ מקיים זיין בשלימות און שפרעכט דיא קללה אויס אויף איטליכין וואס פאלגט ניט, האבין דענסמאלט דיא דרייא הייליגי מעניר רעכט גיהאט, וואס זייא האבין גיוואונשין, אז גאטט זאלל מיט זייא אין גיריכט ניט גיין, און האבין זיך אין גאנצין זייני גינאד אונטיר גיגעבין; אביר ווען דיא תורה פערלאנגט ניט מעהר, נור אז דעם מענשינס פערדינסטין זאללין זייני זינד איביר וועגין, און זאגט דער ביא, אז אללי עוונות קענין מכופר ווערין דורך צדקה שפאנדירין, און גוטי מעשים טהון אין דיא צעהין טעג פון ר״ה ביז יום כפור, דען האבין זייא אום רעכט גיהאט. איוב איז גאר אין

תעות

תעות גִיוֶועזִין , אַז וֶוען ,ער זָאגְט „אַז אַיין מֶענְש קָאן נִיט רֶעכְטְפֶּערְטִיג בִּישְׁטֵיין אַקֵייגִין גָאט ב״ה ; וָוארִין דִיא רבנים זָאגִין דָאךְ , אַז מַאן בַּארְף נוּר דִיא ,עֶרְשְׁטִי צֶעהִין טָאג אִין יָאהר זִיךְ הִיטִין , כדי גִירֶעכְט צוּ זַיין אוּן צוּם לֶעבִּין אָן גִיהַתְמִיט צוּ וֶוערִין ! דוד המלך אִיז אִין גַאנְצִין אִין תעות גִיוֶועזִין , וָואס ,ער זָאגְט : „וָוארִין ,קיין לֶעבִּינְדִיגִיר אִיז פַּאר דִיר נִיט גִירֶעכְט ;״ וָוארִין דִיא רבנים זָאגִין דָאךְ , אַז דִיא פֶּערְדִינְסְטִין פוּן אַיין מֶענְשִׁין , ,קֶענִין זַיינִי זִינְד אִיבִּיר וֶועגִין , אוּן אַז אַזוֹ אַיין מֶענְשׁ אִיז פַּאר גָאט גִירֶעכְט ! אוּן צוּם סוֹף אִיז דניאל אִין תעות גִיוֶועזִין , וַוייל ,ער פֶּער לָאזְט זִיךְ נִיט אִין זַיינִי תפילה אוֹיף זַיינִי גִירֶעכְטִיגְקַייט , בַּייאִירְט ,ער אִיז זִיךְ סוֹמֵךְ אוֹיף דִיא גִינָאד פוּן גָאטט ! אָבִּיר הָאטְשִׁי דִיא רבנים זָאגִין ,עֶס מִיט אַזוֹ אַיין גִיוִויסְהַייט , ווִילִין מִיר דָאךְ אוּנְזִיר ישועה לִיבִּירְשְׁט אָן טְרוֹהִין דִיא וֶוערְטִיר פוּן משה , פוּן יחזקאל , פוּן איוב , פוּן דוד המלך , אוּן פוּן דניאל , ,עֵיידִיר דִיא פוּן דִיא רבנים ; וָואלְטִין לִיבִּירְשְׁט אַללִי אִין גִיבֶּעט פַאללִין אוֹיף דֶער ,קַנַיא , ,עֵיידִיר מִיט דִיא רבנים זִיךְ מָאנִין דֶעם שכר פַאר אוּנְזִירִי מעשׂים .

מִיר ,קֶענִין דָאךְ דֶעם דָאזִיגִין ענין נִיט אַוֶועק לָאזִין , אַז מִיר זָאללִין דָא ווִידִיר דִירוּיף נִיט אוֹיף קְלֶעהרִין , וִויא דִיא אמונה פוּן דִיא רבנים וַוייזְט זִיךְ אַרוֹיס מֶעהר פַאר אַיין אמונה פַאר דִיא לוֹמדים אוּן בַּייכִי לַייט , וִויא פַאר דִיא אָרִימִי אוּן אַרְבַּייט לַייט , זִיא לֶערִינְט דָא אַזוֹ , אַז אַיין בִּישְׁטִימְטִי צַייט אִין יָאהר , קָאן צדקה גֶעבּוּנג דִיא רשעים מַאכִין פַאר צדיקים אוּן דִיא זִינְדִיגִי פַאר הֵיילִיג . מִילא דֶער ,רַייכִיר מַאן ,קָאן דִיא הַאנְד אִין דֶער טַאשׁ אַרַיין שְׁטֶעקִין , זַיין גֶעלְד פַאר דִיא אָרִימִי אוּן נַאקִיטִי צוּ פַאר בְּרֶענְגִין אוּן זִיךְ דֶער מִיט דָאס אַיין קוֹיפִין , וָואס ,ער בִּידַארְף כדי צוּ דֶער זֶעצִין וָואס אִיהם פֶעהלְט צוּ זכיות . דֶער למדן ווִידִיר זֶעצְט זִיךְ אִיבִּיר זַיינִי ספרים—וָוארִין דִיא תורה שבעל פה זָאגְט :

אין לך מצוה בכל המצות שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה אלא תלמוד תורה כנגד כל המצות כולן שהתלמוד מביא לידי מעשה לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל המקום :

„,עֶס אִיז נִיט פֶּערְהַאנְדִין ,קיין מצוה צְווִישִׁין אַללִי מצות , אַז זִיא זָאלל אַזוֹ פִּיל וֶוערְט זַיין , וִויא לֶערְנִין תוֹרה , נוּר דָאס לֶערְנִין תוֹרה וֶועגְט אִיבִּיר אַללִי מצוֹת ; וָוארִין דָאס ,לֶערְנִין בְּרֶענְגְט צוּ דֶער מעשה אַז מַאן זָאלל טְהוּן , בַּארִיבִּיר אִיז דָאס לֶערְנִין אִין אַללִים קודם פוּן דֶער מעשה .״ (הִלכוֹת תלמוּד תּוֹרה) מֵילָא דֶער אֵיינִיר קָאן מִיט זַיין גֶעלְד , דֶער אַנְדִירִיר

מִיט זַיינִי ספרים דִיא וָואג שָׁאלל בֵּייגִין צוּ זַיין טובה . וָואס זָאלל אָבִּיר וֶוערִין פוּן דֶעם אָרִימִין מַאן אוּן פוּן דֶער קְלַאססִי אַרְבַּייט לַייט , וָואס זֵייא הָאבִּין קֵיין גֶעלְד נִיט , כדי זִיךְ גִירֶעכְטִיגְקַייט צוּ קוֹיפִין , אוּן הָאבִּין קֵיין צַייט נִיט זֵייא זָאללִין זִיךְ זֶעצִין לֶערְנִין וָואס דָאס וֶועגְט אָבּ אַללִי אִיבְּרִיגִי מצות ? זֵייא אִיז עֶס אוּם מִיגְלִיךְ אַז זֵייא זָאללִין דִיא וָואג שָׁאלל אַנְדִירְשׁ אִיבִּיר שְׁטֶעללִין—וָוארִין זֵייא הָאבִּין דִיא סְפָּאסָאבִּים נִיט דֶער צוּ , אוּן דַארִיבִּיר וֶועלִין זֵייא, נָאךְ דֶער תורה שבעל פה נָאךְ , אַיין זֵייאִיר שְׁלֶעכְטִין גורל זִיךְ דֶער וַוארְטִין , דֶענְסְמָאלְט אַז עֶס וֶועט אַמָאהל דֶער לֶעצְטִיר חשבון גִימַאכְט וֶוערִין . דָאס דָאזִיגִי וֶועט אָבִּיר שוֹין פוּן זִיךְ אַלֵיין אַרוֹיס וַוייזִין , אַז דִיא לֶערְנוּנְג פוּן דֶער תורה שבעל פה קָאן נִיט אמת זַיין . גָאטט ב״ה אִיז אַיין שופט צדיק , אוּן נֶעמְט דֶעם מֶענְשִׁינְס גֶעלְד נִיט אָן , אוּן נִיט זַיינִי גִילֶערִינְטְקַייט ; עֶר נֶעמְט קֵיין שוחד נִיט אוּן וֶועט דָאס רֶעכְט פוּן דֶעם אָרִימִין נִיט פֶערְדְרֶעהִין . דֶער רֶעכְטִיר אוֹפֶן פַאר גָאט גִירֶעכְט צוּ דֶער שַׁיינִין , מוּז דַארִיבִּיר אַיין אַנְדִירִיר זַיין , וִויא דִיא זֶענִין , וָואס דִיא תורה שבעל פה הָאט אַרוֹיס גִיפוּנִין , אוּן עֶס מוּז נָאךְ אפילו אַזֶעלְכִיר זַיין , לאוֹיט וֶועלְכִין דֶער אָרִימִיר זִינְדִיגִיר וֶוערְד גְלַייךְ גִישְׁטֶעלְט מִיט זַיין רַייכִין בְּרוּדִיר .

אָבִּיר נָאךְ אוֹיף אַיין אַנְדִירִין פוּנְקְט וִוינְשִׁין מִיר אַז דֶער וָואס לֵייאִינְט דָאס זָאלל עֶס גוּט בִּיטְרַאכְטִין . דִיא תורה שבעל פה זָאגְט , אַז וֶוען דִיא זכיות פוּן אַיין מֶענְשִׁין וֶועגִין אִיבִּיר זַיינִי זִינְד , אִיז עֶר אַיין צדיק אוּן וֶוערְד גִיחַתְמִיט צוּם לֶעבִּין , אָבִּיר וֶוען זַיינִי זִינְד וֶועגִין זַיינִי זכיות אִיבִּיר , וֶוערְד עֶר צוּם טוֹיט גִיחַתְמִיט ; מֵילָא וָואס הָאבִּין מִיר פוּן אַללִי דִיא דָאזִיגִי צוּ מֵיינִין , וֶועלְכִי עֶס שְׁטַארְבִּין אִין אִיטְלִיכִין יָאהר ? גַאנְץ גִיוִויס זֶענִין זֵייא נִיט צוּם לֶעבִּין אָן גִיחַתְמִיט גִיוָוארִין , וָוארִין אַנְדִירְשׁ וָואלְטִין זֵייא נִיט גִיקֶענְט שְׁטַארְבִּין ; מילא מסתמא מוּזִין זֵייא צוּם טוֹיט זַיין אָן גִיחַתְמִיט גִיוָוארִין אוּן מִיר מוּזִין דֶער פוּן דְרִינְגִין אַז זֵייאִירִי זִינְד הָאבִּין זֵייאִירִי זכיות אִיבִּיר גִיוואוֹיגִין . אַז נוּן אָבִּיר אַללִי מֶענְשִׁין שְׁטַארְבִּין , אַזוֹ מוּזִין מִיר וִוידִיר דְרִינְגִין , אַז אַללִי שְׁטַארְבִּין אִין זִינְד—אַז זֵייאִירִי זִינְד זֶענִין מֶעהר וִויא זֵייאִירִי זכיות , אוּן אַזוֹ קוּמְט צוּם סוֹף דִיא לֶערְנִינְג פוּן דִיא רבנים אוֹיף נִישְׁט אַרוֹיס . עֶס זָאגְט פְרִיהִיר דֶעם מֶענְשִׁין , אַז , וֶוען עֶר וָואלְט מֶעהר פֶערְדִינְסְט הָאבִּין וִויא זִינְד וֶועט עֶר זַיין אַיין צדיק אוּן וֶועט צוּם לֶעבִּין אָן גִיחַתְמִיט וֶוערִין , אָבִּיר פוּן דֶעסְט וֶועגִין שְׁטַארְבְּט עֶר דָאךְ וִויא אַללִי אַנְדִירִי מֶענְשִׁין , הָאטְשִׁי עֶר הָאט אַסַךְ צדקה גִיגֶעבִּין , אוּן

האטשי

הָאטְשִׁי עֶר הָאט גוּטִי מעשים גִיטְהוּן, אוּן עֶס וַוייזְט נוּן אַרוֹיס אַז עֶר אִיז נִיט גִיוֶועזִין קֵיין צדיק יוֹא אפילוּ נִיט אַמָאל אַיין מִיטְלִיר מֶענְשׁ (בינוני) נַייאֵרְט אַיין רשע. מֵילָא וִויא קָאן עֶרְגִינְץ אַיין קְלוּגִיר מֶענְשׁ אַיין בטחון הָאבִּין אוֹיף אַיין דַת וָואס זָאגְט פִּיל צוּ אוּן הַאלְט נִישְׁט? דַארִיבִּיר וִויא קָאן עֶר זַיין הַייל פַאר דֶער נשמה פֶער לָאזִין אוֹיף אַיין צוּ זָאג וָואס עֶס בִּיוַוייזְט זִיךְ יָאר אוֹיס יָאר אַיין פַאר פַאלְשׁ? אֵיינִיגִי זֶענִין שׁוֹין פַאר ראש השנה אַהִין אִיבִּיר גִיגַאנְגִין אִין דֶער אֵייבִּיגְקֵייט, אוּן פוּן אַלִּי דִיא דָאזִיגִי זָאגְט דִיא תּוֹרה שבעל פה, אַז זֵייא זֶענִין אִין זֵייאִירִי זִינְד גִישְׁטָארְבִּין, פִּיל אַנְדִירִי גֵייהִין פוּן ראש השנה בִּיז יום כפור אִין דִיא אֵייבִּיגְקֵייט אַהִין אַרִיבִּיר, דִיא אַלִּי, וֶוען דִיא תּוֹרה שבעל פה וָואלְט אמת גִיוֶועזִין, מוּזִין גִיהֶערִין צוּ דִיא בִּישְׁטִימְטִי רשעים, דִיא וָואס פֶערְדִינִין נִיט אַמָאל דִיא גִינָאד אַז מַאן זָאלל זֵייא נָאךְ צֶעהִין טָאג וַוארְטִין. זֵייאִירִי גוּטִי פְרֵיינְד אוּן קרובים מוּזִין דַארִיבִּיר דֶעם אַנְדֶענְקִין אָן זֵייא אַזוֹ וִויא פוּן אַיין פַאר פְלֶעקְטִין בעל עבירה, פוּן דָאס גִידֶעכְטְנִישׁ אוֹיס טִילִיגִין, אוֹדִיר אַז זֵייא הָאבִּין אַיין הָאפְפִינוּנְג אַז אַזֶעלְכִי מֶענְשִׁין זֶענִין נִיט אִין זֵייאִירִי זִינְד גִישְׁטָארְבִּין, דֶערְקְלֶערִין זֵייא דֶער מִיט, אַז דִיא תּוֹרה שבעל פה אִיז פַאלְשׁ. וֶוען זֵייא ווִיללִין הָאבִּין אַיין הבטחה וָואס זִיא זָאלל נִיט מרמה זַיין אוּן קָאן נִיט מרמה זַיין, דֶען מֶעגִין זֵייא אִין דִיא הֶענְד אַרַיין נֶעמִין דִיא תּוֹרה אוּן דִיא נביאים. דֶער וָואס לֵייאֵינְט דִיא דָאזִיגִי בְּלֶעטִיר דֶער פְרֵייהִיט זִיךְ אִין דֶעם דָאזִיגִין אוֹיגִין בְּלִיק נָאךְ, דֶער מִיט וָואס עֶר לֶעבְּט: אָבִּיר וֶוער קָאן אִיהם זָאגִין, וִויא בַּאלְד וֶועט נִיט אוֹיךְ זַיין סוֹף פוּן לֶעבִּין קוּמִין? אוּן קוּמִין וֶועט עֶס, אוּן אפילוּ אוֹיף אִיטְלִיכִים פַאלל בַּאלְד. — וֶועלְכִי נחמה וֶועט עֶר דֶערְנָאךְ הָאבִּין אוֹיף זַיין בֶּעט וָואס עֶר שְׁטַארְבְּט? וֶועט עֶר עֶפִּיס זַיינִי מצות אוּן עבירות אֵיינְס אַקֵייגִין דָאס אַנְדִירִי אָפּ וֶועגִין? אַךְ, דָאס וֶועט אִיהם נִישְׁט הֶעלְפִין, וָוארִין וֶוען דִיא תּוֹרה שבעל פה זָאגְט דֶעם אמת, אַזוֹ אִיז דָאס אָבְּוֶועגִין שׁוֹין אִין דֶעם לֶעצְטִין יום כפור גִישֶׁעהִין, אוּן עֶס אִיז דֶער בַּייא גִיפוּנִין גִיוָוארִין, אַז זַיינִי זִינְד וֶועגִין זַיינִי זכיות אִיבִּיר, וִויא זַיין טוֹיט וָואס שְׁטֵייט אִיהם אִיצוּנְד בִּיפָאר בִּיוַוייזְט עֶס. מֵילָא וואוּ אַהִין זָאלל עֶר אַנְטְרוּנִין וֶוערִין? וואוּ זָאלל עֶר טְרֵייסְטוּנְג גִיפִינִין? בשעת וִויא עֶר מַאטִירְט זִיךְ מִיט דֶעם טוֹיט, אִין דֶער לֶעצְטִיר שעה פוּן לֶעבִּין אִיז קֵיין צַייט נִיט מֶעהר דֶער צוּ, גוּטִי מעשים צוּ טְהוּן, אוּן דִיא אָרִימְקֵייט מֶעג אִיהם אפשר אוֹיךְ דֶעם הָאפְפִינוּנְג פוּן דִיא רבנים בִּירוֹיבִּין, זִיךְ דֶער מִיט עולם הבא צוּ קֶענִין קוֹיפִין. מֵילָא אִין דֶער תּוֹרה

שבעל

שבעל פה בלייבט איהם נישט קיין האפפינונג . קאן ער זיא אביר אין דער תורה פון משה גיפינין ? דיא דאזיגי תורה פער לאנגט אז מאן זאל בשלימות און בכלליות מקיים זיין , און זאגט אויף דעם בעל עבירה ארוים דעם פלוך (קללה) . וויא איין פאר פלוכטיר חוטא מוז ער אזו פאר דעם שטול פון משפט פון גאטט שטיין , ווייל עס איז פאר איהם קיין אנדירי וועג און קיין אנדירי האפפינונג ניט דא. בשעת יעקב אבינו איז גילעגין אויף דאס בעט פון טויט , האט ער וואויל גיהאט איין אנדירי האפפינונג ? ער האט גיקענט זאגין :

לישועתך קויתי יהוה :

„צו דיין הילף האפפי איך , גאטט !“ (בראשית מ"ט י"ח) אה , וואלטין דאך אונזירי דיא וואס לייאינין עס , דאס דאזיגי הילף ביצייטין זוכין , כדי אז , זייאיר לעצטי שעה קומט , אויך אזו רוהיג , אויך אזו גליקליך , אויך אזו פול מיט האפפינונג זיין , וויא זייאיר פרומיר עלטיר פאטיר איז גיוועזין ! יעקב איז דאך גישטארבין אין איין פרעמדין לאנד ; אביר ער איז דאך גליקליך גישטארבין , אין פערטרויהין אויף דיא הילף פון גאטט , ניט אויף זייני אייגיני גירעכטיגקייט . ער האט פון ידיעות גילערינט , אז דער מענש קאן אלליין זיך ניט העלפין ווען עס גייט שלעכט דא אין דער וועלט, נייארט דא איז אויך גאטט זייני איינציגי אנטרינונג און האפפינונג; וויא פיל מעהריר מוז דאס דאזיגי דער פאלל זיין אין דער שטונד פון טויט און אין דעם טאג פון גירינכט ! אביר ער האט אויך גילערינט צו גלויבין , אן המלאך הגואל , דעם מלאך , וואס האט איהם דער לייזט פון אלים בייזים , און איז זיכיר גיוועזין , אז ער וועט איהם אויף דעם שווערין וועג פון דער וועלט צו יעניר וועלט אויך ניט פער לאזין . ער האט דאס נאך דענקין פון זיין הילף ניט אב גילייגט ביז אויף דעם לעצטין אויגינבליק ; ער האט גיקאנט זאגין ; העררר גאטט איך האב אויף דיין הילף גיהאפט . “ און דאריביר , בשעת דיא שרעקליכי מינוט פון טויט איז גיקומין , האט ער אויך גיקאנט אין פולקומי רוהי זייני קינדיר צו אויף קלייבין און זייא פון דעם שילה זאגין , דער וואס דארף קומין , און פון דעם הייל וועלכים ער האט דירויף גיווארט .—

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר ל״ד

אללי, דיא וואס גלויבין אין איינע געטטליכי אנטפלעקונג, בליקין אהין אויף איין גרויסין און וואזזגים טאג, אין וועלכין עס ווערט אנטפלעקט ווערין דיא פערבארגיניש פון אללי הערצער און עס ווערט אויס גישפראכין ווערין איין גירעכטיר פסק איביר אללי מענשליכי קינדיר, דרום דאס וואזזגישטי וואס מיר האבין זיך דער מיט אין דער וועלט ביקאנט צו מאכין, איז דער וועג, אויף וועלכין מיר זאללין דער לאנגין דעם וואהל גיפאלין פון גאטט אויף יעניר ערשטיר שעה. ווען דיא מענשין אלס קלוגי בישעפיניש, זענין מחוייב צו פרובין דיא יסודות פון זייארי מיינונגין און הוה אמינות מכח אנדירי זאכין, אזו מוזין דיא יעניגי פאר חסר דעה אן גיזעהין ווערין, דיא וואס האבין אנטפאנגין דיא לערנונג פון דעם ענין פון דיא רעכט פערטיגונג פאר דעם ריכטיר שטול פון גאטט, און פרובין און וועגין עס ניט אקוראט אב. איין תעות אין אנדירי זאכין איז נאך צו דער לאידין, דא אביר קומט פון איטליכים תעות איין אום גליק ארויס און מאן קאן עס שוין ניט גוט מאכין. וויא גרויס ווערט נון זיין דער שרעק פון דיא יעניגי, וואס זייא וועלין גיפינין, אז מחמת זייאיר אייגינים הסרון וואס זייא האבין ניט נאך גידאכט האבין זייא זיך מפקיר גיוועזין צו איין פאלשין האפינונג, און האבין אזו פיל פער שמעהיט דעם וועג פון דעם געטטליכין וואהל גיפאלין וואס גאטט אללײן האט זייא גיוויזין! ווען עס איז ערגינץ פערהאנדין איין פונקט פון שטרייט צווישין יודין און קריסטין וואס עס דארף האבין איין טיפין און לאנגין ישוב הדעת, אזו איז עס דער דאזיגיר. מיר קריסטין גלויבין, אז אין דעם דאזיגין זייאיר וואזזגים פונקט איז דיא תורה שבעל פה גאר אין גאנצין אין תעות, און אז אללי, דיא וואס זייא דער ווארטין זייאיר הייל, פון דער האפפינונג וואס דיא תורה שבעל פה שפיגילט זייא פאר, וועלין זיך שרעקליך גיפעלשט גיפינין–אויב אנדירש משה און דיא

נביאים

נביאים זָאגִין דֶעם אמת. מִיר הָאבִּין זִיךְ בְּמִיהט צוּ וַוייזִין, אַז דִיא הָאפְּפִינוּנְג דוּרְךְ פֶערְדִינְסְט גִירֶעכְטְפֶערְטִיגְט צוּ וֶוערִין, אִיז סותר דֶעם וָוארְט פוּן גָאט; אָבִּיר אִיצוּנְד ווִילִין מִיר וַוייזִין, אַז דִיא תורה שבעל פה אִיז אִין זֵייאִיר לֶערְנוּנְג זִיךְ אַלְלֵיין סותר, אוּן אַז עֶס אִיז דַארִיבִּיר זֵייאִיר אוּם זִיכִיר צוּ גְרוּנְדִין אוּנְזִיר הֵייל אוֹיף עֶרְגִינְץ אַיין פסק פוּן אִיהר. אִין דֶעם אוֹיבִּין גִיבְּרַאכְטִין גִיזֶעץ פוּן פֶערְדִינְסְטִין אוּן זִינְדִין פוּן דֶעם מֶענְשִׁין גִיפִינִין מִיר אוֹיךְ דֶעם דָאזִיגִין משל גִיבְּרַאכְט, וָואס זַיין תכלית אִיז בֶּעסִיר צוּ דֶערְקְלֶערִין וִויא גָאטט בִּיגֵייט זִיךְ בַּייא דֶעם משפט פוּן ראש השנה. עֶס זָאגְט אַזוֹ:

משל למדינה שחייבת מס למלך ולא נתנו לו בא אליה בחיל לגבותו כשנתקרב אליה בי׳ פרסאות יצאו גדולי המדינה לקראתו ואמרו לו אין לנו מה ליתן לך הניח להם שליש כיון שנתקרב יותר יצאו בינוני העיר לקראתו הניח להם שליש השני כשנתקרב יותר יצאו כל בני העיר לקראתו הניח להם הכל. כך המלך זה הקב״ה בני המדינה אלו ישראל שמסגלין עונות כל השנה ערב ר״ה הגדולים מתענין ומוותר להם שליש עונותיהם. בי׳ ימים בינונים מתענין ומוותר להם שני שלישים. ביום הכפורים הכל מתענים ומוותר להם הכל:

„עֶס אִיז אַיין משל צוּ אַיין מדינה וָואס זִיא אִיז דֶעם מלךְ שוּלְדִיג צִינְז צוּ צָאהלִין אוּן הָאט נִיט בִּיצָאהלְט. אִיז עֶר אוֹיף אִיהר גִיקוּמִין מִיט חיל דָאס אַיין צוּ מָאנִין. וִויא עֶר אִיז גִיקוּמִין נָאהִינְט צוּ אִיהר צֶעהִין מַייל, זֶענִין אַרוֹיס גִיגַאנְגִין דִיא גְרוֹיסִי לַייט פוּן דֶער מדינה אַקֶעגִין אִיהם, אוּן זֵייא הָאבִּין גִיזָאגְט: מִיר הָאבִּין נִישְׁט וָואס מִיר זָאלְלִין דִיר קֶענִין גֶעבִּין; הָאט עֶר זֵייא נָאךְ גִילָאזִין אַיין דְרִיטִיל, וִויא עֶר אִיז נָאךְ גֶעהִינְטִיר גִיקוּמִין, זֶענִין אַרוֹיס גִיגַאנְגִין דִיא מִיטִילִי לַייט פוּן שְׁטָאט אַקֶעגִין אִיהם, הָאט עֶר זֵייא נָאךְ גִילָאזִין דֶעם אַנְדִירִין דְרִיטִל. וִויא עֶר אִיז נָאךְ גֶעהִינְטִיר גִיקוּמִין, אַזוֹ זֶענִין אַרוֹיס גִיגַאנְגִין אַלְלִי שְׁטָאט לַייט אַקֶעגִין אִיהם, אוּן עֶר הָאט זֵייא אַלְץ נָאךְ גִילָאזִין. אַזוֹ דָא, דֶער מלךְ אִיז הקדוש ברוךְ הוא, דִיא אַיינְוואוֹינִיר פוּן דֶער מדינה דָאס זֶענִין דִיא ישראל, וָואס זֵייא הָאוֹיפִין אוֹיף זִינְד דֶעם גַאנְצִין יָאהר. אוּם ערב ר״ה פַאסְטִין דִיא גְרוֹיסִי לַייט אוּן עֶס וֶוערְד זֵייא אַיין דְרִיטְל פוּן זֵייאִירִי זִינְד אָבּ גִילָאזִין; אִין דִיא צֶעהִין טֶעג פַאסְטִין דִיא מִיטִילִי לַייט, אוּן עֶס וֶוערְד זֵייא צְוֵוייא דְרִיטִל נָאךְ גִילָאזִין. אוּם יום כפור פַאסְטִין אַלְלִי, וֶוערְד זֵייא אַלְץ נָאךְ גִילָאזִין״.

(אורח חיים, קפ״א) דִיא דָאזִיגִי פָארְשְׁטֶעלוּנְג קֶעהרְט גָאר אִין גַאנְצִין אָבּ פוּן דֶער לֶערְנוּנְג, אַז דִיא יֶענִיגִי זֶענִין גִירֶעכְטְפֶערְטִיגְט, וָואס זֵייאִירִי

זכיות וועגין איביר זייארי עוונות; וואֿרין ערשטינס זענין אין דעם דאזיגין משל א ל ל י וויא פערשולדיגטי אפאר גישטעלט; צווייטינס ווערד דערינין גיזאגט, אז זייא האבין גאר ניט צו ביצאהלין, און דריטינס, אז דער מלך איז זייא מוחל דיא זינד גאר פון פרייהין ווילין, אהני אויס לייזונג. דיא דאזיגי מיינונג, איז דאך גאר פונקט כנגד דער הוה אמינא, אז מאן זאלל פערדינסט (זכיות) האבין. ווען אימיציר זאלל מעהר זכיות האבין וויא עוונות און ווערד מחמת דעם פאר איין צדיק גיהאלטין, אזו קאן מאן ניט זאגין אז ער איז איין חייב, און אזו בידארף ער ניט אז מאן זאלל איהם מוחל זיין. ווען עס איז אביר אמת, אז אזו גוט דיא גרויסי לייט וויא אויך דיא מיטילי קלאססי זענין שולדיג און האבין ניט מיט וואס צו ביצאהלין, אזו איז עס קלאר אז זייא האבין קייני פערדינסטין ניט און דאריביר דארף מאן זייא ניט צו האלטין פאר צדיקים נייארט פאר רשעים. פערדינסט (זכיות) און פערגעבונג זענין אייני אקייגין דעם אנדירין אזו כנגד וויא ביצאהלין און שולדיג זיין. אזו וויא דער, וואס האט ביצאהלט זיין גאנצין חוב דעם וואס האט איהם גיטרויט, קאן ניט מעהר שולדיג זיין, אזו בידארף אויך דער קיין פערגעבונג ניט, וואס ער האט דיא גיבאט פין גאטט אזו גיהאלטין, אז ער האט נאך אפילו גאר פערדינסטין. אביר דער דאזיגיר וואס האט ניט מיט וואס צו ביצאהלין דאס הייסט, דער וואס האט קייני פערדינסטין ניט, מוז ענטוויר פערלוירין ווערין, אודיר דערלאנגין אז מאן זאלל דעם גאנצין חוב ברצון טוב מוחל זיין, און דאס דאזיגי זאגט דער אויבין גידאכטיר משל, איז אויך מיט דיא ישראל דער פאלל; זייא האבין נישט צו ביצאהלין, און גאטט איז זייא אלץ מוחל, מילא פון פערדינסט איז דא גאר קיין רייד ניט; און ווען נון דיא דאזיגי מיינונג איז דיא ריכטיגי, דען מוז גיוויס דיא לערנונג פון רעכטפערטיגונג דורך זכיות, פאלש זיין, און אזו איז דער מיט דיא תורה שבעל פה זיך אלליין דער ווידיר. מילא וויא קענין דיא ישראל זייאיר אייביגי הייל אן טרויהין איין דת אמונה, וואס זיא איז מיט זיך אלליין אזו צו פאלרין?

פונקט אזו זענין דיא תפילות פון ר"ה דער ווידיר אקייגין דיא לערנונג פון דער רעכטפערטיגונג דורך פערדינסטין. פון דיא פילי ערטיר וואס זייא לייקינין אז עס זאלל זיין איין פערדינסט, און זאגין אז מאן דארף נייטיג איין פערגעבונג ברצון טוב, ווילין מיר דיא דאזיגי שטעללי ברייניגין:

קהלות ורבבות ואלפים. אשר לפנינו עברו חלופים. ולא יכלו להצטדק היות חפים: הן שמים בעיניו לא זכו. וכל לגיוני שחק כפשתה דועכו.

ונתעב ונאלח יזכו: קובץ מרמה ומסתתר בעיניו. אם יאמר בלבו מי יעידני לפניו. קורותיו ורהיטיו ועציו ואבניו: טהור עינים ברע מראות. הצלל חטאינו בעמקי מחבואות. ועשה עמנו לטובה אות:

„טויזינד און צעהין טויזינדין איין זאממלונגין פון מענשין, וואס זענין פאר אונס גיוועזין און זענין פערשוואונדין, און זענין ניט אין שטאנד גיוועזין, זיך צו רעכטפערטיגין אז זייא זאללין ריין זיין, פאר וואר דיא הימיל זענין פאר איהם ניט ריין און אללי הימלישי מחנות זענין וויא צו שטויביגיר פלאקס; און דער אום ווירדיגיר און פערדערבטיר זאלל דען קענין ריין זיין? ער זאמילט פאלשקייט און ארבייט אין פערבערגניש. ווען ער זאגט, ווער וועט אקייגין מיר עדות זאגין פאר איהם, זעלבסט דיא באלקענס, רינים, האלץ, שטיינער פון זיין הויז. אה דוא, וואס דוא האסט רייני אויגין פון צו זעהין אויף בייזים, מאך פערזינקין אונזירי זינד אין דיא טיפסטי ביהעלטנישין, און מאך מיט אונס איין צייכין צום גוטין!" (שחרית ליום ב׳ של ר״ה). דא האבין מיר איין בפירושי דערקענונג, אז, דיא פארצייטיגי גימיינדי האבין זיך ניט גיקענט רעכטפערטיגין דורך פערדינסטין, און דען איז עס בישטעטיגט דיא ווערטיר פון תהלים, אז אללי מענשין זענין אום ווירדיג און פערדערבט, און לסוף איין גיבעט, אז ניט פאר איין לוהן פון פערדינסט, נייארט אום סליחות עוונות. ווען דאס דאזיגי גיבעט האט אין זיך דאס גיפיהל פון אמת און איז אין אויפריכטיגקייט אפאהר גיבראכט, דען האבין דיא ישראל קייני פערדינסטין, און דיא לערנונג, אז איטיציר איז גירעכטפערטיגט דורך זייני פערדינסטין, איז נור בלום אייני אויס גיטראכטי זאך. דער דאזיגיר וואס וועט זיך דערוועגין דאס גיבעט צו האלטין, און האפפט דאך דורך זייני גוטי מעשים דיא ישועה צו האבין, איז ענטוויר איין חונף אודיר ניט בייא זיין רעכטין פערשטאנד. מילא דא איז ווידיר דיא תורה שבעל פה זיך אליין דער ווידיר; וואָרין דא זעצט עס דיא האפפינונג פון דער ישועה ניט אויף פערדינסטין, נייארט אויף דיא אום פערדינטי פרייהי גינאד פון גאטט. דאריבער איז איטליכיר ישראל מחוייב זיך דערינין גיוויסהייט צו פערשאפין, וועלכיר וועג צום הייל פון דיא דאזיגי ביידי, האט דיא זעלביגי משמעות מיט דיא לערנונג פון משה און דיא נביאים; וואָרין ביידי קענין אום מיגליך אמת זיין. עס שיינט דא דירביי עפיס איין גיוויסי מעשה צו זיין, וואס מאן קאן דערויף ניט שטרייטין: דיא מחברים פון דער תורה שבעל פה, האבין ליב גיהאט, אזו וויא אללי אנדירי מענשין, דעם כבוד און דאס בירוהמין פון אייגיני

צדקות, און האבין גימיינט, אז דיא אללי מעשים, און פאסטין, און צדקה געבין, וואס דאס האט גיהאט אין זייארי אייגני אויגין אזו איין גרויסין ווערטה און האט זייא פערשאפט אזו איין גרויסין כבוד ביי דיא מענשין, וועלין פאר דעם ריכטיר שטוהל פון גאטט ב"ה אויך אן גינומין ווערין פאר צדקות, אין דער אייגניר צייט אביר, איז זייאיר גיוויססין אן איין אויפהער אום רוהיג און דער שראקין גיווארין דורך דיא פשוטי דערקלערונגין פון גאטטים ווערטיר, און כדי דאס צו בירוהיגין, זענין זייא אהני זייאיר ווילין דער צו גיטריבין גיווארין, זייארי שולד צו דערקענין און זיך ארום צו זעהין נאך איין ספאסיב אז זייא זאללין זיך קענין בירוהיגין. דאס דאזיגי האבין זייא איין טהייל גיפונין אין דער האפינונג פון דער פרייהיר גינאד, אביר איין טהייל אין אייגניר אויס טראכטונגין, זייא האלטין דאס פאסטין און צדקה געבין פאר זייאיר וואזניע; אביר דער מיט האבין זייא זייאיר ביאום רוהיגטים גיוויססין ניט גיקאנט שטיללין אזו האבין זייא זיך דערנסמאלט גיהאלפין מיט נארישי מנהגים און קינדישי האפינונגין. אזו למשל האבין זייא גיהאפט, דורך דאס בלאזין אויף איין הארין אין דעם גאנצין חודש אלול דעם שטן צו צומישין אז ער זאלל ניט וויסין ווען עס ווערט טאג איז ר"ה און אז ער איז דאריבער ניט אין שטאנד זייא צו פארקלאגין. דער ארט וואס שמוהיסט דער פון זאגט:

לכן התקינו הז"ל שיהיו תוקעין בר"ח אלול בכל שנה ושנה ובכל החדש כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה שנ' אם יתקע שופר בעיר וגו'. וכדי לערבב השטן:

"דאריבער האבין אונזירי חכמים זכרונם לברכה מתקן גיוועזין אז מאן זאלל אללי יאהר בלאזין שופר אום ראש חודש אלול און דעם גאנצין חודש אדורך כדי מזהיר צו זיין דיא ישראל אז זייא זאללין תשובה טהון–אזו וויא עס שטייט אין פסוק": "זאלל דען גיבלאזין ווערין מיט איין שופר אין דער שטאט, און דאס פאלק זאלל ניט ציטירין"? (עמוס ג', פסוק ו') און כדי דעם שטן צו צומישין". וויא קאן ערגינץ איין קלוגיר מענש גלויבין, אז איין גיזעץ וואס איהרי לערנונג האט אזו קיין שום טעם ניט, איז פון גאטט? אין זכריה און אין איוב גיפינין מיר אפילו, אז דער שטן פאר קלאגט דאס פאלק פון גאטט; אביר וויא קאן זיך נור אימיציר איינרעדין דער וואס איז בילערנט דורך דעם ווארט פון גאטט, אז דורך

דאס

דאס בלאזין דעם הארין קאן מאן דעם שטן פערמישין ער זאלל דיא רעכטי צייט ניט וויססין, אודיר אז אהני דאס פער קלאגין פון שטן וויים גאטט ניט דיא זינד פון דיא מענשין, אודיר ער וועט אום גירעכט משפטין, אז דער שטן דערמאנט איהם נישט? ווייל בשעת ער קלאגט דיא זינד אן פאר ענטווירט דער שטן זייני אייגיני שלעכטיגקייט; אביר פאר דעם ריכטיר שטול פון גאטט ב"ה בידארף עם זיין פאר קלאגין ניט, כדי דעם מענשין זייני זינד צו ביווייזין. אזו באלד וויא דיא מענשין דער שייגין פאר איהם, זעהיט ער שוין וואס זייא זענין, אללי זייאירי עבירות זענין דענסמאלט אזו צו זעהין, וויא עס איז איצונד צו זעהין זייאיר גוף, דיא אויג פון גאטט ב"ה שפארט אדורך איטליכים פערבארגיני ביהעלטניש פון דער זייל, און דאס גיוויססין זעלבסט ביצייגט אקייגין דיא וואס טוהין קיין תשובה ניט און פערשולדיגט זייא. עס איז דארום זייאיר צו לאבין און אהן שכל, ווען מאן האפפט דאדורך צו אנטרינין אז מאן צו מישט דעם פערקלאגיר; און מיר קענין זיך ניט גינוג אויס וואונדירין אז מאן האט אזו איין זאך וואס האט גאר קיין גישמאק ניט, דורך אזו פיל הונדירט יאהר דער טראגין, און אז איין פאלק פון שכל וויא דאס יודישי איז בקאנט, קאן נאך אלץ אן אזעלכי משוגיני נאריש גלויביגקייט אנגיהאנגין זיין.

אביר דיא רבנים האבין ניט נור גיהאפפט דורך דאס בלאזין, דעם שטן צו פאר מישין ער זאלל דיא רעכטי צייט ניט וויססין, נייאירט אז דורך דאס בלאזין אין דער רעכטיר צייט, דיא גינאד פון גאטט צו דערלאנגין- וויא מיר לערנין אין מדרש ויקרא רבא:

בשעה שישראל נוטלין את שופריהן ותוקעין לפני הקדוש ברוך הוא עומד מכסא הדין ויושב בכסא רחמים דכתיב ה' בקול שופר ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם והופך עליהם מדת הדין לרחמים אימתי בחודש השביעי:

„אין דער צייט אז דיא ישראל נעהמין זייאירי שופרות און בלאזין פאר הקדוש ברוך הוא, אזו שטייט ער אויף פון דער שטול פון דין און זעצט זיך אויף דעם שטול פון דערבארימונג; וואריו עס שטייט גישריבין:

„יהוה מיט דעם שטים פון שופר", (תהלים מ"ז, פסוק ו') און ער ווערד דער פיהלט מיט גינאד אקייגין זייא און דערבארימט זיך איביר זייא און פערקעהרט אויף זייא דעם מדת הדין, צו איין דערבארמונג. אין וועלכיר צייט ווערד דאס גישעהין? אין דעם זיבינטין חודש (מדרש ויקרא רבא,

פרשה כ"ט) מִילָא דָאס וָאזִיגִי אִיז אֵיינְס פוּן דִיא סְפָּאסָאבִּים, דוּרְךְ וֶועלְכֵי דִיא רבנים זוּכִין צוּ בִּירוּהִיגִין זֵייאִיר פֶערְשוּלְדִיגְטִין גְוִויסְסִין: וֶוען דִיא זַאךְ וָאלְט בּאמת אַזוֹ גִיוֶועזִין, אַזוֹ וָאלְט עֶס גְוִויס זֵייאִיר וואויל גִיוֶועזִין פַאר אַיין מֶענְשִׁין, דֶער וָואס הָאט דֶעם גַאנְצִין יָאהר צוּ גִיבְּרַאכְט אִין אוּם גִירֶעכְטִיגְקֵייט און הָאט קֵיין תשובה נִיט גִיטָהוּן, און הָאט גָאר נִיט בּדעה תשובה צוּ טָהוּן, דוּרְךְ דָאס בְּלָאזִין אוּיף אַיין הָארִין אוּם ר"ה, אַלְלֵי זַיינִי זִינְד לוֹיז צוּ וֶוערִין און דֶעם צָארִין פוּן גָאטט אִין גִינָאד צוּ פַארְקֶעהְרִין. נוּר אָבִּיר יֶענִי בִּיהוֹיפְּטוּנְג אִיז בּפירוש ווִידִיר אַנְאַנְדִיר מִיט דֶעם וָוארְט פוּן גָאטט און פֶערְוֶוייְנִיגִירְט זַיינִי ווִירְדִיגְקֵייט וָואס עֶס בִּיטְרֶעפְט דִיא גִינָאד און גִירֶעכְטִיגְקֵייט. נִיט עֶס קָאן אֵיינִי בְּלוֹיסִי צִירִימָאנִיעשִׁי מעשה זַיין אֵיין כפרה פַאר עֶפִּיס אַיין זִינְד, און נִיט עֶס בִּידַארְף בַּייא גָאטט דָאס בְּלָאזִין פוּן אַיין הָארִין, כדי אִיהם אָן גִינָאד צוּ דֶערמָאנִין. אָן צוּ נֶעהמִין אַז אַזוֹ אֵיינִי נִישְׁטִיגִי צִירִימָאנְיֶע זָאלל קֶענִין גָאטט אִין מִיטִין דֶער גִירֶעכְטִיגְקֵייט (דין) אוּיף הַאלְטִין און אִיבִּיר אַרְבֶּעטִין, אַז עֶר זָאלל זַיינִי פסקים צוּרִיק גֶעהמִין, דָאס הֵייסְט, אִיהם אַלְלֵי כחות פוּן גֶעטְלִיכְקֵייט בִּירוֹיבִּין און אִיהם אַזוֹ פָארְשְׁטֶעלִין, אַזוֹ ווִיא עֶר וָאלְט נָאךְ פִיל שְׁוַואכִיר גִיוֶועזִין פַאר דֶעם קְלֶענְסְטִין מֶענְשִׁין, וָואס עֶר אִיז אַמָאהל אוּיף דיינות גִיזֶעסִין. און פוּן דֶעסְטְוֶועגִין אִיז דִיא דָאזִיגִי הָאפְפִינוּנְג וָואס אִיז אוּם זִינִיג און נִיט נָאךְ דֶער שְׁרִיפְט נָאךְ, נִיט בְּלוֹס אוּיס גִיטְרַאכְטִי זַאכִין אוֹדִיר אַיין אוּיס גִיטְרַאכְטִיר דמיון פוּן דִיא רבנים, נַייאִירְט זִיא אִיז אפילוּ גָאר אוּיפְגִינוּמִין גִיוָוארִין פַאר אֵיין פְרוּמִי תחינה צְווִישִׁין דִיא גְרֶעסְטִי תפלות פוּן בּית הכנסת:

תחנה לתוקע לפני התקיעו': יהי רצון לפניך י"י אלהי ואלהי אבותי אלהי השמים ואלהי הארץ אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא שתשלח לי המלאכים הקדושים והטהורים נאמנים משרתים ונאמנים בשליחותם חפצים ורצוים לזכות את ישראל ואת המלאך הגדול פצפציה הממונה להוציא זכיותיהן של ישראל בעת שהיום תוקעים בשופר ואת המלאך הגדול תשבש הממונה להשמיע זכיותיהן של ישראל ולהבעית השטן בתקיעתם ואת השרים הגדולים הממונים על השופר אנקתם פסתם והמלאכים הגדולים הדרניאל וסנדלפון הממונים על תקיעתנו המעלים תקיעתנו לפני כסא כבודך ואת המלאך שמשיאל הממונה על התרועה ואת המלאך פ ר ס ט א הממונה על קשר"ק להיותם מזומנים בשליחותם להעלות תקיעתינו לפני הפרוכת. ולפני כסא כבודך והמלא על עמך ישראל ברחמים

ותכנם

ותכנס להם לפנים משורת הדין ותתנהג עם בניך במדת רחמים ותעלה תקיעתנו לפני כסא כבודך וגו׳:

„איין גיבעט פאר דעם בעל תוקע, פאר דיא תקיעות: עס זאלל זיין דער ווילין צו פאר דיר גאטט, מיין גאטט און דער גאטט פון מייני עלטירין, גאטט פון הימיל און גאטט פון דער ערדא, גאטט פון אברהם, גאטט פון יצחק, און גאטט פון יעקב, דער גרויסיר אלמעכטיגיר און פארכטיגיר גאטט, אז דוא זאלסט מיר שיקין דיא הייליגי און רייני מלאכים, וואס זייא זענין גיטרייא אין זייאירי שליחות, וואס זייא ווילין און פערלאנגין מזכה צו זיין דיא ישראל, און אויך דעם גרויסין מלאך פ צ פ צ י ה וואס ער איז גיזעצט, אז ער זאלל ארויס ברייננגין דיא זכיות פון דיא ישראל, אין דער צייט וואס זייא בלאזין היינט מיט דעם שופר, און אויך דעם גרויסין מלאך ת ש ב ש, וואס ער איז דער צו גיזעצט, אז ער זאלל דיא פערדינסטין פון ישראל אויס רופין, און צו צומישין דעם שטן דורך זייאיר בלאזין; און אויך דיא גרויסי שרים דיא וואס זענין גיזעצט איביר דעם שופר, דאס איז, א נ ק ת ם, פ ס ת ם; און דיא גרויסי מלאכים הדרניאל און סנדלפון וואס זייא זענין גיזעצט איביר אונזיר בלאזין. דיא וואס ברייננגין אונזירי תקיעות פאר דיין כסא הכבוד; און אויך דעם מלאך ש מ ש י א ל דער וואס איז גיזעצט איביר דיא שאלונג, און אויך דעם מלאך פ ר ס ט א, וואס ער איז גיזעצט איביר קשר״ק *) אז זייא זאללין אנגיברייט זיין אין זייאירי שליחות ארויף צו ברייננגין אונזירי תקיעות פאר דעם פארהאנג (פרוכת) און פאר דיין כסא הכבוד, און דוא זאלכט דער פיהלט ווערין מיט דערבאהרימונג איביר דיין פאלק ישראל, און דוא זאלסט זייא אריין ברייננגין איביר דעם גרעניץ פון דעם דין, און זאלסט מיט דייני קינדיר זיך נוהג זיין מיט דער מדה פון דערבאהרימונג און זאלסט לאזין ארויף גיין אונזירי תקיעות פאר דיין כסא הכבוד וגו׳.“ (שחרית ליום ראשון של ר״ה.) מילא דא האבין מיר ווידיר אונטיר דער פארמי פון איין הייליגי תפלה דאס זעלביגי לערנונג וואס האט גאר קיין שום גישמאק ניט, אז דאס בלאזין אויף איין הארין אום ר״ה קאן פערענדירין דיא

בישליסונג

---

*) דאס איז גימיינט דיא פיר ווערטיר: תקיעה, שברים, תרועה, תקיעה, וואס דער רב אודיר דער עלטיסטיר פון קהל זאגט דעם בעל תוקע הויך און שארף פאר, און דער בעל תוקע בלאזט דיא קולות אמאהל לאנג און אמאהל גיבראכין ארויס.

בּײשְׁלִיסוּנְג פוּן גָאטט ; נוּר דָאס וֶוערְד דָא נָאךְ אִין אַיין עֶרְגֶערִין אוֹפָּן אַפָּאר גִיבְּרַאבְט , וַוייל זִיא אִיז גָאר אֵיינְס מִיט נָאךְ אַנְדֵירִי נַארִישׁ גְלוֹיבִּירַייא וָואס זֵייא זֶענִין נִיט נָאךְ דֶער שְׁרִיפְט נָאךְ . דִיא דָאזִיגִי תחינה זָאגְט אַזוֹ וָואס , וָואס מַאן גִיפִינְד עֶס אִין עֶרְגִינְץ נִישְׁט אִין דֶער הֵיילִיגִיר שְׁרִיפְט (כתבי הקודש) , אַז עֶס זָאלל זַיין אַיין גִיוִויסִי סַךְ פוּן מלאכים , וָואס עֶס אִיז זֵייאִיר פוּנְקְצְיֶע אַז זֵייא זָאלְלִין אוֹיף זֶעהִין דָאס בְּלָאזִין פוּן אַיין הָארִין אוּן דִיא קולות דֶער פוּן פַאר דֶעם שְׁטוּל פוּן גָאטט צוּ בְּרֵיינְגִין, אָבִּיר אִין דֶער אֵייגִינִיר צייט אוֹיךְ צוּ מַאכִין אַז דִיא פֶערְדִינְסְטִין פוּן דִיא ישראל זָאלְלִין גִילְטִיג זַיין . אָבִּיר עֶרְשְׁטִינְס אִיז דָאס דָאזִיגִי אֵיינִי רֵיינִי אוֹיס גִיטְרַאכְטִי אוּן דוּמְמֶע נַארִישׁ גְלוֹיבִּירַייא ; אִין דֶער גַאנְצִיר הֵיילִיגִיר שְׁרִיפְט אִיז קֵיין אֵיינְצִיגִים וָוארְט פוּן אַזוֹ וָואס נִיט דֶער מָאנְט . עֶס זָאלל אוּנְס זֵייאִיר פֶערְדְרִיסִין צוּם גִילֶעכְטִיר צוּ מַאכִין אַיין יסוד אמונה פוּן אַיין פָאלְק אוּן בפרט פוּן דָאס יוּדִישִׁי פָאלְק ; אָבִּיר מִיר קֶענִין נִיט אוֹיס מַאיידִין , אַז מִיר זָאלְלִין נִיט פְרֶעגִין בַּייא דֶעם גִיזוּנְדִין מֶענְשְׁלִיכִין פֶערְשְׁטַנְד פוּן אִיטְלִיכִין וָואס לֵייאִינְט אוּנְזִירִי רֵייד , אוֹיבּ דִיא אוֹיסְגִישְׁפְּרָאכִינִי מעשה פוּן דַאגִין אִיז נִיט אִין הֶעכְסְטִין גְרַאד אַיין גִילֶעכְטִיר ? דִיא מלאכים זָאלְלִין פוּן הִימְמִיל אַרָאפּ גִישִׁיקְט וֶוערִין ; אָבִּיר צוּ וֶועלְכִיר פעולה ? אפשר עֶפִּיס דִיא מֶענְשִׁין צוּ וָוארִינִין פַאר דֶעם צָארִין פוּן גָאטט וָואס עֶס שְׁרֶעקְט צוּ קוּמִין ? אוֹדִיר אָן צוּ זָאגִין דִיא דֶערְלֵייזוּנְג פוּן ישראל וָואס עֶס בַּארְף קוּמִין ? אוֹדִיר אוֹיס צוּ פִיהרִין דֶעם שְׁטְרָאף פוּן דֶעם משפט פוּן גָאטט ? נֵיין , נַייאִירְט דָאס בְּלָאזִין פוּן אַיין בָּאקְס הָארִין צוּ הֶערִין אוּן דִיא קולות פַאר דֶעם כסא הכבוד פוּן גָאטט צוּ בְּרֵיינְגִין , כדי צוּ פֶערְקֶעהְרִין דֶעם מדת הדין אוֹיף מדת הרחמים ! אִיז עֶס אָבִּיר גֵייטִיג אַז מלאכים זָאלְלִין זִיךְ אִין דֶער זַאךְ צַרַיין מִישִׁין ? קָאן גָאטט אַלֵּיין קולות פוּן אַיין הָארִין נִיט הֶערִין , אָהְנִי זֵיעם אַז דָאס זָאלל אִיהם דוּרךְ מלאכים צוּ גִיבְּרַאכְט וֶוערִין ? אוֹדִיר הֵיינְגִין דִיא גִיפִיהְלִי פוּן זַיין דֶערְבַּארִימוּנְג , פוּן דָאס בְּלָאזִין אוֹיף אַיין הָארִין אָבּ ? וָואס וָואלְט אליהו הנביא זָאגִין צוּ אַזוֹ אַיין לֶערְנוּנְג וִויא דִיא דָאזִיגִי אִיז ? וִויא דִיא כהנים פוּן דֶער ע״ז בעל הָאבִּין נוּר הוֹיךְ גִישְׁרִיאִין , הָאט עֶר פוּן זֵייא גִישְׁפָּאטִיט אוּן הָאט גִיזָאגְט : „רוּפְט הוֹיךְ , וָוארִין עֶר אִיז פֶערְטְרַאכְט , אוֹדִיר עֶר אִיז אוּנְטִיר וֶועגִינְס , אוֹדִיר אפשר שְׁלָאפְט עֶר כדי עֶר זָאלל אוֹיף וַואכִין !" (מלכים א׳ י״ח , פסוק כ״ז) אוּן דֶען הָאבִּין דָאךְ נָאךְ דִיא כהנים פוּן בעל נִיט גִיבְּלָאזִין אוֹיף קֵיין

הארין

הארין, כדי זייאיר גימיינטי גאטטהייט צו רחמנות צו דער וועקין. ווען מיר וואלטין מיט אונזירי אייגיני אויגין דיא אויבין גידאכטי תפלה ניט גילייאינט, וואלטין מיר קוים גיגלויבט אז אפילו חאטשי דיא רבנישי לערנונג זאלל קענין אין אזו איין בישיינפירליכין אום זין אביין פאללין. אביר דיא זאך איז גאר צו וואזניגע, כדי זיא נור פון אויבין אויף צו ביהאנדלין. אין דעם דאזיגין אום זינין האבין נון די רבנים גילערינט דיא ישראל צו זעצין זייאיר האפפינונג אויף עולם הבא. זייא האבין וואויל גיוואוסט, אז דיא האפפינונג, דורך פערדינסט גירעכטפערטיגט צו ווערין, איז ביטריגיריא, אביר זייא האבין דאך ניט גיוואלט, דאס אבלאזין, וואס עס חנפית דיא גאוה פון מענשין, האבין זייא זיך גימאטירט ערגינץ עפים ארוים צו גיפינין, וואס עס זאלל קענין דאס גימיגדירטי דער זעצין, און אין זייאיר גרויסין יאוש וויל זייא האבין ניט גיוואוסט וואס צו טהון האבין זייא אן גיהאפט דעם ערשטין בעסטין ספאסיב וואס עס האט זיך זייא גיטראפין. דיא צירימאניע פון בלאזין איין הארין וואס דאס גופי איז גאר גרינג צו טהון איז דאריביר פאר וואנדילט גיווארין אז דאס זאלל הייסין סודות און ארוים גיפונין עפים וויא איין פארשום פון מלאכים, צום טהייל פון דער פארשטעלונג וועגין דיא נאריש גלויביגי און דיא פראקטאקים איין צו רעדין, צום טהייל איז עס בגלוי איין נארישי דעה, אזו וויא אזו איין קליינינקייט וועט קענין אזו איין גרוים פערענדירונג מאכין אין דעם הסכם פון דעם אלמאכטיגין, וויניגיר צו לאזין אפאר קומין. וואס עס האט אביר גימענט זיין דער יסוד אודיר דער גרונד פון יעני ליגינט, אזו איז עס גיוויס, אז זיא שטייט אונטיר דיא תפלות פון בית הכנסת, כדי דיא פראקטאקים אב צו נייגין פון דיא אמתי ספאסאבים פון רעכטפערטיגונג, און פון דיא אמתי וויסינשאפטין פון דער גירעכטיגקייט, און פון גאטטים משפט פון שטראף. עס קאן אונס קיינער ניט זאגין, אז דאס איז איין אום שולדיגיר תעות: קיין תעות איז ניט אום שולדיג, פיל מעהר איז איטליכיר תעות אין איטליכיר זאך שעדליך, אין דער אמונה אביר הארגיט עס גאר. דיא אום גליקליכסטי פון אלי תעותין פון אמונה זענין אביר דיא דאזיגי, וועלכי בישטארקט דיא מענשין אין דער מיינונג אז אויסוויניגסטי צירימאניעס זאללין קענין דערויף מכפר זיין וואס מאן איז עובר אויף איין חיוב. דאס דאזיגי איז אביר ארוים גיוויזין פון דאס פערלאנגין פון דער דאזיגיר אויס גיטראכטיר באלאמוצטווא. איין מענש וואס איז אום וויסינד און

נאריש

נאריש גלייביג-און דער גלייכין גיפינד זיך אונטיר אללי פארטייהין פון אמונות זייאיר פיל-גיפינד אין זיין בוך פון תפלות אז דאס בלאזין אויף איין הארין קאן דעם מדת הדין פאר קעהרין אויף מדת הרחמים ; ער גלייבט נון אז דאס איז אמת , און באמת ניט פון דעם בוך וועגין וואס ער גיפינד עס דערינין , נור אויך פון דעסטוועגין ווייל עס איז איטליכין מענשין ליב צו קענין לערנין איין ספאסיב דעם וואויל גיפאלין פון גאטט צו ביקומין , וואס עס פארשפארט איהם דיא מיהי פון תשובה און אז ער זאלל בארפין אין גאנצין פערענדירין זיין הארץ און דעם אופן פון זיין לעבין . ער ווערד אזו פאר הארטיוועט דעם גאנצין יאהר אדורך אין אזעלכי מעשים , וואס עס פערשולדיגט זיין הארץ , ווייל ער פאר לאזט זיך דערויף , אז דאס בלאזין דעם הארין וועט איהם ארויס ציהין פון אללי פערלעגענהייטין און אזו מאכט ער עס פון יאהר צו יאהר , ביז דער טויד דער יאגט איהם וויא איין פאר הארטיוועטין רשע וואס האט קיין תשובה ניט גיוואלט טהון , און ער זעהיט עס צו שפעט איין פאר דעם ריכטיר שטול פון גאטט אז ער האט גילעבט אין איין אום גליקליכין תעות . וועמין וועט מאן בישולדיגין דער פאר וואס אזעלכי מענשין זענין פערדארבין גיווארין ? ניט נור דיא יעניגי וואס האבין אויס גיטראכט דיא פאלשקייט , נייארט אויך דיא דאזיגי וועלכי האבין עס בישטעטיגט , דאס הייסט , דיא דאזיגי וואס לאזין עס שטייהין אין דאס בוך פון תפלות און אזו דער דורך לערנין זייא דאס פאלק נאריש גלויבין . איטליכיר יוד , וואס ער איז בייא דיא תפלות פון בית הכנסת דער בייא , האט נאך דאס מאס פון זיין שטאנד נאך וויא ער איז און וואס ער איז צו פערענטווירין פאר דעם תעות און דיא פאלשקייט וואס זייני תפלות פערברייטין אונטיר דאס פאלק . אחוץ דעם אביר מוז איטליכיר מודה זיין דער וואס גלויבט נישט אין דער מעשה פון דיא מלאכים וואס זייא טראגין דיא קולות פון דעם הארין אין דער היך ארויף אז אויף אזו איין דת אמונה , וואס לערינט אויף אזו איין אופן דיא ישועה צו ביקומין , איז זיך נישט צו פאר לאזין , און אז עס איז זיך אזו גראב תועה אין דעם דאזיגין איינים פונקט וואס ער איז אזו וואזניע איז עס שוין גאר אין גאנצין אין השד . אב גיזעהין אביר פון דער באלאמוצטווא מוזין מיר אויך בימערקין וויא זיא איז גאר אקייגין דיא איבירצייגונג . אין דעם בוך פון תפלות שטייט אז דאס בלאזין שופר איז נייטיג כדי כפרת עוונות צו ביקומין : דער פון איז גידרונגין אז דיא ישראל זעני

פער

פער זינדיגט. אז יוא אזו וואס ווערד פון דיא פערדינסטין (זכיות)? ווען דיא ישראל קענין גירעכטפערטיגט ווערין דורך פערדינסטין, איז דאך דאס שופר בלאזין איבריג ווארין דיא ברויכין דעמאלס ווייטיר נישט וויא נור גירעכטיגקייט (דין). דער דאזיגיר וועלכיר עס האט זיך צו פארלאזין אויף הילף פון וועגין זייני גוטי מעשים בידארף פאר דעם מדת הדין גאר קיין מורא ניט צו האבין און דארף דעם מדת הרחמים גאר נישט, אזו באלד וויא ער דערקענט אז ער בידארף מאן זאלל איהם מוחל זיין, איז ער מודה, אז ער האט קייני פערדינסטין ניט. ווען נאך דעם נאך דאס בוך פון גיבעט אין דיא אנדערקענונג פון זינד און דאס בידערפניש צו סליחת עוונות האט רעכט, אזו האט דיא תורה שבעל פה אום רעכט, ווייל זיא לערינט, אז מאן ווערד גירעכטפערטיגט דורך פערדינסט. איינס איז ווידיר אנאנדיר מיט דאס אנדירי און דאריבער קענין נישט ביידי פון גאטט זיין, און דער דאזיגיר וואס גלויבט ביידי, ווייזט ארויס אז ער איז קיין חכם ניט; אביר דער וואס טראויט אן זיין הייל פאר דער נשמה אזו איין דת אמונה וואס זיא איז זיך אליין סותר דעם איז גאר דער פארשטאנד בינומין. ער מאכט זיין אייביגי הייל אבהיינגיק פון דער אוים זאגונג פון איין ציינגניש, וואס עס איז זיך אליין סותר, וואס עס זאגט אמאהל, אז מאן קאן דורך פערדינסט גיהאלפין ווערין, און אביר ווידיר איין אנדירין מאהל זאגט עס, אז מאן האט קייני פערדינסט ניט, וועלכי זאלל פאר דעם גירעכטין משפט פון גאטט ביי דער פרוב קענין בישטיין. —

Дозволено Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D.

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז.

דיא אלטי שטעגין.

נומר ל״ה

דיא לערנונג אז מען זאלל גירעכטפערטיגט ווערין דורך פערדינסט (זכיות), האט פאר דעם מענשין פיל ליבליכקייט, און אזו לאנג וויא ער בידיינקט דיא זאך ניט מיט ערינסט, שיינט עס איהם פאר גאנץ קלוג, אזו באלד אביר דער בליק אהין אויף דעם טויד אודיר אויף איינין אנדירין אום שטאנד דער גלייכין טרייבט איהם דער צו, אז דיא אבהאנדלונג פון דעם געטטליכין משפט זאלל איהם זעלביר דיראן גיין, פערליהרט זיא אללי איהרי שיינהייט און ליבליכקייט; דאס גיוויססין בירוהיגט זיך ניט בייא איהרי טרייסטונגין און דער שכל דער קלערט פאר אום זיכיר דיא האפפינונג וואס איז זיך סומך אויף פערדינכט. איין רוהיגיר און ערינסטיר בליק צוריק אויף אונזירי פערגאנגיני יאהרין בירוייזט אונס, אז אונזירי גוטי מעשים זענין גאר ווענינג און אזו אפילו אונזירי בעסטי מעשים זענין ביפלעקט גיוועזין דורך איין בייא מישונג פון אומלאויטירי זאכין וואס האט אונס דער צו גיבראכט, פאר אללים אביר, אז דיא ליבשאפט צו גאטט איז ניט גיוועזין דאס ערשטי וואס האט גיהערשט אין דעם גיפיהל פון אונזירי הערציר, און דאריבער איז אונס דורך אויס נייטיג איין אנדיר רעכטפערטיגונג דער גלייכין. דער אמת פון דעם דאזיגין זאץ, ווערד בישטעטיגט דורך דעם וואס דיא תורה שבעל פה איז זיך אלליין סותר. דיא הויפט זאך פון דער דאזיגיר תורה איז. אז דאס מקיים זיין עפים איני פון איהרי גיבאט פאר שאפט איין גיוויסי סך פערדינסט, און אז דיא צו זאמין האויפונג פון אזעלכי פיל זאכין ברייננט צום סוף אין שטאנד אגוזמא פערדינסטין וואס עס איז שוין גאר גינוג. נור אזו באלד אז עס קומט אן דיא ערינסטי צייט

פון ר״ה און יום כפור װערד גיפונין דיא דָאזיגי גוזמא פערדינסטין װָאס איז שוין גָאר גינוג גיװעזין פאר גיט גינוג, און דָאס ביאום רוהיגטי גיװיססין בליקט מיט שרעק ארום, כדי ערגינץ עפּיס אויף צו זוכין װָאס עס זָאלל קענין דער זעצין װָאס עס פעהלט אין פערדינסט (זכיות). איינע פון דיא רבנישי המצאות װָאס זייא הָאבין ממציא גיװעזין צו דעם דָאזיגין תכלית הָאבין מיר שוין גיװיזין; איצונד װיללין מיר איין אנדיר אָרט ביטראַכטין, און דָאס איז, דיא זכות אבות. איינע פון דיא גרעסטי שטיצונג פון דיא רבנישי הָאפּפינונג איז דער זכות פון זייארי עלטירין, װיא מאַן קָאן עס זעהין כמעט אויף איטליכיר זייט פון דעם יודישין בוך פון תפלות און װיא עס איז אין דעם דָאזיגין פערהאַנדין.

קשת רוח אשר הועקרה. רופאה לקץ תשעים כנתבקרה. שלחה פארות ולא שקרה: תפן בנצרים אשר חוללו כהיום. ושלש עקרות שהופקדו בזה יום. תצדיק בצדקתם מיחליך איום:

„דיא װָאס הָאט גיהאַט איין שװער גימוהט א) װייל זיא הָאט קייני קינדיר ניט גיהאַט, איז צו נײַנציג יָאהר גיהיילט גיװָארין װיא עס איז איהר אָן גיזָאגט גיװָארין; ב) זיא הָט אַרױס גישיקט שפּראָצונג װָאס הָאט ניט גיפעלשט. דוא זָאללסט זיך קעהרין און זעהין אויף דעם זכות פון אונזירי אבות, װָאס זייא זענין אין דעם דָאזיגין טָאג גיבוירין גיװָארין, און דיא דרייא עקרות ג) װָאס זייא הָאבין קייני קינדיר ניט גיהאַט און זענין אין דעם דָאזיגין טָאג דער מָאנט גיװָארין; רעכטפערטיגי דורך זייארי גירעכטיגקייט דיא דָאזיגי װָאס הָאפּפין אויף דיר דוא פָארכטיגיר:
(שחרית ליום א׳ של ר״ה.)

את היל יום פקודה. באימיו כל לחום לשקדה. גשים בו ברך ליקודה. דעם לישר כעל מוקדה: היוצר יחד כסל נשפט. ושוע ודל בפלוס יושפט. זכר לא יעשה משפט. חין ערכו יזכר במשפט: טרם כל מפעל חצב. יזם במחשבת צור חוצב. כאחור וקדם בתוך נחצב. ליהב עליו כל המחצב: מנתו כהיום כת דושנה. נצר להתניט לתשעים שנה. סוימה אות היות לשושנה. עבור לפניו בזה ראש השנה: פולצו פרחיה בזה יום. צגתם פני כם איום. קול דבובם ירחישו כהיום. רוגשים להריע למצוא פריום. שעונים עליה בה להפקדה. שואגים בלהק דלתות לשקדה. תמוכים בדשן שה עקידה. תשר אשר בו נפקדה:

עס

א) דאָס מיינט מאַן שרה.

ב) אַז זיא װעט האָבין זון האָבין.

ג) דאָס איז גימיינט שרה, רבקה, און רחל.

„עס איז דער שרעקליכער טאג פון גידיינקין א) אין זיין פורכט דער ווארטין אללי בישעפינישין, זייא גינעהנין אין איהם (אין דעם טאג ר"ה) זייארי קניא צו בייגין, זייארי גידאנקין און מחשבות אויס צו גלייכין אז עס זאלל אנגינומין זיין וויא איין בראנד אפפער! דוא בישעפפיר וואס דוא ריכטיסט אללי גידאנקין פון דיא הערצער, דער רייכיר און דער ארימיר ווערין דורך דער וואג שאלל גיריכטיט, גידיינק אן דעם דער וואס האט גיזאגט „זאלל דער ניט גיריכט טהון? ב) דיא שיינקייט פון דעם ערך פון זיין גיבעט זאלסטו גידענקין אין משפט. נאך אידיר עס איז איין בישעפיניש בישאפין גיווארין האסט דוא שון גידאכט אן דעם פעלזין (אברהם) וואס פון איהם זאלל איין פאלק ארויס קומין; ער איז אויס גיהאקט גיווארין פאר איין מיטל פונקט פאר דיא וואס זענין גיוועזין פריהיר פאר איהם און נאך איהם, ער זאלל זיין איין שטיצונג אז אויף איהם זאלל ארויף גילייגט ווערין אללי וואס זענין בישאפין גיווארין. זיין גאב וואס גאטט האט איהם גיגעבין דאס ווייב (שרה) איז אין דעם דאזיגין טאג מיט קראפט פון יוגינד ביגאבט גיווארין, איין שפראצונג צו פפלאנצין אום פרוכט צו ברענגין צו נײנציג יאהר; זיא איז בישטימט גיוועזין איין צייכין צו זיין פאר דיא וואס זייא זענין גלייך צו איין ראויז ג) דיא וואס גייהין איביר פאר דיר צום גיריכט צו שטייהין אין דעם דאזיגין טאג ר"ה. זייארי קינדיר וואס שפראצין פון זייא, ציטירין אין דעם דאזיגין טאג, אז זייא שטעללין זיך פאר דעם שטול פון דעם פארכטיגין, דעם קול פון זייארי רייד ביוועגין זייא אין דעם דאזיגין טאג, זייא רוישין צו בלאזין דעם שופר אום דערלייזונג צו גיפינין, זייא לעהנין זיך אן אויף איהר (אויף שרה) אין איהר זכות דער הערט צו ווערין; זייא שרייאין הויך אין פערזאממלונג און האיילין זיך וואכינגדיג אין דיא טהירין אריין צו קומין. זייא פער לאזין זיך אויף דיא אשי פון דעם, וואס איז וויא איין לאם

גיבונדין

א) דאס איז ר"ה וואס גאטט גידיינקט צו מענשין פאר דיא זינד.

ב) דאס איז גמיינט אברהם, וואס ער האט גיזאגט, „דער ריכטיר פון דער גאנציר ערד, זאל דער ניט גיריכט טהון" (בראשית י"ח, פסוק כ"ה).

ג) דאס זענין גימיינט דיא ישראל.

גיבונדין גיוועזין א) און וואס זיא (שרה) איז מיט איהם (מיט יצחק) אין דעם חודש תשרי גידענקט גיווארין. "דארטין.) דיא עקידה פון יצחק ווערד פאר איין ביזונדירין גרויסין פערדינסט ביטראכטיט און בייא איטליכין גילעגענהייט ווערד עס בינוצט פאר איין אויס גיהאנגינים שילד פון פערדינסט. אזו למשל אין דער דאזיגיר שטעלל.

והסתכל באפרו של יצחק הצבור על גבי המזבח וזכר לנו עקידתו היום לזרעו של יצחק:

„און בליק אהין אויף דיא אשי פון יצחק, וואס איז אויף גיהויפט גיוועזין אויף דעם מזבח און גידענק צו אונס היינט זיין עקידה צו דעם זאממין פון יצחק!" (שחרית ליום א׳ של ר"ה בתפלת התוקע) און ווייטיר.

סמוכים בצדקת אב היה אחד. נשענים בסבך יחיד ומיוחד. מובטחים בתום וביושר אב אחד:

„זייא זענין זיך סומך אויף דיא צדקות פון דעם פאטיר וואס איז גיוועזין איינער דער ערשטיר, זייא לעהנין זיך אן אויף דעם דארין פון דעם זכות פון דעם איינציגין זון, און זיכירין זיך אין דיא גאנציגקייט און רעכטפערטיגקייט פון דעם פאטיר פון דאס איינציגי פאלק." (מוסף ליום ראשון של ר"ה). דיא דאזיגי ערטיר ווייזין קלאר ארויס, אז דיא רבנים האבין צום סוף איינגיזעהין, אז זייאיר אייגיני לערנונג פון דער רעכטפערטיגונג דורך פערדינסט (זכיות) איז איין אום זיכירער פונדאמענט דערויף צו בויהין זייאיר האפפינונג פון הילף, און אז זייא האבין גערין גיוואלט זיך העלפין מיט אזעלכי פערדינסטין וואס פאסט זיך בעסיר – וואס זייא האבין גיהאפט איצונד צו גיפינין אין דעם זכות פון זייאירי אבות. דיא איצונדיגי יודין, וואס האלטין נאך פון דיא דאזיגי תפלות, זענין זייא דער דורך מודה, אז זייא האבין דיא זעלביגי האפפינונג; דאריבער ווילין מיר חוקר ודורש זיין, אויב דיא דאזיגי זענין אויף איין בעסירין פונדאמענט גיבויט, איידיר יעני וואס זייא זענין גיצוואונגין גיוועזין צו פערלאזין. מיר גלויבין אז דאס איז ניט דער פאלל. ווארין ערשטינס האטשי וויא זייאיר מיר האלטין אויך דיא ערשטי אבות אברהם, יצחק, און יעקב, בכבוד פאר פרומי מעניר, זענין זייא לסוף דאך זינדיגי מענשין גיוועזין וויא מיר; זייא האבין זיך

אליין

א) דאס איז דיא עקידה גימיינט.

אַלַיין דורך זייאיר אייגיני גירעכטיגקייט ניט גיקענט זעליג מאכין, וויא זאללין זייא נון אונס קענין זעליג מאכין? צו ערשט וואס עס ביטרעפט אברהם, האטשי ער איז דורך דיא גינאד פון גאטט דער פאטיר פון אללי מאמינים, פון דעסט וועגין איז ער דאך אין זיך אלליין אזו שוואך אין גלויבין גיוועזין און אזו ניט גיטרויט דיא גוטיגקייט און דיא גינאד פון גאטט, אז ער האט זיך מיט אזו איין גרויסין שקר גיהאלפין, כדי זיך צו בישיצין פאר דיא מצרים א) שרה האט אזו וועניג אמונה גיהאט, אז זיא האט ביי דער הבטחה פון גאטט ביי זיך זעלבירט גילאכט און דער נאך זיך דורך איין ליגין פערענטוואורט. יצחק האט זיך אויך דורך אזו איין גלייכין זינד פערשולדיגט, ב) און מיט דעם וואס יעקב האט מרמה גיוועזין זיין ברודיר, האט ער בישיינפירליך ארויס גיוויזין, אז ער איז אויך איין ארימי זינדיגי בישעפניש גיוועזין. מילא וואו זענין זייאירי איבריגי פערדינסטין, אז זייא זאללין קענין. אללי דיא וואס קומין פון זייא ארויס רעכטפערטיגין? דאס ווארט פון גאטט זאגט אביר בפירוש:

אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלהים כפרו:

„דער ברודיר קאן קיין מענש ניט דער לייזין איין ברודיר, ער קאן ניט געבין צו אלהים דאס אויס לייז געלד פאר איהם". (תהלים מ"ט, פסוק ח'.) מילא וויא זאללין נון יעני דרייא מעניר אין שטאנד זיין זייאירי אללי וואס קומין פון זייא ארויס צו דערלייזין? וועז זייא וואלטין גינוג פערדינסטין גיהאט, כדי דיא אום גירעכטיגקייט פון זייאירי קינדיר ווידיר גוט צו מאכין, אזו וואלטין זייא טאקיש גיהאט איין אויס לייז געלד, נאך דעם שטייגיר נאך, איז דאס ווארט פון גאטט, וואס עס זאגט, אז קיינר האט קיין אויס לייז געלד ניט, נישט אמת. ווען דערקייגין דיא ווערטיר פון תהלים זענין אמת–און דער איז קיין יוד ניט, דער וואס האלט זייא פער פאלש–דען האבין דיא אבות קייני צו פיל פערדינסטין און קיין אויס לייזי געלד פאר זייאירי קינדיר דא צו ברייניגין; דען איז דיא האפפנונג וועלכי עס איז גישטיצט אויף זייאירי גירעכטיגקייט ביטריגיריש, און דיא יעניגי דיא וואס פער לאזין זיך אויף דאס זעלביגי, וועדין זיך אין דער שעה פון משפט שרעקליך אין תעות גיפינין

א) ער האט גיזאגט אויף זיין ווייב שרה אז זיא איז זיין שוועסטיר.

ב) ער האט אויך אויף רבקה זיין ווייב גיזאגט אז זיא איז זיין שוועסטיר.

גִיפִינִין ; יָא טַאקִיש נָאךְ מֶעהר , זַייא װֶעלִין זִיךְ אפילו גָאר פֶער פְלוּכְט גִיפִינִין , װַייל זַייא זֶענִין אָבּ גִיװַייכְט פוּן הַארר גָאטט , דֶער דָאזִיגִיר װֶעלְכִיר זֶעצְט זַיין בטחון אוֹיף דִיא צדקות פוּן אברהם , יצחק , אוּן יעקב , אוּן דֶער װַארְטִיט , אַז דָאס װֶעט אִיהם מציל זַיין פוּן דֶעם צָארְין פוּן גָאטט , זֶעצְט בִּישַׁיינְפִּירְלִיךְ זַיין בטחון אוֹיף מֶענְשִׁין אוּן הַאלְט פְלֵייש פַאר זַיין אָרִים . װֶען דִיא פֶערְדִינְסְטִין פוּן דִיא עֶרְשְׁטִי אבות קענין מציל זַיין זַייאִירִי קִינְדִיר פַאר דֶעם צָארְין פוּן גָאטט , אַזוֹ אִיז נִיט גָאטט דֶער דֶערְלֵייזִיר פוּן ישראל , נַייאִירְט דִיא עֶרְשְׁטִי אבות זֶענִין זַיינִי דֶערְלֵייזִיר , אוּן אָרִים , שְׁטֶערְבְּלִיכִי מֶענְשִׁין זֶענִין זַיינִי הָאפְּפִינוּנְג אוּן זַיינִי בִּישִׁיצוּנְג . אָבִּיר דֶער נביא זָאגְט :

ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן יהוה יסור לבו .

„פֶער פְלוּכְט אִיז דֶער מֶענְשׁ װָאס עֶר פַאר לָאזְט זִיךְ אוֹיף מֶענְשִׁין אוּן הַאלְט פְלֵייש פַאר זַיין אָרִים , אוּן פוּן גָאטט טְהוּט עֶר זַיין הַארְץ אָבּ" . (ירמיה י"ז , פסוק ה' .) דְרוּם אִיז װַייט דֶער װַייטִירְט זִיכִיר צוּ זַיין אוֹיף דִיא פֶערְדִינְסְט פוּן אברהם , יצחק , אוּן יעקב , עֶס מַאכְט נָאךְ פִיל גְרֶעסִיר דִיא שוּלְד פוּן דֶעם זִינְדִיר אוּן רוּפְט אַיין גִידָאפִּילְט קללה אַרָאפּ . אוּן עֶס אִיז דָאךְ , גָאטט זֶעלְבִּירְט גִיפֶעלִין גִיװָארִין , דִיא שאלה דִיא יוּדִין פוּן װַייטִין צוּ עֶנְטְװִירִין , װַייל עֶר זֶעצְט דֶעם פַאלל , אַז אַיין פָאטִיר װָאס עֶר אִיז אַיין צַדִיק הָאט אַיין אוּם גִירֶעכְטִין זוּן , אוּן דֶערְקְלֶערְט דִירְבַּייא , אַז דֶער זוּן קָאן נִיט גִיהָאלְפִין װֶערִין דוּרךְ דֶעם פָאטִירְס צדקות : אִין יחזקאל הנביא זָאגְט גָאטט : װֶען אֵיינִיר אִיז דָא פְרוּם , אוּן עֶר טְהוּט גִירִיכְט אוּן גִירֶעכְטִיגְקַייט וגו' ... לֶעבִּין זָאלל עֶר לֶעבִּין , אַזוֹ טְהוּט רֵיידִין יהוה אלהים . װֶען עֶר הָאט אָבִּיר גִיהַאט אַיין שְׁלֶעכְטִין זוּן װָאס פֶערְגִיסְט בְּלוּט , אוֹדִיר עֶר טְהוּט אַזוֹ אַיין גְלַייכִין אֵיין אַנְדִירִי זַאךְ , אוּן קֵיין אֵיינְצִיגִי פוּן אַנְדִירִי זַאכִין טְהוּט עֶר נִיט , נַייאִירְט עֶר עֶסְט אוֹיף דִיא בֶּערְג אוּן בִּיפְלֶעקְט זַיין גִיזֶעלִינְס װַייבּ , דֶעם אָרִימִין אוּן דֶעם נוֹיט בִּידֶערְפְטִיגִין הָאט עֶר גִיפַּיינִיגְט , מִיט גְװַאלְד עֶפִּיס אַװֶעק גִירוֹיבְּט , דֶעם פְּפַאנְד גִיבְּט עֶר נִיט אַװֶעק , זַיינִי אוֹיגִין הֶעבְּט עֶר אוֹיף צוּ דִיא גֶעצִין אוּם װִירְדִיגְקַייט צוּ טָהוּן , עֶר גִיבְּט אוֹיף רווחים אוּן מֶעהרוּנְג הָאט עֶר גִינוּמִין ; זָאלל עֶר דֶען לֶעבִּין ? עֶר זָאלל נִיט לֶעבִּין ; נַייאִירְט װַייל עֶר הָאט אַזֶעלְכִי אוּם װִירְדִיגְקַייט גִיטָהוּן זָאלל עֶר דֶעם טוֹיד שְׁטַארְבִּין , זַיין בְּלוּט זָאלל אוֹיף אִיהם זַיין" . (יחזקאל י"ח , פסוק

ה'

ה׳-י״ג.) דא מאכט גאטט איין סוף פון איטליכים אום גיוויסהייט פון אזעלכי זאכין, און בישטימט, אז דיא גירעכטיגקייט פון פאטיר העלפט דעם אום גירעכטין זון נישט און קאן איהם פון דיא שטראף ניט פרייא מאכין, וואס עס קומט איהם פאר זייני בייזי מעשים. נאך דעם נאך איז דיא לערנונג פון דער רעכטפערטיגונג דורך זכות אבות פראסטא סותר דיא אוים דריקליכיר דערקלערונג פון גאטט זעלביר, און דרום לערנין אויך דיא יודישי ספרים פון תפלות, און דיא תורה שבעל פה אין דעם דאזיגין אופן איין תעות, און פיהרין דיא יודין צום איביגין פערדערבניש, ווייל זייא גיבין זייא איין עצה, אויף אזו וואס צו זעצין זייאיר פערטרויהין, וואס עס קאן זייא קיין נוצין ניט ברייגגין. עס איז איין טרויריגיר און שרעקליכיר טיאטיר, דאס אלטי פאלק פון גאטט אזו פאר אירט פאר פירט צו זעהין. אין דער דאזיגיר צייט *) בימיהין זיך דיא פרומי פון זייא, זיך צו גאטט צו בעקעהרין, זייא פאסטין און זענין מתפלל, און פון דעסטוועגין ווערד ניט דאס אייני און ניט דאס אנדירי אנגינומין, ווייל זייא פערלאזין זיך אויף דעם זכות פון אנדירי מענשין, און זייאיר הארץ איז פון גאטט זייארין דערלייזיר אב גיקעהרט. אנשטאט אז דאס גיבעט פון בית הכנסת זאלל דיא ברכה אראפ רופין פון גאטט ב״ה, טויגין זייא נור דער צו, זיין צארין צו פער שטארקין ווייל זייא ציהין אב דיא ישראל פון זייאיר דערלייזיר און פיהרין זייא אהין צו בימריגירישי ספאסאבים פון בישיצונג. דאריבר איז עס אויך גישעהין, אז אללי פאסטין און בעטין פון דיא ישראל אין דיא זיבינצעהין הונדירט יאהר איז פון גאטט ניט גיאכטיט גיווארין און זייא לעבין נאך איצונד אין גלות. — און ווייל איטליכיר לוגין און איטליכיר תעות ליגט אין זיין גרונד עפים איין אמת, אזו וועט עס רעכט גוט זיין, ווען מיר זענין חוקר ודורש, וועלכיר אמת איז דיא סיבה גיוועזין אז דער פון איז ארויס גיקומין דער תעות פון דער רעכטפערטיגונג דורך דיא זכות אבות. דאס הויבט פון דעם תעות איז, אז איין זינדיגיר קען גיהאלפין ווערין דורך דעם זכות פון איין אנדירין, וואס איז איין צדיק. אויף וועלכין אופן האט זיך נון דיא דאזיגי הויפט זאך צווישין דיא יודין פער ברייטירט? קייני ארויס גיפונטי זאך פון מענשליכין שכל איז עס גיוויס ניט: ווארין דער שכל

זעהט

*) פון ר״ה ביז יוה״כ.

יֶעהט גָאר נִיט אַיין אַז דֶער זכות פוּן אַיין צַדִיק זָאלל בַּארְפִין אַיין פֶּערבִּינְדוּנְג הָאבִּין מִיט זִינְד פֶּערְגֶעבּוּנְג פוּן אַיין אַנְדִירִין וָואס עֶר בַּארְף גִישְׁטְרָאפְט וֶוערִין. אִין דִיא גִיוֶועגְלִיכִי הנהגות פוּן אַיין סָאנְד (בית דין) אִין דֶער דָאזִיגִיר וֶועלְט קָאן אַזוֹ אַיין זַאךְ נִיט אָנְגֶעהִין; אַיין גזלן אוֹדִיר אַיין רוצח וֶוערְד נִיט אוּן קָאן נִיט פְרַייא גִישְׁפְּרָאכִין וֶוערִין וַוייל אַיין אַנְדִירִיר פוּן זַיינִיר גִימֵיינְדִי אוֹדִיר פוּן זַיין פַאמִילְיֶע אִיז אַיין גוּטִיר מֶענְשׁ אוּן אַיין צדיק. בכן מוּזִין מִיר זִיךְ אַנְדִירְשׁ וואו אַרוּם זֶעהִין פוּן וַואנִין דִיא דָאזִיגִי הוֹיפְּט זַאךְ וַואקְסְט אַרוֹים, אוּן גִיפִינִין עֶס אִין דֶעם אַנְטְפְּלֶעקְטִין וִוילְלִין פוּן גָאטט, אוּן דָאס אִיז דִיא בִּישְׁטִימוּנְג פוּן דִיא קרבנות אוּן דָאס מכפר זַיין, עֶס קָאן אַיין שׁוּלְדִיגִיר מֶענְשׁ דוּרךְ דָאס מקריב זַיין אַיין אוּם שׁוּלְדִיגִי בהמה דֶער לַאנְגִין פֶּערְגֶעבּוּנְג. דָא הָאבִּין מִיר אוֹיף אֵיין מָאהל דֶעם יסוד פוּן דֶער שְׁטֶעלל פֶּערְטְרֶעטוּנְג פוּן אֵיינִים אוּם שׁוּלְדִיגִין פַאר דֶעם שׁוּלְדִיגִין, אוּן וֶוען דֶער מֶענְשְׁלִיכִיר פֶּערְשְׁטַאנְד הָאט אֵיין מָאהל גִיפוּנִין וָואס עֶס אִיז אִין דֶעם אוֹפֶן פָּאר גִילֵייגְט, אַזוֹ וֶוערְט עֶס אִיהם לַייכְט אוֹיף צוּ שְׁטֶעלְלִין דָאס גִיבַּייא וָואס עֶס זָאלל וַוייטִיר דֶער פוּן אַרוֹים קוּמִין אוּן גִידְרוּנְגִין זַיין. אִין דֶעם דָאזִיגִין פַאלל וָואס מִיר הָאבִּין דָא אִיז עֶס גִיוֶועזִין אַיין גַאנְץ נַאטִירְלִיכִיר גִידְרַאנְג, אַז, וֶוען דֶער טוֹיד פוּן אַיין בהמה וָואס הָאט קֵיין שכל נִיט הָאט שׁוֹין אַזוֹ פִיל גִיקֶענְט פועל זַיין, פשיטא שׁוֹין מוּז פִיל מֶעהר קֶענִין מַאכִין דֶער זכות פוּן אַיין מֶענְשִׁין וָואס עֶר אִיז אַיין צדיק, וֶוען עֶס זָאלל אַזֶעלְכִיר קֶענִין גִיפוּנִין וֶוערִין. מֵילָא דֶער תעות לִיגְט נִיט אִין דֶעם יסוד זֶעלְבִּירְט בַּייאִירְט נוּר אִין דֶעם גִידְרַאנְג פוּן אִיהם. עֶס אִיז טַאקִיש דֶער גְלַייכִין דִיא שְׁרִיפְט אמת, אַז דֶער אוּם שׁוּלְדִיגִיר קָאן אַנְשְׁטַאט דֶעם שׁוּלְדִיגִין זַיין; נוּר דִיא רבנים הָאבִּין בַּארִינְגִין אוּם רֶעכְט, אַז זַייא וֶוענְדִין אָן דֶעם דָאזִיגִין אמת אַז עֶס בִּיצִיהט זִיךְ אוֹיף אברהם, יצחק, אוּן יעקב, אוּן אוֹיף אַנְדִירִי מֶענְשִׁין, דִיא וָואס זֶענִין נִישְׁט מֶעהר נוּר אוֹיךְ אַזֶעלְכִי זִינְדִיגִי גִיוֶועזִין וִויא זַייא זֶעלְבִּירְט. דָאס וָוארְט פוּן גָאטט וָואס עֶס שְׁטֶעלְט אוֹיף יֶענִים יסוד, פִּיהרְט אוּנְס אוֹיךְ צוּ דֶעם רִיכְטִיגִין גִידְרַאנְג דֶער פוּן; עֶס זָאגְט אוּנְס פוּן אֵיינִים, וָואס פוּן זַיינִי גִירֶעכְטִיגְקֵייט וֶועגִין וִויל גָאטט זִינְד מוחל זַיין:

יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר

„יהוה הָאט בִּיגֶעהרְט פוּן וֶועגִין זַיינִי גִירֶעכְטִיגְקֵייט אַז עֶס זָאלל דִיא

לערנונג גרויס און הערליך מאכין". (ישעה מ"ב פסוק כ"א) מילא ווער איז דער דאזיגיר איינער? דיא פסוקים וואס שטייהין פריהיר זאגין אונס, אז עס איז דער קנעכט פון גאטט. ווער אביר איז דער קנעכט פון גאטט? קמחי זאגט ביים דעם דאזיגין פסוק אז דער קנעכט פון גאטט איז דער נביא, נור אביר דאס קאן אום מיגליך אמת זיין, וואָרין דער נביא איז קיין צדיק ניט גיוועזין, נייאירט איין זינדיגיר, וויא ער זאגט אונס אליין אין זעכסטין קאפיטל: איך בין איין מאן פון אום ריינע ליפפין. "דער קנעכט וועלכיר עס ווערד דער מאנט אין דעם נייצעהינטין פסוק איז דער זעלביגיר, וואס ער ווערד אנגירופין "מיין קנעכט" אין דעם ערשטין פסוק פון דעם קאפיטל, וויא עס שטייהיט: הן עבדי "נון מיין קנעכט, וועלכין איך טהוא אונטיר לענין, מיין אויס דער וויהלטיר, וואס מייני זייל האט אן איהם וואהול גיפאלין. איך האב גיגעבין מיין רוח אויף איהם; אז ער זאלל ארויס ברענגין דאס גיריכט צו דיא פעלקיר." דא אביר זאגט קמחי:

זהו מלך המשיח כמו שפירשנו:

"דאס איז דער קיניג משיח, אזו וויא מיר האבין מפורש גיוועזין". מילא וועו אין דעם ערשטין פסוק וואס עס שטייט "דער קנעכט פון גאטט" איז עס גימיינט דער משיח, אזו אומידום אין דעם גאנצין קאפיטל וואו עס שטייט נור דער מאנט "דער קנעכט" מוז מאן פאר שטייהין דעם זעלביגין" און דער משיח איז עס דער יעניגיר וואס דער האר גאטט וויל אז פון זייני צדקות וועגין זאלל עס זייא וואויל זיין. דער זעלביגיר נביא זאגט אין איין אנדירין ארט וואס עס ביציהט זיך אויף דעם דאזיגין קנעכט:

בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים ועונותם הוא יסבול:

"מיט זייני דערקענטינים וועט מיין גירעכטיר קנעכט פיל גירעכט מאכין וואָרין ער וועט טראגין זייארי זינד". (ישעיה נ"ג, פסוק י"א) אויב דא איז דער משיח גימיינט קאן קיין יוד ניט מסופק זיין דער וואס ער איז מתפלל דיא תפלות פון בית הכנסת; וואָרין אזו גוט אום יום כפור וויא אום פסח ווערד דער דאזיגיר קאפיטל אויף דעם משיח גימיינט*) מילא

דא

*) זעה איין אין מחזור, אין פיוט פון דער קדושה פון מוסף יום כפור: אז מלפני בראשית. און אין יוצר פון ערשטין טאג פסח פאר סמוכה עשרה: ברח דודי עד שיפוח קץ מחזה.

דָא וֶוערְד אױס דְרִיקְלִיךְ גִיזָאגְט אַז דֶער משיח וֶועט דוּרְךְ זַיינִי גִירֶעכְטִיגְקַייט דִיא זִינְדִיגִי גִירֶעכְט מַאכִין. אוּן דַארִיבִּיר רוּפְט אױךְ דֶער נביא דֶעם משיח יהוה צדקנו „גָאטט, דֶער וָואס אִיז אוּנְזִיר גִירֶעכְטִיגְקַייט.״ (ירמיה כ״ג, פסוק ו׳) דָאס אָבִּיר אַז דָא אִיז דֶער משיח גִימֵיינְט, קָאן קֵיין ספק נִיט זַיין, וָוארִין עֶר וֶוערְד בִּישְׁרִיבִּין אַז אַיין צמח צדיק „גִירֶעכְטִיר שְׁפְּרָאצוּנְג פוּן דוד״ אוּן אַזוֹ זֶענִין אַלְלִי מפרשים דִיא דָאזִיגִי שְׁטֶעלְלִי מפורש. אִין דִיא דָאזִיגִי דְרַייא שְׁטֶעלְלִין פוּן דֶער הֵיילִיגִיר שְׁרִיפְט (כתבי הקודש) וֶוערִין נָאךְ דֶעם אוֹפֶן, דִיא זִינְדִיגִי אױף דֶעם משיח אַהִין גִיוִויזִין אַזוֹ וִויא אױף זֵייאִיר הָאפְּפִינוּנְג אוּן גִירֶעכְטִיגְקַייט: עֶר אִיז גָאטְטִים גִירֶעכְטִיר קְנֶעכְט; אוּן זַיינִי לֵיידִין אוּן פֶערְדִינְסְט זֶענִין מֶעהר וִויא גִינוּג, אוּם דָאס אױס צוּ וֶוערְקִין וָואס אברהם יצחק אוּן יעקב קֶענִין נִישְׁט אױס וִוירְקִין. מֵילָא דֶער גְרוֹיסִיר תעות פוּן דֶער תורה שבעל פה אִיז דֶער, דָאס וָואס עֶס וַוייזְט אַהִין אױף אוּם רֶעכְטִי נפשות, דִיא וָואס הָאבִּין קֵיינִי גִירֶעכְטִיגְקַייט נִיט, אוּן דֶעם וָואס גָאטט הָאט בִּיצֵייכִינְט פַאר אַיין הָאפְּפִינוּנְג פַאר דִיא זִינְד, גֵייהִיט זִיא כמעט גָאר אַרִיבִּיר. מַאן וָואלְט אָבִּיר דָא קֶענִין דִיא שאלה אַרוֹיף וַוארְפִין וֶוען דֶער משיח אִיז אַיין מֶענְש, וִויא קָאן עֶר מֶעהר פֶערְדִינְסְט (זכיות) הָאבִּין, וִויא אברהם אוֹדִיר עֶרְגִינְץ אַיין אַנְדִירִיר וָואס קוּמְט אַרוֹיס פוּן אדם הראשון? דֶערוֹיף עֶנְטְוִוירִין מִיר, עֶר אִיז באמת אַיין מֶענְש, דָאךְ אָבִּיר נִיט קֵיין זִינְדִיגִיר מֶענְש, וִויא מִיר, אוּן אַז עֶר אִיז נִיט בְּלוֹס מֶענְש. וָואלְט עֶר אַיין מֶענְש גִיוֶועזִין, וִויא מִיר, אַזוֹ וָואלְט עֶר נִיט גִיקֶענְט קֵיין פֶערְדִינְסְט (זכיות) הָאבִּין, אוּן דַארוּם וָואלְט עֶר אוּנְס אַזוֹ גִיקֶענְט רֶעכְטְפֶערְטִיגִין, אַזוֹ וִויא מִיר וָואלְטִין אִיהם גִיקֶענְט רֶעכְטְפֶערְטִיגִין. מֵילָא בכן דִיא דֶערְקְלֶערוּנְג אַז עֶר אִיז גָאטְטִים גִירֶעכְטִיר קְנֶעכְט אוּן אִיז בִּישְׁטִימְט אַז עֶר זָאלל רֶעכְטְפֶערְטִיגִין דִיא זִינְדִיגִי, וַוייזְט קְלָאר פְרִיהִיר אַרוֹיס אַז עֶר אִיז מֶעהר וִויא מֶענְש, אוּן דֶער נָאמִין, וָואס דֶער נביא ירמיה לֵייגְט אִיהם בַּייא, מַאכְט אַז עֶס זָאלל דֶערִינִין קֵיין שוּם ספק נִיט זַיין. ירמיה רוּפְט אִיהם מִיט דֶעם נָאמִין פוּן גָאטט וָואס עֶס וֶוערְד אױס גִישְׁפְּרָאכִין יהוה, וָואס עֶס בִּיצִיהט זִיךְ אױף וֶועלְכִין גָאטט אַלְלֵיין זָאגְט:

אני יהוה הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן

„אִיךְ בִּין יהוה, דָאס אִיז מַיין נָאמִין אוּן מַיינִי הֶערְלִיכְקַייט וֶועל אִיךְ צוּ אַיין אַנְדִירִין נִיט גֶעבִּין״. (ישעיה מ״ב פסוק ח׳.) מֵילָא וֶוען יהוה אִיז

דער

דֶער נָאמִין פוּן גָאטט, אַזוֹ מוּז דֶער נפש גָאטט זַיין וֶועלְכִיר וֶוערְד אָנגְגִירוּפִין מִיט דֶעם דָאזִיגִין הֵיילִיגִין נָאמִין. נוּן וָואלְטִין אָבִיר פוּן דִיא אִיצוּנְדִיגִי רבנים אפשר וֶועלִין דֶעם אָבְּוֶוענְד מַאכִין באשר דֶער דָאזִיגִיר הֵיילִיגִיר נָאמִין וֶוערְד אַזוֹ גוּט פוּן ירמיה וִויא אוֹיךְ פוּן יחזקאל דֶער שְׁטָאט ירושלים אוֹיךְ בַּייא גִילֵייגְט; נוּר וֶוען מִיר וָואלְטִין דָאס אפילוּ מסכים זַיין אַזוֹ וֶוערְד דֶער מִיט פוּן דֶעסְט וֶועגִין אוּנְזִירִי בִּיוַוייזִינִישִׁין נִיט אָבְּגִיוֶוענְד. עֶס אִיז בשום אוֹפֵן קֵיין מורא נִיט צוּ הָאבִּין אַז אַיין שְׁטָאט, וָואס זִיא מֶעג אוֹיךְ נָאךְ אַזוֹ גְרוֹיס אוּן שֵׁיין זַיין, אִיז עֶס דָאךְ נִיט מֶעהר וִויא נוּר אֵיין טוֹיטִי זַאךְ פוּן שְׁטֵיינִיר אוּן לֵיים, זָאלל דוּרְךְ דֶעם וָואס מַאן פֶערְשְׁטֵייהִיט עֶס נִיט גוּט, גִיהַאלְטִין וֶוערִין פַאר דֶעם לֶעבֶּענְדִיגִין גָאטט, דֶער וָואס הָאט בִּישַׁאפִין דִיא הִימִיל אוּן דִיא גַאנְצִי וֶועלְט מִיט אַלְץ וָואס דֶערִינִין אִיז. דְרוּם וֶוען דֶער נָאמִין פוּן גָאטט וֶוערְד יֶענִיר שְׁטָאט בַּייא גִילֵייגְט, אַזוֹ אִיז אִיהר דֶער מִיט דֶער כבוד פוּן גָאטט נִיט גִיגֶעבִּין. וֶוען מַאן זָאגְט אוּנְס אָבִּיר פוּן דֶעם משיח, אַז עֶר אִיז, עֶרְשְׁטִינְס אַיין גִירֶעכְטִיר, צְוֵוייטִינְס, אַז זַיינִי צדקות אִיז אַזוֹ גְרוֹיס, אַז עֶר קָאן דִיא זִינְדִיגִי גִירֶעכְט מַאכִין, אוּן צוּם סוֹף, דְרִיטִינְס, זַיין נָאמִין אִיז יהוה, „גָאטט פוּן אוּנְזִירִי גִירֶעכְטִיגְקַייט" דָאס הֵייסְט, וֶוען מִיר זֶעהִין, אַז אִיהם וֶוערִין בַּייא גִילֵייגְט דִיא מדות אוּן דֶער נָאמִין פוּן גָאטט, דֶען מוּזִין מִיר דְרִינְגִין, אַז עֶנְטְוִויר עֶר אִיז גָאטט אוֹדִיר אַז גָאטט הָאט דָאס גִיטָהוּן, וָואס עֶר הָאט גִיזָאגְט אַז עֶר ווִילל עֶס נִיט טָהוּן, דָאס הֵייסְט אַז עֶר הָאט זַיינִי הֶערְלִיכְקַייט אֵיינִים אַנְדִירִין גִיגֶעבִּין. גִירֶעכְטִיגְקַייט אִיז נוּר דִיא מעלה פוּן גָאטט אַלְלֵיין—אַזוֹ וִויא דניאל זָאגְט:

לְךָ יהוה הצדקה ולנו בושת הפנים כיום הזה:

„צוּ דִיר גָאטט אִיז דִיא גִירֶעכְטִיגְקַייט, אוּן צוּ אוּנְס דִיא שַׁאנְד פוּן דֶעם אַנְגִיזִיכְט." (דניאל ט' פסוק ז') אִין דִיא אוֹיבִּין גִידַאכְטִי שְׁטֶעלִין אָבִּיר וֶוערְד דִיא גִירֶעכְטִיגְקַייט דֶעם משיח בַּייא גִילֵייגְט, אוּן באמת נָאךְ אפילוּ אִין אַזוֹ אַיין הוֹיכִין גְרַאד, אַז זִיא וֶוערְד בִּיטְרַאכְטִיט פַאר אַזוֹ פִיל גִינוּג, אוּם דִיא זִינְדִיגִי מֶענְשְׁלִיכִי קִינְדִיר צוּ רֶעכְטְפֶערְטִיגִין; מֵילָא בכן אַז עֶר הָאט דִיא דָאזִיגִי מעלות פוּן גָאטט, אַזוֹ מוּז עֶר אוֹיךְ גֶעטְלִיכִי נַאטוּר זַיין. אַיין אַנְדִירִיר נביא זָאגְט: אךְ ביהוה לי אמר צדקות ועוז: „בַּייאִירְט אִין יהוה, זָאגְט מַאן, אִיז צוּ מִיר גִירֶעכְטִיגְקַייט אוּן שְׁטַארְקְהַייט." (ישעיה מ"ה, פסוק כ"ד.) אוּן וַוייטִיר: ביהוה

יצדקו

יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל „אין יהוה וועלין גירעכט זיין און וועלין זיך ביריהמין דער גאנציר זאממין פון ישראל.“ (דארטין פסוק כ"ה) מילא דא ווערד גיזאגט, אז גאטט איז אונזיר גירעכטיגקייט, און אז מיר ווערין אין איהם גירעכט; אביר אין דיא אויבין גידאכטי שטעללין ווערד גיזאגט, אז דער משיח איז אונזירי גירעכטיגקייט, און מיר ווערין אין איהם גירעכט. דער נפש וואס עס איז אין דיא דאזיגי אלליר האנד שטעללין אנגיוויזין, מוז מסתמא אלץ איינס און דיא זעלביגי זיין. אויף דעם אופן זענין אללי חומרות פערענטווירט, און מיר האבין איינים וואס מיר קענין זיך אויף זייני גירעכטיגקייט זיכיר פערלאזין, אן דעם זיך מיט דער קללה צו בילאדין, וואס עס איז אויס גישפראכין אקייגין דיא דאזיגי, דיא וואס זעצין זייאיר פערטראויהין אויף זינדיגי מענשין. דאס דאזיגי איז דיא האפפינונג פון דיא קריסטין. פיל יודין טראכטין, ריידין, און דרינגין זיך, אזו אשטייגיר וויא דיא קריסטין וואלטין פון דעם לעבינדיגין גאטט אב גיוויכט, און זעצין זייאיר פערטראויהין אויף איין מענשין; מיט דעם וואס זייא בישולדיגין אונס, האבין זייא זעלבירט גיטהון. מיר זענין ניט אב גיקעהרט פון לעבינדיגין גאטט. פיל מעהר איז אונזירי האפפינונג, און אונזיר בישיצונג אין יהוה צדקנו דעם העררן דער וואס איז אונזירי גירעכטיגקייט. איהר אביר זענט פון דעם העררן אב גיקעהרט; ווארין אין אייערי תפלות זאגט איהר, אז אייערי האפפינונג אין אייאיר פערטראויהין זענין גישטיצט אויף דיא פערדינסט (זכות) פון זינדיגי מענשין. אונזיר פערטרויהין ביגרונדיט זיך אויף דאס ווארט פון גאטט, אייערי האפפינונג אביר איז אייך דורך דיא רבנים בייא גיבראכט, וואס זייא זענין ביטריגליכי מענשין, און איהר זענט דרום גידאפילט פון גאטט אב גיוויכט, פון זיין ווארט און פון זייניר גירעכטיגקייט. און אונזיר וואונש איז, אז איהר זאללט צוריק צו איהם, ניט צו אונס, צו זיין ווארט, ניט צו דיא אונזירי. איהר האט בשום אופן ניט מעהר פערדינסטין וויא מיר; פונקט אזו ווייניג וויא אייערי אבות האבין מעהר פערדינסט גיהאט, וויא איינער פון אונס; און אויך דאס בלאזין אויף איין הארין פון איין באק איז איין צו שוואכיר פונדאמענט אום דערויף צו בויהין אונזירי האפפינונג אויף עולם הבא. און דאך זענין עס דיא דאזיגי זאכין, לאויט וויא אייערי רבנים לערנין אייך, וואס איהר זאללט אין זייא בטחון האבין. פרופט אייערי תפלות

פערגלייכט

פֶערְגְלַייכְט זַייא מִיט דֶעם וָוארְט פוּן גָאטט, אוּן אִיהר וֶועט גִיפִינְן, אַז אַזוֹ לַאנְג וִויא דָאס יוּדִישִׁי פָאלְק אִיז נָאךְ אַרְץ אַזוֹ מִתפלל פַאר גָאטט, קָאן זַייאִיר גִיבֶּעט נִיט דֶערְהֶערְט וֶוערִין, אוּן אַז זַייא וִוינְשִׁין זִיךְ גִיהָאלְפִּין צוּ וֶוערִין, זָאללִין זַייא זַייאִיר אָרִים פוּן פְלֵייש פֶערְלָאזִין אוּן מוּזִין צוּ דֶעם צוּרִיק קֶעהרִין דֶער וָואס אִיז גִיוֶועזִין דִיא הָאפְּפִינוּנְג פוּן זַייאִירִי עֶלְטִירִין.

נִיט פוּן וֶועגִין זַיינִי אֵייגִינִי פֶערְדִינְסְט, אוּן אוֹיךְ נִיט פוּן וֶועגִין דִיא פֶערְדִינְסְט פוּן זַיינִי עֶלְטִירִין, אוּן אוֹיךְ נִיט פוּן וֶועגִין אֵיינִי צִירִימָאנִישִׁי מעשה אִיז אברהם גִירֶעכְטְפֶערְטִיגְט גִיוָוארִין, נַייאִירְט פוּן וֶועגִין זַיין גְלוֹיבִּין אִין דֶעם הֶערְן, יהוה, אִיז אברהם גִירֶעכְטְפֶערְטִיגְט גִיוָוארִין, אַזוֹ וִויא עֶס שְׁטֵייט:

והאמין ביהוה ויחשבה לו צדקה

„אוּן עֶר הָאט גִיגְלוֹיבְּט אָן יהוה, אוּן עֶר הָאט עֶס צוּ גִירֶעכִינְט צוּ אִיהם צוּ גִירֶעכְטִיגְקַייט." (בראשית ט"ו פסוק ו'.) דוד המלך הָאט נִיט דֶערְוַוארְטִיט פֶערְגֶעבּוּנְג פוּן זַיינִי זִינְד אוּן רֶעכְטְפֶערְטִיגוּנְג, פוּן דֶעם זכות פוּן אברהם אוֹדִיר פוּן עֶרְגִינְץ אֵיינִים אַנְדִירִין פוּן זַיינִי עֶלְטִירִין, אוּן זָאגְט אוֹיךְ נִיט: וואוֹהל דֶעם מֶענְשִׁין דֶער וָואס פֶערְלָאזְט זִיךְ אוֹיף דִיא גִירֶעכְטִיגְקַייט פוּן אבות, נַייאִירְט:

אשרי נשוי פשע כסוי חטאה: אשרי אדם לא יחשוב יהוה לו עון ואין ברוחו רמיה:

„וואוֹהל דֶעם וָואס דִיא מִיסִיטַהאט אִיז אִיהם פֶערְגֶעבִּין, וָואס דִיא זִינְד אִיז אִיהם בִּידֶעקְט: וואוֹהל דֶעם מֶענְש וָואס יהוה טְהוּט אִיהם נִיט צוּ רֶעכִינְן דִיא זִינְד, אוּן וָואס קֵיינִי בִּיטְרִיגִירַייא אִיז נִיט אִין זַיין גִימוּהט." (תהלים ל"ב פסוק א'–ב'.) דְרוּם אִיטְלִיכִיר וָואס עֶר וִוינְשְׁט זִיךְ דִיא ברכה צוּ דֶערְלַאנְגִין, מוּז אַללִי זַיינִי זִיכִירוּנְגִין אוֹיף פֶערְדִינְסְט וָואס אִיהם דַאכְט זִיךְ אַוֶועק לָאזִין אוּן זִיךְ בִּיקֶענְין אַז עֶר אִיז אַזוֹ אַיין זִינְדִיגִיר וָואס אִיז בִּידֶערְפְטִיג פֶערְגֶעבּוּנְג, אוּן פַאר דִיא דָאזִיגִי פֶּער גֶעבּוּנְג דַארְף עֶר נִיט אַהִין בְּלִיקִין, אוֹיף דָאס וָואס מֶענְשִׁין טְהוּן אוֹדִיר קֶענִין טְהוּן, נַייאִירְט אוֹיף דִיא גְנָאד פוּן גָאטט, דֶער וָואס פֶערְגִיבְּט אִיהם דִיא עבירות אוּן חטאים. דְרוּם שְׁטֶעלְט עֶס אוֹיךְ דֶער נביא חבקוק אוֹיף, פַאר אֵיין אַיינְגִירוּגִילִירְטִין כלל:

אוּן

וצדיק באמונתו יחיה

„און דֶער גִירֶעכְטִיר וֶועט אִין זַיינִים גְלויבִּין לֶעבִּין.“ דָאס אִיז דֶער אוֹפֶן פוּן דֶער רֶעכְטְפֶערְטִיגוּנְג נָאךְ דֶעם פירוש פוּן דֶער שְׁרִיפְט, און דָאס דָאזִיגִי אִיז דִיא הָאפְפִינוּנְג פוּן אברהם, פוּן דוד, און פוּן חבקוק. וִוילְלִין נוּן דִיא יוּדִין זֵייאִיר גורל מִיט זֵייאִיר פָּאטִיר אברהם טְהֵיילִין און דֶעם וֶועג פוּן רֶעכְטְפֶערְטִיגוּנְג זִיךְ הַאלְטִין אִין וֶועלְכִין עֶר אִיז גִיגַאנְגִין? אוֹדִיר וִוילְלִין זֵייא נִיט גִירֶעכְטְפֶערְטִיגְט וֶוערִין וִויא עֶר, בֵּייאִירְט נָאךְ וַוייטִיר דִיא אוּיס טְרַאכְטוּנְג פוּן מֶענְשִׁין פָּאלְגִין וֶועלְכִי זֶענִין נִיט אַמָאהל מִיט זִיךְ אַלְלֵיין אֵיינְשְׁטִימִיג? וֶוען דִיא תּוֹרה שבעל פה בִּיצֵייכִינְט אַיין וֶועג צוּ רֶעכְטְפֶערְטִיגוּנְג און וָואלְט בַּייא דֶעם זֶעלְבִּיגִין יסוד דֶער פוּן זִיךְ גִיהַאלְטִין, אַזוֹ וָואלְט עֶס וֶוייניגְסְטִינְס גִיוֶועזִין אַיין שַׁיין פוּן אַיין גְרוּנְד אַז מַאן זָאלל פָּאלְגִין זֵייאִירִי פָּארְשְׁרִיפְטִין; אָבִּיר עֶס וַוייזְט אָן צְוֵוייא וֶועגִין, וָואס זֵייא זֶענִין אֵיינִי אַקֵייגִין דִיא אַנְדִירִי אַזוֹ כנגד וִויא מזרח אַקֵייגִין מערב. עֶס זָאגְט צוּם עֶרְשְׁטִין, אַז דֶער מֶענְשׁ קָאן דוּרְךְ זַיינִי אֵייגִינִי פֶערְדִינְסְט גִירֶעכְטְפֶערְטִיגְט וֶוערִין, און דֶען זָאגְט עֶס אִיהם וִוידִיר, עֶר מוּז דוּרְךְ פֶערְדִינְסְט פוּן אַנְדִירִי גִירֶעכְטְפֶערְטִיגְט וֶוערִין. בֵּיידִים קָאן אוּם מִיגְלִיךְ אמת זַיין. עֶס אִיז דְרוּם דִיא שׁוּלְדִיגְקֵייט פוּן אִיטְלִיכִים מֶענְשִׁין עֶרְשְׁטְלִיךְ הוקר ודורש צוּ זַיין וֶועלְכִיר אִיז דֶער אמתִיר וֶועג פוּן הֵייל, און צוּ בִּישְׁטִימִין, אויבּ עֶר זָאלל גִיהָאלְפִין וֶוערִין דוּרְךְ זַיינִי אֵייגִינִי פֶערְדִינְסְט, אוֹדִיר דוּרְךְ זכוּת אבוֹת אוֹדִיר לסוף דוּרְךְ דֶעם זכוּת פוּן „דֶעם הֶערְרְן, דֶער וָואס אִיז אוּנְזִירִי גִירֶעכְטִיגְקֵייט“.—

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר ל״ו

אזו גוט אין דער תורה וויא אויך אין דיא נביאים גיפינד מאן זייאיר אסך אוים שפרעכונגין וואס זענין גאר כנגד דיא רבנישי לערנונג פון מענשליכי פערדינסטין. עס איז דאך גאטט גיפעללין גיוואריז אן צו ריכטין איין עפינטליכין און פייאירליכין איינשטעלונג אחוץ דיא דאזיגי בפירושי און איביר גיהאזערטי אוים שפרעכונגין, כדי אפילו דעם גרעסטין פראסטאק צו בילערנין און אפילו דעם גרעסטין קשי ערף צו ביווייזין, אז דורך מענשליכי פערדינסטין איז קיין הילף ניט צו דער לאנגין. ער האט איין ביפעהל גיגעבין, אז איין מאהל אין איטליכין יאהר זאלל דורך דעם כהן גדול גישעהין איין פער געבונג (כפרה) אזו גוט פאר זיך זעלבירט וויא אויך פאר דאס גאנצי פאלק:

וכפר את מקדש הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח יכפר ועל כל העם יכפר:

,און ער זאלל פער זעהנין (מכפר זיין) דאס הייליגי הייליגטום (מקדש הקודש) און דאס גיצעלט פון דיא פערזאמלונג, און דעם אופפיר שטוהל זאלל ער פער זעהנין (יכפר), און אויף דיא כהנים, און אויף דאס גאנצי פאלק פון דיא גימיין זאל ער פער זעהנין (יכפר).״ (ויקרא ט״ז פסוק ל״ג) דיא דאזיגי איין ריכטונג ביווייזט נון קלאר, אז אללי פון ישראל, אזו גוט דער כהן גדול וויא אויך דיא כהנים און דאס פאלק, זענין זינדיגי, אז זייא אללי בידארפין איין פערגעבונג, און מאכט דרום אין גאנצין צו נישט דיא הוה אמינא פון דער רעכטפערטיגונג דורך פערדינסטין, ווען דיא קינדיר ישראל וואלטין קענין גירעכטפערטיגט ווערין ענטוויר דורך אייגיני פערדינסט, אודיר דורך דיא פערדינסט פון זייאירי עלטירין, אזו וואלט דער פייאירליכיר איין שטעלונג אללי יאהר איין פערגעבונג צו מאכין, איבריג גיוועזין. ווען אביר דיא דאזיגי פערגעבונג איז נייטיג-

און

און וואלט עס ניט נייטיג געוועזין, ווארום האט זיא דען גאטט איין געריכטיט ?– דען קאן פון מענשליכי פערדינסטין גאר קיין רייד ניט זיין. אביר דער אמת איז, וואס מיר האבין שוין געזעהין, אז דיא רבנים האבין געפיהלט, אז זייארי לערנונג איז ניט גענוג אום דעם אום רוהיגין געוויסין צו בירוהיגין, און אז זייא האבין זיך דאריבער גערין געראטיוויט דורך איטליכים נויט ביהעלפונג וואס זייא האבין נור געקענט ממציא זיין. עס איז נאך דעם אופן נאך קיין וואונדיר ניט. אז זייא זענין אראפ געזונקין מיט איין אויסטירלישין הארטנאקיגקייט (קשי ערף), צו דעם שאטין פון דיא יעניגי האפפינונג, וואס אין תורת משה איז צו געזאגט געוועזין. אחוץ זייאיר לערנונג פון דיא פערדינסטין (זכיות), זענין זייא פרייהליך געוועזין. אפילו נור דעם שיין פון איין טאג פון פערגעבונג צו האבין, דער וואס זאלל זייא ווידיר קענין פאר דעם אלמאכטיגין מכפר זיין. באמת האבין זייא ניט געהאט קיין כהן גדול און קיין קרבן, נור זייא האבין אזו זייאיר גוט געוואוסט דיא נייטיגקייט פון איין פערגעבונג, אז איידיר זייא זאללין עס האבין מודה געוועזין, אז זייא האבין גאר קייני פערגעבונג ניט, האבין זייא ליבירשט אויף געשטעלט דיא לערנונג, אז תשובה און דער יום כפור קענין אויף אללי זינד מכפר זיין ׃

בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין לנו מזבח כפרה אין שם אלא תשובה התשובה מכפרת על כל העבירות אפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שום דבר מרשעו שנאמר ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו ועצמו של יום הכפורים מכפר לשבים שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם ׃

„אין דער דאזיגיר צייט, וואס קיין בית המקדש איז שוין ניט פערהאנדין, און מיר האבין קיין אפפער שטול (מזבח) ניט, האבין מיר קיין אנדירי פער געבונג ניט, וויא נור תשובה. דיא תשובה איז מכפר אויף אללי עבירות ; אפילו ווען איין מענש איז איין רשע געוועזין אזו לאנג וויא ער האט געלעבט, נור צו לעצט האט ער תשובה געטהון, דערמאנט מאן איהם ניט קיין זאך פון זייני רשעות ; ווארין עס שטייט געשריבין : „און דאס בייז פון דעם רשע זאלל ער ניט געשטרויכילט ווערין, אין דער צייט ווען ער טהוט תשובה פון זייני שלעכטיגקייט.״ (יחזקאל ל״ג, פסוק י״ב) און דער טאג יום כפור זעלבירט איז אויך מכפר צו דיא וואס טוהין תשובה ; ווארין עס שטייט „דער וייל אין דעם דאזיגין טאג זאלל ער פער זענין (מכפר זיין) אויף איך״ (ויקרא ט״ז פסוק ל׳) (הלכות

תשובה

תשובה, פרק א׳, הלכה ג׳) מֵילָא דָאס דָאזִיגִי אִיז דִיא לֶעצְטִי שְׁטִיצוּנְג פוּן דֶער יוּדִישִׁיר הָאפְּפִינוּנְג, אוּן מִיר ווִילְלִין בַּארִיבִּיר משער זַיין אויב דָאס דָאזִיגִי אִיז טַאקִי אֵיין שְׁטִיצוּנְג, אויף וֶועלְכִיר אַיין קְלוּגִיר מֶענְשׁ קָאן סוֹמֵךְ זַיין זַיינִי הָאפְּפִינוּנְג אויף עולם הבא. קֵיין מֶענְשׁ וָואס הָאט אַיין גִיזוּנְדִין זִינְנֶען וֶועט זַיין לֶעבִּין אוֹדִיר זַיין פֶערְמֶעגִין אִין סכנה נִיט אַיין שְׁטֶעלְלִין פוּן אַיין בִּישְׁטִימוּנְג וֶועגִין, וָואס אַיין טְהֵייל דֶער פוּן אִיז סוֹתר דֶעם אַנְדִירִין טְהֵייל; אוּן דִיא בִּישְׁטֶעטִיגוּנְג וָואס מִיר הָאבִּין אִיצוּנְד גִילֵייהִינְט, אִיז פוּן דֶעם דָאזִיגִין שְׁטֵייגִיר. צוּם עֶרְשְׁטִין וֶוערְד דֶערִינִין גִיזָאגְט, אַז אִיצוּנְדִירְט „אִיז קֵיין אַנְדִירִי פֶערְגֶעבּוּנְג נִיט פֶערְהַאנְדִין, וִויא נוּר תשובה״, אוּן אַז „דִיא תשובה אִיז מכפר אויף אַלְלִי עבירות, אוּן צוּם סוֹף וֶוערְד בִּישַׁיינְפִּירְלִיךְ בַּאלְד דֶער נָאךְ ווִידִיר צוּ גִישְׁטֶעלְט, אַז „דֶער יום כפור זֶעלְבִּירְט אִיז מכפר אויף דִיא דָאזִיגִי, וָואס טוּהִין תשובה״. וִויא מַאן זֶעהִיט, אִיז דִיא לֶעצְטִי בִּישְׁטִימוּנְג סוֹתר דִיא עֶרְשְׁטִי; וָוארִין וֶוען דֶער יום כפור, וִויא מִיר זֶעהִין דָא, אִיז נֵייטִיג מכפר צוּ זַיין פַאר דֶעם זִינְדִיגִין וָואס הָאט חרטה, דֶען אִיז בגלוי פַאלְשׁ אַז דִיא תשובה אִיז מכפר אויף אַלְלִי זִינְד: אִיז אָבִּיר דִיא תשובה מכפר אויף אַלְלִי זִינְד, מֵילָא אַזוֹ בַּאלְד אִימִיצִיר טְהוּט תשובה, וֶוערִין אַלְלִי זַיינִי זִינְד פֶערְגֶעבִּין, אוּן עֶס בִּידַארְף אִין אַזוֹ אַיין אוֹפֶן קֵיין יום כפור נִיט. מֵילָא דָא אִין דֶעם לִיגְט אַיין עֶפִינְטְלִיכִי ווִידִירְשְׁפְּרֶעכוּנְג (סתירה) אוּן עֶס קָאן אוּם מִיגְלִיךְ זִיכִיר זַיין, הָאפְּפִינוּנְג אָן צוּ טְרָאוִיהִין אויף אַזוֹ וָואס, וָואס עֶס אִיז זִיךְ אַלְלֵיין דֶער ווִידִיר. צְוֵוייטִינְס אָבִּיר, אִיז אִיטְלִיכִיר פוּן דִיא בֵּיידִי אופנים, וָואס פוּן זֵייא בִּישְׁטֵייהִיט יֶענִי בִּישְׁטֶעטִיגוּנְג, אַזוֹ וִויא זֵייא זֶענִין מִיט זִיךְ זֶעלְבִּירְט, אַזוֹ זֶענִין זֵייא אויךְ מִיט תורת משה פְּרָאסְטָא ווִידִיר אֵיינַאנְדִיר. דָאס עֶרְשְׁטִי פוּן דֶעם דָאזִיגִין שְׁטִיק, זָאגְט, אַז „תשובה אִיז מכפר אויף אַלְלִי עבירות;״ וֶוען דָאס וָואלְט יָא אַזוֹ גִיוֶועזִין, דֶען וָואלְט דִיא פֶערְגֶעבּוּנְג וָואס משה הָאט פָאר גִישְׁרִיבִּין אוּם נוּצִיג גִיוֶועזִין, אוּן טַאקִישׁ באמת, זִיא וָואלְט אִיבִּיר הוֹיפְּט גָאר קֵיין פֶערְגֶעבּוּנְג נִיט גִיוֶועזִין. משה זָאגְט, אַז גָאטט הָאט בִּישְׁטִימְט צְווֵייא צִיגִין בֶּעגְלִיךְ מכפר צוּ זַיין; דָא אָבִּיר וֶוערְד גִיזָאגְט, אַז תשובה אַלְלֵיין אִיז שׁוֹין גִינוּג דֶער צוּ. מֵילָא וֶוען דָאס דָאזִיגִי לֶעצְטִירִי וָואלְט אמת גִיוֶועזִין, וֶוען תשובה וָואלְט אִיצוּנְד אָהנִי עֶרְגִינְץ אַיין קרבן שׁוֹין קֶענִין מכפר זַיין, פוּן וֶועסְט וֶועגִין הָאט משה דֶען פֶערְלַאנְגְט אַזוֹ אַיין אוּם נוּצִיגִי, יָא אפילו אַזוֹ אַיין תקנה פוּן אכזריות וִויא דָאס טֵייטִין אָרִימִי אוּם

שולְדִיגֶי בְּהֵמוֹת אִיז ? וָוען תשובה אִיז אִיצוּנְד גֶינוּג מכפר צוּ זַיין אַזוֹ אִיז זִיא צוּ אִיטְלִיכִיר צַייט גִינוּג גִיוֶועזִין, אוּן דֶען הָאט גָאטט עֶפִּים אוּם נוּצִיגִים בִּיפוֹהלִין צוּ טָהוּן, וָוען אָבִּיר עֶס אִיז פְּרִיהִיר דִיא בִּישְׁטִימוּנְג גֵייטִיג גִיוֶועזִין, אַז אֵיין בָּאק (שׂעיר) זָאלל גִישָׁאכְטִין וֶוערִין, אוּן אֵיין בָּאק זָאלְל מִיט דִיא זִינְד פוּן דָאס פָאלְק בִּילָאדִין אִין דֶער וִויסְטִינַייא (מדבר) גִישִׁיקְט וֶוערִין, כדי פֶּערְגֶעבּוּנְג פַאר דִיא זִינְד צוּ בִּיקוּמִין, אַזוֹ מוּז עֶס אִיצוּנְד, אוֹיךְ אַזוֹ גֵייטִיג זַיין, וָוען דִיא רבנים וָואלְטִין זִיךְ נִיט דֶער וואוֹיגִין דִיא בִּיהוֹיפְּטוּנְג אוֹיף צוּ שְׁטֶעלְלִין, אַז גָאטט אִיז אֵייגִינְזִינְנִיג אוּן אַיין הֶערר וָואס פֶּערְעֶנְדִירְט זִיךְ דֶער וָואס פֶּערְלַאנְגְט אוּם זִינְד צוּ פֶּערְגֶעבִּין אִין אַיין צַייט עֶפִּים, וָואס אִין אַיין אַנְדִירִי צַייט פֶּערְלַאנְגְט עֶר עֶס נִיט. דָאס אָבִּיר אַז שֶׁעכְטִין אֵיין בָּאק (שׂעיר) אוּן דָאס אַוֶועק שִׁיקִין דֶעם אַנְדִירִין אִיז פְּרִיהִיר דוּרְךְ אוּיס גֵייטִיג גִיוֶועזִין, קָאן קֵיינִיר נִיט לֵייקִינִין; משה שְׁטֶעלְט עֶס אַנִידִיר אִין אַזֶעלְכִי קְלָארִי וֶוערְטִיר, אַז וָוען עֶס אִיז נוּר פֶּערְהַאנְדִין אֵיין אמת וָואס עֶר אִיז גִיוִויסִיר אוּן קְלֶערִיר וִויא אֵיין אַנְדִירִיר, אַזוֹ אִיז עֶס דֶער, אַז אִין דֶער צַייט בשעת דִיא יוּדִין זֶענִין גִיוֶועזִין אִין זֵייאִיר אֵייגִינִים לַאנְד, אִיז תשובה אַלְלֵיין נִיט גִינוּג גִיוֶועזִין מכפר צוּ זַיין אוֹיף דִיא זִינְד. באמת זָאגְט דֶער רמב"ם זֶעלְבִּירְט:

שעיר המשתלה מכפר על כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה בין שהודע לו בין שלא הודע לו הכל מתכפר בשעיר המשתלה והוא שעשה תשובה אבל אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות:

„דֶער צִיגִין בָּאק וָואס אִיז אַוֶועק גִישִׁיקְט גִיוָוארִין (שעיר המשתלח) אִיז מכפר אוֹיף אַלְלִי עבירות פוּן דֶער תורה אוֹיף דִיא גְרִינְגִי אוּן דִיא שְׁוֶוערִי, עֶס זַייא אַז עֶר הָאט עוֹבר גִיוֶועזִין במזיד עֶס זַייא עֶר הָאט עוֹבר גִיוֶועזִין בשוגג, עֶס זַייא אַז עֶס אִיז אִיהם בִּיוואוּסְט גִיוֶועזִין אוֹדִיר אוּם בִּיוואוּסְט וֶוערְד אַלְץ פֶּערְגֶעבִּין מִיט דֶעם בָּאק וָואס אִיז אַוֶועק גִישִׁיקְט גִיוָוארִין (שעיר המשתלח), אוּן וָוען אִיז דָאס, אַז עֶר הָאט תשובה גִיטָהוּן, אָבִּיר אַז עֶר הָאט קֵיין תשובה נִיט גִיטָהוּן אִיז דֶער בָּאק נִיט מכפר נוּר אוֹיף דִיא גְרִינְגִי עבירות." (הלכות תשובה פרק א', הלכה ב') מִיר זֶענִין פַאר וָואר מִיט דֶער דָאזִיגִיר גַאנְצִיר לֶערְנוּנְג נִיט מסכים, דָאךְ בְּרֶענְגִין מִיר עֶס אַהֶער, כדי צוּ וַוייזִין, אַז פְּרִיהִיר הָאט תשובה אַלְלֵיין קֵיין גִינוּגִינִי פֶּערְגֶעבּוּנְג (כפרה) פַאר דִיא זִינְד נִיט אַרוֹיס גִיבְּרַאכְט, נַייאִירְט נָאךְ אַחוּץ תשובה אִיז אוֹיךְ נָאךְ דֶער בָּאק גֵייטִיג גִיוֶועזִין (דֶער שעיר)

וויא

ווִיא גָאטט הָאט בּישׁטִימְט, און דְרִינְגִין נון דֶער פוּן, אַז, ווֶען פְּרִיהִיר איז נָאךְ אחוץ דֶער תשובה אֵיין אַנְדִירִי כפרה נֵייטִיג גִיוֶועזִין, איז דָאס דָאזִיגִי אִיצוּנְד אויךְ נָאךְ נֵייטִיג, ווֶען דִיא רבנים וָואלְטִין נִיט ווֶעלִין בִּיהוֹיפְּטִין אַז גָאטט הָאט משנה גִיוֶועזִין זַיין מֵיינוּנְג און תורת משה מבטל גִיוֶועזִין. ווֶען דִיא תשובה אִיז אִיצוּנְדִירְט גִינוּג אָהנִי אֵיין אַנְדִירִי כפרה כדי פֶערְגֶעבּוּנְג פון זִינְד צוּ בִּיקוּמִין, אַזוֹ מוּז גַאנְץ גִיוִויס תורת משה עֶנְטְווִיר גָאר אִין גַאנְצִין בטול גִיוָוארִין זַיין אוֹדִיר אָבְּגִיעֶנְדִירְט; אִיז אָבִּיר דִיא תורה נִיט בטול אוֹדִיר אָבְּגִיעֶנְדִירְט, דֶען קָאן אויךְ תשובה אַלֵיין קֵיין כפרה נִיט זַיין פַאר דִיא זִינְד און דַארוּם אִיז יֶענִי בִּיהוֹיפְּטוּנְג פון דֶער תורה שבעל פה פַאלְשׁ.

אָבִּיר דִיא תורה שבע"פ בִּימִיהִיט זִיךְ, אִיהְרִי בִּיהוֹיפְּטוּנְג צוּ בִּיוַוייזִין דוּרְךְ אֵיין שְׁטֶעלְלִי פוּן יחזקאל, וָואס עֶס שְׁטֵייט דֶערִינְן: „און אִין דָאס בֵּייז פוּן דֶעם רשע זָאל עֶר נִיט גִישְׁטְרוֹיכִילְט ווֶערִין, אִין דֶער צַייט ווֶען עֶר טְהוּט תשובה פוּן זַיינִי שְׁלֶעכְטִיגְקֵייט," מֵילָא בכן יחזקאל דֶערְמָאנְט בְּלוֹיס דִיא תשובה, אָבִּיר נִיט פוּן אֵיין קרבן אוֹדִיר פוּן אֵיין יום כפור. נוּר אָבִּיר דֶער עֶנְטְווִיר דֶערוֹיף אִיז גָאר לַייכְט. ממה נפשךְ עֶנְטְווִיר הָאט יחזקאל אִין דֶער דָאזִיגִיר דֶערְקְלֶערוּנְג גִיוָואלְט דִיא תורה פוּן משה מבטל זַיין, אוֹדִיר עֶר הָאט עֶס נִיט גִיוָואלְט. אִין עֶרְשְׁטִין פַאלל, אִיז אַנְדִירְשׁ דִיא תורת משה בטל און אֵיין נַייאִיר ווֶעג אִיז פֶערְצֵייכִינְט גִיוָוארִן ווִיא מַאן זָאלל פֶערְגֶעבּוּנְג פַאר זִינְד בִּיקוּמִין וָואס פוּן משה אִיז עֶס נִיט גִילֶערִינְט גִיוָוארִין – הָאט דָאךְ דָאס גַאנְצִי יוּדִישִׁי פָאלְק בִּישַׁיינְפִּירְלִיךְ אוּם רֶעכְט ווִיא זֵייא זֶעהִין דָאס אַלֵיין אַיין, אַז זֵייא הֵיינְגִין נָאךְ אָן אַזוֹ אַיין תורה וָואס זִיא אִיז שׁוֹין לַאנְג בָּטוּל. ווֶען אָבִּיר יחזקאל הָאט דִיא תורה פוּן משה נִיט גִיוָואלְט מבטל זַיין, מסתמא אִיז אַיינְגִישְׁלָאסִין אִין זַיין אַרוֹיס שְׁפְּרֶעכוּנְג דֶער יֶענִיגִיר אִינְהַאלְט, ווֶעלְכִין דִיא תורת משה פֶערְלַאנְגְט, דָאס הֵייסְט, עֶר שְׁלִיסְט אִין זִיךְ אַיין דִיא מֵיינוּנְג אַז אַיין קרבן אִיז נֵייטִיג, דֶען אָבִּיר בִּיוַוייזְט דִיא דָאזִיגִי שְׁטֶעלְלִי פַאר דֶער תורה שבע"פ גָאר נִישְׁט. אִין אִיטְלִיכִין פַאלל שְׁטְרֵייטִיט דִיא דָאזִיגִי בִּיהוֹיפְּטוּנְג אַקֵייגִין דֶער תורה פוּן משה.

אִין דֶעם אִיז עֶס קְלָאר, אַז דִיא רבנים זֶעלְבִּירְט הָאט דִיא דָאזִיגִי זַייאִירִי בִּיהוֹיפְּטוּנְג נִיט אִין גַאנְצִין גִינוּגִין גִיטָהוּן, ווַייל זֵייא שְׁטֶעלְלִין בִּישַׁיינְפִּירְלִיךְ צוּ דֶער זֶעלְבִּיגִי נָאךְ אַיין צְווֵייטִי זַאךְ אַהִין צוּ, אַז דֶער יום כפור זֶעלְבִּירְט אִיז אוֹיף דִיא יֶענִיגִי מכפר ווֶעלְכִי טָהוּן תשובה ווַייל

עֶס שְׁטֵייהְט: דֶער וַוייל אִין דֶעם דָאזִיגִין טָאג זָאלל עֶר פֶער זֶעהִין (מכפר זַיין) אוֹיף אַייךְ." הָאטְשֶׁי זֵייא הָאבִּין אָן גִיטְרוֹיט זֵייאִיר אֵייגִינֵי בִּיהוֹיפְּטוּנְג פוּן תשובה, הָאבִּין זֵייא זִיךְ דָאךְ גִיפִיהלְט אַז עֶס אִיז זֵייא נִיט גוּט גָאר אָן אַלְלֵי פָארְמִים פוּן אַיין כפרה אוּן וַוייל זֵייא הָאבִּין נִיט גִיהַאט נִיט קֵיין כהן אוּן נִיט קֵיין קרבן, אַזוֹ הָאבִּין זֵייא גִיזָאגְט, אַז דֶער טָאג זֶעלְבִּירְט אִיז מכפר, אוּן הָאבִּין גִיזוּכְט דָאס דָאזִיגֵי דוּרְךְ אֵיינִי שְׁטֶעלְלֵי פוּן תורת משה צוּ בִּיוַוייזִין, צוּם אוּם גְלִיק אָבִּיר אִיז דִיא שְׁטֶעלְלֵי גְרָאד פוּנְקְט זֵייאִירֵי בִּיהוֹיפְּטוּנְג סותר; וָוארִין משה זָאגְט נִיט: היום הזה יכפר עליכם „דֶער דָאזִיגִיר טָאג זָאלל אוֹיף אַייךְ פֶערְגֶעבִּין," נַייאִירְט: ביום הזה יכפר עליכם „אִין דֶעם דָאזִיגִין טָאג זָאלל עֶר אוֹיף אַייךְ פֶערְגֶעבִּין;" מֵילָא עֶר מַאכְט דֶעם טָאג זֶעלְבִּיר גָאר נִיט וַואזְנֶיע, נַייאִירְט נוּר אוֹיף דִיא זַאכִין, וָואס אִין דֶעם זֶעלְבִּיגִין טָאג זָאלל גִיהִיט וֶוערִין, אוּן דֶעם נפש דוּרְךְ וֶועלְכִין זֵייא זָאלְלִין גִיטָהוּן וֶוערִין. משה הָאט בִּישְׁטִימְט עֶרְשְׁטִינְס אַיין כהן: צְוֵוייטִינְס אֵיין צִיגִין בָּאק וָואס זַיין בְּלוּט זָאלל גִיבְּרַאכְט וֶוערִין אִין דָאס הֵיילִיגְטוּם (מקדש הקודש), אוּן דְרִיטִינְס אֵיין אַנְדִיר בָּאק, וָואס עֶר זָאלל אִין דֶער וִויסְטִינַייא אַוֶועק גִישִׁיקְט וֶוערִין—אַזוֹ אַז, וואוּ דִיא דָאזִיגֵי דְרַייא זַאכִין פֶעהלִין, יָא אפילו וואוּ נוּר אֵ י י נְ ס פוּן זֵייא פֶעהלְט אִיז נִיט דֶער פִיהלְט דִיא פָאר גִישְׁרִיבִּינֵי אופנים פוּן משה, אוּן דַארוּם קָאן עֶס נִיט מכפר זַיין. אָן דִיא דָאזִיגֵי דְרַייא זַאכִין הָאט דֶער טָאג אָן זִיךְ גָאר קֵיין אִיבְּרִיגִים נִיט אוּן עֶר הָאט אִין קֵיין זַאךְ קֵיין אוּנְטִיר שֵׁייד נִיט פוּן אַלְלֵי פְּרָאסְטִי טֶעג אִין יָאהר; אוּן אַז נוּן אִיצוּנְד פֶעהלִין אַלְלֵי דְרַייא, אַזוֹ הָאבִּין דִיא קִינְדִיר ישראל קֵיין פֶערְגֶעבוּנְג נִיט. נָאךְ דֶעם נָאךְ אִיז דִיא בִּיהוֹיפְּטוּנְג פוּן דֶעם טָאג זֶעלְבִּירְט בְּלוֹיס אֵיינִי אוֹיס גִיטְרַאכְטִי זַאךְ פוּן דִיא רבנים, וָואס עֶס טוֹיג נוּר דֶער צוּ, צוּ בַוייזִין וִויא טִיף דִיא רבנים הָאבִּין גִיפִיהלְט, אַז זֵייאִיר תשובה אִיז נִיט גִינוּג אוּן וִויא נֵייטִיג עֶס אִיז אַיין אמתי כפרה, אוּם פֶערְגֶעבוּנְג פַאר דִיא זִינְד צוּ בִּיקוּמִין.

אָבִּיר דִיא רבנים פֶער רָאטִין זִיךְ אֵייבִּיג דוּרְךְ דֶעם, וָואס זֵייא זֶעצִין אַהִין עֶפִּיס צוּ, כדי צוּ פֶערְבֶּעסִירִין דִיא חסרונות פוּן זֵייאִיר דת וָואס זֵייא זֶעהִין בַּייא זִיךְ בִּיוואוּסְט. מִיר הָאבִּין דָאס גִיזֶעהִין בַּייא זֵייאִיר בִּיהוֹיפְּטוּנְג פוּן דִיא פֶערְדִינְסְטִין (זכיות) אוּן גִיפִינִין עֶס דָא בַּייא זֵייאִיר שְׁטֵייגִיר ווִידִיר. זֵייא בִּיהוֹיפְּטִין, אַז דֶער יום כפור זֶעלְבִּירְט אִיז אַיין פֶערְגֶעבוּנְג פַאר דֶעם בעל תשובה, אָבִּיר אַחוּץ דֶעם פִיהלִין זֵייא, אַז

עס

עֶס אִיז זֵייא נָאךְ עֶפִּיס גֵייטִיג, וָואס וָואלט אַבִּיכְל מֶעהר דֶעם שַׁיין פוּן אֵיין אמתין קרבן פוּן פֶּערְגֶעבּוּנְג הָאבִּין, אוּן אַזוֹ אִיז מחמת דֶעם אַרוֹיס גִיקוּמִין דֶער מנהג, אוּם ערב יום כפור אַיין הָאן צוּ אָפְּפֶּערִין (מקריב צוּ זַיין). דֶעם סדר פוּן דֶעם דָאזִיגִין מנהג וָואס וֶוערְד דָא וַוייטִיר גִיבְּרֶענְגְט, אִיז פוּן דֶעם ספר קהלת שלמה, אוּן אפילוּ פוּן אַיין אַרוֹיס גֶעבּוּנְג פוּן דֶעם, וֶועלְכִי עֶס אִיז אִין בְּרֶעסְלוֹיא אַרוֹיס גִיקוּמִין אִין דֶעם יָאהר 1830 (תק״צ). מִיר הָאבִּין דֶעם ספר אוֹיס גִיקְלִיבִּין צוּם טְהֵייל, מחמת עֶר אִיז גָאר נִיט לַאנְג גִידְרוּקְט גִיוָוארִין, צוּם טְהֵייל אָבִּיר אוֹיךְ פוּן דֶעסְט וֶועגִין, וַוייל דֶערִינִין אִיז דִיא פָאר גִישְׁרִיבִּינִי תקנה, אוֹיף יוּדִיש דַייטְשִׁין לשון גִידְרוּקְט, אוּן אַזוֹ אִיז עֶס אַיין בִּיוַוייז, אַז עֶס אִיז אוֹיךְ פַאר דִיא גְרוֹיסִי פְּרַאקְטַאקִים בִּירֶעכִינְט, אוּן אַז דֶער מנהג בִּגְרֶענִיצְט זִיךְ נִיט נוּר אוֹיף עֶטְלִיכִי לומדים, נַייאִירְט עֶס אִיז פֶּערְבְּרֵייטִירְט אוּמִידוּם אוּנְטִיר דֶעם גַאנְצִין פָאלְק:

סדר כפרות

„אוּם ערב יום כפור אִיז דֶער מנהג, כפרות צוּ מַאכִין. מַאן נֶעמְט אַיין הָאן צוּ אֵיינִים מַאן, אוּן אַיין הִין צוּ אֵיינִיר פְרוֹיא. אוּן צוּ אֵיינִיר פְרוֹיא דִיא מעוּבּרת אִיז נֶעמְט מַאן אַיין הִין אוּן אַיין הָאן פוּן דָאס קִינְד וֶועגִין. דֶער בעל הבית מַאכְט צוּ עֶרְשְׁט דִיא כפרה פַאר זִיךְ. דֶער כהן הגדול הָאט צוּ עֶרְשְׁט מכפר גִיוֶועזִין פַאר זִיךְ, אוּן דֶער נָאךְ אוּם זַיין הוֹיז גִיזִינְד, דֶער נָאךְ פַאר כל ישראל. אוּן דֶער סדר פוּן דִיא כפרות אִיז וִויא אִין לשון הקודש שְׁטֵייט:

עֶר נֶעמְט דֶען הָאן אִין דִיא הַאנְד, אוּן זָאגְט דִיא פסוּקים:

בני אדם יושבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל: יוציאם מחשך וצלמות ומוסרותיהם ינתק: אוילים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו: כל אוכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות: ויזעקו אל י״י בצר להם ממצוקותיהם יושיעם: ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם: יודו לי״י חסדו ונפלאותיו לבני אדם: אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו: ויחוננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כפר:

„דִיא מֶענְשִׁין קִינְדִיר, דִיא וָואס זִיצִין אִין פִינְסְטִירְנִיש אוּן אִין דֶעם שָׁאטִין פוּן טוֹיט, דִיא וָואס זֶענִין גִיבּוּנְדִין מִיט פַּיין אוּן אַייזִין, עֶר הָאט זֵייא אַרוֹיס גִינוּמִין פוּן דִיא פִינְסְטִירְנִיש אוּן פוּן דֶעם שָׁאטִין פוּן דֶעם טוֹיט אוּן עֶר הָאט צוּ רִיסִין זֵייאִירִי שְׁטְרִיק. דִיא נַארִישִׁי לַייט זֶענִין

גִיפַּיינִיגְט גִיוָועזִין פוּן וָועגִין דֶעם וָועג פוּן זֵייאִירִי מִיסִיטַהאט אוּן פוּן וָועגִין זֵייאִירִי זִינְד, זֵייאִירִי זֵייל הָאט פֶער שְׁמֶעהִיט אַלִירְלֵייא שְׁפַּייז, אוּן זֵייא זֶענִין נָאהנְט גִיקוּמִין בִּיז צוּ דִיא טְהוֹרִין פוּן דֶעם טוֹיט. אוּן אַז זֵייא הָאבִּין גִישְׁרִיגִין צוּ יהוה, אַז עֶס אִיז זֵייא עֶנְג גִיוָועזִין, אַזוֹ הָאט עֶר זֵייא גִיהָאלְפִין אוֹיס זֵייאִירִי בִּידְרֶעגְנִיש; עֶר הָאט גִישִׁיקְט זַיין וָוארְט אוּן עֶר הָאט זִיא גִיהֵיילְט אוּן עֶר הָאט (זֵייא) גִימַאכְט עֶנְטְרִינִין אוֹיס זֵייאִירִי פֶער דֶערְבּוּנְג. לָאזִין זֵייא דַאנְקִין צוּ יהוה פַאר זֵיינִי גִינָאד אוּן זֵיינִי וואוּנְדִיר, קֵייגִין דִיא מֶענְשִׁין קִינְדִיר. וָוען עֶס אִיז פַאר אִיהם דָא אַיין עֶנְגִיל (מלאך), אַיין פִירְשְׁפְּרֶעכִיר (מליץ), אֵיינִיר פוּן טוֹיזִינְד, צוּ זָאגִין דֶעם מֶענְשִׁין וִויא עֶר זָאלל רֶעכְטִים טָהוּן, אַזוֹ וֶועט עֶר אִיהם גִינֶעדִיג זַיין אוּן זָאגִין: עֶר אִיז אוֹיס גִילֵייזְט פוּן אַבְּיין צוּ נִידִירִין אִין פֶער דֶערְבְּנִיש, וָוארִין אִיךְ הָאבּ פֶערְגֶעבּוּנְג גִיפוּנִין."

וֶוער פַאר זִיךְ דִיא כפרה אוּם שְׁלָאגְט זָאגְט דָאס:

זה חליפתי. זה תמורתי. זה כפרתי. זה התרנגול ילך למיתה. ואני אכנס ואלך לחיים טובים ארוכים ולשלום:

„„דֶער דָאזִיגִיר אִיז אָנְשְׁטָאט מִיר, דֶער דָאזִיגִיר אִיז מַיין פֶערְבַּייטוּנְג, דֶער דָאזִיגִיר אִיז מַיין פֶערְגֶעבּוּנְג (כפרה). דֶער דָאזִיגִיר הָאן זָאלל גֶעהִין אִין דֶעם טוֹיט. אוּן אִיךְ זָאלל אַבְּיין קוּמִין אוּן אַבְּיין גֶעהִין צוּ אַיין גוּטִין אוּן לַאנְגִין לֶעבִּין אוּן צוּם פְרִידִין." „דֶער נָאךְ הֵייבְּט מַאן וִוידִיר אָן „בני אדם" אוּן אַזוֹ מַאכְט מַאן עֶס דְרַייא מָאהל."

דֶער נָאךְ קוּמְט וִוידִיר אַלִירְלֵייא פֶערְעֶנְדִירוּנְגִין, וָואס עֶס מוּז גִיזָאגְט וֶוערִין, וָוען עֶס וֶוערְד דֶער סדר פוּן כפרות גִיזָאגְט מִיט אַיין נקבה אוֹדִיר אַנְדִירִי מֶענְשִׁין, אוּן דֶער נָאךְ וֶוערְד צוּ גִישְׁטֶעלְט: „אַזוֹ בַּאלְד אַלְס מַאן הָאט סדר כפרות גִימַאכְט, זָאלל מַאן דִיא הֶענְד דְרוֹיף לֵייגִין, וִויא מַאן דִיא הֶענְד גִילֵייגְט הָאט אוֹיף אַיין קרבן, אוּן תיכף דֶער נָאךְ צוּ דֶער שחיטה גֶעבִּין." מֵילָא דֶער דָאזִיגִיר מנהג, וָואס עֶר הֶערְשְׁט אוּמִירוּם אוּנְטִיר דִיא יוּדִין, בִּיוַוייזְט שׁוֹין גִינוּג דִיא אִינִיוָוענִיגְסְטִי אוּם צוּ פְרִידִינְהַייט פוּן דִיא יוּדִין מִיט זֵייאִיר אֵייגִינִיר לֶערְנוּנְג אוּן דִיא טִיף בִּיגְרוּנְדִיטִי גִיוִויסְהַייט פוּן זֵייאִיר הַארְץ, אַז אָן בְּלוּט פֶערְגִיסוּנְג קָאן קֵיין פֶערְגֶעבּוּנְג פוּן זִינְד נִיט זַיין. וָוען זֵייא וָואלְטִין וִוירְקְלִיךְ גִיגְלוֹיבְּט אַז תשובה, אוֹדִיר דֶער יום כפור זֶעלְבִּירְט, אוֹדִיר צדקה גֶעבּוּנְג, אוֹדִיר פֶערְדִינְסְט (זכיות) עֶנְטְוִויר זֵייאִיר אֵייגִינִי אוֹדִיר דֶער זכות פוּן זֵייאִירִי אבות, קֶענִין מכפר זַיין אוֹיף זֵייאִירִי זִינְד, אַזוֹ וָואלְטִין זֵייא קֵיין מָאהל

נִיט אוּים גִיטְרַאכְט אַזוֹ אַיין מנהג וִויא דֶער דָאזִיגִיר אִיז. אָבִּיר דָאס גִימוּהט פוּן תּורת משה אִיז צוּ טִיף אַיין גִיוָוארְצִילְט גִיוָוארִין בַּייא דָאס פָאלְק, אַז זַייא זָאלְלִין זִיךְ בִּיגִינוּגִין מִיט עֶפִּים עֶרְגִינְץ אֵיין זַאךְ, וָואס עֶס אִיז עֶרְגִיר וִויא דֶער וִוירְקְלִיכִיר קרבן, אוּן וַוייל זַייא הָאבִּין אִיצוּנְד נִיט קֵיין כהן אוּן נִיט קֵיין אָפְּפִיר שְׁטוּל (מזבח), אַזוֹ אִיז גִימַאכְט גִיוָוארִין אַיין עֶלֶענְדִיר אוּן נִישְׁטִיגִיר פְּרוּב, דָאס גִימוּהט צוּ בִּירוּהִיגִין דוּרְךְ דֶער דָאזִיגִיר המצאה. דֶער דָאזִיגִיר מנהג בִּיוַוייזְט אַזוֹ, אַז דִיא לֶערְנוּנְג פוּן דִיא רבנים אַז תּשובה הָאט דִיא קְרַאפְט מכפר צוּ זַיין אִיז נִיט אַמָאהל פוּן דִיא וָואס זֶענִין רבנים זֶעלְבִּירְט גִיגְלוֹיבְּט גִיוָוארִין, אוֹדִיר עֶפִּים מִיט גְרוֹיסִיר פֶערְטְרוֹיהוּנְג אָנְגִינוּמִין גִיוָוארִין. וִויא קָאן נוּן אַיין יוּד דָאס הֵייל פוּן זַיין זֵייל גְרוּנְדְפֶעסְטִיגִין אוֹיף אַזוֹ אַיין לֶערְנוּנְג, וָואס זִיא אִיז אַקֵייגִין דֶער תּורה פוּן משה וָואס אִיהְרִי בִּיקֶענִיר זֶעלְבִּירְט הַאלְטִין זִיא נִיט פַאר פוֹלְקוּמִין? וַויל עֶר אוֹיף אַיין זֶעלְבִּירְט אוּים גִיטְרַאכְטִין קרבן פוּן אַיין הָאן זִיךְ שְׁטִיצִין? גָאטט הָאט אִין עֶרְגִינְץ פַאר דֶעם דָאזִיגִין מנהג קֵיין פֶערְגֶעבּוּנְג נִיט צוּ גִיזָאגְט; וִויא קָאן זִיךְ עֶרְגִינְץ אַיין קְלוּגִיר מֶענְשׁ בַּייא דֶעם בִּירוּהִיגִין אָהְנִי אַיין זִיכִירִין צוּ זָאג פוּן דֶעם בִּישֶׁעפִּיר וָואס עֶר פֶער עֶנְדִירְט נִיט אוּן פֶער בַּייט נִיט? אוֹיף דֶער דָאזִיגִיר שְׁטִיצוּנְג אִיז זִיךְ אוֹיךְ אַזוֹ נִיט צוּ פֶערְלָאזִין, וִויא אוֹיף אֵיינִי פוּן דִיא דָאזִיגִי, וָואס מִיר הָאבִּין שׁוֹין בִּיטְרַאכְטִיט. אִיטְלִיכִי פוּן דִיא רבנישׁי הָאפְּפִינוּנְגִין הָאט זִיךְ פַאר אוּם זִיכִיר דֶערְוִויזִין, אַז מַאן הָאט עֶס אַבִּיסִיל בֶּעסִיר גִיפְּרוּבְט: אֵייגִינִי פֶערְדִינְסְט (זכיות), זכות אבות, דָאס בְּלָאזִין דֶעם הָארִין פוּן אַיין בָּאק, דִיא אִיצְטִיגִי מנהגים פוּן יום כפור, דֶער קרבן פוּן אַיין הָאן, אַלְלִי דִיא דָאזִיגִי זַאכִין זֶענִין עֶנְטְוִויר דָאס וָוארְט פוּן גָאטט פְּרַאכְטָא אַקֵייגִין גִיזֶעצְט, אוֹדִיר עֶס ווִירְד וֵוינִיגְסְטִינְס דוּרְךְ דָאס זֶעלְבִּיגִי גִימַאכְט אַז מַאן זָאלל דַארְפִין דַארִינִין מסופק זַיין. וִויא זָאלל נוּן אַיין יוּד בִּיקוּמִין פֶערְגֶעבּוּנְג פַאר זַיינִי זִינְד? דֶער אִיצוּנְדִיגִיר אַנְגִיוִויזִינִיר מנהג שְׁמוּהִיסְט אַרוֹים דִיא מֵיינוּנְג פוּן דָאס יוּדִישִׁי פָאלְק אִין דֶעם דָאזִיגִין ענין אוּן וַוייזְט קְלָאר, אַז אַיין קרבן וָואס זָאלל מכפר זַיין אִיז דִיא אֵיינְצִיגִי אמתי הָאפְּפִינוּנְג. עֶר זָאגְט עֶרְשְׁטְלִיךְ אַרוֹים דִיא פֶעסְטִי גִיוִויסְהַייט, אַז אִיטְלִיכִים מֶענְשְׁלִיכִיר נפש אִיז אַיין חייב אוּן אִיז בִּידֶערְפְטִיג אַיין פֶערְגֶעבּוּנְג. עֶר הָאט אִין זִיךְ דֶעם סדר פוּן אַיין קרבן פַאר אִיטְלִיכִין מַאנְס פֶערְשׁוֹין, אִיטְלִיכִי וַוייבְּס פֶערְשׁוֹין, אִיטְלִיכִים קִינְד, יָא אפילו גָאר פַאר דִיא וָואס זֶענִין נָאךְ פוּן מוּטְטִירְס לַייב נִיט גִיבוֹירִין גִיוָוארִין,

אוּן

אוּן לֶערִינְט דוּרְךְ דֶעם, אַז דִיא נַאטוּר פוּן מֶענְשִׁין אִיז פֶערְדָארְבִּין אַז אפילוּ דָא, וואוּ קֵיין ווירְקְלִיכִי עבירה אִיז נִיט גִיטָהוּן גִיוָוארִין, מוּז דִיא גִיעֶרְבְּטִי זִינְד מִיט דֶעם בְּלוּט פוּן אַיין קרבן פוּן פֶערְגֶעבּוּנְג אוֹיס גִיטִילְגְט וֶוערִין. עֶר דְרִיקְט ווידִיר אוֹיס דִיא מֵיינוּנְגִין פוּן דִיא יוּדִין אִין דֶעם וָואס עֶס בִּיצִיהט זִיךְ אוֹיף דֶער נַאטוּר פוּן קרבן, דָאס הֵייסְט אַז דִיא זִינְדִין זֶענִין אוֹיף דֶעם קרבן גִילֵייגְט גִיוָוארִין, אוּן אַז דָאס דָאזִיגִי אִיז גִיוֶועזִין אָנְשְׁטָאט דֶעם פֶערְזִינְדִיגְטִין מֶענְשִׁין. עֶס קָאן נִישְׁט קְלֶערִיר זַיין וִויא דִיא פָאר גִישְׁרִיבִּינִי פָארְמִי: „דָאס דָאזִיגִי אִיז אָנְשְׁטָאט מִיר, דָאס דָאזִיגִי אִיז מַיין אוֹיסבַּייטוּנְג, דָאס דָאזִיגִי אִיז מַיין פֶערְגֶעגְבּוּנְג (כפרה). “ עֶר הָאט ווִידִיר אִין זִיךְ דִיא דֶערְקְלֶערוּנְג, אַז דֶער יֶענִיגִיר, וֶועלְכִיר עֶס בְּרֵיינְגְט אַיין קרבן פוּן פֶערְגֶעבּוּנְג פַאר אֵיין אַנְדִירִין, מוּז זֶעלְבִּירְט פוּן זִינְדִין רֵיין זַיין, וַוייל עֶר פֶערְלַאנְגְט אַז דֶער בעל הבית זָאלל צוּם עֶרְשְׁטִין מַאכִין אַיין פֶערְגֶעבּוּנְג (כפרה) פַאר זִיךְ, אוּן דֶער נָאךְ פַאר זַיין הויז גִיזִינְד. דִיא דָאזִיגִי זֶענִין דִיא אָן גִיוויזִינִי מֵיינוּנְגִין פוּן דָאס יוּדִישִׁי פָאלְק. נִיט נוּר דוּרְךְ וֶוערְטִיר אוֹיס גִישְׁפְּרָאכִין, נַייאִירְט עֶס ווִירְד דוּרְךְ אֵיין פַייאִירְלִיכִין סדר פוּן אמונה פַאר דֶעם פַאר נַאכְט (ערב) פוּן זֵייאִיר הֵיילִיגְסְטִין טָאג טַאקִיש במעשה בִּיקַאנְט גִימַאכְט. דוּרְךְ דֶעם דָאזִיגִין סדר דֶערְקְלֶערִין דִיא יוּדִין, אַז עֶס אִיז אַיין פֶערְגֶעבּוּנְג (כפרה) דווקא דוּרְךְ בְּלוּט נֵייטִיג. דִיא זֶעלְבִּיגִי דֶערְקְלֶערוּנְג גִיבְּט אוֹיךְ דִיא תורה פוּן משה, וַוייל עֶס שְׁרַייבְּט פָאר אַלְלִי מנהגים פוּן דֶעם יוֹם כפור. שַׁיינְט עֶס נוּן פַאר אמת, אַז דֶער גָאטט פוּן ישראל וֶועט זַיין פָאלְק לָאזִין אָן דָאס דָאזִיגִי, וָואס זֵייאִירִי הֶערְצִיר ווִינְשִׁין עֶס אוּן זַיין תורה דֶערְקְלֶערְט עֶס פַאר נֵייטִיג, אוּם גִיהָאלְפִין צוּ וֶוערִין? דָאס יוּדִישְׁקַייט זָאגְט, יָא. עֶס בִּישְׁטֶעטִיגְט דוּרְךְ דֶעם וָואס דֶער סדר וֶוערְד אַלְלִי יָאהר ווִידִיר גִימַאכְט, אַז אַיין קרבן אִיז נֵייטִיג, אוּן פוּן דֶעסְט וֶועגִין אִיז עֶס מודה אִין זַיינִי פְרוּמִי גִיבֶּעט, אַז זֵייא הָאבִּין קֵיין קרבן נִיט. מֵילָא בכן דֶער קְלֶערְט עֶס דֶערדוּרְךְ, אַז גָאטט הָאט דִיא ישראל גִילָאזִין אָן דָאס, וָואס אִיז דוּרְךְ אוֹיס נֵייטִיג, כדי פֶערְגֶעבּוּנְג צוּ בִּיקוּמִין. דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם דֶערְקֵייגִין שְׁטֶעלְט אוּנְס פָאר, אַז דִיא מדות פוּן הקב"ה אִיז פוּל מִיט דֶערְבַּאהרִימוּנְג. עֶס דֶערְקֶענְט טַאקִי דִיא נֵייטִיגְקַייט פוּן אַיין קרבן פוּן פֶערְגֶעבּוּנְג, אָבִּיר עֶס גִיבְּט אוֹיךְ אַיין קרבן אוּן אַיין כהן גדול, וָואס זַיין פֶערְגֶעבּוּנְג אִיז גִינוּג פַאר דִיא זִינְד פוּן דֶער גַאנְצִיר וֶועלְט. עֶס זָאגְט אַז גָאטט הָאט נִיט גִילָאזִין אָן אַיין סְפָּאסִיב פוּ

פערגעבונג

פֶערְגֶעבּוּנְג נִיט זַיין אֵייגִינִי פָאלְק, אוּן נִיט דִיא גוֹיִם, נַייאִירְט עֶר הָאט גֵיישִׁיקְט זַיין גִירֶעכְטִין קְנֶעכְט, דֶעם משיח, כדי אוּנְזִירִי זִינְד אָן זַייגִים אֵייגִינִים לַייבּ צוּם קְרַייץ צוּ טְרָאגִין. דֶער כהן נָאךְ דֶעם שְׁטֵייגִיר נָאךְ פוּן מלכי צדק הָאט נִיט גִידַארְפְט קֵיין כפרה, אוּם זַיינִי אֵייגִינִי זִינְד צוּם עֶרְשְׁטִין צוּ פֶערְטִילִיגִין, וָוארִין עֶר הָאט קֵיינִי זִינְד נִיט גִיהַאט. אוֹיף אַיין וואוּנְדִירְלִיכִין אוֹפֶן דוּרְךְ דִיא מֶעכְט פוּן גָאטט גִיבּוֹירִין, הָאט דָאס מֶענְשְׁלִיכִי אָן אִיהם נִישְׁט גִיהַאט פוּן דִיא זִינְד פוּן אדם הראשון, אוּן גְלַייךְ אַז דֶער יהוה פוּן אוּנְזִירִיר גִירֶעכְטִיגְקַייט הָאט עֶר נִיט גִיקֶענְט אוֹיס גִיזֶעצְט זַיין מִיט פֶער אוּם רֵיינִיגוּנְג פוּן זִינְד. עֶר אִיז אִין אִיטְלִיכִין אוֹפֶן דֶער צוּ, פַאר אוּנְס מכפר צוּ זַיין. אוּנְזִיר קְרִיסְטְלִיכִיר הָאפְּפִינוּנְג פֶערְלָאזְט זִיךְ דַארוּם נִיט אוֹיף קֵיין הָאן, וָואס גָאטט הָאט קֵיין מָאהל נִיט גִיהֵייסִין אַז מַאן זָאלל דָאס מקריב זַיין, נַייאִירְט אוֹיף דֶעם גְרוֹיסִין קרבן פוּן פֶערְגֶעבּוּנְג, וֶועלְכִין עֶר הָאט בִּיצֵייכִינְט. אוּנְזִיר גְלוֹיבִּין, אוּנְזִירִי הָאפְּפִינוּנְג, אוּנְזִיר פֶערְטְרָאוִין, אַלְץ אִיז זִיךְ סומך אוֹיף דֶער הבטחה פוּן גָאטט אוּן קָאן נִיט בֶּעסִיר אוֹיס גִידְרִיקְט וֶוערִין וִויא מִיט זַיין הֵיילִיגִין וָוארְט:

והוא מחולל מפשעינו מדכא מעונותינו מוסר שלומינו עליו ובחברתו נרפא לנו:

„אָבִּיר עֶר אִיז פֶערְוואוּנְדִיט גִיוָוארִין פוּן וֶועגִין אוּנְזִירִי מִיסִיטַהאט, עֶר אִיז צוּ שְׁטוֹיסִין גִיוָוארִין פוּן וֶועגִין אוּנְזִירִי זִינְד, דִיא שְׁטְרָאף פוּן וֶועגִין אוּנְזִיר פְרִידִין אִיז אוֹיף אִיהם, אוּן דוּרְךְ זַיינִי בַּיילִין זֶענִין מִיר גִיהֵיילְט גִיוָוארִין: (ישעיה נ"ג פסוק ה') דְרוּם קָאן מַאן נִיט זָאגִין אַז מִיר קְרִיסְטִין פֶערְלָאזִין זִיךְ אוֹיף אוּנְזִירִי אֵייגִינִי המצאות; אוּנְזִירִי הָאפְּפִינוּנְג בִּירוּהִיט נִיט אוֹיף דִיא פָארְשְׁרִיפְט פוּן אוּנְזִירִי פְּרִיסְטִיר (כהנים) אוֹדִיר רבנים, נַייאִירְט אוֹיף דִיא וֶוערְטִיר, וֶועלְכִי גָאטט הָאט גִירֵיידִיט דוּרְךְ דֶעם מַאוֹיל פוּן זַיין נביא. מִיר קֶענִין דַארִיבִּיר גִיטְרֵייסְט דִיא יוּדִין זֶעלְבִּירְט דֶער צוּ אוֹיף פָאדִירִין, צוּ בִּישְׁטִימִין וֶועלְכִי פוּן דִיא בֵּיידִי הָאפְּפִינוּנְגִין אִיז מֶעהר גְלַייךְ צוּם שכל. בֵּיידִי זֶענִין דֶערִינִין אַלְץ אֵיינְס, אַז אַיין כפרה, וֶועלְכִי בִּישְׁטֵייהִיט אִין בְּלוּט פֶערְגִיסִין, אִיז נֵייטִיג צוּ פֶער גֶעבּוּנְג פוּן זִינְד. מִילָא דִיא רבנישי תורה זָאגְט דִיא דָאזִיגִי וָואס גְלוֹיבִּין אִין אִיהר, זֵייא זָאלְלִין זִיךְ פֶערְלָאזִין אוֹיף אַיין שַיין פוּן אַיין קרבן, וָואס עֶס וֶוערְד אִין דֶעם וָוארְט פוּן גָאטט אִין עֶרְגִינְץ נִיט דֶערְמָאנְט; דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם דֶערְקֵייגִין זָאגְט אוּנְס צוּ פֶער טְרָאוִין אוֹיף דֶעם קרבן פוּן גְרוֹיסִין

דערלייזיר

דֶערְלֵייזִיר וָואס יעקב הָאט אויף זַיין הִילְף גִיהָאפְט, וָואס פון זַיין מכפר זַיין הָאבִּין דִיא מנהגים פון משה אַיין פָארְבִּילְד גִיגֶעבִּין, און דִיא יוּדִישִׁי נביאים הָאבִּין נביאות גִיזָאגְט. דִיא הָאפְפִינוּנְג פון יוּדִין בִּירוּהִיט אויף דִיא אום זִיכִירִי וֶוערְטִיר פון מֶענְשִׁין; אוּנְזִירִי דֶערְקֵייגִין אִיז אויף דֶעם וָוארְט פון דֶעם לֶעבִּינְדִיגִין גָאטט גִיגְרוּנְדְפֶעסְטִיגְט און פון דִיא רבנים, חָאטְשִׁי כנגד זייאִיר ווִילְלִין, אִין דֶעם מנהג גופי בִּישְׁטֶעטִיגְט, וֶועלְכִין מִיר הָאבִּין אִיצוּנְד בִּיטְרַאכְטִיט. זֶעלְבִּירְט דִיא טבע פון דֶעם קרבן אִיז בִּישְׁטִימְט גִיוָוארִין אִין דֶער אוים קְלֵייבוּנְג פון דִיא בִּישֶׁעפִינִישִׁין. גבר הֵייסְט אַזוֹ גוט „אַיין מַאן" ווִיא אויך „אַיין הָאן" און עֶס וֶוערְד דֶער דוּרְךְ אָן גִיוִויזִין, אַז אַיין גִירֶעכְטִיר מֶענְש מוּז פֶער טְרֶעטִין דִיא שְׁטֶעלְלִי פון דֶעם זִינְדִיגִין מֶענְשִׁין; און אַזוֹ זָאגִין עֶטְלִיכִי רבנים אַז צוּ דֶעם קרבן, אִיז אַיין הָאן אוים דֶערְוֶויילְט גִיוָוארִין:

כיון ששמו גבר תמורת גבר בגבר

„ווייל זַיין נָאמִין הֵייסְט גבר, אַזוֹ ווִיא דֶער נָאמִין פון אַיין מֶענְשִׁין, אַזוֹ אִיז עֶס ווִיא אַיין פֶערְבַּייטוּנְג אֵיין מֶענְשִׁין פַאר אֵיינִים אַנְדִירִין מֶענְשִׁין." (אורח חיים סימן תר"ה) דִיא גְרוּנְדְזֶעצוּנְגִין שְׁטִימִין פוּנְקְט אַיין, אָבִּיר דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם וֶוערְד אִין דֶעם ווִיא מַאן זָאלל עֶס אָן וֶוענְדִין, דוּרְךְ דָאס וָוארְט פון גָאטט אויף דֶעם אַהִין גִיפִיהְרְט, דֶער וָואס אִיז באמת אַיין ווִירְקְלִיכִיר מֶענְש, אָבִּיר עֶר אִיז אויך דֶער הֶערר פון אוּנְזִירִיר גִירֶעכְטִיגְקַייט, דֶער יהוה צדקנו.—

Дозволено Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם : ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר ל״ז

אין דעם גאנג פון יאהר *) קומט אויך דיא צייט, אין וועלכיר גאט האט ביפוילין זיין פאלק דעם יום טוב פון סוכות צו האלטין, און דיא מנהגים, וואס דיא ישראל האלטין עס נאך איצונד אין דער גאנציר וועלט, און בישטעהין אין דעם וואס זייא איז איביר גיענטוורט גיווארין פון דיא פאר צייטיגי לייט, מוז אונס גינעטיג השיבות און פערוואונדירונג איין פליסין. ווען מיר בידענקין דיא פילי הונדירט יאהר, וואס זייא לעבין שוין אלץ צו שפרייט אונטיר אללי פעלקיר, ווען מיר דערמאנין דעם כלל בידריקיניש, וואס זייא האבין גימוזט דער טראגין, און מיר זענין משער דיא אום פערדינטי צרות וואס זייא האבין גיהאט צו ליידין, אזו קענין מיר נור דיא קראפט פון דער ארינטליכקייט בכבוד האלטין, וועלכי זייא האבין ביוויזין ביי דער אכטונג געבונג און איינפלאנצונג פון איין אמונה, וואס פון וועגין איהר איז אויף זייא דיא אללי צרות גיקומין. אביר דאס דאזיגי בישטעהין בלייבונג זעלבירט, און דיא חשיבות, וואס זיא פליסט איין, פיהרט אונס נאטירליך אויף דיא נאך פארשונג, אויב דער דת אמונה זעלבירט איז אמת אז ער זאלל ווערד זיין דיא טרייאיגקייט, מיט וועלכיר עס איז רעכט דער האלטין גיווארין, און פאר אללים, אויב דיא דאזיגי בישטעהין בלייבונג איז פון דעם שטייגיר, אז זיא זאלל אין דעם לעצטין גרויסין טאג ביקומין דעם הסכם פון דעם דאזיגין, דער וואס משפט ניט וויא איין מענש. דיא וואס ביקענין זיך צו דעם דאזיגין דת גלויבין נאטירליך אז עס איז אזו, אז זייא דער פיהלין דיא גיבאט פון גאטט דורך דיא אכטונג געבונג פון

דיא

*) דאס איז גישריבין אין דעם חודש תשרי שנת תקל״ו

דִיא מנהגים אוּן תקנות, אוּן פֶערְזִיכִירִין זִיךְ זַיין גִינְצִיגְקֵייט; אוּן אִין דֶעם אוֹפֶן פוּן דֶעם יוֹם טוֹב פוּן סוכות גְלוֹיבִּין זֵייא בִּיזוּנְדִירְלִיךְ, אַז דִיא זֶעלְבִּיגֵי זֶענִין אַללֵיין אַזוֹ וַואזְנֶיע, אוּם אִין דֶעם טָאג פוּן גִירִיכְט צוּ קֶענִין וַויְיזִין זֵייאִיר אֵייגִינִים בִּיפָאלְגוּנְג אוּן דָאס אוּם בִּיפָאלְגוּנְג פוּן אַלִי אִיבְּרִיגֵי פֶעלְקִיר. מִיר וֶועלִין צוּם עֶרְשְׁטִין פֶעסְט שְׁטֶעלְלִין דִיא לֶערְנוּנְג פוּן דָאס נַייאִי יוּדִישְׁקֵייט אִין דֶער דָאזִיגִיר זַאךְ, אוּן דֶער נָאךְ חוקר ודורש זַיין, אוֹיבּ זֵייא זֶענִין אִין דֶער וַוארְהַייט בִּיגְרוּנְדִיט. אִין דִיא תפלות פוּן בית הכנסת פוּן דֶעם דָאזִיגִין יום טוב גִיפִינִין מִיר דֶער גְלַייכִין אוֹיס גִישְׁפְּרָאכִין, אַז דִיא אוֹיף בּוֹיאוּנְג אַיין סוכה נָאךְ דִיא רבנישי פָאר שְׁרַייבּוּנְג נָאךְ אִיז אַיין וֶוערְק פוּן פֶערְדִינְסְט:

חשובה ארבע אמות על ארבע. פסולה פחותה מארבע. כדי לזכות עם רובע:

„עֶס אִיז חשוב (אַיין סוכה) וֶוען זִיא אִיז פִיר אֵיילִין לַאנְג אוּן פִיר אֵיילִין בְּרֵייט; זִיא אִיז אָבִּיר פסול אַז זִיא אִיז וֵוייניגִיר פוּן פִיר אֵיילִין – כדי זִיא זָאל מזכה זַיין דָאס פָאלְק (ישראל).“ אוּן עֶפִּים וַוייטִיר אוּנְטִין, וֶוערְד נָאךְ דִיא בִּישְׁרַייבּוּנְג פוּן דֶעם יום טוב אִין גן עדן מִיט דֶעם אַיין גִיזַאלְצִינִים לויתן אוּן דֶעם שור הבר צוּ גִישְׁטֶעלְט, אַז דִיא דָאזִיגֵי לֶערְנוּנְג וֶועט דִיא לֶעצְטִי זַיין וָואס מַאן וֶועט דֶער מִיט דִיא אומות העולם פְּרוּבִין, אוּן זֵייאִיר אָבּ גִינֵייגְט זַיין, פוּן אַזוֹ וָואס צוּ הַאלְטִין, וֶועט דִיא סיבה זַיין פוּן זֵייאִיר פֶער פַאלִינִישׁ אִין גהינם אַרַיין:

נכנסין כל האומות לדין. פני יושב על כסא דין. ובצדק אותנו ידין: סדר מצותיך תן לנו ונקימה. ונזכה עם אלו בנחמה. שגיא כח שוכן רומה: עליון השופט כל באמונה. ישמיע להם בתבונה. יש לי מצוה קטנה: פירוש סוכה ושאליה. ארבע דפנות וצל עליה. אל תרחקו מעליה: צללים לעשות בה יעטו. וחמה קדחה עליהם ולוהטו. וברגליהם יבעטו: קדוש ישפוך עליהם חימה. ויפילם בגהינם בלא רחומה. במדרגה התחתונה במהומה:

„אַלִי אומות וֶועלִין אַרַיין גֵיין צוּם דִין, פַאר דֶעם וָואס זִיצְט אוֹיף דֶעם שְׁטוּל פוּן דִין; אוּן מִיט גִירֶעכְטִיגְקֵייט וֶועט עֶר אוּנְס רִיכְטִין. דִיא פֶעלְקִיר וֶועלִין דֶענְסְמָאלְט זָאגִין: גִיבּ אוּנְס דֶעם סדר פוּן דַיינֵי מצות אוּן מִיר וֶועלִין עֶס מקיים זַיין, אַז מִיר זָאללִין זוכה זַיין אַזוֹ וִויא דִיא דָאזִיגֵי זִיךְ טְרֵייסְטִין, דוּ וָואס הָאסְט גְרוֹיס מַאכְט, אוּן דוּ רוּהִיסְט אִין דֶער הֵייךְ! דֶער אוֹיבִּירְשְׁטִיר וָואס רִיכְטִיט אַלִי מִיט וַוארְהַייט, וֶוערְד זֵייא דֶענְסְמָאלְט מִיט פֶערְשְׁטַאנְד לָאזִין הֶערִין זַיינִי רֵייד, וַוייל

ער

ער וועט זאגין, איך האב איין קליינע מצוה, אין זיא הייסט סוכה און מאן ביבארף דער צו פיר ווענד פון דיא זייטין און איין שאטין דירויף צו מאכין, דער ווייטירט זיך ניט פון איהר, זיא צו האלטין. זייא וועלין דענסמאלט ביידליך מיט שאטין מאכין אום דערוונטיר צו פער ווילין; אביר דיא זון וועט אויף זייא מיט היץ שיינין, אז זייא וועלין דער פלאמט זיין צום פער ברענין, און דען וועלין זייא מיט זייאירי פיס טרעטין ארוים צו לויפין. דער היילגיר וועט דענסמאלט זיין צארין איביר זייא אויס גיססין, און וועט זייא אריין ווארפין אין גהינם אן איין דערבארימונג, אין דער אונטירשטיר מדרגה מיט איין פער טומלונג. (יוצר לשבת דחול המועד של סוכות.) דיא דאזיגי וואונדירליכי ידיעה פון דעם יום הדין וואס וועט קומין און דיא פער טיליגונג פון דיא אומות העולם איז פון דער גמרא ארוים גינומין גיווארין, וואו זיא ווערד זייער ברייט מיט אללי פרטים אויס גיטהיילט עס וואלט אונס זייאיר פיל פלאץ אוועק גענומין אז מיר וואלטין אהער אין גאנציין אפאר ברענגין; אביר וייל צו דער ביטראכטונג פון דער דאזיגיר זאך זענין עטליכי טהיילין גייטיג, אזו ברענגין מיר אהער דיא אויס ציהונג וואס דא שטייט:

לעתיד לבא מביא הקב"ה ספר תורה בחיקו ואומר כל מי שעסק בה יבוא ויטול שכרו מיד מתקבצין ובאין אומות העולם בערבוביא שנאמר כל הגוים נקבצו יחדיו אומר להם הקב"ה אל תכנסו לפני בערבוביא אלא תכנס כל אומה ואומה וסופריה:

„לעתיד לבא וועט הקב"ה ברענגין איין ספר תורה אין זיין שויס און וועט זאגין: איטליכיר וועער עס האט אין איהר עוסק גיוועזין, זאלל קומין און זאלל נעהמין זיין לוהן! אזו באלד וועלין זיך צו אזאמין קלייבין דיא אומות פון דער וועלט און וועלין קומין מיט איין פערמישונג וויא עס שטייט אין פסוק: „„אללי פעלקיר וועלין זיך פער זאממלין בינאנד." „וועט הקב"ה צו זייא זאגין: איהר זאללט פאר מיר ניט אריין גיין מיט איין גימישאבץ נייארט לאז איטליכי אומה ביזונדיר אריין קומין מיט איהרי גילערינטי (סופרים). „דער נאך ווערד בישריבין וויא עס וועט זיין אז איטליכים פאלק וועט קומין און וויא עס וועט ניט העלפין זייאיר פרובין זיך צו רעכטפערטיגין פאר זייאיר אויף פיהרונג. און דער נאך ווערד ווייטיר אזו דערציילט:

אומרים לפניו רבש"ע ישראל שקבלו היכן קיימוה אומר להם הקב"ה אני מעיד בהם שקיימו את התורה אומרים לפניו רבש"ע כלום יש אב שמעיד

שמעיד על בנו דכתיב בני בכורי ישראל אומר להם הקב"ה שמים וארץ יעידו בהם שקיימו את התורה כלה אומרים לפניו רבונו של עולם שמים וארץ נוגעין בעדותן שנא' אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי ואר"ש בן לקיש מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם ישראל מקבלין את תורתי מוטב ואם לאו אחזיר אתכם לתהו ובהו והיינו דאמר חזקיה מאי דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא בתחלה יראה ולבסוף שקטה אומר להם הקב"ה מכם יבואו ויעידו בהן בישראל שקיימו את התורה כלה יבא נמרוד ויעיד באברהם שלא עבד ע"ז יבא לבן ויעיד ביעקב שלא נחשד על הגזל תבא אשת פוטיפרע ותעיד ביוסף שלא נחשד על העבירה יבא נבוכדנצר ויעיד בחנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם יבא דריוש ויעיד בדניאל שלא ביטל את התפלה יבא בלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליפז התימני ואליהו בן ברכאל הבוזי ויעידו בהם בישראל שקיימו את התורה כולה שנא' יתנו עידיהן ויצדקו אומרים לפניו רבש"ע תנה לנו מראש ונעשה אומר להן הקב"ה שוטים שבעולם מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת אלא אעפ"י כן מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה ומי מצית אמרת הכי והא א"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב אשר אנכי מצוך היום היום לעשותם ולא למחר לעשותם היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם אלא שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ואמאי קרי לה מצוה קלה משום דלית בה חסרון כים מיד כל אחד וא' נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא וכו':

„דִּיא גוֹיִם וֶועלִין דֶּענְסְמָאלְט צוּ אִיהם זָאגִין, דוּא הַארר פוּן דֶער וֶועלְט, דִיא ישראל וָואס זֵייא הָאבִּין דִיא תּוֹרה מְקַבל גִיוֶועזִין, וואוּ, הָאבִּין זֵייא זִיא דֶען גִיהַאלְטִין? אַזוֹ וֶועט הקב"ה צוּ זֵייא זָאגִין: אִיךְ בִּין אוֹיף זֵייא מעיד אַז זֵייא הָאבִּין דִיא תּוֹרה גִיהַאלְטִין. וֶועלִין זֵייא צוּ אִיהם זָאגִין: הַארר פוּן דֶער וֶועלְט, אִיז דֶען דָאס רֶעכְט אַז אַיין פָּאטִיר זָאלל עדוּת זָאגִין אוֹיף זַיין קִינְד? וָוארִין עֶס שְׁטֶייהִיט גִישְׁרִיבִּין: „ישראל אִיזְט מַיין עֶרְשְׁטֶע גִיבָּארִינִיר זוּהְן" (שמות ד' פסוק כ"ב). אַזוֹ וֶועט הקב"ה צוּ זֵייא זָאגִין: דִיא הִימְמִיל אוּן דִיא עֶרְד וֶועט פַאר זֵייא עדות זָאגִין אַז זֵייא הָאבִּין דִיא תּוֹרה מקיים גִיוֶועזִין אִין גַאנְצִין. וֶועלִין וִוידִיר דִיא אומות זָאגִין: הַארר פוּן דֶער וֶועלְט, דִיא הִימְמִיל אוּן דִיא עֶרְד זֶענִין נוֹגע אִין זֵייאִירִי עדות, וָוארִין עֶס שְׁטֶייט: „הַאלְט אִיךְ מַיין בּוּנְד נִיט מִיט טָאג אוּן נַאכְט, נָאךְ דֶער אָרְדִינוּנְג פוּן הִימְמִיל אוּן עֶרְד." (ירמיה ל"ג, פסוק כ"ה) אוּן רבי שמעון בן לקיש הָאט גִיזָאגְט: וָואס מֵיינְט דֶער פסוק וָואס עֶס שְׁטֶייט: „אוּן עֶס אִיז גִיוָוארִין אָבִינְד אוּן עֶס אִיז

גיווארין

גִיוָוארִין מָארְגִין דֶער זֶעקְסְטִיר טָאג״ ? פוּן דַאנִין אִיז גִידְרוּנְגִין אַז הקב״ה הָאט אַיין תנאי אויס גִינוּמִין מִיט דֶער בְּישַׁאפוּנְג פוּן דֶער וֶועלְט, אוּן עֶר הָאט גִיזָאגְט: אויבּ דִיא ישראל וֶועלִין מקבל זַיין מַיין תורה אִיז גוּט, אוּן אויבּ נִיט, וֶועל אִיךְ אַייךְ וִוידִיר מַאכִין צוּ ווִיסְט אוּן לֶעהר. אוּן דָאס זֶעלְבִּיגִי וָואס חזקיה הָאט גִיזָאגְט: וָואס מֵיינְט דֶער פסוק ? "אַז דוּא לָאזְט פוּן הִימְמִיל הֶערִין דָאס גִירִיכְט, אַזוֹ דֶער שְׁרֶעקְט דִיא עֶרְד אוּן וֶוערְד שְׁטִילל," וֶוען זִיא דֶער שְׁרֶעקְט וָוארוּם וֶוערְד זִיא שְׁטִילל, אוּן וֶוען זִיא אִיז שְׁטִיל וָוארוּם דֶער שְׁרֶעקְט זִיא ? נוּר דֶער פירוּש אִיז אָבִּיר אַזוֹ: אִין אָנְהֵייבּ דֶער שְׁרֶעקְט זִיא (פַאר מורא תאמר וֶועלִין דִיא ישראל דִיא תּורה נִיט הַאלְטִין אוּן עֶס וֶועט אַלְץ ווִיסְט אוּן לֶעהר וֶוערִין) אוּן צוּם סוֹף אִיז זִיא שְׁטִילל. דֶער נָאךְ וֶועט גָאטט ב״ה צוּ דִיא אומות זָאגִין, לָאזִין קוּמִין אֵייניגִי פוּן אַייךְ זֶעלְבִּיר, אוּן לָאזִין זֵייא אוֹיף דִיא ישראל עדות זָאגִין, אַז זֵייא הָאבִּין דִיא גַאנְצִי תּורה גִיהַאלְטִין, לָאז נמרוד קוּמִין אוּן אוֹיף אברהם עדות זָאגִין אַז עֶר הָאט קֵיין עבודה זרה נִיט גִידִינְט; לָאז לבן קוּמִין אוּן אוֹיף יעקב עדות זָאגִין אַז עֶר אִיז נִיט גִיוֶועזִין אִין חשד אוֹיף אוּם עֶרְלִיכְקֵייט (גזל); לָאז קוּמִין דָאס ווַייבּ פוּן פּוֹטיפר אוּן לָאז עדות זָאגִין אוֹיף יוסף אַז עֶר אִיז נִיט גִיוֶועזִין אִין חשד פוּן אַיין עבירה צוּ טְהוּן; לָאז קוּמִין נבוכדנצר אוּן עדות זָאגִין אוֹיף חנניה מישאל אוּן עזריה אַז זֵייא הָאבִּין זִיךְ צוּם בִּילְד נִיט גִיבּוּקְט; לָאז קוּמִין דריוש אוּן עדות זָאגִין אוֹיף דניאל אַז עֶר הָאט תפלה נִיט מבטל גִיוֶועזִין; לָאז קוּמִין בלדד פוּן שוחי אוּן צופר פוּן נעמת אוּן אליפז פוּן תימן אוּן אליהו דֶער זוהן פוּן ברכאל פוּן בוז אוּן זָאלְלִין עדות זָאגִין אוֹיף דִיא ישראל אַז זֵייא הָאבִּין דִיא גַאנְצִי תּורה גִיהַאלְטִין — אַזוֹ ווִיא עֶס שְׁטֵייט גִישְׁרִיבִּין: „לָאזִין זֵייא גֶעבִּין זֵייאִירִי צֵייגְנִיש אוּן לָאזִין זֵייא גִירֶעכְט זַיין." אַזוֹ וֶועלִין וִוידִיר דִיא אומות צוּ אִיהם זָאגִין: הַארר פוּן דֶער וֶועלְט גִיבּ אוּנְס דִיא תּורה פוּן אָנְפַאנְג אוּן מִיר וֶועלִין זִיא הַאלְטִין. אָבִּיר גָאטט ב״ה וֶועט צוּ זֵייא זָאגִין, נַארִין פוּן דֶער וֶועלט וֶוער עֶס הָאט זִיךְ מטריח גִיוֶועזִין אוּם ערב שבת, דֶער וֶועט אוּם שבת עֶססִין, אָבִּיר וֶוער עֶס הָאט זִיךְ אוּם ערב שבת נִיט מטריח גִיוֶועזִין, פוּן וַואנִין זָאלל עֶר אוּם שבת עֶסִין ? נוּר הָאטְשִׁי אַזוֹ, אִיךְ הָאבּ אֵיין גְרִינְגִי מצוה, אוּן אִיהר נָאמִין אִיז סוכה גֵייט אוּן טַייט זִיא מקיים. אָבִּיר ווִיא קָאן מַאן זָאגִין (אַז גָאטט וֶועט אַזוֹ זָאגִין) וַוייל רבי יהושע דֶער זוּן פוּן לוי הָאט דָאךְ גִיזָאגְט: וָואס

אִיז דֶער מִיט גִימֵיינְט וָואס עֶס שְׁטֵייהִיט גִישְׁרִיבִּין : „וָואס אִיךְ גִיבִּיט אַייךְ הַיינְט ? ” הַיינְט (דָאס הֵייסְט אִין דֶער דָאזִיגִיר וֶועלְט) זָאלל מַאן זֵייא מקיים זַיין , אָבִּיר נִיט מָארְגִין (דָאס הֵייסְט נִיט אויף יֶענִיר וֶועלְט ;*) הַיינְט זָאלל מַאן זִיא טְהוּן , אָבִּיר נִיט הַיינְט דֶעם לוֹהן צוּ נֶעהמִין ? נוּר דֶער עֶנְטְווִיר דֶערוֹיף אִיז, הקב״ה בִּיגֵייהִיט זִיךְ מִיט זַיינִי בִּישֶׁעפֶּנִישִׁין נִיט מִיט אכזריוּת . פַאר וָואס אָבִּיר וֶוערְד דִיא מצוה גִירוּפִין אַיין גְרִינְגִי ? וַוייל מַאן בִּיבַארְף דִירְבַּייא ,קֵיין גֶעלְט נִיט צוּ פֶערְלִירִין . אַזוֹ בַּאלְד וֶועט אִיטְלִיכִיר גִישְׁווִינְד גֵיין און מַאכִין אַיין סוכה אוּבִּין אויף זַיין דַאךְ . אָבִּיר הקב״ה וֶועט אויף זֵייא לָאזִין בְּרֶענִין מִיט אַיין זֵייאִיר גְרוֹיסִי הִיץ פוּן דֶער זוּן , און אִיטְלִיכִיר וֶועט זַיין סוכה אַוֶועק שְׁטוֹיסִין , און וֶועט אַרוֹיס גֵיין , וכו׳ .” (אִין דֶער גמרא עבודה זרה דף ג׳ עמוד א׳.) דָאס דָאזִיגִי אִיז דִיא לֶערְנוּנְג פוּן דֶער גמרא , וֶועלְכִי עֶס אִיז אִין דִיא פּוּבְּלִיצְנֶיע תפילות פוּן בית הכנסת אויף גִינוּמִין גִיוָוארִין און דַארוּרְךְ אויף דָאס שַׁארְפְּסְטִי בִּישְׁטֶעטִיגְט גִיוָוארִין . אָבִּיר עֶרְשְׁטְלִיךְ. אִיז זִיא אִין גַאנְצִין פַאלְשׁ , זִיא הָאט נִיט אַמָאהל ,קֵיין שַׁיין פוּן אמת פַאר זִיךְ , און עֶס אִיז נוּר צוּ בִּיוואוּנְדִירִין , וִויא אַזוֹ אַיין אוּם זִינִיגִי אוֹיס טְרַאכְטוּנְג הָאט אַמָאהל גִיקֶענְט אִיהר וֶועג גִיפִינִין אִין דִיא תפילות פוּן דִיא ישראל . זִיא שְׁטֶעלְט פָאר דָאס יוּדִישְׁקַייט גַאנְץ בִּישְׁטִימְמְט אִין שְׁלֶעכְטִין אָן זֶעהִין און וִויא אַיין אמונה וָואס אִיז זִיךְ אַלֵיין משונה סותר און אִיז דָם גְרֶעבְּסְטִי אמונה פוּן הבל און בִּיוַוייזְט וָואס מַאן קָאן עֶס גָאר נִיט אָבּ וֶוענְדִין , אַז עֶרְשְׁטִינְס דִיא פֶער זַאמְלוּנְג זֶעלְבִּירְט נֶעמְט אָן , אַז דִיא דוּמְהַייטִין פוּן דֶער גמרא קוּמְט אַרוֹיס פוּן גָאטט , און צְווֵייטִינְס אַז דִיא מחברים פוּן דֶער תורה שבעל פה , וָואס זֵייא הָאבִּין גִיקֶענְט אַזוֹ אַיין דוּמֶע בִּיהוֹפְּטוּנְג עֶנְטְווִיר אוֹיס טְרַאכְטִין אוֹדִיר גְלוֹיבִּין , קֶענִין נִיט אָן גִיזֶעהִין וֶוערִין פַאר אַזֶעלְכִי לַייט וָואס זֵייא זָאללִין גִיטְרַייא אִיבִּיר עֶנְטְווִירִין דִיא אמונה פוּן דִיא נביאים .

וַוייטִיר שְׁטֶעלְט דִיא דָאזִיגִי לֶערְנוּנְג פָאר , דִיא מדות פוּן גָאטט גַאנְץ פַאלְשׁ זִיא לָאזְט אִיהם עֶרְשְׁטְלִיךְ פַאר דִיא ישראל בִּיצַייגִין אַז זֵייא פָאלְגִין , וָואס עֶר הֶערְט דָאךְ גָאר נִיט אויף אִין זַיין וָוארְט צוּ בִּיצַייגִין וִויא זֵייא פָאלְגִין נִיט . צְווֵייטִינְס לָאזְט זִיא אִיהם הִימְמִיל און עֶרְד אויף רוּפִין אַז זֵייא זָאללִין עדות זָאגִין אויף דִיא אוּם שוּלְדִיגְקַייט

און

---

*) היום לעשותם בעולם הזה . ולא למחר דהינו יכול לעשותם לעולם הבא : רש״י

און גירעכטיגקייט פון דיא ישראל, וואס ער רופט זייא דאך אויף איין זיין ווארט אז זייא זאללין ביצייגין דיא ווידיר שפעניגקייט פון זייא, ווייל ער זאגט: „הערט צו איהר הימיל און פערנעהם דו ערד, ווארין יהוה האט גירעט, קינדיר האב איך דער צויגין, און האב דר הייכט, און זייא האבין ווידיר גישפעניגט קייגין מיר. (ישעיה א׳, פסוק ב׳) און אין איין אנדיר ארט: „דיא הימיל זאלל זיך דאך דער פאר פערוואונדירין דער שרעקין און זייער ציטירין אזו זאגט יהוה! ווארין צווייא ערלייא שלעכטים טהוט מיין פאלק, מיך דעם קוואל פון לעבינדיגין וואססיר, פער לאזין זייא און מאכין זיך אומידום אויס גיגראבני ברונינס דיא וואס זענין לעכירדיג און גיבין קיין וואססיר ניט.” (ירמיה ב׳, פסוק י״ב – י״ג) מילא דיא דאזיגי שטעללין פון דעם ווארט פון גאטט זענין דיא אויבין גידאכטי ביהויפטונג פונקט דער ווידיר. אביר יעני לערנונג שטעללט ווידיר פאר דעם געטליכין מהות פאר איין אום בארימהערציגין און אום גירעכטין ריכטיר, וועלכיר גיבט פאר, אז ער לייגט דורך דעם אויף דיא פערשולדיגטי אומות איין אנדירי און לייכטי פרופונג, אז ער גיבט זייא דאס גיבאט פון סוכות, און דערנסמאלט זיין אלמאכטיגקייט דער צו בינוצין כדי זייא צו פלאגין מיט דער היץ פון דער זון, אז עס זאל זייא אום מיגליך זיין אז זייא זאללין עס מקיים זיין. אזו איין פאר שטעללונג איז דורך אויס אום ווירדיג פאר דעם ריכטיר פון דער גאנציר ערד, דער וואס וועט מיט דיא אומות אויך אזו גירעכט פארין וויא אקייגין דיא יודין.

אביר עס איז אב גיזעהין פון דער פאלשיר פאר שטעללונג דיא מדות פון גאטט ב״ה, אז יעני לערנונג פער פיהרט דעם ניט גילערינטין און נאריש גלייביגין אז זייא זאללין גלויבין, אז אין דעם טאג פון גיריכט וועט גאטט ניט בילוהנין איטליכין נאך זייני מעשים נאך, נייארט ער וועט מוחל זיין אללי, דיא וואס זענין נור יודין, זייארי זינד און וואס זייא האבין קיין תשובה ניט גיטהון. זיא שפיגילט דעם מענשין פאר איין פאלשי האפפינונג און איז אין גאנצין דירויף בירעכינט, זייא און זייארי זינד איין צו שלעפירין. דער יעניגיר וועלכיר עס גלויבט אין דער דומהייט אז דיא גוים וועלין עדות זאגין אויף דיא גירעכטיגקייט פון אברהם, פון יוסף, פון דניאל, און אנדירי, און האלט דאס דאזיגי פער גינוג פרייא גישפראכין צו ווערין פאר דעם ריכטיר שטול פון גאטט, קאן קיין גרונדביוועגונג ניט מעהר האבין פער אייגיני תשובה און

גִירֶעכְטִיגְקֵייט . אויךְ אִיז דִיא דָאזִיגֶע דוּמְהַייט גִיט טוֹיגְלִיךְ דֶער צוּ , דֶעם מֶענְשֶׁין אַיין צוּ פְלִיסְסִין אַיין גוּטִין ווִיללִין און חשיבות פַאר זֵייאִירֶע גוֹישֶׁע מִיט זִינְדִיגֶע מֶענְשִׁין . נוּר וֶועניג וֶועללִין בֶּעסֶער וֶוערִין ווַייל זֵייא הָאבִּין אַזוֹ אַיין מֵיינוּנְג פוּן דֶער גֶעטְטְלִיכְקֵייט . מֵילָא וֶוען דִיא ווָאס גְלוֹיבִּין אִין רבנים , זֶעהִין אַז גָאטט , בִּיהַאנְדִילְט דִיא גוים אַזוֹ ווִיא דֶער ענין פוּן דֶער תּורה שבעל פה , מִיט אוּם גִירֶעכְטִיגְקֵייט און אכזריות , קָאן מַאן דֶען פוּן זֵייא דֶער ווַארְטִין , אַז זֵייא וֶועללִין דִיא גוים אַנְדִירְש בִּיהַאנְדְלִין ? דִיא דָאזִיגֶע און אַנְדִירֶע דֶער גְלַייכִין שְׁטֶעללִין פֶערְדִינִין פַאר ווָאהר דִיא עֶרִינְסְטְלִיכְסְטֶע אַכְטוּנְג גֶעבּוּנְג פוּן אַללֶע יוּדִין וֶועלְכֶע הָאבִּין יכולת . עֶס אִיז דִיא שוּלְדִיגְקֵייט פוּן אַללֶע ווָאס הָאבִּין אַיין דעה צוּ זָאגִין , חוקר ודורש צוּ זַיין , אוֹיבּ דֶער גְלַייכִין שְׁטֶעללִין אִין זֵייאִירֶע תפילות און זֵייאִירֶע דינים זֶענִין דֶער גֶעטְטְלִיכֶער קְווַאלל אוֹדֶער נִישְׁט , און וֶוען זֵייא דֶער גֵייהִין דִיא פַאלְשְׁהַייט דֶער פוּן זָאללִין זֵייא זִיךְ מִיט דֶעם גַאנְצִין כח בִּימִיהִין אַז זֵייא זָאללִין עֶס פוּן זֵייאִיר דת אמונה פֶער ווִיסְטִין . אַזוֹ לַאנְג ווִיא זֵייא זֶענִין פֶער הַאנְדִין און וֶוערִין עֶפִינְטְלִיךְ אִין דֶער שוּל גִילֵייהִינְט קֶענִין דִיא מֶענְשִׁין צוּ קֵיין אַנְדִירֶער דֶערְקֶענְטְנִישׁ נִיט דֶער לַאנְגִין , ווִיא דָאס , אַז דִיא צֵייכִינִס פוּן דִיא מדות פוּן דֶער רַבָּנִישֶׁער אמונה זֶענִין נַארִישׁ גְלֵייבִּיגְקֵייט און אָן לִיבְּשַׁאפְט . נוּר אֵיין עֶפִינְטְלִיכֶע אַקִייגִין שְׁטֶעללִין כנגד דֶעם תעות און נוּר דִיא פֶער טִילִיגוּנְג יֶענֶע עֶרְטֶער פוּן דִיא ספרים פוּן תפילות קֶענִין דָאס גִימוּהט בִּירוּהִיגִין , אוֹדֶער דִיא פָאר ווִירְפֶע אַקִייגִין דִיא ישראל צוּם שְׁווַייגִין בְּרֵיינְגִין . דָאס ווָאס עֶטְלִיכֶע אֵיינְצִיגֶע מֶענְשִׁין מַאכִין אֵיין בִּיקֶענְטְנִישׁ , קֶענִין דִיא דִירְבַּייא נִיט נוּצִיג זַיין . וֶוען דִיא מֶענְשִׁין ווִיללִין רִיכְטִין דִיא יסודות פוּן אֵיין אמונה אַזוֹ צִיהִין זֵייא עֶפִינְטְלִיךְ צוּ הִילְף דִיא בִּיפוּלְמֶעכְטִיגְטֶע ספרים פוּן אִיהר , אִיבֶּיר הוֹיפְּט אָבִּיר דִיא ספרים פוּן תפלות . און קֵיינֶיר וֶועט נִיט גְלוֹיבִּין , אַז אֵיין מֶענְשׁ קָאן אַזוֹ אוּם בִּידַאכְט און מוּטְהווִילִיג זַיין , אַקִייגִין דֶעם גֶעטְטְלִיכִין תוכן , וֶוערְטֶיר אָן צוּ רִיכְטִין , ווָאס זֵייא זֶענִין אָנְדִירֶעקְענְט פֶער פַאלְשׁ . פַאר אַלִים לָאז אִיטְלִיכֶיר יוּד דִיא אוֹיבִּין גִידַאכְטֶע דֶער צֵיילוּנְג פוּן דֶעם טָאג פוּן משפט מִיט דִיא יֶענִיגֶע פֶער גְלַייכִין וֶועלְכֶע עֶס אִיז פֶערְהַאנְדִין אִין אוּנְזֶער קְרִיסְטְלִיכֶע ספרים . דָאס יוּדִישְׁקֵייט לֶערִינְט , אַז אִין יֶענִים גְרוֹיסִין טָאג וֶועט גָאטט דֶער שַׁיינִין אַשְׁטֶייגֶיר ווִיא אַיין רִיכְטֶיר ווָאס צִיהט פַאר אֵיין זַייט און אִיז אַיין אכזר ; דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם אָבִּיר גִיבְּט אוּנְס פוּן יֶענִים צֵייט פוּנְקְט דִיא דָאזִיגֶע פָארְשְׁטֶעללוּנְג : „און

וּוען

װֶוען דֶער בן אדם װֶועט קוּמִין אִין זַיינִי הֶערְלִיכְקַייט אוּן הֵיילִיגִי מַלְאָכִים מִיט אִיהם, אַזוֹ װֶועט עֶר זִיצִין אוֹיף זַיין כסא הכבוד אוּן אַללִי פֶעלְקִיר װֶועלִין פַאר אִיהם אַיין גִיזַאמִילְט װֶוערִין. אוּן עֶר װֶועט זֵייא פוּן אַנַאנְדִיר שֵׁיידִין, אַזוֹ װִויא אַיין פַאסְטִיךְ שֵׁיידִיט אָב דִיא שָׁאף פוּן דִיא צִיגִין, אוּן עֶר װֶועט שְׁטֶעללִין דִיא שָׁאף צוּ זַיין רֶעכְטִיר הַאנְד, אוּן דִיא צִיגִין צוּ דֶער לִינְקִיר הַאנְד. דֶער נָאךְ װֶועט דֶער קִינִיג זָאגִין צוּ דִיא אָן זַיין רֶעכְטִיר הַאנְד: קוּמְט, אִיהר גִיזֶעגִינְטִי פוּן מַיין פָּאטִיר, עֶרְבְּט דָאס קִינִיגְרַייךְ, װָאס אִיז אָן גִיבְּרֵייט פַאר אַייךְ פוּן אָנְפַאנְג דֶער װֶועלְט! װָארִין אִיךְ װַאר הוּנְגְרִיג, אוּן אִיהר הָאט מִיר צוּ עֶסִין גִיגֶעבִּין. אִיךְ װַאר דוּרְשְׁטִיג, אוּן אִיהר הָאט מִיר צוּ טְרִינְקִין גִיגֶעבִּין. אִיךְ װַאר אַיין פְּרֶעמְדִיר, אוּן אִיהר הָאט מִיר אַריין גִינוּמִין. אִיךְ װַאר נַאקִיט, אוּן אִיהר הָאט מִיךְ גִיקְלֵיידִיט. אִיךְ װַאר קְרַאנְק, אוּן אִיהר הָאט מִיךְ מבקר חולה גִיװֶעזִין. אִיךְ װַאר אִין גִיפֶענְקְנִיש, אוּן אִיהר זֶענְט צוּ מִיר גִיקוּמִין. אַזוֹ װֶועלִין דִיא צדיקים צוּ אִיהם עֶנְטְװִירִין, אוּן זָאגִין: הַאר װֶוען הָאבִּין מִיר דִיךְ גִיזֶעהִין הוּנְגְרִיג, אוּן הָאבִּין דִיךְ גִישְׁפַּייזְט? אוֹדִיר דוּרְשְׁטִיג, אוּן דִיר גִיגֶעבִּין צוּ טְרִינְקִין? אוּן װֶוען הָאבִּין מִיר דִיךְ גִיזֶעהִין אַיין פְּרֶעמְדִיר, אוּן הָאבִּין דִיךְ אַריין גִינוּמִין? אוֹדִיר נַאקִיט אוּן הָאבִּין דִיךְ גִיקְלֵיידִיט? אוֹדִיר אִין גִיפֶענְקְנִיש, אוּן זֶענִין צוּ דִיר גִיקוּמִין? אַזוֹ װֶועט דֶער קִינִיג עֶנְטְװִירִין, אוּן װֶועט צוּ זֵייא זָאגִין: פַאר װָאר זָאג אִיךְ אַייךְ: װָאס אִיהר הָאט גִיטְהוּן צוּ אֵיינִים פוּן דִיא קְלֵיינְסְטִין פוּן דִיזִי מַיינִי בְּרִידִיר, דָאס הָאט אִיהר צוּ מִיר גִיטְהוּן. דֶער נָאךְ װֶועט עֶר אוֹיךְ זָאגִין צוּ דִיא אָן זַיין לִינְקִי הַאנְד: גֵייט אַװֶועק פוּן מִיר, אִיהר פֶערְפְלוּכְטִי, צוּם אֵייבִּיגִין פַייעֶר, װָאס אִיז אָן גִיבְּרֵייט פַאר דֶען שטן אוּן זַיינִי מלאכים! װָארִין אִיךְ װַאר הוּנְגְרִיג, אוּן אִיהר הָאט מִיר נִיט גִיגֶעבִּין צוּ עֶסִין. אִיךְ װַאר דוּרְשְׁטִיג, אוּן אִיהר הָאט מִיר נִיט גִיגֶעבִּין צוּ טְרִינְקִין. אִיךְ װַאר אַיין פְּרֶעמְדִיר, אוּן אִיהר הָט מִיךְ נִיט אַריין גִינוּמִין. נַאקִיט אוּן אִיהר הָאט מִיךְ נִיט גִיקְלֵיידִיט. קְרַאנְק אוּן אִין גִיפֶענְקְנִיש, אוּן אִיהר הָאט מִיךְ נִיט בִּיזוּכְט. אַזוֹ װֶועלִין זֵייא אוֹיךְ צוּ אִיהם עֶנְטְװִירִין אוּן זָאגִין: הַאר, װֶוען הָאבִּין מִיר דִיךְ גִיזֶעהִין הוּנְגְרִיג אוֹדִיר דוּרְשְׁטִיג, אוֹדִיר נַאקִיט, אוֹדִיר קְרַאנְק אוֹדִיר אִין גִיפֶענְקְנִיש, אוּן הָאבִּין דִיךְ נִיט בִּידִינְט? אַזוֹ װֶועט עֶר צוּ זֵייא עֶנְטְװִירִין אוּן זָאגִין: פַאר װָאר, זָאג אִיךְ אַייךְ: אַז אִיהר הָאט דָאס נִיט גִיטְהוּן צוּ אֵיינִים פוּן דִיזִי קְלֵיינְסְטִין, אַזוֹ הָאט אִיהר עֶס צוּ מִיר נִיט גִיטְהוּן. אוּן דִיזִי װֶועלִין אַװֶועק גֵיין צוּ אֵייבִּיגִיר שְׁטְרָאף, אוּן דִיא

צדיקים

צדיקים צום אֵייבִּיגֶען לֶעבֶּען." (מתיא כ"ה, פסוק ל"א–מ"ו) דָאס דָאזִיגֶע אִיז דֶער גַאנְג וָואס דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם גִיבְּט אוּנְס פוּן דֶעם טָאג פוּן משפּט אוּן פוּן דִיא יסודות, וָואס דָאס משפּט וֶועט נָאךְ דֶעם אוֹפֶן גֶיהַאלְטֶען וֶוערִין. מַאן וֶוערְד בֶּעמֶערְקֶען אַז דִיא דָאזִיגֶע גַאנְצֶע דֶערְצֶיילוּנְג אִיז בפירוש אָבּ גֶישֵׁיידִיט פוּן דֶער גמרא. עֶרְשְׁטְלִיךְ וֶוערְד דֶערִינֶען גָאט פָאר גֶישְׁטֶעלְט, פַאר אֵיין גֶערֶעכְטֶען רִיכְטֶער, וֶועלְכֶער עֶר אַכְטִיט גָאר נִיט אוֹיף קֵיין פָאלְק אוּן קוּקְט נִישְׁט אוֹיף דִיא אוּנְטֶערְשֵׁיידוּנְגֶען אִין דֶער וֶועלְט פוּן יוּדִין אוּן קְרִיסְטֶען, נַייאֶערְט עֶר רִיכְטִיט דִיא בֶּעמֶערְקוּנְג פוּן זַיינֶע אוֹיגֶען אוֹיף דִיא אֵייבִּיגֶע אוֹיף פִּיהרוּנְג אִין זַייאֶערֶע מדות ישרות אוּן נָאךְ דָאס דָאזִיגֶע נָאךְ בֶּישְׁטִימְמְט עֶר וָואס עֶס זָאלל אוֹיף אֵייבִּיג וֶוערִין מִיט אִיטְלִיכֶען אֵיינְצִיגֶען מֶענְשֶׁען. צְוֶוייטֶענְס צֵילֶעוִויט זִיא דִירוֹיף אַהִין, גוּטֶען וִוילְלִין אוּן לִיבְּשַׁאפְט צוּ דִיא מֶענְשֶׁען צוּ הָאבֶּען; וָוארִין זִיא שְׁטֶעלְט פַאר דָאס לִיבּ הָאבֶּען אוֹדֶיר נִיט לִיבּ הָאבֶּען פַאר דִיא הוֹיפְּט פּוּנְקְטֶען פוּן דָאס חוקר ודורש זַיין אוּן דִיא אוּנְטֶער שֵׁיידוּנְגֶען נָאךְ וֶועלְכֶע עֶס וֶוערְט בֶּישְׁטִימְט דָאס אֵייבִּיגֶע עֶרְבְּטְהֵייל פוּן אִיטְלִיכֶען מֶענְשֶׁען. מִילָא מִיר פְרֶעגֶען אִיטְלִיכֶען אוּם בִּיצְווֹאוּנְגֶענִים אוּן אוֹיף רִיכְטִיגֶען יוּדִין, וֶועלְכֶע פוּן דִיא דָאזִיגֶע בֵּיידֶע פָארְשְׁטֶעלוּנְגֶען אִיז וואויל ווירְדִיג פַאר דֶעם גְרוֹיסֶען גָאטט, וָואס מִיר בֶּעטֶען צוּ אִיהם? מִיר קְרִיסְטֶען גְלוֹיבֶּען, אַז דִיא וָואס זֶענֶען מתפלל אִין דִיא שוּלֶען זֶענֶען אִין תעות, אוּן זַייא מֵיינֶען דָאס דָאזִיגֶע ווִידֶיר פוּן אוּנְס. אָבֶּער מִיר הָאבֶּען אִיצוּנְד פַאר אוּנְס דִיא לֶערְנוּנְג פוּן בֵּיידֶע גִיזֶעצֶע פוּן דֶעם ווִיכְטִיגְסְטֶען פּוּנְקְט פַאר אַלְץ, אִין אמונה לֶערְנוּנְג, פוּן דֶער הוֹיפְּט זַאךְ פוּן דֶעם לֶעצְטֶען משפּט, אוּן נָאךְ זַייאֶערֶע בֵּיידֶע זַייטִיגֶע לֶערְנוּנְגֶען פוּן דֶער דָאזִיגֶער זַאךְ מֶעג אַזוֹ אִיטְלִיכֶער דַת פוּן דִיא דָאזִיגֶע בִּיקְלֶערְט וֶוערִין. דָאס יוּדִישְׁקֵייט זָאגְט, אַז דִיא אֵיינֶע קְלַאססֶע מֶענְשֶׁען יוּדִין וֶועלֶען דָאס אֵייבִּיגֶע לֶעבֶּען הָאבֶּען דוּרְךְ דֶעם וָואס דֶער רִיכְטֶער הַאלְט פַאר אֵיין זַייט, דִיא אַנְדִירֶע אָבֶּער זָאללֶען בְּלוֹז דַארִיבֶּיר פֶּער טִילְגְט וֶוערִין, ווַייל זַייא זֶענֶען גוים (הײדין). דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם זָאגְט אַקֵייגֶען, אַז אַללֶע מֶענְשֶׁען וֶועלֶען נָאךְ אֵיין גִיזֶעץ גִימשפּט וֶוערִין, נִיט אֵיין זַייטִיג, אוּן דָאס, נִיט אַיין צוּ פַאר אָן גִינוּמֶענֶע מֵיינוּנְג, אוּן נִיט אֵיין פַאלְשֶׁען גִידַאנְקֶען נַייאֶערְט דִיא גִירֶעכְטִיגְקֵייט אַלֵיין זָאלל יכולת הָאבֶּען מכריע צוּ זַיין. מֵילָא וֶועלְכֶע פוּן בֵּיידֶע שְׁטִימְט מֶעהר אַיין מִיט דֶעם שְׁטֵייגֶיר פוּן דֶעם, וָואס דֶער תהלים זָאגְט פוּן אִיהם: „עֶר וֶועט רִיכְטֶען מִיט גִירֶעכְטִיגְקֵייט אוּן דִיא פֶעלְקֶיר מִיט רֶעכְט פֶערְטִיגְקֵייט?

מיר

מִיר וֶוענִין זִיכֶר, אַז דֶער גִיזוּנְדִיר פֶערְשְׁטַאנְד פוּן דֶעם יוּדִישִׁין פָאלְק מוּז דָא מכריע זַיין, אַז דִיא גִירֶעכְטִיגְקַייט וָואס אִיז נִיט אֵיין זַייטִיג, וָואס עֶס וֶוערְד אוֹיס גִישְׁפְּרָאכִין אִין דֶער פָארְשְׁטֶעלוּנְג פוּן נַייאִין טֶעסְטַאמֶענְט (ברית הדשה), שְׁטֵייט מֶעהר אִין דִיא אֵייגִינִי משמעות מִיט דֶעם גִימוּהטְ פוּן דֶער תּוֹרה אוּן דִיא נביאים; יָא, מִיר גְלוֹיבִּין אַז אִיטְלִיכִיר פְרוּמִיר אוּן בִּידֶערְעֶקְטִיר מַאן פוּן ישראל וֶועט אַיין זֶעהִין, אַז דִיא בִּיצֵייכִינוּנְג פוּן דֶער גמרא פוּן דֶעם משפט פוּן גָאט מַאכְט דֶעם גָאט פוּן ישראל אוֹיךְ אַזוֹ, וִויא אַיין אוֹיס גִישְׁטָאכִינִים אוֹדִיר אוֹיס גִישְׁנִיצְטִין בִּילְד, וָואס אִיז וֶוען אַמָאהל פוּן דִיא גוֹיִשִׁי עבודה זרה דִינִירִס פֶער גֶעטְּטִירְט גִיוָוארִין. אָן צוּ גֶעהְמִין, אַז גָאטט וֶועט זַיין גִינָאד אָן בִּיטִין צוּם שְׁפָּאט אוֹדִיר אַז עֶר וֶועט עֶרְגִינְץ אֵיינִים פוּן זַיינִי בִּישֶׁעפִינִישִׁין אַרוֹיף לֵייגִין פְּרוּבוּנְג אוּם דָאס דֶער נָאךְ צוּ פֶער שְׁפֶּאטִין, הֵייסְט פְּרָאכְטָא, אִיהם דִיא מעלות פוּן אַיין גָאטטהַייט בִּירוֹיבִּין, אוּן בִּיצֵייכִינִין אַיין בְּלִינְדִי, אוּם פֶערְשְׁטֶענְדִיגִי זַאךְ אַז דָאס אִיז דִיא זַאךְ וָואס דִיא ישראל זֶענִין דֶער צוּ מתפלל. אַזוֹ אַיין בִּיהוֹיפְּטוּנְג וָואס זִיא אִיז אַזוֹ פִיל אָן אַיין מֶענְשְׁלִיכִין פֶערְשְׁטַאנְד אוּן אַזוֹ מִיט דֶעם וָוארְט פוּן גָאטט זִיךְ סותר, וַוייזְט אַז דִיא וָואס הָאבִּין דָאס אַרוֹיס גִיבְּרַאכְט זֶענִין נִיט פוּן דֶעם גַייסְט פוּן גָאטט גִיפִירְט גִיוָוארִין אוּן אַז דֶער טְהֵייל אמונה לֶערְנוּנְג וָואס אִין אִיהר אִיז פֶערְהַאנְדִין, קָאן נִיט פוּן גָאטט זַיין. אָבִּיר אוֹיךְ דָא, וִויא אִין אַלִי אַנְדִירִי אופנים, וָואס מִיר הָאבִּין שׁוֹין מפורש גִיוֶועזִין פֶער מַיידִיט דָאס נַייאִי טֶעסְטַאמֶענְט (ברית הדשה) דֶעם תעות פוּן דֶער גמרא (תלמוד) אוּן שְׁטֶעלְט אַיין לֶערְנוּנְג אוֹיף, וָואס זִיא שְׁטִימְמְט אַיין מִיט דֶער תורה אוּן אִיז מסכים מִיט דֶעם גִיזוּנְדִין פֶערְשְׁטַאנְד. עֶס מֶעגִין דִיא וָואס פַאר עֶנְטְוֶוירִין דִיא תורה שבעל פה דִיא דָאזִיגִי מעשה בִּישֵׁיידִין!

אָבִּיר דִיא דָאזִיגִי תלמודישי לֶערְנוּנְג פוּן דֶעם יום הדין אִיז נִיט נוּר אַקְייגִין דֶעם פֶערְשְׁטַאנְד אוּן דִיא הֵיילִיגִי שְׁרִיפְט, נַייאֵרְט זִיא שַׁיינְט אוֹיךְ אַנְדִירִי לֶערְנוּנְג פוּן תּוֹרה שבעל פה וֶועלְבִּירְט סותר צוּ זַיין. דָא דֶער שַׁיינְין דִי אומות הֵייסְט עֶס צוּ דֶעם פסק פוּן פֶער טִילִיגוּנְג, וָואס אַנְדִירְשׁ וואו וֶוערְד דָאךְ גִיזָאגְט, אַז דִיא פְרוּמִי פוּן דִיא אומות העולם זָאלְלִין הָאבִּין אַיין חלק לעולם הבא אוּן אַז דִיא זִיבִּין מצות פוּן דִיא בני נח אִיז אַלְץ, וָואס פוּן אַיין גוי (הייד) וֶוערְד פֶערְלַאנְגְט. וֶוען דָאס דָאזִיגִי וָואלְט אמת גִיוֶועזִין, צוּ וָואס בִּידַארְף מַאן זֵייא דָאס גִיבָּאט צוּ גֶעבִּין, דֶעם פַייאִיר טָאג פוּן סוכות צוּ הַאלְטִין? אַחוּץ דֶעם אָבִּיר, וֶוען זֵייא

זאללין

זָאללִין אִין דֶעם טִיפְסְטִין גהינם אַרַיין גִישְׁטוֹיסִין וֶוערִין, וִויא קֶענִין זַייא אַיין חלק הָאבִּין אִין דִיא ברכות פוּן עולם הבא? וֶוענִיגְסְטִינְס אִיז דִיא שוּלְדִיגְקַייט פוּן דִיא יֶענִיגִי וֶועלְכִי נֶעהמִין דִיא תּוֹרה שבּעל פה אִין שוּץ, אוּנְס גוֹים דִיא דָאזִיגִי זַאךְ צוּ דֶער קְלֶערִין. מִיר קֶענִין אוּנְס נִיט אִיבִּיר רֵיידִין, אַז אֵיין דת אמונה וֶועלְכִים זָארְגְט אַזוֹ וֶוענִיג פַאר דָאס גְרֶעסְטִי טְהֵייל פוּן דִיא משפחות פוּן מֶענְשִׁין אַז זַייא זָאללִין הָאבִּין דִיא אֵייבִּיגִי ישועה, זָאלל אַיין מִיגְלִיכִיר אופן זַיין אַז דָאס זָאלל קֶענִין אַרוֹיס קוּמִין פוּן דֶעם, דֶער וָואס אִיז דֶער גָאטט פוּן דִיא גִימוּטְהִיר פוּן אַללִים פְלֵייש, דֶער בִּישֶׁעפִּיר אוּן דֶער הַאלְטִיר פוּן אַללִי מֶענְשִׁין. וָואס מִיר לֶעבִּין טֶעגְלִיךְ דוּרְךְ זַיינִי גוּטִיקַייט, אוּן בִּיקוּמִין אַלְץ וָואס מִיר הָאבִּין, פוּן זַיינִי גִינָאדְרַייכִי הֶענְד, גְלוֹיבִּין מִיר, אַז, וֶוען עֶר פֶערְזָארְגְט אַזוֹ אוּנְזִירִין גוּף, הָאט עֶר נָאךְ גִיהַאט אֵיין גְרֶעסִירִי פֶערְזָארְגוּנְג פַאר אוּנְזִירִין אוּם שְׁטֶערְבְּלִיכִין גַייסְט, אוּן דַארִיבִּיר, דוּרְךְ אַנְדִירִי גְרוּנְדִין, גְלוֹבִּין מִיר אִין דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם, וַוייל, וֶוען דָאס זֶעלְבִּיגִי וָואלְט נִיט אמת גִיוֶועזִין, וָואלְט קֵיינִי פֶערְזָארְגוּנְג פַאר דִיא גוֹים נִיט גִיוֶועזִין, אוּן גָאטט וָואלְט גִילָאזִין דָאס רוֹב פוּן זַיינִי פַאר שְׁטֶענְדִיגִי בִּישֶׁעפִּינִישִׁין אָן עֶרְגִינְץ אַיין בִּיוַוייז פוּן זַיין פָאטִירְלִיכִי לִיבְּשַׁאפְט. —

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם : ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר ל״ח

דֶעם פּתי, דֶער וָואס זָאגְט אִין זַיין הַארְצִין: עֶס אִיז קֵיין גָאטט נִיט פֶּערְהַאנְדִין, גֵייט וֶוענִיג דְרָאן, אוֹיבּ דֶער דת פוּן זַיינִי אבות גִיבְּט אַיין פֶּערְשְׁטֶענְדִיגִין יסוד צוּ דֶער הָאפְפְנוּנְג, אוֹדִיר נִיט. עֶר פוּילְט זִיךְ דֶעריבִּיר תמיד נָאךְ צוּ פָּארְשִׁין דִיא טבע אוּן דִיא בִּיוַוייז גְרוּנְדִין פוּן דֶעם דת, וָואס עֶר אִיז במקרה אִין אִיהר גִיבּוֹירִין גִיוָוארִין; ווִיא זִיא מֶעג אוֹיךְ זַיין, עֶר גְלוֹיבְּט דְרָאן נִיט, אוּן אַזוֹ אַיין נָאךְ פָּארְשוּנְג קָאן פַאר אִיהם גָאר נִישְׁט נוּצִיג זַיין. נִיט אַזוֹ אִיז עֶס מִיט דֶעם יוּדִין אוֹדִיר קְרִיסְטִין, וֶועלְכִיר עֶס גְלוֹיבְּט באמונה, ווִיא עֶס אִיז מִיט אִיהם גִילֶערִינְט גִיוָוארִין, אַז עֶס אִיז אִין דֶער אַנְדִירִיר וֶועלְט פֶּערְהַאנְדִין שכר אוּן עֶס אִיז פֶּערְהַאנְדִין עוֹנש. עֶס מוּז זַיין עֶרְשְׁטִיר וואוּנְשׁ זַיין, צוּ דֶער גֶעהִין, ווִיא עֶר זָאל קֶענִין צוּ דָאס אֵיינִי קוּמִין און פוּן דָאס אַנְדִירִי עֶנְטְרוּנִין וֶוערִין; אוּן וֶוען זַיין דת גִיבְּט אִיהם נִיט דִיא הָאפְפִינוּנְג, דִיא פֶּערְשְׁטֶענְדִיגִי, וואוֹיל בִּיגְרוּנְדִיטִי הָאפְפִינוּנְג אוֹיף זֶעלִיגְקֵייט, אַזוֹ פֶּערְדִינְט זִיא נִיט, אַז עֶר זָאלל אָן אִיהר אָנְגִיהַאנְגִין זַיין. מִיר זָאגִין. אֵיינִי פֶּערְשְׁטֶענְדִיגִי הָאפְפִינוּנְג; וָוארִין וַוייל עֶס אִיז גָאטט גִיפֶעלִין גִיוָוארִין, אוּנְס מִיט שכל אוּן הבנה אוֹיס צוּ רִיכְטִין אוּן אוּנְס זַיין וָוארְט צוּ גֶעבִּין, אוּם אוּנְזִירִין שכל צוּ פִיהרִין, אַזוֹ קָאן אוּן דַארְף קֵיינִי אַנְדִירִי הָאפְפִינוּנְג אוּנְס בֶּעגִינוּגִינִין. בַּייא דֶער נָאךְ פָּארְשׁוּנְג דֶעם גַייאִירִין יוּדִישִׁין דת וֶועט עֶס אַזוֹ אַיין וַואזְנִיר בִּיוַוייז פוּן אִיהרִי השיבות זַיין, וֶוען זִיא זָאל אַפָּאר בְּרֶענְגִין אַיין הָאפְפִינוּנְג, אוֹיף וֶועלְכִיר אַיין פֶּערְשְׁטֶענְדִיגִיר מֶענְשׁ זָאל זִיךְ קֶענִין פֶּער לָאזִין אוּן זַיין אֵייבִּיגִים הֵייל דֶערוֹיף בִּיגְרוּנְדִין. פוּן אוּנְזִיר זַייט גְלוֹיבִּין מִיר, אַז דָאס אִיז נִיט דֶער פַאלל, אוּן מִיר הָאבִּין שׁוֹין עֶטְלִיכִי ראיות אוֹיף דִיא דָאזִיגִי אוּנְזִירִי מֵיינוּנְג גִיבְּרַאכְט. דָאס התנגדות אַקֵייגִין דִיא אִיבִּירְצֵייגוּנְג

און דָאס וָואס עֶס אִיז זִיךְ סותר אִין דִיא רבנישי לֶערְנוּנְג פוּן דֶער רֶעבְּטְפֶּערְטִיגוּנְג (צדקות) און כפרות שַׁיינְט אוּנְס פַאר אַזוֹ נִיט רִיכְטִיג, אַז עֶס אִיז אִין שְׁטַאנְד צוּ צוּשְׁטֶערִין אִיטְלִיכִים פֶערְטְרוֹיהִין אוֹיף דִיא הָאפְפִינוּנְג וָואס זַייא בְּרֶענְגִין אַפָּאר. דֶער מנהג אָבִּיר פַאר דִיא גִישְׁטָארְבְּנִי צוּ בֶּעטִין וֶועלְכִיר הֶערְשְׁט אַזוֹ גוּט אוּם סוּכּוֹת, וִויא אוֹיךְ אִין אַנְדִירִי פַייאִיר טֶעג נֶעמְט אַרוֹיס פוּן אַלְלִי ספקות אַז דִיא רבנישי הָאפְפִינוּנְג אִיז אַיין בְּלוֹזִי גִינַארִירַייא. צְוִוישְׁין דִיא גִיבֶּעטִי פוּן סוכּות גִיפִינִין מִיר אוֹיךְ דָאס גִיבֶּעט וָואס דָא וֶועט שְׁטַיין, מִיט אַיין פָּאר אוֹיס גִישִׁיקְטִי אַן מֶערְקוּנְג:

נוהגים בתפוצות ישראל להזכיר נשמות אבותיו ביום כפור ובשלש רגלים ביום מתנת יד לאחר הפטרה:

יזכור אלהים נשמת אבא מורי פ׳ ב״פ שהלך לעולמו, בעבור שאני נודר צדקה בעדו בשכר זה תהא נפשו צרורה בצרור החיים עם נשמת אברהם יצחק ויעקב שרה רבקה רחל ולאה ועם שאר צדיקים וצדקניות שבגן עדן ונאמר אמן:

יזכור אלהים נשמת אמי וכו׳:

„עֶס אִיז אַיין מנהג צְוִוישִׁין דִיא ישראל וואוּ זַייא זֶענִין צוּ שְׁפְּרַייט, מַאן זָאלל דֶער מָאנִין דִיא נשמות (מזכיר נשמות זַיין) פוּן זַיינִי גִישְׁטָארְבִּינִי עֶלְטִירִין אוּם יום כפור און דֶעם לֶעצְטִין טָאג פוּן דִיא שלש רגלים (פסח שבועות און סוכות) און פַאר זַייאִיר רוּהִי מנדר צוּ זַיין נָאךְ דֶער הפטרה: „יזכור גָאטט זָאלל דֶער מָאנִין דִיא זֵייל (נשמה) פוּן מַיין גִיאַכְטִין פָאטִיר פ׳ ב״פ וָואס עֶר אִיז אַוֶועק גִיגַאנְגִין צוּ זַיין וֶועלְט, דֶער פַאר וַוייל אִיךְ בִּין אִיצוּנְד מנדר צוּ גֶעבִּין צדקה פוּן זַיינִיט וֶועגִין, פַאר דֶעם לוהן (שכר) זָאלל זַיין נשמה אַיין גִיבוּנְדִין זַיין אִין דֶעם בִּינְדִיל פוּן לֶעבִּין, מִיט דִיא נשמות פוּן אברהם, יצחק, און יעקב, שרה רבקה, רחל, און לאה, און מִיט דִיא אַנְדִירִי צדיקים און צדקניות וָואס זַייא זֶענִין אִין גן עדן; און מִיר זָאגִין דִירוֹיף: אמן!

„גָאטט זָאלל דֶער מָאנִין דִיא זֵייל (נשמה) פוּן מַיין מוּטְטִיר וכו׳." מֵילָא דֶער דָאזִיגִיר מנהג און דִיא דָאזִיגִי תפלה וַוייזִין, אַז דִיא יוּדִין זֶעלְבִּירְט גְלוֹיבִּין נִיט אִין זַייאִירִי לֶערְנוּנְג און זֶעצִין נִיט דָאס קְלֵיינְסְטִי פֶערְטְרוֹיהִין אוֹיף דֶער הָאפְפִינוּנְג וָואס זִיא אִיז פוּן דֶער תורה שבע״פ אָן גִיבָּאטִין; וָוארִין, וֶוען עֶס וָואלְט אַזוֹ דֶער פַאלל גִיוֶועזִין,

וואלטין

וָואלְטִין זֵייא קַיין מָאהל דֶעם דָאזִיגִין מנהג נִיט גִיהִיט אוּן אוֹיךְ דִיא דָאזִיגִי תפלה נִיט גִיהַאלְטִין . וֶוען דִיא וָואלְטִין גִיגְלוֹיבְּט , אַז זֵייאִירִי אָבְּ גִישֵׁיידִיטִי (גִישְׁטָארְבִּינִי) אבות , זֶענִין שׁוֹין בְּוַודְאי גִיזִיכֶירְט אַז עֶס הָאט זֵייא זַייאִיר אֵייגִינִי פֶערְדִינְסְטִין אוֹדִיר דֶער זכות פוּן זֵייאִירִי אבות , אוֹדִיר דֶער יוֹם כפור , אוּן נָאךְ אַנְדִירִי זַאכִין , פֶערְגֶעבּוּנְג פַאר זִינְד אוּן אֵייבִּיגִין לֶעבִּין פֶערְשַׁאפְט , צוּ וָואס וָואלְטִין זֵייא דֶען צדקה מנדר גִיוֶועזִין אוּן מתפלל זַיין אַז גָאטט זָאלל דָאס אָן גֶעהמִין פַאר אַיין אוֹיס לֵייז גֶעלְד פַאר דִיא גִישְׁטָארְבִּינִי ? מֵילָא דֶער דָאזִיגִיר ענין בְּיוַוייזְט , אַז דִיא גמרא יוּדִין הַאלְטִין זִיךְ נִיט דָאס רֶעכְט צוּ הָאבִּין , צוּ גְלוֹיבִּין אִין דִיא זֶעלִיגְקַייט אפילו פוּן זֵייאִירִי אֵייגִינִי עֶלְטִירִין , אוּן אַז זֵייא גְלוֹיבִּין פִיל מֶעהר , אַז זֵייא זֶענִין נִיט אַיין גִיבּוּנְדִין אִין דֶעם בִּינְדִיל פוּן לֶעבִּין אוּן נִיט מִיט אברהם אוּן דִיא אַנְדִירִי הֵיילִיגִי אִין גן עדן , נַייאִירְט זֵייא זֶענִין אִין אֵיין אַנְדִירִין אָרְט , פוּן וֶועלְכִין זֵייא הָאפְּפִין דִיא זֶעלְבִּיגִי דוּרְךְ זֵייאִירִי תּפלות אוּן צדקה מנדר זַיין צוּ דֶער לֵייזִין , מֵילָא דֶערוֹיס זֶעהִין מִיר , אַז דִיא רבנישׁי הָאפְּפִינוּנְג אִיז נוּר בְּלוֹז אַיין גִינַארִירַייא . בַּייא אַלְלִי זַיינִים פַאסְטִין אוּן אַלְלִים זַיינִין צִירִימָאנִישִׁי מנהגים הָאט דֶער יוּד דָאךְ קֵיינִי הָאפְּפִינוּנְג , אִין דִיא וואוּינוּנְגִין פוּן דִיא זֶעלִיגִי אַרַיין צוּ קוּמִין : עֶר הָאט פִיל מֶעהר דִיא טוּנְקְלִי אוֹיס זִיכְט , אַז עֶר , וֶוען עֶר גִיהִיט פוּן דַאנִין אַוֶועק . מוּז עֶר אִין דֶעם אָרְט פוּן פַּיין גֵיין אוּן דֶערִינִין אַזוֹ לַאנְג בְּלַייבִּין , בִּיז דִיא תּפלות אוּן דָאס צדקה גֶעבִּין פוּן זַיינִי קִינְדִיר וֶועלִין אִיהם דֶערוֹיס דֶער לֵייזִין . נָאךְ דֶעם אוֹפן פוּן דֶער דָאזִיגִיר לֶערְנוּנְג שְׁטַארְבְּט אִיטְלִיכִיר יוּד אוּן אִיטְלִיכִי יוּדִינִי אָן פֶערְגֶעבּוּנְג פוּן זִינְד . וָוארִין וֶוען זֵייא וָואלְטִין דָאס דָאזִיגִי גִיהַאט , אַזוֹ וָוארְטִין זֵייא נִיט גֶעהִין אִין דֶעם אָרְט פוּן פַּיין , אוּן וֶוען זֵייא וָואלְטִין נִיט גִיגַאנְגִין אִין דֶעם דָאזִיגִין אָרְט , אַזוֹ וָואלְטִין עֶס נִיט נֵייטִיג גִיוֶועזִין צדקה צוּ גֶעבִּין כדי זֵייאִיר זֵייל (נשמה) פְרַייא צוּ מַאכִין . מֵילָא זֶענִין דָאךְ דִיא רבנים דָא עֶפִינְטְלִיךְ מוֹדֶה , נָאךְ דֶעם אַלְלִים וָואס זֵייא שְׁטֶעהִין זִיךְ אוּנְטִיר צוּ בִּיהוֹיפְּטִין אוּן מבטיח צוּ זַיין , אַז דִיא אַלְלִי הָאפִּינוּנְגִין , וָואס זֵייא הָאבִּין אָן גִיבָּאטִין , זֶענִין בְּלוֹזִי לִיגִין אוּן גִינַארִירַייא גִיוֶועזִין , אַז קֵיין אֵיינְצִיגִיר פוּן זֵייאִירִי מנהגים אִיז נִיט אִין שְׁטַאנְד דִיא זֵייל פְרַייא צוּ מַאכִין , אַז אפילו נָאךְ דֶער שְׁרֶעקְלִיכִיר שְׁטוּנְד פוּן דֶעם טוֹיט מוּזִין נָאךְ דִיא וָואס לֶעבִּין דָאס וֶוערְק פוּן דֶער דֶערְלֵייזוּנְג פַאר דִיא גִישְׁטָארְבִּינִי זִיךְ אוּנְטִיר גֶעהמִין .

דאס

דָאס דָאזִיגֶי אִיז דוּרְךְ אוּים גִידְרוּנְגֶין פוּן דֶעם אַנְגֶעוְויזִינִין מנהג אוּן דָאס גִיבֶּעט (הזכרת נשמות) . אָבֶּר דִיא תורה שבעל פה בְּלַייבְּט דִירְבַּייא גִיט שְׁטֶעהִין , עֶס גִיבְּט אוּנְס נָאךְ אֵיינִין אַנְדִירִין בִּיוַוייז וָואס עֶר אִיז גְלַייךְ דֶער צוּ , אַז דִיא וָואס בְּלַייבִּין נָאךְ דִיא אָבּ גִישְׁטָארְבִּינִי עֶלְטִירִין גְלוֹיבִּין נִיט , אַז דִיא דָאזִיגֶי זֶענִין שׁוֹין גִיזִיכֶרְט אוּן אַז אַיין יוּד וָואס שְׁטַארְבְּט הָאט דַארִיבִּיר קֵיין הָאפְּפִינוּנְג אוֹיף זַיינִי אֵייגִינִי דֶערְלֵייזוּנְג נִיט ; וָוארִין דָאס דָאזִיגֶי גִיזֶעץ בִּיפֶעהלְט , אַז דֶער יתום וָואס בְּלַייבְּט זָאלל אַיין גִיוִויסִי תפלה מתפלל זַיין נָאךְ זַיינִי אָבְּגִישְׁטָארְבִּינִי עֶלְטִירִין , כדי דֶער דוּרְךְ זֵייאִיר דֶערְלֵייזוּנְג אוּים צוּ ווִירְקִין—וִויא מִיר גִיפִינִין דָאס דָאזִיגֶי אִין יורה דעה :

ע"כ נהגו לומר קדיש על אב ואם בתרא י"ב חודש וכן נהגו להפטיר בנביא ולהתפלל ערבית במוצאי שבתות שהוא הזמן שחוזרין הנשמות לגיהנם וכשהבן מתפלל ומקדש ברבים פודה אביו ואמו מגיהנם :

„דַארוּם אִיז מַאן זִיךְ נוֹהג צוּ זָאגִין קדיש נָאךְ פָאטִיר אוּן מוּטְטִיר צְוֶועלְף חדשים , אוּן אוֹיךְ אַזוֹ אִיז מפטיר צוּ לֵייאֵינִין אִין דִיא נביאים *) אוּן פַאר דֶעם עמוד מעריב צוּ דַאבְנִין וֶוען דֶער שבת גֵייט אוּים וָואס דָאס אִיז דִיא צַייט וָואס דִיא נשמות קֶעהְרִין זִיךְ אוּם אִין גיהינם אַרַיין , אוּן אַז אַיין זוּן אִיז מתפלל אוּן הֵיילִיגְט (דָאס הֵייסְט אַז עֶר הַאלְט דֶעם קדיש הֵיילִיג) דֶער לֵייזְט עֶר זַיין פָאטִיר אוּן מוּטְטִיר פוּן גהינם ."

(יורה דעה סימן שע"ו) מֵילָא אִיטְלִיכִיר זוּן , דֶער וָואס הַאלְט דֶעם דָאזִיגִין מנהג , אִיז דֶער דוּרְךְ עֶפִינְטְלִיךְ מודה , אַז זַיינִי אָבְּגִישְׁטָארְבִּינִי עֶלְטִירִין דֶער פְרֵייהִין זִיךְ נִיט דֶער מִיט פְרֵייד פוּן גן עדן , נַייאִירְט זֵייא לַיידִין דִיא פַּיין פוּן גהינם . עֶס אִיז באמת , אַיין טְרוֹירִיגִי הָאפְפִינוּנְג פַאר אַיין זוּן , דֶער וָואס אַכְטִיט זַיינִי עֶלְטִירִין , אַז זֵייא גִיבְּט אִיהם הֶעכְסְטִינְס דִיא טְרֵייסְטוּנְג , אַז דִיזִי גִיהֶערִין נִיט צוּ דִיא גִיוִויסִי רשעים , אַז עֶס וֶועט אִיהם אפשר גִירָאטִין , דוּרְךְ זַיינִי תפלות זֵייא אוּים דֶעם אָרְט פוּן פְּלָאג צוּ דֶער לֵייזִין . וֶוען עֶר גְלוֹיבְּט אָבִּיר דֶער תורה שבעל פה אַזוֹ מוּז עֶר אִיבִּיר צַייגְט זַיין , אַז זַיין פָאטִיר אוֹדִיר זַיינִי מוּטְטִיר בַּייא אַלֶלִי זֵייאִירִי מַאטִירְנִישִׁין אוּן חָאטְשִׁי דִיא זכות אבות אוּן דִיא גוּטִי פעולות וָואס דֶער יוֹם כפור ווִירְקְט אוּים , זֶענִין זֵייא

דאך

---

*) אזו איז דער מנהג איין אבל מפטיר אויף צו רופין אוס שבת אודיר יו"ט אודיר איין תענית ווען מאן לייאינט איין הפטרה פון נביאים נאך דעם לייאינין אין דער תורה .

דאך אין זינד געשטארבין און אין פערדערבינעש אריין געפאלין, און אז
ער מוז איצונד דאס ווערק פון זייאיר דערלייזונג איבער נעהמין. מידא
דער יוד וואס שטארבט האט קייני האפפינונג, אז ער וועט נאך זיין
טויט אין איין צו שטאנד פון גליקזעליגקייט אריין טרעטין, ער קאן ניט
שטארבין מיט דעם שלום פון איין מענש, וואס ער איז איבערציינגט,
אז זייני זינדין זענין איהם פערגעבין, נייארט ער מוז מיט שרעקין אהין
בליקין דערויף, אז ער וועט צום וויינגסטין עלף חדשים פון שטראף
אין דיא וואוינונגין פון דיא פערטיליגטי צו ברייגנין. דיא לערנונג פון
דער גמרא זאגט אזו, אז דיא יעניגי, וועלכי זענין קיין מאהל קייני יודין
ניט געוועזין, האבין צוועלף חדשים שטראף צו ליידין, דער קייגין דיא
יודישי מינים און פושעים וועלין צו אייביגיר פערטיליגונג גימשפט
ווערין:

פושעי ישראל בגופן ופושעי אומות העולם בגופן יורדין לגיהנם ונידונין
בה שנים עשר חדש לאחר שנים עשר חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת
ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים שנא׳ ועסותם רשעים כי יהיו
אפר תחת כפות רגליכם אבל המינין והמוסרים והאפיקורסים שכפרו
בתורה ושכפרו בתחיית המתים ושפירשו מדרכי צבור ושנתנו חתית
בארץ חיים ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו
יורדין לגהינם ונידונין בה לדורי דורות:

„דיא פושעים פון ישראל וועלכי עס האבין מיט זייאיר גוף גיזינדיגט,
און דיא פושעים פון אומות העולם וועלכי עס האבין מיט זייאיר גוף
גיזינדיגט נידירין אראפ אין גהינם אריין און זייא ווערין דערינין גימשפט
צוועלף חדשים לאנג, נאך צוועלף חדשים ווערד זייאיר גוף פער
לענדיט און זייאיר זייל (נשמה) ווערד פער ברענט, און דער ווינד
צו שפרייט זייא אונטיר דיא באלין פון דיא פיס פון דיא צדיקים-
ווארין עס שטייט אין פסוק: „ „איהר וועט דיא רשעים צו טרעטין,
ווארין זייא וועלין ווערין צו אשי אונטיר אייערי פיס.” (מלאכי ג׳
פסוק כ״א) אביר דיא מינים און דיא מוסרים און דיא אפיקורסים,
וואס זייא האבין גילייקנט אין דער תורה און וואס האבין גילייקנט
אן תחיית המתים און דיא וואס האבין זיך אב גישיידיט פון דיא וועגין
פון צבור אודיר זייא האבין גימאכט אז אין לאנד פון דיא לעבינדיגי
זאלל פורכט זיין, און וואס זייא האבין גיזינדיגט און האבין אנדירי
גימאכט זינדיגין, וויא ירבעם בן נבט און זייני חברים; דיא
נידירין אין גהינם אראפ און זייא ווערין דערינין גימשפט אויף דורי

דורות

דורות. " (אין דער גמרא ראש השנה דף י"ז, עמוד א'.) אזו איין שטייגער האט דער יוד וואס שטארבט צוועלף חדשים פון מאטירניש צו דער ווארטין, און דער זון וואס בלייבט וואלט אייגנטליך בדארפין צוועלף חדשים אדורך דאס פאר גישריבני גיבעט (קדיש) זאגין; אביר דיא רבנים האבין דאס אויף עלף חדשים פערוויינגירט, כדי דורך דעם אן צו ווייזין, אז דער גישטארבינר איז ניט אזו שלעכט גיוועזין, אז ער זאלל דיא גאנצי שטראף מוזין אויס האלטין:

ונהגו שאין אומרים קדיש ותפלה רק י"א חדשים כדי שלא יעשו אביהם ואמם רשעים כי משפט רשע י"ב חדש:

און זייא האבין זיך נוהג גיוועזין אז מאן זאלל ניט מעהר זאגין קדיש און תפלה נייאירט עלף חדשים, כדי זייא זאללין ניט מאבין אז מאן זאלל זייאירי עלטירין האלטין פאר רשעים: ווארין נור דער משפט פון איין רשע איז אויף צוועלף חדשים." (יורה דעה, סמן שע"ו). דער פון איז אויס גימאכט, אז איטליכיר יוד שטארבט מיט דער גיוויסהייט צום ווייניגסטין עלף חדשים דיא מאטירניש פון גהינם אויס צו האלטין, און אז נאך זיין טויט איז זיין זון עפינטליך מודה, אז ער איז אין זייני זינד גישטארבין און ער איז ניט ווערט גיוועזין אין דיא פרייד פון גן עדן אריין צו גייהין נייאירט אז זיין ערב טהייל איז באמת פיל מעהר מיט דיא פערטילגטי. עס איז נאך דעם נאך דער וויזין, אז דאס יודישקייט איז ניט מבטיח קיין האפפינונג אויף דיא פער געבונג פון זינד, און אז זייני פאר גישריבני מנהגים האט קיין ווערד אין דער צייט פון נויט. דיא זיכירהייט וואס איין יוד האט ביא זיין טויט, איז, אז ער וועט אין דעם גהינם אריין נידירין, אביר דיא האפפינונג פון זיין דערלייזונג איז ענטוויר אויף דיא תפלות פון זיין זון אודיר גיגרונדפעסטיגט אויף דעם וואס ער איז איין ישראל. איז אביר דאס דאזיגי איין פערשטענדיגיר גרונד צו דער האפפינונג? קייני האפפינונג אויף זעליגקייט קאן ניט פערשטענדיג זיין, דיא וואס איז ניט גישטיצט אויף דער הבטחה פון גאטט. אונזיר פערשטאנד קאן אונס ניט פון דעם הימיל, און אויך ניט פון דעם גהינם עפיס עס איז זאגין, און דערום קאן אונס קיין אייגיני שפיקולאציע ניט ביגינוגינין אין דעם ענין פון דאס אייני אודיר דאס אנדירי; דאס איינציגי גינוגיני ביצייגיניש קאן פון גאטטים אנטפלעקטין ווילין קומין. נון גיפינד זיך אביר ניט אין גאנצין תנ"ך קיין איינציגי הבטחה וואו

דערינין

דערינין זאלל גיזאגט ווערין, אז איין ישראל זאלל נאך דער שטראף פון צוועלף חדשים דערלייזט ווערין, אודיר אז דיא עפינטליכי גיבעט פון דעם זון זאלל אין שטאנד זיין דעם פאטיר צו דערלייזין. דאס אלץ איז איינע בלוזי אויס טראכטונג פון דיא רבנים, אן דאס מינדיסטי בישטעטיגונג פון גאטטיס ווארט, עס איז דאריבער קייני האפפינונג, ביי וועלכיר איין פערשטענדיגיר מענש זאלל זיך קענין בירוהיגין. דער סוף פון דער גאנציר זאך איז, אז איטליכיר יוד דערווארטיט אין גהינם אריין צו קומין און האט קיין הבטחה פון גאטט ניט, דיא וואס זאלל איהם פערזיכירין, אז ער וועט דער פון דערלייזט ווערין. דאס יודישקייט איז נאך דעם נאך ניט קיין דת, דיא וואס זאלל געבין איין האפפינונג אויף זעליגקייט; ווארין וייל עס ביהויפטיט, אז איטליכיר יוד מוז אין גהינם אריין קומין, שטעלט עס אויף דיא לערנונג, אז דיא זינד ווערד ניט פון גאטט פערגעבין, נייארט עס מוז מכופר ווערין דורך דעם זינדיגירס אייגיני ליידין, און אז עס קאן דיא זעליגקייט ניט פריהיר דערלאנגט ווערין, וויא ביז עס איז איין אב קומיניש גיגעבין דורך צוועלף חדשים פיין וואס דער מענש מוז ליידין. ווען נון דער דאזיגיר גרונד זאץ וואלט ריכטיג גיוועזין, אזו וואלט גאר קיין זעליגקייט ניט קענין זיין. דיא זינד איז גרויס אן איין סוף, וייל זיא איז אייני בילייזיגונג אקייגין אזעלכין וואס ער האט קיין סוף ניט, און דרום דארף דיא שטראף אויך אן איין סוף זיין. דיא גירעכטיגקייט פון גאטט איז אויך אן איין סוף און פערלאנגט אייני אבקומיניש אן איין סוף, אזו אז, דיא דאזיגי אבקומיניש מוז גיגעבין ווערין דורך דיא ליידין פון דעם זינדיגין זעלבירט, דיא דאזיגי ליידין מוז קיין סוף ניט האבין, דאס הייסט, עס מוז דויאירין פון אייביגקייט צו אייביגקייט; און אזו קען פון קיין זעליגקייט גאר ניט דיא רייד זיין. מילא אזו איז דיא יודישי האפפינונג פון דער הייליגיר שריפט (תנ"ך) אום גיזיכירט, און כנגד דעם שכל, און מיר קענין נאך צו שטעללין, אז עס איז מיט זיך זעלבירט ווידיר איינאנדיר. אין דעם מנהג און דיא לערנונג, דיא וואס מיר האבין דא פאר גישטעלט, ווערד דעם יודין וואס ער שטארבט דיא האפפינונג גיוויזין, אז ער ווערד דערלייזט ענטווידיר דורך דיא גיבעט פון זיין זון אודיר דורך זיינין יודישין יחש וייל ער איז איין יוד. אויף זיין בעט פון שטארבין דערקייגין ווערד איהם ווידיר גילערינט, צו גלויבין, אז זיין טויט זעלבירט וועט איין כפרה זיין פאר זייני זינדין;

וָוארִין אִין זַיינִי ווידוים פַאר דֶעם טויט וֶוערִין אִיהם דִיא דָאזִיגִי וֶוערְטִיר אִין מויל אַריין גִילֶייגְט:

ואם קרבה עת פקודתי למות. תהא מיתתי כפרה לכל חטאתי. ולכל עונותי ולכל פשעי. שחטאתי ושעויתי ושפשעתי מיום היותי:

„אַזוֹ אַז דִיא צַייט פוּן מִיךְ צוּם טוֹיט צוּ גִידֶערְנְקִין, הָאט גִינֶעהֶענְט, לָאז מַיין טויט זַיין אַיין כפרה אויף אַלְלִי מַיינִי חטאים און אַלְלִי מַיינִי עוונות און אַלְלִי מַיינִי פשעים, וָואס אִיךְ הָאבּ גִיזִינְדִיגְט, און וָואס אִיךְ הָאבּ פֶערְקְרִימְט, און וָואס אִיךְ הָאבּ גִיפֶעלֶשְׁט צַייט דֶעם טָאג וָואס אִיךְ בִּין דָא גִיוֶועזִין!" דִיא דָאזִיגִי צְוֶוייא לֶערְנוּנְגִין זֶענִין זִיךְ פוּבְּלִיצְנֶיע אֵיינִי דִיא אַנְדִירִי סותר. וֶוען דֶער טויט אִיז אַיין כפרה פַאר אַלְלִי זִינְד, דֶען בִּידַארְף עֶס קֵיין שְׁטְרָאף פוּן צְוֶועלְף חדשים אִין דֶעם גהינם נִיט מֶעהר, וַוייל אַלְלִי זִינְד זֶענִין שׁוֹין פֶערְגֶעבִּין; וֶוערְד עֶר אָבִּיר נָאךְ דֶער מִיט גִישְׁטְרָאפְט, אַזוֹ קָאן אויךְ דֶער טויט פוּן דֶעם אֵיינְצִיגִין קֵיין כפרה פַאר זַיינִי זִינְדִין נִיט זַיין. דֶער יוד קָאן אִיצוּנְד נָאךְ זַיין פֶערלַאנְג אֵיינִי פוּן דִיא דָאזִיגִי בֵּיידִי הָאפְפִינוּנְגִין אויס קְלֵייבִּין; אָבִּיר וֶועלְכִי עֶר מֶעג אויךְ פַאר אמת דֶערְקֶלֶערִין, אִיז אַלֶץ דִיא אַנְדִירִי בוודאי פַאלְשׁ. וֶוען אָבִּיר אֵיינִי אִיז פַאלְשׁ, דֶען לֶערִינְט דִיא תורה שבעל פה אַיין אוּם וַוארְהַייט און קָאן אויךְ קֵיין פֶערְטְרוֹיהִין נִיט פֶערְדִינֶען אִין דֶעם וָואס עֶס בִּיטְרֶעפְט דִי אַנְדִירִי. עֶס הֶערְשְׁט נָאךְ דֶעם נָאךְ צְוִוישִׁין דִי דָאזִיגִי בֵּיידִי בִּיהוֹיפְּטוּנְגִין אַיין עֶפִינְטְלִיכִי ווידִיר אֵיינַאנְדִיר שְׁפְּרֶעכוּנְג, וָואס עֶס מַאכְט זֵייא בֵּיידִי אָן זִיךְ אַז זֵייא זָאלְלִין אִין פֶערְדַאכְט זַיין, אַזוֹ וִויא עֶס וֶוערְד אִיטְלִיכִי זַאךְ פוּן זֵייא דוּרְךְ דָאס וָוארְט פוּן גָאטט אָבּ גִיוֶוענְד דִיא הֵיילִיגִי שְׁרִיפְט שְׁטֶעלְט פָאר, אַז דֶער טויט אִיז אַיין לוֹהן און אַיין שְׁטְרָאף פַאר דִיא זִינְד פוּן אדם הראשון און נִיט אַז עֶס זָאלל מכפר זַיין, און דַארִיבִּיר קוּמְט עֶס אויךְ, אַז יוּנְגִי קִינְדִיר דִיא וָואס הָאבִּין קֵיין מָאהל אַלֵיין קֵיין זִינְד נִיט גִיטָהוּן, און דַארִיבִּיר דַארְפִין זֵייא קֵיין כפרה נִיט, און פוּן הֶעסְט וֶועגִין שְׁטַארְבִּין זֵייא. בכן אִיז דֶער טויט אֵיין שְׁטְרָאף; דָאס יֶענִיגִי אָבִּיר, וָואס אִיז אַיין שְׁטְרָאף קָאן קֵיין מָאהל קֵיין כפרה נִיט זַיין. מֵילָא דֶער יוד וָואס שְׁטַארְבְּט, וֶוען עֶר אִיז אֵיין קְלוּגִיר מֶענְשׁ, הָאט קֵינִי הָאפְפִינוּנְג, דִיא וָואס זָאלל אִיהם אִין דֶער עֶרִינְסְטְלִיכִיר שְׁטוּנְד פְרֵיידִין און טְרֵייסְטוּנְג קֶענִין גֶעבִּין. עֶר אִיז מתפלל, אַז דֶער טויט זָאלל אַיין כפרה פַאר זַיינִי זִינְדִין זַיין, און פוּן הֶעסְט וֶועגִין גְלוֹיבְּט

עֶר

עֶר פֶער קֶעהְרְט, אַז עֶר וֶועט אַרָאפּ נִידִירִין אִין דֶעם אָרְט פוּן פֶערְטִילִיגוּנְג, אוּן אַז זַיין זוּן מוּז זִיךְ אוּנְטִיר גֶעהמִין אִיהם צוּ דֶער לֵייזִין. ווִיא אַזוֹ אַיין בִּידֶעוּנְקְטִיר מֶענְשׁ, ווִיא בִּיזוּנְדִירְס אֵיינִיר פוּן ישראל, דֶער וָואס הָאט גִילֶערִינְט דִיא תורה אוּן דִיא נביאים, קָאן מִיט אַזוֹ אַיין דת צוּ פְרִידִין זַיין, בִּיגְרַייפִין מִיר נִיט. דִיא אֵייגִינְטְלִיכִי זַאךְ פוּן אַיין דת, דָאס יֶענִיגִי, וָואס גִיבְּט אִיהר דֶעם גְרֶעסְטִין וֶוערְט, אִיז דִיא טְרֵייסְטוּנְג, וָואס זִיא גִיבְּט דֶעם זִינְדִיגִין בשעת עֶר שְׁטַארְבְּט. וֶוען זִיא קָאן אִיהם אִין דֶער שְׁטוּנְד וֶוען עֶר שְׁטַארְבְּט נִיט בִּירוּהִיגִין, אוֹיפְרִיכְטִין, אוּן טְרֵייסְטִין, פֶערְדִינְט זִיא נִיט פַאר אַיין דַת גִיהַאלְטִין צוּ וֶוערִין. גַאנְץ אַנְדִירְשׁ אִיז דִיא קְרִיסְטְלִיכִי אמונה, אוּן נָאךְ אוּנְזִיר אַנְזֶעהִין נָאךְ אִיז עֶס מִיט דֶעם אַלְטִין טֶעסְטַאמֶענְט (תורה, נביאים, אוּן כתובים) וַוייט מֶעהר אַיינְשְׁטִימִיג. מִיר גְלוֹיבִּין עֶרְשְׁטְלִיךְ, אַז דִיא כפרה פוּן דֶעם משיח הָאט אַיין גִינוּגִינִי אוּן פוּלְשְׁטֶענְדִיגִי פֶערְגֶעבּוּנְג פַאר אַלְלִי זִינְד גִיבְּרַאכְט, אַזוֹ אַז דֶער זִינְדִיגִיר, וֶועלְכִיר שְׁטַארְבְּט מִיט הרטה אוּן אִין אמונה אִיז פְרַייא פוּן אַלְלִים וָואס פוּן דִיא זִינְד קוּמְט אַרוֹיס אוּן צוּם סוֹף גֶעהִיט עֶר אַריין אִין דִיא וואוֹינוּנְגִין פוּן דִיא זֶעלִיגִי, אוּם דִיא פְרִיא מָארְגִין זוּנִין אוֹיף גַאנְג פוּן תחיית המתים צוּ דֶער וַוארְטִין.

דָאס אַלְטִי טֶעסְטַאמֶענְט (תנ"ך) זָאגְט אוּנְס צוּ אַז דֶער משיח וֶועט אוּנְזִירִי זִינְדִין טְרָאגִין, דָאס נַייאִי (ברית חדשה) זָאגְט אוּנְס אַז עֶר הָאט זֵייא גִיטְרָאגִין אוּן מִיר זֶענִין דַארִיבִּיר אִיצוּנְד „פוּן דֶעם אַלְלִים גִירֶעכְטְפֶערְטִיגְט וָואס מִיר הָאבִּין נִיט גִיקֶענְט גִירֶעכְטְפֶערְטִיגְט וֶוערִין דוּרךְ דֶער תורת משה (גִישִׁיכְטִי פוּן דִי אפּוסטילם י"ג, פסוק ל"ח ל"ט) עֶס זָאגְט אוּנְס, אַז „גָאטט הָאט דֶעם וָואס הָאט נִיט גִיקֶענְט קֵיין זִינְד, פַאר אוּנְס צוּ אַיין זִינְד גִימַאכְט, אַז מִיר זָאלְלִין וֶוערִין דָאס גִירֶעכְטִיגְקַייט פוּן גָאטט אִין אִיהם," (ב קארינטיר ה', פסוק כ"א) אוּן אַז, „וֶוען אֵיינִיר זִינְדִיגְט אַזוֹ הָאבִּין מִיר אַיין פִירְשְׁפְּרֶעכִיר בַּייא דֶעם פָאטִיר, ישוע דֶער משיח דֶער גִירֶעכְטִיר, אוּן עֶר אִיז אַיין אוֹיס לֵייזוּנְג פַאר אוּנְזִירִי זִינְד; אוּן נִיט פַאר אוּנְזִירִי זִינְדִין אַלֵיין, זוּנְדִירִין אוֹיךְ פַאר דֶער גַאנְצִיר וֶועלְט. (א יוחנן ב', פסוק א'–ב') מִיר גְלוֹיבִּין וַוייטִיר, אַז דֶער משיח הָאט דָאס אַלְץ גִיטְרָאגִין, וָואס מִיר וָואלְטִין מוּזִין טְרָאגִין – ווִיא דֶער נביא זָאגְט:

מוסר שלומנו עליו ובחברתו נרפא לנו:

דִיא שְׁטְרָאף פוּן וֶועגִין אוּנְזִיר פְרִידִין אִיז אוֹיף אִיהם, אוּן דוּרךְ זַיינִי

בַּיילִין זֶענִין מִיר גִיהֵיילְט גִיוָארִין״–(ישעיה נ״ג. פסוק ה׳) און אַז מִיר זֶענִין דַארִיבִּיר אִיצוּנְד פְּרַייא, קֵיינִי מַאטִירְנִיש פוּן צְוֶועלְף חדשים דֶערְוַוארְטִיט דִיא יֶענִיגִי נִיט, ווֶעלְכִי דֶער משיח הָאט דֶערְלֵייזְט, און נִיט מִיר זֶעצִין אוּנְזִיר בטחון, אויף אוּנְזִיר אֵייגִינִים טוֹיט אַזוֹ וִויא עֶס וָואלְט מִיגְלִיךְ גִיוֶועזִין אַז דָאס זָאלל זַיין אַיין כפרה. אוּנְזִיר הָאפְּנוּנְג אִיז פֶּעסְט בִּיגְרוּנְדִיט און דַארִיבִּיר חָאטְשִׁי מִיר זֶענִין זִינְדִיגִי, קֶענִין מִיר אִין פְרִידִין שְׁטַארְבִּין, פֶערְטְרוֹיהִינְדִיג אויף דִיא זֶעלִיגְקֵייט, דִיא וָואס גָאטט זֶעלְבִּיר הָאט בִּירֵייטִיט, אָן פוּרְכְט פַאר דֶעם פַּיין פוּן פֶערְטִילִיגוּנְג, נַייאִירְט אוּנְטִירְטֶענִיג דֶער וַוארְטִין מִיר פוּן וֶועגִין דֶעם משיח אַבַיין גִילָאזִין צוּ וֶוערִין אִין דִיא וואוֹינוּנְגִין פוּן דִיא זֶעלִיגִי. זִיךְ שְׁטִיצִינְדִיג אויף דִיא דָאזִיגִי הָאפְנוּנְג, קָאן דֶער קְרִיסְט זָאגִין: „וָוארִין בַּייא מִיר אִיז דֶער משיח (קריסטוס) דָאס לֶעבִּין, און דֶער טוֹיט אִיז אַיין גִיוִוינְם;״ (פיליפיר א׳, פסוק כ״א) עֶר קָאן פוּן דֶעם טוֹיט אויף דֶעם סוֹף וָואס אִיז רַייךְ מִיט כבוד אַהִין בְּלִיקִין, וִויא דֶער הֵיילִיגִיר פאוילוס הָאט גִיטָהוּן, דֶער וָואס הָאט גִיקֶענְט זָאגִין בשעת עֶס אִיז גִיקוּמִין דִיא שְׁטוּנְד פוּן זַיין טוֹיט פוּן מַאטִירְנִיש: „וָוארִין אִיךְ בִּין שׁוֹין פַארְטִיג אַיין קרבן צוּ זַיין, און דִיא צַייט פוּן מַיין אָבְּשֵׁייד אִיז נָאנְט. אִיךְ הָאבּ גִישְׁטְרִיטִין אַיין גוּטִי שְׁטְרַייט, אִיךְ הָאבּ גִיעֶנְדִיגְט מַיין לוֹיף. אִיךְ הָאבּ גִיהַאלְטִין דֶעם גְלוֹיבִּין. און אִיצוּנְד אִיז פַאר מִיר אָבּ גִילֵייגְט אַיין קְרוֹין פוּן גִירֶעכְטִיגְקֵייט וָואס דֶער הַארר דֶער גִירֶעכְטִיר שופט וֶועט מִיר גֶעבִּין אִין דִיזִין טָאג: און נִיט צוּ מִיר אַלֵיין, זוּנְדִירִין אויךְ צוּ אַלִין וָואס לִיבִּין זַיין אַנְטְפְּלֶעקִין.״ (ב׳ טימאטעוּס ד׳, פסוק ו׳–ה׳) דֶער קְרִיסְט דֶער וַוארְט נִיט, אַז עֶר וֶועט נָאךְ זַיין טוֹיט צְוֶועלְף שְׁרֶעקְלִיכִי חדשים אַדוּרְךְ אִין דֶעם גהינם בְּלַייבִּין: „וָוארִין מִיר וֵוייסִין אַז וֶוען אוּנְזִיר אִירְדִישׁ הוֹיז פוּן דִיזִין גִיצֶעלְט וֶועט צוּ וָוארְפִין וֶוערִין, אַזוֹ הָאבִּין מִיר אַיין גִיבַּיידִי פוּן גָאטט, אַיין הוֹיז וָואס אִיז נִיט גִימַאכְט מִיט הֶענְד, און אִיז אֵייבִּיג אִין הִימִיל. וָוארִין אִין דִיזִין טָהוּן מִיר זִיפְצִין, און פַאר לַאנְגִין אָן צוּ טָהוּן אוּנְזִיר הוֹיז וָואס אִיז פוּן הִימִיל. און וֶוען מִיר וֶועלִין עֶס אָן קְלֵיידִין וֶועלִין מִיר נִיט גִיפוּנְדִין וֶוערִין נַאקִיט. וָוארִין מִיר וָואס זֶענִין אִין דִיזִין גִיצֶעלְט טָהוּן זִיפְצִין וֶועגִין דֶער לַאסְט, וָוארִין מִיר ווִילִין נִיט אוֹיס גִיטָהוּן וֶוערִין זוּנְדִירִין אָן גִיקְלֵיידִיט, אַז דִיא שְׁטֶערְבְּלִיכְקֵייט זָאלל פַאר שְׁלוּנְגִין וֶוערִין פוּן דֶעם לֶעבִּין.״ (ב׳ קארינטר ה׳, פסוק א׳–ד׳) פוּן דֶער דָאזִיגִיר אַרְט אִיז דִיא הָאפִינוּנְג

וואס

וָואס דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם גִיבְּט אוּנְס, אוּן עֶס אִיז קוֹים גֶייטִיג צוּ בְּיוַויְיזֶען אַז דִיא זֶעלְבִּיגֶע אִיז גִינוּגִינֶער אוּן פַּאסִינְדִיר דֶעם גְיוִויסְּן פוּן אַיין שְׁטַארְבִּינְדִיגְן בעל אמונה גוּט צוּ שְׁטֶעהִין פַאר שלום, אַז וְוִיא דִיא שְׁרֶעקְלִיכֶע אוֹיסְזִיכְט צְוֶועלְף חדשים צוּ זַיין אִין דֶעם אָרְט פוּן פַּיין. דָאס אַלֵיין וַוייזְט, אַז דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם אִיז אִיבִּיר דָאס יוּדִישְׁקַייט ווייט דֶערְהוֹיבִּין, אוּן עֶס גִיבְּט זֶעלְבִּיר דִיא מֵיינוּנְג אַז עֶס אִיז אמת, דֶער פֶערְשְׁטַאנְד זָאגְט אוּנְס, אַז וֶוען גָאטט הָאט אִיבִּיר הוֹיפְּט אַיין אַנְטְפְּלֶעקוּנְג גִיגֶעבִּין, מוּז דִיא דָאזִיגֶע אַנְטְפְּלֶעקוּנְג דֶער צוּ זַיין, עֶס זָאלל אִין זִיךְ הָאבִּין דִיא סְפָּאסָאבִּים צוּ זִינְדִין פֶערְגֶעבוּנְג, דֶעם וָואס שְׁטַארְבְּט טְרֵייסְטוּנְג צוּ גֶעבִּין. אִין דֶעם דָאזִיגִין אוֹפְן גִינַארְט דָאס יוּדִישְׁקַייט. פַאר אַיין גְרוֹיסִי גוּזְמָא צִירִימָאנִישֶׁע מנהגים אִיז עֶס מבטיח פֶערְגֶעבוּנְג אוּן רֶעכְטְפֶערְטִיגוּנְג; אָבִּיר וֶוען עֶס גֵייט מִיט דֶעם מֶענְשִׁין צוּם סוֹף, זָאגְט עֶס אִיהם, אַז עֶס אִיז קֵיין סְפָּאסִיבּ נִיט פֶערְהַאנְדִין צוּ פֶערְגֶעבוּנְג, אַז עֶר מוּז פִיל מֶעהר אַרָאפּ נִידִירִין אִין פַּיין אוּן דוּרְךְ אֵייגִיגֶע צרות מכפר זַיין אוֹיף זַיינֶע זִינְד. דֶער דָאזִיגִיר דת אמונה קָאן דַארִיבִּיר נִיט פוּן גָאטט זַיין. דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם הָאט דָאס עֶרְשְׁטֶע אוּן דֶעם גְרֶעסְטִין ענין פוּן אַיין אמונה: עֶס בְּיֶלעֶרִינְט דֶעם מֶענְשִׁין, וְוִיא עֶר קָאן בִּיקוּמִין פֶערְגֶעבוּנְג אוּן אִין פְּרִידִין שְׁטַארְבִּין; אוּן דֶער סדר פוּן פֶערְגֶעבוּנְג אוּן דִיא טְרֵייסְטוּנְג, וָואס עֶס שְׁטֶעלְט אוֹיף, שְׁטִימְט פוּנְקְט אַיין מִיט דִיא לֶערְנוּנְג פוּן משה אוּן דִיא נביאים. משה זָאגְט צוּ, פֶערְגֶעבוּנְג, פַאר אַיין קרבן פוּן כפרה; ישעיה זָאגְט, אַז מַאן דַארְף הַאלְטִין דֶעם משיח פַאר דָאס וַואהרִי אוּן אֵייבִּיגְלִיכֶע קרבן פוּן כפרה, אוּן דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם בִּירוּהִיט אוֹיף דִיא דָאזִיגֶע בֵּיידֶע גְרוּנְד וַואצִין. דֶער יוּד זֶעלְבִּיר מוּז מודה זַיין אַז אוּנְזִירֶע הָאפִינוּנְג הָאט ווִינִיגְסְטִינְס אַיין שְׁטַארְקִין שַׁיין פוּן וַוארְהַייט, אוּן אַז מִיר הָאבִּין פַאר אוּנְס דִיא אותיות פוּן אַלְטִין טֶעסְטַאמֶענְט (תורה נביאים כתובים). מִיר הָאבִּין דְרוּם מֶעהר טעם דֶעם קְרִיסְטִינְטְהוּם צוּ גִיטְרוֹיהִין, אַז וְוִיא דֶער יוּד הָאט אוֹיף דָאס, וָואס עֶר אִיז אָנְגִיהַאנְגִין אָן זַיינֶע יוּדִישְׁקַייט, פַאר וֶועלְבִּים עֶס אִיז נִיט אַמָאהל פֶערְהַאנְדִין קֵיין שַׁיין פוּן הכמה, אוּן וֶועלְבִּים עֶס אִיז פוּן וַוייטִין אַזוֹ גוּט פוּן דִיא אותיות וְוִיא אוֹיךְ פוּן דִיא משמעות פוּן דֶעם תנ"ך. מִיר ווִילְלִין אִיטְלִיכִין יוּד עֶרְשְׁטְלִיךְ בֶּעטִין אוֹיף דֶעם מִשְׂכָּל צוּ נֶעהְמִין וָואס זַיין הָאפִינוּנְג אִיז אִין טוֹיט אוּן וָואס זַיינֶע אוֹיס זִיכְטִין אִיז אוֹיף נָאךְ דֶעם. קָאן עֶר וואוּיל דֶער מִיט צוּ פְּרִידִין זַיין וָואס

דאס יודישקייט ביט איהם אן ? קאן ער אין דער דערוואַרטונג אויף פיין
פון צוועלף חדשים גליקליך זיין ? אודיר קאן דאס קדיש זאגין אללי
מאהל, איהם דיא האפינונג געבין, אז עס וועט איהם פון דעם ארט
ביפרייהין, אין וועלכין זייני זינד האבין איהם אריין געבראכט ? ער קאן
אויך ניט ביהויפטין, אז דיא תורה זאלל איהם דערויף ערב זיין ; ווארין
וואו האט משה איינים יודישין קינד ביפוילין קדיש צו זאגין נאך זייני
עלטירין ? אודיר וואו האט ער גיזאגט אז דאס קדיש זאגין וועט ביפרייהין
דיא נשמה אוים דער האנד פון דער געטליכיר גירעכטיגקייט ? דער
פערשטאנד זאגט עפינטליך קלאר, אז דער גישטארבינער איז ענטוויר
שולדיג (חייב) אודיר ניט שולדיג (פטור); דיא גירעכטיגקייט פערלאנגט
דרום ענטוויר, אז ער זאלל גישטראפט אודיר ער זאלל ביפרייהיט ווערין.
אין דעם איינים אופן קאן דס גיבעט ניט העלפין, אין דעם אנדירין איז עס
אום נייטיג. דער פערשטאנד זאגט, אז גאטט איז ענטוויר מוחל אודיר
בישטראפט אביר קיין מיטל וועג איז ניט פערהאנדין. דאס יודישקייט
זאגט צו נאך דעם נאך איין האפינונג, וואס ניט דער פערשטאנד און
ניט דיא תורה איז דער פאר ערב, און אין דעם וייל עס פערלאזט דעם
ארימין זינדיגין מענשין אין זיין שטונד פון טויט, פערדינט עס ניט, אז
איין מענש וואס האט פערשטאנד אודיר ער אכטיט דאס ווארט פון
גאטט, זאלל זיך דער צו ביקענין.

Дозволено Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז.

דיא אלטי שטעגין.

נומר ל״ט

אין אונזירין לעצטין נומער האבין מיר גיזוכט צו ווייזין דיא אום ריכטיגקייט און די אום זיכירהייט פון אלירלייא האפינונגין וואס די תורה שבעל פה באט און איהרי אנהענגירס, און וואס דער פון קומט ארויס, אז די וואס לאזט איהרי ביקענער אן איין פערשטענדיגי האפינונג אויף זעליגקייט איז גאר גיט נאך דעם ערך נאך פון איין אמונה. אין דיא ענינים וואס מיר האבין מפורש גיוועזין האט דאס צדקה געבין צווייא מאהל איביר הויפט אונזירי אויף מערקונג אויף זיך גיצויגין: ערשטליך אז דאס זאל זיין אזו וויא איין ספאסיב דיא זיילין (נשמות) פון דיא אבגישטארביני אין דער רוהי צו ברענגין: וואס דער פון איז צו זעהין, אז דיא תורה שבעל פה האלט דעם דאזיגין חיוב פאר זייאיר וואזניע און איין גוטי ווערק פאר דיא לעבינדיגי אזו גוט וויא פאר דיא טויטי. דרום זאל דער עני פון דעם דאזיגין נומער זיין, דיא רבנישי לערנונג פון צדקה געבין חוקר ודורש צו זיין און צו פערגלייכין מיט תורה און נביאים. דער חיוב און דיא גאנצי זאך פון צדקה געבונג ווערין אויף אזו איין אופן אוים איינאנדיר גיטיילט:

מצות עשה ליתן צדקה לעניי ישראל לפי מה שראוי לעני אם היתה יד הנותן משגת. שנא׳ פתח תפתח את ידך לו ונאמר והחזקת בו גר ותושב וחי עמך ונאמר וחי אחיך עמך: וכל הרואה עני מבקש והעלים עיניו ממנו ולא נתן לו צדקה עבר בלא תעשה שנאמר לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון: לפי מה שחסר העני אתה מצווה ליתן לו. אם אין לו כסות מכסים אותו. אם אין לו כלי בית קונין לו. אם אין לו אשה משיאין אותו. ואם היתה אשה משיאין אותה לאיש. אפילו היה דרכו של זה העני לרכוב על הסוס ועבד רץ לפניו והעני ירד מנכסיו קונין לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ

לפניו

לפניו שנאמר די מחסרו אשר יחסר לו מצווה אתה להשלים חסרונו . ואין אתה מצווה לעשרו : יתום שבא להשיאו אשה . שוכרין לו בית ומציעים לו מטה וכל כלי תשמישו ואח"כ משיאין לו אשה : בא העני ושאל די מחסורו ואין יד הנותן משגת נותנין לו כפי השגת ידו וכמה עד חמשית נכסיו מצוה מן המובחר . ואחד מעשרה בינוני . פחות מכאן עין רעה :

„עֶס אִיז אַיין מצות עשה צדקה צוּ גֶעבִּין צוּ דִיא אָרִימִי לַייט פוּן ישראל, אַזוֹ פִיל וִויא דֶער אָרִימִיר בִּידַארְף, אוֹיבּ דֶער וָואס גִיבְּט אִיז עֶס אִין שְׁטַאנְד ; וָוארִין עֶס שְׁטֵייט אִין פסוק :" „זָאלְסְט גוּט עֶפִינִין דַיין הַאנְד צוּ אִיהם," (דברים ט"ו פסוק ח') אוּן עֶס שְׁטֵייט : „דוּ זָאלְסְט אִיהם שְׁטֶערְקִין, אַיין פְּרֶעמְדְלִינְג אוֹדִיר אַיין אַיינְוואוֹינֶיר, אַז עֶר זָאל לֶעבִּין בַּייא דִיר ;" אוּן עֶס שְׁטֵייט וַוייטִיר : אַז דַיין בְּרוּדִיר זָאל לֶעבִּין בַּייא דִיר (ויקרא כ"ה פסוק ל"ה-ל"ו) אוּן אִיטְלִיכִיר, וָואס זֶעהִיט אַיין אָרִימִין וִויא עֶר בֶּעטִילְט אוּן פֶערְמַיידִיט זַיינִי אוֹיגִין פוּן אִיהם, אוּן עֶר גִיבְּט אִיהם קֵיין צדקה נִיט, הָאט עֶר עובר גִיוֶועזִין אַיין לא תעשה ; וָוארִין עֶס שְׁטֵייט אִין פסוק : „דוּ זָאלְסְט נִיט הַארְט מַאכִין דַיין הַארְץ אוּן דוּ זָאלְסְט נִיט פֶערְשְׁלִיסִין דַיינִי הַאנְד פוּן דַיינִים נוֹיט בִּידֶערְפְטִיגִין בְּרוּדִיר." (דברים ט"ו, פסוק ז') נָאךְ דִיא בִּידֶערְפִינִיש, וָואס דֶעם אָרִימִין פֶעהְלְט, בִּיסְטוּ גִיבָּאטִין אִיהם צוּ גֶעבִּין ; אַז עֶר הָאט קֵיין קְלֵייד נִיט, מוּז מַאן אִיהם בִּיקְלֵיידִין ; אַז עֶר הָאט קֵיין הוֹיז זַאכִין נִיט (ווירְטְשַׁאפְט) מוּז מַאן עֶס אִיהם קוֹיפִין ; הָאט עֶר קֵיין וַוייבּ נִיט, מוּז מַאן אִים דֶער צוּ פַארְהֶעלְפִין אַז עֶר זָאל קֶענִין אַיין וַוייבּ נֶעהמִין ; אוּן אַז דָאס אִיז אַיין אשה, מוּז מַאן אִיהר הֶעלְפִין אַז זִיא זָאל נֶעמִין אַיין מַאן ; וֶוען אפילוּ דֶער אָרִימִיר אִיז גִיוואוֹינְט גִיוֶועזִין, צוּ רַייטִין אוֹיף אַיין פְּפֶערְד אוּן אַיין בִּידִינְטִיר זָאל פַאר אִיהר לוֹיפִין – אוּן אִיצוּנְד אִיז עֶר פוּן זַיינִים פֶערְמֶעגִין אַרָאפּ גִיקוּמִין אַזוֹ מוּז מַאן אִיהם קוֹיפִין אַיין פְּפֶערְד צוּם רַייטִין אוּן אַיין דִינֶער, פַאר אִיהם צוּ לוֹיפִין, וָוארִין עֶס שְׁטֵייט אִין פסוק : „גִינוּג פַאר זַיין בִּידִירְפִינִיש וָואס וֶועט פֶעהלִין צוּ אִיהם." (דברים ט"ו, פסוק ח') עֶס אִיז דִיר גִיבָּאטִין אַז דוּ זָאלְסְט דֶער פִילִין וָואס אִיהם פֶעהלְט, אָבִּיר דוּ בִּיסְט נִיט גִיבָּאטִין אִיהם רַייךְ צוּ מַאכִין . וֶוען אַיין יתום בֶּעט מַאן זָאל אִיהם פַאר הֶעלְפִין אַיין וַוייבּ צוּ נֶעהמִין אַזוֹ מוּז מַאן אִיהם דִינְגִין אַיין הוֹיז אוּן אוֹיף שְׁטֶעלְלִין אַיין בֶּעט, אוּן זַיין גַאנְצִים הוֹיז ווירְטְשַׁאפְט אַנְשַׁאפִין, אוּן דֶער נָאךְ פֶער הֶעלְפְט מַאן אִיהם אַיין

וַוייבּ

וַוייבּ צו נֶעהמֶן · וֶוען אַיין אָרִימִיר אִיז גִיקוּמֶן און בֶּעט אַז מַאן זָאל אִיהם הֶעלְפִין אִין דֶעם וָואס אִיהם פֶּעלְט, און דֶער וָואס גִיבְּט אִיז נִיט אִין שְׁטַאנְד דֶער צוּ, אַזוֹ גִיבְּט מַאן אִיהם נָאךְ דֶעם פֶּערְמֶעגִין נָאךְ · און וִויא פִיל אִיז דָאס? דֶער וָואס גִיבְּט אַיין פִינְפְטִי טְהֵייל פוּן זַיין פֶּערְמֶעגִין הָאט דִיא מצוה וִויא צוּם בֶּעסְטִין דֶערְפִילְלט; דֶער וָואס גִיבְּט אַיינְס פוּן צֶעהִין דֶערְפִילְט עֶס נוּר מִיטִיל מֶעסִיג, וֶוער עֶס גִיבְּט נָאךְ וֶוייניגִיר, אִיז אַיין קַארְגִיר." (הלכות מתנות עניים פרק שביעי, משנה א׳ – ה׳). אִין דֶער דָאזִיגִיר דֶער קְלֶערוּנְג פוּן דֶער נַאטוּר און דִיא אוֹיס בְּרֵייטוּנְג פוּן דֶעם חיוב פוּן צדקה גֶעבּוּנְג אִיז פִיל גוּטִים דֶערִינְן פֶּערְהַאנְדִין אַז עֶס אִיז וֶוערְט אוּנְזִירִי בִּיוואוּנְדִירוּנְג; בִּיזוּנְדִירְס, וֶוען מִיר בִּיטְרַאכְטִין דָאס אִיצוּנְדִיגִי אֵייגִין נוּצִיגִין און גֶעלְד זוּכְטִיגִין דוֹר, וואוּ מַאן הַאלְט דִיא אָרִימְקַייט פַאר אַיין זִינְד, אַז נִיט פַאר אַיין שְׁטְרָאף, און דִיא אָרִימִי וֶוערִין פוּן פִיל גִיהַאלְטִין אַז זֵייא וֶוענִין נִיט וֶוערְט קֵיין גְלִיק צוּ הָאבִּין אִין זֵייאִיר הוֹיז · אָן אוּנְס פשוט צוּ דֶער בִּישְׁטֶעטִיגוּנְג אוֹיף אַלְלִי בִּיזוּנְדִירִי חלקים וָואס דָא אִיז בִּיצֵייכִינְט מתחייב צוּ זַיין, מוּזֶין מִיר מודה זַיין אַז דָאס גִימוּטֶה פוּן דֶער דָאזִיגִיר שְׁטֶעלְלִי שְׁטִימְט אַיין מִיט דֶעם ענין פוּן בַּארִימְהֶערְצִיגְקֵייט און וֶוען מַאן וָואלְט אַלְץ נָאךְ דֶעם שְׁטֵייגִיר נָאךְ גִיטָהוּן, וָואלְט עֶס מֶעהר פעולה גִיוֶועזִין פַאר דָאס גְלִיקְזֶעלִיגְקֵייט פוּן דֶעם מֶענְשְׁלִיכִין מִין וִויא פִיל עֶרְלֵייא נַייאִי דינים, פוּן דֶעסְט וֶועגִין, אַזוֹ גֶערְין וִויא מִיר דֶערְקֶענִין און בִּיוואוּנְדִירִין דִיא רִיכְטִיגְקֵייט און גוּטִיגְקֵייט פוּן דֶער דָאזִיגִיר שְׁטֶעלְלִי בכלל, אַזוֹ מוּזִין מִיר דָאךְ בִּימֶערְקִין, אַז דֶער הוֹיפְּט אוֹיף פִּיהרוּנְג פוּן לִיבְּשַׁאפְט אִיז דָא דוּרךְ דֶעם רבנישין דת אַוֶועק גִילָאזִין, גָאטט הֵייסְט, אַז דִיא דָאזִיגִי הִילְף זָאל זִיךְ אַרִיבִּיר צִיהִין אִיבִּיר דִיא עֶנְגִי גְרֶענִיצִין פוּן דָאס אֵייגִינִי נוּצִין און אִיבִּיר דָאס גְרוֹיסְקֵייט וַוייל עֶס אִיז דִיא דָאזִיגִי פָאלְק, און אוֹיךְ זִיךְ בִּיצִיהִין אוֹיף דֶעם „פְרֶעמְדְלִינְג און אַיין וואוֹנִיר;" דִיא תורה שבעל פה מַאכְט צוּא נִישְׁט דִיא בַּארִימְהֶערְצִיגְקֵייט פוּן דֶעם גֶעטְלִיכִין גִיבָּאט דוּרךְ דֶעם, וָואס עֶס אִיז מפורש דָאס וָוארְט פְרֶעמְדְלִינְג (גר) אַזֶעלְכִין וָואס עֶר אִיז אַיין יוּד גִיוָארִין · דֶער מקור פוּן דָאס וָוארְט גר אוֹיף לשון הקודש, בִּיטַייט גַאנְץ קְלָאר „אַיין פְרֶעמְדִיר" וִויא מַאן קָאן עֶס זֶעהִין אוֹיס דִיא וֶוערְטִיר פוּן משה, וואוּ עֶר זָאגְט

ואהבתם את הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים:

„און איהר זאָלט ליבּין דעם פרעמדלינג דער ווייל איהר זייט פרעמדלינגי געוועזין אין דעם לאַנד מצרים.“ עס איז קלאָר, אַז דיא ישראל זענין אין מצרים ניט איבּיר גיגאַנגין אויף זייאיר גלויבּין, זונדערין זייא זענין פרעמדלינגי געוועזין, מילא דאָס וואָרט „גר“ ביצייכינט פרעמדלינג און ניט דער וואָס האָט אָנגינומין איין אַנדירין גלויבּין. פון דעסט וועגין אָבּיר זאָגט דיא תורה שבעל פה, אַז קיינער קאָן קיין גר ניט זיין אָן איין קרבן, און בּישניידונג (מילה) און טבילה, און איצונד אַז עס איז קיין בית המקדש ניט פערהאַנדין קאָן קיין גר אָן דיא בּיידי לעצטירי (מילה און טבילה) ניט זיין:

ובזמן הזה שאין שם קרבן צריך מילה וטבילה וכשיבנה בית המקדש יביא קרבן: גר שמל ולא טבל או טבל ולא מל אינו גר עד שימול ויטבול:

„און אין דער היינטיגי צייט, וואָס עס איז קיין קרבן ניט פערהאַנדין, בּידאַרף מאַן דיא בּישניידונג (מילה) און טבילה, און אַז דער בית המקדש וועט גיבּויט ווערין, וועט ער מוזין איין קרבן בּריינגין. איין גר וואָס ער האָט זיך מל געוועזין און האָט זיך ניט טובל געוועזין אודיר ער האָט זיך טובל געוועזין און ניט בּישניטין, איז ער קיין גר ניט בּיז ער זאָלל זיך בּישניידין און טובל זיין.“ (הלכות איסורי ביאה פרק שלשה עשר, משנה ה׳-ו׳.) דיא דאָזיגי רבנישי דער קלערונג פון איין גר האַלט איין דיא מדות פון בּאַרימהערציגקייט אין פיל ענגירי גרעניצין וויא דיא זענין, וועלכי גאָטט האָט פאַר גיצייכינט, און מאַכט אין דער מעשה צו נישט דאָס שענסטי פון תורת משה, און דאָס איז דיא פערזאָרגונג וואָס איז פול מיט ליבּשאַפט, וואָס זיא שטעלט קלאָר אַרויס פון וועגין דיא אונטירשטיצונג פון דעם פרעמדלינג. דיא תורת משה איז דורך גינומין מיט דעם גימוהט פון איהר געטליכין מיסד; אַזוי וויא ער רופט זיך אָן „איין בּאַרמהערציגיר גאָטט“ (אל קנא) אַזוי קאָן דאָס זעלבּיגי אויך איין בּאַרמהערציגי תורה גירופין ווערין, וועלכים גיבּט זייער גוט השגחה אויף איטליכים אַבּקעהרונג פון דער וואַהרהייט און בּישטראָפט דיא זעלבּיגי זייער שטאַרק; אָבּיר פון דעסט וועגין איז איהר גירעכטי בּאַכינונג (קנאה). וויא דיא פון גאָטט זעלבּיר, דורך דערבּאַרימונג גילינדירט און פון ליבּשאַפט דערלייכטירט, דיא תורה שבעל פה טראָגט אין זיך דער קייגין דאָס בּידריקינדיש פון קנאה און פון נקמה, און איהר קנאה בּרענגט אַרויס דאָס איינג הערציגי נאַריש גלויבּיגייא.

עס

עֶס וָואלְט נִיט נור גֶערִין בִּישְׁטְרָאפְּט אִיטְלִיכִין גֶעצִין דִינִיר, נַייאִירְט עֶס וָואלְט גֶערִין אַז אויך אִיטְלִיכִיר פְּרֶעמְדְלִינְג. אַז עֶר גֶעמְט נִיט אָן זֵייאִיר אמונה, זָאל אַרויס גִישְׁלָאסִין זַיין פון דֶעם גבול פון בַּארִימְהֶערְצִיגְקֵייט, און אפילו, גָאר אִיטְלִיכִין פון ישראל, דֶער וָואס הָאט זִיךְ דֶער וואוּיגִין עֶרְגִינְץ אויף אֵיין אוֹפֶן דִיא רבנישי גִיבָּאט עוֹבר צו זַיין. אִין דֶעם דין פון צדקה גֶעבִּין וָואס דִיא רֵייד אִיז דָא דֶער פון קוּמְט אַפָּאר אַיין זֵייאִיר גוּטִי גְלַייכִינִיש פון דֶער דָאזִיגִיר פַּיינְדְשַׁאפְט אַקֵייגִין דִיא יֶענִיגִי, וָואס זֵייא וֶוערִין גִיהַאלְטִין פַּאר פושעים. דִיא תורה שבעל פה בִּיהוֹיפְּטִיט, אַז, דִיא אויסְלֵייזוּנְג דִיא גִיפַאנְגִינִי (פדיון שבוים), אִיז דִיא גְרֶעסְטִי מצוה פון בַּארִימְהֶערְצִיגְקֵייט, וַוייל עֶס זָאגְט.

פדיון שבוים קודם לפרנסת עניים ולכסותם ואין לך מצוה גדולה כפדיון שבוים:

„דִיא אויס לֵייזוּנְג דִיא גִיפַאנְגִינִי, אִיז פְּרִיהִיר פון דֶער פרנסה פַאר אָרִימִי און פון צו בִּיקְלֵיידִין זֵייא, און עֶס אִיז נִיט פֶערְהַאנְדִין קֵיין גִיבָּאט אַז עֶס זָאלל אַזוֹ גְרויס זַיין וִויא אויבְלֵייזוּנְג גִיפַאנְגִינִי.“ (הלכות מתנות עניים פרק ה׳) און פון דֶעסְט וֶועגִין פַאר בִּיטֶעט עֶס, אַיין בְּרוּדִיר פון ישראל אויס צו לֵייזִין, דֶער וָואס אִיז אָבּ גִיקֶעהְרְט פון דִיא רבנישי גִיבָּאט וָואס אִין דֶער זֶעלְבִּיגִיר צַייט בִּיפֶעהְלְט עֶס אַיין קְנֶעכְט יוֹא אויס צו לֵייזִין דֶער וָואס הָאט זִיךְ מגייר גִיוֶועזִין:

עבד שנשבה הואיל וטבל לשם עבדות וקבל עליו מצוות פודין אותו כישראל שנשבה. ושבוי שהמיר אפילו למצוה אחת כגון שהיה אוכל נבלה להכעים וכיוצא בו אסור לפדותו:

„אַיין קְנֶעכְט וָואס עֶר אִיז גִיפַאנְגִין גִיוָוארִין, וַוייל עֶר הָאט זִיךְ טובל גִיוֶועזִין וֶועגִין קְנֶעכְטְשַׁאפְט און הָאט אויף זִיךְ מקבל גִיוֶועזִין מצוות וֶוערְד עֶר אויס גִילֵייזְט אַזוֹ וִויא אַיין ישראל וָואס עֶר אִיז גִיפַאנְגִין גִיוָוארִין. אָבִּיר אַיין גִיפַאנְגִינִיר וָואס עֶר הָאט וִוידִיר גִישְׁפֶּענִיגְט אפילו צו אַיין מצוה דהיינו אַז עֶר הָאט גִיגֶעסִין להכעים אַיין טוּיטִין לַייבּ וָואס אִיז פֶערְבָּאטִין און נָאךְ אַזוֹ דֶער גְלַייכִין. טָאר מַאן אִיהם נִיט אויס לֵייזִין.“ (דָארְטִין) אַזוֹ פֶערְזָאגְט דִיא תורה שבעל פה אַז מַאן טָאר גָאר קֵיין מִיטְלַיידוּנְג נִיט הָאבִּין אפילו מִיט אַיין ישראל, אַז עֶר אִיז נִיט גִיטְרַייא דֶעם רבנישין דת. וִויא מַאן זָאלל זִיךְ בִּיגֵיין מִיט דִיא אָרִימִי גוים, פון שָׁלוֹם וֶועגִין“ מפני דרכי שלום, וָואס דִיא זֶעלְבִּיגִי תורה שְׁרַייבְּט פָּאר, הָאבִּין מִיר שׁוֹין פְּרִיהִיר מפוֹרש גִיוֶועזִין: אָבִּיר דֶעם פֶערְבָּאט פון גוים

צדקה

צדקה אָן צוּ גֶעהמִין, פֶערְדִינְט דָא בִּימֶערְקְט צוּ וֶוערִין, אִין וִויא וַוייט דָאס זֶעלְבִּיגִי גִיבְּט אוּנְס ווִידִיר אַמָאהל אַיין בִּיוַוייז פוּן דֶעם וִויא וֶועניג דִיא רבנים הָאבִּין פֶערְשְׁטַאנִין אַיין זַאךְ צוּ בִּיטְרַאכְטִין אוּן וִויא דִיא תּורה שבעל פה אִיז נִיט אמת. עֶס זָאגְט:

אסור לישראל ליטול צדקה מן הגוים בפרהסיא. ואם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל ואיננו יכול ליטלה מן הגוים בצנעה הרי זה מותר. ומלך או שר מן הגוים ששלח ממון לישראל אין מחזירין אותו משום שלום מלכות. אלא נוטלין ממנו וינתן לעניי גוים בסתר כדי שלא ישמע המלך:

„עֶס אִיז אסור צוּ אַיין ישראל, צוּ גֶעהמִין צדקה פוּן גוים עֶפִינְטְלִיךְ (בפרהסיא). אוּן אוֹיבּ עֶר קָאן אָבִּיר נִיט לֶעבִּין פוּן דֶער צדקה פוּן ישראל אוּן פוּן דִיא גוים קָאן עֶר נִיט נֶעמִין אִין דֶער שְׁטִילל, אַזוֹ מֶעג עֶר עֶפִינְטְלִיךְ אָן גֶעהמִין. וֶוען אַיין קֶינִיג אוֹדִיר אַיין שׂררה פוּן דִיא גוים הָאט גִישִׁיקְט גֶעלְד פַאר ישראל, אַזוֹ שִׁיקְט מַאן עֶס נִיט צוּרִיק פוּן וֶועגִין דָאס פְרִידִין פוּן דָאס קֶינִיגְרַייךְ, (משום שלום מלכות) זוֹנְדִירְן מַאן גֶעהמְט עֶס פוּן אִיהם אָן, אוּן מַאן גִיבְּט עֶס אָבִּיר אִין דֶער שְׁטִילל אַוֶועק צוּ דִיא אָרִימִי גוים כדי דֶער קֶינִיג זָאלל נִיט גִיוָואר וֶוערִין.“ (דָארְטִין) דָא אִיז דִיא תּורה שבעל פה זִיךְ מתאמץ, צוּ אוּנְטִיר דְרִיקִין דֶעם גוּטִין ווִילְלִין, וָואס אַלְלִי חברים פוּן דֶעם מֶענְשְׁלִיכִין מִין זָאלְלִין דָאךְ אֵייגִינְטְלִיךְ אֵייגִיר אַקֵייגִין אַנְדִירִין הָאבִּין, אוּן שְׁטוֹיסְט צוּרִיק אַיין בִּיוַוייז פוּן דֶער לִיבְּשַׁאפְט מִיט פֶערְאַכְטוּנְג בְּלוֹיז נוּר פוּן דֶעסְט וֶועגִין, וַוייל עֶס קוּמְט פוּן אַזוֹ אֵייגִים וָואס עֶר אִיז פוּן אַיין אַנְדִירִין דת. צוּ גְלַייךְ אָבִּיר הָאבִּין דִיא מחברים פוּן דֶער תּורה שבעל פה אִין זִיךְ נִיט גִיהַאט גִינוּג מָארַאלִישִׁי קְרַאפְט (מדות המוכר) אוּם דָאס דָאזִיגִי עֶפִינְטְלִיךְ אוּן אוֹיפְרִיכְטִיג צוּ טָהוּן אוּן אפילו אִין אַזוֹ אַיין פַאלל אַז מַאן זָאלל דֶער פַאר בַּארְפִין לַיידִין; זֵייא הָאבִּין גִיבָּאטִין, דִיא צדקה פוּן אֵיין קֶינִיג אָן צוּ גֶעהמִין, אַזוֹ וִויא מַאן וָואלְט עֶס וֶועלִין צוּ דֶעם תכלית אָן וֶוענְדִין צוּ וֶועלְכִין עֶר הָאט עֶס גִיגֶעבִּין, אָבִּיר דֶער נָאךְ אִין דֶער שְׁטִיל גָאר וָואס אַנְדִירְשׁ דֶער פוּן צוּ מַאכִין. דֶער דָאזִיגִיר חסרון פוּן אוֹיפְרִיכְטִיגְקֵייט וַוייזְט מֶעהר וִויא מַאן בִּידַארְף, אַז דִיא תּורה שבעל פה קוּמְט נִיט פוּן דֶעם גָאטְט פוּן אמת. דִיא אֵיינְג הֶערְצִיגִי נַארִישׁ גְלוֹיבִּירַייא פוּן דֶעם דת מַאכְט, אַז אפילו דִיא אֵיינְצִיגִי בֶּעסְטִי זַאכִין וָואס עֶס הָאט אִין זִיךְ, פֶערְלִירִין אוֹיךְ זֵייעֶר וֶוערְט; זֵייא דֶערְשַׁיינִין נוּר דֶענְסְמָאלְט פַאר גוּט,

אז

אז מאן בעטראכטעט זייא אב געזונדערט פון דעם צוזאממען האנג, אזו באלד אבער אז מיר דער בליקן זיא אין פערבינדונג מיט דיא אנדערע חלקים פון דיא רבנישי זאכין האבין זייא זייארע שענהייט פערלוירין. אזו בעווייזט זיך אויך דיא שולדיגקייט און דיא גאנצי זאך פון צדקה געבונג, וויא דיא תורה שבעל פה שרייבט עס פאר, בייא דעם ערשטין אנבליק איז עס ווערטה צו בעוואונדערין; אבער דאס פערצוימטע גימוטה פון נארישע גלויביריייא, דורך וועלכי עס ווערט אזו פער איינגט, בענעמט איהם פאר גאטט און מענשין זיין גאנצין מאראלישין ווערטה. צדקה געבין איז נור דענסמאלט ווערטה צו לויבין, ווען עס ווערד גיטהון אויס ליבשאפט און בארימהערציגקייט; ווארין גאטט זעהט ניט אויף דיא בלוזי אויסווייניגסטע מעשים פון געלד געבונג, נייארט אויף דאס הערץ, און ווען אין דעם דאזיגין איז קיין ליבשאפט ניט פערהאנדין, אזו האט דאס צדקה געבין קיין ווערטה בייא איהם ניט. ווער אבער קאן בעהויפטין, אז עס איז צו גיפינין אין אזו איין דת אמונה אפילו נור איין ספור פון אמתי ליבשאפט וואס איז גלייך צו גאטט, וועלכי עס פער בעטעט איין ברודיר בייא צו שטעהין, וייל ער האט ניט דיא זעלביגי מיינונג פון דעם דת וויא מיר, און וועלכים עס פאר זאגט אפילו אנצונעהמין איין בעווייז פון ליבשאפט פון דעם וואס איז פון איין אנדיר אמונה? וויא זייאיר איז דאס דאזיגי גאר פער קעהרט פון דער קריסטליכי לערנונג: דיא זאגט. ליבט אייערי פיינד, זעגנעט דיא וואס פלוכין אייך, טוט גוט צו דיא וואס האסין אייך, און בעט פאר דיא וואס בעליידיגין און יאגין אייך: דאס איהר זאללט זיין דיא קינדיר פון אייער פאטיר אין הימיל. ווארין ער לאזט זיין זון שיינין אויף דיא בייזי און אויף דיא גוטי, און לאזט רעגנין איבער דיא גירעכטי און אום גירעכטי: ווארין ווען איהר וועט ליבין דיא וואס ליבין אייך, וואס פאר איין שכר האט איהר? טהון ניט דיא מוכסים*) אויך דאס נעמליכי: און ווען איהר גריסט נור אייערי ברידיר אליין, וואס טהוט איהר מעהר וויא זייא? טהון ניט דיא מוכסים אויך אזו: דרום זייט איהר פולקום גוט (תמימים), אזו וויא אייער פאטיר אין הימיל איין פולקומינער (תמים)." (מתיא ה', פסוק מ"ד–מ"ח)

אבער דיא תורה שבעל פה פערדרייט און פערפעלשט ניט נור דיא וואהרי לערנונג פון דער בארימהערציגקייט, נייארט עס פא־

פיהרט

*) מוכסים הייסין דיא וואס פלעגין דאס מכס איין צו נעמין.

פִיהרְט אִיהרִי לַייט וָואס גְלוֹיבִּין אָן אִיהר דוּרְךְ דֶעם , וָואס עֶס בְּרֶענְגְט זַייא צוּ דִיא לֶערְנוּנְג , אַז דָאס צדקה גֶעבִּין אִיז אַזוֹ וִויא עֶפִּיס אַיין בִּיזוֹנְדִירִי גְרֶעסְטִי מצוה, וָואס עֶס וֶועט מכפר זַיין אוֹיף עבירות. עֶס זָאגְט:

חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה. שהצדקה סימן לצדיק זרע אברהם אבינו שנא׳ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה. ואין כסא ישראל מתכונן ודת האמת עומדת אלא בצדקה שנא׳ בצדקה תכונני. ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה:

„מִיר זֶענִין מחוייב צוּ הִיטִין, דָאס גִיבָּאט פוּן צדקה, מֶעהר וִויא אַלְלִי מצות עשה; וָוארִין דָאס צדקה גֶעבִּין אִיז אַיין סימן פוּן אַיין צדיק דֶער זָאמִין פוּן אוּנְזִיר פָּאטִיר אברהם; וָוארִין עֶס שְׁטֵייט גִישְׁרִיבִּין: „דֶען אִיךְ קֶען אִיהם, פוּן וֶועגִין אַז עֶר וֶועט גִיבִּיטִין זַיינִי קִינְדִיר צוּ גֶעבִּין צדקה." (בראשית י״ח, פסוק י״ט.) אוּן דֶער שְׁטוּל פוּן ישראל קָאן נִיט בִּיפֶעסְטִיגְט וֶוערִין אוּן דָאס גִיזֶעץ פוּן וַוארְהַייט הָאט קַיין בִּישְׁטַאנְד נִיט נוּר דוּרְךְ צדקה; וָוארִין עֶס שְׁטֵייט: „מִיט צדקה גֶעבּוּנְג (דֶער אֵייגִינְטְלִיכִיר טַייטְשׁ פוּן דֶעם וָוארְט בצדקה: אִיז, דוּרְךְ גִירֶעכְטִיגְקֵייט) זָאלְסְטוּ בִּיפֶעסְטִיגְט וֶוערִין." (ישעיה נ״ה, פסוק י״ד) אוּן דִיא ישראל וֶועלִין נִיט אוֹיסְגִילֵייזְט וֶוערִין נוּר דוּרְךְ צדקה; וָוארִין עֶס שְׁטֵייט: „ציון וֶועט דוּרְךְ גִירִיכְט דֶערְלֵייזְט וֶוערִין אוּן אִיהרִי וִוידִיר קֶעהְרִירְס דוּרְךְ צדקה גֶעבּוּנְג (אֵייגִינְטְלִיךְ: גִירֶעכְטִיגְקֵייט)." (דָארְטִין פרק עשירי, משנה א׳.) נָאךְ דֶער דָאזִיגִיר לֶערְנוּנְג נָאךְ, הָאט דֶער יֶענִיגִיר וָואס גִיבְּט צדקה, דָאס פֶּערְדִינְסְט, צוּ הֶעלְפִין דִיא וַוארְהַייט אִין דֶער וֶועלְט פֶעסְט צוּ דֶער הַאלְטִין אוּן דִיא ישראל פוּן גלות פְרַייא צוּ מַאכִין. דִיא שְׁטֶעלְלִי אָבִּיר וָואס דָא וֶועט וַוייטִיר שְׁטֵיין זָאגְט אוּנְס, אַז דֶער זֶעלְבִּיגִיר וֶוערְד בִּיפְרַייהִיט דֶער דוּרְךְ פוּן דֶער שְׁטְרָאף, דִיא וָואס עֶר הָאט פֶּערְדִינְט אוּן דִיא וָואס שְׁוֶועבְּט שׁוֹין אִיבִּיר זַיין קָאפְּף:

הצדקה דוחה את הגזירות הקשות וברעב תציל ממות כמו שאירע לצרפית:

„צדקה גֶעבִּין שְׁטוֹיסְט אָבּ דִיא בֵּייזִי גזירות, אוּן אִין הוּנְגִיר בִּישִׁירְמְט זִיא פוּן טוֹיט, אַזוֹ וִויא עֶס הָאט זִיךְ גִיטְרָאפִין דֶער אלמנה אִין צרפית." (יורה דעה, סימן שמ״ז) אוּן דֶער פוּן קוּמְט עֶס, אַז דִיא גמרא גְלוֹיבִּירְס, וִויא מִיר הָאבִּין גִיזֶעהִין, בַּייא דֶעם אָן קוּמִין פוּן נַייאִין יָאהר גִיבִּין זַייא מֶעהרִיר צדקה וִויא זַייא זֶענִין גִיוואוֹינְט, אַז וִויא אוֹיךְ, דִיא וָואס בְּלַייבִּין זֶענִין זַייא מנדר צדקה פַאר דֶער רוּהִי פוּן זַיילִין (נשמות) פוּן דִיא

גישטארביני

גִישְׁטָארְבִּינִי. דָאס פֶערְלַאנְגִין פוּן דֶער דָאזִיגִיר לֶערְנוּנְג אִיז בפרהסיא שֶׁעדְלִיךְ, וַוייל זִיא גִיבְּט מוּטה דִיא מֶענְשִׁין, אִין זִינְד צוּ בְּלַייבִּין, אִין דֶעם אַיין בִּילְדוּנְג (דמיון), אַזוֹ וִויא דָאס צדקה גֶעבִּין וֶועט אַיין בִּילוּינוּנְג זַיין פַאר אַלְלִי זַייאִירִי פֶעהְלֶער. אחוּץ דֶעם אָבִּיר אִיז דִיא לֶערְנוּנְג אִין זִיךְ דוּרְךְ אוּיס פַאלְשׁ. וואוּ זָאגְט דִיא תורת משה, אַז צדקה גֶעבִּין זָאל קֶענִין זִינְדִין פֶערְגֶעבּוּנְג דֶער קוּיפִין? משה פֶערְלַאנְגְט אַז מַאן זָאל הַאלְטִין אַלִי גִיבָּאט, אוּן הֵייסְט צוּ טָהוּן בַּארִימְהֶערְצִיגְקֵייט אַקֵייגִין דִיא אָרִימִי; אָבִּיר עֶר זָאגְט אָן פַאר אִיטְלִיכִים עבירה דֶעם צָארִין פוּן גָאטט. זַיינִי לֶערְנוּנְג מֵיינְט נִיט אַזוֹ, אַז דָאס מקיים זַיין אֵיינִי מצוה זָאל אוּיס גְלַייכִין דָאס וָואס מַאן אִיז עובר אוּיף אַיין אַנְדִירִי, נַייאִירְט, אַז דָאס עוֹבר זַיין אַקֵייגִין אֵיינְס וֶועט מַאכִין אַז עֶס זָאל קֵיין פעוּלה נִיט זַיין דָאס מקיים זַיין אַלְלִי אִיבְּרִיגִי. דִיא לֶערְנוּנְג אַז דָאס גֶעלְד גֶעבִּין פַאר אָרִימִי זָאלל קֶענִין דֶעם סדר פוּן דֶער גִירֶעכְטִיגְקֵייט פוּן גָאטט אָבּ עֶנְדִירִין אוֹדִיר זַיינִי גזירות אוּם קֶעהְרִין, אִיז נוּר אֵיין זֵייאִיר קְלֵיינִיר חילוּק פוּן אַיין גָאטְטִים לֶעסְטִירוּנְג; וָוארִין זִיא שְׁטֶעלְט אִיהם פָאר פַאר אַיין אוּם גִירֶעכְטִין רִיכְטִיר, וָואס זַיין שַׁארְפְקֵייט וֶוערְד דוּרְךְ בִּישְׁטֶעטוּנְג (שחד) גִילִינְדִירְט, אוּן זַיין גִינְצִיגְקֵייט קָאן מִיט גֶעלְד דֶער קוֹיפְט וֶוערִין. אַיין גְרֶעסִירִיר בֵּיינוּנְג פוּן בזיון פוּן דִיא מדות פוּן גָאטט קָאן מַאן זִיךְ קוֹים דֶענְקִין. אַז אַיין מֶענְשְׁלִיכִיר רִיכְטִיר וָואלְט אַזוֹ וָואס גִיטָהוּן וָואלְט עֶס אִיהם אוֹיךְ מִיט שַׁאנְד בִּידֶעקִין, זִיא קָאן אַזוֹ אוּם מִיגְלִיךְ זַיין באמת פוּן דֶעם, דֶער וָואס אִיז אֵיין גָאטט פוּן וַואהְרְהַייט אוּן גִירֶעכְטִיגְקֵייט. דֶער דָאזִיגִיר אֵיינִיר צוּג פוּן דֶעם רַבָּנִישִׁין דת אִיז שׁוֹין גִינוּג, כדי צוּ וַוייזִין, אַז עֶס אִיז אַיין אוּיס טְרַאכְטוּנְג פוּן מֶענְשִׁין, אוּן נָאךְ דֶער צוּ פוּן אַזֶעלְכִי מֶענְשִׁין, דִיא וָואס הָאבִּין פוּן גִירֶעכְטִיגְקֵייט אוּן ישרנוּת קֵיין גְרוֹיסִין פֶערְשְׁטַאנְד נִיט גִיהַאט.

אִיבִּיר הוֹיפְּט אָבִּיר אִיז דִיא תורה שבעל פה אִין דֶער דָאזִיגִיר לֶערְנוּנְג פוּן צדקה גֶעבִּין פוּן גְרוּנְד אוּיס אִין תעות. דֶער מִיט וָואס עֶס הָאט אוּיס דֶער וַוייְלְט דָאס וָוארְט וָואס אוּיף לשון הקודש הֵייסְט עֶס צדקה אַז דָאס זָאלל בִּיצַייכִינִין „גֶעלְד פַאר אָרִימִי גֶעבִּין" וָואס זַיינִי אמתי בִּידַייטוּנְג אִיז דָאךְ „גִירֶעכְטִיגְקֵייט" וִויא מַאן קָאן עֶס לַייכְט זֶעהִין פוּן פִיל שְׁטֶעלְלִין, אִין דִיא וָואס עֶס קָאן גָאר אוּם מִיגְלִיךְ בִּידַייטִין „גֶעלְד פַאר אָרִימִי גֶעבִּין"; למשל:

וצדקה

וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני יהוה אלהינו כאשר צונו:
„און עס וועט זיין גירעכטיגקייט צו אונס ווען מיר היטין צו טהון אללי דיא דאזיגי געבאטי צו פאר יהוה אונזיר אלהים. גלייך אז וויא ער האט אונס געבאטין." (דברים ו' פסוק כ"ה) דא קאן צדקה אום מיגליך געלד געבין בעצייכנין. ווייטיר:

והאמין ביהוה ויחשבה לו צדקה:

„און ער האט גיגלויבט אן יהוה, און ער האט עס צו גירעכינט צו איהם צו גירעכטיגקייט (ניט צו געלד פאר ארימי געבין)." (בראשית ט"ו פסוק ו') ווייטיר:

לך אדני הצדקה ולנו בשת הפנים:

„צו דיר אדני איז דיא גירעכטיגקייט, און צו אונס איז דיא שאנד פון דאס גיזיכט," (דניאל ט', פסוק ז') וואס מאן קאן דאך גאר באמת ניט זאגין צו דיר, אדני, איז דאס געלד פאר ארימי געבין!" מילא דיא תורה שבעל פה מאכט זיך שולדיג אין זינד, דעם זינין (פירוש) פון איינים פון דיא קלארסטי ווערטיר וואס זייא קומין צום מעהרסטין אין דער היילגיר שריפט אפאהר צו פערדרעהין און דרום דער דורך אין אללי שטעללין, וואס עס קומט נור אפאר, איין פאלשין זינין (פירוש) אונטיר צו לייגין. וויא מיר האבין דא גיזעהין זאגט עס אזו, „אז דורך געלד געבין פאר ארימי ווערד דער שטול פון ישראל פעסט דער האלטין און דאס גיזעץ פון ווארהייט האט איין בישטאנד," און זוכט דיא דאזיגי ביהויפטונג צו ביווייזין דורך איין פסוק וואס זיא ברענגט פון ישעיה, וואס עס שטייט אין איהם דאס ווארט צדקה, און וואס ער זאגט אייגינטליך: בצדקה תכונני, דורך גירעכטיגקייט זאלסטו ביפעסטיגט ווערין," עס פערדרעהיט אביר אזו זיין זינין (פירוש), אזו וויא עס וואלט דער פירוש גיוועזין: „דורך געלד געבין פאר ארימי זאלסטו ביפעסטיגט ווערין." דא ווערד דער תורה שבעל פה ביוויזין אז זיא האט דאס ווארט פון גאטט פער פעלשט און זיין פירוש פערדרייט כדי איהרי אייגיני תכליתים אויס צו רעשנין און איהרי אייגיני פאלשי לערנונג צו אונטיר שטיצין. איין פאלשי לערנונג אויף צו שטעללין, איז שוין אין זיך שלעכט גינוג, אביר דעם קלארין פירוש פון דער היילגיר שריפט צו פערדרייהין, איז נאך פיל שלעכטיר. איטליכי פון דיא דאזיגי

בֵּיידי בִּישׁוּלְדִיגוּנְגֶן בִּיזוּנְדִיר, אַז עֶס וֶוערְד דֶער ווִיזִין, וֶועט אַלַיין גִינוּג זַיין צוּ בְּוַייזִין, אַז דִיא תּוֹרה שבעל פה אִיז אַיין פַאלְשִׁיר דת אמונה; דָא אָבִּיר זֶענִין בֵּיידי בִּישׁוּלְדִיגוּנְגִין דֶער ווִיזִין. דִיא תורה שבעל פה לֶערִינְט דָא, אַז גֶעלְד פַאר אָרִימִי גֶעבִּין קָאן עֶפִּיס אוּים ווִירְקִין, דָאס וָואס עֶס קָאן נִיט, און דָאס אִיז, גָאטְט משחד צוּ זַיין, אַז עֶר זָאלל דֶער בַּארִימוּנְג הָאבִּין; און דִיא דָאזִיגִי פַאלְשִׁי לֶערְנוּנְג שְׁטִיצְט עֶס אוּנְטִיר דוּרְךְ דָאס אִיבִּיר זֶעצִין (פַארְטַייטְשִׁין) דָאס וָוארְט צדקה אַז דָאס אִיז גֶעלְד פַאר אָרִימִי גֶעבִּין, „וָואס עֶס בִּיטַייט דָאךְ גַאנְץ קְלָאר „גִירֶעכְטִיגְקֵייט" אַיין אמונה דִיא וָואס פֶערְשׁוּלְדִיגְט זִיךְ דוּרְךְ אַזֶעלְכִי אִירְטְהִימִיר (תעותים) קָאן נִיט פוּן גָאטְט זַיין. בכן אִיז רֶעכְט אַז דִיא יוּדִין זָאלְלִין אַכְטוּנְג גֶעבִּין, אוֹיבּ זַייא ווִילְלִין נָאךְ לֶענְגִיר בְּלַייבִּין בַּייא דֶער בִּיהוֹיפְּטוּנְג אַז אַזוֹ אַיין דת אִיז אמת, וֶועלְכִי עֶס אִיז אַקֵייגִין דִיא לֶערְנוּנְג פוּן משה און דִיא נביאים און פֶערְדְרֶעהִיט דֶעם וָוארְט פוּן גָאט; דִיא גְרֶעסְטִי יוּדִישִׁי גאוה אִיז דָאס, באשר זַיי זֶענִין טְרַייא דֶער תּוֹרה פוּן משה און דִיא אמונה פוּן משה, דִיא דָאזִיגִי גאוה אָבִּיר אִיז הבל הבלים, אַזוֹ לַאנְג ווִיא זַייא בִּיקֶענִין זִיךְ צוּ דָאס יוּדִישְׁקֵייט. וֶוען משה זָאל אִיצוּנְד אוֹיף שְׁטֵיין פוּן טוֹיט און זָאל דִיא תורה שבעל פה אִין דִיא הֶענְד בִּיקוּמִין, וֶועט עֶר נִיט אִין שְׁטַאנְד זַיין, דָאס זֶעלְבִּיגִי פַאר דֶער אמונה אָן צוּ דֶער קֶענִין, דִיא וָואס עֶר הָאט פַאר דִיא ישראל אִיבִּיר גִילָאזִין, יָא, דִיא גִיבָּאטִי פוּן דָאס צדקה גֶעבִּין וָואלְט עֶר גָאר נִיט אַמָאהל קֶענִין פֶערְשְׁטֵיין – וָוארִין אִין זַיין צַייט וֶוען עֶר הָאט גִילֶעבְּט הָאט צדקה בִּיטַייט גִירֶעכְטִיגְקֵייט. דֶער נביא ישעיה וָואלְט אוֹיךְ אַזוֹ דֶער גְלַייכִין דֶער שְׁרָאקִין גִיוָוארִין אַז עֶר וָואלְט צוּרִיק גִיקוּמִין און גִיוָואר גִיוָוארִין אַז דִיא תּוֹרה שבעל פה הָאט פוּן אִיהם גִיבְּרַאכְט אַיין בִּיוַייז אוֹיף דֶער בִּיהוֹיפְּטוּנְג, אַז ציון זָאלל נִיט דוּרְךְ גִירֶעכְטִיגְקֵייט, נַייאוּרְט דוּרְךְ גֶעלְד פַאר אָרִימִי גֶעבִּין דֶערְלֵייזְט וֶוערִין, און מִיר הָאבִּין קֵיין ספק נִיט, אַז בֵּיידִי, אַזוֹ גוּט משה ווִיא אוֹיךְ ישעיה וֶועלִין אוֹיךְ אַזוֹ עֶרִינְסְטְלִיךְ ווִיא מִיר אַקֵייגִין אַזוֹ אַיין לֶערְנוּנְג שְׁטְרַייטִין, דִיא וָואס אִיז בִּיגְרוּנְדִיט אוֹיף פֶערְקֶערְטִי זַאכִין. צוּ בִּיוואוּנְדִירִין אִיז עֶס אֵייבִּיג דָאךְ, וֶוען דִיא גמרא גְלוֹיבִּירְס גְלוֹבִּין ווִירְקְלִיךְ אָן זַייאוּרִי לֶערְנוּנְג, אַז דִיא ישראל וָואלְטִין קֶענִין דוּרְךְ גֶעלְד גֶעבּוּנְג פַאר אָרִימִי פוּן גלות בִּיפְרַייאִיט וֶוערִין, אַז זַייא מַאכִין אַיין גבול צוּ פְרַייא גִיבִּיגְקֵייט (נדיבות) און הֶערִין וֶוען אוֹיף צוּ גֶעבִּין, בִּיפָאר זַייא הָאבִּין דִיא פֶערְלַאנְגְטִי דֶער לֵייזוּנְג נִיט אוּים

גיווירקט

גיווירקט ! ווען זייאיר לערנונג איז אמת, דען שטייט דאך אלץ, אויף וואס זייא בעטין אזו ערינגסט, אין זייאיר אייגינער מאכט ; זייא ווייסין און האבין דיא ספאסאבים, זייאיר לאנגין גלות איין סוף צו מאכין : זייא בידארפין דאך נור איין גינוגיני גוזמא געלד פאר ארימי צו געבין, כדי נאך דער תורה שבבעל פה נאך, זעלבירט ציון צו דער לייזין. וויא איין זעלטיני זאך איז עס אז זייא געהין אוועק אזו פיל הונדירט יאהר אין צרות איביר זייאירי קעפף, און זייאירי ברידיר לאזין זייא אזו פיל אום רוהיגקייט אוים האלטין, ווען זייאירי פרייאגיביגקייט (נדיבות) און אסך געלד פאר ארימי געבין וואלט גיקענט אללי דיא דאזיגי ליידין איין סוף מאכין ! מיר האבין איין צו גרויסין ביגריף פון דער בארימהערציגקייט פון דיא ישראל, אז מיר זאללין אפילו נור איין אויגין בליק גלויבין אז זייא זאלין זיך נאך עפים מישב זיין, דעם קרבן צו ברייגגין, ווען זייא וואלטין פון זייני פעולות גיווים גיוואוסט. בכן מוזין מיר דרינגין, אז זייא גלובין אין דיא דאזיגי לערנונג ניט ; דען פרעגין מיר זייא אביר : וואחום ביקענין זייא זיך צו אזו איין דת, וואס זייא גלויבין אין דעם ניט ?—

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר מ׳

דיא בעסטי פראבע אויף דעם גלויבין פון איין מענשין און זיין דת און פון זיין ליבשאפט צו דאס זעלביגי גיבט דער שטייגיר פון זיין אויף פיהרונג אין לעבין. ווען אימיציר לעבט אוועק אין שטענדיגי איביר טרעטונג (עובר זיין) אויף זייני גיבאט, קאן קיין ביקענטיניש אונס ניט איביר צייגין, אז ער מיינט עס ערינסט, אודיר אז ער גלויבט עס באמת, וואס ער האט אין זיין ביקענטניש אויס גישפראכין. בכן לאזין דיא וואס גלויבין אין דער תורה שבעל פה אויף דעם דאזיגין פרוביר שטיין זיך זעלבירט פרובירין. זייא ביקענין, אז זייא גלויבין אין תורת משה און האבין צו דאס זעלביגי איין ליבשאפט, און זענין בייא זיך גרוים, אז משה איז זייאיר רבי און זייא זענין זייני תלמידים. ביווייזין זייא אביר דורך זייאיר ביפאלגין (מקיים זיין), אז עס איז מיט זייאיר גלויבין ווירקליך איין ערינסט? זייא ווארפין אפט דיא קריסטין דיא אום ריכטיגקייט פאר, וואס זייא ביווייזין עס דער דורך, באשר זייא ביקענין אין משה צו גלויבין און פון דעסט וועגין האלטין זייא אנדירי צירימאנישי מנהגים דאך ניט; זענין זייא אביר זעלבירט דערינין מעהר ביוארגט און וועניגיר שולדיג? מיר ווילין דא ניט ארויס ברייגגין דיא וואזנירי זאכין פון דער תורה, אויף דער ליבשאפט צו גאטט און צו מענשין; דאס דאזיגי איז איין פראג פון דעם גימוטה, דאס איז ניט איין זאך צום בישיידין איין אונטירזוכונג; נייארט מיר ווייזין אהין אויף עטליכי זאכין וואס זייא זענין מעהר אויסוויינגסטי, וואס זייא זענין לייבט צו האלטין און ליגין אפין פאר איטליכין מענשינס קענטינים. משה און דיא נביאים האבין גיבאטין, אז דיא כהנים, דיא לוים, הכהנים, הלוים, זאללין זיין דיא לערנירס פון דער תורה און דאס פאלק זאלל פון זייא לערנין. משה דערמאנט קיין ווארט ניט פון רבנים אודיר

חכמים

חכמים גֶעהעֶרְט ער בִּיגְרֶענִיצְט דָאס אַמְט פוּן לֶערְנִין אוֹיף דִיא כהנים, דִיא לוים, מִילָא גִיהָארְכִין דֶען, דִיא נַייאִירִי יוּדִין דֶערִינִין דֶעם בִּיפֶעהל פוּן משה? וֶוער זֶענִין זֵייאִירִי אמונה לֶערְנִירְס אוּן פוּן וֶועמִין לֶערְנִין זֵייא? זֶענִין דָאס דִיא כהנים אוּן לוים, דִיא, וָואס בִּילֶערְנִין דִיא ישראל, וִויא משה הָאט בִּיפוֹילִין, אוֹדִיר זֶענִין עֶס זֵייאִירִי רבנים אוּן חכמים, וָואס משה הָאט פוּן זֵייא קֵיין וָוארְט נִיט גִיזָאגְט?

מִיר הָאבִּין בִּיהוֹיפְּטִיט, אַז משה הָאט דִיא כהנים אוּן לוים בִּישְׁטִימְט פַאר אמונה לֶערְנִירְס בַּייא דִיא ישראל. כדי דָאס צוּ בִּיוַוייזִין, ווילִין מִיר דִיא וֶוערְטִיר פוּן משה זֶעלְבִּירְט בְּרֶענְגִין, אִין דֶעם צֶעהִינְטִין קאפיטיל פוּן ויקרא דֶעם דְרִיטִין ספר פוּן תורת משה זָאגְט עֶר אַזוֹ:

וידבר יהוה אל אהרן לאמר: יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבואכם אל אהל מועד ולא תמתו חקת עולם לדרתיכם. ולהבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור. ולהורת את בני ישראל את כל החקים אשר דבר יהוה אליהם ביד משה:

„אוּן יהוה הָאט גִירֶעט צוּ אהרן צוּ זָאגִין: וַויין אוּן שַׁארְף גִיטְרֶענְק זָאלְסְטוּ נִיט טְרִינְקִין, דוּ אוּן דַיינִי זִין מִיט דִיר, וֶוען אִיהר קוּמְט צוּ דֶעם גִיצֶעלְט פוּן דִיא פֶער זַאמְלוּנְג, אַז אִיהר זָאלְט נִיט שְׁטֶערְבִּין, עֶס זָאל זַיין אַיין אֵייבִּיגִיס גִיזֶעץ צוּ אַייעֶרִי גִישְׁלֶעכְטִיר: אוּן צוּ אוּנְטִיר שֵׁיידִין צְווִישִׁין דֶעם הֵיילִיגִין אוּן צְווִישִׁין דֶעם אוּם הֵיילִיגִין, אוּן צְווִישִׁין דֶעם אוּם רֵיינִין אוּן צְווִישִׁין דֶעם רֵיינִין: אוּן צוּ לֶערְנִין דִיא קִינְדִיר ישראל אַללִי דִיא גִיזֶעצִי וָואס יהוה הָאט גִירֶעט צוּ זֵייא דוּרְךְ משה.” דָא וֶוערְד קְלָאר אוֹיס אֵיינַאנְדִיר גִיזֶעצְט דֶער ענין פוּן דֶעם אַמְט פוּן כהונה. עֶרְשְׁטְלִיךְ הָאט דֶער כהן צוּ גֶעהִין אִין דֶעם גִיצֶעלְט פוּן פֶערְזַאמְלוּנְג (אהל מועד) אוּן דָארְט פַאר דֶעם הַארר גָאטט צוּ דִינִין: צְווֵייטִינְס, דִיא קִינְדִיר ישראל אִין דֶעם צוּ בִּילֶעהְרְנִין, וָואס הֵיילִיג אוּן אוּם הֵיילִיג אוּן וָואס רֵיין אוּן אוּם רֵיין אִיז אִיבִּיר הוֹיפְּט, אָבִּיר דְרִיטִינְס, זֵייא „אַללִי גִיזֶעצִי” צוּ לֶערְנִין, דִיא וָואס גָאט הָאט גִיגֶעבִּין צוּ משה. מִילָא וֶוען דִיא כהנים זֶענִין בִּישְׁטִימְט „אַללִי גִיזֶעצִי” צוּ לֶערְנִין, אַזוֹ אִיז פַאר רבנים אוֹדִיר הכמים אוֹדִיר עֶרְגִינְץ אַיין אַנְדִירִי גַאטוּנְג פוּן לֶעהְרִירְס נִישְׁט אִיבִּיר גִילָאזִין: דִיא כהנים זֶענִין דִיא אֵיינְצִיגִי פוּן גָאט בִּישְׁטֶעטִיגְטִי אמונה לֶערְנִירְס פוּן דִיא ישראל.

וֶוען דִיא דָאזִיגִי שְׁטֶעללִי וָואלְט אֵיינְצִיג וַוייז בִּיזוּנְדִיר גִישְׁטֶעלְט גִיוָוארִין וָואלְט זִיא שׁוֹין פוּלְקוּמִין גִינוּג גִיוֶועזִין אוּם דִיא לֶערְנוּנְג וָואס עֶס

איז דֶערִינְן עֶנְטְהַאלְטִין צוּ בִּיפֶעסְטִיגִין ; אָבִּיר דָאס אִיז נִיט דֶער פַאלל. משה אִיז גַאנְץ בִּיזוּנְדִירְס אוּם דֶעם בִּיזָארְגְט , דִיא ישראל טִיף אַיין צוּ פְּרֶעסִין דֶעם ענין פוּן דֶעם אמת פוּן כהונה , אוּן חַאזֶערְט דְרוּם פִיל מָאהל זַיינִי בִּילֶערְנוּנְג אִיבִּיר. אַזוֹ אִין דֶעם גִיזֶעץ וָואס עֶס בִּיטְרֶעפְט דֶעם גִיהַארְגִיטִין. וָואס מַאן הָאט אִיהם אִין פֶעלְד גִיפוּנִין. נָאךְ דֶעם אַז עֶר הָאט גִיבָּאטִין , אַז דִיא עֶלְטִיסְטִי (זקנים) אוּן רִיכְטִיר (שופטים) , זָאללִין אַרוֹיס גֵיין אָב צוּ מֶעסְטִין צוּ דִיא שְׁטֶעט , שְׁטֶעלְט עֶר אַהִין צוּ :

ונגשו הכהנים בני לוי כי בם בחר יהוה אלהיך לשרתו ולברך בשם יהוה ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע :

„אוּן עֶס זָאלִין גִינֶעהנִין דִיא כהנים , דִיא זִין פוּן לוי דֶען זֵייא הָאט יהוה דַיין אלהים אוֹיס דֶער ווֶיילְט אִיהם צוּ דִינֶען , אוּן צוּ בֶּענְשִׁין אִין דֶעם נָאמִין פוּן יהוה , אוּן נָאךְ זֵייאִיר וָוארְט נָאךְ זָאל זַיין אִיטְלִיכִיר שְׁטְרַייט אוּן אִיטְלִיכִי פְּלָאג. ” (דברים כ״א , פסוק ה׳) מַאן וָואלְט גִיקֶענְט מֵיינִין , אַז דִיא עֶלְטִיסְטִי (זקנים) אוּן דִיא רִיכְטִיר (שופטים) זֶענִין אִין אַזוֹ אַיין פַאלל שׁוֹין גִינוּג ; אָבִּיר נֵיין , גָאטט הָאט אֵיין מָאהל בִּישְׁטִימְט , אַז דִיא כהנים זָאלִין „אַל לִי זַיינִי גִיזֶעצִי” לֶערְנִין דִיא ישראל , אוּן בִּיפֶעהלְט דַארִיבִּיר , אַז זֵייא זָאללִין אוֹיךְ אִין דֶעם דָאזִיגִין פַאלל דִירְבַּייא זַיין , כדי זֵייאִירִי בִּישֵׁיידוּנְג אָב צוּ גֶעבִּין. וַוייטִיר , בשעת משה הָאט גִידַארְפְט פוּן דִיא ישראל זִיךְ צוּ שֵׁיידִין אוּן זֵייא בַּייא דֶעם שְׁטַארְבִּין זַיינִי ברכות אִיבִּיר צוּ לָאזִין , אִיז עֶר גִיפִיהרְט גִיוָוארִין פוּן דֶעם רוח פוּן נבואה , זֵייא נָאךְ אֵיין מָאהל אוּן אוֹיף דֶעם הֵיילִיגְסְטִין אוֹפן יֶענִי גְרוֹסִי וַוארְהַייט אַיין צוּ פְּרֶעסִין :

וללוי אמר תמך ואוריך לאיש חסידך אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה : האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו : יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל וגו׳ :

„אוּן צוּ לוי הָאט עֶר גִיזָאגְט , דַיינִי רֶעכְטִי (תמים) אוּן דַיינִי לִיכְט (אורים) גִיהֶערִין צוּ דֶעם מַאן דַיינִים הֵיילִיגִין , וָואס דוּ הָאסְט אִיהם גִיפְּרוּבְט אִין מסה , דוּ הָאסְט מִיט אִיהם גִיקְרִיגְט בַּייא דִיא וַואסִירִין פוּן מריבה : דֶער וָואס הָאט גִיזָאגְט צוּ זַיין פָאטִיר אוּן צוּ זַיינִי מוּטִיר , אִיךְ הָאבּ אִיהם נִיט גִיזֶעהִין , אוּן זַיינִי בְּרִידִיר הָאט עֶר נִיט דֶער קֶענְט , אוּן זַיינִי קִינְדִיר הָאט עֶר נִיט גִיקֶענְט , דֶען זֵייא הָאבִּין גִיהִיט דַיין וָוארְט , אוּן דַיין בּוּנְד הָאבִּין זֵייא גִיהִיט : זֵייא וֶועלִין לֶערְנִין דַיינִי גִירֶעכְטִי צוּ יעקב

און בַּיינִי דֶער נוּנג צוּ ישראל." (דברים ל"ג, פסוק ח׳–י׳) און אַזוֹ וִויא דִיא דָאזִיגִי לֶערְנוּנְג שְׁטֶעלְט פָּאר דִיא לֶעצְטִי וֶוערְטִיר פוּן משה, אַזוֹ גִיפִינְד זִיא זִיךְ אוֹיךְ אִין דֶער לֶעצְטִי שליחות פוּן נבואה, דִיא וָואס גָאטט הָאט גִילָאזִין קוּמִין צוּ דִיא ישראל; מלאכי, דֶער לֶעצְטִיר פוּן דִיא נביאים, דֶער מָאנְט דִיא ישראל דֶערָאן:

כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך יהוה צבאות הוא:

„וָוארִין דִיא לִיפְּפִין פוּן אַיין כהן טְהוּן הִיטִין דִיא וִויסִינְשַׁאפְט, און דָאס גִיזֶעץ זָאלל מַאן זוּכִין פוּן זַיין מוּנְד, וָוארִין עֶר אִיז אַיין מלאך פוּן יהוה צבאות." (מלאכי ב׳, פסוק ז׳) אוֹיב עֶס אִיז אִין אַלְטִין טֶעסְטַאמֶענְט (תנ"ך) פֶערְהַאנְדִין אַיין ענין וָואס עֶר אִיז קְלֶערִיר וִויא אַיין אַנְדִירִיר, אַזוֹ אִיז עֶס דֶער, אַז דִיא זִין פוּן לוי זֶענִין פוּן גָאטט דִיא בִּישְׁטִימְטִי אמונה לֶערְנִירְס פוּן ישראל און אַז דִיא שוּלְדִיגְקַייט פוּן אַללִי ישראלים אִיז בַּייא זַייא בִּילֶערְנוּנְג צוּ זוּכִין.

מַאן קָאן אָבִּיר נִיט זָאגִין, אַז מַאן ווייס אִיצוּנְד נִיט קְלָאר וֶוער דִיא כהנים זֶענִין און אַז דַארִיבִּיר זָאל יֶענִי גִיבָּאט אִיהר קְרַאפְט פֶער לוֹירִין הָאבִּין; וָוארִין דִיא וָואס גְלוֹיבִּין אִין דֶער תּוֹרה שבעל פה גִישְׁטֶעהִין בּאמת אַיין, אַז זַייא קֶענִין דֶעם בית אב פוּן לוי, און אוֹיךְ אִין דֶער שוּל וֶוערִין דֶער כהן און דֶער לוי צוּם עֶרְשְׁטִין אוֹיף גִירוּפִין בַּייא דֶעם לֵייאִינִין אִין דִיא תּוֹרה:

בכל קריאה וקריאה מאלו כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל ומנהג פשוט הוא היום שאפילו כהן עם הארץ קודם לקרות לפני חכם גדול ישראל:

„אַזוֹ אָפְט וִויא עֶס וֶוערְט אִין דֶער תּוֹרה גִילֵייאִינְט, לֵייאִינְט דֶער כהן צוּם עֶרְשְׁטִין און נָאךְ אִיהם דֶער לוי, און דֶער נָאךְ דֶער ישראל. און עֶס אִיז נָאךְ הַיינְט אַיין פֶער בְּרֵייטִיטִיר מנהג, אַז אפילו אַיין כהן וָואס עֶר אִיז אַיין עם הארץ, אִיז עֶר פְרִיהִיר צוּם לֵייאִינִין פַאר אַיין גְרוֹיסִין חכם אַיין ישראל." (הלכות תפלות תשחר פרק שנים עשר, משנה י"ח)

און אַזוֹ וִויא דָא וֶוערְד פָאר אוֹיס גִיזֶעצְט אַז מַאן קֶענְט דִיא כהנים, אַזוֹ אוֹיךְ זָאגְט דִיא תּוֹרה שבעל פה בפירוש, אַז דִיא זֶעלְבִּיגִי זָאללִין זַייאִיר אַמְט פוּן כהוּנה בַּייא בִּיהַאלְטִין און גִיהַאלְטִין זַיין, אַזוֹ וַוייט וִויא עֶס אִיז אִין דֶעם גלות מִיגְלִיךְ, דֶעם חיוב דֶער פוּן צוּ דֶער פִילִין; און דְרוּם לֵייגְט עֶס אוֹיף זַייא דֶעם חיוב דָאס פָאלְק צוּ בֶּענְשִׁין, וִויא משה הָאט

גיבאטין

גיבאטין. זייאירי ביהויפּטונג גיבּט איין גרויסין ביווייז פון דעם פּעסטין איבּירצייגונג פון דיא רבנים אין ביציהונג אויף דער דאזיגיר זאך אז אפילו איין ניט גילערינטיר כהן (איין עם הארץ), יא, אפילו גאר איין כהן וואס איז אנדירקענט פאר שלעכט איז ניט אויס גינומין פון דער פערבונדינהייט, פון דעם דאזיגין חיוב (דאס פאלק צו בענשין) צו דער פילין:

כהן שלא היה לו דבר מכל אלה המונעין נשיאות כפים אע"פ שאינו חכם ואינו מדקדק במצות או שהיו חביריו מרננים אחריו או שלא היה משאו ומתנו בצדק הרי זה נושא את כפיו ואין מונעין אותו לפי שזו מצות עשה על כל כהן וכהן שראוי לנשיאות כפים ואין אומרים לאדם רשע הוסף רשע והמנע מן המצות: ואל תתמה ותאמר ומה תועיל ברכת הדיוט זה שאין קבול ברכה תלוי בכהנים אלא בהקב"ה שנא' ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. הכהנים עושים מצותם שנצטוו בה והקב"ה ברחמיו מברך את ישראל כחפצו:

„איין כהן וואס ער האט אין זיך ניט דיא דאזיגי אללי זאכין, וואס עס פערמיידיט פון אויף צו הייבין דיא הענד (דוכן), האטשי ער איז קיין חכם ניט און ער איז ניט מדקדק במצות מקיים צו זיין אודיר זייני חברים פערשפּאטין איהם, אודיר ער איז ניט ערליך אין האנדיל (אין משא ומתן), אזו זאל ער דיא הענד אויף הייבין (צו דוכינין) און מאן טאר איהם דער פון ניט פערמיידין; ווייל דאס דאזיגי איז איין מצות עשה אויף איטליכין כהן ביזונדיר וואס ער איז נור ראוי צום אויף הייבין דיא הענד, און מאן דארף ניט זאגין צום דעם שלעכטין מענשין ווער איין גיטהון דוא רשע (גייא אוועק) און פערמייד זיך פון מצות! און דוא זאלסט זיך ניט וואונדירין און זאגין וואס קאן דיא ברכה פון דעם פּראסטין מענשין העלפין? וואָרין דאס עמפּפאנגין דיא ברכה הייננט ניט אן דיא כהנים, נייארט אן הקב"ה; וואָרין עס שטייט גישריבין: „און זייא זאלין טהון מיין נאמין אויף דיא קינדיר ישראל, און איך וועל זייא בענשין." דיא כהנים טהון זייאיר גיבאט וואס זייא זענין אין איהר גיבאטין גיווארין, און הקב"ה מיט זיין דער בארימונג בענשט דיא ישראל אזו וויא איהם איז וואוהל גיפאלין. „(דארטין פרק חמשה עשר, משנה ו') מילא דא ווערד אין גאנצין אנדירקענט אז כהנים זענין פער האנדין, און זייא זענין אייביג מחוייב אזעלכי פער ריכטונגין פון זייאיר אמט צו טהון וויא עס איז זייא איצונד מיגליך, יא, עס ביהויפּטיט אפילו גאר, אז איין שלעכטיר כהן דארף אויף קיין פאל פון דיא דער

פילונג

פילונג פון זיין חיוב ניט פערמיידיט ווערין. מילא, עס איז אויך אזו קלאר פון דיא ווערטיר פון משה און דיא נביאים דערוויזין געווארין, אז עס איז דער חיוב, פון דיא כהנים צו לערנין, און קיינער קאן ניט לייקנין אז עס איז מיגליך דעם דאזיגין חיוב צו דער פילין. דיא צו שטערונג פון בית המקדש האט פאר וואר פון דיא כהנים דעם געשעפט פון קרבנות איין סוף גימאכט, אביר אויף דיא מיגליכקייט פון זייאיר אמט פון לערנונג צו פערריכטין, האט עס גאר ניט גישאדיט. מאן קאן דאריבער מיט רעכט דיא פראגי פאר לייגין, דיא יעניגי וועלכי בירימין זיך אז זייא האלטין אזו זייאיר דיא תורה פון משה: וויא ווערד דאס גיבאט פון משה דער פילט אין דעם ענין פון דאס לערנין דיא תורה? זענין דיא כהנים און דיא לוים די אמונה לעהרירס פון אללי יודישי גימיינדין, אודיר זענין זייא פון דעם אמט וואס משה האט זייא אנגיוויזין אוים גישלאסין געווארין און דאס זעלביגי ווערד פון אנדירי ביהערשט, וואס משה האט עס זייא ניט גיגעבין? איטליכיר יוד מוז דירויף ענטווירין, אז דאס דאזיגי גיבאט פון משה ווערד גאר אין גאנצין פאר פעלשט, אז פון דעם אמט פון כהונה, וויא עס איז פון משה איין גיזעצט געווארין איז קוים איין שאטין אונטיר דיא יודין איביר גיבליבין, אז דיא רבנים, חכמים, מלמדים זענין אומידום דיא אמונה לעהרנירס און אויף דעם הונדירטין, ווען ניט אויף דעם טויזינדין כהן ווערד אין גאנצין קיין השגחה ניט גיגעבין און ניט וויניג זענין אין בידערפטיגקייט און נויט גילאזין. ירמיהו קלאגט פון וועגין דיא היידין (גוים): פני כהנים לא נשאו „אז זייא האבין דיא כהנים ניט גיאכטיט." (איכה ד' פסוק ט"ז) אביר אויך אזו גוט וואלט מאן גיקענט פון דיא וואס האלטין דיא תורה שבעל פה דס זאגין. וואו ניט וואו, מעג אפשר איינער פון שבט לוי איין רב זיין און דעם כבוד גיניסין, וואס עס איז פערבונדין מיט זיין רבנישין אמט; אביר דאס איינזעצונג פון משה, דיא כהונה אזו וויא איין בישטימטין ביפעהל, פון דעם וואס דיא אמונה לעהרירס פאר דיא ישראל זאלין אוים דער וויילט ווערין, איז גאר אום ביאויבאכטיט. משה דערקלערט וויא מיר האבין גיזעהין, אז דאס אמט פון דעם כהן איז, צווישין הייליג און אום הייליג און צווישין ריין און אום ריין צו אונטיר שיידין; ווען אביר איין יוד האט איין שאלה צו פרעגין אודיר איין שווערי זאך, אזו איז דאס דער רבי, פון דעם וואס ער נעמט זיך דעם פסק ארויס. משה זאגט, אז דיא כהנים זענין דער צו פון גאט בישטימט,

דיא

„דיא ישראל אַלִי גִיזֶעץ צוּ לֶערְנִין דִיא וָואס יהוה הָאט גִירֶעד צוּ זֵייא ;״ אִיצוּנְד אָבִּיר וֶוערִין מֶענְשִׁין פַאר רבנים אוֹדִיר מלמדים גִימַאכְט , דִיא וָואס קוּמִין גָאר נִיט אַרוֹיס פוּן דֶעם גִישְׁלֶעכְט לוי , יָא , עֶס זֶענִין פֶער הַאנְדִין גִימֵיינְדִין , וָואס אוּנְטִיר זֵייא אִיז קֵיין לוי אוֹדִיר כהן אִיבִּיר הוֹיפְּט גָאר נִיט פֶער הַאנְדִין , אוּן וואו יֶענִי גִיבָּאט וֶוערְד גָאר נִיט גִיאַכְטִיט . אָבִּיר דָאס עֶרְגְסְטִי בַּייא דֶעם דָאזִיגִין וִוידִיר שְׁפֶּענִיגִין אִיז , אַז עֶס וֶוערְד גִיטְהוּן מִיט זַיין גַאנְצִין צוּ זַאמִין הַאנְג . עֶס אִיז נִיט אַיין זַאךְ פוּן דִיא גֵייטִיגִי צרות פוּן גלות , בַּייאִירְט עֶס אִיז דִיא גוּט אִיבִּיר לֶעגְטִי כוונה פוּן דֶער תּוֹרה שבעל פה , דִיא כהונה וִויא עֶס אִיז פוּן משה אַיין גִיזֶעצְט אַרָאפּ צוּ וִוירְדִיגִין , אוּן אַנְדִירִי אִיבִּיר דֶעם אַמְט צוּ שְׁטֶעלִין אוּן דָאס אִיז , דִיא רבנים וָואס משה הָאט דֶער פוּן קֵיין וָוארְט נִיט דֶערְמָאנְט . אָן שְׁטָאט דֶעם אַז דִיא תּוֹרה שבעל פה זָאל זִיךְ מִיהִי גֶעבִּין , אַז עֶס זָאל נִיט מִיגְלִיךְ זַיין אַז אַיין גִימֵיינְדִי פוּן ישראל זָאל זַיין אָן כהן אוֹדִיר אָן אַיין לוי , שְׁטֶעלְט עֶס גַאנְץ רוּהִיג אַיין גִיזֶעץ אוֹיף , וִויא מַאן זָאל טְהוּן אָן זֵייא , בְּשעת עֶס שְׁרַייבְּט פָאר , דֶעם סדר , וִויא דִיא מֶענְשִׁין זָאלִין אוֹיף גִירוּפִין וֶוערִין צוּם לֵייאִינִין דִיא תּוֹרה , זָאגְט עֶס

אין שם כהן עולה ישראל ולא יעלה אחריו לוי כלל :

„וֶוען דָארְטִין אִיז קֵיין כהן נִיט פֶער הַאנְדִין , זָאל אַיין ישראל אַרוֹיף גֶעהִין , אָבִּיר קֵיין לוי זָאל נָאךְ אִיהם גָאר נִיט אַרוֹיף גֶעהִין . ״ (דָארְטִין פרק שנים עשר , משנה י״ט) ווייטִיר :

ואם אין להם כהן כלל כשיגיע שליח צבור לשים שלום וכו׳ :

„וֶוען זֵייא הָאבִּין גָאר קֵיין כהן נִיט , זָאל דֶער שליח צבור זָאגִין אַז עֶר קוּמְט צוּ שים שלום : וכו׳.״ (דָארְטִין פרק ט״ו , משנה י׳) וֶוען דִיא תּוֹרה שבעל פה וָואלְט מִיט שְׁרֶעק דירוֹיף בֶּיזָארְגְט גִיוֶועזִין , דִיא אַיין רִיכְטוּנְג פוּן משה מקיים צוּ זַיין , דֶען וָואלְט עֶס גָאר נִיט קֶענִין אָן גֶעהמִין אַזֶעלְכִי פָאר אוֹיס גִיזֶעצְטִי אופנים , פַאר קֶעהְרְט עֶס וָואלְט אִיטְלִיכִי גִימֵיינְדִי גִיהַאט זֵייאִיר אָן דָאס הֶערְץ גִילֵייגְט וִויא מַאן קָאן זִיךְ דִירָאן נִיט בִּיגֶעהִין אוּן וִויא נויט וֶוענְדִיג עֶס אִיז אַיין כהן פוּן דֶעם גִישְׁלֶעכְט פוּן לוי צוּ הָאבִּין . מֵילָא יֶענִי פָאר אוֹיס גִיזֶעצְטִי אופנים ווייזְט , אַז עֶס הָאט דִיא מחברים פוּן דֶער תּוֹרה שבעל פה זֵייאִיר וֶוענִיג גִיהַארְט וֶועגִין דָאס גִיבָּאט פוּן משה , וָוארִין זֵייא וָואלְטִין דָאךְ מוּזִין בִּידֶענְקִין , אַז דָא וואו עֶס אִיז קֵיין כהן נִיט פֶערְהַאנְדִין , אִיז דָאס פָאלְק אוּם מִיגְלִיךְ אַז זֵייא

זאלין

זָאללִין מקיים זַיין דֶעם פָארשְׁרִיפְט וָואס עֶס אִיז אַזוֹ אָפְט אִיבִּיר גִיהַאזֶערְט, צוּ לֶערְנִין דִיא תּוֹרה. פוּן דִיא בני לוי. אוּן בַּייא דֶעם אַלְלִים בִּיפֶעהלִין דִיא דָאזִיגִין מהברים דִיא וָואס זֵייא זָארְגִין אַזוֹ וֶועניג פַאר דִיא גִיבָּאט פוּן משה אוּם וֶועניג דִיא כהנים מִיט אַיין סְטְרַאשׁוּנֶעק אַז מַאן וֶועט זֵייא אִין גַאנְצִין פֶערְוִויסְטִין אַז זֵייא וֶועלִין קֵיינִי מלמדים נִיט הַאלְטִין:

מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר וכל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחרימין את אנשי העיר עד שמושיבין מלמדי תינוקות ואם עוד לא הושיבו מחרימין את העיר:

„מַאן מוּז בִּיזֶעצִין מלמדים פַאר קִינְדִיר אִין אִיטְלִיכִין לַאנְד אוּן אִין אִיטְלִיכִין קְרַייז (גוּבֶּערְנְיע) אוּן אִין אִיטְלִיכִיר שְׁטָאט, אוּן אִיטְלִיכִי שְׁטָאט וָואס אִין אִיהר אִיז נִיט פֶערְהַאנְדִין קֵיינִי שׁוּל קִינְדִיר וָואס גֶעהִין לֶערְנִין צוּ זֵייאִיר רבי, אִיז מַאן דִיא שְׁטָאט לַייט מחרים בִּיז זֵייא בִּיזֶעצִין מלמדים פַאר שׁוּל קִינְדִיר, אוּן אַז זֵייא הָאבִּין דָאךְ נָאךְ נִיט בִּיזֶעצְט, אִיז מַאן דִיא שְׁטָאט זֶעלְבִּירְט מחרים." (הלכות תלמוד תורה פרק א׳) מֵילָא אַז מִיר זֶעהִין, אַז זֵייאִיר אֵייגִינִים גִיבָּאט בִּיצְווִינְגִין זֵייא מִיט אַזוֹ אַיין בְּרֶען (אֵייפִיר) אוּן מִיט אַזוֹ אַיין שַׁארְפְקֵייט אוּן זֶענִין בַּייא דֶעם אַלִים בִּישַׁיינְפִּירְלִיךְ פַאר דֶער תּוֹרת משה אַזוֹ אוּם בִּיזָארְגְט אוּן אָבּ גִילָאזִין, אַזוֹ דְרִינְגִין מִיר מִיט רֶעכְט, אַז דָאס אָבּ גִילָאזִינְקֵייט וֶוערְד מִיט אַיין כיוון גִישֶׁעהִין, אַז זֵייאִיר גַאנְצִי זַאךְ אִיז גִיוֶועזִין זִיךְ זֶעלְבִּירְט גְרוֹיס צוּ מַאכִין, אוּן דֶער קֵייגִין דָאס אַמְט, וֶועלְכִים גָאטט זֶעלְבִּירְט הָאט אַיין גִיזֶעצְט, אַרָאפּ צוּ זֶעצִין. אוּן דֶער דָאזִיגִיר גִידְרַאנְג גִיפִינְד זַיין גִינוּגִינִי בִּישְׁטֶעטִיגוּנְג אִין הלכות כבוד רבו, אִין יֶענִי סף אוּן נִישְׁט וֶוערְדִיגִי גִיבָּאטִין, וֶועלְכִי עֶס זֶענִין אוֹיף גִישְׁטֶעלְט וָואס פַאר אַיין כבוד עֶס קוּמְט אַיין רבי אָבּ צוּ גֶעבִּין, וָואס דֶער וַוייל וֶוערְד אוֹיף דֶעם כבוד וָואס גִיהֶערְט צוּ דֶעם גִישְׁלֶעכְט פוּן לוי כמעט גָאר קֵיין השגחה נִיט גִיגֶעבִּין אוּן זֵייאִיר אַמְט פוּן התמנות בפירוש נָאךְ גִיזָאגְט. אַזוֹ זָאגְט למשל דִיא תּוֹרה שבעל פה, בשעת עֶס שְׁטֶעלְט דֶעם אָרְדִינוּנְג אוֹיף וִויא מַאן הָאט דִיא גִיפַאנְגִינִי (שבוים) אוֹיס צוּ קוֹיפִין, אַז אַיין כהן מוּז אוֹיס גִילֵייזְט וֶוערִין פְרִיהִיר פַאר אַיין לוי אוּן אַיין לוי פַאר אַיין ישראל; דֶען שְׁטֶעלְט עֶס אָבִּיר אַהִין צוּ:

במה דברים אמורים כשהיו שניהם שוין בהכמה. אבל אם היה כהן גדול עם הארץ וממזר תלמיד חכם ת״ח קודם:

„וואו זֶענֶען דִיא רֵייד גִירֶעד גִיוָוארִין, אַז זַייא זֶענֶען גְלַייךְ גִיוֶועזִין אִין חכמה, אָבִּיר אַז אַיין כהן גדול אִיז אַיין עם הארץ און אַיין ממזר אִיז אַיין תלמיד חכם אִיז אַיין תלמיד חכם פְרִיאִיר." (הלכות מתנות עניים פרק ח' משנה י"ז) מֵילָא דָא וֶוערְד דִיא כהונה און אפילו דֶער אַמְט פוּן דֶער כהונה גדולה פַאר קְלֶענִיר גִיהַאלְטִין פַאר אַיין רב אוֹדִיר אַיין חכם, אַזוֹ וִויא עֶס אִיז אוֹיךְ דִיא כוונה פוּן דִיא רבנים, זִיךְ גְרוֹיס צוּ מַאכִין, און דֶער פוּן שַיינְט אִיבִּירְהוֹיפְּט אַרוֹיס וִויא זַייא אַכְטִין גָאר אִין גַאנְצִין נִיט אוֹיף דֶער תורת משה און אִיהְרִי גִיבָּאטִין. דֶער כהן גדול אִיז אִין דִיא גַאנְצִי אַיין רִיכְטוּנְג פוּן משה גִיוֶועזִין דֶער גְרֶעסְטִיר מַאן; אָן אִיהם הָאט נִיט גִיטָארְט אוּם יום כפור דָאס בְּלוּט פוּן קרבן אִין קדש הקדשים אַריין גִיבְּרַאכְט וֶוערִין, און פוּן דֶעסְט וֶועגִין זָאגְט דִיא תורה שבעל פה, אַז, וֶוען עֶר און אַיין ממזר, דָאס הֵייסְט דֶער פֶערְאַכְטִיסְטִיר מֶענְש בַּייא דִיא ישראל גִיפִינִין זִיךְ אִין גִיפֶּענְקְנִיש און דֶער ממזר אִיז אַיין תלמיד חכם, מוּז עֶר פְרִיאִיר אוֹיס גִילֵייזְט וֶוערִין. עֶס אִיז נִיט נֵייטִיג נָאךְ מֶעהר בִּיוַוייזִי צוּ בְּרֵיינְגִין אוֹיף דֶער מעשה, אַז דִיא גִיבָּאט פוּן תורת משה וָואס דִיא כהנים און לוים בִּיטְרֶעפְט וֶוערְד פוּן דִיא מחברים און דִיא אַנְהֶענְגִיר פוּן דֶער תורה שבעל פה גָאר אִין גַאנְצִין און זֵייאִיר שְׁטַארְק אִיבִּיר טְרֶעטִין. מִיר זֶעהִין אַז דִיא כהנים, דִיא לוים, זֶענֶען אוֹיס גִישְׁטוֹיסִין פוּן דֶעם אַמְט, וועלְכִין גָאטט הָאט זַייא גִיגֶעבִין און אַנְדִירִי זֶענֶען פַאר אמונה לֶערְנִירְס גִימַאכְט, דִיא וָואס הָאבִּין דוּרְךְ אוֹיס קַיין רֶעכְט נִיט צוּ דֶער דָאזִיגִיר שְׁטֶעלִי. מֵילָא וִויא קֶענֶען דִיא נַייאִירִי יוּדִין בִּיהוֹיפְּטִין אַז זַייא הַאלְטִין דִיא תורת משה? זַייא לֶעבִּין אִין עֶפִּינְטְלִיכִיר פֶערְאַכְטוּנְג בכלליות אוֹיף אֵיינִי פוּן זַיינִי וַואזְנִיסְטִי גִיבָּאט. עֶס אִיז נִיט גִינוּג, צוּ זָאגִין באשר אַז דֶער רַבָּנִישִׁיר אַמְט אִיז אוֹיךְ אַיין גֶעטְטְלִיכֶע אַיינְרִיכְטוּנְג; אַיין בִּיהוֹיפְּטוּנְג וָואס דֶערְקְלֶערְט אַיין אַיינְרִיכְטוּנְג פוּן תורת משה פַאר נִישְׁט, מוּז פַאר זִיךְ אַזֶעלְכִי בִּיוַוייז הָאבִּין וָואס מַאן זָאלל עֶס נִיט קֶענֶען אוּם שְׁטוֹיסִין. כדי אִימְצִין, דֶער וָואס גְלוֹיבְּט באמת אִין תורת משה, צוּ אִיבִּיר צֵייגִין, אַז דִיא רבנים הָאבִּין דָאס רֶעכְט דֶער צוּ דִיא פַאמִילְיֶע פוּן לוי פוּן זֵייאִיר אַמְט אַרָאפּ צוּ וַוארְפִין און זִיךְ דָאס זֶעלְבִּיגִי זֶעלְבִּירְט צוּ צוּאֵייגְנִין, דֶער צוּ אִיז דוּרְךְ אוֹיס נֵייטִיג אֵיינִי אוֹיס דְרִיקְלִיכִי דֶערְקְלֶערוּנְג פוּן גָאטט. און וֶוען דִיא רבנים וָואלְטִין קֶענִין בִּיוַוייזִין, וָואס זַייא קֶענִין באמת נִיט, אַז זַייא זֶענֶען דִיא לֶעהְרִיר פוּן ישראל נָאךְ דֶער תורה נָאךְ, אַזוֹ וֶועט דָאךְ דֶער

פון

פוּן גִיוִויס גִידְרוּנְגִן זַיין, אַז דִיא תורה פוּן משה אִיז אָבּ גִיעֶנְדִירְט גִיוָואַרִין, דֶער דוּרְךְ אָבִּיר וֶועט אֵיינִיר פוּן דִיא הוֹיפְּט עקרים פוּן דָאס נַייאִירִי יוּדִישְׁקַייט, אַז דִיא תורה פוּן משה וֶועט נִיט אָבּ גִיעֶנְדִירְט וֶוערִין, גָאר אִין גַאנְצִין אוּם גִישְׁטוֹיסִין. בשעת משה הָאט דִיא תורה גִיגֶעבִּין, זֶענִין דִיא כהנים גִיוֶועזִין דִיא אמונה לֶעהְרִירְס פוּן דִיא ישראל; אָבִּיר צַייט דֶעם וָואס דִיא תורה שבעל פה הֶערְשְׁט זֶענִין דָאס נִיט דִיא כהנים, נַייאִירְט דִיא רבנים. מֵילָא נמצא עֶס אִיז אֵיינִי ווִיכְטִיגִי אָבּ עֶנְדִירוּנְג, יָא אפילו, אַיין פֶערֶענְדִירוּנְג אִין דֶעם קְלַאנְג פוּן דֶעם חבור פוּן תורת משה פָאר גִיגַאנְגִין, מֵילָא דִיא דָאזִיגִי אָבּ עֶנְדִירוּנְג אִיז עֶנְטְווִיר אוּם גִיזֶעצְלִיךְ אוֹדִיר גִיזֶעצְלִיךְ. אִיז זִיא אוּם גִיזֶעצְלִיךְ דֶען הָאבִּין דִיא רבנים קֵיין רֶעכְט נִיט דִיא לֶעהְרִיר פוּן דִיא ישראל צוּ זַיין; אִיז זִיא גִיזֶעצְלִיךְ. דֶען אִיז דִיא אָבּ עֶנְדִירוּנְג אוּן אוּם וַואנְדְלוּנְג פוּן תורת משה מותר. אוּן דָאס נַייאִירִי יוּדִישְׁקַייט וֶועלְכִי עֶס לֶערִינְט אַז דִיא תורה קָאן נִיט פֶער עֶנְדִירְט וֶוערִין, אִיז פַאלְשׁ. דֶער אֵיינְצִיגִיר ממה נפשך פוּן דִיא נַייאִירִי יוּדִין אִיז דֶער דָאזִיגִיר: עֶנְטְווִיר מוּזִין זֵייא בִּיהוֹיפְּטִין אַז דִיא תורה וֶוערְט נִיט אָבּ גִיעֶנְדִירְט אוֹיף דִיא קָאסְטִין פוּן דֶעם רַבָּנִישִׁין אַמְט (דָאס הֵייסְט מוּזִין דִיא רַבָּנִים זֵייאִיר אַמְט פֶערְלִירִין), אוֹדִיר זֵייא מוּזִין דָאס מָאס פוּן דֶעם דִין פוּן דֶעם דָאזִיגִין אַמְט פֶעסְט הַאלְטִין אוּן דִיא תורה אַוֶועק וַוארְפִין. אִין בֵּיידִי אוֹפַנִים אָבִּיר לֶערִינְט דִיא תורה שבעל פה אֵיינִי אוּם וַוארְהַייט, אוּן אִין קֵיינִים פוּן בֵּיידִי אוֹפַנִים בַּארְפִין דִיא נַייאִירִי יוּדִין זִיךְ נִיט בִּירִימִין אַז זֵייא זֶענִין אָנְהֶענְגְלִיךְ אָן תורת משה. זֵייא בִּישוּלְדִיגִין דִיא קְרִיסְטִין, דִיא תורת משה נִיט צוּ אַכְטִין, אוּן עובר צוּ זַיין! אָבִּיר לָאזִין זֵייא זֶעלְבִּירְט אִין דֶעם לֶעבִּין פוּן דִיא גוֹיִשִׁי קְרִיסְטִין עֶרְגִינְץ אַיין אוֹיגִין שַיינְלִיכִי עבירה אַרוֹים גִיפִינִין, אַז זִיא זָאל שְׁרֶעקְלִיכִיר זַיין פַאר דֶער פֶערְטְרַייבּוּנְג, דִיא פַאמִילְיֶע לוי פוּן דֶעם אַמְט, צוּ וֶועלְכִין משה הָאט זֵייא בִּישְׁטִימְט. דִיא דָאזִיגִי בפירושי מעשה אִיז בִּיקַאנְט; יֶענִי פַאמִילְיֶע לֶעבְּט אוּמִידוּם פֶערְלָאזִין אוּן אִין נִידְרִיגְקַייט, זֵייאִירִי חברים הָאבִּין צוּ טָהוּן מִיט דִיא זָארְגִין אוּן לַאסְטִין פוּן דֶער דָאזִיגִיר וֶועלְט, אָן שְׁטָאט וָואס זֵייא זָאלִין דִיא אַיין שְׁטֶעלוּנְג אָבּ נֶעהְמִין. דִיא וָואס משה הָאט זֵייא גִיגֶעבִּין. לָאזִין דִיא גוּטִי פְרַיינְד פוּן דֶער תורה שבעל פה דִיא דָאזִיגִי זַאךְ נוּר אִיצוּנְד אָבּ וֶועגִין אוּן זִיךְ דֶעם מָאהל פְרֶעגִין ווִיא זֵייא קֶענִין דָאס בִּיהוֹיפְּטִין, דִיא תורת משה צוּ הַאלְטִין, לָאזִין זֵייא זִיךְ דֶערְמָאנִין, אַז זֵייא הָאבִּין זֶעלְבִּירְט אַיין פֶערֶענְדִירוּנְג אִין דֶער

תורה דער דורך פאר גינומין , וואס זייא האבין דיא רבנים אנשטאט דיא כהנים איינגישטעלט , און אז , ווען זייא מאכין דיא דאזיגי פערענדירונג גירעכט לערנין זייא גאנץ דאס זעלביגי דאס וואס זייא ריידין אויף גוישי קריסטין רשעות , אין דיא אבענדירליכקייט און אויפהערונג פון תורת משה . ווען זייא זענין גיוויס דער פון איבער צייגט , אז דיא איין ארדינונגין פון משה זענין בטל , דען מעגין זייא אויף אימער דיא רבנים ביא זייאיר אמט לאזין בלייבין : דען אבער מעגין זייא אויך מיט זייאיר גיוועגליכין , אויב גלייך פאלשין , ביווייז גרונד אקייגין דאס קריסטינטהום אויף הערין . ווען זייא גלויבין אבער באמת , וואס זייא ביהויפטין אפט , אז דיא תורת משה איז ניט בטל גיווארין און קאן אויך ניט בטל ווערין , דען לאזין זייא אויך נאך דעם נאך טהון , דער תורה שבעל פה אב זאגין , און דיא משפחה פון לוי אין דאס אמט ווידיר איין זעצין , פון וועלכין דיא נייאירי יודישקייט האבין זייא שוין אזו פיל הונדירט יאהר אויס גישלאסין . דיא תורה שבעל פה צו פאלגין און אין דער זעלביגיר צייט דיא גישריביני תורה פון משה (תורה שבכתב) אין דער דאזיגיר זאך צו גיהארכין , איז דורך אויס אום מיגליך . דיא תורה שבעל פה שטימט פאר דיא רבנים און חכמים , דיא תורת משה דערקייגין פאר דער משפחה פון לוי . דיא יודין קענין איצונד אויס דער ווילין וואס זייא מיינין פאר זיך דאס בעסטי , און זייא וועלין עס אמאהל אויך אויס ווילין ; ווען זייא נעהמין זיך אפאר צו האלטין דעם רבנישין לערנונגים גיביא , דען דארפין זייא ניט מעהר ביהויפטין דיא אנהענגיר פון משה צו זיין ; פיל מעהר מעגין זייא אפין און ערליך מודה זיין , אז זייא לעבין איהם און זיין תורה ניט נאך , נייארט זייא האלטין פאר בעסיר דעם נייאירין און מאדישין דת פון דיא רבנים אן גיהאנגין צו זיין . דיא דאזיגי מעשה איז באמת פאר אלי פון ישראל וויכטיג , גאנץ ביזונדירס אבער פאר דיא בני לוי זעלבירט . גאטט האט זייא דעם וואזנייעם גיבאט גיגעבין דאס הויז פון ישראל אין זייני גיזעצי צו בילערנין ; איז זייא דען דאס פרייא , זייאיר היילינגים אמט איבער צו לאזין אין דיא הענד פון אנדירי ? האט זייא גאטט פרייא גימאכט פון צו פאלגין זיין גיבאט ? איז דאס דאזיגי אבער יוא דער פאל , וואס צווינגט זייא דען נאך דאס פאלק צו בענשין ? דורך זייאירי הענד אויף הייבין (ביא דעם דוכנן) און דורך דאס בענשין דאס פאלק זענין זייא מודה , אז זייאיר אמט דויערט נאך ווייטיר , און אזו דויערט אויך נאך ווייטיר דער חיוב ,

פון

פוּן אַלִי פוּנְקְצִיֶעס פוּן דָאס זֶעלְבִּיגִי צוּ טָהוּן , עֶנְטְוֶועדֶער אִיז דִיא תורת משה גָאר בטל , אוֹדִיר דִיא כהנים זֶענִין נָאךְ דִיא בִּישְׁטֶעלְטִי אמונה לֶעהְרִירְם פוּן דִיא ישראל. דִיא כהנים הָאבִּין דִיא זֶעלְבִּיגִי בְּרֵירָה וִויא דָאס פָּאלְק , דָאס הֵייסְט , זֵייא מוּזִין עֶנְטְוֶוידֶער זֵייאִיר חזקה בִּיהוֹיפְּטִין אוּן דִיא חיובים פוּן זֵייאִיר אַמְט פוּן כהונה דֶערְפִילִין , אוֹדִיר זֵייא מוּזִין עֶהְרְלִיךְ מודה זַיין , אַז זֵייא גְלוֹבִּין נִיט אָן משה אוּן אוֹיךְ נִיט אוּם זַיין אמונה זִיךְ צוּ בִּיקִימֶערִין , נַייאִירְט זֵייאִיר אמונה אִיז אִין דִיא רבנים . אֵייבִּיג לִיגְט דָאךְ אַיין וַוייט שְׁוֶועדִירִי פֶערַאנְטְוָוארְטְלִיכְקֵייט אוֹיף דֶער משפחה פוּן לוי וִויא אוֹיף ישראלים פוּן אַנְדִירִי שבטים . דִיא בני לוי הָאט גָאטט דָאס אַמְט פִיל מִיט כבוד אָנְגִיטְרוֹיט , דִיא ישראל צוּ בִּילֶעהְרִין ; מִילָא זֵייא זֶענִין אַזוֹ גְלַייךְ וִויא וֶועכְטִיר אִיבִּיר ישראל אַיין גִיזֶעצְט גִיוָוארִין , אוּן דַארִיבִּיר זֶענִין זֵייא פֶערַאנְטְוָוארְטְלִיךְ נִיט נוּר פַאר זֵייאִיר אֵייגִינִי אָבּ גִילָאזִינְהַייט , זוֹנְדִירִין אוֹיךְ פַאר דִיא אִירְרְטִימֶער (תעותים) אוּן דָאס פֶערְדֶערְבִּינִיש פוּן דָאס פָאלְק . עֶס אִיז דַארִיבִּיר דִיא הֶעכְסְטִי צַייט , אַז זֵייא זָאלִין אִין אֵיין גִידַאנְקִין זַיין צוּ דֶער פִילִין זֵייאִיר חיוב אוּם דֶעם אֵייפֶער פוּן זֵייאִירִי אבות אוּן דִיא אוֹיס רַאטְטוּנְג פוּן אִירְרְטוּם (תעות) , אוּן זָאלִין זִיךְ ווירְדִיג בִּיוַוייזִין אִין זֵייאִיר הוֹיכִין אוּרְשְׁפְּרוּנְג (מקור) אוּן זֵייאִירִי גֶעטְלִיכִי בִּישְׁטִימוּנְג , דֶער מִיט אַז זֵייא זָאלִין זִיךְ אַקֵייגִין שְׁטֶעלִין אַקֵייגִין דִיא פַאלְשְׁהַייטִין פוּן דֶער תורה שבעל פה . —

Дозволено Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם : ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר מ״א

דאס איז איין בפירושי מעשה וואס ניט אב צו שטרייטין , אז דיא נייאי מאדישי יודין האבין דיא תורת משה וואס עס ביטרעפט דיא כהנים פון דאס הויז גיזינד פון לוי אין גאנצין פערלאזין , און האבין זיך אנדירי לעהריר אוים דערוויילט און איין גישטעלט , וואס פון דיא דאזיגי האט משה גאר נישט גיזאגט . וואס דער טעם איז גיוועזין פון דיא דאזיגי , וואס זייא בירימין זיך אז זייא האבין אזו איין גרויסין ברען (אייפער) פאר דער תורה פון משה , אז זייא זאלין אזו וואס טהון ? ווילין מיר דאס איצונד ניט חוקר ודורש זיין , מיר גלויבין אביר , אז איטליכיר יוד מוז האבין איין שטארקין גרונד (יסוד) אויף אזו איין שטענדיגין עובר זיין אזו פיל אויף דעם גאנצין פערבונדיגין צו זאמין האנג פון גאטטים גיבאטין : ער מוז וויניגסטינס אין שטאנד זיין צו ווייזין , אז דיא גרונד זעצי פון דיא נייאי לעהריר זענין וייט דער הויבינר וויא דיא יעניגי אמונה לעהריר וואס זענין פון משה איין גיזעצט , און אז דיא אוים גינומיני וואוילקייט און קלוגהייט פון דער רבנישיר לערנונג רעכטפערטיגט וויניגסטינס דיא אבענדירונג , וואס זייא האבין גימאכט . מיר האבין אין דיא בלעטיר גילעגינהייט גיהאט צו ביטראכטין דעם שטייגיר פון דער דאזיגיר נייאיר לערנונג , און שטאט דיא פון תורת משה דערוויילטין לערנונג , און אונס שיינט עס גיווים , אז „דיא פאריגי וועגין" זענין בעסיר גיוועזין . איצונד איז אונזיר תכלית דיא רבנישי מיינונגין פון דער גאטטהייט צו בישיידין , וואס דירביי איז אויף קיין פאל ניט אונזיר כוונה , גראד דיא ערטיר פון דיא רבנישי גישריפטין ארוים צו זוכין , וואס מאן וואלט קענין אקייגין דאס מיינסטי איין ווענדין .

נייאירט מיר ווענלין זיך ביגינוגינן מיט עטליכי וואויל ביקאנטי שטעלין, וואס זייאיר תכלית איז, אונס צו דערקלערין דעם דרך און דעם ענין, וויא גאטט ברייננגט צו זיין צייט, וואס עס ביטרעפט דעם טאג, אזו זאגין דיא רבנים, אז ער ווערד בינוצט אויף דעם אופן וויא דא שטייט:

שתים עשרה שעות הוי היום שלש הראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה שניות יושב ודן את כל העולם כולו כיון שרואה שנתחייב עולם כלייה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים שלישיות יושב וזן את כל העולם כולו מקרני ראמים עד ביצי כנים רביעיות יושב ומשחק עם לויתן שנא' לויתן זה יצרת לשחק בו וכו':

„דער טאג האט צוועלף שטונדין, דיא ערשטי דרייא זיצט הקב"ה און איז עוסק אין דער תורה. דיא אנדירי זיצט ער און ריכטיט דיא גאנצי וועלט, און אז ער זעהיט אז דיא וועלט פערדינט אז זיא זאל אונטיר געהין, אזו שטעהיט ער אויף פון דעם שטול פון דין און זעצט זיך אויף דעם שטול פון רחמים. דיא דריטי זיצט ער און שפייזט דיא גאנצי וועלט פון דיא הערניר פון דיא ראמים (איינהארין) אן ביז דיא אייאיר פון כנים (ווערים). אין דעם פירטין זיצט ער און שפילט מיט דעם לויתן; וואָרין עס שטייטט גישריבין „ער דאזיגיר לויתן וואס דו האסט בישאפין, אום צו שפילין מיט איהם" (תהלים ק"ד, פסוק כ"ו) (אין דער גמרא עבודה זרה, דף ג', עמוד ב') אין איין אנדיר ארט ווערד ווידיר רעכינשאפט גיגעבין וואס עס טהוט זיך מיט דער נ א כ ט:

רבי אליעזר אומר שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי שנאמר ה' ממרום ישאג ממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו:

„רבי א ל י ע ז ר זאגט: דיא נאכט האט דרייא משמרים (וואכין, אודיר אבטהיילונגין) און אין איטליכין משמר זיצט הקב"ה און ברומט וויא איין לייב; וואָרין עס שטייט אין פסוק: „יהוה וועט פון דער הייך ברומין און זיין שטים וועט ער געבין פון זיין הייליגין וואוינונג; ער וועט ברומין איביר זיין פערצוימטין שטאל" (ירמיה כ"ה פסוק ל') און עטוואס ווייטיר אונטין ווערד דיא זעלביגי ביהויפטונג אין דעם נאמין פון צווייא רבנים גיבראכט און גיוויזין דעם טעם פאר וואס גאטט ברומט אזו:

אמר רב יצחק בר שמואל משמיה דרב שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי ואומר אוי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגלתי את בני לבין אומות העולם:

„רב יצחק דער זון פון שמואל האט גיזאגט פון רב וועגין. דיא נאכט

האט

הָאט דְרַייא משמרות (וַואכִין) אוּן אִיטְלִיכִין משמר זִיצְט הקב"ה אוּן בְּרוּמְט וִויא אַיין לֵייב אוּן עֶר זָאגְט: וֵויי גִישְׁרִיאֵין, וָואס אִיךְ הָאבּ חרוב גִימַאכְט מַיין הויז, אוּן אִיךְ הָאבּ מַיין היכל (הֵיילִיגְטוּם) פֶערְבְּרֶענְט, אוּן אִיךְ הָאבּ מַיינִי קִינְדֶיר פֶערְטְרִיבִּין צְוִוישִׁין דִיא אומות העולם!" (אִין דֶער גמרא ברכות, דף ג' עמוד א') מֵילָא מִיר פְרֶעגִין נוּן אִיטְלִיכִין קְלוּגִין מֶענְשִׁין, אוֹיבּ דִיא דָאזִיגִי פָארְשְׁטֶעלוּנְג אִיז ווירְדִיג פַאר דֶעם בִּישֶׁעפִּיר פוּן הִימִיל אוּן עֶרְד. עֶס וֶוערְד אוּנְס דָא עֶרְשְׁטְלִיךְ גִיזָאגְט, אַז גָאטט הַאלְט טָאג אוּן נַאכְט, אַזוֹ גְלַייךְ וִויא אַיין מֶענְשׁ, אַז עֶר הָאט בִּישְׁטִימְט גִיוִויסִי צַייטִין צוּ אַלִיר הַאנְד עסקים אוּן אֵיינִי צַייט צוּם פֶערְגִינִיגֶען. צְוֵוייטִינְס, אַז אָן שְׁטָאט אַלִי זַאכִין פוּן דֶער צַייט וָואס פֶערְגַאנְגִין אִיז. אוּן וָואס אִיצוּנְד אִיז, אוּן וָואס עֶס וֶועט נָאךְ זַיין, אוֹיף אֵיין מָאהל אַרוּם צוּ פַאסִין, אוּן אָנְשְׁטָאט אַלִי זַאכִין דוּרְךְ דָאס אֵייבִּיגִי ווירְדִיגְקַייט דוּרְךְ זַיין אַלְמֶעכְטִיגִין פִּיהרוּנְג אוֹיף דֶעם רֶעכְטִין אוֹפֶן צוּ דֶער הַאלְטִין, אִיז עֶר גִיצְווּאוּנְגְין אִיטְלִיכִי זַאךְ אַפַּארְט צוּ בִּיטְרַאכְטִין, אוּן גְלַייךְ צוּ אַיין אָרִימִין. שְׁוַואכִין מֶענְשִׁין קִינְד קָאן עֶר אֵייבִּיג נוּר אֵיין זַאךְ פַאר אֵיין מָאהל אָבּ פֶערְטִיגִין. אוּן צוּם סוֹף דְרִיטִינְס וֶוערִין מִיר דָא בִּילֶעהרִינְט, אַז דָאס גֶעטְלִיכִי וֶועזִין זֶעצְט זִיךְ אִין אִיטְלִיכִיר נַאכְט אַנִידִיר, אוּן טְרוֹיאִירְט וִויא אַיין קִינְד אִיבִּיר אַיין זַאךְ, וָואס עֶס הָאט אִין דֶער אִיבִּיר הַיילוּנְג גִיטָהוּן, אוּן אִיצְט ווינְשְׁט עֶס זִיךְ אָבִּיר הלוואי וָואלְט עֶס דָאס נִיט גִיהַאט גִיטָהוּן. מֵילָא אִיז דָאס דָאזִיגִי אַיין פַאסִינְדִי פָארְשְׁטֶעלוּנְג פוּן דֶער גָאטְטְהַייט, אוֹדִיר אִיז דָאס פִיל מֶעהר אֵיינִי שְׁרֶעקְלִיכִי לֶעסְטִירוּנְג פַאר גָאטט? וִויא פֶער עֶנְדִירְט דֶער פוּן אִיז דִיא בִּישְׁרַייבּוּנְג וָואס משה גִיבְּט אוּנְס! עֶר זָאגְט: אֲדֹני אֵיינִי זִיכִירִי וואוֹינוּנְג בִּיסְט דוּא צוּ אוּנְס גִיוֶועזִין אִין אַלִי גִישְׁלֶעכְטִיר (בדר ודר): אֵיידִיר דִיא בֶּערְג זֶענִין גִיוואוּנִין גִיוָארִין אוּן אֵיידִיר דוּא הָאסְט דִיא עֶרְד אוּן דִיא וֶועלְט גִיבּוֹירִין שׁוֹין פוּן אֵייבִּיגְקַייט בִּיז אֵייבִּיגְקַייט אָן בִּיסְט דוּא גָאטט: דוּא מַאכְסְט דֶעם מֶענְשִׁין צוּרִיק קֶעהרִין בִּיז צוּ צוּשְׁטֶערוּנְג אוּן דוּא זָאגְסְט, קֶעהרְט צוּרִיק מֶענְשִׁין קִינְדֶיר: וָוארִין טוֹיזִינְד יָאהר זֶענִין אִין דַיינִי אוֹיגִין אַזוֹ וִויא דֶער גֶעכְטִיגִיר טָאג וֶוען עֶר אִיז פֶער בַּייא גִיגַאנְגִין, אוּן וִויא אַיין טְהֵייל (אשמורה) פוּן דֶער נַאכְט (תהלים צ', פסוק א'–ד') וַוייטִיר הֵייסְט עֶס אִין אַיין אַנְדִירִין וואוֹילִין אָרְט פוּן תהלים: פַאר צַייטִין הָאסְטוּ דִיא עֶרְד גִיגְרוּנְדְפֶעסְטִיגְט, אוּן דִיא הִימִיל זֶענִין דָאס וֶוערְק פוּן דַיינִי הֶענְד: זֵייא וֶועלִין צוּ שְׁטֶערְט וֶוערִין, אָבִּיר דוּ וֶועסְט בְּלַייבִּין, אוּן זֵייא

אלי

אַלֵי וֶועלִין פֶּערְאַלְטִין וֶוערִין וִויא אַיין קְלֵייד , אַזוֹ וִויא אַיין קְלֵייד וֶועסְטוּ זֵייא פֶּערְעֶנְדִירִין אוּן זֵייא וֶועלִין פֶּערְעֶנְדִירְט וֶוערִין : אָבִּיר דוּא בִּיסְט דֶער אֵייגִינִיר , אוּן דַיינִי יָאהר וֶועלִין נִיט אוֹיף הֶערִין . " (דָארְטִין ק"ב , פסוק כ"ו—כ"ח .) אִין דִיא דָאזִיגִי בֵּיידִי עֶרְטִיר וֶוערְד אוּנְס פָארְגִישְׁטֶעלְט אוּם פֶּערְעֶנְדִירְלִיכְקַייט , אִין גַאנְצִין פְּרַייא זַיין פוּן אַלִים אָב וֶועקְסְלוּנְג אִין אַלִי פעוּלוֹת , פַאר אַיין הוֹיפְּט זַאךְ אִין דֶעם מהות פוּן דֶער גָאטְטהַייט . וָואס דֶער וַויילִי דֶער גָאטט דֶעם וָואס דִיא רבנים בִּישְׁרַייבִּין אִיהם , אִיז אַזוֹ אַיין וֶועזִין וֶועלְכִיר עֶס אִיז אוּנְטִיר גִיוָוארְפִין דָאס זֶעלְבִּיגִי פֶּערְעֶנְדִירוּנְגִין , וִויא מִיר זֶעלְבִּירְט , אוּן לָאזְט זִיךְ אַרַיין אִין דִיא יֶענִיגִי פֶּערְעֶנְדִירוּנְגִין פוּן וִוילִין וֶועלְכִי עֶס פְּלֶעגְט אַרוֹיס צוּ קוּמִין פוּן פַאלְשִׁי דֶערְוַוארְטוּנְגִין . זֵייא זָאגִין , אַז זֵייאִיר גָאטט הָאט זֵייאִיר בית המקדש חרוב גִימַאכְט אוּן זַיינִי קִינְדִיר פֶּער טְרִיבִּין אִין גלות , אִיצְט אָבִּיר אִיז עֶר זֵייאִיר אִין צער דַארִיבִּיר אוּן פַאר דִיא בִּיטִירְקַייט פוּן זַיינִי שְׁמֶערְצִין מַאכְט עֶר לוּפְט דוּרְךְ קְלָאגִין , דִיא וָואס אִיז גְלַייךְ צוּ דָאס בְּרוּמִין פוּן אַיין לֵייב . אַזוֹ אַיין גָאטְטהַייט אִיז נִיט גְלַייכִיר צוּ דֶעם גָאטט פוּן אברהם , יצחק אוּן יעקב , וִויא דִיא קֶעלְבִּיר פוּן ירבעם ; זִיא מֶעג קַיין אוֹיס גִישְׁנִיצְטִים בִּילְד הָאבִּין , אָבִּיר זִיא הָאט פוּן דֶעסְטְוֶועגִין נִיט וֵויינִיגִיר וִויא אַיין גֶעצִין , הָאטְשִׁי נִיט פוּן גָאלְד אוֹדִיר זִילְבִּיר , אָבִּיר אִין דֶער אַיינְבִּילְדוּנְג . אִין קֵיין זַאךְ קָאן קֵיין גְרֶעסִירִיר חילוק נִיט זַיין , אַז וִויא פוּן דָאס וֶועזִין , וֶועלְכִין דִיא רבנים בִּישְׁרַייבִּין , אוּן דֶעם גָאטט , וֶועלְכִיר עֶס וֶוערְד פָארְגִישְׁטֶעלְט פוּן משה אוּן דִיא נביאים . אוּן דֶען בִּיהוֹיפְּטִיט דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם אוֹיךְ נָאךְ אֵיין מָאהל דִיא וַוארְהַייט אִיבִּיר דֶעם דָאזִיגִין פוּנְקְט , אִין וֶועלְכִין דִיא תורה שבעל פה פֶּער אִירְרְט זִיךְ אַזוֹ זֵייאִיר . דָאס נַייאִי טֶעסְטַאמֶענְט (ברית חדשה) בִּישְׁרַייבְּט אוּנְס דָאס זֶעלְבִּיגִי וֶועזִין , וָואס אִין תנ"ך אִיז אַנְפְּלֶעגְט . עֶס זָאגְט : „אִיטְלִיכִי גוּטִי גָאב אוּן אִיטְלִיכִי גַאנְצִי מתנה אִיז פוּן אוֹיבִּין , אוּן קוּמְט אַרָאפּ פוּן דֶעם פָּאטִיר פוּן לִיכְט , וָואס עֶס אִיז בַּייא אִיהם נִיט פֶּערְהַאנְדִין קֵיין פֶּערְעֶנְדִירוּנְג אוּן נִיט קֵיין שָׁאטִין פוּן פַאר וֶועקְסְלוּנְג . (אגרת יעקב השליח א' , פסוק י"א) .

אָבִּיר דִיא רבנים שְׁרַייבִּין גָאטט פֶּעלְשְׁלִיךְ צוּ נִיט נוּר פֶּער עֶנְדִירְלִיכְקַייט , זוּנְדֶרִן אוֹיךְ אוּם פוּלְקוּמִינִי דֶערְקֶענְטְנִישׁ . זֵייא זָאגִין , אַז עֶר בְּרֵיינְגְט צוּ דֶעם פִירְטִין טְהֵייל פוּן טָאג מִיט דָאס עוֹסק זַיין אִין דֶער תּוֹרה . מילא ממה נפשך עֶנְטְוֶויר קָאן גָאטט דִיא תּוֹרה , אוֹדִיר עֶר

קאן

קאן עס ניט. קאן ער עס, אזו איז דאס עוסק בתורה זיין אום גיטיג; קאן ער עס ניט, דען איז זיינע דערקענטניש ניט פאלקאמען; איטליכי פון דיא דאזיגי אן נעהמונג אבער איז פאר דער גאטטהייט גאנץ אום ווירדיג. עס איז טאקיש באמת זייער שווער, אזו איינע אום ווירדיגי לערנונג צו בעשטרייטין, אודיר דיא גאנצי פערקערטי גידאנקין דא צו בעווייזין, וואו דיא זאך ארום וואס מאן שמועסט, איז אזו איין ערינסטיר און היילינגיר סוג; ניט מעהר מיר שטעלין דאס דעם גיזונדין זינין פון איטליכין יודין צו, און פרעגין איהם, אויב ער קאן גלויבין, אז דער גאט פון דערקענטניש לערנט זיך זיין אייגיני תורה? איז אזו איין בעהויפטונג ניט איין גאטטיס לעסטערליכי אום ווארהייט און איז זיא ניט איין בעוויז, אז דיא יעניגי, וועלכי עס האבין זיא אויף גישטעלט האבין זעלבירט קיין שום אמתי דערקענטניש פון גאטט ניט גיהאט? אנדירי בעמיהין זיך אפילו, דיא דאזיגי גאטטיס לעסטירונג דורך דעם צו פער ענטווירין וואס זייא זאגין, מאן מוז דיא ווערטיר ניט אזו אן געהמין צו פערשטייהין וויא זייא זענין פראסטא אין דיא אותיות, דיא רבנים האבין זיך גישמועסט מיט דעם שטייגיר פון מארגין לענדישי דמיונות (בילדליך גישמועסט) נור דאס דאזיגי קאן דעם קרעדיט (דאס טרויאינגלויבין) פון דער תורה שבעל פה ניט ראטעווין; וואריין ווען מיר זאלין אפילו דעם בילדליכין אויס דרוק מסכים זיין, אזו קענין מיר דאך דיא גאטטיס לעסטירונג ניט פאר ענטווירין, וועלכי עס ליגט אין דער בעהויפטונג, אז גאטט איז איין פירטהייל פון איטליכים טאג עוסק בתורה. קיין מענש דער וואס האט נור דאס קליינסטי עהר פורכט פאר זיין בעשעפיר, וועט ער זיך ניט דער וועגין, אזו צו ריידין, אפילו ניט אין דער פארים פון איין גלייכניש (במשל). עס ווייזט אין איטליכין פאל, אז דיא רבנים האבין אין גאנצין קיין שום יראת שמים ניט גיהאט, וואס גאטט צו קומט, און דרום זענין זייא גאר ניט געוועזין צו גיברויכין פאר אמונה לעהרירס. צווייטינס ווען יעני ווערטיר זענין נור מארגין לענדישי בילדיר (דמיונות), וואס איז דען זייאיר ווירקליכיר זינין? וואס האט מאן אונטיר אזעלכי אויס שפרעכונג צו פער שטעהין, וויא: אין דער תורה עוסק זיין, מיט דעם לויתן שפילין, אודיר בייא דעם אנפאנג פון איטליכין משמר (נאכטוואך) צו קלאגין און ברומין? אודיר וואס זאל מאן דער פון דענקין, אז עס ווערד גאטט צו גיטהיילט איין בעזונדירין עסק אויף דעם טאג און איין בעזונדירין אויף דער נאכט? עס איז ניט גינוג ווען מאן זאגט אז דאס אלץ זענין בילדיר (דמיונות אודיר

רמזים)

רמזים) וואס האבין אין זיך דיא טיפסטי חכמה ; אזו איין ביהויפטונג מוז אויך ביוויזין ווערין , אונ אפילו דורך דעם , וואס מאן ווייזט וועלכי חכמה שטעקט אייגינטליך אונטיר יעני בילדיר . לאזין דיא רבנים דיא דאזיגי בילדיר גוט דערקלערין , אונ דענסמאלט וועט עם ערשט מיגליך זיין זייא צו גלויבין ; האטשי אפילו דיא דאזיגי דערקלערונג זעלבירט ווערד נאך אימער ניט ביוויזין , אז דיא מחברים פון יעני ערטיר האבין גאר באמת גיוואלט אז מאן זאל זייא פערשטיין אויף איין שטייגיר פון סודות . עס איז איין גיוויסי זאך וואס דירויף איז ניט צו שטרייטין , אז פיל רבנים האבין דיא דאזיגי אונ אנדירי דער גלייכין שטעלין אן גינומין גאר פשוט וויא עס שטייט . אין דעם פירוש אויף דעם זאץ : „אז גאטט זיצט אין דיא צווייטי דרייא שטונדין אונ ריכטיט דיא וועלט" , ווערד בימערקט , אז איניגי גלויבין דיראן אזו פעסט , אז זייא האלטין דער פון , אז איין גיוויסי פארמי וואס איז צו גישטעלט אין דער תפלה פון מוסף איז נור בלויז פון דעסט וועגין פאר גישריבין גיווארין :

יש אומרים כי לכך תקנו בקדושת מוסף לומר ממקומו הוא יפן כי סתם מוסף בשניות בא ואז הוא יושב ודן ואנו מתפללין שיפנה מכסא דין לשבת בכסא רחמים :

„עס איז פערהאנדין אזעלכי וואס זאגין אז מאן האט דאריבער מתקן גיוועזין אין דער קדושה פון מוסף צו זאגין : " פון זיין ארט זאל ער זיך קעהרין , „ ווארין גיוועהנליך איז מוסף אין דעם אנדירין פירטיל פון טאג אונ דענסמאלט זיצט ער אונ ריכטיט , אונ מיר זענין מתפלל ער זאל זיך אב קעהרין פון דעם שטול פון דין אז ער זאל זיך זעצין אויף דעם שטול פון דערבארימונג . " מילא דיא יעניגי וועלכי שטעלין דיא דאזיגי מיינונג אויף , אז דיא „שטונדין" זענין טאקיש פשוט שטונדין אונ אז דיא פערטהיילונג פון טאג אויף פיר פערשידיני עסקים איז ניט איין שטייגיר פון איין דמיון , נייארט עס ווערד ווירקליך גישעהין דיא דאזיגי מענשין גלויבין טאקיש , אז גאטט איז עוסק בתורה , אונ שפילט מיט דעם לויתן אונ האלט דעם אונטירשייד צווישין טאג אונ נאכט . אונ מאן מוז מודה זיין , אז ווען זייא גלויבין אין דער גמרא , האבין זייא נאך מעהר גרונד גיהאט צו דעם דאזיגין פראסטין פשט , אונ אז דיא שטעלי וואס איז אויך גלייך דער צו וואס עס ביציהיט זיך אויף גאטטים ברומין גלייך צו איין לייב אין איטליכין משמר , קאן ניט דורך איין דמיון דערקלערט ווערין , ווען זיא זאל אויף גינומין ווערין אין פערבינדונג מיט דעם איבריגי גוף פון

דעם

דֶעם ענין. דֶער דָאזִיגֶער הָאט אִין זִיךְ אַיין פירוש פון וִוירְקְלִיכֵי גִיט בִּילְדְלִיכֵי משמרים. וָוארִין דִיא משנה פְּרֶעגְט. בִּיז וֶועלְכֶער שעה אִין דֶער נַאכְט אִיז דֶערְלויבְּט צו לֵייאִינֶען שמע ישראל, דָא זָאגְט רבי אליעזר: עֶס אִיז דֶערְלויבְּט בִּיז צוּם סוֹף פון דֶעם עֶרְשְׁטֶן משמר. דֶערוֹיף אִיז דִיא גמרא מפורש, אַז דֶער דָאזִיגֶער רבי הָאט מִיט זַיין פסק גִימֵיינְט אוּן זָאגְט:

מאי קסבר רבי אליעזר אי קסבר ג' משמרות הוי הלילה לימא עד ארבע שעות ואי קסבר ארבע משמרות הוי הלילה לימא עד שלש שעות לעולם קסבר שלש משמרות הוי הלילה והא קמ"ל איכא משמרות ברקיע ואיכא משמרות בארעא דתניא וכו':

„וִויא הַאלְט ר' אליעזר? הַאלְט עֶר אַנְדֶערְשׁ, אַז דִיא נַאכְט אִיז פון דְרַייא משמרות (אָבְּטְהֵיילוּנְגֶען), דֶען לָאז עֶר זָאגֶען בִּיז פִיר שעות, הַאלְט עֶר אָבֶּער אַז דִיא נַאכְט אִיז פִיר משמרות (אָבְּטְהֵיילוּנְגֶען) דֶען לָאז עֶר זָאגֶען, בִּיז דְרַייא שעות. (עֶנְטְוִוירְט דִיא גמרא:) לעולם טַאקִי עֶר הַאלְט אַז דִיא נַאכְט אִיז אִין דְרַייא משמרות (אָבְּטְהֵיילוּנְגֶען), אוּן עֶר לָאזְט אוּנְס דָאס הֶערִין, אַז עֶס אִיז פֶערְהַאנְדִין משמרות (אָבְּטְהֵיילוּנְגֶען) אִין הִימֶעל, אוּן עֶס אִיז פֶערְהַאנְדִין משמרות (אָבְּטְהֵיילוּנְגֶען) אוֹיף דֶער עֶרְד, וָוארִין מִיר לֶערְנֶען אִין דֶער ברייתא וכו'." אוּן דִירוֹיף קוּמְט דִיא שְׁטֶעלֶע וָואס דֶערִינֶען וֶוערְד גִיזָאגְט, אַז גָאטט בְּרוּמְט וִויא אַיין לֵייבּ אִין אִיטְלִיכֶען משמר. מַאן קָאן דַארִיבֶּער נִיט בֵּיהוֹיפְּטֶען, אַז דֶער משמר אִיז דָא בִּילְדְלִיךְ אוֹדֶער על פי סוד צו פֶערְשְׁטֶעהֶען, וַוייל עֶס וֶוערְד אוּיס דְרִיקְלִיךְ גִיזָאגְט, אַז אִין הִימֶעל זֶענֶען אוֹיךְ משמרים פֶערְהַאנְדִין וִויא אוֹיף דֶער עֶרְד, אוּן וַוייל עֶס בֵּישֶׁעפְטִיגְט זִיךְ אוֹיךְ דָא דִיא גַאנְצֶע פְרַאג פון דֶער גמרא מִיט דֶער וִוירְקְלִיכֵי אַיינְטְהֵיילוּנְג פון דֶער צֵייט, אִיז דֶער גוּף פון דִיא לֶערְנוּנְג וָואס וַוייטֶער שְׁטֶעהְט אוֹיךְ אַזוֹ צו פֶער שְׁטֶעהֶען נִיט צְוֵוייא דַייטִיג. נָאךְ דֶער בֵּיהוֹיפְּטוּנְג, אַז גָאטט בְּרוּמְט וִויא אַיין לֵייבּ אִין אִיטְלִיכֶען משמר, גִיבְּט ר' אליעזר בֵּישַׁיינְפֶּערְלִיךְ דִיא סמנים אָן, דוּרְךְ וֶועלְכֶע מַאן זָאל דֶעם משמר אפילו אִין דֶער פִינְסְטֶער דֶער קֶענֶען:

וסימן לדבר משמרה ראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה:

„אוּן דֶער סימן פון דֶער זַאךְ אִיז דֶער דָאזִיגֶער: אִין דֶעם עֶרְשְׁטֶן משמר שְׁרַייאֶען דִיא עֶזְלֶען, אִין דֶעם אַנְדֶערֶען בִּילֶען דִיא הִינְד, אִין דֶער דְרִיטֶער זֵייגְט דָאס קִינְד פון דֶער מוּטְטֶערְס בְּרוּסְט אוּן דִיא פְרוֹיא שְׁמוּהִיסְט זִיךְ

מיט איהר מאַן.״ דאָס דאָזיגע איז עפּינטליך קלאָר אַיין געוויסע זאַך, וועלכע עס נעמט אַרויס פון אַלע ספיקות, אַז דיא גאַנצע שטעלע איז פּראָסטאָ צו פערשטעהן וויא זיא איז מיט איהרע אותיות בישריבען; און ווען עס וואָלט נאָך יוא דער קלענסטער ספק צוריק געבליבען, אַזו וועט ער ווייטער אין דער דאָזיגער שטעלע רעכט ווערען דורך איינע דערציילטע אַנעקדאָטע (געשיכטע) פון דעם ר׳ יוסי וואָס האָט דעם אמת זייאיר ליב. ער דערציילט, אַז ער איז אַמאָהל אַריין געגאַנגען מתפלל זיין אין איינער פון דיא חורבות (פּוסטקים) פון ירושלים; בשעת דער תפלה האָט אליהו הנביא זיך בּיוויזען אין דעם אַריין גאַנג פון דער חורבה (פּוסטקע), האָט אָבּער גאַנץ שיין בכבוד געוואַרט, בּיז ער האָט דיא תפלה מסיים געוועזען. און דער נאָך האָבּען זייא זיך אַיין צייט לאַנג געשמועהסט, אונטער אַנדערע זאַכען דערציילט ר׳ יוסי אויך דאָס וואָס דאָ שטעהט:

ואמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו ואמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגלתי את בני לבין האומות ואמר לי חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך ולא זו בלבד אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמיה רבא הקב״ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך מה לו לאב שהגלה את בניו:

„און ער (אליהו הנביא) האָט צו מיר געזאָגט: מיין זון וואָס פאַר אַיין שטים האָסטו אין דער חורבה געהערט? און איך האָב צו איהם געזאָגט: איך האָב געהערט אַיין בת קול וואָס עס האָט געפּיפּסט וויא איינע טויב און האָט געזאָגט: ווייא געשריאין, וואָס איך האָב מיין הויז חרוב געמאַכט און איך האָב מיין פּאַלאַץ פערברענט און איך האָב מיינע קינדער פער טריבען צווישען דיא פעלקער! האָט ער צו מיר געזאָגט: אַזו וואַר וויא דוא לעבסט און וויא דיין קאָפּף לעבט, ניט אין דער דאָזיגער שטונדע אַליין זאָגט דיא שטים אַזו, נייארט דרייא מאָהל אין איטליכען טאָג זאָגט דיא שטים אַזו. און ניט דאָס דאָזיגע אַליין, נייארט אין דער צייט ווען דיא ישראל געהען אַריין אין דיא שולען און אין דיא בתי מדרשים און זייא ענטפערן: „אמן עס זאָל זיין גרויסער נאָמען געלויבט זיין!״ שאָקעלט הקב״ה מיט זיין קאָפּף און ער זאָגט: וואויל איז דעם קעניג וואָס מאַן לויבט איהם אַזו אין זיין הויז! וואָס האָט אָבער דער פאָטער דער פון וואָס ער האָט זיינע קינדער פערטריבען?״. „מילא דאָ האָבּען מיר דאָס צייגניש פון ר׳ יוסי אַז גאָטט קלאָגט אין דעם אויבען בּישריבענים אופן, און דיא

שבועה פון אליהו הנביא , אַז דָאס דָאזִיגִי וֶוערְד גִישֶׁעהִין דְרַייא מָאהל אִין טָאג . עֶס אִיז נָאךְ דֶעם נָאךְ קְלָאר , אַז דִיא מחברים פון דֶער גמרא הָאבִּין פון קַיין אוֹיס לֵייגוּנְג דוּרְךְ סוֹדוֹת נִיט גִיוְואוּסְט אוּן אוֹיךְ נִיט דָאס הָאבִּין זֵייא מכוון גִיוֶועזִין ; זֵייא הָאבִּין טַאקִיש פְּרָאסְט גִיגְלוֹיבְּט , אַז גָאט הָאט דְרַייא משמרים (נַאכְט אָבְּטְהֵיילוּנְגִין) אוּן בַּייא דֶעם אָנְהֵייבּ פוּן אִיטְלִיכִין , בְּרוּמְט עֶר וִויא אַיין לֵייבּ . וֶוען אָבִּיר דִיא דָאזִיגִי שְׁטֶעלִי מוּז פשוט נָאךְ דִיא אוֹתיוֹת נָאךְ אָנְגִינוּמִין וֶוערִין , וָוארוּם זָאל מַאן דִיא אִיבְּרִיגִי עֶרְטִיר וָואס עֶס שְׁמוּהִיסְט פון דִיא אַיין טְהֵיילוּנְג אוּן בִּישֶׁעפְּטִיגוּנְג פון דֶעם טָאג אָן נֶעהמִין אַז דָאס וֶוערְד בִּילְדְלִיךְ (דוּרְךְ אַיין דמות אוֹדיר דמיון) גִימֵיינְט ? דָאס וָואס דָאס אֵיינִי וֶוערְד נָאךְ דֶעם פְּרָאסְטִין פשט פון דִיא אוֹתיוֹת דֶער קְלֶערְט גִיבְּט אוּנְס אַיין שְׁטַארְקִין בִּיוַוייז אַז דָאס אַנְדִירִי זָאל אוֹיךְ נָאךְ דֶעם פְּרָאסְטִין פשט נָאךְ פֶערְשְׁטַאנְדִין וֶוערִין , אוּן דִיא וָואס פֶערְעֶנְטְוִוירִין דִיא תורה שבעל פה גִיוִוינִין גִיוִויס גָאר נִישְׁט דוּרְךְ דֶעם , וָואס לֵיינִין דֶעם אֵיינִים אוּנְטִיר אַיין זִינִין פון סוֹדוֹת , בשעת זֵייא הַאלְטִין דָאס אַנְדִירִי בַּייא דֶעם פְּרָאסְטִין פשט , וָוארִין דִיא אֵיינִי אִיז נִיט אוּם זִינִיגִיר אוּן אוּם וִוירְדִיגִיר פַאר גָאטט אַז וִויא דִיא אַנְדִירִי . קַיין זַאךְ גֵייט נִיט אִיבִּיר דֶער נַארִישְׁקַייט , גָאטט אַזוֹ פָאר צוּ שְׁטֶעלִין , אַז עֶר הַאלְט דִיא משמרים אוּן בְּרוּמְט וִויא אַיין לֵייבּ פון זָארְג דַארִיבִּיר וָואס עֶר הָאט דִיא ישראל אַוֶועק גִישִׁיקְט אִין גלות אַרַיין ; קַיין זַאךְ קָאן נִיט מֶעהר אַיין גָאטְטִים לֶעסְטִירוּנְג זַיין , וִויא דִיא בִּיהוֹיפְּטוּנְג , אַז גָאטט זֶעהִיט פָאר אוֹיס וָואס עֶס וֶועט אַרוֹיס קוּמִין פון זַיינִי אֵייגִינִי מעשים וָואס עֶר טְהוּט אוּן שְׁפֶּעטִיר אִיז עֶר גִיצְווָאוּנְגִין , זִיךְ אַנִידִיר צוּ זֶעצִין אוּן אִיבִּיר דֶעם צוּ טְרוֹיאִירִין , וָואס עֶר הָאט גִיטְהוּן . דִיא דָאזִיגִי אֵיינְצִיגִי שְׁטֶעלִי , וָואס לָאזְט זִיךְ אִיצוּנְד נִיט פון דִיא אוֹיגִין אַוֶועק לֵייגִין , אִיז שׁוֹין גִינוּג , אוּם צוּ וַוייזִין , אַז דִיא רבנים הָאבִּין גָאר נִיט גִיוְואוּסְט פון דֶער נַאטוּר פון גָאטט , אוּן אַז אפילו וִויא זֵייעֶר זֵייא הָאבִּין גִימֶעגְט מִיט דִיא אוֹתיוֹת פון דֶער תּוֹרה אוּן דִיא נביאים בִּיקָאנְט זַיין , הָאבִּין זֵייא דָאךְ דֶעם וַואהרִין זִינִין פון דֶער דָאזִיגִיר שְׁרִיפְט נִיט פֶער שְׁטַאנְדִין . דָאס דָאזִיגִי אֵיינִי אִיבִּיר מָאס פון נַארִישְׁקַייט אוּן אוּם זִינִין טְרֶעפְט אִיבִּיר זֵייאִיר וַוייט , אַלִי דרשוֹת אוּן אַלִי גדלות פון דֶער תּוֹרה שבעל פה , אִין וֶועלְכִיר דָאס אִיז נכלל .

עֶס אִיז אָבִּיר דָאךְ נָאךְ אַיין אַנְדִירִיר פוּנְקְט אִין דֶער דָאזִיגִיר שְׁטֶעלִי וָואס מִיר דַארְפִין נִיט אִיבִּיר גֶעהִין מִיט שְׁטִיל שְׁוַוייגִין , אוּן דָאס

אִיז דִיא נִיט בִּיאַכְטוּנְג אוֹיף דֶער וַוארְהַייט, דִיא וָואס עֶנְטְפְּלֶעקְט זִיךְ דֶערִינֶען. דִיא דֶערְצֵיילוּנְג פוּן ר׳ יוֹסֵי אִיז אַיין מוּטְהְווילִיגִיר, אוּן אוּם פֶערְשֶׁעמְטִיר לִיגִין, וֶוען מִיר ווִילְין נִיט זָאגִין. אַז בשעת עֶר אִיז אִין דֶער חורבה אַרַיין גִיגַאנְגִין, מתפלל צוּ זַיין, אִיז עֶר אַרַיין גִיפַאלִין אִין אַיין שְׁלָאף אוּן עֶר הָאט אַיין חלום גִיהַאט אַיין בת קול צוּ הֶערִין אוּן יֶענִי אוּנְטִיר רֵיידוּנְג מִיט אליהו הנביא צוּ הָאבִּין; בֵּיידִי אוֹפנים אָבִּיר מוּזִין אוֹיף אַיין גְלַייכִין אוֹפֶן דִיא גְלוֹיבִּינְהַאפְטִיגְקֵייט פוּן דֶער גמרא צוּ נִישְׁט מַאכִין. וָוארִין ממה נפשך, אִיז דִיא דֶערְצֵיילוּנְג אַיין לִיגִין, אַזוֹ אִיז עֶס אֵיינִי פוּן דִיא אָרְדִינֶערְסְטִי אוּן שְׁלֶעכְסְטִי, וָואס מַאן קָאן זִיךְ נוּר דֶענְקִין. מִיר הָאבִּין דָא אֵיינִין עֶפִּינְטְלִיכִין לֶעהְרִיר פוּן דער תורה פַאר אוּנְס, דֶער וָואס דֶערְצֵיילְט אוּנְס נִיט נוּר אַיין אוּם וַוארְהַייט פוּן דָאס שְׁמוּהִיסִין מִיט אליהו הנביא, נַייאִירְט עֶר דֶער וֶוענְט זִיךְ, פַאלְשׁ צוּ בִּיהוֹיפְּטִין, אַז עֶר הָאט גִיהֶערְט דִיא שְׁטִים פוּן גָאטְט טְרוֹיאִירְט אִיבִּיר דֶעם וָואס דֶער בית המקדש אִיז חרוּב גִיוָוארִין. דֶער לִיגִין וָואס עֶר אִיז דֶער עֶרְגְסְטִיר אוּן וָואס עֶר אִיז דִיא גְרֶעסְטִי רשעות, דֶער וָואס קָאן נוּר אוֹיס גִיטְרַאכְט וֶוערִין, אִיז דֶער, וֶועלְכִיר עֶס צִיהט גָאטְט זֶעלְבִּירְט אִין זַיין פֶערְוֶועבוּנְג אוּן טְרַייבְּט זַיין שְׁפִּיל מִיט זַיין הֵיילִיגִיר מדה. מֵילָא וֶוען דִיא דָאזִיגִי דֶער צֵיילוּנְג אִיז אַיין לִיגִין. אַזוֹ שְׁטִירְצְט זִיא דֶעם תלמוד (גמרא) אוּן דֶעם תלמוּדִישִׁין גְלוֹיבִּין מִיט אֵיין מָאהל אִיבִּירִין הוֹיפִין. אַיין אמונה דִיא וָואס אִיז אוֹיף פַאלְשְׁקֵייט גִיגְרוּנְדִיט, מוּז גַאנְץ גִיווִיס זֶעלְבִּירְט פַאלְשׁ זַיין. וֶוען אָבִּיר דִיא אָן נֶעהמוּנְג וֶוערְד פֶּעסְט גִיהַאלְטִין, אַז ר׳ יוֹסֵי הָאט בטעות אַיין חלום פַאר אמת גִיהַאלְטִין, וָואס זָאלִין מִיר דֶען אִין אַזוֹ אַיין אוֹפֶן פוּן אַיין אמוּנה הַאלְטִין, וָואס אִיהְרִי לֶעהְרִיר גִיבִּין אוֹיס זֵייאִירִי חלוֹמוֹת פַאר הֵיילִיגִי וַוארְהַייטִין? אוּן וָואס זָאלִין מִיר הַאלְטִין פוּן דִיא וָואס הָאבִּין דֶעם תלמוד צוּ זַאמִין גִיבְּרַאכְט, דִיא וָואס הָאבִּין נִיט גִיטוֹיגְט דִיא נַארִישְׁקַייט אוּן דִיא רשעוּת פוּן דֶער דָאזִיגִיר דֶער צֵיילוּנְג צוּ אַנְטְפְּלֶעקִין, אוּן דִיא וָואס הָאבִּין דָאס אוֹיף גִינוּמִין אִין זֵייאִיר תורה שבעל פה פַאר אַיין אמתי ווירְקְלִיכִי מעשה וָואס עֶס אִיז דֶערִינִין גָאר נִיט מסופק צוּ זַיין? דִיא דָאזִיגִי אָן נֶעהמוּנְג קָאן וואוויל ר׳ יוֹסֵי בִּישִׁיצִין פַאר דֶעם אוּמְגְלִיקְלִיכִין צוּ נָאמִין ליגנר, אָבִּיר אוּם דִיא וַוארְהַייט פוּן דֶער תוֹרה שבעל פה צוּ בִּיוַוייזִין, פֶערְמֶעגְט זִיא נוּר זֵייאִיר וֶוענִיג; וָוארִין דָא אִיז דִיא דֶערְצֵיילוּנְג נִיט אַז ווִיא אַיין חלוֹם נַייאִירְט אַז ווִיא אַיין ווירְקְלִיכִי גִיווִיסִי זַאךְ גִיבְּרַאכְט. ר׳ יוֹסֵי אִיז גִינוּג אַיין פתי גִיוֶועזִין זַיין

חלוֹם

חלום פאר איין ווירקליכקייט צו דערצײלין; דיא רבנים פאר וועלכי ער האט דערצײלט, זענין גינוגיני פתאים גיוועזין, איהם צו גלויבין, און דיא גילערינסטי גמרא גלויבירם פון יענער צייט זענין גינוגיני פתאים גיוועזין איהם צו מאכין פאר איינם מיט זייאיר צו זאמין קלײבונג פון היילינגי און גיוויסי זאכין וואס זייא ליווערין איבער איינער צום אנדירין (קבלה איש מפי איש). דיא נייאי מאדישי יודין דערקייגין זאגין אונם אז דיא גמרא איז איין געטליכיר ספר אז אין אים איז פער האנדין זייאיר אמונה און אז אן איהם קאן מאן דיא תורת משה און דיא נביאים ניט פער שטעהין, און דארום נור ברענגין מיר אהער דיא דאזיגי אוים גיטראכטי ליגינם, דיא וואס ביוויזין בפירוש דעם שקר פון דער דאזיגער ביהויפטונג. מיר ווינשין אהין צו לענקין דיא בימערקונג פון דיא יודין אויף דעם גאנצין צו זאמין האנג, וועלכים זייא האבין אין דיא לעצטי אכטצעהין הונדירט יאהר גיהאלטין פאר זייאיר אמונה און האבין עם פאר בעסיר גיהאלטין וויא דאס קריסטינטהום. מיר ווינשין הלוואי זאלין זייא דאס אב וועגין, וואס זייא האבין דער מיט גיוואונין, וואס זייא האבין דאס הויז פון לוי פון לעהריר אמט פערטריבין און האבין זיך אוים דערוויילט דיא רבנים אז זייא זאלין זיין דיא אמונה לעהרירם. מיר פרעגין איטליכין פערשטענדיגין פון ישראל, אויב ר׳ יוסי און זייני חברים זענין גיוועזין אזעלכי וואס מאן זאל זיך קענין אויף זייא פערלאזין אז זייא זאלין זיין דיא פיהריר אויף דעם וועג צום הייל, און אויב ער איז נאך ווייטיר אנגיברייט אנגיהאנגין צו זיין דער אמונה פון אזו איין מאן, דער וואס קאן נור דער דורך פון דיא מדות פון איין ליגניר פרייא גישפראכין ווערין, אז ער איז מודה, אז ער איז איין בעל הלומות – אודיר אויב ער וויל נאך ווייטיר מתפלל זיין צו דיא גאטהייט, דיא וואס זיא איז פון דיא רבנים פאר אזו איני אוים גיגעבין גיווארין, איין גאטטהייט, וואס איז דיא טראפונגעם פון דער צייט (מקרה הזמן) אונטיר גיווארפין און אין דער קענטיניש אזו ניט פולקומין, ער דארף אלי טאג לערנין; און ווייטיר, ווייל ער איז בידערפטיג זיך אב צו רוהין און פערגיניגין צו האבין, שפילט ער זיך אלי טאג דרייא שעה מיט דעם לויתן; דער וואס איז צום סוף אזו זייאיר אונטיר גיווארפין דער פערענדירליכקייט, אז ער מוז דיא נאכט דער צו אנווענדין, אום צו טרויערין איבער זייני איבער גילייגטיסטי און ערינקטליכסטי מעשים. מיר ווייסין גיוויס, אז איטליכיר ישראל וועט זיך שווער בילײדיגט גיפינין, ווען מאן וואלט איהם זאגין, אז ער איז ניט

מתפלל

מתפלל צוּ דֶעם גָאטט פוּן זַיינֶע אבות, נַייאִירְט צוּ אַיין פְרֶעמְדִין, אוּיס גִיטְרַאכְטִין גָאטט פוּן דֶער אַיין בִּילְדוּנְגְס קְרַאפְט (כח המדמה) פוּן דִיא רבנים, אוּן פוּן דֶעסְט וֶועגִין, אִיז דָאס דָאזִיגֶע וֶוען עֶר אִיז מתפלל צוּ דֶעם גָאטט פוּן דֶער גמ״א, וַוייטִיר נִישְׁט וִויא דֶער אמת; דֶער גָאטט פוּן דֶער גמרא אִיז גִיוִויס נִיט דֶער גָאטט פוּן דֶער הֵיילִיגִיר שְׁרִיפְט. דִיא ישראל הָאבִּין אָפְט אַיין שְׁטְרוּיכְלוּנְג גִיהַאט אָן דֶער נַארִישְׁקַייט אוּן רשעות פוּן דִיא, וָואס זֵייא הָאבִּין גִיזֶעהִין פַאר הָאלְץ בְּלֶעקֶעצִין אוּן פַאר שְׁטֵיין אַנִידִיר קְנִיאִין, אוּן פוּן דֶעסְט וֶועגִין אִיז דִיא זַאךְ וָואס זֵייא זֶענִין דֶער צוּ מתפלל, וֶוען זֵייא נֶעמִין דִיא תורה שבעל פה אָן, אוּן גְלוֹיבִּין אָן אֵיינִיגֶע גָאטְטהַייט דִיא וָואס שְׁפִּילְט מִיט דֶעם לויתן, אוּן אַזוֹ וַוייטִיר א׳ ז׳ וו׳ נִיט אִין גְרִינְגְסְטִין פֶערְשְׁטֶענְדִיגִיר. זֵייא זֶענִין אוֹיךְ אַזוֹ וִויא יֶענִע פֶערְשׁוּלְדִיגְט פַאר אָבְּגֶעטִיבַּייא, אוּן דֶער אֵיינְצִיגִיר וֶועג, אוֹיף וֶועלְכִין זֵייא קֶענִין זִיךְ פוּן דֶער דָאזִיגִיר שוּלְד רֵיינִיגִין, אִיז דֶער, אַז זֵייא זָאלִין דִיא תורה שבעל פה פֶערְוַוארְפִין אוּן דֶעם נַארִישִׁין גְלוֹיבִּין אָבּ זָאגִין, דֶעם וָואס דִיא רבנים הָאבִּין אוֹיף זֵייא אַרוֹיף גִיוָוארְפִין, אַז וִויא דָאס וָואלְט גִיוֶועזִין דִיא אמונה פוּן זֵייאִירֶע אבות. עֶס אִיז וֶוערְט צוּ בִּיקְלָאגִין, עֶס אִיז אַיין טְרוֹיִרִיגִיר אָנְבְּלִיק, דִיא דָאזִיגֶע אומה, וֶועלְכֶע עֶס אִיז אַמָאהל גִיוֶועזִין דִיא אֵיינִיגֶע וָואס הָאט דִיא וַוארְהַייט אוֹיף בִּיוַוארְט, צוּ זֶעהִין אוּנְטִיר דֶעם יָאךְ פוּן אַזוֹ אַיין אוּם זִינִיגִין דַת אמונה; אָבִּיר נָאךְ טְרוֹיאִירִיגִיר אִיז דִיא זַאךְ, אַז עֶס אִיז נִיט פֶערְהַאנְדִין אֵיינִיר פוּן זֵייאִירֶע קִינְדִיר, וָואס עֶר זָאל דִיא מָארַאלִישֶׁע קְרַאפְט (מדות המוסר) אִין זִיךְ הָאבִּין, דִיא אוּם וַוארְהַייט פוּן דָאס זֶעלְבִּיגֶע צוּ פֶערְלָאזִין אוּן דִיא וַוארְהַייט, וִויא משה הָאט זִיא גִילֶערִינְט צוּ בִּיהוּיפְּטִין. דִיא כהנים. דִיא בני לוי, זֶענִין אַמָאהל גִיוֶועזִין דִיא שְׁטְרַייטִיר פַאר דֶעם כבוד פוּן גָאטט, אוּן הָאבִּין זִיךְ מִיט משה פֶער אֵיינִיגְט אוּם דֶעם גָאלְדִינִין קַאלְבּ (עגל) צוּ פֶערְדַארְבִּין: אָבִּיר וואוּ זֶענִין זֵייא אִיצוּנְד אוּן וואוּ אִיז זֵייאִיר קנאה? לֵיידִיר מַאן גִיפִינְט אוֹיךְ זֵייא אוּנְטִיר דִיא אַנְבֶּעטִיר פוּן דֶער תַּלְמוּדִישִׁיר גָאטְטהַייט אוּן מַאן זֶעהִיט זֵייא אַזוֹ אוּנְטִיר שְׁטִיצִין דָאס צוּ זַאמִין הַאנְג, דָאס וָואס הָאט זֵייא פֶערְטְרִיבִּין פוּן זֵייאִיר הֵיילִיגִין אַמְט! —

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר מ״ב

דָאס אַז דָאס פָאלְק, װֶעלְכֵי עֶס אִיז אִיצוּנְד אִיבִּיר דֶער גַאנְצִיר עֶרְד צוּ שְׁפְּרֵייט אוּן אִיז אוּנְטִיר דֶעם נָאמִין יוּדִין בִּיקַאנְט, שְׁטַאמִין אַרוֹיס פוּן דֶעם אוֹיסְדֶערְוֶוילְטִין פָאלְק פוּן גָאט, זֶענִין מִיר גֶערִין מודה: דָאס אַז דִיא נבואות פוּן אַלְטִין טֶעסְטַאמֶענְט (תורה, נביאים, אוּן כתובים) שְׁמוּהִיסְט פוּן דֶעם וָואס זֵייא וֶועלִין אַמָאהל צוּרִיק קֶעהְרִין צוּ דֶעם גָאטט אִין דָאס לַאנְד פוּן זֵייאִירִי אבות, אוּן פוּן דֶעם וָואס זֵייא וֶועלִין דֶער נָאךְ זַיין אִין גְלִיקְזֶעלִיגְקַייט אוּן הֶערְלִיכְקַייט, גְלוֹיבִּין מִיר בִּישְׁטִימְט; דָאס אָבִּיר אַז דִיא אמונה, צוּ דֶעם וָואס זֵייא בִּיקֶענִין זִיךְ אִיצוּנְד, זָאל זַיין דִיא אמונה פוּן משה, לֵייקִינִין מִיר מִיט זִיכִירְהַייט. דָאס נַייאִי מָאדִישִׁי יוּדִישְׁקַייט הָאט דִיא לֶערְנוּנְג פוּן משה בַּייא זִיךְ נִיט בִּיהַאלְטִין, נִיט אַמָאהל דִיא לֶערְנוּנְג וָואס זִיא אִיז דֶער הוֹיפְּט אַרְטִיקִיל פוּן דֶער אמונה, פוּן דֶעם וֶועזִין (מהות) פוּן גָאטט. אִין דֶעם לֶעצְטִין נוּמֶער הָאבִּין מִיר גִיוִויזִין, וִויא וַוייט דִיא רבנים זֶענִין פֶערְקְרָאכִין אִין דֶער פָארְשְׁטֶעלוּנְג דִיא מדות פוּן גָאטט, אוּן אִין דֶעם נוּמֶער וָואס פַאר דֶעם לֶעצְטִין הָאבִּין מִיר גִיוִויזִין, אַז דִיא יוּדִין הָאבִּין נִיט אַמָאהל דִיא אוֹיסְוֶוייניגְסְטִי פָארְמִי פוּן דֶעם לֶערְנוּנְג גִיבַּייא פוּן משה בַּייא זִיךְ בִּיהַאלְטִין. באמת וֵייסִין מִיר פוּן קֵיין שאלה נִיט וָואס עֶס זָאל שְׁוֶוערִיר זַיין צוּ פֶערֶענְטְוֶוערִין, וִויא דָאס, אֵיין טַעַם דִירוֹיף צוּ גֶעבִּין, וָוארוּם גִיבִּין דִיא רַבָּנִישִׁי יוּדִין אִיבִּיר הוֹיפְּט פָאר אַז זֵייא מֵיינִין נָאךְ עֶפִּיס פַאר משה אַיין אַבְטוּנְג צוּ הָאבִּין, וֶוען זֵייא הָאבִּין אַזוֹ גוּט דֶעם ענין וִויא דִיא פָארְמִי פוּן זַיין לֶערְנוּנְג פֶערְוָוארְפִין. וֶוען זֵייא וָואלְטִין זַיין מַאכְט אוּן גִיוַואלְט דְרַייסְט אָבּ לֵייקִינִין, אוֹדִיר וֶוען זֵייא וָואלְטִין בִּיהוֹיפְּטִיט, אַז דִיא תורת משה הָאט שוֹין לַאנְג אוֹיף גִיהֶערְט אוּן אוֹיף אִיהר שְׁטֶעל אִיז אָנְגִיקוּמִין דִיא רַבָּנִישִׁי לֶערְנוּנְג. אַזוֹ וָואלְטִין מִיר זֵייא וֵוינִיגְסְטִינְס דֶעם פֶערְדִינְסְט פוּן דֶר פעולה אַוֶועק גֶעבִּין;

אביר

אבער איצט קענען מיר אום מיגליך דעם טעם דער ראטין פאר וואס זייא ביהויפטין צו האבין איין אנהענגליכקייט אן דעם גיזעץ געבער (מחוקק) פון זייארי אבות. דער שטייגער פון זייארי מעשים פון צייט פיל יאהרין שיינט דיא בישטימטי כוונה אנצווייזין, זיך פון אלים, וואס פון תורת משה איז, לויז צו זאגין און פון וייטין צו האלטין, און דאס נור כדי עפים אנדירס צו האבין. ווארין קיינער קאן ניט ביהויפטין, אז דיא נייאי תורה און דיא נייארי לעהריר, וואס זייא האבין זיך בוחר גיוועזין קענין ערגינץ רעכינין אויף גרעסירי ישרנות אודיר העכירינ עלטירקייט. פון דעם ווערט פון דער רבנישיר לעהרונג האבין מיר שוין מעהרירי ביוייז גיגעבין; איצונד ווילין מיר אביסיל דיא נייהייט פון דעם רבנישין ארדן (דיא רבנישי חברה) פרובין. עס איז גיוויס, אז דאסווארט „רבי" קומט גיט אין תורת משה און ניט אין דיא נביאים אפאר, דאריבער איז עס בישיינפירליך ניט נאך תורת משה. דיא דאזיגי איינציגי זאך פערמאגט דיא מאכט און גוואלד פון דאס נייארי יודישקייט און דער תורה שבעל פה צו דער ציטירין. מיר קענין אין דיא דאזיגי לעצטירי צייט ניט איין טריט טהון אן דעם, פון דיא רבנים ניט צו הערין. רבי אליעזר זאגט דאס דאזיגי און רבה בר בר חנא זאגט דאס יעניגי; דיא גאנצי תורה שבעל פה איז פון דיא גישפרעכין פון דיא רבנים צו זאמין גיזעצט, און פון דעסט ווענין איז ניט זייאיר נאמין. און ניט זייאיר חברה אונזירין לעהריר משה אפילו ניט אין גרינגסטין ביקאנט גיוועזין. דער אנדיריר ליבליכיר נאמין פון דיא גילערינטי פון דער גמרא, חכם אודיר קלוגיר, קומט באמת פאר, און עס ייכט ארויס פון דיא נביאים, אז עס איז אין זייארי צייטין אויך איינינגי גיוועזין, וועלכי עס האבין בפירוש אויף דעם בייא נאמין אנשפרעכונג גימאכט. אומגליקליכיר ווייזי אבער ברייננגין דיא נביאים גאר דיא זעלביגי בישולדיגונג אקייגין זייא פאר, דיא וואס מיר ברייננגין אקייגין זייארי נאך גייהירם, און דאס איז, וואס זייא האבין דיא תורת משה פערלאזין. אזו זאגט ירמיהו הנביא:

איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת יהוה אתנו אכן הנה לשקר עשה עט שקר ספרים: הובישו חכמים חתו וילכדו הנה בדבר יהוה מאסו והכמת מה להם:

„וויא זאלט איהר דען זאגין: מיר זענין חכמים, און דיא לערנונג פון יהוה איז מיט אונס? פאר וואהר נון פאלשקייט האט גימאכט דיא פאלשי פעדיר פון דיא שריפט גילערינטי, דרום מוזין אזעלכי חכמים פערשעמט

דער

דֶער שְׁרָאקְין און בִּיצְוואונְגִין וֶוערִין, נון, דֶעם וָואָרְט פון יהוה הָאבִּין זֵייא פֶער אוּמְוִוירְדִיגְט, וָואס פַאר אַיין חכמה אִיז צוּ זֵייא? (ירמיה ח׳, פסוק ח׳–ט׳) דִיא רבנים וֶועלִין שְׁוֶוערְלִיךְ מוֹדה זַיין, אַז זֵייא זֶענִין נָאךְ גִיגַאנְגִין דִיא דָאזִיגֵי מֶענְשִׁין אִין זֵייאִיר אַמְט, און דֶען וֶוען זֵייא זֶענִין זִיךְ מיאש פון אַזֶעלְכִי שְׁטֶעלִין, מוּזִין זֵייא דִיא אַלְטִי צַייט אָבְּזָאגִין אַז זֵייא גִיהֶערִין דֶער צוּ נִיט. באמת זֶענִין אוֹיךְ אַנְדִירִי עֶפִּינְטְלִיךְ מודה אַז דִיא רבנים זֶענִין אַיין נַייאִי גַאטוּנְג פון מֶענְשִׁין, און אַז מַאן הָאט דֶעם וָוארְט „רבי" נִיט גִיהֶערְט פְּרִיהִיר אַז וִויא הוּנְדִירְט יָאהר פַאר חורבן בית שני, אַזוֹ זָאגְט דֶער בעל ערוך:

והדורות הראשונים שהיו גדולים מאד לא היו צריכין לרברבם לא ברבן ולא ברבי ולא ברב לא לחכמי בבל ולא לחכמי ארץ ישראל שהרי הלל עלה מבבל ולא נאמרה רבנות בשמו וכנביאים היו חשובים ואמר חגי הנביא. לא עלה עזרא מבבל. ואין מרברבין אותן עם הזכרת שמותיהן ולא שמענו כי התחילו זו אלא בנשיאים מרבן גמליאל הזקן ורבן שמעון בנו שנהרג בחורבן בית שני ורבן יוחנן בן זכאי כולן נשיאים ואף רבי התחיל מסמוכים מאותה שעה ר׳ צדוק ורבי אליעזר בן יעקב ופשט הדבר מתלמידי רבן יוחנן בן זכאי ולהלן:

„און דִיא עֶרְשְׁטִי דורות וָואס זֵייא זֶענִין זֵייאִיר גְרוֹיס גִיוֶועזִין, הָאבִּין זֵייא זִיךְ נִיט גִידַארְפְט רֶעכְלִין: נִיט מִיט דֶעם נָאמִין רבן און נִיט מִיט רבי און נִיט מִיט רב, אוּם דִיא חכמים פון בבל אוֹדִיר דִיא חכמים פון ארץ ישראל דֶער מִיט כבוד אָן צוּ טָהוּן: וָוארִין הלל אִיז פון בבל אוֹיף גִיגַאנְגִין און מַאן הָאט דֶעם טִיטֶעל רַבִּי צוּ זַיין נָאמִין נִיט צוּ גִילֵייגְט, און אַזוֹ וִויא דִיא נביאים זֶענִין דָאךְ גִיוֶועזִין חשובי מֶענְשִׁין, און עֶס שְׁטֵייט „חגי הנביא:" „עזרא אִיז פון בבל נִיט אוֹיף גִיגַאנְגִין" און מַאן לֵייגְט דֶעם טִיטֶעל רבי נִיט צוּ, וֶוען מַאן דֶערְמָאנְט זֵייאִיר נָאמִין. און מִיר הָאבִּין נִיט גִיהֶערְט, אַז מַאן זָאל דֶער מִיט (מִיט דֶעם נָאמִין רבן צוּ בִּיטִיטְלֶען) אָנְהֵייבִּין, נוּר פון דִיא נשיאים, פון רבן גמליאל הזקן און רבן שמעון זַיין זוּן, וָואס עֶר אִיז בַּייא חורבן בית שני גִיהַרְגִית גִיוָוארִין און רבן יוחנן בן זכאי וָואס זֵייא אַלִי זֶענִין נשיאים גִיוֶועזִין. און אוֹיךְ רבי הָאט זִיךְ אָנְגִיהוֹיבִּין בַּייא דִיא דָאזִיגֵי וָואס מַאן הָאט זֵייא אִין דֶער זֶעלְבִּיגֵיר צַייט סמיכה גִיגֶעבִּין ר׳ צדוק און רבי אליעזר דֶער זוּן פון יעקב, און דִיא זַאךְ הָאט זִיךְ אָנְגִיהוֹיבִּין צוּ צִיהִין פון דִיא תלמידים פון רבן יוחנן בן זכאי און וַוייטִיר." (ערוך אִין אביי) מִילָא מִיר דַארְפִין אוּנְס נִיט וואוּנְדִירִין, וָואס משה הָאט פון דִיא רבנים

נִיט גְיוואוּקְסט, וַוייל מִיר הָאבִּין דָא אַיין אָפִּינִים בִּיקֶענְטְנִיש, אַז דֶער דָאזִיגִיר נָאמִין אִיז קַיין מָאהל נִיט גִיהֶערְט גְוָוארִין בִּיז פַאר אֵייגִינִי יָאהר פַאר דֶעם חורבן פוּן לֶעצְטִין בית המקדש. מַאן וָואלְט דָאךְ גִיקֶענְט זָאגִין, אַז דָאס אַמְט זֶעלְבִּירְט אִיז רֶעכְט בִּישְׁטַאנְדִין אוֹיבּ אפילו דֶער נָאמִין אִיז נָאךְ גָאר נִיט גִיוֶועזִין, אוּן דָאס אִיז טַאקִיש דִיא בִּיהוֹיפְּטוּנְג פוּן רמב״ם, וַוייל עֶר זָאגְט:

ומשה רבינו סמך יהושע ביד שנא׳ ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו. וכן השבעים זקנים משה רבינו סמכם ושרתה עליהן שכינה. ואותן הזקנים סמכו לאחרים ואחרים לאחרים. ונמצאו הסומכין איש מפי איש עד בית דינו של יהושע ועד בית דינו של משה רבינו:

„אוּן משה רבינו הָאט סוֹמךְ גִיוֶועזִין יהושע מִיט דִיא הֶענְד; וָוארִין עֶס שְׁטֵייט: „אוּן עֶר הָאט גִילֵייגְט זַיינִי הֶענְד אוֹיף אִיהם, אוּן עֶר הָאט אִיהם גִיבָּאטִין.“ (במדבר כ״ז, פסוק כ״ג) אוּן אוֹיךְ אַזוֹ אִיז עֶס גִיוֶועזִין מִיט דִיא זִיבִּיצִיג עֶלְטִיסְטִי (זקנים), משה רבינו הָאט זֵייא סוֹמךְ גִיוֶועזִין (עֶר הָאט זֵייא סמיכה גִיגֶעבִּין) אוּן דִיא שכינה הָאט אוֹיף זֵייא גִירוּהְט; דִיא זקנים הָאבִּין ווִידִיר אַנְדִירִי סוֹמךְ גִיוֶועזִין, אוּן דִיא אַנְדִירִי ווִידִיר אַנְדִירִי, אוּן אַזוֹ הָאבִּין מִיר דִיא וָואס הָאבִּין סמיכה גִיהַאט אֵיינִיר פוּן דֶעם אַנְדִירִין, בִּיז דֶעם בית דין פוּן יהושע אוּן בִּיז דֶעם בית דין פוּן משה רבינו.“ (הלכות סנהדרין פרק ד׳, משנה א׳) אוּן אַזוֹ זָאגְט עֶר אוּנְס אוֹיךְ, אַז „ד ו ד המלךְ הָאט סוֹמךְ גִיוֶועזִין דְרַייסִיג טוֹיזִינְד מֶענְשִׁין אִין אֵיין טָאג: ״ודוד המלךְ סמךְ שלשים אלף ביום אחד נָאךְ דֶער דָאזִיגִיר בִּיהוֹיפְּטוּנְג נָאךְ, וֶועט עֶס אַזוֹ שַׁיינִין, אַז עֶס אִיז אִין אִיטְלִיכִיר צַייט גִיוֶועזִין אַיין קְלַאססִי מֶענְשִׁין וָואס זֵייא זֶענִין בִּישְׁטִימְט גִיוֶועזִין פַאר מלמדים אוּן רִיכְטִיר (שופטים) אוּן אַחוּץ דֶעם נָאךְ אַיין קְלַאססִי פוּן אַיין רֶעכְט גְרוֹיסִי צָאהל פוּן דֶער צַייט פוּן משה. נוּר עֶס אִיז זֵייאִיר אַיין זֶעלְטִינְהַייט, אַז זֵייאִיר אַמְט זָאל הָאבִּין גִידוֹירְט דוּרְךְ פוּנְפְצֶעהִין הוּנְדִירְט יָאהר אָן אַיין נָאמִין צוּ בִּיקוּמִין, אוּן אַז דָאס פָאלְק זָאל קַיין מָאהל נִיט הָאבִּין גִיפִיהלְט דִיא נִיטגוּטִיגְקַייט דֶער פוּן אוֹדִיר זָאלִין דָאס זֶעלְבִּיגִי נִיט אָבּ גִיהָאלְפִין הָאבִּין בִּיז אִין דִיא וֶוייניגִי זֵייאִירִי לֶעצְטִי יָאהְרִין; צוּם זֶעלְטִינְסְטִין אָבִּיר אִיז עֶס, אַז אַזוֹ אַיין אוּיס גִיבְּרֵייטִיטִי אוּן וַואזְנִי חַבְרַשַׁאפְט זָאל נִיט אַיין אֵיינְצִיגִין מָאהל דֶערְמָאנְט וֶוערִין אִין דֶער תורה אוּן אִין דִיא נביאים. דָאס לַאנְד מוּז זַיין פוּל אִיבִּיר גִישְׁוואוּמִין גִיוֶועזִין פוּן זֵייא; וָוארִין שוֹין דְרַייסִיג טוֹיזִינְד זֶענִין גְוָוארִין אוֹיף דִיא בִּיפֶעלְקִירוּנְג

פון

פון ארץ ישראל אַיין זֵייאִיר שְׁטַארְקֶעם פֶערְהֶעלְטְנִיס ; דוד אָבִּיר הָאט דִיא דָאזִיגִי אָנְצָאהל פַארְשַׁאפְט אִין אֵיין טָאג, אוּן מִיר קֶענְנִין נִיט גְלוֹיבִּין, אַז עֶר זָאל דָאס דָאזִיגִי רֶעכְט, נוּר אֵיין מָאהל אִין זַיינִים לֶעבִּין טָהוּן, אוּן אוֹיךְ אַז אַלִי אִיבְּרִיגִי לוֹמדים זָאלִין הָאבִּין פֶערְזוֹימְט דֶעם חיוב פוּן תלמידים אוֹיף צוּ שְׁטֶעלִין, וַוייל דִיא תּורה שבעל פה זָאגְט אוּנְס דָאךְ, אַז פַאר דֶער צֵייט פוּן הלל הָאט אִיטְלִיכֶיר דָאס רֶעכְט גִיהַאט דֶער וָואס הָאט אוֹיף דֶעם דָאזִיגִין אוֹפֶן סמיכה גִיהַאט, אַנְדִירִי סוֹמךְ צוּ זַיין :

בראשונה היה כל מי שנסמך סומך לתלמידיו. וחכמים חלקו כבוד להלל הזקן והתקינו שלא יהא אדם נסמך אלא ברשות הנשיא :

„אִין אָנְפַאנְג אִיז גִיוֶועזִין, אַז אִיטְלִיכִיר וָואס מַאן הָאט אִיהם סמיכה גִיגֶעבִּין הָאט גֶיקֶענְט זַיינִי תלמידים סוֹמךְ זַיין, אָבִּיר דִיא חכמים הָאבִּין הלל הזקן כבוד אָן גִיטָהוּן אוּן הָאבִּין מתקן גִיוֶועזִין אַז קֵיין מֶענְשׁ זָאל קֵיין סמיכה נִיט בִּיקוּמִין נֵייאִירְט מִיט דֶעם רשות פוּן דֶעם נשיא." נָאךְ דֶעם נָאךְ מוּזִין זֵייא זֵייאִיר פִּיל גִיוֶועזִין זַיין; אוּן דָאךְ זָאלִין זֵייא אַזוֹ לַאנְג אָן אֵיין נָאמִין גִיבְּלִיבִּין זַיין אוּן אָן דֶעם אַז עֶס זָאל אִין עֶרְגִינְץ נִיט גִיוֶועזִין זַיין אֵיינִיר פוּן דִיא שְׁרִיפְט שְׁטֶעלִיר וָואס זֶענִין דֶערְפִּיהֶלְט גִיוֶועזִין מִיט דֶעם גֶעטְטְלִיכִין גַייסְט (רוח ה') אַז עֶר זָאל זִיךְ אָן זֵייא דֶער מָאנִין? דָאס דָאזִיגִי אִיז דוּרְךְ אוֹיס אוּם מִיגְלִיךְ. אָבִּיר אִין דֶעם אוֹיבִּין גִידַאכְטִין אַנְגֶעבּוּנְג זֶעלְבִּירְט אִיז פֶערְהַאנְדִין אַלִיר הַאנְד זַאכִין, דִיא וָואס וֶועקִין פֶערְדַאכְט אוֹיף. עֶרְשְׁטִינְס גֵייהִיט עֶס אִיבֶּער אַלִי גְרֶענִיצִין וָואס עֶס זָאל שֵׁיינִין פַאר אמת, אַז דוד זָאל הָאבִּין גִיטָהוּן אַזוֹ אַיין וֶוערְק פוּן אַיין רִיז, וִויא עֶס אִיז סוֹמךְ צוּ זַיין דְרַייסִיג טוֹיזִינְד מֶענְשִׁין אִין אֵיין טָאג, אוֹיף וֶועלְכִין אוֹפֶן הָאט דָאס סוֹמךְ זַיין גִימֶעגְט גִישֶׁעהִין, אוֹיבּ דוּרְךְ דִיא הֶענְד אַרוֹיף לֵייגִין, אוֹדִיר דוּרְךְ אַיין מִינְדְלִיכִי בִּיקַאנְט מַאכוּנְג, אוֹדִיר דוּרְךְ גִישְׁרִיבְּנִים בִּיוַוייז, וָוארִין וֶוען מִיר זֶענִין אוֹיךְ מרוצה, אַז עֶר הָאט פֶערְבְּרַאכְט דִיא גַאנְצִי פִיר אוּן צְוַואנְצִיג שְׁטוּנְד פוּן טָאג אוֹיף דִיא דָאזִיגִי אַרְבֵּייט, אַזוֹ מוּז מַאן דָאךְ נוּר אִיכִּיר אָן נֶעהמִין, אַז כדי דִיא צָאהל פוּן דְרַייסִיג טוֹיזִינְד פוּל צוּ מַאכִין, הָאט עֶר אִין אֵיין שְׁטוּנְד צְוֶועלְף הוּנְדִירְט אוּן פוּנְפְצִיג, אוֹדִיר צְוַואנְצִיג אִין אִיטְלִיכִים מִינוּט סוֹמךְ גִיוֶועזִין. אַזוֹ אַיין עֶפִּינְטְלִיכִי אוּם וַוארְהַייט בְּרֵיינְגְט דִיא גַאנְצִי דֶערְצֵיילוּנְג, אִין וֶועלְכִיר זֵיא גִיפִינְד זִיךְ, אִין חשד אַרַיין. צְווֵייטִינְס אָבִּיר דִיא זַאךְ, אַז דָאס רֶעכְט, דֶעם כבוד פוּן רבנות צוּ גֶעבִּין, אִיז פוּן דִיא וָואס הָאבִּין עֶס גִיהַאט אַוֶועק גִינוּמִין גִיוָוארִין, אוּן אוֹיף דִיא יֶענִיגִי פַאר וֶוענִיגִירְט, דִיא

וָואס זֶענִין פוּן נשיא בְּיפוּלְמֶעכְטִיגְט גִיוָוארִין , וַוייזְט אַז דִיא אַיין אָרְדִינוּנְג (סדור) פוּן סמיכות אִיז נִיט פוּן משה אַרוֹים גִיקוּמִין , זוּנְדִירִין עֶס אִיז גִיוֶועזִין אַיינִי שְׁפֶּעטִירִי דֶערְפִינְדוּנְג פוּן מֶענְשִׁין . וָואלְט זִיא פוּן משה גִיוֶועזִין , אַזוֹ וָואלְטִין דִיא חכמים קֵיינִי יכולת נִיט גִיהַאט , זִיא פוּן אִימִיצִין אַוֶועק צוּ נֶעהמִין ; אוֹיךְ אִיז עֶס אִיבִּיר הוֹיפְּט נִיט צוּ גְלוֹיבִּין , אַז דִיא פִּיל וָואס הָאבִּין גִיהַאט יֶענִי פְּרַאוֶוע , אוּן צוּם וֶועניגְסְטִין אָבִּיר דִיא תלמידים פוּן שמאי זָאלִין דֶערוֹיף מ״חל זַיין . מִיר מוּזִין אָן נֶעהמִין , אַז עֶנְטְוִויר דִיא חכמים הָאבִּין דִיא אַיין אָרְדִינוּנְג פוּן משה אָבּ גִיעֶנְדִירְט אוּן זֵייא הָאבִּין אוֹיךְ דוּרְךְ דֶעם אַיין גְרוֹיסִי זִינְד גִיטָהוּן , אוֹדִיר אַז דִיא אַיין פִּיהרוּנְג פוּן דִיא סמיכות אִיז בְּלוֹז אַיין מֶענְשְׁלִיכִי דֶערְפִינְדוּנְג גִיוֶועזִין . דוּרְךְ דִיא לֶעצְטִירִי אָן נֶעהמוּנְג וֶוערְד דִיא גַאנְצִי גִישִׁיכְטִי פוּן דֶעם וָואס עֶס הַאלְט נָאךְ אַלְץ דִיא קְלַאסִי פוּן רבנים , אוֹיף נִישְׁט אַרָאפּ גִיזֶעצְט , דוּרְךְ דִיא עֶרְשְׁטִירִי דֶערְקֵייגִין פַאלְט אוֹיף דִיא חכמים דִיא שוּלְד צוּ לַאסְט , דִיא תורת משה נִיט גִיאַכְטִיט צוּ הָאבִּין , אוּן אַזוֹ דֶער מִיט וֶוערְד דֶער וֶוערְט פוּן זֵייאִיר צַייגִינִ״שׁ פֶערְנִיכְטִיט . צוּם סוֹף אַנְטְלוֹיפְט אוֹיךְ דִיא אַנְגֶעבּוּנְגְט פוּן דֶעם אוֹפן פוּן סמיכות פוּן דִיא אוֹיבִּין גִידַאכְטִי בִּיהוֹיפְּטוּנְג פוּן בעל ערוךְ , דִיא תורה שבעל פה זָאגְט אַזוֹ , אַז דִיא סמ״כה פוּן דָאס רבנות אִיז אוֹיף דֶעם אוֹפן גִיוֶועזִין :

לא שיסמכו ידיהן על ראש הזקן , אלא שקורין לו רבי ואומרים לו הרי את סמוך ויש לך רשות לדון אפילו דיני קנסות :

„נִיט זֵייא זָאלִין בְּלוֹז דִיא הֶענְד אַרוֹיף לֵייגִין אוֹיף דֶעם קָאפְּף פוּן דֶעם עֶלְטִיסְטִין (זקן) , נַייאֵירְט זֵייא רוּפִין אִיהם אוֹיךְ „רבי" אוּן מַאן זָאגְט צוּ אִיהם : פַאר וָואהר דוּא הָאסְט דֶער מִיט סמיכה אוּן הָאסְט רשות צוּ רִיכְטִין אפילו דינים פוּן גֶעלְד בִּישְׁטְרָאפוּנְג (קנסות) . " מֵילָא דָא וֶוערְד דִיא מתנה פוּן דָאס רוּפִין רבי גִימַאכְט פַאר אַיין חלק אַז דָאס אִיז משלים דָאס אַמְט פוּן סמיכה , וָואס דֶער בעל ערוךְ בִּיהוֹיפְּטִיט , אַז דֶער טִיטֶל רבי אִיז נִיט צוּ פָאר וִויא בִּיז נָאךְ דֶער צַייט פוּן הלל אִין מנהג גִיוֶועזִין . נָאךְ דֶעם נָאךְ אִיז דִיא בִּיהוֹיפְּטוּנְג , אַז דֶער אַמְט פוּן דִיא רבנים אִיז בִּישְׁטַאנְדִין אָן אַיין נָאמִין אפילו שוֹין גָאר פוּן דִיא צַייטִין פוּן משה , נִיט נוּר פוּן קֵיינִים בִּיוַויז פוּן דֶער הֵיילִיגִיר שְׁרִיפְט נִיט אוּנְטִיר גִישְׁטִיצְט , נַייאִירְט עֶס אִיז אוֹיךְ מִיט אַנְדִירִי בִּיהוֹיפְּטוּנְגִין פוּן דִיא רבנים זֶעלְבִּירְט ווידיר אַנַאנְדִיר ; זִיא שְׁלִיסְט אִין זִיךְ אַחוּץ דֶעם אַיין אֵיינִי עֶפִינְטְלִיכִי אוּם וַוארְהַייט אוּן פֶערְדִינְט דַארִיבִּיר נִיט אַז מַאן זָאל דֶערִינִין גְלוֹיבִּין . אַזוֹ

ווערד

וֶוערְד צוּ נִישְׁט דִיא אַלְטִיגְקֵייט פוּן דֶעם רַבָּנִישְׁין אַמְט אוּן דָאס דָאזִיגִי שַׁיינְט פִיל מֶעהר אַיין שְׁטֶייגִיר פוּן אַיין נַייאִירִי דֶער פִינְדוּנְג צוּ זַיין, אַזוֹ, אַז דִיא יֶענִיגִי וֶועלְכִי בִּיקֶעגְנִין זִיךְ צוּ דֶער רַבָּנִישִׁיר אמונה, דַארְפִין נִיט בִּיהוֹיפְּטִין, אַז זִיא אִיז דִיא אמונה פוּן משה אוּן זֵייאִירִי אבות, נַייאִירְט זִיא אִיז אַיין נַייאִיר גַאטוּנְג פוּן לֶעהְרִירְס, דִיא וָואס דֶערְלַאנְגְין נִיט וַוייטִיר וִויא בִּיז קוּרְץ פַאר דֶעם חורבן פוּן דֶעם אַנְדִירִין בית המקדש. דִיא גְרֶעסְטִי אַיינְוֶוענְדוּנְג פוּן דִיא נַייאִירִי יוּדִין אַקֵייגִין דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם אִיז, באשר אַז דָאס אִיז אַיין נַייאִיס: זֵייא זָאגִין, אַז מִיר הָאבִּין אַיין נַייאִי אמונה אָן גִינוּמִין, בשעת זֵייא זֶענִין בַּייא דֶער אַלְטִיר גִיבְּלִיבִּין, אַז מִיר פָאלְגִין אַיין נַייאִין לֶעהְרִיר, בשעת זֵייא זֶענִין אָן משה אָן גִיהַאנְגִין. דִיא פְרִיהְרִיגִי אוּנְטִיר זוּכוּנְג אָבִּיר הָאט גִיוִויזִין, וִויא וֶועניג גְרוּנְד זֵייא הָאבִּין צוּ דֶער דָאזִיגִיר פְּרַאלִירַייא וֶוען דִיא נַייהַייט וָואלְט אַיין שְׁטַארְקִיר אַבְּוֶוענְד גִיוֶועזִין, אַזוֹ מוּזִין זֵייא מוֹדה זַיין, אַז דִיא אמונה פוּן דִיא רבנים אִיז פַאלְשׁ: וֶוען דִיא צַייט וָואס אִיז פֶערְבַּייא גִיגַאנְגִין צְווִישִׁין משה אוּן צְווִישִׁין ישוע וָואלְט אָבְּגִיגֶעבִּין אַיין גִילְטִיגִין גְרוּנְד פוּן אַיינְוֶוענְדוּנְג, אַזוֹ אִיז דֶער זֶעלְבִּיגִיר אוֹיךְ אַזוֹ גוּט אַקֵייגִין דִיא רבנים וִויא אַקֵייגִין אוּנְזִירִין הֶערְרִין ישוע אָן צוּ וֶוענְדִין. יוֹא, נָאךְ מֶעהר, וֶוען דִיא נַייאַהַייט זָאל דֶער טעם זַיין פַאר וָואס זֵייא פֶערְוַוארְפִין דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם, אַזוֹ וָואלְטִין זֵייא אִיצְט מוּזִין דִיא אמונה פוּן דִיא רבנים פֶער וַוארְפִין, אוּן דִיא פוּן ישוע המשיח אָן נֶעהְמִין. מִיר הָאבִּין גִיוִויזִין, אַז דִיא אמונה פוּן דִיא רבנים אִיז אַיין נַייאִירוּנְג, אוּן אִיטְלִיכִיר מֶענְשׁ וַויים, אַז עֶס אִיז גִיוֶועזִין אַיין הוֹיפְּט זַאךְ אִין דִיא לֶערְנוּנְג פוּן ישוע, אַז עֶר הָאט זִיךְ דִיא רַבָּנִישִׁי לֶערְנוּנְג אַקֵייגִין גִישְׁטֶעלְט, דָאס הֵייסְט עֶר הָאט זִיךְ אַקֵייגִין גִישְׁטֶעלְט אֵיינִיר נַייאִירוּנְג. דִיא דָאזִיגִי אַקֵייגִין זֶעצוּנְג אִיז אַיין רֶעכְטְלִיכִיר בִּיוַוייז, אַז דֶער הֶערְר ישוע הָאט דִיא אַלְטִי אמונה בַּייא בִּיהַאלְטִין אוּן הָאט גְרַאדִי פוּן דֶעסְט וֶועגִין אַיין רֶעכְט אוֹיף אַלִי דִיא יֶענִיגִי, וֶועלְכִי גִיבִּין פָאר אַז זֵייא הַאלְטִין בכבוד דָאס פַארְצַייטִיגִי. אִיבִּיר הוֹיפְּט קָאן דֶער פָארְוואוּרְף פוּן נַייאַהַייט אוֹיךְ אַזוֹ גוּט פַאסִינְד אָפָּאר גִיבְּרַאכְט וֶוערִין אַקֵייגִין דָאס רַבָּנִישְׁקֵייט וִויא אַקֵייגִין דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם, אוּן אִיטְלִיכִיר יוּד, וֶועלְכִיר עֶס בְּרֵיינְגְט דֶעם פָארְוואוּרְף אָפָּאר; אִיז מחוייב, וֶוען עֶס אִיז אִיהם אַנְדִירְשׁ אוּם דֶער וַוארְהַייט אַיין עֶרִינְסְט, דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם מִיט דֶער תּוֹרה אוּן דִיא נביאים צוּ פֶערְגְלַייכִין, כדי זִיךְ צוּ אִיבִּיר צַייגִין, אוֹיבּ דָאס זֶעלְבִּיגִי אִיז אַיינִי נַייאִי אמונה אוֹדִיר נִיט. אַזוֹ פִיל אִיז עֶס

גיוויס

גיוויס אַז דיא בּישׁטימוּנגען פוּן קיין אמונה קאַן פוּן דער תורה פוּן משה גיט ווייטער זיין וויא דיא פוּן דאָס רבּנישקייט. דיא רבנים האָבּען דיא אמונה לעהרירם, וואָס זענען פוּן משה בּישׁטימט גיוועזען פערוואָרפען און אַנדירי אויף זייאיר שטעל אוים דער ווילט, דיא וואָס קענען ניט איין מאהל זיך רעכנען צו דער אַלטי צייט, און גיט נור דאָס דאָזיגי, נייאירט אפילו, וויא עס האָט אויף גיהערט מיגליך צו זיין, נאָך דער פאַרשריפט נאָך, דיא וואָס מאַן רופט זייא רבנים צו האָבּען, האָבּען זייא פאַר גיצויגען אַזעלכי דיא וואָס האָבּען קיין יכולת ניט גיהאַט עפּיס אויס צו ווירקען, פאַר דיא לעהרירם וואָס אין דער תורה איז בּישׁטימט. דיא תורה שבעל פה מאַכט דיא סמיכות נייטיג צו איין אוים ווירקונג פוּן דעם רבּנישען אַמט און מאַן האַלט איין דיא צירימאָניע דורך צוויא אופנים; ערשטליך, אַז וויא מיר האָבּען שוין גיזאָגט, דער נשיא מוז זיין רשות דער צו געבּען, און צווייטענס, אַז עס מוז אין ארץ ישראל גיטהון ווערען:

אין סומכים זקנים בחוצה לארץ ואע"פ שאלו הסמוכין נסמכו בארץ ישראל אפילו היו הסומכין בארץ והנסמך בחוצה לארץ אין סומכין:

„מאַן איז ניט סומך קיינע עלטיסטי אין חוץ לארץ, און חאָטשי דיא וואָס זענען סומך וואָלטען זעלבּירט אין א"י ישראל נסמך גיוואָרען. און אפילו דיא וואָס זענען סומך זענען אין לאַנד, און דער וואָס מאַן וויל איהם סומך זיין איז אין חוץ לארץ איז מאַן איהם ניט סומך." מילא, עס איז קלאָר אַז דיא דאָזיגי אופנים קענען ניט דער פילט ווערען. דיא מערהרסטי סך פוּן דיא איצטיגי רבנים זענען קיין מאָהל אין ארץ ישראל ניט גיוועזען, און אפילו, ווען עס וואָלט דער פאַל יוא גיוועזען, אַזו איז דאָרטען שוין פוּן צייט פיל הונדירט יאָהר קיין נשיא ניט גיוועזען. מילא צייט הונדירטיר יאָהרען איז קיין רבי ניט מעהר צו זיין אַמט נסמך גיוואָרען, אַזו וויא דיא תורה שבעל פה פערלאַנגט עס, און פוּן דעסט וועגען האַלטען דיא יודען ליבּירשט נאָך אָן דעם שאָטען פוּן דעם רבּנישען אַמט פעסט, איידיר זייא זאָלען האָבּען דיא כהנים, דיא בּני לוי. איינע ריכטיגירי ווידירשפּעניגוּנג אַקייגען דיא איין אָרדינונגען פוּן משה קאָן ניט גידאַכט ווערען, צום ערשטען האָט דאָס יודישי פאָלק דיא בּישטימונג פוּן משה פערוואָרפען און זיך זעלבּירט איינע נייאַי גאַטונג פוּן לעהרירם אוים גיטראַכט, וואָס זייאיר אוים דערוויילען איז דאָך פוּן צוויא אופנים אָב גיהאַנגען גיוועזען דערויף האָט גאָטט אין זיין גרויסיר גינאָד אום מיגליך גימאַכט דיא דערפילונג פוּן דיא דאָזיגי אופנים; ער האָט זייא דעם נשיא אַוועק גינומען, האָט

זייא

זייא ארוים גיטריבין פון זייאיר לאנד, כדי זייא גלייך וויא גילעגענהייט צו געבין, יוא, כדי זייא צו צווינגין, צו זיין בישטימונג צוריק צו קעהרין; אביר אום זונסט. אויב אפילו דיא יודין קענין ניט דיא אופנים פון זייאיר אייגינער ביהויפטונג דערפילין, אביר גאטים גיבאט וואלטין זייא וואויל קענין דער פילין, פערשטעהין זייא דאס לעצטירי און האבין זיך עפים נייאיע אויס גיוויילט, דאס איז, איין גאטונג פון אמונה לעהרירס, דיא וואס האבין ניט אמאהל דיא טויגליכקייט, וויא דיא תורה שבעל פה פאדירט דער צו. באמת דאס הייסט זינדיגין, בלוז כדי צו זינדיגין! וויא קענין נון דיא יודין ביהויפטין דיא תלמידים פון משה צו זיין, אודיר אז דאס גיזעץ פון משה איז אום פערענדירט? שוין באלד פאר צווייא טויזינד יאהרין האבין זיי אין עבירות גלעבט אקייגין איינם פון דיא ריינסטי גיבאט פון משה און פערענדירט איינע פון דיא אויס גיווירקטי איין ארדינונגין פון דער תורה. דער וואס לערינט דיא שריפט פון משה נאך אזו פון אויבין אויף, מוז איין זעהין אז דיא פאמיליע פון לוי איז גיוועזין אנגיטרויט איין אמט פון דער העכסטין וויכטיגקייט, ניט נור וואס עס האט זיך ביצויגין אויף דעם דינסט פון בית המקדש, נייארט אויך וואס עס ביטרעפט דיא בילערנונג פון דאס פאלק. דעם בית המקדש האט זייא גאטט מיט זיין השגחה אוועק גינומין; דאס אמט פון כהונה דער קייגין האבין דיא יודין זעלבירט בטל גימאכט, בשעת זייא האבין דיא תורת משה פער ווארפין, און אזו, ניט נור דיא איניוועניגסטי, נייארט אויך דיא אויס וועניגסטי פארמי פון דעם גיבייא פון משה צו שטערט. עס איז דאריבער, וויא עס איז שוין גיזאגט גיווארין, איין זייאיר שווערי שאלה, דעם טעם צו זאגין דירויף וואס דיא יודין גיבין פאר, צו האבין איין ברעך צו תורת משה, איין שאלה, וואס פערדינט וואויל אז יודין זאלין עס זעלבסט אויף דעם משקל נעהמין. ווען זייא גלויבין ווירקליך, אז דאס מקיים זיין דיא תורת משה איז צום הייל נויט ווענדיג, אזו מוזין זייא גלייך דיא פאמיליע פון לוי אין זייאיר אמט איין זעצין; ווען זייא האלטין אביר מעהר פון דער נייאיר אמונה פון דיא רבנים וויא פון דער אלטיר תורה פון משה, דען וואלטין זייא מוזין דאס דאזיגי ערליך ביקענין און ניט ווייטיר צווישין צווייא פערשידיני מיינונגין צו שוועבין. און באמת וואלטין זייא מוזין דאס דאזיגי ניט בלוז פון דעסט וועגין טהון, כדי זיך פאר דיא מענשין צו רייניגין פון דער שולד וואס מאן טהוט אקייגין דיא איביר צייגונג, נייארט אויך, פון וועגין זייאיר אייגינים גימוטה פאר

גָאטט צוּ רֶעכְטְפֶערְטִיגִין. וִויא קָאן אַיין פֶערְשְׁטֶענְדִיגִיר מֶענְשׁ הָאפִין, דוּרְךְ אַיין אמונה זֶעלִיג צוּ וֶוערִין, וָואס עֶר הֶערְט גָאר נִיט אויף, אויף אִיהְרִי גִיבָּאט עוֹבר צוּ זַיין, אוּן הָאט קֵיין מָאהל קֵיין כַּוונה נִיט צוּ פָאלְגִין? אוּן פוּן דֶעסְט וֶועגִין אִיז דָאס דָאזִיגִי פּוּנְקְט דֶער פַאל וָואס עֶס בִּיטְרֶעפְט דִיא תּורת משה, מִיט דִיא וָואס גְלוֹיבִּין אִין דִיא רבנים. עֶס אִיז שׁוֹין עֶפְּטִיר בַּייא דִיא יוּדִין פְּרוּבִין גִימַאכְט גִיוָוארִין זֵייא צוּ בִּילְדִין (רֶעפָארְמִירִין), אָבִּיר מִיר הָאבִּין נָאךְ קֵיין מָאהל פוּן אֵיינִיר נִיט גִיהֶערְט, דִיא וָואס זָאל הָאבִּין אוֹיס גִיווירְקְט דִיא ווִידִיר אַיין זֶעצוּנְג פוּן דֶער פַאמִילְיֶע פוּן לוי אִין זֵייאִיר אַמְט, אוּן דָאךְ, אִיז אָן דֶעם גָאר נִיט קֵיין גִידַאנְקִין פוּן אַיין צוּרִיק קֶעהר צוּ דֶער תּורה פוּן משה.

נוּן וָואלְט אפשר אֵיינִיר וָואס אִיז אֵיין אָנְהֶענְגִיר פוּן דִיא רבנים דֶעם דָאזִיגִין בִּיוַוייז אַקֵייגִין דִיא קְרִיסְטִין וֶועלִין גִיבְּרוֹיכִין אוּן זָאגִין, אַז אויךְ ישוע אִיז נִיט גִיוֶועזִין פוּן דֶעם שבט לוי. פַאר גִיוִויס נִיט, אָבִּיר אַלְץ דֶער משיח הָאט עֶר גִימוּזְט וִויא דֶער נביא הָאט פָאר אוֹיס גִיזָאגְט, פוּן דֶעם שבט יהודה זַיין, אוּן אַלְץ דֶער פוּן גָאט צוּ גִיזָאגְטִיר אוּן בִּיצֵייכִינֶטֶער משיח הָאט עֶר אַיין רֶעכְט אַז אִיטְלִיכִיר זָאל אִיהם פָאלְגִין, דִיא יוּדִין אוּן דִיא הֵיידִין. וֶוען עֶר וָואלְט בְּלוֹז אַיין גִיוֶוענְלִיכִיר נביא גִיוֶועזִין, וָואלְט עֶר אויךְ גִיהַאט אַיין גֶעטְלִיכִים רֶעכְט, דָאס פאלק צוּ בִּילֶערְנִין אוּן צוּ פֶערְלַאנְגִין אַז מַאן זָאל אִיהם פָאלְגִין; וָוארִין אַחוּץ דִיא כהנים הָאט גָאטְט דִיא נביאים אויךְ דֶער צוּ בִּישְׁטִימְט; אָבִּיר אויף דֶעם אַמְט פוּן כהונה מַאכִין דִיא רבנים קֵיינִי אַנְשְׁפְּרִיכִי נִיט. ישוע הָאט דֶער קֵייגִין נִיט נוּר אויף דִיא מדות פוּן נבואה אַנְשְׁפְּרִיכִי גִימַאכְט, זוּנְדִירִין עֶר הָאט אויךְ בְּהוֹיפְּטִיט דֶער משיח גִיוֶועזִין צוּ זַיין, אוּן הָאט דִיא רִיכְטִיגְקֵייט פוּן זַיינִי אַנְשְׁפְּרִיכִי בִּיוִויזִין דוּרְךְ דִיא בִּיוַוייזוּנְג פוּן זַיין וואוּנְדִירְבַּארִין קְרַאפְט אוּן בִּיזוּנְדִירְס דוּרְךְ זַיינִי אויף שְׁטֶעהוּנְג פוּן דִיא טוֹיטִי (וָואס עֶר אִיז נָאךְ דֶעם טוֹיט ווִידִיר אויף גִישְׁטַאנִין). מִילָא אַלְץ אַיין נביא, אוּן פַּאר אַלִים אַלְץ דֶער משיח, הָאט זַיין לֶערְנוּנְגִם גִישֶׁעפְּט אויף קֵיין אופן דֶעם אַמְט פוּן כהונה קֵיין מסיג גבול נִיט גִיטָהוּן; אוּן דִי אופנים פוּן זַיינִי הנהגות, וִויא זֵייא וֶוערִין אִין נַייאִין טֶעסְטַאמֶענְט (ברית חדשה) בִּישְׁרִיבִּין, וַוייזְט, אַז חָאטְשִׁי עֶר אִיז אִין אָבְּגִישֵׁיידִינִיר אוּן שְׁטֶענְדִיגִיר התנגדות גִישְׁטַאנְדִין אַקֵייגִין דִי פְּרוּשִׁים דִיא בִּישִׁיצִיר פוּן דֶער תּורה שבעל פה, הָאט עֶר דָאךְ קֵיין מָאהל זַיינִי שְׁטִים אַקֵייגִין דָאס אַמְט פוּן דִי כהנים נִיט אויף גִיהוֹיבִּין. גָאר פַאר קֶעהְרְט הָאט עֶר גִיווִיזִין, אַזוֹ אָפְּט וִויא עֶס אִיז

נור

נוּר גִילֶעגִינְהַייט גִיוֶועזִין זֵייאִיר גוּט מקיים צוּ זַיין דִיא גִיבָּאט פוּן משה אִין דֶעם וָואס עֶס בִּיצִיהִיט זִיךְ אוֹיף דִיא כהנים, למשל, וִויא עֶר הָאט גִיהֵיילְט דֶעם מצורע, הָאט עֶר צוּ אִיהם גִיזָאגְט: זֶעה דוּא זָאלְסְט פַאר קֵיינִים נִיט זָאגִין. זוּנְדִירִין גֵייא אַוֶועק אוּן וַוייז דִיךְ פַאר דֶעם כהן, אוּן זַייא מקריב דָאס קרבן וָואס משה הָאט בִּיפוֹילִין פַאר אַיין צַייגְנִיש צוּ זֵייא. „(מתיא ח׳, פסוק ד׳) אוּן דֶער דָאזִיגִיר שְׁטֵייגִיר פוּן אוֹיף פִירוּנְג אִיז פוֹלְקוֹמִין ממלא אֵיינִים אוֹיס גִישְׁפְּרָאכִינִים תכלית פוּן דֶעם הֶערִין ישוע, דֶער וָואס אִיז דֶערִינִין בִּישְׁטַאנְדִין, דִיא מַאכְט פוּן דֶער תורה אַקֵייגִין דִיא נִיט בִּיפוֹלְמֶעכְטִיגִי גִיזֶעץ פוּן מֶענְשִׁין צוּ בִּיהוֹיפְּטִין. עֶר הָאט זִיךְ זֶעלְבִּירְט דֶערְקְלֶערְט צוּם בְּישִׁיצִיר פוּן דֶער תורת משה אוּן הָאט אָבּ גִיוֶוענְד דָאס גַאנְצִי צוּ זַאמִין הַאנְג פוּן דִיא רבנים דוּרְךְ דֶעם, וָואס עֶר הָאט גִיזָאגְט, זֵייא הָאבִּין גִימַאכְט דוּרְךְ זֵייאִירִי אִיבִּיר לִיוְוירוּנְגִין (מסורות) יֶענִים אוּם גִילְטִיג. דְרוּם קָאן דֶער אַיין וואוּרְף דֶעם וָואס מִיר הָאבִּין אַקֵייגִין דֶער תורה שבעל פה אַפָאר גִיבְּרַאכְט, אַז עֶס שְׁטִירְצְט טַאקִישׁ דִיא אַיין אָרְדִינוּנְג פוּן משה נִיט אוֹיף דִיא לֶערְנוּנְג אוּן אוֹיךְ נִיט אוֹיף דִיא שְׁטֵייגִירְס פוּן מעשים פוּן אוּנְזִירִין הֶערִין ישוע דֶעם משיח אַנְגִיוֶוענְדִיט וָוארִין. עֶר הָאט זִיךְ קֵיין מָאהל דִיא כהנים נִיט אַקֵייגִין גִישְׁטֶעלְט, קֵיין מָאהל זֵייאִיר אַמְט נִיט מסיג גבול גִיוֶועזִין, אוּן קֵיין מָאהל זֵייאִיר כבוד אִין גְרִינְגְסְטִין נִיט פֶערְקְלֶענִירְט. אִין דֶער דָאזִיגִיר זֵייעֶר ווִיכְטִיגִיר בִּיצִיהוּנְג אִיז זַיין לֶערְנוּנְג בפירוש מֶעהר אַיין שְׁטִימִיגִיר מִיט דֶער תורת משה וִויא דִיא קבלה אֵייגִיר פוּן אַנְדִירִין (קבלה איש מפי איש) פוּן דִיא פרושים, דִיא וָואס הָאבִּין אֵייגִין מֶעכְטִיג יֶענִים ווִיכְטִיגִי, פוּן משה אוֹיף גִירִיכְטִיטִי אַיין אָרְדִינוּנְג, דִיא כהונה פוּן בני לוי בטול גִימַאכְט, אוּן הָאבִּין דָאס רֶעכְט פוּן דִיא כהנים אוֹיף זִיךְ זֶעלְבִּירְט אַרוֹיף גִיצוֹיגִין. דִיא נַייאִי יוּדִישַׁקֵייט שְׁטֵייט אִין גְרַאדִין ווִידִיר שְׁטְרַייט אַקֵייגִין דֶער תורת משה אוּן הָאט אִיצוּנְד פַאר דִיא דָאזִיגִי התנגדות גָאר קֵיין תירוּץ נִיט. דִיא יוּדִין וָואס זֶענִין צוּ שְׁפְּרֵייט קֶענִין אוּם מִיגְלִיךְ דִיא אָנְפָאדִירוּנְגִין פוּן זֵייא וָואס עֶס בִּיצִיהִיט זִיךְ אוֹיף דִיא סמיכות פוּן דִיא רבנים בִּיגִינוּגִין. אוּן דַארִיבִּיר הֶערְשַׁיינְט זֵייאִירִי אָנְהֶענְגְלִיכְקַייט אָן דֶעם דָאזִיגִין דת בְּלוֹז וִויא אַיין אוּם גִיגְרוּנְדִיטִי שנאה מִיט קשה עורף אַקֵייגִין דֶער תורת משה. זֵייא בִּיהוֹיפְּטִין אַז זֵייא קֶענִין דִיא משפחה פוּן דִיא כהנים אוּן דַארִיבִּיר וֶוען זֵייא וָואלְטִין וֶועלִין וָואלְטִין זֵייא דִיא זֶעלְבִּיגִי קֶענִין ווִידִיר אִין זֵייאִיר אַמְט אַרַיין זֶעצִין. מֵילָא וָואס לָאזְט זֵייא דֶער צוּ נִישְׁט צוּ, נִישְׁט מֶעהר

אז וויא דאס וואס עס פעלט זייא ליבשאפט צו משה און זיינע געזעצע, מיר זעגין איבער גיצייגט, אז פיל יודין האבין קיין מאהל איבער דער דאזיגער זאך ניט נאך גידאכט, ווארין זונסט וואלטין זייא ניט אזו גיטהון, וויא זייא ווירקליך טהון. דיא גיוואוינהייט אזו צו דענקין, וויא זייא זענין אין פריהירין יוגינד בילערינט גיווארין, דיא זיטין פון זייאיר פאלק פון צייט צווייא טויזינד יאהר אהער, האבין אזו וויא איין שלייאיר איבער זייאיר פערשטאנד ארויף גיצויגין, אזו אז זייא זענין ניט טויגליך, דעם עפינטליכין ווידיר שפרוך איין צו זעהין, דער וואס ליגט דערינין, אז דיא אייני ביהויפטין שטארק צו האלטין פאר משה, בשעת זייא קריינין אזעלכי גיזעצי דיא וואס מאכין זייני פער ארדינונגין פון גרונד אויס צו נישט. אזו לאנג וויא דיא כהנים זענין ניט ווידיר איין גיזעצט אין זייארי פונקציעס און רעכטי, אליץ די בישטימטי אמונה לעהרירס פון גאטט, קענין דיא יודין גאר מיט קיין רעכט ניט ביהויפטין אז זייא זענין אנהענגיר פון משה. זייא זענין איצונד ניט מעהר, וויא פארטייהין גייאירס פון דער רבנישיר חברה, און ווען זייא האלטין עס פאר בעסיר נאך ווייטיר דער דאזיגיר חברה אן צו גיהערין, אזו זענין זייא אליץ רעכטשאפיני מענשין מחוייב, פון איטליכים נאך יאגין מיט פערלאנגין נאך איין כבוד פאר תורת משה זיך מיאש זיין.

Дозволено Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר מ״ג

דאס אז דיא יודין קענין זיך ניט בירופין, ניט אויף תורה און אויך ניט אויף דיא נביאים, אום זיך צו פערענטווירין, פאר וואס זייא האבין פערווארפין דיא אלטי אמונה פון משה און גיבין מעהר כבוד, דיא נייאירי רבנישי אמונה, דאס איז קלאר. ניט משה און אויך ניט דיא נביאים ווייסין עפים פון דיא רבנים, דיא וואס זענין דורך אוים איין נייאי קלאססי פון מענשין, וואס מאן האט פון דער קלאססי פריהיר ניט גיהערט, וויא ביז, אז דיא יודישי מאכט איז שוין שוואך גיווארין צום אונטיר גיין, עס איז אביר דאך פערהאנדין איין אנדירער ביוייז גרונד, אויף וועלכין דיא יודין קענין זיך שטיצין, אום צו רעכטפערטיגין דאס וואס זייא האבין דיא נייאי אמונה לעהריר אנגינומין, און דאס איז: וואס סנהדרין זענין פערהאנדין. מאן וואלט קענין אזו ביהויפטין, אז בשעת דיא רבנים האבין אויף גיטרעטין און גילערינט, זענין זייא און זייאירי לעהרירס פון דעם בית דין הגדול בישטעטיגט גיווארין, און אז דיא דאזיגי בישטעטיגונג דערלאנגט אזו וייט, אום צו ביפעסטיגין זייאירי רבנות, און דיא וואהראפטיגקייט פון דעם וואס זייא האבין גילערינט צו ביגרונדין. און באמת האלטין דיא גמרא גלויבירס דיא סנהדרין פאר איין הויפט גרונד לאגי (יסוד) פון דער תורה שבעל פה—וויא עס איז צו זעהין פון דער שטעללי וואס דא וועט שטיין:

בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה והם עמודי ההוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל. ועליהן הבטיחה תורה שנאמר על פי התורה אשר יורוך זו מצות עשה וכל המאמין במשה רבינו ובתורתו חייב לסמוך מעשה הדת עליהן ולישען עליהן:

„דער גרויסיר בית דין פון ירושלים איז דער עיקר פון תורה שבעל

פה אונ זייא זענין דיא זאיילין פון דערלערנונג ; און פון זייא גייהיט ארויס גיזעץ און גיריכט פאר גאנץ ישראל . אונ אויף זייא האט דיא תורה צו גיזאגט ; ווארין עס שטייט אין פסוק : „נאך דער תורה נאך וואס זייא וועלין דיך לערנין " (דברים י"ז , פ' י"א) דאס איז איין מצות עשה ; און איטליכיר , דער וואס גלויבט אין משה רבינו און אין זיין תורה , איז מחויב , אויף זייא סומך צו זיין דיא מעשה פון דעם דת און אויף זייא זיך צו פערלאזין . " (הלכות ממרים פרק א' משנה א') מיט דא ווערד קלאר אוים גישפראכין וויא זייער איטליכיר פון ישראל איז מחויב דיא דינים פון דיא סנהדרין צו פאלגין . מאן זאלל דאך מיינין , אז וויינינגסטינס דיא סנהדרין זאללין קיין גינארייא ניט מאכין און קענין קיין מאהל עפים אום רעכטים ניט זאגין אודיר טהון ; ווארין ווען דער דאזיגיר בית דין וואלט זיך גיקענט תעה זיין אונ מאן וואלט פון דעסט וועגין זייני פסקים אן שום טענה ומענה גימוזט פאלגין אזו האבין דאך גימוזט דיא ישראל פער אירט גיגאנגין זיין , אזו אפט וויא דער בית דין איז אין אירטהום אריין גיפאללין , פון דעסט וועגין אביר , ווערד וואונדירליך גינוג , ניט נור דיא אום ביטריגליכקייט פון דיא ס נ ה ד ר י ן ביהויפטיט נייאירט אפילו אוים דריקליך אב גילייקינט , יוא , אפילו דיא מיגליכקייט אז עס זאלל קענין אין תעות זיין ווערד קלאר אוים גישפראכין און דער דאזיגיר פאלל זעלבירט ווערד ביווארינט .

בית דין גדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך ודנו דין . ועמד אחריהם ב"ד אחר לסתור אותו הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו . שנא' אל השופט אשר יהיה בימים ההם אינך חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך : בית דין שגזרו גזרה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל . ועמד אחריהם בית דין אחר ובקש לבטל דברים הראשונים ולעקור אותה התקנה ואותה הגזרה ואותו מנהג . אינו יכול עד שיהיה גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין וכו' :

„ווען איין גרויסיר בית דין האבין נאך גיפארשט אין אייני פון דיא זאכין (מדות) נאך דעם נאך וויא זייא האבין איין גיזעהין אז דער דין איז אזו און אזו , און זייא האבין אזו גיפסקיט איין דין ; און עס זענין אויף גישטאנדין נאך זייא איין אנדיר בית דין איהם סותר צו זיין , אזו קאן דער דאזיגיר דעם פריהיריגין פסק סותר זיין און אזו פסקנין אזו וויא ער זעהיט עס גוט איין ; ווארין עס שטייהיט אין פסוק : „ צו דעם ריכטיר וואס ער וועט זיין אין דער דאזיגיר צייט ." (דברים י"ז פסוק ט') דוא ביזט ניט

מעהר

מֶעהר מחויב וִויא נור צוּ גֶעהִין נָאךְ דֶעם ב״ד וָואס אִיז אִין דַיין דור · אַיין ב״ד וָואס הָאבִּין גוזר גִיוֶועזִין אַיין גזרה, אוֹדיר הָאבִּין מתקן גִיוֶועזִין אַיין תקנה אוֹדִיר הָאבִּין אַיין מנהג גִימַאכְט און דָאס הָאט זִיךְ אוֹיס גִיבְּרֵייטִירְט צְוִוישִׁין כל ישראל: און דֶער נָאךְ אִיז נָאךְ זֵייא אוֹיף גִישְׁטַאנְדִין אַיין אַנְדִיר ב״ד און הָאט גִיזוּכְט בטל צוּ מַאכִין דִיא עֶרְשְׁטִי זַאכִין און דיא תקנה און דִיא גזרה און דֶעם מנהג אוֹיס צוּ רַייסִין, קָאן עֶר דָאס נִיט, סַיידִין עֶר זָאלל גְרֶעסִיר זַיין וִויא דִיא עֶרְשְׁטִי זֶענִין גִיוֶועזִין אִין חכמה און אִין דֶער צָאהל.״ (דָארְטִין פ׳ ב׳ משנה א׳-ב.) נָאךְ דֶער דָאזִיגִיר לֶערְנוּנְג נָאךְ קָאן אִיטָלִיכִים סנהדרין וָואס קוּמְט שְׁפֶּעטִיר אָן, אוּם שְׁטוֹיסִין אַלִי גִיגֶעבִּינִי גִיזֶעצִין פוּן דִיא עֶרְשְׁטִי וָואס זֶענִין פְּרִיהִיר גִיוֶועזִין, און אוֹיף שְׁטֶעלִין אַיין לֶערְנוּנְג, וָואס זִיא אִיז גָאר פּוּנְקְט פֶּערְקֶעהְרְט וִויא דִיא פְּרִיהִירִיגִי אִיז גִיוֶועזִין, און פוּן דֶעסְט וֶועגִין, חָאטְשִׁי אֵיינְס פוּן בֵּיידִין מוּז גִיוִוים אוּם רֶעכְט הָאבִּין, זֶענִין דִיא ישראל מחויב, בֵּיידִי צוּ גִיהָארְכִין; און אַזוֹ וֶוערְד דָאס גִיזֶעץ דֶער צוּ בִּינוּצְט, אוּם אַקְיינִין זִיךְ זֶעלְבִּירְט דָאס נִיט גִיהָארְכִין מִיט קְרַאפְּט צוּ בִּישְׁטֶעטִיגִין, יוֹא אפילו, דֶער וִוילִין פוּן גָאט, וֶוערְד אָבּ הֶענְגִיק גִימַאכְט פוּן דֶעם פַארְשְׁטַאנְד אוּנ פוּן דֶעם וִוילִין פוּן מֶענְשִׁין, אָן שְׁטָאט אַז אַיין אֵייבִּיגִי, אוּם פֶּערֶענְדִירְלִיכִי וַוארְהַייט זָאל זַיין און בְּלַייבִּין, הָאט דָאס זֶעלְבִּיגִי זִיךְ גוּמוּזְט אָבּ בַּייטִין אִין אִיטְלִיכִין דור וָואס אִיז אוֹיף גִיקוּמִין, אַזוֹ, אַז וָואס דֶער פָאטִיר הָאט פַאר אמת גִיהַאלְטִין, הָאט עֶס דֶעם זוּן גִידַארְפְט שַׁיינִין פַאר נִיט אמת, און אִיטְלִיכִי נַייאִי סנהדרין הָאט טַאקִיש דִיא מַאכְט אַיין נַייאִי תורה צוּ מַאכִין · מֵילָא וִויא קֶענִין נוּן דִיא יוּדִין בִּיהוֹיפְּטִין אַז דִיא תורת משה אִיז נִיט פֶּערֶענְדִירְלִיךְ? דָא וֶוערְד גִיזָאגְט · אַז אַלִץ וָואס דִיא סנהדרין וָואלְטִין נור גִיהַאלְטִין פַאר גוּט צוּ לֶערְנִין, מוּזִין דִיא יוּדִין עֶס אָן נֶעהְמִין אַזוֹ וִויא תורת משה, און אַז אִיטְלִיכִי סנהדרין קֶענִין אוּם שְׁטוֹיסִין דִיא לֶערְנוּנְג וָואס דִיא פְּרִיהִירִיגִי הָאבִּין גִילֶערִינְט, און לֶערְנִין גָאר פֶּער קֶעהְרְט וִויא יֶענִי, אַזוֹ אַז אָנְשְׁטָאט אַז דָאס גִיזֶעץ זָאלל אוֹיף אֵייבִּיג זַיין, הָאט עֶס גִימוּזְט זַיין אֵיינְס פוּן דִיא פֶּערֶענְדִירְלִיכְסְטִי זַאכִין פוּן דֶער וֶועלְט און דָאס הָאט נִיט אַמָאהל גִיקֶענְט בְּלַייבִּין אוֹיף צְוֵוייא דורות · אָבִּיר וִויא אִיז עֶס אַיין מֶענְשִׁין מֵיגְלִיךְ צוּ גְלוֹיבִּין, אַז אַזוֹ אַיין גִיבָּאט וָואס אִיז גָאר כנגד דֶעם שכל זָאל פוּן גָאטט קוּמִין, אוֹדִיר אַז עֶר זָאל זַיין פאלק ישראל אִיבִּיר גֶעבִּין גִיבוּנְדִינִירְהַייט דִיא הֶענְד און פִּיס, אִין דֶער מַאכְט פוּן אַיין און זִיבִּיצִיג מֶענְשִׁין און וֶועט פוּן זֵייא פֶּערְלַאנְגִין אַז זֵייא זָאללִין אָן אַיין

שום

שום טעם זייא פָאלְגִין, אָן דֶעם אוּנְטֶערְשֵׁייד אוֹיבּ זייא הָאבִּין רֶעכְט אוֹדֶער אוּם רֶעכְט? גְרָאד דִיא דָאזִיגֵי אִיבִּיר טְרֵיבִּינֵי פְּרִיטֶענְסְיֶעס רֵירִין אוֹיף אַיין פֶערְדַאכְט אוּנ מַאכְט צוּ נִישְׁט דָאס וָואס מַאן גְלוֹיבְּט אָן דִיא וָואס מַאכִין דָאס. זייא וַוייזִין זִיךְ אַרוֹיס אַז זייא ווילִין הֶערְשִׁין גָאר אָן אַיין גבול אוּן זייא הָאבִּין מֶעהר גִירוּךְ אַז זייא יָאגִין זִיךְ נָאךְ, נָאךְ כבוד, וִויא נָאךְ פְרוּמְקַייט. עֶס אִיז גִיווים דֶער חברה פוּן סנהדרין דִירָאן זייער גִילֶעגִין גִיוֶועזִין, אַז זייא זָאלִין דִיא יכולת הָאבִּין, דִיא תקנות פוּן דִיא וָואס זֶענִין פַאר זייא גִיוֶועזִין צוּ צוּוַארְפִין; וָוארִין אִין אַזֶעלְכִי אוֹפנים הָאט דִי תורה נִיט גִיקֶענְט זייאִירִי אַייגִינִי פְּלַאנִין קַיין מָאהל אִין וֶועג שְׁטֶעהִין. דָאס זֶעלְבִּיגִי הָאט גִימֶעגְט פְּרִיהִיר דֶערְקְלֶעהרְט אוֹדִיר פֶערְשְׁטַאנְדִין זַיין וִויא עֶס וִויל זִיךְ, הָאבִּין זייא גִיהַאט דִיא מַאכְט, אַיין נַייאִי דֶערְקְלֶערוּנְג צוּ גֶעבִּין, כדי זייאִירִי אַייגִינִי תכליתים נָאךְ צוּ יָאגִין. עֶס אִיז באמת צוּ בִּיוואוּנְדִירִין וִויא דִיא יודִין הָאבִּין גִיקָאנְט זִיךְ לָאזִין אוּנְטִיר גֶעהִין מִיט אַזוֹ אַיין גְרָאבִּי גִינַארִירַייא: אַיין קִינְד וָואלְט שׁוֹין מוּזִין אִין שְׁטַאנְד זַיין אַיין צוּ זֶעהִין אַז גָאטט וָואלְט קַיין מָאהל נִיט גִיקָאנְט פֶערְלַאנְגִין, אַז אַיין מֶענְשׁ זָאל זִיךְ זַיין פֶערְשְׁטַאנְד מיאש זַיין אוּן צְווַייא זַאכִין וָואס זֶענִין זִיךְ פּוּנְקְט סותר זָאלל מַאן אָן גֶעהמִין פַאר וַוארְהַייטִין. דִיא עֶפִּינְטְלִיכְקַייט פוּן דֶעם פֶערְקֶעהרְטִין זִינִין פוּן דֶער דָאזִיגֶער לֶערְנוּנְג אִיז אַיין גִינוּגִינִיר בִּיוַוייז, אַז דִיא גִיבְּרַאכְטִי שְׁטֶעלִי פוּן ספר דברים פוּן תורת משה אִיז פַאלְשׁ פֶערְשְׁטַאנְדִין אוּן שְׁלֶעכְט אָן גִיוֶוענְדִיט, אַזוֹ וִויא עֶס וֶועט זִיךְ שׁוֹין דָא אוֹיס וַוייזִין פוּן אַיין גִישְׁווִינְדִין בִּיטְרַאכְטוּנְג, אַז דֶער פסוק בִּיצִיהִיט זִיךְ אִיבִּיר הוֹיפְּט גָאר נִיט אוֹיף דִיא סנהדרין. דָאס גִיבָּאט זָאגְט: „אוּן דוּ זָאלְסְט קוּמִין צוּ דִיא כהנים, דִיא לוים אוּן צוּ דֶעם ריכטיר וָואס וֶועט זַיין אִין דִיא זֶעלְבִּיגִי טֶעג, אוּן דוּ זָאלְסְט פָארְשִׁין;" עֶס וֶוערְד דָא נִיט גִיזָאגְט, צוּ דִיא רִיכְטִיר השופטים, נַייאִירְט צוּ דֶעם רִיכְטִיר השופט. דִיא דָאזִיגִי הֵייסְט משה פָאלְגִין אָבִּיר נִיט דִיא סנהדרין, אוּן באמת מחמת אַיין גוּטִין טעם, וַוייל אַזוֹ וִויא מִיר הָאבִּין אוֹיבִּין גִיוִויזִין אַז דִיא כהנים דִיא לוים הָאבִּין גִיקֶענְט אִין דִיא אורים ותומים אַיין מִיטֶל שְׁטֶענְדִיג אַיין אמתין עֶנְטְווִיר אוֹיס צוּ גֶעבִּין. עֶס אִיז גִיוֶועזִין דָאס עֶרְשְׁטִי רֶעכְט פוּן דִיא ישראל, אִין שְׁטַאנְד צוּ זַיין בִּישַׁיינְפִּירְלִיךְ בַּייא גָאטט זֶעלְבִּירְט אַיין עצה זִיךְ צוּ הַאלְטִין, אוּן דַארִיבִּיר אִיז גַאנְץ נַאטִירְלִיךְ גִיוֶועזִין, אַז מַאן הָאט אָן אַיין בִּידִינְג גִידַארְפְט מקיים זַיין דִיא גִיבָּאט פוּן דֶעם אַלְמַאכְטִיגִין. אַזֶעלְכִי משפטים זֶענִין דוּרְךְ אוֹיס אוּם פֶער עֶנְדִירְלִיךְ

גיוועזין

גיוועזין, וויא גאטט איז זעלבירט, ווארין „גאטט איז ניט איין מענש אז ער זאל ליגין זאגין, ער איז אויך ניט איין מענשין זון אז ער זאל זיך בידיינקין." און קיין פערשטענדיגיר מענש וועט ניט האבין דיראן גידאכט, אין שטאנד צו זיין אום צו שטויסין אזו איין משפט. יעני ווערטיר קענין אום מיגליך גימיינט זיין אויף איין ב"ד, וואס ער איז אין ריכטין ביטריגליך און אין זייני דמיונות אויך אזו פערענדירליך, וויא דיא מענשין, דיא וואס זענין דאס בית דין; ווען אביר פון דעם דאזיגין פסוק איז דא קיין ראיה ניט צו ברייניגין, אזו איז קיין אנדירי שטעלי ניט פערהאנדין אין דער היילינגיר שריפט, דיא וואס זאל אונז אויף פאדירין דיא דינים פון דיא סנהדרין, אזו אנצונעהמין, אז וויא זייא וואלטין פון גאטט גיקומין, און אין דער תורה שבעל פה גיפינד זיך אויך ניט נאך אזו איין שטעלי, ווארין דאס דאזיגי איז דיא משמעות אז יעניר בית דין קאן זיך בוודאי תעה זיין. דרום האט דיא בישטעטיגונג פון דעם נייאין ארדין און דיא נייאי אמונה פון דיא רבנים, וואס קומט ארויס פון דיא סנהדרין, גאר קיין קראפט פון איין ביוויז ניט; ווארין איין מאהל ביפעהלט אונז דיא היילינגי שריפט ניט, צו גלויבין אז זיא זאל אייביג רעכט האבין, און דען, זאגין זייא אונז זעלבירט, אז זייא קענין אפט מאהל אום רעכט האבין, און דאריבער קענין זייא אין זייאירי הסכמות אויף דיא רבנים גאנץ אום גירעכט זיין. דער אמת איז אביר, אז ניט דיא היילינגי שריפט און ניט דיא גישיכטי לאזין אונז ערגינץ עפיס צו, אז מיר זאלין האבין צו ביאבכטין דיא סנהדרין אזו וויא אייני איינריכטונג פון משה. ערשטליך איז דאס זעלביגי ניט איין איינציגין מאהל אין דער תורה אודיר אין דיא נביאים דער מאנט. דאס ווארט סנהדרין איז אויף גריכיש, און אזו וויט וויא עס גייט אן, וועט עס אונז פיהרין אויף דיא גידאנקין, אז דער דאזיגיר בית דין איז ערשט אויף גיריכטיט גיווארין אין עטליכי צייטין נאך דעם וויא דער אנדירער בית המקדש איז אויף גיבויט גיווארין און נאך דעם וויא דיא גריכין האבין דאס לאנד איין גינומין וויא דיא יודין זענין שוין ביקאנט גיוועזין מיט דעם גריכישין לשון; יוא, עס וואלט אונז אפילו גיקענט אויף דיא גידאנקין פיהרין, אז דיא סנהדרין זענין פון גריכישי גיזעצגעבירס גיגרונדפעסטיגט און זייא האבין זייא דעם נאמין סנהדרין גיגעבין. ווען דאס וואלט פון משה איין איינשטעלונג גיוועזין, וואלטין דיא יודין זעלבירט, וואס זייא האבין איין גוטין טעם גיהאט דיא גריכין פיינד צו

האבין

האבין, קיין מאהל זייא קיין גריכישין נאהמין ניט גיגעבין, און אפיל ווען דיא גריכין וואלטין איין יודישין בית דין, דער וואס איז פון פריהיר גיוועזין, גירופין מיט דעם דאזיגין נאהמין, וואלטין דיא יודין איהם ניט גיהאט אן גינומין. באמת איז פערהאנדין פאר דער דאזיגער גיריכטס איבערזעצונג איין נאהמין אויף לשון הקודש אויך איין נאהמין, בית דין הגדול, (דאס גרויסי הויז פון דאס גיריכט): נור ווען דאס דאזיגי וואלט דער ערשטיר עיקר נאהמין גיוועזין, אזו שיינט עס גאר ניט פאר אמת אז דער גריכישיר נאהמין זאל איהם האבין פער דריקט, וואס בשעת ווען דיא סנהדרין זענין גיוועזין איין גריכישיר איין שטעלונג, איז גאר קיין וואונדיר ניט, אז דער דאזיגיר נאמין אין אומידום גיברויכט גיווארין, אודיר אז ער איז אויך אין לשון הקודש איביר גיטראגין גיווארין. דער נאמין אויף לשון הקודש ביווייזט ניט מעהר וויא דער גריכישיר וויא אלט עס איז, ווארין ער קומט אויך קיין איינציגים מאהל אין דער היילינגער שריפט ניט אפאר, אונ עס וואלט דאך באמת זייער וואונדערליך גיוועזין, אז ווען דער דאזיגיר בית דין וואלט שוין פון משהס צייטין גיוועזין זאל ער קיין מאהל ניט זיין דערמאנט גיווארין. דאס הויכי פערלאמענט איז אין דער גישיכטי פון ענגלאנד ניט גרעסיר אפאר גישטעלט, אז וויא דאס סנהדרין וואלטין מוזין אפאר גישטעלט ווערין אין דער גישיכטי פון ישראל, ווען עס וואלט ווירקליך בישטאנדין גיוועזין, וויא זאללין מיר עס איצונד דערקלערין, אז ניט דיא גישיכטי שרייבירס און אויך ניט דיא נביאים פון ישראל מאכין גיט אפילו נור דיא וויטירסטי אנמערקונג אויף דעם אז סנהדרין זאלין זיין? ווען דיא רבנים זאגין דיא ווארהייט, אזו זענין דיא נביאים, און כהנים גדולים, און דיא מלכים פון ישראל נור וויא איין נולל (וויא נישט) גיוועזין אקעגין דיא סנהדרין, ווארין דיא דאזיגי האבין גיהאט דיא אויבירשטי מאכט איביר יעני אלי און האבין זייא גיקענט ציהין צום חוקר ודורש זיין (אינדיגאציע), זייא משפטין און לאזין ממית זיין; און פון דעסט וועגין ווערין זייא איטליכים אויגין בליק דירמאנט, וואס דיא סנהדרין ווערין אריביר גיגאנגין פול מיט שטיל שווייגין פון גיהיימיניסין (סודות). עס איז פער האנדין צווייא ספרים פון מלכים (מלכים א׳, און מלכים ב׳,) צווייא ספרים פון דברי הימים (דברי הימים א׳, און דברי הימים ב׳) אין וועלכי עס שטעהיט דיא גישיכטי פון דיא קיניגליכי גיזעצגעבירס פון ישראל; אביר דיא סנהדרי גדולה פון דאס פאלק, דיא גיזעץ געבירס פון דיא מלכים און דיא כהנים, דיא גרונד

שְׁטֵיינִיר פון דֶער תּורה , דיא זַאיילִין פון דֶער אמונה הָאבִּין קֵיין מָאהל אפילו נור על פי מקרה קֵיין בִּימֶערְקוּנְג נִיט בִּיקוּמְין ! אִיז עֶס דֶען אִיבִּיר הויפְּט אַיין שַׁיין פון אמת ? צִיא וָואלְט עֶס דֶען מִיגְלִיךְ גִיוֶועזִין אֵיינִי גִישִׁיכְטִי פון דֶער עֶנְגְלִישִׁי פֶערְפַאסוּנְג צוּ שְׁרַייבִּין , אָן דֶעם אפילו נור חָאטְשִׁי אַיין אֵיינְצִיגִין מָאהל צוּ דֶער מַאהנִין אַז דָאס מִינִיסְטֶערְיוּם אִיז פֶערְהַאנְדִין ? און פון דֶעסְט וֶועגִין אִיז דָאס דָאזִיגִי , וָואס לאוט וִויא דִיא רבנים זָאגִין , בִּיגֶעגִינְט דֶעם בִּישְׁטֶעהִינְדִיגִין טְהֵייל גִישְׁרִיפְטְצִין פון דִיא ישראל וָואס עֶס אִיז פֶערְהַאנְדִין , וַוייל נִיט דֶער גִיזֶעץ גֶעבִּיר , און נִיט דִיא גִישִׁיכְטִי שְׁרַייבִּירְס , און אויךְ נִיט דִיא נביאים הָאבִּין אַיין וָוארְט דֶער פון גִיזָאגְט .

דִיא רבנים הָאבִּין גִיפִּיהלְט וִויא נֵייטִיג עֶס אִיז , אֵיינְס אוֹדִיר דָאס אַנְדִירִי אִין תּורה שבכתב אַרויס צוּ גִיפִינְדִין וָואס עֶס זָאל אויס זֶעהִין גְלַייךְ צוּ אֵיין אַנְדִירֶעקֶענוּנְג אויף סנהדרין , און הָאבִּין דַארִיבִּיר צְוֵוייא שְׁטֶעלִין פֶעסְט גִיהַאלְטִין , וֶועלְכִי , וִויא זֵייא מֵיינִין , וָואלְטִין קֶענִין פַאר זֵייאִיר זַאךְ אַיין פעולה זַיין . אֵיינִי אִיז דִיא וָואס מִיר הָאבִּין שׁוין אויבִּין גִיבְּרַאכְט : „און דוּא זָאלְסְט קוּמְין צוּ דִיא כהנים , דִיא לוים , און צוּ דֶעם רִיכְטִיר וָואס וֶועט זַיין אִין דִיא זֶעלְבִּיגִי טֶעג" . מִיר הָאבִּין שׁוין אויבִּין גִינוּג גִיזָאגְט , אוּם צוּ וַוייזִין , אַז דִיא דָאזִיגִי שְׁטֶעלִי אִיז דָא גָאר נִיט גִיפַּאסְט ; דָא וִוילִין מִיר נָאךְ אַיין בִּימֶערְקוּנְג צוּ זֶעצִין , דִיא וָואס אִיז שׁוין פַאר זִיךְ אַלֵיין בִּישַׁיידִיט , דָאס אִיז , אַז דֶער חיבור פון דִיא סנהדרין , וִויא עֶס וֶוערְד אִין דֶער תּורה שבעל פה בִּישְׁרִיבִּין , וַוייכְט גָאר אִין גַאנְצִין אָבּ פון דִיא אופנים , וָואס זֶענִין אִין דֶעם דָאזִיגִין בִּישְׁרִיבִּינִין אָרְט אויף גִישְׁטֶעלְט . דִיא תּורה שבעל פה זָאגְט אַזוֹ :

ומצוה להיות בסנהדרין גדולה כהנים ולוים שנאמר ובאת אל הכהנים הלוים . ואם לא מצאו אפילו היו כולם ישראלים הרי זה מותר :

„און עֶס אִיז אַיין מצוה אַז עֶס זָאל זַיין אִין דִיא גְרויסִי סנהדרין כהנים , און לוים ; וָוארִין עֶס שְׁטֶעהִיט אִין פסוק : „און דוּ זָאלְסְט קוּמִין צוּ דִיא כהנים , דִיא לוים" ; וֶוען מֶען גִיפִינְד אָבִּיר נִיט , אפילו וֶוען אַלִי זֶענִין ישראלים אַזוֹ אִיז מותר (אַיין צוּ שְׁטֶעלִין דִיא סנהדרין פון זֵייא) ." (הלכות סנהדרין פרק ב׳ , משנה ב׳) . נָאךְ דֶער דָאזִיגִיר שְׁטֶעלִי נָאךְ הָאבִּין דִיא סנהדרין גִימוּזְט פון דְרַייא קְלַאסְּין מֶענְשִׁין בִּישְׁטֶעהִין , פון כהנים , און לוים , און ישראלים . משה אָבִּיר זָאגְט גָאר קֵיין וָוארְט פון לוים נִיט , אַז זֵייא זָאלִין פון אַיין אָבּ גִישַׁיידִינִיר קְלַאסְּי פון דִיא כהנים

זַיין; זַייני ווערטער זָאגין: „און דו זָאלְסְט קוּמֶען צוּ דיא כהנים, דיא לוים, ער זָאגְט נִיט דיא כהנים און דיא לוים”, בַּייאִירְט „דיא כהנים דיא לוים”, וָואס דֶער פון איז קְלָאר דיא משמעות, אַז ער שְׁמוּהִיסְט פון דֶער אֵיינִיר קְלַאסִי דיא זִין פון לוי (בני לוי) ווֶעלְכִי עס הָאבִּין גִיהַאט דָאס אַמְט פון כהונה, אָבִּיר נִיט פון דֶער אַנְדִירִיר קְלַאסְסִי, דיא וָואס זֶענִין דיא לוים אָנְגִירוּפִין גִיוָוארִין. דָאס דָאזִיגִי אִיז אֵיין אָבְּקֶעהרוּנְג. דיא צְווֵייטִי זַאךְ איז גְלַייךְ צוּ דֶער דָאזִיגִיר, אִין אַזוֹ וַוייט וָואס זיא הָאט אויךְ אֵיין אֵייגִין ווילִיגִין צוּ זַאץ, דֶער מִיט, אַז ישראלים זָאלִין אויךְ חבירים זַיין אִין יֶענִים בית דין, וָואס משה הָאט פון זֵייא אויךְ אַזוֹ ווֶענִיג עֶפִּים דֶערְמַאנְט, אַזוֹ וִויא פון דיא לוים. אַחוּץ דיא כהנים דֶערְמָאנְט משה נור נָאךְ דֶעם רִיכְטִיר, השופט, נִיט דיא רִיכְטִיר, אַזוֹ, אַז ווֶען דֶער רִיכְטִיר אִיז גִיוֶועזִין אַיין ישראל, הָאט הֶעכְּסְטִינְס גִיקֶענְט אֵיין ישראל צְווִישִׁין דיא יֶענִיגִי, וָואס משה הָאט זֵייא בִּיצֵייכִינְט פַאר דיא הֶעכְּסְטִי אַפֶּעלַאצְיָאנְס גִירִיכְט (סָאנְד אַפֶּעלַאצִינִי) פַאר דיא ישראל; וֶוען אָבִּיר דֶער רִיכְטִיר, אִיז זֶעלְבִּירְט אַיין כהן גִיוֶועזִין, אַזוֹ אִיז בַּייא יֶענִים בית דין נִיט אַמָאהל אֵיין ישראל גִיוֶועזִין, בַּייאִירְט דֶער זֶעלְבִּיגִיר ב״ד אִיז נִיט מֶער וִויא פון לוּיטִיר כהנים צוּ זַאמִין גִיזֶעצְט גִיוֶועזִין, דַארִיבִּיר קָאן ער אויךְ נִיט דֶער זֶעלְבִּיגִיר זַיין וָואס דיא סנהדרין זֶענִין גִיוֶועזִין, ווֶעלְכִי עס הָאבִּין גִימוּזְט בִּישְׁטֶעהִין פון אַלִי דְרַייא קְלַאסְסִין, דְרִיטְנְס זָאגְט דיא תורה שבעל פה, אַז, ווֶען דָאס סנהדרין הָאט אפילו נִיט אֵיין כהן צְווִישִׁין זֵייאִירִי חברים, בַּייאִירְט זֵייא זָאלִין בִּישְׁטֶעהִין פון לוּיטִיר ישראלים, אִיז עס דָאךְ רֶעכְט, עס קָאן נָאךְ דֶעם דֶער דָאזִיגִיר בית דין קֵיין מָאהל נִיט אֵיינְס זַיין מִיט דֶעם, פון ווֶעלְכִין משה זָאגְט: „און דוּ זָאלְסְט קוּמִין צוּ דיא כהנים, דיא לוים און צוּ דֶעם רִיכְטִיר, ” וַוייל דֶער דָאזִיגִיר הָאט קֵיין מָאהל נִיט מֶעהר וִויא הֶעכְּסְטִינְס אֵיין ישראל צְווִישִׁין זִיךְ גִיקֶענְט הָאבִּין, זִינְט אָבִּיר הָאט עס גִימוּזְט בִּישְׁטֶעהִין אוּיס לוּיטִיר כהנים, און צוּ דֶער צַייט פון עלי איז עס טַאקִיש ווירְקְלִיךְ פון לוּיטִיר כהנים בִּישְׁטַאנְדִין – וָואס אִין דֶעם בית דין פון דיא רבנים הָאט עס נִיט אֵיין אֵיינְצִיגִין כהן גִידַארְפְט. פַאר וָואר דיא רבנים הָאבִּין גִימוּזְט בַּייא זֵייאִירִי תלמידים פָאר אוּיס זֶעצִין אַיין הוֹכִי מָאס פון לַייכְט גְלוֹיבִּיגְקֵייט; וָוארִין דֶער יֶענִיגִיר, וָואס ער גְלוֹיבְּט זֵייאִירִי בִּיהוֹיפְּטוּנְגִין וָואלְט ער אויךְ מוּזִין גְלוֹיבִּין, אַז שְׁוַוארְץ אִיז וַוייס, אוֹדִיר וִויא רש״י זָאגְט אַז זַיין רֶעכְטִי הַאנְד אִיז דיא לִינְקִי און זַיין לִינְקִי אִיז דיא רֶעכְטִי. און

דאס

דָאס דָאזִיגֵי דֶער וַוארְטִיט דָאס גַייאִירִי יוּדִישְׁקַייט וִוירְקְלִיךְ אוּן בִּיפֶעהלְט עֶס אפילו גָאר אוּיס דְרִיקְלִיךְ, אִין דֶעם פירוש פון רש״י אוֹיף דִי וֶוערְטִיר: „דוּא זָאלְלסְט נִיט אָבּ קֶערִין פוּן דֶעם וָוארְט, וָואס זַייא וֶועלִין זָאגִין צוּ דִיר, צוּ דִיא רֶעכְטִי הַאנְד אוֹדִיר צוּ דִיא לִינְקִי הַאנְד,״ (דברים י״ז פסוק י״א) וֶועלְכִי וֶוערְטִיר, וִויא מִיר הָאבִּין גִיזֶעהִין, דִיא רבנים בִּיצִיהִין אוֹיף דִיא סנהדרין, זָאגְט עֶר:

אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין:

„אפילו, וֶוען עֶר זָאגְט דִיר אוֹיף דֶער רֶעכְטִי הַאנְד, אַז זִיא אִיז דִיא לִינְקִי, אוּן אוֹיף דֶער לִינְקִי, אַז זִיא אִיז דִי רֶעכְטִי. ״מֵילָא מֶענְשִׁין, וֶועלְכִי דֶר וַוארְטִין פוּן זֵייאִירִי מִיט מֶענְשִׁין אַז זֵיי זָאלִין אַזוֹ נִיט בִּינוּצִין דֶעם גִיבְּרוֹיךְ פוּן זֵייאִיר אֵייגִינִים פֶערְשְׁטַאנְד, הָאבִּין אַלְץ גִיקֶענְט בִּיהוֹפְּטִין וָואס זֵייא הָאבִּין נוּר גִיוָואלְט, אוּן אַזוֹ הָאבִּין זֵייא אוֹיךְ גִיקֶענְט בִּיהוֹפְּטִין, אַז אַיין בית דין, דֶער וָואס אִיז בִּישְׁטַאנְדִין פוּן לוֹיטִיר כהנים, אוּן אַיין בית דין, וָואס עֶס הָאט דֶערִינְגִין קַיין כהן נִיט גִידַארְפְט זַיין, זֶענִין זֵייא אַלְץ אֵיינְס אוּן דָאס זֶעלְבִּיגִי. וַוייל מִיר ווִילְלִין זִיךְ אָבִּיר פוּן אוּנְזִיר פֶערְשְׁטַאנְד נִיט מִיאוּשׁ זַיין, דֶעם וָואס מִיר הַאלְטִין פַאר אֵיין אֵיידִילִי מתנה פוּן גָאטְט ב״ה אַזוֹ קֶענִין מִיר נִיט אַנְדִירְשׁ הַאלְטִין, ווִיא אַז צְווִישִׁין דִיא בֵּיידִי בתּי דינים אִיז אַזוֹ אַיין חילוק ווִיא פוּן טָאג צוּ נַאכְט, אוּן מִיר גְלוֹיבִּין אַז דִיא אַיינְשְׁטֶעלוּנְג פוּן משה קָאן גָאר נִיט דִינִין פַאר אַיין דֶערְלוֹיבְּנִישׁ אוֹיף דִיא אַיינְשְׁטֶעלוּנְג פוּן דִיא סנהדרין. באמת בִּיווַייזְט אוּנְס זֵייאִיר גִינוּג דִיא גְרוֹיסִי פֶערְלֶעגִינְהַייט פוּן דִיא רבנים, וָואס זֵייא הָאבִּין נִיט גִיקֶענְט אֵיינִי אוֹדִיר דִיא אַנְדִירִי שְׁטֶעלִי אַרוֹיס גִיפִינִין, אוֹיף וֶועלְכִי זֵייא זָאלִין זֵייאִירִי עֶרְפִינְדוּנְגִין שְׁטִיצִין, אַזוֹ ווִיא דִיא נִישְׁטִיגְקַייט דִירְפוּן וָואס זֵייא הָאבִּין זִיךְ אָן גִיהַאפְּט אָן דֶער שְׁטֶעלִי וָואס אִיז שׁוֹין פִיל מָאהל דֶער מָאנְט, אַז דִיא סנהדרין זֶענִין אוֹיף קַיין פַאלל קַיין אַיינְרִיכְטוּנְג פוּן משה נִיט גִיוֶועזִין. עֶס אִיז אוֹיךְ אַזוֹ אוּם מֹיגְלִיךְ, אַז עֶס זָאלל הָאבִּין גִיקֶענְט זַיין צְוֵוייא הֶעכְּסְטִי בתּי דינין, אַזוֹ ווִיא, אַז אֵיין מֶענְשׁ קָאן הָאבִּין צְוֵוייא קֶעפְּף, משה הָאט אֵיין הֶעכְּסְטִין בית דין אַיין גִישְׁטֶעלְט, פוּן וֶועלְכִין עֶס הָאט שׁוֹין מֶעהר נִיט גִיקֶענְט גִיאַפֶּעלִירְט וֶוערִין, אַזוֹ ווִיא עֶס אִיז קְלָאר דִיא מַשְׁמָעוּת פוּן דִיא וֶוערְטִיר: „אוּן דוּא זָאלְסְט קוּמִין צוּ דִיא כהנים, דִיא לוים, אוּן צוּ דֶעם רִיכְטִיר״, אוּן מִיר הָאבִּין גִיוִויזִין, אַז דֶער דָאזִיגִיר בית דין אִיז נִיט אֵיין עֶרְלֵייא גִיוֶועזִין מִיט דִיא סנהדרין. מֵילָא אַז אָבִּיר, ווִיא דִיא רבנים זָאגִין, אַז דִיא סנהדרין זֶענִין גִיוֶועזִין אַיין הֶעכְּסְטִיר

בית

בית דין, אַזוֹ וָואלְט עֶס מוּזִין נוֹיט וֶוענְדִיג, וֶוען דֶער דָאזִיגִיר בית דין וָואלְט בִּישְׁטַאנְדִין, צְוֵוייא הֶעכְּסְטִי בתי דינים זַיין גִיוֶועזִין, דִיא וָואס זֶענִין אֵיינִי פוּן דִיא אַנְדִירִי טַאקִיש גָאר נִיט אָב הֶענְגִיק גִיוֶועזִין, וָואס דָאס אִיז דָאךְ עֶפִּינְטְלִיךְ גָאר אוּם מִיגְלִיךְ. עֶס אִיז אפילו קֵיין מֶענְשְׁלִיכִין גִיזֶעץ גֶעבִּיר קֵיין מָאהל נִיט אִין דֶעם זִינִין אַרֵיין גִיקוּמִין, זִיךְ צוּ פֶערְשׁוּלְדִיגִין מִיט אַזוֹ אַיין ווִידִירְזִינִין, אוּן עֶס וָואלְט גִיוֶועזִין אֵיינִי בִּילֵיידִיגוּנְג אַקֶעגִין דִיא חכמה פוּן דֶעם אַלְמֶעכְטִיגִין, וֶוען מַאן זָאל אָן נֶעהמִין, אַז עֶר הָאט דָאס זֶעלְבִּיגִי אִין זַיין תורה הֵיילִיג בִּישְׁטֶעטִיגְט. דֶער דָאזִיגִיר אֵיינִיר בִּיוַוייז אִיז אַלְלֵיין שׁוֹין גִינוּג, אוּם דִיא לֶערְנוּנְג פוּן דִיא סנהדרין, ווִיא זִיא וֶוערְר אַפָּאר גִיבְּרַאכְט אִין דֶער תורה שבעל פה, אוּם צוּ וַוארְפִין, וַוייל דָאס זֶעלְבִּיגִי אִיז נִיט נוּר משה אוּם בִּיקַאנְט, נַייאִירְט זִיא אִיז זַיינִי אֵייגִינִי אַיינְרִיכְטוּנְגִין פוּנְקְט גָאר כנגד.

פוּן דֶעסְט וֶוענִין אִיז דֶער דָאזִיגִיר טְהֵייל פוּן דֶער תורה שבע"פ זַייאִיר ווִיכְטִיג וַוייל עֶר בִּיוַוייזְט דִיא גַאנְצִי אוּם בַּאַכְטוּנְג, אוֹדִיר פִיל מֶעהר דִיא גַאנְצִי פֶער אַכְטוּנְג, וֶועלְכִי דִיא רבנים הָאבִּין גִיהַאט אַקֶעגִין דִיא אַיינְשְׁטֶעלוּנְג פוּן משה, אוּן דִיא בִּיוֶועג גְרוּנְדִין (דִיא טעמים) דוּרְךְ וֶועלְכִי זַייא זֶענִין גִיפִיהְרְט גִיוָוארִין. משה הָאט אֵיינִים הֶעכְּסְטִין בית דין אַיין גִישְׁטֶעלְט, דֶער וָואס זָאל בפירוש נוּר פוּן כהנים בִּישְׁטֶעהִין אוּן זַייא זָאלִין זַיין פֶערְבּוּנְדִין מִיט דֶעם דֶענְסְמָאלְטִיגִין אוֹיבִּירְשְׁטִין בִּירְגִירְלִיכִין גִיוֶועלְטִיגִיר. דִיא רבנים הָאבִּין נִיט נוּר נִיט גִיהָארְכְט דִיא גִיבָּאט פוּן משה נַייאִירְט הָאבִּין אפילו גָאר זַיין אַיינְרִיכְטוּנְג מבטל גִיוֶועזִין אוּן אַיין אַנְדִירִים אוֹיף זַיין אָרְט אַיין גִישְׁטֶעלְט. מן הסתם זֶענִין זַייא דֶער צוּ אִין יֶענִיר צַייט דוּרְךְ דֶער מהומה גִיבְּרַאכְט גִיוָוארִין, וָואס עֶס אִיז גִיקוּמִין מהמת דִיא גְרִיכִין הָאבִּין אַיין גִינוּמִין. דִיא גְרִיכִין וָואס זַייא הָאבִּין זִיךְ אוּם משה אוּן זַיינִי גִיזֶעץ וֵויינִיג בִּיקִימִירְט, הָאבִּין נַאטִירְלִיךְ נִיט גִיאַכְטִיט נִיט אוֹיף דִיא כהנים אוּן נִיט אוֹיף דֶעם בִּירְגְלִיכִין גוּבֶּערְנַאטָאר, אוּן וַוייל זַייא הָאבִּין דָאס לַאנְד אַיין גִינוּמִין, הָאבִּין זַייא זַייאִיר אֵייגִינִי גִירִיכְטְס אוֹיבְּרִיגְקַייט אַיין גִישְׁטֶעלְט, וָואס אִיז נִיט בִּישְׁטַאנְדִין פוּן אַזֶעלְכִי מֶענְשִׁין, וֶועלְכִי משה הָאט דֶער צוּ בִּישְׁטִימְט, נַייאִירְט פוּן אַזֶעלְכִי, אַזוֹ ווִיא זַייא הָאבִּין זַייא גִיקֶענְט אַרוֹיס גִיפִינִין. אִין אמת אִיז עֶס גִיוֶועזִין אֵיין נַאטִירְלִיכִי הכמה פוּן זַייאִיר ממשלה, אַז כדי זַייאִיר אֵייגִינִי הֶערְשַׁאפְט צוּ זִיכִירִין, הָאבִּין זַייא דִיא יֶענִיגִי דֶער וַוייטִירְט דִיא וָואס הָאבִּין פְרִיהִיר דִיא הנהגות פוּן דֶער רֶעגִירוּנְג גִיפִיהְרְט. מִילָא דֶער דָאזִיגִיר נַייאִיר אוֹיבְּרִיגְקַייט הָאבִּין

זִייא מחמת דֶעם אַיין גְרִיכִישֶׁן נָאמִין גִיגֶעבִּין , וַוייל זֵייא הָאבִּין זֵייא אִין זֵייאִיר אֵייגִינִי שְׁפְּרַאךְ גִינַאנְט „סֶענַאטָארִין“, אוֹדִיר וִויא דִיא גמרא שְׁרַייבְּט עֶס „ס נ ה ד ר י ן.“ דִיא יוּדִין וָואס זֵייא הָאבִּין פַאר חברים דֶער צוּ אוֹיס דֶערְוֵוילְט , אִיז גִיפֶעלִין גִיוֶועזִין זֵייאִירִי אִיבִּיר גִיוֶענְטְווִירְטִי גִיוֶועלְטִיגוּנְג , אוּן זֵייא הָאבִּין זִיךְ דֶערִיבִּיר בִּימִיהִיט , בשעת דִיא גְרִיכִין זֶענִין אַוֶועק גִיצוֹיגִין , דָאס זֶעלְבִּיגִי אוֹיף אֵייבִּיג צוּ בִּיגְרוּנְדִין , וַוייל זֵייא הָאבִּין אָבִּיר אִין דֶער תורה שבכתב קֵיין הסכמה דֶער צוּ נִיט גִיקֶענְט אַרוֹיס גִיפִינִין , אַזוֹ הָאבִּין זֵייא דֶערְקְלֶערְט , אַז דִיא דָאזִיגִי אַיינְשְׁטֶעלוּנְג אִיז גִיוֶועזִין אֵיין טְהֵייל פוּן דֶער תורה שבע"פ , אוּן פוּן וֶועגִין זֵייאִיר אֵייגִינִי גַייצִיגְקַייט צוּ כבוד , הָאבִּין זֵייא אַזוֹ דִיא תורת משה מִיט דִיא פִּים גִיטְרֶעטִין . דָאס דָאזִיגִי אִיז דִיא אמתי גִישִׁיכְטִי פוּן דֶעם וָואס דִיא סנהדרין זֶענִין אוֹיף גִיקוּמִין ; עֶס מֶעג זַיין וִויא עֶס וִויל זִיךְ , אַזוֹ פִיל אִיז עֶס גִיוִויס , אַז דָס זֶעלְבִּיגִי אִיז גִיוֶועזִין אַיין גְרַאדִיר אַקֵייגִין זַאץ כנגד דֶעם ב"ד וָואס פוּן משה אִיז אַיין גִיזֶעצְט גִיוֶועזִין , אוּן אַז עֶס אִיז נוּר דִי זוּכְט פוּן הֶערְשַׁאפְט גִיוֶועזִין , וָואס עֶס הָאט דִיא רבנים פַאר פִיהְרְט , דָאס זֶעלְבִּיגִי פַאר הֵיילִיגִי אַיינְשְׁטֶעלוּנְג צוּ הַאלְטִין . זֵייא הָאבִּין דֶער דוּרְךְ אַרוּנְטִיר גִידְרִיקְט דִיא מַאכְט פוּן דִיא כהנים אוּן דֶעם צִיווִילְנִים אוֹיבִּירְשְׁט אוּן זֶענִין טַאקִיש גִיוָוארִין דִיא דִיקְטַאטָארִין (מחוקקים) פוּן דִיא יוּדִישִׁי גִימֵיינְדִין . מִילָא אַיין אוֹיבֶּרִיגְקַייט פוּן שופטים, דִיא וָואס אִיז פוּן אַזֶעלְכִי בִּיוֶועג גְרוּנְדִין גִיפִיהְרְט גִיוָוארִין , אוּן הָאט אַזוֹ עֶפִּינְטְלִיךְ דִיא גִיבָּאט פוּן משה אוּם גִישְׁטִירְצְט , קָאן פַאר אַזוֹ אֵיינִים וָואס עֶר הַאלְט פַאר דֶער אַלְטִיר אמונה קֵיין בִּיוַוייז נִיט גֶעבִּין ; אַז דִיא רבנים זָאלִין דַארְפִין דִיא ממשלה הָאבִּין . באמת מוּז דִיא בִּישְׁטֶעטִיגוּנְג פוּן אַזוֹ אַיין מחנה נוּר פִיהִרִין צוּ דֶעם בִּיוַוייז , אַז דִיא תורה שבעל פה אוּן דִיא רבנים זֶענִין דִיא פַיינְד פוּן משה גִיוֶועזִין . דִיא תורת משה הָאט גִימוּזְט צוּם עֶרְשְׁטִין גִישְׁטִירְצְט וֶוערִין , בִּיפָאר דִיא סנהדרין הָאבִּין גִיקֶענְט אוֹיף גִירִיכְטִיט וֶוערִין , אוּן דָאס דָאזִיגִי אִיז גִיגְרוּנְדִיט גִיוָוארִין אוֹיף דֶעם אוּנְטִיר גַאנְג פוּן דָאס עֶרְשְׁטִי .

עֶס פֶּעהְלְט אוּנְס דָא פְּלַאץ , אַז מִיר זָאלִין דֶערִינִין אַיין גֶעהִין דִיא אַנְדִירִי שְׁטֶעלִי הוקר ודורש צוּ זַיין , וָואס דִיא רבנים בְּרֵיינְגִין צוּם בִּיוַוייז אוֹיף דֶער מַאכְט פוּן דִיא סנהדרין ; מִיר הָאפִּין אָבִּיר עֶס צוּ טָהוּן אִין דֶעם נוּמֶר וָואס נָאךְ דֶעם וֶועט קוּמִין , נִיט אַז עֶס זָאל נָאךְ אַיין בִּיוַוייז בִּידַארְפִין , נֵייאִירְט פְּרַאקְטָא דַארוּם , וַוייל עֶס אִיז אוּנְזִיר עֶרִינְסְטִיר וואוּנְשׁ , אַז דָאס פָאלְק ישראל זָאל אַיין זֶעהִין , וִויא זֵייעֶר דִיא רבנים

זענין

זֶענִין אִין פֶערלֶעגֶענְהַייט גִיוֶועזִין , אפילו נור אַיין שַׁיין פוּן בְּיוַוייז פַאר אַיין יסוֹד צוּ זַייאִיר גַאנְצִין גִיבַּייא אַרוֹיס צוּ גִיפִינְין , דִי אֵיינְצִיגִי שְׁטֶעלִי וָואס אִיז אָפְּט דֶער מָאנְט פוּן דֶעם פִינְפְטִין ספר פוּן תורת משה אִיז אַלֵיין גִינוּג, אוּם צוּ בְּיוַוייזִין , אַז משה הָאט דִיא סנהדרין נִיט אַיינְגִישְׁטֶעלְט , אַז דָאס זֶעלְבִּיגִי מוּז גָאר להפךְ זַיין פוּן גִיוִויסִי שׂונאים פוּן דֶער תורת משה גִיגְרוּנְדְפֶעסְטִיגְט גִיוָוארִין אוּן אַז עֶס הָאט דֶענְסְמָאלְט פוּן דִיא יֶענִיגִי אַיין דוֹיאִיר הַאפְטִין קִיוּם בְּיקוּמִין , דִיא וָואס דָאס גַייצִיגְקַייט צוּ כבוד הָאט זַייא דֶער צוּ גִיטְרִיבִּין , אַיין גִיוֶועלְטִיגוּנְג אַוֶועק צוּ רוֹיבִּין , דִיא וָואס משה הָאט עֶס אַנְדִירִי אַנְגִיטְרוֹיט . מִיר הָאבִּין אַזוֹ דֶער מִיט אַיין צְוֵוייטִין בְּיוַוייז, אַז דָאס נַייאִי מָאדִישִׁי יוּדִישְׁקַייט הָאבִּין אפילו דִיא אוֹים וֶוענִיגְסְטִי פָארְמִי פוּן משהס ספרים צוּ נִישְׁט גִימַאכְט . משה הָאט אַיין בית דין אַיין גִישְׁטֶעלְט, וָואס זַייא זֶענִין בִּישְׁטַאנְדִין פוּן כהנים דִיא לוים, אִין פֶערְבִּינְדוּנְג מִיט דֶעם רִיכְטִיר (שׁוֹפט) דֶעם אוֹיבִּירְשְׁטִין צְוִוילִינִים גִיוֶועלְטִיגִיר; דִיא רבנים אָבִּיר הָאבִּין פָאר גִיצְווּגִין אַיין טְרִיבּוּנַאל וֶועלְכִים עֶס אִיז גִיוֶועזִין אַיין גִישְׁטֶעלְט פוּן דִיא הֵיידִישִׁי גְרִיכִין , וַוייל דִיא דָאזִיגִי גְרִיכִישִׁי אַיין רִיכְטוּנְג הָאט אִיבִּיר גִיעֶנְטְוִוירְט דִי מַאכְט אִין זַייאִיר אֵייגִינִי הֶענְד . מֵילָא אִיז קֵיין וואוּנְדִיר , אַז דֶער גָאט פוּן משה הָאט זַייאִיר שְׁטָאט צוּ שְׁטֶערְט אוּן דִיא יֶענִיגִי בִּיטְרִיגִירַייא אַיין סוֹף גִימַאכְט , מִיט וֶועלְכִיר , מֶענְשִׁין וָואס זֶענִין גַייצִיג נָאךְ כבוד אוּן זֶענִין רשעים הָאבִּין זַיין פָאלְק ישראל פֶער נַארְט . —

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו' ט"ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר מ"ד

דאס סנהדרין איז, וויא מיר האבין אין אונזירין לעצטין נומר גיזאגט, דער יסוד, וואס דירויף ליגט דיא מאכט פון דיא רבנים און דער גאנציר באוי פון דער אויסוועניגסטי איביר ענטווירונג בעל פה. אז מאן נעמט דאס דאזיגי אוועק, בלייבט עס קיין שאטין פון איין ביוויז ניט איביר, אום דיא יורין צו פער ענטווירין וואס זייא האבין פער ווארפין דיא אמונה פון משה און זייאיר צו נישט מאכונג דאס גישריבינע פון משה, דאס דאזיגי אביר האבין מיר גיטהון: עס איז שוין רעכט גינוג גיזאגט גיווארין, כדי עס קלאר צו מאכין, אז דאס סנהדרין מיט זיינים גריכישין נאמין איז פון דיא היידישי גריכין אויס גיטראכט און גיגרונדפעסטיגט גיווארין, און אום עס אלץ גיוויס אנידיר צו שטעללין, אז דאס זעלביגי איז דער הפך פון דעם הויכין בית דין וואס משה האט איין גישטעלט און דאריביר איז עס ניט איינס פון זייני איינריכטונגין. מיר האבין שוין אייני פון דיא שטעלין מפורש גיוועזין וועלכי דיא רבנים ברייננגין פון דער תורה, כדי צו ביווייזין דיא געטטליכי מאכט פון דיא סנהדרין; ווייל זייא האבין אביר באמת מיט גרויסיר מיהי, צווייא שטעלין ארויס גיזוכט, אזו וועלין מיר דא איצונד דיא אנדירי ביטראכטין. דיא שטעלי אין וועלכיר עס ווערד גיבראכט, זאגט אזו וויא דא שטעהיט:

כמה בתי דינין קבועין יהיו בישראל וכמה יהיה מנינן קובעין בתחלה ב"ד הגדול במקדש. והוא הנקרא סנהדרי גדולה ומניינם ע"א. שנא' אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ומשה על גביהן שנא' והתיצבו שם עמך הרי ע"א.

„וויא פיל בישטעטיגטי בתי דינין זאלין זיין אין ארץ ישראל און וויא פיל זאל זיין דער צאהל פון זייארי חברים? (איז דער ענטוויר). צום ערשטין מוז דער גרויסיר בית דין אין בית המקדש איין גיזעצט ווערין, און עס ווירד אנגירופין „דאס גרויסי סנהדרין," און דער צאהל פון זייא איז איין

און זיבּינְצִיג ; וָואַרין עס שְׁטֶעהִיט אִין פסוק : „זַאמִיל אַיין צוּ מִיר זִיבּינְצִיג מֶענִיר פוּן דִיא עֶלְצְטִי פוּן ישראל ;" (במדבר י״א , פסוק ט״ז) אַזוֹ אִיז דִיא צָאהל אֵיין און זִיבּינְצִיג ." (הלכות סנהדרין פרק א׳ , הלכה ב׳) דָא הָאבִּין דִיא רבנים פַאר וָואר דִיא צָאהל אֵיין און זִיבּינְצִיג אַרוֹיס גִיפוּנִין ; אָבִּיר אוּם צוּ בִּיוַוייזִין אַז דָאס אִיז דִיא סנהדרין גִימֵיינְט , וָואלְטִין זֵייא עֶרְשְׁטְלִיךְ מוּזִין וַוייזִין , אַז דִיא דָאזִיגִי אֵיין און זִיבּינְצִיג מֶענִיר וֶוערִין נִיט צוּ טְהֵיילְט צְווִישִׁין דִיא שבטים , נַייאִירְט זֵייא זָאלִין שְׁטֶענְדִיג אַלְץ אֵיין ב״ד צוּ זַאמִין בְּלַייבִּין ; צְוֵוייטִינְס , אַז דֶער דָאזִיגִיר ב״ד זָאל אֵייבִּיג זַיין ; דְרִיטִינְס , אַז דֶער זֶעלְבִּיגִיר ב״ד אִיז בִּישְׁטַאנְדִין פוּן משהס צַייטִין אָן , בִּיז צוּם חוּרבּן ירושלים , און לסוף פִירְטִינְס , וָואס עֶס אִיז דָאס וִויכְטִיגְסְטִי פוּן אַלִים , אַז עֶר אִיז דֶער הֶעכְּסְטִיר בית דין גִיוֶועזִין ; וָוארִין וֶוען אפילו דִיא עֶרְשְׁטִי דְרַייא פוּנְקְטִין וָואלְטִין גִיקֶענְט דֶער ווִיזִין וֶוערִין , וֶועלִין זֵייא פוּן דֶעסְט וֶועגִין אָן דֶעם דָאזִיגִין לֶעצְטִירִין נִישְׁט בִּיוַוייזִין . דָאס סנהדרין בִּיהוֹיפְּטִיט , דֶער הֶעכְּסְטִיר ב״ד צוּ זַיין , און דַארִיבִּיר וֶוען עֶס קָאן נִיט גִוִויזִין וֶוערִין , אַז דִי פֶערְזַאמְלוּנְג פוּן זִיבּינְצִיג עֶלְטִיסְטִי אִיז אַלְץ אֵיינְס מִיט דֶעם הֶעכְּסְטִין ב״ד , דֶעם וָואס משה הָאט בִּיצֵייכִינְט , גִיבְּט דִיא דָאזִיגִי שְׁטֶעלִי אַזוֹ וֵוינִיג צוּ גִיווִינִין ווִיא דִיא עֶרְשְׁטִי . מִילָא וָואס עֶס בִּיטְרֶעפְט דִיא עֶרְשְׁטִי דְרַייא פוּנְקְטִין , אַזוֹ אִיז נִיט אִין דֶער תורה און אוֹיךְ נִיט אִין דִיא נביאים עֶפִּים דֶער פוּן גִיזָאגְט : אָבִּיר וָואס עֶס בִּיצִיהט זִיךְ אוֹיף דֶעם פִירְטִין קֶענִין מִיר וַוייזִין , אַז יֶענִי זִיבּינְצִיג עֶלְטִיסְטִי זֶענִין נִיט גִיוֶועזִין דֶער הֶעכְסְטִיר ב״ד פוּן דָאס פָאלְק . מִיר הָאבִּין אִין אוּנְזִירִין לֶעצְטִין נוּמֶר גִיוִויזִין , אַז דִיא הֶעכְסְטִי מַאכְט אִיז בִּיקְלֵיידִיט גִיוֶועזִין אוֹיף אַיין ב״ד וָואס אִיז בפירוש בִּישְׁטַאנְדִין פוּן לוֹיטִיר כהנים און אִיז פֶערְבּוּנְדִין גִיוֶועזִין מִיט דֶעם רִיכְטִיר (ה ש ו פ ט) ; דִיא זִיבּינְצִיג עֶלְטִיסְטִי אָבִּיר , וָואס פוּן זֵייא אִיז דָא דִיא רֵייד , זָאלִין אָן אַיין אוּנְטִיר שַׁייד פוּן דִיא שבטים פוּן דִיא ישראל אוֹיס גִיקְלִיבִּין וֶוערִין ; דַארִיבִּיר זֶענִין זֵייא נִיט גִיוֶועזִין דֶער הֶעכְסְטִיר ב״ד און אַזוֹ נָאךְ דֶעם נָאךְ הָאבִּין זֵייא קֵיין חברותא נִיט מִיט דֶעם אוֹפן פוּן סנהדרין , וֶועלְכִי עֶס הָאבִּין בִּיהוֹיפְּטִיט נִיט אַנְדִירְשׁ ווִיא נוּר אִיבִּיר אַלִים צוּ שְׁטֶעהִין . אַזוֹ וַוייזְט עֶס זִיךְ אִיצוּנְד וֶוען מַאן אִיז עֶס בֶּעסִיר חוקר ודורש , אַז אִין דֶער גַאנְצִיר תורת משה אִיז נִיט אֵיינִי שְׁטֶעלִי פֶערְהַאנְדִין וָואס עֶס זָאל בִּישְׁטֶעטִיגִין דִיא בִּיגְרוּנְדוּנְג פוּן אַיין ב״ד , ווִיא דָאס סנהדרין אִיז , און אַז דִיא זֶעלְבִּיגִי אִיז פִיל מֶעהר גְרָאד סותר דִיא אַיינְגִישְׁטֶעלְטִי זַאכִין , דִיא וָואס משה הָאט פָאר גִישְׁרִיבִּין .

מִיר קֶענִין אִין דֶעם וַוייטִיר גֶעהִין און וַוייזִין , אַז אַלִי דִי בִּיזוּנְדִירִי

פרטים װעלכי דיא רבנים האבין גיגעבין פון דיא סנהדרין , זענין אום װארהייט , און אז װען דיא יודין װילין דאס אלץ גלױבין , מוזין זייא זיך מיאש זיין ניט נור פון משה , נייארט אױך אפילו פון אלי איבריגי שרייבירם פון אלטין טעסטאמענט (תורה נביאים און כתובים) דיא װאס האבין גיהאט דעם רוח הקודש . דיא ביזונדירי און אב גישיידיטי שולדיגקייטין װאס דיא סנהדרין זענין מחוייב , װערין אױף אזעלכי אופנים אוים אנאנדיר גיזעצט :

אין מעמידין מלך אלא על פי בית דין של ע"א . ואין עושין סנהדרי קטנה לכל שבט ושבט ולכל עיר ועיר אלא ע"פ ב"ד של ע"א . ואין דנין לא את השבט שהודה כולו ולא את נביא השקר ולא את כהן גדול בדיני נפשות אלא בב"ד הגדול . אבל דיני ממונות בשלשה . וכן אין עושין זקן ממרא ולא עושין עיר הנדחת ולא משקין את הסוטה אלא בב"ד הגדול . ואין מוסיפין על העיר ועל העזרות ולא מוציאין למלחמת הרשות ולמדידת החלל אלא על פי בית דין הגדול . שנא' כל הדבר הגדול יביאו אליך :

„מאן נעמט ניט אױף קיין מלך נור דורך דעם ב"ד פון איין און זיבציג ; און מאן מאכט ניט קיין קלייני סנהדרין פאר איטליכין שבט און פאר איטליכיר שטאט נור דורך דעם בית דין פון איין און זיבציג ; און מאן איז ניט דן מיט דיני נפשות ניט קיין שבט װאס איז גאנץ פער פיהרט גיװארי , און ניט איין פאלשין נביא און ניט איין כהן גדול , נור ביי דעם גרױסין בית דין . (אביר אין געלד זאכין איז איין ב"ד פון דרייא מענשין גינוג) און אױך אזו דארף מאן ניט בישטראפין איין עלטיסטין װען ער האט װידערגישפעניגט, און ניט דערקלערין איין שטאט פאר איין פערשטױסיני *) און מאן טרינקט ניט אן איין װייב װאס האט אב גיקעהרט (צו איינים אנדירין) מיט דיא ביטירי װאסיר (מים המאררים) , װיא נור דורך דעם גרױסין ב"ד ; און מאן טאהר ניט פערמעהרין אױף איין שטאט און אױף איינציגי הױפין, און מאן געהיט ניט ארױס אין איין פרייא װיליגיר מלחמה, און מאן שיקט ניט ארױס צו מעסטין ביי איינים דערשלאגינים נור דורך דעם ביפעהל פון דעם גרױסין ב"ד ; װארין עס שטעהיט אין פסוק : „איטליכי גרױסי זאך זאלין זייא ברענגין צו דיר " (שמות י"ח , פסוק כ"ב) (הלכות סנהדרין פרק א' הלכה א') פון דער ארט איז דיא מאכט און דיא גיריכטליכקייט װאס דיא רבנים האבין ביי גילייגט דיא סנהדרין און דיא װאס מיר װעלין איצונד נעהינטיר ביטראכטין. דאס בלױזי דורך לייאינין דיא דאזיגי פרטים איז גינוג, אום איטליכין פערשטאנדיגין מענשין צו

*) זעה איין אין דברים י"ג , פסוק י"ג אין הלכות עכו"ם פרק ד' און פערגלייך עס .

צו איבער צייגען , אז דיא גאנצע זאך איז חלומות פון עטליכע מענשען אודער מעהר, דיא וואס זענען פון פערלאנגען צו הערשען בעזיילט געוועזען . קיין מענש וואס איז דער ש ר ר ה איבער זיינע חושים קאן ניט גלויבען, אז ג א ט ט איז דער, וואס ער זאל אזו איין שרעקליכע אום בעגרענצטע מאכט ממציא זיין איבער דעם לאייב און ווילען פון דיא מענשען . ערשטענס ווערד דא בעשריבען איין שלאבעצקע הערשאפט פון זיבענציג פערשונען פאר אזעלכע , וועלכע עס האט דיא העכסטע געריכטליכקייט איבער דעם קעניג , און דעם כהן גדול, און דיא נביאים און דאס פאלק , דיא וואס האט דיא מאכט , ניט נור איינציגע מענשען צו משפטען נייארט אויך גאנצע שטעט און שבטים דן צו זיין, און דיא זעלביגע, ווען זייא האבען זיך חשק, גאר אין גאנצען צו פערטיליגען–און דאס דאזיגע אן איין אנדירים געזעץ אודער פאר געשריבענע פארמע צו האבען צו זייאיר ריכט שנור , נור אלץ נאך זייאיר אייגענים ווילען נאך – און דיא , וואס ווייל זייא קלייבען זיך זייאירע חברים זעלבערט צו , פרעגען זייא נאך קיינעם ניט , ניט נאך דעם קעניג און ניט נאך דאס פאלק . מיר האבען אין דער נייארע צייט פיל פון פערדארבענע געזעץ געבירשע מענשען געהערט, אבער פון איין זאך וואס זאל גלייך געוועזען זיין צו דער חברשאפט פון סנהדרין וואס האבען זיך זעלבערט אוים דער וועלט , האבען מיר קיין מאהל ניט געהערט , אויסער דיא קאנפאניע פון איין און זיבענציג , דאס גרויסע ב"ד פון איין אנדערע תורה , שבעל פה , פון איין יונגערען דאטום. – בחנם ווערט מאן זאגען אז דיא דאזיגע חברשאפט איז געפיהרט געווארען נאך תורת משה נאך ; ווארין בשעת דיא סנהדרין זענען בעשטאנדען , האט קיין תורת משה ניט געגאלטען , נייארט זייאיר אייגענער ווילען . זייא האבען דיא תורה געדרשענט וויא עס איז זייא בעליבט געוועזען , און וויא מיר האבען אויבען געזעהן , זענען זייא ניט אמאהל געבונדען געוועזען צו האלטען דאס , וואס דיא וואס זענען פריהער פאר זייא געוועזען האבען גוזר געוועזען ; ווען אימיצער האט זיך דערוואוגען אפילו נור צו טראכטען , אודער אויף זייארע פרושים און פשטים צו שטרייטען , האט מאן איהם דער ווארגען ; ווארין :

כל חכם שמורה על דבריהם מיתתו בחנק :

„איטליכער געלערנטער וואס ער ווידער שפעניגט זייארע רייד קומט איהם צו טייטען דורך דער ווערגען . " (הלכות ממרים פרק א', הלכה ב') מילא אזו האבען זייא געהאט דיא מאכט דאס געזעץ צו לאזען זאגען וויא זייא האבען געוואלט , און עס איז ניט געוועזען קיין מאכט אויף דער וועלט , דיא

וואס

וואס זאל זייא האבין גיקענט דערינין איין האלטין. וואלטין זייא פון מלך בירופין גיוועזין, אודיר פון דאס פאלק אויס דערוויילט גיווארין, אזו וואלטין זייא פאר דעם שלעכטין אויף פיהרונג אין זייאיר מאכט, מוזין פער אנטוואָרטליך זיין; אביר אז זייא האבין זייאירי חבירים זעלבירט אויס דערוויילט, אזו האבין זייא ניט גיקענט פון קיינים אנדירין, וויא נור פון זיך זעלבירט גימשפט אודיר אראפ גיזעצט ווערין. אזו איין פורקומיני און שרעקליכי איינגינוויליגי הערשאפט, וועלכים עס איז דיא מענשליכי זיכירהייט אזו מיט פיינדשאפט אקייגין גיגאנגין, איטליכי פרייהייט פון דאס גימיהט אזו אין גאנצין פער וויסט, האט קיין מאהל ניט גיקענט פון גאטט ארויס גיקומין זיין, נייארט עס האט דורך אויס גימוזט זיין ארויס גיקומין פון דעם צו פלאטירטין מוח פון איין מענשין. מיר קענין קאום גלויבין, אז פיל יודין – אחוץ דיא ברענינדיגי גמרא גלויבירס, וועלכי האפפין חבירים צו ווערין – זאלין וווינשין אז דאס סנהדרין זאל ווידיר איינגישטעלט ווערין; און דען ווען זייא ווינשין עס ווידיר ניט, גלובין זייא ניט אין דער יודישיר אמונה, ווייל דיא ווידיר איינשטעלונג פון דעם דאזיגין הויכין ב״ד איז ערשט דער גמר פון דאס יודישקייט. ווען זייא גלויבין אביר אין דער דאזיגיר אמונה ניט וויא קענין זייא דען זיך האלטין פאר רעכט שאפיני מעניר אז זייא ביקענין זיך פון דעסט וועגין דאך צו דאס זעלביגי?

דאך מוזין מיר איצונד חוקר ודורש זיין, אויף וועלכיר מאכט שטיצין דיא רבנים דיא דרשות אויף אזו איין אויס גיברייטירטין כלל דיינותשאפט. מאן זאלט דער ווארטין, אז זייא האבין דער צו ערגינץ ארויס גיפונדין עפים איין בישטימטים, איין גיבאט פון גאטט וואס איז אויס דריקליך אויף דעם דאזיגין בית דין גיריכטיוויט; אביר ניין, זייאיר איינציגי מאכט זענין דיא ווערטיר פון יתרו צו משה: „און עס וועט זיין, איטליכי גרויסי זאך זאלין זייא ברענגין צו דיר;“ איין אפינים ביקענטיניש, אז אין דער גאנציר היילגיר תורה איז ניט פערהאנדין קייני בישטעטיגונג וואס זאל גליך זיין צו זייאירי ביהויפטונגין, ווארין זונסט וואלטין זייא זייאיר בטחון ניט גיהאט אויף דיא דאזיגי ווערטיר וואס איז אזו שלעכט דירויף אנגיוועגדיט. באמת וואונדירט עס אונס, אז זייא בירופין זיך איביר הויפט אויף דער היליגיר שריפט, ווארין אזעלכי בירופונג איז פאר אלי זייאירי ביהויפטונגין זייער שעדליך. מיר ווילין אמאהל עטליכי פון דיא אויבין גיבראכטי פרטים, בייא דאס ליכט פון גאטטים ווארט

פְּרוּבִּין . דִיא עֶרְשְׁטִי בְּיהוֹפְּטוּנְג אִיז : אַז אַיין מלך טָאר אַנְדִירְשׁ נִיט וִויא נוּר דוּרְךְ דֶעם גְרוֹיסִין ב״ד פוּן אַיין אוּן זִיבְּצִיג אוֹיף גִינוּמִין וֶוערִין . מֵילָא, אִיז דָאס דָאזִיגִי אמת ? צִיא לָאזְט עֶס זִיךְ וואוֹיל בְּוַוייזִין, אַז עֶרְגִינְץ אֵיינִיר פוּן דִיא מלכים פוּן ישראל אִיז דוּרְךְ דִיא סנהדרין אַיין גִיזֶעצְט גִיוָוארִין ? נִיט אֵיינִיר ; אָבִּיר מַאן קָאן וואוֹיל פִּיל נָאךְ וַוייזִין , דִיא וָואס זֶענִין אַיין גִיזֶעצְט גִיוָוארִין אָן אַיין שׁוּם בְּצִיהוּנְג אוֹיף אַזוֹ אַיין הוֹכִין ב״ד . מַאן זָאל למשל נֶעהמִין ש א ו ל , דֶעם עֶרְשְׁטִין מלך פוּן ישראל ; וָואס הָאט דָאס סנהדרין מִיט זַיין אוֹיף נֶעהמוּנְג צוּם קִינִיגְלִיכִין אַמְט צוּ טְהוּן גִיהַאט ? גָאר נִישְׁט ; אַזוֹ וַוייט וִויא מֶענְשִׁין זֶענִין דִירְבַּייא אִינְטֶרֶעסִירְט גִיוֶועזִין אִיז דָאס גִיוֶועזִין שׁמואל הנביא, אוּן שׁמואל אַלַיין אִיז דָם וֶוערְקְצַייג גִיוֶועזִין צוּ זַיין אוֹיס דֶער וֶוייֶלוּנְג . בשעת דָאס פָאלְק הָאבִּין אַיין מלך פֶערְלַאנְגְט, זֶענִין זֵייא נִיט צוּ דִיא סנהדרין גִיגַאנְגִין , בַּייאִירְט צוּ שׁמואל . עֶר הָאט זֵייא דֶער פוּן אָב גִירָאטִין , אָבִּיר דָאס פָאלְק הָאט נִיט גִיוָואלְט גִיהָארְכִין , צוּ דֶער שְׁטִים פוּן שׁמואל״ וֶוען עֶר וָואלְט גִיוֶועזִין דֶער אוֹיבִּירְשְׁטִיר פוּן אַזוֹ אַיין שְׁרֶעקְלִיכִין בית דין וִויא דָאס סנהדרין צִיא וָואלְטִין זֵייא עֶס גִיהַאט זִיךְ דֶער וואוֹגִין ? בשעת שאול אִיז גִיזַאלְבְּט גִיוָוארִין, אִיז עֶס נִיט גִישֶׁעהִין פוּן דִיא סנהדרין אוֹיף זֵייאִיר בִּיפֶעהל ; עֶס אִיז קֵיין מֶענְשׁ נִיט מֶעהר דֶער בַּייא גִיוֶועזִין , וִויא נוּר דֶער אוֹיס דֶערְוֶוייֶלְטִיר קִינִיג אוּן דֶער נביא. ,,אוּן שׁמואל הָאט גִינוּמִין, ,,שְׁטֶעהִיט אִין פסוק," אַיין גְלָאז מִיט אֵייל אוּן הָאט גִיגָאסִין אוֹיף זַיין קָאפְּף אוּן הָאט אִיהם גִיקוּשְׁט אוּן הָאט גִיזָאגְט : פַאר וָואר, אַז יהוה הָאט דִיךְ גִיזַאלְבְּט צוּ אַיין הֶערר אִיבִּיר זַיין עֶרְבְּטֵייל ! (שמואל א׳, י׳, פסוק א׳) אוּן וִויא שאול אִיז פַאר דָאס פָאלְק פַייאִירְלִיךְ בִּישְׁטֶעטִיגְט גִיוָוארִין, אִיז שׁמואל וִוידִיר דֶער אֵיינְצִיגִיר טְהוּעֶר פוּן דֶער דָאזִיגִיר זַאךְ גִיוֶועזִין : שׁמואל אָבִּיר הָאט דָאס פָאלְק בִּירוּפִין צוּ יהוה קֶען מצפה אוּן הָאט גִיזָאגְט. . . אוּן אִיצוּנְדִירְט, שְׁטֶעלְט אַייךְ פַאר יה״ה נָאךְ אַייאִירִי שבטים אוּן פְּרַיינְדְשַׁאפְטִין נָאךְ . . . . אוּן עֶס אִיז וָוארִין גִיטְרָאפִין שאול דֶער זוּן פוּן קִישׁ וגומ׳." (דָארְטִין פסוק י״ז – כ״א) מַאן קָאן נָאךְ דֶעם נָאךְ נִיט בְּיהוֹיפְּטִין , אַז דִיא סנהדרין זָאלִין הָאבִּין מִיט דֶער זַאךְ דָאס גְרִינְגְסְטִי צוּ טְהוּן גִיהַאט . אוּן אַיין אַנְדִיר בַּייא שְׁפִּיל אוֹיס צוּ דֶער וֶוייֶלִין : אִיז עֶפִּיס דֶען דוד דוּרְךְ דֶער שְׁטִים פוּן דִיא סנהדרין אוֹיס דֶער וֶוייֶלְט גִיוָוארִין ? אוֹיךְ אַזוֹ וֶוענִיג וִויא שאול ; עֶס אִיז וִוידִיר גִיוֶועזִין שׁמואל אַלַיין , דֶער וָואס אִיז מִיט דֶעם גִישֶׁעפְט גִיבָּארִין גִיוָוארִין . אוּן יהוה הָאט גִיזָאגְט צוּ שׁמואל הֵייסְט עֶס אִין פסוק : ,,בִּיז וִויא לַאנְג וֶועסְטוּ

טרויאירין

טְרוֹיאִירִין אוּם וֶועגִין שאול , אוּן אִיךְ הָאבּ אִיהם פֶערְוָוארְפִין פוּן צוּ קִינִיגִין אִיבִּיר ישראל ? דֶער פִּיהל בַּיין הָארִין מִיט אֵייל אוּן גֶעהִי אִיךְ וֶועל דִיךְ שִׁיקִין צוּ ישי פוּן בית לחם , וָוארִין צְווִישִׁין זַיינִי זִין הָאבּ אִיךְ גִיזֶעהִין צוּ מִיר אַיין קִינִיג .״ (דָארְטִין ט״ז , פסוק א׳) אוּן אַזוֹ אִיז שמואל אַהִין גִיגַאנְגִין אוּן הָאט אִיהם גִיזַאלְבְּט , אָהנִי עֶרְגִינְץ אַיין בַּייא שְׁטַאנְד פוּן סנהדרין אוֹדִיר עֶרְגִינְץ פוּן אֵיינִים אַנְדִירִין . דִיא דָאזִיגִי צְווֵייא אוֹפנים זֶענִין גִינוּג , כדי דִיא אוּם וַוארְהַייט פוּן דִיא רבנישי בִּיהוֹיפְּטוּנְגִין צוּ בִּיוַוייזִין ; נוּר אָבִּיר עֶס אִיז נָאךְ פֶער הַאנְדִין אַיין פַאלל וָואס אִיז מֶעהר מכריע , וָואס מִיר ווִילִין אִיהם נָאךְ בְּרֶענְגִין אוּן דָאס אִיז דֶער , פוּן שלמה. אדניהו הָאט זִיךְ צוּ קִינִיג גִימַאכְט , אָבִּיר בת שבע הָאט זִיךְ גִיטְרָאפִין צוּ הֶעלְפִין דוּרְךְ דֶער עצה פוּן נתן הנביא , כדי אִיהר זוּן צוּם קִינִיג צוּ מַאכִין . אָבִּיר צוּ וֶועמִין הָאט אִיהר נתן אַיין עצה גִיגֶעבִּין צוּ גֶעהִין ? אפשר צוּ סנהדרין , אוּם בַּייא זֵייא גִירֶעכְטִיגְקַייט צוּ זוּכִין ? נֵיין , נַייאִירְט צוּ דֶעם קִינִיג דוד , צוּ וֶועלְכִין זִיא אִיז אוֹיךְ טַאקִישׁ גִיגַאנְגִין אוּן הָאט אִיהם נִיט בַּייא ב״ד גִיפוּנִין , אוֹדִיר צְווִישִׁין דִיא חברים פוּן סנהדרין , נַייאִירְט מִיט אבישג השונמית דִיא וָואס זִיא הָאט אִיהם בִּידִינְט , אוּן דוד , אָן עֶרְגִינְץ אִימִיצִין אוּם אַיין עצה צוּ פְרֶעגִין , הָאט אִיהר גִישְׁווּאוֹרִין: אַזוֹ וַואר ווִיא יהוה לֶעבְּט . . . . שלמה דַיין זוּן , זָאלל נָאךְ מִיר קִינִיג זַיין ! ,,דִיא סנהדרין הָאבִּין דָא אוֹיךְ מִיט דֶער זַאךְ נִישְׁט צוּ טוּהן גִיהַאט . דַארִיבִּיר אִיז דִיא בִּיהוֹפְּטוּנְג , אַז עֶס אִיז עֶפִּים גְרוֹיסִים אָן דֶער הסכמה פוּן דִיא סנהדרין נִישְׁט גִיטָהוּן גִיוָוארִין , אַיין גְרָאבִּיר לִיגִין , אוֹיס גִיטְרַאכְט פוּן מֶענְשִׁין וָואס זֶענִין גַייצִיג נָאךְ כבוד , דִיא וָואס הָאבִּין זִיךְ גִינוּמִין אַיין מַאכְט , וָואס זֵייא הָאבִּין אוֹיף אִיהר קֵיין רֶעכְט נִיט גִיהַאט . אוּן אַזוֹ אַיין גְלַייכִין אוֹפֶן וָואלְטִין מִיר זִיךְ גִיקֶענְט בִּירוּפִין אוּם צוּ וַוייזִין , אַז דֶער שבט דן אִיז גִירִיכְטִיט גִיוָוארִין אוּן אַז שאול דוד אוּן דִיא אִיבִּירִיגִי מלכים פוּן ישראל הָאבִּין מלחמה גִיהַאלְטִין אָהנִי דֶעם אַז דִיא סנהדרין זָאלִין אוּם וֶועגִין דֶעם גִיפְרֶעגְט וֶוערִין ; נוּר וַוייל אֵיינִי פוּן יֶענִי בִּיהוֹיפְּטוּנְגִין שְׁטְרַייט דֶער ווִידִיר אַוֶעקִיגִין דִיא קְלָארִי אותיות פוּן דֶער תורה , אַזוֹ קְלַייבִּין מִיר עֶס בֶּעסִיר אוֹיס דִיא דָאזִיגִי בִּיזוּנְדִירְס צוּ בִּיטְרַאכְטִין . דִיא תורה שבע״פ זָאגְט , אַז דָאס בִּיטִירִי מִיט מים המאררים אִיז נוּר אוֹיף דֶעם בִּיפֶעהל פוּן דִיא סנהדרין גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין . וָואס זָאגְט אָבִּיר משה ? וֶוען דָאס גִימִיהט פוּן קנאה צִינְדִיט אַיין מַאן אָן , הֵייסְט עֶר אִיהם דֶען דֶערְמָאלְט זַיין וַוייבּ צוּ דִיא סנהדרין בְּרֶענְגִין ? נֵיין , נַייאִירְט

צו דעם כהן. „אזו זאלל ער זיא צו דעם כהן ברענגען, הייסט עס אין פסוק. און וואס זאל דער כהן דענסמאלט טהון? זאל ער ערשט צו דיא סנהדרין געהין און זייאיר הסכמה בקומען? ניין, אזו באלד דער מאן האט זיין ווייב גיבראכט און דאס שפייז אפפער פון קנאה, איז עס גיוועזין דעם כהן זיין גישעפט דאס ווייב פאר יהוה צו ברענגין: עס שטעהט „און דער כהן זאל שטעלין דאס ווייב צו פאר יהוה" און דענסמאלט טהון, אללי מנהגים וואס איז פאר גישריבין; אזו וויא עס לאזט זיך דאס גאנצי מיט דיא ווערטיר אויס: „און דער כהן זאל מאכין צו איהר דיא גאנצי דאזיגי לערנונג." עס ווערד דא ניט נור דיא סנהדרין ניט גידאכט, נייארט אויך בפירוש דעם כהן בישיינפערליך דיא מאכט גיגעבין און איהם אפילו נאך גיבאטין ווייטיר מיט דער מעשה אן צו הויבין אן דעם פסק פון ערגינץ איין אנדירין ב"ד אב צו ווארטין. דא זעהין מיר אזו ווידיר אז דיא ביהויפטונג פון דיא רבנישי איביר ליווירונג (מסורות) זענין פונקט סותר דיא דאזיגי פון משה, און זענין דרום גישט ביגרונדעט פעסטיגט.

עס איז אום נייטיג, אונס נאך ווייטיר אין יעני ענינים זיך אריין צו לאזין, וויל דיא צווייא וואס מיר האבין חוקר ודורש גיוועזין, שטרייטין אקייגין דיא ווארהייט, און צווייא אום ווארהייטין זענין שון גינוג, אום צו נישט צו מאכין דעם גלויבין פון ערגינץ עפיס איין ביהויפטונג, דער איינציגיר מיגליכי וועג, דיא מאכט פון דיא סנהדרין צו בישיצין פון דיא גיבראכטי יסודות פון ביווייז, איז, צו לייקינין אן דער מאכט פון דער הייליגיר שריפט. קיין מיטל וועג איז ניט פערהאנדין; ווארין ענטוויר זענין דיא מחברים פון דיא פינף ספרים פון תורה, דיא ספרים פון שמואל און דיא פון מלכים אין תעות, אודיר דיא גאנצי דיינות שאפט פון דיא סנהדרין איז בלוז איין אויס גיטראכטי זאך. מילא ווער עס נעמט אן און האלט דיא דאזיגי ספרים פאר הייליג, דער מוז דיא מאכט פון דיא סנהדרין אוועק ווארפין; ווער עס האלט אביר דיא דאזיגי פעסט, דער מוז דיא הייליגקייט פון יעני ספרים לייקינין.

עס ווערט אויך אין דער אובין גיבראכטיר שטעלי פון דער תורה שבע"פ נאך איין אנדיר גיריכטס אוביריקייט דער מאנט, דיא וואס מיר מוזין דא אויך נאך מפורש זיין, אונ דאס איז, דאס קליינע סנהדרין (סנהדרי קטנה), אודיר דער בית דין פון דרייא און צוואנציג. עס שטעהט אין דער אויבין גידאכטיר שטעלי: „די קליינע סנהדרין פאר דיא אליר האנד שבטים און שטעט ווערין נור גימאכט דורך דעם ב"ד פון איין און זיבינציג," און אין איין אנדיר ארט גיפינין מיר:

ומעמידין בכל עיר ועיר מישראל שיש בה ק״כ או יותר סנהדרי קטנה — וכמה יהיה מנינם כ״ג דיינים :

„עס װֶערְט אַײן גִישְׁטֶעלְט אֵײן קְלֵײנִי סנהדרין, אִין אִיטְלִיכֶר שְׁטָאט פוּן ישראל, װָאס אִין אִיהר זֶענִין פֶערְהַאנְדִין הוּנְדֶערְט אוּנ צְװַאנְצִיג פוּן ישראל אוּן נָאךְ מֶעהְרִיר, — אוּן װיא פִיל זָאל זֵייאִיר צָאהל זַיין ? דְרַייא אוּן צְװַאנְצִיג דיינים.״ (הלכות סנהדרין פרק א׳, הלכה ג׳) דָאס דָאזִיגִי אִיז נוּן װִידִיר אַיין אַנְדִיר נַייאִיס, װָאס פַאר אִיהר גִיפִינְד זִיךְ אִין תורת משה נִיט דָאס גְרִינְגְסְטִי בִּישְׁטֶעטִיגוּנְג. דָארְט הֵייסְט עֶס: „אוּן משה הָאט אוּיס דֶערְװֵיילְט מֶעכְטִיגִי מֶענִיר פוּן גַאנץ ישראל, אוּן עֶר הָאט זֵייא גִימַאכְט הוּיפְּט לַייט אִיבִּיר דֶעם פָאלְק, פִירְשְׁטִין פוּן טוֹיזִינְד, פִירְשְׁטִין פוּן הוּנְדִירְט, פִירְשְׁטִין פוּן פוּנְפְצִיג אוּן פִירְשְׁטִין פוּן צֶעהִין. אוּנ זֵייא הָאבִּין גִירִיכְטִיט דָאס פָאלְק צוּ אַלִי צַייט וגו׳. (שמות י״ח, פסוק כ״ה–כ״ו) דָאס דָאזִיגִי אִיז דֶער סְפָּאסִיב, װָאס משה הָאט פַאר דִיא גִירִיכְטְס אוֹיבִּירְקַייט אַיין גִיטְרָאפִין; דֶערְקֵיינִיגִין זָאגְט עֶר קֵיין װָארְט נִיט פוּן דֶער אוֹיפְרִיכְטוּנְג פוּן אַיין קְלֵיינִים סנהדרין פוּן דְרַייא אוּן צְװַאנְצִיג, אַזוֹ אַז מִיר הָאבִּין דֶערִינְין װִידִיר אַיין בַּייא שְׁפִּיל פוּן דֶעם פֶערְלַאנְג פוּן דִיא רבנים, אַלִי אַיינָארְדִינוּנְגִין פוּן משה אַװֶעק צוּ לֵיגִין אוּן זֵייאִיר אֵייגִינִי אוֹיף דֶער דָאזִיגִיר שְׁטֶעלִי צוּ זֶעצִין; אַזוֹ װיא אוֹיךְ אַיין צְװֵייטִין בִּיװַייז, אַז דִיא גִיזֶעצִי פוּן דִיא סנהדרין זֶענִין נִיט פוּן משה גִיגֶעבִּין גִיװָארִין, װַייל זֵייא זֶענִין מחייב יֶענִים ב״ד אַיין צוּ זֶעצִין קְלֵיינִי בתי דינים, כנגד דִיא דָאזִיגִי אַיינְשְׁטֶעלוּנְגִין פוּן משה.

עֶס קוּמְט נָאךְ דֶעם נָאךְ פוּן דֶעם אַלִים בִּפירוּש אַרוֹיס, װָאס מִיר הָאבִּין אִין דֶעם דָאזִיגִין אוּן אִין דֶעם פְרִיהִירִיגִין נוּמֶר גִיזָאגְט, אַז דָאס סנהדרין אִיז דוּרךְ אוּיס גִיװֶעזִין אַיין דַיינוֹתשַׁאפְט נִיט נָאךְ תורה נָאךְ, אוּן אַז דִיא תורה שבעל פה קָאן דַארִיבִּיר קֵיינִי שְׁטִיצוּנְג נִיט גִיפִינְין אִין דֶער בִּישְׁטֶעטִיגוּנְג פוּן דֶער זֶעלְבִּיגִיר תורה: אַזוֹ װיא עֶס קוּמְט װַייטִיר דֶער פוּן אַרוֹיס, אַז דָאס נַייאִירִי יוּדִישְׁקַייט הָאט דִיא אָרְדִינוּנְג פוּן זַאכִין, װֶעלְכִי משה הָאט אַיין גִיפִיהְרְט, גָאר אִין גַאנְצִין אוּם גִישְׁטִירְצְט. עֶר הָאט אַיין בִּישְׁטֶענְדִיגִין ב״ד פוּן דִיא כהנים אוּן דֶעם רִיכְטִיר (שופט) אַיין גִישְׁטֶעלְט; דָאס נַייאִירִי יוּדִישְׁקַייט הָאט דֶעם דָאזִיגִין ב״ד בטל גִימַאכְט אוּן הָאט דִיא סנהדרין אוֹיף גִירִיכְטִיט אָן שְׁטָאט זֵייא. עֶר הָאט הוּיפְּט לַייט אִיבִּיר טוֹיזִינְד, אִיבִּיר הוּנְדִירְט, אִיבִּיר פוּנְפְצִיג אוּנ אִיבִּיר צֶעהִין גִיזֶעצְט: דָאס נַייאִירִי יוּדִישְׁקַייט הָאט דִיא דָאזִיגִי אַיינְרִיכְטוּנְג אַיין סוֹף

גִימַאכְט אוּן אַיין גִיפִיהְרְט בתי דינים פוּן דְרַייא אוּן צְוַואנְצִיג . באמת . וֶוען עֶס וָואלְט מִיגְלִיךְ גִיוֶועזִין , אַז דִיא יוּדִין זָאלִין אַלִי גִיבָּאטִי פוּן דֶער תורה שבע״פ אִין זֵייאִיר אֵייגִינִים לַאנְד מַאכִין אַז עֶס זָאל ווירְקְלִיךְ טַאקִיש גִיהַאלְטִין וֶוערִין אוּן משה זָאל ווִידִיר צוּ זֵייא קוּמִין , עֶר וָואלְט זֵייא קֵיין מָאהל נִיט גִיקֶענְט פַאר זַיינִי שׁוּל לַייט (תלמידים) ווִידִיר דֶער קֶענִין ; וַוייל עֶר וָואלְט קֵיין אֵיינְצִיגִי פוּן זַיינִי אַיינְרִיכְטוּנְגִין אִין דֶעם צוּ שְׁטַאנְד ווִידִיר גִיפוּנִין , ווִיא עֶר הָאט זֵייא אִיבִּיר גִילָאזִין . עֶס אִיז גָאר נִיט גִיפַּאסְט , אוּן וָואלְט דִיא זַאךְ נִיט גִיוֶועזִין אַזוֹ אַיין עֶרִינְסְטִי מעשה , וָואלְט עֶס אַיין גִילֶעכְטִיר גִיוֶועזִין , דִיא רבנים אוּיס רוּפִין צוּ הֶערִין , אַז דִיא תּורת משה אִיז נִיט פֶער עֶנְדִירְלִיךְ , וֶוען זֵייא זֶעלְבִּירְט הָאבִּין זַיינִי הויפְּט אַיינְשְׁטֶעלוּנְגִין פֶער עֶנְדִירְט אוּן אֵייני גַאנְץ נַייאִי אמונה אַיין גִיפִיהְרְט ! פַאר דִיא יוּדִין אָבִּיר מוּז עֶס דִיא גְרֶעסְטִי וִויכְטִיגְקֵייט זַיין , חוקר ודורש צוּ זַיין , אוּיב דִיא תורת משה אִיז באמת אוּם פֶער עֶנְדִירְלִיךְ אוֹדִיר נִיט ; וָוארִין וֶוען דִיא דָאזִיגִי תּורה אִיז אוּם פֶערְעֶנְדִירְלִיךְ אַזוֹ קָאן קֵיין רַבָּנִישִׁיר יוּד לָאוּט דֶעם שכל , דִיא הָאפְּפִינוּנְג אוּיף זֶעלִיגְקֵייט נִיט הָאבִּין , וַוייל עֶר בִּיקֶענְט זִיךְ צוּ אַזוֹ אַיין אמונה , וָואס זִיא הָאט דִיא גְרֶעסְטִי פֶערְעֶנְדִירוּנְג אִין יֶענִיר אַפָּאר גִיבְּרַאכְט . אִין זַיין גְלוֹיבִּינְבִּיקֶענְטִינִישׁ לֵייקִינְט עֶר אִיטְלִיכִי פֶערְעֶנְדִירוּנְג פוּן דֶער תּורה אוּן אִין דִיא שְׁטֵייגִירְס פוּן זַיינִי ענינים דֶער לוֹיבְּט עֶר זִיךְ עֶס צוּ טָהוּן גָאר אָן ישוב הדעת . וֶוען יֶענִי תּורה אִיז אוּם פֶערְעֶנְדִירְלִיךְ , דֶען אִיז עֶס דֶען נִיט נָאךְ גִילָאזִינִיר חוב פוּן אִיטְלִיכִין יוּדִין , דִיא נַייאִי אמוּנה פוּן דִיא רבנים אוּיף אֵיין מָאהל אַוֶועק צוּ וַוארְפִין אוּן אַזוֹ גִישְׁווינְד ווִיא מִיגְלִיךְ צוּ דִיא אַיינְרִיכְטוּנְגִין פוּן תּורת משה צוּרִיק צוּ קֶעהְרִין . וֶוען עֶר גְלוֹיבְּט , אַז דִיא תּורה קָאן יוֹא נָאךְ אֵייגִינִים ווִאוּלְגִיפַאלִין פֶערְעֶנְדִירְט וֶוערִין , דֶען מוּז עֶר דִיא יֶענִיגִי אַרְטִיקֶעלְן פוּן זַיין גְלוֹיבִּין (עקרי אמונה) אַוֶועק וַוארְפִין , אִין וֶועלְכִין דִיא אוּם פֶערְעֶנְדִירְלִיכְקַייט פוּן דֶער תּורה וֶוערְט אוּיס גִישְׁפְּרָכִין . אִין אַזוֹ אַיין עֶרִינְסְטִי זַאךְ , ווִיא דִיא אמונה אִיז , מוּז עֶר זִיךְ מתאמץ זַיין , לָאוּט דֶעם נָאךְ , אוּן בִּישְׁטִימְט צוּ זַיין , אָבִּיר נִיט צְווִישִׁין צְוֵוייא מֵיינוּנְגִין אַהִין אוּן אַהֶער צוּ שְׁוֶועבִּין . אִיז משה זַיין גִיזֶעץ גֶעבִּיר , מִילָא דָאז עֶר אִיהם גִיהָארְכִין ; קְלַייבְּט עֶר זִיךְ אָבִּיר אוּיס דִיא נַייאִירִי אמונה פוּן דִיא רבנים אַזוֹ אִיז עֶר מחוייב , זֵייאִירִי מדות , זֵייאִיר מַאכְט , אַזוֹ ווִיא אוֹיךְ דִיא טעמים חוקר ודורש צוּ זַיין , וֶועלְכִי עֶס הָאבִּין זֵייא צוּם אוּם שְׁטִירְצִין דִיא אמוּנה פוּן זֵייאִירִי עֶלְטִירִין גִיבְּרַאכְט . אִיז דִיא אמונה פוּן משה אַיין

שלעכטי

שְׁלֶעכְטִי אמונה , דִיא וָואס מַאן הָאט זִיא גִימוּזְט אַוֶועק וַוארְפִין ? אוֹדִיר אִיז זִיא נוּר גִיוֶועזִין אוֹיף אַיין גִיוִויסִי צַייט גִיגֶעבִין אוּן הָאט גִימוּזְט אַזוֹ בַּאלְד דִיא דָאזִיגִי צַייט אִיז אַרִיבִּיר גִיגַאנְגִין , אוֹיף אַיין נַייאִי פֶערְטֶוויִשְׁט וֶוערִין ? הָאבִּין דִיא רבנים דִיא גֶעטְלִיכִי בִּישְׁטֶעטִיגוּנְג אוֹיף דֶער דָאזִיגִיר פֶערֶענְדִירוּנְג גִיהַאט , וֶועלְכִי זַייא הָאבִּין אַפָּאר גִינוּמִין , אוֹדִיר אִיז עֶס גִישֶׁעהִין פוּן זַייאִיר אֵייגִינִיר טובה אוּן נוּצִין וֶועגִין ? דֶער שְׁטַייגִיר פוּן דִיא דָאזִיגִי פֶערֶענְדִירוּנְגִין זֶעהִיט גִינוּג אוֹיס אַז עֶס אִיז אִין חשד — זַייא גֶעהִין אַלִי אוֹיס , אוֹיף דִיא פֶערְמֶעהרוּנְג פוּן זַייאִיר קְרַאפְט אוּן זַייאִיר מַאכְט . אַזוֹ לַאנְג וִויא דִיא תורת משה אִיז גִיהַאלְטִין גִיוָוארִין , הָאבִּין דִיא רבנים קֵיין ממשלה נִיט גִיהַאט נִיט אִין דֶער מדינה אוּן נִיט אִין דִיא אַיינְזַאמְלוּנְגִין ; דוּרְךְ דִיא פֶערֶענְדִירוּנְג אָבִּיר , וָואס זַייא הָאבִּין גִימַאכְט , זֶענִין זַייא גִיוָוארִין אוּם בִּיגְרֶענִיצְטִי זֶעלְבְּסְט הֶערְשִׁיר אִיבִּיר דִיא לַייבִּיר אוּן זֵיילִין פוּן כל ישראל . זַייא הָאבִּין נָאךְ דֶעם שְׁטַייגִיר נָאךְ גִיהַאט אַלִי נסיונות וָואס אִיז נוּר מִיגְלִיךְ , דָאס אֵיינִי צוּ פֶערְוַוארְפִין , אוּן דָאס אַנְדִירִי אָן צוּ נֶעהְמִין . אִיז דָאס דָאזִיגִי אָבִּיר אוֹיךְ אַיין טעם , פַאר וָואס דָאס יוּדִישִׁי פָאלְק זָאל דִיא תורת משה פֶערְוַוארְפִין ? זַייא גִיוִוינִין דוּרְךְ דִיא דָאזִיגִי פֶערֶענְדִירוּנְג גָאר גִישְׁט אוּן פֶערְלִירִין אַלְץ , אַזוֹ גוּט פַאר דֶעם אִיצְטִיגִין לֶעבִּין וִויא פַאר דֶעם אֵייבִּיגִין לֶעבִּין , דֶער מִיט וָואס זַייא נֶעהְמִין אָן דִיא אמונה פוּן דִיא רבנים , וַוארְפִין זַייא אִין אַלִים אַוֶועק דֶעם סדר פוּן יֶענִיר טְהַייאִירִיר גָאבּ פוּן זַייאִיר שכל , וָואס עֶס בִּיטְרֶעפְט דִיא תורה אוּן דֶעם דִינְסְט פוּן גָאט (עבודת הבורא) . אַיין יוּד וָואס נֶעהְמְט אָן דִיא תורה שבע"פ , קָאן נוּר אַיין בְּלִינְדִין גְלוֹיבִּין הָאבִּין ; עֶר הָאט דָאס פָאר הַאנְד פֶערְלוֹירִין אִיבִּיר דֶעם נָאךְ צוּ דֶענְקִין , וָואס גָאט פֶערְלַאנְגְט פוּן אִיהם , אוּן מוּז לפחות הָאטְשִׁי דָאס אָן נֶעהְמִין , וָואס דִיא רבנים הַאלְטִין עֶס פַאר גוּט אִיהם פָאר צוּ שְׁרַייבִּין פַאר אַיין חיוב : אוּן וֶוען אפילו זַייא גֶעהִין אַזוֹ וַוייט , אִיהם צוּ זָאגִין , אַז זַיין לִינְקִי הַאנְד אִיז זַיין רֶעכְטִי אוּן זַיין רֶעכְטִי אִיז דִיא לִינְקִי , אַזוֹ מוּז עֶר דֶעם דָאזִיגִין אוֹיסְשְׁפְּרוּךְ גְלוֹיבִּין אוּן דִיא בֶּעסִירִי אַיין זַייט פוּן זַיין זִינִין פֶערְוַוארְפִין , אוֹדִיר וֶוען עֶר דֶער וֶועגְט זִיךְ מסופק צוּ זַיין , וָואלְט עֶר מוּזִין דֶערְוַוארְטִין וואוּ דָאס יוּדִישְׁקַייט הֶערְשְׁט מִיט פְרַייְהַייט , דֶער וָוארְגִין צוּ וֶוערִין . פַאר וָואר , עֶס אִיז אִין יֶענִים גַאנְצִין צוּ זַאמִין הַאנְג נִיט פֶערְהַאנְדִין עֶפִּיס וָואס עֶס זָאל צוּ זִיךְ צוּ צִיהִין , גִישְׁט וָואס עֶס זָאל אִימִיצִין אִין אַיין נסיון אַרַיין בְּרֶענְגִין , דָאס פַאר בֶּעסִיר צוּ הַאלְטִין וִויא דִיא רֶעכְטִי אמונה פוּן משה וֶועלְכִי עֶס אִיז נִיט מכיר פנים אוּן אִיז פֶערְשְׁטֶענְדִיג . עֶר הָאט דִיא תורה פוּן גָאט אִין דִיא

הֶענְד פון דִיא ישראל גִיגֶעבִּין און הָאט גִיזָאגְט : זֶעה אִיךְ הָאבּ פַּאר אַייךְ גִיגֶעבִּין דָאס לֶעבִּין און דֶעם טוֹיט , אַז דוּא זָאלְסְט דָאס לֶעבִּין אוֹיס דֶערְוֶוייל‍ִין ! „עֶר גֶעהִיט מִיט מֶענְשִׁין אוּם וִויא מִיט פֶערְשְׁטֶענְדִיגִי נפשות , און וֶוען עֶר פֶערְלַאנְגְט פון זֵייא אָן אַיין תנאי צוּ גִיהָארְכִין , אַזוֹ טְהוּט עֶר עֶס נִיט פַּאר דֶעם וָוארְט פון אַיין מֶענְשִׁין , נַייאֶרְט פַּאר דִיא אוֹיס שְׁפְּרֶעכוּנְג פון דִיא נביאות פון גָאט . עֶר הָאט אַיין הֶעכְסְטִין ב״ד אַיינְגִיזֶעצְט , אָבִּיר עֶר הָאט דֶעם זֶעלְבִּיגִין נִיט דֶער לוֹיבְּט , זַיינִי אֵייגִינִי דמיונות פַּאר אוּם בִּיטְרִיגְלִיךְ אוֹיס צוּ גֶעבִּין , נַייאֶרְט עֶר הָאט אִיהם גִיבָּאטִין דֶעם אוּם אַיין עצה צוּ פְּרֶעגִין , דֶער וָואס אִיז אַלְיין פְּרַייא פון תעות . מַאן מוּז פַּאר וָואר נשתומם וֶוערִין , אַז אַזוֹ אַיין גְרוֹיסִיר טְהֵייל פון דָאס יוּדִישִׁי פָאלְק הַאלְט מֶעהר פון דָאס אוּם בִּיגְרֶענִיצְטִי מַאכְט פון דֶער אמונה פון תורה שבע״פ , און נָאךְ מֶעהר מוּז מַאן נשתומם וֶוערִין , אַז זֵייא לָאזִין זִיךְ אַזוֹ פֶער נַארִין , אַיין דת וֶועלְכִי עֶס הָאט אַלִי אַיינְרִיכְטוּנְגִין פון משה אוּם גִישְׁטִירְצְט , דִיא זֶעלְבִּירְט פַּאר דֶער אמונה פון משה צוּ הַאלְטִין . דָאס מֶעהְרְסְטִי נשתומם וֶוערִין , מוּז דֶער ענין דֶער וֶועקִין , אַז דִיא יֶענִיגִי יוּדִין , וֶועלְכִי עֶס וֵייסִין פון דֶעם גְרָאבִּין בִּיטְרוּג און הָאבִּין פַאר זִיךְ זֶעלְבִּירְט אוֹיף גִיהֶערְט נָאךְ דֶער תורה שבע״פ נָאךְ זִיךְ אוֹיף פִיהְרִין , זֶענִין אַזוֹ גְלַייךְ גִילְטִיג אוּם וֶועגִין דֶעם שָׁלוֹם פון זֵייאִירִי מִיט בְּרִידִיר און עֶס הַאלְט זֵייא אַזוֹ גָאר גִישְׁט פַּאר דִיא אִינְטְרֶעסִין פון דֶער וַוארְהַייט , אַז זֵייא זֶעהִין דָאס גָאר אַרִיבִּיר מִיט שְׁטִיל שְׁוַוייגִין , אוֹדִיר גָאר דוּרְךְ זֵייאִיר מִיט מַאבִּין דִיא מנהגים און צִירִימָאנִיֶעס פון זֵייאִירִי אִיבִּיר עֶנְטְוִוירוּנְג בעל פה אֵיינִיר צוּם אַנְדִירִין , שַׁיינִין זֵייא דֶעם תעות צוּ אוּנְטִיר שְׁטִיצִין . אפילו דֶער שבט לוי זֶעלְבִּירְט הָאט זַיין קנאה פֶערְלוֹירִין און דָאס הֵיילִיגִי אַמְט זִיךְ מיאש גִיוֶועזִין , וָואס עֶס אִיז אִיהם פון גָאט אָנְגִיטְרוֹיט גִיוֶועזִין . פון צַייט אַבְּצֶעהִין הוּנְדִירְט יָאהְרִין הָאט זִיךְ נִיט אֵיין אֵיינְצִיגִיר צְווִישִׁין דִיא ישראל בִּיוִויזִין דֶער וָואס זָאל זִיךְ אָן גֶעהְמִין (מקנא זיין) פַּאר דֶער תורת משה : אַלִי הָאבִּין זִיךְ דֶער מִיט בִּינוּגְנְט , משה צוּ רוּפִין זֵייאִיר לֶעהְרִיר (רבנו) , און דִיר בַּייא הָאט עֶס זַיין רוה . דִיא כהנים און דָאס פָאלְק , אַלִי הָאבִּין זִיךְ פֶער אֵיינִיגְט , זַיינִי גִיזֶעצִי צוּ פֶערְדֶערְבִּין און אוֹיף זַיינִי צוּ שְׁטֶערְטִי אַיינְרִיכְטוּנְגִין אַרוּם צוּ טְרֶעטִין , און לְסוֹף נָאךְ צוּ דֶער וַוארְטִין , אַז אַנְדִירִי לַייט וֶועלִין זֵייא הַאלְטִין פַּאר דִיא טְרֵייהִי אָנְהֶענְגִיר פון משה .

Дозволено Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876 г.
Въ Типографіи А. Гипса. Королевская № 1064 D

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז.

דיא אלטי שטעגין.

נומר מ״ה

עס איז פאר ואר צו בּיוואונדירין, וויא איין פאלק וואס זעניך אזעלכי חרוצים און האבין אזו איין חשקות צום לערגין, וויא דיא יודין זענין, האט ווען אמאהל גיקענט איין געהין אין אזו איין גראבין ביטרוג, וויא דיא תורה שבע״פ איז. דיא שטארקי נארישקייט פון אסך פון זייארי איינריכטונגין, דיא גרויסי גוזמא אוים גיטראכטי זאבין וואס עס איז גאר ניט צו גלויבין, וואס עס איז אלץ דערינין פערהאנדין, דיא בארבארישי דריקונג פון זייארי דיינות שאפט פון זעלבּסט הערשונג דיא צו לאזינקייט פון דיא גדלות פון זייארי לעהרירס, דאס אלץ שיינט דירויף בירעכינט צו זיין, צו דער וועקין אין דאס גימיהט אפילו פון דעם לייכט גלויביגסטין און גרעסטין פראסטאק איין ספק דערינין צו האבין. אביר שוין דאס, וואס עס איז ניט פערהאנדין קיין שום ראיה, וואס עס זאל זייארי רייד קענין אונטיר שטיצין, מוז אזו וייט ברענגין, אום דעם נאריש גלויבין זעלבירט דיא אויגין אויף צו עפינין. כדי דיא עכטקייט פון איין איביר ענטווירונג בעל פה צו ביגרונדפעסטיגין, איז נייטיג וואס מאן קאן זיך דיראן ניט ביגיין, אז עס זאל פאר דאס זעלביגי זיין פון אנהייב אן, פון דאס איביר ענטווירונג בעל פה ביז דער איצונדיגיר צייט, איין בישטענדיגי ניט אויף גיהערטי קייט פון צייגין (עדות). דיא גאנצי צייל פון מענשין, וועלכי האבין דיא קבלה פון זייארי פריהירגי לייט אנטפאנגין און האבין עס ווידיר איביר גיענטווירט צו דיא וואס זענין נאך זייא גיקומין, מוז קענין זיכיר און פונקט נאך גיוויזין ווערין, און אז עס פעהלט נור איין איינציגי גליד, אודיר אז עס איז פערהאנדין איין איינציגיר בלייז אין דער דאזיגיר

קייט

קייט פון איבער ליווירונג, איז שוין גינוג אום דיא גאנצי איבערענטווירונג בעל פה אום נאמנות צו ברענגין, און דיא איינרעדונג אויף דיא עכטקייט פון דער זאך שוואך צו מאכין. אבער אום צו ביווייזין, דיא עכטקייט פון תורה שבע"פ איז ניט נור גינוג עס זאל זיך ציהין איין צייל פון גיוועהנליכי מענשין, נייארט עס איז אפילו גאר ניטיג נאך צו ווייזין איין ציהונג פון סנהדרין איינע בייא דיא אנדירי גאר אן אויף הערונג, ווייל וויא מיר האבין גיזעהין, ווערין דיא דאזיגי גיהאלטין פאר דעם יסוד און דיא זיילין פון דיא איבער ענטווירונג בעל פה. ווען עס איז אין דער גישיכטי פערהאנדין איין איינציגיר וויכטיגיר צייט פונקט, וואס עס קאן ניט נאך גיוויזין ווערין אז אין איהם זענין איין סנהדרין גיוועזין, אודיר ווען דיא ביצייכינטי צייל וואס ציהט זיך זענין ווידיר אנאנדיר מיט דעם גישריבינן און היילגין צו וויסין טוהונג פון דאס פאלק, אזו איז דאס פערלאנגין פון דער תורה שבע"פ נול און נישטיג און עס איז שוין דיא יודין דערוויזין אז זייא זענין ענטוויר דיא אויפשטעלער פון איין פרומין בישרוג, אודיר, אהני עס צו וויסין זעלבירט ביטראגין גיווארין. נון האבין מיר שוין גיוויזין, אז דאס סנהדרין איז ניט פון משה איינגישטעלט גיווארין און אז מאן האט פריהיר פון אזעלכין ניט גיהערט, וויא ביז נאך דעם וויא דיא גריכין האבין ארץ ישראל איינגינומין, און דערוים דער ווייזט זיך נון וואס עס איז ניט צום אבווענדין, אז דער תורה שבע"פ פעלט דיא קייט פון דיא יעניגי צייגין (עדות) דורך וועלכי עס האט נור אליין גיקענט איהרי עכטקייט ביגרונדעט בעפעסטיגט ווערין. פון משה ביז צו דיא מאקאבעיאיר איז איין אויף גיהערטיר בלייז, איין זייער גרויסיר שפארט וואס ניט צום אריבער שפרייזין, וועלכיר עס שיידיט אב דיא נייאי מאדישי יודישקייט פון דער ווארהייט. ווייל דיא רבנים האבין זיך דאך בימיהט דעם דאזיגין געגענזידיגן האלז (שלונד) אויס צו פיהלין, אודיר פיל מעהר איין בריק אין דער לופטין אויף צו בויאין כדי איבער דעם אריבער צו גיין אזו האלטין מיר עס פאר נייטיג דעם ארוים קום (פועל יוצא) פון דעם וואס זייא האבין זיך מיהי גיגעבין, צו פרובין. זייא זאגין אז דיא פערלאנגטי קייט פון צייגין (עדות) איז טאקיש פערהאנדין, און האבין זיך בימיהט דיא אלירלייא גלידיר דער פון נאך צו ווייזין. מילא ווען דער דאזיגיר ביווייז איז פאלש, דען איז אויך דיא לעצטי און דיא איינציגי האפינונג פון דאס נייא מאדישי יודישקייט אוועק; אבער אום

דאס

דָאס פַאלְשִׁי פון דֶעם דָאזִיגֶן בְּיוַויז אַפָּאר צו שְׁטֶעלִין, בְּידַארְף עֶס ניט פִילִי בְּיוַויז גְרוּנְדִין. דִיא קֵיט פון צַייגְין (עדות) וִויא זִיא וֶוערְד פון דִיא רבנים זֶעלְבִּירְט אויף גְוִויזִין, אִיז זִיךְ סותר מִיט דֶער גִישִׁיכְטִי און עֶס פֶעהלְט אִיהר שׁוֹין בַּאלְד אִין אָנְפַאנְג דָאס צוּזַאמִין הַאנְג. דֶער עֶרְשְׁטִיר טְהֵייל פון דֶער צַייל וָואס צִיהט זִיךְ, וֶוערְד אַזוֹ בִּישְׁרִיבִּין:

אף על פי שלא נכתבה תורה שבעל פה למדה משה רבינו כולה בבית דינו לשבעים זקנים ואלעזר ופנחס ויהושע שלשתן קבלו ממשה. וליהושע שהוא תלמידו של משה רבינו מסר תורה שבע"פ וצוהו עליה. וכן יהושע כל ימי חייו למד על פה. וזקנים רבים קבלו מיהושע. וקבל עלי מן הזקנים ומפנחס:

„וֶוען אויך דִיא תורה שבעל פה אִיז נִיט גִישְׁרִיבִּין גִיוָוארִין, פון דֶעסְט וֶועגִין הָאט זִיא משה דָאךְ אִין גַאנְצִין גִילֶערִינְט בַּייא זַיין בית דין צוּ דִיא זִיבִּינְצִיג זקנים; און אלעזר און פנחס און יהושע זַייא דְרַייא הָאבִּין עֶס אויך מקבל גִיוֶועזִין פוּן משה. און צוּ יהושע וָואס עֶר אִיז דֶער תלמיד פון משה רבינו גִיוֶועזִין הָאט עֶר דִיא תורה שבעל פה אִיבִּיר גִיעֶנְטְווּירְט און הָאט אִיהם גִיבָּאטִין אויף אִיהר. און אַזוֹ אויךְ הָאט יהושע גִילֶערִינְט אַלִי טֶעג פוּן זַיין לֶעבִּין, אויסְוֶוענְדִיג (בע"פ); און פִיל זקנים הָאבִּין עֶס מקבל גִיוֶועזִין פון יהושע, און עלי הָאט עֶס מקבל גִיוֶועזִין פון דִיא זקנים און פון פנחס." (אִין דֶער הקדמה פון רמב"ם צוּם יד החזקה) דָא הֵייבְּט שׁוֹין אָן דִיא אויפְהֶערוּנְג פון דֶעם צוּ זַאמִין הַאנְג בַּאלְד נָאךְ דֶעם דְרִיטִין גְלִיד אִין דֶער קֵייט. אַז יהושע זָאל גִיעֶרְבְּט הָאבִּין דִיא תורה שבע"פ פוּן משה, וֶוען עֶס אִיז אִיבִּיר הויפְּט גִיוֶועזִין וָואס צוּ פֶער עֶרְבִּין אִיז קרוב לאבות; וֶוער אָבִּיר דֶער יורש פון יהושע אִיז גִיוֶועזִין, קֶענִין דִיא רבנים אוּנְס נִיט זָאגִין. עֶס אִיז נִיט גִינוּג, וֶוען מַאן זָאגְט, אַז דִיא זקנים זָאלִין הָאבִּין דָאס זֶעלְבִּיגִי פון יהושע מקבל גִיוֶועזִין, וָוארִין וֶוער זֶענִין דִי דָאזִיגִי זקנים גִיוֶועזִין? וֶוער אִיז דֶער נֶעהֶנְסְטִיר אויבִּירְשְׁטִיר פון דִיא סנהדרין גִיוֶועזִין, און וֶוער אִיז דֶער אויבִּירְשְׁטִיר פִיהְרִיר גִיוֶועזִין נָאךְ דִיא דָאזִיגִי? אוּם אַיין קֵייט פון צַייגִין (עדות) נָאךְ צוּ וַוייזִין, מוּזִין מִיר לְפחות זֵייאִיר נָאמִין ווִיסִין אָבִּיר אַחוּץ דֶעם, וֶוען מִיר זָאלִין זִיךְ אויף זֵייאִיר צַייגְנִיש פֶערְלָאזִין, מוּזִין מִיר דָאךְ זֵייאִיר אויף פִיהרוּנְג, זֵייאִירִי פְרוּמְקֵייט זֵייאִיר גִירֶעכְטִיגְקֵייט קֶענִין. דָאס וָואס דִיא דָאזִיגִי פרטים זֶענִין נִיט פֶערְהַאנְדִין, וַוייזְט אַז דִיא רבנים זֶענִין אִין דֶער דָאזִיגִיר זַאךְ נִיט בְּילֶערִינְט גִיוֶועזִין און הָאבִּין בְּלוֹז פְּרוּבִּירְט, אַיין גִישִׁיכְטִי צוּ זַאמִין צוּ

שטעלין

שטעלין, כדי דיא לייכט גלייביגי מרמה צו זיין. עס פערשטעהיט זיך פון זעלבירט, אז, ווען דיא רבנים וואלטין גיהאט איין גינויאי נאכריכט פון דער דאזיגיר זאך, וואלטין זייא דאס זעלביגי גיהאט וואויל צו וויסין גיטהון; וויל זייא טהון דאס אביר ניט, אזו מוזין מיר דערויס דרינגין, אז זייא האבין קייני פון אזו וואס ניט גיהאט, און וייל נון דיא הייליגי שריפט גיבט אונס אויך פון דער דאזיגיר זאך קיין גלוי דעת ניט, אזו מוזין מיר ביהויפטין, אז דיא קייט פון צייגין (עדות) הערט שוין ביא דעם צווייטין גליד אויף. דיא רבנים זענין אזו וייט דער פון דערוייטירט, איין גיצויגיני צייל פון סנהדרין פון יהושע אן ביז זייאיר אייגיני צייט אראפ, צו קענין נאך וויזין, אז זייא זענין גאר אפילו גיצוואונגין, איין גרויסין שפרונג צו טהון פון י ה ו ש ע ביז ע ל י און אזו איין גרויסין בלייז צו לאזין פון מעהר וויא צווייא הונדירט יאהר, דאס איז איין זאך, וואס עס איז אליין שוין גינוג, אום דיא רייד פון דער תורה שבע"פ צו נישט צו מאכין און דיא יודין פאר דיא לייכט גלייביגסטי מענשין צו לאזין דער קענין, וייל זייא גלויבין אזו וואס, וואס עס האט פאר זיך דאס קלענסטי שיין פון אמת ניט. דיא רבנים בימיהין זיך פאר וואר, דעם דאזיגין גרויסין בלייז אויס צו פיהלין, אביר דורך איין גרויסי אום ווארהייט. זייא זאגין, אז עלי האט דיא תורה שבע"פ פון י ה ו ש ע ס זקנים און פון פנחס מקבל גיוועזין, וואס נאך דעם פשט נאך האבין דיא דאזיגי אללי מענשין גימוזט לערך דרייא הונדירט יאהר גילעבט האבין! נור אביר אפילו ווען דאס וואלט אמת גיוועזין, וואלט עס דאך נאך ניט גינוג גיוועזין, אום דעם ביוייז צו געבין, וואס דער צו איז ניט אנדירש וויא איין גיצויגיני צייל פון סנהדרין נייטיג. און בפרט פאר דעם ד א ז י ג י ן אום לויף פון דער צייט. פון דעם ספר שופטים ווייזט זיך ארויס, אז אין דער צייט צווישין יהושע און עלי, יוא, אפילו באלד אין דעם דור פון דער צייט נאך יהושעס טויט, האבין זייא אפילו דיא תורה שבכתב פון משה פערגעסין, און האבין זיך דיא אבגעטירייא אונטיר גיגעבין. אזו שטעהיט אין פסוק „און יהושע דער זון פון נון דער קנעכט פון יהוה איז גישטארבין, אז ער איז אלט גיווארין הונדירט און צעהין יאהר . . . און אויך דער דאזיגיר גאנציר דור איז איין גיטהון גיווארין צו זייאירי עלטירין, איז אויף גישטאנדין איין אנדיר דור נאך זייא, וואס זייא האבין יהוה ניט גיקענט, און אויך דיא ווערק וואס ער האט גיטהון צו ישראל. און דיא קינדיר ישראל האבין גיטהון דאס בייזי אין דיא אויגין פון יהוה און האבין גידינט דיא ב ע ל י ם."

שופטים

(שופטים ב׳, פסוק ח–י״א) דא זאגט נון דער היילגער מחבר פון דער שריפט, אז יהושע און אלי דיא וואס האבין אין זיין צייט געלעבט, זענין צו שטארבין, וואס עס איז אזו אויסדריקליך סותר דיא בהויפטונג פון דער תורה שבע״פ, אז דיא זקנים פון יהושע זאלין נאך האבין אין דער צייט פון עלי געלעבט. ווייטער שטעהט דא, אז דיא ישראל האבין זיך דענסמאלט צו געקעהרט צו דיא געצין; וואו זענין דען דיא סנהדרין געוועזין אין דער דאזיגער צייט? זענין זייא געוועזין, ווארום האבין זייא דעם שטרוים פון פער דערבינייש ניט איין געהאלטין און דיא וואס האבין עס געטהון ניט בעשטראפט? וואס האט גאטט געברויכט ריכטער אויף צו שטעלין, דיא וואס זאלין דאס ווערק פון סנהדריי פערריכטי? מיר געפינין אין ערגינץ נישט אז איין סנהדרין אודער ערגענץ איין אנדיר בית דין האבין דיא ישראל געהאלפין; נור דיא ריכטיר (שופטים) דיא וואס גאטט האט אויף געשטעלט, געפינין מיר אין דעם כפר פון שופטים זייא צו געשריבין דיא בעפרייהונג: „און ווען יהוה האט צו זייא אביר ריכטיר אויף געשטעלט, אזו איז יהוה געוועזין מיט דעם ריכטיר און האט זייא געהאלפין פון דיא הענד פון זייאירי פיינד, אזו לאנג וויא דער ריכטיר האט געלעבט. . . און עס איז געוועזין אז דער ריכטיר איז געשטארבין, האבין זייא זיך ווידיר אום געקעהרט און האבין פערדארבין נאך מעהר וויא זייאירי עלטירין.״ (דארטין פסוק י״ח–י״ט) באמת ווייזט דער זאץ וואס איז אין דעם ספר פון דיא שופטים אזו אפט איביר געחאזירט: ״אין דער זעלביגיר צייט איז קיין מלך ניט געוועזין אין ישראל, און איטליכיר האט געטהון אלץ וואס אין זייני אויגין איז וואויל געפאלין,״ אז עס איז קייני כנהדרין גאר ניט געוועזין ווארין ווען עס ווארט ערגינץ איין ב״ד אויף אזו איין שטייגיר געוועזין וואס זאלין מיט אזעלכי זעלבסט הערשאפטליכין מאכט געוואפינט זיין, אזו וואלטין דיא קינדיר ישראל, ניט געקענט טהון, וואס זייא איז אין זייאירי אויגין וואויל געפאלין. מילא מיר מעגין אויף דיא היילגי שריפט אודיר אויף דיא רבנישי בעריכטונג אהין בליקין, האבין מיר איטער איין צייט לויף פון מעהר וויא צוויא הונדירט יאהרין, וואס דערינען לאזט זיך ניט נאך ווייזין אז סנהדרין זאלין געוועזין זיין און אויך ניט קיין תורה שבע״פ. דאריבער איז דיא קייט פון צייגין, וועלכי דיא רבנים ווייזין אן, ניט פול שטענדיג, און פער דינט נאך וועניגיר אז מאן זאל עס גלויבין, ווייל זיא האט אין זיך מחמת דעם איין גרויסי אום ווארהייט אין דעם ענין פון דעם עלטיר פון יהושעס זקנים.

אֵיינִי גֶעהֶינְטִירִי פְּרוּבִּירוּנְג וָועט אוּנְס וַוייזִין, אַז זִיא הָאט אִין זִיךְ נָאךְ מֶעהר וִויא אֵיינִי אוּם וַוארְהַייט. נָאךְ דֶעם וִויא דִיא תורה שבע״פ הָאט אוּנְס גִיזָאגְט, אַז דוד הָאט עֶס פוּן שמואל אוּן זַיין ב״ד מקבל גִיוֶועזִין, זָאגְט עֶס וַוייטִיר אַזוֹ.

ואחיה השילוני מיוצאי מצרים היה ולוי היה ושמע ממשה והיה קטן בימי משה והוא קבל מדוד ובית דינו ואליהו קבל מאחיה השילוני ובית דינו:

„אוּן אחיה פוּן שילו אִיז גִיוֶועזִין אֵיינִיר פוּן דִיא וָואס זֶענִין פוּן מצרים אַרוֹיס גִיגַאנְגִין, אוּן עֶר אִיז אַיין לוי גִיוֶועזִין; עֶר הָאט (דִיא תורה שבע״פ) גִיהֶערְט פוּן משה, אוּן עֶר אִיז נָאךְ קְלֵיין גִיוֶועזִין אִין דֶער צַייט פוּן משה אוּן עֶר הָאט עֶס מקבל גִיוֶועזִין פוּן דוד אוּן זַיין ב״ד. אוּן אליהו הָאט עֶס מקבל גִיוֶועזִין פוּן אחיה השילוני אוּן זַיין ב״ד.״ מֵילָא דִיא דָאזִיגִי בִּיהוֹיפְּטוּנְג אִיז עֶרְשְׁטְלִיךְ גַאנְץ חלשות, אָן צוּ נֶעהמִין, אַז אִימִיצִיר, דֶער וָואס הָאט דִיא תורה גִיהֶערְט פוּן משה, זָאל דָאס זֶעלְבִּיגִי הָאבִּין שְׁפֶּעטִיר אַנְטְפַאנְגִין פוּן דוד אִיז אַקֵייגִין אִיטְלִיכִין שֵׂיין פוּן וַוארְהַייט; אָבִּיר צוּ בִּיהוֹיפְּטִין, אַז אחיה אִיז אִין משהס צַייטִין אֵיין קְלֵיינִיר יוּנְג גִיוֶועזִין אוּן הָאט גִילֶעבְּט בִּיז צוּ דֶער ממשלה פוּן שלמה, דָאס הֵייסְט, אִיבִּיר פִינְף הוּנְדִירְט יָאהר גִילֶעבְּט, אִיז בפירוש אַיין אוּם וַוארְהַייט, אוּן עֶס מֶעג זַיין בכיון אוֹדִיר נִיט, מַאכְט עֶס אִין גַאנְצִין צוּ נִישְׁט דָאס גְלוֹיבְּבַּאפְּטִיגְקֵייט פוּן יֶענִיר אַנְגֶעבּוּנְג פוּן דֶעם ענין פוּן דִיא צַייגִין (עדות). אִיז עֶס אַיין אוּם וַוארְהַייט וָואס נִיט בכיון אוּן דָאס וַואקְסְט פוּן אַיין תעות אַרוֹיס, אַזוֹ וַוייזְט עֶס אַז דִיא רבנים וֶועלְכִי עֶס הָאבִּין דִיא דָאזִיגִי מעשה אִיבִּיר גִיעֶנְטְוָוירְט, זֶענִין אַזוֹ שְׁוַואךְ אִין פֶּערְשְׁטַאנְד גִיוֶועזִין, אַז זֵייא הָאבִּין אִיטְלִיכִי זַאךְ וָואס שַׁיינְט נוּר פַּאר אוּם וַואהר אָן גִינוּמִין פַּאר בַּארֶעס גֶעלְד אוּן בַּארִיבִּיר, אַזוֹ בַּאלְד זֵייא הָאבִּין גִיקֶענְט אַיין לִיגִין אִיבִּיר עֶנְטְוָוירִין, הָאבִּין זֵייא בוודאי מֶעהְרִיר לִיגִינְס אִיבִּיר גִיעֶנְטְוָוירְט; אִיז עֶס אָבִּיר אַיין אוּם וַוארְהַייט וָואס אִיז בכיון, אַזוֹ וֶועט קֵיינִיר נִיט וֶועלִין בִּיהוֹיפְּטִין, אַז דָאס צַייגְנִיש פוּן גְרוֹיסִי לִיגְנִירְס אִיז פִיל וֶוערְט. אַזוֹ אִיז דֶער מִיט אוֹיךְ דֶער דָאזִיגִיר לֶעצְטִיר פְּרוּב, אוּם דִיא תורה שבע״פ צוּ שְׁטִיצִין, בחנם.

דָאךְ זָאגִין דִיא רבנים אַז צְווִישִׁין אַנְדִירִי אִיז דִיא תורה שבע״פ דוּרְךְ דִיא הֶענְד פוּן ירמיה אוֹיךְ אַדוּרְךְ גִיגַאנְגִין:

וירמיה קבל מצפניה ובית דינו. וברוך בן נריה קבל מירמיה ובית דינו:

„אוּן ירמיה הָאט עֶס מקבל גִיוֶועזִין פוּן צפניה אוּן זַיין ב״ד, אוּן ברוךְ דֶער זוּן פוּן נריה הָאט עֶס מקבל גִיוֶועזִין פוּן ירמיה אוּן זַיין

ב״ד

ב״ד. ״ ווען דאס זאל נון הייסין, אז ירמיה איז געוועזין דער נשיא אודיר דער אויבירשטיר פון דאס סנהדרין, אזו איז עס בפירוש פאלש; דיא גאנצי געשיכטי פון ירמיה ווייזט אונס, אז ער איז ניט געוועזין דער אויבירשטיר פון איין זעלבסט הערשאפטליכין ב״ד וואס אקייגין זייא איז זיך גאר ניט צו שטעלין, בייאירט ער איז געוועזין איין מאן וואס האט קיין שוץ ניט געהאט, און איז געוועזין איין נרדף (פערפאלגט). וואלט ער דער אויבירשטיר פון אזו איין שרעקליכין טריבונאל געוועזין, וואס זייאיר חרם אויס שפרעכונג איז שוין אליין גינוג געוועזין, אום איהם צו בישיצין, אזו וואלט דאס פאלק און דיא גרויסי לייט קיין מאהל זיך ניט געהאט דער וואויגין, זייני ווערטיר צו פערוואורפין, וויא זייא האבין עס דאךווירקליך געטהון, נאך פיל וועניגיר איין פרוב אויף זיין לעבין צו מאכין. ווען מאן זאל אביר ווידיר אויף דער אנדירער זייט זאגין, אז אונטיר דעם ב״ד פון ירמיה האט מאן ג י ש ט דיא סנהדרין צו פער שטעהין, דען האבין מיר איין צווייטין בלייז אין דער צייל פון סנהדרין, און דרום איז דער ביוואייז ווידיר פאלש. דאך אביר איז דיא דאזיגי קייט פון ביוואייז ניט נור סותר דיא בפירושי זאכין און דיא היילינגי שריפט פון דיא נביאים, נייאירט זיא איז אויך אפילו ווידיר אנאנדיר מיט דער תורה שבעל פה זעלבירט, וואריז דיא זעלביגי תורה ביהויפטיט, אז צווייא גרים שטעלין פאר איין טהייל פון דער איביר ענטווירונג בע״פ:

שמעיה ואבטליון גרי הצדק ובית דינם קבלו מיהודה ושמעון ובית דינם. הלל ושמאי ובית דינם קבלו משמעיה ואבטליון ובית דינם:
„שמעיה און אבטליון, דיא גרים פון גירעכטיגקייט, און זייאיר ב״ד האבין עס מקבל געוועזין פון יהודה און שמעון און זייאיר ב״ד; הלל און שמאי און זייאיר ב״ד האבין עס מקבל געוועזין פון שמעיה און אבטליון און זייאיר ב״ד. ״נון איז עס אביר, נאך תורה שבעל פה נאך ניט דער לויבט אז גרים זאלין חבירים זיין אין ערגינץ איין ב״ד אודיר אין איין געריכט, און באמת וואס עס ביטרעפט דעם הויכין ב״ד (ב״ד הגדול) ווערד בפירוש געזאגט:

אין מעמידין בסנהדרין אלא כהנים לוים וישראלים המיוחסים הראוים להשיא לכהונה. שנאמר והתיצבו שם עמך בדומין לך בחכמה וביראה וביחס:
„מאן נעהמט ניט אויף אין דיא סנהדרין נור כהנים, און לויים און ישראלים וועלכי זענין פון יחוס אז זייא זאלין ראוי זיין אז מאן זאל זייא אויף נעהמין צו כהונה: ״ ווארין עס שטעהיט אין פסוק: „ „און זייא זאלין

זיך דָארְטִין שְׁטֶעלִין מִיט דִיר, " "דָאס הֵייסְט, דִיא וָואס זֶענֶען גְלַייךְ צוּ דִיר אִין חכמה, אִין גָאטִים פוּרְכְט אוּן אִין יחוס." (הלכות סנהדרין פרק ב׳, הלכה א׳) אוּן אפילו פוּן אַיין קְלֵיינִים ב״ד וֶוערְד גֶיזָאגְט:

בית דין של שלשה שהיה אחד מהם גר הרי זה פסול:

„אַיין ב״ד פוּן דְרַייא וָואס צְווִישִׁין זֵייא אִיז אֵיינִיר אַיין גר גֶיוֶועזִין אִיז פסול." מֵילָא וֶוען עֶס אִיז אַיין גר נִיט דֶערְלוֹיבְּט גֶיוֶועזִין אַיין מִיט גְלִיד אִין דָאס סנהדרין אוֹדִיר פוּן אַיין אַנְדִיר ב״ד צוּ זַיין, מֵילָא וִויא קוּמְט עֶס, אַז מִיר גֶיפִינְין גרים אוֹיבִּין אָן דִיא עֶרְשְׁטִי פוּן אַזוֹ אַיין ב״ד דוּרְךְ וֶועלְכִין דִיא תורה שבע״פ אִיז אִיבִּיר גֶיעֶנְטְוִוירְט גֶיוָוארִין? וֶוען דִיא בִּישְׁטִימוּנְגִין וָואס דִיא תורה שבע״פ אִיז גוזר זֶענֶען גִילְטִיג, אַזוֹ אִיז יֶענִיר ב״ד פסול גֶיוֶועזִין אוּן דַארִיבִּיר צוּ דֶער אִיבִּיר עֶנְטְוִוירוּנְג פוּן אֵיינִים צוּם אַנְדִירִין בִּע״פ גָאר נִיט ראוי גֶיוֶועזִין; וֶוערְד אָבִּיר יֶענִיר ב״ד פַאר ראוי גֶיהַאלְטִין, דֶען קָאן דִיא תורה שבע״פ, וָואס זִיא פֶער דַאמְט (אסורת) דֶעם זֶעלְבִּיגִין, נִיט דִיא אמתי קבלה בעל פה אִין זִיךְ הָאבִּין; אִין אִיטְלִיכִין פַאל אָבִּיר אִיז עֶס גִישֶׁעהִין אוּם דִיא עֶכְטְקֵייט פוּן דֶער דָאזִיגִיר תורה צוּ בִּיטְרַאכְטִין.

נֶעהמִין מִיר נוּן צוּ אַזאמִין דָאס וָואס אִיז גֶיזָאגְט גֶיוָוארִין, אַזוֹ וַוייזְט זִיךְ הֶער פוּן אַרוֹיס, אַז, וֶוען מִיר זָאלִין אפילו אוּנְזֶרִי בִּיוַוייז גְרוּנְדִין אַקֵייגִין דֶער מַאכְט פוּן דִיא סנהדרין אוּן פוּן תורה שבע״פ אַוֶועק לֵייגִין אוּן וָואלְטִין דִיא דָאזִיגִי שאלה אוֹיף דָאס בִּיצַייגְנִיש פוּן דִיא רבנים זֶעלְבִּירְט אַרוֹיף לֵייגִין, וֶועלִין דִיא חסרונות אַקֵייגִין דִיא אִיבִּיר צַייגוּנְג, אוּן דָאס פַאלְשִׁי וָואס עֶס וַוייזְט זִיךְ אַרוֹיס אִין דֶעם דָאזִיגִין בִּיצַייגְנִיש, שׁוֹין גֶינוּג זַיין, אוּם אַלִי זֵייאִירִי דרושים אוּם נאמנות צוּ בְּרֶענְגִין. זֵייא הָאבִּין נִיט אַלֵיין פוּן דֶער הֵיילִיגִיר שְׁרִיפְט קֵיין בִּיוַוייז נִיט, נַייאִירְט זֵייא זֶענֶען אוֹיךְ נִיט אִין שְׁטַאנְד, אִין דֶער אִיבִּיר לִיווִירוּנְג בע״פ אַיין נִיט אוֹיפְגִיהֶערְטִי קֵייט פוּן צַייגִין (עדות) אַרוֹיס צוּ גִיפִינְין, וַוייל בַּאלְד אִין אָנְהֵייבּ זֶענֶען זֵייא שׁוֹין גִישְׁטָאקְט, אוּן נָאךְ דָאס אָבְּצֵיילוּנְג פוּן צְוֶוייא גְלִידִיר לָאזִין זֵייא שׁוֹין אַיין בְּלֵייז פוּן מֶעהר וִויא צְוֵוייא הוּנְדִירְט יָאהרִין נִיט דֶערְקְלֶערְט. דָא ווּאוּ זֵייא הֵייבִּין דֶעם פָאדִים וִוידִיר אוֹיף, מַאבִּין זֵייא זִיךְ שוּלְדִיג מִיט אַיין גְרָאבִּין לִיגִין דוּרְךְ דֶער בִּיהוֹיפְּטוּנְג אַז מֶענְשִׁין זָאלִין הָאבִּין נָאךְ דֶעם מבול פִינְף הוּנְדִירְט יָאהרִין גִילֶעבְּט, אוּן זֶענֶען נִיט אַמָאהל אִין שְׁטַאנְד, אַיין גִישִׁיכְטִי צוּ דֶער קְלֶערִין, דִיא וָואס זָאל מִיט דֶער תורה שבעל פה זֶעלְבִּירְט אַיינְשְׁטִימִין. דֶער גִינְצִיגְסְטִיר בִּיוַוייז גְרוּנְד דֶער וָואס קָאן גִיבְּרַאכְט וֶוערִין צוּם פֶער עֶנְטְוִוירִין דִיא תורה שבע״פ, וַוייזְט זִיךְ אַז עֶס

האלט

האלט ניט אויס. ווען מיר זעצין אבּיר נאך צו דיא בּיוויזין וואס איז אין דיא פּאריגי נומערן פערהאנדין און ערמאנין זיך, אז דאס סנהדרין איז גראר צו סותר דיא תורת משה, אז קיין מאהל ווערד עס ניט דערמאנט אין קיין איינציגין פון דיא היילגי ספרים, אז מאן האט פון אזו וואס פריהיר ניט גיהערט וויא בּיז דער גריכישיר לשון איז אין ארץ ישראל גישפּראכין גיווארין, אזו ווערד דער תורה שבע״פ איטליכים שטיצונג אוועק גינומין, און עס זינקט אראפּ צו דעם גראד פון איין בּלויזין בּיטרוג, וואס זייאיר קרבן זענין דיא פערנארטי יודין גיוועזין. וויא לאנג זייא ווילין אזעלכי בּלייבּין, האבּין זייא זעלבּירט אכטונג צו געבּין. דיא צייט פון דעם בּלינדין גלויבּין, וויא דאס בייאי יודישקייט פערלאנגט איהם, איז שוין אריבּיר; דיא יודין קענין דאריבּיר ניט ווייטיר בּלייבּין דיא בּלינדי אנהענגיר פון נאריש גלייבּיגי און נאך כבוד גייציגי רבנים. ענטוויר זייא מוזין מיט תמימות מודה זיין, אז זייא, און דיא וואס זענין פאר זייא גיוועזין, זענין אין דיא לעצטי אכצעהין הונדירט יאהרין פאר נארט גיווארין, און מיט ערינסט אנהייבּין דעם פערלורינין אמת צו זוכין, אודיר זייא מוזין דירויף בּישטעהין, אז זייא זאלין גיהאלטין ווערדין, ענטוויר פאר אזעלכי וואס האלטין פאר איין תעות מחמת אייגיני נוצין, אודיר פאר אזעלכי וואס זארגין דירויף גאר ניט וואס זייא פערארכטין דעם אמת. קיינער, איבּיר הויפּט דער וואס קאן דאס דאזיגי פאלק, וועט ווען גלויבּין, אז זייא זענין אזו שוואך אין פערשטאנד, אום ניט טויגליך צו זיין בּייא דיא איצונדיגי אומשטענדין דיא מיאוסי גדלות פון דער תורה שבע״פ אויף צו דעקין. איינגיגי יודין מעגין זיך בּאמת אימער מיט קשי ערף ניט זייער וועלין, דיא בּיוויז גרונדין פון דעם דת פון זייאירי אבות בּעסיר חוקר ודורש צו זיין, און נאך אימער ווייטיר, זיך צו דאס יודישקייט בּיקענין, בּלוז ווייל זייאירי אבות פאר זייא האבּין דאס זעלבּיגי גיטהון; נור אבּיר אזעלכי מענשין מוזין עס אויך מיט דעם גוטין ווילין דער קענין אז זייאיר גלויבּין איז ניט איינס פון איין פערשטענדיגין ענין, אודיר אז זייאיר דת וועט ניט אויס האלטין דיא פּרוב פון שכל. אללי דערקייגין, די וואס ווילין זיך דיא מיהי נעהמין חוקר ודורש צו זיין, מוזין זייא זיך מכין זיין, ווען זייא ווילין אנדירש רעכט פערטיגי מעניר זיין דעם דת פון דיא רבנים אב צו זאגין. עס איז קיין איינציגים בּיוויז גרונד ניט פער האנדין, ניט קיין איניוועניגסטי, און ניט קיין אויסינוועניגסטי בּיוויז, פאר דער תורה שבע״פ, אויף וועלכים איין מענש וואס האט גיוועהנליכין פערשטאנד זאל זיך קענין אפילו נור

איין

אֵיין אוּינְגְנְבְּלִיק שְׁטִיצִין; דֶער אֵיינְצִיגִיר שָׁאטְן פוּן אַיין פוּנְדַאמֶענְט דוּרְךְ
וֶועלְכִים דִיא תורה שבע״פ וָואלְט גִיקֶענְט אוּנְטִיר גִישְׁטִיצְט וֶוערִין אִיז
דִיא לֶערְנוּנְג פוּן דִיא סנהדרין—אָבִּיר דֶער דָאזִיגִיר פֶערְשְׁוִוינְד אוֹיךְ, וִויא
מִיר הָאבִּין גִיזֶעהִין, אַזוֹ בַּאלְד וִויא מִיר טְרֶעטִין נֶעהִינְטִיר, צוּ דֶער
גִינַארִירַייא. דָאס אִיז זֵייעֶר רחוק, אַז דִיא לֶערְנוּנְג פוּן דִיא סנהדרין זָאלִין
אַנְדִירִי טְהֵיילִין פוּן דֶער תורה שבע״פ מַאכְט פֶערְשַׁאפִין, זִיא שֵׁיינְט פִיל
מֶעהר אוּנְטִיר אִיהְרִי אִירְרְטִימִיר (תעותים) צוּ זַיין אֵיינִי פוּן דֶער פֶּער
מִיאוּסְטִין. זִיא אִיז גִיוֶועזִין אוֹיס גִיטְרַאכְט פוּן מֶענְשִׁין, דִיא וָואס הָאבִּין
נִיט אַלְלֵיין פֶערְלַאנְגְט גַייסְטְלִיכִי הֶערְשַׁאפְט (ברוחניות) נַייאִירְט אוֹיךְ
וֶועלְטְלִיכִי זֶעלְבְּסְט הֶערְשֶׁערַייא זִיךְ נָאךְ גִיאָגְט; דָאס סנהדרין אִיז בְּלוֹז
גִיוֶועזִין דָאס וֶוערְק צֵייג, דוּרְךְ וֶועלְכִים דִיא רבנים הָאבִּין גִיהָאפְט צוּ
דֶערְלַאנְגִין גָאר דִיא מַאכְט, פוּן דִיא אַיינְזַאמְלוּנְגִין (צוּ גָאטְטִים דִינְסְט)
אוּן פוּן דֶער מדינה, אוּן דֶער דוּרְךְ אִיז זֵייעֶר אַיין שְׁטַארְקִיר אוּנְטִיר שֵׁייד
צְוִוישִׁין דֶער רבּנישיר אמונה אוּן צְוִוישִׁין דֶער אמונה פוּן ישוע הנוצרי,
ישוע דֶער משיח הָאט נִישְׁט מֶעהר גִיזוּכְט, וִויא נוּר דִיא הֶערְשַׁאפְט פוּן
דֶעם אמת. „אוּן ישוע הָאט פֶערְשְׁטַאנִין, הֵייסְט עֶס (אִין ברית חדשה)״
אַז זֵייא וֶועלִין קוּמִין אוּן וֶועלִין אִיהם מִיט גִיוַואלְד נֶעהְמִין, אַז זֵייא זָאלִין
אִיהם פַּאר אַיין מלך מַאכִין; אַזוֹ אִיז עֶר וִוידִיר אַוֶועק גִיגַאנְגִין צוּ אַיין בֶּערְג.״
(יוחנן ו׳, פסוק ט״ו) זַיינִי לֶערְנוּנְג קְלִינְגְט: „מַיין קִינִיגְרַייךְ אִיז נִיט פוּן
דֶער דָאזִיגִיר וֶועלְט.״ אוֹיף דֶעם זֶעלְבִּיגִין אוֹפן הָאט עֶר אוֹיךְ זַיינִי
תלמידים גִילֶערִינְט נִיט נָאךְ וֶועלְטְלִיכִיר מַאכְט זִיךְ נָאךְ צוּ יָאגִין, ווַייל עֶר
זָאגְט: „אִיהר ווייסְט אַז דִיא וָואס זֶענִין אָן גִיזֶעהִין וִויא פִירְשְׁטִין פוּן דִיא
גוים, דִיא הֶערְשִׁין אִיבִּיר זֵייא, אוּן דִיא גְרוֹיסִי אוּנְטִיר אִיהְנִין גִיוֶועלְטִיגִין
אִיבִּיר זֵייא: אָבִּיר עֶס וֶועט נִיט אַזוֹ זַיין צְוִוישִׁין אַייךְ, זוּנְדֶערְן דֶער וָואס
וִויל גְרוֹיס זַיין צְוִוישִׁין אַייךְ, דֶער וֶועט זַיין אַייעֶר בִּידִינְטִיר: אוּן וֶועלְכִיר
פוּן אַייךְ עֶס וִויל זַיין דֶער עֶרְשְׁטִיר, דֶער וֶועט זַיין אַייעֶר אַלִיְמֶס קְנֶעכְט:
וָוארִין דֶער בן אדם זֶעלְבְּסְט אִיז נִיט גִיקוּמִין בִּידִינְט צוּ וֶוערִין זוּנְדֶערְן צוּ
בִּידִינִין, אוּן זַיין לֶעבִּין צוּ גֶעבִּין אַיין אוֹיס דֶער לֵייזוּנְג פַּאר פִילִין.״
(מרקוס י׳, פסוק מ״ב–מ״ה) ישוע אוּן זַיינִי שלוחים זֶענִין פוּן דֶעם חשד
פוֹלְקוֹמִין פְרַייא גִיוֶועזִין, אַז זֵייא זָאלִין עֶפִּיס הָאבִּין גִיהַאט אמונה בִּינוּצְט
פַאר אַיין סְפֶּאסִיבּ אוֹיף אַיין אֵייגִין נוּצִיגִי כוונה; דִיא לֶעהְרִיר פוּן דֶער
תורה שבע״פ אָבִּיר הָאבִּין גִיהַאט אוּן הָאבִּין נָאךְ אִיצוּנְד אַיין נסיון זֵייאִיר
לֶערְנוּנְג אִין שְׁטַאנְד צוּ דֶער הַאלְטִין, ווַייל דִיא זֶעלְבִּיגִי לֶערְנוּנְג מַאכְט

זייא

זייא פאר אום ביגרעניצטי גיזעץ געבירס פון דאס יודישי פאלק, און דיא
דאזיגי אב צייאלונג פאלט אין איין שטארקין חשד אריין. אז גאט האט משה
גישיקט. האט ער איהם ביווארינט פאר איטליכס שם רע פון אזו איין
גלייכין; ווארין האטשי ער האט אין זיין לעבין דיא העכסטי מאכט גיהאט,
אזו זענין זייני זאבין דורך וואונדיר ,וואס עס קאן ניט גילייקינט ווערין,
ביגלויבט גיווארין, און נאך זיין טויט זענין זייני קינדיר ניט גיוועזין, ניט
קייני אויבירשטי הויפט לייט פון דיא איין זאמלונגין, און ניט פון דער
מדינה: דיא כהונה איז אין דער פאמיליע פון אהרן גיבליבין, און דיא
העכסטי ציוויל גיוועלטיגונג איז אין דעם גורל פון יהושע גיקומין. דיא
דאזיגי ניט אייגין נוציגקייט, מאכט איין אונטיר שייד צווישין דיא מדות
פון משה און ישוע און צווישין דיא מדות פון דיא רבנים. דיא לערנונג
פון דיא סנהדרין ווייזט נור צו בפירוש ארויס דיא טעמים, פון וועלכי
דיא מחברים פון תורה שבע"פ זענין גיפיהרט גיווארין. דא דער מיט
ווילין מיר אביר ניט דיא דאזיגי טעמים אלימין דיא וואס פער ענטווירין
דיא תורה שבע"פ אין דער איצטיגיר צייט צו שרייבין; זייא זענין ניט
אנדירש וויא אויף יעני צייטין אליין גימיינט, וואו דאס יודישקייט קאן אין
דער ווירקליכקייט אפאר גישטעלט ווערין, און קענין באריביר נור
דענקמאלט אפאר קומין ווען עס איז פערהאנדין איין מראה מקום אויף איין
ווידיר איינשטעלונג דיא מאכט פון ממשלה פון דיא רבנים. אונזיר תכלית
איז ניט, דיא נייאירי יודין צו פערשולדיגין, זונדערן זייא דיא אויגין איביר
איין סדר אמונה צו עפינין דורך וועלכין זייא זענין אזו לאנג גינארט
גיווארין. און ווען זייא זאלין אונס פרעגין: וואו איז דען זונסט דעם אמת
צו גיפינין? אזו וועלין מיר ענטווירין: אין משה און אין דיא נביאים,
ווארין אויב האטשי מיר זענין קריסטין, פון דעסט וועגין גלויבין מיר דאך
פעסט, אז איין טרייאיס פעסט האלטין אן דאס אלטי טעסטאמענט
(תנ"ך) מוז צו סוף פיהרין צו דאס קריסטינטהום. דאס איינציגי ווירקליכי
הינדערניש, וואס עס לאזט דיא יודין ניט צו, צו דערקענין ישוע פאר
דעם משיח, איז דיא פאלשי דעה, אז זייארי אבות, דיא וואס האבין
איהם פערווארפין, מוזין האבין רעכט גיהאט, און דיא דאזיגי הינדירניש
בימיהין מיר זיך אן אזייט צו ברענגין. מיר האבין עס שוין ביוויזין, אז
זייא האבין אום רעכט גיהאט, דעם שטארקסטין אב וועגדונג וואס זייא
ברייגין איביג ווידיר פון נייאים אפאר, באשר דאס משפט פון דיא
סנהדרין איז רעכט גיוועזין אקייגין זייני אנשפרעכונגין האבין אונזרי לעצטי
נומרין אן אזייט גיבראכט. מיר האבין גיוויזין אז דאס סנהדרין איז

דוּרךְ אוּיס גִיוֶועזִין אַיין בית דין נִיט נָאךְ תורה נָאךְ, דֶער וָואס אִיז נִיט פוּן משה, זוּנְדֶרְן וִויא זַיין נָאמִין וַוייזְט, פוּן דִיא גְרִיכִין אַיין גִיפִיהְרְט אוּן אִיז פוּל פוּן בִּיטְרִיגֶערַייא אוּן פוּן אֵייגְנִין נוּצִיגִי מֶענְשִׁין, נָאךְ זֵייאִירִי אֵייגִינִי תכליתים גִיפָארְמִיט גִיוָוארִין. וֶוען אָבִּיר דֶער ב״ד זֶעלְבִּירְט אִיז נִיט גִיוֶועזִין נָאךְ תורה נָאךְ, אַזוֹ אִיז אוֹיךְ זֵייאִיר משפט גִיוֶועזִין. באמת אִיז דִיא זַאךְ, וָואס דֶער הֶער ישוע דֶער משיח אִיז פוּן אַיין ב״ד וָואס נִיט נָאךְ תורה נָאךְ, גִימִשְׁפָּט גִיוָוארִין, אַיין צַייגְנִישׁ (עדות) פַאר אִיהם; וָוארִין עֶס וַוייזְט, אַז עֶר הָאט זֵייאִירִי מעשים אוּן הנהגות נִיט גִיקֶענְט לַיידִין אוּן הָאט זִיךְ דָאס זֶעלְבִּיגִי אַקֵייגִין גִישְׁטֶעלְט. ישוע אִיז נִיט גִימִשְׁפָּט גִיוָוארִין פוּן דִיא גוּטִי פְרַיינְד פוּן משה, זוּנְדֶרְן פוּן זַיינִי שׂוֹנאים; זַיין אמונה אִיז נִיט פוּן אַזֶעלְכִי פֶער יָאגְט גִיוָוארִין, וֶועלְכִי עֶס הָאבִּין דִיא גִיבָּאט פוּן משה באמונה גִיהַאלְטִין, נַייאִירְט פוּן אַזֶעלְכִי, דִיא וָואס הָאבִּין גִיזוּכְט צוּ פֶער פֶעלְשִׁין אִיטְלִיכִין צוּג פוּן תורת משה. דִיא מֶענְשִׁין וֶועלְכִי עֶס הָאבִּין דֶעם משיח בַן גִיוֶועזִין, זֶענִין גִיוֶועזִין דִיא בַּארְבַּארִישִׁי גזלנים וָואס הָאבִּין אַיין מַאכְט צוּ זִיךְ גִירוֹיבְּט, וֶועלְכִי משה הָאט עֶס אַנְדִירִי גִיגֶעבִּין, אוּן וֶוען משה וָואלְט זִיךְ צְוִוישִׁין זֵייא בִּיוִויזִין אוּן וָואלְט דָאס רֶעכְט פוּן דִיא כהנים אוּן לוים אַקֵייגִין דִיא רבנים בִּיהוֹיפְּטִיט, אַזוֹ וָואלְטִין זֵייא אִיהם בוודאי אוֹיךְ אַזוֹ גִישְׁווִינְד אָן קְרַייץ אָן גִישְׁלָאגִין אַזוֹ וִויא דֶעם הֶערִין ישוע דֶעם משיח. דַארִיבִּיר דִיא אִיצוּנְדִיגִי יוּדִין, דִיא וָואס הַאלְטִין פַאר רֶעכְט וָואס מַאן הָאט ישוע דן גִיוֶועזִין, פֶער אֵיינִיגִין זֵייא זִיךְ מִיט דִיא שׂוֹנאים פוּן משה; דִיא יֶענִיגִי אָבִּיר וֶועלְכִי זֶענִין גוּטִי פְרַיינְד פוּן תורת משה, מוּזִין דִיא בִּימִיהוּנְג פוּן ישוע פַאר רֶעכְט הַאלְטִין, וָואס עֶר הָאט זִיךְ בִּימִיהט דִיא תורה פוּן דָאס פֶערְדֶערְבִּין אִיהר גִישְׁטַאלְט, דוּרךְ שְׁלֶעכְטִי אוּן אֵייגִין נוּצִיגִי מֶענְשִׁין צוּ בִּיפְרַייהִין, אוֹיבּ זֵייא דִירְקֶענִין אִיהם נוּן פַאר דֶעם משיח אוֹדִיר נִיט, מוֹדה מוּזִין זֵייא אֵייבִּיג זַיין, אַז עֶר אִיז אַלְץ אַיין גִימֶענְטְשִׁיטִיר גִישְׁטָארְבִּין וֶועגִין זַיין קנאה וָואס עֶר הָאט זִיךְ אָן גִינוּמִין פַאר תורת משה, אוּן זֶענִין דַארִיבִּיר מחוייב, זַיין פֶער לַאנְגִין אוֹיף דֶעם שכל צוּ נֶעהמִין. ישוע הָאט דֶעם טוֹיט נִיט גִילִיטִין, וַוייל עֶר זָאל הָאבִּין גִיהַאט דִיא לֶערְנוּנְג פוּן תורת משה פֶער דָארְבִּין, זוּנְדֶרְן וַוייל עֶר הָאט אַנְדִירִי גִישֶׁענְדִיט פוּן וֶועגִין זֵייאִיר עוֹבר זַיין, נִיט וַוייל עֶר הָאט פֶערְלַאנְגְט דִיא אמונה פוּן משה צוּ שְׁטִירְצִין, נַייאִירְט וַוייל עֶר הָאט אִיהְרִי וַוארְהַייט מִיט אַיין פֶעסְטִי הַארְץ אַקֵייגִין דִיא יֶענִיגִי אַיין גִיוִויזִין, וֶועלְכִי עֶס הָאבִּין אוֹיף אִיהְרִי צוּ שְׁטֶערוּנְג אֵיינִי נַייאִי אמונה אוֹיף גִישְׁטֶעלְט. —

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר מ״ו

דאס נייא מאדישי יודישקייט, אודיר דער דת פון תורה שבע״פ קאן ניט אויס האלטין דיא מינדיסטי פרוב, זיין בישטעהין הענגט דורך אויס אב פון איין בלינדין גלויבין, אזו לאנג וויא איין מענטש לייגט מיט ווילין זיין פערשטאנד אין דיא הענד פון דיא רבנים, און גלויבט נאך זייאיר ביפעהל נאך, אז זיין רעכטי האנד איז דיא לינקי, אזו לאנג מעג ער טאקיש איין ברענעדיגיר אנהענגיר פון דאס יודישקייט זיין: אביר פון דעם אויגין בליק אן, וואו ער הייבט אן צו טראכטין און חוקר ודורש צו זיין מוז ער אויך אן הייבין מסופק צו זיין, און ווען ער האט טאקיש באמת איין ליבשאפט צו דער תורה פון גאט, מוז ער לסוף דעם נאריש גלויבין אב זאגין, וועלכיר עס האט גורם גיוועזין אז דער בית המקדש זאל חרוב ווערין און אלי אופנים אום גליקין פון זיין פאלק, און דער האלט נאך איצונד דעם גרעסטין טהייל פון זייני מיט ברידיר אין קנעכטשאפט. עס ווענדיט זיך ניט דירבייא דיראן, מחמת וועלכין פונקט פון איינזעהין ער ביקלערט עס, ווארין דיא יסודות פון זיין שכל אזו וויא דיא ווירקונגין פון זייני פראקטיקירונג פערשולדיגט עס אויף איין שטייגיר, און ווייזין, אז עס איז אזו וייט דער פון דער ווייטערט, איין אנטפלעקונג פון גאט צו זיין, אז עס אפילו ניט קיין ווערק פון גוטי און קלוגי מענשין. דיא לערנונג פון דיא סנהדרין, וועלכי מיר האבין אויבין ביטראכט, שטעלט פאר דאס זעלביגי פאר איין גימיטליכין זעלבסט הערשאפט פון בשום אופן ניט צום אויס האלטין; אביר דיא טיפי פער אכטונג, מיט וועלכיר עס זעהט אראפ אויף דעם ווייבליכין טהייל פון דעם מענשליכין מין, מאכט עס נאך אין דער איצונדיגיר שטונד צו איין אמתי פלוכונג פאר דיא טעכטיר פון ישראל און ווייזט אז עס קאן ניט פון דעם זיין, דער וואס האט מאן און ווייב בישאפין און

הָאט דִיא ברכה אוּים גִישְׁפְּרָאכִין אִיבִּיר אֵיינִים אַזוֹ גוּט וִויא אִיבִּיר דֶעם אַנְדֶרִין · אֵיינִי פוּן דֶעם שְׁטֵייגִיר פוּן מדות וָואס עֶס אִיז צוּ מֵייסְטִין אַרוּים צוּ זֶעהִין אִין אִיטְלִיכִין פַאלְשִׁין דת, אִיז דָאס חשיבות אַוֶועק גֶעהמִין פוּן דֶעם וַוייבְּלִיכִין מִין, דִיא מַאחַאמֶעדַאנִישִׁי בִּיטְרִיגְלִיכִי לֶערְנוּנְג דֶער נִידְרִיגְט דָאס וַוייבּ בִּיז צוּ דֶעם גְרַאד פוּן אַיין בִּישֶׁעפִּינִיש פוּן בהמות אוּן חיות אַרָאפּ; דָאס יוּדִישְׁקַייט שְׁטֶעלְט זֵייא אִין אַיין סוג מִיט דִיא פָּאדַאנֶעם (שְׁקְלַאוִוין); אִין דִיא מַאחַאמֶעדַאנִישִׁי לֶענְדִיר הָאבִּין דִיא פְּרוֹיאִין קֵיין שׁוּם בִּילְדוּנְג פוּן דָאס גִימִיהט אוּן דָאס הֶערְץ נִיט; דָאס רַבָּנִישְׁקַייט זָאגְט, וִויא מִיר הָאבִּין אִין דֶעם נוּמר ג׳ פוּן דֶעם ספר גִיזֶעהִין אַז דִיא טַאטֶעם זֶענִין פְּרַייא פוּן אַלִי חיובים, זֵייאִירִי טֶעכְטִיר צוּ לָאזִין לֶערְנִין דִיא תּוֹרה פוּן גָאט, דָאךְ מוּזִין מִיר צוּ אַיין אוּים פִּיהְרְלִיכִיר בִּיטְרַאכְטוּנְג צוּ טְרֶעטִין אוֹדוֹת דֶעם וֶוערְט וָואס דָאס רַבָּנִישְׁקַייט לֶעהְרִינְט דִיא יוּדִין בַּייא צוּ לֵייגִין זֵייאִירִי טֶעכְטִיר, שְׁוֶועסְטִיר אוּן אפילו דָאס וַוייבּ פוּן זֵייאִיר הַארְצִין, אוּן אִין דֶעם אַז מִיר טְהוּן דָאס דָאזִיגִי, וֶועלִין מִיר צוּ קֵיין עצה נִיט צִיהִין דִיא מֵיינוּנְגִין פוּן אוּם וִויסִינְדִי אוֹדִיר נַארִישׁ גְלֵייבִּישִׁי, נַייאִירְט דִיא יֶענִיגִי ספרים, וֶועלְכִי עֶס דִינִין פַאר דֶער אומה צוּ אַיין רִיכְט שְׁנוּר · עֶס אִיז נִיט מִיגְלִיךְ דָא צוּ בְּרֶענְגִין אַלִי דִיא בִּיהוֹיפְּטוּנְגִין פוּן בזיונות וָואס אִין תלמוד (גמרא) אִיז פֶערְהַאנְדִין: פִיל זֶענִין צוּ שְׁלֶעכְט, אוּם צוּ קֶענִין אִיבִּיר זֶעצְט צוּ וֶוערִין; דָאךְ בְּלַייבִּין אוּנְס נָאךְ גִינוּג אִיבִּיר, אוּם גִינוּגִין בִּיקַאנְט צוּ מַאכִין, אַז דִיא רבנים זֶעהִין מִיט פֶער אַכְטוּנְג אוֹיף דָאס וַוייבְּלִיכִי מִין אַרָאפּ · עֶס אִיז אוּמִידוּם אָן דִירֶעקְט, אַז דֶער רמב״ם אוֹדִיר רבינו משה בר מיימון אִיז גִיוֶועזִין אֵיינִיר פוּן דִיא גִילֶערִינְטְסְטִי אוּן אוֹיף גִיקְלֶערְטִיסְטִי רבנים, אוּן פוּן דֶעסְט וֶועגִין אִיז דִיא משמעות פוּן דֶער דָאזִיגִיר שְׁטֶעלִי בפירוש, וִויא מִיט פֶער אַכְטוּנְג עֶר הָט פוּן דָאס גִימִיהט אוּן דָאס הֶערְצִין פוּן דָאס וַוייבּ גִידַאכְט:

אל יאמר אדם הריני עושה מצוות התורה ועוסק בחכמתם כדי שאקבל כל הברכות הכתובות בה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא ואפרוש מן העבירות שהזהירה התורה מהן כדי שאנצל מן הקללות הכתובות בתורה או כדי שלא אכרת מחיי העולם הבא . אין ראוי לעבוד השם על הדרך הזה שהעובד על דרך זה הוא עובד מיראה ואינה מעלת הנביאים ולא מעלת החכמים. ואין עובדין על דרך זה אלא עמי הארץ והנשים והקטנים שמחנכין אותן לעבוד מיראה עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה :

עם

„עס זאל קיין מענש ניט זאגין, איך וויל טוהן דיא מצות פון דער תורה און וויל עוסק זיין אין איהרי חכמות, כדי איך זאל מקבל זיין, אלי ברכות וואס אין איהר שטעהיט גישריבין, אודיר כדי איך זאל זוכה זיין צו חיי עולם הבא, און איך וויל מיך אב שיידין, פון דיא עבירות וואס דיא תורה האט פון זייא גיווארינט, כדי איך זאל נצול ווערין פון דיא קללות וואס עס שטעהיט אין דער תורה, אודיר כדי איך זאל ניט אב גירישין ווערין פון חיי עולם הבא. עס איז ניט ראוי גאט צו דינין אויף דעם דאזיגין שטייגיר, ווארין דער וואס דינט אויף דעם דאזיגין שטייגיר דער דינט מחמת יראה, און דאס דאזיגי איז ניט דיא מעלות וואס דיא נביאים און דיא חכמים האבין גיהאט, און קיין אנדירי דינין ניט גאט אויף אזו איין שטייגיר, וויא נור דיא וואס קענין ניט לערנין, און ווייבער, און קינדיר וואס מאן גיוויינט זיי דיראן, צו דינין פון פורכט, ביז זייאיר פערשטאנד פערמערט זיך אזו, אז זייא דינין פון ליבשאפט. (הלכות תשובה פרק י׳ הלכה א׳) דא שטעלט דער רמב״ם דיא ווייביר אויף דער נידריגיר מדרגה פון קינדיר, און מאכט אפילו גאר דיא מעלות פון זייארי מדות און זייאיר גימיהט גלייך צו דעם פעראכטין עם הארץ. מיר האבין אין נומר א׳ גיזעהין, אז איין עם הארץ איז אזו ווענינ ווערט, אז זיין לעבין איז ניט מעהר גישאצט וויא דאס לעבין פון איין פיש, און אזו שיינט דער רמב״ם אויך דעם ווערטה פון איין אשה אזו פיל גישאצט צו האבין, דער דאזיגיר הויך גילערינטיר רבי האט עס פאר אום מיגליך גיהאלטין, אז איין אשה זאל קענין גאט ליב האבין אודיר איהם רעכט צו דינין, און בשעת ער האט דיא יודין גיוואלט ווארענין, אז זייא זאלין גאט ניט דינין אויף איין שטייגיר פון תעות, אזו זאגט ער זייא באמת, ניט צו דינין איהם, אז וויא דיא ווייביר. מאן קאן איין מענשליכין נפש עפיס נידריגירס ניט צו מעסטין, וויא דאס אז עס איז שוין פון נאטור ניט טויגליך גאט ליב צו האבין אודיר איהם רעכט צו דינין. ווען ער וואלט גיזאגט, אז צייט דעם חטא פון אדם הראשון האט זיך דאס גאנצי מענשליכי מין פון זייאיר עקר גירעכטיגקייט וייט דער ווייטירט און אז דאריביר איז אין זייא קיין ליבשאפט צו גאט ניט פערהאנדין, אזו וואלט ער עפיס האבין גיזאגט, וואס עס ווערד אין דער היילינגיר שריפט אויך ביהויפטיט; אביר אין דער הוה אמינא צו זיין, אז דיא נשים, דאס הייסט, איין העלפט פון דאס מענשליכי מין האבין אין זיך שוין אזו איין נאטור ניט טויגליך צו זיין, גאט ליב צו האבין און איהם

צו דינין, און אז מיר האבין זייא צו ביטראכטין אזו וויא איין וועג ווייזיר דורך וועלכין מאן קאן דעם תעות בישטימין, אודיר אזו וויא איין בקאנטין בייא שפיל פון דיא יעניגי גאטים פערגעסונג, דיא וואס מיר האבין צו פערמיידין, דאס הייסט דעם בישעפיר גילעסטירט און דאס גאנצי מין ווייביר בלוז שטעלין דעם גרעסטין בזיון צו ליידין פון זייארי זין, ברידיר און מעניר. מאן וואלט קענין זאגן כדי צו צודעקן אזו איין פעראומווירדיגטי פערשמעהיטי שריפט, אז דער רמב״ם האט גילעבט צווישין דיא וואס האבין דיא אמונה אן מאחאמעד, און האט אום בימערקט דיא הוה׳ אמינות פון דיא נאך געהירם פון דעם פאלשין נביא, אין זיך אויף גינומין. און באמת קאן ער צו יעניר מיינונג קיין מאהל דורך קריסטין ניט גיקומין זיין. דאס נייאי טעסטאמענט לערינט אונס ניט, אויף ווייביר אזו צו זעהין וויא אויף עמי הארץ, זונדרין זייא צו האלטין פאר קלוגי נפשות וואס זענין פאר זייארי מעשים מחוייב צו ענטווירין, דיא וואס זענין אין שטאנד גאט דעם זעלביגין אנגינעהמין דינסט צו טהון דעם זעלביגין שרעקליכין משפט פון שטראף אונטיר גיווארפין און האבין אין דיא זעלביגי ברכות און האפינונגין אזו איין חלק וויא דיא מאנם לייט. יעני התנצלות ווען זיא וואלט אמת גיוועזין, וואלט זיא דאך נור דער צו דינין, דעם רמב״ם זעלבירט מתנצל צו זיין, אביר אויף קיין פאל ניט דיא הוה אמינא זעלבירט צו פער ענטווירין, נייארט פער קעהרט זייא צו האלטין פאר מאחמעדישי. אין דעם איז עס אביר ניט אמאהל אמת, אז דער רמב״ם זאל זיין גיקומין צו יעניר מיינונג דורך זיין אומגאנג מיט מאחאמעדאניר; פיל מעהר האט ער עס גישעפט פון תורה שבע״פ, וואס זיא האט פון דיא נשים אזו איין שלעכטי מיינונג, אז זיא דער קלערט אפילו זייאיר עדות זאגין פאר אום גילטיג.

עשרה מיני פסלות הם כל מי שנמצא בו אחד מהן הרי הוא פסול לעדות ואלו הן. הנשים. והעבדים. והקטנים. והשוטים. והחרשים. והסומים. והרשעים. והבזויין. והקרובין. והנוגעין בעדותן. הרי אלו עשרה.

„עס זענין פער האנדין צעהין ערלייא מינים וואס זענין פסול, און איטליכיר אן וועלכין עס ווערד גיפונין איינר דער פון, איז פסול צו עדות. און דאס זענין זייא: דיא נשים, און קנעכט, און קינדיר, און שוטים, און טויבי, און בלינדי, און רשעים, און דיא וואס זענין פער אכטיט, און קרובים, און דיא וועלכי האבין בייא זייאיר עדות זאגין עפים איין

נוץ

נוץ אז זייא זאל דער פון ארויס קומין, דאס זענין פאר וואר דיא צעהין.״ (הלכות עדות, פרק ט׳, הלכה א׳) מאן ווערד בימערקין, אז פון דיא דאזיגי צעהין קלאסין לאזט זיך צווייא מאכין, דאס היישט, דיא מענשין וועלכי זייאיר ניט טויגליכקייט קומט מחמת דיא שוואכקייט פון זייאיר נאטור (טבע) אודיר גימיהט, דהיינו אזו וויא קינדיר, שוטים, טויבי, און בלינדי, איז איינס, און צווייטינס אזעלכי וואס זייאירי עדות ווערד ניט גיגלויבט מחמת זייאירי מדות, דהיינו וויא קנעכט רשעים, דיא מענשין וואס זענין פערראכטיט, קרובים, און אזעלכי מענשין וואס זענין אין דער זאך אינטירעסירט. צו איינים פון דיא ביידי קלאסין מוזין דיא נשים גיהערין ענטוויר זענין זייא פסול, ווייל זייא האבין איין שוואכקייט אין זייאיר נאטור (טבע) אודיר גימיהט, אודיר ווייל מאן קאן דעם גיפיהל פון זייאירי מדות ניט גיטרויאין; אין איטליכין פאל אביר ווערין זייא מיט גאר איין ניט פערדינטין פעראכטונג ביהאנדילט. דיא רבנים בימיהין זיך אפילו, צו ביווייזין, אז דיא תורת משה פאסילט דיא נשים פון עדות, ווייל זייא זאגין:

נשים פסולות לעדות מן התורה שנאמר על פי שנים עדים. לשון זכר ולא לשון נקבה:

„דיא נשים זענין פסול עדות צו זאגין, נאך דער תורה נאך; ווארין עס שטעהט אין פסוק: דורך דעם מונד פון צווייא צייגין (עדים), און דאס ווארט „צייגין״ (עדים) איז לשון זכר, און ניט לשון נקבה;״ נור אביר דער דאזיגיר ביווייז האלט אויף קיין פאל ניט אויס, ווארין נאך דעם פשט נאך וואלט מאן קענין דרינגין, אז דיא נשים מעגין עובר זיין אויף דיא אלי עשרת הדברות (צעהין גיבאטי) ווייל זייא אלי זענין בלשון זכר גיגעבין גיווארין. באמת שיינט עס פון זעלבירט ארויס, אז גאט האט ניט גיקענט אזו איין תורה אן איין גישמאק גיגעבין האבין. עס איז טויזינד אופנים פער האנדין, וואו אלי ענינים פון דיא תקנות פון ב״ד ווערט הבל הבלים ווערין, ווען נשים זאלין ניט קענין עדות זאגין. מאן זאל למשל אן נעהמין דעם בירימהטין משפט פון שלמה המלך, וואו איטליכי פון ביידי ווייבער האט זיך איין פריטענסיע אויף דאס לעבינדיגי קינד גימאכט. דא האט קיין אנדירי ביצייגניש ניט גיקענט גימעלט זיין, וויא נור דיא פון דיא ווייבער זעלבירט, אביר שלמה האט זייא פון דעסט וועגין ווייל זייא זענין ווייבער גיוועזין, ניט אוועק גישיקט פון זיך. מאן זאל ווייטיר נעהמין דעם פאל פון בועז און רות בשעת בועז האט

גיוואלט רות צום ווייב נעהמין, האט ער צו פאר גימוזט דאס ערבטהייל איין לייזין, און דער צו איז עס דווקא נייטיג גיוועזין, צו ביווייזין, אז רות איז גיוועזין דאס ווייב פון נעמים זון. עס איז אביר קיין אנדירי עדות ניט גיוועזין, וויא נור פון דאס ווייב זעלבירט, אלימלך, מחלון און כליון זענין גישטארבין גיוועזין, און דיא חתונה איז גאר אין איין פרעמד לאנד גיוועזין, און דאך גיפינין מיר ניט, אז עס זאל עפים איין בישווערליכקייט דירבייא דער הויבין גיווארין. בועז זעלבירט דער קרוב פון נעמי אזו וויא דיא זקנים פון ישראל, שיינין אז זייא זענין גאר אין גאנצין צו פרידין גיוועזין. נאך דעם נאך איז דאס, אז נשים זאלין פסול זיין, ניט פון משה־אוים גישפראכין גיווארין, נייארט זיא איז איין נייאי אוים טראכטונג פון דיא רבנים, און ווייזט, אז דיא דאזיגי האבין גיהאט אזו איין שלעכטי מיינונג פון דעם פערשטאנד אודיר דיא פולקומינהייט פון דיא מדות פון דיא נשים, אז זייא האבין זייא גיהאלטין ענטווידיר אז זייא האבין נור האלב שכל און דאריבער פאר ניט טויגליך עדות צו זאגין, אודיר פאר ניט ערליך, אז מאן קאן זייאירי עדות זאגין ניט גיטרויהין.

בייא דעם אלים ביגרעניצט זיך דער דאזיגער פחיתת הכבוד פון דיא מדות פון דיא נשים ניט בלויז אויף דיא רבנישי בתי דינים, זייא האבין אפילו גאר זיך דער וואוגין, דאס זעלביגי אין גאטים הויז איין צו פיהרין, און אין עפינטליכין גיבעט אריין צו שטעלין. דיא תורה שבעל פה האט עס איין גישטעלט, אז קיין עפינטליכי תפלה קאן ניט גיהאלטין ווערין, און אויך ניט קייני אנדירי הייליגי זאכין פון דעם דת קאן ניט גיטהון ווערין, ווען ניט צעהין מענשין זאלין דירבייא זיין; אביר פון דער דאזיגער צאהל איז עס ביזארגט גיוועזין דיא נשים אב צו שיידין זייא זאלין דער צו ניט גיהערין, ווייל עס זאגט:

ואלו העשרה צריך שיהיו כולם בני חורין וגדולים שהביאו שתי שערות:
„און דיא דאזיגי צעהין בידארף מאן אז זייא זאלין פרייא און דער וואקסיני מעניר זיין וואס זייא האבין גיבראכט צווייא שערות,“ (אורח חיים נ"ה) אזו, אז ווען אפילו עס זאלין זיך צעהין טויזנד ווייביר אין דער שול גיפינין, זענין זייא דאך פאר קיין איינציגי פערשוין צו מנין ניט צו רעכינין, און אזו ווען עס גיפינין זיך קייני צעהין מאנם פערשוינין דירבייא ניט, קאן קייני גאטים דינסט ניט גיהאלטין ווערין. דער פון קומט עס אויך, וואס עס ווערד קיין מאהל ניט צו גילאזין דיא טעכטיר פון דיא ישראל אריין

צוּ קוּמֶען אַזוֹ וויא דיא ווָאס הָאבִּין בּפירוש אַיין חלק אִין דיא עֶפִּינְטְלִיכֵי תפילות, זוּנְדֶרְן זַייא זֶענֶען גֶיצְווָאוּנְגֶען פוּן ווַייטִין צוּ צוּזֶעהֶען, אַזוֹ וויא דיא זַאךְ ווָאלְט זַייא גָאר נִישְׁט דִירָאן גֶעהֶען, ווָאס אִיז נוּן דֶער טעם דֶר פוּן, אַז דיא נשים זָאלִין צוּם מנין גָאר נִיט גִירֶעכֶנְט ווֶערִין? זֶענֶען זַייא דֶען נִיט דיא בִּישֶׁעפְּנִישִׁין פוּן גָאט, זֶענֶען זַייא דֶען נִיט אוֹיךְ אַזוֹ גוּט יוֹרשים אַז זַייאִירִי נשמות זָאלִין נִיט שְׁטַארְבִּין, וויא דיא מַאנְּס לַייט? ווֶעלִין זַייא נִיט מִיט אַיין שְׁטִימִין אִין דֶעם לוֹיב גִיזַאנְג פוּן דיא דֶערְלֵייזְטִי אִין גן עדן? אוֹדִיר אִיז דיא לֶערְנוּנְג פוּן דיא ווָאס גְלוֹיבִּין אִין מַאחַאמֶעד אמת, אַז די נשים הָאבִּין קֵיינֵי נשמות נִיט? ווֶען מַאן גִיבְּט אַיין בְּלִיק אִין דיא יוּדִישִׁי שוּלִין אַרַיין מוּז מַאן טַאקִיש אַזוֹ דֶענְקִין. פַר דֶר חתונה גֶעהִיט אַיין נקבה אִיבִּיר הוֹיפְּט קֵיין מָאהל נִיט אִין שוּל אַרַיין, אוּן וויא זֶעלְטִין נָאךְ דֶער חתונה! בַּייא דֶעם בָּארְטִין פוּן דֶער מדינה ב ע ר ב א ר י י א גֶעהִין זַייא קוּים אַיין מָאהל אִין שוּל אַרַיין, אוּן אִין פ וֹ ל י ן וויא עֶס אִיז דָאס רוֹב צוּ זֶעהִין, אַז בשעת דיא מַאנְּס לַייט זֶענֶען אִין שוּל בַּייא דָאס גִיבֶּעט, גֶעהִין זַייאִירִי ווַייבִּיר דְרוֹיסִין לֵיידִיג אַרוּם אוּן פְּלוֹידִירִין, אַזוֹ וויא דיא עֶפִּינְטְלִיכֵי תפילות צוּ גָאט ווָאלְט זַייא עֶפִּיס גָאר נִיט דִירָאן גִיגַאנְגִין! וויא זַייעֶר שְׁטַרַייט דֶער דָאזִיגִיר צוּשְׁטַאנְד אַקֶעגִין דָאס גִיבָּאט פוּן גָאט אִין תהלים, ווָאס עֶס שְׁטֶעהִיט: יוּנְגִי לַייט אוּן אוֹיךְ יוּנְגפְרוֹיאִין, אַלְטִי לַייט מִיט יוּנְגְלִיךְ: זַייא זָאלִין לוֹיבִּין דֶעם נָאמִין פוּן יהוה!" (תהלים קמ"ח, פסוק י"ב – י"ג) ווַייטִיר: אִיטְלִיכֵי נשמה זָאל לוֹיבִּין יה! (דארטין ק"נ, פסוק ו') וויא אַיין חִילוּק אִיז דָאס פֶּערְהֶעלְטְנִיש פוּן דיא יוּדִישִׁי ווַייבִּיר לוֹיט דֶער תּוֹרה שבע"פ, פוּן דֶעם ווָאס משה הָאט גִישְׁרִיבִּין! „אוּן מרים דיא נביאה," שְׁטֵייט אִין פסוק דיא שְׁוֶועסְטִיר פוּן אהרן הָאט גִינוּמִין דיא פּוֹיק אִין אִיהר הַאנְד, אוּן עֶס זֶענֶען אַרוֹיס גִיגַאנְגִין אַלִי ווַייבִּיר נָאךְ אִיהר מִיט פּוֹיקִין אוּן מִיט טֶענְצִין: אוּן מרים הָאט גִיעֶנְטְווִירְט צוּ זַייא זִינְגְט צוּ יהוה דֶען עֶר אִיז הוֹיךְ דֶער הֵייבְּט!" (שמות ט"ו פסוק כ' – כ"א) דֶענְקְמָאלְט הָאבִּין ווַייבִּיר אוֹיךְ גִימֶעגְט אַיין חלק הָאבִּין אִין דֶעם שבח אוּן לוֹיב פוּן אוּנְזִיר גָאט: אָבִּיר אִיצוּנְד זֶענֶען זַייא אוֹיף דֶעם בִּיפֶעהל פוּן דיא רבנים אַרוֹיס גִישְׁטוֹיסִין, זַייא ווֶערִין צְווִישִׁין דיא ווָאס זֶענֶען צוּ גָאט מתפלל נִיט גִיצֵיילְט, אוּן ווֶען עֶס זָארִין אִין שוּל זַיין אפילו צֶעהִין טוֹיזִינְד פוּן זַייא אוּן זָאלִין זִיךְ קֵיין מנין מַאנְּס לַייט צְווִישִׁין זַייא נִיט גִיפִינִין, ווֶעט אַיין תלמיד חכם זַייא פַאר קֵיין פַּארְשוֹין נִיט רֶעכִינִין אוּן ווֶעט עֶס דיא מִיהִי נִיט ווֶערְטְה הַאלְטִין, דיא תפלות זַייא פָאר צוּ לֵייאִינִין. אַזוֹ אַיין גִיזֶעץ קָאן אוּם

מיגליך

מִיגְלִיךְ פוּן גָאט אוֹיס גֶעהִין ; וָואַרִין עֶר מַאכְט קֵיין אוּנְטֶער שֵׁיידֶן צְווִישֶׁין מַאן אוּן וַוייבּ נִיט .

לא בגבורת הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה :

„עֶר בִּיגֶעהרְט נִיט דִיא שְׁטַארְקְהַייט פוּן דֶעם פְּפֶערְד , אוּן עֶר הָאט נִיט וואוהל גִיפַאלִין אָן דִיא שֶׁענְקִיל פוּן אַיין מַאן .“ (תהלים קמ"ז , פסוק י')

„דִיא אוֹפְּפִיר פוּן פַּאר אלהים אִיז אַיין צוּ בְּרָאכִין גִימוּטה , אַיין צוּ בְּרָאכִין אוּן צוּ שְׁטוֹיסִין הַארְץ וֶועסְטוּ אלהים נִיט פֶערְשְׁמֶעהִין , (דָארְטִין נ"א , פסוק י"ט) אָן אַיין אוּנְטֶער שֵׁייד , אוֹיבּ דָאס אִיז אַיין זכר אוֹדִיר אַיין נקבה .

אָבִּיר דִיא תורה שבע"פ אִיז דֶער מִיט נָאךְ נִיט צוּ פְרִידִין וָואס זִיא הָאט דִיא וַוייבִּיר דֶער מִיט אַרָאפּ גִיוָוארְפִין , אַז זִיא ווִיל זֵייא נִיט הַאלְטִין פַאר אַיין טְהֵייל פוּן דֶער גִימֵיינְדִי ; עֶס שְׁרַייבְּט גְרַאדִי צוּ אַיין פָּארְמִי פוּן אַיין גִיבֶּעט פָּאר , אוֹיף אַלִי טָאג , דוּרְךְ וֶועלְכִי זֵייאִיר פֶערְאַכְטוּנְג וֶוערְד אוֹיס גִידְרִיקְט . דִיא מַאנְם לַייט זָאגִין אַלִי טָאג אַזוֹ :

בא"י אלהינו מלך העולם שלא עשני אשה :

„גִילוֹיבְּט בִּיסְטוּ יהוה אוּנְזִיר אלהים , קִינִיג פוּן דֶער וֶועלְט וָואס דוּא הָאסְט מִיךְ נִיט בִּישַׁאפִין אַיין אשה“ וָואס דִיא וַוייבִּיר מוּזִין זָאגִין :

בא"י אלהינו מלך העולם שעשני כרצונו :

„גִילוֹיבְּט בִּיסְטוּ יהוה אוּנְזִיר אלהים , קִינִיג פוּן דֶער וֶועלְט , וָואס דוּא הָאסט מִיךְ בִּישַׁאפִין נָאךְ זַיין ווִילִין ! (סדר תפלה לכל יום דף ו') דִיא גאוה פוּן דִיא מַאנְם לַייט דוּרְךְ דָאס אוֹיס שְׁפְּרֶעכוּנְג פוּן דֶער ברכה בִּיגְרוּנְדִיט זִיךְ גָאר אִין גַאנְצִין אוֹיף דֶער תורה שבע"פ , וֶועלְכִי עֶס זָאגְט שכר צוּ , נִיט נָאךְ דֶעם צוּ שְׁטַאנְד פוּן דָאס הַארְץ , נַייאִירְט נָאךְ דִיא אוֹיסְוֶוייגִיגְסְטִי מִיהִי , דִיא וָואס מַאן הָאט בַּייא דָאס מקיים זַיין דִיא גִיבָּאט פוּן גָאט , אוּן וַוייל פִּיל פוּן דָאס זֶעלְבִּיגִי קָאן פוּן דִיא נשים נִיט גִיהַאלְטִין וֶוערִין , אַזוֹ וַוייזְט עֶס אָן , אַז דִיא מַאנְם לַייט זָאלִין הָאבִּין אַיין גְרֶעסִירִין שכר צוּ דֶער וַוארְטִין . דִיא דָאזִיגִי תפילה אוֹדִיר פִּיל מֶעהר דִיא דָאזִיגִי ברכה , בִּיצִיהט זִיךְ אִיבִּיר הוֹיפְּט אוֹיף דָאס לֶערְנִין דִיא תורה פוּן וֶועלְכִים זֵייא מֵיינִין אַז דִיא נשים זֶענִין פטור , פַאר וֶועלְכִים זֵייא זֶעלְבִּירְט דֶער וַוארְטִין אִין עולם הבא קֵיין קְלֵיינִים שכר נִיט , אוֹף וֶועלְכִים זֵייא הַאלְטִין זִיךְ אִין דֶעם דָאזִיגִין לֶעבִּין אַזוֹ שְׁטַארְק בגאוה . דֶער יֶעניִגִיר וֶועלְבִיר עֶס גִידֶענְקְט אָן דֶעם יום הדין , אִין וֶועלְכִין דִיא פֶער בָּארְגִינִישׁ פוּן אַלִי

הֶערְצִיר זָאלִין עֶנְטְפְּלֶעקְט װֶערִין , אוֹדִיר דֶער יֶענִיגִיר , װֶעלְכִיר עֶס גֶעמְט אוֹיף דֶעם משקל אַז דֶער אוּנְטִיר שֵׁייד צְוִוישְׁין זכרים און נקבות אַזוֹ וִויא דֶער אוּנְטִיר שֵׁייד פוּן אַיין בַּאנְגִי , אוֹדִיר פוּן אַיין אַמְט , אוֹדִיר פוּן אוּמוֹת , זֶענִין בְּלוֹיז נוּר פַאר דֶער דָאזִיגִיר װֶעלְט , װֶעט עֶר זִיךְ נוּר װֶענִיג צוּ גִיגֵייגְט פִיהלִין אַזוֹ אַיין גִיבָּאט אָפָּאר צוּ בְּרֶענְגִין . עֶר װֵייס , אַז גָאט װֶעט אִיטְלִיכִין מֶענְשְׁלִיכִין נפש נִיט נָאךְ זַיין מִין נָאךְ בִּילוֹנִין , נַייאִירְט נָאךְ זַיינִי מעשים נָאךְ , און װַייל עֶר װֵייס װאוהל , אַז אַלִי , אַזוֹ גוּט מַאנְס לַייט װִיא װַייבִּיר , זֶענִין זִינְדִיג , װֶעט עֶר אַיינְזֶעהִין , אַז אַזוֹ אַיין גדלות אִיז קֵיין מָאהל נִיט בִּיווִילִיגְט , און שׁוֹין פְּשִׁיטָא אִין דֶעם אוֹיגִין בְּלִיק מוּז עֶס פֶער אוּם װִירְדִיגְט זַיין , װאוּ עֶר קוּמְט דֶעם יֶענִיגִין צוּ בֶּעטִין אַז עֶר זָאל אִיהם מוֹחל זַיין „דֶער װָאס פָארְשְׁט אַלִי אוּנְזֶרִי װֶעגִין" אָנְשְׁטָאט מִיכְּלוֹמִירְשְׁט גָאט צוּ דַאנְקִין , זָאל עֶר זַיינִי פֶער אַבְטוּנְג אַקְייגִין אַנְדִירִי אוֹיס דְרִיקִין , װֶעט דֶער מֶענְשׁ װָאס אִיז אמת פְרוּם װַייט צוּ נֵייגִירִיג זַיין , צוּ זָאגִין װִיא דוד המלך : „און גֵייא נִיט מִיט דַיין קְנֶעכְט אִין גִירִיכְט אַרַיין , װָארִין קֵיין לֶעבִּינְדִיגִיר אִיז פַאר דִיר נִיט גִירֶעכְט !"

מֵילָא פוּן אַלִי שְׁטֶעלִין װָאס דָא אִיז גִיבְּרַאכְט גִיװָארִין װַייזְט זִיךְ אַזוֹ אַרוֹיס , אַז דֶער רמב"ם װָאס עֶר הָאט דֶעם מִין נשים אַזוֹ פֶּערְאַכְטִיט הָאט עֶר נִיט פוּן דִיא מַאהאמֶעדַאנִיר גִילֶערְנְט , נַייאִירְט עֶר הָאט עֶס אַרוֹיס גִינוּמִין פוּן דֶער תורה שבע"פ און פוּן דִיא תפלות װָאס מַאן דַאבִינְט אִין שׁוּל . דָאס נַייאִי יוּדִישְׁקַייט אִיז עֶס װָאס עֶס דִירְקְלֶערְט דִיא נשים פַאר נִיט טוֹיגְלִיךְ , עדות צוּ זָאגִין , און שֵׁיידִיט זֵייא אָב פוּן צוּ לֶערְנִין דָאס װָארְט פוּן גָאט און פוּן דֶעם צָאהל פוּן דִיא װָאס זֶענִין צוּ אִיהם מתפלל און הַאלְט זֵייא אפילו אִין דִיא תפלות פַאר נִיט בֶּעסִיר , װִיא הֵיידִין (גוֹים) אוֹדִיר קְנֶעכְט . װָארִין אִין דִיא דָאזִיגִי ברכות זָאגְט דֶער מַאן פְּרֵיאִיר : „גִילוֹיבְּט בִּיסְטוּ י ה ו ה אוּנְזִיר א ל ה י ם װָאס דוּא הָאסְט מִיךְ נִיט בִּישַׁאפִין אַיין הֵייד !" און דֶער נָאךְ : גִילוֹיבְּט בִּיסְטוּ י ה ו ה אוּנְזִיר א ל ה י ם , װָאס דוּא הָאסְט מִיךְ נִיט גִימַאכְט פַאר אַיין קְנֶעכְט !" און דֶער נָאךְ : „גִילוֹיבְּט בִּיסְטוּ י ה ו ה , אוּנְזִיר א ל ה י ם װָאס דוּא הָאסְט מִיךְ נִיט גִימַאכְט פַאר אַיין אשה !" מִיר פְרֶעגִין אִיצוּנְד אִיטְלִיכִין יוּדִין און אִיטְלִיכִי יוּדִינִי , אִין װֶעמִיס הֶענְד דִיא דָאזִיגִי בְּלֶעטִיר װֶעלִין אַרַיין קוּמִין , אוֹיב אַיין אמונה , װֶעלְכִי עֶס לֶערִינְט אַזוֹ אַיין הֶעלְפְט פוּן דֶעם מֶענְשְׁלִיכִין מִין זָאלִין דִיא אַנְדִירִי הֶעלְפְט פֶּערְאַכְטִין און דֶער נִידְרִיגִין" אִיז גָאר אַיין מִיגְלִיכִיר אוֹפֶן ; אַז עֶס זָאל פוּן גָאט קֶענִין אוֹיס גֵיין . דֶער שכל אַלֵיין װֶעט

אונס זאגען, אז גאט וועט אונס קיין מאהל ניט לערנען דיא ווערק פון זייני אייגעני הענד צו פעראכטען, און שוין פשיטא ניט דיא מוטיר וואס האט אונס געבוירען, אודיר דאס ווייב, וועלכי עס טהיילט מיט אונס אַלי אונזרי פרייד און זארגען, זייא צום שפאט אוועק צו געבען דער קלאסי פון דיא מענשליכי נפשות, וואס האלטען זיך אז זייא קומט דאס פאר האנד. און פון דעסט וועגען טהוט דיא תורה שבע״פ דאס דאזיגי און ווייזט דער דורך, אז דאס גייט פון דעם ניט אויס, דער וואס האט משה און דיא נביאים גיגעבען דעם רוח הקודש. אין דיא בישרייבונגען פון תנ״ך גיפינד זיך גאר ניט, דורך וואס עס זאל זיך לאזין דיא פעראכטונג פון ווייביר גירעכטפערטיגען. זייא הייבען אן דער מיט, ווייל זייא דערצייליך אונס, אז דאס ווייב איז אויך אזו גוט וויא דער מאן אין דער פארם פון אלהים בישאפען גיווארען, און אז דיא אשה, חאטשי זיא איז צום ערשטען צו דיא זינד פערפיהרט גיווארען, פון דעסט וועגען זאל זיא דאך דעם כבוד האבען, אז דער יעניגיר זאל פון איהר גיבוירען ווערען וואס זאל דיא שלאנג דעם קאפף צו טרעטען. דיא בישרייבונגען זאגען אונס ווייטער, אז בשעת עס איז גאט גיפעלען גיווארען דיא גיבאטי אויף דעם בערג סיני צו געבען, האט ער פון אלי קינדיר פערלאנגט, אז זייא זאלען דיא מוטיר אויך אזו גוט וויא דעם פאטיר ערליך האלטען: עס שטייט: „כבד את אביך ואת אמך עהרי דיין פאטיר און דייני מוטיר.״ וויא קאן אביר דער זיין מוטיר עהרען, דער וואס האלט זיא פאר ניט טויגליך, בייא איין בית דין עדות צו זאגען, און דער וואס מאכט עס פאר איין זאך צו איין עפינטליכי דאנק זאגונג, אז ער איז ניט אזו וויא זיא? באמת, אזעלכיר איז וייט מעהר גליך צו דעם יעניגען, פון וועלכען עס ווערד גיזאגט:

כסיל אדם בוזה אמו:

„איין נארישיר מענש פערשמעהיט זייני מוטיר. (משלי ט״ו פסוק כ׳) דיא תורה שבע״פ איז זיך אין דעם ענין דורך אויס סותר מיט דער תורה פון גאט. ערשטענס ביפעהלט זיא דיא טאטעס אז זייא זאלען לאזען דיא טעכטיר אן איין שום דערציהונג פון אמונה לערנונג, וואס דיא תורה פון גאט זאגט בפירוש, אז זייא מוזען אזו בילעהרינט זיין, אז זייא זאלען טויגליך זיין מיט זייארי זין צו לערנען. אזו זאגט שלמה המלך מעהר וויא איין מאהל „הער צו מיין זון דיא גיבאט פון דיין פאטיר און דוא זאלסט ניט פערלאזין דיא תורה פון דיין מוטיר (תורת אמך).״ (משלי ו׳ פסוק כ׳) וויא קענען אביר אזעלכי יודישי מוטירס וויא מאן גיפינד זייא למשל

אין

אין פולין און אין אפריקא, דיא וואס קענין ניט אמאהל לייאינין (עברי זאגין) מיט זייארי קינדיר לערנין? אודיר אפילו אז זייא וואלטין גיקענט לערנין, וויא קאן איין זון דיא לערנונג פון זיין מוטיר גלויבין, ווען דיא תורה שבע"פ זאגט איהם אז זיא איז ניט טויגליך, עדות צו זאגין? דיא הייליגי שריפט לערינט אונס אביר ניט בלויז, פאר אונזירי אייגיני מוטיר צו האבין דרך ארץ גייארט זיא ווייזט אונס אין כלל אז גאט איז ניט מכיר פנים און פערטיילט זייני מתנות אונטיר אלי, זיא ווייזט אונס פאר, פיל ווייביר, וויא שרה רבקה מרים דבורה און חנה פאר איין מוסטער פון פרומיגקייט, און בילעהרינט אונס, אז אין דער צייט פון היכף וועט גאט זיין גייסט (רוח הקודש) אויס גיסין איביר אלים פלייש, און ערגינץ איין אונטיר שייד פון איין מין אודיר פאלק. עס שטעהיט אין פסוק „און דער נאך וויל איך מיין גייסט אויס גיסין איביר אלים פלייש, און אייערי זין און טעכטיר וועלין נביאות זאגין." (יואל ג', פסוק א') יוא אפילו גלייך אזו וויא צום שפאט פון דיא רבנים און דער תורה שבע"פ שטעלט גאט נאך אהין צו, אז דער דאזיגיר גייסט זאל אויך גיגעבין ווערין דיא בידינטי וואס זענין זכרים און דיא וואס זענין נקבות;

וגם על העבדים ועל השפחות בימים ההמה אשפוך את רוחי:

„און אויך אויף דיא קנעכט און אויף דיא דינסט מיידין וועל איך אין דער זעלביגיר צייט מיין גייסט אויס גיסין." דיא יעניגי צווייא קלאסין פון מענשליכי נפשות, וואס דיא תורה שבע"פ ביהאנדילט זייא גלייך וויא דעם עם הארץ מיט דער גרעסטיר פעראכטונג, זענין דיא נשים און דיא קנעכט. דיא גידאנקין פון גאט זענין ניט דיא גידאנקין פון דיא רבנים, און ער שטעלט זיך אפאר פול מיט דערבארימונג אזו וויא דער וואס נעהמט זיך אן פאר דיא ארונטיר גידריקטי און זאגט צו אפילו דיא דאזיגי קלאסין דיא מתנה פון נביאות. מילא דא זעהין מיר שוין ווידיר, אז, „אזו וייט מזרה איז פון מעריב" אזו איין חילוק איז פון גאטים תורה ביז דער איצונדיגיר אמונה פון דאם יודישי פאלק. דיא אמונה פון דיא רבנים איז איין דריקינדי אכזריות, דיא איז אזו גוט דריקינד פאר דיא היידין (גוים) וויא פאר קנעכט, יוא אפילו גאר פאר אלי יודין וואס זענין ניט גילערינטי, און שוינט ניט אמאל דיא ווייביר, דיא מוטירס, און דיא טעכטיר פון דיא ישראל, אומידום, וואו דיא תורה שבע"פ קאן איהר פולי מאכט אויס פיהרין, וויא למשל אין דיא מאהאמעדאנישי

לענדיר , בלייבן דיא נשים אן איין שום בילעהרונג און איין שום אמונה-
זייא לערנין ניט אמאהל לייאינין (עברי) . ניט אין קיין איינציגי פון דיא
דאזיגי לענדיר גיפינד זיך איין שול פאר קינדיר וואס זענין נקבות . נור
אין קריסטליכי לענדיר ווערין דיא טעכטיר פון דיא ישראל עפיס
בילעהרינט , איידער זייא קומין צו דעם שטאנד , צו וועלכין גאט האט
זייא בישטימט . אומידום , וואו דאס ליכט פון דאס קריסטינטהום
לייכטיט , ווען אפילו נור שוואך , פערבעסירט עס דאס פערהעלטניש
פון דיא נקבות פון דאס יודישי פאלק און נייטיגט אפילו דיא אנהענגיר
פון דאס רבנישקייט זעלביר עפיס מעהר פאר זייארי נשמות און פאר
דאס גימיטליכין צושטאנד פון דאס זעלביגי ביזארגט צו זיין . דיא יודישי
ווייביר זענין דאריביר דיא לערנונג פון ישוע הנוצרי פיל דאנק שולדיג .
וואלט ער ניט גיהאט אויף גישטאנדין אקייגין דיא לערנונג פון דער
תורה שבע"פ , אזו וואלטין זייא אומידום מיט דיא קנעכט , און שוטים ,
און עמי הארץ אין איין קלאסי גישטאנדין ; ער האט זייא פון דער דאזיגיר
דערנידריגונג פרייא גימאכט . זייא מעגין איצונד דיא אמונה פון ישוע ,
און דיא וועלכי דיא רבנים האבין זייא גילעהרינט , אייני מיט דער אנדיריר
פערגלייכין און דען מכריע זיין וועלכי פון ביידין איז פאר זייאיר צייטליכיר
און אייביגיר טובה צום בעסטין . דיא אמונה וואס קומט פון גאט , מוז
פאר אלי זייני פערשטענדיגי בישעפינישין לטובה זיין ; איין אמונה אביר ,
וועלכי ערגינץ איין קלאסי מענשין דריקט אודיר פעראכטיט , קאן ניט פון
איהם קומין .

Дозволепо Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876 г.
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר מ״ז

עס איז גרויס און שטארק דער אונטיר שייד וויא דיא ווייביר ווערין גיהאלטין אין עוראפא, און וויא זייא ווערין גיהאלטין אין דיא לענדיר פון מזרח זייט. אין דיא לענדיר פון מזרח זייט זענין זייא פאדאנים (שקלאווי) בייא דיא מאנס לייט, און אין עוראפא, זייארי גיליבטי חברתות; דארטין זענין זייא איין זאך פון פעראכטונג, אפילו פאר זייארי אייגיני זין, און דא זענין זייא דיא גיאכטיסטי ווערג צייג, וועלכי עס בריינגין פאר דיא יונגי קינדיר דיא ערשטי יסודות פון וויסינשאפטין און אמונה, דא אין עוראפא האבין זייא, אויך אזו גוט וויא דיא מאנס לייט, איין חלק אין שכל, אין פערשטענדיגקייט, אין פרייהייט און אין דער ניט שטערבליכקייט פון דער נשמה: דארט שיינין זייא איין נידריגירי גאטונג פון נפשות צו זיין, העכסטינס נור עפיס איין בעסירי מדרגה פון בהמות. דאס, אז דאס אויף פיהרונג פון עוראפא איז מעהר גלייך צו דעם כיון פון גאטט וואס ער האט גיהאט בשעת אז ער האט בישאפין דעם מענשין און דאס ווייב, זעהיט מאן פון דער פעראכטונג ארויס, אז אין יעני לענדיר איז דיא אייני העלפט פון דעם מענשליכין מין פערדאממט צו דער דערנידריגונג און עלענד, אנשטאט וואס זייא דערפרייאין זיך דא מיט שיינים כבוד און איין ווייט גרעסירי גליקזעליגקייט. נאך מעהר אביר ווייזט דאס דאזיגי ארויס, אז מאן נעהמט דיא ביידי שטייגירס אויף דעם משקל. דא איז דיא ביפולקומינהייט פון דיא כחות פון דאס גימיהט און שייני מדות פון דאס מענשליכי מין ווייטיר גיקומין, דארט זענין דיא מענשין נאך אלץ אומוויסינד און אום בארימהערציג. דאס יעניגי אביר, וואס מאכט גליקליך און פער עיידילט, מוז בוודאי צו דעם תכלית פון גאט בייא דער בישאפונג,

מעהר

מֶעהר גְלַייך זַיין, וִויא דָאס וָואס דֶער נִידְרִיגְט און מַאכְט אוּם גְלִיקְלִיך. און דֶער דָאזִיגֶער בְּיוַוייז גְרוּנְד וֶועט אוּנְז אוֹיךְ דִירוּיף אַהִין פִּיהרִין, צוּ בְּיוַוייזִין, אַז אוֹיךְ אֵיין אַנְדֶירֶע וואוּנְדֶערְלִיכֶע שֵׁיינֶע מדה, דִיא וָואס מַאכְט אַיין אוּנְטֶער שֵׁייד צְווִישֶׁען מזרח און מעריב, שְׁטִימְט מֶעהר מִיט דֶעם וִוילִין פוּן גָאט אַיין; מִיר מֵיינֶען דִיא מעשה, וָואס דָא הָאט דֶער מַאן נוּר אֵיין ווייבּ, וָואס דָארְטִין הָאט עֶר זַייא מֶעהרֶער; עֶס קָאן קַיין ספק דִירוּיף נִיט זַיין, אַז דִיא דָאזִיגֶע אוֹיפְפִיהרוּנְג פוּן דֶעם עֶוְרָאפֶּעאִישֶׁען לֶעבִּין הֶעלְפְט פִיל צוּ דָאס גְלִיקְזֶעלִיגְקַייט און צוּ דֶעם פְרִידִין פוּן אִיטְלִיכִין נפש. אִין דִיא דָאזִיגֶע בַּיידֶע גְרוֹיסֶע יתרונות און תחבולות צוּ גְלִיקְזֶעלִיגְקַייט הָאבִּין דִיא יוּדִינִים אִין עורופא אֵיין חלק. זַייא זֶענֶען נִיט אוּם וִוינִיגֶער פָּאדַאנְגִים וִויא זַייאִירֶע שְׁוֶועסְטֶער אִין מזרח זַייט, און אוֹיךְ הָאבִּין קֵיינֶע אַנְדֶירֶע וַוייבֶּער קַיין חלק נִיט אִין דִיא לִיבְּשַׁאפְט פוּן זַייאִירֶע מֶענֶער. עֶס אִיז דַארוּם אֵיין זַאךְ וָואס מַאן דַארְף זִיךְ מתאמץ זַיין חוקר ודורש צוּ זַיין, אַז מַאן זָאל וִויסִין, וָואס פַאר אַיין ענין הָאבִּין דִיא יוּדִין פוּן עורופא פַאר דָאס אִיבֶּער גֶיווִיכְט פוּן גְלִיקְזֶעלִיגְקַייט צוּ פֶערְדַאנְקִין. אִיז עֶס זַייאִיר דת אוֹדֶער דִיא אמונה פוּן דִיא קְרִיסְטִין, דָאס הֵייסְט, אִיז עֶס דָאס יוּדִישְׁקַייט, אוֹדֶער דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם? מִיר וָואלְטִין אָן המצאות עֶנְטְפֶערִין אַז דָאס יוּדִישְׁקַייט הָאט דֶעם דָאזִיגִין הפרש גִיוִויס נִיט אַרוֹיס גִיבְּרַאכְט, וָוארִין זוֹנְסְט וָואלְט עֶס דָאךְ גִיהַאט אִין דִיא מַאהַאמֶעדַאנִישֶׁע לֶענְדֶער דִיא זֶעלְבִּיגֶע פְּעוּלוֹת אָפָּאר גִיבְּרַאכְט; נוּר אָבֶּער מִיר צִיהִין עֶס פָּאר, זִיךְ אוֹיף דֶער תורה שבע"פ זֶעלְבִּירְט צוּ בִּירוּפִין. מִיר הָאבִּין שׁוֹין גִיוִויזִין, אַז דָאס נַייאֶע מָאדִישֶׁע יוּדִישְׁקַייט וִוירְדִיגְט דִיא וַוייבֶּער אַרָאפּ צוּ דֶער מדרגה פוּן קְנֶעכְט און עמי הארץ; אִיצוּנְד וֶועלִין מִיר וַוייזִין אַז דִיא יוּדִישֶׁע וַוייבֶּער הָאבִּין אִיהר פַאר דִיא אָבְּשַׁאפוּנְג פוּן פִיל נַוייבֶּערַייא נִיט צוּ פֶער דַאנְקִין. בשעת נַאפָּאלֶעאָן הָאט דִיא פַּארִיזֶער בִּירִיהמְטֶע אסיפה צוּ זַאמִין גִירוּפִין הָאט עֶר דִיא יוּדִישֶׁע אוֹיס גִיקְלִיבֶּענֶע לַייט דִיא דָאזִיגֶע שאלה פָּאר גִילֶייגְט: „אִיז עֶס דִיא יוּדִין דֶערְלוֹיבְּט מֶעהר וִויא מִיט אֵיין נַוייבּ התונה צוּ הָאבִּין?" וָואס דִירוֹיף הָאבִּין זֵייא אִיהם דָאס דָאזִיגֶע גִיעֶנְטְפֶערְט: „עֶס אִיז אוֹיף קַיין פַאל דֶעם יוּדִין נִיט דֶערְלוֹיבְּט, מֶעהר וִויא אֵיין וַוייבּ צוּ נֶעהמִין; אִין אַלֶע לֶענְדֶער פוּן עורופא הַאלְטִין זֵייא זִיךְ, צוּ טָהוּן נָאךְ דֶעם מנהג נָאךְ פוּן גַאנְצִין כלל, נוּר אֵיינֶע צוּ נֶעהמִין. באמת זָאגְט משה נִיט אוּיס דְרִיקְלִיךְ, אַז מַאן זָאל מֶעהרֶער נֶעהמִין, אָבֶּער עֶר פֶערְזָאגְט אוֹיךְ נִיט, דָאס נִיט צוּ

טָהון. עֶר שַׁיינְט אפילו גָאר דֶעם דָאזִיגִין מנהג אַלְץ אַיין כלל הֶערְשֶׁענְדִין גִימַאכְט צוּ הָאבִּין, דַארִיבִּיר שְׁטֶעלְט עֶר פֶּעסְט דֶעם דין פוּן ירושה צְוִוישִׁין קִינְדִיר פוּן אַלִירְלֵייא וַוייבִּיר הָאטְשֶׁי דֶער מנהג הֶערְשְׁט נָאךְ אִין מזרח זַייט, אַזוֹ הָאבִּין עֶס דָאךְ זֵייאִירֵי אַלְטֵי גִילֶערִינְטֵי זֵייא אַיין גִישַׁארְפְט זִיךְ אַיין גבול צוּ מַאכִין נור אֵיין וַוייבּ צוּ הָאבִּין און הָאבִּין נור אִין דֶעם פַאל מֶעהְרִיר דֶערְלוֹיבְּט צוּ נֶעמִין, וֶוען דִיא אוּמְשְׁטֶענְדִין פוּן פֶּערְמֶעגִין פוּן מַאן בְּרֶענְגְט אִיהם אִין שְׁטַאנְד מֶעהְרִיר מפרנס צוּ זַיין. אִין מַעריב זַייט אִיז דָאס פֶּערְהֶעלְטְנִיש אַנְדִירְשׂ. דָא מהכּת דֶעם וואוּנְשׁ, דִיא גִיוואוֹנְהַייטִין פוּן דִיא בִּיוואוֹינִיר פוּן דָאס דָאזִיגֵי טְהֵייל וֶועלְט אָן צוּ נֶעהְמִין, הָאט עֶס דִיא יוּדִין דֶער צוּ גִיבְּרַאכְט, דִיא פִּיל וַוייבִּירַייא אָבּ צוּ שַׁאפִין, וַוייל אָבִּיר אַסַךְ נפשות הָאבִּין זִיךְ בַּייא דֶעם דָאזִיגִין מנהג פֶּערְהַארְטִיוִויט, אַזוֹ אִיז אִין דֶעם עֶלְפְטִין הוּנְדִירְטִין יָאהר אִין וָוארְמְז אַיין אכיפה צוּזַאמִין גִירוּפִין גִיוָוארִין, וָואס דָארְטִין זֶענִין הוּנְדִירְט רבנים גִיוֶועזִין, און דֶער עֶרְשְׁטִיר פוּן זֵייא אִיז גִיוֶועזִין אַיין רבי גרשון (גרשׁוֹן). דִיא דָאזִיגֵי אסיפה הָאט דֶענְסְמָאלְט אַיין חרם אוֹיס גִירוּפִין, אוֹיף אִיטְלִיכִין פוּן ישראל וֶועלְכִיר עֶס וֶועט וַוייטִיר מֶעהר וִויא אֵיין וַוייבּ נֶעהְמִין, חָאטְשֶׁי דָאס דָאזִיגֵי פֶּערְבָּאטוּנְג אִיז נִיט אוֹיף אֵייבִּיג גִימַאכְט גִיוָוארִין, אַזוֹ הָאט זִיךְ דָאךְ דֶער כח פוּן דֶעם עֶוְורָאפֶּעאִישִׁין שְׁטֵייגִיר אוּמִידוּם גִילְטִיג גִימַאכְט."

(פֶּערְהַאנְדְלוּנְג פוּן דִיא סנהדרין, דף ק"נ.) אַיין אַרוּם גִידְרֵייטִירִין, און אוּם רִיכְטִיגִירִין עֶנְטְווִיר, וָואס זָאל זִיךְ מֶעהר סוֹתר זַיין וִויא דֶער, אִיז זֶעלְטִין גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין אוֹיף אַזוֹ אַיין קְלָארִי און בִּישְׁטִימְטִי אוֹיס גִישְׁפְּרָאכִינֵי שאלה. צוּם עֶרְשְׁטִין זָאגִין זֵייא בִּישְׁטִימְט, אַז עֶס אִיז דִיא יוּדִין נִ י ט דֶערְלוֹיבְּט מֶעהר וִויא אֵיין וַוייבּ צוּ נֶעהְמִין; דִירוּיף זֶענִין זֵייא זִיךְ ווִידִיר סוֹתר אִין אַיין וַוייט לוּיפְטִיגִין מפוּרש זַיין, און צוּם סוֹף, זֶענִין זֵייא מוֹדה, אַז מַאן הָאט דִיא אָבְּשַׁאפוּנְג פוּן פִּיל וַוייבִּירַייא צוּם עֶרְשְׁטִין דֶעם חרם פוּן אַיין רבי גרשון צוּ פֶּערְדַאנְקִין, דָאס זֶעלְבִּיגֵי אָבִּיר הָאט אִיצוּנְד גִימוּזְט דֶעם כח פוּן דֶעם עֶוְורָאפֶּעאִישִׁין שְׁטֵייגִיר צוּ גִישְׁרִיבִּין וֶוערִין. וֶועלְכֵי אָבִּיר זֶענִין דִיא עֶוְורָאפֶּעאִיר שְׁטֵייגִירִם? צוּ וֶועלְכִיר אמונה בְּיֶקֶענִין זִיךְ דִיא עֶוְורָאפֶּעאִיר? בִּישַׁיינְפִּירְלִיךְ צוּ דֶער אמונה פוּן ישוע הנוצרי, אַזוֹ אַז דִיא יוּדִישֵׁי אוֹיס גִיקְלִיבִּינֵי לַייט זֶענִין דָא מוֹדה, אַז דָאס וָואס דִיא יוּדִישֵׁי וַוייבִּיר זֶענִין נִיט אִין דָאס זֶעלְבִּיגֵי הוֹיז מִיט נָאךְ דְרַייא, אוֹדִיר פִּיר, אוֹדִיר נָאךְ מֶעהר בַּייא וַוייבִּיר (צרות) אַיינְגִישְׁלָאסִין, הָאבִּין זֵייא דִיא דָאזִיגֵי טוֹבה דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם צוּ פֶּערְדַאנְקִין. דָאךְ מוּזִין מִיר זִיךְ מִיט

דעם ענטוויר פון דיא פאריזר אוים געקליבענע לייט ניט בינוגינין, נייארט מיר מוזין דיא תורה שבעל פה זעלבערט פרעגין, אויב עס איז דיא יודין דערלויבט, מעהר וויא איין ווייב צו נעהמין, און ווילין הערין, וואס עס ענטווירט. איהר ענטוויר לאזט זיך אזו הערין:

נושא אדם כמה נשים אפילו מאה בין בבת אחת בין בזו אחר זו ואי אשתו יכולה לעכב. והוא שיהיה יכול ליתן שאר כסות ועונה כראוי לכל אחת ואחת:

„עס מעג איטליכער כמה ווייבער נעהמין אפילו הונדערט, עס מעג זיך זיין אויף איין מאהל, אודער איינע נאך דיא אנדערע, און זיין ווייב קאן איהם ניט פערוועהרין, ווען איז עס, אז ער איז אין שטאנד איטליכער פון זייא צו געבין איהר שפייז און קליידער און דיא עונה מקיים זיין, אזו וויא רעכט איז.” (יד החזקה, הלכות אישות, פרק י"ד, הלכה ג'.) צווישין דער דאזיגער לערנונג און דיא פון דיא פאריזער סנהדרין איז אביסל איין חילוק. דא דערלויבט דיא תורה שבע"פ בפירוש איטליכין מאן מעהר וויא איין ווייב צו האבין, און מאכט גאר קיין גבול ניט אין דעם צאהל וויא פיל ער זאל נעהמין. דער מחבר פון דיא ארבעה טורים שטעלט דיא זעלביגע לערנונג אויף, נור וואס ער גיבט דעם מאן איין עצה, ניט מעהר וויא פיר ווייבער צו נעהמין:

נושא אדם כמה נשים דאמר רבא נושא אדם כמה נשים והוא דאפשר למיקם בסיפוקיהו ומכל מקום נתנו חכמים עצה טובה שלא ישא אדם יותר מד' נשים:

„עס מעג איטליכער כמה ווייבער נעהמין; ווארין רבא האט געזאגט, עס מעג איטליכער נעהמין כמה ווייבער, נור ווען איז עס, אז ער קאן זייא דערנערין. און פון דעסט וועגין האבין דיא חכמים איין גוטע עצה געגעבין, אז איין מענש זאל ניט מעהר נעהמין וויא פיר ווייבער.” (אבן העזר, א'.) מילא פון דער זייט פון דאס יודישקייט איז דיא פיל ווייבעריי דערלויבט, און אפילו דער יעניגער יוד וועלכער עס וואלט וועלין זיך איין האלטין, וואלט ער נאך דער עצה נאך פון דיא רבנים, נאך אייביג קענין פיר ווייבער האבין. מילא זיין דת איז עס ניט, וואס עס זאל איהם לערנין זיך מיט איינער צו בינוגינין, און מיר מוזין דאריבער חוקר ודורש זיין, וויא אזו עס קומט, אז דיא יודין, וועלכע עס האלטין דיא פיל ווייבעריי פאר דערלויבט, און טהוט עס דאך ניט. דיא פאריזער געקליבענע לייט (דיפוטירטע) האבין אונס שוין בילערנט, אז אין מזרח זייט הערשט דאס

זֶעלְבִּיגֶי נָאךְ, אוּן אִין עוראפּא הָאט עֶס בִּיז צוּ דֶעם עֶלְפְטִין הוּנְדֶרְט יָאהר גִיהֶערְשְׁט, וָואס רבי גרשון הָאט דֶעם חרם דַארִיבֶּיר אוֹיס גִירוּפִין. בַּייא דֶער שְׁטֶעלֶי וָואס אִיז אוֹיבִּין גִיבְּרַאכְט גִיוָוארִין גִיפִינְין מִיר אַזוֹ אַיין גְלַייכִין פֶּערְזִיכֶירוּנְג. עֶס שְׁטֵייט דָארְטִין:

במקום שנהגו שלא לישא אשה אלא אחת איני רשאי לישא אשה אחרת על אשתו. ר"ג החרים על הנושא על אשתו אבל ביבמה לא החרים וכן בארוסה. ולא פשטה תקנתו בכל הארצות ולא החרים אלא עד סוף האלף החמישי:

„אִין דֶעם אָרְט וואוּ מַאן אִיז זִיךְ נוֹהג נִיט מֶעהר וִויא אַיין וַוייבּ צוּ נֶעמִין, טָאר מַאן קַיין אַנְדִיר וַוייבּ נִיט נֶעהמִין נָאךְ צוּ זַיין וַוייבּ. ר' גרשון הָאט מחרים גִיוֶועזִין דֶעם, וָואס זָאל נֶעהמִין צוּ זַיין וַוייבּ נָאךְ אֵיינֶי. אָבִּיר בַּייא דֶעם פַאל פוּן אַיין יבמה הָאט עֶר נִיט מחרים גִיוֶועזִין אוּן אוֹיךְ אַזוֹ אִיז בַּייא אַיין פַאר קְנַסְתִּי. אוּן זַיין תקנה הָאט זִיךְ נִיט פֶערְבְּרֵייטִירְט אִין אַלֶי לֶענְדִיר, אוּן עֶר הָאט נִיט מֶעהר מחרים גִיוֶועזִין וִויא נוּר בִּיז דֶעם סוֹף פוּן דֶעם פִינְפְטִין טוֹיזִינְד יָאהר." דֶער פוּן אִיז גִידְרוּנְגִין אַז פַאר ר' ג ר ש ו ן אִיז עֶס דֶערְלוֹיבְּט גִיוֶועזִין אוּן בַּייא דִיא יוּדִין אִין עוראפּא ווִירְקְלִיךְ אִין מִנְהג גִיוֶועזִין, אַז אָבִּיר דֶער ר' ג ר ש ו ן הָאט דָאס זֶעלְבִּיגֶי בִּיז אוֹיף אֵיינְצִיגֶי בִּיזוּנְדִירִי אופנים פֶערְבָּאטִין; וַוייטִיר, אַז דֶער דָאזִיגִיר פֶערְזָאג אִיז נוּר אוֹיף דֶער דֶענְסְמָאלְטִיגֶי קוּרְצִי צַייט גִיוֶועזִין אוּן נוּר בִּיז צוּם סוֹף פוּן דֶעם פִינְפְטִין טוֹיזִינְד יָאהר (סוֹף אלף החמישי) דָאס הֵייסְט בִּיז צוּ דֶעם יָאהר. 1240 נָאךְ דֶעם קְרִיסְטְלִיכִין צַייט רֶעכִינוּנְג הָאט עֶס דִיא קְרַאפְט גִיהַאט. מֵילָא דִיא דָאזִיגֶי צַייט אִיז שׁוֹין לַאנְג אַרִיבֶּיר גִיגַאנְגִין, וָוארִין דִיא יוּדִין רֶעכִינְין אִיצוּנְד שׁוֹין 5601. אוּן דֶער חרם פוּן ר' ג ר ש ו ן הָאט שׁוֹין דַארִיבֶּיר זַיין כח פֶערְלוֹירִין. אִין דֶער אִיצוּנְדִיגִיר צַייט אִיז דָאס אֵיינְצִיגֶי הִינְדֶערְנִיש וָואס אִיז זֵייאִיר אמונה פוּן דִיא פִיל וַוייבִּירַייא בנגד, שׁוֹין פוּן וֶועג אָבּ גִירוֹימְט, אוּן אִיטְלִיכִיר וָוס אִיז אָנְגִיהַאנְגִין אָן דָאס יוּדִישְׁקַייט מוּז זִיךְ פַאר ראוּי הַאלְטִין אַזוֹ וַוייט וִויא עֶס בִּיטְרֶעפְט זַיין עֶרְלִיכִי גִימִיהט, אַזוֹ פִיל וַוייבִּיר צוּ נֶעהמִין וִויא פִיל עֶר וִויל נוּר. עֶר וֵוייס אַז דֶער חרם פוּן ר' ג ר ש ו ן אִיז אוֹיס גִיגַאנְגִין, אוּן וֶוען עֶר נֶעמְט צוּ אַיין עצה דָאס גִיבָּאט פוּן דֶעם יוּדִישִׁין גִיזֶעץ אַזוֹ גִיפִינְד עֶר, אַז דִיא זַאךְ אִיז אִין אַיין ספק אִיבִּיר גִילָאזִין. אַזוֹ וֶוערְד למשל אִין אַיין אַנְמֶערְקוּנְג (הערה) טַאקִישׁ צוּ דֶער אוֹיבִּין גִיבְּרַאכְטִי שְׁטֶעלִי גִיזָאגְט:

ומכל מקום בכל מדינות אלו התקנה והמנהג במקומו עומד ואין

נושאין

נושאין שתי נשים וכופין בחרמות ונדויין מי שעובר ונושא ב׳ נשים לגרש אחת מהן וי״א דבזמן הזה אין לכוף מי שעבר חרם ר״ג מאחר שכבר נשלם אלף החמישי ואין נוהגין כן :

„פון דעסט וועגין בלייבט דיא דאזיגי תקנה אויף זיין ארט שטעהין אין איהר קראפט אין אלי דיא דאזיגי לענדיר , און עס איז ניט דערלויבט צווייא ווייביר צו נעהמין און מאן צווינגט מיט חרמות און נדויין דעם , וועלכיר עס האט עובר גיוועזין און האט גינומין צווייא ווייביר , אז ער זאל איינע פון זייא פון זיך שיידין , און אטהייל לייט זאגין דאך אז אין דר היינטיגיר צייט זאל מאן קיינים ניט צווינגין , דר וואס הט דעם חרם פון ר׳ גרשון עובר גיוועזין , ווייל עס איז שוין לאנג אויס גיגאנגין דער פינפטיר טויזינד יאהר ; אביר מאן איז זיך אזו ניט נוהג . ״ מילא דא איז צווייא הוה אמינות גישפראכין . דיא וואס איז מחמיר האלט אז דיא פיל ווייבירייא איז איצונד ניט דערלויבט און אז דער , וועלכיר עס נעהמט צווייא ווייביר , מוז איינע פון זייא דורך שיידונג דער ווייטירין ; נור אפילו דאס דאזיגי קאן דער ווייב וואס ער האט צום ערשטין גינומין ניט אין גאנצין ביפרידיגין , ווייל עס ווערד דירבייא ניט בישטימט , פון וועלכיר פון דיא ביידי מוז ער זיך לאזין שיידין , נייארט עס ווערד בלוז פערלאנגט אז ער זאל איינע פון זייא מגרש זיין , דאס איבריגי אביר בלייבט דעם ווילין פון דעם מאן זעלבירט איביר , פון דער יעניגיר זיך צו לאזין שיידין , פון וועלכיר עס גיפעהלט איהם. דיא אנדירי הוה אמינא איז , אז דיא פיל ווייבירייא איז איצונד דער לויבט און מאן קאן דאריביר קיינים ניט צווינגין , זיך פון איינער פון זיינע ווייביר צו שיידין, דער פון איז גידרונגין , אז ניט מחמת דאס יודישקייט איז דאס רעכט און דאס גליקזעליגקייט פון דיא יודישי ווייביר אודיר דער פרידין און דיא טובות פון דיא יודישי פאמיליעס בישיצט ; נייארט דיא מאכט און דיא גיזעצי פון דאס קריסטינטהום לאזט דיא פיל ווייבירייא ניט צו . מילא דעם דאזיגין האבין דיא יודישי ווייביר צו פערדאנקין ניט פאר דיא ערטיר וואס זייא האבין אין דער גיזעלשאפט ביקומין , נייארט זייא האבין אויך פאר דעם שלום צו דאנקין , וועלכין זייא גינינסין אין זייארי פאמיליעס . אומידום וואו דאס קריסטינטהום האט קיין מאכט ניט , קענין דיא יודין אזו פיל ווייביר נעהמין וויא פיל זייא ווילין , און ווען דאס יודישקייט וואלט ווען אמאהל דיא אויביר הערשאפט ביקומין , אזו וואלטין דיא יודישי נקבות דער ווארטין , ווידיר צו דער בישטימונג פון פאראנים און

עמי

עמי הארץ אַראָפּ גינידריגט צו ווערין, און דעם שלום פון זייאיר הויז דורך דיא אַיין פיהרונג פון נַייאי ווייבּיר און פאַמיליעס צו נישט גימאַכט צו זעהין. מאַן וואָלט אונס אפשר אַקייגין ענטוואָרין, אַז דעם דאָזיגין פאַר וואורף (שם רע) וואָלט דער תורה שבכתב אויך אַזוי גוט גיקענט גימאַכט ווערין, ווייל משה זעלבּירט דערלויבּט דיא פיל ווייבּירייא. נור אָבּיר דירויף ענטוואָרין מיר, אַז משה איז דיא פיל ווייבּירייא בּלוז נור סובל, דער קייגין ווייזט ער בפירוש, אַז דאָס איז ניט גיוועזין דער תכלית פון גאָט, אַז איין מאַן זאָל מעהר האָבּין וויא איין ווייבּ. ער האָט איין בּייזי גיוואוינהייט גיפונין הערשינדיג צווישין איין פאָלק, וואָס זענין גיוועזין דורך דיא קנעכטשאַפט פון מצרים דער נידריגט גיוואָרין, און אַזוי וויא איין קלוגיר אויפקלעהריר (רעפאָרמאַטאָר), האָט ער ניט אָנגיפאַנגין זיין פער בּעסירונג דער מיט, אַז ער זאָל אַלץ וואָס איז פער האַנדין גיוועזין צו שטערין, נייאירט ער האָט זיך בּימיהט, דאָס שלעכטי אַיין צו האַלטין, צו ווייזין, אַז עס איז גאָר כנגד דעם מקור פון דער הוה אמינא פון גאָט, און נאָך צו ווייזין וואָס דער פון קומט אַרויס. ער האָט עס ניט אַזוי פשוט אַרויס גיזאָגט, אַז מאַן טאָר עס ניט, וואָרין דאָס דאָזיגי וואָלט גיהאַט פיל אום רוהי צו גיפיהרט; נייאירט ער האָט דורך גאָטיס פיהרונג, גיבּאָטי גיגעבּין כדי דיא ווייבּיר צו בּישיצין. אין אָנהייבּ פון זיין ערשטין ספר (בראשית) ווייזט ער, אַז עס איז דער ווילין פון גאָט גיוועזין אַז מאַן זאָל נור איין ווייבּ האָבּין, ווייל ער האָט ניט מעהר וויא נור אייני בּישאַפין. ער בּרענגט צו דעם דאָזיגין בּיניצונג דיא ווערטיר פון גאָט, וואָס ער זאָגט: „עס איז ניט גוט אַז דער אדם זאָל אַליינט זיין, איך וועל מאַכין פאַר איהם איין היֶלף קייגין איהם," אעשה לו עזר כנגדו, „איין הילף" עזר אין לשון יחיד, כדי אָן צו ווייזין, אַז דער מאַן זאָל ניט מעהר וויא אייני גיהילף האָבּין. דיא וואָס זאָל אַרום איהם זיין. און ווייטיר דיא ווערטיר: דאַרום זאָל דער מאַן זיין פאָטיר און מוטיר פערלאָזין און זאָל זיך בּיהעפטין אָן זיין ווייבּ," מילא ניט אָן זייני ווייבּיר, נייאירט אָן זיין ווייבּ, וואָס דירויס איז אַרויס צו נעהמין, אַז גאָט האָט ניט פאַר אדם אַליין איין גיזעץ גיגעבּין, נייאירט פאַר אַלי גישלעכטיר וואָס וועלין זיין. דורך דעם עיקר איינשטעלונג פון מאַן און ווייבּ וואָס עס איז אין גן עדן גיוויזין גיוואָרין, וואו דער מענש איז נאָך אום שולדיג אָן זינד גיוועזין, און דורך דעם ערך פון דעם עיקר גיזעץ און תכלית פון גאָט, ווייזט משה בפירוש, אַז עס איז דער ווילין פון גאָט גיוועזין, אַז דער מאַן זאָל נור איין ווייבּ

האבין

האבין. דער נאך ווייזט ער, אז דער ערשטיר, וועלכיר עס איז פון דעם דאזיגין עיקר איינשטעלונג אב גיטרעטין, איז גיוועזין למך, איינער פון דיא גאט לויזי (רשעים) וואס ער איז ארויס גיקומין פון קין דעם גאט לויזין (רשע). און למך האט זיך גינומין צווייא ווייביר (בראשית ד׳, פסוק י״ט) זאגט ער אן, און שטעלט איהם אויף אזו גלייך אז מזהיר צו זיין, וייל ער דערמאנט ווייטיר פון איהם נישט, וויא נור דאס, אז ער האט צווייא ווייביר גיהאט און אז ער איז איין רוצח גיוועזין. דעם דאזיגין שטעלט ער נח און זייני זין אקייגין, וואס פון דיא האט איטליכיר ניט מעהר וויא איין ווייב גיהאט. אין דער דערציילונג פון דיא ערשטי אבות ווייזט ער דאס שלעכטס וואס עס איז ארויס גיקומין פון דיא פיל ווייבירייא. ער ווייזט אז עס איז ניט גיוועזין דער ווילין פון אברהם, איין צווייטי ווייב צו נעהמין, אז אביר שרה מחמת איהר שטארקין פערלאנגין קינדיר צו האבין, האט איהם דער צו פער פיהרט און אז עס איז באלד מחלוקת און אום רוהי אין הויז דער פון ארויס גיקומין. און דורך אלי בישווערליכקייטין, וואס דיא זין פון ישמעאל האבין צייט דעם, צו גיבראכט דיא קינדיר פון יצחק, האט גאט אין זיין השגחה דיא גוטי מדה בישטעטיגט, וועלכי מאן זאל זיך איין ראיה אב נעהמין פון משהס דערציילונג. אזו ווייזט משה ווייטיר דאס גליקזעליגקייט פון יצחק, וואס ער האט נור איין ווייב גיהאט, און דער נאך ווידיר דיא צרות פון יעקב, וואס ער האט ניט דורך זיין אייגינער ברירה, זונדרן דורך דאס שלעכטיגקייט פון לבן און דיא נארישקייט פון זייני טעכטיר, מעהר וויא איינע גיהאט, און צום סוף האט משה דורך זיך זעלבירט איין בייא שפיל גיוויזין, אזו וויא ער האט גיוואלט, אז דיא ישראל זאלין אויך אזו טהון, דער מיט וואס ער האט זעלבירט נור איינע ווייב גיהאט. דארום אז מאן זאל נור דיא תורה פון משה גוט חוקר ודורש זיין וועט עס ווייזין אז ער האט בלויז דיא פיל ווייבירייא פאר איין בישטייהינדיגי שלעכטץ נור בלוז סובל גיוועזין, אביר ער האט זיך מתאמץ גיוועזין פון דאס זעלביגי דער דורך אב צו שרעקין, וואס ער האט פאר גישטעלט דעם עיקר איינשטעלונג פון מאן און ווייב און דיא אלירלייא רעות, וואס עס קומט ארויס פון דאס אבקעהרין פון גאטיס תכלית. דאריביר וועין מיר ווייזין אז דיא תורה שבע״פ דער לויבט דעם מאן, מעהר וויא איין ווייב צו האבין, און אז זיא וועט לסוף מוזין אב ענטווירין פאר אלי רעות וואס דער פון קומט ארויס, אזו קאן מאן אונס ניט בישולדיגין, אז מיר

לעסטירין

לעסטירין דורך דעם דיא תורת משה אויך . דיא תורה שבע״פ זאגט בפירוש , אז איין מאן קאן אסך ווייבער נעהמין , אפילו הונדירט , דיא תורת משה זאגט אין ערגינץ ניט עפים פון אזו איין שטייגיר , עס שטעלט בלויז גיזעצי , פאר אזו איין פאל , ווען עס זאל זיך אזו וואס טרעפין . דיא תורה שבע״פ גיבט דעם מאן בפירוש דיא עצה , ניט מעהר וויא פיר ווייבער צו נעהמין ; דיא תורת משה דער קייגין ווייזט איהם , דיא רעות וואס דער פון קומט ארויס, וואס ער בארף דר פר מורא צו האבין, ווען ער נעהמט נור מעהר וויא איינע . ווען אימיציר וואלט דיא תורת משה מיט אכטונג געבונג (בעיון) לערנין , אזו וועט ער גיפינין , אז דער עיקר כוונה איז גיוועזין , אז דער מאן זאל נור איין ווייב האבין ; ווען ער פאלגט אביר דיא תורה שבע״פ , אזו וועט ער זיך אויף גימונטירט פיהלין , אזו פיל צו נעהמין וויא פיל ער קאן נור מקרב זיין . עס איז נאך דעם נאך דירוויזין , אז דאס וואס דיא יודין אין עוראפא לעבין ניט אין דיא פיל ווייבריא , איז עס ניט צו צו שרייבין דיא מאכט פון דאס יודישקייט , נייארט דיא מאכט פון דאס קריסטינטהום .

עס איז ווידיר ביוויזין , אז דער דאזיגיר קריסטליכיר מנהג , ניט מעהר וויא איינע ווייב צו האבין קאן ניט גיהאלטין ווערין פאר איין אום דער לויבטין אב ענדירונג פון תורת משה און קאן פאר שלעכט ניט גיהאלטין ווערין . ווען ר׳ גרשון האט גימעגט . דיא פיל ווייבריא אסורן, און דיא יודין האבין זיך גיהאלטין פאר מחויב איהם צו גיהארכין , אזו קענין זייא לאויט שכל דיא קריסטליכי גיזעץ וועגין דער זעלביגיר זאך ניט פאר שמעהין . דאס קריסטינטהום האט בלוז דורך איהר מאכט דאס פועל גיוועזין , וואס ר׳ גרשון האט דעם איבילין שטאנד פון דיא פיל ווייבריא , פון דיא קריסטין גילערינט צו פערשטיין . ווען דאס איז איין רבי דער לויבט גיוועזין , אזו איז עס נאך פיל מעהר דעם משיח דער לויבט גיוועזין דעם עיקר שטייגיר פון מאן און ווייב , אזו וויא עס איז אין גן עדן פעסט גישטעלט גיוועזין ווידיר איין צו שטעלין און דיא יודישי ווייביר און פאמיליעס צו בעפרייאין , פון דער פער מישונג און אום איינינקייט וואס דורך דיא פיל ווייבריא קומט ארויס . אביר עס פערדינט ביזונדירס בימערקט צו ווערין , אז ר׳ ג ר ש ו ן האט דער דורך , וואס ער האט גיאסורט מעהר וויא איינע ווייב צו נעהמין , איין גרוסי און רעכטי פער ענדירונג גימאכט אין דער תורה שבע״פ , ווייל ער האט אסור גימאכט וואס דיא תורה שבע״פ איז מתיר . מיר זענין באמת מודה, אז דורך דער

דאזיגיר פער ענדירונג דער פיהלט ער דעם ווילין פון משה; נור לעולם פער ענדירט ער דאך דיא תורה שבע"פ און ווייזט אונס דער דורך, אז ער גלויבט זעלבירט ניט, אז דאס זעלביגי זאל אויף איביג אן איהרי פארשריפטין אנגיבונדין זיין. ווען ער וואלט זיא פאר אום פערענדירליך גיהאלטין, אזו וואלט ער זיך ניט דערוואוגין יעני פער ענדירונג צו מאכין; אביר דורך אזו איין וויכטיגי פערענדירונג וויא דיא איז, עפים וואס מותר איז, אסור צו מאכין, דער קלערט ער עס אן המצאות אז זיין הוה אמינא איז, אז אזו באלד וויא עס איז איין וויכטיגיר טעם דער צו פער האנדין, קאן דיא תורה שבע"פ פער ענדירט אודיר בטל ווערין, און דיא יודין, וועלכי עס בירוהיגין זיך אין זיין תקנה, און האלטין עס פאר אסור מעהר וויא איניגי ווייב צו האבין, זענין זייא מיט יעני פער ענדירונג מסכים. ווען עס איז אביר דער לויבט, אין איינ י זאך איין פער ענדירונג צו מאכין, אזו מוז עס אויך אין איין אנ די רי דערלויבט זיין, אזו אז דיא רבנישי יודין האבין קיין באציע ניט זייארי יעני ברידיר צו פער שמעהין, וועלכי עס שיידין זיך אב פון דער גאנציר תורה שבע"פ. אזעלכי מענשין טהון עס בלוז נאך אזו איין גרונד זאץ, וואס דיא יודין פון עוראפא האבין בפירוש במעשה אנדירקענט. מאן וואלט באמת אונס קענין ענטווירין, אז דאס פער ענדירונג פון ר' גרשון איז נור אויף יעניר קורציר צייט גיוועזין און אז דאס וואס דיא יודין אין עוראפא זענין דאס איצונד מסכים איז בלוז איין אופן פון מורא פאר דער קריסטליכיר פראווע; און דאס דאזיגי איז טאקיש אמת. נור דער דאזיגיר ענטוויר ברענגט אונס ווידיר דער צו, דיא טרויריגי אוים זיכט צו ביטראכטין, דיא וואס עס וואלט זיך פאר יודישי ווייביר אויף גיעפינט, ווען דאס נייאי מאדישי יודישקייט זאל ווען דיא אויביר האנד גיווינין. דיא מאכט פון דער קריסטליכיר פראווע וואלט דענסמאלט אויף גיהערט, דיא פיל ווייבירייא וואלט ווידיר דר לויבט ווערין, און דיא עיידלי בכבודי ווייביר פון דיא ישראל, וועלכי עס האבין איצונד איין חלק אין דיא גישעפטין פון הויז און האבין זיך ביוויזין אין דערווירטשאפט פון הויז, וועלין זיי ווידיר אראפ גיווירדיגט ווערין צו דר קאנפאניע פון פאבאנעס. זייא וואלטין זיך קענין ווידיר דירויף גרייט מאכין, דיא ליבשאפט פון זייאיר מאן מיט איין גאנצין הונדירט פון קעבס ווייביר צו טהיילין, אפילו ווען יעניר זאל דיא עצה פון דיא רבנים פאלגין און נור פיר ווייביר נעהמין, וואלטין זייא דאך וועניגסטינס נאך דרייא בייא דער זייט האבין. ווינשין זייא זיך אזו איין פער ענדירונג, אודיר וואלטין

זייא בעסיר ווען, דעם איצונדיגין צו שטאנד פון פיהרונגין, וואס דער מאן טאר ניט מעהר וויא איין ווייב האבין? וויל זיא בעסיר דעם איצונדיגין צו שטאנד, אזו האלט זיא מעהר פון דיא קריסטליכי גרונד גיזעץ און ווייזט דורך דעם קאר ארויס אז דאס קריסטינטהום איז בעסיר וויא דאס יודישקייט. ווען זיא ווינשט ניט דיא ווידיר איינפיהרונג פון פיל ווייבירייא, דען איז זיא מודה אז דיא לערנונג פון דאס יודישקייט זענין שלעכט גיוועזין און אז זיא ווינשט ניט דיא גדלות פון זייאיר איגיניר אמונה. מילא ווארום זאל זיא זיך צו אזו איין אמונה ביקענין פון דער וואס זיא איז מודה, אז זיא איז צום שאדין פאר איהרי טובות? אודיר ווארום זאל זיא איין אמונה פערוואורפין, דיא וואס בישיצט איהר פרידין און איהר גליק וואס זיא האט אין איהר הויז? עס קאן קיין ספק דערינין ניט זיין, אז דאס קריסטינטהום האט דיא יודין צו ווידיר איינפיהרונג פון פיל ווייבירייא ניט צו גילאזין, אזו אז עס איז צייט פון פיל הונדירט יאהרין איין ברכה פאר דיא יודישי פאמיליעס גיוועזין, ווארום זאלין זייא איין אמונה פערראכטין אודיר זיך איהר אקייגין שטעלין, דיא וואס איז איין ברכה פאר זייא גיוועזין און איז עס נאך? און מיר פרעגין ניט דיא שאלה נור בייא דיא יודישי ווייביר, נייארט אויך בייא דיא יודישי מעניר וואס האבין ווייביר. איז דאס ניט איין גיוויסי זאך אז נאך דעם עיקר איינריכטונג פון גאט, זאל דער מאן נור איין ווייב האבין? ווייזט ניט משה, אז דער ערשטיר וואס האט מעהר וויא איין ווייב גיהאט איז ארויס גיקומין פון דעם רשע קין און אז פון דיא פיל ווייבירייא קומט צאנקירייא אין דיא פאמיליעס און אום גליק אין הויז? ווייזט ניט דער שכל, אזו וויא אויך דער צושטאנד פון דיא מאהאמעדאנישי לענדיר, אז אומידום, וואו דיא פיל ווייבירייא הערשט, איז דאס ווייב דערנידריגט און דיא דערציהונג פון דיא קינדיר מוז מיט גוואלד אב גילאזין ווערין? זענין דען דיא פעולות פון גוטי מדות, פון דאס גימיטה און וויסינשאפטין פון דעם מענשליכין מין אין דיא קריסטליכי לענדיר, וואו דער מאן האט נור איין ווייב ניט אסך גרעסיר גיווארין? מילא וויא, איז דער כנהג נור איין ווייב צו האבין, דען ניט איין ברכה? איז דען דער מנהג ניט שוין פאר דיא יודישי מאנס לייט. און ווייביר און קינדיר איין ברכה גיוועזין? מילא זענין דיא יודין פאר דאס דאזיגי מאס פון שלום און דיא פולקומינהייט פון גוטי מדות וואס זייא האבין פון יענים מנהג גישעפט, דיא קריסטין אין העכסטין גראד ניט מחויב זייער גוט צו זיין? און וואלט דען דיא אנהעגליכקייט אן זייאיר

איינגי תורה שבע״פ אין דעם זעלביגין גראד ניט איין חסרון גיוועזין, אויב ניט גאר איין קללה? מילא וויא קענין זייא אזו איין אמונה אקייגין גיין דיא וואס איז פאר זייא איין ברכה גיוועזין? אודיר וויא קענין זייא זיך אן אזו איין אמונה האלטין, וואס איהרי גרונד גיזעץ גראבט אונטיר דעם שלום פון זייאיר הויז און ווירקט איין צושטערונג אויף דיא טובות אזו וויא אויך אויף דיא גוטי מדות און דיא פולקומינהייט פון דאס גימיהט פון איין העלפט פון דאס מענשליכי מין? דיא רבנים זאגין, אז דער חיוב אקייגין דער תורה שבעל פה איז אויף איביג; ווען דער פאל איז יוא אזו, דען מוז דיא פיל ווייבירייא אויף איביג דויאירין און דען קענין דיא מענשין קיין מאהל צו דעם פולקומינין צושטאנד ניט צוריק קעהרין מיט וועלכין זייא האבין זיך אין גן עדן דערפרייהיט. וועד זעהט עס ניט איין, אז דאס מענשליכי מין איז דא צום גליקליכסטין גיוועזין, בשעת עס האט דיא זינד ניט גיקענט, און אז עס איז דא צום פולקומסטין אין גימיטה גיוועזין, בשעת עס האט זיך מיט דיא גאטהייט גיקענט פרייאין און אין דעם גן עדן פון גאט גיוואוינט? ווען אביר דאס יודישקייט איז אמת, דען קענין זיך דיא מענשין קיין מאהל מיט דעם מעמד ניט דערפרייאין, וואריין דערנסמאלט איז דיא פיל ווייבירייא אום ביקאנט גיוועזין. אדם האט נור איין ווייב גיהאט, און עיידיר דיא זינד איז אין דער וועלט גיקומין, און עס איז אזו גיקומין ביז רציחה, האט קיינער קיין צווייא ווייביר ניט גיהאט. דאס יודישקייט איז דאריביר דעם ריינים און פולקומינין מעמד פון דיא מענשין כנגד, וועלכיר עס האט אין גן עדן גיהערשט, און בישטעטיגט דיא יעניגי פערמישונג, וועלכי עס איז דורך דעם רוצח למך דעם זון פון קין דעם רוצח איינגיפיהרט גיווארין — דאס קריסטינטהום איז אביר אין זייני גרונד גיזעצי פון מאן און ווייב גלייך צו דעם מעמד, וואס גאט האט אין גן עדן איינגישטעלט. מילא דא האבין מיר ווידיר איין אוים פרובירטין ביווייז, אז דיא תורה שבע״פ איז ניט פון גאט. איהרי מחברים האבין דיא גידאנקין און דיא תכליתים פון משה דעם קנעכט פון גאט גאר אין גאנצין שלעכט פערשטאנדין, און זיין שווייגין און ליידין צו יעניר צייט אויף דאס בייז וואס עס האט גיהערשט האבין זייא גיהאלטין פאר איין הסכמה און פאר איין פעסטין התיר אז דאס זאל ווייטיר דויאירין. אויך האבין מיר דא ווידיר איין ביווייז אויף דעם געטליכין אורשפרונג (מקור) פון דאס קריסטינטהום. —

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר מ״ח

בשעת גאט האט אויף דעם בארג סני דיא עשרת הדברות געגעבין האט ער דיא געבאטי, וועלכי עס האבין פון איהם געשמוסט, צום ערשטין געזאגט, כדי אונס צו בילערנין, אז אונזיר ערשטיר חיוב איז, איהם ליב צו האבין און איהם צו דינין, און בעשיינפירליך נאך דיא דאזיגי, האט ער דאס געבאט געגעבין: „עהרי דיין פאטיר און דיין מוטיר!" כדי אונס אן צו ווייזין, אז מיר זענין נאך צו איהם מחויב דיא יעניגי בכבוד צו האלטין און ליב צו האבין און צו געהארכין דיא וואס מיר האבין זייא צו פער דאנקין אונזיר דא זיין אויף דער וועלט. דער דאזיגיר סדר פון דיא זאכין איז ניט ווייל ער האט זיך אזו געוואלט, נייערט ער האט עס אין יעניר נאטירליכי איינריכטונג פון דער בעשאפונג מיסד געוועזין, וועלכי גאט האט איינגעשטעלט אזו גוט פאר דיא טובות ברוחניות און מדות ישרות, וויא אויך פאר דאס גליקזעליגקייט פון זייני בעשאפיני צום בעסטין. ער האט אונס ניט געבאטין, איהם ליב צו האבין און איהם צו דינין און נור איהם, בלויז, ווייל אויף דער איינער זייט האט ער דאס רעכט דער צו און מיר אויף דער אנדירער זייט זענין דאס מחויב צו טהון, נייערט ווייל איין זאך צו טהון וואס עס שטימט מיט זיין ווילין איין איז טאקיש צוגלייך איין התקרבות אזו גוט צו חכמה וויא צו גליקזעליגקייט. אויך אזו זאגט ער אונס ניט, אז מיר זאלין פאטיר און מוטיר פון רעכטסוועגין בכבוד האלטין, ווייל מיר זענין זייא כבוד מחויב דער פאר, וואס מיר האבין פון זייא ביקומין, אונזיר זיין דא אויף דער וועלט און פון זייאיר ביזארגט זיין פאר אונס און זייאיר ליבשאפט מיט וועלכים זייא האבין אויף אונס השגחה געגעבין און האבין איביר אונזירי קינדהייט געוואכט; זונדערן ווייל ער זעלבירט האט דיא בעציהונג צווישין עלטירין און קינדיר אייני אקייגין דיא אנדירי מיסד געוועזין און דיא ליבשאפט פון עלטירין

און

און דעם חיוב פון קינדער, האט ער איינגעשטעלט פאר איין תחבולה, וועלכע עס זאל אונזער טובה ברענגען אין דער צייט פון דער וועלט און אין דיא איביגקייט. דארום איטליכע אמונה, וואס עס איז איהר כוונה, צו מאכען אז עס זאל אום מיגליך זיין יענע גיבאטע מקיים צו זיין, מוז ניט נור אקייגען זיין דעם ווילען פון גאט, נייארט זיא איזאויך אקייגען דאס גליקזעליגקייט פון דיא מענשען. און דאס איז איינס פון דיא פיל טעמים, וואס וועגען דעם גלויבען מיר, אז דאס יודישקייט איז פאלש. דיא אמונה פון דער תורה שבע״פ איז פשוט מכוון דאס בכבוד האלטען פון איין זון צו זיין מוטיר צו פערקלענערען. מיר ווילען דער מיט ניט זאגען, אז דיא יודישע זין פערנאכטען אין דער מדינה אודיר אין איין אנדיר קריסטליכע מדינה ווירקליך זייערע מוטירס; דאס קריסטענטוהם וואס עס איז אין דער זעלביגער צייט פערהאנדען מוז דיא רבנישע יסודות אקייגען גיין אז עס זאל ניט אזו גיהאלטען ווערען. נור מיר ווילען ביווייזען דעם נאטירליכען פועל יוצא וואס עס וואלט מוזען דער פון ארוס קומען, ווען עס וואלט ניט גיוועזען קיין מאכט וואס זאל עס שטערען. דיא פערנאכטונג, מיט וועלכער דיא תורה שבע״פ ביהאנדעלט דיא ווייבער בכלל, און דיא אויף פרישונג, וועלכים עס מאכט צו דיא פיל ווייבערייא, ברענגט נאטירליך ארויס, אז דיא ווייבער ווערען פערנאכטעט אזו גוט אין דיא אויגען פון זייערע מענער וויא אויך פון זייערע זין. שטייגען שטייגט דיא דאזיגע כוונה נאך, דורך דיא רבנישע לערנונג פון דיא דינים פון גיטן, וואס מיט דער ביטראכטונג ווילען מיר זיך איצונד בישעפטיגען. דיא תורת משה ערלויבט דיא שיידונג (גיטן) ביי געוויסע אופנים. עס זאגט: „ווען איין מאן וועט נעהמען איין ווייב און ער וועט זיא בימאנען און עס וועט זיין, ווען זיא וועט ניט גיפינען גינאד אין זיינע אויגען, דען ער האט גיפונען אן איהר איינע שענדליכע זאך, (ערות דבר) אזו זאל ער שרייבען צו איהר איין בריף פון פערשיידונג, און ער זאל עס געבען אין איהרע האנד, און ער זאל זיא אוועק שיקען פון זיין הויז.“ (דברים כ״ד, פסוק א׳) דיא דאזיגע ערלויבניש אבער, וואס עס איז נור ביי דיא ערנסטע אין וויכטיגסטע אופנים ערלויבט, האבען דיא רבנים אין דער ווילדיסטער פרייהייט פערקעהרט, אזו אז עס קאן זיך איטליכער פאר דאס קלענסטע זאך פון זיין ווייב לאזען שיידען – וויא עס איז צו זעהן פון דער שטעלע:

ב״ש אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא א״כ מצא בה ערות דבר דרשי לקרא כפשטיה אם לא תמצא חן בעיניו לפי שמצא בה ערות

דבר

דבר ובו"ה סברי אפילו הקדיחה תבשילו דדרשי הכי כי מצא בה ערות דבר או ערוה או דבר אחר שפשעה כנגדו ור' עקיבא סבר אפילו מצא אחרת נאה הימנה דדריש לקרא הכי והיה אם לא תמצא חן בעיניו פי' חן של נוי או שמצא בה ערות דבר והלכה כב"ה שאם פשעה כנגדו יכול לגרשה :

„דאס בית המדרש פון שמאי זאגין : עס טאר קיין מענש זיך פון זיין ווייב ניט לאזין שיידין (מגרש זיין) סיידין אז ער האט אן איהר גיפונין איין שענדליכי זאך ; וואורין זייא דרשינין דעם פסוק אזו וויא דער פשוטיר פשט איז : ווען זיא וועט ניט גיפינין גינאד אין זייני אויגין , ווייל ער האט גיפונין אן איהר איין שענדליכי זאך . און דאס בית המדרש פון הילל האלטין אפילו ווען זיא האט איהם נור דאס עססין גילאזט צו ברענין איז שוין אויך גינוג ; וואורין זייא דרשינין דעם פסוק : „דען ער האט גיפונין אן איהר איין שענדליכי זאך" איז דער פירוש : ענטוועדיר איין שאנד , אודיר איין אנדיר זאך וואס זיא האט אקייגין איהם ווידיר שפעניגט . און ר' עקיבא האלט , אפילו אז ער האט גיפונין איין אנדירי וואס איז שענער פאר איהר קאן ער זיא שוין אויך מגרש זיין ; וואורין ער דרשינט דעם פסוק אזו : „און עס וועט זיין , ווען זיא וועט ניט גיפינין גנאד (חן) אין זייני אויגין" איז דער פירוש גינאד (חן) פון שיינקייט , אודיר אז ער האט אן איהר גיפונין איינע שענדליכי זאך . און דיא הלכה בלייבט אזו וויא בית הילל זאגין , אז ווען זיא האט אקייגין איהם ווידיר שפעניגט קאן ער זיא פון זיך שיידין ." (טור אבן העזר , הלכות גיטין .) דיא דאזיגי אומווירדיגי שטעללי איז שוין אלליין גינוג , דיא מאכט פון דער תורה שבע"פ צו דערציטירין . וואורין ערשטינס גיפינין מיר דא , אז דרייא הויפט כחות פון דעם תלמוד (גמרא) שמאי , הילל און ר' עקיבא זענין אין מחלוקות אין זייארי מיינונגין , אין דעם פשט פון איינים פון דיא וויכטיגסטי ערטיר פון דער תורה , וואס זיא שמוהיסט פון איין ענין , דער וואס איז פאר דער טובה פון מענשליכיר גיזעלשאפט דער גרעסטיר אינטערעס . איינס פון דיא וויכטיגסטי שאלות , דיא וואס קאן נור גיפרעגט ווערין , איז : ווען האט דער מאן רשות זיך פון זיין ווייב צו לאזין שיידין ? ווען עס איז איביר הויפט איין תורה שבע"פ פערהאנדין , אזו מוז עס דיא דאזיגי שאלה קלאר , בישטימט , און ניט צווייא דייטיג ענטווירין . דאס וואס אויבין איז איין מחלוקות אין דיא מיינונגין ווייזט , אז יעני דרייא רבנים האבין קייני עכטי קבלה פון דעם דאזיגין ענין ניט גיהאט ,

נַייאִירְט זֵייא הָאבִּין בְּלוז זֵייאִיר אֵיינְצִיגִי הוה אמינות אוים גִישְׁפְּרָאכִין , און אַז דַארִיבִּיר אִיז דִיא בִּיהוֹיפְּטוּנְג אַז אַיין תורה שבע״פ אִיז בִּישְׁטֶענְדִיג גִיוֶועזִין , אֵייני בְּלוֹזִי אוֹיסְטְרַאכְטוּנְג , וָואס עס טויג דֶער צוּ דִיא לַייכְט גְלֵייבִּיגִי צוּ פֶּער נַארִין , אָבִּיר בְּשום אוֹפָן אִיז עס נִיט מֶיגְלִיךְ גְלויבִּין צוּ דֶערְוֶועקִין , עֶרְגִינְץ בַּייא אִימִיצִין עס מֶעג זַיין אַיין מַאן אוֹדִיר אַיין וַוייבּ , וֶועלְכִיר עס נֶעמְט צוּ הִילְף דֶעם שכל וָואס גָאט הָאט אִיהם גִיגֶעבִּין . דֶער אַלְטִיר אוים גִיטְרַאכְטִיר לִיגִין , אַז גָאט הָאט גִילָאזְט הֶערִין אַיין קול פון הִימִיל , וָואס בשעת דִיא רבנים הָאבִּין מחלוקות גִיהַאט אִין זֵייאִירִי מֵיינוּנְגִין , הָאט עס גִיזָאגְט :

אלו ואלו דברי אלהים חיים :

„בֵּיידִי הָאבִּין גִיזָאגְט דִיא וֶוערְטִיר פון דֶעם לֶעבֶּעדִיגִין גָאט ,״ גִילְד בַּייא הַיינְטִיגִיר צַייט נִיט מֶעהר . וָוארִין אִיטְלִיכִיר וֶועט וואויל אַיין זֶעהִין , אַז גָאט קָאן נִיט רֵיידִין וואו עס אִיז זִיךְ אֵייגְנִם דָאס אַנְדִירִי סותר . קֵיינִיר קָאן נִיט גְלוֹבִּין אַז ר׳ עקיבאס בִּיהוֹיפְּטוּנְג פון רשעות , וָואס נָאךְ זֵיינִי רֵייד נָאךְ קָאן אִיטְלִיכִיר זִיךְ פון זַיין וַוייבּ שֵׁיידִין לָאזִין , אַזוֹ בַּאלְד וִויא עֶר גִיפִינְד אַיין אַנְדִירִי וָואס זִיא גִיפֶעלְט אִיהם בֶּעסִיר , זָאל קֶענִין אוים גֵיין פון דֶעם גָאט פון הַיילִיגְקַייט און גִירֶעכְטִיגְקַייט . חָאטְשִׁי דִיא הלכה בְּלַייבְּט נִיט אַזוֹ וִויא דִיא דָאזִיגִי הוה אמינא ; נוּר דִיא סברא פון הילל , וָואס דֶער דִין בְּלַייבְּט יוֹא אַזוֹ וִויא עֶר זָאגט , אִיז נִיט אוֹיף אֵיין הָאר בֶּעסִיר . נָאךְ דֶער דָאזִיגִיר סברא קָאן מַאן זַיין וַוייבּ גֶט גֶעבִּין , וֶוען זִיא הָאט נוּר דִיא זוּפִּי פֶּערְדָארְבִּין ; נוּר דֶער דָאזִיגִיר פשט אִין משהם וֶוערְטִיר וָואס עס אִיז דָא גִימַאכְט פַאר אַיין יסוד , אִיז גָאר בפרהסיא כנגד אַלִי דינים פון דֶעם דיקדוק פון לשון . ערות אִיז דֶער גֶענִיטִיף *) (אוֹיף לשון הקודש הֵייסְט עס סמיכות) , און אוֹיךְ דורךְ דֶעם מונח (קול

הברה

*) געניטיף אודיר סמיכות הייסט דער צווייטיר בייג פאל פון דעם נעננווארט , למשל דער ערסטיר בייג פאל איז עֶרְוָה און דער צווייטיר איז עֶרְוַת , און ער מוז ביהעפטט זיין צו דעם אנדירין ווארט וואס נאך איהם שטייט ; עֶרְוָה איז טייטש שאנד , און עֶרְוַת איז שענדליכי . מילא אז עס וואלט גישטאנין כי מצא בה עֶרְוָה וואלט דיא משמעות גיוועזין ער האט אן איהר גיפונין איין שאנד , אז עס שטייט אביר כי מצא בה עֶרְוַת דָּבָר איז דיא משמעות איין זאך פון שאנד אודיר איין שאנדליכי זאך , איז דאס ווארט עֶרְוַת ביהעפטט צו דָּבָר , אזו וויא למשל בינת אדם אודיר תאות נפש .

הברה) איז עס מיט דעם וואָרט דבר צו זאַמען גיבונדין, אַזוֹ אַז זייא קענין בשום אופן ניט פון אַנאַנדיר גישיידיט ווערין, אַז דיא משמעות זאָל זיין: „ענטוויר איינע שאַנד, אודיר עפּיס איינע אַנדירי זאַך.״ דיא ווערטיר זעלבירט פון משה, דיא נקודות, דער טראָפּ און קול הברה, דאָס אַלץ ווייזט דירויף אַהין, אַז דאָ איז נור איין טעם גיזאָגט, וואָס ווענין דעם קאָן איין מאַן זיין ווייב פערשטויסין. הילל און זייני לייט וואָס האָבין מיט איהם גיהאַלטין האָבין דעם פּראָסטין פשט פון דיא ווערטיר פון לשון הקודש אין דער גישווינדיגקייט אין גאַנצין פאַר זעהין, ווייל זייא האָבין מיט חשק נאָך איינע לייכטי גילעגינהייט גיטראַכט, אַז זייא זאָלין זייאירי ווייביר קענין פערשטויסין. דער אמתיר פשט איז זייא ניט אום ביקאַנט גיוועזין, וואָרין שמאי האָט עס בפירוש אַרויס גיזאָגט; אָביר זייא האָבין איין מאָל בישלאָסין, דעם פשט אום ביאַכטיט צו לאָזין. און דאָס דאָזיגי איז גיוועזין דער מעמד פון יודין אין יענער צייט, וואָס זייא האָבין כח גינוג גיהאַט זייאירי פאַלשי פשטים אום צו וואַנדלין פאַר איין גיזעץ, און דאָס דאָזיגי איז צייט דעם איביג דער מעמד פון יודין גיוועזין, ווייל דאָס דאָזיגי גיזעץ דויאירט נאָך אַלץ ביז דעם היטיגין טאָג. נאָך זיין אמונה לערנונג נאָך קאָן איין רבנישיר יוד, זיין ווייב דיא מוטיר פון זייני קינדיר פערשטויסין, פאַר אַזוֹ איין זאַך וואָס עס וואָלט קאום רעכטפערטיג גיוועזין איין דינסט מאַיד אָב צו שאַפין. ער קאָן מיט ווילדיר האַנד דעם היילינין בונד פון דער ליבשאַפט פון מאַן און ווייב צו רייסין און דיא מוטיר פון איהרי קינדיר שיידין, ווען דאָס אומגליקליכי ווייב זאָל נור איין פעליר מאַכין אין איהר קאָכין. איינע פון דיא שווערסטי בישולדיגונגין, וואָס מאַן האָט אָפט גיבראַכט אַקעגין דיא וואָס האַנדלין מיט מענשין זייא פאַר איביגי קנעכט צו פערקויפין, איז גיוועזין דאָס, וואָס זייא האָבין גאָר קיין השגחה ניט גיגעבין, ניט אויף דיא מוטירליכי און אויך ניט אויף דיא קינדרליכי ליבשאַפט, אַז זייא האָבין אָן רחמנות דיא קינדיר פון דער מוטיר אויס אַנאַנדיר גישיידיט. גאָר דאָס זעלביגי בישולדיגונג קאָן מאַן אַקעגין דאָס גייא מאָדישי יודישקייט אָפט ברענגין, וועלכי עס האַלט פאַר רעכט אַזוֹ קיין חס ניט צו האָבין אויף דאָס מוטירליכי גיפיהל. מילא קאָן אַזוֹ איין אמונה דיא וואָס צו רייסט דעם באַנד פון דער נאַטור מיט אַזוֹ איין אונטירשטעהיניש, פון גאָט זיין? איז עס מיגליך, אַז גאָט זאָל אויף דעם דאָזיגין שטייגיר דיא איינע העלפט פון זייני פערשטענדיגי בישעפינישין לאָזין אין אומזיכערהייט פון דעם מוטהווילין און רציחה פון דיא יעניגי. וועלכי עס וואָלטין דאַרפין זייערי

פָארְשְׁטֶעהִיר און בְּשִׁיצִיר זַיין אַקֵייגִין אִיטְלִיכִים בְּיִלֶעדִיגוּנְג און אַקֵייגִין אִיטְלִיכִים אוּמְרֶעכְט ? וֶוען מַאן וָואלְט נָאך דָאס וַוייבּ דָאס זֶעלְבִּיגֶי רֶעכְט גִיגֶעבִּין וִויא דֶעם מַאן , אַזוֹ וָואלְט דִיא זַאך וֶוענִיגְסְטִינְס אַיין שַׁיין פוּן גִירֶעכְטִיגְקַייט גִיהַאט , חאטשי וָואס דִיא דינים בִּיטְרֶעפְט וָואלְט עֶס דָאך אֵייבִּיג אַקֵייגִין דִיא גֶעטְלִיכִי אַיינְשְׁטֶעלוּנְג פוּן מַאן און וַוייבּ גִיוֶועזִין ; אָבִּיר דִיא תּוֹרה שבע״פ זָאגְט :

אם לא תמצא חן בעיניו . מלמד שאינו מגרש אלא ברצונו . ואם נתגרשה שלא ברצונו אינה מגורשת. אבל האשה מתגרשת ברצונה ושלא ברצונה: „פון דִיא וֶוערְטִיר ,״ „און עֶס וֶועט זַיין , וֶוען זִיא וֶועט נִיט גִיפִינִין גִינָאד אִין זַיינִי אוֹיגִין ,״ אִיז גִידְרוּנְגִין אַז דִיא שֵׁיידוּנְג קָאן נִיט גִישֶׁעהִין נוּר מִיט זַיין וִוילִין , און וֶוען זִיא אִיז גִישֵׁיידִיט גִיוָוארִין נִיט מִיט זַיין וִוילִין , אִיז עֶס קֵיין שֵׁיידוּנְג נִיט . אָבִּיר דִיא אשה וֶוערְד גִישֵׁיידִיט מִיט אִיהר וִוילִין און אָן אִיר וִוילִין .״ (יד החזקה , הלכות גרושין פרק א׳ , הלכה ב׳) נָאך דֶער דָאזִיגִיר לֶערְנוּנְג נָאך , אִיז דָאס גְלִיק פוּן דָאס וַוייבּ און דִיא קִינְדִיר גָאר אִין גַאנְצִין אִין דֶער מַאכְט פוּן מַאן גִיגֶעבִּין . אַזוֹ אַז עֶס אִיז אִיהם עֶפִּיס נִיט אַזוֹ וִויא עֶר וִויל און עֶר וֶוערְד אַבִּיסֶעל נִיט גוּט מוּטְהִיג , קָאן עֶר זֵייא בֵּיידִי אוֹיף צַייט לֶעבִּין אוּמְגְלִיקְלִיך מַאכִין . עֶר קָאן דִיא מוּטִיר פוּן אִיר הוֹיז פֶערְשְׁטוֹיסִין , און אַזוֹ גְלַייך וִויא אַיין רשעת פוּן דֶעם שׁוֹים פוּן אִיהר פַאמִילְיֶע זִיא פֶערְטְרַייבִּין און אָנְשְׁטָאט אִיהר , אֵיינִי פְרֶעמְדִי אַרַיין פִיהְרִין . וֶוער זֶעהִיט עֶס נִיט אַיין , אַז דָאס דָאזִיגִי אִיז אַיין מַאכְט , וָואס מַאן דַארְף עֶס נִיט אָן טְרוֹיהִין אִין דִיא הֶענְד פוּן קֵיין מַאן און קֵיין פָאלְק ? מִיר וִוילִין דֶער מִיט נִיט אוֹיף דִיא יוּדִין עֶפִּיס בִּיזוּנְדִירִים אַרוֹיף לֵייגִין ; פִיל מֶעהר גְלוֹיבִּין מִיר , אַז וָואס עֶס בִּיצִיהִיט זִיך אוֹיף דֶעם פֶערְלַאנְג פוּן דֶער נַאטוּר , דֶעם שְׁטֵייגִיר פוּן גִימִיטה און וָואס עֶס מוּז אַלְץ פוּנְק אוֹיף אַיין הָאר זַיין , זֶענִין אַלְלִי מֶענְשִׁין גְלַייך , און אַז דַארִיבִּיר בִּידַארְף קֵיינִיר דִיא מַאכְט נִיט צוּ הָאבִּין , דִיא פֶער הֶעלְטְנִישִׁין פוּן הוֹיז אַזוֹ לַייכְט צוּ צוּשְׁטֶערִין . מַאן קָאן אַקֵייגִין דֶעם נִיט אַיין וֶוענְדִין אַז בַּאשר אִין אוּנְזִיר מדינה וֶוערְד דִיא שֵׁיידוּנְג נִיט אַזוֹ לַייכְט אָבּ גִימַאכְט ; דָאס אִיז צוּ פֶערְדַאנְקִין דִיא מַאכְט פוּן דִיא קְרִיסְטְלִיכִי יסודות און דָאס וָואס עֶס אִיז פֶערְהַאנְדִין קְרִיסְטְלִיכִי דינים , אַז דָאס קָאן נִיט גִישֶׁעהִין . אָבִּיר אִיטְלִיכִיר , דֶער וָואס הָאט עֶפְּטִיר גִילֶעגִינְהַייט גִיהַאט צוּ רַבָּנִישִׁי יוּדִין אַרַיין צוּ קוּמִין , וֵוייס , אַז דִיא שֵׁיידוּנְג פוּן מַאן און וַוייבּ וֶוערְד בֵּייא זֵייא אַזוֹ לַייכְט און אַזוֹ פִיל גִימַאכְט אַז עֶס אִיז נשתומם צוּ וֶוערִין . דָאס דָאזִיגִי אִיז לְעוֹלם דָאך נִיט אוּנְזִיר דאגה ; מִיר זֶענִין דָא נִיט חוקר ודורש דִיא

יודישי שטייגירס, זונדערן דיא נייא מאָדערני יודישי אמונה און אפילו ווען עס וואָלט קיין מאהל קיין גט ניט גישעהין, וועלין מיר אויף דער תורה שבע"פ, וואס זיא לערינט אַזעלכי גרונד גיזעץ, דאָך נאָך אייביג זאָגין אַז זיא קאָן פון גאָט ניט זיין, אַזוֹ וויא מיר וועלין זאָגין אויף איהרי מחברים, אַז זייא זענין רשעים גיוועזין; וואָרין זונסט וואָלטין זייא קיין מאָהל ניט גיהאַט מיט דיא היילינגסטי מעשים פון גאָט אַזוֹ זייאיר גישעפט גישריבין, דער אמת איז, אַז דיא רבנים זענין מיט דער טבע פון מאַן און ווייב, וויא גאָט האָט עס איינגישטעלט, גאָר אין גאַנצין אום ביקאַנט גיוועזין. וואָרין זייא דערלויבין ניט נור דיא שיידונג פאַר דאָס קלענסטי זאַך, נייאירט זייא בישטעטיגין אפילו אַז מאַן זאָל מעגין, נעהמין איין ווייב אויף איין גיוויסי צייט, כדי אַז דיא צייט וועט אוים גיין זאָלין זייא זיך אוים אַנאַנדיר גיין, דורך איין שיידונג:

לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה ואם הודיעה בתחילה שהוא נושא אותה לימים מותר:

„מאַן טאָר קיין ווייב ניט נעהמין, אויף דער דעה זיא ווידיר צו שיידין; אָביר ווען ער האָט איהר פריהיר צו ווימין גיטהון אַז ער נעהמט זיא נור אויף איין גיוויסי צייט, איז מותר.“ (אבן העזר הלכות גיטין א׳.) מילא נון, וויא איז דיא דאָזיגי לערנונג זיך דאָס פאַרט סותר מיט דיא אוים דריקליכי ווערטיר פון דער היילינגיר תורה: „דאָס דאָזיגי מאָהל איז ביין פון מיין ביין, און פלייש פון מיין פלייש... דרום זאָל דער מאַן פערלאָזין זיין פאַטיר און זייני מוטיר, און ער זאָל זיך ביהעפטין אָן זיין ווייב און זייא זאָלין ווערין צו איין פלייש.“ (בראשית ב׳, פסוק כ״ג – כ״ד) דאָ זאָגט עס אדם הראשון אַרוים בשעת ער איז נאָך גיוועזין אין דעם צו שטאַנד פון אום שולדיג. עיידיר ער האָט נאָך גיזינדיגט, אַז דער בונד פון מאַן און ווייב איז היילינגיר און פעסטיר וויא אפילו דער יעניגיר, וועלכים עס בישטייט צווישין עלטירין און קינדיר. דער מאַן קאָן, און פון זיין ווייבס וועגין זאָל ער זיין פאָטיר און מוטיר פערלאָזין; אָביר ער זאָל אָן דיא שיידונג פון זיין ווייב אויך אַזוֹ וועניג גידענקין, וויא דיא שיידונג פון זייני ביינער און זיין פלייש. ווער וועט אַזוֹ לייכט טראַכטין אָן איין שיידונג פון איין גליד אודיר איין טהייל פון זיין גוף? עס מוז באמת שוין זייאיר איין דחק זיין, אַז עס זאָל איין מענשין דער צו ברענגין, אַז ער זאָל לאָזין איין טהייל פון זיין אייגינים גוף פון זיך שיידין, און אויך אַזוֹ איין דחק זאָל אויך דיא סיבה זיין וואָס עס זאָל איין מאַן ברענגין דער צו, זיך צו שיידין פון דער, וואָס איז ביין פון זיין ביין און פלייש פון

זיין פלייש, אזו זאגט דיא לערנונג פון משה פון דיא פערבינדונג פון מאן און ווייב. אביר דיא רבנים האבין דאס זעלביגי אזו וועניג פערשטאנדין, אז זייא האבין דערלויבט, אויף איין וואך, אודיר איין חודש, אודיר איין יאהר, דעם בונד פון מאן און ווייב צוזאמין צושליסין און אז דיא דאזיגי צייט גייט אויס, זאל מאן דעם היילינין בונד ווידיר צורייסין, און אפילו גאר אן עפים איין שום טעם. נאך דייטליכיר אביר קומט דיא רעה ארויס פון דעם ערשטין פאל פון דער שטעלי וואס איז דא צום לעצטין גיבראכט, וואס עס מוז בפירוש ארויס קומין פון דיא רבנישי דינים פון שיידונג. דער פאל זאגט: „מאן טאר קיין ווייב ניט נעהמין אויף דער דעה, זיא ווידיר צו שיידין." דיא דאזיגי ווערטיר ווייזין אן דיא אייגינטליכי כוונה פון דער לערנונג. מיט דער מאכט וואס עס איז דעם מאן גיגעבין גיווארין, זיין ווייב צו פערשטוסין, אז איהם איז עס בּיליבּט, איז צו גלייך דעם וואס האט איין בייזין ווילין דער נסיון אן גיבאטין גיווארין אז ער זאל בפירוש באלד מיט דער כוונה אויף גט, חתונה האבין. דיא רבנים האבין עס דרום גיפונדין פאר גייטיג, דאס דאזיגי צו פאר זאגין אז מאן זאל עס ניט טהון; נור אביר ציא איז עס וואוהל צו גלובין אז דאס דאזיגי פער זאגין וועט פיל קראפט האבין אין דיא אויגין פון דעם יעניגין, דער וואס איז שוין שלעכט גינוג, גאר יעני כוונה צו האבין? און ווען נון איין שלעכטיר מענש האט דיא דאזיגי כוונה און פיהרט זיא ווירקליך אויס, וועלכי היקף בלייבט פאר דאס ארימי בישעמטי ווייב? אזו ראזט איביר דיא תורה שבע"פ דיא טעכטיר פון ישראל גאר אין גאנצין דיא גינאד פון אום ביגלויבטי (געוויסינלויזי) מענשין, און מאכט עס זייא אום מיגליך גירעכטיגקייט צו דערלאנגין.

פאר וואר דאס גאנצי פעהלין דאס גיפיהל, וואס דיא תורה שבע"פ ווייזט קלאר ארויס און לערינט אין ביציהונג אויף דיא ווייביר, קומט נאך דייטליכיר אפאר פון דעם אויס צוג וואס דא שטייט:

מי שנתחרשה אשתו הרי זה מגרשה בגט ותהיה מגורשת. אבל אם נשתטת אינו מוציאה עד שתבריא. ודבר זה תקנת חכמים הוא כדי שלא תהא הפקר לפרוצין שהרי אינה יכולה לשמור עצמה. לפיכך מניחה ונושא אחרת ומאכילה ומשקה מדלה. ואין מחייבין אותו בשאר כסות ועונה שאין כח בבן דעת לדור עם השוטים בבית אחד. ואינו לרפאותה ולא לפדותה. ואם גרשה הרי זה מגורשת ומוציאה מביתו ואינו חייב לחזור ולהטפל בה:

„ווען עס איז בייא אימיצין זיין ווייב טויב שטום גיווארין אזו שיידיט ער זיא מיט איין גט און זיא זאל גישיידיט זיין. ווען זיא איז משוגע גיווארין, דארף ער זיא ניט ארויס שיקין ביז וואנין זיא ווערד גיזונד, און דיא דאזיגי

זַאךְ הָאבִּין דִיא חכמים מתקן גִיוֶועזִין, כדי זִיא זָאל נִיט וֶוערִין הפקר צוּ דִיא פַּארְשַׁייטִי מֶענְשִׁין, וַוייל זִיא קָאן זִיךְ זֶעלְבְּסְט נִיט הִיטִין. דְרוּם מֶעג זִיא דֶער מַאן לָאזִין בְּלַייבִּין וואוּ זִיא אִיז, אוּן מֶעג זִיךְ אַיין אַנְדִירִי צוּם וַוייבּ נֶעהמִין אוּן גִיבְּט אִיהר (דֶער מְשוּגַעִנִיר) צוּ עֶסִין אוּן צוּ טְרִינְקִין פוּן דָאס אִיהרִיגִי, אוּן מַאן אִיז אִיהם נִיט מחייב אַז עֶר זָאל אִיהר גֶעבִּין אִיהרִי שְׁפַּייז, אוּן אִיהרִי קְלֵיידוּנְג, אוּן אִיהרִי פְּרִוִויאַלִיכִי גִיבִּיהרְלִיכְקֵייט; וָוארִין עֶס שְׁטֶעהִיט נִיט אִין דֶער מַאכְט פוּן אַיין פֶּער שְׁטֶענְדִיגִין מֶענְשִׁין, אַז עֶר זָאל מִיט שׁוֹטִים אִין אַיין שְׁטוּבּ וואוֹינִין. אוּן עֶר בִּידַארְף זִיא נִיט צוּ לָאזִין הֵיילִין, אוֹדִיר זִיא אוֹיס צוּ לֵייזִין. אוּן וֶוען עֶר הָאט זִיךְ אָבִּיר פוּן אִיהר גִילָאזִין שֵׁיידִין, אַזוֹ אִיז זִיא גִישֵׁיידִיט אוּן עֶר קָאן זִיא פוּן זַיין הוֹיז אַרוֹיס שִׁיקִין, אוּן עֶר אִיז זִיךְ נִיט מחוייב זִיךְ ווִידִיר אָן אִיהר מטפל צוּ זַיין." (הלכות גירושין פרק י' הלכה כ"ג) אַזֶעלְכִי דינים וֶועלְכִי שְׁטְרַייטִין מֶעהר אַקֵייגִין דֶעם וָוארְט פוּן גָאט אוּן דֶעם כלל לִיבְּשַׁאפְט פוּן מֶענְשִׁין, זֶענִין קֵיין מָאהל אוּנְטִיר דֶעם נָאמִין פוּן אמונה נִיט גִילֶערִינְט גִיוָוארִין. מִיר זֶענִין נבהל ומשתומם אִיבִּיר דִי אכזריות, מִיט וֶועלְכִיר דִיא תורה שבע"פ בִּיהַאנְדִילְט דִיא הֵיידִין (גוים); עֶס הָאט אוּנְס גִישׁוֹידִירְט בַּייא דֶער קַאלְט בְּלִיטִיגְקֵייט, מִיט וֶועלְכִי דִיא זֶעלְבִּיגִי תורה שבע"פ שְׁפְּרֶעכְט פוּן דִיא אוֹיס אַנַאנְדִיר רֵייסוּנְג אַיין עם הארץ: אָבִּיר דָא אִיבִּיר טְרֶעפְט שׁוֹין דִיא דָאזִיגִי תורה זִיךְ זֶעלְבִּירְט. אִיטְלִיכִיר מֶענְשׁ, דֶער וָואס אִיז גִיוואוֹינְט, דִיא דֶער פִּיהלוּנְג פוּן זַיין חיוב צוּ מִשְׁפְּטִן נָאךְ דִיא וֶוערְטִיר פוּן משה אוּן דִיא נביאים נָאךְ, אוֹדִיר אפילו וֶוען עֶר אִיז נוּר גִיוואוֹינְט נָאךְ צוּ גֵיין דָאס וָואס זַיין רֶעכְט שַׁאפִינִי נַאטוּר גִיבְּט אִיהם אַיין, דֶער וָואלְט דְרִינְגִין, אַז אִין אַזוֹ וַוייט ווִיא עֶר אִיז פֶערְבּוּנְדִין אִין אַלִי צַייטִין זַיין וַוייבּ לִיבּ צוּ הָאבִּין אוּן אִיהר אַלְץ צוּ גֶעבִּין וָואס זִיא בִּידַארְף, לִיגְט דֶער דָאזִיגִיר חיוב גִידָאפִּילְט אוֹיף אִיהם אִין דֶעם אוֹפן אַז זִיא אִיז קְרַאנְק, אוּן בפרט אָבִּיר, וֶוען אוֹיף דִיא חברתי פוּן זַיין לֶעבִּין זָאל קוּמִין דָאס שְׁוֶוערְסְטִי פוּן אַלִי לֵיידִין, מִיט וֶועלְכִי דִיא מֶענְשְׁלִיכִי שְׁוַואכְהַייט קָאן נוּר גִישְׁטְרָאפְּט וֶוערִין, מִיט משוגעת. דָא אִיז עֶס וואוּ דֶער מַאן וָואס הָאט נוּר אַיין פוּנְק פוּן גָאטִיס פוּרְכְט אוֹדִיר מֶענְשִׁין לִיבְּשַׁאפְט, זָאל זַיינִי גַאנְצִי עֵיידִילְקֵייט בִּיוַוייזִין, מִיט אַלִי בִּיזָארְגִינִישׁ אוּן פחד אִיבִּיר דֶער קְרַאנְקִיר וָואס לַיידִיט צוּ וַואכִין, אוּן וֶוען עֶס אִיז נֵייטִיג, וֶועט עֶר אַלִי זַיינִי גִיטִיר אוּן פֶער מֶעגִין וָואס עֶר הָאט אִין דֶער וֶועלְט, אַוֶועק גֶעבִּין, כדי דֶער דוּרְךְ אִיהרִי גִיזוּנְדְהַייט ווִידִיר צוּ בְּרֶענְגִין. נֵיין זָאגְט אָבִּיר דִיא תורה שבע"פ, וֶוען דָאס וַוייבּ פוּן אַייאִיר הֶערְצִין בִּידַארְף אַייאִיר השגחה צוּם מֵיינְסְטִין,

דֶענְסְמָאלְט נֶעמְט אַיךְ אַיין אַנְדִיר וַוייבּ , גִיבְּט אִיהר נִיט צוּ עֶסִין אוּן אוֹיךְ
נִיט קֵיין קְלֵיידוּנְג , אוּן אַז אִיהר וִוילְט , ווַארְפְט זִיא אַרוֹיס פוּן אַייאִיר
הויז אוּן לָאזְט זִיא אִיבִּיר אַזוֹ וִויא עֶס וֶועט זִיךְ מִיט אִיהר מַאכִין . דֶער
גְרִינְגְסְטִיר גִידְרַאנְג וָואס מִיר קֶענִין דֶערוֹיס צִיהִין, וָואלְט גִיוֶועזִין אַז מַאן
זָאל אָן נֶעהמִין , אַז דִיא מֶענְשִׁין וֶועלְכִי עֶס הָאבִּין אוּנְטִיר דֶעם צוּ דֶעק
(מאסקי) פון אמונה אַזֶעלְכִי זַאצוּנְגִין אוֹיף גִישְׁטֶעלְט, זֶענִין זֶעלְבִּירְט משוגע
גִיוֶועזִין . וָואס זָאלִין מִיר אָבִּיר פוּן דִיא יוּדִין דֶענְקִין דִיא וָואס הָאבִּין אִין
אַכְטְצֶעהִין הוּנְדִירְט יָאהר אַזוֹ אַיין עֶפִינְטְלִיכִין בִּיטְרוּג נִיט גִיקֶענְט מגלה
זַיין ? אוּן וָואס זָאלִין מִיר פוּן דִיא אִיצְטִיגִי יוּדִין דֶענְקִין , דִיא וָואס זֶעהִין
עֶס רוּהִיג צוּ , וִויא זֵייאִירִי קִינְדִיר וֶוערִין גִינַארְט , וַוייל מַאן לֶערִינְט זֵייא
אַז דֶער דָאזִיגִיר פֶער אוּמְוִוירְדִיגְטִיר דת פוּן אוּם מֶענְשְׁלִיכְקַייט , אִיז יֶענִי
רֵיינִי אוּן הֵיילִיגִי אמונה , וֶועלְכִי דֶער גָאט פוּן ישראל הָאט עֶס צוּ משה
מגלה גִיוֶועזִין ? עֶס זָאל אוּנְס אָבִּיר קֵיין יוּד נִיט וֶועלִין שְׁלֶעכְט פֶערְשְׁטֶעהִן;
אוּנְזִיר כוונה אִיז בשום אופן נִיט , אוֹיף זֵייא אַזוֹ אַיין רשעות אַרוֹיף צוּ
לֵייגִין . דִיא השגחה פוּן גָאט הָאט זֵייא צוּם טְהֵייל פוּן אַזוֹ אַיין פַיינְד
שַׁאפְטְלִיכִין יָאךְ בִּיפְרֵייהִיט . דֶער כח פוּן דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם הָאט מִיט
תכלית אַקֵייגִין גִיאַרְבֵּייט אַז עֶס זָאל נִיט קֶענִין אִין גַאנְצִין אוֹיס וִויקְלֶען
דִיא אוּם מֶענְשְׁלִיכִי יסודות. אוּנְזִיר כוונה אִיז נוּר זֵייאִירִי בִּימֶערְקוּנְג אַהִין
צוּ נֵייגִין אוֹיף דֶער טבע פוּן דֶער אמונה אָן וֶועלְכִיר זֵייא זֶענִין אַזוֹ לַאנְג
אָנְגִיהָאנְגִין גִיוֶועזִין , אוּן זֵייא צוּ בְּרֶענְגִין צוּ דֶער בִּיטְרַאכְטוּנְג , וָואס עֶס
וָואלְט וואוהל גִיוֶועזִין דֶער צוּשְׁטַאנְד פוּן דֶער וֶועלְט וֶוען ישוע המשיח
וָואלְט נִיט אוֹיף גִיטְרֶעטִין אוּן אַקֵייגִין דִיא דָאזִיגִי גְרוֹיסִי פֶער דֶערְבִּינִישׁ
גִישְׁטְרִיטִין אוּן וָואלְט דִיא וַוארְהַייט נִיט בִּיהוּיפְּטִיט . מִיר וִוילִין אַמָאהל
אָן נֶעהמִין , אַז דִיא תורה שבעל פה וָואלְט מנצח גִיוֶועזִין . עֶס וָואלְט
דֶענְסְמָאלְט דֶער דִין בכלל גִיוֶועזִין , אַז דִיא מֶענִיר וָואלְטִין גִיקֶענְט זִיךְ
לָאזִין פוּן זֵייאִירִי וַוייבִּיר שֵׁיידִין, וֶוען זֵיי וָואלְטִין זִיךְ השק גִיהַאט, אוּן אַז
וֶוען זֵייא זֶענִין קְרַאנְק , וָואלְטִין זֵייא גִיקֶענְט , זֵייא אוֹיף דֶער גַאס אַרוֹיס
וַוארְפִין . אַלִי פֶער בִּינְדוּנְג פוּן דֶער נַאטוּר וָואלְט צוּ גַאנְגִין זַיין , דִיא
לִיבְּשַׁאפְט פוּן מַאן אוּן וַוייבּ וָואלְט הָאבִּין אוֹיף גִיהֶערְט , דֶער חיוב פוּן
קִינְדִיר וָואלְט אוּמְבִּיקַאנְט גִיוֶועזִין, קֵיין זוּן וָואלְט זַיינִי מוּטִיר נִיט הֶערְלִיךְ
הַאלְטִין ; וָוארִין וִויא וָואלְט עֶר קֶענִין דֶעם אוּמְגְלִיקְלִיכִין נפש הֶערְלִיךְ
הַאלְטִין, וֶועלְכִי זַיין אמונה זֶעלְבִּירְט דֶער קְלֶערְט פַר אוּמְוִוירְדִיג אִיטְלִיכִים
הִילְף אִיטְלִיכִים רחמנות דֶענְסְמָאלְט, וֶוען זִיא בַּארְף דָאס זֶעלְבִּיגִי צוּם
מֵיינְסְטִין ? וֶוען אַזֶעלְכִי גְרוּנְד גִיזֶעץ וָואלְטִין דִיא ממשלה גִיהַאט , וָואלְטִין

דיא כֶּענֶשֶׁין אִין אכזרים פֶער וַואנְדִילְט גִיוָוארִין און דִיא דָאזִיגִי עֶרְד וָואלְט אַיין גהינם גִיוָוארִין. מילא וָואס הָאט אַלִי דִיא דָאזִיגִי צרות נִיט צוּ גִילָאזִין? דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם, און נור דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם! וֶוען אַיין קְרִיסְטְלִיכִיר מַאן נֶעמְט אַיין וַוייבּ, וֶוערִין פוּן אִיהם דִיא דָאזִיגִי אוֹפנים פֶער לַאנְגְט: „ווילְסְטוּ דִיא דָאזִיגִי אשה פַאר דַיין וַוייבּ הָאבִּין, כדי מִיט אִיהר נָאךְ גָאטִים גִיבָּאטִי אִין דֶעם הֵיילִיגִין שְׁטַאנְד פוּן מַאן און וַוייבּ צוּ לֶעבִּין? ווילְסְטוּ זִיא לִיבּ הָאבִּין, מפרנס זַיין, בכבוד הַאלְטִין, און אִיהר בַּייא שְׁטֵיין אִין קְרַאנְקְהַייט און גִיזוּנְדְהַייט, און קודם כל, דִיךְ צוּ אִיהר אַלֵיין צוּ הַאלְטִין, אַזוֹ לַאנְג וִויא אִיהר בֵּיידִי וֶועט לֶעבִּין?" דָאס דָאזִיגִי אִיז דִיא לֶערְנוּנְג פוּן דָאס נַייאִי טֶעסְטַאמֶענְט (ברית חדשה). דִיא פרושים הָאבִּין גִיפְרֶעגְט דֶעם הֶערְרִין ישוע: „אִיז עֶס דֶער לוֹיבְּט אַז אַיין מַאן זָאל זַיין וַוייבּ מגרש זַיין פוּן אִיטְלִיכְן טעם וועגין? און עֶר הָאט גִיעֶנְטְוִוירְט און שְׁפְּרַאךְ צוּ זֵייא, הָאט אִיהר נִיט גִילֵייאֶנְט, דָאס דֶער וָואס הָאט זֵייא בִּישַׁאפִין פוּן אָן פַאנְג, הָאט זֵייא בִּישַׁאפִין זכר און נקבה? און הָאט גִיזָאגְט דרום זָאל אַיין מֶענְשׁ פַאר לָאזִין זַיין פָאטִיר און מוּטִיר, און זָאל זִיךְ בִּיהֶעפְטִין אָן זַיין וַוייבּ, און זֵייא בֵּיידִי זָאלִין זַיין אֵיין לַייבּ? דְרוּם זֶענִין זֵייא נִיט מֶעהר צְוֵוייא זוּנְדְרִין אֵיין לַייבּ. און וָואס גָאט הָאט צוּם הוּף גִיהֶעפְטִ, דָאס לָאז קֵיין מֶענְשׁ נִיט צוּ שֵׁיידִין. (מתיא י"ט, פסוק ג' – ו') אוֹיף אַזוֹ אַיין גְלַייכִין אוֹפן לֶערִינְט פּוּילוּס: „אַזוֹ גִיהֶערִין דִיא מֶענִיר זֵייאִירִי וַוייבִּיר צוּ לִיבִּין, וִויא זֵייאִיר אֵייגִין לַייבּ; דֶער וָואס לִיבְּט זַיין וַוייבּ לִיבְּט זִיךְ זֶעלְבְּסְט." (עפעזער ה' פסוק כ"ח) און אִין דֶעם זֶעלְבִּיגִין גַייסְט לֶערִינְט אוֹיךְ פּעטרוּס: „אַזוֹ אוֹיךְ אִיהר מֶענִיר, וואוֹינְט מִיט זֵייא מִיט פֶער שְׁטַאנְד, און גִיבְּט כבוד צוּם וַוייבּ וִויא צוּ אַיין שְׁוַואכִיר כלי, וִויא דִיא וָואס זֶענִין מִיט אַייךְ עֶרְבִּין פוּן דֶעם גִינָאד פוּן לֶעבִּין; אַז אַייאִירִי תפלות זָאלִין נִיט גִיהִינְדֶערְט וֶוערִין." (א' פּעטרוס ג', פסוק ז'.)

לָאזְט נוּן אִיטְלִיכִין וָואס הַאלְט נִיט פַאר אֵיין זַייט (וָואס אִיז נִיט נושא פנים), און טַאקִיש אפילו אִיטְלִיכִין וָואס הַאלְט יוֹא פַאר אֵיין זַייט (וָואס עֶר אִיז יוֹא נושא פנים) וֶוען עֶר אִיז נור שְׁטַארְק אִין זַיינִי זִינִין (חושים), דִיא דָאזִיגִי בֵּיידִי לֶערְנוּנְגִין פֶער גְלַייכִין און לָאז עֶר זָאגִין, וֶועלְכִי פוּן זֵייא אִיז גְלַייכִיר צוּ דֶעם ווילִין און צוּ דִיא מדות פוּן גָאט וִויא עֶס אִיז עֶנְטְפְּלֶעקְט אִין אַלְטִין טֶעסְטַאמֶענְט (תנ"ך), און וֶועלְכִי אִיז צוּם מֵיינְסְטִין דֶער צוּ גִיפַּאסְט, דָאס גְלִיקְזֶעלִיגְקַייט פוּן דֶעם מֶענְטְשְׁלִיכִין מִין אַרוֹיס צוּ בְּרֶענְגִין. דִיא פֶערְבִּינְדוּנְג (התקשרות) פוּן גִינָאד און גִירֶעכְטִיגְקַייט שְׁטֶעלְט אַפַּאר אַיין בפירושי הנהגה אִין דִיא מדות פוּן גָאט

איז אָבּיר אין דיא גיזעצי, וואס מיר האבין דא איצונד ביטראכטיט, וואהל גינאד און גירעכטיגקייט צו גיפינין? דאס גליק פון דאס מענשליכי מין הענגט צום גרעסטין טהייל אב, פון דעם גוטין איינריכטונג פון דר פערהעלטניש פון פאמיליע; וויא קאן אביר ארדינונג אודיר פרידין אין הויז זיין, אזו לאנג וויא דיא מוטיר ווערד ביטראכטיט אז זיא גיהערט אזו וויא צו איין נידריגי קלאסי, דיא וואס מאן קאן זיא אין איטליכין אויגין בליק דער קלערין פאר פויגיל פרייא אפילו ווען זיא איז גישטראפט מיט דאס שרעקליכסטי פון אלי קראנקהייטין, און מאן קאן זיא פון דעם שוים פון דער פאמיליע פערטרייבין? דיא אום ביגרענצטי הערשאפט פון דער תורה שבע"פ וואלט צו נישט מאכין איטליכים מיט גיפיהל און איטליכים נחמה, וואס דיא פערהעלטניש פון הויז קענין נור געבין. דער מאן וואלט דאס ווייב ניט געקענין ליבין ווייל זיין אמונה לערינט איהם זיא צו פעראכטין און פער ביטיט רחמנות צו האבין. דאס ווייב וואלט דעם מאן ניט גיקענט ליבין, דעם וואס זיא וואלט מוזין אין חשד האלטין, אז ניט נור ער האט קיין ליבשאפט צו איהר ניט, נייארט ער האט אויך קיין רחמנות אויף איהר ניט, און פון דעם וואס זיא וואלט אין דער צייט פון איין צרה נור שיידונג און פערשטויסונג צו דער ווארטין האבין. דער זון וועט זיך אוים לערנין דיא מוטיר צו פעראכטין, דיא וואס זיין אמונה ביצייכנעט זיא פאר איין זאך פון פער אכטונג און פאר איין קרבן, צו דעם איין גיוויינין זיך אין אכזריות. דיא מוטיר, וואס זיא איז פער שטויסין פון איהרי אייגיני וואס זיא לעבט מיט זייא, וועט ניט אמאהל דיא נחמה האבין, אז איהרי קינדיר זאלין איביר איהר רחמנות האבין. איין פאלשי אמונה וואלט זייא האבין גילערינט, אז בלויז דיא דאזיגי אום נאטירליכי אויף פירונג הייסט מקיים גיוועזין דעם געטליכין ווילין. דיא יסודות פון דאס קריסטינטהום דער קייגין דער ווייזט און בישיצט אלי גליקזעליגקייט פון הויז, וועלכי עס מאכט איין אונטירשייד צווישין קריסטליכי לענדיר און אנדירי טהיילין פון דער וועלט, און אין וועלכיר דיא יודין האבין אויך איין חלק. מיגא קענין נון דיא יודין לייקנין, אז דאס קריסטינטהום איז איין ברכה פאר זייא גיוועזין און איז עס נאך? אודיר אז דאס זעלביגי אין זייני יסודות און מעשים זענין גיפאסטיר צו דיא מדות פון גאט און טהוט מעהר פאר דאס מענשליכי גליקזעליגקייט, און דארום איז עס אסך בעסיר און אמתיר, וויא דאס נייאי יודישקייט. —

Дозволепо Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז.

דיא אלטי שטעגין.

נומר מ״ט

דיא אנהייגגליכקייט באמונה אן דיא יסודות פון דער אמתיר אמונה, איז איינס פון דיא עיידילסטי מעלות, דיא וואס קענין נור דיא מענשליכי מדות ציהרין, און דיא דאזיגי מעלה איז צו זעהין בייא פיל פון דעם פאלק ישראל. אליהו הנביא למשל, איז אזו איין גלאנציגיר דמיון אין דאס פעסט בלייבין אין דער אמונה. אין איין צייט וואס גאנץ ישראל האבין גיהאט פערלאזין דעם אמתין גאט און מיט גרויס ערינסט זיך גיהאלטין צו איין פאלשיר אמונה, האט איהם ניט גיקענט פון דעם שטעג פון ווארהייט און גירעכטיגקייט אב נייגין ניט דיא פערפיהרונגין פון אייגיני נוצין, און אויך ניט דיא מאכט פון דער ראיה פון דעם כלל מענשין, און אויך ניט דער נאטירליכיר וואונש פון זעלבירט נצול און דערהאלטין צו ווערין. דניאל און זייני דרייא חברים אין בבל גיבין אויך אזו דער גלייבין איין ראיה פון ניט צו ציטירטי פעסטיגקייט אין דער ביהויפטונג פון ווארהייט. דיא קיניגליכי גוטי שפייז האבין ניט גיקענט אין שטאנד זיין, אז זייא זאלין איין חלק האבין אין דעם מאהלצייט וואס עס איז גיבראכט גיווארין פאר דער עבודה זרה. דער פייאיריגיר אויפין האט חנניה מישאל און עזריה ניט גישראקין, אז זייא זאלין אבגעטירייא טרייבין: דיא לייבין גרוב האט פאר דניאל ניט גיהאט קיין שרעקליכקייט, וואס עס זאל איהם האבין גיקענט פערפיהרין, אז ער זאל אויף הערין מתפלל זיין צו זיין גאט. אביר אזו וויא שטאנדהאפטיגקייט פאר דיא ביהויפטונג פון דער ווארהייט פאר עיידילט און ציהרט דעם מענשין, פונקט אזו פערוועניגירט איין פעסטיגקייט מיט קשי ערף אין איין תעות, דעם ווערטה פון דיא מדות און גיכיטה פון דעם מענשין. זיא ווייזט ענטוויר

אַז דָאס גִיפִיהל פוּן זַיין טבע אִיז אַזוֹ אָבְּגִישְׁטוּמְפְּפְט אַז עֶר קָאן וַוארְהַייט נִיט אוּנְטִירְשֵׁיידִין, אוֹדִיר אַז דָאס גִיפִיהל אִיז אַזוֹ פֶערְקֶעהרְט אַז עֶס גֵייהט אִיהם אוּם וֶועגִין דֶעם אוּנְטִירְשֵׁייד גָאר נִישְׁט דִירָאן — אוֹדִיר אַז עֶפִּיס אַיין גִימוּטְלִיכִי שְׁוַואכְהַייט פֶערְדֶערְבְּט דֶעם כח פוּן זַיינִי מעלות; זִיא פִיהרְט אוֹיף דֶעם אַרוֹיף אַיין חשד, אַז עֶס אִיז נִיט רִיכְטִיג עֶנְטְוֶויר מִיט דֶעם קָאפְּף אוֹדִיר מִיט דָאס הֶערְץ. דֶערְוַוייל אִיז פֶערְהַאנְדִין אֵיינִי קְלַאסִי מֶענְשִׁין, וֶועלְכִי עֶס בְּלַייבִּין אִין תעות, נִיט וַוייל דָאס גִימִיטה אִיז שְׁוַואךְ אוֹדִיר דָאס הֶערְץ אִיז קְרַאנְק זוֹנְדֶערְן וַוייל זִיא הָאבִּין דָאס לִיכְט פוּן וַוארְהַייט קַיין מָאהל נִיט גִיזֶעהִין; זַייא זֶענִין אִין שְׁטַארְקִיר פִינְסְטִירְנִיש פוּן תעות אוֹיף גִיוַואקְסִין גִיוָוארִין, אוּן כמה ענינים הָאבִּין זַייא נִיט צוּ גִילָאזִין, אִין אֵיין רֵיינִירִי לוּפְט אוֹיף צוּ וֶויקִין. צוּ דֶער דָאזִיגִיר קְלַאסִי גִיהֶערִין, וִויא מִיר וִוילִין הָאפִין, דִיא אַנְהֶענְגִיר פוּן דָאס נַייאִי יוּדִישְׁקַייט. דָאס אַז זַייא הָאבִּין פִילִי הוּנְדִירְט יָאהר אִין תעות גִילֶעבְּט, אִיז גִיוִויס; דֶער פוּן הָאבִּין מִיר שׁוֹין פִיל בְּיַוויז גִיבְּרַאכְט וָואס עֶס אִיז נִיט צוּם אַבְּוֶוענְדִין. דִיא רבנישי דינים וָואס עֶס שְׁמוּהִיסְט פוּן שחיטה; אוֹדִיר דָאס שֶׁעכְטִין בהמות זָאלִין אוּנְס אַיין גְלִיד מֶעהר צוּ גֶעבִּין, צוּ דֶער קֵייט פוּן בְּיַוויז. דִיא רבנים הָאבִּין דִיא מֵיינוּנְג, אַז וֶוען אוֹיךְ זַייא זָאלִין שׁוֹין אֵייבִּיג אִין אוּנְרֶעכְט זַיין, דָאךְ אִין דֶער דָאזִיגִיר לֶערְנוּנְג זֶענִין זַייא אָן אֵיין שׁוּם פֶעהלִיר גִירֶעכְט. אוּן פוּן דֶעסְטְוֶועגִין וֶוען דִיא דֶערְצִיהוּנְג וָואלְט נִיט עֶפִּיס לערך דִירְקְלֶערִין, וָואלְט עֶס אוּם בִּיגְרַייפְלִיךְ גִיוֶועזִין וִויא זַייא הָאבִּין גִיקֶענְט אַזוֹ פֶער אִירְט וֶוערִין, אַזוֹ אַיין בפירושי פַאלְשִׁי לֶערְנוּנְג וָואס זִיא הָאט אִין זִיךְ קַיין שׁוּם גְלַייכְנִיש נִיט מִיט דִיא יסודות פוּן דֶער שְׁרִיפְט. עֶרְשְׁטִינְס אִיז דָאס שֶׁעכְטִין אַזוֹ וִויא דָאס עֶסִין, אַיין זַאךְ וָואס עֶס וֶוערְד גִישֶׁעהִין אַלִי טָאג אוּן אִיז אַיין כלל זַאךְ, עֶס אִיז אַיין זַאךְ וָואס עֶס בִּיטְרֶעפְט דֶעם אָרִימִין אוּן נִיט גִילֶעהרִינְטִין אַזוֹ גוּט וִויא דֶעם למדן: אוּן פוּן דֶעסְטְוֶועגִין זֶענִין דִיא רבנישי דינים דִירפוּן מִיט אַזוֹ פִיל אופנים אוּן אַזוֹ פֶערְוִויקֶעלְט, אַז מַאן מוּז עֶנְטְוִויר זֶעלְבִּירְט אַיין למדן זַיין, אוֹדִיר מַאן מוּז זִיךְ אַיין אַנְדִירְן הַאלְטִין דֶער וָואס זָאל אַיין רֶעכְטִיר למדן זַיין, כדי דֶעם דָאזִיגִין גִישֶׁעפְט צוּ פֶערִיכְטִין, אַז מַאן וִויל נִיט וֶוערִין נִיט וִוילִינְדִיג אַיין פִילִיסוֹף אוּן זִיךְ מיאש זַיין פוּן צוּ גִינִיסִין פְלֵייש פוּן בהמות. דִיא תורה שבע"פ אִיז מסדר דִיא וַוייטִירְדִיגִי אַבְּצֵייכְנוּנְג (אֵבְרִים) פוּן דֶעם וָואס מַאן הָאט אוּנְטִיר דָאס וָוארְט שחיטה, אוֹדִיר שֶׁעכְטִין צוּ פֶערְשְׁטֶעהִין:

זביחה

זביחה זו האמורה בתורה סתם צריך לפרש אותה ולידע באי זה מקום מן הבהמה שוחטין. וכמה שיעור השחיטה ובאיזה דבר שוחטין ומתי שוחטין והיכן שוחטין. וכיצד שוחטין. ומה הן הדברים המפסידין את השחיטה. ומי הוא השוחט. ועל כל הדברים האלו צונו בתורה ואמר וזבחת מבקרך וגו׳ כאשר צויתיך ואכלת בשעריך וגו׳ :

„דָאס שֶׁעכְטִין וָואס עֶס וֶוערְד סתם (אָן דֶערְקְלֶערוּנְג) אִין דֶער תורה גִיזָאגְט, בִּידַארְף מַאן קְלָאר מפורש זַיין, אוּן מַאן זָאל וִויסִין, אִין וֶועלְכִין אָרְט פוּן דֶער בהמה מַאן שֶׁעכְט, אוּן וִויא גְרוֹיס מוּז זַיין דֶער אָרְט פוּן דֶער שחיטה, אוּן מִיט וָואס פַאר אַיין זַאךְ זָאל מַאן שֶׁעכְטִין, וֶוען מַאן זָאל שֶׁעכְטִין, אוּן וואוּ מַאן זָאל שֶׁעכְטִין אוּן וִויא מַאן זָאל שֶׁעכְטִין, אוּן וָואס זֶענִין דִיא זַאכִין דִיא וָואס פֶערְדַארְבִּין דִיא שחיטה אוּן וֶוער זָאל זַיין דֶער וָואס שֶׁעכְט, אוּן אוֹיף דִיא דָאזִיגִי אַלִי זַאכִין הָאט עֶר אוּנְס גִיבָּאטִין אִין דֶער תורה, וָואס עֶס אִיז גִיזָאגְט : „אַזוֹ זָאלְסְטוּ שֶׁעכְטִין פוּן דַיינִי רִינְדִיר אוּן פוּן דַיינִי שָׁאף וָואס יהוה הָאט גִיגֶעבִּין צוּ דִיר, גְלַייךְ אַז וִויא אִיךְ הָאבּ דִיר גִיבָּאטִין, אוּן דוּא זָאלְסְט עֶסִין אִין דַיינִי טוֹרִין נָאךְ אַלִי גְלוּסְטוּנְג נָאךְ פוּן דַיינִי זֵייל" (דברים י״ב, פסוק כ״א). (יד החזקה הלכות שחיטה, פרק א׳ הלכה ד׳) דָא הָאבִּין מִיר אַיין צוּזַאמִין שְׁטֶעלוּנְג פוּן אַכְט אֵיינְצִיגִי זַאכִין, וָואס מַאן מוּז קודם כל וִויסִין; דֶער נָאךְ אָבִּיר דַארְפִין דִיא מֵיינְסְטִי פוּן זֵייא ווִידִיר אֵיינִי לַאנְגִי אוּן לוּמְדִישִׁי אוֹיס אַנַאנְדִיר זֶעצְונְג - וִויא למשל מִיט דָאס עֶרְשְׁטִי אִיז דֶער פַאל, דִיא וָואס וֶוערְד אַזוֹ בְּשְׁטִימְט דֶער קְלֶערְט :

ואי זה הוא מקום שחיטה בקנה משפוי כובע ולמטה עד כנף הריאה כשתמשוך הבהמה צוארה לרעות. זה הוא מקום השחיטה בקנה. וכל שבנגד המקום הזה מבחוץ נקרא צואר : אנסה הבהמה עצמה ומשכה צוארה הרבה או שאינס השוחט את הסימנין ומשכן למעלה ושחט במקום שחיטה בצואר. ונמצאת השחיטה בקנה או בושט שלא במקום שחיטה הרי זה ספק נבלה :

„אוּן וואוּ אִיז דֶער אָרְט אִין דֶער בהמה וָואס מַאן זָאל דָארְט שֶׁעכְטִין ? אִין דֶעם גוֹרְגִיל (קנה), פוּן כוֹף פוּן דֶעם גוֹרְגִיל קְנָאפְּף אָן בִּיז צוּ דֶעם שְׁפִּיץ פוּן דֶעם אוֹיבִּירְשְׁטִין לַאפִּין פוּן לוּנְג אַרוּנְטִיר, אַז דִיא בהמה טְהוּט אוֹיס צִיהִין אִיהר הַאלְז צוּם וֵויידִין זִיךְ . דָאס דָאזִיגִי אִיז דִיא שְׁטֶעלִי צוּם שֶׁעכְטִין אִין דֶעם גוֹרְגִיל, אוּן אַלִין וָואס אַקֵייגִין דֶעם דָאזִיגִין אָרְט אִיז פוּן דִירוֹיסִין וֶוערְד אָן גִירוּפִין הַאלְז. וֶוען דִיא בהמה זֶעלְבִּירְט הָאט אוֹיף אַיין גִיצְוואוּנְגִינִים אוֹפֵן זֵייאִיר שְׁטַארְק אִיהר הַאלְז אוֹיס גִיצוֹיגִין, אוֹדִיר וֶוען

דער שוחט האט מיט גיוואלד דיא סימנים גיצוואונגין און האט דער דורך אין דער רעכטי שטעלי פון האלז גישאכטין, און דער נאך ווערד דיא שחיטה גיפונין אז אין גורגיל (קנה) אודיר אין דער שפייזרעהר (ושט) איז עס ניט אין דעם רעכטין ארט דיא שחיטה וואו עס דארף גישאכטין צו ווערין, אזו מוז דיא בהמה גיהאלטין ווערין פאר איין ספק תאמר איז זיא איין נבלה (דאס הייסט, זיא איז ניט צו גיברויכין) (דארטין ז׳) אויף אזו איין שטייגיר ווערד אויך דיא גרייס פון דעם שניט אקוראט גינוי בישטימט וואס עס מוז פונקט גיהאלטין ווערין, אז דאס שעכטין זאל ניט גיהאלטין ווערין פאר פסול, און דענסמאלט זאלין דיא רבנישי יודין מעגין פון דער בהמה עסין. דאס גרעסטי היטין זיך אביר, ווערד פערלאנגט ביא דאס שטעלין דעם חלף (שעכט מעסיר) וואס ער קאן זיך אפילו זיין פון איטליכים מאטעריאל וואס עס שניידיט נור, אביר ער טאר קיין שום פגימה ניט האבין, ווייל עס שטעהיט:

אבל אם היה כמו תלם בחודו של דבר ששוחטין בו אפילו היה התלם קטן ביותר שחיטתו פסולה:

„אביר אז עס איז גיוועזין עפים אזו וויא עס זעהיט אוים גלייך צו העביר אויף דעם שארף פון דער זאך וואס מאן שעכט דער מיט, ווען אפילו דיא דאזיגי העבירקייט זאל נאך אזו זייער קליין זיין איז דיא שחיטה פסול.“ דאריביר מוז דער שוחט דעם חלף פאר דער שחיטה און נאך דער שחיטה בודק זיין, ווארין ווען עס גיפינד זיך נאך דער שחיטה אויף דעם חלף איין פגימה, אזו איז עס איין ספק, אויב דיא בהמה מוז ניט גיהאלטין ווערין פאר איין נבלה:

לפיכך השוחט בהמות רבות או עופות רבים צריך לבדוק בין כל אחת ואחת. שאם לא בדק ובדק אחרונה ונמצאת סכין פגומה הרי הכל ספק נבלות ואפי׳ הראשונה:

„דארום דער וואס שעכט פיל בהמות אודיר פיל עופות מוז ער דעם חלף בודק זיין צווישין איטליכיר ביזונדיר, ווארין אז ער האט ניט בודק גיוועזין, זונדרן ביא דער לעצטיר האט ער בודק גיוועזין און עס איז אויף דעם חלף איין פגימה גיפונין גיווארין, אזו איז אלין וואס ער האט גישאכטין אין ספק נבלה, אפילו דאס ערשטי.“ (דארטין, כ״ד) שוין פון דיא דאזיגי ווענינגי איינציגי ענינים ווייזט זיך ארוים, אז עס דארף גרוים אב היטונג (זהירות) און ניט ווענינג גילערינקייט דער צו זיין, ווען מאן וויל איין בהמה נאך דיא דינים פון תורה שבע״פ נאך שעכטין, אז מאן זאל זיא קענין

עסין

עסין, און אז עס איז זייאיר לייכט דאס זעלביגי, דורך איין פאר זעהין אודיר דורך דעם וואס מאן קאן עס ניט אזו גוט, צו מאכין אז עס זאל פאר דיא רבנישי יודין ניט טויגין צום עסין. אביר אחוץ דעם אלים זענין נאך פינף זאכין פער האנדין וועלכי עס קענין דאס שעכטין פסול מאכין:

חמשה דברים מפסידים את השחיטה. ועיקר הלכות שחיטה להזהר בכל אחת מהן. ואלו הן שהייה דרסה חלדה הגרמה ועיקר:

„פינף זאכין פערדערבין דיא שחיטה, און דער עיקר הלכה פון שחיטה בישטעהיט דערינין אז מאן זאל אין איטליכים פון זייא זיך היטין. און דאס זענין זייא: 1) אז דער שוחט פער זאמט בשעת שעכטין און רוהט אב; 2) ווען דער גורגיל ווערד מיט איין קלאפ, וויא מיט איין שווערד דורך גישניטין: 3) ווען דער חלף דריקט זיך צו טיף אראפ, אזו אז עס ווערד פון דיא אויבירשטי חלקים גאר אין גאנצין אריביר גידעקט 4) ווען דער חלף געהיט אוועק ארוף צו, אודיר אראפ צו, פון דעם ארט וואו דער דין איז צו שעכטין און 5) ווען דער גורגיל (קנה) אודיר שפייז רעהר (ושט) פערליינגט זיך און קומט פריהיר ארויס עיידיר מאן האט דיא שחיטה גומר גיוועזין." (דארטין פרק ג') דיא דאזיגי פינף הויפט פונקטין פון דאס רבנישי שעכטין ברענגין ווידיר אזו פיל שאלות און תשובות גאר אן איין סוף, אזו אז, ווען מאן נעמט אלץ צוזאמין, איז זייער מסופק צו זיין, אויב עס איז ווען אמאהל איין בהמה נאך דיא דינים נאך פון דער תורה שבע"פ גישאכטין גיווארין אודיר וועט גישאכטין ווערין. און פון דעסטוועגין בישווערין דיא דאזיגי זאכין, וואס דערפון איז אין תורת משה דאס מינדיסטי ניט דירמאנט, וויא איין שווערי לאסט אויף דעם נאקין פון דיא ארימי און אום וויסינדי און זייא דריקין אזו גוט זייאיר גוף וויא אויך זייאירי זייל. דער רייכיר פילט אפשר דאס דריקניש ניט, אביר דער ארימיר זיפצט און קרעכצט אונטיר דער דאזיגיר לאסט, און קיינער גיבט קיין השגחה ניט אויף זיין צער אודיר ציהט זיין האנד ניט אויס, איהם צו העלפין. ערשטינס מאכט דיא שווערקייט פון דאס שעכטין דיא רבנישי כשר פלייש פיל טהייארער וויא דיא אנדירי, אזו אז דער ארימיר מאן און זיין פאמיליע, דיא וואס בשעת אז עס טרעפט זיך שוין יוא אמאהל איין צייט אודיר איין סיבה אז זייא קענין אזו פיל פערדינין אום זיך איין ווייניג פלייש צו קויפין, זענין זייא דורך דער תורה שבע"פ גיצוואונגין, זיך מיט נאך ווייניגיר צו בינוגינין, און אפט מאהל גאר אין גאנצין אן דעם זיך צו ביגיין, לאז נור אימיציר אין דיא עלענדי שלעכטי וואונונגין פון

די

דיא ארימי יודין אין איין גרויסי שטאט אריין קומין. און ער וועט פיל אומגליקליכי פאמיליעס גיפינין דיא וואס פער שמאכטין כמעט מחמת נויט וואס עס פעהלט זייא דאס דערנערונג, און ווען איז דאס דאזיגי נאך אזוי טהייאיר, אום זיך גינוגין דער מיט צו פערזארגין. און ווען ערגינץ איין גוט ווילליגער קריסט זאל עס ווינשין זייא צו העלפין און זאל זייא ענטוויר פון זיין אייגינער קיך עפים געבין, אודיר איין אנווייזונג געבין אין איין שפייז הויז וואס עס איז איינגישטעלט פאר ארימי לייט, אזו וועלין דיא פערשמאכטי פאמיליעס, זיך דאס ניט דערוועגין אן צו נעהמין דיא הילף וואס מאן וויל זייא געבין, אפילו ווען זייאיר גימיטה דירלויבט זייא דאס, אודיר ווען זייא וואלטין עס יוא גיטון וואלטין זייא גיך ניט אויס גיגאנגין פון דיא שטארקסטי רדיפות, און זייא וואלטין ביהאנדילט גיווארין, אזו גלייך וויא זייא וואלטין דיא גרעסטי עבירה עובר גיוועזין. יוא, אז דיא תורה שבע"פ וואלט דיא מאכט גיהאט, אזו וואלטין דיא דאזיגי ארימי, הונגעריגי נפשות דיא וואס האבין פון דער קריסטליכיר גוטווילליגקייט (נדיבות) איין נוצין גימאכט, צו ביפרידיגין זייארי נאטירליכי בידירפניש, גישלאגין ווערין—וויא מאן קאן עס פון דעם דאזיגין שטיק זעהין:

נכרי ששחט אף על פי ששחט בפני ישראל בסכין יפה ואפי' היה קטן שחיטתו אסורה ולוקה על אכילתה מן התורה שנאמר וקרא לך ואכלת מזבחו

"ווען איין נכרי (איין גוי) האט גישאכטין, אפילו ווען ער האט גישאכטין אז איין ישראל איז דערביי גיוועזין, און מיט איין גוטין חלף און אפילו ווען ער איז גיוועזין איין קליינער איז אלץ זיין שחיטה אסור, און דער וואס עסט דיר פון, ווערד גישלאגין מלקות נאך דער תורה נאך: ווארין עס שטעהיט אין פסוק: "און מאן וועט צו דיר רופין. און דוא וועסט עסין פון זיין אפפיר". שמות ל"ד, פסוק ט"ו) יוא, די תורה שבע"פ שפרייט דיא דאזיגי פאר שריפט אויס אפילו אויף דיא גוים, דיא וואס זענין קייני עבודה זרה דינירם ניט:

וגדר גדול גדרו בדבר שאפילו גוי שאינו עובד ע"ז שהיטתו נבלה:

"און איין גרויסין גדר האבין זייא (דיא רבנים) פער צוימט אין דער דאזיגער זאך, אז אפילו איין גוי וואס ער איז קיין ע"ז דינער ניט, איז דאך דאס וואס ער שעכט אנגיזעהין פאר איין נבלה. (דארטין פרק ד', הלכה יא – יב) עס איז קאום גייטיג אן צוא מערקין, אז דאס אויבירשטי אנגיפיהרטי שטעלי פון דער תורה שבע"פ גיעהיט דורך אויס ניט אויף

אונזירי

אונזירי צייט . משה האט ניט פון קריסטין אודיר פון דיא איינוואוינער פון אונזירי לענדיר גישפראכין , גייארט פון דיא פעלקיר פון כנען . ער האט דיא ווערטיר פון גאט דירקלערט , וועלכי עס זאגין : „נון איך וויל פערטרייבין פון פאר דיר דעם אמרי , און דעם כנעני , און דעם חתי , און דעם פריזי , און דעם חוי און דעם יבוסי .” און האט נאך דער נאך צו גישטעלט : „היט דיך אז דוא זאלסט ניט פער שניידין קיין בונד צו דעם איינוואוינר פון דעם לאנד. . . און זייא מעכטין מזנה זיין נאך זייארי געטיר , און אופפירין צו זייארי געטיר , און מאן וועט צו דיר רופין , און דוא וועסט עסין פון זייאיר אופפיר .” (שמות ל״ד , פסוק י״א – ט״ו) מילא דערוייל , וואס משה האט דיא ישראל פערבאטין קיין חלק ניט צו האבין אין דיא אופפירין פון דיא עבודה זרות פון דעם חוי און יבוסי , אזו זאל נאך דער תורה שבע״פ נאך , איין ארימים , הונגריגים בישעפניש , וואס וואוינט דא צווישין אונס , קיין קריסטליכים פלייש ניט אן ריהרין , און אויך קיין שום נוצין ניט מאכין פון קריסטליכיר וויליגקייט (נדיבות) . איין דריקינדירי און שרעקליכירי תורה האט קוים שוין וואויל גיקענט אוים גיטראכט ווערין . פאר דיא רייכי קאן עס אפשר גאנץ גוט זיין , אביר פאר דיא ארימי איז עס ניט פיל ווענינגיר וויא איין רציחה . עס שלאגט זייאיר גימיטה אריין אין קופפיר שטארקי קייטין , אזו אז פיל פון זייא קעהרין זיך דירפון אוועק אפילו ווען עס טרעפט זיך שוין פאר זייא איין הילף און דורך גוט הערציגי השגחה ווערד זייא גיזונדי און נארהאפטיגי שפייזי צו גישיקט ; און אפילו ווען אויך איין ליכטיגיר פונק האט דערלייכטיט דאס גימיטה פון דעם איינים אודיר דעם אנדירין וואס קומט אום פאר ארימקייט און ער האלט פאר מותר דאס וואס דיא קריסטליכי ביווילינקייט (נדיבות) גיבט איהם , מיט צו נעהמין צו הויז כדי דאס לעבין פון זייני הונגריגי קינדיר מציל צו זיין , אזו האלט דיא מורא איהם דער פון אב , דאס ווירקליך צו טהון . זיין ווייב איז אפשר נאך גאר אין דיא פינסטירניש פון נאריש גלויבין איין גיוויקילט און וועט דיא דערלאנגטי אונטירשטיצונג אז וויא עפים אומריינים פעראכטין , אודיר זייני קינדיר ווארטין איהם אין זייאיר אום שולד אוים גיגעבין און דיא גאנצי גיוויכט פון דעם רביניש צארין וואלט זיך אויף איהם ארוף וואלעין . איינגי גרעסירי בילידיגונג פאר דיא שיינקייט פון גאטים מלכות (מייעסטעט) וויא דיא איז , אז מאן זאל איינע גוטי און גיזונדי שפייז , דאס ווערק פון זייני הענד , נבלה אן רופין , איז זייער זעלטין אפאר גיקומין . איין

פעהלעריל ביא דעם שעכטין , איין ניט קענין גוט מרגיש זיין אין דער רבנישיר קונסט , איין גויסי האנד , איז אין שטאנד , דאס וואס אונס איז דורך דיא גוטיגקייט פון דעם אלמעכטיגין גאט צו דערנעהרונג גיגעבין גיווארין , אין עפיס אומריינים אום צו וואנדלין און דיא ארימי זייאיר פרנסה צו בירויבין . וויא קענין דיא יודין אויף דער ברכה פון גאט האפין , אזו לאנג וויא דער צושטאנד פון דיא דאזיגי זאכין דוויאירט נאך אלץ ? וואס זאלין זייא זיך וואונדירין , וואס ארימקייט און נויט , עלענד און שמאכטונג געהיט זייא אויף דעם פוס נאך , ווען זייא שטויסין זעלבירט גאטיס גוטיגקייט מיט פערשאכטונג פון זיך ? אזו וויא דיא פעלקיר האנדלין אקייגין גאט און זיין ווארט , אזו האנדילט ער אויך אקייגין זייא , מדה כנגד מדה מאס פאר מאס , און דאריבער אזו לאנג וויא דיא תורה שבע"פ לערינט זייא זייני טובות צו פערשאכטין און פון דיא ארימי אוועק צו רויבין זייאיר פרנסה אזו לאנג וויא דאס גישרייא פון דיא ארימי גייט ארויף צו דיא אוירין פון דעם הערין יהוה צבאות און עס ווערד פון איהם דער הערט , אזו לאנג מוזין זייא אויך נאך דיא שטראף רוטה פון זיין צארין פיהלין . דיא צייטין פון אום וויסינהייט און נאריש גלייביגקייט האט גאט מוחל גיוועזין ; אביר דיא דאזיגי צייטין זענין שוין אריביר . קומט נון דער פון גוטים אודיר בייזים , איין גימיטליכיר אויפרוהר הערשט איצונד דאך אין דער וועלט ; עס איז איין דערציטירונג אריין גיקומין אין אלי אלטי דעות , פון אמתי אזו גוט וויא פון פאלשי , וואס פון דער ווירקונג זענין דיא יודין אויך ניט פרייא גיבליבין . עס זענין פיל צווישין זייא פערהאנדין , וועלכי עס האבין פאר זיך און זייאירי פאמיליעס דאס רבנישקייט אב גיזאגט , וועלכי עסין גויסי שפייזין , און ווייסין , אז זייא טהון דער דורך קייני זינד ניט . דיא דאזיגי מענשין אביר זענין דאס , וואס עס פאלט אויף זייא איביר הויפט דיא שולד , וואס זייא זעהין צו דעם עלענד פון זייאירי ארימי ברידיר און האבין קיין רחמנות ניט און עס גייט זייא גאר ניט דיראן , און בימיהין זיך גאר ניט זייא צו רעטין . דער רבנישיר ברען וואס מחמת דעם ווערט ער זיין ברודיר רודף זיין , ווען ער עסט פלייש פון איין בהמה , וואס עס איז ניט נאך דיא רבנישי דינים נאך גישאכטין גיווארין , איז אקייגין דעם פערגלייך מיט יענים , אומשולדיג ; ער גלויבט , אז ער טהוט נאך זיין גימוטה נאך גאנץ רעכט . אביר פאר דעם יעניגין , דער וואס איז זעלבירט אויף דער תורה שבע"פ עובר און פון דעסטוועגין לאזט ער זייני ברידיר , אן איין גיפיהל פון

רחמנות

רחמנות , אוּנְטֶיר יֶענִים דת זִיפְּצִין פַאר דֶעם אִיז גָאר קֵיין שום התנצלות נִיט פֶערְהַאנְדִין . וֶוען עֶר וָואלְט נוּר בכלל מֶענְשִׁין לִיבְּשַׁאפְט גִיהַאט , אַזוֹ וָואלְט עֶר אַרוֹיס טְרֶעטִין אוּן גָאר נִיט פְרֶעגִין דִירְנָאךְ וָואס עֶס וָואלְט גְקֶענִין דִיר פוּן אַרוֹיס וַואקְסִין אוּן וָואלְט מִיט זַיין גַאנְצִין כח אַקֵייגִין דִיא דינים שְׁטְרַייטִין , דִיא וָואס זֶענִין גִיוֶועזִין דֶער פְלוּךְ פוּן זַיין פָאלְק אוּן זֶענִין עֶס נָאךְ . עֶר וָואלְט זִיךְ וַוייזִין פַאר אַיין מֵלִיץ אוּן בִּשִׁיצִיר פוּן דִיא אָרִימִי , אוּן גָאט וָואלְט זַיינִי בִּימִיהוּנְג בֶּענְשִׁין . אַזוֹ לַאנְג וִויא דִיא דָאזִיגִי קְלַאסִי יודין וָואס זֶענִין אַקֵייגִין דָאס רַבָּנִישְׁקַייט , שְׁוַוייגִין שְׁטִיל עֶנְטְוִויר מחמת מוֹרָא , אוֹדִיר מחמת עֶס אִיז זֵייא גְלַייךְ גִילְטִיג , דַארְפִין זֵייא מִיט זֵייאִיר מֶעהר אוֹיף גִיקְלֶערְטַקֵייט וָואס זֵייא זֶענִין , זִיךְ נִיט גְרוֹיס הַאלְטִין אוּן נִיט מחמת דֶעם וָואס זֵייא זֶענִין מִיט זִיךְ זֶעלְבִּירְט צוּ פְרִידִין , אַרָאפּ צוּ זֶעהִין מִיט פֶערַאכְטוּנְג אוֹיף דִיא אָרִימִי וָואס זֶענִין פֶערְפַאלִין אִין נַארִישׁ גְלוֹיבִּין . זֵייא זֶעלְבִּיר זֶענִין וֶועניגִיר צוּ אַכְטִין , אוּן מֶער וֶוערְט בִּישְׁטְרָאפְט צוּ זַיין , עֶיידִיר אֵייגִיר פוּן דִיא דָאזִיגִי ; וָוארִין זֵייא לַיידִין אַזוֹ וָואס , וָואס נָאךְ זֵייאִיר אִיבִּיר צֵייגוּנְג נָאךְ אִיז עֶס פַאלְשׁ . דוּרְךְ זֵייאִיר שְׁטִיל שְׁוַוייגִין הֶעלְפִין זֵייא דִירְצוּ , אַיין דת וָואס קֵיינִיר קָאן עֶס נִיט לַיידִין צוּ בִּישְׁטֶערְקִין אוּן צוּ בִּיפֶעסְטִיגִין , אַיין דת , וֶועלְכִים עֶס אִיז צַייט אַבְצֶעהִין הוּנְדִירְט יָאהר גִיוֶועזִין דִיא קְוֶועלִי פוּן אַלִי אוֹפַנִים אוּמְגְלִיק וָואס עֶס הָאט אִיהר פָאלְק גִיטְרָאפִין . וָואס קָאן שׁוֹין וואוהל פֶערְדֶערְבְּלִיכִיר זַיין , וִויא דֶעם פְרָאסְטִין מֶענְשִׁין צוּ לֶערְנִין , אַז דִיא שְׁפַּייז וֶועלְכִי זַיינִי שכנים גִינִיסִין אִיז נבלה אוּן אִיז נִיט טוֹיגְלִיךְ פַאר אַיין מאמין אִין דִיא רבנים דָאס צוּ עֶסִין , אוּן לִיבִּירְשְׁט וֶועט עֶר שְׁטַארְבִּין אוּן זַיין פַאמִילְיֶע לִיבִּירְשְׁט פוּן נוֹיט לָאזִין שְׁטַארְבִּין עֶיידִיר זֵייא זָאלִין עֶס גִינִיסִין ; אִיז עֶס אַיין מִיגְלִיכְקֵייט , אַז מַאן וֶועט בַּייא דֶער אֵיינִיר אוֹדִיר בַּייא דֶער אַנְדִירִיר פַארְטֵייא , עֶיידְלִי גִיזִינוּנְגִין אַרוֹיס בְּרֶענְגִין , וֶוען מַאן בִּידֵיינְגְט , אַז דֶער גַאנְצִיר כלל מֶענְשְׁלִיכִיר מִין וֶוערְד נִיט גִיפִיהְרְט נִיט דוּרְךְ דֶעם וָואס דֶער שכל וַוייזְט , אוּן אוֹיךְ נִיט דוּרְךְ דִיא לֶערְנוּנְג פוּן דֶער הֵיילִיגִיר שְׁרִיפְט ? עֶס אִיז קרוב לאמת אַז מַאן וֶועט אוֹיף דֶער אֵיינִיר זַייט מִיט גאוה פֶערְאַכְטוּנְג בִּיוַוייזִין , אוּן אוֹיף דֶער אַנְדִירִיר אַיין גִימוּטְה פוּן צוּרִיק פֶערְגֶעלְטוּנְג . אִיטְלִיכִיר יוד , דֶער וָואס פֶערְלַאנְגְט דִיא טובה פוּן זַיין פָאלְק , אוּן וֵייס , אַז דִיא דָאזִיגִי רַבָּנִישִׁי לֶערְנוּנְגִין זֶענִין פַאלְשׁ , אִיז מחוייב זִיךְ עֶפִינְטְלִיךְ אַקֵייגִין אִיהר צוּ שְׁטֶעלִין ; עֶר מוּז נִיט קֵיין עֶלֶענְדִיר נפש זַיין וָואס אִיז נוּר פַאר זִיךְ אַיין מֶענְשׁ , נַייאִירְט אַלְץ וָואס אִין זַיינִי

קריפּטין שטעהיט זאָל ער אַרויס ווייזין , כדי דאָס צו ביהויפּטין , פון וועלכיר וואַרהייט ער איז איבּיר צייגט . און איז עס וואוהל נייטיג , אָן דער צרה צו דירמאָנין , וועלכים דיא דאָזיגי רבנישי לערנונגין ברענגין נאָך איצונד אַרויס אין אַלי טהיילין פון דער וועלט ? אַזוי גוט דאָ וויא אין אַנדירי לענדיר זענין פיל יודין פערהאַנדין , דיא וואָס ליידין אונטיר זייאיר בידריקיניש . אין אַנדירי שטעט וואוינט נור איינֵי איינציגי יודישי פאַמיליע , על פי רוב אָרים , און דער פאָטיר פון דער פאַמיליע איז מיט דאָס רבנישי שעכט קונסט אום ביקאַנט . אַזעלכי מענשין זענין נון גיצוואונגין זיך איין צו האַלטין פון פליישׁ שפּייזין , אודיר זייאיר גימוטה פון אמונה , צו פערדערבין . דיא אָרימי יודין וואַנדירן אַרויס אין דיא קאָלאָניעס אַריין , כדי זיך בישעפטיגונג צו זוכין , זענין אויך אין דער זעלביגיר לאַגי , און קענין אַזעלכי שטעלין ניט אָן נעהמין , וואו זייא מוזין צו זאַמין זיין בייא דעם טיש פון זייאיר הערין וואָס גיבט זייא צו עסין . אפילו ווען זייא וואָלטין זיך איין בהמה קויפין , טאָרין זייא עס ניט צו זייאיר גיברויך שעכטין , וואָרין דיא תורה שבע"פ זאָגט :

ישראל שאינו יודע המשה דברים שמפסידין את השחיטה וכיוצא בהן מהלכות שחיטה שבארנו ושחט בינו לבין עצמו אסור לאכול משחיטתו לא הוא ולא אחרים. והרי זו קרובה לספק נבלה והאוכל ממנה כזית מכין אותו מכת מרדות :

„איין ישראל וואָס ער ווייס ניט דיא פינף זאַכין , וואָס פערדערבין דיא שחיטה , און נאָך אַזוי איין גלייכין אַנדירי זאַכין פון דינים , פון שחיטה , וואָס מיר האָבין שוין מפורש גיוועזין , און ער האָט אַליין גישאָכטין אַז קיינער איז ניט דירבייא גיוועזין , איז אָסור צו עסין פון זיין שחיטה , ניט ער טאָר עסין און ניט אַנדירי , און פאַר וואָר דיא דאָזיגי איז קרוב צו האַלטין פאַר איין ספק אַז זיא איז איין נבלה , און ווער עס זאָל דער פון עסין אַזוי פיל וויא איין איילבירט איז גרויס (כזית) שלאָגט מאַן איהם מיט שלעג אָן איין צאָהל ווייל ער האָט מורד גיוועזין ." (דארטין פרק ד') דאָס דאָזיגי איז דאָס באַרימהערציגקייט פון דער תורה שבע"פ און דאָס דאָזיגי איז איהרי גירעכטיגקייט . עס בישטראָפט דער פאַר וואָס מאַן גיניסט דאָס וואָס גאָט האָט דירלויבט , מיט דער זעלביגיר שאַרפקייט וואָס עס וואָלט בישטראָפט פאַר איין שווערי עבירה ; עס האַרט זיא דאָס מינדיסטי גאָר ניט פאַר דיא גוזמות אופנים פון נויט , וואָס מיר האָבין אויבין דערמאָנט . אויב איינער פון איהרי אַנהענגיר האָט נאַהרונג אודיר ניט ,

ווערד

ווערד גאר קיין השגחה דירויף ניט גיגעבין. אן בידענקין און אן שום באריכמהערציגקייט איז איהר פסק איטליכין צו שלאגין, דער וואס עסט פלייש פון אזו איין בהמה וואס עס איז ניט נאך דעם רבנישין אופן גישאכטין גיווארין. פון דעסטוועגין לאזין מיר נור זעהין פון דער אכזריות, וועלכי פעולות האט עס גימאכט אויף דיא גימיטהיר פון דיא וואס ביקענין זיך דער צו? עס לערינט זייא, אז דאס עובר זיין בלוז דאס דאזיגי מענשליכי מנהג איז איין פיל גרעסירי זינד, וויא דאס וואס מאן זאל ניט אכטין, אויף דאס וואס גאט האט גיבאטין. איין רבנישיר יוד וועט זיך מעהר מצער זיין, ווען ער זאל הערין, אז זיין זון זאל האבין עובר גיוועזין אויף דיא דינים פון שחיטה, וויא ווען ער וואלט גיפונין אז דער זון האט איין ליגין גיזאגט. דיא כוונה פון דער תורה שבע"פ איז פראסטא, דאס גימיטה פון דער וויכטיגיר זאך פון דער תורה, פון גירעכטיגקייט און באריכמהערציגקייט אב צו ציהין, און דיא פראסטאקים מיט חניפה איין צו ריידין, אז זייא זענין גוטי יודין, דער מיט וואס זייא עסין ניט דאס פלייש פון אזו איין בהמה. וועלכי עס איז ניט גישאכטין גיווארין נאך דעם רבנישין דין.

עס דארף אביר קיין יוד ניט מיינין אז מיר ווילין איהם אנריידין, מיט קלות דיא תורת משה עובר צו זיין, אודיר דאס יעניגי צו עסין וואס אין דער תורה פון גאט איז פערבאטין; ווארין מיר ריידין דא פון דעם וואס משה האט דירלויבט. ווען איין יוד האט גיזעהין וויא מאן איז מקריב פלייש פאר דער עבודה זרה, ווען ער וועט גירופין ווערין דערצו, אז ער זאל אין איין אבגאטישין פייאיר טאג איין טהייל האבין, דען זאל ער זיך דירפון מרחיק זיין, דען זאל ער עס ניט טהון און אזו שטארק וויא ער וויל און קאן נור זאל ער אייביג אקייגין דאס זינדיגסטי פון אזעלכי מעשות שטרייטין. אביר וואו פאר זאגט משה דיא ארימי אז זייא טארין ניט גיניסין דאס עסין פון איין גוי דער וואס דינט און איז מתפלל צו דעם אמתין גאט? פאר וואהר גיוויס ניט אין דעם ארט, פון וועלכין די תורה שבע"פ ברענגט פאר איין ביוויז. משה גיבט איטליכין ישראל גאר אן איין אוים נאהמי דיא דירלויבניש, צו שעכטין און צו עסין; ווארין ער זאגט: „גייארט נאך איטליכי גלוסטונג נאך פון דייני זייל זאלסטו עסין פלייש נאך דיא בענשונג נאך פון יהוה דיין אלהים וואס ער האט גיגעבין צו דיר אין אלי דייני טוירין. (דברים י"ב, פסוק ט"ו.) ער דירמאנט קיין שום אופן פון סודות, דיא וואס זאל מיט דער מלאכה פון שעכטין פערבונדין זיין,

אז

אז דאס ניט אזו גוט קענען, זאל צו דער מעשה שוין פסול זיין. ווארום
זאל איין יוד ניט צו גילאזין ווערין דאס צו טהון, וואס משה האט איהם
דירלויבט? ווארום זאל ער דארפין גישלאגין ווערין מיט שלעג פון מכות
מרדות, אודיר ווארום זאל ער לפחות מודה זיין אז ער
האט דיא דאזיגי שטראף פערדינט? ווארום זאל ער איביר
הויפט דירפאר נאך גיאגט ווערין וואס דער דרך הטבע איז און האט זיך
בימיהט זיין פאמיליע פון נויט ארויס צו העלפין? עס איז דא ניט
פערהאנדין אזו פיל פלאץ, וויט לייפטיג נאך צו ווייזין, דיא גרונד
לוזיגקייט פון דיא רבנישי גיבאטי; אביר דאס איינע ביא שפיל וואס איז
גיוויזין פון זייאירי אבזריות און פון זייאיר דריקין אקייגין דיא ארימי איז
שוין גינוג, אום צו ווייזין, אז זייא קומין ניט פון גאטט. ציא קאן דען
איין פערשטענדיגיר מענש גלויבין, אז גאטט וועט אויף איין ארימין
פערהונגירטין נפש גוזר זיין, אום באריםהערציגי שלעג, וייל ער האט
דאס גיטהון, וואס דיא ווערטיר פון דער תורה דירלויבין עס איהם צו
טהון? אודיר אז דאס ווערין וואס איז דיא חכמה איביר אלי חכמות,
וועלכים עס זעהיט און וויים אלץ פאר אויס, וועט געבין איין דת מיט
דינים פון עסין שפייזין, וועלכים מוז ברענגין איין גרויסין טהייל פון זיין
אוים דירוויילט פאלק צו הונגיר און נויט? דיא וואס בעטין צו אלירלייא
היידישי געטיר וואלטין טאקיש גיקענט דער צו פער פיהרט ווערין, אזו
דערגלייכין זאכין צו גלויבין, אביר דיא וואס האלטין מיט משה און דיא
נביאים ווייסין, אז גאט איז איינגאט פון דירבארימונג — דרום לאז דאך
איטליכיר דער וואס האט דיא היילגי ספרים פון תנ״ך, דיא לערנונג פון
זייא אקייגין האלטין אקייגין דיא רבנישי לערנונג; קודם כל אביר, לאזין
נור דיא יעניגי יודין, וועלכי עס האבין דיא רבנישי דינים פון שעכטין
פערווארפין, ארוים ווייזין, אז זייא האבין עס ניט גיטהון מחמת קלות
אודיר וויל עס גילט זייא דיא זאך גאר גלייך, נייאירט אז זייא האבין עס
מחמת גרונדליכי טעמים גיטהון, לאזין זייא זייאירי ברידיר דיא טעמים
און ביוועג גרונדין איין ווייזין פון וועלכי זייא זענין גיפיהרט גיווארין,
לסוף לאזין זייא דורך ווערטיר און מעשים אזעלכי אונטירדריקונג און
שרעקליכי אבזריות וואס עס איז ניט צו דערליידין זיך אקייגין שטעלין.—

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר ג׳

דיא דאזיגי צייט אין יאהר*) ציהט אונזירי גידאנקין אב, פון דעם ענין, ארום וואס מיר האבין צום לעצטין גישמועסט, און דירמאנט אונס אן דעם גרויסין אונטירשייד צווישין יודין און קריסטין. דיא קריסטין גרייטין זיך אן איצונד, צו האלטין דאס גידעכטניש וואס דער משיח איז גיבוירין גיווארין. דיא שטים פון לויבין און דאנקין געהיט ארויף פון אלי חלקים פון דער וועלט, צו דעם בישעפיר און דערהאלטיר פון דיא מענשין. אויף דעם בארטין פון דעם אייז מעער (ים הקרח) פון לאבראדאר, און אין דעם גלייכין טאהל פון אינדיען, אויף דיא אינזלען פון ים, און אויף דעם פעסטין לאנד פון דער אלטיר און נייאיר וועלט (אמעריקא) הייבין אויף מיליאנין קריסטין זייארי הענד און זייאיר שטים, אום דעם גאט פון הימיל צו דאנקין, פאר זיין גוטי מתנה וואס מאן קאן עס גאר ניט גינוג אויס שפרעכין, און דאס איז דער הויפט פסוק פון זייאיר לויב גיזאנג: „וואָרין איין קינד איז צו אונס גיבוירין, איין זון איז צו אונס גיגעבין, און דיא הערשאפט איז אויף זייני אקסיל, און ער האט גירופין זיין נאמין וואונדירליך, ראטה געביר, שטארקיר גאט, פאטיר פון דיא איביגקייט, פירשט פון פרידין.״ (ישעיה ט׳, פסוק ה׳) אביר צווישין דיא וואס גייהין דיא תורה שבע״פ נאך, ווערד קיין שום שטים פון איין מיט גיפיהל ניט גיהערט; ניט איין איינציגים הערץ קלאפט פאר פרייד, קיין צונג גיבט דיא בצאהלונג פון דאנק ניט אב. דער דאזיגיר גרויסיר אונטירשייד זאל על פי יושר יודין און קריסטין צום חוקר ודורש זיין פיהרין, ווער פון ביידין האט וואוהל רעכט, אויב דיא יעניגי, וועלכי עס גלויבין, אז דער משיח איז שוין גיבוירין גיווארין, און פרייהין זיך אין דעם זכרון פון דער דאזיגיר גיבורט, אודיר דיא יעניגי, וועלכי עס ווילין קיין חלק ניט האבין אין דעם דאזיגין כלל פרייד, ווייל זייא לייקנין עס אז דער דערלייזיר איז שוין גיקומין. דיא שאלה דירבייא

איז

*) דאס איז גישריבין גיווארין אין דער צייט פון דעם קריסטליכין יו״ט ווייהנאכטע אויף דעם זכרון וואס דער משיח איז גיבוירין גיווארין.

אִיז: צִיא אִיז פֶער הַאנְדִין אַיין יסוד, צוּ גְלוֹיבִּין, אַז דֶער משיח אִיז שוֹין פַאר אַכְטְצֶעהִין הוּנְדִירְט יָאהר גִיבּוֹירִין גִיוָארִין, אוֹדִיר נִיט? אוּן דִיא דָאזִיגִי שאלה קָאן אוֹיף אַלִירְלֵייא אופנים גִיעֶנְטְוִוירְט וֶוערִין אַז מַאן זָאל צוּ פְרִידִין זַיין. מַאן קָאן זִיךְ עֶנְטְוִויר אוֹיף דִי נבואות פוּן אַלְטִין טֶעסְטַאמֶענְט (תנ"ך) בִּירוּפִין, אוֹדִיר דָאס צַייגְנִיש פוּן דִיא קְרִיסְטְלִיכִי שְׁרִיפְטִין בְּרֶענְגִין; אוֹדִיר מַאן קָאן בִּיוַוייזִין, אַז דִיא יוּדִישִׁי רבנים הָאבִּין בפירוש גִיזָאגְט, אַז דִיא צַייט פוּן דִיא גִיבּוּרְט אוּן דָאס קוּמִין פוּן דֶעם משיח אִיז שוֹין לַאנְג פֶערְבַּייא גִיגַאנְגִין. דֶעם דָאזִיגִין לֶעצְטִירִין אוֹפֶן ווִילִין מִיר אִיצוּנְד אוּים דֶערְוֶוייליִן. דִיא הַיינְטִיגִי יוּדִין לֵייקִינִין עֶס, אַז דֶער משיח אִיז שוֹין גִיקוּמִין, אוּן גְלוֹיבִּין, אַז דִיא קְרִיסְטִין זֶענִין אוּם וֶועגִין דֶער צַייט פוּן זַיין קוּמִין אִין תעות. וֶוען זֵייא וָואלְטִין אֵייבִּיג אַזוֹ גִיזָאגְט – אוּן וֶוען זֵייא וָואלְטִין אֵייבִּיג גִיהַאט אַיין צַייט אוֹיף דָאס קוּמִין פוּן דֶעם משיח בִּיצֵייכִינְט, וָואס עֶס וָואלְט אָפּ גִיעֶנְדִירְט גִיוֶועזִין פוּן דֶער יֶענִיגִיר צַייט וֶועלְכִי דִיא קְרִיסְטִין זֶעצִין דִיא גִיבּוּרְט פוּן דֶעם משיח, אַזוֹ וָואלְט זֵייאִירִי אִיצוּנְדִיגִי בִּיהוֹיפְּטוּנְג וֶועניגְסְטִינְס דֶעם פֶער דִינְסְט גִיהַאט אַז זֵייא זָאלִין אִין זֵייאִיר דעה גִישְׁטַארְקְט זַיין אַז עֶר אִיז נָאךְ נִיט גִיקוּמִין, אוּן דִיא הַיינְטִיגִי יוּדִין וָואלְטִין מִיט רֶעכְט קֶענִין בִּיהוֹיפְּטִין, אַז זֵייאִיר אִיצוּנְדִיגִיר גְלוֹיבִּין אִיז זֵייא פוּן זֵייאִירִי עֶלְטִירִין וָואס עֶזענִין פַאר זֵייא גִיוֶועזִין בירושה גִיקוּמִין, אוּן אַז דִיא קְרִיסְטִין הָאבִּין אַיין מֵיינוּנְג אַנְגִינוּמִין, וָואס דֶעם פָאלְק אִיז גָאר אוּם בִּיקַאנְט גִיוֶועזִין. וֶוען עֶס זָאל זִיךְ אָבִּיר אַרוֹיס וַוייזִין אַז דִיא עֶרְשְׁטִי יוּדִין הָאבִּין פוּנְקְט צוּ דֶער זֶעלְבִּיגִיר צַייט דָאס קוּמִין פוּן משיח דֶער וַוארְטִיט, אִין וֶועלְכִיר עֶר אִיז טַאקִיש נָאךְ דֶער בִּיהוֹיפְּטוּנְג נָאךְ פוּן דִיא קְרִיסְטִין באמת גִיקוּמִין, דֶען גִיבִּין דִיא עֶרְשְׁטִי יוּדִין הֶער דוּרְךְ דָאס בִּיצַייגְנִיש, אַז דִיא קְרִיסְטִין הָאבִּין רֶעכְט, אָבִּיר דִיא נַייאִי יוּדִין הָאבִּין אוּם רֶעכְט. אוּן דָאס דָאזִיגִי אִיז טַאקִיש באמת אַזוֹ: עֶרְשְׁטְלִיךְ אִיז אִין תלמוד (גמרא) פֶערְהַאנְדִין אַיין דִירְקְלֶערוּנְג בכלל אַז דִיא צַייט (פוּן דָאס קוּמִין פוּן דֶעם משיח) אִיז שוֹין לַאנְג פֶערְבַּייא גִיגַאנְגִין:

אמר רב כלו כל הקצין:

„רַב זָאגְט: אַלִי אָנְגִיגֶעבִּינִי צַייטִין וֶוען דֶער קץ זָאל זַיין, אִיז שוֹין לַאנְג פֶערְבַּייא גִיגַאנְגִין," (סנהדרין דף צ"ז, עמוד ב') וָואס דִירְבַּייא אִיז אַן צוּ מֶערְקִין, אַז דָאס וָוארְט ק ץ אִיז פוּן ד נ י א ל אַרוֹיס גִינוּמִין אוּן בִּידַייט בפירוש „עֶנְדִי" ווִיא אִין דֶער דָאזִיגִיר שְׁטֶעלִי:

עד מתי קץ הפלאות:

ווען

„װען זָאל עֶס דען אַיין עֶנְדִי זַיין מִיט אַזֶעלְכִי װאוּנְדִיר ? (דניאל י״ב פסוק
ו׳) און אִין אֵיין אַנְדִיר פסוק :

ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין :

„און דוּ אָבִּיר גֵייא אַהִין בִּיז דָאס עֶנְדִי װֶעט קוּמִין , און רוּהִי , און זָאלְסְט
אוֹיף שְׁטֵייהִין אִין דַיין טְהֵייל (גורל) אִין דֶעם עֶנְד פוּן דִיא טֶעג . ״
(דָארְטִין , י״ג) מֵילָא רב אִיז אִין דֶער מֵיינוּנְג גִיוֶועזִין , אַז דִיא בִּיצֵייכִינְטִי
צַייט פוּן דֶעם נביא דניאל אִיז שׁוֹין אַרִיבִּיר . אִיז דָאס אָבִּיר מִיגְלִיךְ צוּ
גְלוֹיבִּין , אַז דֶער גָאט פוּן װאַרְהַייט , װֶעט דִיא צַייט װֶעלְכִי עֶר הָאט
בִּישְׁטִימְט לָאזִין אַרִיבִּיר גֵייהִין , אָן דָאס צוּ דֶערְפִיהלִין , װָאס עֶר הָאט
צוּ גִיזָאגְט ? בּשעת דִיא צַייט , װֶעלְכִי גָאט הָאט פֶּעסְט גִיזֶעצְט צוּ דִיא
דֶערְלֵייזוּנְג פוּן דֶער קְנֶעכְטְשַׁאפְט פוּן מצרים אִיז גִיקוּמִין , אִיז נִיט פֶער
גַאנְגִין אֵיין אֵיינְצִיגִיר טָאג בִּיז דָאס אִיז װִירְקְלִיךְ גִישֶׁעהִין : און עֶס אִיז
גִיוֶועזִין נָאךְ דֶעם עֶנְד מקץ פוּן דְרַייסִיג יָאהר און פִיר הוּנְדֶערְט יָאהר ,
און עֶס אִיז גִיוֶועזִין אִין דֶעם גֶעמְלִיכִין דָאזִיגִין טָאג , בעצם היום הזה ,
זֶענִין אַרוֹיס גִיגַאנְגִין אַלִי הִירְשָׁארִין פוּן יהוה פוּן דֶעם לַאנְד מצרים . ״
(שמות י״ב , פסוק מ״א) בשעת דִיא בִּישְׁטִימְטִי צַייט פוּן דָאס צוּרִיק
קֶעהרוּנְג פוּן גלות בבל אִיז גִיקוּמִין לֶערְנִין מִיר : „און אִין דֶעם עֶרְשְׁטִין
יָאהר פוּן כּ ו ר ש דֶעם קֶינִיג פוּן פרס — צוּם דֶערְפִיהלְט װֶערִין דָאס
װָארְט פוּן יהוה דוּרְךְ דָאס מוֹיל פוּן ירמיהו — הָאט יהוה דֶערְוֶועקְט דָאס
גִימִיטה פוּן כורש דֶעם קֶינִיג פוּן פרס , און עֶר הָאט גִימַאכְט אִיבִּיר פָארִין
אַיין שְׁטִים אִין זַיין גַאנְצִי קֶינִיגְרַייךְ וגו׳ . ״ (דברי הימים ב׳ ל״ו פסוק כ״ב)
קֶענִין מִיר אִיצוּנְד גְלוֹיבִּין , אַז דֶער הַאר גָאט , דֶער װָאס הָאט בַּייא דִיא
דָאזִיגִי גִילֶעגֶענְהַייטִין זַיין װָארְט אַזוֹ מִיט גִינָאד דֶערְפִילְט , זָאל עֶר זַיין
װָארְט פוּן דָאס קוּמִין פוּן דֶעם משיח בְּרֶעכִין ? ר ב הָאט עֶנְטְפֶער רֶעכְט
אוֹדִיר אוּם רֶעכְט . הָאט עֶר רֶעכְט , דֶען אִיז דִיא פֶּעסְטְגִיזֶעצְטִי צַייט פוּן
גָאט װֶען דֶער משיח הָאט גִיזָאלְט קוּמִין , שׁוֹין לַאנְג אַרִיבִּיר גִיגַאנְגִין , און
װַייל גָאט קָאן זַיין װָארְט נִיט בְּרֶעכִין , אַזוֹ מוּז דֶער משיח שׁוֹין לַאנְג
גִיקוּמִין זַיין . װֶען אָבִּיר דִיא רבנים , כדי זִיךְ פוּן אַיין פֶערְלֶעגֶענְהַייט מציל
צוּ זַיין , זָאגִין זֵייא , אַז ר ב הָאט אוּם רֶעכְט , דֶען הָאבִּין מִיר װִידִיר אַיין
בִּיוַויז אַז מַאן קָאן זִיךְ אוֹיף דֶער קְרַאפְט פוּן דֶער תורה שבע״פ נִיט
פֶערְלָאזִין , װַייל מִיר זֶעהִין דֶער פוּן אַז דִיא רבנים זֶעלְבִּירְט גִיבִּין אִיהר
נוּר אִין אַזוֹ װַייט דָאס נאמנות , װִיא עֶס פֶערְאֵיינִיגְט זִיךְ מִיט זֵייאִירִי כוונות ,
און אַז עֶס אִיז זֵייא אִיבִּירְהוֹיפְּט מִיט זֵייאִיר דת גָאר קֵיין עֶרִינְסְט נִיט .

צְווייטִינְס אָבִּיר, גְלויבִּין דִיא עֶרְשְׁטִי יודִין נִיט נוּר בכלל, אַז דִיא צַייט פוּן דָאס קוּמִין פוּן משיח אִיז שׁוֹין אַרִיבִּיר, נַייאִירְט זַייא בְּיִשְׁטִימִין אויךְ נָאךְ אפילוּ דִיא דָאזִיגִי צַייט גַאנְץ גְנוֹיא. אַזוֹ שְׁטֵייהִיט עֶס קוּרְץ פַאר דֶעם אויבִּין גִיבְּרַאכְטִין שְׁטִיק:

תנא דבי אליהו ששה אלפים שני הוי עלמא שני אלפים תהו שני אלפים תורה שני אלפים ימות המשיח:

„דִיא בית המדרש לַייט פוּן אליהו הָאבִּין גִילֶערִינְט, אַז דִיא וֶועלְט בְּרוֹיךְ צוּ שְׁטֵייהִין זֶעקְס טויזִינְד יָאהר. צְווייא טויזִינְד זָאל זִיא וְויסְט זַיין, צְווייא טויזִינְד זָאל דִיא תורה הֶערְשִׁין, אוּן צְווייא טויזִינְד זָאלִין דִי טֶעג פוּן משיח דוֹיאִירִין (סנהדרין דף צ״ז, עמוד א׳) ווָאס דִירוֹיף זָאגְט רש״י:

שלאחר שני אלפים תורה הוה דינא שיבא משיח ותכלה מלכות הרשעה ויבטל השיעבוד מישראל:

„ווָארִין נָאךְ צְווייא טויזִינְד יָאהר ווָאס דִיא תורה זָאל הֶערְשִׁין, אִיז דָאס רֶעכְט אַז משיח זָאל קוּמִין, אוּן עֶס זָאל פֶערְלֶענְדִיט וֶוערִין דָאס קֶינִיגְרַייךְ פוּן בֵּייז, אוּן עֶס זָאל בטול וֶוערִין דִיא קְנֶעכְטְשַׁאפְט פוּן ישראל.״ מֵילָא דָא וֶוערְד בפירוש גִיזָאגְט, אַז צוּם סוֹף פוּן דֶעם פִירְטִין טויזִינְד יָאהר, דָאס הֵייסְט, נָאךְ דֶעם יוּדִישִׁין רֶעכִינוּנְג פוּן יָאהרִין, פַאר זֶעכְצֶעהִין הוּנְדִירְט אוּן אֵיין יָאהר, אוֹדִיר נָאךְ דֶעם קְרִיסְטְלִיכִין רֶעכִינוּנְג, לערךְ פַאר אַכְצֶעהִין הוּנְדִירְט אוּן אֵיין אוּן פִירְצִיג יָאהר, דָאס הֵייסְט, גְרָאד פוּנְקְט אִין דֶער צַייט, וְויא ישוע המשיח אִיז טַאקִיש באמת גִיקוּמִין. מִיר בְּרֶענְגִין דִיא דָאזִיגִי קבלה אַהֶער, נִיט וַוייל מִיר גְלויבִּין, אַז זִיא אִיז ווִירְקְלִיךְ אֵיין קבלה פוּן דֶעם בית המדרש פוּן א ל י ה ו, נַייאִירְט אוּם צוּ ווַייזִין, אִין ווָאס פַאר אַיין מֵיינוּנְג זֶענִין דִיא עֶרְשְׁטִי יוּדִין גִיוֶועזִין, אוּן דָאס דָאזִיגִי אִיז בפירוש דֶער פוּן צוּ זֶעהִין. וֶוען דֶער כלל דֶערְוַוארְטוּנְג פוּן דִיא דֶענְסְמָאלִיגִי יוּדִין ווָאלְט נִיט דֶערוֹיף גִיוֶועזִין, אַז דֶער משיח וֶועט צוּם סוֹף פוּן דֶעם פִירְטִין טויזִינְד יָאהר קוּמִין, אַזוֹ ווָאלְט יֶענִי קבלה, זִיא מֶעג זִיךְ אמת אוֹדִיר אוֹיס גִיטְרַאכְט זַיין, קֵיין מָאהל נִיט אוֹיס גִיבְּרֵייטִירְט אוּן נִיט גִיגְלויבְּט גִיוָוארִין. אִיז דִיא קבלה עֶכְט, טַאקִיש פוּן א ל י ה ו, דֶען אִיז שׁוֹין דֶער משיח גִיווִיס גִיקוּמִין; אִיז זִיא אָבִּיר אוֹיס גִיטְרַאכְט, דֶען ווַייזְט זִיא ווֶענִיגְסְטִינְס דֶעם כלל אמונה פוּן דִיא דֶענְסְמָאלִיגִי יוּדִין, אוּן בִּיווַייזְט אִין אִיטְלִיכִין פַאל, אַז דִיא נַייאִירִי יוּדִין הַאלְטִין נִיט דִיא לֶערְנוּנְג פוּן זֵייאִירִי עֶלְטִירִין, נַייאִירְט זַייא זֶענִין אָנְגִיהַאנְגִין אָן אֵיינִי נַייאִי לֶערְנוּנְג ווָאס זַייא מַאכִין זִיךְ זֶעלְבִּירְט. זִיא ווַייזְט ווִידִיר אַז דִיא קְרִיסְטִין טְרַאכְטִין

זיך

זיך נִיט אוֹיס אֵיין נַייאֵי אֵייגִינֵי הוה אמינא פוּן וֶועגִין דֶער צַייט פוּן דָאס קוּמִין פוּן דֶעם משיח, נַייאִירְט אַז זֵייא גְלוֹיבִין דָאס, וָואס דִיא פַארְצַייטִיגֵי יוּדִין הָאבִּין גִיגְלוֹיבְּט, אַז דָאס עֶנְדֵי פוּן דֶעם פִּירְטִין טוֹיזִינְד יָאהר אִיז דִיא רִיכְטִיגֵי צַייט גִיוֶועזִין פוּן דָאס אָן קוּמִין פוּן דֶעם משיח. דָאס אֵיינְצִיגֵי אָבְּוֶוענְדוּנְג, וָואס דִיא יוּדִין הָאבִּין, אִיז, אַז באשר דִיא הבטחה פוּן דָאס קוּמִין פוּן משיח הָאט זִיךְ גִיוֶוענְד אָן דֶעם, אוֹיב זֵייא וֶועלִין תשובה טָהוּן; נוּר דֶער דָאזִיגֵיר אָבְּשְׁפַּאר אִיז אִין דֶער גמרא וֶועלְבִּירְט, וַוייל דָאס שְׁטְרַייט אַקֵייגִין דִיא הֵיילִיגֵי שְׁרִיפְט, שׁוֹין לַאנְג אָבּ גִיוֶוענְד גִיוָוארִין, אוּן אפילו אִין דֶעם דָאזִיגִין שְׁטִיק:

רבי אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אינן נגאלין א"ל ר' יהושע אם אין עושין תשובה אינן נגאלין אלא הקב"ה מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן וישראל עושין תשובה ומחזירן למוטב: תניא אידך ר' אלעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין. שנאמר שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם אמר לו ר' יהושע והלא כבר נאמר חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו חנם נמכרתם בעבודה זרה ולא בכסף תגאלו לא בתשובה ומעשים טובים אמר לו ר' אליעזר לר' יהושע והלא כבר נאמר שובו אלי ואשובה אליכם א"ל ר' יהושע והלא כבר נאמר כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון אמר לו ר' אליעזר והלא כבר נאמר בשובה ובנחת הושעון אמר לו ר' יהושע לר' אליעזר והלא כבר נאמר כה אמר י"י גואל ישראל וקדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו אמר לו ר' אליעזר והלא כבר נאמר אם תשוב ישראל אלי תשוב אמר לו ר' יהושע והלא כבר נאמר ואשמע את האיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי עולם כי למועד מועדים וחצי וככלות נפץ יד עם קדוש תכלינה כל אלה וגו'. ושתק ר' אליעזר:

„ר' אליעזר זָאגְט: וֶוען דִיא ישראל וֶועלִין תשובה טָהוּן, וֶועלִין זֵייא דֶערְלֵייזְט וֶוערִין, אוּן אוֹיבּ נִיט, וֶועלִין זֵייא נִיט דֶערְלֵייזְט וֶוערִין, הָאט ר' יהושע צוּ אִיהם גִיזָאגְט: וֶוען זֵייא וֶועלִין קֵיין תשובה נִיט טָהוּן וֶועלִין זֵייא טַאקִיש נִיט אוֹיס גִילֵייזְט וֶוערִין: נוּר הקב"ה וֶועט אוֹיף שְׁטֶעלִין אַיין קֵינִיג וָואס זַיינֵי גזרות וֶועלִין אַזוֹ שְׁוֶוער זַיין וִויא דִיא וָואס פוּן המן, אוּן דֶען וֶועלִין דִיא ישראל תשובה טָהוּן, אוּן עֶר וֶועט זֵייא ווִידִיר אוּמְקֶעהְרִין צוּם גוּטִין. אַנְדִירֵי הָאבִּין גִילֶערְנְט: אַז ר' אליעזר זָאגְט, אוֹיבּ דִיא ישראל וֶועלִין תשובה טָהוּן, וֶועלִין זֵייא אוֹיס גִילֵייזְט וֶוערִין: וָוארִין עֶס שְׁטֵייט אִין פסוק: „טְהוּט תשובה אִיהר אָבְּגִיקֶעהְרְטֵי קִינְדִיר וָוארִין אִיךְ וִויל אַייעֶרִי אָבּ גִיקֶעהְרְטַקֵייט הֵיילִין!" הָאט ר' יהושע אָבּ

גִיעֶנְטְווִירְט און הָאט גִיזָאגְט : אִיז דֶען שׁוֹין לַאנְג נִיט גִיזָאגְט גִיוָוארִין : „„אוּמְזוּנְסְט זֶענְט אִיהר פֶערְקוֹיפְט גִיוָוארִין , און אָן גֶעלְד זָאלְט אִיהר דֶערְלֵייזְט וֶוערִין ״ (ישעיה נ״ב , פסוק ג׳) „אוּמְזוּנְסְטט זֶענְט אִיהר פֶערְקוֹיפְט״ הֵייסְט : פַאר ע״ז דִינְסְט , און „נִיט פַאר גֶעלְד וֶועט אִיהר דֶערְלֵייזְט וֶוערִין״ הֵייסְט : נִיט פַאר תּשׁוּבה און מעשים טובים ? הָאט ר׳ א ל י ע ז ר גִיעֶנְטְווִירְט צוּ ר׳ י ה ו ש ע אָבִּיר עֶס שְׁטֵייט אוֹיךְ גִישְׁרִיבְּן : ״קֶעהְרְט אַייךְ צוּ מִיר „ אַזוֹ וִויל אִיךְ מִיךְ קֶעהְרִין צוּ אַייךְ . ״ ״ (מלאכי ג׳ , פסוק ז׳) אַזוֹ הָאט ר׳ י ה ו ש ע גִיעֶנְטְווִירְט און הָאט גִיזָאגְט : שְׁטֵייט דֶען אָבִּיר נִיט גִישְׁרִיבְּן : „וָוארִין אִיךְ וִויל אַייךְ בִּימַאנִין און וִויל אַייךְ גֶעהְמִין , אַז אֵייגִיר זָאל אַיין גַאנְצִי שְׁטָאט פִיהְרִין און צְוֵוייא זָאלִין אַיין גַאנְצִי משפחה (לַאנְד) פִיהְרִין און וִויל אַייךְ בְּרֶענְגִין קֶען צִיוֹן ״ ״ (ירמיה ג׳ , פסוק י״ד) ? הָאט ר׳ א ל י ע ז ר גִיעֶנְטְווִירְט צוּ אִיהם : אָבִּיר עֶס שְׁטֵייט אוֹיךְ „דוּרְךְ אוּמְקֶעהְרִין (תשובה) און רוּהִיגְקֵייט זָאלְט אִיהר גִיהָאלְפִין וֶוערִין .״ (ישעיה ל׳ , פסוק ט״ו) דִירוֹיף הָאט ר׳ י ה ו ש ע וִוידִיר אָבּ גִיעֶנְטְווִירְט צוּ ר׳ א ל י ע ז ר : שְׁטֵייט אָבִּיר דֶען נִיט גִישְׁרִיבִּין : „אַזוֹ הָאט גִיזָאגְט יהוה דֶער דֶערְלֵייזִיר פוּן ישראל , און זַיין הֵיילִיגִיר , צוּ דֶעם וָואס מֶענְשִׁין פֶערְאַכְטִין , צוּ דֶעם וָואס דָאס פָאלְק פֶערְשְׁמֶעהִיט , צוּ דֶעם קְנֶעכְט פוּן דִיא גִיוֶועלְטִיגִירְס , קִינִיגִי וֶועלִין זֶעהִין און וֶועלִין אוֹיף שְׁטֵיין , פִירְשְׁטִין , און זֵייא וֶועלִין זִיךְ בּוּקִין . ״ (ישעה מ״ט , פסוק ז׳) ? הָאט ר׳ א ל י ע ז ר צוּ אִיהם דִירוֹיף גִיעֶנְטְווִירְט : אָבִּיר עֶס אִיז אוֹיךְ גִיזָאגְט גִיוָוארִין : ״ אוֹיבּ דוּ ישראל , וִוילְסְט אוּמְקֶעהְרִין (תשובה טָהוּן) אַזוֹ קֶעהר אוּם צוּ מִיר . ״ (ירמיה ד׳ , פסוק א׳) אַזוֹ הָאט ר׳ י ה ו ש ע וִוידִיר אָבּ גִיעֶנְטְווִירְט : שְׁטֵייט דֶען אָבִּיר נִיט גִישְׁרִיבִּין : „און אִיךְ הָאבּ גִיהֶערְט צוּ דֶעם מַאן וָואס אִיז גִיקְלֵיידִיט אִין לַיינִינִי קְלֵיידִיר , דֶער וָואס אִיז אִיבִּיר דִיא וַואסֶער פוּן יאוֹר גִישְׁטַאנְדִין , און עֶר הָאט זַיינִי רֶעכְטִי און לִינְקִי הַאנְד אוֹיף גִיהוֹיבִּין צוּם הִימִיל , און הָאט גִישְׁווֹאוֹירִין בַּייא דֶעם וָואס לֶעבְּט אוֹיף אֵייבִּיג , אַז אִין אֵיין צַייט , און עֶטְלִיכִי צַייטִין , און אֵיין הַאלְבֶּע צַייט אַרוּם , און אַז עֶס וֶועט פֶער לֶענְדִיט וֶוערִין דִיא צוּשְׁפְּרֵייטוּנְג פוּן דָאס הֵיילִיגִי פָאלְק זָאל דָאס אַלְץ גִישֶׁעהִין . ״ (דניאל י״ב פסוק ז׳) און ר׳ א ל י ע ז ר הָאט דִירוֹיף גִישְׁווִיגִין , ״ מֵילָא דָא וַוייזְט דִיא גמרא זֶעלְבִּירְט אַז דִיא הוה אמינא , אַז דָאס אָן קוּמִין פוּן משיח זָאל זִיךְ אָן דָאס תשובה טָהוּן פוּן ישראל וֶוענְדִין , אִיז פַאלְשׁ ; דְרוּם אִיז עֶס אמת , אַז דֶער משיח הָאט גִימוּזְט אָן אַיין שׁוּם תנאי אִין דֶער בִּישְׁטִימְטִיר צַייט

קוּמִין

קומין, און ווייל דיא צייט איז שוין לאנג פערבייא גיגאנגין, מוז ער ווירקליך שוין גיקומין זיין. דאך אביר פערשפארין דיא אלטי רבנים אונס דיא מיהי, פון זייאירי ווערטיר צו דארפין ארוים צו דרינגין: זייא זאגין אונס בפירוש, אז דער משיח איז גיבוירין גיווארין אין דער צייט פון חורבן בית המקדש, אין דעם תלמוד ירושלמי, דערציילט אונס ר' יהודא דיא מעשה פון איין יודין, דער וואס האט איהם ווירקליך גיזעהין:

עובדא הוה בחד יהודאי דהוה קאים רדי געת תורתיה קומוי. עבר חד ערביי ושמע קלה. א"ל בר יודאי בר יודאי שרי תורך ושרי קנקנך דהא חריב בית מיקדש'. געת זמן תניינות. א"ל בר יודאי בר יודאי קטיר תוריך וקטור קנקנך דהא יליד מלכא משיחא. א"ל מה שמיה. מנחם. א"ל ומה שם דאבוי א"ל חזקיה. א"ל מן הן הוא. א"ל מן בירת מלכא דבית לחם יהודה:

„עס איז אמאהל גישעהין מיט איין יודין, דער וואס האט זיך דענסמאל מיט אקערין בישעפטיגט, אז זיין אקס וואס איז גיוועזין פאר זיין אקער האט אן גיהויבין צו שרייאין, איינער פון דיא ערביים איז פערבייא גיגאנגין און האט דיא שטים גיהערט. האט ער גירופין צו איהם, און האט גיזאגט, יודיש קינד, יודיש קינד, שפאן אויס דיין אוקס און ווארף אוועק דאס אקערין, ווארין דער בית המקדש איז חרוב גיווארין! האט דער אקס צום אנדירן מאהל גישריגן און דער ערביי האט גירופין: יודיש קינד, יודיש קינד, שפאן דייני אקסין איין און בינד צו דיין אקער, ווארין עס איז גיבוירין גיווארין דער קיניג משיח! האט דער יוד גיפרעגט: וויא איז זיין נאמין? מנחם. האט ער ווידיר גיפרעגט: וויא איז דער נאמין פון זיין פאטיר? האט ער גיענטוויר צו איהם: חזקיה, האט ער גיפרעגט פון וואנין איז ער? האט ער צו איהם גיענטווירט: פון דער קיניגליכיר רעזידענץ שטאט פון בית לחם פון יהודה." (ברכות דף ה', עמוד א') דיא דאזיגי דער ציילונג זאגט אונס נאך ווייטיר, אז דער יוד איז דענסמאלט אהין גיגאנגין און האט דאס קינד גיזעהין, אז אביר, בשעת ער איז צום אנדירין מאהל גיקומין, האט דיא מוטיר צו איהם גיזאגט, אז דיא ווינדין האבין דאס קינד אוועק גיטראגין. מיר זענין מוכן ומזומן, גערין דיא דאזיגי מעשה פאר איין אויס גיטראכטין ליגין צו האלטין; אביר מיר האבין עס אויך ניט פון דעסט וועגין אהער גיבראכט, ווייל מיר זאלין אין דעם דאס מינדיסטי גלויבין, זונדרין נור, אום צו ווייזין אז דיא פארצייטיגי יודין זענין דער פון אזו פעסט איביר צייגט גיוועזין, אז דיא רעכטי צייט פון דאס קומין פון משיח איז שוין אריביר, אז דער גלובין, ער איז ווירקליך

גיבוירן געוואָרין האָט ביא זייא גלייך איין איינגאַנג גיפונין. און אויך דער
תלמוד בבלי געהמט עס אָן פאַר איין געוויסע זאַך, וואָס מאַן קאָן דירויף
ניט שטרייטין, אַז דער משיח איז שוין גיבוירין געוואָרין – וויא מאַן קאָן
עס זעהין פון דער דאָזיגער דער ציילונג:

ר' יהושע בן לוי אשכחיה לאליהו דהוי קיימי אפיתחא דמערתא דרבי
שמעון בן יוחאי א"ל אתינא לעלמא דאתי א"ל אם ירצה האדון הזה
אמר ר' יהושע בן לוי שנים ראיתי וקול ג' שמעתי א"ל אימת אתי משיח'
א"ל זיל שייליה לדידיה והיכא יתיב אפיתחא דרומי ומאי סימניה יתיב
בין עניי סובלי חלאים וכולן שרי ואסירי בחד זמנא איהו שרי חד ואסיר
חד אמר דלמא מבעינא דלא איעכב אזל לגביה אמר ליה שלום עליך
רבי ומורי אמר ליה שלום עליך בר ליואי אמר ליה לאימת אתי מר
א"ל היום:

„ר' יהושע דער זון פון לוי האָט גיפונין אליהו שטייהענדיג ביא דעם
איינגאַנג פון דער הייל פון ר' שמעון בן יוחאי, און האָט איהם גיפרעגט:
ציא וועל איך קומין אין יעניר וועלט (אין גן עדן)? האָט ער גיענטוויירט
צו איהם: ווען דער דאָזיגער האַרר וועט עס וועלין. (האָט ר' יהושע בן
לוי גיזאָגט: איך האָב צווייא גיזעהין, און האָב דיא שטים פון דרייא
גיהערט.) האָט ער ווייטיר ביא איהם גיפרעגט: ווען וועט דער משיח
קומין? האָט איהם אליהו גיענטווירט: גייא אַהין און פרעג ביא איהם
זעלבירט. האָט ער ביא איהם דירויף גיפרעגט: וואו איז ער? ביא דיא
טױרין פון רום. און וואָס איז איהם צו דירקענין? ער זיצט צווישין
אָרימע און קראַנקע, וואָס זייא אַלע בינדין אויף איין מאָהל זייערע וואונדין
אויף און דער נאָך בינדין זייא עס ווידיר צו, ער אָבער בינדנור אימיר איינע
אויף און פער בינד נור איינע; וואָרין ער דיינקט, תאמר וועט מען איך פער
לאַנגען, און דען בידאַרף איך ניט אויף גיהאַלטין צו ווערין. איז ער צו
איהם אַהין גיגאַנגין און האָט צו איהם גיזאָגט: פרידין זאָל מיט דיר זיין
מיין רבי און הערר! און ער האָט צו איהם גיענטווירט: פרידין זאָל מיט
דיר זיין דו זון פון לוי! האָט דער דאָזיגער צו איהם גיזאָגט: ווען וועט
דער האַר קומין? האָט ער צו איהם גיענטווירט: היינט (אָן גיוויזין אויף
דיא ווערטיר פון תהלים: היינט, ווען איהר ווילט אין זיין שטים גיהאָרכין).״
(סנהדרין דף צ"ח עמוד א') מילא דיא דאָזיגע דערציילונג איז בפירוש
איין אוים גיטראַכטע זאַך און איין ביוייז, וויא ווייניג דיא דאָזיגע רבנים
האָבין אויף דר וואָרהייט השגחה גיגעבין; אָביר זיא ביווייזט טאַקיש פאַר
איינס, אַז אַזוי גוט דער יעניגיר, וועלכיר עס האָט זיא אוים גיטראַכט,

וויא

וִויא אוֹיךְ, וֶועלְכֵי עֶס הָאבִּין זִיא פַאר וַוארְהַייט אָן גִינוּמִין, הָאבִּין גִיגְלוֹיבְּט, אַז דֶער משיח אִיז גִיבּוֹירִין גִיוֶועזִין אוּן הָאט שׁוֹין דֶערְוַוארְטִיט דִיא גִילֶעגֶנְהַייט, אַפָּאר צוּ טְרֶעטִין צוּ דֶער דֶערְלֵייזוּנְג פוּן ישראל. זִיא בִּישְׁטֶעטִיגְט אפילו באמת דִיא הוה אמינא בכלל, אַז דָאס קוּמִין פוּן דֶעם משיח וֶוענְדִיט זִיךְ אָן דָאס תשובה טהון פוּן ישראל, וַוייל זִיא לָאזְט דֶעם משיח זָאגִין אַז עֶר וֶועט הַיינְט קוּמִין, וֶוען נוּר דִיא ישראל וָואלְטִין אִין זַיינִי שְׁטִים הֶערִין; נוּר אָבִּיר וֶוען דֶער משיח וָואלְט גִיקֶענְט קוּמִין אוּן זַייא דֶערְלֵייזִין, אִין עֶרְגִינְץ אֵיין טָאג, וֶוען דִיא ישראל טְהוּן תשובה, אַזוֹ מוּז עֶר דָאךְ בגלוי שׁוֹין לַאנְג פְרִיהִיר גִיבּוֹירִין גִיוָוארִין זַיין. דָאס בִּיצַייגִינִישׁ פוּן דִיא פְרִיהִירִיגִי שְׁטֶעלְט דִיא דָאזִיגִי פוּנְקְטִין פֶּעסְט: עֶרְ שְׁ טְ י נְ ס, אַז דִיא צַייט פוּן דָאס קוּמִין פוּן דֶעם משיח אִיז שׁוֹין לַאנְג אַרִיבִּיר גִיגַאנְגִין; צְ וֶ ו י י טְ י נְ ס, אַז דָאס עֶנְד פוּן דֶעם פִירְטִין טוֹיזֶינְד יָאהר אִיז טַאקִישׁ דִיא בִּישְׁטִימְטִי צַייט דֶער צוּ גִיוֶועזִין; דְ רִ י טְ י נְ ס, אַז עֶר אִיז אִין דֶער דָאזִיגִיר צַייט אִין בית לחם יהודה גִיבּוֹירִין גִיוָוארִין; פִּ ירְ טִ י נְ ס, אַז עֶר אִיז אִין גן עדן אוֹיף גִינוּמִין – וַוייל רש״י זָאגְט אַז „בַּיי דִיא טוֹרִין פוּן ר וֹ ם״ אִיז גִימֵיינְט דִיא טוֹרִין פוּן גן עדן, וָואס עֶס אִיז אֲקֵייגִין רום – אוּן פִ י נְ פְ טִ י נְ ס, אַז עֶר דֶער וַוארְטִיט נוּר דִיא גִילֶעגֶנְהַייט, אוֹיף דֶער דָאזִיגִיר עֶרְד צוּ רִיק צוּ קֶעהרִין, כדי זַיין פָאלְק צוּ דֶערְלֵייזִין. וֶוער זֶעהִיט נוּן נִיט בַּייא דֶעם עֶרְשְׁטִין אָנְבְּלִיק, אַז דָאס אַלְץ שְׁטִימְט אִין גְרוּנְד אֵיין מִיט דֶער קְרִיסְטְלִיכִיר לֶערְנוּנְג? מִיר גְלוֹיבִּין, אַז דֶער משיח אִיז צוּם סוֹף פוּן דֶעם פִירְטִין טוֹיזֶינְד יָאהר גִיבּוֹירִין גִיוָוארִין, אוּן מִיר פְרֵייאִין זִיךְ טַאקִישׁ אִיצוּנְד בַּייא דָאס קוּמִין פוּן דֶעם דֶערְלֵייזִירְס גִיבּוּרְט. דִיא יוּדִין ווילִין נִיט, אִין אוּנְזִיר פְרֵייד קֵיין חלק הָאבִּין; אָבִּיר וֶוער פוּן אוּנְס הָאט דֶעם שְׁטַארְקִירִין בִּיוַוייז פוּן רֶעכְט? אַז מַאן זָאל גָאר נִיט דֶערְמָאנִין דִיא נבואות אוּן דִיא גִישִׁיכְטְלִיכִי בִּיצַייגִינִישׁ, דִיא וָואס זָאגִין פַאר אוּנְס עדות, הָאבִּין מִיר דָאס זֶעלְבִּיגִי צַייגְנִישׁ פוּן דִיא וָואס זֶענִין אוּנְס אֲקֵייגִין, אוּם צוּ בִּיוַוייזִין אַז דָאס רֶעכְט אִיז אוֹיף אוּנְזִיר זַייט. דִיא עֶלְטִיסְטִי רַבָּנִישִׁי גִישְׁרִיפְטִין זֶענִין אַיינְשְׁטִימִיג מודה, אַז דִיא צַייט אִיז פֶער בַּייא גִיגַאנְגִין אוּן דֶער משיח אִיז שׁוֹין לַאנְג גִיבּוֹרִין גִיוָוארִין, אוּן בִּיצַייגְט דֶער מִיט דִיא רִיכְטִיקַייט פוּן אוּנְזִירִין גְלוֹיבִּין אִין דֶער זַאךְ פוּן דֶער צַייט פוּן דָאס בִּיוַוייזִין פוּן דֶעם משיח. דִיא קְרִיסְטִין גֶעהִין אָבִּיר נָאךְ וַוייטִיר אוּן גְלוֹיבִּין, אַז גָאט הָאט זַיין וָוארְט נִיט גִיבְּרָאכִין, זוּנְדִין זַיינִי הבטחות מקיים גִיוֶועזִין אוּן דַארִיבִּיר פְרֵייהִין מִיר זִיךְ. דִיא יוּדִין גְלוֹבִּין דָאס דָאזִיגִי

נִיט

נִיט, וַוייל דִיא מֵיינוּנְג אַז דָאס פָאלְק זָאל בִּיפְרַייהִיט וֶוערִין פוּן דִיא וֶועלְטְלִיכִי צרות, הָאט זִיךְ אִין זֵייא אַזוֹ זֵייעֶר מתגבר גְיוֶועזִין, אַז זֵייא קֶענִין נִיט אַיינְגֶעהִין, אַז עֶס אִיז אַיין אַנְדִירִי וִויכְטִיגִירִי דֶערְלֵייזוּנְג נֵייטִיג גִיוֶועזִין. מִיר ווִילִין עֶס אוֹיף קֵיין פַאל נִיט לֵייקִינִין אַז דִיא ישראל וֶועלִין ווִידִיר אִין דָאס צוּ גִיזָאגְטִי לַאנְד אַרַיין גִיזֶעצְט וֶוערִין אוּן אַלִי ברכות וָואס אִין דִיא נביאים אִיז זֵייא צוּ גִיזָאגְט גִיוָוארִין מוּזִין זֵייא בִּיקוּמִין; פִיל מֶעהר גְלוֹיבִּין מִיר פֶעסְט אַז דֶער משיח, וֶועלְכִיר עֶס אִיז גִיקוּמִין אוֹיף אַיין קוּרְצִי צַייט אוֹיף דֶער דָאזִיגִיר עֶרְד, וֶועט ווִידִיר צוּרִיק קֶעהְרִין אוּן דִיא ממשלה וֶועלְכִי עֶס אִיז אַמָאהל דֶער לוֹיב פוּן דִיא ישראל גִיוֶועזִין ווִידִיר אַיינְשְׁטֶעלִין, אוּן אפילו טַאקִיש אִין דֶעם אוֹפֶן פוּן הִימְלִישִׁי הֶערְלִיכְקַייט, אַזוֹ ווִיא דִיא ישראל הָאבִּין עֶס נוּר וֶוען אוּנְטִיר אֵיינִים פוּן זֵייאִירִי קֶינִיגִין אַמָאהל גִיזֶעהִין. מִיר ווִינְשִׁין דִיא ישראל פוּן גַאנְצִין הֶערְצִין דָאס גִינִיסוּנְג פוּן אִיטְלִיכִי ברכה וָואס זֵייא אִיז צוּ גִיזָאגְט גִיוָוארִין; אָבִּיר מִיר קֶענִין נִיט פֶערְבַּייא גֵיין זֵייא דִירָאן נִיט צוּ דִירְמָאנִין, אַז דֶער משיח הָאט נָאךְ אַיין אַנְדִירִים אוּן פִיל ווִיכְטִיגִירִים אַמְט, ווִיא דֶער אִיז פוּן דָאס ווִידִיר אַיינְשְׁטֶעלוּנְג דִיא ממשלה פוּן ישראל, אוּן דָאס אִיז, דִיא דֶערְלֵייזוּנְג פוּן דֶעם מֶענְשְׁלִיכִין מִין. דָאס הֶעכְסְטִי הֵייךְ פוּן גדלות פוּן אַיין אומה אוּן דָאס גְלִיק פוּן דֶער וֶועלְט וֶועט נִישְׁט זַיין אוּן נָאךְ ו ע נ י ג י ר ווִיא נִישְׁט וֶוען דִיא מֶענְשִׁין קִינְדִיר זָאלִין נִיט בִּיפְרַייאִיט וֶוערִין פוּן דִיא ווִירְקוּנְגִין פוּן אדם הראשון זַיינִי זִינְד אוּן זָאלִין קֶענִין אַיין חלק הָאבִּין דֶער הָאפִינוּנְג אוֹיף אַיין אֵייבִּיגִין לֶעבִּין. אפילו דָאס אַיינְזַאמֶלֶען דִיא ישראל פוּן אַלִי עֶנְדִין פוּן דֶער עֶרְד וֶועט נוּר גִירֶעכִינְט זַיין פַאר גָאר אַיין קְלֵיינִיגְקַייט, וֶוען עֶס וָואלְט נִיט דִיא אֵייבִּיגִי ישועה פוּן אַלִי פֶעלְקִיר בִּישַׁיינְפִּירְלִיךְ דֶער מִיט פֶערְבּוּנְדִין זַיין. אַזוֹ הָאבִּין זִיךְ אַנְדִירִי מֶענְשִׁין בִּיווִיזִין פַאר הֶעלְדִין אוּן גִיבּוֹרִים וָואס זֶענִין מנצח אוּן הָאבִּין זֵייאִיר לַאנְד דֶער הוֹיבִּין צוּ אַיין הוֹיכִי מדרגה פוּן לוֹיב אוּן הָאבִּין אִיבִּיר אִיהר פִּיל גְלִיק פוּן עולם הזה פֶערְבְּרֵייטִירְט; אָבִּיר וֶוען דֶער משיח זָאל נִיט מֶעהר ווִיא אַזוֹ אַיין מנצח זַיין, אַזוֹ זֶענִין מִיר מודה, אַז מִיר וָואלְטִין אִיהם דָאס זַיין דָא, נִיט וֶוערְט גִיהַאלְטִין, מִיר הַאלְטִין דֶעם משיח פַאר אַזֶעלְכִין, וָואס אִין אִיהם זָאלִין גִיבֶּענְשְׁט זַיין אַלִי משפחות פוּן דֶער עֶרְד, באמת צוּם עֶרְשְׁטִין פַאר דֶעם ווִידִיר אַיינְשְׁטֶעלִיר פוּן ישראל, אָבִּיר דֶען הַאלְטִין מִיר אִיהם פַאר דָאס הֵייל וֶועלְכִים גָאט הָאט גִישִׁיקְט פַאר אַלִי בִּיוואוֹנִיר פוּן דֶער עֶרְד. דָאס דָאזִיגִי אִיז דִיא לֶערְנוּנְג וָואס דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם שְׁטֶעלְט אוֹיף אִין וֶועלְכִי

עֶס

עס וֶוערד דורךְ דֶער תּורה און דִיא נביאים בְּישְׁטֶעטִיגְט , און דְרום פְּרֵייאִין מִיר זִיךְ , אַז דֶער דָאזִיגֶער גְרויסִיר דֶער לֵייזִיר אִיז גִיבּוֹרִין גִיוָואָרִין . אַז עֶר אִיז צום עֶרְשְׁטִין אִין גְרויסִיר דֶערְנִידְרִיגונְג גִיקוּמִין , כדי דֶעם קָאפְּף פון דִיא שְׁלַאנְגִי צוּ צוּטְרֶעטִין און זַיין לֶעבִּין פַאר אַיין פֶּער גֶעבּונְג פַאר פִּיל צוּ גֶעבִּין . מִיר דֶער מָאנֶין זִיךְ טַאקִיש דִירָאן , אַז דִיא דָאזִיגִי בשורה טובה פון דֶער גְרויסִיר פְרֵייד אִיז אוּנְס פון יודִין גִיבְּרַאכְט גִיוָואָרִין . און ווייל מִיר פִּיהלִין אוּנְזִיר גְרויסִין היוב , ווינְשִׁין מִיר דַארִיבִּיר אוּנְזִיר דַאנְק דֶער דורךְ צוּ בִּיוַויַיזִין , וָואס מִיר רופִין דִיא ישראל , צוּ קומִין און אויךְ אַיין חלק צוּ הָאבִּין אִין אוּנְזִיר פְרֵייד . מִיר הַאלְטִין זִיךְ פַאר זִיכֶערְט , אַז אוּנְזִיר פְרֵייד אִיז קֵיין טעות נִיט . דִיא רבנים זֶעלְבִּירְט בִּיצַייגִין עֶס , אַז דֶער משיח מוּז שוין זַיין גִיבּוירִין , און גְרָאד אִין דֶער צַייט מוּז עֶר גִיבּוֹרִין גִיוָואָרִין זַיין , אִין וֶועלְכִי מִיר זֶעצִין דִיא גִיבּוּרְט פון דֶעם משיח . וֶוען עֶר אִיז אָבִּיר גִיבּוירִין , וֶוער אִיז עֶר דֶען גִיוֶועזִין ? וֶועלְכִיר אַנְדִירִי נפש וָואלְט , אויף דֶעם כבוד פון אַיין משיח צוּ זַיין , זִיךְ גִיקֶענְט אַיין רֵיידִין , ווִיא דֶער , וָואס מִיר דִירֶקֶענִין אִיהם פַאר דֶעם משיח ? אִיז עֶס דֶען פֶערְשְׁטֶענְדִיג , מִיט דִיא רבנים צוּ גְלויבִּין , אַז גָאט הָאט ווירְקְלִיךְ דֶעם גְרויסִין דֶערְלֵייזִיר אִין דֶער דָאזִיגֶער עֶלֶענְדִיר וֶועלְט גִישִׁיקְט און הָאט אִיהם ווידִיר אַוֶועק גִינומִין , אָהנִי אִיהם צוּ צוּלָאזִין זַיין וֶוערְק גומר צוּ זַיין ? נֵיין , וֶוען עֶר אִיז נור אַמָאהל אויף דִיזֶער עֶרְד גִיוֶועזִין – און דָאס , אַז עֶר אִיז דָא גִיוֶועזִין , בִּיהויפְּטִין אַזוֹ גוט דִיא פְרִיהִירִיגִי יודִין , ווִיא אויךְ דִיא קְרִיסְטִין – אַזוֹ וָואלְט עֶר זִיא ווידִיר נִיט גִיקֶענְט פֶער לָאזִין , אָהנִי דֶעם אַז עֶר זָאל אִיהְרִי בִּיוואוינִיר נִיט הָאבִּין גִיגֶעבִּין אַיין סְפָּאסִיב פַאר זַייאִירִי לֵיידִין . דִיא פְרִיהִירִיגִי רבנים און דִיא קְרִיסְטִין שְׁטִימִין גְלַייךְ אַיין אויף דֶער צַייט פון דֶער גִיבּוּרְט פון משיח , אַזוֹ ווִיא אויךְ אִין דֶער זַאךְ , אַז עֶר אִיז אִין בית לחם גִיבּוֹרִין גִיוָואָרִין . באמת הָאט דָאס גַאנְצִי יודִישִׁי פָאלְק זַייאִירִי גְלַייכִי אַיינְשְׁטִימונְג מִיט דִיא קְרִיסְטִין , פון וֶועגִין דֶער צַייט פון דָאס קומִין פון דֶעם משיח בפירוש דֶער דורךְ בִּיוַויזִין , ווייל זַייא זֶענִין אִיטְלִיכִין קְרִיגִירִישִׁין בעל מחלוקות בַּאלְד נָאךְ גִיגַאנְגִין דֶער וָואס הָאט זִיךְ נור גִימַאכְט פַאר אַיין דֶער לֵייזִיר . אפילו פַאר חורבן בית המקדש הָאבִּין פִּיל פון דָאס פָאלְק אָפְּט דורךְ זַייאִירִי לַייכְט גְלֵייבִּיגְקַייט גִימוּזְט צרות לַיידִין . אָבִּיר בִּישַׂיינְפִּירְלִיךְ נָאךְ דֶעם חורבן זֶענִין דָאס פָאלְק און דִיא רבנים אַיינְשְׁטִימִיג נָאךְ גִיגַאנְגִין דֶעם בר כוכבא און הָאבִּין דֶער דורךְ גִיוויזִין , אַז זַייא הָאבִּין טַאקִיש באמת גִיגְלויבְּט , אַז עֶס אִיז דִיא צַייט ,

אִין וֶועלְכִיר דֶער משיח מוז קוּמִין. — מֵילָא דָאס יוּדִישְׁקֵייט לֶערִינְט אַזוֹ, אַז גָאט הָאט אַיין משיח צוּ גִיזָאגְט, אוּן וִוידִיר אַז עֶר הָאט אַיין צַייט בִּישְׁטִימְט וֶוען דֶער משיח זָאל קוּמִין, אוּן אַז דִיא דָאזִיגִי צַייט אִיז שׁוֹין אַרִיבִּיר, אָהנִי דֶעם אַז גָאט זָאל הָאבִּין זַיין פֶּער שְׁפְּרֶעכִין גִיהַאלְטִין. דֶער דת פוּן דִיא קְרִיסְטִין דֶערְקֵייגִין דֶערְקֶענְט אָן, דִיא הבטחה אוּן דִיא צַייט אוּן גְלוֹיבְּט, אַז דֶער משיח אִיז גִיבּוֹירִין גִיוָוארִין, אָבִּיר טַאקִיש צוּ גְלַייךְ, אַז גָאט הָאט זַיין פֶּערְשְׁפְּרֶעכִין דֶער פִילְט, דָאס הֵייסְט אַז דֶער משיח אִיז נִיט פְּרִיהִיר אִין גן עדן גִיפִיהְרְט גִיוָוארִין, וִויא בִּיז עֶר הָאט דָאס וֶוערְק, וָואס עֶר הָאט גִיזָאלְט בַּייא זַיין עֶרְשְׁטִין מָאהל קוּמִין פֶּער רִיכְטִין, טַאקִיש ווירְקְלִיךְ אוֹיס גִיפִיהְרְט. אוּן וִוידִיר דִירֶקֶענִין מִיר בפירוש, אַז עֶר אִיז אִין הִימִיל אַרוֹיף גִיגַאנְגִין, אוּן זִיצְט דָארְט צוּ דֶער רֶעכְטִי זַייט פוּן גָאט, וָואס פוּן דָארְטִין וֶועט עֶר קוּמִין, כדי דֶעם סוֹף פוּן דֶער דֶערְלֵייזוּנְג פוּן זַיין פָאלְק אוֹיס צוּ פִיהְרִין אוּן דָאס מלכות פוּן גִירֶעכְטִיגְקֵייט אוֹיף צוּ שְׁטֶעלִין. דֶער אֵיינְצִיגִיר ווירְקְלִיכִיר אוּנְטִירְשֵׁייד, וָואס עֶס אִיז צְווִישִׁין אוּנְזִירִי דעות פֶּער הַאנְדִין, אִיז נוּר אִין דָאס נָ א וּ רְ הַ א פְּ טִ י גְ קֵ י י ט פוּן גָאט. מִיר גְלוֹיבִּין אַז גָאט הָאט זַיין וָוארְט נִיט גִיבְּרָאכִין אוּן הָאט נִיט גִיקָאנְט בְּרֶעכִין, דָאס גַייאִירִי יוּדִישְׁקֵייט אָבִּיר לֶערִינְט, אַז גָאט הָאט זַיין הבטחה נִיט אמת גִימַאכְט. פֶּערְשְׁטֶענְדִיגִי נפשות מוּזִין נוּן מבריע זַיין, וֶועלְכִי לֶערְנוּנְג שְׁטִימְט מֶעהר אַיין מִיט דֶער מדה פוּן גָאט. וָואס אוּנְס בִּיטְרֶעפְט, אַזוֹ ווילִין מִיר זִיךְ פְרֵייאִין אִין דִיא אוּם פֶּער עֶנְדִירְלִיכְקֵייט פוּן גָאט, אוּן מִיט אַיין גִידַאנְקִין, פוּן דָאס זֶעלְבִּיגִי צוּ זָאגִין, אַז זַיינִי וַוארְהַייט גִיוֶוערְט אוֹיף אִימִיר אוּן אֵייבִּיג. —

Дозволено Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876

Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר נ״א

נאך דעם נאך וויא דיא רבנים זענין אליין מודה, איז דיא צייט פון דאס קומין פון דעם משיח שוין לאנג אריביר; מילא וואס ביטייט עס, וואס עס האלט דיא יודין אב פון צו גלויבין אן דעם משיח דער וואס איז אין דער צוגיזאגטיר צייט גיקומין; עס איז מחמת דעם וויכטיגין אב שפאר, אז באשר זייאיר פאלק זענין נאך אלץ אין גלות, דער משיח אביר וואלט זייא דאך גיהאט פרייא גימאכט. נור אביר דער ענטפיר אויף דעם דאזיגין אב שפאר איז, אז דער משיח האט זייא טאקיש באמת גיוואלט דיא פרייהייט געבין און וויל עס נאך איצונד געבין, זייא ווילין עס אביר ניט אן נעהמין. דיא ערשטי זאך אז איין אומה זאל פרייא ווערין און זאל אייגינים ווילין האבין, איז באופן אז דאס הערץ און גימיטה איז פרייא. קיין פאלק איז נאך ביז איצונד קיין מאהל אונטיר קיין יאך ניט גיוועזין, וואו זייאיר הערץ און גימיטה איז ניט פריהיר אונטיר דעם יאך פון פערדערביניש און אמונת הבל גיוועזין, און קיין פאלק, וועלכי עס איז איין גישמיד אין דיא קייטין פון דער קנעכטשאפט פון דאס הערץ, קאן גאר קיין מאהל ניט פרייא גימאכט ווערין, און ווען עס ביקומט שוין פרייהייט, קענין זייא ניט ביהויפטין אז עס זאל זייא אויף לאנג דויארין. דאריביר אז בשעת אז דער משיח איז גיקומין און האט דאס יודישי פאלק שוין אונטיר דעם יאך פון דיא רומיים גיפונין, איז דער ערשטיר נייטיגיר ארויס טריט גיוועזין, זייארי הערציר און גימיטהיר פרייא צו מאכין און זייא פון דער קנעכטשאפט וואס ברוחניות איז צו ביפרייהין, וואס דיא דערנידירונג פון זייאיר אומה איז נור מחמת דעם ארויס גיקומין. דעם דאזיגין ערשטין טריט האט דער משיח בישטענדיג גיטהון; ער איז כנגד

גיוועזין

גיוועזין אקייגין דער אמונת הבל פון דער תורה שבע"פ און האט זייא אהין
גיוויזין אויף דיא פולקומיני פרייהייט אין דעם גישריבינים וואָרט פון גאָט
(תורה שבכתב) . אָביר דאָס פאָלק האָט עס פאַר בעסיר גיהאַלטין , דיא
זאך וואָס זייאיר אומגליק קומט דער פון , נאָך ווייטיר מחזיק צו זיין און
דעם אנגיגאַבּאַטינים מראה מקום אויף ביפרייהונג , צו פער וואַרפין .
דאַריבּיר ווען זייא זענין נאָך איצונד אין דעם צושטאַנד אז מאַן גיוועלטיגט
איביר זייא , דאַרפין זייא גאָט ניט שולדיג מאַכין צו זאָגין , אז ער האָט
דיא צייט גילאָזט אריבּיר גייהן , אָן זיין צו זאָג צו דערפילין , און אויך
ניט דעם משיח שולדיג מאַכין . ווייל זייא זעלבּירט האָבּין דאָס ניט גיוואָלט
אָן נעהמין וואָס אָן דעם קאָן קיין פרייהייט פון קיין אומה ניט זיין . זייא
האָבּין עס פאַר בעסיר גיהאַלטין זיך מיט לייב און זייל פאַר קנעכט אָב
צו געבּין דער תורה שבע"פ און דאַריבּיר איז גאר ניט מיגליך אין דער
וועלט גיוועזין זייא צו דערלייזין . דער צו וואָלט מאַן בידאַרפין זייער איין
שטאַרקי גוואַלדזאַך צו טהון אזו וואָס , וואָס גאָט טהוט עס ניט , אום
איין פאָלק כנגד זייאיר ווילין פרייא צו מאַכין . אָבּיר תאמר וועלין דיא
היינטיגי יודין עס לייקנין , אז זייא זענין אין איין מעמד פון קנעכטשאַפט
אין הערצין און אין גימיטה . דרום ווייזין מיר זייא אָן אויף דיא גוזמות
ביוויז דיא וואָס מיר האָבּין אין דיא דאָזיגי בלעטיר שון גיגעבּין , בפרט
אָבּיר אויף דיא דינים פון שחיטה , אודיר דאָס ש ע כ ט י ן , פון וועלכי
מיר האָבּין נאָך עטליכי ווערטיר צו צוזעצין . -- וואו קאָן מאַן וואוהל אין
דער גאַנציר וועלט איין עלענדערין פערקויפטין קנעכט (שקלאווין) גיפינין ,
וויא דער מענש איז , וועלכיר , מיט זיין פאַמיליע כמעט פאַר הונגיר
שטאַרבּינדיג , און דערוועגט זיך דאָך ניט, אָן צו נעהמין איין גיזונדי שפייז,
וואָס עס ווערד איהם פון דער השגחה פון גאָט אָן גיבּאָטין , ווייל זייני
רבּנישי משגיחים זאָגין -- גיין ! מיר ווילין אָבּיר איצונד איין אנדירין
בּייאשפיל דערוויילין עס שטייהיט אין דער תורה שבע"פ :

כל טבח שלא בדק הסכין שלו ששוחט בה לפני חכם ושחט לעצמו בודקין אותה. אם נמצאת יפה ובדוקה מנדין אותו לפי שיסמוך על עצמו פעם אחרת ותהיה פגומה וישחוט בה . ואם נמצאת פגומה מעבירין אותו ומנדין אותו ומכריזין על כל בשר ששחט שהוא טרפה .

„איטליכיר שעכטיר וואָס ער האָט זיין שעכט מעסיר , וואָס ער שעכט
מיט איהם . ניט בודק גיוועזין פאַר איין חכם (פאַר איין רב) און האָט פאַר
זיך אליין גישאָכטין " אזו איז מאַן זיין שעכט מעסיר בודק . אז עס ווערד

גיפונין

גיפונין אז ער איז גוט אין ארדנונג, איז מאן איהם פון דעסט וועגין מנדה (מאן לייגט איהם אין חרם אריין) ווייל ער וועט זיך דאס אנדירי מאהל ווידיר אויף זיך פערלאזין, און דער שעכטמעסיר וועט זיין מיט איין פגימה און ער וועט דער מיט שעכטין. און אז עס גיפינד זיך אביר אז דאס מעסיר האט פגימות ווארפט מאן איהם פון שחיטות אראפ, און מאן איז איהם מנדה און מאן רופט אויס אויף אלים פלייש וואס ער האט גישאכטין אז עס איז טרפה." (יד החזקה הלכות שחיטה פרק א' הלכה כ"ו) דא האבין מיר ווידיר דיא זעלביגי דריקיניש. ערשטליך אלי מוזין אין דער קנעכטשאפט לעבין, ניט נור ביא דער תורה שבע"פ, בייאירט אויך ביא איטליכין רב וואס איז אין איטליכיר צייט; זייא טארין קייני מיינונג און קיין אייגיני דעה ניט האבין. אין דעם פשוטסטין לעבינס פערהעלטיניש מוזין זייא גאר אין גאנצין פון דעם ווילין און דעם פסק פון איין אנדירין אב הענגליך זיין. צווייטינס זעהין מיר דא דעם גמר דין אוים גישפראכין, דאס דאזיגי דורך דיא שארפסטי שטראף צו דער־האלטין אז עס זאל איין קיום האבין. דער מאן וועלכיר עס האט גישאכטין און האט דעם רבי דאס מעסיר ניט גיוויזין, האטשי דער דאזיגיר גיפינד דיראן קיין שום פעהליר ניט. מוז ער דאך אין חרם אריין גילייגט ווערין; ווען עס ווערד אביר אויף איהם גיפונין איין ריטציל אודיר איין פגימה, דענסמאלט האט ניט נור דער דאזיגיר מענש זעלבירט צו ליידין, זונדרן אויך דיא יעניגי, דיא וואס האבין איהם בישעפטיגט, אזו אז דיא יודין מוזין זיך אן דיא נאהרונג ביגייהין; וואירין אלץ וואס ער האט גישאכטין מוז פאר טרפה גיהאלטין ווערין. ווער האט ווען איין שעכט מעסיר גיזעהין אודיר אפילו דאס פיינסטי גאל מעסיר וואס איז נור ווען אמאהל גימאכט גיווארין, אז עס זאל אויף זיך ניט האבין גוזמאות אזעלכי זייער קלייני פגימות? איין רב דער וואס האט טאקיש איצונד ערשט אויף איין מעסיר גיזאגט, אז עס האט קיין שום פגימה ניט, לאז ער נור איין פערגרעסיר גלאז (מיקראסקאפ) צו לייגין, וועט ער זיך באלד איביר צייגין. אז איין מעסיר אן פגימות איז נאך קיי מאהל ניט גיוועזין, און וועט דירפון איינזעהין, אז דיא תורה שבע"פ פערלאנגט עפים אום מיגליכים, און דארום קאן זיא פון גאט ניט זיין. מילא ווער קאן דאס לייקנין, אז דיא יעניגי וועלכי עס לאזין זיך דורך איהר בינדין זענין דיא פערקויפטי קנעכט פון אמונת הבל? אזו איין מעשה וויא איין מעסיר אן דאס קלענסטי פגימה, איז נאך קיין מאהל ניט גיוועזין און וועט קיין מאהל אין דער וועלט ניט זיין, און דארום

איז

איז אויך אזעלכי פלייש, וואס איין רבנישיר יוד זאל עס מעגין עסין נאך קיין מאהל ניט גיוועזין און וועט קיין מאהל ניט זיין. דיא יודין מוזין ענטוויר גאר אין גאנצין אויפהערין פלייש צו עסין אודיר דיא תורה שבע"פ אוועק ווארפין.

ווען דיא תורה שבע"פ וואלט אומידום גלייך מחמיר גיוועזין און וואלט אומידום פערלאנגט, אז דיא וואס זענין אין איהר מאמין מוזין דאס גרעסטי איביר צייגונג האבין, אז דאס פלייש וואס זייא עסין איז על פי דין גישאכטין, אודיר אז אין דעם פאל, וואו זייא קענין דיא דאזיגי איביר צייגונג ניט האבין מוזין זייא זיך איינהאלטין און טארין דאס פלייש גאר ניט גיניסין, אזו וואלט דער ארויס קים (פועל יוצא) פון דער לערנונג, דיא לייכט גלייביגקייט פון דיא יודין חאטשי עפיס גיקענט רעכטפערטיגין אודיר זייא אביסיל פערענטווירין. נור אביר דאס איז ניט דער פאל. דיא מחברים פון תורה שבע"פ האבין זעלבירט גיפיהלט וויא זייאיר לערנונג איז אום נוציג און האבין דאריביר פון זייאירי חומרות נאך גילאזין, אזו אפט וויא עס האט זייא גישיינט אז עס פאסט נור. אזו זאגין זייא למשל:

הרי שראינו ישראל מרחוק ששחט והלך לו ולא ידענו אם יודע אם אינו יודע הרי זו מותרת. וכן האומר לשלוחו צא ושחוט לי ומצא הבהמה שחוטה ואין ידוע אם שלוחו שחטה אם אחר הרי זו מותרת, שרוב המצויין אצל שחיטה מומחין הן:

„ווען מיר האבין פון ווייטין גיזעהין, אז איין ישראל האט גישאכטין, און איז דער נאך אוועק גיגאנגין, און מיר וייסין ניט אויב ער קאן שחיטות אודיר ניט, אזו איז מותר פון דאס פלייש צו עסין. און אזו איז אויך דער פאל, ווען איינער זאגט צו זיין שליח: גייא אהין און שעכט פאר מיר, און דער נאך האט ער דיא בהמה גיפונדין גישאכטין, און מאן וויים ניט אויב זיין שליח האט עס גישאכטין אודיר איין אנדירער, אזו מעג מאן פון דער בהמה אויך עסין. ווארין דאס רוב וואס שעכטין פערשטייהין זיך דירויף וויא צו שעכטין." (דארטין פרק ד' הלכה ז') דיא דאזיגי פערגרינגירונג ווייזט, וויא זייער מאן האט דעם לימוד פאר ניט גוט גיפונין און וויא דיא לעהריר זעלבירט האבין קיין חשק ניט גיהאט דאס דאזיגי צו ליידין. באמת טרעפט עס אמאהל אין לעבין אזעלכי אופנים וויא דיא זענין וואס דא איז גיבראכט. איין יודישיר וועגם מאן למשל קאן אין איין שטאט קומין, וואס אין דער שטאט וואוינין גאר ווענינ יודין, און פערלאנגט עפים צו עסין, אביר נאטירליך פון כשרי פלייש. דער איינציגיר זיכירער

דרך

דרךְ, דָאס צוּ בִּיקוּמֶין, וֶועט זַיין, צוּ יֶענִים אַהִין צוּ גֵייהִין, דֶער וָואס וָואלְט עֶס גִישָׁאכְטִין, אוּן אִיהם צוּ פְּרוּבִין אוֹיבּ עֶר אִיז אַיין גוּטִיר שוחט; נוּר אָבִּיר דֶער וָואלט גְרָאד אִין דֶער הֵיים נִיט גִיוֶועזִין, וָואלְט דֶער מוּזִין דַארִיבִּיר, אַז עֶר וָואלְט וֶועלִין אַיין פְרוּמִיר מַאן זַיין, אָן גִיגֶעסִין וַוייטִיר גֵייהִין. דָאס זֶעלְבִּיגִי וָואלְט קֶענִין אַיין רַייכִין טְרֶעפִין, דֶער וָואס וָואלְט אַיין שליח שִׁיקִין נִיט וַוייט אִין אַיין שְׁטֶעטִיל אַרַיין, אַז עֶר זָאל פַאר אִיהם אַיין בהמה לָאזִין שֶׁעכְטִין. דֶער דָאזִיגִיר שליח וָואלְט גִיקֶענְט דָאס פְלֵייש דוּרְךְ אַיין אַנְדִירִין צוּרִיק שִׁיקִין, אוּן אַזוֹ וָואלְט דֶער אֵייגִינְטִימִיר קֵיין גִינוּגִינִין בִּיוַוייז נִיט גִיהַאט, אוֹיבּ דָאס אִיז נָאךְ דִיא רַבָּנִישִׁי דינים גִישָׁאכְטִין גִיוָוארִין. דִיא תּוֹרה שבע"פ הָאט פַאר אַזֶעלְכִי אופנים גִיזָארְגְט אוּן הָאט גִזָאגְט, אַז מַאן מֶעג דָאס פְלֵייש גִינִיסִין אָן אַיין שוּם פחד. מֵילָא וֶוען עֶס אִיז אַיין זִינְד פְלֵייש צוּ עֶסִין פוּן אַיין בהמה וָואס זִיא אִיז נִיט נָאךְ דִיא פָארְגִישְׁרִיבִּינִי דינים נָאךְ גִישָׁאכְטִין גִיוָוארִין, אַזוֹ אִיז עֶס דָאךְ אוֹיךְ אַיין זִינְד, אַז מַאן הָאט דירפוּן קֵיינִי גִינוּגִינִי גִיוִויסְהַייט נִיט אַז עֶס אִיז על פי דין גִישָׁאכְטִין גִיוָוארִין. אוּמִידוּם וואוּ אִימִיצִיר אִיז אִין אֵיין זַאךְ אִין ספק אוֹיבּ עֶס אִיז רֶעכְט צוּ טְהוּן אוֹדִיר אוּם רֶעכְט, הָאט עֶר גִיוִוים אוּם רֶעכְט אַז עֶר טְהוּט דִיא זַאךְ. אָבִּיר אַז עֶר וֵויים גִיוִוים אַז עֶר וֶועט קֵיין שְׁטְרָאף נִיט פֶערְדִינִין, וֶוען עֶר וֶועט דִיא זַאךְ טְהוּן אַזוֹ גוּט וִויא וֶוען עֶר וָואלְט עֶס נִיט גִיטָהוּן, אַזוֹ קָאן דִיא דָאזִיגִי מעשה קֵיין עבירה נִיט זַיין צוּ טְהוּן. וַוייל נוּן דִיא רבנים זָאגִין, אַז מַאן מֶעג אַזֶעלְכִי פְלֵייש עֶסִין וָואס זִיא אִיז כדין גִישָׁאכְטִין גִיוָוארִין, אַזוֹ זֶעהִיט מַאן דִירְפוּן אַז דִיא רַבָּנִישִׁי קוּנְסְט קָאן נִיט פִיל וָואס וֶוערְטה זַיין. וָוארוּם זָאל אַיין אָרִימִיר מַאן פֶער הוּנְגִירִין, אוּן זָאל נִיט עֶסִין דָאס פְלֵייש וָואס אַיין גוֹי הָאט גִישָׁאכְטִין אוֹדִיר וָוארוּם זָאל עֶר גִישְׁלָאגִין וֶוערִין וֶוען עֶר עֶסְט עֶס יוֹא, וֶוען אַזוֹ בַּאלְד אַז עֶר הָאט גֶעלְד, קָאן עֶר אַיין בהמה אִין אֵיין אַנְדִיר אָרְט שִׁיקִין, כדי עֶס צוּ לָאזִין שֶׁעכְטִין, אוּן דָאס פְלֵייש וָואס עֶס וֶוערְד אִיהם צוּרִיק גִישִׁיקְט, מֶעג עֶר עֶסִין האטשי עֶר וֵויים נִיט גִיוִוים אוֹיבּ עֶס אִיז כדין גִישָׁאכְטִין גִיוָוארִין? אִיבִּיר הוֹיפְּט וִויא קָאן דֶער אָרִימִיר אוּן נִיט גִילֶערִינְטִיר מֶענְשׁ גָאר וֶוען אַמָאהל וִויסִין, אַז זֵייא עֶסִין כשרי פְלֵייש? אפילו וֶוען זֵייא שְׁטֵייהִין דֶערְבַּייא אוּן וָואלְטִין וֶועלִין זֶעהִין וִויא מַאן שֶׁעכְט, אַזוֹ וֶועלִין זֵייא דָאךְ נָאךְ קֵיין מָאהל נִישְׁט וִויסִין אוֹיבּ עֶס אִיז כדין גִישָׁאכְטִין וַוייל זֵייא קֶענִין דִיא רַבָּנִישִׁי דינים נִיט, אוּן מוּזִין זִיךְ רֵיין מִיט דֶער זַאךְ אוֹיף נאמנות פֶערְלָאזִין. אוּן אַזוֹ זֶענִין אַגוּזְמָא פוּן דֶעם פָאלְק, דִיא נִיט גִילֶערִינְטִי אוּן דִיא

ווייביר

וַוייבִּיר, צוּ בְּלִינְדִי פֶּערְקוֹיפְטִי קְנֶעכְט פוּן דִיא דִינִים גִימַאכְט, וָואס נִיט זַייא פֶערְשְׁטֶעהֶן עֶס אוּן נִיט זַייא קֶענֶען עֶס, אוֹדִיר פִיל מֶעהר זַייא זֶענִין פַאר קְנֶעכְט גִימַאכְט פוּן דִיא יֶענִיגִי וֶועלְכִי עֶס מַאכִין דִיא דָאזִיגִי דִינִים; וָוארִין וִויא קָאן מַאן זָאגִין, אַז אִימִיצִיר אִיז דָאס עובר, וָואס עֶר וֵוייס דֶער פוּן גָאר נִיט, אוֹיבּ עֶס אִיז רֶעכְט אוֹדִיר אוּם רֶעכְט?

וֶוען אַלִי רבנים וָואלְטִין אַיינְשְׁטִימִיג גִיוֶועזִין, אִין דֶעם וָואס מַאן מֶעג אוּן וָואס מַאן טָאר נִישְׁט, אַזוֹ וָואלְט דִיא דָאזִיגִי אַיינְשְׁטִימוּנְג גִיקֶענְט דִיא יוּדִין חָאטְשִׁי עֶפִּיס פֶּער עֶנְטְוֶוערִין, וָואס זַייא גִיבִּין זִיךְ אוּנְטִיר אַזוֹ אַיין יָאךְ פוּן דְרִיקִינִיש? זַייא וָואלְטִין זַייאִירִי אַיינְשְׁטִימִיגְקֵייט פוּן דֶער אִיבִּיר גִיגֶענְטְוֶוירְטִיר תורה גִיקֶענְט פַאר אֵיין בִּיוַוייז אוֹיף אִיהר עֶכְטְקַייט בְּרֶענְגִין. נוּר אָבִּיר דָאס דָאזִיגִי קָאן פוּן דֶעם פַאל וָואס מִיר רֵיידִין דָא דֶער פוּן נִיט בִּיהוֹיפְּטִיט וֶוערִין. נָאךְ אִין דֶער אִיצְטִיגִי שְׁטוּנְד זֶענִין דִיא רבנים אִין דֶעם נִיט אֵיינִיג, וָואס עֶס אִיז יוֹא נָאךְ תורה שבע״פ נָאךְ אוּן וָואס עֶס אִיז נִיט. מִיר הָאבִּין דָא אִיצוּנְד גִיזֶעהִין, אַז, וֶוען אִימִיצִיר שִׁיקְט אַיין שליח אַיין בהמה צוּ שֶׁעכְטִין, אוּן דֶער נָאךְ גִיפִינְד עֶר עֶס גִישָׁאכְטִין, מֶעג עֶר דֶערְפוּן עֶסִין, אָהְנִי וַוייטִיר עֶפִּיס דַארִיבִּיר נָאךְ צוּ פָארְשִׁין: דָאס דָאזִיגִי אִיז דֶער כלל יסוד; אַזוֹ בַּאלְד וִויא עֶס קוּמְט אָבִּיר אָן צוּ וֶוענְדִין אוֹיף אֵיינְצִיגִי אוֹפנים, זֶענִין דִיא רבנים מחולק אִין זַייאִירִי דעות. דֶער מחבר פוּן דִיא ארבע טורים בְּרֶענְגְט דִיא דָאזִיגִי אַלִיר הַאנְט דעות:

וכתב הרמב״ם דוקא שמצאה בבית, אבל מצאה בשוק או באשפה שבבית אסורה וכן כתב בעל העיטור וא״א ז״ל התיר אפי׳ באשפה שבבית ולא אסר אלא באשפה שבשוק. וכן הרשב״א:

„דֶער רמב״ם שְׁרַייבְּט: דווקא אַז מַאן גִיפִינְד עֶס אִין דֶער שְׁטוּבּ; אָבִּיר אַז עֶר גִיפִינְד עֶס אוֹיף דֶער גַאס אוֹדִיר אִין דִיא מִיסְט פוּן הויז אִיז עֶס אסור. אוּן אַזוֹ שְׁרַייבְּט דֶער בעל העיטור אוֹיךְ; אָבִּיר מַיין פָאטִיר זכרונו לברכה הַאלְט דָאס פְלֵיישׁ פַר מותר אפילו וֶוען מַאן הָט עֶס גִיפוּנְדִין אִין מִיסְט פוּן הויז, אוּן הַאלְט אַז עֶס אִיז נוּר דֶענְסְמָאלְט אסור אַז מַאן הָאט עֶס גִיפוּנְדִין אִין קויט פוּן דֶער גַאס, אוּן אַזוֹ הַאלְט דֶער רשב״א אוֹיךְ." (טור יורה דעה, א׳) מֶילָא דָא זֶעהִין מִיר דִיא גִילֶעהרִינְסְטִי רבנים שְׁטְרַייטִין אִיבִּיר דָאס וָואס אִיז יוֹא נָאךְ תורה שבע״פ נָאךְ אוּן וָואס נִיט, וַוייל דִיא הַאלְטִין עֶס פַאר אסור, וָואס דִיא אַנְדִירִי זָאגִין אַז עֶס אִיז מותר. וָואס זָאל נוּן דֶער מֶענְשׁ וָואס אִיז נִיט גִילֶערְנְט אִין דֶעם דָאזִיגִין פַאל טְהוּן? אוֹדִיר וִויא קָאן מַאן בִּיהוֹיפְּטִין, אַז עֶס אִיז גָאר אַיין תורה שבעל

פה פער האנדין, וועלכי עס איז דעם וואהרין זינין פון תורה שבכתב מפורש? אודיר, ווען עס איז איין תורה שבע"פ יוא פער האנדין, צו וואס נוצט זיא, ווען זיא זעלבירט איז איין זאך פון שטרייט? איטליכיר, וועלכיר עס האט נור אין דער תורה שבע"פ אריין גיבליקט, ווייס וואוהל אז דיא דאזיגי אליר האנד דעות, איז בשום אופן קיין זעלטיניר פאל ניט, און אז מאן קאן ניט ביהויפטין, אז דאס אלץ מאכט אין דער הויפט זאך ווענינ וואס אויס. מיר וועלין למשל דעם פאל אן נעהמין, אז איין יוד איז גיוואוינט טרפה פלייש צו עסין, און אפילו, כדי דיא יודין להכעים צו טהון; איז עס נון דער לויבט דאס פלייש פון אזו איין בהמה צו עסין, וועלכי ער האט גישאכטין? דיא תורה שבע"פ זאגט דירויף:

כתב הרשב"א שאין מוסרין לו בתחלה לשחוט אפי' ישראל עומד על גבו. ואם שחט בדיעבד כשר על ידי בדיקת סכין תחלה או סוף. וא"א הרא"ש ז"ל כתב שדינו כגוי:

„דער רשב"א שרייבט, אז מאן טאר איהם קיין בהמה ניט געבין לכתחילה צו שעכטין אפילו אז איין ישראל וואלט דירביא גישטאנין; אביר אז ער האט שוין גישאכטין אזו איז עס כשר אז מאן האט דעם שעכט מעסיר בודק גיוועזין ענטוויר אין אנהייב אודיר צום סוף. און מיין פאטיר דער רא"ש (רבנו אשר) זכרונו לברכה האט גישריבין אז אזו איין מענש האט דעם דין אזו וויא איין גוי." (דארטין, ב') נון, דער דאזיגיר אונטירשייד איז פאר וואר זייער גרויס און וויכטיג. נאך דער איינ'יר דעה נאך איז אזעלכי פלייש אונטיר אנדירי אופנים מותר, נאך דער אנדיריר דעה אביר איז עס אויך אזו אסור, אזו וויא ווען איין גוי וואלט עס גיהאט גישאכטין, דאס הייסט, וואס דער איינ'יר איז מתיר,, דאס זאגט דער אנדיריר אז עס איז אין דעם זעלביגין אופן אסור, אז ווען מאן זאל עס עובר זיין קומט מכת מרדות, — אזו וויא מיר האבין אין נומר 49 גיזעהין. מילא דא האבין מיר איין פאל, וואס עס שמוהיסט פון דעם גוף שארף צו בישטראפין, און פון דעסט וועגין זענין דיא רבנים אין דעם דין וואס דא איז אן צו ווענדין ניט איינ'יג. מילא אז עס איז יוא אזו, וויא קענין נאך מענשין וואס האבין פערשטאנד און איביר לייגונג זיך צו אזו איין דת איביר ענטווירין, וואס איהרי לערנונגין קענין זיך ניט פעראייניגין, אין אזו איין פראקטי שאלה: וועלכי ארט שפייז איז מותר צו עסין און וועלכי איז אסור, און וואס זייא פערלאנגין פון דעסט וועגין אונטיר דעם פערזאג פון דיא שווערסטי שטראף אין דער וועלט, און אין יעניר וועלט,

אז

אַז מַאן מוּז זֵייא גָאר אָן אַיין שוּם בְּדִינְג גִיהָארְכֶן ? דִיא תורה שבע״פ דֶער לוֹיבְּט עֶס נִיט אַז מַאן זָאל אַקֶיגְין אַיין חכם אוֹדִיר אַיין רבי וִוידִיר שְׁפֶּענִיגִין, אוּן זִיא זָאגְט, אַז אַלְץ וָואס דִיא חכמים זָאגִין, „זֶענִין עֶס דִיא וֶוערְטִיר פוּן דֶעם לֶעבֶּעדִיגִין גָאט;“ אוּן פוּן דֶעסְט וֶועגִין זֶענִין זֵייא זִיךְ דָא אֵיינִיר דֶעם אַנְדִירִין אַזוֹ שְׁטַארְק סותר, אַז, וֶוען אִימִיצִיר וָואלְט וֶועלִין אֵיינִים פָּאלְגִין, וָואלְט דֶער אַנְדִירִיר גִימִשְׁפָּט אַז עֶס קוּמְט אִיהם מלקות צוּ שְׁלָאגִין, אוּן וֶוען עֶר וָואלְט פוּן מורא פַאר דָאס שְׁלָאגִין וֶועלִין אַזוֹ טְהוּן וִויא דֶער אַנְדִירִיר זָאגְט, וֶועט עֶר זִיךְ שוּלְדִיג מַאכִין אַז עֶר הָאט וִוידִיר גִישְׁפֶּענִיגְט אַקֶיגִין דֶעם עֶרְשְׁטִין, אוּן וֶועט זִיךְ דוּרךְ דֶעם אָבִּיר דִיא שְׁטְרָאף פוּן חרם צוּ צִיהִין, אוּן אפילו טַאקִיש אִין פחד זַיין, זַיין הֵייל פַאר דֶער נשמה צוּ פֶערְלִירִין. אִין אִיטְלִיכִין פַאל אָבִּיר מוּז עֶר אוֹיף זַיין אֵייגִינִים פֶער שְׁטַאנְד מוהל זַיין, אוּן זִיךְ אוּנְטִיר גֶעבִּין אוּנְטִיר דֶעם פִּיהרוּנְג פוּן דִיא יֶענִיגִי, דִיא וָואס זֶענִין נָאךְ זֶעלְבִּיר אִין מחלוקות וֶועלְכִין דרךְ מַאן זָאל בוחר זַיין; יוֹא, אפילו גָאר, אַז מַאן וָואלְט וֶועלִין דִיא תורה שבע״פ גִיהָארְכִין וָואלְט מַאן מוּזִין בִּיקֶענִין אַז זֵייא בֵּיידִי הָאבִּין רֶעכְט. וֶוען דָאס דָאזִיגִי אִיז נִיט קֵיין פֶערְקוֹיפְטִי קְנֶעכְט שַׁאפְט פוּן דָאס הֶערְץ אוּן גִימִיטהֶ פוּן עֶרְגְסְטִין אוֹפֶן, אַזוֹ מוּזִין מִיר זִיךְ נָאךְ לֶערְנִין דֶעם זִינִין פוּן יֶענִי וֶוערְטִיר צוּ פֶער שְׁטֵייהִין. עֶס וָואלְט שְׁלֶעכְט אָן גִיוֶוענְדִיט גִיוֶועזִין אַזוֹ אַיין עֶנְטְוִויר, וֶוען מַאן וָואלְט וֶועלִין זָאגִין, אַז באשר דִיא קְרִיסְטִין זֶענִין אוֹיךְ אִין כמה וִויכְטִיגִי פּוּנְקְטִין אִין זֵייאִירִי דעות מחולק. מִיר זֶענִין מודה, אַז זֵייא זֶענִין עֶס טַאקִיש, אוּן וֶועלִין עֶס אוֹיךְ אַזוֹ לַאנְג זַיין, וִויא לַאנְג זֵייא וֶועלִין נִיט אוֹיף הֶערִין שְׁוַואכִי מֶענְשִׁין צוּ זַיין; דֶען אָבִּיר זָאגִין דִיא דָאזִיגִי לַייט אוֹיךְ נִיט אַז זֵייא זָאלִין אַיין תורה שבעל פה הָאבִּין, וֶועלְכִים גָאט זָאל זֵייא הָאבִּין גִיגֶעבִּין, כדי זֵייא פַאר אַיין פַאלְשִׁין פירוש צוּ בִּיהִיטִין. אַיין פֶערְשֵׁיידִינְהַייט אִין מֵיינוּנְגִין אוּנְטִיר דִיא יֶענִיגִי אָבִּיר, דִיא וָואס בִּילְדִין זִיךְ אַזוֹ וָואס נִיט אַיין, אִיז קֵיין בִּיוַוייז נִיט אַקֶיגִין דִיא וַוארְהַייט פוּן דֶעם רֶעכְטִין עֶרְשְׁטִין יסוד, פוּן דֶעם וָואס בֵּייד״י פַארְטֵייהִין זֶענִין מודה אַז זֵייא נֶעמִין דִירְפוּן זֵייאִיר דת אַרוּיס. עֶס קֶענִין צְווייא נפשות אִין דֶעם פירוש פוּן אֵיין פסוק אִין תורת משה מחולק אִין זֵייאִירִי דעות זַיין, אוּן פוּן דֶעסְט וֶועגִין וֵוייסִין מִיר, אַז דֶער פסוק זֶעלְבִּירְט הָאט אִין זִיךְ דִיא וַוארְהַייט. וֶוען אָבִּיר אִיטְלִיכִיר פוּן דִיא דָאזִיגִי בֵּיידִי נפשות זָאגְט אוּנְס אַז זֵייאִיר פשט וָואס זֵייא דרשנן אִיז אַיין הֵיילִיגִי אִיבִּיר עֶנְטְוִוירוּנְג אֵיינִיר צוּם אַנְדִירִין, אוּן אַז הָאטְשִׁי אֵיינִי אִיז דִיא אַנְדִירִי

סותר

סותר, זֶענִין דָאךְ בֵּיידִי אמת וצדק, דֶען זָאגִין זֵייא עֶפִּינְטְלִיךְ נִיט נוּר
אַיין אוּם פַארְהַייט, נַייאֵירְט זֵייא זָאגִין אוֹיךְ אַיין זַאךְ וָואס הָאט גָאר קֵיין
שׁוּם טעם נִיט, אוּן זֵייא זֶענִין מִיט אַיין טעות אַרוּם גִירִינְגִילְט. וָואלְט
דָאס נוּר בְּלוֹז אַיין טעות פוּן שְׁפִּיקוּלִירִין מִיט גִידַאנְקִין גִיוֶועזִין, אַזוֹ וָואלְט
מַאן זֵייא מוּזִין בִּידוֹיאֶרִין; וֶוען עֶס אִיז אָבִּיר אַיין טעות אִין דִיא אוֹיף
פִירוּנְג פוּן לֶעבִּין, וָואס דִירָאן וֶוענְד זִיךְ דָאס גְלִיק אוּן דִיא טובות פוּן
טוֹיזִינְדִיר מֶענְשִׁין, דֶען מוּז מַאן אוֹיף אִיהר שְׁטְרַייטִין, אוּן זִיא מנצח זַיין,
אוּן זִיא מוּז פֶערְטִילְגְט וֶוערִין. אִין דָאס דָאזִיגִי לֶעצְטִירִי אִיז פּוּנְקְט מִיט
דֶער תורה שבע״פ דֶער פַאל. דֶער בִּיזוּנְדִירִי טְהֵייל פוּן אִיהר, דֶעם וָואס
מִיר הָאבִּין אִיצוּנְד בִּיטְרַאכְטִיט, צוּ שְׁטֶערְט זֵייאִיר שְׁטַארְק דִיא טובות
פוּן פִיל טוֹיזִינְד אָרִימִי מֶענְשִׁין אִין אִיטְלִיכִין טְהֵייל פוּן דֶער וֶועלְט. דִיא
יסודות פוּן אִיהר בכלל הַאלְט אוּנְטִירִין יָאךְ דָאס גִימִיטה פוּן דָאס גַאנְצִי
פָאלְק אוּן פַאר הִינְדִירִין אַז דֶער מעמד פוּן גְלַייכְוֶועלִיגְקֵייט אוּן גדלות
וָואס דִיא נביאים הָאבִּין צוּ גִיזָאגְט זָאל גָאר קֵיין אַיינְטְרִיט נִיט קֶענִין
הָאבִּין. דִיא יוּדִין גִיפִינִין זִיךְ אִין אַיין צוּ שְׁטַאנְד אַז זֵיי זֶענִין צוּ שְׁפְּרֵייט אוּן
אִין כמה טְהֵיילִין פוּן דֶער וֶועלְט וֶוערִין זֵייא פַאר נִישְׁט גִיהַאלְטִין, בְּלוֹז
וַוייל זֵייא זֶענִין דִיא ווילִיגִי פֶערְקוֹיפְטִי קְנֶעכְט צוּ דֶעם נַארִישׁ גְלוֹבִּין.
בִּיפָאר עֶס וֶועט בַּייא זֵייא נִיט טְרֶעטִין אַיין פֶער עֶנְדִירוּנְג אִין הֶערְצִין
אוּן גִימִיטה, קֶענִין זֵייא זִיךְ נִיט בִּיוַוייזִין פַאר ״דָאס פָאלְק פוּן אֵייגִינְטְהוּם
(עם סגולה), פַאר דִיא גִיוֶועלְטִיגוּנְג פוּן דִיא פְּרִיסְטִיר (ממשלת כהנים),
אוּן פַאר דָאס הֵיילִיגִי פָאלְק (עם קדוש.) הוֹיךְ אוּן הֵיילִיג אִיז דָאס וָואס
פַאר זֵייא אִיז בִּישְׁטִימְט, אוּן גְרוֹיס אִיז דִיא פֶערְזָארְגוּנְג פוּן גָאטִיס גִינָאד,
וָואס עֶר הָאט דֶער הַאלְט זֵייא נָאךְ, וַוייל מִיט הַארְטִין נַאקִין (קשי ערף) ווילִין
זֵייא זֵייאִירִי בִּישְׁטִימוּנְג נִיט דֶער פִיהלִין. אָבִּיר נִיט דִירְפוּן אוּן נִיט פוּן
גָאטִיס פֶערְהוֹילִין דָאס אוֹיג פוּן זֵייא, קָאן פַאר זֵייא אַיין נוּץ זַיין, וֶוען
זֵייא וֶועלִין נִיט זוּכִין ווידִיר דִיא הֶערְלִיכִי פְּרוּכְט פוּן צוּ זַיין גָאטִיס קִינְדִיר
צוּ גִיוִוינִין. דִיא קֵייטִין פוּן דֶעם רבנישין דת מוּזִין צוּ בְּרָאכִין וֶוערִין אוּן
דָאס לַייכְטִי יָאךְ פוּן דֶעם משיח מוּז אוֹיף זֵייאִירִי אַקְסְלֶען אַרוֹיף גִינוּמִין
וֶוערִין, בִּיפָאר דֶער אֵייגִינִיר ווילִין פוּן דָאס פָאלְק אוּן דִיא פְרֵייהַייט וֶועט
צוּ רִיק קֶעהְרִין. ווִיא זָאל אַזוֹ אַיין פָאלְק קֶענִין פְרַייא וֶוערִין, וֶוען דִיא
קְרִיפְטִין פוּן זֵייאִיר הֶערְץ אוּן גִימִיטה זֶענִין אוּם גְרִיסִין דוּרְךְ דִיא חריפות
פוּן דִיא רבנים וָואס אִיז גָאר אָן אַיין סוף? ווִיא זָאל עֶס בִּיהוֹיפְּטִין אַז
זֵייאִיר פָאלְק זָאל בִּיפְרַייהִיט וֶוערִין, וֶוען עֶס אִיז אַזוֹ גָאר אִין גַאנְצִין

אונטיר

אונְטֶיר דֶעם יָאךְ פוּן זֵייאֶיר גְלוֹיבֶּין, אַז זֵייא קֶענֶין גְלוֹיבֶּין, אַז אַזֶעלְכֵי קבלות, וֶועלְכֵי עֶס זֶענֶין דִיא קללה פַאר דִיא אָרִימֶי אוּן דִיא וָואס פִּיל זֶענֶין אֵיינִי מִיט דִיא אַנְדִירִי ווִידִיר אַנַאנְדִיר, קֶענֶין זַיין פוּן דֶעם גָאט פוּן גִיגָאבּ אוּן פוּן וַוארְהַייט? דָאס הֵיילִיגִי הויז מוּז צוּ עֶרְשְׁט פוּן אַלִים מִיסְט גִירֵיינִיגְט וֶוערִין, בִּיפָאר דִיא הֶערְלִיכְקֵייט פוּן גָאט קָאן אַרַיין צִיהִין. עֶס אִיז דַארִיבִּיר פַאר אִיטְלִיכִין יוּדִין, דֶער וָואס ווִינְשְׁט דִיא טובה פוּן זַיין פָאלְק, אַיין זַאךְ פוּן דָאס גְרֶעסְטִי וִויכְטִיגְקֵייט, דֶעם דת חוקר ודורש צוּ זַיין, וָואס דִיא וֶועלְכֵי עֶס זֶענֶין גִיבְּלִיבִּין זַיינִי אָנְהֶענְגִיר זֶענֶין אַזוֹ פִּיל הוּנְדִירְט יָאהר אַדוּרְךְ אַזוֹ אוּמְגְלִיקְלִיךְ גִיוֶועזִין, אוּן וֶוען זֵייא וֶועלִין זִיךְ הָאבִּין פוּן דִיא פַאלְשְׁהַייט פוּן דֶעם דת אִיבִּיר צֵייגְט, זָאלִין זֵייא זִיךְ מִיט קְרֶעפְטִין בִּימִיהִין, כדי זֵייאִירִי בְּרִידִיר דִירְפוּן צוּ בִּיפְרַייהִין, וָואס דָאס אִיז אַזוֹ גוּט שֶׁעדְלִיךְ ווִיא פַאלְשׁ. מִיר וָואלְטִין קֶענֶין אַקֵייגִין דָאס זֶעלְבִּיגִי אוֹיךְ אָיינְוַוייזִין, אַז אִיהר פֶער לַאנְג אִיז, צְווִישִׁין דִיא יוּדִין אוּן אַנְדִירִי בעלי אמונות, וָואס זֵייא לֶעבִּין אוּנְטִיר זֵייא, אַיין פַיינְדְלִיכִי אָבְּשֵׁיידוּנְג אַרוֹיס צוּ בְּרֶענְגִין אוּן צוּ דֶער הַאלְטִין. באמת אִיז אוּנְס דִיא דֶער קְרֶעהרוּנְג פוּן גָאט בִּיקָאנְט, וֶועלְכֵי עֶס זָאגְט:

הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב:

„נוּן דָאס פָאלְק זָאל וואוינֶן אַלֵיינְט, אוּן זָאל נִיט גִירֶעכִינְט וֶוערִין אוּנְטִיר דִיא פֶעלְקִיר;" (במדבר כ"ג, פסוק ט') מִיר ווִיסִין אוּן גְלוֹיבִּין דָאס זֶעלְבִּיגִי אוּן זֶענֶין דֶערִינִין אוֹיךְ פוֹלְקוֹמִין אִיבִּירְצַייגְט, אַז קֵיין מֶענְשְׁלִיכִיר פֶערְשְׁטַאנְד אוּן קֵיינִי מֶענְשְׁלִיכִי מַאכְט וֶועט וֶוען דָאס קֶענִין אוֹיס ווִירְקִין, וָואס אַנְדִירִי ווִינְשִׁין עֶס מִיט אַזוֹ אַיין חשק אַז עֶס זָאל זַיין אַיין צוּזַאמִין שְׁמֶעלְצוּנְג פוּן יוּדִין מִיט דִיא אַנְדִירִי פֶעלְקִיר, אוּנְטִיר וֶועלְכֵי זֵייא לֶעבִּין צוּ שְׁפְּרֵייטִירְהֵייד. עֶס אִיז אִין קֵיין פַאל נִיט אוּנְזִיר כוונה, דֶעם דִירְקְלֶערְטִין ווִילִין פוּן גָאט אַקֵייגִין צוּ גֶעהִין אוּן דִיא ישראל פוּן זֵייאִיר שְׁטַאנְד אַלְץ אַיין הֵיילִיגִים פָאלְק, צוּ דֶער גַאנְגִי פוּן אַיין נִישְׁטִיגִין קיבוץ (פֶערְזַאמְלוּנְג) פוּן אמונה לַייט, אַרָאפּ צוּ ווִירְדִיגִין. אָבִּיר פוּן דֶעסְט וֶועגִין וָואלְטִין מִיר דִיא תורה שבע"פ נָאךְ אֵייבִּיג דֶעם פָארְוואוּרְף מַאכִין, אַז זִיא גֵייהט אַקֵייגִין דֶער כוונה פוּן גָאט, וַוייל זִיא ווִיל הָאבִּין אוּן בְּרֶענְגְט אַרוֹיס אַיין אַבְּזוּנְדִירוּנְג אִין פְרֶעמְדְשַׁאפְט פוּן פַיינְדְשַׁאפְט צְווִישִׁין אַיין מֶענְשִׁין אוּן דֶעם אַנְדִירִין, וֶועלְכֵי עֶס מוּז פַאר דֶער טובה פוּן יוּדִין נִיט וֶוענִיגִיר ווִיא פַאר דֶער טובה פוּן גוים נוּר זֵייעֶר שֶׁעדְלִיךְ זַיין. נוּר מִיר לָאזִין דָאס אִיבִּיר פַאר דִיא יֶענִיגִי מֶענִיר פוּן ישראל וֶועלְכֵי עֶס פִּיהלִין אַיין לִיבְּשַׁאפְט

צו אלי מענשין און איין גוטין ווילין , אודיר זייא זאגין אז זייא פיהלין , זייא זאלין דיראן דענקין , און מיר ביגינוגינין אונס דער וייל מיט דער מעשה וואס איז קיין שום ספק ניט , אז דיא דינים פון שחיטות זענין פאר דיא ארימי זייער דריקינד און האלטין דאס גימיטה פון אלי אונטיר דעם יאך – עס איז ניט בלוס דיא שמערצין פון גוף מחמת הונגיר , וואס מיר מיינין דא מיט אונזירי רייד – האטשי דער דאזיגיר שמערץ איז אויך אין העכסטין גראד שווער און פיינליך און דאריביר זאל עס פון לייט זעליגי און דערבארימיגי מענשין ניט איין אויגינבליק גיליטין ווערין – עס איז נאך עפיס אנדירש פערהאנדין , וואס איז פיל ערגיר וויא אלי ליידין פון גוף , און דאס איז , פערזוכט אין איין נסיון צו זיין , זייני נאמנות דערדורך איין גוואלד אן צו טהון , וואס מאן זאל עטוואס ביקענין , וואס מאן גלויבט עס ניט , אודיר וואס מאן פערהוילט זייני אמתי גזינונג . און דאך איז דאס דאזיגי אין כמה יודישי גימיינדין זייער אפט דער פאל . עס איז גאט גיפעלין גיוועזין , דעם ארימין אויך אזו גוט דיא קראפט צום דענקין צו געבין וויא דעם רייכין , און אזו ווערין אויך כמה פון זייא דורך גילעגינהייט דירויף אהין גפיהרט , דיא ווידיר זיניגקייט פון דער תורה שבע"פ איין צו זעהין און דיא יעניגי אויסטראכטונגין צוא פער אומווירדיגין , וועלכי עס פערטיליגט זייא מיט זייארי פאמיליעס צום הונגירטויט . פון דעסט וועגין דער וועגין זייא זיך ניט זייארי איביר צייגונג ביקאנט צו מאכין אודיר נאך זייארי איביר צייגונג נאך צוא לעבין ; וארין ווען זייא וואלטין ערגינץ עפיס איין עסין שפייז גיניסין , וואס עס איז ניט נאך דיא רבנישי דינים נאך , אזו וואלטין זייא באלד ארויס גישטויסין גיווארין פון דעם קהל און וואלטין ביראובט גיווארין דאס רחמנות פון דער גימיינדי . אז זייא זאלין זייארי איבירצייגונג נור ארויס שפרעכין , וואלט שוין גינוג גיוועזין , זייא אריין צו ברענגין אונטיר דעם צאהל פון דיא טמאים און רשעים גירעכינט צו ווערין . זייא פערבארגין דאריביר זייארי וואהרי גיזינונגין און גיבין זיך פאר אזו וואס אויס , וואס זייא זענין עס ניט , כדי זייא זאלין פון זייארי פאמיליעס ניט ביראובין דאס ווייניגי אונטירשטיצונג , וואס דאס צו תנפינין זיך מיכלומירשט מיט הכנעה צו דיא רבנישי מנהגים וואלט זייא גיקענט פערשאפין . מילא דא האבין מיר איין אנדירין און איין דייטליכירין צייכין פון דער פערקויפטיר קנעכטשאפט . דיא תורה שבע"פ ביראובט פון דעם ארימין גאר אין גאנצין דיא פרייהייט פון דאס גימיטה ; ניט נור ער טאר ניט

עֶסִין, נַייאִירְט אויךְ נִיט דֶענְקִין, וֶוינִיגְסְטִינְס זַיינִי גִידַאנְקִין נִיט אַרוֹיס זָאגִין, נִיט אַמָאהל זָאגִין אַז עֶר אִיז אִין דֶעם ד״ת מסופק, אַז דָאס אִיז גורם זַיין עלענד. פַאר וָואר טַאקִיש באמת דִיא יֶענִיגִי, וֶועלְכִי עֶס שְׁטֶעלִין זִיךְ אָן בְּלוֹז פוּן צַייטְלִיכִין גִיוִוינְס וֶועגִין, אַז זַייא זֶענִין פְּרוּם אִין דֶער אמונה אוֹדִיר זַייא אוּנְטִיר דְרִיקִין דִיא אמונה, זֶענִין עֶנְטְוִויר שְׁוַואךְ אִין זַייאִיר דעה אוֹדִיר זַייא זֶענִין זַייאִיר וֶוערְטה גִישְׁטְרָאפְט צוּא וֶוערִין; נוּר אָבִּיר מִיר מוּזִין אויךְ דִיא שְׁוַואכְהַייט פוּן דֶער מֶענְשְׁלִיכִיר נַאטוּר עֶטְוַואס פֶערְצַייהִין, אוּן בִּיזוּנְדֶערְס אִין דֶעם פַאל פוּן אַזוֹ אַיין אָרִימִין מַאן, דֶער וָואס הָאט קַיין בְּרוֹיט נִיט פַאר זַיינִי קִינְדִיר, אוּן וָואס זַיין גִימִיטה אִיז פוּן קִינְדְהַייט אוֹיף דוּרְךְ אַזוֹ אַיין קְנֶעכְטְשַׁאפְט אַנִידִיר גִידְרִיקְט גִיוָוארִין. דֶער רבנישיר דת אִיז עֶס וָואס מִיר מוּזִין אִיהם דִיא דָאזִיגִי דֶער נִידְרִיגְטִי אוֹיס וִוירְקוּנְגִין צוּ רֶעכְנִין. עֶס קְוֶוילְט נִיט נוּר דֶעם גוּף, נַייאִירְט וִוירְדִיגְט אויךְ דָאס גִימִיטה אַרָאפּ; אוּן דַארוּם אִיטְלִיכִיר יוּד, דֶער וָואס הָאט לִיב דִיא פְרַייהַייט פוּן גִימִיטה אוּן אַכְטִיט עֶס, זָאל זִיךְ בִּימִיהִין, דָאס זֶעלְבִּיגִי פַאר זַיינִי בְּרִידִיר צוּ פֶערְשַׁאפִין. נָאךְ דָאס גִיזֶעץ (פְרַאוֶועע) פוּן דֶער מדינה הָאבִּין זַייא דָאס זֶעלְבִּיגִי פְרַייהַייט; זַייא הָאבִּין דִיא פְרַייהַייט, צוּ גָאט מתפלל צוּ זַיין אוּן אִיהם צוּ דִינִין, וִויא זַייא גְלוֹיבִּין אַז עֶס אִיז זַיין וִוילִין צוּם אַנְגִינֶעהְמְסְטִין. אָבִּיר דִיא תורה שבע״פ טְרֶעט דָא צְוִוישִׁין אוּן בגזלת זַייא דִיא טובה, דִיא יוּדִישִׁי אָרִימִי לַייט טָארִין עֶס זִיךְ נִיט דִירְוֶועגִין, גָאט נָאךְ זַייאִיר גִיוִויסִין צוּ דִינִין, יוֹא, אפילו נִיט אַמָאהל דִיא אִיבִּירְצַייגוּנְג פוּן זַייאִיר הֶערְצִין אַרוֹיס צוּ שְׁפְּרֶעכִין. זַייא פְרַייא צוּ מַאכִין זֶענִין אַלִי גִיזֶעץ גֶעבִּירְס פוּן דִיא קְרִיסְטִין נִיט אִין שְׁטַאנְד. דֶער חיוב, אַזוֹ גוּט וִויא דִיא מִיגְלִיכְקַייט, זַייא פוּן דֶער דָאזִיגִר פֶערְקוֹיפְטִיר קְנֶעכְטְשַׁאפְט צוּ בִּיפְרַייאֶן, בִּירוּהִיט נוּר אוֹיף זַייאִירִי בְּרִידִיר. אָבִּיר לֵיידִיר צִיהִין זִיךְ דִיא דָאזִיגִי אָב, — פוּן וֶועלְכִין טעם וֶועגִין עֶס מֶעג זִיךְ אֵייבִּיג זַיין — פוּן צוּ עֶנְטְוִוירִין אוֹיף דֶער דָאזִיגִיר בִּירִימְטִיר שאלה. —

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר נ״ב

עס ווערד דערמאנט, פון דאס פאלק פון כ ו ת און דיא אנדירי פעלקיר, וועלכי דער קיניג פון אשור האט זייא איין גיזעצט פאר קאלאניסטן אין שמרון, אז זייא האבין זיך מיהי גיגעבין, דעם דינסט פון דעם אמתן גאט מיט דאס אנבעטין צו זייארי געצין צו פעראייניגין. „און דיא דאזיגי פעלקיר האבין זיך גיפארכטין פאר גאט, ״שטייהיט אין פסוק, „און האבין זייארי געצין אויך גידינט, און זייארי קינדיר און קינדס קינדיר האבין אויך אזו גיטהון וויא זייארי עלטירין האבין גיטהון ביז אויף דעם דאזיגין טאג. „(מלכים ב י״ז, פסוק מ״א) דאס, אז דיא דאזיגי מעשה איז אזו גאטלויז וויא נאריש גיוועזין, וועט איטליכיר איינזעהין. עס איז גאטלויז גיוועזין, דעם וואהרין גאט צו צוגיזעלין צו דיא וואס זענין קיינע געטיר ניט גיוועזין, און נאריש איז עס גיוועזין, צו גלויבין, אז גאט זאל קענין איין וואוהל גיפאלין האבין אן איין גיטהיילטין כבוד און גיטהיילטין הערצין. פולקומיני אבגעטיבייא וואלט גיהאט פערשטענדיגיר גיוועזין און וועניגיר בילײדיגונג פאר דעם געטליכין וועזין: וואהרין דער, וואס מיר דירקענין אן פאר איין גאט, מוז דורך אויס אונזירי גאנצי עהר פורכט (יראה)· אונזירי גאנצי ליבשאפט (אהבה) און אונזירין גאנצין גיהארכין און פאלגין האבין. און דען איז נאך אפשר פערהאנדין איין שטייגיר, גאט צו דינין, וואס עס איז נאך אום פערשטענדיגיר; און דאס איז מאן גיבט צו זינדיגי און ביטריגליכי מענשין דעם כבוד, וואס עס גיהערט נור צו גאט אליין. דיא מענשין פון כ ו ת האבין בטעות גימיינט, אז גאט איז איניר צווישין פיל געטער, און ווען זייא האבין דיא דאזיגי פיל אנגיבעטין, אזו זענין זייא גיוועזן אין דער מיינונג, אז דיא דאזיגי זענין ווירקליך געטער. ווען אביר, איין פאלק וואלט דעם איינים וואהרין גאט אנדירקענין און דאך פאר איין גיוויסי צאהל פון

מענשין

מענשין דיא זעלביגי עהרפורכט (יראת הכבוד) און ביפאלגונג ביוויזין, וויא פאר גאט זעלבירט, אזו וועט קיינער ניט אנדירש זאגין, וויא נור אז דאס דאזיגי פאלק וואלט וייט נארישיר געהאנדילט, וויא דיא כותים, אין אזו וייט וויא עס איז פיל נארישיר, איין סך פון אונזירי ביי מענשין געטליכין כבוד צו ביוויזין, וויא איין מעהרהייט פון איינגיבילדיטי געטיר אן צו בעטין. עס וואלט אביר אימיציר גיקענט מיינין, אז אזו איין גראד פון ווידיר זיניגקייט איז גאר אום מיגליך אז עס זאל זיין; נור אביר געוויסי זאכין וואס עס ווערד טאקיש במעשה גיטהון, ביווייזין, אז עס איז ניט נור מיגליך, זונדירן עס איז אויך ווירקליך גישעהין. ווען מענשין שטעלין אויך אזו הויך זייאירי אויס גיטראכטי לערנונג, וויא דיא ביקאנטי און אנגינומיני תורה פון גאט, און דאס גיהארכין און ביפאלגין דיא דאזיגי אויס גיטראכטי זאכין מאכין זייא פאר איין ווירקליכין טהייל פון זייאיר אמונה, אזו טראגין זייא איביר דעם העכסטין גראד פון כבוד וואס מאן קאן נור גאט דירוויזין, אויף מענשין ארויף. דיא הכנעה פון דאס הערץ און גימיטה אונטיר דעם ווילין פון גאט איז דער העכסטיר גראד פון אנבעטונג, און ווען דיא דאזיגי הכנעה ווערד דעם ווילין פון מענשין גיגעבין, אזו ווערין דיא דאזיגי אין דעם זעלביגין כלל צו געטיר גימאכט. אויב דיא דאזיגי בימערקונגין (הנחות) זענין אן צו ווענדין, אויף דיא יעניגי לייט, וועלכי עס מאכין דיא הלכות בשר בחלב, דאס הייסט, „דיא דינים פון פלייש און מילך" צו איין טהייל פון זייאיר אמונה, מוזין דיא אנהענגיר פון דער תורה שבע"פ חוקר ודורש זיין.

דער הויפט כלל פון דיא דאזיגי דינים לערנין אויף אזו איין שטייגיר:

בשר בחלב אסור לבשלו ואסור לאכלו מן התורה ואסור בהנאה וקוברין אותו. ועפרו אסור כעפר כל הנקברין. ומי שיבשל משניהם כזית כאחד לוקה שנאמר לא תבשל גדי בחלב אמו. וכן האוכל כזית משניהם מהבשר והחלב שנתבשלו כאחד לוקה ואעפ"י שלא בשל:

„פלייש מיט מילך צוזאמין איז אסור צו עסין נאך דער תורה; און עס איז אסור דירפון הנאה צו האבין, נור מאן מוז עס פערגראבין. דיא ערד דירפון איז אויך אזו אסור וויא דיא ערד פון אלי זאכין, וואס זייא מוזין פערגראבין ווערין. ווער עס זאל פון ביידי זאכין צוזאמין קאכין וויא איין איילבערט איז גרויס (כזית) דער ווערד גישלאגין מלקות, וואדין עס שטייהיט: „דו זאלסט ניט קאכין דאס בעקיל אין דער מילך פון זייני מוטיר." (שמות כ"ג, פסוק י"ט) און אויך אזו איז ווען איינער עסט איין

כזית

כזית פון זייא בּיידין, פון דעם פלייש און דאס מילך וואס עס איז צוזאמין גיקאכט גיוואָרין, ווערד אויך מלקות גישלאָגין, און חאָטשי ער האָט עס ניט גיקאָכט. „(הלכות מאכלות אסורות פרק ט׳, הלכה כ״ג) דאַ בּישטימט נון דיא תורה שבע״פ אין כלל, אַז מאַן טאָר קיין פלייש מיט מילך, ניט צוזאַמין קאָכין, און אויך פון אַזעלכי גיקאָכטי קיין שום נוצין ניט צו האָבּין, און איז צוגלייך מחייב דעם וואס איז עובר, איין שאַרפי און אָרדינערי שטראָף אָן זיין גוף. און פון דעסטוועגין איז דיא דאָזיגי בּישטימונג דאָך נור איין אויס טראַכטונג פון מענשין, פאר וועלכי עס גיפינד זיך אין דעם וואָרט פון גאָט אפילו דאָס גרינגסטי בּישטימונג ניט. דער פערבּאָט (לאו) פון תורת משה בּיגרענִיצט זיך בּלוז אויף איין פאַל, וואס ער איז גינוי בּיצייכינט: „דו זאָלסט ניט קאָכין דאָס בּעקיל אין דער מילך פון זייני מוטיר, „דאַ אָבּיר לאָזט זיך דער פערבּאָט אויס; וואָרין דיא גינויאי בּיצייכנונג פון איין בּיזונדירי זאַך ווייזט, אַז עס איז נ ו ר דיא דאָזיגי זאַך גימיינט, דיא וואס מוז דורך אויס אַלי איבּריגי אויס שליסין. כדי פון דעסטוועגין דיא איינגינעמטיגי אויס שפּרייטונג פון דעם דאָזיגין פערבּאָט (לאו) אַבּיסיל צו פערגלעטין, ווערד גיזאָגט:

וגדי הוא כולל ולד השור ולד השה ולד העז עד שיפרוט ויאמר גדי עזים:
„דאָס וואָרט „בּעקיל״ (גדי) איז אין זיך כולל דאָס יונגי קאַלבּ פון איין קוּא און דאָס יונגי פון איין שאָף און דאָס יונגי פון איין ציג, ווען עס ווערד ניט בּיזונדיר גיזאָגט: איין בּעקיל פון איין ציג. „ דאָס דאָזיגי בּישטעטיגט רש״י אויך אין זיין פירוש. דער א ב ן ע ז ר א האָט אונס דאָך דיא מיהי פערשפּאָרט, דיא דאָזיגי דעה זעלבּירט אָבּ צו ווענדין; וואָרין ער זאָגט:

זאיננו כן, כי גדי לא יקרא רק שהוא מהעזים ובלשון ערבי הוא גד׳ ולא יאמר על מין אחר רק יש הפרש בין גדי ובין גדי עזים כי גדי גדול מגדי עזים כי עודנו צריך היותו עם העזים וככה שעיר עזים. והחכמים קבלו שלא יאכל ישראל בשר בחלב:
„און עס איז ניט אַזוֹ, וואָרין עס ווערד ניט גירופין „בּעקיל„ גדי, נור דאָס יונגי פון ציגין. און אויף דעם לשון פון ערבי האָט דאָס וואָרט גדי „בּעקיל״ דיא דאָזיגי בּיטייטונג און קיין אַנדיר מין ווערד קיין מאָהל ניט אַזוֹ אָן גירופין. נור עס איז דאָך איין אונטירשייד צווישין איין „בּעקיל״ גדי, און איין בּעקיל פון ציגין״ גדי עזים, וואָרין דאָס וואָרט „בּעקיל״

גדי איז גימיינט איין עלטירים וויא איין „בעקיל פון ציגין״, וועלכים עס דארף נאך צווישין דיא ציגין זיין (עס מוז נאך זייגין ביא דער מוטיר). און אויך אזו איין שעיר און איין שעיר עזים. און דיא חכמים האבין עס נור בקבלה ביקומין אז איין ישראל זאל ניט עסין פלייש מיט מילך צוזאמין.״ (אין דעם פירוש אויף שמות כ״ג, פסוק י״ט) מילא אזו איז דער אבן עזרא זעלבסט מודה, וואס ער איז איין העכסטיר גילערינטער רבי גיוועזין, אז דיא ווערטיר פון תורה שבכתב ביגרעניצט דעם לאו נור אויף איין פאל, אביר אלי איבריגי זאכין זענין בלוז איין קבלה. דאריביר ווען עס זאל קענין ביוויזין ווערין, אז דיא קבלה איז דורך משה פון גאט גיבראכט גיווארין, אזו וואלט עס איין גלייכין ווערטה גיהאט מיט תורה שבכתב; נור אביר עס איז ניט אמאהל איין פרוב גימאכט גיווארין, עפים דער גלייכין צו ביווייזין. דיא מחברים פון תורה שבע״פ האבין? גאר אין גאנצין גירעכינט אויף דיא לייכט גלייביגקייט פון דיא דאזיגי וואס זענין אן זייא אנגיהאנגין, און דאריביר האט עס דא אזו וויא אומידום גאר קיין שום ביוויז ניט. טאקיש באמת טראגט דיא קבלה זעלבירט דעם ריכטיגין צייכין פון פערפעלשונג אן זיך. ווארין וויא קאן אימיצין נור איין מיגליכיר אופן זיין צו גלויבין, אז ווען גאט וואלט גיוואלט פאר זאגין אז מאן טאר קיין פלייש צוזאמין מיט מילך ניט עסין, זאל ער האבין צום ערשטין אום בישטימט ארוים גיזאגט און דער נאך זאל ער האבין איביר גילאזין איין אום זיכירי קבלה אז זיא זאל פערבעסירין מאן זאל קיין טעות ניט האבין? ווען דאס גיבאט וואלט נור איין מאהל גישטאנין, וואלט עס שוין אויך שווער גיוועזין, אזו וואס צו גלויבין; ווען מיר זעהין נאך אביר, אז דאס ווערט אביר דרייא מאהל איביר גיחאזירט, אין ספר שמות כ״ג, י״ט, און אין ספר דברים י״ד, פסוק כ״א, אזו ווערד עס גאר אום גלויבליך. דרייא מאהל איז דאס גיבאט פערצייכינט, און דרייא מאהל איז עס אויף איין ביזונדירין פאל ביגרעניצט, און פון דעסט וועגין האבין זיך דיא רבנים דערוואויגין אייגין מעכטיג צוזעצונגין צו צו מאכין פון אייגינער אוים טראכטונג, און זייארי אנהענגיר דערהייבין דיא דאזיגי נאך ביז אויף היינטיגין טאג צו איין גלייכיר הויכקייט מיט דער תורה פון גאט. דאס אז דיא רבנים וועלין אזו איין רשעות ניט טהון קאן מאן אונס ניט איינווענדין, ווארין איטליכיר דער וואס האט נור עפים איין קענטניש אין דער תורה שבע״פ, ווייס וואוהל, אז איין גרויסיר טהייל פון איהר, איז בלוז דיא רייד פון

דיא שריפט גילעהרינטי דברי סופרים, וואס זייא ווערין פאר אזעלכי אנדירקענט, און דורך דעם דאזיגין נאמין ווערין זייא אב גישיידין פון דער קבלה וואס זייא האלטין אז עס איז פון בערג סיני. אזו ווערד למשל אין דיא דינים וואס בישעפטיגין אונס דא, עפינטליך ביקענט, אז דיא תורה שבכתב דירלויבט עס, דאס פלייש פון חיות און עופות מיט מילך צוזאמין צו עסין, און פון רעכט וועגין פערביטין דיא רבנים עס דאך:

וכן בשר חיה ועוף בין בחלב חיה בין בחלב בהמה אינו אסור באכילה מן התורה לפיכך מותר לבשלו ומותר בהנייה. ואסור באכילה מדברי סופרים כדי שלא יפשטו העם ויבואו לידי אסור בשר בחלב של תורה ויאכלו בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה. שהרי אין משמע הכתוב אלא גדי בחלב אמו ממש לפיכך אסרו כל בשר וחלב:

„און אויך אזו איז דאס פלייש פון איין חיה, אודיר פון איין עוף, וואס עס איז גיקאכט גיווארין, עס זייא אין דער מילך פון איין חיה, אודיר אין דער מילך פון איין בהמה, איז עס נאך דער תורה נאך ניט אסור צו עסין, דרום איז עס מותר צו קאכין און דער פון הנאה צו האבין. אביר נאך דיא רייד פון דיא שריפט גילערינטי (סופרים) איז עס אסור צו עסין; כדי דאס פאלק זאל ניט ווייטיר גייהין און זאלין ניט עובר זיין אויף דעם איסור פון פלייש מיט מילך וואס נאך דער תורה נאך איז אסור, און ווען עסין דאס פלייש פון איין רייני בהמה גיקאכט מיט דאס מילך פון איין רייני בהמה; ווארין פאר ווער איז ניט אנדירש דיא משמעות פון פסוק, וויא נור טאקיש, פראסטא נור איין בעקיל אין דער מילך פון זיין מוטיר, דרום האבין דיא חכמים אסור גימאכט אליס פלייש וואס איז מיט מילך גיקאכט." דא האבין מיר איין בפירושן ביקענטניש, אז דיא רבנים האבין זיך דערוואוגין, דאס יעניגי אסור צו מאכין, וואס גאט האט מתיר גיוועזין, און אז זייא האבין גאר פראסטא אן אומשטענדין אודיר עס זאל זייארי נאמנות גאר עפים איין ריהר טהון, צוזעצונגין צו זיין תורה גימאכט. עס קומט דירבייא ניט דירויף אן וואס דיא סיבה דער צו מהמת וואס זייא האבין עס גימזהון איז גיוועזין, דאס אזו צו פער פאהרין איז אייביג אין העכסטין גראד איין הוצפה. דאס פארגעבין, אז באשר דיא דאזיגי צוזעצונג זענין בלוז מחמת דעם גימאכט צו איין פערצאמונג (גדר), כדי דאס פאלק מרחיק צו זיין פון איין עבירה, קאן דירבייא פאר קיין תירוץ ניט גילטין; ווארין ווען גאט וואלט אזעלכי

פערצאמונגין

פערצאמונגין (גדרים און סייגים) פאר נייטיג אודיר נוצליך גיהאלטין, וואלט ער זייא זעלבירט גיהאט פאר גישריבין. ווייל ער האט עס אביר, וויא דיא רבנים זענין אליין מודה, ניט גיטהון, נייאירט דיא דאזיגי ספאסיבים קומין בלוז פון דיא שריפט גילעהרינטי ארוים, אזו קענין זייא ניט נייטיג און אויך ניט נוצליך זיין, ווען מיר זאלין נור ניט וועלין גלויבין, וואס צו גלויבין וואלט דאך טאקיש איין לעסטירונג גיוועזין, אז דיא גיזעץ פון גאט איז אזו לאנג ניט פולקומין גיוועזין, ביז זייא זענין פון דיא שריפט גילערינטי פולקומין און פערבעסירט גיווארין. עס איז פאר וואר צו ביוואונדירין, אז מענשין וועלכי עס ביהויפטין דיא תורת משה צו אכטין, זאלין זייא דיא תורת משה אזו גרינג שעציג ביהאנדלין נאך מעהר אביר, אז דיא יעניגי, וועלכי עס שיינין אזו מיט פחד דירויף ביבאכט צו זיין, קיין עבירה ניט עובר צו זיין, זענין אפילו גאר פון גרונד אוים בכלל עובר דאס אוים דריקליכי גיבאט:

לא תוספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם:

„איהר זאלט ניט מעהרין אויף דעם ווארט וואס איך גיביט אייך.“ (דברים ד׳ פסוק ב׳) דאס איז מעהר קשה וויא אלץ, וואס דיא נייאירי יודין האלטין זיך אזו גדול מיט דיא ריינהייט פון זייאיר אמונה און מיינין, אז נור זייא אליין צווישין אלי פעלקיר האבין דעם וואהרין גאט און דינין איהם אליין, ווען זייא דינין דאך טאקיש אין אמת דיא מחברים פון דער תורה שבע״פ, און זייאיר גיהארכין פון דת טהיילין זייא צווישין גאט מיט דיא רבנים. ווען דיא צוזעצונג פון דיא רבנים וואלט עפים טיפי פערשטענדיגקייט אין דיא גיזעץ געבונג ביוויזין, אודיר ווען זייא וואלטין דיא כוונה גיהאט דיא מאראלישי אודיר צייטליכי גליקזעליגקייט פון דאס מענשליכי מין איין צו שטעלין, דען וואלטין זייא נאך עפים גיוועזין צו פער ענטווירין; אביר וואס זאלין מיר פון דיא יעניגי דענקין, וועלכי עס האבין איין בפירושין גיבאט פון גאט עובר גיוועזין, פון וועגין איין צוזאץ, וויא דער דאזיגיר איז?

הבשר לבדו מותר והחלב לבדו מותר ובהתערב שניהן על ידי בישול יאסרו שניהם. במה דברים אמורים שנתבשלו שניהם ביחד או שנפל חם לתוך חם או צונן לתוך חם. אבל אם נפל אחד משניהם והוא חם לתוך השני והוא צונן קולף הבשר כולו שנגע בו החלב ואוכל השאר. ואם נפל צונן לתוך צונן מדיח החתיכה ואוכלה:

„דאס פלייש אליין איז מותר, און דאס מילך אליין איז מותר, אביר אזו

באלד

באלד אז ביידי צומישין זיך דורך דאס קאכין , זענין זייא ביידי אסור . דאס דאזיגי איז נור דענסמאלט דער פאל אז ביידי זענין צוזאמין גיקאכט גיווארין אודיר עס איז איינס הייסירהייט אריין גיפאלין אין דאס אנדירי וואס איז אויך הייס גיוועזין , אודיר ווען אויך דאס אייני קאלטי איז אריין גיפאלין אין דאס אנדירי הייסי ; אביר ווען איינס פון ביידי וואס איז הייס גיוועזין איז אריין גיפאלין אין דאס אנדירי וואס איז קאלט גיוועזין שיילט מאן דאס גאנצי פלייש ארום וואו דאס מילך האט זיך דיראן אנגירירט און דאס איבריגי מעג מאן עסין . ווען אביר עס איז אין קאלטים אריין גיפאלין , אזו וואשט מאן דאס שטיק פלייש בלוז אב און מאן עסט עס . " (הלכות מאכלות אסורות פרק ט׳ , הלכה י״ז) מיר האבין דא ערשטליך איין אייגין מעכטיגי אויס ברייטונג פון דעם געטליכין גיבאט . גאט האט בלוז פערבאטין איין ציקילי אין זיין מוטירס מילך צו קאכין , דיא רבנים אביר ברייטירין דאס דאזיגי פערבאט אויס אויך אויף איין קאלב און אויף איין לאם , דען אביר גייהין זייא איין טריט ווייטיר און פערביטין , איביר הויפט איטליכים פלייש מיט מילך צו קאכין , און נון זעהין מיר וויא זייא גייהין ווייטיר און מאכין גאר זייער אסור איטליכים פערמישונג פון פלייש מיט מילך . אזו יאגין דיא רבנים זיך נאך אומידום נאך דעם כלל הערשאפט , און ביגינוגינין זיך נור דענסמאלט אז זייא נעהמין אין גאנצין אונטירין יאך דאס הערץ און גימיטה. אנדירי טיראנישי מענשין מוזין צו פרידן זיין מיט דעם וואס זייא האלטין דעם גוף אונטירין יאך , דיא גידאנקין אביר קענין זייא אין קייני קייטין ניט איינשמידין ; דיא מחברים פון דער תורה שבע״פ דערקייגין גרייפין אפילו אן דיא פרייהייט פון דיא גידאנקין און דריקין אפילו אין דיא קיכין אויך זייאיר ביפעהל אריין . זייא ווילין אז זייאירי אנהענגיר זאל ניט אמאהל עסין , ווען עס איז זייא ניט ביליבט, און מיט דער האנד פון עזות און חוצפה גרייפין זייא אפילו אריין אין דעם , וואס גאט האט דירצו דאס רעכט , ווייל זייא מאכין אסור איין עסין שפייז , מיט וועלכיר ער האט זיין פאלק פערזארגט . צווייטינס אביר שטרייטיט דער איינהאלט פון דעם אויבין גידאכטין אויס צוג אקייגין איטליכים גיזונדין מענשין פערשטאנד . ווען פלייש און מילך, איטליכים ביזונדיר פאר זיך , זענין זאכין וואס איז מותר , וויא קאן דיא פערמישונג פון ביידי זייא פאר עפיס אום דיר לויבטים מאכין ? אלץ וואס גאט פערביטיט , איז אסור , אן איין אונטיר שייד , אויב מיר זעהין דעם טעם דירפון איין , אודיר ניט . דא אביר זענין דיא רבנים זעלבירט

מודה

מודה, אז גאט האט דיא דאזיגי פערמישונג ניט פערבאטין, נייארט דאס דאזיגי פערבאט איז דורך אוים זייאיר איגיני ערפינדונג. מיר זענין דארום מחוייב, פון אונזיר פערשטאנד, אזו פיל וויא גאט מעג אונס גיגעבין האבין, איין גיברויך צו מאכין און אויף דעם טעם פון דעם דאזיגין פערבאט צו פרעגין. און ווידיר, ווארום זאל דאס, וואס ווען דאס איז קאלט איז עס מותר, זאל עס עפים אסור ווערין ווען עס איז היים? מאן וואלט אפשר זאגין, אז דיא דאזיגי זאך איז גאר אין גאנצין איין קליינינקייט. אין זיך איז עס טאקיש אזו; נור אלץ איין לאסט פון מענשליכין גיוויסין (נאמנות) איז עס איין זאך פון דיא גרעסטי וויכטיגקייט, און אין אזו וייט וויא עס דינט דער צו, דיא פראקטאקים צו ביטריגין, עס איז נאך וויכטיגיר. אין פילי לענדיר זענין דיא דאזיגי און דער גלייכין אוים טראכטונגין, דיא גאנצי אמונה פון דיא פראסטי מענשין און גאנץ ביזונדירס פון דיא ווייביר. דיא תורה שבע"פ זאגט אז עס איז ניט נייטיג, דיא ווייביר דיא תורה פון גאט צו לערנין, אביר וואוהל איז דאס איין זאך, וואס פון איהר הענגט כמעט דאס לעבין און טויט אב, אז זייא זאלין דיא רבנישי גיזעץ פון פלייש מיט מילך וויסין. ווען איין אשה קאן גאטים ווארט ניט לייאינין און ווייס אזו וועניג פון גאטים ווילין וויא איין הייד, אזו האלטין דאס די רבנים פאר איין קליינינקייט: ווען אביר איין אשה, זאל דורך אום וויכינהייט, פלייש מיט איין ביסיל מילך פערמישט, אויף דעם טיש ארויף ברענגין, דען וואלט דיא גאנצי פאמיליע אין אויפרוהר אריין גיפאלין, און דער רב זעלבירט וואלט צו איין עצה גימוזט גיצויגין ווערין, אום איין תחבולה אקייגין דאס דאזיגי שרעקליכי אום גליק ארוים צו גיפינין. עס קומט דירפון ארוים, אז רעכט גוט האלטין דיא דאזיגי מנהגים גילט ביי אלי דיא וואס זענין נישט גילעהרינט, פאר פרומקייט, און דיא דאזיגי ארימי נפשות האפין גלייך אין הימל אריין צו גייהין ווען זייא האבין דורך אוים גאר נישט און וייסין גאר נישט פון דיא יעניגי הייליגקייט, ווארהייט, און ריינהייט, וועלכי עס איז דאסווירקליכי אופן, אום פאר דעם פנים פון גאט זיך צו קענין ביווייזין. אזו צו שטערט דיא תורה שבע"פ דאס הייל פון דיא זיילין פון דער גרויסיר גוזמא מענשין, אביר אנדירי וועלין פאר זייאיר בלוט מוזין אב ענטווירין. אלי די וואס דערהאלטין דעם דאזיגין דת אז ער זאל איין קיום האבין, מוזין אין דיא דאזיגי פער אנטווארטליכקייט איין חלק האבין. דיא רבנים, וועלכי בילערנין, דיא גילערינטי יודין (לומדים) דיא וואס

העלפין

הֶערְפִּין זַייא אוּן אוּנְטִיר שְׁטִיצִין זַייא , דִיא כהנים אוּן לוים , דִיא וָואס גָאט הָאט זַייא אָן גִיטְרוֹיהט דָאס בְּיָוארְגִינִיש פוּן דִיא זַיילִין פוּן זַיין פָאלְק וָואס זַייא פֶּערְלָאזִין אָבִּיר זַייאִיר הֵיילִיגִין אַמְט , אַלִי וֶועלִין הָאבִּין אָבּ צוּ עֶנְטְוָוירִין פַאר דִיא זַיילִין פוּן דִיא פֶּערְלוֹירִינִי מֶענְשִׁין ; אָבִּיר נָאךְ מֶעהר פוּן דִיא דָאזִיגִי וֶועלִין דִיא יֶענִיגִי יוֹדִין הָאבִּין אָבּ צוּ עֶנְטְוָוירִין , דִיא וָואס וַוייסִין , אַז יֶענִי מעשׂות אִיז כנגד דֶעם זִינְין , דִיא וָואס עֶסִין זֶערְבִּירְט פְלֵייש מִיט מִילְךְ , אוּן לַאבִּין פוּן דֶער רבנישיר אמונה פוּן הבל אוּן בְּלַייבִּין דָאךְ אָן אֵיין גִיפִיהל בַּייא דֶעם עֶלֶענְד פוּן זַייאִירִי בְּרִידִיר. אִיטְלִיכִיר, דֶער וָואס הָאט זִיךְ אִיבִּיר הוֹיפְּט מִיט דִיא פעולות פוּן יֶענִי דינים בְּקָאנְט גִימַאכְט , וַוייס , אַז נִיט אַלֵיין זַייא בִּיצַייגִין אַיין פַאלְשִׁי פָארְשְׁטֶעלוּנְג פוּן דֶער אמונה , נַייאֶרְט זַייא זֶענְין אוֹיךְ אֵיין פְלָאג אִין דֶעם דָאזִיגִין לֶעבִּין . אַזוֹ גוּט אִין הוֹיז זַאכִין וִויא אוֹיךְ אִין דֶער קִיךְ קֶענִין זִיךְ אַלִירְלֵייא סיבות טְרֶעפִין ; עֶס קָאן אַיין שְׁטִיק פְלֵייש אִין מִילְךְ אַרַיין פַאלִין , אוֹדִיר מִילְךְ קָאן אִין אַיין טָאפּ פְלֵייש אַרַיין גִיגָאסִין וֶוערִין , פֶּערְדְרוּס אוּן יָאמֶער קוּמְט דֶער פוּן אַרוֹיס , אוּן וֶוען דִיא אוּמְגְלִיקְלִיכִי אשה , וָואס דָאס דָאזִיגִי שברי הלב הָאט זִיא בִּיגֶעגִינְט , קָאן דֶערְהֵיים קֵיין בִּיפְרִידִיגְמִין בִּישֵׁייד דִירוֹיף נִיט בִּיקוּמִין , מוּז זִיא צוּם רב לוֹיפִין אוּן בַּייא אִיהם אַיין שאלה פְרֶעגִין וָואס זִיא זָאל טָהוּן . אַזוֹ זָאגְט למשל דִיא תורה שבע״פ :

בשר שנפל לתוך החלב. או חלב שנפל לתוך הבשר ונתבשל עמו שיעורו בנותן טעם. כיצד חתיכה של בשר שנפלה לקדרה רותחת של חלב. טועם הגוי את הקדרה אם אמר שיש בה טעם בשר אסורה. ואם לאו מותרת ואותה חתיכה אסורה. בד״א שקדם והוציא את החתיכה קודם שתפלוט חלב שבלעה. אבל אם לא סלק משערים אותה בששים מפני שהחלב שנבלע בה ונאסר יצא ונתערב עם שאר החלב :

„וֶוען פְלֵייש אִיז אַרַיין גִיפַאלִין אִין מִילְךְ , אוֹדִיר וֶוען מִילְךְ אִיז אוֹיף פְלֵייש אַרוֹיף גִיגָאסִין גִיוָוארִין אוּן זֶענִין צוּזַאמִין גִיקָאכְט גִיוָוארִין , אַזוֹ וֶוענְדִיט זִיךְ דָאס אָן דֶעם טַעם גֶעבּוּנְג , וִויא אַזוֹ אִיז דָאס ? וֶוען אַיין שְׁטִיק פְלֵייש אִיז אַרַיין גִיפַאלִין אִין אַיין טָאפּ זִידִינְדִיגִי מִילְךְ , אַזוֹ זָאל אַיין גוי (נִיט קֵיין יוֹד) פֶּערְזוּכִין וָואס אִין טָאפּ אִיז , אַז עֶר זָאגְט , עֶס אִיז דֶערִינְין פֶּערְהַאנְדִין אַיין טעם פוּן פְלֵייש , אִיז עֶס אסור , אוּן אַז נִיט אִיז דָאס מִילְךְ מותר , אָבִּיר דָאס פְלֵייש אִיז אסור . וואו אִיז עֶס גִירֶעט גִיוָוארִין , נוּר בַּייא דֶעם פַאל אַז מַאן הָאט בַּאלְד דָאס שְׁטִיק פְלֵייש אַרוֹיס גִינוּמִין עֶיידִיר עֶס הָאט פוּן זִיךְ וִוידִיר דָאס אַיין גִיזַאפְּטִי מִילְךְ אַרוֹיס גִילָאזִין ; וֶוען מַאן הָאט עֶס אָבִּיר נִיט אַרוֹיס גִינוּמִין , בִּירֶעכִינְט מַאן עֶס אוֹיבּ עֶס הַאלְט אִין גַאנְצִין זֶעכְצִיג טְהֵייל (ששים) ווייל דָאס מִילְךְ וָואס אִיז אִין דָאס

פְלֵייש אַיין גִיזַאפְּט גִיוָוארִין און אִיז אסור גִיוָוארִין, אִיז ווִידִיר אַרוֹיס גִיגַאנְגִין דִירְפוּן און אִיז צוּ מִשְׁפָּט גִיוָוארִין מִיט דָאס אַנְדִירִי מִילְךְ." (דָארְטִין.) מֵילָא דִיא דָאזִיגִי דינים בְּרֶענְגִין נון אִין בֶּעסְטִין פַאל צוּ וֶועגִין, דָאס הֵייסְט, וֶוען דֶער אֵייגִינְטִימִיר פוּן דָאס מִילְךְ און פְלֵייש אִיז אִין שְׁטַאנְד דֶעם הזיק דֶער פוּן אוֹיס צוּ הַאלְטִין, עֶרְשְׁטְלִיךְ אַיין אוּם גֵייטִיגִי אוּם רוּהִיגְקַייט און קְוֶוייל עֶרַייא, וָואס קֵיינִיר הָאט דָאס רֶעכְט נִיט אַזוֹ וָואס אוֹיף זַיין חבר אַרוֹיף צוּ לֵייגִין; צְוֶוייטִינְס אָבִּיר, און דָאס דָאזִיגִי אִיז וַוייט ווִיכְטִיגִיר, בְּרֶענְגִין זֵייא צוּ וֶועגִין אַיין גַאנְץ גְרוֹיסִי זִינְד, וַוייל זֵייא גִיבִּיטִין צוּ פֶערְנִיכְטִין אַיין גוּטִי און גִיזוּנְדִי שְׁפַּייז וָואס נָאךְ דֶער תורה שבכתב נָאךְ אִיז עֶס מותר צוּ עֶסִין; וָוארִין וֶוען דָאס מִילְךְ הָאט אֵיין טעם פוּן פְלֵייש, אַזוֹ מוּז דִיא דָאזִיגִי מִילְךְ אַזוֹ גוּט ווִיא דָאס פְלֵייש נִיט נוּר גִיהַאלְטִין וֶוערִין אַז מַאן טָאר עֶס נִיט גִינִיסִין זוּנְדֶערְן אוֹיךְ אַז מַאן טָאר דִירְפוּן גָאר קֵיין שום הנאה נִיט הָאבִּין. ווִיא קֶענִין נוּן דִיא יוּדִין פְרִידִין און גוּטְס דֶער וַוארְטִין, וֶוען זֵייאִיר תורה שבע"פ לֶערִינְט זֵייא, גָאטִיס ברכה צוּ פֶערְאַכְטִין און מִיט פֶערְאוּנְוִוירְדִיגוּנְג פוּן זִיךְ אַוֶועק וַוארְפִין? ווִיא אִיז אָבִּיר אַז דֶער פַאל אִיז, אַז דֶער אֵייגִינְטִימִיר פוּן דֶעם מִילְךְ און פְלֵייש אִיז אַיין אָרִימִיר מַאן וָואס עֶר הָאט זַיין זוֹיאֶר בִּיקוּמִינֶם וֵוייניגִין פֶערְדִינְסְט דִירוֹיף אוֹיס גִיגֶעבִּין, זַיין פַאמִילְיֶע מִיט שְׁפַּייז צוּ פֶערְזָארְגִין, און מוּז אִיהם און זַיין פַאמִילְיֶע אַזוֹ אַיין סיבה בְּרֶענְגִין אַז זֵייא זָאלִין טַאקִיש נִיט אוֹיס הַאלְטִין פוּן שברות הלב. זֵייאִיר לֶעצְטִי הָאפִינוּנְג אוֹיף הִילְף אִיז זֵייא אַוֶועק גִינוּמִין, און זֵייא מֶעגִין זִיךְ אִיצוּנְד גִיטְרֵייסְט פַּר הוּנְגִיר שְׁטַארְבִּין. וֶוען זֵייא גֶעהִין צוּם רב און דֶערְצֵיילִין אִיהם ווִיא שְׁלֶעכְט עֶס אִיז זֵייא מחמת דֶער סיבה – און גִיבִּין אִיהם צוּ פֶערְשְׁטֵייהִין, אַז, וֶוען דָאס פְלֵייש אַלֵיין פַאר זִיךְ אִיז מותר, דַארְף דָאךְ דָאס מִילְךְ אוֹיךְ מותר זַיין – אַז דִיא תורת משה הָאט אִין עֶרְגִינְץ אַזוֹ אַיין שְׁפַּייז נִיט פֶערְבָּאטִין; אַזוֹ עֶנְטְוִוירִין דִיא לֶערְנִירְס פוּן דִיא תורה שבע"פ, אַז זֵייאִירִי קבלות וָואס מַאן הָאט זֵייא אִיבִּיר גִיעֶנְטְוִוירְט קֶענִין נִיט אוּם גִישְׁטוֹיסִין וֶוערִין, און דִיא אָרִימִי לַייט מוּזִין דִיא טְרוֹיאִירִיגִי ידיעה בִּיקוּמִין, אַז צוּ גִינִיסִין אַיין שְׁפַּייז וָואס אִיז פוּן גָאט דִירְלוֹיבְּט און גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין, אִיז אַיין זִינְד צוּ עֶסִין, אָבִּיר פַאר הוּנְגִיר צוּ שְׁטַארְבִּין אִיז דֶערְלוֹיבְּט. ווִיא קֶענִין מֶענְשִׁין דִיא וָואס הָאבִּין נוּר עֶפִּיס אַיין גִיפִיהל פוּן מֶענְשְׁלִיכְקַייט, גְלוֹיבִּין, אַז אַזוֹ אַיין תורה אִיז פוּן גָאט? ווִיא קֶענִין מֶענְשִׁין וָואס הָאבִּין נוּר עֶפִּיס גִיזוּנְדִין מֶענְשִׁין פֶערְשְׁטַאנְד דָאס גִימִיטה און דֶעם גוּף פוּן דִיא אָרִימִי און אוּמְוִויסִינְדִי אַזוֹ לָאזִין פַּיינִיגִין? פַאר אַלִים אָבִּיר, ווִיא

קָאן אַיין פָאלְק. וָואס הַאלְט זִיךְ מִיט דִיא רֵיינְהַייט פון זֵייאִיר גְלויבִּין אַזוֹ גְרוֹים, פַאר אַזֶעלְכִי דְרִיקִינְדִי, שְרֶעקְלִיכִי, און פון מֶענְשִין אוֹים גִיטְרַאכְטִי דינים אַיין אָבְּגָאטִישִין בִּיפָאלְגוּנְג בִּיוַוייזִין? עֶס אִיז אַיין אוּמְזוּנְסְטִי בִּירִימִירַייא וֶוען זֵייא זָאגִין, אַז באשר זֵייא הָאבִּין קֵיינִי בִּילְדִיר נִיט; דִיא תורה שבע"פ מִיט אִיהְרִי דינים זֶענִין אַיין גַאנְצִי מתנה גְעצִין. מִיט אוּם רֶעכְט זֶענִין זֵייא זִיךְ מתגבר מִיט גדלות אִיבִּיר דִיא וָואס דִינְגִין צוּ דֶער עבודה זרה וָואס הֵייסְט מלך; דִיא תורה שבע"פ אִיז אוֹיךְ אַזוֹ אַיין גְרִימִיגִי און בְּלוּטִיגִי עבודה זרה, און פַאר אִיהר וֶוערְד אַלִי טָאג גִיאָפְּפֶערְט דִיא זֵיילִין און דִיא לַייבִּיר פון דִיא אְרִימִי לַייט און פְּרָאסְטַאקִים. אִיטְלִיכִי ממשלה וָואס עֶס וֶוערְד גִיגֶעבִּין צוּ דֶער אוּם וַוארְהַייט אוֹדִיר צוּ אכזריות, אִיז אַיין אָבְּגֶעטִירַייא: און אִיטְלִיכִיר בִּידֶענְקְטִיר מֶענְש מוּז מודה זַיין, אַז דָאס בכבוד הַאלְטִין דִיא תורה שבע"פ הָאט אִין זִיךְ דִיא דָאזִיגִי מדה. דִיא רבנישי יוּדִין זֶעלְבִּירְט וָואלְטִין מִיר גֶערִין גִיזָאגְט: בִּידֵיינְקְט אַייךְ דָאךְ, אוֹיב עֶס אִיז מִיגְלִיךְ אַז גָאט זָאל הָאבִּין אַזוֹ אַיין דְרִיקִינְדִי תורה גִיגֶעבִּין, אוֹדִיר אוֹיב עֶר קָאן אַיין וואוהל גִיפַאלִין הָאבִּין אָן אַזוֹ אַיין בִּיפָאלְגוּנְג, אָן וֶועלְכִיר עֶס וֶוערְד דֶער וִוירִין אַז עֶס אִיז אוּם בַּארִימְהֶערְצִיג? דִיא יֶענִיגִי אָבִּיר, דִיא וָואס פֶערְוַוארְפִין דִיא תורה שבע"פ, וָואלְטִין מִיר צוּ רוּפִין און זָאגִין: אִיהר הָאבְּט אַיין חיוב צוּ דֶער פִילִין, פון וֶועלְכִיר עֶס קָאן אַייךְ קֵיין זַאךְ נִיט לוֹיז מַאכִין, און דָאס אִיז, נִיט קֵיין טָאג און אוֹיךְ קֵיין נַאכְט נִיט צוּ רוּהִין, בִּיז דִיא ישראל זָאלִין פון דֶער דָאזִיגִיר אָבְּגֶעטִישִיר בכבוד הַאלְטוּנְג פון מֶענְשִין אָבּ גְפִיהְרְט וֶוערִין און פון אַזוֹ אַיין דְרִיקִינְדִין יָאךְ פון לַייבּ און זֵייל בִּיפְרַייאִיט זַיין. מִיר זֶענִין מודה אַז דִיא קְרִיסְטִין זֶענִין דָאס דָאזִיגִי אוֹיךְ מחוייב, און מִיר הָאבִּין זִיךְ אִין דִיא דָאזִיגִי בְּלֶעטִיר בִּימִיהִיט, אוּנְזִירִין אַנְטְהֵייל אִין דֶעם זֶעלְבִּיגִין חיוב אָבּ צוּ גֶעבִּין; נוּר אָבִּיר דֶער חיוב וָואס עֶס לִיגְט אוֹיף דִיא ישראל הָאבִּין צֶעהִין מָאהל מֶעהר ממשלה. דֶער בַּאנְד פון פְרַיינְד שַאפְט (קרובים), זֵייאִיר אַמְט אַלְץ אַיין קִינִיגְרַייךְ פון כהנים (ממלכת כהנים), דִיא גִינָאד פון גָאט, אַז עֶר הָאט זֵייא דִיא תורה צוּם עֶרְבְּטֵייל גִיגֶעבִּין דָאס אַלִים פֶערְמֶעהְרְט וָואס זֵייא וֶועלִין מוּזִין אָבּ עֶנְטְוֶוערִין, און דִיא גְרֵייס פון זֵייאִיר חיוב. עֶס וָואלְט אַיין שַאנְד גִיוֶועזִין פַאר דִיא פון ישראל, צוּ שְוַוייגִין, וֶוען דִיא וָואס זֶענִין גָאר נִיט פון ישראל. הֵייבִּין הוֹיךְ זֵייאִיר שְטִים אוֹיף, פַאר דָאס ווִידִיר אַיינְשְטֶעלוּנְג דִיא אמונה פון משה און דִיא נביאים. באמת קֶענִין כמה ישראלים דִירְבַּייא אַלִיר הַאנְד שְוֶועִרִיגְקַייטִין הָאבִּין, זֵייא קֶענִין דוּרְךְ הַאנְדִילְס פֶערְהֶעלְטְנִישִין אוֹדִיר

פאמילישי זאכין מיט דיא דאזיגי מענשין פער בונדין זיין וועלכי עס טראגין נאך אויף זיך דיא קייטין פון דער תורה שבע״פ, און דארום קענין זייא אמאהל דארפין מורא צו האבין פאר איין שאדין אין זייאיר איצונדיגין פער מעגין אודיר פאר דעם ווילין פון זייאירי קרובים און גוטי פריינד. נור אביר אין דעם זעלביגין פאל איז אברהם אוך גיוועזין, בשעת ער האט זיך אפאר גינומין, דיא פאלשי געטיר פון זייני עלטירין אב צו זאגין און נור דעם ווארין גאט אליין צו דינין; און איטליכיר דער וואס האט זיך מיט גאטים הילף אפאר גינומין, דיא ווארהייט נאך צו גייהין און זיא צו ביהויפטין, מוז ער זיא טאקיש אויך נאך ליביר האבין וויא זיין לעבין זעלבירט. קאן איין זון פון אברהם ניט פעסט זיין? וועט ער דעם וואוהל גיפאלין פון גאט ווידיר שפעניגין, כדי דעם ווילין פון זייני פריינד ענטרונין צו ווערין? יוא טאקיש, ווען זייני פריינד לעבין נאך אין טעות. איז דען דאס ניט איין גידאפילטיר טעם, וואס עס זאל איהם דער צו טרייבין, דעם דאזיגין טעות צו פערניכטין? מוז ער ניט גידאפילט זיך איילין, זיין פאטיר, זייני מוטיר, זייני שוועסטיר און ברידיר פון אזעלכי פערקויפטי קנעכט שאפט פרייא צו מאכין? דער ערשטיר פרוב מעג טאקיש שוועיר זיין, דאס וואס עס קומט בישיינגפירליך דער פון ארום מעג ניט זייער גוט זיין; אבער ווען ער ביהויפטיט דיא ווארהייט פון גאט, פון גאטים וועגין, וועט איהם דיא ברכה פון גאט אויך טאקיש ניט פעהלין, און צום סוף וועלין מיט איהם אפילו דיא יעניגי, גוטי פריינד ווערין, דיא וואס שטעהין איהם איצונד מיט פיינדשאפט אקייגין. אזו לאנג וויא דער איצטיגיר צו שטאנד פון דיא זאכין דויירט נאך אלץ קענין דיא ישראל קיין מאהל זייאיר אלטי שטעלי ניט ווידיר צו ריק ביקומין; גאט אין זיין גינאד האלט זייא אין צו שפרייטונג, כדי דעם נצחון פון דער תורה שבע״פ צו פער הינדירין. ווען זאל אביר דער דאזיגיר מעמד פון עלענד אויפהערין? עס מוז איין מאהל איין אנפאנג גימאכט ווערין. אייניגי וואס האלטין פאר משה מוזין גינוג אייפער (קנאה) און פעסטיגקייט אין זיך האבין כדי דיא שטארקי שטיצונג פון דעם גלויבין פון הבל אן צו גרייפין און זייאירי ברידיר צו דער הייבין צו דעם גיפיהל פון זייאיר צו שטאנד – אייניגי אזעלכי, דיא וואס זאלין ניט בלוז זאגין אז זייא האלטין פאר משה, נייארט דיא וואס זאלין טאקיש ווירקליך אין זיך האבין זיין גימיטה אנגינומין, און דיא וואס זעצין זייאיר בטחון אויף דעם גאט פון זייאירי אבות.–

Дозволено Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז.

דיא אלטי שטעגין.

נומר נ״ג

בשעת גאט האט דיא ישראל דורך משה דיא תורה גיגעבין, האט ער זייא פאר איינס אין דער האנד אריין גיגעבין איינציגי פרובּיר מיטלען, וואס דורך זייא זאלין זייא אייביג אין שטאנד זיין, זיך זעלבּירט צו פרובּירין און צו איבּיר צייגין, אויב זייא גיהארכין באמת אודיר ניט און אויב דיא גיזעצי וועלכי זייא זענין מקיים זענין טאקיש ווירקליך דיא גיזעצי וואס משה האט גיגעבין. איינס פון דיא דאזיגי מיטלען צום פרובין איז פער האנדין אין דיא ווערטיר וואס דא וועט שטייהין: „זעה, איך האב אייך גילערינט גיזעצי און גיריכטי, גלייך אז וויא יהוה מיין אלהים האט מיר גיבאטין, צו טוהן אזו אין צווישין דעם לאנד וואס איהר וועט קומין דארטין אהין עס צו ערבין. און איהר זאלט היטין און איהר זאלט טהון, דען דאס איז אייערי ווייזהייט און אייער פער שטאנד צו פאר דיא אויגין פון דיא פעלקיר, וואס וועלין הערין אלי דיא דאזיגי גיזעץ, און זייא וועלין זאגין: נייערט איין קלוגים און פערשטענדיגים פאלק איז דאס דאזיגי גרויסי פאלק.״ (דברים ד׳, פסוק ה׳ – ו׳) דורך דעם וואס דא איז גיזאגט גיווארין קענין דיא ישראל אייביג וויסין, אויב זייא האלטין דיא גיזעצי פון משה; זייא האבין נור זייאיר אייגיני וויסינשאפט צו פרעגין, אום צו בישיידין, אויב זייא ווערין פון אלי פעלקיר בכבוד גיהאלטין פון וועגין זייאירי ווייזהייט (הכמה). משה זאגט זייא צו, אז דאס לויב פון ווייזהייט און דער כבוד וואס עס איז דער מיט פערבונדין וועט זיין דער לוין פאר זייאיר גיהארכין. דארום ווען דיא איצטיגי יודין גיהארכין איצונד, אזו מוז דיא דאזיגי הבטחה אלי טאג דער פילט ווערין. ווען זייא ווערין אבּיר ניט גיאכטיט און ניט בכבוד גיהאלטין פון וועגין זייאירי ווייזהייט, אזו מוז גידרונגין זיין, אז זייא גיהארכין ניט און אז ווידיר דיא גיזעצי, וואס

זייא זענין איצונד צו זייא אזו אונטיר גיגעבין, זענין ניט דיא גיזעצי פון משה. נון איז עס איין ביקאנטי גיוויסי זאך, אז אין דיא לעצטירי צוויא טוזינד יאהר איז ביא דיא פעלקיר פון דער ערד ניט גיוועזין קיין גיפיהל פון ביוואונדירונג אויף דער חכמה פון דיא ישראל. דאס יודישי פאלק איז אין העכסטין גראד פאר נישט גיהאלטין גיווארין; זייאיר גימיטה און גאנצי גילעהרינטקייט פון וויכינשאפטן זענין מחמת אום וויסינגהייט פער אכטיט גיווארין, און דיא נארישקייט פון דיא מחברים פון דער תורה שבע״פ איז אויף איין אום גירעכטין אופן אויף איטליכין איינציגין פון דאס פאלק ביזונדיר ארויף גילייגט גיווארין. מיר זאגין טאקיש אז דאס איז אום רעכט און גאטלויז אויף אזו איין איביר איילטין שטייגיר צו משפטן. נור אביר דעם עיקר פון דער זאך וואס במעשה איז, קענין מיר ניט לייקינין, און דאס דאזיגי ביווייזט, אז דיא גיזעצי, וואס דיא יודין גיהארכין זייא איצונד, זענין ניט דיא גיזעצי פון משה. זייא גיהארכין איצונד דיא גיזעצי פון דער תורה שבע״פ, און דיא פעלקיר האבין דיא דאזיגי גיבאטי גיהערט, אביר ניט איין איינציגים פאלק זאגט. ״איין קלוגים און פערשטענדיגים פאלק איז דאס דאזיגי גרויסי פאלק!״ אנדירי וועלין עס אפשר צו שרייבין אז דאס קומט מחמת דער פאלשיר דעה, און דירויף איז ניט צו שטרייטין אז עס איז פערהאנדין אזעלכי אופנים וואו דיא פאלשי דעות מאכין אויף איין משפט איין שטארקיווירקונג; נור אביר דאס דאזיגי איז ביא אונס ניט דער פאל. אונזיר בישטענדיגי מיינונג שטימין אלי צו, לטובה פאר דיא יודין, און פון דעסט וועגין קענין מיר ניט אויס מיידין ארום דער חכמה פון דיא יעניגי ניט צו שמוהסין, וואס זייא מאכין דיא גיזעצי וואס וועט דא ווייטיר שטייהן, צו איין טהייל פון זייאיר דת:

אין לשין העיסה בחלב ואם לש כל הפת אסורה מפני הרגל עבירה שמא יאכל בה בשר. ואין טשין את התנור באליה: ואם טש כל הפת אסורה עד שיסיק את התנור שמא יאכל בה חלב. ואם שנה בצורת הפת עד שתהיה נכרת כדי שלא יאכל בה לא בשר ולא חלב הרי זה מותר:

״מאן טאר ניט קנעטין טייג מיט מילך, און ווען עס האט גיטראפין און מאן האט יוא גיקנעטין איז דאס גאנצי ברויט וואס דירפון איז גיבאקין גיווארין אסור, פון וועגין אז מאן זאל ניט איינגיוואוינט ווערין אין עבירה, ווארין תאמר וועט מאן דערמיט פלייש עסין. און מאן טאר נישט אויס שמירין דעם באק אויפין מיט דעם ווידיל (אליה) פון איין שאף, און אז מאן האט יוא אויס גישמירט איז גאר דער ברויט וואס איז דעם אויפין

איז גיבאקין אסור, ביז מאן האט דעם אויפין ווידיר אויס גיהייצט, וואריין תאמר וועט מאן עס מיט מילך עסין. וועו מאן האט אביר דיא פארמי פון דעם ברויט פער ענדירט אז מאן זאל קענין דירקענין כדי דער מיט ניט צו עסין ניט פלייש און ניט מילך איז עס מותר." (הלכות מאכלות אסורות פרק ט', הלכה כ"ב) מיר ווילין דיא יודין אויף קיין פאל ניט איביר ריידין, דיא טייג מיט מילך צו קנעטין, אודיר דעם באק אויפין מיט דעם ווידיר (אליה) פון איין שאף צו שמירין; נור אביר ווען מיר דענקין אן דיא ארימקייט און נויט וואס אין דער וועלט הערשט, אזוי קענין מיר ניט פער ביי גייהין, ניט צו פרעגין, וואס פאר איין זינדליכי זאך ליגט דא אין דיא דאזיגי ביידי זאכין, אז מאן זאל אזוי איין ברויט אסור מאכין אז דאס פאלק פון גאט זאל עס ניט טארין גיניסין? האט דען גאט דאס דאזיגי פערבאטין? אודיר האט ער דען איביר הויפט ווען אמאהל פלייש מיט מילך צו גיניסין אזוי שטארק פערבאטין כדי אזוי איין איביר מאס פון פארזיכט נייטיג צו מאכין? דיא תורה פון גאט, וויא משה האט עס גיגעבין, איז מתיר דאס דאזיגי צו גיניסין; עס מאכט בלוז אסור דעם איינציגין פאל, דאס ציקילי אין דער מילך פון זייני מוטיר צו קאכין, און דער צו האבין דיא רבנים, אן ערגיגין איין שום פולמאכט, דיא אלי אנדירי דינים צו גיגעבין און אויף דעם דאזיגין שטייגיר האבין זייא דאס גימיטה בישווערט און דעם דת צו איין פערוויקילטי און שווערי וויסינשאפט גימאכט, וואס נור דער גילערינטיר קאן עס פערשטייהין, און דער דאזיגיר קאן עס אויך ניט איביג פערשטייהין. וועלכי חכמה ליגט דערינין, עפים אסור צו מאכין, וואס גאט האט עס ניט פאר נייטיג גיהאלטין צו פערביטין? וועלכי חכמה שטעקט דערינין, דעם אנפלעקטין ווילין פון גאט צו פער לאזין אודיר פאר גרינג צו האלטין, און דאס גימיטה צו איביר ענטווירין די פיהרונגין פון מענשין, וואס זייא זענין אויך אזעלכי שוואכי און ביטריגליכי מענשין וויא מיר אלי? קודם כל אביר וועלכי חכמה שטעקט דערינין, דיא ארימי צו דריקין און צו קוויילין? דיא תורה שבע"פ זאגט:

מי שאכל גבינה או חלב תחלה מותר לאכול אחריו בשר מיד. מי שאכל בשר בתחלה בין בשר בהמה בין בשר עוף לא יאכל אחריו חלב עד שיהיה ביניהן כדי שיעור סעודה אחרת והוא כמו שש שעות מפני הבשר של בין השינים שאינו סר בקינוח:

"ווען אימיציר האט פריהיר קעז אודיר מילך גיגעסין, מעג ער באלד נאך דעם פלייש עסין. ווען אימיציר האט אביר פריהיר פלייש גיגעסין, עס

זייא פליש פון איין בהמה אודיר פליש פון איין עוף, טאר ער נאך דעם קיין מילך עסין וויא נור ביז עס זאל פערבייא גייהין אזו איין צייט אז מאן זאל קענין עסין נאך איין אנדירי סעודה, און דאס איז אזו פיל וויא זעקס שטונדין נאך דעם, דאס איז פון וועגין דאס פליש, וואס עס בלייבט צווישין דיא צייניר און דורך אב ווישין נעהמט עס זיך ניט ארויס." (דארטין כ"ו, הלכה כ"ח) מילא, פאר דעם וואס האט זאך גוט און פאר דעם רייכין מאן, דער וואס קאן זיך איין גוטי מאלצייט פון פליש פערשאפין וואס עס זאל גינוג זיין און דאריביר קאן ער טאקיש זעקס שטונדיןווארטין, מעג דאס אפשר קייני גרויסי בישווערליכקייט ניט זיין, האטשי מיר מוזין שטרייטין אפילו אין דעם דאזיגין אופן אויך, אקייגין דיא איינגעמעכטגי בישווערליכקייט פון דאס גימיטה; ווען דער דאזיגיר דין זאל אביר אנגיווענדיט ווערין אויף דעם בידירפטיגין און דעם וואס ליידיט נויט, דען ווערד דאס איין יאך; וואס עס איז ניט צום אויס האלטין. מיר וועלין אמאהל זיך מעלדין, אז איין פאטיר פון איין פערהונגירטי פאמיליע, איז גיגאנגין צו בארימהערציגי מענשין זייא זאלין איהם עפים שענקין, און האט ביקומין אביסיל פליישיגי גיקעכטץ, און איילט גישווינד צוריק איין צו טהיילין זיין ארימי פרויא און קינדיר, דיא האבין עס מיט פריידין אן גינומין; אביר דאס איז ניט גינוג גיוועזין זייאיר הונגיר צו שטילין. מילא גייהיט ער נאך אמאהל אוועק און ביקומט פון איין גוטין פריינד אביסיל מילך אודיר קעז. מיט דעם גרעסטין דאנק טראגט ער עס ווידיר אהיים, ער אונטיר שטייהיט זיך אביר ניט דאס זעלבירט אן צו ריהרין, אויך ניט זייני קינדיר צו געבין; זייא האבין שוין עטליכי שטונדין גיפאסט, זייא זענין נאך מאט פון הונגיר; איין ביסיל מילך אודיר איין שטיקיל קעז, וואלט דיא פערשמאכטי נפשות דער קוויקט; דיא קינדיר שרייאן און בעטין דעם פאטיר; אביר ניין – זייא מוזין דעם פיין פון הונגיר נאך זעקס שטונדין אויס האלטין: ווארין ווען אפילו גאט האט דיא דאזיגי שפייז דער לויבט אזו האבין עס דאך דיא רבנים פערבאטין. שטעקט דערינין חכמה? ווערד גאט דורך אזו איין דת גיהערליכט, דער וואס אכטיט זיין דערלויבניש פאר גישט און האלט דיא מאכט פון דיא רבנים טאקיש גרעסיר וויא דיא זייני? דאס זעלביגי קענין מיר פרעגין אויף דעם וייטירדיגין דין:

והאוכל גבינת הגוים או חלב שחלבו הגוי ואין הישראל רואהו מכין אותו מכות מרדות. והחמאה מקצת הגאונים התירוה שהרי לא גזרו על החמאה וחלב טמא אינו עומד ומקצ' הגאונים אסרוה מפני צחצוח חלב שישאר בה:

„ווען אײנער עסט גױשין קעז אדער מילך וואס אײן גוי האט געמאָלקען און קײן ישראל איז ניט דערבײא געשטאַנדען אַכטונג צו געבען, אַזױ שלאָגט מאַן איהם מיט שלעגט פאַר ווידערשפּעניגונג (מכת מרדות); און פוטער, האבען אײן טהײל פון דיא גאונים מתיר געווען, ווײל אויף פוטער איז קײן דריקליכי אוים גזרה ניט געוועזין אַז עס זאָל אָסור זײן, און מילך פון אײן אום רײני בהמה שטעהט זיך ניט אײן; און אײן טהײל פון דיא גאונים האבען עס געאַסורת, פון וועגען דיא קלײני טראָפּענס מילך וואס עס בלײבט דרינען.“ (יורה דעה סימן קט״ו) דאָ האבען מיר דאָס זעלביגי וויא מאַן גיבט גאָר קײן שום השגחה ניט פאַר דעם אָרימען, און דעם זעלביגען גרימיגען און שרעקליכען גײסט. מיר וועלען דאָ ווידער מעלדען דעם פאַל פון אײן יודישי פאַמיליע וואס לײדיט נויט, וואס דער פאָטער ליגט זײער קראַנק און איז ניט אין שטאַנד דאָס טעגליכי ברויט פאַר זײני קינדער צו ברענגען. דיא מוטער פון מאַטערניש אַרום איהר קראַנקען מאַן האט שוין גאָר כמעט קײן קראַפט ניט, און ווײל איהר הערץ איז שוין דורך דאָס שרײאען נאָך ברויט פון איהרי קינדער כמעט צו בראָכען, גײהיט זיא אַהין, צו דיא גבאים פון צדקה צו בעטען אַז מאַן זאָל איהר מיט עפּיס העלפען. דיא דאָזיגי ביווילינען פאַר איהר אויף אַלי חודש אײן קלײני אונטער שטיצונג; אָבער זיא זעהיט אײן, אַז דאָס דאָזיגי קאָן אום מעגליך צום אונטער האַלטונג פאַר אײן פאַמיליע גינוג זײן, און גײהיט דאַריבער צו אײנציגי פּריוואַטי מענשען וואס זעגען פון איהר אמונה און זוכט זיך אַזױ פיל צו פערשאַפען וויא זיא קאָן נור; אָבער דאָס איז אויך נאָך ניט גינוג, אום דיא בידערפניש פון איהרי קינדער און פון איהר קראַנקען מאַן אָב צו העלפען. אין איהר בידרענגניש גײהיט זיא צו עטליכי פון איהרי קריסטליכי שכנים, וועלכי עס גיבען איהר עטוואַס מילך און קעז. דיא פּײן פון הונגער און דיא ליבשאַפט צו איהר מאַן און איהרי קינדער קומען צו שטײאער איהר נאַריש גלויבען; זיא טראָגט דיא ביקומעני גאַבען פון נדבה אַהײם און טהײלט זיך דער מיט מיט איהר מאַן און איהרי קינדער. ציא האט זיא דער דורך אײן זינד גיטהון? האט זיא דען ערגיץ אײן פאָרשריפט פון תורת משה גיבראָכען? האט זיא דען דעם נאָמען פון איהר גאָט געלעסטערט? לאָז דער פער שטאַנד, לאָז דיא תורה און דיא נביאים ענטוואָרטען, און זײא וועלען זאָגען: נײן, זיא האט איהרי שולדיגקײט גיטהון. וואס זאָגט דערקעגען דיא תורה שבע״פ? עס זאָגט, אַז זיא האט אײן שרעקליכי זינד גיטהון. און וואס זאָל נאָך דער תורה שבע״פ נאָך, איהר, און איהר מאַנס, און איהרי קינדערס שטראָף זײן?

דָאס שְׁלָאגֶן – שְׁלֶעג פוּן ווידיר שְׁפֶּענִיגוּנְג (מכת מרדות)׃ וֶוען דִיא תורה שבע"פ וָואלְט מַאכְט גִיהַאט אַזוֹ וָואלְט עֶס זַייא לָאזִין אוֹיף דֶעם גִירִיכְט פְּלַאץ אַרוֹים פִּיהרִין אוּן דָארְטִין זַייא לָאזִין גֶעבִּין שְׁלֶעג אָן אַיין צָאהל אוּן אָן בַּארִימְהֶערְצִיגְקַייט. וֶוען נוּן דִיא וָואס וָואלְטִין דָאס צוּ זֶעהִין אוּן דִיא וָואס וָואלְטִין צוּ זַאמִין לוֹיפִין אוֹיף דֶעם גִישְׁרַייא פוּן דִיא אוּם גְלִיקְלִיכֵי וָואלְטִין פְרֶעגִין׃ וֶועלְכֶים שְׁרֶעקְלִיכֵי פֶערְבְּרֶעכֶן הָאט דֶען דִיא דָאזִיגֵי פַאמִילְיֶע בִּיגַאנְגִין? אַזוֹ וָואלְט מַאן זַייא גִיעֶנְטְווִירְט׃ זַייא הָאבִּין זִיךְ דֶערְוואוֹיגִין, כדי זִיךְ צוּ רַאטִיוֶוין פֶער הוּנְגִיר נִיט צוּ שְׁטַארְבִּין, גוֹיִשֵׁי קֶעז אוּן גוֹיִשֵׁי מִילְךְ צוּ עֶסִין. וֶוען דִיא גוֹים וָואלְטִין דֶענְסְמָאלְט גִיפְרֶעגְט׃ וִויא? הֵייסְט דִיא תורה דָאס אַזוֹ צוּ טְהוּן? לֶעהרִינְט עֶס דָאס יוּדִישְׁקַייט, אַז פַאר אַזוֹ אַיין אוּמְשׁוּלְדִיגֵי מעשה זָאל מַאן אַזוֹ שְׁטַארְק בִּישְׁטְרָאפְט וֶוערִין? אוּן מַאן וָואלְט זַייא טַאקִיש עֶנְטְווִירִין יוֹא, צִיא וָואלְטִין זַייא דֶען אפשר עֶפִּים מִיט דֶעם אוֹים רוּף אַוֶועק גֵייהִין: „אָה וָואס פַאר אַיין דת דָאס אִיז, פוּל מִיט לִיבְּשַׁאפְט! פַאר וָואהר נַייאִירְט אַיין קְלוּגִים אוּן פֶערְשְׁטֶענְדִיגִים פָאלְק אִיז דָאס דָאזִיגֵי פָאלְק!?" נֵיין, זַייא וֶועלִין זִיךְ מִיט גְרַיילִירִין אָבְּשַׁייא אַוֶועק קֶעהרִין אוּן גָאט דַאנְקִין, וָואס זַייא זֶענִין קֵיינֵי יוּדִין נִיט אוּן אַז עֶר הָאט זַייא פוּן אַזוֹ אַיין שְׁרֶעקְלִיכֵי בִּיטְרוּג אוּן פַאר אַזוֹ אַיין אוּם גִירֶעכְטֵי אכזריות בִּיהִיט אוּן בִּיוָוארִינְט. וָואס מֵיינִין נוּן דִיא יוּדִישֵׁי לֶעהְרִירְס פוּן דֶעם דָאזִיגִין דִין אוּן פוּן דֶעם דת וָואס דֶער דִין אִיז אַיין טְהֵייל פוּן אִיהם? עֶס אִיז גִיט צוּ שְׁטְרַייטִין אַז עֶס זֶענִין פֶערְהַאנְדִין פִּיל יוּדִין, וָואס זַייא זֶענִין בִּישְׁטֶענְדִיג אוֹיף דֶעם דִין עוֹבר, וָואס זַייא עֶסִין דָאס מִילְךְ וָואס אַיין גוֹי גִיבְּט זַייא אוּן וָואס זַייא בִּיהוֹיפְּטִין פוּן דֶעסְט וֶועגִין, זִיךְ צוּ דָאס יוּדִישְׁקַייט צוּ בִּיקֶענִין אַלְץ צוּ זַייאִיר דת. אַלִי דִיא דָאזִיגֵי מֶעגִין זִיךְ זֶעלְבִּירְט פְּרֶעגִין, מִיט וֶועלְכִין יוֹשר זֶענִין זַייא דֶען עוֹבר אַזוֹ אַיין גִיבָּאט וֶועלְכֵי עֶס אִיז דוּרְךְ אַזוֹ אַיין שַׁארְפִי שְׁטְרָאף מִיט גִיזֶעצְלִיכִיר קְרַאפְט בִּישְׁטֶעטִיגְט. צִיא טְהוּן זַייא עֶס אפשר עֶפִּים, ווייל זַייא הַאלְטִין עֶס פַאר אוּם פֶערְשְׁטֶענְדִיג אוֹדִיר ווייל זַייא גְלוֹיבִּין אַז דָאס אִיז פוּן תורת משה נִיט בִּישְׁטֶעטִיגְט? דֶען מַאכִין זַייא מִיט אֵיינִים שְׁלַאק צוּ נִישְׁט דִיא מַאכְט פוּן דֶעם גַאנְצִין דת פוּן דָאס יוּדִישְׁקַייט. וֶוען עֶס קָאן דֶער תורה שבע"פ אִין עֶרְגִינְץ אַיין פַאל דֶערְוֵוייזִין וֶוערִין אַיין וִוידִיר זִינִיגְקַייט, אוֹדִיר אַיין אוּם גִירֶעכְטִיקַייט, אוֹדִיר אַיין שְׁרֶעקְלִיכְקַייט, אַזוֹ וֶוערְד אִיהר וֶוערְטֶה אַז זִיא זָאל הֵייסִין אַיין גֶעטְלִיכֵי אִיבִּיר לִיוִוירוּנְג גָאר אִין גַאנְצִין פֶער נִיכְטִיט. זֶענִין זַייא אִין דֶעם אִיבִּיר צַייגְט, פֶער וַוארְפִין זַייא אַנְדִירְשׁ דָאס יוּדִישְׁקַייט – אַזוֹ לָאזִין זַייא עֶס זָאגִין, אוּן לָאזִין זַייא

נִיט בִּיהוּיפְּטִין דֶעם יוּדִישִׁין דת צוּ הָאבִּין, וֶוען זֵייא הָאבִּין עֶס נִיט. לָאזִין זֵייא עֶרְלִיךְ מודה זַיין, אַז זֵייאִיר פֶערְשְׁטַאנְד וָואס אִיז פוּן דֶער הֵיילִיגִיר שְׁרִיפְט גִיפִיהרְט גִיוָוארִין הָאט זֵייא דֶער צוּ גִיבְּרַאכְט, דָאס צוּ פֶער ווַארְפִין, אוּן דֶען לָאזִין זֵייא דֶעם חיוב וָואס דֶער פוּן: ווַאקְסְט אַרוֹיס דֶערְפִיהלִין אוּן זִיךְ בִּימִיהִין, זֵייאִירִי אָרִימִי בְּרִידִיר פוּן אַיין שְׁרֶעקְלִיכִי פֶערְקוֹיפְטִי קְנֶעכְטְשַׁאפְט צוּ בִּיפְרַייהִין, זֵייא מוּזִין וִויסִין אַז דֶער דין פוּן מִילְךְ אוּן פוּטִיר אַזוֹ וִויא דִיא דינים פוּן שחיטות, שְׁלִיסִין פִיל אָרִימִי יוּדִין אוֹיס פוּן דֶעם לֶעצְטִין אוֹפֶן וָואס עֶס אִיז נִיצוֹל צוּ וֶוערִין פוּן דִיא נוֹיט בִּידֶערְפְטִיגְקַייט, פוּן דָאס אָרִימִין הוֹיז. כמה מֶענְשִׁין וָואלְטִין גֶערִין אַיין נוּצִין הָאבִּין פוּן דִיא הִילְף וָואס דִיא חברה פוּן דֶער אַיינְזַאמְלוּנְג ווִיל זֵייא גֶעבִּין, אָבִּיר עֶר הֶערְוֶועגְט זִיךְ נִיט דָאס אָן צוּ נֶעהמִין. עֶנְטְוִויר דֶער לוֹיבְּט עֶס אִיהם זַיינִי פֶערְקֶעהרְטִי נאמנות נִיט וָואס עֶס אִיז דוּרְךְ דִיא רַבָּנִישִׁי פָארְשְׁרִיפְטִין פֶערְקֶעהרְט גִיוָוארִין, אוֹדִיר עֶר הָאט פוּרְכְט פַאר זַיינִי בְּרִידִיר, וֶועלְכִי עֶס וֶועלִין מֵיינִין, אַז דוּרְךְ דֶעם אַיינְטְרִיט אִין אַזוֹ אַיין אוֹפֶן פֶערְלֵייקִינְט עֶר שׁוֹין דִירְמִיט זַיין גָאט. דִיא יֶענִיגִי וֶועלְכִי עֶס גִינִיסִין גוֹיִישִׁי מִילְךְ אוּן זֵייאִירִי נאמנות אִינְטֶערֶעסִירְט עֶס גָאר נִישְׁט, וֶועלִין פִיל הָאבִּין אָבּ צוּ עֶנְטְוִוירִין, דֶער פַאר וָואס זֵייא לָאזִין עֶס צוּ, אַז דִיא דָאזִיגִי בִּידְרִיקִינִישׁ אוּן דִיא דָאזִיגִי אמונה פוּן הבל זָאל נָאךְ לֶענְגִיר דוֹיאִירִין. אוּמְזוּנְסְט, עֶס וֶועט נִיט הֶעלְפִין אַז אִימִיצִיר וָואלְט זִיךְ צוּם פֶערְעֶנְטְוִוירִין וֶועלִין זָאגִין: וָואס קָאן אִיךְ טהוּן? ווָארִין אִיטְלִיכִיר אֵיינְצִיגִיר, עֶר מֶעג נָאךְ אַזוֹ וֶועניג קְרַאפְט אוּן מַאכְט הָאבִּין הָאט עֶס אִין זַיינִי יכולת דוּרְךְ דִיא הִילְף פוּן גָאט דִיא אָרִימִי צוּ בִּיפְרַייהִין. לָאז עֶר זִיךְ נוּר מתאמץ זַיין דֶעם נַארִישׁ גְלוֹיבִּין צוּ שְׁטֵייאִיר צוּ קוּמִין, לָאז עֶר נוּר מִיט זַיין בְּרוּדִיר צוּ זַאמִין אַיין פְּלַאן מַאכִין אוּן נִיט פְרִיהִיר רוּהִין, וִויא בִּיז דֶער יָאךְ אִיז פוּן דִיא אַקְסְלִין פוּן זַיין פָאלְק אַרָאפּ גִינוּמִין. צוּם סוֹף וֶועט עֶר גובר זַיין אוּן וֶועט זַיין אַיין וֶוערְגְצַייג אִין גָאטִיס הֶענְד צוּ אַיין בִּיפְרַייהוּנְג, וָואס עֶס וֶועט ווַייט מֶעהר הצלחה זַיין וִויא דִיא בִּיפְרַייהוּנְג פוּן מצרים, עֶס הֵייסְט אִין אַזוֹ ווַייט וִויא דִיא בִּיפְרַייהוּנְג פוּן דֶער נשמה אִיז פִיל וִויכְטִיגִיר וִויא דִיא בִּיפְרַייהוּנג פוּן דֶעם גוּף. אִין דֶער דָאזִיגִיר בִּיצִיהוּנְג צְווִישִׁין אַנְדִירִי זַאכִין, הָאט ישוע המשיח מֶעהר גִיטָהוּן וִויא משה. וָואלְט עֶר נִיט גִיהַאט אוֹיף גִישְׁטַאנְדִין, אַזוֹ וָואלְט דִיא תורה שבע"פ גִיהַאט אוּמִידוּם גִיהֶערְשְׁט, אוּן דִיא וֶועלְט וָואלְט נָאךְ אִיצוּנְד עֶנְטְוִויר אִין אָבּ גֶעטִירַייא פֶערְזוּנְקִין גִיוֶועזִין, אוֹדִיר עֶס וָואלְט אוּנְטִירִין יָאךְ גִיוֶועזִין אוּנְטִיר אַיין גְרַיילִיכִיר אמונה פוּן הבל. דִיא גְרַיילִיכְקַייט פוּן אַזוֹ אַיין דת אָבִּיר

וֶועלְכִיר ,עס לָאזְט אַיין מֶענְשִׁין שְׁלָאגִין , דֶער וָואס גִינִיסְט דָאס , וָואס גָאט הָאט דֶער לויבְּט״, קָאן גָאר ,קיין ,רייד דִירְפוּן נִיט זַיין ,עס צוּ פֶערְעֶנְטְוָוירִין . אַיין אַנְדִיר גְלַייכְנִיש פוּן דֶער דָאזִיגִיר אוּם מֶענְשְׁלִיכְקַייט , גִיבְּט אוּנְס דָאס וָואס מַאן מַאכְט אָסוּר גוֹיִשִׁין בְּרוֹיט . דִיא תּוש״פ זאגט :

יש דברים שאסרו חכמים אף על פי שאין להם עיקר מן התורה כמו פת של גוים אפי׳ אפאו לו ישראל והשלקות שמבשלין הגוים ואסרו לשתות במסיבתן אפי׳ שאר משקין שאין בהם משום חשש יין נסך וכל אלו הדברים אסרו משום חתנות וגו׳ :

,,עס זֶענִין פֶערְהַאנְדִין זַאכִין וָועלְכִי דִיא חכמים הָאבִּין אָסוּר גִימַאכְט , הָאטְשִׁי זֵייא הָאבִּין ,קיין עיקר נִיט אִין דֶער תּורה פַאר וָואס ,עס זָאל אָסוּר זַיין . דֶער צוּ גִיהֶערְט אַזוֹ אַיין שְׁטֵייגִיר וִויא גוֹיִשִׁי בְּרוֹיט , אפילו וֶוען אַיין ישראל הָאט ,עס פַאר אִיהם גִיבַּאקִין ; אוּן שְׁפַּייז , וָואס דִיא גוֹיִם הָאבִּין ,עס גִיקָאכְט . אוּן זֵייא הָאבִּין גִיאַסוּרת בַּייא דֶעם טִישׁ פוּן אַיין גוֹי צוּ טְרִינְקִין אפילוּ אַנְדִירִי גִיטְרֶענְק וָואס מַאן הָאט נִיט זָארְג צוּ הָאבִּין פַאר יין נסך . דִיא דָאזִיגִי אַלִי זַאכִין הָאבִּין זֵייא גִיאַסרת פוּן וֶועגִין צוּ פֶערְהִיטִין אַז זֵייא זָאלִין זִיךְ אֵיינִי מִיט דִיא אַנְדִירִי נִיט בִּישְׁוָועגִירִין (מתחתן זַיין) .״ צוּ דֶער דָאזִיגִיר שְׁטֶעלִי הָאבִּין מִיר פִיל בִּימֶערְקוּנְגִין צוּ מַאכִין ; פַאר אִיצוּנְד אָבִּיר וִוילִין מִיר בַּייא דֶעם פֶער בָּאט פוּן גוֹיִשִׁי בְּרוֹיט שְׁטֶעהִין בְּלַייבִּין . ,עס וֶוערְד דָא גִיזָאגְט אַז ,עס גִיפִינְד זִיךְ נִיט אִין דֶער תּורה ,קיין גְרוּנְד (עיקר) דִירוּיף אַז ,עס זָאל אָסוּר זַיין , אוּן אַז דַארִיבִּיר ,קענִין דִיא רבנים ,קיין קבלה אֵיינִיר פוּן אַנְדִירִן דִירוּיף נִיט אוֹיף וַוייזִין ; אוּן פוּן דֶעסְט וֶועגִין דַארְף מַאן דִירְבַּייא נוּר אֵיינִי קוּרְצִי בִּיטְרַאכְטוּנְג , אוּם צוּ וַוייזִין , וָואס פַאר אַיין רעה קָאן דִירְפוּן אַרוֹיס קוּמִין . אַיין אָרִימִיר יוּד לְמשל וָואס גֵייהִיט אַרוּם אִין דֶער וֶועלְט , הָאט זַיין גֶעלְד אוֹיף דֶער הוֹצָאָה אוֹיס גִיגֶעבִּין אוּן ,גייהִיט אִין אַיין וִוירְטְס הוֹיז אַרַיין , אוּם פַאר זִיךְ אַיין דֶערְפְרִישׁוּנְג אוֹיס צוּ בֶּעטִין ; פְלֵייש טָאר ,ער נִישְׁט אָן נֶעהמִין , אוּן וֶוען ,ער וִויל דֶעם אחריות נִיט הָאבִּין מלקות גִישְׁלָאגִין צוּ וֶוערִין , טָאר ,ער ,קיין מִילְךְ אוֹיךְ נִיט טְרִינְקִין ; וִויא אִיז אָבִּיר אַז דִיא לַייט וִוילִין אִיהם בְּרוֹיט גֶעבִּין וָואס אִיז אִין הוֹיז גִיבַּאקִין גִיוָוארִין ; דָאס טָאר ,ער אוֹיךְ נִישְׁט ,עסִין , וָוארִין דִיא תּורה שבע״פ זָאגְט :

של בעל הבית אסורה לעולם :

,,גִיבַּאקִינִים בְּרוֹיט פוּן אַיין פְּרִיוַואטְנִים מֶענְשִׁין אִיז אֵייבִּיג אָסוּר .״ דֶער אָרִימִיר מַאן מוּז אַזוֹ טַאקִישׁ הוּנְגִירִין . נָאךְ מֶעהר אָבִּיר וַוייזְט זִיךְ אוּם מֶענְשְׁלִיכְקַייט פוּן דֶעם דִין אַז מַאן בְּרֵיינְגְט דִיא שאלה , אוֹיבּ ,עס אִיז מותר

און ווען עס איז מותר ברויט פון איין בעקיר צו עסין. דיא רבנים זענין אין דעם מיט זייארי דעות אין מחלוקות; אייניגי זענין עס מתיר, ווייל דער סדר פון דעם דין בכלל זאגט:

מי שהתענה ג׳ ימים מותר בפת של גוים משום חיי נפש וברוב מקומות גליותנו אין פלטר ישראל מצוי והוה כאלו התענה ג׳ ימים ע״כ. ויש אוסרין אותו אלא אם כן התענה ג׳ ימים ממש:

„ווער עס האט שוין דרייא טעג גיפאסט מעג ער עסין גוישין ברויט פון וועגין (חיי נפש) אז ער זאל ניט שטארבין; און ווייל עס איז אין דאס רוב ערטיר פון אונזיר גלות קיין יודישיר בעקיר ניט פערהאנדין אזו איז עס דא גלייך וויא ער וואלט שוין דרייא טאג גיפאסט, און אייניגי זאגין אז דאס איז דא אויך אסור סיידין אז ער האט טאקיש ריכטיג דרייא טאג גיפאסט.״ (דארטין) מאן זאל דאך מיינין אז אין אזעלכי אופנים וואו עס איז איין ספק וויא מאן זאל טהון, וועלין מענשין וואס האבין יראת שמים כדרך הטבע נוטה זיין אויף דער זייט פון גוט הערציגקייט צו פערגרינגירין; נון אביר דא זעהין מיר אז וואס גאט האט מתיר גיוועזין, מאבין אמונה לעהרירס אסור ווען ניט דער פער פאליניר מענש אין ארימקייט האט שוין דרייא טאג צו פאר, דיא קוויילינש פון הונגיר אויס גיהלטין, און זייא בישטימין טאקיש ווירקליך אין איינים אופן, אז ליבירשט זאל אייניר פון זייארי מיט בישאפיני נפשות פאר הונגיר שטארבין, עיידיר ער זאל עובר זיין אויף זייאיר קבלה, וואס עס איז פאר איהר גאר קיין שום בירווייז און קיין ערבות ניט פערהאנדין אז זיא זאל אמת זיין. — ווען איין ניט יודישי רעגירונג וואלט זיך בימעכטיגט אויף איין אנצאהל אום גליקליכי יודין וואס האבין זיך אין קיין פערברעכין ניט פערשולדיגט און וואלטין זייא אין דער תפיסה אריין גיווארפין און וואלטין זייא דארטין לאזין פאר הונגיר שטערבין, וואס פאר איין גירעכטין פערדרוס און אום ווילין וואלט דאס אויף גירוהרט? איטליכיר מענש וואלט איין זאלכי מוטוויליגי אכזריות הויך אויס שרייאין און בירעדין; און דאך איז עס טאקיש פונקט דאס דאזיגי וואס דאס נייאי מאדישי יודישקייט האט גיטהון. דורך דעם וואס עס האט איין פערבאט (איסור) אויף גוישי פלייש, מילך, קעז, און ברויט ארויף גילייגט, האט עס הונדירטיר מענשין צום הונגירס טויט גימשפט. עס איז נאך אין דעם דאזיגין אויגין בליק איין גרויסי צאהל פון אייניציגי מענשין, ווען ניט גאנצי פאמיליעס פערהאנדין, דיא וואס קומין אום מחמת נויט, און וואס זייאיר נויט וואלט גיקאנט אב גיהאלפין ווערין, ווען דיא תורה שבע״פ וואלט ניט גיהאט מיט אייזירנים שטערין

דער צווישן אביין גיטרעטין און גיזאגט, אז פאר הונגיר שטארבין איז דערלויבט, פון גוים אביר איין הילף אן צו נעהמין איז ניט דער לויבט. און פון דעסט וועגין לאזין דיא וועלכי עס ביריהמין אזו שטארק זייאירי נדיבות און מענשליכקייט, זייאירי ברידיר שטערבין, און זענין עס סובל, אז אזו איין דת זאל דערהאלטין ווערין, כדי עס זאל אויך פאר דיא שפעטירדיגי דורות איין פלוך זיין. מאן מוז באמת טאקיש נשתומם ווערין איביר דיא, וועלכי עס האלטין זיך אזו בגדלות וואס זייא זענין ביפרייאיט פון דעם גלויבין פון הבל און עסין זעלביר גאר אן איין שום פחד, ברויט, מילך, קעז, און אפשר פלייש אויך פון גוים, וויא אזו זייא זענין זיך אזו גלייך גילטיג און עס הארט זייא פאר אנדירי גאר נישט. נאך מעהר מוז מאן אביר נשתומם ווערין, וויא איביר הויפט דאס פאלק קאן זיך לאזין פון אזעלכי מענשין פאר נארין, דיא וואס זענין צווישן זיך זעלביר ניט אייניג, וואס עס איז ווירקליך יוא נאך דאס גיזעץ נאך, און וואס עס איז ניט. מיר האבין איצונד אויך גיזעהין, אז דיא גרעסטי רבנים דיא גאונים זעלבירט, זענין אין זייאירי דעות זייאיר ווייט איינער פון דיא אנדירי, אין דעם דין פון גוישי פוטיר צו גיניסין; דא זעהין מיר דיא זעלביגי אליר האנד פערשידיני דעות אין דעם וואס עס ביטרעפט דיא גוישי בעקיר ברויט. מילא וויא קומט עס, אז דיא יודין קענין ניט איין זעהין, אז זייאיר איצטיגיר דת פון תורה שבע"פ איז אויף אום גוויסים גיבויהט און דאריביר פערדינט עס ניט אז מאן זאל דירויף פערטרויהין? דא עסין זייא טאקיש אפילו גוישין ברויט, און אפילו דיא שארפסטי לייט; נור אביר נאך דעם פסק פון עטליכי זייאירי גרעסטי מעניר טהון זייא דער דורך טאקיש אלי טאג איין זינד; ווארין דיא דאזיגי חכמים זאגין גאנץ מענשליך און לייט זעליג, מאן מוז פריהר דרייא טאג לאנג פאסטין, עיידיר מאן זאל מעגין אזו איין ברויט עסין. נון וואס פאר איין נוצין האט מאן פון איין תורה שבע"פ, וואס זיא זעלבירט קאן אונס ניט בישטימט זאגין, וואס פאר איין ברויט איז דערלויבט צו עסין און וועלכיר איז ניט דערלויבט? דיא וואס האלטין פאר דיא רבנים ביריהמין זיך דער מיט, אז באשר דיא תורה שבע"פ האט אין זיך דעם אמתן זינין פון דאס גישריביני לערנונג און זיא ביהיט זייא פאר אלי שטרייטיגקייט. וויא קאן דאס דאזיגי אביר אמת זיין, ווען דיא תורה שבע"פ האט נאך אלץ ניט פעסט גיזעצט, ווען גוישי ברויט איז מותר צו עסין? דיא יודין קענין מיט דיא הילף פון זייאיר דת ניט אמאהל זאגין, אויב זייא טהון דער מיט קיין זינד ניט, און ברענגין זייאירי קינדיר ניט צו זינד, ווען זייא גיבין זייא אביסיל פוטיר מיט ברויט. מילא וויא קענין זייא זיך בייא אזו איין דת

בִּירוּהִיגִין, בַּייא וֶועלְכִין דִיא פְּרַאקְטִיקְטִי פֶערְהֶעלְטְנִיש פוּן לֶעבִּין אִיז נָאךְ
אַלֶין זַאכִין פוּן ספק אוּן מחלוקות, אוּן בִּיזוּנְדֶערְס, בַּייא וֶועלְכִין דֶער
אָרִימִיר אִיז פֶער שְׁטוּיסִין דִיא גְרֶעסְטִי צרות אוֹיס צוּ הַאלְטִין, וָואס דוּרְךְ
דָאס פֶּעסְט הַאלְטִין אָן משה אוּן דִיא נביאים וָואלְט עֶר גִיקֶענְט פוּן זַיין
נוֹיט גִיהָאלְפִין וֶוערִין ? פַאר אַלִים אָבִּיר, וִויא קֶענִין זֵייא גְלוֹיבִּין, אַז אַזוֹ
אַיין דת אִיז גֶעטְלִיךְ, אוֹדִיר אַז דִיא וָואס הָאבִּין דֶעם דת מיסד גִיוֶועזִין
זֶענִין גוּטִי אוּן פְרוּמִי לַייט גִיוֶועזִין, וֶוען אַיין אוּם שוּלְדִיגִי מעשה, אוּן
אפילו גָאר דִיא דֶערְפִילוּנְג פוּן אַיין נַאטִירְלִיכִין חיוב וֶוערְד מִיט מכת
מרדות שְׁלָאגִין בִּישְׁטְרָאפְט ? עֶס אִיז נִיט פֶער הַאנְדִין קֵיין שְׁטְרָאף,
וָואס עֶס זָאל דֶער תורה שבע"פ אַזוֹ לִיבּ זַיין וִויא דִיא דָאזִיגִי, אוּן עֶס
וָואלְט זֵייעֶר גוּט צוּם בִּילֶערְנוּנְג גִיוֶועזִין אוּן זֵייעֶר אַיין גְרוֹיסִיר יושר
גִיוֶועזִין אַיין רֵייסְטִיר פוּן אַלִי עבירות צוּ מַאכִין, וָואס דֶער פַאר זָאל אַלֶין
דִיא דָאזִיגִי בִּישְׁטְרָאפוּנְג קוּמִין. אִין קֵיין זַאךְ וַוייכְט אפשר דִיא גמרא נִיט
אַזוֹ אָבּ פוּן נַייאִין טֶעסְטַאמֶענְט (ברית חדשה), וִויא אִין דֶער דָאזִיגִיר.
דָאס נַייאִי טֶעסְטַאמֶענְט שְׁרַייבְּט אִין עֶרְגִיץ נִישְׁט אַפָּאר, אַזוֹ אַיין
שְׁרֶעקְלִיכִי בִּישְׁטְרָאפוּנְג, דִיא גמרא אוּן אַלִי תלמודישי צוּזַאמִין פַאסוּנְג
בקיצור, שְׁרַייבִּין אַפָּאר, דִיא דָאזִיגִי שְׁטְרָאף בַּייא דֶער קְלֶענְסְטִיר סיבה
דִיא גִיזֶעצִי פוּן נַייאִין טֶעסְטַאמֶענְט דֶער קֵייגִין זֶענִין אוֹיךְ דִיא זֶעלְבִּיגִי
וָואס אִין אַלְטִין טֶעסְטַאמֶענְט (תנ"ך): „אִיךְ וִויל דֶערְבַּארִימוּנְג הָאבִּין,
אָבִּיר נִיט קֵיין אוֹפְּפֶער (קרבנות)." וֶוען נוּן דָאס בַּארִימְהֶערְצִיגְקֵייט טָהוּן
אִיז אִין דִיא אוֹיגִין פוּן גָאט אָן גִינוּמִינִיר, וִויא דִיא יֶענִיגִי צִירְמָאנִישִׁי
מנהגים, דִיא וָואס עֶר אַלֵיין הָאט אַיינְגִישְׁטֶעלְט, וִויא קָאן עֶר דֶען אַיין
וואוהל גִיפַאלִין הָאבִּין אָן אַיין דת, וֶועלְכִיר בִּישְׁטְרָאפְט מִיט אוּם
נַאטִירְלִיכִי שַׁארְפְקֵייט, אפילו פַאר דָאס וָואס עֶר הָאט דֶער לוּיבְט ? דֶער
אבן עזרא גֶעמְט אָן אַז דָאס גִיבָּאט: „גדי בחלב אמו, אַיין צִיקִילִי
אִין דֶער מִילְךְ פוּן אִיהר מוּטִיר," אִיז דַארִיבִּיר גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין, כדי צוּ
פֶערְהִיטִין אַז מַאן זָאל קֵיין אכזריות נִיט בִּיוַוייזִין אפילו אַקֵייגִין בהמות;
וֶוען דָאס דָאזִיגִי אִיז אמת וִויא מוּז גָאט בִּיטְרַאכְטִין דִיא פֶערְדְרֵייהוּנְג פוּ
זַיין בַּארִימְהֶערְצִיגְקֵייט, וֶועלְכִי עֶס שְׁטֶעלִין זִיךְ אָן, זַיין גִיבָּאט צוּ
הַאלְטִין, צוּ שׁוֹינִין דִיא בִּישֶׁעפִּינִישִׁין וָואס זֶענִין בהמות, דֶערְדוּרְךְ וָואס
עֶר פֶערְטִילִיגְט הוּנְדֶערְטִיר פוּן מֶענְשְׁלִיכִין מִין צוּם טוֹיט פוּן הוּנְגִיר אוּן
לָאזְט דִיא יֶענִיגִי שְׁלָאגִין, דִיא וָואס זוּכִין פוּן זֵייאִיר עֶלֶענְד אַנְטְרוּנִין צוּ
וֶוערִין דוּרְךְ דֶעם, וָואס זֵייא גִינִיסִין דָאס, וָואס עֶר הָאט עֶס זֵייא אִין עֶרְגִינְץ
נִיט פֶערְבָּאטִין ? וֶוען גָאט הָאט רחמנות אִיבִּיר אַיין בהמה, וָואס קָאן עֶר

פון דער אמונה לערנונג האלטין, דיא וואס ליגט אויף איהרי מיט בישאפיגי מענשליכי נפשות מיט אזו איין גלייך גילטיגקייט אין דרייא טעגליכין פאסטן ארויף, ,,עיידיר ער מעג עסין דאס ברויט וואס ער קויפט בייא איין גוישין בעקיר, און דיא וואס פסקינין פראסטא אז ער איז מחוייב, ליבירשט צו שטערבין, ,,עיידיר פון ניט איין יודישין פריוואטנים מענשין גיבאקינים ברויט צו גיניסין ? מיר שטעלין עס דעם גיזונדין פערשטאנד פון איטליכין מענשין אפאר אויף דער דאזיגיר קשי צו ענטווירין. ציא איז עס ניט קלאר, אז דער גאט פון בארימהערציגקייט מוז מיט אום ווילין אויף אזעלכי לעהריר אראפ זעהין, וועלכי עס שטעלין אזו פער קעהרט אפאר דאס וועזין פון דער אנפלעקטיר אמונה, און ברענגין דער דורך צו וועגין אז זיין היילגיר נאמין ווערד פון דיא אום וויסינדי מענשין גילעסטירט ? ווען אביר דיא דאזיגי מענשין דארפין גישטראפט צו ווערין, אזו פאלט איין טהייל פון זייאיר שולד אויף אלי דיא וואס אונטיר שטיצין און האלטין דעם דת. עס קאן נור גאנץ ווייניג דיא יעניגי פערענטווירין וועלכי עס האבין דיא תורה און דיא נביאים אין זייאירי הענד און דרום מוזין זייא וויסין, אז דיא אכזריות פון דער תורה שבע"פ שטייהיט אזו כנגד, אקייגין דיא מדה פון גאט, וויא דיא פינסטירניש אקייגין דאס ליכט. אביר עס איז גאר קיין שום פערענטווירונג ניט פערהאנדין פאר דיא פון ישראל, וועלכי עס פעראכטין זעלבירט דיא דאזיגי רבנישי דינים און דען דורך זייאיר שווייגין און זייאיר גלייך גילטיגקייט וואס עס גייהט זייא נישט דיראן לאזין זייא נאך אלין זייאירי ברידיר אין עלענד פאר שמאכט זיין. זייא וועלין מוזין אב ענטווירין, פאר אלים אום כבוד, דיא וואס גאט האט, פאר אלים עלענד, וואס איביר מענשין איז גיבראכט גיווארין, און פאר אלי שמאך וואס עס ווערד אן גיטהון דיא חכמה פון ישראל. —

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו' ט"ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר נ"ד

דיא איצטיגי יודין בקענין זיך צו איין דת, און דיא קריסטין צו איין אנדרין. עס וואלט אביר זייער צו ווינשין גיוועזין אז אלי מענשין זאלין דיא איינע אמונה האבין וועלכי אמת איז; וויל עס דארף אביר נאך אזו באלד ניט לייכט דער פאל זיין, אזו דארפין דיא, וועלכי עס וייכין דירינין איינע פון דיא אנדירי אב, אביסיל בעסיר צו פרובין דאס וועזין און דיא טעמים פון זייארי חילוקים פון דיא דעות. דיא יודין מעגין זיך אין דער זאך מיינין וואס זייא ווילין, דיא קריסטין פיהלין זיך פאר מחוייב, חוקר ודורש צו זיין, אויב זייא האביןווירקליך אזו שווער גיפעהלט וויא דאס נייארי יודישקייט זאגט. דיא תורה שבע"פ ברענגט אקייגין זייא איין גרויסי בישולדיגונג אפאר, וויא דיא, אז זייא זענין פערשולדיגט אין אבגעטירייא און דאריבער שטייהין זייא נאך נידריגיר, אפילו וויא דיא מאהאמעדאניר *) זיא זאגט:

כל גוי שאינו עובד עבו"ם כגון אלו הישמעאלים יינם אסור בשתיה ומותר בהנייה וכן הורו כל הגאונים.

„איטליכיר גוי וואס איז קיין עבודה זרה דינער ניט, דהיינו דיא דאזיגי ישמעאלים, איז זייאיר וויין אסור צו טרינקין און מותר הנאה צו האבין. און אזו האבין אויך אלי גאונים גילעהרינט. "(הלכות מ"א פרק י"א, הלכה ז') דיא יודין דארפין זיך דאריבער וואונדירין, ווען מיר פרובין רעכט גוט אזו איין אמונה, דיא וואס דיא מייסטי פון איהרי בעלי אמונות ברענגין אקייגין אונס אזו איין שווערי אנקלאגונג אפאר, און בימיהין אונס, אקייגין איהר זיך צו רעכטפערטיגין. מיר וואלטין זייא קענין פרעגין, אויב זייא האבין אין אונזירי קירכין עפיס איין צייכין פון אבגעטירייא גיזעהין; מיר וואלטין זייא קענין אנווייזין אויף דיא צעהין גיבאט, וועלכי עס איז אויף דאס אליר היילינסטי אין אונזירי היליגי

ערטיר

---

*) דיא וואס גלויבין אין דעם פאלשין נביא מאהאמעד.

ערטיר אויף גישריבין *) מיר וואלטין לסוף אין פיל שטעלין פון נייאין טעסטאמענט (ברית חדשה) ווייזין, אין וועלכי עס ווערד אזו בישטימט און פייארליך פאר דאס אפגעטירייא גיווארינט, וויא נור אין תורת משה זעלבירט. נור עס מוז דא פאר אלים דער פונקט פעסט גישטעלט ווערין. אויב דיא מרדה פון דעם דת, וועלכיר עס לייגט אקייגין אונס אזו איין צייגניש אב, איז דען פון דער ארט, אז עס פערדינט אז מאן זאל דירינין גלויבין, אז מאן זאל זיך אויף זיין צייגניש קענין פערלאזין. ווען דיא תורה שבע"פ וואלט ווירקליך פון גאט גיוועזין און איהרי לערנער וואלטין זיך קענין ביווייזין פאר אזעלכי וואס גלויבין און היטין דיא געטליכי ווארהייט, דען וואלט זייאיר צייגניש זייער וויכטיג זיין. ווען אביר דיא רבנים ביווייזין זיך פאר אזעלכי וואס פערדרייהין מיט עזות דיא געטליכי אנטפלעקונג, אונ עס קאן זייאיר דת דערוויזין ווערין אז עס פערדרייהיט דיא תורה פון משה דען מוז יעני בישולדיגונג, צופאלין ווערין אז עס זאל דירפון גאר נישט בלייבין, וויא איין זאך וואס איז גאר אום ווירדיג דירינין עפים איין גלויבין צו האבין. אונ דאס דאזיגי וואס מיר ביהויפטין. מיר האבין שוין פיל ראיות צום ביוויז אויף דער דאזיגיר ביהויפטונג גיבראכט. און איצונד ווילין מיר נאך עטליכי אהין צו שטעלין, וועלכי מיר גיפינדין אין דיא דינים פון יין נסך אודיר, „וויין פון טראנק אפפיר, וואס דיא דינים שיינין אונס ניט נור אז זייא זענין אייגין מעכטיגי צוזעצונג, נייארט שיינין אויך אום בארימהערציג, לויז פון ליבשאפט, און אום פערשטענדיג צו זיין. מיר ווילין דירמיט אויף קיין פאל ניט לייקינין, אז צו גיניסין אזו איין וויין, וועלכיר עס איז פאר געצין גיגאסין גיווארין, איז דורך אוים אסור, פיל מעהר וואלטין מיר דאס דאזיגי אויך מיט אזו איין אייפער (קנאה) ביהויפטין אז עס איז זייער אסור, וויא נור ערגינץ איין ישראל וואלט עס ביהויפטין. וואס עס ביציהט זיך אויף זאכין וועלכי עס ווערין פאר דיא געצין גיבראכט, זאגט דאס נייאי טעסטאמענט (ברית חדשה): „אביר איך זאג אז דאס וואס דיא גוים זענין מקריב, זענין זייא עס מקריב צו שדים און ניט צו גאט; און איך וויל ניט אז איהר זאלט האבין גימיינשאפט מיט שדים: איהר קענט ניט טרינקין דעם כוס פון דעם האר און דעם כוס פון שדים.“ (א קארינטיר י׳, פסוק כ׳ – כ"א) מילא בכן מוז עס קיינער פון ישראל ניט מיינין, אז מיר ווילין דאס פערענטווירין, וואס עס איז אזו גוט כנגד דעם אלטין טעסטאמענט (תנ"ך)

וויא

*) דאס דאזיגי גיפינד זיך הייטיג אין דער ענגלישי נאציאנאל קירכי.

וויא אויך כנגד דעם נייאין טעסטאמענט (ברית חדשה). נור אביר ווען מיר זענין אפילו פולקומין דער פון איביר צייגט, אז ס׳ גיניסין אזו איין ווין אודיר איין אנדירי זאך וואס עס איז דעם געצין דינסט גינעהינט גיווארין איז אסור מן התורה פון דעסט וועגין זענין מיר דאך מודה, אז מיר קענין דעם טעם ניט פערשטייהין, פאר וואס זאל אסור זיין, פון דעם ווין הנאה צו האבין דער וואס איז צו דער אבגעטירייא ניט גינעהינט גיווארין, בלוז וויל עס גיהערט איין גוי אודיר עס איז פון איהם אנגירירט גיווארין, און דאס איז דאך פארט, טאקיש איין רבנישיר דין:

יין הגוים שאין אנו יודעין אם נתנסך או לא נתנסך והוא הנקרא סתם יינם אסור בהנייה כמו יין שנתנסך ודבר זה מגזירת הסופרים הוא והשותה מסתם יינם רביעית מכין אותו מכת מרדות. וכל יין שיגע בו הגוי הרי זה אסור שמא נסך אותו שמחשבת הגוי לעבודת כוכבים ומזלות הא למדת שיין שנגע בו הגוי דינו כסתם יינם שהוא אסור בהנייה:

„וויין פון גוים וואס מיר ווייסין ניט אויב עס איז גיגאסין גיווארין פאר עבודה זרה אודיר עס איז ניט גיגאסין גיווארין, וואס ער ווערד אן גירופין סתם גוישיר וויין, איז אסור פון איהם הנאה צו האבין אזו וויא וויין וואס איז גיגאסין גיווארין (נסך). און דיא דאזיגי זאך איז פון דיא גזירות וואס דיא שריפט גילעהרינטי (סופרים) האבין גוזר גיוועזין, און דער יעניגיר וועלכיר עס טרינקט פון דעם גיוויינליכין גוישין וויין, שלאגט מאן איהם שלעג פון ווידירשפעניגונג (מכת מרדות) און איטליכים וויין, וואס איין גוי האט זיך דירויף אנגירירט, איז אסור, וויל תאמר האט ער איהם מנסך גיוועזין; וויל דיא גידאנקין פון איין גוי איז שטענדיג צו אבגעטירייא. פון דאנין איז צו לערנין, אז וויין וואס עס גיהערט איין ישראל און איין גוי האט זיך דירויף אנגירירט איז זיין דין אזו וויא סתם גוישיר וויין, וואס עס איז אסור דירפון הנאה צו האבין.“ (דארטין פרק ג׳, הלכה ד׳) אין דעם דאזיגין דין גיפינין מיר ערשטליך דיא איינין מעכטיגין צוזעצונגין פון דיא רבנים. מיר האבין אויבין שוין גיזאגט אז אזו גוט וויין, וויא אויך איטליכים אנדירי זאך, וואס עס איז דעם געצין דינסט גיבראכט גיווארין, איז אסור. פון דעסט וועגין זענין דיא רבנים דערמיט ניט צו פרידין: זייא אסורן אויך דעם וויין וואס איין גוי האט איהם גימאכט, אודיר וואס ער האט איהם אמאהל גיהאט, אודיר אפילו וואס ער האט איהם נור אנגירירט, און אפילו ניט נור צו טרינקין, נייארט אפילו עפיס איין שום הנאה פון איהם צו האבין, אזו וויא למשל: עס צו פערקויפין, אודיר ערגינץ אויף אזו איין אופן זיך דירמיט צו

בִּישֶׁעפְּטִיגִין, וָואס דִירפוּן וָואלְט אַיין רווח גִיקֶענְט אַרוֹיס קוּמִין – וְויא עֶס וַוייזְט זִיךְ אוֹיס פוּן דֶעם שְׁטִיק וָואס וַוייטִיר שְׁטֶעהִיט :

והחמירו חכמים בכתם יינם להיות דמיו אסורין כדמי יין שנתנסך לעכו"ם לפיכך גוי ששכר את ישראל לעשות עמו ביין שכרו אסור. וכן השוכר את החמור להביא עליו יין או ששכר ספינה להביא בה יין שכרן אסור. אם מעות נתנו לו יוליכון לים המלח. ואם נתנו לו בשכרו כסות או כלים או פירות הרי זה ישרוף אותן ויקבור האפר כדי שלא ליהנות בו. שכר לגוי חמור לרכוב עליו והניח עליו לוגין של יין שכרו מותר :

„און דִיא חכמים הָאבִּין מחמיר גִיוֶועזִין בַּייא סתם גוֹיִשִׁין וַויין, אַז דָאס גֶעלְד וָואס מַאן נֶעהמְט אַיין דִירפַאר זָאל אסור זַיין, אַזוֹ וְויא דָאס גֶעלְד וָואס מֶען נֶעהמְט אַיין פַאר וַויין וָואס אִיז צוּ דֶער ע"ז גִיגָאסִין גִיוָוארִין. דַארִיבִּיר וֶוען אַיין גוי דִינְגְט אַיין ישראל אַז עֶר זָאל אִיהם הֶעלְפִין אַרְבַּייטִין בַּייא דֶעם וַויין מַאכִין, אִיז דֶער לוין אסור. און אוֹיךְ אַזוֹ אִיז דֶער דין וֶוען אִימִיצִיר הָאט פֶערְדוּנְגִין אַיין עֶזִיל אוֹדִיר אַיין שִׁיף אַז מַאן זָאל דִירוֹיף וַויין בְּרֶענְגִין אִיז אוֹיךְ דֶער לוין וָואס מַאן בִּיקוּמְט דִירפַאר אסור, אַזוֹ, אַז אוֹיבּ מַאן הָאט אִיהם בַּארִיס גֶעלְד דִירפַאר גִיגֶעבִּין מוּז עֶר עֶס אַרַיין וַוארְפִין אִין זַאלְץ מֶעהר (ים המלח), און אוֹיבּ מַאן הָאט אִיהם קְלֵיידִיר אוֹדִיר כלים אוֹדִיר פירות פַאר זַיין לוין גִיגֶעבִּין, מוּז עֶר עֶס פֶערְבְּרֶענְגִין און דִיא אַשִׁי פֶערְגְרָאבִּין כדי עֶר זָאל דִירפוּן קֵיין הנאה נִיט הָאבִּין. וֶוען עֶר הָאט צוּ אַיין גוי פֶערְדוּנְגִין אַיין עֶזִיל צוּ רַייטִין דִירוֹיף, און דֶער דָאזִיגִיר הָאט אוֹיף אִיהם אַרוֹיף גִילֵייגְט לָאגְלִין מִיט וַויין, אַזוֹ אִיז דֶער לוין וָואס עֶר הָאט דִירְפַאר בִּיקוּמִין מותר." (דָארְטִין פרק י"ג, הלכה ט"ו – ט"ז) פַאר דֶעם אַלִים גִיתִּינְד זִיךְ אִין תורת משה דָאס מִינְדִיסְטִי בִּישְׁטֶעטִיגוּנְג נִיט, נַייאִירְט עֶס אִיז רֵיין אַיין אוֹיס טְרַאכְטוּנְג פוּן דִיא רבנים, וָואס בַּייא זֵייא אִיז דִיא תורה פוּן גָאט וֶוינִיג גִיאַכְט גִיוֶועזִין און אוֹיף דִיא בִּידֶערְפִינִיש פוּן מֶענְשִׁין הָאבִּין זֵייא זִיךְ גָאר נִישְׁט אוּם גִיקוּקְט. בִּישַׁיינְפִּירְלִיךְ מוּזִין דִיא דָאזִיגִי צוּזֶעצוּנְגִין אִין פִיל אופנים פֶערְהִינְדִירִין דִיא סְפָּאסָאבִּים פוּן אוֹיסְקוּמִינִיש צוּם אוּנְטִיר הַאלְטוּנְג פוּן לֶעבִּין. דֶער אֵייגִינְטִימִיר פוּן דֶער שִׁיף אוֹדִיר דֶער וָואס הָאט דִיא בהמות וָואס טְרָאגִין משאות אִיז אוֹיס גִישְׁלָאסִין פוּן דֶעם סְפָּאסִיבּ אַז עֶר זָאל קֶענִין גִישֶׁעפְטִין מַאכִין און עֶפִּיס פֶערְדִינִין. אפילו פַאר דֶעם רַייכִין, וָואס עֶר פִיהלְט אפשר וֶוענִיג דִיא אַיין צָאמוּנְג, בְּלַייבְּט עֶס דָאךְ אֵייבִּיג אַיין גְרוֹיסִי בִּידְרִיקוּנְג פוּן אכזריות. אִין דִיא וַויין לֶענְדִיר למשל וָואלְט אַיין אָרִימִיר יוּד אַמָאהל גִיקֶענְט בַּייא אֵיינִים אוֹדִיר דֶעם אַנְדִירִין פוּאִיר וָואס הָאט וַויין, אַיין בִּישֶׁעפְטִיגוּנְג גִיפִינְדִין; נוּר אָבִּיר דִיא רבנים הָאבִּין דִיא

דאזיגי העהרליכי ארבייט אסור גימאכט, דורך אזו וואס, וואס גאט האט דאס אין ערגינץ ניט פערבאטין, און דעם פערדינסט וואס מאן ציהט דירפון פאר אזו אומווירדיג דירקלעהרט, אז דאס זאל נור מוזין פערניכטיט ווערין. אין איטליכיר גרויסי שטאט וואלט מאן פיל גלייכנישין גיפינדין אויף דיא אום זיניגקייט און שרעקליכקייט פון דעם דאזיגין דין. למשל איין קריסטליכיר ווייןהענדליר וואלט וועלין איינים אודיר מעהריר פון דעם סך יודין וואס האבין קיין ספאסיב צום לעבין ניט אין זיין קעליר אודיר אין זיין קאנטאר איין דויאירהאפטיגי בישעפטיגונג געבין, אזו זאגין דיא רבנים, אז ער טאר דאס דאזיגי ניט אן נעהמין, אז גאט האט מעהר וואויל גיפאלין, אז ער זאל ליידיג ארום גיין און זיין פאמיליע זאל הונגיר ליידין, איידיר ער זאל עהרליך ארבייטין און טהון וואס גאט האט דירלויבט, וועלכיר מענש, אחוץ דיא רבנים זעלבירט, זעהט ניט איין, אז אזו איין גיזעץ איז אום פערשטענדיג, דריקינד, און אום בארימהערציג – וואס דירפון איז צו זעהן דיא אומגירעכטיגקייט אקייגין קריסטליכי פעלקיר, וואס עס מאכט זייא גלייך מיט דיא געצין דינגיר פון דעם לאנד כנען? מיר ווילין אביר איין אנדירים ביישפיל אויס דערוויילין. למשל איין קריסט גיפינד איין יודישי פאמיליע אין איין גרויסין עלענד שמאכטינדיג; עטליכי נפשות פון זייא זענין מיט קראנקהייטין גישטראפט, איין ביסילי וויין וואלט פאר זייא זייער גוט גיוועזין; מילא גיבט ער זייא דא גראד איין פלאש וויין. וואס זאלין זייא דא איצונד דער מיט אנהייבין צו טהון? קענין זייא דאס גיניסין, כדי זייאיר שוואכין גוף צו שטערקין? דיא רבנים זאגין: ניין. מעגין זייא עס פערקויפין, כדי זיך פאר דאס געלד נאהרונג אודיר אנדירי בידערפניש צום לעבין צו קויפין? דיא רבנים ענטווירין: ניין הלילה. מילא וואס זאלין זייא דירמיט מאכין? דיא רבנים ענטווירין: פערניכטיט עס, פערניכטיט דאס וואס עס וואלט אייערין שוואכין גוף גיקענט שטערקין, וואס עס וואלט פאר אייערי הונגירי קינדיר ברויט פערשאפט, פערניכטיט דאס, וואס ער וואלט אפשר אייער לעבין גיקענט ראטיווין, און אפילו בלוז, ווייל מיר האבין עסאסור גימאכט, און עס איז וויכטיגיר, אז אונזירי דינים וואס מיר האבין גיגעבין פון אונזיר אייגינים פולקומינים מאכט זאל ניט פערדארבין בלייבין, איידיר אז איהר זאלט אין אייער עלענד, דערקוויקט, גישטערקט, און אונטיר שטיצט ווערין! מילא דאס דאזיגי איז אזו דיא בארימהערציגקייט פון דאס יודישקייט. נור אביר דאס דאזיגי איז נאך ניט גאר. למשל אז דיא מוטיר פון דער פאמיליע האט אנגיהויבין צו איביר לייגן, און האט גיזאגט. דער דאזיגיר וויין וועט

דָאס לֶעבֶּען פוּן מַיין אָרִימִים קִינְד דֶערְהַאלְטִין, אַיין בִּיסִילִי דִירפוּן וֶועט מִיךְ אוֹיךְ שְׁטֶערְקִין אוּן פְרִישִׁיר מַאכִין, מִיט מֶעהר מוּטה אוּן לֵיינְגִיר אוֹיס צוּ הַאלְטִין דִיא בִּידֶערְפִינִישׁ בַּייא דֶעם קְרַאנְקִין בֶּעט צוּ בִּיזָארְגִין; גָאט הָאט דָאךְ דֶעם דָאזִיגִין וַויין אִין עֶרְגִינְץ נִיט פֶערְבָּאטִין. נָאךְ דִיא רֵייד גָאךְ גִיבְּט זִיא אִיהר קִינְד אוּן גִינִיסְט זֶעלְבִּיר אַיין בִּיסִיל פוּן דֶעם דָאזִיגִין וַויין, אוּן גְרָאד בשעת דֶעם, קוּמְט דָא אַרַיין אַיין רבנישיר פֶערְבְּרֶענְטִיר גמרא יוד אוּן דֶער זֶעהט עֶס, וָואס זִיא הָאט גִיטָהוּן. וִויא וָואלְט עֶס פָּארְט גִיוֶועזִין אַז דִיא דִינִיר פוּן דֶער תורה שבעל פה וָואלְטִין דִיא פְרַייהַייט גִיהַאט אַלִי פסקים פוּן אִיהר מקיים צוּ זַיין; וָואס וָואלְט פָּארְט דִירפוּן אַרוֹיס גִיקוּמִין? דָאס אָרִימִי וַוייבּ וָואלְט גִירוּפִין גִיוָוארִין צוּם בית דין זִיךְ צוּ שְׁטֶעלִין, דִיא תורה שבע״פ וָואלְט אוֹיךְ גִיעֶפִינְט גִיוָוארִין, אִיהר פסק וָואלְט גִיוֶועזִין: זִיא הָאט אוֹיס צוּ הַאלְטִין דִיא שְׁמִיץ פוּן וִוידִיר שְׁפֶּענִיגוּנְג (מכת מרדות) — וִויא מִיר הָאבִּין אוֹיבִּין גִיבְּרַאכְט. אִיז דָאס דָאזִיגִי בַּארִימְהֶערְצִיג? אִיז דָאס גִירֶעכְט? דִיא תורה שבעל פה זָאגְט, מִיר זֶענִין גֶעצְין דִינִיר; פֶערְדִינְט זִיא אָבִּיר אַז מַאן זָאל אִיהר גְלוֹיבִּין? קָאן אַיין פֶערְשְׁטֶענְדִיגִיר מֶענְשׁ אִין דִיא לֶעהרְנוּנְג פוּן דִיא יֶענִיגִי אַיין פֶערְטְרוֹיהִין זֶעצִין, וֶועלְכִי עֶס זֶענִין אַזוֹ אָן אַיין גִיפִיהל, אַיין שְׁטֶערְבִּינְדִין מִיט מֶענְשִׁין צוּא פֶערְבִּיטִין, פוּן דֶער הִילְף וָואס עֶס וֶוערְד אִיהם גִיגֶעבִּין. קַיין שום הנאה נִיט צוּ הָאבִּין, אוּן זֶענִין אַזוֹ לוֹיז פוּן דִירְבַּארִימוּנְג, אִיהם דִיא שְׁמִיץ פוּן וִוידִירְשְׁפֶּענִיגוּנְג (מכת מרדות) צוּ לָאזִין אוֹיס הַאלְטִין, וֶוען עֶר אַכְטִיט גָאטִים דִירלוֹיבִּינִישׁ מֶעהר, וִויא זַייאִיר פֶערְבָּאט? פַאר וָואר עֶס אִיז נִיט בְּלוֹז דִיא פֶערְקֶערְטַקַייט אוּן אכזריות פוּן דֶעם דִין, וֶועלְכִי מִיר בִּימֶערְקִין דָא; עֶס וַוייזְט זִיךְ דָא אוֹיךְ וִוידִיר אַיין מָאהל אַרוֹיס אַיין גִיוִויסִי מָאס פוּן דִיא יֶענִיגִי שְׁוִינְדְלִירַייא, וִויא מִיר הָאבִּין שׁוֹין פְרִיהִיר אָפְּט צוּ בִּימֶערְקִין גִילֶעגִינְהַייט גִיהַאט, דוּרְךְ וֶועלְכִי עֶס אִיז דִירפַאר גִיזָארְגְט, אַז מַאן קָאן אוֹיף אַיין גִיזֶעץ עובר זַיין אוּן פוּן דֶעסְט וֶועגִין שַׁאפְּט מַאן זִיךְ דָאךְ דֶעם ש כ ר אַזוֹ וִויא מַאן וָואלְט דָאס גִיזֶעץ גִיהַאלְטִין. טַאקִישׁ אִין דֶער אֵייגִינִיר גִיבְּרַאכְטִיר שְׁטֶעלִי וֶוערְד גִיזָאגְט: „וֶוען אַיין ישראל הָאט צוּ אַיין גוי אַיין עֶזִיל צוּם רַייטִין פֶערְדוּנְגִין, אוּן דֶער דָאזִיגִיר הָאט אוֹיף אִיהם לָאגְלִין מִיט וַויין אַרוֹיף גִילֵייגְט אַזוֹ אִיז דֶער לוין וָואס עֶר הָאט דִירְפַאר בִּיקוּמִין מותר." אוֹיף דֶער דָאזִיגִיר עֶרְשְׁטִיר גְרוּנְד זַאךְ גִישְׁטִיצְט, קָאן נוּן דֶער וָואס הָאט אַיין שִׁיף אוֹדִיר אַיין וָואגִין, דָאס בכלל צוּם סחורה פִיהְרִין הַאלְטִין, אוּן וַוייל עֶר זָארְגְט נוּר דֶער פַאר, אַז דָאס וָוארְט וַויין

זאל ניט דירמאנט ווערין, קאן דער גוי איביג זיין ויין דירויף פיהרין און ער ביקומט און בינוצט זיין געלד נאך דעם דין נאך, האטשי דאס זעלביגי, ווען דאס ווארט ויין וואלט דירביי יוא דירמאנט גיווארין וואלט אין דעם גראד אסור גיוועזין, אז עס וואלט אפילו ניט גיקענט בינוצט ווערין צו אונטיר שטיצונג פאר ארימי, נייארט עס וואלט גימוזט אין דעם זאלין מעער אריין גיווארפין ווערין. דא גיבין אונס דיא רבנים זייאיר פעליר אין אויפריכטיגקייט און זייאיר אום גלויבין אין זייאיר אייגני פסקים, ווייל זייא גיבין איין ספאסיב צום אויס מיידין זייאירי חומרות, אזו באלד וויא דאס זעלביגי שטימט נור מיט זייאירי אינטירעסין איין. אביר אפילו ווען אין יענים דין וואלט קיין פער אבזוריות, קיין פער אבטונג דיא געטליכי תורה, און קיין שווינדליריי ניט גיוועזין, וואלטין דאך דיא פיל ערליא מנהגים קיין אנדירי פעולה ניט גיטהון, וויא דאס גימיטה אב צו נייגין פון דיא וויכטיגירי זאכין פון דעם דת. דער פראקטיר מענש מיינט אז אפילו ווען ער איז עובר אויף דיא צעהין גיבאט (עשרת הדברות) נור אז ער האלט זיך איין פון גוישין ויין, האט ער שוין איין גרויסין חיוב מקיים גיוועזין און מאכט שוין דירמיט זייני איבריגי עבירות גאר גוט. באמת זענין דיא רבנים זעלבירט פון דער דאזיגיר מעשה ניט פרייא, ווען מיר האבין אנדירש רעכט פון דער וויטירדיגי שטעלי דאס דאזיגי צו דרינגין:

זונה גויה במסיבה של ישראל היין מותר שאימתה עליה ולא תגע. אבל זונה ישראלית במסיבת גוים יינה שלפניה בכליה אסור מפני שהן נוגעין שלא מרעתה:

„ווען איין גוישי הור איז דא אין איין פער זאמלונג צווישין יודין, איז דער ויין מותר, ווארין זיא האט מורא פאר זייא און וועט ניט אן ריהרין, ווען אביר איין יודישי הור גיפינד זיך דא אין איין פער זאמלונג צווישין גוים אזו איז דער ויין וואס שטייהט פאר איהר אין איין כלי אסור, ווייל זייא קענין עס אן ריהרין אן איהר וויסין." (דארטין פרק י"ב, הלכה כ"ו)

מילא, ווען מאנסלייט אודיר ווייביר זענין אזעלכי רשעים, אז זייא זאלין זיך גיפינין אין אזעלכי שטייגירס, עפינטליך צו פער אבטין דיא תורה פון גאט, הייסט עס דען ניט פון זייא גישפעט גיטריבין, ווען מאן זאגט זייא, אודיר מאן דאזט עס זייא זאלין גלויבין, אז אין איין בלוז צירימאנישין מנהג, איז עפים איין פערדינסט (שכר) פער האנדין, אפילו ווען דער דאזיגיר מנהג וואלט פון גאט זעלבירט איינגישטעלט גיווארין? הייסט עס דען ניט, מיט איין פליג (מיקע) זיך דערווערגין און איין קעמיל אראפ שלינגין, ווען מאן אסורת פאר איין ארימין שטערבינדיגין יודין אזו

אַיין וויין, וָואס אַיין גוי הָאט זיך אִין אִיהם אָנְגְרִיהרְט צוּ פְּערזוֹכִין, וָואס דִירְוַויל אִיז מַאן עֶס מתיר פַאר דִיא יֶענִיגִי, דִיא וָואס פֶּער לוֹקְטִירִין זִיך אוּן בַּאלֶיעוֶוען מִיט אַיין הוּר? עֶס וָואלְט אוּנְס אפשר אִימִיצִיר עֶנְטְוִוירִין, אַז דָאס וָואס עֶס אִיז אסור אִיז דֶער טעם מחמת דִיא גֶעצִין דִינִיבַייא פוּן דִיא גוֹים: נוּר אָבִּיר מִיר הָאבִּין אִין דֶעם עֶרְשְׁטִין גִיבְּרַאכְטִין שְׁטִיק פוּן דֶעם דָאזִיגִין נוּמֶר גִיזֶעהִין, אַז אפילו דֶער וויין, וָואס עֶר וֶוערְד אָנְגְרִיהרְט פוּן אַזוֹ אַיין גוֹי, וָואס עֶר אִיז קֵיין גֶעצִין דִינְיר נִיט, וֶוערְד עֶס דֶעם יוּדִין פֶּער בָּאטִין צוּ טְרִינְקִין, אַזוֹ אַז אַיין גוֹי צוּ זַיין אִיז אִיבִּיר הוֹיפְּט אִין דִיא אוֹיגִין פוּן דִיא רבנים אַיין גְרֶעסִירִי אוּמְווירְדִיגְקַייט, וִויא אוֹיף אַיין גְרָאבִּי מִיאוּסִי עבירה עובר צוּ זַיין. מִיר שְׁטֶעלִין דָאס אִיצוּנְד צוּ, דֶעם גִיזוּנְדִין זִינִין פוּן אִיטְלִיכִין ישראל אַז עֶר זָאל מִשְׁפְּטִין, אוֹיבּ דָאס דָאזִיגִי הֵייסְט נִיט דֶעם לַאסְטִיר (דָאס רשעות) דֶער הֵייבִּין אוּן אָרִינְטְלִיכִי מֶענְשְׁלִיכְקַייט אַרָאפּ ווירְדִיגִין. גָאט הָאט זִיך אַיין פָאלְק אוֹיס דֶער וֶוילְט; דִיא ישראל זֶענִין דָאס דָאזִיגִי פָאלְק, אוּן מִיר הַאלְטִין זַייא בכבוד פַאר אַזוֹ אַיין פָאלְק; אִיז דָאס אָבִּיר אַיין טעם, וָואס זַייא טְרֶעטִין מִיט דִיא פִיס דֶעם בַּאנְד פוּן דֶעם כלל מֶענְשְׁלִיכְקַייט, אוּן דָאס אָנְרִיהרוּנְג, אפילו פוּן אַיין גוֹי וָואס עֶר אִיז גָאטִים פִירְכְטִיג, זָאל מַאן פַאר אַזוֹ בִּיפְלֶעקְט דַארְפִין הַאלְטִין, אַז עֶס זָאל אסור מַאכִין דֶעם וויין צוּם בִּינוּצִין פַאר אַיין יוּדִין? וִויא קָאן פְרִידִין אוּן לִיבְּשַׁאפְט וֶוען אַמָאהל צְווִישִׁין יוּדִין אוּן גוֹים הֶערְשִׁין, אַזוֹ לַאנְג וִויא אַזֶעלְכִי גִיזֶעץ וֶוערִין גִיהַאלְטִין פַאר אַיין טְהֵייל פוּן דֶעם דת? יוא טַאקִיש, וִויא קָאן אמתי אמונה אוּן אמתי גָאטִים פוּרְכְט וֶוען אַמָאהל אוּנְטִיר דֶער גַאנְצִיר מַאסִי פוּן דָאס יוּדִישִׁי פָאלְק הֶערְשִׁין, אַזוֹ לַאנְג וִויא עֶס וֶוערְד זַייא גִילֶעהרִינְט, אַז דִיא פוּן ישראל וָואס הָאבִּין זִיך אַבַּיין גִילָאזִין אִין הוֹלְצַייסְקִי שְׁטֵייגִירְס אַבַּיין זֶענִין הֵיילִיגִיר, וִויא אַיין גוֹי דֶער וָואס אִיז גָאטִים פִירְכְטִיג, אוּן צוּ זִינְדִיגִין אִיז נִיט אַזוֹ שְׁרֶעקְלִיך, וִויא אוּם בִּישְׁנִיטִין צוּ זַיין? דֶער תכלית פוּן דֶעם דָאזִיגִין גִיבָּאט אִיז בִּישַׁיינְפִּירְלִיך גִיוֶועזִין, אַלִי עסקים פוּן חבר שַׁאפְט אוּן גוּטִי פְרַיינְד שַׁאפְט צְווִישִׁין יוּדִין אוּן גוֹים אִין אַלִי ענינים צוּ פֶּערְהִיטִין אוּן אֵייבִּיג אַיין שֵׁיידוּנְג וַואנְד צְווִישִׁין זַייא אוֹיף צוּ שְׁטֶעלִין. דָאס דָאזִיגִי אִיז אָבִּיר גַאנְץ אַנְדִירְשׁ וִויא דֶער אוּנְטִירְשֵׁייד צְווִישִׁין פֶעלְקִיר וָואס גָאט הָאט אַיינְגִישְׁטֶעלְט. דֶער תכלית פוּן גָאטִים אוֹיס דִירְוֵוייל וּנְג אִיז נִיט גִיוֶועזִין, בטול צוּ מַאכִין דִיא לִיבְּשַׁאפְט אוּן בַּארִימְהֶערְצִיגְקַייט צְווִישִׁין דִיא יוּדִין אוּן אַלִי אִיבְּרִיגִי פֶעלְקִיר פוּן דֶער עֶרְד, נַייאִירְט גָאר פֶּערְקֶעהרְט דֶעם בַּאנְד פוּן לִיבְּשַׁאפְט צוּ בִּיפֶעסְטִיגִין.

ער האט גימאכט דיא ישראל פאר דיא ביהיטיר פון זיין הייליגין ווארט, כדי זייא זאלין דיא ווארהייט אנדירי פעלקיר מיט טהיילין, כדי דיא דאזיגי פעלקיר זאלין דורך דעם צו דאנקבארקייט אויף גירירט ווערין פאר דיא טובות וואס מאן האט זייא דער וויזין, און דיא ישראל זאלין דיא יעניגי ליבשאפט צו דיא פעלקיר פיהלין דיא וואס איין לעהריר שפירט נאטירליך צו דיא, וועלכי עס האבין דורך זייני בימיהונגין דעם טעות אוועק גיווארפין און קריינין דיא ווארהייט. דיא תורה שבע"פ אביר לאזט ניט צו דיא דערפילונג פון דעם געטליכין גיזעץ, און רייסין דיא דאזיגי פערבינדונג פון שלום און ליבשאפט מיט גוואלד אויס אנאנדיר. עס מאכט דעם יודין עס אום מיגליך, ערגינץ עפיס איין בענשונג (ברכה) מיט צו טהיילין, און דעם גוי, ערגינץ איין בענשונג (ברכה) פון זייאירי הענד צו אנטפאנגין, און ברענגט דירמיט דאס גיזעץ פון גאט אין השד אריין. ווען עס וואלט קיין אנדיריר וועג ניט גיוועזין דורך וועלכין דיא תורה פון גאט זאל דער וועלט מיט גיטהיילט ווערין, וויא נור דורך דיא רבנים, אזו וואלט דיא אנבעטונג (עבודה) פון יופיטיר, באכוס, און אלי אנדירי היידישי געטיר נאך איצונד גיהערשט. וואדין וויא וואלטין דיא פעלקיר ווען דורך דיא יעניגי צו גאט ביקעהרט ווערין, וועלכי עס לערנין, אז, ערשטינס גאט איז אזו שטארק נשא פנים, און אז ער האלט דיא הולטייסקי מיאוסי אויף פיהרונגין פון איין יודין פאר ווייניגיר אומריין, וויא דאס בלויזי אויסוויינינסטי אגריהרונג פון איין פרומין גוי? דער שכל לאזט זיך ניט נעהמין בייא אזעלכי מיאוסי זאכין פון רשעות, און דרום ווען גאט וואלט קייני אנדירי שלוחים און פארשטעליר פון זייני ווארהייט ניט גיהאט, וואלט דער געצין דינסט נאך בישטאנדין. עס מעג אונס אפשר איטיציר ווידיר אב ענטווירין, אז באשר דער געצין דינסט איז נאך איצונד אויך פער האנדין—וויינינסטינס איז דאס דאזיגי דיא מיינונג פון דער תורה שבע"פ, און מיר, ווען האטשי עס שמערצט אונס אז איטיציר זאל קענין אזו בלינד זיין, אזו איין פערשולדיגונג אקייגין דאס קריסטינטהום אפאר צו ברענגין, זענין מיר דאך אויף קיין פאל דער פר ניט בייז. ווען דיא יודין גלויבין נאך אן זייאיר אייגינים דת און דאריבער האלטין זייא דיא קריסטין פאר געצין דיניר, אזו איז עס זייאיר חיוב, דאס דאזיגי פרייא ארויס צו זאגין. אביר דען פרעגין מיר ווידיר, ווען דאס קריסטינטהום איז אבגעטרייא, וויא קומט עס דען, אז דיא לערנונג פון זייא איז ריינר, מענשליכיר, פוליר מיט ליבשאפט, און פער שטענדיגיר, וויא דיא לערנונג פון תורה שבע"פ? דאס קריסטינטהום

האט קיינע צירימאנישע גיזעץ ניט, דיא וואס עס זאל מוזין פון אזעלכע לייט ביפאלגט ווערין, דיא וואס מאכין מיט הורין צו זאמין לוסטיגע סעודות ; דאס קריסטינטהום פסקיט ניט דירפאר דעם ארימין צו שלאגין, וואס ער גיניכט דאס, וואס גאט האט איהם דירלויבט ; דאס קריסטינטהום שטעלט גאט ניט אפאר, פאר אזעלכין וואס האלט פאר איין זייט און איין אום גירעכטין ריכטיר דער וואס זעהיט ניט אויף איין גוטע אודיר שלעכטע מדה פון דעם שטייגיר פון אויף פיהרונג אין לעבין, נייארט ער זעהיט נור דירויף פון וועלכין פאלק איטיציר שטאמט ארוס. דאס קריסטינטהום אז דיא וואהרע אמונה איז דיא פון דאס הערץ, אז אין דעם טאג פון גיריכט (יום הדין) וועט דער וואס איז אן דירבארמונג גיוועזין קיין דער בארימונג ניט גיפינין, און אז גאט איז דער גאט פון דיא גימיטהיר פון אלים פלייש. מילא בכן, לאזין דיא גוטע פריינד פון דער תורה שבע"פ דיא וואהרע זאך מפורש זיין, אז דאס קריסטינטהום, וועלכע זייא רופין עס אבגעטירייא, שטעלט איין לערנונג אויף, וועלכיס עס פער ערליכט גאט, און אלע מענשין טהוט עס גוטים, וואס בשעת דאס יודישקייט, וועלכים זייא גיבין עס אוים פאר ווארהייט, שטעלט איין לערנונג אויף, דיא וואס איז פר גאט איין מינדירונג פון כבוד, פר יודין דריקינד, און פר אלע איבריגע פעלקיר איז עס איין זאך וואס ווירדיגט אראפ. איינינע יודין וועלין אונס אפשר אב ענטווירין אז דיא קריסטין זענין קיינע געצין דינער ; דען פרעגין מיר זייא אביר, וויא קענין זייא זיך אנרופין אנהענגיר פון דאס יודישקייט, וועלכע עס ביהויפטיט פון צייט פיל הונדירט יאהר גאר פערקעהרט און האט טאקיש אויך נאך דעם שטייגיר נאך גיהאנדילט וייל עס האט אזו שטארק פער זאגט מיט זייא קיין שום מגע ומשא ניט צו האבין, וויא משה האט עס נור אין לאנד כנען גיטהון. מילא איינס פון ביידין, ענטפיר דאס קריסטינטהום איז איין אבגעטירייא, אודיר דאס יודישקייט איז פאלש קיין דריטים איז נישט פערהאנדין. איטליכיר יוד, דער וואס ביהויפטיט נאך דעם נאך, אז דיא קריסטין זענין קיינע געצין דינער ניט, זאגט ער דער מיט ארוים, אז דאס יודישקייט איז פאלש. נון, אזו מעגין דאך דיא דאזיגע אלע נפשות זיך ערליך צו דער זאך נעהמין און דאס דאך אוועק ווארפין, וואס זייא גלויבין ניט, און לאזין זייא דאך זייערע ברידיר דאס אפין ארוים זאגין, וואס זייא האלטין אין זייער הוה אמינא אז עס איז נייטיג פאר קריסטין צו לייקינין. זייא האבין איין גידאפילטין חיוב, דאס דאזיגע צו טהון ; איין מאהל, כדי זיך פון דער אומגירעכטיגקייט לויז צו מאכין, מיט וועלכיר דיא תורה שבע"פ

בִּיהַאנְדִילְט דִיא קְרִיסְטִין, און ווִידִיר כדי זֵייאִירִי בְּרִידִיר, דִיא יוּדִין פון דֶער בִּידְרִיקִינִיש און דֶעם יָאךְ פון אכזריות פְרַייא צו מַאכִין, װֶעלְכִים עֶס דְרִיקְט זֵייא צו, צו דֶר עֶרְד. וֶוען דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם אִיז קֵיינִי אָבְּגֶעטִירַייא נִיט, אַזוֹ זֶענִין אַלִי דִינִים פון יין נסך, אִין אונְזִיר מדינה דוּרְךְ אויס נִיט אויף זֵייאִיר אָרְט; און דֶען קֶענִין אָרִימִי יוּדִין פון דִיא קְרִיסְטְלִיכִי גוּטְהֶערְצִיגְקֵייט אַיין נוּצִין מַאכִין און אִיבִּיר הוֹיפְּט קֶענִין יוּדִין און קְרִיסְטִין דוּרְךְ וֶוערְק פון לִיבְּשַׁאפְט און בַּארִימְהֶערְצִיגְקֵייט אֵיינִי דִיא אַנְדִירִי בַּייא שְׁטֵייהִין. בַּארִיבִּיר אַזֶעלְכֵי יוּדִין וֶועלְכֵי עֶס בִּיהוֹיפְּטִין, אַז מַאן בַּארְף דִיא קְרִיסְטִן פַאר קֵיינִי גֶעצִין דִינִיר נִיט צו הַאלְטִין, זֶענִין דוּרְךְ זֵייאִירִי חיובים אַזוֹ גוּט אַקֵייגִין יוּדִין וִויא אַקֵייגִין קְרִיסְטִין פֶער בּוּנְדִין, אַקֵייגִין דֶער תורה שבע"פ צו שְׁטְרַייטִין און זִיךְ עֶפִינְטְלִיךְ פון דֶעם גַאנְצִין גְלוֹבִּין אָן אִיהר לֵויז צו מַאכִין. אַזוֹ לַאנְג וִויא זֵייא הָאבִּין זִיךְ נָאךְ אַלְץ נִיט עֶפִינְטְלִיךְ דִירְפוּן לֵויז גִימַאכְט, מוּז זֵייאִיר פֶער זִיכִירִין אַז זֵייא הָאבִּין לִיבְּשַׁאפְט און בֶּיענְשְׁלִיכְקֵייט און זֵייא אַכְטִין דִיא קְרִיסְטְלִיכִי אמונה, גִיהַאלְטִין וֶוערִין פַאר לֶעהְרִי רֵייד און פַאר אַיין חניפה. אַזוֹ לַאנְג וִויא זֵייא גִיבִּין פון זִיךְ אַזֶעלְכֵי פֶערְזִיכִירוּנְגִין וָואס עֶס שְׁטְרַייט אַקֵייגִין דֶער תורה שבע"פ און פון דֶעסְט וֶועגִן מַאכֶן זֵייא מִיט, מִיט דִיא גִיבֶּעטֶר אִין דֶער שוּל וֶועלְכִי עֶס מַאכִין דִיא תורה שבע"פ פַאר אַיין גֶעטְלִיכִי תורה, מוּזִין זֵייא פַאר אַזֶעלְכִי נפשות גִיהַאלְטִין וֶוערִין, דִיא וָואס עֶנְטְפִיר זֵייאִיר טעם אִיז פון אֵייגִין נוּצִיגְקֵייט וֶועגִין, דָאס אַפָּאר צו גֶעבִּין וָואס זֵייא פִיהלִין עֶס גָאר נִישְׁט, אוֹדִיר עֶס פֶעהלְט זֵייא מָארַאלִישִׁי קְרַאפְט, אוּם דָאס אַוֶועק צו וַוארְפֶן, וָואס זֵייא קֶענִן עֶס נִיט לַיידִן. דִיא דָאזִיגִי רֵייד גֵייהֶן אִיבֶּר הוֹיפְּט אויף דִיא יֶענִיגִי יוּדִין, דִיא וָואס לֶעבִּין מִיט קְרִיסְטִין אִין גוּטִיר בִּיקַאנְט שַׁאפְט, עֶסִין גוֹיִשִׁי שְׁפַּייזִין און טְרִינְקִין וַויין און פִיל פון זֵיי טְרַייבִּין אפילו גָאר הַאנְדִיל מִיט גוים. אַזֶעלְכִי נפשות הָאטְשִׁי נָאךְ זֵייאִיר שְׁטַאם נָאךְ זֶענִין זֵייא פון ישראל, אָבִּיר נָאךְ דֶער אמונה נָאךְ זֶענִין זֵייא קֵיינִי יוּדִין נִיט, וֵויינִיגְסְטִינְס נִיט אִין דֶעם זִינִין וֶועלְכִים דָאס וָוארְט „יוּד" אִיז פון ישראל און פון גוים אִין דִיא לֶעצְטִי צְוֵויי טוֹיזִינְד יָאהר גִיבְּרוֹיכְט גִיוָוארִין, דֶער מֶענְשׁ, וֶועלְכִיר עֶס בִּידֶענְקְט זִיךְ גָאר נִישְׁט, גוֹיִשִׁין וַויין צו טְרִינְקִין, הָאט אוֹיךְ אַזוֹ דָאס יוּדִישְׁקֵייט פֶער לָאזְן, אַזוֹ וִויא וֶוען עֶר וָואלְט גִינוּמִין דֶעם טֶערְקִישִׁין קָאפְּף בּוּנְד (טוּרְבַּאן) און זִיךְ צו מַאחַאמֶעד בִּיקֶענְט. אַזֶעלְכִי נפשות זֶענִין עֶס דִיא, וֶועלְכִי עֶס דַארְפִין אַקֵייגִין דֶער תורה שבעל פה אויף טְרֶעטִין און עֶפִינְטְלִיךְ צו זָאגִין צו וֶועלְכִין דת זֵייא בִּיקֶענִין זִיךְ.

אודער אויב זייא האבין ערגיינץ בישטימטי גרונדזעצי . זייא קענין פאר קריסטן ניט גיהאלטן ווערן , ווארין זייא זענין ניט גיטויפט ; זייא קענין ניט זאגין , אז זייא זענין יודן , ווארין זייא האבן דאס יודישקייט פער לאזן : זייא קענין אויך ניט זאגין אז זייא האבין דעם דת פון משה . דען ווארין ווען דער דאזיגיר דת איז ניט אין דאס קריסטינטהום צו גיפינדין , אזו איז ער גאר נישט פער האנדין . אין דער מדינה איז ניט פערהאנדין קיין זארט פון אמונה לייט , די ווס זאלין זיך אנריפין מאזאייאיסטן (דאס הייסט , אז זייא גלויבין נור אין תורת משה) . אין דער שול ביקענט מאן זיך צו דער תורה שבע״פ , אין דער קירכע צום קריסטינטהום ; וואו אביר איז דער ארט פון תפלה , וואס דיא יעניגי גייהין אהין מתפלל זיין , וועלכי עס האבין דאס יודישקייט פער לאזן , און נעמין דאס קריסטינטהום פון דעסט וועגין ניט אן ? דער שטייגיר פון דעם אויף פיהרונג פון דיא דאזיגי לייט ווארפט פאר וואר באמת קיין גוטין שיין ניט אויף זייערי גרונד זעצי (יסודות) . אין פריוואטנים לעבין שטעלין זייא זיך אן אז זייא קענין דיא תורה שבע״פ ניט ליידין , זייא פער ווארפין איהרי פארשריפטין , און פון דעסט וועגן זעהט מאן זייא אין דיא גרויסי יודישי פאסט טעג און פייאיר טעג אין דער שול וויא זייא האלטן אויך מיט בייא דאס גיבעט און דיא מנהגים פון דער תורה שבע״פ . מילא וואס זאלן מיר פון זייא מיינן ? זענן זייא אזעלכי גלייך גילטיגי , דיא וואס האבן גאר קיין אמונה ניט ? אודער זענין זייא שטילי אנבעטר פון דר תורה שבע״פ , דיא וואס פון וועלטליכי תכליתים וועגן , ווען דיא גילעגינהייט קומט שוין אזו אויס , פער לייקינין זייא עס , און קעהרין זיך אביר צו איהר ווידיר צו , אזו באלד וויא דאס גיוויסין (נאמנות) ביאונרוהיגט זייא ? מיר זענן דירפון ווייט דירוויטירט זייא פאר דיא אייני אודיר פאר דיא אנדירי צו האלטין , נייארט מיר לייגין זייא דיא דאזיגי שאלה פאר , בלוז כדי זייא זאלין זיך אליין דאס אופ דעם משקל נעהמין , ווייל מיר מאכין זייא דיא אויגין אויף , אויף דעם צווייא דייטיגין שיין , אין וועלכין זייא ווייזין זיך ארויס און מיר וועלין זייא אזו איין עצה געבין וויא א ל י ה ו ה נ ב י א האט זייאירי עלטירין איין עצה גיגעבין . ווען דיא תורה שבע״פ איז איין אמתיר דת , דען ביקענט אייך נור אייביג צו איהר און האנדילט נאך איהר נאך : איז עס אביר פאלש , און איין אמונה פון הבל , לוז פון ליבשאפט , דען מאכט אייך עפינטליך און ערליך פון איהר לויז . —

Дозволено Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876
Въ Типографiи А. Гинса. Королевская № 1064 D

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז.

די״א אלטי שטעגין.

נומר נ״ה

דאס נייאי יודישקייט, אודיר דער דת פון דיא יודין, וויא דאס דאזיגי ווערד גיהאלטין פון דאס רוב פון דער אומה וואס זיא איז אין דער גאנציר וועלט צו שפרייט, בישטייט וויא עס איז איטליכין בייקאנט אין צווייא טהיילין; דער ערשטיר טהייל האט אין זיך דיא דינים, וועלכי עס זענין מן התורה, דאס הייסט, ענטפיר וועלכי עס ווערין טאקיש ווירקליך אין דער תורה שבכתב גיפונדין, אודיר דיא וואס עס ווערד אנגינומין. אז זייא גרונטיווין זיך אויף ערגינץ איינע שטעלי פון דער תורה; דער אנדירר טהייל איז דיא יעניגי דינים וועלכי עס זענין מדברי סופרים, פון דיא שריפט גילעהרינטי ארוים גישפראבין,״ מילא דיא זענן בלוז מענשליכי תקנות. מילא וואס עס ביציהט זיך אויף דיא, וועלכי עס זענין פון גאט גיגעבין, זענין מיר גערין מודה, אז זייא קענין נור פון גאט זעלבירט פערענדירט אודיר בטול ווערין. אביר וואס עס ביציהט זיך אויף דיא, וואס פון מענשין איז גיגעבין זאגט אונס אזו גוט דער פערשטאנד וויא אויך דיא הייליגי שריפט, אז דאס וואס מענשליכי מאכט האט איינגישטעלט, קאן עס אויך איין גלייכי מענשליכי מאכט ווידיר מבטל זיין. און פאר וואר אזו לאנג וויא דיא יודישי נימוסים זענין בישטאנדין און דיא רבנים האבין גיוועלטיגט, זענין זייארי תקנות, אין אזו וויט, אז זייא זענין ניט כנגד גיוועזין אקייגין דעם ווארט פון גאט, פאר דיא יודין גיוועזין איין חיוב. אביר אפילו דענסמאל זענין דיא דאזיגי תקנות אויך פערענדירליך גיוועזין, זייא האבין גיקענט פון דיא שפעטירדיגי שריפט גילעהרינטי (סופרים) און פון דיא מענשין וואס האבין דיא ממשלה גיהאט, צוריק אב גירופן ווערין. עס איז אויך אפילו דענסמאלט דער חיוב פון יודין גיוועזין, זיך אב צו קערין פון דיא פריהרדיגי תקנות, אזו באלד

וויא

וויא זייא הָאבּין נור עֶרְגִינְץ עֶפִּים סותר גיוועזין דֶעם וָוארְט פון גָאט ׳ אָבּיר מחמת וָואס פַאר אַיין טעם דִירְוַויְיזִין דִיא הַיינְטִיגִי יוּדִין פַאר דִיא רֵייד פון דִיא שְׁרִיפְט גילֶעהרִינְטִי נָאךְ אַלְץ אִייבִּיג דֶעם זֶעלְבִּיגִין כבוד ׳ וויא פַר גָאטִים וָוארְט ? דִיא שְׁרִיפְט גילֶעהרִינְטִי (סופרים) זֶענִין אִיצוּנְד נִיט דִיא מַנְהִיגִים פון דִיא לֶענְדִיר ׳ אִין וֶועלְכִי דִיא יוּדִין זֶענִין בִּיזֶעצְט ; זֵייאֵירִי דינים קֶענִין דַארום קֵיין מַאכְט נִיט הָאבִּין. דִיא יוּדִין לֶעבִּין אִיצוּנְד גָאר אִין גַאנְץ אַנְדִירִי פֶּערְהֶעלְטְנִישִׁין ׳ זֵייא זֶענִין אוּנְטִיר אַנְדִירִי מנהיגים און גִיזֶעץ גֶעבִּירִם אוּנְטִיר גִיוָוארְפִין ; דִיא מַאכְט פון גִיוֶועלְטִיגוּנְג ׳ וֶועלְכִי דִיא רֵייד פון דִיא שְׁרִיפְט גִילֶעהרִינְטִי הָאט שׁוֹין לַאנְג אוֹיף גִיהֶערְט ׳ און גָאט הָאט אִין עֶרְגִינְץ נִיט גִיבָּאטִין אַז למשל דִיא יוּדִין אִין עֶנְגִילַאנְד זָאלִין אַזֶעלְכִי גִיזֶעצִי גִיהָארְכִין ׳ וֶועלְכִי עֶס זֶענִין פַאר צְוֵוייא טוֹיזִינְד יָאהר דוּרְךְ דִיא מנהיגים אִין ארץ ישראל גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין. מֵילָא קָאן אִיצוּנְד פון אַיין חיוב אַקֵייגִין יֶענִי דינים גָאר קֵיין שום רֵייד נִיט מֶעהר זַיין ׳ און דִיא אִיצוּנְדִיגִי יוּדִין הָאבִּין דַארום דָאס גְרֶעסְטִי רֶעכְט דִיא כוונה און דִיא פעולות פון זֵייא צוּ פְּרוּבִּירִין ׳ און וֶוען עֶס זָאל זִיךְ אַרוֹיס וַוייזִין אַז זֵייא זֶענִין צוּם שָׁאדִין אוֹדִיר זֵייא זֶענִין נִיט נָאךְ דִיא אִיצְטִיגִי פֶּערְהֶעלְטְנִשִׁין הָאבִּין זֵייא רֶעכְט עֶס צוּ פֶּערְוַוארְפִין. וֶוען דִיא דינים פון דִיא שְׁרִיפְט גִילֶעהרִינְטִי הָאבִּין נִיט דוּרְךְ גֶעטְלִיכִיר מַאכְט דִיא קְרַאפְּט מחייב צוּ זַיין אַז מַאן זָאל עֶס מוּזִין הַאלְטִין ׳ אַזוֹ אִיז דֶער אֵיינְצִיגִיר טעם וָואס מַאן זָאל עֶס בִּיפָאלְגִין ׳ מחמת דֶער הוה אמינא ׳ אַז באשר זֵייא בְּרֶענְגִין דִיא טובות און דִיא גְלִיקְזֶעלִיגְקַייט פון דִיא ישראל ; אָבִּיר וֶוען עֶס קָאן אַיין גִיווִיזִין וֶוערְן אַז דִיא דָאזִיגִי הוה אמינא אִיז פַאלְשׁ ׳ דֶען מוּז אַזוֹ גוּט דֶער פֶערְשְׁטַאנְד וויא אוֹיךְ דִיא אמונה דִירְצוּ דִיא עצה גֶעבִּין ׳ זֵייא צוּ פֶּערְוַוארְפִין. פוּן אַלִירְלֵייא דֶער גְלַייכִין דינים הָאבִּין מִיר שׁוֹין גִיוִויזִין ׳ אַז זֵייא זֶענִין פַאר מֶענְשִׁין אוֹיךְ אַזוֹ שֶׁעדְלִיךְ ׳ וויא פַאר גָאט אַיין מִינְדִירוּנְג פון כבוד (פחיתת הכבוד). דִיא זֶעלְבִּיגִי פעולות הָאפִּין מִיר אִיצוּנְד אַרוֹיס צוּ וַוייזִין בַּייא דִיא דינים פון דֶעם טְרוֹיאִירִין (אבילות) בַּייא דֶעם פַאל אַז אִימִיצִיר אִיז גִישְׁטָארְבִּין. פון פִיל פון דִיא דָאזִיגִי דינים וֶוערְד גִיזָאגְט ׳ אַז זֵייא זֶענִין נִיט פון גָאט ׳ נַייאִירְט זֵייא זֶענִין בְּלוֹז תקנות פון דִיא שְׁרִיפְט גִילֶעהרִינְטִי. אַזוֹ וֶוערְד למשל פון דֶעם דין פון זִיבִּין טֶעג צוּ טְרוֹיאִירִין בִּיקֶענְט ׳ אַז דָאס גִיפִינְד זִיךְ אִין דֶער תורה נִישְׁט :

ואין אבילות מן התורה אלא ביום ראשון בלבד שהוא יום המיתה וויום הקבורה. אבל שאר השבעה ימים אינו דין תורה :

און

„און דער דין פון טרואיר (אבילות) איז ניט גיבאטין פון דער תורה נור דעם ערשטין טאג אליין, וואס ער איז דער טאג וואס אימיציר איז אין איהם גישטארבין און דער טאג פון קבורה; אביר דיא איבריגי פון דיא זיבין טאג איז ניט דער דין פון דער תורה צו טרויאירין.” (הלכות אבלות פרק א׳, הלכה א׳.) פונקט אזו ווערד בפירוש גיזאגט אז אין דעם ענין פון דיא אלירלייא זאכין. וואס דער אבל טאר אלץ אין שבעה נישט, איז עס נור איין תקנה וואס דיא שריפט גילערינטי האבין עס מתקן גיוועזין:

אלו הדברים שאבל אסור בהן ביום ראשון מן התורה ובשאר ימים מדבריהם. אסור לספר. ולכבס. ולרחוץ. ולסוך. ולשמש מטתו. ולנעול את הסנדל. ולעשות מלאכה. ולקרות בדברי תורה. ולזקוף את המיטה. ולפרוע את ראשו. ולשאול שלום הכל:

„דאס זענין דיא זאכין וואס דעם אבל איז אסור דעם ערשטין טאג צו טהון מן התורה. און דיא אנדירי טעג דורך דיא רייד פון דיא שריפט גילעהרינטי: איהם איז אסור זיך צו שערין, קליידיר וואשין, זיך צו באדין, זיך צו שמירין מיט זאלב, משמש המטה צו זיין, אין שיך צו גייהן און איין מלאכה צו טהון, צו לעהרנין אין דער תורה, דאס בעט אויף צו שטעלין און אלימין שלום צו געבין.” (דארטין פרק ה׳) ווייל דיא רבנים אליין זאגין דא ניט, אז דער איסור פון דיא דאזיגי זאכין אין שבעה איז מן התורה; ווייל עס איז ווידיר אלים ביקאנט אז דאס איז פון דיא גיזעץ פון דער מדינה אויך ניט גיבאטין, אזו קומט דירוף נאטירליך דיא שאלה, פאר וואס האלטין דיא יודין איצונד דיא דאזיגי מנהגים? טהון זייא עפיס איין פעולה פאר דיא טובות און דאס גליק פון דיא ישראל? פון עטליכי דירפון וואלטין מיר עס מסופק זיין; איינס אביר איז אזו בישיינפירליך איין בידריקונג פאר דיא ארימי לייט, אז קיינער וואלט עס גאר ניט אמאהל ארויס גירעט — מיר מיינין דאס אסורן צו ארבייטין אין שבעה. מיר ווילין בשום אופן ניט לייקנין, אז ווען איין פאמיליע ווערד גישטראפט מיט דעם טויט אז אימיציר פון זייא שטארבט, איז דאס איין רוף פון דער השגחה, דער וואס פארדירט אויף אז מאן זאל זיך מבניע זיין און אין ערינסט בטראכטין, און אז דאריביר דיא יעניגי, דיא וואס פערמעגין עס, זאלין איין צייט לאנג פון זייארי טעגליכי בישעפטונגין זיך אב ציהן, און דורך גיבעט און תשובה זאלין זייא זוכין אום צו וואנדלין דעם טרויאיר אין פרייד. נור אביר פון דיא יעניגי, וואס האבין קיין ספאסיב צום לעבין ניט פאר זיך און אויך ניט פאר זייאיר פאמיליע, צו פערלאנגין, אז זייא

זאלין

זאלין זייאיר טרויארדיגן בעכיר דורך דעם פיין פון הונגיר נאך מעהר פערביטירן, הייסט, איין זאך אנגינומין פון איינים וואס האט קיין איביר לייגונג ניט און איז איין אום דירבארימיגיר אכזר, און דאס דאזיגי טהוט טאקיש דיא תורה שבע״פ. זיא זאגט:

כל שלשה ימים הראשונים אסור בעשיית מלאכה. אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה. מכאן ואילך אם היה עני עושה בצנעה בתוך ביתו:

„דיא גאנצי דרייא ערשטי טעג איז אסור איין מלאכה צו טהון, אפילו ווען ער איז אזו איין ארימיר מאן וואס ער איז זיך פון צדקה מפרנס; פון דיא דרייא ערשטי טעג אן און ווייטיר, ווען ער איז איין ארימיר מאן, מעג ער פאר זיך אין דער שטיל איין מלאכה טהון אין זיין הויז.״ מילא אלי דיא דאזיגי וואס זייאיר גישעפט איז ניט אין הויז, און דיא, וועלכי עס מוזין ארום לויפין כדי זייאיר פרנסה צו פערשאפין איז זייא דער ספאסיב וויא זייאיר פאמילי צו בפרידיגין, גאר אין גאנצין אב גישניטין. דער דאזיגיר דין איז בישיינפערליך אונטיר אנדירי אופנים גיגעבין גיווארין, וויא דיא זענין, אין וועלכי דיא יודין בפינדין זיך איצונד; עס איז דיא משמעות, אז איטליכיר האט עפים איין מלאכה אודיר איין בישעפטיגונג, דורך וועלכי ער קאן זיך דערהיים זיין ברויט פערדינין, וואס אביר איצונד איז בשום אופן ניט דער פאל. פיל פון דעם פאלק ברענגין זיך צו וועגין זייאיר פרנסה דורך דעם וואס זייא גייהן שטענדיג אויף דיא עפינטליכי ערטיר וואו אסך מענשין קומין צו אזאמין; מילא דיא דאזיגי איצונד צו פערביטין פון זייאיר גישעפט וועגין ארוים צו גייהן, הייסט אזו גוט, וויא זייא צו פערביטין אין דער צייט פון דיא זיבין טעג (שבעה) ניט צו עסין. מילא ווארום זאלין דען דיא ישראל דורך אזעלכי דינים זיך גיבונדין האלטין, דיא וואס האבין קייני געטליכי מאכט ניט, וויא דיא רבנים זענין עס אליין מודה און איצונד זענין זייא פאר דעם ארימין נור איין שווערי לאסט? נור אביר ניט בלוז דאס וואס עס גיבט קיין שום השגחה פאר דעם ארימן ניט, איז וואס דיא תורה שבע״פ פערשולדיגט זיך: מיר האבין שוין מעהר וויא איין מאהל דיא גילעגינהייט גיהאט צו בימערקין דיא פעראכטונג מיט גאוה, וואס דיא תורה שבע״פ ווייזט אויך קלאר ארוים אקייגין דעם מענשין וואס איז קיין למדן ניט, און מיר מוזין בירויארן אז מיר גיפינין דאס זעלביגי ווידיר אין דינים, פון דעם לעצטין טרויאריגין חיוב פון דיא ליבשאפט צום חבר. דיא תורה שבע״פ זאגט:

עיר שיש בה שני מתים כאחד מוציאין הראשון ואחר כך מוציאין השני.

חכם ותלמיד חכם מוציאין החכם. ת"ח ועם הארץ מוציאין ת"ח:
„ווען אין איין שטאָט זענען צווייא מתים אין איין צייט פערהאַנדען, אַזוֹ טהוט מאַן צום ערשטען זיין רעכט, דעם וואָס איז פריהער געשטאָרבען, און דער נאָך פיהרט מאַן אַרויס דעם אַנדערן. ווען איינער פון זייא איז איין חכם (למדן) געוועזען, און דער אַנדערער איז איין תלמיד פון איין חכם געוועזען אַזוֹ טהוט מאַן דעם חכם צום ערשטען זיין רעכט. אַז איינער איין תלמיד פון איין חכם, און דער אַנדערער איין עם הארץ, אַזוֹ פיהרט מאַן צום ערשטען דעם תלמיד חכם אַרויס זיין רעכט צו טהון." (יורה דעה סימן שנ"ד) מיר ווילין דאָ ניט דערמאָנען דאָס שלעכטס וואָס עס קומט במעשה דירפון אַרויס, נייאַרט נור דעם גמיטה פון דעם דין. גאָט האָט טאַקיש אַלערלייא גאַטונגקים און מדרגות אין דער מענשליכער געזעלשאַפט איין געשטעלט, און וויל טאַקיש אַז דער יעניגער זאָל בכבוד געהאַלטען ווערין, וועמין עס קומט כבוד צו, אַזוֹ וויא אויך דער געווענליכער שטייגער אין דער וועלט ווייזט איטליכין מענשין אין איטליכער זאַך אָן, דעם פּלאַץ וואָס עס געהערט איהם צו. אָביר דיא לעהריר פון תורה שבע"פ האָבין ניט געוואָלט דעם געווענליכין שטייגער ווי די וועלט פיהרט זיך, זיך פערלאָזין מיט דעם כבוד וואָס מאַן זאָל זייא נאָך זייאיר טויט אָן טהון, נייאַרט זייא האָבין בשעת זייאיר לעבין איביר גינומין דיא בזאָרגניש דירפון און האָבן גיבאָטין, אַז דעם כבוד וואָס מאַן האָט זייא בשעת לעבין גיגעבין, זאָל אויך נאָך דעם טויט פאַר זייאיר אָרימין גוף דערוויזין ווערין, און אַז עס זאָל נור יוא חס ושלום קיין פּראָסטיר בעל הבית אודיר איין ניט גילעהרינטיר ניט מעהר כבוד האָבין וויא זייא, אפילו אין דעם לעצטין טרויאריגי אָנדענקין אָן דיא מענשליכי חסרונות. — נאָך דעם טויט איז צווישין דעם למדן און דעם עם הארץ נור איין ווייניגיר אונטירשייד, און דאָס דורך וואָס זייא ווערין אונטירשיידיט, איז ניט זייאיר פריהירדיגי גילעהרינטקייט אודיר אום וויסינהייט, נייאַרט דער ווערט פון זייאירי גוטי מדות. איין ניט גילעהרינטיר מענש קאָן אָפט ביי מענשין פיל ביליבטיר זיין און גאָט ווייט וואוהל גיפעליגיר זיין, וויא דער גילעהרינטסטיר, און דאַריבער ווען איין דת, אַזוֹ באַלד וויא דער טויט האָט דיא איין גיבילדיטי חלוקים פון מענשין פון דעם צייטליכין לעבין צו נישט גימאַכט, מאַכט נאָך איין אונטירשייד צווישין דיא געשטאָרביני, אַזוֹ מוז דער דאָזיגיר אונטירשייד דורך אויס אין דעם ווערט פון גוטי מדות בישטייהין, וואָס דער ווערד איז אויף אייביג. דיא אמונה פון דער תורה שבע"פ אָביר קאָן דיא וועלטליכי מעלות אפילו אין דער ערינגסטיר

שְׁטוּנְד פוּן טוֹיט נִיט פֶערְגֶעסִין/און גִיבְּט דַארִיבֶּיר אַיין בִּיפֶעהל, אַז דֶער עם הארץ, אַזוֹ וִויא עֶר אִיז אִין דֶעם דָאזִיגִין לֶעבִּין, פֶערְאַכְטִיט גִיוֶועזִין אָן אַיין שום השגחה צוּ גֶעבִּין אוֹיף זַיינִי גוּטִי מדות אַזוֹ זָאל עֶר אוֹיךְ נָאךְ אִין טוֹיט און בַּייא דֶעם קבר דִיא צֵייכִינִיש פוּן זַיין דֶערְנִידְרִיגוּנְג אָן זִיךְ טְרָאגִין. נָאךְ מֶעהר בפירוש קָאן מַאן זֶעהִן, דֶעם וֶוערְט וָואס דִיא תורה שבע״פ לֵייגְט אוֹיף רַייכְקַייט און וֶועלְטְלִיכִי מעלות, פוּן אִיהְרִי גִיבָּאט פוּן הספר וָואס מַאן זָאל דֶעם גִישְׁטָארְבִּינִין מספיד זַיין. עֶס זָאגְט אִין דֶעם דָאזִיגִין ענין:

בני עשירים כבני חכמים בני חכמים כבני מלכים לענין שבח מעשיהם:

„דִיא זִין פוּן דִיא רַייכִי זֶענִין וִויא דִיא זִין פוּן דִיא חכמים, און דִיא זִין פוּן דִיא חכמים זֶענִין וִויא דִיא זִין פוּן דִיא מלכים, אִין דֶעם ענין פוּן דֶעם לוֹיבּ פוּן זֵייאִירִי מעשים.” (דָארְטִין סימן שמ״ד) דָא אִיז גִישְׁט פֶערְהַאנְדִין וָואס עֶס זָאל נִיט קְלָאר זַיין. דִיא גִילֶעהְרִינְטִי מחברים פוּן דֶער תורה שבע״פ וִוילִין זֶעהִין וִויא מַאן אִיז זֵייאִירִי קִינְדִיר מכבד מִיט דֶעם כבוד פוּן מלכים און וַוייזִין פַאר אֵיינְס, אַז הָאטְשִׁי זֵייא וִוילִין זֵייאִירִי גִילֶעהְרִינְטְקַייט אַזוֹ הוֹיךְ לוֹיבִּין, הָאבִּין זֵייא דָאךְ דֶעם וֶוערְט פוּן רַייבְקַייט פַאר זֵייעֶר גְרוֹיס גִישַׁאצְט, און אַז, וִויא זֵייעֶר זֵייא הָאבִּין אוֹיךְ דֶעם עם הארץ פֶערְאַכְטִיט, אִיז זֵייאִירִי פֶערְאַכְטוּנְג גִישְׁטִילְט, וֶוען דֶער עם הארץ אִיז נוּר רַייךְ גִיוֶועזִין. דָאס וָואס דָאס רַייכְקַייט וֶוערְד אִין דֶער וֶועלְט פַאר אַזוֹ גְרוֹיס גִישֶׁעצְט וואוּנְדִירְט אוּנְס נִיט; וֶוען אָבִּיר דִיא לֶעהְרִיר פוּן אַיין אמונה בֵּייגִין זִיךְ פַאר עֶס גִילְדִינִין גֶעצִין און לָאזִין דָאס בְּלוֹיזִי רַייכְקַייט אַזוֹ אַיין כבוד צוּ, וָואס דֶעם וֶוערְט פוּן דִיא פְרוּמְקַייט און גוּטִי מדות פוּן דֶעם אָרִימִין, פֶער זָאגִין זֵייא עֶס, דֶען מוּזִין מִיר שׁוֹין מסופק זַיין אוֹיבּ דִיא יסודות וָואס זֵייא בִּיקֶענִין, זֶענִין אוֹיפְרִיכְטִיג, און מוּזִין שׁוֹין אַיין שאלה מַאכִין אוֹיבּ זֵייאִיר דת אמונה אִיז וַוארְהַייט. דֶער הוֹיפְּט תכלית פוּן אַיין דת זָאל דֶער זַיין, דִיא מֶענְשִׁין צוּ דֶערְהֵייבִּין אִיבִּיר דֶעם בִּיטְרִיגְלִיכִין שַׁיין פוּן דֶער דָאזִיגִיר וֶועלְט, זֵייא צוּ לֶעהְרְנִין אַוֶועק צוּ זֶעהִין פוּן דֶעם אוּנְטִירְשֵׁייד פוּן דֶעם ערךְ, פוּן דָאס רַייכְקַייט, און גִילֶעהְרִינְטַקַייט, און אוֹיף יֶענִים אֵייבִּיגִין אוּנְטִירְשֵׁייד אַהִין צוּ זֶעהִין, וֶועלְכִי דֶער גִירֶעכְטִיר רִיכְטִיר וֶועט מַאכִין נָאךְ דִיא מעשים נָאךְ פוּן דִיא מֶענְשִׁין. און וֶוען עֶס אִיז נוּר פֶערְהַאנְדִין אַיין צֵייט, אִין וֶועלְכִיר דִיא אמונה מוּז מֶעהר פֶערְאַכְטִין דִיא ענינים און דִיא גִיוואוֹינְהַייטִין פוּן דֶער דָאזִיגִיר וֶועלְט, מֶעהר וִויא אִין אַיין אַנְדִירִי צַייט, אַזוֹ אִיז עֶס גִיוִויס דִיא דָאזִיגִי שְׁטוּנְד פוּן טוֹיט און בשעת מַאן לֵייגְט אִין קבר אַרַיין. אָבִּיר דָאךְ

דיא תורה שבע״פ ביהויפּטעט נאך דא, איהר גרויסי ליבשאפט צו ריינקייט און צו וועלטליכי גרויסקייט, אזו וויא זיא ביהויפּטעט איהרי טיפי פעראכטונג אקייגין דיא אום וויסינהייט, ארמקייט, און נידריגין שטאנד. ווען עס וואלט נאך איין ביווייז מעהר נייטיג גיוועזין, אזו וואלטין זיך דער באזיגיר גיפונדין אין דעם דין וויא מאן זאל זיך נוהג זיין ביא דעם טויט פון קנעכט, וואס עס זאגט אזו:

העבדים והשפחות אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרין עליהן ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים. אלא כשם שאומרין לאדם על שורו וחמורו שמת המקום ימלא חסרונך כך אומר על עבדו ושפחתו שמתו:

„ביא קנעכט און דינסט מיידין שטעלט מאן זיך ניט אין צייל (וויא דער מנהג איז זיך אין ציילין צו שטעלין און דיא אבלים גייהן אדורך דורך זייא); און מאן זאגט ניט פון זייארט וועגין קיין ברכות פון אבלים און אויך ניט די טרייסטונגין פון אבלים, נייארט אזו וויא מאן זאגט צו איין מענשין אויף דעם טויט פון זיין אקס אודיר זיין עזיזיל: גאט זאל דירפילין דיין שאדין! אזו זאגט מאן אויך צו איהם ווען זיין קנעכט אודיר זיין דינסט מאיד איז גישטארבין.״ (דארטין, סימן שע״ז) גאנצי ביכיר וואלטין אזו ניט גיקענט דעם גימיטה פון דאס יודישקייט און פון דיא וואס האבין עס מיסד גיוועזין אזו קלאר ארויס ווייזין, וויא דער דאזיגיר איינציגיר קורציר דין. עס ווייזט אונס דיא מיסדים פון דאס יודישקייט ניט נור פאר אזעלכי, וואס האבין אין זיך קיין שום גיזינונג פון אמונה ניט גיהאט, נייארט אויך פאר אזעלכי, וואס זענין פאר אלי נאטירליכי גיפיהל פון מענשליכקייט אויך גאר אין גאנצין אב גישטארבין גיוועזין. ווען ערגינץ איין גאטונג פון טרויאירקייט פערדינט, אז מאן זאל דירויף זיך מצער זיין, אזו איז עס גיווים דיא טרויארדיגי פאמיליע פון איין קנעכט (שקלאוון): ווארין אחוץ ווען איינר שטארבט מחמת איין פערברעכין (פאר איין גרויסי מעשה רע) איז קיין זאך נישט פערהאנדין וואס עס זאל גרעסיר זיין וויא דיא ביטירקייט פון טויט פון דיא קנעכט. דא זאל דיא אמונה אלי איהרי טרייסטליכי זאלבין אויס גיסין, און אזו וויא זיא פער גרינגירט אלי צרות פון לעבין, זאל זיא אויך דעם פיין פון טויט לינדירין. אין אזו איין שטונד, זאל דיא אמונה ביקאנט מאכין דיא פרייהייט פון דער נשמה, און דיא קינדיר פון גאוה אן דעם דירמאנין, אז אין דעם לעבין נאך דעם טויט, איז גאר אום ביקאנט דער אונטיר שייד צווישין הערין און קנעכט, אז דארטין דערווארטעט איביגי און גייסטיגי פרייהייט פאר אלי קינדיר פון גאט, האמשי וויא זייארי אויסווייניגסטי פערהעלטנישין האט דא אין דער

וועלט זיך גימענגט זיין . אין אזו איין שטונד זאל דיא אמונה איבער הויפט דיא וואס זענין לעבין גיבליבין מיט דער האפינונג טרייסטין , אז עס איז פערהאנדין איין אנדיריר אונ בעסירער צושטאנד פון איין לעבין , וואו דער קנעכט אונ דער פרייאיר מענש זענין גלייך גיאכטיט אונ ווערין נאך איין אייביגין גיזעץ פון גירעכטיגקייט ביהאנדילט . דיא אמונה פון דער תורה שבע"פ אבער טראגט גאר להפך פער אומווירדיגקייט פון קנעכט אפילו ביז אין גרוב אראפ אונ מאכט נאך , אז דיא פער אומווירדיגונג זאל זיך אריבער ציהן ווייטער וויא ביז אין גרוב . עס ביפעהלט , אז דיא איבריגע מנהגים פון דעם דת זאל מאן פאר זייא ניט טהון , אונ מאכט דעם קנעכט גלייך מיט דיא טויטע בהמות ; עס שרייבט קיין שום אופן פון טרייסטונג פאר דער אונמוטהיגיר פאמיליע פון דעם קנעכט ניט אפאר , נייארט זיא פסקינט , אז זיין בעל הבית זאל דיא זעלביגע טרייסט ווערטיר ביקומין , אזו וויא ווען ער וואלט איין אקס אודיר איין עייזיל פערלוירין . דער טויט פון דעם קנעכט אן זיך ווערד פאר גאר נישט ביטראכטיט נור אין אזו ווייט וויא עס איז איין היזק פאר דעם בעל הבית וואס ער האט איין קנעכט פערלוירין , דירלויבט דיא תורה שבע"פ אז מאן זאל איהם דירמאנין אונ דיא זאך בימערקין . דיא זאך , אז ער איז גיוועזין איין מענשליכיר נפש אונ האט גאטיס פארם (צלם אלהים) גיטראגין , דאס ווערד פון דיא רבנים גאר אין גאנצין פערגעסין , ער איז איין קנעכט גיוועזין , אונ דאריבער מיינין זייא , אז אזו וויא ער איז פאר זיין לעבין אזו וויא איין בהמה ביהאנדילט גיווארין , קאן ער איצונד ווייל ער איז טויט , אויך וויא איין בהמה ביגראבין ווערין . ווען דיא דאזיגע קנעכט וואלטין גוים גיוועזין , וואלט עס אונס ניט אזו פערוואונדירט , אז דיא תורה שבע"פ וואלט מיט זייא אזו ווייניג אומשטענדין גימאכט . אבער מיר מוזין זיך דאך דירמאנין , אז דיא אלע קנעכט (שקלאוין) ווערין גיצוואונגין , צו דאס יודישקייט איבער צו גייהן , מילא זענין זייא דאך אין דער זעלביגיר אמונה גיוועזין פון זייאירע הערין ; ווייל דיא השגחה פון גאט האט זייא פאר קנעכט גימאכט , בימיהט זיך דיא תורה שבע"פ זייא פאר בהמות צו פערוואנדלין . מיר ווייסין עס גאנץ גיוויס , אז פיל איצטיגע יודין ציטירין צוריק אב , מיט שוידירין פאר אזעלכע לערנונג , אונ וועלין מודה זיין , אז זיא איז איין שפאט פאר דער אמונה , ווייל זייא זעהין איין , אז דער ארימיר קנעכט איז אזו איין בישעפיניש , וויא מיר , אונ האט דאס אייביגע לעבין צו דערווארטין . נור אבער דיא דאזיגע מענשין זאלין אויך אמאהל איבער דער זאך נאך דענקין , פון וואנין זייא האבין דיא דאזיגע

גיזינונג גינומין דיא וואס זענין אזו פיל גירעבטיר, און באריממהערציגיר, און מעהר ווירדיג פאר איין אמונה, וויא דיא גיזינונג וואס אין דער תורה שבע״פ איז אויס גישפראכין. דאס אז דאס איז ניט דאס יודישקייט ארויס גינומין, איז קלאר, מילא דארפין זייא אפשר ניט דיא מאכט וואס זייא זענין מיט דאס קריסטינטהום ארום גירינגילט צו פערדאנקין? דאס איז גיוויס, אז דאס נייאי טעסטאמענט (ברית הדשה) האט אין זיך גאנץ אנדירי יסודות אין דעם ענין פון דיא ביהאנדלונג פון קנעכט. וויא דיא זענין, דיא וואס מיר האבין אין דער תורה שבע״פ אויף גיוויזין. ווייטיר אביר וואלט עס דען ניט פון דיא מענשין רעכט גוט גיטהון גיוועזין, דיא וואס קענין דיא רבנישי יסודות ניט ליידין, ווען זייא זאלין זיך פרעגין, ווארום ביקענין זייא זיך צו דער רבנישיר אמונה? ווען עס איז אמת, אז איין קנעכט איז עפיס מעהר, וויא איין אקס אודיר איין עייזיל, דען מוז דאס יודישקייט, וועלכי עס שטעלט זייא אין איין קלאסי מיט בהמות, פאלש זיין, און דיא מענשין וועלכי עס האבין אזעלכי דינים ארויס גיגעבין, מוזין זעלבירט פאר אזעלכי גיהאלטין ווערין, דיא וואס זענין פאר אמונה לעהרירס בשום אופן ניט טויגליך גיוועזין. יוא טאקיש אפילו נאך מעהר, דאס יודישקייט מוז פאר אזו איין דת אנדריקענט ווערין, וועלכי עס איז גאר בשום אופן ניט גיפאסט צום ארום ברענגן דאס גליקזעליגקייט פון דעם מענשליכין מין. ווען דאס יודישקייט זאל ווידיר אמאהל דיא ממשלה האבין, און וויא דיא אנהענגיר פון איהר האפין, אז זיא זאל אומידום בכלל דיא ממשלה האבין, אזו וואלט דיא קנעכטשאפט (שקלאווירייא) ווידיר הערשין, דיא קנעכק וואלטין ווידיר גיצוואונגין גיווארין איביר צו גייהן צו דאס יודישקייט און ווידיר אזו וויא בהמות ביהאנדילט ווערין. איז דאס דאזיגי דיא פולקומינהייט, און דאס נייא גיבוירין ווערן, וועלכי דאס יודישקייט פערשפרעכט דער וועלט! מיר פרעגין דאריביר איטליכין יודין דער וואס לייאינט דאס, אויב ער קאן בעטין צו גאט פאר אזו איין צושטאנד און אויב ער ווינשט, אויף דעם דאזיגין אופן אין שטאנד צו זיין, זייני מיט זינדיגי מענשין צוא דערנידריגין און מיט דיא פיס צו טרעטין? טהוט ער דאס דאזיגי ניט, אזו מוז אין דעם דת וואס ער ביקענט זיך צו איהם, עפיס ניט ריכטיגים זיין, און ווען ער הערזעהיט נור דעם דאזיגין טעות, אודיר ער דירקענט נור דאס פאלשי אין דאס פערגלייכין קנעכט מיט אקסין און עייזלין, אזו איז דאס דאזיגי שוין גינוג, כדי דאס גאנצי רבנישי גיבייא פון זייאיר לעהרונג צו

צושלידירין

צושְׁלַיידִירִין; און וֶוען עֶס לִיגְט אִיהם נור עֶפִּיס דֶעם כבוד פון דָאס יודִישִׁי פָאלְק אִין הֶערְצִין, וֶועט עֶר זִיךְ בִּימִיהִין, זַייא פון דֶעם שם רע בִּיפְרַייהִין, אִין וֶועלְכִין מַאן הָאט זַייאִירִי בַּארִימְהֶערְצִיגְקֵייט און מֶענְשְׁלִיכְקֵייט דִירִינִין אַריין גִיבְּרַאכְט און דֶעם יָאךְ פון זַייאִיר הַאלְז אַרָאפּ צו וַוארְפִין.

עֶס אִיז אָבִּיר דָאךְ נָאךְ פֶּערְהַאנְדִין אִין דֶעם דָאזִיגִין דין פון אַיין אבל אַיין אַנְדִירִיר פּוּנְקְט, וָואס מִיר דַארְפִין אִיהם נִיט לָאזִין אַזוֹ בְּלַייבִּין אַז מִיר זָאלִין אִיהם נִיט אַהֶער בְּרֶענְגִין. דִיא תורה שבע״פ פֶּערְבִּיטִיט דֶעם אבל, וִויא מִיר הָאבִּין אוֹיבִּין גִיזֶעהִין, אִין דֶער צַייט פון דִיא זִיבִּין טֶעג פון שבעה דִיא תורה צו לֶעהְרְנִין. וְויא דִיא תורה שבע״פ זָאגְט עֶס קְלֶעהְרִיר, אַרוֹיס:

אבל אסור לקרות בתורה ונביאים וכתובים ואסור לשנות במשנה תלמוד הלכות ואגדות:

„דֶעם אבל אִיז אסור צו לֶערְנִין אִין דֶער תורה און נביאים און כתובים; און עֶס אִיז אִיהם אסור צו שְׁטוּדִירִין אִין משניות און אִין תלמוד (גמרא) און הלכות און אגדות." דָאס אַז אַיין אבל פֶּערְלִירְט דִירְבַּייא נִישְׁט פִּיל, וֶוען עֶס וֶוערְד אִיהם נִיט דִירְלויבְּט צו שְׁטוּדִירִין אִין דֶער תורה שבע״פ, גְלויבִּין מִיר גֶערִין. אָבִּיר וָוארוּם זָאל מַאן אִיהם נִיט צו לָאזִין צו דֶעם אמתן קְוַואל פון טְרַייסְטוּנְג – צו דֶעם אַנְפְּלֶעקְטִין וָוארְט פון גָאט, זַיין נחמה צוּא הָאבִּין? וֶוען עֶס אִיז נור פֶּערְהַאנְדִין אַיין צַייט אִין לֶעבִּין, אִין וֶועלְכִיר דָאס לֶעהְרְנִין אִין גָאטִיס וָוארְט אִיז מֶעהר מסוגל וִויא אִין אַיין אַנְדִירִי, אִיז עֶס גִיוִויס דִיא צַייט, אִין וֶועלְכִיר דֶער טוֹיט קוּמְט אִין אַיין פַאמִילְיֶע אַריין און דִירְמָאנְט דִירָאן אַלִי מִיט גְלִידִיר פון דֶער פַאמִילְיֶע, אַז דֶער לוין פַאר דִיא זִינְד אִיז דֶער טוֹיט. וֶוען אַיין מַאן אוֹדִיר אַיין וַוייבּ אִיז צורִיק גִיבְּלִיבִּין, אוּם אִיבִּיר דֶעם שְׁמֶערְצְלִיכְסְטִין הזיק וָואס זַייא הָאבִּין פֶּערְלוֹירִין זַייאִיר גִילִיבְּטִין, צוּא טְרוֹיאִירִין, וֶועלְכִי טְרַייסְטוּנְג קָאן וואוהל מִיט דֶעם דָאזִיגִן פֶּערְגְלִיכִן וֶוערִין, וֶועלְכִן זַייא גִיפִינְדִין אִין גָאטִיס הבטחה וָואס עֶר הָאט צו גִיזָאגְט אַזוֹ אַיין וֶועלְט, וָואס אִין אִיהר אִיז נִיט פֶּערְהַאנְדִן קֵיין טְרוֹיאֶערִקֵייט און נִיט קֵיין טוֹיט און וִויא דִיא יֶענִיגִי, דִיא וָואס זֶענִין אַיין מָאהל פֶּערְאֵייניגְט, וֶועלִין זִיךְ קֵיין מָאהל נִיט מֶעהר שֵׁיידִין? וֶוען קִינְדִיר הָאבִּין צו בִּיטְרוֹיאִירִין וָואס זַייא הָאבִּין זַייאִירִי עֶלְטִירִין פֶּערְלוֹירִין, וואוּ זָאלִין זַייא דֶען לִיבִּירְשְׁט טְרַייסְטוּנְג זוּכִין, וִויא אִין דֶעם וָוארְט, אִין וֶועלְכִין עֶס שְׁפְּרֶעכְט צו זַייא דֶער

דאזיגיר

דָאזִיגִיר , וָואס עֶר אִיז אַיין פָאטִיר פַאר יתומים ? עֶס וֶועט אוֹיךְ אִיטְלִיכִיר פֶערְשְׁטֶענְדִיגִיר מֶענְשׁ דִיא מֵיינוּנְג הָאבִּין , אַז וֶוען דָאס הֶערְץ אִיז טַאקִיש פוּן אַזוֹ אַיין פַאטִירְלִיכִי שְׁטְרָאף דֶערְוַוייכְט , אִיז דָאס דָאזִיגִי אִיבִּיר הוֹיפְּט אַיין גִיפַּאסְטִיר אוֹגִינְבְּלִיק זַיינִי לֶערְנוּנְגִין זִיךְ אִין הֶערְצִין אַריין צוּ נֶעהמִין אוּן אוֹיף זַיין מוכר צוּ אַכְטִין . נוּר אָבִּיר דִיא תורה שבעל פה הָאט מִיט דֶעם שְׁטֵייגִיר פוּן אַיין גַאנְץ פֶער קֶעהרְטִי חריצות גְרַאד דִיא יֶענִיגִי צַייט פוּן דֶעם מֶענְשְׁלִיכִין לֶעבִּין , אִין וֶועלְכִין דִיא טְרֵייסְטוּנְגִין פוּן גָאטִיס וָוארְט זֶענִין צוּם נֵייטִיגְסְטִין אִין זַיינִי בִּילֶערְנוּנְגִין וָואלְט גִיקֶענְט צוּם נִיצְלִיכְסְטִין זַיין , דִירְצוּ אוֹיס גִיקְלִיבִּין , אוּם דָאס לֶעהרְנִין אִין דֶער צַייט גָאר אִין גַאנְצִין צוּ פֶערְבִּיטִין . אוֹיךְ הָאבִּין דִיא רבנים דָא זִיךְ שׁוֹין ווִידִיר נִיט מיושב גִיוֶועזִין אַיין אוֹיס דְרִיקְלִיכִין גִיבָּאט צוּ פֶער בַּארְבִּין . גָאט זָאגְט פוּן זַיין תורה : (והגית בו יומם ולילה) „דוּ זָאלְסְט דִירִינִין טְרַאכְטִין טָאג אוּן נַאכְט , ״ אוּן מַאכְט דִירְבַּייא נִיט קֵיין חִילוּק אַז דִיא זִיבִּין טֶעג פוּן טְרוֹיאִיר (שבעה) זָאל אוֹיס גִינוּמֶען זַיין . בַּייא דֶר בִּישְׁרַייבוּנְג וִויא עֶס וֶוערְד בִּיצֵייכִינְט דִיא מדות פוּן אַיין צדיק שְׁטֵייט : „עֶר הָאט לוּסְט צוּ דֶער תורה פוּן גָאט אוּן רֵיידִיט פוּן זַיין תורה טָאג אוּן נַאכְט , ״ אוּן זָאגְט צוּ אַיין ברכה פַאר אַזֶעלְכִין וָואס הָאט דִיא מדה . אָבִּיר דִיא רבנים פֶער אַכְטִינְדִיג אַזוֹ גוּט דָאס גִיבָּאט וִויא אוֹיךְ דִיא צוּ גִיזָאגְטִי ברכה, פֶערְבִּיטִין דֶעם וָואס אִיז שׁוֹין אַיין אוּנְמוּטְהִיגִיר אבל , דָאס גִיבָּאט צוּ גִיהָארְכִין אוּן דִיא ברכה צוּ זוּכִין . דֶעם דָאזִיגִין פֶער בָּאט וָואלְט מַאן נִיט גִיטָארְט הַאלְטִין אפילו דֶענְסְמָאלְט בשעת דִיא שְׁרִיפְט גִילֶעהרִינְטִי (סופרים) אוּן רבנים הָאבִּין זֵייאִיר גַאנְצִי מַאכְט פוּן דֶעם צִיווִילְנִים אַמְט גִיהַאט אִין ארץ ישראל , וַוייל מַאן וָואלְט דִירְמִיט עובר גִיוֶועזִין אוֹיף דָאס גִיבָּאט פוּן גָאט . דִיא תורה פוּן גָאט אוּן דִיא תורה פוּן מֶענְשִׁין זֶענִין זִיךְ דָא בפירוש סותר . דִיא תורה פוּן גָאט גִיבִּיטִיט דִיא ישראל , טָאג אוּן נַאכְט רק אִין זַיין תורה צוּ שְׁטוּדִירִין (דֶענְקִין) ; דִיא תורה פוּן מֶענְשִׁין פֶער בִּיטִיט אַז מַאן זָאל אִין דִיא זִיבִּין טֶעג פוּן שבעה גָאר נִישְׁט טָארִין לֶעהרְנִין . נוּר אָבִּיר וואו נוּר אֵייבִּיג דִיא בֵּיידִי שְׁטְרַייטִין אֵיינִי אַקֵייגִין דִיא אַנְדִירִי , קָאן קֵיין פֶערְשְׁטֶענְדִיגִיר מֶענְשׁ אִין דֶעם נִיט מסופק זַיין . אַז דִיא ישראל זֶענִין מחויב , פְרִיהִיר גָאט עֵיידִיר מֶענְשִׁין צוּ גִיהָארְכִין , אִיצוּנְד אָבִּיר , וָואס דִיא תורה שבע״פ אִיז נִיט דָאס גִיזֶעץ (פְרַאוֶוע) פוּן דָאס לַאנְד , דַארִיבִּיר וואו דִיא תקנות פוּן דִיא שְׁרִיפְט גִילֶעהרִינְטִי (סופרים) הָאבִּין קֵיין שׁוּם מַאכְט נִיט אִיז עֶס אוּם בִּיגְרַייפְלִיךְ , וָוארוּם דִיא

ישראל

ישראל גיהארכין יענים גיבאט , אויב זייא ווילין ניט אויפווייזין עפיס דורך אַיין עפינטליכי זאך זייארי ביששטימטי כוונות , דיא גיזעץ פון גאט עובר צו זיין – איטליכיר דער וואס האלט זיך אויף זיבין טאג לאנג פון צו לערנין דעם געטליכין ווארט , טהוט בפירוש אַיין עבירה אַקייגין דאס געטליכי גיבאט , וויא עס איז דורך משה און דיא נביאים גיגעבין גיווארין ; מילא וויא קענין זיך דיא איצטיגי יודין דורך דער מיינונג גינארין , אז זייא האבין דעם דת פון משה ? דער הויפט אונטירשייד צווישין דאס היידינטהום און דעם דת פון משה בישטייהיט דירינין , אז דער דת פון משה אנטפלעקט אונס דעם ווילין פון גאט , כדי אונס אין שווערי צרות צו דערלייכטירן און אין טרויארניש צו טרייסטין . דער הויפט אונטירשייד צווישין אַיין יודישין און היידישין טרויארדיגן , מוז אויך אזו דער זיין , אז דער יוד זוכט טרייסטונג ביא גאט און אין זיין תורה , וואס בשעת דער הייד איז אנגיהאנגין אן זיין טרויארניש , אזו וויא איינער וואס האט גאר קיין שום האפינונג נישט . דיא תורה שבע״פ איז דאך דעם אונטירשייד מבטל און פיהרט דיא יודין צוריק אין דיא חוקים פון דיא היידין , ווייל עס בירויבט איהם אין דער שטונד פון זיין נויט דיא הבטחה פון גאט , און ביפעהלט זיבין טאג לאנג זיך איין צו האלטין און ניט צו לערנין אין זיין היילינגיר תורה . מילא נאך דעם נאך ווייל דיא דאזיגי דינים פון אבילות זענין פאר דעם ארימין איין דריקיניש , פאר דעם ניט גילעהרינטין איין בזיון , פאר דיא מענשליכקייט אום ווירדיג , און מיט דיא בפירושי פארשריפטין פון דער געטליכיר תורה איז עס זיך סותר , פערדינין זייא ניט , אז מאן זאל זייא האלטין פאר גיט , פאר דיא קינדיר ישראל , און קענין גאר ניט פערלאנגין אז מאן זאל זייא מקיים זיין .--

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגן.

נומר נ״ו

איין דת, וועלכיר עס שטרייט בישיינפירליך אקייגן איינס פון דיא געטליכי מעלות, מוז בוודאי פאלש זיין. דיא היילינקייט למשל איז איין מעלה פון גאט: גאט איז איין היילינגיר גאט. מילא איין דת, וועלכיר עס וואלט דיא אום היילינקייט ארויס ברענגין, וואלט ניט גיקענט ארויס קומין פון דעם היילינגין גאט פון ישראל. גאט איז ווידיר, איין בארימהערציגיר און גירעכטיר גאט. מילא ווען איין דת ווייזט זיך ארויס מיט אכזריות און אומגירעכטיגקייט, אזו קאן ער ניט פון איהם ארויס גיקומין זיין. און מחמת דעם טעם, צווישין אנדירי טעמים, גלויבין מיר, אז דער דת פון דער תורה שבע״ל פה, קאן ניט דער וואהריר דת זיין, וועלכין גאט האט משה און דיא נביאים גיגעבין. דיא תורה שבע״פ איז אין איהרי תקנות און דינים אקייגן דיא וואס זענין ניט יודין, און קענעכט, און ניט גילעהרינטי מענשין, אין העכסטין גראד אום גירעכט און אין זייער פיל פון זייארי דינים אין העכסטין גראד אום בארימהערציג. ווען עס איז אביר פערהאנדין איין מעלה, וועלכי עס ווייזט מעהר דיא תכונה פון דעם וואהרין גאט וויא איטליכיס אנדירי, אזו איז עס, דיא וואהרהייט. אין דיא נבואות פון ירמיהו הנביא ווערד ער אפילו פאר גאר אלץ איינס מיט דער וואהרהייט אפאר גישטעלט: וואריין עס שטייהיט:

ויהוה אלהים אמת:

„און יהוה אלהים איז דיא וואהרהייט.״ (ירמיה י׳, פסוק י׳) און אויך דיא נבואות, וועלכי ער האט אין דאס מויל פון בלעם אריין גילייגט, זאגט ער, אז דאס דאזיגי איז דיא מעלה, וועלכים עס אונטירשיידיט איהם פון דיא מענשין קינדיר: „גאט איז ניט איין מענש אז ער זאל ליגין זאגין,״ שטייהיט אין פסוק, „און ער איז אויך ניט איין מענשין זון אז ער זאל זיך בירענקין, זאל ער דען זאגין און זאל ער ניט טהון? זאל ער רייד׳

און

און זאָל ער ניט בּישטעטיגען ? (במדבר כ״ג, פסוק י״ט) מענשען קענען
שלעכט גינוג זיין עפּיס צו פערשפּרעכען, וואָס זייא מיינען ניט צו
האַלטען, אודיר, נאָך דעם וויא זייא האָבען שוין פער שפּראָכען, פער
ענדירין זייא זייאיר מחשבה און ווילין שוין ניט מעהר מקיים זיין וואָס
זייא האָבין זיך מתחייב גיוועזין. גאָט אָבּיר איז צו הייליג דירצו, אום
בכיון צו גינאַרין, אודיר צו אָבּ ענדירין, וואָס עס איז איין מאָהל פון זיין
מויל אַרויס גיגאַנגען. דרום דער יעניגיר דת, וועלכיר עס צילט דירויף,
אויף ערגינץ איין אופן, אונזיר בכבודי פורכט פאַר דער וואַרהייט צו
מינדירין, אודיר וועלכיר עס פרישט דיא מענשין אויף איין פערבינד
ליכקייט וואָס מאַן האָט הייליג פער שפּראָכין ניט מקיים צו זיין, אודיר
וואָס נאָך שלעכטיר איז, וועלכיר דת עס לעהרינט, וויא מאַן זאָל קענין
אימיצין זיין שבועה מתיר זיין, קאַן ניט פון דעם גאָט פון וואַרהייט אַרויס
קומין; דאָס דאָזיגי אָבּיר טהוט דיא תורה שבע״פ אין גיוויסי אופנים
מיר ווילין דירמיט ניט זאָגין אַז זיא שטעלט אויף דיא לעהרונג, אַז מאַן
זאָל קענין ביקומין איין התיר אויף איטליכיר אַרט שבועה; גיין דיא
רבנים שטייהין זיך טאַקיש ניט מעהר אונטיר מתיר שבועה צו זיין נור
אין דיא אופנים פון שבועת בטוי „איין איביר איילטי שבועה" (וואָס מאַן
שפּרעכט אין דער גישווינדיגקייט אַרויס מיט דעם מויל אָן דער כוונה פון
הערצין) נור דאָס ביהויפּטין מיר, אַז אפילו דיא דאָזיגי אונטיר שטייהיניש,
איז כנגד דער תורה פון גאָט און עס איז איין חסרון פאַר דיא וואַרהייט
און דאָס איז שוין גינוג, אום צו נישט צו מאַכין דעם טרויי און גלויבין
פון דער תורה שבע״פ, אַז זיא זאָל זיין איין דת פון גאָט גיגעבין. דיא
לעהרונג זעלבירט זאָגט אויף דעם שטייגיר:

מי שנשבע שבועת ביטוי ונחם על שבועתו וראה שהוא מצטער אם יקיים שבועה זו. ונהפכה דעתו לדעת אחרת. או שנולד לו דבר שלא היה בדעתו בשעת השבועה וניחם בגללו הרי זה נשאל לחכם אחד או שלשה הדיוטות במקום שאין שם חכם ומתירין לו שבועתו. ויהיה מותר לעשות דבר שנשבע שלא לעשותו או שלא לעשות דבר שנשבע לעשותו. וזהו הנקרא היתר שבועות. ודבר זה אין לו עיקר כלל בתורה שבכתב. אלא כך למדו ממשה רבינו מפי הקבלה שזה הכתוב לא יחל דברו שלא יחלל הוא בעצמו דרך קלות ראש בשאט כענין שנאמר וחללת את שם אלהיך. אבל אם נחם וחזר בו חכם מתיר לו:

„ווען אימיציר האָט גישוואורין איין איביר איילטי שבועה מיט דעם מויל,
און דירנאָך פער דריסט עס איהם וואָס ער האָט גישוואוירין, ווייל ער
זעהיט איין אַז וויא באַלד ער וועט דיא דאָזיגי שבועה מקיים זיין וועט ער
צער האָבין, און זיין דעה איז פער קעהרט גיוואָרין אויף איין אַנדירי

דעה; אוֹדיר עֶס אִיז דָא אַיין נַייאִי זַאךְ גֶעוָואֹרִין, וָואס בשעת דֶער שבועה הָאט עֶר דִירָאן גָאר נִיט גִידַאכְט, און מחמת דֶעם פֶער דְרִיסְט עֶס אִיהם וָואס עֶר הָאט גִישְׁווָאוִירִין, אַזוֹ זָאל עֶר בֶּעטִין בַּייא אַיין חכם (אַיין רב), אוֹדִיר, בַּייא דְרַייא פְּרָאסְטִי מֶענְשִׁין וֶוען קַיין חכם אִיז נִיט פֶערְהַאנְדִין, און מַאן אִיז אִיהם מתיר זַיין שבועה, און דֶען מֶעג עֶר טָהוּן, דִיא זַאךְ וָואס עֶר הָאט גִישְׁווָאוִירִין אַז עֶר זָאל עֶס נִיט טָהוּן, אוֹדִיר נִיט צוּ טָהוּן, דִיא זַאךְ וָואס עֶר הָאט גִישְׁווָאוִירִין יוֹא צוּ טָהוּן. און דָס דָאזִיגִי אִיז וָוס עֶס וֶוערְד אָן גִירוּפִין היתר שבועות (אוֹיף בִּינְדוּנְג פון שבועות). און דִיא דָאזִיגִי זַאךְ הָאט גָאר קַיין שום עיקר נִיט אִין דֶער תורה שבכתב, נַייאִירְט אַזוֹ הָאבִּין זַייא (דִיא רבנים) גִילֶערִינְט פון משה רבינו דוּרְךְ דֶער אוֹיס ווֵיינִיגְסְטִי קבלה אַז דֶער פסוק: „„עֶר זָאל זַיין וָוארְט נִיט פֶערְשְׁוֶועכִין" (במדבר ל', פסוק ג'), אִיז דֶער פירוש, עֶר זָאל זֶעלְבִּירְט אוֹיף אַיין לַייכְטְזִינִיגִין שְׁטֵייגִיר מִיט קלות און מִיט הוֹיךְ מִיטְהִיגִין הֶערְצִין זַיין וָוארְט נִיט בְּרֶעכִין; אַזוֹ וִויא עֶס שְׁטֵייהִיט גִישְׁרִיבִּין: „ „און דוּ זָאלְסְט נִיט פֶערְשְׁוֶועכִין דֶעם נָאמִין פון דַיין אלהים;" " (ויקרא י"ט פסוק י"ב) וֶוען עֶס פֶערְדְרִיסְט אִיהם אָבִּיר און עֶר עֶנְדִירְט זַיין דעה אָבּ, אַזוֹ קָאן אִיהם אַיין חכם מתיר זַיין." (הלכות שבועות פרק ו' הלכה א' – ב')

מִילָא דָא וֶוערְד אוֹיסְדְרִיקְלִיךְ גִילֶעהְרִינְט, אַז, וֶוען אִימִיצִיר הָאט אַיין גְרוּנְד, עֶרְגִינְץ עֶפִּיס מוֹרָא צוּ הָאבִּין אַז אִיהם וֶועט אפשר קֶענִין אַיין רעה אַרוֹיס קוּמִין, אוֹדִיר אפילו, וֶוען עֶר עֶנְדִירְט זַיינִי מחשבות, קָאן עֶר דִיא הֵיילִיגְסְטִי חיובים וָואס עֶר הָאט זִיךְ מתחייב גִיוֶועזִין, דִיא וָואס קָאן נוּר אוֹיף דִיא נאמנות פון אַיין מֶענְשִׁין אַרוֹיף גִילֵייגְט וֶוערִין און אַז, נָאךְ דֶעם וִויא עֶר הָאט גָאט אָנְגִירוּפִין אוֹיף דִיר בִּיפֶעסְטִיגוּנְג פון אַיין זַאךְ וָואס עֶר הָאט זִיךְ אַפָּאר גִינוּמִין דָאס צוּ טָהוּן אוֹדִיר נִיט צוּ טָהוּן, קָאן אֵיינִיר אוֹדִיר מֶעהְרִיר פון זַיינִי מִיט זִינְדִיגִי מֶענְשִׁין אִיהם פון זַיין חיוב אַקִיגִין זַיין בִּישֶׁעפִּיר לוֹיז לָאזִין און קֶענִין דִיא דִירְלוֹיבִּינִיש גֶעבִּין גָאר פֶערְקֶעהְרְט צוּ טָהוּן, וִויא דָאס וָואס עֶר הָאט פַאר גָאט און צוּ גָאט צוּ גִיזָאגְט אַז עֶר זָאל טָהוּן. עֶס מֶעג אִיצוּנְד אִיטְלִיכִיר יוּדִישׁ קִינְד וָואס לֵייאִינְט דָאס, קודם כל זַיין אֵייגִינִים פֶערְשְׁטַאנְד פְּרֶעגִין און אוֹיף דֶעם משקל גֶעהְמִין, אוֹיבּ דִיא דָאזִיגִי לֶעהְרְנוּנְג אִיז גְלַייךְ מִיט דֶער מדה פון גָאט וִויא עֶר וֶוערְד אַפָּאר גִישְׁטֶעלְט אִין דֶער הֵיילִיגִיר תורה. דֶער גָאט, וֶועלְכִין דִיא תורה שְׁטֶעלְט אוּנְס אַפָּאר, אִיז אַיין גָאט פון אֵייבִּיגִי

און ניט פערענדערליכי וואַרהייט, און איינס פון זיינע הויפט סימנים איז, אז ער האלט דעם בונד און גינאד. מילא איין מענש, דער וואס ברעכט זיין וואָרט, נאך מעהר אביר, דער מענש וואס ברעכט זיין שבועה, איז צו גאט ניט גלייך. איז עס דען נאך איין שום הוה אמינא, אז גאט זאל האבין איין דת גיגעבין, דיא וואס זארגט ביזונדירס דירפאר, דיא מענשן איהם ניט גלייך צו מאכן? און ווייטיר, גאט איז איין גאט פון דירקענטניש און דרום ווייס ער, אז דיא מענשן זענין אין העכסטין גראד בישעפינישין פון גיוואוינהייט, און ער ווייס אויך, אז דורך דיא גיוואוינהייט ווערין פערשטארקט בייזי גילוסטונגין, און אז׳ אין דעם מענשן הערשט איין גרויסי לוסט, זיך אן זיין וואָרט ניט גיבונדן צו האלטן, אזו באלד אז שפירט נור אז וען ער זאל דאס האלטין, וואלט איהם גיקענט ערגינץ עפיס איין רעה אודיר איין שאדין דירפון ארויס קומין: מילא איז עס דען מיגליך אז גאט זאל האבין איין תורה גיגעבין, וועלכי עס צילט גלייך דירויף אהין, דיא דאזיגי בייזי גילוסטונג צו פער שטארקערין, וייל עס גיבט דעם מענשין דיא גילעגינהייט, אז ער זאל זיין וואָרט ברעכין, אפילו וען ער האט דיא זאך דורך איין היליגיר שבועה ביקרעפטיגט? דער פערשטאנד זאגט אונס, אז אזו איין תורה קאן ניט פון דעם גאט פון ישראל ארויס קומין. ציא האט דאס זעלביגי עפיס אין דעם גישריבינים וואָרט פון גאט איין שום שטיצונג? עס וואלט באמת טאקיש גאר נישט צו פערשטייהין גיוועזין, וען אין דעם וואָרט פון גאט וואלט עפיס זיך גיפינדין וואס אקייגין דעם פערשטאנד איז. אין אזו וייט וויא עס אנטפלעקט אונס דיא טבע פון דעם, דער וואס מאן קאן איהם ניט ביגרייפין, מעג עס אויך אין זיך טאקיש עפיס האבין, וואס עס גייהיט העכיר איביר אונזיר פערשטאנד; אז עס זאל אביר, דא וואו עס גיבט גיזעצי פאר מענשין, דיא זעלביגי מענשין דיא דירלויבינש געבין, דאס צו טהון, וואס זייאיר שכל זאגט זייא, אז עס שטרייט פונקט אקייגין דיא מדות פון גאט, איז גאר ניט צו גלויבין. דיא רבנים זעלבירט פרובין עס דאך גאר ניט, זייאיר לערנונג צו רעכטפערטיגין דורך דעם אז זייא זאלין זיך בירופין אויף דער תורה שבכתב. זייא זאגין גאנץ אפין ארויס: דיא דאזיגי זאך האט גאר קיין שום עיקר ניט אין דער תורה שבכתב,״ און זאגין עס ארויס, אז דאס זעלביגי איז דורך אויס נור איין ארויס גיבראכטי זאך פון דער קבלה, אזו אז דיא ביוייז כנגד דאס זעלביגי ביקומט איין גידאפילטין גיוויכט. איטליכיר מענש ווייס, אז איין גישיכטי, פערלירט דערדורך ניכט, וואס זיא גייהיט

דורך פיל ציילער , אז וואס זיא ווערד ווייטר פערברייטירט ביקומט זיא אביר צו זעצונגין (וואס איטליכיר לייגט עפיס צו) און עס ווערד אין איהר אזו פיל פער ענדרונגין גימאכט , אז זיא איז צום סוף קוים צו דירקענין . דיא דאזיגי מעשה , מאכט שוין באלד פון אנפאנג אן , איטליכי קבלה וואס איז בע"פ איביר גיענטווירט , פאר אום זיכיר און פאר איין זאך וואס מאן ברויך דירינין מסופק צו זיין ; זיא קומט אביר דענסמאלט איביר הויפט אין חשד אריין , ווען זיא שטרייטיט ניט נור אקייגין דיא מדות פון גאט , וויא דיא תורה הקדושה שטעלט איהם אונס אפאר , נייארט אז זיא לאזט אויך נאך צו , דיא בייזי גלוסטונגין (תאות) פון דיא מענשין . ווען דיא רבנישי קבלה וואלט פערלאנגט , אזו מאן זאל האבין מעהר רוה אמונה צו ביאבטין דיא ווארהייט און מאן זאל פאר דער ווארהייט מיט דעם גוטין ווילין איין הויך ליידין און אנדירי זאכין וואס עס איז ניט אנגינעהם , אזו וואלט זיא , אין אזו ווייט וויא דער טעם דירפון וואלט ניט גיוועזין מחמת אייגינים נוצין , ווייניגיר אין חשד גיוועזין ; ווען זיא זאגט אביר דיא מענשין אוים דריקליך , אז ווען זייא טהון דאס וואס עס וואלט זייא פאר איין פערדרוס און פאר איין שאדין קענין ביהיטין , פאלגין זייא דירמיט איין געטליכין גיבאט , אזו קאן מאן ניט אוים מיידין , פוי צו האלטין דאס זעלביגי פאר איין בלוזי אוים גיטראכטי זאך פון מענשין , וואס זיא האט עס פאר גוט גיפונדין חוזר צו זיין וואס מאן האט גישוואוירין צו טהון . לסוף אביר מוז דאס גישריבינע ווארט פון גאט דער הויפט ריכטיר זיין צו בישיידין . דיא רבנים זאגין , אז מאן האט דורך איין קבלה בע"פ פון משה גילעהרינט , אז דיא ווערטיר : „ער זאל זיין ווארט ניט פער שוועכין ," זענין אזו צו פערשטייהין , אז ער זעלבירט זאל ניט אויף איין ליכטזיניגין שטייגיר זיין ווארט פער שוועכין , נייארט ער זאל גייהין צו איין חכם און ביא איהם לאזין מתיר שבועה זיין . מיר וועלין איצונד דעם גאנצין פסוק , פון וועלכין דיא ווערטיר זענין ארוים גינומין , אין גאנצין לייאנין . דער פסוק זאגט :

איש כי ידור נדר ליהוה או השבע שבועה לאסור אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה :

„ווען איין מאן וועט גילובין איין גילויבינש צו יהוה , און ער וועט שווערין איין שבועה , צו פערבונדין איין פערבונדינש אויף זייני זייל , אזו זאל ער ניט פערשוועכין זיין ווארט , גלייך אז וויא אלים וואס ארוים גייהט פון זיין מונד זאל ער טהון ." עס מעג איצונד איטליכיר פערשטענדיגיר און אויפריכטיגיר מענש זאגין אויב דא דירבייא איז ניט דיא כוונה פון

גָאט גִיוָועזִין צוּ פֶערְבִּיטְין אַז מַאן זָאל גָאר קֵיין שוּם לוּיז שְׁפְּרֶעכוּנְג אוֹיף אַיין שבועה נִיט בִּיקוּמִין, אוֹיבּ עֶר וָואלְט וואוהל צוּ דֶעם תַּכְלִית גִיקֶענְט מִיט בֶּעסִירִי וֶוערְטִיר עֶס אַרוֹיס זָאגִין וִויא דִיא דָאזִיגִי זֶענִין? אוֹדִיר אוֹיבּ דֶער קְלָארִיר פָּשׁוּטִיר זִינִין נָאךְ דֶעם דִיקְדוּק נָאךְ דִירפוּן שְׁטְרַייט נִיט פּוּנְקְט אַקֵייגִין דֶער רַבָּנִישִׁיר לֶעהרְנוּנְג? גָאט זָאגְט: וֶוען אִימִיצִיר שְׁוֶוערְט, אַזוֹ זָאל עֶר זַיין וָוארְט נִיט פֶערְשְׁוֶועכִין; דִיא רבנים זָאגִין: עֶר קָאן עֶס פֶערְשְׁוֶועכִין. כדי אַלִי פַאלְשִׁי פשטים צוּ פֶערְהִיטִין זֶעצְט גָאט אַהִין צוּ: „גְלַייךְ אַז וִויא אַלִיס וָואס אַרוֹיס גֵייהט פוּן זַיין מוּנְד זָאל עֶר טָהוּן;" דִיא רבנים זָאגִין: עֶר בִּידַארְף דָאס נִיט. אוּן פוּן דֶעסְט וֶועגִין הָאבִּין זֵייא נָאךְ דֶעם עזות מצח, אוּנְס צוּ זָאגִין אַז זֵייאִיר לֶערְנוּנְג שְׁטַאמְט פוּן משה אַרוֹיס אוּן דָאס אִיז אַזוֹ בקבלה דֶער פירוש פוּן דִיא וֶוערְטִיר, וָואס עֶס וַוייזְט גָאר פוּנְקְט להפך, וִויא זֵייא זָאגִין. עֶס אִיז נוּר צוּ בִּיוואוּנְדִירִין, אַז זֵייא הָאבִּין זִיךְ אִיבִּיר הוֹיפְּט אוֹיף דֶעם דָאזִיגִין פסוק אוֹיס גִירוּפִין, אוּן דָאס קָאן נוּר דוּרְךְ דֶער הוה אמינא דִירקְלֶעהרְט וֶוערִין, אַז דֶער דָאזִיגִיר פסוק אִיז צוּ אָפִין אוּן קְלָאר דָא פַאר זֵייא גִירֶעגִין, אַז זֵייא הָאבִּין אִיבִּיר אִיהם נִיט גִיקֶענְט אַרִיבִּיר גֵייהִן, אוּן זֵייא הָאבִּין עֶס דַארִיבִּיר פַאר דָאס בֶּעסְטִי גִיהַאלְטִין, וִויא מַאן זָאגְט, דֶעם אָקְס בַּייא דִיא הֶערְנִיר אָן צוּ נֶעהמִין, וֶוען זֵייא הָאבִּין גְרָאד דֶעם דָאזִיגִין פסוק פַאר אַיין יסוד צוּ זֵייאִיר לֶערְנוּנְג גִימַאכְט. פוּן דֶעסְט וֶועגִין אִיז נִיט דֶער דָאזִיגִיר פסוק אַלֵיין סוֹתר דִיא תּוֹרה שבע"פ, דֶער אַנְדִירִיר פסוק, וָואס דִיא רבנים בְּרֶענְגִין אִיהם אִיז אוֹיךְ אַקֵייגִין אִיהר. דִיא וֶוערְטִיר: „אוּן אִיהר זָאלְט נִיט שְׁוֶוערִין בַּייא מַיינִים נָאמִין צוּ שקר, אוּן דוּ זָאלְסְט נִיט פֶערְשְׁוֶועכִין דֶעם נָאמִין פוּן דַיין אלהים; אִיךְ בִּין יהוה," פֶערְבִּיטִין בפירוש דָאס יֶענִיגִי מתיר צוּ זַיין, וֶועלְכִי דִיא רבנים הָאבִּין עֶס נִיט נוּר דָאס דִירְלוֹיבְּט, נַייאִירְט זֵייא זָאגִין נָאךְ אוֹיךְ אַז דָאס שְׁטַאמְט גָאר פוּן גָאט אַרוֹיס. מִיר וֵוייסִין אַז דִיא רבנים מַאכִין אַיין אוּנְטִירְשֵׁייד צְווִישִׁין אַיין שבועת שקר „אַיין פַאלְשִׁי שבועה" אוּן שבועת בטוי „אַיין אִיבִּיר אַיילְטִי שבועה;" נוּר אָבִּיר דֶער דָאזִיגִיר אוּנְטִירְשֵׁייד, וִויא זֵייא מַאכִין אִיהם, אִיז נִיט גִיגְרוּנְדְפֶעסְטִיגְט. אַיין אִיבִּיר אַיילְטִי שבועה אִיז נָאךְ זֵייאִיר לֶעהרְנוּנְג נָאךְ אַיין ענין, וָואס מַאן קָאן אוּן מֶעג עֶס אַזוֹ גוּט מקיים זַיין וִויא נָאךְ לָאזִין נִיט מקיים צוּ זַיין; וָוארִין אַזוֹ בַּאלְד אַז וֶוען דִיא שבועה אִיז אַזֶעלְכִי, וָואס אַז מַאן זָאל זִיא מקיים זַיין וָואלְט עֶס אַיין גֶעטְלִיכִיס גִיבָּאט סוֹתר גִיוֶועזִין, גִיהֶערְט עֶס דָאךְ צוּ דֶער קְלַאסִי פוּן שבועות, וֶועלְכִי זֵייא רוּפִין עֶס אָן שבועת שוא „אוּמְזוּנְסְטִיגִי שבועות" וֶוען אָבִּיר אִימִיצִיר שְׁוֶוערְט עֶפִּיס צוּ טָהוּן, וָואס

אִיהם אִיז עֶס אַזוֹ גוּט מֶעגְלִיךְ וִויא אוֹיךְ דִירְלוֹיבְּט צוּ טָהוּן, אוּן דֶער נָאךְ אִיז עֶר זִיךְ וִוידֶיר מישב אוּן טְהוּט עֶס נִיט, קָאן דָא אַיין פֶּערְשְׁטֶענְדִיגִיר מֶענְשׁ גָאר דִירִינְן מסופק זַיין, אַז דֶער דָאזִיגִיר מֶענְשׁ, עֶס מֶעג זִיךְ דֶער אוֹיס רֵייד פַּאר וָואס עֶר הָאט דִיא שבועה נִיט גִיהַאלְטְן, גִיוֶועזִין זַיין וֶועלְכִיר עֶס וִויל זִיךְ, הָאט זִיךְ אַלְץ פֶּערְשׁוּלְדִיגְט מִיט אַיין פַאלְשִׁיר שבועה? וָואס דֶען וָואלְט שׁוֹין גִיהֵייסִין פַאלְשׁ שְׁוֶוערִין, וֶוען דָאס פְּרֵייא ווילִיגִי נִיט וֶועלִין מקיים זַיין, וָואס מַאן הָאט פְּרִיהִיר גִישְׁוואוֹירִין עֶס יוֹא צוּ טָהוּן, זָאל דִיא דָאזִיגִי זִינְד נִיט פֶּעסְט שְׁטֶעלִין? אַיין גִישְׁוִוינְדִי אָבּ קֶעהרוּנְג פוּן דִיא וַוארְהַייט אִיז אַיין זִינְדְלִיכִי אוּם וַוארְהַייט? דָא גִיפִינְד דִיא דָאזִיגִי גִישְׁוִוינְדִי אָבּ קֶעהרוּנְג זַיין אָרְט, מֵילָא וֶוער וָואלְט זִיךְ נָאךְ דֶערְוואוֹיגִין צוּ בִּיהוֹיפְּטִין, אַז אַזוֹ אַיין מעשה אִיז נִיט צַקִייגִין דָאס אוֹיס דְרִיקְלִיכִי גִיבָּאט פוּן גָאט? דִיא רבנים זָאגִין אָפְּט, אַז וֶוען דִיא תּוֹרה שבע״פ גִיבִּיטִיט אפילו טַאקִישׁ מֶעהרִיר וִויא אִין דֶער הֵיילִיגִיר תּוֹרה אִיז גִיבָּאטְן, אָבִּיר דָאךְ אִיז זִיא קֵיין מָאהל קֵיין זַאךְ נִיט מַתִּיר וָואס גָאט הָאט פֶּערְבָּאטְן; דָא אָבִּיר הָאבִּין מִיר אַיין בְּפֵירוּשִׁין בֵּייאשְׁפִּיל פוּן גָאר אַיין הֵפֶךְ, וַוייל דִיא תּוֹרה שבע״פ דִירְלוֹיבְּט פַאלְשׁ צוּ שְׁוֶוערִין, וָואס גָאט הָאט בּפירוּשׁ פֶּערְבָּאטִין. דִיא לֶעהרוּנְג פוּן מַתִּיר צוּ זַיין שבועות בְּרֶענְגְט דִירְצוּ אַז מַאן זָאל דְרֵייא עֶרְלֵייא מצוות לא תעשה עוֹבר זַיין. דֶער יֶענִיגִיר, וֶועלְכִיר עֶס הָאט גִישְׁווָאוֹירִין עֶפִּיס צוּ טָהוּן, אוּן דֶער נָאךְ טְהוּט עֶר עֶס נִישְׁט, וַוייל עֶר הָאט זִיךְ גִילָאזְט מַתִּיר שבועה זַיין, אִיז עוֹבר עֶרְשְׁטְלִיךְ דִיא לא תעשה וָואס אִיז גִיבָּאטְן: „עֶר זָאל זַיין וָוארְט נִיט פֶּערְשְׁוֶועכִין (לא יחל דברו); ״ צְוֵוייטִינְס דִיא לא תעשה וָואס אִיז גִיבָּאטִין: „אוּן אִיהר זָאלְט נִיט שְׁוֶוערִין בֵּייא מַיינִים נָאמִין צוּ פַאלְשְׁהַייט (ולא תשבעו בשמי לשקר); ״ לסוֹף דְרִיטִינְס וָואס עֶס אִיז נָאךְ וַוייט וִויכְטִיגִיר: „אוּן דוּ זָאלְסְט נִיט פֶּערְשְׁוֶועכִין דֶעם נָאמִין פוּן דַיין אלהים (וחללת את שם אלהיך). ״ אִיטְלִיכִיר, דֶער וָואס הַאלְט פוּן דֶער אמוּנה, וֶוען עֶר זָאל טָהוּן נָאךְ יֶענִי שְׁטֵייגִירְס נָאךְ, פְּרִיהִיר שְׁוֶוערִין אוּן דֶער נָאךְ זִיךְ לָאזִין זַיין שבועה מַתִּיר זַיין, וָואלְט דֶער דָאזִיגִיר זַיין אמוּנה דִירְצוּ גִיבְּרַאכְט אַז מַאן זָאל זִיא פֶּערְאַכְטִין אוּן קֵיין אָרִינְטְלִיכִיר מֶענְשׁ וָואלְט זִיא נִיט גִיוָואלְט לַיידִין, אוּן דוּרְךְ דֶעם וָואלְט עֶר אַלְץ גִיטָהוּן, וָואס אִין זַיינִי קְרִיפְטִין שְׁטֵיהִיט, אוּם דֶעם נָאמִין פוּן זַיין גָאט צוּ פֶּער שְׁוֶועכִין.

עֶס מֶעג אִיטְלִיכִיר ישראל, וֶועלְכִיר עֶס גְלוֹיבְּט אַז דִיא מצות לא תעשות וֶוענִין וִויכְטִיגִיר וִויא דִיא מצוות עשות, אוֹיף דֶעם משקל נֶעהמִין, אַז דִיא תּוֹרה שבע״פ לֶעהרִינְט זֵייא אִין דֶעם דָאזִיגִין אֵיינִים בֵּייאשְׁפִּיל, דְרֵייא

אַזֶעלְכֵי גִיבָּאט עוֹבר צוּ זַיין , אוּן עֶר מֶעג בִּידֶענְקִין , אַז דָאס פַּאר רֶעכְט הַאלְטִין אַזוֹ אַיין דִין וִויא דֶער דָאזִיגִיר אִיז , הֵייסְט דֶעם נָאמִין פוּן דֶעם גָאט פוּן ישראל פֶערְשְׁוֶועכְט פַּאר דִיא וֶועלְכֵי עֶס זֶענִין מִיט דֶער הֵיילִיגִיר שְׁרִיפְט אוּם בְּיָקאנְט .

אָבִּיר דִיא תורה שבע״פ בְּלַייבְּט דָאךְ נָאךְ נִיט שְׁטֶיהִין בַּייא אַזוֹ אַיין מתיר שבועה זַיין וָואס מַאן בְּוָוארִינְט זִיךְ דִיר מִיט עֶיידִיר מַאן הָאט נָאךְ עובר שבועה גִיוֶועזִין ; עֶס בִּיווִילִיגְט דָאס זֶעלְבִּיגִי אוֹיךְ אִין דֶעם פַאל , וֶוען אִימִיצִיר הָאט אפילו שׁוֹין טַאקִיש עובר שבועה גִיוֶועזִין . עֶס זָאגְט :

מי שנשבע שבועת בטוי להבא ושקר בשבועתו. כגון שנשבע שלא יאכל פת זו ואכלה ואחר שאכלה קודם שיביא קרבנו אם היה שוגג או קודם שילקה אם היה מזיד נחם ונשאל לחכם והתירה לו הרי זה פטור מן הקרבן או מן המלקות, ולא עוד אלא אפי׳ כפתוהו ללקות ונשאל והתירו לו קודם שיתחילו להלקותו הרי זה פטור:

„וֶוען אִימִיצִיר הָאט גִישְׁוואוֹירִין אַיין שבועה מִיט אִיבִּיר אַיילוּנְג פוּן מוֹיל , אוֹיף עֶפִּים אַיין זַאךְ וָואס וֶועט נָאךְ קוּמִין , אוּן דֶער נָאךְ הָאט עֶר זַיין שבועה גִיבְּרָאכִין ; דהיינו עֶר הָאט גִישְׁוואוֹרִין אַז עֶר זָאל דֶעם דָאזִיגִין בְּרוֹיט נִיט עֶסִין אוּן דֶער נָאךְ הָאט עֶר יוֹא גִיגֶעסִין ; אוּן אָבִּיר דֶער נָאךְ וִויא עֶר הָאט עֶס גִיגֶעסִין אוּן עֶיידִיר עֶר הָאט זַיין קרבן גִיבְּרַאכְט , וֶוען עֶר הָאט עֶס גִיגֶעסִין בשוגג , אוֹדִיר עֶיידִיר עֶר אִיז מַלקות גִישְׁלָאגִין גִיוָוארִין , וֶוען עֶר הָאט עֶס גִיטָהוּן במזיד , הָאט עֶר זִיךְ בִּידַאכְט אוּן בֶּעט אַיין חכם , אוּן דֶער דָאזִיגִיר אִיז אִיהם מתיר זַיין שבועה , אַזוֹ אִיז עֶר פטור פוּן קרבן אוֹדִיר פוּן מלקות . אוּן נִיט נוּר דָאס דָאזִיגִי אַלֵיין , נַייאִירְט אפילו אִין דֶעם פַאל , אַז מַאן הָאט אִיהם שׁוֹין גִיבּוּנְדִין אוּם מלקות צוּ שְׁלָאגִין , אוּן עֶר בֶּעט אִיצוּנְד אַיין חכם , אוּן מַאן הָאט אִיהם מתיר שבועה גִיוֶועזִין עֶיידִיר מַאן הָאט אִיהם נָאךְ אָנְגִיהוֹיבִּין צוּ שְׁלָאגִין , אַזוֹ אִיז עֶר פטור ." (דָארְטִין פרק י״ח) אִין דֶעם דָאזִיגִין רַבָּנִישִׁין פסק וֶוערִין צְווייא אופנים בִּישְׁטֶעטִיגְט , אוּן בֵּיידִי זֶענִין כנגד דֶעם וָוארְט פוּן גָאט . עֶרְשְׁטְלִיךְ הָאבִּין מִיר דֶעם פַאל פַאר אוּנְס , אַז אִימִיצִיר הָאט זַיין שבועה בשוגג גִיבְּרָאכִין , וָואס אוֹיף וֶועלְכִין גָאט הָאט אִין דִיא וֶוערְטִיר וָואס דָא וֶועט שְׁטֵייהִין בִּישְׁטֶעטִיגְט : „וֶוען אַיין זֵייל וֶועט שְׁוֶוערִין צוּא רֵיידִין מִיט דִיא לֶעפְּצִין צוּ טָהוּן בֵּייז אוֹדִיר צוּ טָהוּן גוּטְס , צוּ אַלִים וָואס דֶער מֶענְשׁ וֶועט רֵיידִין מִיט דֶער שבועה , אוּן עֶס וֶועט פֶערְבָּארְגִין וֶוערִין פוּן אִיהם , אָבִּיר עֶר הָאט גִיוואוּסְט , אַזוֹ וֶועט עֶר פֶערְשׁוּלְדִין אָן אֵיינִים פוּן דִיא דָאזִיגִי . אוּן עֶס וֶועט זַיין , וֶוען עֶר וֶועט פֶער שׁוּלְדִין אֵיינִים פוּן

דִיא דָאזִיגֵי , אוּן עֶר וֶועט מתודה זַיין וָואס עֶר הָאט גְזִינְדִיגְט דִירָאן , אַזוֹ זָאל עֶר בְּרֶענְגִין זַיין שׁוּלְד אוֹפְּפִיר צוּ יהוה , וֶועגִין זַיינֵי זִינְד וָואס עֶר הָאט גְזִינְדִיגְט . (ויקרא ה׳ , פסוק ד׳ – ו׳) דָא בִּיפֶעהלְט גָאט בפירוש , עֶרְשְׁטִינְס , אַז עֶר זָאל זַיינֵי זִינְד בִּיקֶענִין (מתוודה זַיין) , צְוֵוייטִינְס אַז עֶר זָאל בְּרֶענְגִין אַיין אוֹפְּפִיר (קרבן) וֶוען עֶס זָאל אִיהם פֶערְגֶעבִּין וֶוערִין ; דוּרְךְ דֶעם דִין אָבִּיר וָואס אוֹיבִּין אִיז גִידַאכְט דִירְקְלֶעהרִין דִיא רבנים גַאנְץ פֶּעסְט אַז עֶס אִיז נִיט זֵייעֶר גֵייטִיג צוּ פָאלְגִין דִיא דָאזִיגֵי גִיבָּאט . עֶס בִּידַארְף אִימִיצִיר נוּר צוּ זָאגִין אַז עֶר הָאט זַיינֵי גִידַאנְקִין פֶערֶענְדִירְט , אוּן זִיךְ אַיין רבי צוּ פֶערְשַׁאפִין , דֶער וָואס זָאל אִיהם מתיר שבועה זַיין , דֶען קָאן עֶר שׁוֹין אוֹיף גָאטִיס וָוארְט אֵייבִּיג עוֹבר זַיין , אוּן נִיט עֶר בִּידַארְף זַיינֵי זִינְד צוּ בִּיקֶענִין אוּן אוֹיךְ נִיט קֵיין קרבן צוּ בְּרֶענְגִין . מֵילָא וִויא קֶענִין אִיצוּנְד מֶענְשִׁין דִיא וָואס בִּיקֶענִין זִיךְ צוּ אַזוֹ אַיין דת , נָאךְ בִּיהוֹיפְּטִין , אַז זֵייא הַאלְטִין דִיא תּוֹרה פוּן משה בכבוד ? אוֹדִיר וִויא קֶענִין זֵייא דִיא קְרִיסְטִין מִיט עֶפִּיס פָאר וַוארְפִין אַז באשר זֵייא הַאלְטִין נִיט דִיא צֵירִימָאנִישֵׁי פָארְשְׁרִיפְטִין , וֶוען זֵייא זֶעלְבִּירְט בִּיקֶענִין זִיךְ צוּ אַזֶעלְכֵי יסודי הדת , וֶועלְכֵי עֶס שְׁטוֹיסִין אוּם אַזֶעלְכֵי בפירושי אוּן בִּישְׁטִימְטֵי גִיבָּאטֵי ? דֶער צְוֵוייטִיר פַאל אָבִּיר שְׁלָאגְט נָאךְ מֶעהר . עֶס שְׁמוּהִיסְט פוּן אִימִיצִין , דֶער וָואס הָאט גִישְׁוואוֹירִין , אַז עֶר וֶועט עֶפִּיס טָהוּן , וָואס עֶר הָאט דָאךְ דִירְנָאךְ בשום אופן נִיט גִיטָהוּן , דָאס הֵייסְט , עֶס שְׁמוּהִיסְט פוּן אִימִיצִין , וָואס עֶר הָאט במזיד עוֹבר שבועה גִיוֶועזִין , אוּן פוּן דֶעסְט וֶועגִין , זָאגְט דִיא תּוֹרה שבע״פ , אַז עֶר קָאן זִיךְ אַזוֹ גוּט פוּן דֶער שְׁטְרָאף וִויא אוֹיךְ פוּן דֶער עבירה פְּרֵייא מַאכִין , אַז עֶר גֵייהט צוּ אַיין רבי אוּן לָאזְט זִיךְ מתיר שבועה זַיין . דִיא זֶעלְבִּיגֵי תּוֹרה שבע״פ , וֶועלְכֵי עֶס וָואלְט אַיין אָרִימִין אוּמְגְלִיקְלִיכִין נפש לָאזִין מכת מרדות שְׁלָאגִין וֶוען עֶר וָואלְט גִינָאסִין שְׁפֵּייז פוּן נִיט אַיין יוּדִין אוֹדִיר פְלֵייש מִיט מִילְךְ צוּ זַאמִין ; טְרַאכְט אוֹיס אַיין סְפָּאסִיב דֶעם דָאזִיגִין פְרֵייא צוּ מַאכִין , דֶער וָואס הָאט זִיךְ פֶערְשׁוּלְדִיגְט אִין דֶער שְׁוֶוערִי זִינְד פוּן אַיין שבועה צוּ פֶערְשְׁטֶערִין , דָאס הֵייסְט , הָאטְשֵׁי אַקֵייגִין דֶעם אָרִימִין וַוייזְט זִיא אכזריות אָבִּיר זִיא וַוייזְט דָאךְ אַקֵייגִין דֶעם וָואס אִיז אַיין חוטא , בִּיוִוילִיגוּנְג (נדיבות) . וֶוען דָאס דָאזִיגֵי הֵייסְט נִיט דִיא גִיזֶעצֵי פוּן גָאט מִיט דֶער גְרֶעסְטִיר חוּצְפָּא עוֹבר גִיוֶועזִין , דֶען וַוייסִין מִיר שׁוֹין נִיט , וָואס זִינְד אִיז . בֵּיידִי עֶרְלֵייא גִיבָּאטִין , דִיא מצות עשות אוּן לא תעשות , וֶוערִין דָא בֵּיידִי גְלַייךְ פֶערְאַכְטִיט , בֵּיידִי אוֹיף אֵיין שְׁטֵייגִיר מִיט דִיא פִּיס גִיטְרֶעטִין . דִיא פֶערְשׁוּלְדִיגְטֵי וֶוערִין נִיט נוּר פוּן מקיים צוּ זַיין דָאס וָואס גָאט הָאט גִיבָּאטִין

לויז גישפראכין, נייארט אויך פון דער שטראף פון דאס ווירקליכי עובר זיין. דיא רבנים דירלויבין זיך ניט נור, אימיצין דירפון לויז צו מאכין, פון וואס ער האט גישוואוירין צו טהון, נייארט אויך איין ווירקליכיס פערשטעריך איין שבועה צו פערוואנדלין אין איין אומשולדיגקייט. זייא האבין זיך גינומין דיא גדלות וואס עס גיהערט צו גאט, זייא האבין זייני גיבאט מבטל גיוועזין און דעם זינדיגין גילעהרינט, אז ער זאל נאך דעם פחד פון גאט נישט פרעגין. מיר גלויבין טאקיש באמת, אז דער גאנציר כלל פון דאס יודישי פאלק האט פון דער דאזיגיר פעראכטונג אקייגין דער תורת משה גאר נישט גיוואוסט; וואריז זונסט וואלטין זייא ניט גיקענט אזו לאנג בייא אזו איין דת בלייבין, און וואלטין עס אויך אזו לאנג ניט סובל גיוועזין, אז דער נאמין פון גאט זאל דער דורך פערשוועכט ווערין, אז מאן האט זיך דירוואויגין צו זאגין אז אזו איין דת זאל פון איהם ארויס קומין. מילא איצונד, פאדירין מיר אויף איטליכין דער וואס לייאינט דיא דאזיגי בלעטיר, ער זאל זאגין, אויב דיא תורה שבע״פ קאן טאקיש ווירקליך פון גאט ארויס קומין. ציא האט דיא דאזיגי לעהרונג פון שבועות מתיר זיין אין זיך ערגינץ עפיס, וואס עס זאל צו דיא מדות פון דעם געטליכין וועזין, וויא איין גאט פון ווארהייט, פאדאבני זיין? ציא איז עס מיגליך, אז גאט זאל איין תורה שבע״פ האבין גיגעבין, וועלכיס עס שטויסט פראסטא אום דאס יעניגי, וואס ער האט אין דער תורה שבכתב איין גישטעלט? אודיר וויל אימיציר זיך אונטיר שטייהין צו זאגין, אז דער אלמעכטיגיר, ווען ער וואלט דורך איין תורה גיוואלט האבין אז מאן זאל מעגין מתיר שבועה זיין, זאל ער דאס דאזיגי מחמת ער האט קיין לשון הקודש ניט גוט גיקענט מיט אזעלכי ווערטיר האבין ארויס גיזאגט, וועלכי עס פערביטין בפירוש איין שבועה מתיר צו זיין? עס מוז אביר קייניר ניט מיינין אז מיר האלטין אין דער הוה אמינא אז דיא גיבראכטי שטעלי פון תורה שבע״פ גייהט בכלל עפיס אשטייגיר וויא אויף אלי שבועות, אודיר אשטייגיר אזו וויא מיר וואלטין וועלין דיא לעהרונג פון דער תורה שבע״פ אויף אלי יודין צו שרייבין. קיין איינציגים פון דיא ביידי איז אונזיר כוונה. אין דעם נומר וואס באלד נאך דעם וועט זיין האפין מיר דיא אופנים פון שבועות צו בטראכטין וועלכי עס ביציהין זיך אויף דיא שטייגירס וואס עס גישיכט צווישין איין מענשין און צווישין דעם אנדירין: פאר איצונד איז נור אונזיר כוונה, צו ביווייזין, אז דיא תורה שבע״פ איז פאר גאט איין פחיתת הכבוד, פאר דיא גיבאטי וואס דורך משה איז גיגעבין איז זיא איין זאך וואס מאכט זייא צו נישט, און פאר דיא הייליגסטי

אינטרעסין פון דאס יודישי פאלק איז זיא איין רעה און שעדליך, און דרום, ווען דיא יודין האבין נור ערגינץ עפים ליבשאפט צו גאט, און האלטין משה בכבוד, און האבין אכטונג פאר זיך און פאר זייארי ברידיר, זענין זייא מחוייב, דיא יסודות וועלכי עס לעהרינט און דורך וועלכי זייא זענין אזו פיל הונדירט יאהר פאר נארט גיווארין, עפינטליך אב צו זאגין. עס זענין דא נור צווייא אופנים מיגליך: ענטוויר מיט דיא לעהרונג פון מתיר זיין שבועות מסכים צו זיין אודיר זיא ניט צו וועלין סובל זיין. דיא יעניגי וועלכי עס זענין מיט איהר מסכים, וועלין בוודאי זיך מתאמץ זיין זיא מקיים צו זיין, און דורך דעם אין דער פערשוועכונג פון דעם געטליכין נאמין נאך ווייטיר צו גייהין, און אזו ווייט וויא זייא זענין עס אין שטאנד, צו בידעקין דיא אמונה פון דיא ישראל מיט שאנד. דיא יעניגי אביר, וועלכי עס פערוואַרפין דיא הוה אמינא אז איין רבי זאל קענין אימיצין זיין שבועה מתיר זיין, און זענין אין דער מיינונג אז מיט שבועות טאר מאן ניט שפילין, זענין מחוייב, ניט נור אקייגין דער דאזיגיר איינציגיר עולה צו שטרייטין, נייארט דיא גאנצי תורה שבע״פ צו פערווארפין. דיא רבנים ביהויפטין, אז דיא דאזיגי לעהרונג איז ניט איין תקנה פון דיא שריפט גילעהרינטי (סופרים), נייארט עס איז איין קבלה בע״פ פון משה; מילא ווען דאס איז אביר פאלש, אזו איז דיא רבנים שוין ווידיר ביוויזין, אז זייא האבין זייאיר אייגיני אויסטראכטונג פאר גאטים גיבאט אויס גיגעבין, און פערדינין דאריבער איביר הויפט ניט אז מאן זאל אין זייא גלויבין. דיא תורה שבע״פ הענגט נור פאר וואר אליין אן דאס גילטיגקייט פון דאס צייגיניש (עדות)*. ווען אביר עס זאל קענין דיא צייגין (עדות) דירוויזין ווערין, אז זייא זאלין האבין אין ערגינץ איין פונקט שקר גיזאגט, אזו איז דאס נאמנות פון דאס גאנצי צו ניטט. מילא, דאס דאזיגי איז טאקיש באמת דער פאל, ווארין דיא רבנים האבין ניט נור איין שקר גיזאגט, נייארט זייא האבין זיך אויך בימיהט, איין יסוד אויף צו שטעלין, דער וואס מאכט צו ניטט דעם גאנצין כבוד וואס מאן דארף האבין פאר דער ווארהייט. עס וואלט איטליכין מענשין שווער ווערין, דורך דעם וואס עס וואלט ביקאנט גיוועזין אז ער איז גיוואוינט זיך זייני שבועות צו לאזין מתיר זיין, זיך טראוי און גלויבין צו פער שאפין, און ער וואלט ביא איין ב״ד קוים פאר איין גילטיגין עדות גיבארפט אנגינומין ווערין; נור אביר דער יעניגיר, וועלכיר עס זאגט אז דאס מתיר שבועות זיין איז איין לעהרונג פון דת און האלט אז דאס

זעלביגי אין גאנצין איז דער ווילין פון גאט–און דאס דאזיגי טהון טאקיש דיא מחברים פון דער תורה שבע״פ–דער איז נאך מעהר אין חשד. דעם ערשטין פון דיא וואס דא איז גירעכינט וואלט מאן קענין האלטין פאר אזעלכין וואס ער איז פאר נארט גיווארין, דער וואס ער ברעכט דענסמאהלט זיין שבועה ווען מאן האט איהם מתיר שבועה גיוועזין; דער אנדיריר אביר פון דיא וואס דא איז גירעכינט וואלט מוזין גיהאלטין ווערין פאר איין פאלשין מענשין פאר איין ביטריגיר און פאר אזעלכין וואס פערראכטיט בכיון דיא ווארהייט במזיד; זייני עדות זאגין וואלט דארום קיין וויכטיגקייט ניט האבין. נון, טאקיש פונקט אויף דיא עדות פון אזעלכי מענשין בירוהיט דיא גאנצי מאכט פון דער תורה שבע״פ. דאס איז ביקאנט, אז בשעת דיא משנה און דיא גמרא איז גימאכט גיווארין, איז עס ניט אויף גישריבין גיווארין, נייאירט עס איז פון מונד צו מונד פערברייטירט גיווארין. דאריביר ווען עס איז דירוויזין, אז דיא יעניגי, וועלכי עס האבין זיא איביר גיענטווירט, זענין אזעלכי מענשין גיוועזין וואס זייאיר ליבשאפט צו דער ווארהייט איז צווייא דייטיג גיוועזין, אזו זענין מיר שוין ניט זיכיר, אויב זייא האבין אונס ניט איין פערפעלשונג איביר גיענטווירט. דיא לערנונג, וואס מיר האבין דא איצונד ביטראכטיט, ווייזט, אז זייא האבין דיא ווארהייט ניט ליב גיהאט און אז זייא האבין דערדורך דעם אנדענקין פון משה דעם קנעכט פון גאט גישענדיט, וויל זייא זאגין, אז ער האט זייא גילעהרינט, וויא מאן קאן לויז גיבונדין ווערין פון שבועות. דיא יודין בידארף עס צו אינטערעסירן, אז זייא זאלין אויף דעם משקל נעהמין, אויב זייא ווילין זיך נאך ווייטיר פון דיא פסולי עדות לאזין ביטריגין, און ווילין נאך ווייטיר, ווען אפילו שטיל שווייגינד איין לערנונג האלטין, דיא וואס איז פאר זייאיר אמונה איין גרויסיר פחיתת הכבוד–

Дозволено Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם : ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר נ״ז

איטליכיר מענש גלויבט כדרך הטבע , אז דער יעניגיר דת , צו וועלכין ער ביקענט זיך , איז דער אמתיר . דאס דאזיגי מיינט דער מוזיל מאן פון דער אמונה פון מאהאמעד , דער קריסט פון דאס קריסטינטהום , און דער יוד פון דאס יודישקייט ; און פון דעסט וועגין איז עס גיוויס קלאר , אז זייא אלי קענין ניט רעכט האבין , אז צווייא פון דיא דאזיגי דרייא פארטייהין אמונות , מוזין דורך אויס אין תעות זיין . וואס זאל מאן נון דער צו טהון ? זאלין זייא אלי אזו ווייטיר בלייבין , און אום דעם גאר ניט זארגין , און אין פוליר גלייך גילטיגקייט אזו ארום גייהן און דאס איביר לאזין פאר איין אנדירי וועלט , אז זייא זאלין עס מבריע זיין , אויב זייא האבין רעכט גיטהון אודיר ניט ? אודיר מוזין מיר עס מאכין פאר איין פעסטין כלל , אז איטליכיר זאל אין דער אמונה בלייבין , אין וועלכיר ער איז גיבוירין גיווארין , אז דער טערק זאל אזו ביז דעם ענד פון זיין לעבין אין דער אמונה פון מאהאמעד בלייבין , און דער הינדו זאל איין געצין דיניר בלייבין ? עס זענין פיל אין דער וועלט פערהאנדין , וועלכי עס שיינין אין דער דאזיגי מיינונג צו זיין , וועלכי עס זענין נור דאריביר אן איין אמונה אנגיהאנגין , ווייל דיא דאזיגי איז גיוועזין דיא אמונה פון זייארי עלטירין . מילא , מיר גיבין צו , אז קיינער זאל דיא אמונה פון זיין קינדהייט ניט אום בידאכט אודיר לייכט זיניג פערלאזין , און מיר זענין זיך גאר ניט מישב צו זאגין , אז דער יעניגיר מענש , וועלכיר עס פער ענדירט זיין אמונה אזו לייכט , וויא וועון ער וואלט מיט זייני קליידיר וועקסלין , איז ענטוועדיר איין גרויסיר שוטה אודיר ער מוז נאך עפיס שלעכטירס זיין . נור אביר מיר מוזין פאר איינם ביהויפטין , אז דער , וועלכיר עס בלייבט בייא זיין דת מחמת איין מחשבה פון הבל און פאלשי

דעות

דעות אוֹדִיר מחמת עֶס זָאל אִיהם עֶפִּיס אַיין טובה אַרוֹיס קוּמִין, אִיז נִיט פִּיל בֶּעסִיר אוּן בַארְף קוּים פַאר אַיין מֶענְש גִיהַאלְטִין וֶוערִין. אִיטְלִיכִים נפש, וֶועלְכִין דֶער בִּישֶׁעפִּיר הָאט מִיט פֶערְשְׁטַאנְד בִּיגָאבְּט, מוּז אַיין אמונה הָאבִּין אוּן וִויסִין, וָוארוּם עֶר הַאלְט עֶס פַאר בֶּעסִיר וִויא אַלִי אַנְדִירִי. נוּן וֶועלִין אפשר זַיין אַזֶעלְכִי פוּן דִיא וָואס לֵייאִינִין דָאס, וָואס זַייא וֶועלִין זָאגִין: אִיךְ הָאבּ אַיין אמונה, אִיךְ בִּין אַיין יוּד אוּן אִיךְ הַאלְט דַארוּם מַיין אמונה פַאר בֶּעסִיר וִויא אַלִי אַנְדִירִי, וַוייל גָאט זֶעלְבִּירְט הָאט זִיא צוּ משה אוֹיף דֶעם בַּארְג סיני גִיגֶעבִּין. דֶעם דָאזִיגִין עֶנְטְווִירִין מִיר: אָבִּיר וִויא אַזוֹ וֵוייסְט אִיהר דֶען, אַז אִיהר הָאט דִיא אמונה פוּן משה? וֶוען אִיהר וָואלְט זִיא וִוירְקְלִיךְ גִיהַאט, אַזוֹ וָואלְט אִיהר טַאקִיש נִיט קֶענְן אוּם רֶעכְט הָאבְּן; אָבִּיר וִויא אַזוֹ וִוילְט אִיהר דֶען בִּיוַוייזְן, אַז דִיא אמונה, וָואס אִיהר בִּיקֶענְט אַייךְ אִיצוּנְד צוּ אִיהר, אִיז וִוירְקְלִיךְ אַיין אמתי אמונה? אַייאִירִי עֶלְטִירִין פַאר צַייטִין הָאבִּין אָפְּט משה אוּן דִיא נביאים פֶערְלָאזְן אוּן הָאבְּן זֵייאִירִי קִינְדִר אַיין פַאלְשִׁי אמונה גִילֶערִינְט; מֵילָא וִויא קֶענְט אִיהר אַזוֹ זִיכִיר זַיין, אַז עֶס אִיז מִיט דֶער דָאזִיגִיר אמונה נִיט אוֹיךְ אַזוֹ דֶער פַאל, וֶועלְכִי אִיהר הָאט אִיצוּנְד? גִיוִויסְהַייט דִירִינִין קָאן נוּר דוּרְךְ פְּרוּבוּנְג אוּן פֶערְגְלַייכוּנְג דִירְלַאנְגְט וֶוערִין? דָאס אִיצְטִיגִי יוּדִישְׁקַייט מוּז מִיט דֶער תורה אוּן דִיא נביאים פֶערְגְלַייכִין וֶוערִין; שְׁטִימְט עֶס מִיט דָאס זֶעלְבִּיגִי אַיין, דֶען הָאבִּין דִיא יוּדִין אַיין גְרוּנְד, צוּ גְלוֹבִּין, אַז זֵייא הָאבִּין רֶעכְט, אִיז דָאס דָאזִיגִי אָבִּיר נִיט דֶער פַאל, אַזוֹ מוּזִין זֵייא בְּוַודְאִי אוּם רֶעכְט הָאבִּין. מִיר זֶעלְבִּירְט זֶענִין דִירְפוּן פֶּעסְט אִיבִּיר צַייגְט, אַז דָאס אִיצְטִיגִי נַייאִירִי יוּדִישְׁקַייט אִיז פַאלְשׁ אוּן זִיא אִיז גָאר אַיין כנגד, אַקֵייגִין דֶער אמונה וָואס גָאט הָאט אַייאִירִי עֶלְטִירִין גִיגֶעבִּין. דִיא לֶעהְרְנוּנְג פוּן מתיר שבועות זַיין בִּיוַוייזְט עֶס גַאנְץ גִינוּג, וִויא מִיר הָאבִּין עֶס אִין אוּנְזִיר לֶעצְטִין נומר גִיוִויזִין. דָאךְ אָבִּיר מִיר הָאבִּין נָאךְ אַקֵייגִין דִיא דָאזִיגִי לֶערְנוּנְג נָאךְ מֶעהר אַיין וֶוענְדוּנְגִין צוּ מַאכִין, וָואס זֵייא בִּישְׁטֶעטִיגִין אַלִי דֶעם תוכן פוּן דֶער זַאךְ וָואס מִיר שְׁמוּהִיסִין דָא. אִין אוּנְזִיר לֶעצְטִין נומר, הָאבִּין מִיר גִיזֶעהִין, אַז, וֶוען אִימִיצִיר שְׁוֶוערְט אַיין שבועה, וָואס עֶס גֵייהְט אִיהם אַלֵיין דִירָאן אוּן נִיט קֵיין אַנְדִירִין, קָאן עֶר דִירְפוּן לוֹיז וֶוערִין; אִיצוּנְד קוּמִין מִיר צוּ דֶער בִּיטְרַאכְטוּנְג פוּן דֶעם פַאל, וואו אִימִיצִיר הָאט אַקֵייגִין אַיין אַנְדִירִין אַיין שבועה אָבּ גִילֵייגְט, אוֹיף וֶועלְכִי דִיא תורה שבע״פ לֶעהְרִינְט וָואס דָא שְׁטֵייהִיט:

ראובן שהשביע לשמעון וענה אמן. או קבל השבועה ונחם שמעון על שבועתו

שבועתו ונשאל עליה. אין מתירין לו אלא בפני ראובן שהשביעו. וכן אם נשבע ראובן או נדר שלא יהנה בשמעון או שלא יהנה בו שמעון ונחם ונשאל לחכם אין מתירין לו אלא בפני שמעון שנדר ממנו הנייה ואפילו היה שמעון קטן או גוי אין מתירין לו אלא בפניו כדי שידע הנודר שהתיר זה נדרו או שבועתו ולפיכך יהנה ממנו או יהנה לו:

„וֶוען ראובן הָאט צוּ שמעון בִּישְׁוואוּירִין, אוּן עֶר הָאט דִירוֹיף גִיעֶנְטְווִירְט אמן, אוֹדִיר עֶר נֶעהמְט דִיא שבועה אָן, אוּן דֶער נָאךְ הָאט שמעון זִיךְ בִּידַאכְט אוֹיף זַיין שבועה אוּן הָאט אוּם וֶועגִין דֶעם (בַּייא אַיין הכם) גִיפְרֶעגְט, אַזוֹ אִיז מַאן אִיהם נִיט אַנְדִירְשׁ מַתִּיר (דִיא שבועה) נוּר סַיידִין אַז ראובן אִיז דִירְבַּייא, דֶער וָואס הָאט אִיהם בִּישְׁוואוּירִין. אוּן אוֹיךְ אַזוֹ אִיז דֶער פַאל, וֶוען ראובן הָאט גִישְׁוואוּירִין אוֹדִיר עֶר הָאט אַיין נדר גִיטָהוּן, אַז עֶר זָאל פוּן שמעוֹן קֵיין הנאה נִיט הָאבִּין, אוֹדִיר אַז שמעוֹן זָאל פוּן אִיהם קֵיין הנאה נִיט הָאבִּין, אוּן דֶער נָאךְ הָאט עֶר זִיךְ בִּידַאכְט אוּן פְרֶעגְט בַּייא אַיין הכם – אִיז מַאן אִיהם נִיט מַתִּיר (דִיא שבועה) סַיידִין אַז שמעוֹן זָאל דִירְבַּייא זַיין, וָואס עֶר הָאט אַיין נדר גִיטָהוּן פוּן אִיהם קֵיין הנאה נִיט צוּ הָאבִּין. אפילוּ וֶוען שמעוֹן אִיז נָאךְ אַיין קִינְד אוֹדִיר אַיין גוֹי גִיוֶועזִין, אִיז מַאן אִיהם נִיט מַתִּיר סַיידִין אַז עֶר אִיז דִירְבַּייא – כדי אַז דֶער וָואס הָאט אוֹיף זִיךְ דֶעם נדר זָאל וִויסִין אַז דֶער הָאט אִיהם פוּן זַיין נדר אוֹדִיר פוּן זַיין שבועה לוֹיז גִימַאכְט, אוּן דַארִיבִּיר מֶעג עֶר פוּן אִיהם הנאה הָאבִּין אוֹדִיר עֶר מֶעג אִיהם גֶעבִּין פוּן זִיךְ אַיין הנאה צוּ הָאבִּין.״ (הלכות שבועות פרק ו׳, הלכה ז׳) וִויא מִיר בִּיטְרַאכְטִין דִיא דָאזִיגִי לֶערְנוּנְג, וִוילִין מִיר פוּן דִיא רבנים דִיא הסכמה נִיט אַוֶועק נֶעהמִין, וָואס עֶס גִיהֶערְט זֵייא צוּ. דָא אִיז אַיין שְׁמוּהִים פוּן אַיין גִיוִויסִין גְרַאד פוּן עֶרְלִיכְקַייט אוּן אַיין אָפִּינִי מעשה. דִיא רבנים פַּסְקִינִין, אַז, וֶוען אִימִיצִיר שְׁוֶוערְט וָואס עֶס בִּיצִיהט זִיךְ אוֹיף אַיין אַנְדִירִין, קָאן מַאן אִיהם נוּר דֶענְסְמָאלְט מַתִּיר שבועה זַיין, וֶוען דֶער אַנְדִירִיר אִיז דִירְבַּייא, אוּן הָאבִּין דָאךְ אַזוֹ פִיל ישרנות אִין זִיךְ אַז זֵייא מַאכִין נִיט אַז דֶער כלל זָאל גִילְטִין, אַז נִיט אַלֵיין מַאן זָאל קֶענִין אַלִי שבועות מתיר זַיין, נַייאִירְט אוֹיךְ אַז דָאס דָאזִיגִי זָאל נָאךְ קֶענִין גָאר שְׁטִילְהֵייט גִישֶׁעהִין, אַז דֶער וֶועלְכִיר עֶס הָאט בַּייא דֶעם התיר שבועה צוּם מֵיינְסְטִין אַיין חלק, זָאל דִיר פוּן גָאר נִיט גִיוואוּיר וֶוערִין. דִיא תורה שבע״פ מֶעג זִיךְ נָאךְ אַזוֹ שְׁלֶעכְט זַיין, פוּן דֶעסְט וֶועגִין זִינְקְט עֶס דָאךְ נִישְׁט אִין אַזוֹ אַיין טִיפִינִישׁ פוּן חניפה אוּן רשעות אַרָאפּ. אַיין אַנְדִירִי מעשה וָואס אִיז וֶוערְט צוּ בִּימֶערְקִין אִיז

דיא

דִיא , אַז עֶס לֶעהרִינְט נִיט , מַאן זָאל דִיא יֶענִיגִי נִיט דַארְפִין ..קיין וָוארְט הַאלְטִין , דִיא וָואס הָאבִּין אַיין אַנְדִיר דת , נַייאִירְט עֶס בִּישְׁטִימְט בפירוש , אַז וֶוען אֵיין יוד שְׁוֶוערְט עֶפִּים אַיין גוי צוּ , טָאר מַאן אִיהם נִיט מתיר שבועה זַיין אָן דֶעם וִויסִין פוּן דֶעם דָאזִיגִין גוי. מִיר זֶענִין גֶערִין מודה אַז דָאס אִיז נָאךְ אָרִינְטְלִיךְ גִינוּג ; נוּר אָבִּיר בשעת מִיר זֶענִין דָאס דָאזִיגִי מודה אוּן מִיר גִיבִּין דִיא רבנים אִין דֶעם אוֹפֶן דָאס רֶעכְט וָואס זַייא צוּ קוּמְט , מוּזִין מִיר פַאר אֵיין וֶועגְס זָאגִין , אַז דִיא גַאנְצִי לֶעהרְנוּנְג פוּן מתיר שבועות צוּ זַיין וָואס דָא אִיז אוֹיף גִישְׁטֶעלְט אִיז גָאר אִין גַאנְצִין אַקֶעגִין דֶעם פֶערְשְׁטַאנְד אוּן אַקֶעגִין דִיא הֵיילִיגִי שְׁרִיפְט (תורה נביאים וכתובים) , אוּן וֶוען דִיא לֶעהרְנוּנְג זָאל אִין דֶעם אוֹיפְפִיהרוּנְג פוּן לֶעבִּין גִיפָאלְגְט וֶוערִין , וָואלְט עֶס אִיטְלִיכִין עסק צְוִוישִׁין אֵיין מֶענְשִׁין אוּן דֶעם אַנְדִירִין בטול גִימַאכְט , דֶער וָואס פֶערְלָאזְט זִיךְ אוֹיף נאמנות . דהיינו , אִין אוּנְזִיר מדינה וָואלְט בִּישְׁטַאנְדִין דֶער דִין , אַז אִיטְלִיכִיר דֶער וָואס הָאט מִיט אַיין אַנְדִירִין עֶפִּים פֶעסְט אָבּ גִימַאכְט , זָאל זִיךְ קֶענִין גַאנְץ פְּרָאסְטָא דֶערְדוּרְךְ לוּיז מַאכִין , אַז עֶר זָאל דֶעם מֶענְשִׁין וֶועלְכִין עֶר הָאט זַיין וָוארְט גִיגֶעבִּין צוּ אַיין ב״ד רוּפִין אוּן בשעת עֶר אִיז דִירְבַּייא זָאגִין , אַז עֶר הָאט אוֹיף דֶער מעשה חרטה : וֶוער וֶועט דֶענְסְמָאלְט שׁוֹין אַיין אַנְדִירִין טְרוֹיאִין אוֹידִיר וֶוער וֶועט שׁוֹין אפילו אוֹיף אַיין שבועה וֶועלִין גְלוֹיבִּין ? נִיט אַלֵיין מִיט הַאנְדִילְס גִישֶׁעפְטִין אִין דֶעם דָאזִיגִין לֶעבִּן וָואלְט עֶס אַיין סוֹף גִיהַאט , נַייאִירְט אוֹיךְ אַלִי פֶערְבִּינְדוּנְגִין פוּן אוּמְגַאנְג אֵיינִיר מִיט דֶעם אַנְדִירִין וָואלְטִין אוֹיף גִיבּוּנְדִין גִיוָוארִין . דֶעם קִיוּם פוּן דֶער מֶענְשְׁלִיכִיר גִיזֶעלְשַׁאפְט בִּישְׁטֵייהִיט אוֹיף דֶעם נאמנות , וָואס דִיא מֶענְשִׁין גִיבִּין נאמנות אֵיינִיר דֶעם אַנְדִירִין ; וֶוען אָבִּיר דִיא רַבָּנִישִׁי לֶעהרְנוּנְג וָואלְט גִיהֶערְשְׁט אוּן עֶס זָאל נָאךְ אִיהר נָאךְ גִיהַאנְדִילְט וֶוערִין , דֶען וָואלְט קֵיין פֶערְטְרוֹיאִין נִיט מֶעהר גִיקֶענְט זַיין ; דִיא שבועה פוּן אַיין מֶענְשִׁין וָואלְט פַאר נִישְׁט גִיוֶועזִין צוּ אַכְטִין אוּן נָאךְ פִיל וֵויינִיגִיר וָואלְט זַיין וָוארְט עֶפִּים וֶוערְט גִיוֶועזִין . צוּ זֶעהִין אִיז אָבִּיר דִירְפוּן , אַז דִיא לֶעהְרוּנְג וָואס אַיין רבי זָאל קֶענִין דֶעם שׁמעוֹן לוֹיז מַאכִין פוּן דֶעם חיוב פוּן זַיין שבועה אַקֶעגִין ראובן , אִיז אוֹיךְ אַקֶעגְן דֶעם פֶערְשְׁטַאנְד . וֶוען שׁמעוֹן הָאט זִיךְ אַקֶעגִין ראובן מִיט אַיין שבועה נָאךְ דֶער תורה נָאךְ מתחייב גִיוֶועזִין , אַזוֹ קָאן אִיהם קֵיינִיר אִין דֶער וֶועלְט דִירְפוּן נִיט פְרַייא מַאכִין , וִויא נוּר ראובן זֶעלְבִּירְט ; דָא אָבִּיר וֶוערְד אוּנְס גִיזָאגְט , אַז אַיין רבי , דֶער וָואס הָאט מִיט דֶער זַאךְ גָאר נִיט צוּ טהוּן

קאן

קאָן פוּן דֶעם חיוב לויז וָואַרִין. מחמת אַזוֹ אַיין טעם אוֹיף אַזוֹ אַיין שְׁטַייגֶר אוּן דִירְבַּייא זָאל דִיא הֵיילִיגְקַייט פוּן אַיין שבועה נִיט פֶערְשְׁוָועכְט וֶוערִין, וָואלְט עֶר גִיקֶענְט שמעון פוּן דֶעם חיוב פָּטוּר מַאכִין, זַיינִי חובות אוֹיךְ נִיט צוּ בִּיצָאהלִין. דָאס וָואס דֶער אַנְדִירִיר מוּז בַּייא דֶעם התיר שבועה דִירְבַּייא זַיין, אַקֵייגִין דֶעם וָואס הָאט זִיךְ מִיט אַיין שבועה מתחייב גִיוֶועזִין, אִיז נוּר אַיין שְׁלֶעכְטִי בִּילוֹהנוּנְג אוּן נִיט עֶס קָאן דִיא רעה פוּן דֶער זַאךְ אַוֶועק בְּרֶענְגִין: אוּן אוֹיךְ נִיט פֶערְוֶוענִיגִירִין דִיא שְׁטְרָאף וָואס דִירפַאר דַארְף צוּ קוּמִין. לָאמִיר מֶעלְדִין למשל שמעון פֶערְבִּינְד זִיךְ דוּרְךְ אַיין שבועה אַקֵייגִין ראובן, אַז עֶר זָאל אִיהם נָאךְ אִין דֶער אוּן דֶער גִיגֶעבִּינִיר צַייט אַיין גִיוִויסִין גִישֶׁעפְט בִּיזָארְגִין, אוֹדִיר אַיין גִיוִויסִי סוּמָא גֶעלְד בָּארְגִין, אוֹדִיר עֶפִּים אַנְדִירְשׁ פוּן אַזוֹ אַיין שְׁטַייגִיר צוּ טהוּן, וֶועלְכִי בִּילוֹינוּנְג וָואלְט פַאר אִיהם דָאס גִיקֶענְט זַיין, דִירְבַּייא צוּ זַיין וִויא מַאן אִיז יֶענִים מתיר דִיא שבועה? נִיט עֶס קָאן דִיא רעה אַוֶועק בְּרֶענְגִין, אוּן אוֹיךְ קָאן דָאס אִיהם נִיט זַיין שָׁאדִין דֶער וֶועצִין, פוּן דֶעם הזיק וָואס עֶר הָאט דוּרְךְ דֶעם וָואס דִיא שבועה וֶוערְד נִיט דִירְפִיהלְט, אוּן אוֹיךְ קָאן דָאס דֶעם פֶערְדְרוּס אוּן דֶעם צער פוּן אִיהם נִיט אַוֶועק טְרַייבִּין, וָואס עֶר מוּז פִיהלִין, וֶוען עֶר זֶעהט, אַז אַיין אמונה לֶעהרְנִיר טְרֶעט דָאס הֵיילִיגְסְטִי גִיזֶעץ מִיט דִיא פִּיס, דוּרְךְ וֶועלְכִיס דִיא אמונה גִיבְּט השגחה אוֹיף דִיא עסקים צְוִוישִׁין דִיא מֶענְשִׁין וִויא אֵיינִיר מִיט דֶעם אַנְדִירִין זָאל עוֹסק זַיין. אוּן דֶען צוּם סוֹף בְּלַייבְּט דֶער הוֹיפְּט אָבּ שְׁפַּאר אַקֵייגִין דִיא דָאזִיגִי דָאךְ אַלְץ, וִויא מִיר הָאבִּין אִין דֶעם לֶעצְטִין נוּמֶר גִיוִויזִין, אַז זֵייא זֶענִין אַזוֹ וָואס מתיר, וָואס גָאט הָאט פֶערְבָּאטִין אוּן הָאבִּין גָאר אִין גַאנְצִין דָאס עובר שבועה זַיין מִיט גִיזֶעצְלִיכִיר קְרַאפְט בִּישְׁטֶעטִיגְט.

כדי דָאךְ דִיא דָאזִיגִי לֶערְנוּנְג אוּן דִיא מדה פוּן דִיא מֶענְשִׁין, וָואס פוּן זֵייא קוּמְט דִיא לֶערְנוּנְג אַרוֹיס, גָאר אִין גַאנְצִין צוּ דִירְקֶענִין, מוּזִין מִיר אוֹיף דֶעם עִיקָר שְׁטֶעל אִין תלמוד (גמרא) צוּרִיק קֶעהְרִין, וָואס אוֹיף דֶער שְׁטֶעלִי גְרוּנְדְפֶעסְטִיגְט זִיךְ דֶער דין פוּן דִיא רבנים וָואס דָא אִיז צוּם לֶעצְטִין גִיבְּרַאכְט גִיוָוארִין. דִיא גמרא זָאגְט אַזוֹ:

המודר הנאה מחבירו אין מתירין לו אלא בפניו מנהני מילי אמר רב נחמן דכתיב ויאמר י"י אל משה במדין לך שוב מצרימה כי מתו כל האנשים אמר לו במדין נדרת לך והתר נדרך במרין דכתיב ויואל משה אין אלה אלא שבועה דכתיב ויבא אתו באלה וגם במלך נבוכדנאצר מרד אשר השביעו

השביעו באלהים חיים מאי מרדותיה אשכחיה צדקיהו לנבוכדנצר דהוי קאכיל ארנבת חייא א"ל אישתבע לי דלא מגלית עלוי ולא תיפוק מילתא אישתבע לסוף היה קא מצטער צדקיהו בגופיה איתשיל אשבועתיה ואמר שמע נבוכדנאצר דקא מבזין ליה שלח ואייתי סנהדרין וצדקיהו אמרלהון חזיתון מאי קא עביד צדקיהו לאו הכי אישתבע בשמא דשמיא דלא מגלינא א"ל איתשלי אשבועתא (א"ל מתשלין אשבועתא) אמרי ליה אין אמרלהו בפניו או שלא בפניו אמרי בפניו וכו' :

„ווען איינער האט איין נדר גיטהון אז ער זאל פון זיין חבר קיין הנאה ניט האבין , איז מאן איהם ניט מתיר (דעם נדר) סיידין אז דער (חבר) איז דירביי . פון וואנין האבין מיר דאס אהער (אז דער דין איז אזו) ? האט רב נחמן גיזאגט (פון דיא ווערטיר איז עס גידרונגין) ווארין עס שטייהיט אין פסוק :". „און יהוה האט גיזאגט צו משה אין מדין , גייא , קעהר ווידיר קען מצרים , דען אלי מעניר זענין גישטארבין וואס האבין גיטראכט נאך דיין לעבין ;" ער האט צו איהם גיזאגט : אין מדין האסטו איין נדר גיטהון , גייא אהין און לאז דיך פון דעם נדר אין מדין לויז מאכין – ווארין עס שטייהט אין פסוק : ויואל משה „און משה האט גיוואלט ," דאס ווארט ויואל בטייט אביר נישט אנדירש , וויא שווערין ; ווארין עס שטייהיט : „און ער איז מיט איהם גיקומין באלה אין איין שבועה" (יחזקאל י"ז פסוק י"ג .) עס איז ווידיר ביוויזן פון דיא ווערטיר : „און אויך אן דעם קיניג נבוכדנצר האט ער ווידירשפעניגט וואס ער האט איהם בישווארין ביא דעם לעבינדיגין גאט (דברי הימים ב , ל"ו , פסוק י"ג) . מיט וואס האט ער ווידירשפעניגט ? צדקיהו האט גיטראפין נבוכדנצר עסינדיג איין לעבענדיגין האז . האט ער צו איהם גיזאגט : שווער מיר צו , אז דו זאלסט ניט אויס זאגין כדי דיא זאך זאל ניט ארויס קומין . האט צדקיהו גישווארין . צום סוף האט צדקיהו זיך מצער גיוועזין (אויף דער שבועה) , איז ער גיגאנגין און האט זיך גילאזט מתיר שבועה זיין , און האט אויס גיזאגט (וואס ער האט גיזעהין) . נבוכדנצר האט דער הערט אז זייא פעראכטין איהם , האט ער גישיקט און האט גילאזט ברענגין דיא סנהדרין און צדקיהו און האט צו זייא גיזאגט : איהר זעהט וואס צדקיהו האט גיטהון ; האט ער דען ניט ביא דעם נאמין פון גאט גישווארין , אז ער זאל מיך ניט אויס געבין ? אזו האבין זייא איהם גיענטווירט : ער האט זיך זיין שבועה גילאזט מתיר זיין . האט ער צו זייא גיזאגט : מעג מאן זיך לאזין מתיר שבועה זיין ? האבין זייא איהם גיענטווירט , יוא . האט ער צו זייא גיזאגט . מוז דאס

גישעהין

גישעהין אז דער אנדירער איז דירבייא אודיר אז חאטשי ער איז ניט דירבייא? האבין זייא איהם גיענטווירט, אז ער איז דירבייא, וכו׳.״ (נדרים דף ס״ה, עמוד א׳) מילא דיא דאזיגי שטעלי מאכט אונס ניט נור קלאר דיא לערנונג פון מתיר שבועות צו זיין, נייארט עס גיבט אויך קלאר צו פערשטייהין דיא מרה און דיא דירקעקטיניש פון דיא מעניר, פון וועלכי דיא איבירגיענטווירטי קבלה קומט ארויס. ערשטליך ווייזט עס ארויס איין שטארקי פערמישונג אין גימיטהה, דאס ווארט ויואל „ער האט גיוואלט״ פון אלה „איין שבועה״ ארויס צו נעהמין; נאך מעהר וואונדיר איז עס, פון דער דאזיגיר פאלשיר איביר זעצונג איין גישיכטי ארויס צו נעהמין, אז משה האט גישוואוירין און מאן האט איהם מתיר שבועה גיוועזין; נאך מעהר אביר איז עס צו ביוואונדירן, אז אימיציר האט ווען אמאהל גיקענט פאר גינוג האלטין, אז דאס זאל דינין פאר איין ביווייז אויף דעם לימוד (לעהרנונג) פון שבועות מתיר צו זיין וואס איינער האט דעם אנדירין צו גישוואוירין. אפילו ווען עס וואלט אזוי גיוועזין, וויא דיא רבנים זאגין, אז משה האט צו יתרו צו גישוואוירין אז ער זאל זיך קען מצרים ניט צוריק אום קעהרין, וועט דאך דער דאזיגיר פאל אויף דער שאלה וואס דא איז איצונד גיפרעגט גיווארין נישט קענין ענטווירין; ווארין משה האט זיך אין ערגינץ פון קיין דריטין נפש ניט גילאזט מתיר שבועה זיין, נייארט ער האט פון יתרו זעלבירט בפירוש דיא דערלויבניש צום צוריק קעהרין ביקומן — וויא מיר גיפינין עס אין דער פרשה, וואס עס שטייט דארטין: „און משה איז גיגאנגין און ער איז צוריק גיקעהרט צו יתרו זיין שוועהר, און ער האט גיזאגט צו איהם. לאז מיך גייהן, איך ביט, און איך וועל ווידיר קעהרין צו מייני ברידיר, וואס זענין אין מצרים, און איך וועל זעהין, אויב זייא לעבין נאך, און יתרו האט גיזאגט צו משה: גייא מיט פרידין.״ (שמות ד׳ פסוק י״ח) ווען דירבייא איז איין שבועה טאקיש גיוועזין, אזוי האט איהם דיא שבועה, וויא מיר זעהין, דער יעניגיר מוחל גיוועזין, צו וועמין ער האט צו גישוואוירין, אביר ניט קיין חכם אודיר ערגינץ איין אנדירער דריטיר מענש. דיא דאזיגי שטעלי איז נאך דעם נאך גיוויס אקייגין דיא רבנישי לערנונג, און דרום קאן דיא לעהרנונג ניט אמת זיין. דיא אנדירי ראיה וואס דיא גמרא ברענגט, שלאגט נאך מעהר אקייגין דער גאנציר מעשה אזוי גוט וויא אקייגין דיא מחברים פון איהר. עס ווערד אונס דירינין גיזאגט, אז צדקיהו האט צו נבוכדנצר צו גישוואוירין,

אַיין זַאךְ אוֹיף אִיהם נִיט מגלה צוּ זַיין, וָואס עֶר אִיז דוּרְךְ קֵיין שוּם דין נִיט מחויב גִיוֶועזִין דָאס יוא מגלה צוּ זַיין, נִיט דוּרְךְ קֵיין גֶעטְלִיכִים גִיזֶעץ אוּן נִיט דוּרְךְ קֵיין מֶענְשְׁלִיכִים – אוּן אַז עֶר הָאט בַּייא דֶעם נָאמִין פוּן דֶעם גָאט פוּן ישראל גִישְׁוואוֹירִין, אוּן חָאטְשִׁי עֶר הָאט דִיא דָאזִיגִי פֶּעסְטִי פֶּערְזִיכִירוּנְג גִיגֶעבִּין, הָאט עֶר דֶער נָאךְ פָּארְט דָאס גִיטָהוּן, וָואס עֶר הָאט גִישְׁוואוֹירִין אַז עֶר וֶועט דָאס נִיט טהוּן, אוּן נָאךְ דִירְצוּ, אַזוֹ אַיין מֶענְשִׁין משלם רעה זַיין וָואס עֶר הָאט פוּן אִיהם טוֹבוֹת מקבל גִיוֶועזִין, אוּן הָאט אוֹיף דֶעם דָאזִיגִין שְׁטֵייגִיר אוֹיךְ אַזוֹ וֵוייניג השגחה גִיגֶעבִּין אוֹיף דֶעם דַאנְק וָואס עֶר אִיז אִיהם שוּלְדִיג, וְויא אוֹיף דִיא הֵיילִיגְקַייט פוּן דֶעם בּוּנְד פוּן אַיין שבועה – קוּרְץ, אַז עֶר הָאט גָאר מִיאוּס עובר שבועה גִיוֶועזִין. דָאס דָאזִיגִי אִיז אָבִּיר נָאךְ נִיט גִינוּג; דִיא גמרא לָאזְט אוּנְס וִויסִין, אַז דָאס אִיז נִיט גִיוֶועזִין פוּן אִיהם אַיין מעשה וָואס עֶר זָאל זִיךְ אַלֵיין מֶעכְטִיגִין צוּ טהוּן, בַּייאִירְט אַז עֶר אִיז דוּרְךְ אַיין הֵיילִיגִין פסק פוּן דִיא גְרוֹיסִי לַייט פוּן דִיא סנהדרין דִירְצוּ בִּיפוּלְמֶעכְטִיגְט גִיוָוארִין. עֶר אִיז גִיגַאנְגִין צוּ דִיא סנהדרין, אוּן זֵייא הָאבִּין אִיהם לוֹיז גִישְׁפְּרָאכִין פוּן דֶעם חיוב פוּן דֶער שבועה, אוּן אפילוּ אַקֵייגִין זֵייאִיר אֵייגִינִים דִין, וָואס זֵייא פַּסְקִינִין אַז אֵיינִיר הָאט זַיין חבר עֶפִּים צוּ גִישְׁוואוֹירִין קָאן מַאן אִיהם נוּר דֶענְסְמָאלְט מתיר שבועה זַיין אַז דֶער חבר אִיז דִירְבַּייא. מֵילָא דִיא גמרא אִיז דָא אוּים דְרִיקְלִיךְ מודה, אַז דִיא סנהדרין הָאבִּין אוּם רֶעכְט גִיטָהוּן וַוייל דוּרְךְ זֵייא אִיז עֶס גִישֶׁעהִין אוּן זֵייא הָאבִּין עֶס גוֹרם גִיוֶועזִין, אַז צ ד ק י ה ו זָאל עובר שבועה זַיין; אַז זֵייא זֶענִין אַזֶעלְכִי מֶענְשִׁין גִיוֶועזִין, דִיא וָואס הָאבִּין אוֹיף דֶער וַוארְהַייט נִיט גִיאַכְטִיט, אוּן הָאבִּן אוֹיךְ קֵיין שוּם יראת שמים נִיט גִיהַאט, אַז וִוידִיר קֵיין פֶּערְשְׁטֶענְדִיגִיר מענש קָאן אפילוּ קֵיין אֵיינְצִיגִים וָוארְט, וָואס פוּן זֵייאִיר מוֹיל אִיז אַרוֹים גִיגַאנְגִין נִיט גְלוֹיבִּין. מֵילָא וָואס וֶוערְד אִיצוּנְד פוּן דֶעם גַאנְצִין גִיבַּייא פוּן דֶער יוּדִישִׁיר קבלה וָואס אֵיינִיר פוּן אַנְדִירִין הָאבִּין מקבל גִיוֶועזִין? דִיא דָאזִיגִי קבלה בִּישְׁטֵייהִיט נוּר אֵיינְצִיג אוּן אַלֵיין אוֹיף דִיא גוּטִי אוֹיף פִיהרוּנְג פוּן דִיא אַלִירְלֵייא סנהדרין, וָואס זִיא אִיז דוּרְךְ זֵייאִירִי הֶענְד גִיגַאנְגִין; מֵילָא וֶוען מִיר זָאלִין גִיפִינִין אַז אֵיינִי סנהדרין פוּן זֵייא אִיז בִּישְׁטַאנְדִין פוּן עֶפִּינְטְלִיכִי לִיגְנִירְס, אַזוֹ הָאט עֶס מִיט דִיא גדלות פוּן תורה שבע״פ אַיין סוֹף. דָא אָבִּיר זָאגְט אוּנְס דִיא גמרא זֶעלְבִּירְט, אַז אפילוּ נָאךְ פַאר דֶער פֶּערְשְׁרַייבוּנְג פוּן צ ד ק י ה ו אִיז שוֹין אַזוֹ אַיין סנהדרין גִיוֶועזִין, וָואס זֶענִין נִיט נוּר גִיוֶועזִין גִיוֶוענְלִיכִי

ליגנירם

לִיגְנֶירְם , נַייאָירְט גָאר עובר שְׁבוּעהנִיקִים , אַזֶעלְכֵי מֶענְשִׁין , וֶועלְכֵי עֶס הָאבִּן אַזוֹ וֶוינִיג גִיאַכְטִיט אוֹיף דֶעם נָאמִין פוּן דֶעם הארר גָאט , אַז זַייא הָאבִּין , אַזוֹ אַיין הֵיילִיגֵי שבועה , וָואס אִיהר גִיוֶוער פוּן בִּישִׁיצוּנְג אִיז נוּר דֶער דָאזִיגִיר נָאמִין פוּן הארר גָאט גִיוֶועזִין , גִיהַאלְטִין פַּאר אַיין נוּל אוּן פַּאר גִישְׁט . וֶוען זַייא וָואלְטִין דָאס דָאזִיגֵי נָאךְ גִיטָהוּן אַז עֶס זָאל מִיט זַייאִיר אִיבִּיר גִיעֶנְטְפֶּירְטֵי קבלה אַיין שְׁטִימִן , אַזוֹ וָואלְטִין זַייא לפחות דֶעם תירוץ גִיהַאט אַז באשר זַייא הָאבִּין נָאךְ זַייאִיר קבלה נָאךְ גִיטָהוּן ; נוּר אָבִּיר זַייא הָאבִּין עֶס גִיטָהוּן אפילו אַקֶעגִין דֶער קבלה וָואס זיא זָאגְט אַז בַּייא אַיין שבועה וָואס אֵיינִיר שְׁוֶוערְט דֶעם אַנְדִירִין צוּ , קָאן מַאן אִיהם נִיט מתיר זַיין סַיידִין אַז דֶער אַנְדִירִיר זָאל דִירְבַּייא זַיין . בשעת חזקיהו הָאט פֶערְלַאנְגְט אַז זַייא זָאלִין אִיהם מתיר שבועה זַיין , הָאבִּין זַייא עֶס נִיט גִיטָאהְרְט טהוּן אוּן הָאבִּין אִיהם גִידַארְפְט צוּ זָאגִין , אַז אַזוֹ אַיין מתיר שבועה זַיין שְׁטְרַייט אַקֶעגִין דֶער תורה שבע"פ ; אָנְשְׁטָאט דֶעם אָבִּיר הָאבִּין זַייא דֶעם וואוּנְשׁ פוּן דֶעם קֵינִיג אַיין גִיווִילִיגְט , עֶנְטְוִויר מחמת מורא אוֹדִיר פוּן אֵייגִינִים נוּצִין וֶועגִין , אוּן זֶענִין אִיהם אִין זַיין עובר שבועה זַיין בִּיהִילְפִיג גִיוֶועזִין . אוּן דִיא זֶענִין דִיא דָאזִיגֵי לַייט וֶועלְכֵי עֶס הָאבִּין דִיא תורה שבע"פ אִיבִּיר גִיעֶנְטְפֶּירְט ! אַז יוֹא אַזוֹ , וֶועלְכִין פֶערְטְרוֹיאִין קָאן מַאן אוֹיף זַייאִיר וָוארְט הָאבִּין , וֶוען זַייא הָאבִּין קֵיין שבועה נִיט גִיאַכְטִיט ? דִיא דֶערְצֵיילוּנְג פוּן דֶער גמרא אִיז עֶנְטְוִויר אמת אוֹדִיר פַאלְשׁ . אִיז זִיא אמת , דֶען זֶענִין אַלֵי לַייט פוּן דִיא סנהדרין פֶערְשׁוּלְדִיגְט פַאר אַיין שבועה עובר זַיין ; אִיז זִיא פַאלְשׁ , דֶען הָאט דִיא גמרא אַיין זַאךְ וָואס אִיז גָאר נִיט אמת , פַאר אַיין אמת אוֹיס גִיגֶעבִּין — אוֹיף אַלֵי פַאלִין אָבִּיר פֶערְדִינְט דִיא גמרא נִיט אַז מַאן זָאל אִין אִיהר גְלוֹיבִּין . פַאר וָואר באמת אִיז שׁוֹין צַייט , אַז דָאס אוֹיסְדִירְוֶוילְטֵי פָאלְק פוּן גָאט , זָאלִין שׁוֹין אַמָאהל פוּן זַייאִיר פֶערְשְׁטַאנְד וָואס גָאט הָאט זַייא גִיגֶעבִּין , אַיין נוּצִין הָאבִּין , אוּן דִיא טעמים אָנְהֵייבִּין חוקר ודורש זַיין , מחמת וָואס בִּיקֶענִין זַייא זִיךְ צוּ דָאס יוּדִישְׁקַייט . דֶער אוּמְווִיסִינְדֶער מענש אוּן דֶער לַייכְטְזִינִיגִיר מֶעגִין זִיךְ וַוייטִיר בַּייא זַייאִיר בִּיקֶענְטְנִישׁ , אַזוֹ וִויא בַּייא אַיין זַאךְ פוּן אַיין בְּלוֹזֵי פַאלְשֵׁי דעה בְּלַייבִּין : אָבִּיר עֶס וָואלְט זַייעֶר נִיט צוּ פֶערְשְׁטֵייהִין זַיין , וֶוען אִימִיצִיר , וֶוער עֶס הַאלְט אַז דִיא אמונה אִיז וֶוערְט דָאס נַאכְדֶענְקִין , זָאל נָאךְ וַוייטִיר אֵיין דת אָנְגִיהַאנְגִין זַיין , וֶועלְכִים עֶס הָאט נִיט נוּר קֵיין בִּיוַוייז פַאר זִיךְ נִיט , נַייאָירְט עֶס הָאט נָאךְ אפילו אַזוֹ פִיל אוּן אַזֶעלְכֵי שְׁטַארְקֵי בִּיוַוייזִין אַקֶעגִין

זיך . נאך דער גמרא זעלבירט נאך און גאך איהר אייגינים בקענטיניש נאך זענין דיא מענשין , וואס זייאיר אמט איז גיוועזין איביר דער איביר ענטפירונג בקבלה אין דיא צייטין פון צדקיהו צו וואכן , אזעלכי לייט גיוועזין וואס האבין אויף דער דאזיגיר איבירענטפירונג בקבלה עובר גיוועזין און האבין זיך פערשולדיגט מיט איין עובר שבועה זיין ; וועלכי ערבות האבין איצונד דיא יודין , אום צו גלויבין , אז דיא דאזיגי לייט האבין דיא קבלה ניט פערענדירט און ניט זייאיר אייגיני אויסטראכטונגין איביר גיענטפירט ? וואס וואלט זייא וואוהל פון אזו איין מעשה גיקענט אב האלטין , ווען זייא האבין זיך גיקענט פרייא שפרעכין , פון איין שבועה וואס איז גישוואוירין גיווארין בייא דעם נאמין פון דעם גאט פון ישראל ?

אזו אביר וויא דיא לייט , וואס האבין דיא קבלה איביר גיענטפירט , ווערין פון זייאירי אייגיני לייט וואס גייהן זייא נאך , פאר שלעכטי גאטלויזי מענשין אפאר גישטעלט , אזו ווייזין אויך דיא קבלות גופי וועלכי זייא האבין איביר גיענטווירט , גאר דיא זעלביגי מדה , און ווערין אומידום ביפאלגט , וויא מיר האבין עס שוין בימערקט , עס האט אלי פערבינדונג פון מענשליכיר גיזעלשאפט צוריסין און אומידום ארויס גיבראכט אז קיינער זאל קייני נאמנות ניט האבין און האט איטליכין אין חשד אריין גיבראכט . דיא תורה שבע"פ איז בפירוש מתיר , נאך דעם וויא מאן האט דעם חבר שוין מיט איין שבועה פערזיכירט עפים צו טהון אודיר ניט צו טהון וואס ער פערלאנגט , אז מאן זאל זיך קענין דיא דאזיגי שבועה לאזין מתיר זיין און פערקעהרט צו טהון וויא ער האט גישוואוירין . פאר וואר פערלאנגט דיא תורה שבע"פ אז דאס דאזיגי מתיר שבועה זיין זאל גישעהין בשעת דער אנדירער איז דירבייא ; נור אביר דאס האט צו דער זאך גאר ניט אויב דאס וואס צדקיהו האט צו נבוכדנצר צו גישוואוירין בסוד צו האלטין , איז בייא זיין דירבייא זיין אודיר אונטיר זייני אויגין אנטפלעקט גיווארין איז איין זייער קנאפיר חילוק ; דיא שבועה איז אין דעם איינים וויא אין דעם אנדירין פאל גיבראכין , און דאס ארויס קום דירפון האט גימוזט לויטיר חסרונות און פערדערבליכקייט זיין . מיר וועלין למשל דעם פאל מעלדין , ווען איין פאבריקאנט פערטרויט זיין דיניר אין זיין גישעפט עפים איין סוד , און פון זיין אייגיני זיכירהייט וועגין לאזט ער איהם צו שווערין און פערבינד איהם מיט איין שבועה , אז ער זאל דאס ניט

מגלה

מגלה זַיין. בַּאלְד דֶער נָאךְ אָבִּיר זֶעהט דֶער דִינִיר, מחמת דֶעם אֵיינִים אוֹדִיר דֶעם אַנְדִירִין טעם אַיין, אַז עֶס אִיז גוּט אוֹדִיר נוּצְלִיךְ, דֶעם דָאזִיגִין סוֹד מגלה צוּ זַיין; מֵילָא גֵייהט עֶר זִיךְ טַאקִיש צוּ אַיין חכם אוּן לָאזְט דֶעם פַאבְּרִיקַאנְט רוּפִין מַאן אִיז אִיהם מתיר שבועה אוּן עֶר גֵייהט אוּן אִיז דֶעם גַאנְצִין סוֹד מגלה. — וָואס פַאר אַיין אוּנְטִיר שֵׁייד אִיז דָא אַז עֶר אִיז דָא יוֹא דִירְבַּייא גִיוֶועזִין אוֹדִיר אַז עֶר וָואלְט נִיט דִירְבַּייא גִיוֶועזִין אַקֵייגִין דֶער רעה וָואס דֶעם פַאבְּרִיקַאנְט קוּמְט דָא אַרוֹיס אוֹדִיר אַקֵייגִין דֶעם וִוירְקְלִיכִין שוֹלְד פוּן דָאס עוֹבר שבועה זַיין? וִויא אִיז אָבִּיר וַוייטִיר, אַז דֶער חכם וָואלְט אַזוֹ גִיטָהוּן, וִויא דִיא סנהדרין הָאבִּין גִיטָהוּן, אוּן וָואלְט דֶעם פַאבְּרִיקַאנְט וָואס דֶער הָאט אִיהם צוּ גִישְׁוואוֹירִין גָאר נִיט גִילָאזְט רוּפִין, אוּן וָואלְט דֶעם מתיר שבועה גִיוֶועזִין, אַזוֹ וָואלְט דִיא שאלה גִיוֶועזִין, אוֹיבּ דֶער דִינִיר וָואלְט דֶערנָסְמָאלְט עֶפִּיס שוּלְדִיג גִיוֶועזִין. צדקיהו הָאט בפירוש נִיט גִיגְלוֹיבְּט אַז עֶר זָאל עֶפִּיס שוּלְדִיג זַיין. זַיין גַאנְצִי כוונה אִיז דָא דִירְבַּייא גִיוֶועזִין אַז מַאן זָאל אִיהם מתיר שבועה זַיין, אוּן וֶוען עֶר הָאט דָאס מתיר שבועה זַיין יוֹא פַאר אַיין זִינְד גִיהַאלְטִין, אַזוֹ הָאט עֶר בפירוש גִיגְלוֹיבְּט, אַז דִיא לַאסְט פוּן דֶער דָאזִיגִיר זִינְד רוּהט אוֹיף דִיא יֶענִיגִי, דִיא וָואס הָאבִּין אִיהם מתיר גִיוֶועזִין אָבִּיר נִיט אוֹיף אִיהם וָואס עֶר בִּיקוּמְט דֶעם התיר שבועה. נָאךְ דֶער תורה שבע"פ נָאךְ הָאבִּין דִיא סנהדרין אוּם רֶעכְט גִיהַאט, וואוּ זֵייא הָאבִּין אוּנְטִיר זֵייאִיר רֶעגִירוּנְג מתיר שבועה גִיוֶועזִין; אָבִּיר נָאךְ דֶער זֶעלְבִּיגִר תורה נָאךְ הָאט צדקיהו רֶעכְט גִיהַאט, וָואס עֶר הָאט זֵייאִיר פסק גִיהָארְכְט. דִיא גמרא פֶערְלַאנְגְט אַז מַאן זָאל דִיא פסקים פוּן דִיא סנהדרין אוּן חכמים אָן אַיין שוּם טענה ומענה אוּן בכלל גִיהָארְכִין, אוּן דַארִיבִּיר וֶוען אַיין חכם אִיז מתיר שבועה אפילו וֶוען דָאס דָאזִיגִי אִיז נִיט כדין, אַזוֹ אִיז דֶער, וָואס מַאן אִיז אִיהם מתיר, מחוייב זַיין פסק צוּ גִיהָארְכִן אוּן נָאךְ דֶעם נָאךְ צוּ טָהוּן. אַזֶעלְכִין וָואס עֶר אִיז מאמין אִין דִיא רבנים אִיז נִיט דִירְלוֹיבְּט צוּ קְלֶעהרִין נַייאִירְט וִויא מִיר הָאבִּין עֶס שוֹין פְּרִיהִיר אַמָאהל גִיזֶעהִין, עֶר אִיז מחוייב צוּ גְלוֹיבִּין אַז זַיין רֶעכְטִי הַאנְד אִיז דִיא לִינְקִי אוּן אוּמְגִיקֶעהְרְט אַז דִיא לִינְקִי אִיז דִיא רֶעכְטִי, וִויא בַּאלְד אַז דִיא רבנים זָאגְן עֶס, אוּן דְרוּם וֶוען אַיין חכם הָאט אִיהם מתיר שבועה גִיוֶועזִין, בְּרוֹיךְ עֶר נִיט זַיין גִימִיטהה אוּן נִיט זַיין שכל צוּ בִּיאוּנְרוּהִיגִן אוֹבּ עֶס אִיז רֶעכְט אוֹדִיר אוּם רֶעכְט, נַייאִירְט עֶר אִיז מחוייב, אָן

אַיין

אַיין שום וָוארְט אַקֶיינְן צוּ רֵיידִין. זֵייאִירִי פסקים אָן צוּ נֶעהמֶן פַאר דִיא רֵייד פוּן דֶעם לֶעבִּינְדִיגִין גָאט. דְרוּם הָאט דִיא תקנה, אַז וֶוען שמעון הָאט צוּ ראובן עֶפִּים צוּ גִישְׁווָאוִירִין זָאל מַאן אִיהם נוּר בשעת ראובן אִיז דִירְבַּייא מתּיר שבועה זַיין, גָאר וֶוינִיג שׁוּץ: וֶוען עֶס אִיז מִיגְלִיךְ גִיוֶועזִן אַז דִיא סנהדרין, אַיין קָאנְפַּאנֶיע פוּן אֵיין אוּן זִיבִּינְצִיג נפשות, זָאלִין אוֹיף דֶער תקנה נִיט אַכְטִן, אַזוֹ אִיז עֶס פַאר וָואר אוֹיךְ מִיגְלִיךְ אַז אִיטְלִיכֶר אַנְדִירֶר אֵיינְצִיגִיר חכם זָאל דִירוֹיף נִיט אַכְטִן, אוּן זָאל דֶעם שמעון אפילוּ וֶוען ראובן אִיז נִיט דִירְבַּייא, אוֹיךְ מתּיר שבועה זַיין. נוּן מוּז אָבִּיר שׁוֹין דָאס בְּלוֹזִי, וָואס עֶס אִיז מִיגְלִיךְ אַז אַזוֹ וָואס זָאל קֶענִן טְרֶעפִן, אַלִי פֶערְשְׁפְּרֶעכוּנְגִן זֵייא מֶעגִין דוּרְךְ אַיין שבועה בִּיפֶעסְטִיגְט זַיין אוֹדִיר נִיט זֵייעֶר וֶוערְט בִּינֶעהמִין, אוּן אוֹיף דָאס מקיים זַיין דִיא וַוארְהַייט אִין רֵייד אוּן וֶוערְק (בדיבור און במעשה) דִיא עֶרְגֶסְטִי וִוירְקוּנְג אַרוֹיס בְּרֶענְגִין. מַאן וֶועט דוּרְךְ אַיין קל וחומר (אִיז שׁוֹין אפשיטא) פוּן דָאס גְרֶעסֶרִי אוֹיף דָאס קְלֶענֶרִי דְרִינְגִן אוּן מַאן וֶועט זָאגִן: מַהָדָאךְ עֶס אִיז דִירְלוֹיבְּט, דוּרְךְ אַיין התּיר שבועה אַיין שבועה צוּ בְּרֶעכִן, וִויא פִיל מֶעהר מוּז עֶס שׁוֹין אפשיטא דִירְלוֹיבְּט זַיין, אָן אַיין התּיר אַיין בְּלוֹזִן וָוארְט צוּ בְּרֶעכִן; אִיבִּיר הוֹיפְּט אָבִּיר וֶועלִן דִיא יֶענִיגִי, וָואס מַאן פֶער שְׁפְּרֶעכְט צוּ זֵייא, זֵייעֶר לַייכְט דֶעם גִידְרַאנְג מַאכִן אוּן וֶועלִן זָאגִן: מַה דָאךְ אַז מִיר קֶענִין זִיךְ אוֹיף דֶעם דָאזִיגִינְם שבועה נִיט פֶערְלָאזִן וִויא פִיל וֶוינִיגִיר קֶענִן מִיר שׁוֹין פשיטא אוֹיף זַיין בְּלוֹזִן וָוארְט נִיט גִיטְרוֹיאִן. וָואס אָבִּיר נָאךְ שְׁלֶעכְטִיר אִיז, אַז דִיא דָאזִיגִי לֶעהְרנוּנְג אִיז גָאר אִין גַאנְצִן דִירוֹיף בִּירֶעכִינְט, דִיא מֶענְשִׁן צוּ מַאכִן פַאר פֶערְאַכְטִירְט. פוּן אַלִים גְלוֹיבִּין אוּן זֵייא זָאלִן בִּיצְווָאוּנְגִן וֶוערִן אִין אוּם גְלוֹיבִּן. דֶער אוּם פֶערְשְׁטֶענְדִיגִיר. אוּן דֶער לַייכְט זִינִיגִיר וֶועט זֵייעֶר הנאה הָאבִּן צוּ זָאגִן: וֶוען דָאס דָאזִיגִי זָאל אַיין דת זַיין, אַזוֹ אִיז עֶס שׁוֹין וַוייט בֶּעסִיר, גָאר קֵיין דת נִיט צוּ הָאבִּין; אוֹדִיר זֵייא וֶועלִן זִיךְ דְרִינְגִן, אַז, אַזוֹ וִויא דִיא דָאזִיגִי לֶערְנוּנְג קָאן אוּם מִיגְלִיךְ פוּן דֶעם גֶעטְלִיכִן גַייסְט אַרוֹיס גִיקוּמֶן זַיין, אַזוֹ אִיז אוֹיךְ אַלִי אַנְטְפְּלֶעקְטִי אמונות אַיין בִּיטְרוּג. אִין אִיטְלִיכִן פַאל דִינְט עֶס דֶעם גִיזוּנְדִן זִינֶן אוּן דִיא פְרוּמְקַייט פוּן דִיא ישראל, צוּם שְׁמַאךְ אוּן שַׁאנְד, וָואס זֵייא בִּיקֶענִן זִיךְ צוּ אַזוֹ אַיין לֶערְנוּנְג, אוֹדִיר וֶוען זֵייא גְלוֹיבִּין אִין אִיהר

ניט

ניט, ווייל זייא שווייגן גאר שטיל און לאזן אנדירי מענשן גלויבן, אז דאס דאזיגי איז דיא אמונה פון דיא קינדר פון אברהם. אזו לאנג וויא זייא זענין מודה, אז דיא תורה שבע"פ איז דער קוואל פון זייאיר אמונה, אזו לאנג מוזין זייא אב ענטפירין פאר איהרי לערנונגן; אזו לאנג אביר וויא זייא לאזן נאך אלץ בלייבן, און זאגן איהר ניט עפינטליך אב, אזו לאנג מוזן זייא פאר אזעלכי גיהאלטן ווערן, וועלכי עס גלויבן אין איהר מאכט. עס קאן ניט גינוג זיין וואס זייא זאגין זיך לויז פון איינער איינציגער בזונדירי לערנונג פון איהר, ווען זייא האבן דעם גלויבן אין איהר גאנץ צוזאמין האנג בכלל. אלי קבלות צוזאמן ווערין איין גאנצים, וועלכים עס קאן ניט פון אנאנדיר גישיידיט ווערן. זייא בירוהן אלי אויף איינים און דעם זעלביגן ביוייז גרונד, און דרום ווען דער דאזיגיר ביוייז גרונד ווערד אין ערגינץ איינים פאל פאר ניט שטארק גינוג דערוויזן, אזו ווערד ער דערדורך אויך אין אלי איבריגי אופנים פאר ניט גינוג גוט דערוויזן, און אזו אויך אום גיקעהרט (להפך) ווען אימיציר זאגט אז אין אייניגי אופנים איז עס גילטיג, אזו ווען ער איז נור איין פערשטענדיגיר מענש, קאן ער אויך אין אנדירי אופנים ניט לייקנין. ער קאן איבירהויפט אקייגין דיא דעות פון דיא רבנים וואס זייא שטרייטין אייניגי אקייגין דיא אנדירי קיין ספק ניט האבן; אביר אזו באלד אז ער איז מסכים אויף אייני פון יעניר לערנונג, וועלכי עס ווערד אנגירופן קבלה פון בארג סיני, מוז ער זייא אלי מסכים זיין, און מוז דרום מודה זיין, אז דיא וועלכי ער דירקענט זייא אן, זענן אלי פון דאס זעלביגי. מילא דיא היינטיגי יודן בלייבט נור דיא ברירה: ענטוויר בייא דעם גאנצין צוזאמן זאץ פון דער תורה שבע"פ נאך ווייטיר צו בלייבן אין דער בישטעטיגונג אז מאן זאל קענן שבועות מתיר זיין אודר דיא דאזיגי לערנונג צו פער ווארפין און אזו צו גלייך דירמיט דיא גאנצי תורה שבע"פ אוועק ווארפין. —

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נומר נ״ח

אומידום וואו איין אינוועניגסטיר הויפט וועזין פון אמונה הערשט, וועט זיך דאס זעלביגי ארוים ווייזין וויא אלי אנדירי הויפט זאכין, אין דיא אויסוועניגסטי מדות, אין דער פארמי פון אויסוועניגסטי מנהגים און צירימאניעם. אזו וויא עס איז ניט מיגליך, אז איין לעבינדיגיר מענש זאל קענין לאנג בלייבין, אן איין צייכין פון לעבין פון זיך צו געבין פונקט אזו קאן איין הויפט וועזין פון אמונה ניט בלייבין, אן דעם אז עס זאל זיך פון אויסוועניג ניט ארוים ווייזין. עס איז בכלל איין גיזעץ אין דער בישעפונג, אז איטליכים לעבינדיגי הויפט וועזין ווייזט זיך פון אויסינוועניג ארוים, און דרום אז עס איז דעם בישעפיר זעלבירט וואוהל גיפאלין גיווארין, איין דת צו געבין, האט ער כמה צירימאניעם און מנהגים איין גישטעלט, וועלכי עס לאזין וויסין אז דער דת איז פער האנדין, און עס זאל זיין אויף איין שטייגיר וויא איין גוף, וואס דיא נשמה זאל אין איהם איהר זיצונג האבין. דארום זענין אויך צירימאניעם און מנהגים ניט צו פעראכטין, אפילו ווען זייא זענין פון מענשין אויס גיטראכט, ווארין זייא זענין דיא מערק צייכינם פון דעם אינוועניג לעבין, פון וועלכין זייא קומין ארוים; זענין זייא אביר פון גאט איינגישטעלט, דען ביקומין זייא גידאפילטי וויכטיגקייט, ווייל אחוץ דעם וואס זייא דינין דענסמאלט פאר מערקצייכינש פון דת, האבין זייא אויך דיא גאנצי קראפט פון איין געטליכים גיבאט. דאך אביר, איין פאלשיר דת ביגינוגינט זיך ניט מיט דער דאזיגיר אנדירקענונג און מיט דעם דאזיגין כלל פון יראת שמים, נייארט עס גייהט נאך ווייטיר און דערהייבט דאס אויסוועניגסטי צייכין איביר דעם וואס עס ביצייכינט ווייל זייא מאכין דיא אויסוועניגסטי מנהגים צום עיקר פון דער אמונה. אזו האבין דיא ישראל גימיינט אין דער צייט פון ישעיה הנביא, אז דאס מקריב זיין קרבנות און דאס אויסוועניגסטי האלטין דעם שבת

און

אוּן פַּייאִיר טֶעג זֶענִין דָאס רֶעכְטִי עיקר פוּן דֶער אמוּנה , אוּן דְרוּם הָאט גָאט צוּ זֵייא גִיזָאגְט , אַז אפילוּ דִיא דָאזִיגִי זַאכִין, חָאטְשִׁי זֵייא זֶענִין פוּן אִיהם זֶעלְבִּירְט אַיין גִישְׁטֶעלְט גִיוָארִין זֶענִין זֵייא אִיהם נִיט וואוֹהל גִיפֶּעלִיג גִיוֶועזִין , וֶוען זֵייא זֶענִין נִיט פוּן דֶעם לֶעבִּינְדִיגִין אִינְוֶוענִיגְסְטִין הוֹיפְּט עיקר פוּן אמוּנה אַרוֹיס גִיקוּמִין. אִיהר זָאלְט נִיט מֶעהְרִין צוּ בְּרֶענְגִין פַאלְשִׁי שְׁפַּייז אוֹפְּפִיר , " שְׁטֵייהט אִין פּסוּק, „דָאס רוֹיךְ וֶוערְק אִיז מִיר אַיין אוּם ווִירְדִיגְקַייט ; חוֹדש אוּן שבּת , אוּן דָאס צוּזַאמִין רוּפִין פוּן דִיא פֶּערְזַאמְלוּנְג אִיךְ קֶען נִיט לַיידִין אוּם גִירֶעכְטִיגְקַייט אוּן פֶערְזַאמְלוּנְג . " (ישעיה א׳ פסוק י״ג) אִין אֵיינִים פוּן דִיא וַוייטִירְדִיגִי קַאפִּיטְלִין זָאגְט עֶר ווִידִיר נָאךְ אַמָאהל : „אוּן זֵייא טָהוּן מִיךְ זוּכִין אַלִי טָאג , אוּן דִיא דִירֶעקְטְּנִיש פוּן מַיינִי וֶועגִין טָהוּן זֵייא בִּיגֶעהְרִין , אַזוֹ וִויא אַיין פָאלְק וָואס הָאט גִיטָהוּן גִירֶעכְטִיגְקַייט , אוּן וָואס הָאט נִיט פֶערְלָאזְט דָאס גִירִיכְט פוּן זַיין אלהים ; זֵייא פְרֶעגִין מִיךְ גִירִיכְטִי פוּן גִירֶעכְטִיגְקַייטִין אוּן בִּיגֶעהְרִין זִיךְ צוּ גִינֶעהְנִין צוּ אלהים . " (נ״ח, פּסוּק ב׳) אוּן בַּייא דֶעם אַלִים וַוייזְט עֶר זֵייא אִין דֶער זֶעלְבִּיגִיר צַייט, אַז דָאס אַרְץ אִיז נוּר אוֹיסְוֶוענִיגְסְטִי וֶוערְק אוּן עֶס אִיז אִיהם נִיט וואוֹהל גִיפֶּעלִיג גִיוֶועזִין . דְרוּם וואוּ מִיר גִיפִינִין אַיין דת , וֶועלְכִיר עֶס שְׁטֶעלְט אוֹיסְוֶוענִיגְסְטִי מעשים הֶעכִיר . וִויא דִיא אִינְוֶוענִיגְסְטִי חיוּבים פוּן מָארַאלְנָאשְׁטְש (מדות המוסר), אַזוֹ קֶענִין מִיר זִיכִיר זַיין , אַז עֶר אִיז נִיט פוּן גָאט ; אוּן פוּן וֶועגִין דֶעם טעם אוֹיךְ צְווִישִׁין אַנְדִירִי טעמים וָואס מִיר הָאבִּין , גְלוֹיבִּין מִיר , אַז דִיא תוֹרה שבּע״פּ אִיז אַיין אוֹיס גִיטְרַאכְטִי זַאךְ פוּן מֶענְשִׁין . מִיר הָאבִּין אִין דֶער לֶעצְטִיר מעשׂה , פוּן מתּיר שבוּעוֹת זַיין וָואס מִיר הָאבִּין בִּיטְרַאכְטִיט , אַיין בַּייא שְׁפִּיל , וואוּ בּשעת דִיא רבּנים אַכְטִין נִיט אוֹיף דֶעם חיוּב פוּן מָארַאלְנָאשְׁטְש , מַאכִין זֵייא אַיין בְּלוֹזִי פָארְמִי פוּן דָאס אַהִין גֵייהְן צוּ אַיין רבּי , כּדי זִיךְ צוּ לָאזִין מתּיר שבוּעה זַיין , פַאר דֶעם עיקר הוֹיפְּט זַאךְ וָואס עֶס וֶוערְד פוּן דֶעם מֶענְשִׁין פֶערְלַאנְגְט . אַיין אַנְדִיר גְלַייכְנִיש הָאבִּין מִיר פוּן זֵייאִיר לֶערְנוּנְג פוּן דֶעם ענין פַאר שׂכר פַאר דִיא בִּישְׁנַיידוּנְג, וָוס עֶס וֶוערְד אוֹיף אַזוֹ אַיין שְׁטֵייגִיר אוֹיס אַנַאנְדִיר גִיזֶעצְט :

מצות עשה לכל אדם מישראל שימול את בנו וגדולה היא משאר מצות עשה שיש בה צד כרת . וגם נכרתו עליה שלש עשרה בריתות בפרשה מילה. ולא נקרא אברהם שלם עד שנימול ובזכותה נכרת לו ברית על נתינת הארץ והיא מצלת מדינה של גיהנם כמו שאמרו חכמים שאברהם אבינו יושב בפתחה של גיהנם ואינו מניח ליכנס בו לכל מי שנימול . ומאוסה היא הערלה שנתגנו בה הגוים שנא׳ כי כל הגוים ערלים . וכל

המפר

המפר בריתו של אברהם או שמושך ערלתו אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא:

„עס איז איין מצות עשה פאר איטליכן מענשין פון ישראל אז ער זאל בישניידין (מל זיין) זיין זון. און זיא איז גרעסיר וויא אלי אנדירי מצות עשה, ווארין ביא איהר איז פערהאנדין דיא שטראף פון כרת; און אויך זענין אום וועגין איהר דרייצעהן בינדינישין (כריתות בריתות) וואס איז דירמאנט אין דער פרשה פון מילה, בישניטין גיווארין. און אברהם איז ניט פריהיר גירופין גיווארין פולקומין אויף ריכטיג, וויא ביז ער איז בישניטין גיווארין; און דורך דעם זכות פון מילה איז צו איהם דער בונד פון דאס שענקין דאס לאנד (כנען) אויף גישטעלט גיווארין. און זיא (דיא מצות מילה) איז מציל פון דער שטראף פון גיהנם; אזו וויא דיא חכמים האבין גזאגט, אז אברהם אבינו זיצט ביא דער טיר פון גיהנם, און לאזט קיין איינציגן וועלכיר עס איז בישניטין, ניט אריין גייהן. און דיא אום בישניטינהייט איז מיאוס ווארין דיא גוים זענין דירמיט ביזודילט גיווארין; ווארין עס שטייהט אין פסוק: „דען אלי גוים זענין ערלים (אום בישניטין)." (ירמיה ט׳ פסוק כ״ו) און איטליכיר וואס פערשטערט דעם ברית (בונד) פון אברהם, אודיר דער וואס פערציהט זיין פארהויט (ערלה) האטשי ער האט דיא דירקענטניש פון תורה און טהוט גוטי מעשים האט ער קיין חלק לעולם הבא דאך ניט." (יורה דעה סימן ר״ס) דא האבין מיר גאר אין גאנצין דעם זעלביגין טעות, וואס גאט דירמאנט דיא זינד דורך דעם מונד פון דעם נביא ישעיה, איין אויסוועניגסטי מעשה ווערד מעהר פאר חשוב גיהאלטין וויא דיא הייליגקייט פון לעבין און איין בלוזי הכנה וואס מאן מאכט אין דעם גוף, מעהר וויא דאס הייליגקייט פון דאס הערץ. עס ווערד ערינערט און הייליג ביהויפטיט אז דיא מצוה פון מילה איז וויכטיגיר, וויא אלי אנדירי מצות עשות, דאס הייסט, „עס ווערד פאר גרעסיר גימאכט, וויא דאס וואס מיר זענין מחוייב צו דער פיהלין אקייגין גאט און מענשין. דאס גיבאט:

ואהבת לרעך כמוך

„און דו זאלסט ליב האבין דיין גיזעלין (חבר) וויא דיך זעלבירט," איז איין מצות עשה און איז דרום איינס פון דיא יעניגי, פאר וועלכי דיא בישניידונג ווערד מעהריר חשוב גיהאלטין. דאס גיבאט:

כבד את אביך ואת אמך

„דו זאלכסט דיין פאטיר און דייני מוטיר עהרין," איז איין מצות עשה, און

אוּן דִיא הבטחה פוּן אַיין לַאנְגֶען לֶעבֶּען אִיז דִירָאן אָן גִיקְנִיפְּט, דָאס אִיז דֶער חיוב אַקֶעגֶען דִיא יֶענִיגִי, וָואס מִיר הָאבֶּען גָאט אוּן זַייא צוּ פֶּער דַאנְקֶען וָואס מִיר זֶענֶען דָא אוֹיף דֶער וֶועלְט אוּן חָאטְשִׁי אַזוֹ, לֶעהְרִינְט דָאךְ דִיא תּוֹרה שבע"פ אַז דָאס דָאזִיגִי מקיים צוּ זַיין אִיז נִיט אַזוֹ וִויכְטִיג, וִויא דָאס גִיבָּאט פוּן מילה. מִיר וִוילִין דִירמִיט בשום אוֹפֶן דִיא וִויכְטִיגְקֵייט פוּן דִיא בִּישְׁנַיידוּנְג אוֹדִיר עֶרְגִינְץ אַיין אַנְדִירִי גֶעטְלִיכִי אַיינְשְׁטֶעלוּנְג וָואס אִיז נָאךְ דֶער תּוֹרה נָאךְ חס ושלום נִיט לֵייקְנִין, נַייאִירְט מִיר וִוילִין נוּר אִיטְלִיכִין פֶערְשְׁטֶענְדִיגִין ישראל אוֹיף פָארְדִירִן צוּ משפטן, וֶועלְכִים פוּן דִיא דָאזִיגִי גִיבָּאטִי אִיז וִויכְטִיגִיר. קָאן אַיין ישראל גְלוֹיבִּין, אַז חָאטְשִׁי עֶר הָאט קֵיין לִיבְּשַׁאפְט צוּ זַיין חבר נִיט אוּן הַאלְט זַיינִי עֶלְטִירְן נִיט בכבוד, בְּלוֹז וַוייל עֶר אִיז בִּישְׁנִיטִין אִיז עֶר פַאר גָאט וואוֹהל גִיפֶעלִיג, אוֹדִיר דָאךְ וואוֹהל גִיפֶעלִיגִיר וִויא אַיין גוֹי, דֶער וָואס אִיז יוֹצא מקיים דִיא דָאזִיגִי גִיבָּאט? פוּן דֶעסְט וֶועגִין לֶערִינְט דִיא תּוֹרה שבע"פ אִין דֶעם אוֹיבִּין גִידַאכְטִין שְׁטִיק נִיט נוּר דָאס, אַז דִיא מצות מילה הָאט מֶעהר וֶוערְט, וִויא דִיא לִיבְּשַׁאפְט צוּם חבר, נַייאִירְט זִיא שְׁטֶעלְט עֶס נָאךְ גָאר אפילוּ הֶעכִיר, וִויא דִיא לִיבְּשַׁאפְט צוּ גָאט. דָאס גִיבָּאט ואהבת את יהוה אלהיך בכל לבבך „דוּ זָאלְסְט דֶעם יהוה דַיין אלהים לִיבּ הָאבִּין פוּן גַאנְצִין הֶערְצִין, וגו'," אִיז אַיין מצות עשה אוּן גִיהֶערְט אוֹיךְ צוּ דִיא יֶענִיגִי, וָואס עֶס וֶוערְד גִיהַאלְטִין אַז עֶס אִיז וֶוינִיגִיר וִויא דִיא בִּישְׁנַיידוּנְג. דֶער גמר פוּן דֶעם דָאזִיגִין פסק שַׁיינְט אַזוֹ אוּם בִּיגְרֵייפְלִיךְ אוּן צוּם נשתומם וֶוערִין, אַז מַאן זָאל שׁוֹין כמעט דַארְפִין מוֹרָא הָאבִּין, אפשר הָאט מַאן דֶעם פשט נִיט רֶעכְט פֶערְשְׁטַאנְדִין: נוּר אָבִּיר רש"י, אַז וָואס עֶר זָאגְט הָאט מַאן דָאךְ אַזוֹ גְרוֹים גִימַאכְט אַז עֶס מוּז דָאךְ גִיהַאלְטִין וֶוערִין אַלְץ וָואס עֶר זָאגְט, גֵייהִיט עֶר נָאךְ וַוייטִיר, אוּן זוּכְט צוּ בִּיוַוייזִין, אַז דִיא בִּישְׁנַיידוּנְג אִיז פוּנְקְט אַזוֹ וִויכְטִיג וִויא אַלִי אִיבְּרִיגִי מצות צוּזַאמִין. עֶר זָאגְט:

שהיא שקולה כנגד כל המצות שבתורה

„זִיא וֶועגְט אַקֶיגִין אַלִי מצות וָואס אִיז גִיבָּאטִין אִין דֶער תּוֹרה," (נדרים דף ל"א, עמוד א') אַזוֹ אַז דִירִינִין אִיז קֵיין ספק נִיט פֶערְהַאנְדִין, אַז דָאס דָאזִיגִי אִיז טַאקִיש וִוירְקְלִיךְ דִיא לֶערְנוּנְג פוּן דֶער תּוֹרה שבע"פ. אִיצוּנְד אָבִּיר מֶעג דֶער וָואס לֵייאִינְט דָאס, דֶעם שְׁטֵייגִיר פוּן דֶער טבע פוּן דִיא בִּישְׁנַיידוּנְג אַבִּיסִיל בֶּעסִיר בִּיטְרַאכְטִין. דִיא בִּישְׁנַיידוּנְג אִיז עֶרְשְׁטְלִיךְ אַיין אוֹיסְוֶועניגְסְטִי מעשה: זִיא אִיז צְווֵייטִינְס אַיין זַאךְ, וָואס עֶס וֶוערְד

גיטהון אן דעם ווילן פון דאס קינד און אין אזו איין צייט, וואו דאס זעלביגי קאן נאך ניט ארוים ברענגין קיין אקט וואס מאן זאל דארפין דירפאר אב ענטווירין; און פון דעסט וועגין ווערד דיא דאזיגי מעשה אליין העכיר גישטעלט, וויא דיא העכסטי פולקומינהייט, דיא וואס איין בישאפינער נפש קאן נור האבין, העכיר וויא דיא ליבשאפט צו גאט און צו זייני מיט בישאפיני מענשן. דאך אביר דיא תורה שבע״פ ברענגט אויך ביוויז אויף איהר לערנונג, און דער ערשטיר ביוויז פון איהר איז, אז באשר ביוא דעם גיבאט פון מילה איז אויך דיא שטראף פון כרת ביוא גילייגט. דיא מעשה אז עס איז טאקיש אזו זענין מיר נאטירליך מודה; ווארין עס ווערד בפירוש גיזאגט: „און איין אום בישניטיניר מאנס פארשון וואס איז ניט בישניטן אן דעם פלייש פון זיין פער שטאפונג, דיא זעלביגי זייל זאל פערשניטן ווערן פון איהר פאלק, ער האט מיין בונד פערשטערט;" (בראשית י״ז פסוק י״ד) אביר דעם גידראנג דירפון אז בארירביר זאל זיא גרעסיר זיין וויא אלי מצות לייקינין מיר. אין דער ביוא גילייגטיר שטראף פון כרת האט דיא בישניידונג גאר נישט פאר זיך עפיס בזונדירים; גאט האט דיא זעלביגי שטראף אוים גישפראכין אקייגין איטליכי זינד וואס ווערד גיטהון במזיד ווארין עס שטייהיט אין פסוק: „אביר דיא זייל וואס וועט עטוואס טהון מיט אייני הויכי האנד פון דעם איין גיבארינין אודיר פון דעם פרעמדלינג, דער זעלביגיר האט יהוה גילעסטירט, און דיא זעלביגי זייל זאל פערשניטין ווערין פון צווישין איהר פאלק: דען זיא האט פערשמעהיט דאס ווארט פון יהוה, און דער האט פערשטערט זיין גיבאט, דיא זעלביגי זייל זאל גיווים פערשניטין ווערין, איהרי מיסיטאט זאל זיין אויף איהר." (במדבר ט״ו, פסוק ל׳ – ל״א) מילא דא זעהין מיר אז דאס עובר זיין ערגינץ אייני פון גאטים גיבאט במזיד, ציהט נאך זיך דיא זעלביגי שטראף, וועלכי עס איז אוים גישפראכין גיווארין ביוא דער פערשטערונג פון בישניידין, אזו אז דיא ביוא גילייגטי שטראף, איז זייער וייט דירפון, צו ביווייזין, אז דאס דאזיגי גיבאט איז וויכטיגיר וויא אלי איבריגי מצות עשות, פיל מעהר ביווייזט עס, אז גאט משפט ניט נאך דיא אויסווענינגסטי מעשים, נייארט נאך דעם צושטאנד פון דאס הערץ, און אז איין עבירה במזיד אקייגין ערגינץ איין גיבאט, וואס דאס איז איין ביוייז אז עס פעהלט גאר אין גאנצין דיא ליבשאפט צו איהם, ווערד מיט דיא גאנצי שארפקייט פון זיין צארין בישטראפט. דער אנדירר ביוייז וואס דיא תורה שבע״פ ברענגט, איז,

אז

„אַז אברהם איז ניט פְרִיהִיר אָנְגִירוּפִין גִיוָוארִין פוּלְקוּמִין אוֹיף רִיכְטִיג, וִויא בִּיז עֶר איז בִּישְׁנִיטִין גִיוָוארִין," און דָאס דָאזִיגִי וֶוערְד אִין דֶער גמרא דוּרְךְ דִיא וֶוערְטִיר בִּיוִויזִין: דֶער מַייא דִיךְ (וַואנְדְלִי) צוּ פַאר מִיר און זַייא אוֹיף רִיכְטִיג." נוּר אָבִיר דִיא וֶוערְטִיר בִּיוַוייזִין בשום אוֹפֶן נִיט, אַז אברהם איז גְרָאד נָאךְ דֶער בִּישְׁנַיידוּנְג פוּלְקוּמִין אוֹיף רִיכְטִיג גִירוּפִין גִיוָוארִין; זֵייא דְרִיקִין דָאס גִיבָּאט אוֹיס, אַז עֶר זָאל פוּלְקוּמִין אוֹיף רִיכְטִיג זַיין, אָבִיר זֵייא דְרִיקִין נִיט דִיא דִירְקְלֶעהרוּנְג אוֹיס, אַז עֶר איז עֶס גִיוֶועזִין. מַאן קָאן אָבִיר נִיט זָאגִין, אַז דִירמִיט וַוייל עֶר הָאט זִיךְ בִּישְׁנִיטִין, הָאט עֶר דֶעם דָאזִיגִין גִיבָּאט „זַייא אוֹיף רִיכְטִיג" גִיהָארְכְט און איז אוֹיף רִיכְטִיג גִיוָוארִין: וָוארִין דָאס דָאזִיגִי וָואלְט אִין דֶער הַאנְד פוּן אַיין רשע גִיגֶעבִּין אַיין לַייכְטִין סְפָּאסִיבּ צוּ דִירְלַאנְגִין פוּלְקוּמִינִי אוֹיף רִיכְטִיגְקַייט. עֶס קוּמְט דָא דִירפוּן אַרוֹיס, אַז עֶס איז לַייכְט צוּ בִּיוַוייזִין, אַז דָאס בַּייא וָוארְט „פוּלקוּם אוֹיף רִיכְטִיג, איז אוֹיךְ אוּם בִּישְׁנִיטִינִי בַּייא גִילֵייגְט גִיוָוארִין–וַוייל עֶס שְׁטֵייהט אִין פסוק: „נח איז גִיוֶועזִין אַיין גִירֶעכְטִיר אוֹיף רִיכְטִיגִיר מַאן אִין זַיינִי גִישְׁלֶעכְטִיר, און נח הָאט זִיךְ דֶער מִיט (גִיוַואנְדִילְט) מִיט אלהים," (בראשית ו' פסוק ט') מֵילָא וָואס עֶס וֶוערְד גִיזָאגְט, אַז דָאס, וָואס צוּ אברהם איז בְּלוֹיז אַיין בִּיפֶעהל גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין, איז אִין נח גִיפוּנְדִין גִיוָוארִין. צוּ אברהם הָאט גָאט גִיבָּאטִין, פַאר אִיהם צוּ וַואנְדְלִין און פוּלְקוּמִין אוֹיף רִיכְטִיג צוּ זַיין, אָבִיר דֶעם נִיט בִּישְׁנִיטִינִין נח דֶערְקֶעהְרְט עֶר, אַז עֶר איז פוּלְקוּמִין אוֹיף רִיכְטִיג גִיוֶועזִין און הָאט זִיךְ מִיט אִיהם הֶערְמַייאט (גִיוַואנְדִילְט). מֵילָא אִין דֶער דָאזִיגִיר בִּיצִיהוּנְג הָאט דִיא בִּישְׁנַיידוּנְג קֵיין פָארְצוּג (יתרון) נִיט, אפילוּ וֶוען דֶער רַבָּנִישִׁיר פשט פוּן דִיא וֶוערְטִיר וָואלְט רִיכְטִיג גִיוֶועזִין. דֶער בִּיוַוייז וָואס בַּאלְד דֶער נָאךְ קוּמְט, באשר, אַז פוּן וֶועגִין דֶעם זכות פוּן מילה איז „אַיין בוּנְד מִיט אברהם גִימַאכְט גִיוָוארִין, אוֹיף דֶער מתנה פוּן דָאס לַאנְד (כנען)," איז אוֹיךְ אַזוֹ שְׁוַואךְ און הַאלְט נִיט אוֹיס. שוֹין לַאנְג פְרִיהִיר פַאר דֶעם בוּנְד פוּן בִּישְׁנַיידוּנְג הָאט גָאט דֶעם אברהם דָאס לַאנְד צוּ גִיזָאגְט, און אפילוּ כּמה מָאהל; און נִיט נוּר הָאט עֶר עֶס אִיהם צוּ גִיזָאגְט, נַייאִירְט עֶר הָאט אפילוּ מִיט אִיהם אַיין גַאנְצִין בוּנְד גִישְׁלָאסִין אַז עֶר זָאל אִיהם שֶׁענְקִין דָאס לַאנְד; וִויא מִיר גִיפִינִין עֶס אִין פסוק: „אִין דֶעם זֶעלְבִּיגִין טָאג הָאט יהוה פֶערְשְׁנִיטִין מִיט אברם אַיין בוּנְד צוּ זָאגִין: צוּ דַיין זָאמִין הָאבּ אִיךְ גִיגֶעבִּין דָאס דָאזִיגִי לַאנְד, פוּן דֶעם טַייךְ פוּן מצרים בִּיז צוּ דֶעם גְרוֹיסִין טַייךְ, דֶער טַייךְ פוּן פרת."

בראשית

(בראשית ט״ו, פסוק י״ח) דֶער דָאזִיגֶער בּוּנְד אִיז נָאךְ פַאר דֶער גְבוּרְט פוּן ישמעאל גֶימַאכְט גְיוָוארִין, אוּן בּשעת ישמעאל אִיז גִיבּוֹירִין גְיוָוארִין אִיז אברהם זֶעקְס אוּן אַכְצִיג יָאהר אַלְט גְיוֶועזִין, מֵילָא דְרוּם אִיז דֶער בּוּנְד וֶועניגְסְטִינְס פִירְצֶעהִין יָאהר פַאר דֶער בִּשְׁנַיידוּנְג גֶימַאכְט גְיוָוארִין, אַזוֹ אַז דִיא בִּיהוֹיפְּטוּנְג, אַז באשר דֶער דָאזִיגֶער בּוּנְד אִיז פוּן וֶועגִין דֶעם זכות פוּן דֶער בִּשְׁנַיידוּנְג גֶימַאכְט גְיוָוארִין, אִיז דוּרְךְ אוֹיס פַאלְשׁ. גָאט הָאט דֶעם בּוּנְד נִיט גֶימַאכְט וַוייל אברהם הָאט עֶס פֶערְדִינְט, נַייאִירְט פוּן אֵייגִינִיר גְינָאד אוּן בַּארִימְהֶערְצִיגְקַייט, בּשעת אברהם הָאט נָאךְ אָן זַיין גוּף קֵיין שוּם צֵייכִין נִיט גִיהַאט, וָואס עֶס זָאל אִיהם קֶענֶן אוּנְטִיר שֵׁיידִין פוּן דִיא אַרוּמִיגִי פֶעלְקִיר. מֵילָא דָא בִּיהוֹיפְּטִיט דִיא תּוֹרה שבע״פ ווִידִיר עֶפִּיס וָואס נִיט אמת אִיז. — דָאךְ אָבִּיר דִיא רבנים בִּינוֹגִינִין זִיךְ נִיט מִיט דִיא בִּיוַוייז פוּן דֶער תּוֹרה; זֵייא הָאבִּין גַאנְץ גוּט גִיפִיהלְט, אַז דִיא אוֹתיות פוּן דֶער הֵיילִיגִיר תּוֹרה אִיז כנגד זֵייא, אוּן הָאבִּין זֵייאִיר אַנְטְרִינוּנְג גִינוּמִין צוּ זֵייאִיר אֵייגִינִיר אוֹיס טְרַאכְטוּנְג, וַוייל זֵייא הָאבִּין דֶעם לִיגֶן אוֹיס גִיטְרַאכְט „אַז דִיא בִּשְׁנַיידוּנְג אִיז מציל פוּן דֶעם משפט פוּן גיהנם, וָוארִין אברהם זִיצְט בַּייא דֶער טִיהר פוּן גיהנם אוּן לָאזְט קֵיינִים נִיט אַרַיין וֶוער עֶס אִיז בִּישְׁנִיטְן.״ אַז דָאס דָאזִיגִי אִיז אַיין רֶעכְטִיר בּבִיון אוֹיס גִיטְרַאכְטִר לִיגִין, קָאן קֵיינִיר קֵיין ספק נִיט הָאבִּין, דֶער וָואס הָאט נוּר זַיין שכל אוּן נֶעהמְט נוּר דִיא הֵיילִיגִי תּוֹרה צוּם פִיהרִין פַאר זַיין שכל. עֶס וֶוערְד דִירְמִיט קֵיין אַנְדִירִי זַאךְ נִישְׁט גִיזָאגְט, וְוִיא אַז פִיל בִּישְׁנִיטִינִי פֶערְדִינִין אֵייגִינְטְלִיךְ דִיא שְׁטְרָאף פוּן גיהנם אוּן וֶוערִין אוֹיךְ וִוירְקְלִיךְ בִּיז צוּ דֶער טִיהר פוּן גיהנם גִיפִיהְרְט, דָא אָבִּיר טְרֶעט אברהם צְווִישִׁין אַרַיין אוּן מַאכְט זֵייא פְרַייא פוּן זֵייאִיר גִירֶעכְטִין שְׁטְרָאף. וָוארִין וֶוען זֵייא וָואלְטִין דָאס גיהנם נִישְׁט פֶערְדִינְט, אוֹדִיר נִיט גִיהֶערִין דֶער צוּ, אַזוֹ וָואלְט עֶס נִיט נֵייטִיג גְיוֶועזִין, אַז אברהם זָאל דַארְפִין אַזוֹ אַיין שְׁלֶעכְטִין אַמְט בַּייא דֶער טִיהר פוּן גיהנם צוּ הָאבִּין, דָאס אַז דִיא נפשות זֶענִין וֶוערְט גִישְׁטְרָאפְט צוּ וֶוערִין וֶוערְד פוּלְקוּמִין בִּיקֶענְט, אוּן דָאךְ זָאגִן יֶענִי לַייט וָואס זֶענִין הכמים, אַז וַוייל גָאט גִיבְּט השגחה אוֹיף דָאס בְּלוֹזִי אוֹיסְוֶוענִיגְסְטִי צֵייכִין פוּן דֶעם בּוּנְד, לָאזְט עֶר זִיךְ אָבּ פוּן זַיין מעלה וָואס עֶר אִיז אַיין גִירֶעכְטִיר רִיכְטִיר (שופט צדיק) אוּן שְׁפְּרֶעכְט פְרַייא דִיא יֶענִיגִי, וֶועלְכִי עֶס פֶערְדִינִין גִישְׁטְרָאפְט צוּ וֶוערִין. עֶס וֶוערְד וַוייטִיר גִיזָאגְט, אַז גָאט הַאנְדִילְט אַקֵייגִין דִיא גוֹים נִיט אַזוֹ, אַז גָאט פִיהרְט אַקֵייגִין זֵייא פוּלִי גִירֶעכְטִיגְקַייט אוֹיס, אוּן וַוייזְט קֵיין דִירְבַּארִימוּנְג נִיט; אַז ווִידִיר

אברהם

אברהם בְּלִיקְט אַוועק גָאר גְלַייךְ גִילְטִיג, וָוען אַיין גוי וָוערְד צוּ דֶעם אָרְט פוּן פֶּער דַאמִינִיש גִיבְּרַאכְט, פִילְט עֶר גָאר קַיין רחמנות נִיט אוּן טְהוּט נִישְׁט פַּאר זַייא, אוּן דָאס גֶעטְלִיכֶע וָועזֶן הָאט אוֹיךְ אַיין חלק אִין דֶער דָאזִיגֶער אוּם גִירֶעכְטִיגְקַייט אוּן עֶס פֶּעהלְט אִיהם דִיא מדה פוּן רחמנות. דִיא אמונה וֶוערְד אַפָּאר גִישְׁטֶעלְט פַּאר אֵיין בְּלוֹזִין צוּזַאמִין הַאנְג וָואס אִיז נושא פנים אוּן דֶעם רִיכְטִיר פוּן דֶער גַאנְצִיר וָועלְט פַּאר אַיין אוּם גִירֶעכְטִין. דָאס אַז דָאס דָאזִיגֶע אִיז דָאס רֶעכְטֶע אוּים גִישְׁרִיבֶּענֶע אוּים טְרַאכְטוּנְג פוּן דֶער דִירְצֵיילוּנְג, דָאס אִיז אַרוּים צוּ זֶעהִין פוּן דֶעם זַאץ וָואס בַּאלְד דִירְנָאךְ קוּמְט: דָאס אוּם בִּישְׁנִיטִינְהַייט (דִיא ערלה) אִיז מִיאוּס, וָוארִין דִיא גוֹים זֶענִין דִירמִיט בִּיזוּדִילְט גִיוָוארִין; וָוארִין עֶס שְׁטֵייהִיט אִין פסוק: „וָוארִין אַלֶע גוֹים זֶענִין אוּם בִּישְׁנִיטִינֶע (ערלים)“ דָא זָאגִין אוּנְס דִיא רבנים בפירוש אַז גָאט פֶערְאַכְטִיט זַיין אֵייגִינֶע וֶוערְק פוּן זַיינֶע הֶענְד, אַז דָאס גְרֶעסְטֶע רוֹב פוּן זַיינֶע פֶערְשְׁטֶענְדִיגֶע בִּישֶׁעפֶּענִישִׁין פֶּערְשְׁמֶעהִיט עֶר, אוּן אפילו באמת נִיט פוּן וֶועגִין זֵייאִירֶע שְׁלֶעכְטִיגְקַייט, אבזריות, אוֹדִיר וֶועגִין זֵייאִירֶע אָבְּגֶעטִירַייא, אוֹדִיר אוּם הֵיילִיגְקַייט, נַייאִירְט וַוייל זֵייא הָאבִּין אַזוֹ אַיין מצוה נִיט גִיהַאלְטִין, וָואס עֶר הָאט עֶס צוּ זֵייא קֵיין מָאהל נִיט גִיבָּאטִין. דִיא רבנים זֶעלְבִּירְט וֶועלִין עֶס מודה זַיין, אַז גָאט הָאט צוּ דִיא גוֹים דָאס גִיבָּאט פוּן מילה קֵיין מָאהל נִיט גִיגֶעבִּין; מֵילָא וִויא אִיז עֶס דֶען מִינְלִיךְ, אַז עֶר זָאל זֵייא בִּיזוּדְלִין, אוֹדִיר פֶּערְאַכְטִין, אוֹידִיר זֵייא אָן פֶּערְצֵייהוּנְג מִיט שְׁרֶעקְלִיכְקַייט בִּיהַאנְדְלִין, וַוייל זֵייא הָאבִּין דָאס נִיט, וָואס עֶר הָאט זֵייא קֵיין מָאהל נִיט גִיגֶעבִּין? וָוען עֶר וָואלְט זֵייא גִיהַאט גִיבָּאטִין אוּן זֵייא וָואלְטִין עֶס קֵיין חֵשֶׁק נִיט גִיהַאט צוּ הַאלְטִין, הֶען וָואלְט אַיין גוּטִיר טעם גִיוֶועזִין צוּ אַזוֹ אַיין פָּארְשְׁטֶעלוּנְג, אַזוֹ אָבִּיר אִיז גָאר קֵיין שוּם טעם דִירוּיף נִיט פֶּערְהַאנְדִין. אוּן דָאס אִיז אוֹיךְ נִיט אמת, אַז מִיט דִיא וֶוערְטִיר: „וָוארִין אַלֶע גוֹים זֶענִין אוּם בִּישְׁנִיטִין (ערלים), זָאל גָאט דִיא גוֹים בִּיזוּדְלִין, פִּיל מֶעהר בִּיזוּדִילְט עֶר דִיא ישראל. דִיא פסוקים צוּזַאמִין אוֹיךְ יֶענִים אָרְט זָאגִין אַזוֹ: „נוּן זֶעה, עֶס קוּמְט דִיא טֶעג זָאגְט יהוה, אוּן אִיךְ וֶועל גִידֶענְקִין צוּ שְׁטְרָאפִין אַלֶע דִיא בִּישְׁנִיטֶענֶע אוּן דִיא נִיט בִּישְׁנִיטֶענֶע: אוֹיף מצרים, אוּן יהודה, אוּן אוֹיף אדום, אוּן דִיא קִינְדִיר פוּן עמון, אוּן אוֹיף מואב, אוּן אוֹיף אַלֶע דִיא וָואס וואוינִין אִין דִיא עֶרְטִיר פוּן דֶער וִויסְטִינַייא, וָוארִין אַלֶע גוֹים הָאבִּין אוּם בִּישְׁנִיטֶענֶע פָּארְהוֹיט; אָבִּיר דָאס גַאנְצֶע הויז פוּן ישראל הָאט אַיין אוּם בִּישְׁנִיטִינִים הֶערְץ." (ירמיה ט', פסוק כ"ד — כ"ה) דָאס

דאזיגי

דאזיגי קלינגט גאנץ אנדירש, וויא דיא לערנונג פון דיא רבנים. גאט
זאגט דא אז דאס בלויז אויסוועניגסטי צייכן פון דער מידה, וועט פאר
שטראף ניט ביווארניגן, אז ער מאכט קיין אונטיר שייד ניט צווישן דיא
בישניטיני און דיא אום בישניטיני, גייאירט ער זעהיט נור אויף דאס
הערץ און ניט האלטינדיג פאר איין זייט לאזט ער גירעכטיגקייט דערגייהן
פאר אלי. ער זאגט טאקע באמת אז דיא אבגעטישי פעלקיר, דיא וואס
ער רעכינט זייא דא, וועט ער בישטראפין; אביר ער זאגט אויך פאר
איינם, אז ער וועט דיא זינדיגי פון ישראל מיט זייא אויך בישטראפין,
און דען אזו איין שטייגיר וויא כדי דעם הויפט אבוועגד אקייגין דער תורה
שבע"פ צו ביווייזין און איטליכין פאלשין בטחון אויף דיא בישניידונג צו
גישט צו מאכין, שטעלט ער אהין צו: "וואדין אלי גוים זענין אום
בישניטין דיא פארהויט, אביר דאס גאנצי הויז פון ישראל האט איין אום
בישניטיגים הערץ:" ער מיינט דירמיט צו זאגין: זייט איך ניט מיט דעם
גידאנקין טועה, אז באשר אייארי בישניידונג וועט אייך אפשר מציל
זיין, עס איז נאך איין ערגירי אום בישניטינהייט פערהאנדין, וויא דיא איז
וואס דאס פלייש איז ניט בישניטין: און דאס איז, דיא אום בישניטינהייט
פון דאס הערץ. דאס דאזיגי איז איין לערנונג, דיא וואס איז דעם
גיטליכין וועזין ווירדיג, דיא וואס שטימט מיט זייני מעלות פון
גירעכטיגקייט און הייליגקייט פונקט איין און עס איז טרייסטליך און אויף
ריכטיג פאר אלי זייני בישעפינישין, וואס בשעת דיא רבנישי לערנונג
נעמט פון גאט דעם כבוד אוועק און אלי גוישי פעלקיר ביזודילט עס. ווען
מאן זאל אין דער דאזיגיר לערנונג גלויבין, אזו וואלט קיין גוי קיין ביוועג
גרונד ניט האבין, דעם ווארהאפטיגין גאט, וואס ער האט פון איהם ניט
קיין גירעכטיגקייט און קיין דירבארימונג זיך ניט צו דערווארטין, צו דינין
אודיר איהם בכבוד צו האלטין, פונקט אזו פערדערבליך און שלעכט איז
דיא דאזיגי לערנונג פאר דיא מאראלישי מדות און דאס גימיטה פון דיא
ישראל זעלבירט. איטליכיר וואס ער גלויבט, אז דאס וואס ער איז
בישניטין וועט איהם פון גיהנם מציל זיין מוז עס פאר דערלויבט האלטין,
אלי איבריגי מצות אן איין שום מורא עובר צו זיין. צו וואס זאל ער דען
הייליג, אודיר בצניעות, אודיר איין בעל ישרן, אודיר גיטרייא זיין? זיין
פאטיר אברהם זיצט דאך בייא דער פורטקי פון גיהנם און ווארטיוויט צו
ליב איהם און וועט איהם שוין פון דעם גירעכטין לוין פאר זייני עונות
ביפרייהין. מיר ווילין דירמיט ניט זאגין אז אלי פון ישראל האבין אזעלכי

גידאנקען דאס זאל פון אונס פערמיטען זיין צו מיינען; אבער גיוויס איז עס, אז יעני לערנונג מוז אויף דאס גימיטה פון דעם פראקטאק און דעם וואס איז מאמין אין הבלים די דאזיגע ווירקונג האבען. די יעניגע, וועלכע עס זענען מיט דעם ווארט פון גאט בעקאנט אודער זייא ווייסען זייער שכל צו בינוצען, מוזען בוודאי איינזעהען, אז זיא איז פאלש; אבער דען איז עס אויך זייער חיוב, זייער אום גלויבען אין דעם, אין זייער הערצען ניט צו פערשליסען, נייארט זיך עפענטליך פון איהר לויז צו זאגען און דעם אום וויכטיגען און דעם פראקטען מענשען צו בילערנען, אז זיא איז פאלש. פיל פון די ישראל זענען אפט מרגיש גג׳ עכטען פערדרוס וואס מא פעראכטיט זייא, וויא מאן זעהיט עס גיוועהנליך פון די עפיטליכע מיינונגען אקייגען זייער פאלק; נור אבער ווען זייא וואלטען נור איינזעהען די סיבה דירפון מחמת וואס דאס איז, אזו וואלטען זייא זיך ניט מעהר דירויף וואונדירען. די מענשען אין כלל מאכען קיין אונטערשייד צווישי יודען און יודישקייט, נייארט רעכינען בטעות צו, די אירטימיר (תעותים) פון דעם לערנונגם גיבייא אן איין אונטער שייד, צו דאס פאלק. און וויא קאן עס דען טאקיש אנדירש זיין, אזו לאנג אז די תורה שבע״פ ווערד גיהאלטען פאר איין געטליכים גיזעץ בוך? לאזין די קינדיר ישראל פון דעם דאזיגען טעות זיך עפינטליך לווו מאכין, וועלין די סיבות מחמת וואס מאן לייגט דעם בילבול אויף זייא, שוין ממילא אויף הערין.

מיר וואלטען בתוך כה אונזירי לייאיניר די וואס לייאיגין דאס, בעטין, עטוואס ווייטיר צו גייהן און די לערנונג פון דאס קריסטינטהום פון דעם זעלביגין ענין מיט די לערנונג פון תורה שבע״פ צו פערגלייכין. זייא וועלין גיפינין, אז אומידום, וואו די רבנים זענין אין תעות, האבין די תלמידים פון ישוע הנוצרי די ווארהייט גילערינט. פאלוס איז מודה אז די בישניידונג איז וויכטיג און רעכט: ער פרעגט צום ערשטין: „וואס האט דען דער יהודי מעהריר? אודיר וואס איז דער נוצין פון דער בישניידונג?“ און דען ענטפערט ער: פיל אויף אלי פעל. ערשטינס, ווייל צו זייא איז פאר טרויאט די רייד פון גאט.“ (רומיים ג׳, פסוק א׳) מילא ער דירקענט אן די בזונדירי גינאד פון גאט אקייגין די ישראל; אבער ער האלט אויך פאר איינס די גירעכטיגקייט און היליגקייט פון גאט בכבוד, ווייל ער זאגט: „וואס וועט ביצאהלין צו איטליכין נאך זייני מעשים נאך: צו די וועלכי מיט גידולד און גוטי מעשים זוכין לויב און כבוד און אום שטערבליכקייט, דאס אייביגי לעבין; אבער צו די וואס

צאנקין

צַאנְקִין זִיךְ אוּן גִיהָארְכִין נִיט דִיא וַוארְהַייט , זוּנְדֶרְן גִיהָארְכִין אוּם רֶעכְט חרון אף אוּן צָארְן ; אַיין צרה אוּן אַנְגְכְט אִיבִּיר אִיטְלִיכִין מֶענְשׁ וָואס טוּט בֵּייז פְרִיהִיר אִיבִּיר דֶעם יהודי אוּן אוֹיךְ אִיבִּיר דֶעם גְרֶעק : אָבִּיר כבוד אוּן לוֹיבּ אוּן פְרִיד צוּ אִיטְלִיכִין וָואס טוּט גוּטְס , פְרִיהִיר צוּם יהודי אוּן אוֹיךְ צוּם גְרֶעק : וָוארִין גָאט אִיז קֵיין נושא פנים .״ (רומיים ב׳ , פסוק ו׳–י״ח) דָאס דָאזִיגִי שְׁטִימְט פּוּנְקְט אַיין מִיט דִיא וֶוערְטִיר פוּן ירמיה אוּן מִיט דִיא מדות פוּן גָאט , וִויא עֶר וֶוערְד פוּן משה אוּן דִיא נביאים אַפָּאר גִישְׁטֶעלְט, אוּן מוּז דָאס גִימִיטה פוּן אִיטְלִיכִין מֶענְשִׁין וָואס הָאט לִיבּ אַבִּיסִיל נָאךְ צוּ דֶענְקִין גִיפֶּעהלִין זַיין . מִילָא לָאזִין דִי יֶעניגי , וֶועלְכִי עֶס פֶּער וַוארְפִין דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם אוֹיף דֶער מעשה עֶנְטְוִוירִין , אַז אוּמִידוּם , וואוּ דִיא רבנים הָאבִּין אוּם רֶעכְט, הָאבִּין דִיא וָואס זֶענִין דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם מבשר , רֶעכְט . וֶוען אַלִי וַוארְהַייט פוּן גָאט וֶוערְד בִּישְׁטֶעטִיגְט אוּן דֶער מֶענְשְׁלִיכִיר פֶערְשְׁטַאנְד דֶער וָואס גֵייהט זִיךְ נָאךְ זַיין אֵייגִינִים ווִילִין מוּז אִין תעות אַרַיין פַאלִין , וִויא קוּמְט עֶס דֶען , אַז גָאט הָאט דִיא קְרִיסְטִין צוּ דֶער וַוארְהַייט פֶערְהָאלְפִין , אָבִּיר דִיא יוּדִין זָאל עֶר הָאבִּין אַזוֹ פִיל הוּנְדִירְט יָאהר לַאנְג אִין תעות גִילָאזִין ? —

דָאס יוּדִישְׁקַייט לֶערִינְט , אַז דִיא גוֹיִם בִּידַארְף מַאן פֶערְאַכְטִין , בְּלוֹז וַוייל זֵייא טְרָאגִין אָן זִיךְ קֵיין אוֹיסְוֶוענִיגְסְטִין צֵייכִין נִיט , וָואס גָאט הָאט פוּן זֵייא קֵיין מָאהל נִיט פֶערְלַאנְגְט אַז זֵייא זָאלִין דָאס הָאבִּין ; דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם זָאגְט אַז גָאט אִיז אַיין גִירֶעכְטִיר רִיכְטִיר . עֶס זָאגְט : וָוארִין דִיא בִּישְׁנַיידוּנְג טוּט וואוּהל הֶעלְפִין וֶוען דוּ הַאלְסְט דִיא תורה ; אָבִּיר וֶוען דוּא טְהוּסְט דָאס גִיזֶעץ אִיבִּיר טְרֶעטִין , אַזוֹ אִיז דַיין בִּישְׁנַיידוּנְג גִיוָוארִין אוּם בִּישְׁנַיידוּנְג : דְרוּם וֶוען דִיא אוּם בִּישְׁנַיידוּנְג הַאלְט דָאס גִירֶעכְטִיגְקַייט פוּן דֶעם גִיזֶעץ , וֶועט נִיט זַיין אוּם בִּישְׁנַיידוּנְג גִירֶעכִינְט וֶוערִין פַאר בִּישְׁנַיידוּנְג ?״ (רומיים ב׳ , פסוק כ״ה – כ״ו) דָאס יוּדִישְׁקַייט לֶערִינְט , אַז אברהם זִיצְט בַּייא דֶער טִיהר פוּן דֶעם גיהנם , כדי אפילו דֶעם רשע וֶוען עֶר אִיז נוּר בִּישְׁנִיטִין פוּן דֶעם גיהנם צוּ בִּיפְרַייאִן ; דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם דֶערְקֵייגִין לֶעהרִינְט , אַז אברהם אַכְטִיט נִיט אוֹיף דָאס אוֹיסְוֶוענִיגְסְטִי צֵייכִן , וֶוען עֶס אִיז נִיט מִיט דִיא רֵיינְהַייט פוּן הֶערְצִין פֶערְבּוּנְדִין . ״דָא וַואר אַיין מַאן וָואס וַואר גִיקְלֵיידִיט אִין פּוּרְפִּיר אוּן פַיינִי לַיינְוַואנְד , אוּן הָאט אַלִי טָאג פְרֵיילִיךְ גִילֶעבְּט : אוּן דָא וַואר אַיין אָרִימִיר מַאן וָואס הָאט גִיהֵייסִין אליעזר , וָואס וַואר אַנִידִיר גִיוָוארְפִין בַּייא זַיין טוֹיר , פוּל מִיט בְּלָאטִירִין : אוּן עֶר הָאט זִיךְ גִיוָואלְט זֶעטִיגִין

מיט דיא ברעקליך וואס פאלין אראב פון דעם טיש פון רייכין מאן, אָבער דיא הינט זענין נאך גיקומין און האבין גילעקט זייני בלאטירן: און עס וואר ווען דער ארימיר מאן איז גישטארבין, אזו וואר ער גיבראכט פון דיא מלאכים אין אברהמס שויס אריין, און דער רייכיר איז אויך גישטארבין, און ווען ער וואר אין יסורים אין גיהנם, אזו האט ער זייני אויגין אויף גיהויבין, און האט גיזעהין אברהם פון וויטין און אליעזר אין זיין שויס: און ער האט גישריגין און שפראך, אברהם מיין פאטיר, דער בארים דיך איבער מיר, און שיק אליעזר, אז ער זאל איין טונקין דעם שפיץ פון זיין פינגיר אין וואסיר, און זאל מיין צונג דער פרישין, וואָרין איך לייד יסורים אין דעם פלאם: אָבער אברהם שפראך, מיין קינד, גידענק אז דו האסט דיין גוטס אָב גינומין ביי דיין לעבין, און אליעזר האט אויך דאס בייזי אָב גינומין. און איצונד ווערד ער גיטרייסט, אָבער דו האסט יסורים: און איבער אלים דעם, איז צווישין אונס און אייך איין גרויסיר תהום גיזעצט, אז דיא וואס ווילין פון היר צו אייך אריבער גייהן, קענין ניט, און דיא פון יעניר זייט, קענין אויך ניט צו אונס אריבער קומין: און ער שפראך, דרום בעט איך דיך, פאטיר, אז דו זאלסט איהם שיקין צו מיין פאטירס הויז: וואָרין איך האב פינף ברידיר, אז ער זאל זייא ביצייגין, אז זייא זאלין אויך ניט קומין אין דעם אָרט אריין פון יסורים: און אברהם שפראך צו איהם, זייא האבין משה און דיא נביאים, לאזין זייא צו הערין: אָבער ער שפראך, ניין פאטיר אברהם, זונדרין ווען איינער פון דיא טויטין וועט צו זייא קומין, אזו וועלין זייא תשובה טהון: און ער שפראך צו איהם, ווען זייא הערין ניט צו משה און דיא נביאים, אזו וועלין זייא אויך ניט גלויבין ווען איינער וועט פון דיא טויטין אויף שטיין." (לוקאס ט"ז, פסוק י"ט – ל"א) דער וואס לייאינט דאס מעג איצונד דאס דאזיגי מיט דער רבנישיר לערנונג פערגלייכין, און דען זאגין, וויא אזו עס קומט, אז אומידום, וואו דיא תורה שבע"פ איז אין תעות, האט גאט אין דעם נייאין טעסטאמענט (ברית חדשה) דיא ווארהייט אנידיר גילייגט.

Дозволено Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876.

Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D

НЕСЫВОТЪ ОЛОМЪ

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז.

דיא אלטי שטעגין.

נומר נ״ט

דער וויכטיגיר תכלית פון דעם דאזיגין ספר איז גיוועזין: כדי צו פערגלייכין דאס יודישקייט, וויא עס שטעלט זיך אונס אין אונזירי צייטין אפאר, מיט דער אמונה פון משה און דיא נביאים, און נאך דעם אופן צו בישטימין, אויב דיא איצטיגי יודין גייהין אויף דעם גוטין וועג, אויף דיא אלטי שטעגין, וועלכי עס זענין זייארי עלטירין אפאר גישריבין גיוועזין. מיר האבין זיך בימיהט אונזירי טעמים אויס אנאנדיר צו זעצין, פאר וואס מיר גלויבין, אז דיא יודין זענין פון דיא לייט וואס האבין דיא תורה שבע״פ אויס גיטראכט, פאר נארט גיווארין, און האבין איצונד איין דת וואס ער איז פונקט אקוראט אקייגין דעם יעניגין וועלכיר עס איז צו זייא פון גאט אנטפלעקט גיווארין. עס איז שוין איין יאהר פערבייא גיגאנגין. פון דער צייט אן וויא דער ערשטיר נומר פון דיא דאזיגי בלעטיר איז ארויס גיקומין, און נאך איז קיין ענטוויר דירויף ניט גיוועזין. דאס דאזיגי שטיל שווייגין קאן מאן אנהעגין אן דרייא פערשידיני טעמים. ענטוויר עס האט בייא דיא יעניגי, וועלכי עס ביקענין זיך צו דאס יודישקייט, אייפער (קנאה) גיפעהלט – אודיר זייא האבין דורך דעם שכל איינגיזעהין אז מאן וועט נישט קענין דעם לערנונגס גיבייא אב ווענדין – אודיר לסוף מאן האט דיא דאזיגי בלעטיר ניט פאר ווערטה גיהאלטין דירויף אבטונג צו געבין דאס נאך צו דענקן. עס איז דיא זאך פון דאס גאנצי יודישי פאלק צו ביטראכטין, וועלכיר פון דיא דאזיגי דרייא טעמים האט איין גיווירקט אויף דיא וואס שטרייטין פאר דער תורה שבע״פ. מאן קאן דירויף ניט שטרייטין אז דיא יודין האבין דאס רעכט, איניגי דירקלעהרונגין פון דיא יעניגי לייט צו דער ווארטין, דיא וואס זייארי גילעהרינטקייט און זייאיר שטאנד ביצייכינט זייא פאר

דיא

דיא פירשפרעכיר פון דאס יודישקייט . עס מוז איטליכין מאן וואס האט ליב אביסיל נאך צו דענקין קשה זיין , אז האטשי עס איז אזו איין שטארקי משוניני אנגרייפונג אויף דער תורה שבע״פ גימאכט גיווארין , און האטשי אין דער איינציגיר צייט ווען דער דאזיגיר ספר איז ארויס גיקומין האבין זיך אין דיא גרעסטי שולין און פערזאמלונגין אין לונדן גילאזט הערין אז כמה יודין זענין שטארק אום צו פרידין מיט כמה חלקים פון דאס יודישקייט , און פון דעסט וועגין איז דאך דירויף גאר נישט גישריבינים ארויס גיקומין , ניט אין איין פארמי פון איין פערענטפירונג און אויך ניט אין איין שטייגיר פון איין דער קלעהרונג (פירוש). דאס אז דער טעם פון דאס שטיל שווייגין איז ניט מחמת פעראכטונג , איז קלאר צו זעהין פון איין אנדירי מעשה. דהיינו עס איז מיט גיוויסהייט איין רייד ארויס גיגאנגין , אז עס איז מונדליך איין עפינטליכיר ענטפיר אויף דעם ערשטין נומער גיגעבין גיווארין , און אז דער ענטפיר האט אלימין דיא וואס האבין עס גיהערט גישיינט פאר אזו גוט אז מאן דארף דירפון צופרידין זיין. עס איז זייער צו בידויאירן , וואס דער דאזיגיר ענטפיר איז ניט אומידום ביקאנט גימאכט גיווארין , אזו אז אנדירי זאלין זיך אויך פון דעם אינהאלט פון דאס צופרידין זיין פון דעם ענטפיר קענין איביר צייגין. וואס אונס זעלביר אן ביטרעפט , ווען עס וואלט אונס ביוויזין ווערין אז מיר האבין איין טעות , אזו וואלטין מיר זיך זייער גליקליך גישעצט , איין בישולדיגונג וואס איז בטעות צוריק אב צו רופין. מיר האבין אין דער צווישין צייט , איביר דער זאך וועלכי זאל זיין דורך איין ענטפיר אב גיווענד גיווארין , זייער שטארק נאך גיטראכט , און מיר האלטין עס איצונד פאר אונזיר שולדיגקייט , אז איידיר מיר זענין דעם סדר פון אונזיר ביטראכטונג נאך מסיים , דיא טעמים ביקאנט צו מאכין , פאר וואס מיר גלויבין נאך איצונד , אז יעני איינע זאך אליין איז שוין גינוג , צום ביווייזין , אז דער דת פון דער תורה שבע״פ איז איין צוזאמין שטעלונג פון טעות. אונזירי פריהירדיגי גידאנגין זענין פשוט גיוועזין דיא דאזיגי: א) איין דת , וועלכיר עס פעראכטיט און איז מבזה דעם ניט גילערינטין מענשן , קאן ניט זיין פון גאט. דיא תורה שבע״פ אביר פעראכטיט און איז מבזה דעם ניט גילערינטין מענשין , ווייל זיא פערזאגט איהרי תלמידים , דיא טעכטיר פון דיא ניט גילערינטי פאר קיין ווייב ניט צו נעהמין , ווייל זייא זענין ניט בעסיר , וויא דיא בהמות , דארום קאן דיא תורה שבע״פ ניט פון גאט זיין. ב) איין דת , וואס זאגט אז ניט

גילערינטי

גילערינטי מענשין איז מותר צו טייטין, קאן ניט פון גאט זיין. דיא תורה שבע״פ אביר, זאגט אז דאס איז מותר צו טהון, ווייל, וויא מיר האבין אין נומר א׳ גיבראכט רבי אליעזר זאגט, אז עס איז אפילו אין דעם היילינגסטען טאג פון דעם יודישען יאהר (י״כ) מותר, איין ניט גילערינטין צו טייטין, און מאן דארף דירביא גאר קיין שום רבנישין דין פון שחיטה ניט היטין, נור מאן מעג איהם וויא איין פיש צו רייסין. דארום קאן דיא תורה שבע״פ ניט פון גאט זיין. איצונד ווילין מיר ווייזין, פאר וואס מיר גלויבין נאך ווייטיר, אז דער דאזיגיר גידראנג וואס מיר דרינגין, איז ריכטיג.

צום ערשטין מוזין מיר פעסט שטעלין, וואס מאן האט פון דיא ווערטיר עם הארץ, צו פער שטייהין וואס מיר פער טייטשין עס „איין ניט גילערינטיר.“ דיא בידייטונג פון דיא ווערטיר פון דעם דאזיגין אויסדרוק, הייסט „דאס פאלק פון דאס לאנד“ און עס דארף דארום צו ביצייכינין דיא איינוואוהניר פון דאס לאנד כנען; נור אביר אין דער היילינגיר תורה שבכתב ווערד דער אויסדרוק אין איין ווייטירין זינין גיברויכט, פון דער מאסי פון דאס פאלק ישראל. אזו למשל וויא דיא פסוקים:

וכל עם הארץ שמח ותוקע בחצוצרות:

„און דאס גאנצי פאלק פון דאס לאנד איז גיוועזין פרייהליך און האבין גיבלאזין מיט טרומפעטין.“ (מלכים ב י״א פסוק י״ד). זעה אויך דיא פסוקים י״ח ביז כ׳) דא ווערד דער אויסדרוק, דעם קיניג און דיא אויבירשטי אקייגין גיזעצט און ביצייכינט בישיינפערליך דיא מאסי פון דאס פאלק, אודיר וויא איניגי זאגין „דאס גימייני פאלק.“ ווייטיר, כדי פון דיא נביאים איין גלייכניש צו ברענגין, אין דער שטעל:

ועתה חזק זרבבל נאם יהוה וחזק יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול וחזק כל עם הארץ:

„און איצונדירט, זייא גישטארקט זרבבל זאגט דער יהוה; זייא גישטארקט יהושע דו זון פון יהוצדק דער כהן הגדול און זייט גישטארקט איהר גאנצי פאלק פון דאס לאנד!“ (חגי ב׳, פסוק ח׳) דא ווערד דער אויסדרוק עם הארץ ווידיר גיברויכט אין דעם אקייגין זאין פון דיא ביהערשיר פון יהודה און דעם כהן גדול און ביצייכינט בישיינפערליך ווידיר דיא מאסי פון דאס פאלק. אין דער תורה שבע״פ האט דער

אויסדְרוּק „עם הארץ" כּמעט דִיא זֶעלבִּיגֶע בְּידַייטוּנְג ; עֶר וֶועְרְד גיבְּרוֹיכְט צוּם בְּצֵייכְנוּנְג פוּן דִיא יֶענִיגֶע, וֶועלְכֶע עֶס גִיהֶערִין נִיט צוּ דִיא גִילֶערִינְטֶע (לומדים), אוּן נִיט צוּ דִיא גְרוֹיסֶע לַייט פוּן דֶער צַייט, אוּן נִיט צוּ דִיא גבאים פוּן צדקה, אוּן אוֹיךְ נִיט צוּ דִיא מלמדים-וִויא מַאן קָאן עֶס זֶעהִין אִין אֵיינִים פוּן דִיא שְׁטֶעלִין וָואס אִין דֶעם עֶרְשְׁטִן נוּמֶער אִיז גִיבְּרַאכְט; דָאךְ אָבִּיר מִיט דֶעם אוּנְטִירְשֵׁייד, אַז אִין תורה שבע"פ הֶערְשְׁט קוֹדם דִיא מֵיינוּנְג, אַז מִיט דֶעם וֶוערִין גִימֵיינְט דִיא וָואס קֶענִין נִיט לֶערְנִין, אוּן דַארִיבִּיר קָאן דֶער אוֹיסְדְרוּק „עם הארץ" אפילו אוֹיף אַיין כהן גדול אַנְגִיוֶוענְדִיט וֶוערִין, אַזוֹ בַּאלְד וִויא עֶר קָאן נִישְׁט לֶערְנִין. צוּם בְּיוַוייז וָואלְטִין מִיר זִיךְ קֶענִין אוּיס רוּפִין אוֹיף דֶעם שְׁטֵייגִיר וִויא הַיינְט וֶוערְד נָאךְ גִישְׁמוּהִיסְט בַּייא יוּדִין, וַוייל זֵייא רוּפִין אַזוֹ אַיין מֶענְשְׁן וָואס עֶר קָאן נִישְׁט לֶערְנִין אֵייבִּיג עם הארץ; מִיר הַאלְטִין עֶס אָבִּיר בתוךְ כךְ פַּאר בֶּעסִיר, נָאךְ עֶטְלִיכֶע אוּיס צִיהוּנְגִין פוּן דִיא דינים צוּ גֶעבִּין, וואוּ דֶער אוּיס דְרוּק „עם הארץ" וֶוערְד גִיבְּרוֹיכְט צוּ דֶעם הפךְ פוּן „תלמיד חכם" דָאס הֵייסְט, אַיין למדן. אַזוֹ לֶערְנִין מִיר למשל אַז בַּייא אַיין בית דין.

דין תלמיד חכם קודם לדין עם הארץ :

„דֶער דין פוּן אַיין תלמיד חכם (למדן) אִיז פְּרִיהִיר אַפָּאר צוּ נֶעהמִין וִויא דֶעם דין פוּן אַיין עם הארץ." (הלכות סנהדרין פרק כ"א הלכה ו') וַוייטִיר אִין אֵיין אַנְדִירִין אָרְט:

וכן אסור לו לנהוג בהן קלות ראש אע"פ שהן עמי הארץ. ולא יפסיע על ראשי עם הקדוש. אע"פ שהן הדיוטות ושפלים בני אברהם יצחק ויעקב הם :

„אוּן אוֹיךְ אַזוֹ אִיז עֶס אִיהם (דֶעם עֶלְטִיסְטִין) אסור זִיךְ לַייכְט זִינִיג אַקֶיגִין זֵייא אוֹיף צוּ פִיהְרִין, חָאטְשֶׁע זֵייא זֶענִין עמי הארץ. אוּן עֶר זָאל זִיךְ נִיט הוֹיךְ מוּטְהִיג הַאלְטִין אִיבִּיר דָאס הֵיילִיגֶע פָאלְק; וָוארִין חָאטְשֶׁע זֵייא זֶענִין פְּרָאקְטַאקִים אוּן נִידְרִיגֶע לַייט, אַזוֹ זֶענִין זֵייא דָאךְ דִיא קִינְדִיר פוּן אברהם, יצחק אוּן יעקב." (דָארְטִין פרק כ"ה) וַוייטִיר:

לפיכך כשמלמדין את הקטנים ואת הנשים וכלל עמי הארץ אין מלמדין אותן אלא לעבוד מיראה וכדי לקבל שכר וכו'

„בַּארוּם וֶוען מַאן לֶערִינְט מִיט קְלֵיינֶע קִינְדִיר, אוּן וַוייבִּיר, אוּן מִיט דֶער

גאנציר

גַאנְצִיר קְלַאסִי (כלל) עמי הארץ, אַזוֹ לֶערִינְט מַאן זֵייא בְּלוֹז נור גָאט צוּ דִינֶין פוּן פוּרְכְט און כדי דִירפַאר מקבל שכר צוּ זַיין וכו'." (הלכות תשובה פרק י' הלכה ה') אין דֶעם דָאזִיגֶין און אִין זֵייעֶר פִּיל אַנְדִירִי עֶרְטִיר בִּיצֵייכִינְט דֶער אויסְדְרוּק ע מ י ה א ר ץ בְּישַׁיינְפִּירְלִיך אַיין נִיט גִילֶערִינְטִין, און עֶס אִיז פוּן קֵיין אֵיינְצִיגִין אָרְט נִיט צוּ זֶעהִין אַז מַאן זָאל אוֹיף דֶעם אַזוֹ בִּיצֵייכִינְטִין "עם הארץ" עֶרְגִינְץ אַיין חטא קֶענִין אַרוֹיף לֵייגִין, עֶר קָאן צוּם לֶעצְטִין צוּ אַיין ב"ד אַרַיין קוּמִין; עֶר וֶוערְד פַאר אַיין זוּן פוּן אברהם יצחק און יעקב בִּיטְרַאכְטִיט און מִיט דִיא קִינְדִיר און וַוייבִּיר פוּן דִיא ישראל אִין אַיין גְלַייכִי רַאנְגִי גִישְׁטֶעלְט. דִיא אֵיינְצִיגִי שַׁאנְד וָואס אוֹיף אִיהם אִיז, וָואס עֶר אִיז נִיט פוּן אַיין גִילֶערִינְטִין רבי אוֹיף גִיצוֹיגִין גִיוָוארִין און דַארוּם קָאן עֶר נִיט צְוִוישִׁין דִיא תלמידי חכמים גִירֶעכִינְט וֶוערִין.

דָאס צְווייטִי וָואס עֶס מוּז פֶעסְט גִישְׁטֶעלְט וֶוערִין, אִיז, אַז דִיא תורה שבע"פ פֶערְאַכְטִיט און אִיז מבזה דִיא יֶענִיגִי דִיא וָואס הָאבִּין דָאס אוּמְגְלִיק, נִיט גִילֶערִינְט צוּ זַיין, און אִין דֶער בִּיצִיהוּנְג דִירוֹיף שְׁטֶעלִין מִיר דָא דֶער צוּ דֶעם קוּמְפְּלִימֶענְט וָואס אִין נוּמֶר א' אִיז אָנְגִיוִויזִין גִיוָוארִין פַאר זֵייאִרִין פַאר טֶעכְטִיר און וַוייבִּיר פַאר אַיין וַוייטִירִין בִּיוַוייז, דֶעם כלל סדר וָואס אִיז אוֹיף גִישְׁטֶעלְט גִיוָוארִין וִויא מַאן זָאל זֵייא בִּיהַאנְדְלִין:

תנו רבנן ששה דברים נאמרו בעמי הארץ אין מוסרין להן עדות ואין מקבלין מהם עדות ואין מגלין להן סוד ואין ממנין אותן אפוטרופוס על היתומים ואין ממנין אותן אפוטרופוס על קופה של צדקה ואין מתלוין עמהם בדרך. וי"א אף אין מכריזין על אבידתן:

"דִיא רבנים הָאבִּין גִילֶערִינְט, זֶעקְס זַאבִּין זֶענִין גִיזָאגְט גִיוָוארִין בַּייא דִיא עמי הארץ: מַאן אִיבִּיר עֶנְטְפִירְט צוּ זֵייא נִיט קֵיין צַייגִינִיש (עדות צוּ זָאגִין) און מַאן נֶעמְט פוּן זֵייא קֵיין צַייגִינִיש נִיט אָן; און מַאן אִיז זֵייא קֵיין סוֹד נִיט מגלה; און מַאן נֶעמְט זֵייא נִיט אוֹיף פַאר קֵיין פָאר מוּנְד (אַפּוּטְרוֹפְּסִים) אִיבִּיר יתומים און מַאן מַאכְט זֵייא נִיט פַאר קֵיינִי אַפּוּטְרוֹפְּסִים אִיבִּיר צדקה און מַאן בִּיהֶעפְט זִיך צוּ זֵייא נִיט צוּזַאמִין צוּ רַייזִין אִין וֶועג. און אַטֵייל לַייט זָאגִין, אַז מַאן זָאל אפילוּ נִיט אוֹיס רוּפִין אוֹיף זַיין אבידה (וֶוען מַאן הָאט גִיפוּנְדִין זַיינִי אַיין זַאך וָואס עֶר הָאט פֶערְלוֹירִין." (פסחים דף מ"ט

עמוד ב׳) מילא דא ווערין דיא ניט גילערינטי ערשטליך פאר ליגנירס ביצייכינט, וואס אויף זייאיר ווארט טאר מאן גאר נישט גלויבין; צווייטינס ווערין זייא דא ביצייכינט פאר שאלקהאפטיגי (שפיצבובי), וואס מאן טאר זייא קיין פערמעגין ניט אנגיטרויאין; לסוף דריטינס פאר מערדיר, וואס עס איז מיט זייא איין מורא צוזאמין צו רייזין. ציא קאן נאך וואהל איין גרעסירי פערראכטונג אודיר בילייזיגונג זיין? יוא טאקיש, דיא רבנים האבין נאך אפילו אזו איין שטייגר פון בילייזיגונג אקייגין זייא גימאכט, וואס עס איז נאך פאר זייא ווייט מעהר איין בזיון גיוועזין וויא דאס דאזיגי, און דאס איז: זייא מיט גוים גלייך צו מאכין, און דאס דאזיגי האבין זייא דער דורך גיטהון, וואס זייא האבין פערבאטין, אז מאן זאל ניט אוים רופין אין ניט עפינטליך ביקאנט מאכין ווען מאן האט גיפונדין איין זאך וואס זייא האבין פער לוירין. נור מיר שייהין זיך ניט צו זאגין, אז דיא דאזיגי איינציגי שטעלי מאכט אלי אינטירעסין פון דער תורה שבע״פ צו נישט. עס איז דירינין ניט צו זעהין דיא מינדיסטי גלייכקייט מיט דער אמונה וואס איז פול מיט בארימהערציגקייט און גירעכטיגקייט, וועלכי עס איז פון משה ביקאנט גימאכט גיווארין. זיא איז דער אוים פלוס פון אזו איין גימיטה וואס עס איז ארום גירינגילט מיט פינסטירניש פון איינער גלוסטונג פון דאס הערץ (שרירות הלב) און גדלות, דיא מחברים פון תורה שבע״פ האבין זיך איין מאהל אפאר גינומין, דעם יסוד אויף צו שטעלין, און אזו ווייט וויא זייא האבין נור גיקענט, דורך צו זעצין, אז ניט נור קיין חכמה, נייארט אויך קיין ווארהייט, קיין ערליכקייט און קיין מענשליכקייט איז אין ערגינץ ניט צו זוכין און ניט צו גיפינין וויא נור ביי זייא זעלבירט און ביי זייאירי תלמידים; זייא האבין גיוואלט צו זיך רייסין דעם לויב אז אין זייא אליין איז אלי גוטי הנהגות און מדות, אזו וויא אויך דעם לויב אויף גאר דאס גילעהרינטקייט. מיר פרעגין נון אזו גוט דעם גילערינטין וויא דעם ניט גילערינטין, אויב עס איז וואהל מיגליך, אז אזו איין תורה זאל קענין ארויס קומין פון דעם גאט פון ישראל? דאך איביר איז ניט נור צו זעהין איינגיני גלוסטונג פון דאס הערץ (שרירות הלב) צו גדלות וואס איז גאר משונה, נייארט אויך אפילו גאר גראבי אום גירעכטיגקייט. עס ווערד דרינין ערשטליך גיבאטין, אז ביי איין ב״ד זאל דער

דין

דִין פוּן אַיין למדן פְרִיהִיר גימשפּט וֶוערִין פַאר דֶעם דין פוּן אַיין נִיט גִילֶערִינְטִין, וָואס דָאס אִיז שׁוֹין זֵייעֶר אוּם רֶעכְט; דָאךְ אָבִּיר אִיז דִיא דָאזִיגִי אוּם גִירֶעכְטִיגְקייט בּשוּם אוֹפֶן נִיט צוּ פֶּערְגְלַייכִין מִיט דֶער וַוייטִירְדִיגִי גזרה. דִיא תּוֹרה שבע״פ פַאר זָאגְט. אַז מַאן זָאל קֵיין עם הארץ נִיט מַאכִין פַאר אַיין אֶפִּיעֶקוֹן (אַפּוּטְרוֹפּוּס) אִיבִּיר יתוֹמים: קָאן וואוהל עֶפִּיס דְרִיקִינְדִירִישׁ זַיין; למשל, אַיין נִיט גִילֶערִינְטִיר מַאן דֶענְקְט אוֹיף זַיין טוֹיטִין בֶּעט דִירָא׳, פַאר זַיינִי קִינְדִיר וָואס וֶועלִין שׁוֹין בַּאלְד יתוֹמים וֶוערִין אַיין אֶפִּיעֶקוֹן (אַפּוּטְרוֹפּוּס) אוֹיס צוּ קְלוֹיבִּין, אוּן קְלוֹיבְּט זִיךְ דִיר צוּ אוֹיס אַיין בְּרוּדִיר אוֹדִיר אַיין הֶערְצְלִיכִין פְרַיינְד, דֶער וָואס אִיז גְרָאד אוֹיךְ אַזוֹ אַיין נִיט גִילֶערִינְטִיר מֶענְשׁ, וִויא עֶר וֶועלְבִּירְט, אָבִּיר עֶר וֵוייס שׁוֹין פוּן אַיין לַאנְגִיר צַייט זַיינִי עֶרְלִיכְקַייט אוּן גוּטִין אוֹיף פִיהרוּנְג וִויא אַיין גוּטִיר פְרַיינְד עֶר אִיז אִיהם אוּן דֶער פַאר הַאלְט עֶר אִיהם בכבוד-אַזוֹ פֶערְבִּיטִיט אִיהם דִיא תּוֹרה שבע״פ אַזוֹ אַיין צוּ רִיכְטִין, אוּן וֶוען עֶר הָאט קֵיין גוּטִין פְרַיינְד אַיין למדן נִיט- אוּן וִויא אַזוֹ אִיז עֶס בַּייא אַזוֹ אַיין דין גָאר מִיגְלִיךְ אַז דֶער גִילֶערִינְטִיר אוּן דֶער נִיט גִילֶערִינְטִיר זָאלִין צְווִישִׁין זִיךְ גוּטִי פְרַיינְד זַיין? - מוּז עֶר מִיט דִיא מַאטִירִינְדִיגִי גִידַאנְקִין שְׁטַארְבִּין, אַז עֶר מוּז זַיינִי קִינְדִיר אַיין גַאנְץ פְּרֶעמְדִין מֶענְשִׁין אִיבִּיר לָאזִין אַז עֶר זָאל וֶועגִין זֵייא זָארְגִין. אוּן דָאךְ גֵייהִיט דִיא תורה שבע״פ נָאךְ וַוייטִיר; שׁוֹין בַּייא לֶעבִּינְס צַייטִין לָאזְט עֶס נִיט צוּא אַז עֶר זָאל ווִידִיר אָבּ קְרִיגִין דִיא זַאךְ וָואס עֶר הָאט פֶּערְלוֹירִין, אַזוֹ אַז אִיטְלִיכִיר דֶער וָואס גִיפִינְד, קָאן עֶס פַאר זִיךְ בִּיהַאלְטִין. פַאר אַנְדִירִי לַייט בִּישְׁטֵייהִיט דֶער דין פֶּעכְט, אַז וֶוען עֶס וֶוערְד עֶפִּיס אַיין זַאךְ גִיפוּנְדִן, אִיז דֶער וָואס גִיפִינְד עֶס מחויב, דָאס דָאזִיגִי אִין דֶער שְׁטָאט צוּ לָאזִין אוֹיס רוּפִין, אוֹדִיר וֶוען דָאס רוֹב אַיינְוואוֹינִיר זֶענִין נִיט קֵיינִי יוּדִין, אִיז עֶר מחויב אִין דֶער שוּל צוּ דָאזִין אוֹיס רוּפִין, כדי אַז דֶער וָואס הָאט עֶס פֶּערְלוֹירִין זָאל עֶס גִיוָואר וֶוערִין. דֶער אָרִימִיר עם הארץ אָבִּיר אִיז פוּן דֶער טובה פוּן דֶעם דין אוֹיסְגִינוּמִין. עֶס וָואלְט דָאךְ דַארְפִין דֶעם וָואס לֶערִינְט דֶעם דין קשי זַיין, אַז וָואס זָאל דֶען דֶער וָואס גִיפִינְד דִירְקֶענִין, אוֹיבּ דָאס וָואס עֶר הָאט גִיפוּנְדִין, גִיהֶערְט אַיין גִילֶעהרִינְטִין אוֹדִיר אַיין נִיט גִילֶעהרִינְטִין: דִיא דָאזִיגִי קשי הָאט אֵיינִיר וָואס הָאט אַיין פירוש גִיגַאבְּט, אוֹיף דֶעם דָאזִיגִין שְׁטֵייגִיר פֶּערֶענְטְפִירְט:

וא״ת

וא"ת מאין יודע שהיא של ע"ה. ואר"י כגון ששירה של ע"ה עוברת וראינו שנפל מהם:

„און אַז דוא וֶועסְט פְּרֶעגִן, פוּן וַואנֶען וֵויים עֶר (דֶער וָואס גִיפִינְד) אַז דִיא זַאךְ גִיהֶערְט אַיין נִיט גְלֶערִינְטִין? הָאט ר' יצחק גִיזָאגְט: דָא אִיז דִיא רֵייד פוּן אַזוֹ אַיין פַאל, אַז דהיינו אַיין קָאנְפַּאנֶיע פוּן עמי הארץ זֶענִין דָא אַרִיבִּיר גִיגַאנְגִין און מִיר הָאבִּין גִיזֶעהִין, אַז זֵייא הָאבִּין עֶס פֶערְלוֹירִין". (דָארְטִין) נָאךְ דֶעם דָאזִיגִין פירוש נָאךְ וֶוערְד עֶס דִיא. תלמידי חכמים אוּיס דְרִיקְלִיךְ דֶער לוֹיבְּט, דָאס פַּאר זִיךְ צוּ בִּיהַאלְטִין, וָואס נִיט זֵייאִירְס אִיז. און פוּן דֶעסְט וֶועגִין זֶענִין עֶס דִיא דָאזִיגִי לַייט וֶועלְכִי עֶס הָאבִּין אַזוֹ שְׁטַארְק מוֹרָא פַּאר דִיא אוּם עֶרְלִיכְקֵייט פוּן דִיא נִיט גִילֶערִינְטִי, אַז זֵייא פֶער זָאגִין אַז מַאן זָאל זֵייא נִיט מַאכִין פַּאר אָפְּגֶעקוּנֶעם אוֹדִיר פַאר גבאים פון צדקה. אִיטְלִיכִיר וָואס הָאט נוּר גִיזוּנְדִין מֶענְשִׁין פֶערְשְׁטַאנְד מֶעג דָא מכריע זַיין, אוֹיבּ דֶער דָאזִיגִיר דִין אִיז מִיט ישרנות אוֹדִיר אָן יושר, און דֶען מֶעג עֶר מכריע זַיין, אוֹיבּ עֶס קוּמְט פוּן גָאט אַרוֹיס און אוֹיבּ אַזוֹ אַיין דת פַּאסְט גָאר אפילו פַאר אַיין אָרִינְטְלִיכִין רֶעכְטְשַׁאפִינִן מֶענְשִׁין.

דָאךְ אָבִּיר דֶער וִויכְטִיגְסְטִיר פוּנְקְט, דֶעם וָואס מִיר הָאבִּין נָאךְ מפורש צוּ זַיין, אִיז דִיא דֶערְלוֹיבְּנִיש אַיין נִיט גִילֶערִינְטִין צוּ טֵייטִין, אוֹדִיר וִויא אַיין פִישׁ צוּ צוּרַייסִין. מַאן הָאט אוּנְס פַּאר וָואר גִיזָאגְט, אַז דָאס דָאזִיגִי אִיז בְּלוֹז בִּילְדְלִיךְ (על פי משל אוֹדִיר דמיון) גִישְׁפְּרָאכִין, נוּר אָבִּיר דֶער צוּזַאמִין הַאנְג אִיז נִיט אַזוֹ אַיין שְׁטֵייגִיר, אַז מַאן זָאל קֶענִין אַזוֹ אָן נֶעהמִין; גָאר להפך וַוייזְט אוּנְס דִיא דָאזִיגִי שְׁטֶעלִי זֶעלְבִּירְט וִויא אוֹיךְ אַלֶץ וָואס פְרִיהִיר און שְׁפֶּעטִיר שְׁטֵייהִיט צוּ גְלוֹיבִּין, אַז יֶענִי אופנים פון רֵייד אִיז פשוט וֶוערְטְלִיךְ צוּ פֶערְשְׁטֵייהִין. עֶרְשְׁטְלִיךְ וֶוערְד דֶער בַּייא גִיזָאגְט, אַז עֶס אִיז מותר אַיין עם הארץ צוּ טֵייטִין, און מַאן דַארְף דִירְבַּייא נִיט צוּ הִיטִין דִיא דינים פון שחיטה, און בשעת דִיא תלמידים הָאבִּין דֶעם טעם דִירפוּן גִיפְרֶעגְט, עֶנְטְפִירְט זֵייא ר' אליעזר: וַוייל אַז מַאן זָאל הִיטִין דִיא דינים פון שחיטה וָואלְט מַאן מוּזִין אַיין ברכה מַאכִין און עֶר וִויל נִיט הָאבִּין אַז מַאן זָאל אַיין עם הארץ מִיט אַזוֹ אַיין כבוד בִּיהַאנְדְלִין אַז בשעת מַאן שֶׁעכְט אִיהם זָאל מַאן דַארְפִין אִיבִּיר אִיהם אַיין ברכה מַאכִין. עֶס

מעג

מעג אונס איצט אימיציר פרובין דעם בילדליכין זינין (דעם משל אודיר דעם דמיון) פון דעם אלים צופערשטייהין געבין. צווייטינס זאגט ר׳ שמואל פון ר׳ יוחנן וועגין, כדי דירינין קיין שום ספק ניט צו האבין, אז עס איז איהם מותר (דעם עם הארץ) וויא איין פיש צו צורייסין. נון אביר איז עס ביקאנט, אז דיא דינים פון שחיטה דארף בייא פיש ניט גיהאלטין צו ווערין. דריטינס האלטין דיא רבנים בשיינפירליך דיא ניט גילערינטי פאר ניט בעסיר, וויא בהמות. זייא זאגין אז דיא טעכטיר פון דיא ניט גילערינטי זענין איין אום ווירדיגקייט (שקץ) און זייארי ווייביר זענין שרצים, יוא אפילו זייארי טעכטיר זענין גאר פיה (בהמות). נון ווען מענשין קענין אזעלכי רשעים זיין, אז זייא זאלין זיך אונטיר שטייהין מיט אזו איין שפראך אקייגין זייארי מיט בישאפיני מענשין צו ריידין, זאל עס אונס וואונדירין, ווען זייא ציהין ווירקליך דעם גידראנג, וואס פון אזעלכי כללים מוז דורך אוים ארויס קומין, און זאלין זיך דערלויבין דיא דאזיגי בהמות, דיא דאזיגי שרצים צו טייטין, ווען מיר זעהין, אז דיא רבנים זענין מתיר דעם ניט גילערינטין דאס צו בירויבין, וואס ער האט פערלוירין, וועביר שורש פון ארינטליכקייט האט זייא דען נאך גיהאלט אב האלטין פון דעם צו טייטין ווען זייא האבין שוין בירויבט? ווען אלי איבריגי יסודות פון דיא רבנים וואלטין גיוועזין גירעכט, עהרליך, אויפריכטיג, און פיל מיט דערבארימונג, אזו וואלטין מיר גיקענט גיפרובט זיין, אן צו נעהמין, אז זייא זאלין האבין אין יעני ווערטיר עפיס איין זינין פון סודות איין גיוויקילט: ווען מיר זעהין אביר, אז דיא יסודות וועלכי עס זענין פריהיר פאר יעני ווערטיר און שפעטיר נאך זייא גיוועזין, זענין איין חרפה פאר דיא מענשליכקייט, און בארימהערציגקייט, און גירעכטיגקייט, דען איז גאר ניט נייטיג אזו אן צו נעהמין.

לסוף אביר, וויא האבין דען דיא מפרשים יעני שטעלי פערשטאנדין? ווען מאן בישולדיגט אונס אלס ניט יודין, אז מיר זאלין דעם זינין (דעם פשט) ניט פערשטאנדין האבין, וואס האבין נון דען דיא שפעטירדיגי רבנים פון יעניר שטעלי גימאכט? דער מפורש פון וועלכין מיר האבין ארויס גינומין דיא שטעלי וואס מיר האבין דא צום לעצטין גיבראכט, זאגט ווייטיר אין דעם ענין, אז

דאָס וואָס עס איז געזאָגט געוואָרין (איז גאנץ פשוט וויא דיא ווערטיר
דירפון זאָגין אז עס איז נור פון עטוואס פערלווירינס צו פערשטייהין,
און אז דאָס דאזיגי גיבט דעם גילערינטין אויף קיין פאל ניט דיא
מאכט, עפיס מיט גיוואלד אוועק צו רויבין. דירויף ווארפט ער
דיא דאזיגי קשה ארויף:

אמאי ממונו אסור השתא גופו מותר שמותר לקורעו כדג וכו'?

„ווארום זאָל עס אָביר אסור זיין אקיגין זיין געלד אזו צו טהון,
ווען עס איז דאך מותר, אקייגין זיין גוף אזו איין גוואלד זאך
צו טהון, ווייל עס איז דאָך מותר, איהם וויא איין פיש צו
צורייסין? (דארטין) מילא דער דאזיגיר רבי נעמט בישיינפירליך אן
דעם התיר, דעם ניט גילערינטין צו טייטין, גאנץ פשוט וויא עס
שטייט און נאך דעם נאך ווארפט ער דיא פשוטי קשה ארויף:
ווען עס איז מותר אימיצין מיט גוואלד דאָס לעבין אוועק צו
נעהמין, פאר וואס זאָל מאן איהם ניט טארין דאָס געלד אויך
אוועק נעהמין? ווען ער וואָלט יעני ווערטיר בילדליך פערשטאנדין
(אז אין זייא שטעקט איין סוד), אזו וואָלט ער נישט גיהאט וואָס
עס זאָל איהם ברענגין צו דער דאזיגיר קשה. מיר האבין דארום
דעם זינין (דעם פשט) ניט פאלש פערשטאנין און ניט פערדארבין.
דיא תורה שבע"פ איז ווירקליך מתיר פשוט צו טייטין איין ניט
גילערינטין, און פאר וואָר אויך מיט אזו ווייניג אומשטענדין, וויא
עס איז מותר איין רייני בהמה צו טייטין אודיר איין פיש.
מיר תאזירין דרום איביר אונזיר ביהויפטונג, אז דיא תורה שבע"פ
קאן ניט פון גאָט זיין. איני איינציגי שטעלי פון דעם דאזיגין
שטייגיר איז פולקומין גינוג, אום דאס גאנצי חושד צו זיין, ניט
נור פון וועגין דאָס רשעות אליין, וואָס אין איהר איז פערהאנדין,
נייארט אויך דירפאר וואס זיא ווייזט אונס ארויס דעם תוכן פון
דיא יעניגי, דורך וועלכי דיא תורה שבע"פ איז ארויס גיקומין.
גלוסטונג פון הערצין (שרירות הלב) אן איין שיעור, קאלט בלוטיגי
אכזריות, און פיינדשאפט וואס איז גאָר נישט צום איביר בעטין,
זענין דיא אפאר שטעבינדי צייכינס פון דעם תוכן (קאראקטער)
פון דיא מענשין, וועלכי עס האבין דורך גוואלד און ביטרוג דרגות
ווייז דאָס גימיטה פון דאָס יודישי פאָלק אונטירין יאך גינומין.
עס איז פון דיא דאזיגי ערטיר צו זעהין, וויא אויך פון דעם בפירושין

ביקענטיניש

בִּיקֶענְטְנִיש פון דיא רבנים וֶועלְבִּירְט אין דֶעם סדר פון דֶעם גַאנְצִין צוּזַאמִין הַאנְג, אַז דָאס גִימֵיינִי פָאלְק (המון עם) הָאבִּין זִיךְ דֶעם יָאךְ עֶרְשְׁט נור נָאךְ אַיין שְׁטַארְקִין שְׁטְרַייט אוּנְטִיר גִיגֶעבִּין. דִיא פְּרוּב, אוֹיף זֵייא אַזוֹ אַיין שְׁוֶוערִין יָאךְ אַרוֹיף צוּ לֵייגִין, הָאט בִּישַׁיינְפִּירְלִיךְ אַיין זֵייעֶר פַּיינְדְשַׁאפְּטְלִיכִין פּוּנְקְט צְוִוישִׁין זֵייא אוּן דִיא רבנים אַרוֹיס גִיבְּרַאכְט. דָאס פָאלְק אִיז שׁוֹין גְאהִינְט דִירְצוּ גִיוֶועזִין, וִויא אֵיינִיר פון דִיא רבנים זָאגְט, דִיא חכמים צוּ טֵייטִין, אוּן דִיא דָאזִיגִי וִוידִיר, כדי זֵייא מִיט דֶער וֶועלְבִּיגִיר מִינְץ צוּ בִּיצָאהלִין, הָאבִּין דֶעוְנְסְמָאלְט דִיא דָאזִיגִי דינים אוֹיף גִישְׁטֶעלְט צוּם צוּרִיק בִּילוֹינוּנְג. דִיא וָואס מִיר הָאבִּין דָא אִיצוּנְד בִּיטְרַאכְטִיט, אוּן דִיא וָואס וֶוענִין אַיין בּזיוֹן פַאר דֶעם נָאמִין פון אַיין אמונה. דִיא דָאזִיגִי דינים וָואלְטִין פון דֶעסְט וֶועגִין זִיךְ דָאךְ נִיט גִיקֶענְט הָאבִּין גִילְטִיג גִימַאכְט וֶוען דִיא רבנים וָואלְטִין נִיט דִיא גַאנְצִי מַאכְט פון דֶער מדינה אִין זֵייאִירִי אֵייגִינִי הֶענְד גִיהַאט, דוּרְךְ דִיא הִילְף פון אַיין פסולין אוּן הֵיידִישִׁין טְרִיבּוּנַאל, פון דִיא סנהדרין, וֶוענִין זֵייא אִין שְׁטַאנְד גִיוֶועזִין, דָאס פָאלְק צוּ צְווִינְגִין אוּן אִיטְלִיכִין צוּ טֵייטִין וֶועלְכִיר עֶס הָאט זִיךְ נִיט גִיוָואלְט אוּנְטִיר גֶעבִּין. דָאס יוּדִישְׁקַייט וִויא עֶס בִּישְׁטֵייט אִיצוּנְד אִיז דַארוּם אַיין אמונה, וֶועלְכִי עֶס אִיז גִיוֶועזִין אוֹיף דָאס יוּדִישִׁי פָאלְק פון אַנְפַאנְג אָן אַקְייגִין זֵייאִיר ווילִין מִיט גִיוַואלְד אַרוֹיף גִיוָוארְפִין גִיוָוארִין, אוּן הָאט דַארוּם קֵיין שׁוּם פְּרִיטֶענְסְיֶע נִיט אַז זֵייא זָאלִין עֶס דַארְפִין בכבוד הַאלְטִין אוּן זָאלִין הָאבִּין דֶער פַאר מכיר טובה צוּ זַיין. דוּרְךְ דֶעם הורבן הָאט גָאט דִיא הוֹיפְּט שְׁווִירִיגְקַייטִין. אָן אַזֵייט אַוֶועק גִיבְּרַאכְט, וֶועלְכִי עֶס וֶוענִין פַאר דִיא פְּרַייהַייט פון דִיא מדות אוּן דָאס גִימִיטה פון דִיא יוּדִין אִין וֶועג גִישְׁטַאנְדִין. דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם הֶערְשְׁט אִיצוּנְד, אוּן וֶועט דִירְצוּ קֵיין אֵיינְצִיגִין וָואס הֵייסְט מִיכְּלוֹמִירְשְׁט „חכם" נִיט צוּ לָאזִין, אַיין נִיט גִילֶערְטִין אָן אוּמְשְׁטֶענְדִין צוּ טֵייטִין. דָאס יוּדִישִׁי פָאלְק קָאן דַארוּם זֵייאִירִי פְּרַייהַייט פון אמונה בִּיהוֹיפְּטִין אִין פוֹלְקוֹמִינִיר זִיכִירְהַייט, אָן עֶרְגִינְץ אַיין שׁוּם מוֹרָא פַאר אַיין סנהדרין. מִיר זָאגִין דִיא יוּדִין, אוּן פַאר וָואר אפילו דוּרְךְ דָאס אֵייגִינִי מודה זַיין פון תלמוד (גמרא) בִּיקְרֶעפְטִיגְט, אַז זֵייאִיר אִיצְטִיגִי אמונה אִיז נִיט אַמְאהל דִיא זַאךְ וָואס זֵייא זָאלִין עֶס הָאבִּין גִיהַאט אַלֵיין אוֹיס דֶערְוֵויילְט, אוּן נָאךְ פִיל וֶוענִיגִיר אִיז וִיא דִיא אמונה וָואס גָאט

הָאט זיא גִיגֶעבִּין, גֵייאִירְט אַז דִיא זֶעלְבִּיגִי אמונה אִיז גִיוֶועזִין אוֹיף
דָאס גִימִיטה פוּן זֵייאִירִי עֶלְטִירִין מִיט גְוַואלְד אַרוֹיף גִיוָארְפִין גִיוָארִין,
אוּן מִיר פְרֶעגִין זֵייא נָאךְ דֶעם נָאךְ, אוֹיבּ זֵייא ווִילִין דֶען נָאךְ וַוייטִיר
קְנֶעכְט פוּן דֶער אמונת הבל אוּן אכזריות זַיין, ווֶען גָאט הָאט זֵייא
דוּרךְ זַיין השגחה דִיא סְפְּאָסָאבִּים צוּ בִּיפְרַייהוּנְג אִין דִיא הֶענְד
גִיגֶעבִּין. דִיא יוּדִין הָאבִּין זִיךְ אָפְּט מִיט רֶעכְט גִיהַאט צוּ בִּיקְלָאגִין
אִיבִּיר דִיא אוּם גִירֶעכְטִיגְקַייט, אוּן פֶערְאַכְטוּנְג אוּן אכזריות פוּן
דִיא פֶעלְקִיר, אוּנְטִיר וֶועלְכִי זֵייא זֶענִין צוּ שְׁפְּרֵייט גִיוֶועזִין; אָבִּיר
מִיר פְרֶעגִין זֵייא, אוֹיבּ דִיא בַּארְבַּארִישִׁי פֶעלְקִיר הָאבִּין זֵייא וואוהל
ווֶען מִיט גְרֶעסִירִי פֶערְאַכְטוּנְג, אוּן אוּם גִירֶעכְטִיגְקַייט, אוּן אכזריות
בִּיהַאנְדִילְט, ווִיא דִיא, וֶועלְכִי מִיר הָאבִּין דָא אִיצוּנְד גִיזֶעהִין, ווָאס
דִיא תּוֹרה שבע״פ הָאט אַמְייגִין זֵייא מוּתּיר גִיוֶועזִין. אוּם ווִיסִינְדִי,
אוּן נַארִישׁ גְלוֹיבִּישִׁי נִיט יוּדִין הָאבִּין דֶעם הֵיילִיגִין נָאמִין פוּן דִיא יוּדִין
אִין אַיין נָאמִין פוּן שַׁאנְד פֶערְוַואנְדִילְט; וואו אָבִּיר הָאט מַאן דָאס
ווֶען גִיהֶערְט, אַז אפילו דֶער אוּם ווִיסִינְדִסְטִיר אוּן דֶער נַארִישׁ
גְלֵייבִּיגְסְטִיר זָאל דִיא יוּדִין שרצים רוּפִין, אוֹדִיר זָאל הָאבִּין דִיא
וַוייבִּיר אוּן טֶעכְטִיר פוּן דִיא ישראל מִיט דִיא בהמות פֶערְגְלַייכְט?
דָאס יוּדִישְׁקַייט אִיז עֶס, אוּן נוּר דָאס יוּדִישְׁקַייט, ווָאס שְׁטוֹיסְט
אוֹיס דִיא דָאזִיגִי שְׁמוּצִיגִי אוּן מִיאוּסִי שִׁימְפְּווֶערְטִיר. אִין דִיא
שְׁטוּרְמִידִיגִי צַייטִין פוּן פִּיל אוּם שׁלוֹם ווָאס דִיא פֶעלְקִיר הָאבִּין זִיךְ
אוֹיף גִיהוֹיבִּין הָאט זִיךְ דֶער המון עם אוֹיף דִיא יוּדִין גִיוָוארְפִין אוּן
הָאבִּין זֵייא גִירַאבִּירְט; וואו אִיז אָבִּיר דָאס פָאלְק אוֹדִיר דִיא אוּמה,
ווֶעלְכִי עֶס זָאל הָאבִּין גִיהַאט אַיין גִיזֶעץ (תּוֹרה) אוֹיף גִישְׁטֶעלְט,
אַז עֶס אִיז מוּתּר דָאס פֶערְלוֹירִינִי אֵייגִינְס פוּן אַיין יוּדִין צוּ בִּיהַאלְטִין?
מחמת פַאלְשִׁי דעות הָאט מַאן אָפְּט מִיט אוּם רֶעכְט דֶעם קַארַאקְטִיר
(תכונת המדות) פוּן דָאס יוּדִישִׁי פָאלְק אָן גִיגְרִיפִין; אָבִּיר ווֶעלְכִי
קָאנְפַּאנֶיע אוֹדִיר פַּארְטֵייא פוּן קְרִיסְטִין הָאט ווֶען אַמָאהל דִירָאן
גִידַאכְט, זֵייא פַאר אַזֶעלְכִי לִיגְנִיר זֵייא אַזוֹ שְׁלֶעכְט צוּ בִּיצֵייכִינִין,
אַז זֵייאִיר צֵייגִינִישׁ (עדות זָאגִין) זָאל נִיט טָארִין אָן גִינוּמִין ווֶערִין;
פַאר גזלנים דִיא ווָאס זֶענִין אוּם ווִירְדִיג אוֹיף גִינוּמִין צוּ ווֶערִין פַאר
אָפְּיֶעקוּנִים (אַפּוֹטְרוֹפְּסִים) אוֹדִיר אִיבִּיר גִיטֶער גִיזֶעצְטִי צוּ ווֶערִין;
פַאר מֶערְדִירְס (רוֹצחים) ווָאס מַאן אִיז נִיט זִיכִיר מִיט זֵייא צוּזַאמִין
צוּ רַייזִין? אוּן פוּן דֶעסְט ווֶעגִין הָאט דָאס יוּדִישְׁקַייט אַזוֹ אַיין פסק

אוֹיף

אויף דיא ניט גילערינטי דאס הייסט אויף דעם גרויסין כלל פון דאס יודישי פאלק אויס גישפראכין. לאמיר מעלדין, ווען איין רעגירונג פון איין מדינה וואלט איין גיזעץ ארויס גיגעבין וועלכים עס דירקלערט דיא יודין פאר פסול עדות צו זאגין, אודיר פאר גיזעצטי איביר גיטיר אוים דירוויילט צו ווערין, וועלכים ווידיר, ווארינט דירפאר דיא לייט, מיט איין יודין ניט צו רייזין, און איביר דעם וואלט עס דיא דירלויבינוש גיגעבין, דיא יודין טויט צו שלאגין, אודיר וויא פיש צו צורייסין; וואלט דאס יודישי פאלק אין דעם אויגין בליק דיא אום גירעכטיגקייט און אכזריות פון דער דאזיגיר גיזעץ געבונג דען ניט מוזין פיהלין? וואלטין זייא זיך דען ניט מיט רעכט איביר דער בלינדי פאלשי דעה, וועלכי עס האט דאס גימיטה פון דעם גיזעץ געביר ארוס גינומין, צו ביקלאגין גיהאט? און פון דעסט וועגין איז עס דאס דאזיגי, וואס דיא רבנים האבין גיטהון. ווען דאס יודישקייט איז אמת, דען זענין דער כלל פון דאס יודישי פאלק ליגניר, רייביר (גזלנים) און מערדער, און ווען דיא יודין בישטימין דאס פאר ווארהייט, אזו דריקין זייא זיך זעלבירט, און זייארי ווייביר, און זייארי טעכטיר, דעם שטעמפיל פון שאנד ארויף. אויב דיא תורה שבע"פ איז אמת אודיר ניט אמת איז ניט בלוז איין שפיקולאציעשי פראג, אודיר אזעלכי, דיא וואס ביטרעפט בלוז זייאיר אייביגים הייל אין איין אנדירי וועלט, נייארט עס איז איינע פראג, דיא וואס גרייפט טיף אריין אין זייארי טובות כל זמן זייא לעבין. עס איז דא פשוט דיא רייד פון דאס ענטפירין אויף דער פראג: בידארף מאן אלי ניט גילערינטי יודין דאס הייסט דאס גרויסי רוב פון דאס פאלק פאר אזעלכי צו האלטין, דיא וואס האבין אין זיך קיין שום מענשליכקייט, און ווארהייט, און ערליכקייט ניט? ווען דאס יודישקייט איז אמת, אזו מוז דיא דאזיגי פראג מיט „יוא" גיענטפירט ווערין. עס מעג איצונד איטליכיר יוד, ער מעג זיין רייך אודיר ארים, גילערינט אודיר ניט גילערינט, זיך בידענקין, אויב ער קאן זיך נאך ווייטיר צו אזו איין דת ביקענין, וועלכי עס איז מבזה און בישימפט זייני מיט ברידיר. דער תוכן (קאראקטער) פון דאס גאנצי פאלק איז זייער שטארק אנגיגריפין ביזוידילט, און דערנידריגט, אביר ניט פון היידין, אודיר טערקין, אודיר אום גלייביגי, אודיר

כופרים, זונדרן פון דער גמרא און דיא רבנים. דער איינציגער ספאסיב דיא דאזיגי שאנד אראפ צו ווארפין און צו פערטיליגין, איז אז מאן זאל זיך לויז זאגין פון דעם לערנונג גיבייא, דיא וואס האט דאס זעלביגי ארויס גיבראכט. וואו עס איז איין יוד פערהאנדין, דער וואס ביי איהם איז נור עפיס דער כבוד פון זיין פאלק חשוב, איז ער מחויב, אקייגין דיא אום ווארהייט פון דער תורה שבע"פ בקול רם צו שטרייטין. כדי צו ביווייזין אז עס איז פאלש ביבארף עס ניט פיל ביוויז. איטליכיר ניט גילערנטיר יוד, דער וואס ווייס, אז ער איז קיין ליגנער, קיין רייבער (גזלן), אודיר קיין מערדער ניט האט דעם ביווייז אין זיין אייגניר ברוסט; איטליכיר ניט גילערנטיר יוד, דער וואס האלט זיין ווייב, זיין טאכטיר וויא עס גיהערט צו זיין בכבוד און אכטיט זייא און גלויבט אז זייא זענין ניט קיין שרצים און אויך קיין בהמות ניט, איז איין ציינגניש אקייגין דער תורה שבע"פ: איטליכיר לסוף, וועלכיר עס גלויבט, אז אום ערליכקייט שטרייטיט אקייגין דעם ווילין פון גאט און אז דאס טויט שלאגין איין ניט גילערנטין איז אסור, האט דעם ביווייז, אז דאס גיבייא פון לערנונג, וועלכים עס איז אויף זייארי עלטירין מיט גיוואלד ארויף גיווארפין גיווארין, איז ניט פון גאט.

נתיבות עולם

עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם: ירמיה ו׳ ט״ז

דיא אלטי שטעגין.

נוּמֶר ס׳ האחרון

נָאךְ דֶעם אַז מִיר זֶענֶען שׁוֹין דוּרךְ גָאטֶס הִילְף אוּן גְנָאד גִיקוּמֶען צוּ דֶעם לֶעצְטֶען נוּמֶר פוּן דִיא דָאזִיגֶע בְּלֶעטֶער, וֶועלֶען מִיר דָא אוֹיף דֶעם אִינְהַאלְט פוּן דָאס זֶעלְבִּיגֶע צוּרִיק קוּמֶען אוּן אַיין בְּלִיק טְהוּן אוֹיף דִיא גְרוּנְד בִּיוַוייזִינְגִישֶׁען, מִיט וֶועלְכֶע מִיר הָאבֶּען דָא גִיהַאנְדֶעלְט. דִיא גִישְׁמוּהִיסְטִי זַאכֶען זֶענֶען זַייעֶר פֶערְשִׁידֶען אוּן פוּן אַלֶערְלֵייא שְׁטֶייגֶערְס, אָבֶּער דֶער תכלית פוּן אַלֶע דִיא דָאזִיגֶע בִּישֶׁיידוּנְגֶען אִיז גִיוֶועזֶען אֵיינֶער אוּן אַלְץ דֶער זֶעלְבִּיגֶער, דָאס הֵייסְט צוּ וַוייזֶען, אַז דָאס יוּדִישְׁקַייט אוֹדֶער דִיא אמונה פוּן דֶער תורה שבע״פ, אִיז נִיט דִיא אַלְטֶע אמונה פוּן משה אוּן דִיא נביאים, נַייאֶערְט זִיא אִיז אַיין נַייאֶע לֶערְנוּנְג גִיבַּייא, אוּן אִיז פוּן דֶער דָאזִיגֶער גָאר פֶערְשִׁידֶען, אַז זִיא אִיז פוּן בִּיטְרִיגֶערִישֶׁע מֶענְשֶׁען (רמאים) אוֹיס גִיטְרַאכְט, אוּן אִיז פַאר דָאס פָאלְק אוּמְוִוירְדִיג. דָאס אַז דָאס יוּדִישְׁקַייט אִיז מִיט דֶער אמונה פוּן תורה שבע״פ אֵיינֶערְלֵייא, הָאבֶּען מִיר אִין דֶעם עֶרְשְׁטֶען נוּמֶר גִיוִויזֶען, וַוייל מִיר הָאבֶּען זִיךְ אוֹיף דָאס גְרֶעסְטֶע מַאכְט וָואס נוּר מִיגְלִיךְ אִיז, אוֹיף דָאס גִיבֶּעט בּוּךְ (סידור התפילה) פוּן דֶער שׁוּל (בית הכנסת) בִּירוּפֶען, וֶועלְכֶעס עֶס אִיז נִיט נוּר אִין גַאנְצֶען נָאךְ דִיא פָארְשְׁרִיפְטֶען פוּן דֶער תורה שבע״פ גִימַאכְט גִיוָואֶרֶען, זוּנְדֶערֶען עֶס אִיז אוֹיךְ אוֹיסְדְרִיקְלִיךְ גִיזָאגְט אַז דֶער תלמוד (גמרא) קוּמְט פוּן גָאט אַרוֹיס, אַזוֹ לַאנְג דַארוּם וִויא דֶער דָאזִיגֶער גִיבֶּעט בּוּךְ אִיז אִין דֶער שׁוּל (בית הכנסת) אָן גִינוּמֶען פַאר דָאס בּוּךְ פוּן דִיא כנסת ישראל, מוּזֶען דִיא יֶענִיגֶע, וָואס זֶענֶען דִירוֹיס מתפלל זַייאֶערֶע תפלות, פַאר גמרא לַייט (תלמודיסטין) גִיהַאלְטֶען וֶוערֶען, וֶועלְכֶע עֶס גְלוֹיבֶּען אָן אַלֶע מִיאוּסֶע דוּמְהַייטֶען אוּן הַאלְטֶען פַאר גוּט דִיא אַלֶע זַאכֶען וָואס עֶס אִיז גָאר נִיט סובל צוּ זַיין, וֶועלְכֶע עֶס גִיפִינֶען זִיךְ אִין יֶענֶער גוּזְמָא אִיבֶּער עֶנְטְפִירוּנְג (קבלה איש מפי איש). דָאס אַז דָאס דָאזִיגֶע אִיז פוּן אוּנְס קֵיין פַאלְשֶׁע הוה אמינא אוּן קֵיין אוּם בִּיגְרוּנְדְפֶעסְטִיגְטֶער גִידְרַאנְג נִיט, אִיז צוּ זֶעהֶען פוּן

איין

איין ספר וואס איין יודישיר מאמין האט מחבר גיוועזין און איצט ניט לאנג אין דער מדינה (ענגלאנד) ארויס גיקומין . אין י ה ו ש ע פ א ן א ב ע נ ס „איינלייטונג (מבוא) אין דיא גרונד ווארהייטין פון דעם יודישין גלויבין" גיפינד זיך איין קאפיטיל , וואס אויבין דירויף איז אויף גישריבין „דאס יודישקייט" וואס ער הייבט זיך אזו אן : „דיא יודישי אמונה , אודיר דאס יודישקייט , איז נור אויף דער תורת משה גיגרונדפעסטיגט . וועלכי עס ווערד פון וועגין דעם אזו אנגירופן ווייל משה האט זיא פון בארג ס י נ י ארונטיר גיבראכט ; מיט דיא חלקים פון דער דאזיגיר תורה איז ער פון דעם אלמעכטיגין דורך דעם גייסט (רוח אלהים) ביגאבט גיווארין , אין דער צייט פון דיא פערציג טעג , וואס ער איז גיבליבין אויף דעם בארג נאך דאס אנטפאנגין דיא צעהין גיבאט (עשרת הדברות) . ער האט זייא דערנסמאלט פערבונדין צו דעם היילגין בוך , וועלכיר , עס איז ביקאנט און אנגינומין פאר דער תורה שבכתב , און ווערד אנגירופין דער חומש אודיר דיא פינף ספרים פון משה , און גיפינד זיך אין דעם בוך , וועלכי מיר רופן דאס אן , דיא תורה . פ ו ן א י ה ר ק ו א ל ה א ב י ן מ י ר א ו י ך , פ א ר ה י י ל י ג א ו ן ע כ ט , א י י נ י ג ר ו י ס י צ א ה ל פ ו ן א י ב י ר ע נ ט ו ו י ר ו נ ג י ן מ ק ב ל ג י ו ו ע ז י ן , וועלכי עס זענין ניט אויף גישריבין גיווארין , נייארט זייא זענן דורך דאס מונדליכי ווארט (בע״פ) אין שפעטירי צייטין איביר גיענטווירט גיווארין , וואס אן דער דאזיגיר וואלטין פיל גיבאטי פון דער היילגיר שריפט ניט גיקענט פערשטאנדין און גיהאלטין ווערין . מילא דיא דאזיגי איביר ענטווירונג וואס ווערד אנגירופין קבלה אודיר תורה שבע״פ זענין דורך רבי יהודה הקדוש גיזאמילט גיווארין און אין דעם יאהר 4150 פון דער בישאפונג דיא וועלט איז דאס בישריבין גיווארין אין איין בוך וואס עס הייסט מ ש נ ה (משניות)." צו דאס דאזיגי ווערין מיר ג י פ י ר ט דורך דיא דירקלערונגין (פרושים) פון דיא שפעטירדיגי בתי מדרשים פון פרומי און גילערינטי רבנים , וועלכי עס האבין דאס צו זאמין גיזעצט , וואס עס האט איצונד דעם נאמין ת ל מ ו ד א ו ד י ר ג מ ר א ." *)

ניששט קאן דייטליכיר זיין וויא דיא דאזיגי הודאה . איין גילערינטיר און פרומיר יוד אין דעם ניינצעהנטין הונדירט יאהר איז ערליך מודה אז דאס

---

*) הלכה בוך (ספר) פון יהושע פון הפטן . מ׳ ר׳ כ׳ ז׳ ל׳ לונדן 1835 דף כ״ב .

דָאס יודִישְׁקַייט אִיז דִיא אמונה פון תלמוד (גמרא) און נָאךְ דֶעם דָאזִיגִין הויפּט גְרוּנְד נָאךְ הָאבִּין מִיר דָאס יודִישְׁקַייט גִיפְּרוּפְט און מִיט משה און דיא נביאים פֶערְגְלִיכִין. דִיא פְּעוּלָה וָואס עֶס קוּמְט אַרוֹיס פון דֶער דָאזִיגִיר פֶערְגְלַייכוּנְג אִיז:

א. אז דאס יודישקייט איז איין פאלשי אמונה

דִיא הנחות, פון וֶועלְכִי מִיר הָאבִּין דֶעם גְדְרַאנְג אַרוֹיס גִיצוֹיגִין וֶוענִין דִיא דָאזִיגִי:

1) אוֹיף דֶער תורה שבע״פ אִיז קֵיין שׁוּם אוֹיסְוֶוענִיגְסְטִיר בִּיוַוייז נִיט פֶערְהַאנְדִין. כדי דִיא מַאכְט פון דֶער תורה שבע״פ צו בִּיגְרוּנְדְפֶעסְטִיגִין, אִיז אַזוֹ גֵייטִיג וָואס מַאן קָאן זִיךְ דִירָאן נִיט בִּיגֵייהִין, אַיין גַאנְץ פוּלִי צַייל פון סנהדרין פון משהס צַייטִין אָן בִּיז רבי יהודה הקדוש, אוֹדִיר וֵוייניגְסְטִינְס אַיין נִיט אִיבִּיר גִירִיסִינִי קֵייט פון אִיבִּירְגֶעגְטְוֶוירוּנְגִין (קבלות אֵיינִיר פון אַנְדִירִין) נָאךְ צוּ וַוייזִין. עֶס אִיז אָבִּיר אִין נומר מ״ג און מ״ד בִּיוִויזִין גִיוָוארִין, אַז בִּיז דִיא גְרִיכִין הָאבִּין דָאס לַאנְד יהודה אַיין גִינוּמִין אִיז קֵיין סנהדרין נִיט גִיוֶועזִין, און אִין נומר מ״ה אִיז בִּיוִויזִין, אַז עֶס אִיז קֵיין פֶעסְטִיקַייט פון אִיבִּיר עֶנְטְוֶוירוּנְג אוֹיךְ נִיט פֶערְהַאנְדִין דַארוּם דֶער אֵיינְצִיגִיר בִּיוַוייז וָואס עֶר וָואלְט בַּייא אַיין פֶערְשְׁטֶענְדִיגִין מֶענְשִׁין גִיקֶענְט אַרוֹיס בְּרֶענְגִין אַז עֶר זָאל דִירִינְן גְלוֹיבִּין, פֶעהלְט דָא.

2) דִיא תורה שבע״פ זֶועלְבִּירְט אִיז פוּל מִיט אוֹיס גִיטְרַאכְטִי נַארִישְׁקַייטִין. דָאס דָאזִיגִי אִיז כמעט אִין אִיטְלִיכִיר נומר נָאכְגִיוִויזִין גִיוָוארִין אִיבִּיר הויפְּט אָבִּיר פון נומר י״ז בִּיז כ״א, וואו עֶס אִיז אַזֶעלְכִי אוֹיס גִיטְרַאכְטִי נַארִישְׁקַייטִין גִיקְלִיבִּין וָואס אוֹיף זֵייא וֶוערְד אִין דִיא תפלות פון בית הכנסת אִיבִּיר הויפְּט אָן גִיוִויזִין. קֵיינִיר קָאן דִירִינִין קֵיין ספק נִיט הָאבִּין, אַז דִיא גִישִׁיכְטִין פון לויתן און בהמות–פון אָדָם הראשון זַיין אָב זִינְגִין דֶעם קַאפִּיטִיל צ״ב פון תהלים נָאךְ דֶעם וִויא עֶר הָאט אָב גִישְׁמוּהִיסְט מִיט ק י ן–פון דֶעם טַייךְ ס מ ב ט י ו ן–פון דֶעם פְּרוּבִּיר, וָואס טורנוס רופוס זָאל הָאבִּין גִימַאכְט, אוּם זַיין גִישְׁטָארְבִּינִם פָאטִיר מִיט בִּישְׁוֶוערוּנְג (השבעות) אַרוֹיף צוּ בְּרֶענְגְן–פון דֶעם בַּארְג סיני, וָואס עֶר אִיז גִיהָאנְגִין אִיבִּיר דִיא ישראל וִויא אַיין אוּם גִיקֶעהְרְטִיר בֶּעקִין–פון דֶעם אַרָאבּ קוּמִין פון 600000 מלאכים כדי דִיא

ישראל

יִשְׂרָאֵל אַרוּם צוּ רִינְגְלִין וְויא אַיין קְרַאנְץ – פוּן דִיא 240 מַיילִין וַוייט וָואס דָאס פָאלְק אִיז צוּרִיק אָבּ גִיטְרֶעטְין אוּן פַאר זִיךְ אַוֶועק גִיגַאנְגִין, בשעת דָאס אִיבִּיר עֶנְטְווִירוּנְג פוּן דִיא צֶעהִין גִיבָּאט (עשרת הדברות) אוּן נָאךְ דֶער גְלַייכִין זַאכִין – דָאס אַז אַלִי דִיא דָאזִיגִי גִישִׁיכְטִים, זָאגִין מִיר, זֶענִין פוּרִי אוֹיס גִיטְרַאכְטִי בַּארִישְׁקַייט, דִיא וָואס פֶערְדִינְגִין נִיט אַז מַאן זָאל דִירִינִין אוֹיף אַיין הָאר מֶעהר גְלוֹיבִּין וִויא אִין דִיא זַאכִין וָואס זֶענִין אוֹיף דֶעם זֶעלְבִּיגִין שְׁטַייגִיר, אִין דִיא גִישִׁיכְטִין פוּן דֶעם קָארַאן *) אוֹדִיר אִין טוֹיזִינְד אוּן אֵיינִי נַאכְט פֶערְהַאנְדִין. אִיטְלִיכִים אֵיינְצִיגִי פוּן דִיא דָאזִיגִי אוֹיס גִיטְרַאכְטִי בַּארִישְׁקַייטִין וָואלְט גִינוּג גִיוֶועזִין אוּם דֶעם גְלוֹיבִּין אָן דֶער תורה שבע״פ צוּ נִישְׁט צוּ מַאכִין: וָואס זָאל מַאן אָבִּיר נָאךְ עֶרְשְׁט פוּן דֶער גוּזְמָא בִּישַׁיינְפִּירְלִיכִי לִיגִינְס דֶענְקִין, וָואס דָא אִיז אוֹיף גִיצֵייכְט?

3) עֶס צִילְיוִויט פְּרָאסְט דִירוֹיף אַהִין, דֶעם צוּשְׁטַאנְד פוּן דִיא זַאכִין, וָואס אִיז אִין תורה שבכתב פֶּעסְט גִישְׁטֶעלְט, אוּם צוּ קֶעהְרִין אוּן אוּם צוּ שְׁטוֹיסִין. משה הָאט דִיא כהנים דִיא זִין פוּן לוי, פַאר אמונה לֶעהְרִירְס פוּן דִיא ישראל אַיינְגִיזֶעצְט, דִיא תורה שבע״פ הָאט זֵייא מִיט אַלִים מִיט אַנְאַנְדִיר פוּן זֵייאִיר אַמְט פֶערְשְׁטוֹיסִין–וְויא מִיר הָאבִּין עֶס אִין נומר מ״א גִיוִויזִין.

4) עֶס פָארְשְׁט דִיא יֶענִיגִי זַאכִין פוּן אמונת הבל, דִיא וָואס זֶענִין פוּן משה אוּן דִיא נביאים בפירוש פֶערְבָּאטִין, וְויא למשל כשוף, שְׁוַוארְץ קִינְסְטְלִירַייא, קמיעות בִּישְׁוֶוערוּנְגִין, אוּן נָאךְ דֶער גְלַייכִין (וְויא אִין נומר כ״ב בִּיז כ״ו אִיז צוּ זֶעהִין)

5) עֶס מַאכְט שְׁוַואךְ דִיא קְרַאפְט פוּן דִיא חיובים פוּן גוּטִי מדות. עֶס וַוייזְט דִיא מֶענְשִׁין, וְויא זֵייא קֶענִין זִיךְ פוּן דִיא גֶעטְלִיכִי גִיבָּאטִי אוֹיס דְרֵייהִין (נומר י״א אוּן י״ד, אוּן ט״ו); עֶס דִירְלוֹיבְּט עוֹבר שבועה צוּ זַיין (נומר נ״ו נ״ז); עֶס דִירְלוֹיבְּט דֶעם מֶענְשִׁין, דָאס פַאר זִיךְ צוּ בִּיהַאלְטִין, וָואס עֶר וֵויים אַז עֶס גִיהֶערְט צוּ אִיהם נִיט, וֶוען עֶס גִיהֶערְט נוּר צוּ אַיין גוֹי (וְויא אִין נומר ה׳ גִיפִינְד זִיךְ) אוֹדִיר צוּ אַיין נִיט גִילֶערִינְטִין יוֹדִין (וְויא עֶס גִיפִינְד זִיךְ אִין נומר נ״ט); עֶס פַאסְקִינְט לסוף אַז מַאן מֶעג אַיין נִיט גִילֶערִינְטִין גָאר טוֹיט שְׁלָאגִין (דָארְטִין).

עס

*) קָארָאן איז דיא תורה פון דיא טערקין.

6) עֶס פֶּערְפִיהרְט דִיא מֶענְשְׁן צוּ דֶעם גְלוֹיבְּין אַז אוֹיסְוֶוענִיגְסְטִי מעשים זָאלִין קֶענִין אַיין כפרה זַיין אוֹיף דִיא זִינְד פוּן דָאס הֶערְץ. דָאס וַואשִׁין דִיא הֶענְד (אִין נוּמר י׳) — דָאס אוֹיסְוֶוענִיגְסְטִי הֵיילִיג הַאלְטוּנְג דֶעם שבת (אִין נוּמר כ״ט) — דָאס שׁוֹפָר בְּלָאזִין אָן ראש השנה (אִין נוּמר ל״ד) — דִיא צֵירִימָאנְיֶע פוּן מילה (אִין נוּמר נ״ח) אוּן נָאךְ אוּן נָאךְ אַזוֹ דֶער גְלַייכִין וֶוערִין דִירִינְן אַפָּאר גִישְׁטֶעלְט פַאר גִינוּג אוּם אַיין גָאטְלוֹיזִין מֶענְשִׁין צוּ בִּיפְרַייהִין פוּן דֶער גִירֶעכְטִיר שְׁטְרָאף פַאר זַיינִי זִינְד.

7) הָאטְשִׁי זִיא וֶוערְד אָן גִירוּפְן אַיין מִינְדְלִיכִים גִיזֶעץ (תורה שבע״פ), וַוייל זִיא אִיז נִיט מִיט טִינְט גִישְׁרִיבְּן, דָאךְ אָבִּיר בּאמת אִיז זִיא מִיט בְּלוּט גִישְׁרִיבִּין. פַאר דָאס קְלֶענְסְטִי עוֹבר זַיין עֶפִּים, פַּסְקִינְט עֶס דֶעם, וָואס הָאט זִיךְ מִיט דֶער עבירה פֶערְשׁוּלְדִיגְט, אַז מַאן זָאל אִיהם שְׁלָאגִין מכת מרדות (וִויא עֶס אִיז צוּ גִיפִינְן אִין נוּמר י״ג אוּן נ״ג) פַאר דָאס עוֹבר זַיין אוֹיף אַיין רַבָּנִישִׁין גִיבָּאט וָואס עֶס אִיז אִין דֶעם ענין פוּן שבת אִיז זִיא דַן מִיט דֶער שְׁטְרָאף פוּן טוֹיט (וִויא עֶס אִיז צוּ גִיפִינְן אִין נוּמר כ״ז) — אוּן דוּרְךְ אִיהרִי דינים פוּן הלכות שחיטה, וִויא מַאן מוּז שֶׁעכְטִין אוּן פְּרֵייש קָאבִין (וִויא אִין נוּמר מ״ט בִּיז נ״ד אִיז צוּ גִיפִינְן) נֶעמְט עֶס אַוֶועק בַּייא דִיא אָרִימִי לַייט אוּן בַּייא זֵייאִירִי קִינְדִיר זֵייאִיר פרנסה אוּן זֵייא קֶענִין נִיט הָאבִּין פוּן וַואנִין צוּ לֶעבִּין.

8) עֶס דֶערְנִידִירִיגְט דֶעם מִין וַוייבִּיר, וַוייל עֶס אִיז מתיר דִיא פִיל וַוייבֶּירַייא (וִויא עֶס גִיפִינְד זִיךְ אִין נוּמר מ״ז) אוּן וִוידִיר פַאר דָאס קְלֶענְסְטִי דִירְלוֹיבּ עֶס צוּ שֵׁיידִין (וִויא עֶס גִיפִינְד זִיךְ אִין נוּמר מ״ה) — וַוייל עֶס מַאכְט דָאס וַוייבּ פָּסוּל צוּ עדות — וַוייל עֶס שְׁלִיסְט דִיא וַוייבִּיר אוֹיס פוּן דֶעם עֶפִינְטְלִיכִין גָאטִיס דִינְסְט — אוּן וַוייל עֶס שְׁטֶעלְט דִיא לֶערְנוּנְג אוֹיף, אַז זֵייא הָאבִּין דֶעם חיוב נִיט, זִיךְ מִיט דֶעם אַנְטְפְּלֶעקְטִין ווִילִין פוּן זֵייאִיר בִּישֶׁעפִיר בִּיקָאנְט צוּ מַאכִין. (וִויא עֶס אִיז גִיוִויזִין אִין נוּמר ג׳)

9) עֶס אוּנְטִירְדְרִיקְט אוּן אִיז מבזה דִיא קְנֶעכְט, וַוייל עֶס פֶערְבִּיטִיט מִיט זֵייא תורה צוּ לֶערְנִין (אִין דֶעם זֶעלְבִּיגִין נוּמר) אוּן וַוייל עֶס לָאזְט זֵייא נָאךְ דֶעם טוֹיט וִויא דִיא בהמות בִּיהַאנְדְלִין. (וִויא עֶס גִיפִינְד זִיךְ אִין נוּמר נ״ה)

עס

10) עֶס אִיז אַיין צוּזַאמִין שְׁטֶעלוּנְג וָואס אִיז קֵיינִים נִיט סוֹבֵל אוּן פֶּערְלַאנְגְט נוּר רוֹדֵף צוּ זַיין. עֶס גִיבְּט אִיטְלִיכִין רַבִּי דִיא מַאכְט, דִיא יוּדִין אִין חרם אַרַיין צוּ לֵייגִין (וִויא אִין נוּמֵר כ״א אִיז צוּ זֶעהִין) אוּן גִיבִּיטִיט אַז דוּרְךְ דֶעם שְׁוֶועְרד זָאל מַאן צְוִוינְגִין אַלִי גוֹיִשִׁי פֶּעלְקִיר אַז זֵייא זָאלִין זִיךְ צוּם גְלוֹיבִּין בִּיקֶעהְרִין. (וִויא אִין נוּמֵר ו׳ שְׁטֵייהִיט)

11) עֶס פֶּערְבִּיטִיט, נִיט צוּ בִּיוַוייזִין אַקֵייגִין אַלִי דִיא יֶענִיגִי וֶועלְכִי עֶס רוּפְט אָן גֶעצִין דִינִיר, אַזֶעלְכִי מֶענְשְׁלִיכְקַייט וָואס עֶס אִיז אוּמִידוּם בִּכְלַל דֶער גְרֶעסְטִיר חִיוּב דָאס יוֹא צוּ טְהוּן. עֶס בִּיוִוילִיגְט נִיט, אַז מַאן זָאל אַיילִין אַרוֹיס צוּ הֶעלְפִין דֶעם גֶעצִין דִינִיר וֶוען עֶר אִיז נָאהִינְט צוּם דֶערְטְרִינְקִין, אוֹדִיר אַז מַאן זָאל אַיין טוֹיט קְרַנְקִין גוֹי נִיט בַּייא שְׁטֵייהִן אוּן נִיט הֶעלְפִין מִיט רפואות, אוֹדִיר אַז מַאן זָאל אַיין גוֹיִשִׁי פְרוֹיא וֶוען זִיא אִיז אִין דִיא נוֹיטִין פוּן צוּ קִינְד גֵייהִן נִיט בַּייא שְׁטֵייהִין מִיט קֵיין הִילְף (וִויא אִין נוּמֵר ד׳ אוּן ה׳ אִיז גִיוִויזִין).

12) עֶס לָאזְט דִיא יֶענִיגִי נִיט יוּדִין, וֶועלְכִי עֶס זֶענִין קֵיינִי גֶעצִין דִינִיר נִיט, אָן אַיין שׁוּם אמונה. עֶס לֶערִינְט, אַז זֵייא זֶענִין נִיט גִיבָּאטִין גָאט לִיבּ צוּ הָאבִּין, אוּן וַוייל עֶס זָאגְט אַז בַּייא זֵייא גֵייט קֵיין קדושין בַּייא אַיין וַוייבּ גֶעהְמִין נִיט אָן, גֶעהְמְט עֶס פוּן זֵייא אַוֶועק, אַלִיס גְלִיק פוּן דֶעם לֶעבִּין אִין הוֹיז (וִויא עֶס גִיפִינְד זִיךְ אִין נוּמֵר ח׳) פוּן דִיא דָאזִיגִי אוּן נָאךְ אַנְדִירִי טעמים וֶוענִין וָואס מִיר וָואלְטִין נָאךְ קֶענִין בְּרֶענְגִין, גְלוֹיבִּין מִיר אַז דָאס יוּדִישְׁקַייט שְׁטְרַייטִיט אַקֵייגִין משה אוּן דִיא נביאים, אַז עֶס אִיז נִיט פוּן גָאט אַרוֹיס גִיקוּמִין, נַייאֵירְט בְּלוֹז פוּן מֶענְשִׁין אוֹיס גִיטְרַאכְט גִיוָוארִין, אוּן אִיז דְרוּם פַּאלְשׁ.

פוּן דִיא דָאזִיגִי הנחות הָאבִּין מִיר צְוֵוייטִינְס גִידְרוּנְגִין.

ב. אז דיא וואס האבין דאס יודישקייט מיסד גיוועזין זענין גאטלויזי מענשין גיוועזין און זענין אומווירדיג גיוועזין אז מאן זאל עפים איין שום צו טרויא צו זייא האבין.

אֵיין מעשה וָואס אִיז דִיא גְרֶעסְטִי חציפות פוּן גָאט לוֹיזִיגְקַייט, דִיא וָואס קָאן נוּר גִיטָהוּן וֶוערִין, אִיז, דינים פוּן הוֹיפְט זַאכִין אוֹיס צוּ טְרַאכְטִין אוּן זֵייא פַאר גֶעטְלִיךְ אוֹיס צוּ גֶעבִּין. אִיטְלִיכִי אוּם וַוארְהַייט

וואס איז מיט ערגינץ איין כוונה איז איין זינד: אביר פון זיך זעלבירט אויס גיטראכטי דינים צו דערקלערין פאר געטליכי אין דאס גימיטה פון מענשין דירמיט צו בישוועהרין איז דאס גרעסטי מוהוילין, וואס נור דיא רשעות איז טויגליך דאס צו וועגין צו ברענגין, וואריין עס איז ניט בלוז איין ביטרוג אקייגין מענשין, נייארט אויך איין פחיתת הכבוד פאר גאט. דאס געטליכי וועזין ווערד דערדורך אפאר גישטעלט פאר דעם ערשטין וואס האט ממציא גיוועזין אזעלכי עיקרים און מעשים, וועלכי עס ווערין אפילו פון גוטי מענשין פער אומווירדיגט. איז עס דען נאך מיגליך, אז דיא יעניגי קענין גוטי מענשין גיוועזין זיין, וועלכי עס האבין דיא נארישי ליגינס, פון דיא וואס מיר האבין אויבין גישפראכין, אויס גיטראכט – אודיר וועלכי עס האבין פון זייאיר אייגיני גדלות וועגין, דיא לערנונג פון משה אום גישטירצט – אודיר וועלכי עס זאגין אז עס איז מותר צו פערשטערין שבועות – אודיר וועלכי עס לערנין, אז דיא מענשין מעגין דאס פאר זיך ביהאלטין וואס עס גיהערט צו זייא ניט – אודיר לסוף, אז ניט גילערינטי מעגין אן אלי אומשטענדין גיטייטיט ווערין? ווען אום ווארהייט, אום ערליכקייט עובר שבועה זיין, אבזריות, און אום מענשליכקייט שטעלט פאר דאס בילד פון איין שלעכטין מענשין, דען זענין דיא מחברים פון דער תורה שבע״פ זייער משונה שלעכטי מענשן גיוועזן, דיא וואס פערדינין ניט אז מאן זאל אין זייא דאס מינדיסטי גלויבין האבין. און דרום דרינגין מיר.

ג. אז זייאיר ביצייגיניש אקייגין דאס קריסטינטהום, האט קיין שום ווערטה נישט.

פיל פון דיא איצטיגי יודין נעהמין דאס קריסטינטהום ניט אן נור פון וועגין דעם, ווייל דיא פיהריר פון דאס פאלק האבין דערנסמאלט אונזירין העררן ישוע המשיח ניט אן גינומין; נור אביר דיא ארוים ווייזונג, וועלכי מיר האבין גימאכט פון דיא עיקרים און דיא שטייגירס פון מעשים פון יעני לייט, ביווייזין, אז דער דאזיגיר טעם האלט גאר נישט אויס. מאן קאן זייאירי ביצייגינישין אקייגין ישוע ניט מעהר גלויבין, וויא דאס צייגיניש פון מאהאמעד אקייגין דיא טרייהייט פון דאס יודישי פאלק אין דאס אויפהיטין דיא היילינגי שריפט (תנ״ך). דער דאזיגיר ביטריגיר זאגט, אז דיא יודין זאלין האבין דאס אלטי טעסטאמענט (תנ״ך) פערפעלשט: נור אביר קיינער גלויבט איהם דיא דאזיגי בישולדיגונג ניט, ווייל עס איז איהם זעלבירט ביוויזין גיווארין, אז ער האט אנטפלעקונגין און גיזעצי

חוקים

(חוקים) מיט ליגען אויס גיטראכט . דיא מחברים פון דער תורה שבע"פ זענען אין דער זעלביגער עבירה דירוויזען געווארען , און טאקיש פון דעם זעלביגען טעם וועגען מוז אויך זייער צייגניש ניט אנגענומען ווערען . זייא האבען זייערע אויס טראכטונגען פאר געטליכע געזעץ אויס געגעבען ; זייא האבען זייערע מיאוסע ליגענס פאר געוויסע זאכען וואס דירינען איז ניט מסופק צו זיין צו דעם ענין פון זייער לערנונג גימאכט : זייא זענען בישיינפערליכע ליגענס דערוויזען געווארען . איצונד איז נור איין ממה נפשך פערהאנדען ; ענטווידער מאן זאל זאגען , אז דיא דאזיגע אום ווארהייטען זענען בכיוון געוועזען , און דען זענען אויך דיא לייט וואס האבען כנגד דאס קריסטינטהום ביצייגט געוועזען ליגנער במזיד ; אודיר מודה צו זיין , אז דיא , וואס פון זייא איז דיא אום ווארהייט ארויס גיקומען , זענען שוואך אין גימיטה געוועזען און דארום זענען זייא איבער הויפט ניט טויגליך (פסול) געוועזען עדות צו זאגען . אין איטליכען פאל אביר מוזען זייא פאר אזעלכע ביטראכטיט ווערען , וואס האבען אום ווארהייט פערברייטערט . אחוץ דעם אביר זענען זייא אין דאס ביצייגניש פון ישוע אינטירעסירט געוועזען ; זייא זענען זיינע בפירושע פיינד געוועזען , ווייל ער האט זיך אקייגען זייערע גדלות אקייגען גישטעלט און האט אלע זייערע אויסגיטראכטע זאכען דירקלערט פאר שעדליך און פאר אומווירדיג . זייא האבען דארום איין שטארקען טעם גיהאט , איהם צו פערטיליגען , און אין זייער קאראקטער (תוכן) האבען מיר אויך נישט ביזונדירים גיפונען אז עס זאל אונס אין דער מיינונג ברענגען אז עפיס אשטייגער זייער ליבשאפט צו גירעכטיגקייט וואלט זייער פריוואטע שנאה צו שטייער גיקומען האבען . ווען דער כלל שטייגער פון דעם לעבען פון איין מענשען איז ווירקליך דיא פעולה פון זייער גוטע גרונד זעצע (יסודות) אזו קענען מיר טאקיש זיך משער זיין אז ער וועט אפילו אקייגען איין פיינד אויך גירעכט זיין ; ווען ווייטיר , דאס גאנצע לעבען פון איין מענשען איז דורך איין פיינים עידלען גיפיהל זייער שיין אויס גיצייכענט געוועזען , אזו לאזט עס זיך טאקיש משער זיין , אז ער וועט אפילו אקייגען איין שונא אויך קיין אכזר ניט זיין . קיינע איינציגע פון דיא דאזיגע מיינונגען פערגלייבט זיך ניט מיט דיא מדות פון דיא מחברים פון דער תורה שבע"פ ; ווארען זייא זאגען ניט איין איינציגען מאהל וואס דיא ערליכקייט פערלאנגט , דירמיט וואס זייא זענען מתיר , איין ניט גילערינטען צו ביגנבענען , און ווידיר אזו אויך דערדורך , וואס זייא זענען מתיר , איין עם הארץ טויט צו שלאגען , ווייזען זייא קלאר בפרהסיא

ארויס

ארויס, אז זייא אבטין קיין מענשליכים לעבין ניט. מילא ווען זייא זענין דירצו טויגליך גיוועזין, מיט דעם קאלטין בלוט איין מענשין דער וואס האט זייא קיין מאהל קיין שום שלעכטים ניט גיטהון צו דערמארדין, בלוז דארום וויל ער גיהערט ניט צו זייאיר פארטייא, זאל מאן זיך דען דא וואוהל קענין דאריבער וואונדירין, וואס זייא האבין זיך גיהאט נאך גיאגט דעם צו פער דערבין, דער וואס איז זייאיר גאנצין צד כנגד גיוועזין? דאס וואס אונזיר הערר ישוע איז צום טויט גימשפט גיווארין דורך אזעלכי מענשין איז ניט נור קיין ביוויז גרונד ניט אקייגין זייני מדות אודיר אקייגין זיין פערלאנגין (אז ער זאל אומגירעכט גיוועזין זיין), נייארט דאס איז נאך אפילו איין ביוויז גרונד פאר איהם (אז ער איז זייער גירעכט און גוט גיוועזין). דאס איז איין קלאר ביוויז, אז ער האט ניט גיהערט צו זייאיר פארטייא און דרום קענין אקייגין זייני צייגיניש (עדות) ניט דיא זעלביגי אבשפארונגין גילטין, וויא אקייגין זייאיר צייגיניש. דיא איצטיגי יודין מוזין דרום אנדירי טעמים זוכין צו גיפינין דירויף וואס זייא פער ווארפין און ווילין אונזירין הערין ניט אן נעהמן. דיא מעשים פון זייארי גרויסי און גילערינטי לייט אין איטליכיר צייט קאן פאר זייאיר איצטיגין אום גלויבין קיין רעכטפערטיגונג ניט זיין; גאר להפך עס איז איין אופן פון איין קלאהרין ביוויז, אז ער איז איין גוטיר מאן גיוועזין. און דיא דאזיגי מיינונג ווערד נאך פערשטארקט, ווען מיר פערגלייכין דיא תורה שבע״פ מיט דעם נייאין טעסטאמענט (ברית חדשה) וואס דערדורך ווערין מיר בילערינט.

ד. אז אין דיא אלי פונקטין, וואו דיא תורה שבע״פ ביווייזט זיך שוואך, איז דאס נייאי טעסטאמענט (ברית הדשה) שטארק און קרעפטיג.

ערשטינס איז עס פון אלי צו זעצונגן פון אויסגיטראכטי נארישי דערציילונגין צו דער גישיכטי פון אלטין טעסטאמענט (תנ״ך) גאנץ פרייא; עס דירקענט אן דיא מאכט פון דעם וואס משה און דיא נביאים האבין גישריבין, און ברענגט זייא אויך פיל מאהל, אביר קיין מאהל האט עס זיך ניט פערשולדיגט דירמיט אז עס זאל עפיס פערפעלשין אזו וויא דיא גמרא האט גיטהון. ניט ישוע און אויך ניט זייני תלמידים האבין ווען גיזאגט, אז זייא זאלין האבין איין מינדליכי אויסלייגונג (בע״פ) פון דער תורה וואס דעם גאנצין פאלק איז אום ביקאנט, אזו אז זייא זאלין דערדורך טויגליך גיוועזין זיין פון זייארי אייגיני תכליתים

וועגין

וועגין אום ווארהייט אויס צו טראכטין , זייא האבין בלוז אנגיוויזין אויף דאס גישריבני ווארט , און נור נאך דעם דאזיגין נאך זענין זייא פון דיא נאריש גלייביגי לערנונגן פון כשוף , און שווארץ קינסטליבייא , און אנדירי היידישי קונצין גאר אין גאנצין פרייא . עס איז ניט מתיר עובר שבועה צו זיין , און אויך ביצייכינט עס ניט ערגינץ איין קלאסי פון דער גיזעלשאפט אז זייא זאלין זיין דיא כפרה וואס מאן זאל זייא ביטריגין און מאן זאל זייא מעגין איין גוואלד זאך טהון ; עס איז בארימהערציג אקייגין ארימי און קנעכט (שקלאוון) ; עס לערינט אז דיא זיילין פון ווייביר איז אזוי טהייער , וויא דיא פון מאנס לייט ; עס פערביטיט דיא פיל ווייבירייא , און דערלויבט ניט מעהר דיא שיידונג נור אין דעם פאל , וואו זיא איז שוין גאנץ גייטיג , עס בישיצט אויף דעם דאזיגין אופן דאס שוואכירי מין און גיבט השגחה און וואכט איביר דיא היילינקייט און גליקזעליגקייט פון דאס לעבין אין הויז . עס אונטיר שיידיט זיך ביזונדירס פון דער תורה שבע"פ , וואס עס האלט ניט צו גרוים דיא אויסוועניגסטי מנהגים , און דער דורך גיבט עס דעם שטארקסטין בווייז פון זיין געטליכין אורשפרונג (מקור) . ווען עס איז צווישין דיא סימנים פון איין אמתי אמונה איינס פערהאנדין , וואס עס ביצייכינט בעסיר וויא איין אנדירער , אזוי איז עס דאס , אז זיא שטעלט אויף , דיא היילינקייט פון דאס הערץ און אויף ציהרונג פון לעבין , פאר דאס ערשטי וויכטיגי פערלאנגין , און פון דעסט וועגין האלט זיא אין דער זעלביגיר צייט ניט פאר גרינג קיין איינציגים פון דיא געטליכי גיבאט .
נון , דאס קריסטינטהום האט דעם דאזיגין סימן , דאס יודישקייט פעהלט אביר דאס זעלביגי . דאס קריסטינטהום לערינט אויסדריקליך אז אן היילינקייט וועט קיינער גאט ניט זעהין , און אז דאס פעהלט קאן עס דורך קייני אויסוועניגסטי צירימאניע ניט דערזעצט ווערין . ווידיר ווייס דאס קריסטינטהום גאר ניט פון עפיס איין אופן , מיט גוואלד דיא ווארהייטין צו פערברייטין , עס ביפעהלט אין ערגינץ נישט צו דיא , דיא וואס זייא האלטין זיך דיראן , אז ווען זייא האבין דיא מאכט , זאלין זייא אלי מענשין מיט גוואלד צווינגין צום אן נעהמין איהרי לערנונג , אודיר זייא אום צו ברענגין ווען זייא ווילין עס ניט , האט קיין קרימינאל גיזעץ בוך ניט וואס זאל זיין מיט בלוט גישריבין , וועלכים עס זאל אפאר שרייבין (פסקינין) פאר דאס בלויז עובר זיין אויף איין צירימאניע זאל קומין מכת מרדות , אודיר גאר דעם טויט . עס דירלויבט ניט

איטליכין

אִיטְלִיכִין אֵיינְצִיגִין אמונה לֶעהְרִיר, דָאס פָאלְק נָאךְ אֵייגִנִים וִוילִין מִיט אַיין חרם צוּ פְלָאגִין. לְסוֹף שְׁטֶעלְט עֶס אוֹיךְ גָאט נִיט אַפָּאר פַאר אַיין אוּם גִירֶעכְטִין רִיכְטִיר, און אוֹיךְ נִיט פַאר אַזֶעלְכִין וָואס זָאל הַאלְטִין פַאר אֶיין צַד, וָואס עֶר זָאל אַיין גִיגְרֶעגְנִיצְט הַאלְטִין דִיא טוֹבוֹת פוּן זַיין אַנְטְפְלֶעקוּנְג נוּר בְּלוֹז אוֹיף אַיין קְלֵיינִים פָאלְק, דִיא גְרוֹיסִי גוּזְמָא פוּן דֶעם גְרֶעסְטִין צָאהל פוּן דֶעם מֶענְשְׁלִיכִין מִין אָבִּיר זָאל עֶר פֶערְטִילִיגִין צוּ אוּם הֵיילִיגְקֵייט און אוּם גְלִיקְזֶעלִיגְקֵייט. וֶוען דָאס יוּדִישְׁקֵייט זָאל וֶוען אַמָהל דֶערְלַאנְגִין צוּ דָאס גַאנְצִי הֶערְשַׁאפְט בכלל און אִיהְרִי דינים זָאלִין אִיבִּיר גֵייהִין אִין טָהוּן (אַז מַאן זָאל עֶס מקיים זַיין) אַזוֹ וָואלְט דִיא גַאנְצִי נִיט יוּדִישִׁי וֶועלְט צוּם עֶלֶענְד און צוּ אוּם ווִיסְנְהַייט פֶערְטִילִיגְט זַיין. דוּרְךְ דֶעם פסק אַז בַּייא נִיט יוּדִין אִיז קֵיין בּוֹגֵד פוּן קֵיין קדושין נִיט פֶערְהַאנְדִין, וָואלְט עֶס זֵייא גָאר דֶעם פְרִידִין פוּן הויז אַוֶועק גִירוֹיבְּט; דֶערדוּרְךְ וָואס עֶס אִיז צוּם טוֹיט דן אִיטְלִיכִין נִיט יוּדִין דֶער וָואס לֶערִינְט תנ"ךְ, וָואלְט עֶס זֵייא אַוֶועק רוֹיבִּין דִיא טְרֵייסְטוּנְגִין און בִּילֶערְנוּנְגִין פוּן גָאטִים וָוארְט, און וַוייל עֶס פֶערְבִּיטִיט זֵייא אַז זֵייא טָארִין דֶעם שבת נִיט הַאלְטִין, וָואלְט עֶס, אַזוֹ וַוייט וִויא עֶס וָואלְט נוּר גִיקֶענְט אַלִי צֵייכִינִים פוּן גָאטִים פֶערְזָארְגוּנְג און לִיבִּינְדִי גוּטִיגְקֵייט אַקֵייגִין זֵייא, גָאר צוּ נִישְׁט גִימַאכְט. דִיא גדלות פוּן דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם דֶערְקֵייגִין אִין דִיא גַאנְצִי אוּים ווִיקְלוּנְג פוּן אִיהְרִי גְרוּנְד גִיזֶעצִין וָואלְט דִיא וֶועלְט מִיט פְרִידִין און פְרֵייד און גְלִיקְזֶעלִיגְקֵייט דֶערְפִילְט. דֶער גְרוּנְד הוֹיפְט זַאךְ פוּן דָאס קְרִיסְטִינְטְהוּם, דָאס הֵייסְט, אַז דֶער משיח אִיז פַאר דִיא זִינְד פוּן דֶער גַאנְצִיר וֶועלְט גִישְׁטָארְבִּין, שְׁטֶעלְט גָאט פַאר דֶעם לִיבִּינְדִין פַאטִיר אַפָּאר, דֶער וָואס זָארְגְט פַאר אַלִי זַיינִי קִינְדִיר, און לֶערִינְט דְרוּם אַלִי מֶענְשִׁין, אַז זֵייא זָאלִין זִיךְ צְווִישִׁין אַנַאנְדִיר בִּיטְרַאכְטִין פַאר מִיט עֶרְבִּין (יורשים) פוּן אֵיינִי און דִיא זֶעלְבִּיגִי אֵייבִּיגִי הִילְף. עֶס לֵייקִינְט נִיט אַז דִיא ישראל אַלְס פָאלְק הָאבִּין אַיין בִּיזוּנְדִירִין פָארְהַאנְד (משפט הקדימה). און אִיז עֶס פוּלְקוֹמִין מוֹדה „אַז זֵייא וֶוערִין נָאךְ גִילִיבְּט פוּן זֵייאִירִי אבות וֶועגִין" און זֶענִין נָאךְ אִיצוּנְד דִירצוּ בִּישְׁטִימְט, אַז זֵייא זָאלִין דִיא בעלי טובות פוּן דֶעם מֶענְשְׁלִיכִין מִין וֶוערִין, וִויא זֵייא זֶענִין עֶס אַמָאהל גִיוֶועזִין. אָבִּיר עֶס בִּיהוֹיפְּטִיט ;פַאר אֵיינִים, אַז גָאט אִיז נִיט דֶער גָאט פוּן דִיא יוּדִין אַלֵיין, נַייאִירְט אוֹיךְ פוּן נִיט יוּדִין, און מַאכְט עֶס אַזוֹ דֶעם יוּדִין און נִיט יוּדִין מֶיגְלִיךְ צְווִישִׁין אַנַאנְדִיר זִיךְ לִיבּ צוּ הָאבִּין. דֶער יסוד פוּן פְרִידִין און אֵיינִיגְקֵייט (אחדות) צְווִישִׁין אַלִי

פעלקיר

פעלקיר, איז דיא אנדירקענונג, אז גאט איז דער פאטיר פון אלי, און דער דאזיגיר יסוד איז דער וואהריר עק שטיין פון דאס קריסטינטהום, וואס דאס זעלביגי האט קיין שום טהייל ניט פון דעם גיביי פון דאס יודישקייט, און ניט עס קאן גאר האבין. דאס קריסטינטהום לערינט, אז דאס ערשטי און וויכטיגסטי גיבאט איז: דו זאלסט ליב האבין יהוה דיין אלהים מיט דיינים גאנציין הערצין; דאס צווייטי: און דו זאלסט ליב האבין דיין גיזעלין (חבר) אזו וויא דיך זעלבירט - און זאגט אונס צו גלייך, אז אלי מענשין זענין אונזירי גיזעלין (חברים). דאס יודישקייט דערקייגין לערינט, אז דיא בישניידונג איז דאס וויכטיגסטי פון אלי גיבאטין און נור יודין און גרים זענין גיזעלין (רעים), זונסט אביר, קיין מענש. מילא דאס יודישקייט צו רייסט, וואס בשעת דאס קריסטינטהום בימיהיט זיך, אלי מענשין קינדיר דורך דיא באנדי פון פרידין צו פעראייניגין. עס האט נור איין הויפט זאך, נאך וועלכין נאך גאט ביהאנדילט דיא מענשין, און דיא דאזיגי הויפט זאך איז דיא ליבשאפט, און נור איין הויפט זאך, נאך וועלכין גאך דיא מענשין זאלין זיך צווישין אנאנדיר ביהאנדלין, און דאס דאזיגי איז ווידיר דיא ליבשאפט.

דער יודישיר מאן וואס לייאינט דאס דארף אביר ניט מיינין, אז מיר ניט יודין שרייבין אונס ערגינץ עפים פאר איין פערדינסט צו אזו וויא מיר וואלטין עפים דורך אונזירי אייגיני חכמה אזו איין צוזאמין שטעלונג פון איין אמונה ארויס גיפונין. חלילה זאל זיין פון אונס דאס דאזיגי צו זאגין; מיר זענין דא ווידיר אמאהל מודה, האטשי מיר האבין עס אין דעם ערשטין נומער שוין גיטהון, אז מיר זענין נור דיא תלמידים פון איין טהייל פון דאס יודישי פאלק - פון דיא יודין איז דאס קריסטינטהום צו אונס גיקומין. עס איז אפילו באמת גיוועזין איין ליכט, אז עס זאל אונס גוים ביליייכטין; נור אביר מיר דירקענין דעם געטליכין מיסד פאר דעם לויב פון זיין פאלק ישראל. אלץ וואס מיר ווילין דורך דיא דאזיגי פערגלייבונג אויספיהרין, איז, דיא יעניגי דיא וואס זענין אן דער תורה שבע"פ אנגיהאנגין, צו ווייזין, אז עס איז איין אנדירי יודישי אמונה פערהאנדין, דיא וואס איז גאר אן איין סוף וויא פיל העכיר און וויא פיל פאדאבגיר צו דער אמונה פון משה און דיא נביאים; און מיר פאדירין גיטרייסט אויף איטליכין וואס לייאינט דיא דאזיגי בלעטיר מכריע צו זיין, אויב דאס נייאי טעסטאמענט (ברית חדשה) איז איין בעסירים בוך אודיר דיא גמרא (תלמוד) און וועלכים שטימט מיט דעם

ווילין

ווילין פוּן גָאט וויא עֶר אִיז אַנְטפֶּלֶעקְט צוּ זַייאִירִי אבות, מֶעהר אַיין. מִיר פָאדִירִין זַייא אָבִּיר עֶרִינְסְטְלִיךְ אוֹיף אַז זַייא זָאלִין דָאס דָאזִיגִי מכריע זַיין זִיךְ שׁוֹין אוּנְטִיר גֶעהמִן און זָאלִין זִיךְ לסוֹף שׁוֹין אַמָאהל פְרַייא מַאכִין פוּן דֶעם יָאךְ פוּן דֶער אוּם זוּנְסְטִי פַיינְדְשַׁאפְט דִיא וָואס אִיז אוֹיף זַייא אַזוֹ פִיל הוּנְדִירְט יָאהרִין בִּישְׁוֶוערְט גִיוֶועזִין אוּן פוּן דֶער שְׁרֶעקְלִיכִיר רעה וָואס זַייא זֶענִין נִיט וואוהל גִיפַאלִין אִין דִיא אוֹיגִין פוּן דֶעם אַלְמֶעכְטִיגִין גָאט, וָואס עֶר אִיז זַייא שְׁטֶענְדִיג נָאךְ גִינַאנְגִין, פוּן דֶער צַייט אָן וויא זַייא הָאבִּין דֶעם „אַלְטִין וֶועג" אוֹיף וֶועלְכִין זַייאִירִי אבות זֶענִין גִינַאנְגִין, פֶערְלָאזִין.

עֶס אִיז לסוֹף שׁוֹין צַייט, אַז דִיא יֶענִיגִי וֶוינִיגְסְטִינְס וֶועלְכִי עֶס שְׁטֶעלִין זִיךְ אָן, אַז זַייא פֶערְשְׁטֶעהִין כמה חלקים פוּן דֶער גמרא אוֹדִיר תּוֹרה שבע"פ, זָאלִין דוּרךְ אַזֶעלְכִי ענינים וָואס עֶס זָאל דִירְפוּן אַיין פעולה אַרוֹיס קוּמִין, זַייאִיר פַאר גֶעבִּין רֶעכְט פֶערְטִיגִין. וֶוען זַייא ווילִין אַז דִיא לַייט זָאלִין זַייא גְלוֹיבִּין, וָואס זַייא זָאגִין אַז באשר עֶס אִינְטִירִיסִירְט זַייא טַאקִיש אוּן זַייא פִיהלִין לִיבְּשַׁאפְט צוּ אַלִי מֶענְשִׁין, אַזוֹ מוּזִין זַייא דִירְמִיט אָנְהֵייבִּין, דִיא מַאכְט פוּן דֶער תּוֹרה שבע"פ צוּ פֶערְוַוארְפִין, אוּן דֶעם גָאטִים דִינְסְט פוּן דִיא שׁוּלִין (בתי כנסיות) אָב צוּ שַׁאפִין. וויא קֶענִין מִיר גְלוֹיבִּין, אַז דִיא יֶענִיגִי זֶענִין אִין זַייאִיר בִּיקֶענְטְנִיש אַקֵיגִין מֶענְשׁ אוֹיפְרִיכְטִיג, וֶועלְכִי עֶס זָאגִין בפירוּש, אַז זַייא זֶענִין אִין זַייאִירִי תפלות פַאר דֶעם גָאט וָואס פְּרוּבְט דִיא הֶערְצִיר, נִיט אוֹיפְרִיכְטִיג? אִיטְלִיכִיר, דֶער וָואס בִּינוּצְט צוּ זַיין גָאטִים דִינְסְט דִיא תפלות פוּן בית הכנסת, לֵייגְט דֶערדוּרְךְ פַאר גָאט דָאס בִּיקֶענְטְנִיש אָב, אַז עֶר גְלוֹיבְּט אִין דֶער תּוֹרה שבע"פ אוּן אִיז אוֹיף ווַייטִיר אַנְגִיבְּרֵייט, אַלִי תקנות פוּן אכזריוּת וָואס אִין אִיהר גִיפִינְד זִיךְ, פוּן בִּיטְרִיגִירַייא, אוּן דֶעם פֶערְלַאנְג נָאךְ רדיפות, מקיים צוּ זַיין—אַז עֶר אִיז גְרֵייט, אַלִי פֶעלְקִיר מִיט דֶעם שְׁוֶוערְד צוּ בִּיקֶעהרוּנְג צוּ בְּרֶענְגִין. דָאס דָאזִיגִי אִיז זַיין בִּיקֶענְטְנִיש אִין שׁוּל (בית הכנסת). וֶוען עֶר קוּמְט דֶער נָאךְ פוּן דֶער הֵיילִיגִיר מעשה וָואס עֶר הָאט מתפלל גִיוֶועזִין צוּ גָאט אוּן זָאגְט אוּנְס, אַז עֶר אִיז אַיין גוּטִיר מֶענְשׁ אוּן אִיז מֶענְשִׁין פְרַיינְדְלִיךְ אוּן דִיא רדיפות פֶערְשְׁטֶעהִיט עֶר, וויא קֶענִין מִיר אִיהם דָא גְלוֹיבִּין? אַיין מָאהל זָאגְט עֶר לִיגִין, עֶנְטְוִויר אִין זַיין גִיבֶּעט, אוֹדִיר צוּ אוּנְס, אוּן דֶער אַיינְצִיגִיר אוֹפִן וָואס דֶערדוּרְךְ אִיז מִיגְלִיךְ

אז דאס וואס ער איז זיך סותר זאל אויף הערין, איז, אז ער זאל דיא תורה שבע"פ עפינטליך אב זאגין אין דיא אלי ערטיר אונ דיא עפינטליכי גיבעטיר (תפלות), וועלכי עס זענן מעיד אז דיא תורה שבע"פ האט געטליכי קראפט, אוים מעקין. דאס דאזיגי זענין אלי וואס זענין וואהראפטיגי גוטי יודין מחוייב פון וועגין זיך זעלבירט, אונ פון וועגין דיא קריסטליכי פובליק אונ פון וועגין זייארי ברידיר, אונ פאר אלים אביר זענין זייא עס פון וועגין זייאיר גאט מחוייב צו טהון. פון וועגין זיך זעלבירט: ווייל, אזו לאנג וויא זייארי רייד זענין זיך מיט זייארי מעשים סותר, דער שיינין זייא אין איין צווייא דייטיגין ליכט (עפים פאר אזו, אונ ווידיר פערקעהרט); פון וועגין דיא קריסטליכי פובליק: ווייל כדרך הטבע דאס זעלביגי מוז פערלאנגין צו קענין דעם גרונד פון דיא יעניגי, מיט וועלכי זייא שטייהין אין גוטי פריינדשאפט; פון וועגין זייארי ברידיר: ווייל דאס איז דער איינציגיר וועג, זייאיר פאלק פון דיא שלעכטי ביגעגינישין פון אזו פיל הונדירט יאהר צו ביפרייהין. לסוף פון וועגין זייאיר גאט: ווייל דיא תורה שבע"פ האט זיין קאראקטיר (תוכן) פער ענדירט אונ זיין נאמין גילעסטירט.

LIBRARY
OCT 21 1997
UNIVERSITY OF TORONTO

Дозволено Цензурою. Варшава 5 (17) Февраля 1876
Въ Типографіи А. Гинса. Королевская № 1064 D

VELUT ARBOR ÆVO

Presented to the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

by

SCOTT MISSION

3 1761 04630679 1